ספרי׳ — **אוצר החסידים** — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים״

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה״ק כפר חב״ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי׳ תהא שנת נפלאות בכל

צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד׳

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייחפך ל"חדר ובית של צדקה".

קכ.

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זיין:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִּי
קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: ב יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־
שֶׁקֶר מִלְּשׁוֹן רְמִיָּה: ג מַה־יִּתֵּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ
לָשׁוֹן רְמִיָּה: ד חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי
רְתָמִים: ה אוֹיָה־לִּי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי
עִם־אָהֳלֵי קֵדָר: ו רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם
שׂוֹנֵא שָׁלוֹם: ז אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה
לַמִּלְחָמָה:

קכא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב"ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן
יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שֹׁמְרֶךָ
יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־
יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

סוף זמן קידוש לבנה:
יום חמישי בערב, י"ד כסלו

אגרות קודש

ב"ה, יו"ד כסלו, תשי"ג
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ וכו'
מוה"ר דוד מאיר שי'

שלום וברכה!

בעתו קבלתי מכתבו מער"ח כסלו... ובמענה על שאלתו בהמשך דר"ה תש"ג ההולך ונדפס עתה, מה שמחלקים שם כמה בחי' רצון למע', והוקשה לו דאיך יתאים זה עם החלטה המקובלה בכ"מ שהוא פשוט בתכלית הפשיטות וכו'.

הנה מבואר ענין זה בכ"מ, כי נקודת השאלה היא לאחר שפשוט הוא בתכלית הפשיטות, איך אפשר התהוות הריבוי בעולם, והובאו השיטות והתירוצים בזה בדרוש הצ"צ הנק' שלש שיטות (נדפס בסוף ס' דרך מצותיך חלק ב'), וכיון שאיני יודע אם נמצא אצל כת"ר שי' הנני מעתיק פה שמות איזה מהספרים שמובא שם, והם: ספר החייט פרק שלישי, פרדס שער ד' פרק ד', עבודת הקדש חלק א' פרק ב', ועיין ג"כ לקו"ת לג' פרשיות ל"ה סוף ע"א, ובכמה מקומות בדא"ח, ובכ"א הבחי' בהמדריגות המבוארות בבחי' הרצון בהמשך הנ"ל הוא מיוסד ע"מ שנתבאר בשער היחוד לאדמו"ר האמצעי ובכ"מ מדרושיו.

מוסג"פ הקונטרס שהו"ל זה עתה, אשר בטח ימצא בו רוב ענין כי הוא מהמאור שבתורה.

בברכה ופ"ש בניו שי'.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קכ, קכא ..... ג

ג) מאמר ד״ה ויקח מן הבא בידו מנחה גו׳
שבת פרשת וישלח, ט״ז כסלו, ה׳תשכ״ה ..... ה

ד) מכתב, יו״ד כסלו, ה׳תשי״א ..... י

ה) שיחת שבת פרשת וישלח,
ט״ז כסלו, ה׳תשכ״ה..... יא

ו) לקוטי-שיחות פרשת וישלח כרך טו, א ..... כה

ז) לקוטי-שיחות – פ׳ וישלח-י״ט כסלו כרך טו, ב. לא

ח) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל .....לו

ט) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת וישלח..... לט

י) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת וישלח..... מ

יא) שיעורי תהלים לשבוע פרשת וישלח.....עו

יב) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת וישלח..... עז

יג) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת וישלח ..... פט

יד) הלכה יומית לעיון ברמב״ם .....צב

שיעורי רמב״ם

טו) – ג׳ פרקים ליום, לשבוע פרשת וישלח ..... צה

טז) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת וישלח..... קעג

יז) – ספר המצוות, לשבוע פרשת וישלח..... רא

יח) נביאים וכתובים
יחזקאל פרק יג, נחמיה פרק ז .....רז

יט) משניות – מסכת זבים/טבול יום
ביאור קהתי..... רט

כ) עין יעקב מסכת יומא ..... ריז

כא) מסכת תענית עם ביאורים
מדף ב עד דף ח.....ריח

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כב) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן .....רמו

כג) שולחן ערוך הלכות שבת
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רמז

כד) תורה אור וישלח יעקב מלאכים
אדמו״ר הזקן .....רמט

כה) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי .....רנא

כו) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ .....רנג

כז) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש .....רנה

כח) ספר המאמרים – המשך תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב.....רנו

כט) ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)
אדמו״ר מוהריי״צ.....רנז

ל) ספר השיחות ה׳תש״ד-ה׳תש״ה בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ.....רסג

לא) ספר הזכרונות פרק פג.....רסד

לב) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ.....רסז

לג) חומש לקריאה בציבור .....רסח

לד) קריאת התורה למנחת שבת-קודש.....רעז

לה) לוח זמנים לשבוע פרשת וישלח ..... רעח

לו) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רעט

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת וישלח, ט"ז כסלו, ה'תשכ"ה*

וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְּיָדוֹ מִנְחָה גו'[1], וּמְבֹאָר בָּזֶה בַּאֲרוּכָה בְּמַאֲמָרֵי חֲסִידוּת הַנִּדְפָּסִים[2], וְגַם בְּאַחַד הַבִּיכְלָאךְ שֶׁיָּצְאוּ לָאַחֲרוֹנָה לְגִילוּי[3] שֶׁכָּל הַקָּרְבָּנוֹת וְהַתְּפִלּוֹת (שֶׁבִּמְקוֹם קָרְבָּנוֹת תִּקָּנוּם[4] לאחר שחרב בית המקדש תקנו חכמים את התפילות כתחליף לקרבנות) נִקְרָאִים בְּשֵׁם מִנְחָה מלשון מתנה, וכפי שיתבאר להלן הסיבה לכך על פי פנימיות הענייניים.

וְטַעַם הַדָּבָר, דְּהִנֵּה עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת, וְכֵן עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה, הִיא עֲבוֹדָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה כלומר התקרבות של האדם לאלוקות על ידי התעוררות מצד האדם הנמצא למטה ורוצה להתקרב לאלוקות, למעלה. וְכַיָּדוּעַ מַעֲלַת עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה (וְקָרְבָּנוֹת), היתרון שלה עַל הָעֲבוֹדָה דְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁתּוֹרָה עִנְיָנָהּ הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה והתגלות של אור אלוקי מאלוקות לְמַטָּה אל האדם והעולם, כִּי הַתּוֹרָה הִיא חָכְמָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, חכמה אלוקית עליונה, וְלִימוּד הַתּוֹרָה שֶׁל הָאָדָם לַאֲמִתָּתוֹ לאמיתו של דבר (אף שכלפי חוץ אין זה נראה) הֲרֵי זֶה בְּאוֹפֶן דְּ"תַּעַן לְשׁוֹנִי של האדם אִמְרָתֶךָ"[5] של הקדוש־ברוך־הוא, שֶׁהאדם עוֹנֶה וְחוֹזֵר עַל דְּבָרָיו שֶׁל הַקָּבָּ"ה ואינו אומר דברים משלו. וַאֲפִילוּ מִצְוֹת שֶׁעִיקָּרָן שֶׁהָאָדָם יְקַיֵּם אוֹתָן, ואם כן המצוות מביאות לידי ביטוי את חשיבות מעשיו של האדם למטה, מכל -מקום גם עניין המצוות הוא המשכה מלמעלה למטה כי הֲרֵי הָעֲבוֹדָה בָּזֶה בקיום המצוות הִיא לְקַיֵּם דָּבָר שֶׁצִּוָּה הַקָּבָּ"ה, אֲבָל אִם הָאָדָם יַעֲשֶׂה מֵעַצְמוֹ מיוזמתו האישית דָּבָר שֶׁלֹּא צִוָּה הַקָּבָּ"ה, וְיַחְשׁוֹב לְקַיֵּם מִצְוַת ה' באמצעות מעשה זה שלא נצטווה עליו, הֲרֵי הוּא עוֹבֵר עַל איסור התורה "בַּל תּוֹסִיף" שלא להוסיף מעצמנו על המצוות שציווה ה'. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן תְּפִלָּה (וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה קָרְבָּנוֹת) עִנְיָנָהּ איננו 'מלמעלה למטה' אלא הוּא תְּפִלַּת וּבַקָּשַׁת הָאָדָם, וְהִיא תפילה ובקשה עַל הָעִנְיָנִים שֶׁחֲסֵרִים לוֹ שהקדוש־ברוך־הוא ימלא את משאלותיו, ואם כן תוכנה הוא 'מלמטה למעלה'. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם תְּפִלָּה הִיא מִצְוָה, ואם כן גם בתפילה יש היבט של 'מלמעלה למטה', מכל-מקום הֲרֵי עִנְיָנָהּ שֶׁל מִצְוָה זו[6] מצוות התפילה - שֶׁהָאָדָם יְבַקֵּשׁ מהקדוש־ברוך־הוא עַל הָעִנְיָנִים שֶׁלּוֹ. וְכֵיוָן שֶׁתְּפִלָּה הִיא עֲבוֹדָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, יֵשׁ בָּהּ הַמַּעֲלָה דְּ"לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ תִּכְסוֹף"[7], הקדוש־ברוך־הוא מתאווה, כביכול, לבקשות ולפעולות של הנבראים התחתונים למרות שהם מעשה ידיו ולכאורה אין ביכולתם לתת לו מאומה, שֶׁלָּכֵן הֲרֵי הִיא התפילה מַגַּעַת לְמַעְלָה יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר עֲבוֹדַת הַהַמְשָׁכָה וההתגלות האלוקית שֶׁמִּלְּמַעְלָה לְמַטָּה הנפעלת על ידי תורה ומצות. וְלָכֵן מאחר שעבודת התפילה היא מלמטה למעלה נִקְרָאוֹת כָּל הַתְּפִלּוֹת ולא רק תפילת מנחה בלבד בְּשֵׁם מִנְחָה, רָאשֵׁי תֵּיבוֹת מ"ן ח' ה'[8], וּפֵירוּשׁוֹ: מ"ן - הַעֲלָאַת 'מַיִן נוּקְבִין' מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה זכר ונקבה מסמלים את

---

*) ע"פ לקו"ש ח"ה ע' 400 ואילך. 1) פרשתנו לב, יד. 2) ד"ה זה בתו"א, תו"ח ואוה"ת. וד"ה ראה ריח בני (שם). 3) באב. מספר (31) 12 (נדפס באוה"ת בראשית (כרך ב) רלט, א ואילך). 4) ברכות כו, ב. 5) תהלים קיט, קעב. וראה ברכות כב, א, אשר, אפילו כשהאדם כבר אומר הד"ת נאמר עליהם "הלא כה דברי כאש", ועד - בנוגע להלכה בפועל. 6) תפלה רחמי היא (ברכות כ, ב). וראה רמב"ם ריש הל' תפלה: תפלה.. שיהא אדם מתחנן ומתפלל כו' (וביותר - להרמב"ן שם שמדאורייתא מצוות התפילה בעת צרה (דהאדם)). 7) איוב יד, טו. וראה של"ה שער הגדול (כט, ב ואילך). 8) תו"א פרשתנו כה, ד.

מ״ן - הַעֲלָאַת ׳מִין נוּקְבִין׳ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, ח׳ - שֶׁמַּגַּעַת בַּמַּזָּל הַשְּׁמִינִי שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, ה׳ - וּמִשָּׁם נִמְשָׁךְ בְּה׳ תַּתָּאָה, סְפִירַת הַמַּלְכוּת, שֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר הַנִּבְרָאִים, שֶׁעַל־יָדָהּ יוּמְשַׁךְ בְּעוֹלְמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, עַד לַ׳עֲשִׂיָּה׳ הַגַּשְׁמִית[9], לִהְיוֹת רוֹפֵא חוֹלִים וּמְבָרֵךְ הַשָּׁנִים וְכוּ׳.

ב) **וְהִנֵּה** אַף־עַל־פִּי שֶׁכָּל הַתְּפִלּוֹת נִקְרָאוֹת בְּשֵׁם מִנְחָה, הֲרֵי מִזֶּה שֶׁתְּפִלַּת הַמִּנְחָה בִּפְרָט נִקְרֵאת מִנְחָה[10], מוּבָן, שֶׁעִקַּר הָעִנְיָן דְּמִנְחָה [הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, וּבְמֵילָא גַּם הַמְשָׁכַת הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עַד לְמַטָּה] הוּא בִּתְפִלַּת מִנְחָה דַּוְקָא. וְלָכֵן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ״ל[11] לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם זָהִיר בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה, שֶׁהֲרֵי אֵלִיָּהוּ לֹא נַעֲנָה אֶלָּא בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה[12]. וְהַבְּאוּר בָּזֶה, דְּהִנֵּה תְּפִלַּת שַׁחֲרִית הִיא בִּתְחִלַּת הַיּוֹם, קוֹדֶם שֶׁהָאָדָם נַעֲשֶׂה עָסוּק וְטָרוּד בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם. וּתְפִלַּת עַרְבִית הִיא בְּסוֹף הַיּוֹם, לְאַחֲרֵי שֶׁכְּבָר יָצָא מֵעִנְיְנֵי הָעוֹלָם. אֲבָל תְּפִלַּת מִנְחָה בָּאָה בְּאֶמְצַע הַלַּהַט (קָאָן) בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם־הַזֶּה[13], וּמִבְּלִי הַבֵּט עַל הָעֲסָקִים וְהַטְרָדוֹת כוּ׳, הֲרֵי הוּא מְנַתֵּק אֶת עַצְמוֹ מֵהֶם וּמִתְפַּלֵּל מִנְחָה[14]. וְלָכֵן עֲבוֹדָה זוֹ הִיא עִקַּר הָעִנְיָן דְּהַעֲלָאַת ׳מִין נוּקְבִין׳.

וְזֶהוּ גַּם הַטַּעַם שֶׁבִּתְפִלַּת מִנְחָה יֵשׁ דֵּעוֹת (וְעַד לַהֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה) שֶׁהִיא (לֹא כְּנֶגֶד קָרְבָּנוֹת, כְּמוֹ תְּפִלַּת שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, אֶלָּא) כְּנֶגֶד קְטוֹרֶת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[15] תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי קְטֹרֶת

ביאור בדרך אפשר

המושגים של השפעה מלמעלה למטה וקבלה מלמטה, ולכן ׳מים נקביים׳ הם התעוררות מלמטה, מצד המקבל, להתקרב למעלה אל המשפיע), **ח׳ - שֶׁמַּגַּעַת** שעולה ונוגעת **בַּמַּזָּל הַשְּׁמִינִי** מתוך י״ג מידות הרחמים, מידת ״נוצר חסד״ **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** הקשורה באור אלוקי עליון שלמעלה מהאור הנמשך ב׳סדר השתלשלות׳ מסודר מדרגה לדרגה, **ה׳ - וּמִשָּׁם** ממקור עליון זה **נִמְשָׁךְ** האור האלוקי ויורד **בְּה׳ תַּתָּאָה** התחתונה, היא האות ה׳ השנייה בשם הוי״ה, **סְפִירַת הַמַּלְכוּת** האחרונה והתחתונה מבין עשר הספירות, **שֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר הַנִּבְרָאִים,** והירידה וההמשכה של האור האלוקי לספירת המלכות היא כדי **שֶׁעַל־יָדָהּ יוּמְשַׁךְ** האור למטה **בְּעוֹלְמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה,** שלוש העולמות הרוחניים התחתונים שיש בהם מציאות של נבראים מוגדרים **עַד לַ׳עֲשִׂיָּה׳ הַגַּשְׁמִית**[9] החלק התחתון של עולם העשייה שהוא עולם הזה הגשמי, וכך ההשפעה מלמעלה למטה באה לידי ביטוי גם בגשמיות **לִהְיוֹת רוֹפֵא חוֹלִים וּמְבָרֵךְ הַשָּׁנִים** כפי שמבקשים בתפילת שמונה־עשרה **וְכוּ׳.**

ב) וְהִנֵּה אַף־עַל־פִּי שֶׁכָּל הַתְּפִלּוֹת גם תפילת שחרית וערבית, ולא רק תפילת מנחה **נִקְרָאוֹת בְּשֵׁם מִנְחָה, הֲרֵי מִזֶּה שֶׁתְּפִלַּת הַמִּנְחָה בִּפְרָט** במיוחד **נִקְרֵאת מִנְחָה**[10]**, מוּבָן, שֶׁעִקַּר הָעִנְיָן דְּמִנְחָה [הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, וּבְמֵילָא גַּם הַמְשָׁכַת הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עַד לְמַטָּה** כמבואר לעיל בפרטיות כיצד הקרבן נרמז באותיות של המילה ״מנחה״] **הוּא בִּתְפִלַּת מִנְחָה דַּוְקָא. וְלָכֵן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ״ל**[11] **לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם זָהִיר** במיוחד **בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה, שֶׁהֲרֵי אֵלִיָּהוּ לֹא נַעֲנָה אֶלָּא בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה**[12] כמסופר בתנ״ך (בספר מלכים) שאליהו הנביא ביקש להוכיח את האמת שבאמונה בה׳ לעומת נביאי ה׳בעל׳ על ידי שנביאי הבעל יביאו פר והוא יביא פר וכולם יראו היכן תרד האש מן השמים ״ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו...״, והתפלל אל ה׳ ותפילתו נענתה ״ותפול אש ה׳ ותאכל את העולה...״.

וְהַבְּאוּר בָּזֶה, במעלתה המיוחדת של תפילת מנחה, **דְּהִנֵּה תְּפִלַּת שַׁחֲרִית הִיא בִּתְחִלַּת הַיּוֹם, קוֹדֶם שֶׁהָאָדָם נַעֲשֶׂה עָסוּק וְטָרוּד בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם.** ויותר קל לו להתפלל כראוי. **וּתְפִלַּת עַרְבִית הִיא בְּסוֹף הַיּוֹם, לְאַחֲרֵי שֶׁכְּבָר יָצָא מֵעִנְיְנֵי הָעוֹלָם** ושוב אינו טרוד כל כך. **אֲבָל תְּפִלַּת מִנְחָה בָּאָה בְּאֶמְצַע הַלַּהַט (קָאָן** והתלהבות) **בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם־הַזֶּה**[13]**, וּמִבְּלִי הַבֵּט עַל הָעֲסָקִים וְהַטְרָדוֹת כוּ׳, הֲרֵי הוּא מְנַתֵּק אֶת עַצְמוֹ מֵהֶם וּמִתְפַּלֵּל מִנְחָה**[14] ולכן יש לתפילת מנחה יתרון על תפילות שחרית וערבית. **וְלָכֵן עֲבוֹדָה זוֹ** שכדי לעבוד אותה יש צורך במאמץ מיוחד **הִיא עִקַּר הָעִנְיָן דְּהַעֲלָאַת ׳מִין נוּקְבִין׳** התעוררות מלמטה, מצד האדם עצמו. **וְזֶהוּ גַּם הַטַּעַם שֶׁבִּתְפִלַּת מִנְחָה יֵשׁ דֵּעוֹת (וְעַד** כדי כך שלדעות אלו יש ביטוי **לַהֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה) שֶׁהִיא (לֹא כְּנֶגֶד קָרְבָּנוֹת, כְּמוֹ תְּפִלַּת שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, אֶלָּא) כְּנֶגֶד קְטוֹרֶת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[15] בתהילים, בפסוק שלכמה נוסחאות אומרים לפני תפילת

---

9) לשנות הגשמיות (ראה תניא קו״א רד״ה להבין מ״ש בפע״ח). 10) ראה ג״כ רד״ה והוא עבר לפניהם תרכ״ז. 11) ברכות ו, ב. 12) ״והגם דבגמרא שם, הנה ר׳ יוחנן ורב נחמן בר יצחק ס״ל דאף בתפלת ערבית ושחרית הוא כן, ומ״מ הנה אלי׳ נענה בתפילת המנחה, דמזה מובן דתפילת מנחה היא גבוהה במעלה ומדריגה על התפילות דשחרית וערבית״ (רד״ה לעולם יהא אדם תרצ״א - קונטרס טו (נדפס לאח״ז בסה״מ תרצ״א ע׳ שמה)). וראה להלן הערה 24. 13) וגם בעולם - תפילת המנחה היא בזמן שהשמש כבר פנה, שזה מורה על ההסתר יותר (אוה״ת וישלח רלה, א). 14) אוה״ת שם. סד״ה לעולם יהא תרצ״א (סה״מ תרצ״א ע׳ שנב). 15) תהלים קמא, ב.

ביאור בדרך אפשר

שמונה־עשרה במנחה **תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ מַשְׂאַת כַּפַּי מִנְחַת עָרֶב**[16] וכפי שממשיך ומפרט מהי השייכות המיוחדת של תפילת מנחה ועבודת הקטורת. **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה הַחִילּוּק** ההבדל **בֵּין קָרְבָּנוֹת וּקְטֹרֶת הוּא בְּכַמָּה עִנְיָנִים, וּמֵהֶם**[17]**: שֶׁכָּל הַקָּרְבָּנוֹת בָּאִים רַק מִדְּבָרִים טְהוֹרִים** בעלי חיים או דברים מן הצומח הכשרים לאכילה **שֶׁמִּתְבָּרְרִים עַל־יָדָם** שעל ידי הקרבתם הטוב שבהם נפרד מהרע והם עולים לקדושה, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בַּקְּטֹרֶת הָיוּ גַּם דְּבָרִים טְמֵאִים**[18] האסורים באכילה, **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן בֵּירוּר** והעלאה של **שָׁלֹשׁ קְלִיפּוֹת הַטְּמֵאוֹת**[19] לגמרי שאין בהם טוב שהם מקור ושורש החיות שאין של הדברים האסורים, בעוד שמקור ושורש החיות של הדברים המותרים הוא מקליפה הנקראת 'קליפת נוגה', לשון אור, כי מעורב בה גם טוב. **וּמִטַּעַם זֶה מַגַּעַת הַקְּטֹרֶת** עולה 'נוגעת' למעלה באלוקות בבחינה שהיא **לְמַעְלָה מִקָּרְבָּנוֹת (וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל שֶׁשְּׁנֵי הָעִנְיָנִים תְּלוּיִים זֶה בָּזֶה**[20]**). וְלָכֵן נִקְרָאִים קָרְבָּנוֹת בְּשֵׁם אֲכִילָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[21] **אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי, וּקְטֹרֶת - (רַק) רֵיחַ, שֶׁרֵיחַ מַגִּיעַ בַּנֶּפֶשׁ**[22] **לְמַעְלָה מֵהָאֲכִילָה, וְכֵן הוּא גַּם לְמַעְלָה, כַּמְבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת. וּמַעֲלַת הָרֵיחַ עַל הָאֲכִילָה מוּבֶנֶת גַּם מִזֶּה שֶׁאֲכִילָה הִיא בַּפֶּה, שֶׁהוּא שַׁעַר לְחִיצוֹנִיּוּת הַמּוֹחִין, וְרֵיחַ הוּא בַּחוֹטֶם, שֶׁהוּא שַׁעַר לִפְנִימִיּוּת הַמּוֹחִין**[23]**. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם עַל קָרְבָּנוֹת נֶאֱמַר**[21] **רֵיחַ נִיחֹחִי [דְּכֵיוָן שֶׁקָּרְבָּנוֹת בִּכְלָלוּת עִנְיָנָם הוּא הַעֲלָאַת 'מַיִן נוּקְבִין', וְנִקְרָאִים בְּשֵׁם מִנְחָה, לָכֵן הֵם עִנְיָן שֶׁל רֵיחַ**[24]**], הִנֵּה בְּרֵיחַ גּוּפָא** יֵשׁ כַּמָּה מַדְרֵגוֹת, רֵיחַ

1 **לְפָנֶיךָ מַשְׂאַת כַּפַּי מִנְחַת עָרֶב**[16]**. וְהָעִנְיָן בָּזֶה,**
2 **דְּהִנֵּה הַחִילּוּק בֵּין קָרְבָּנוֹת וּקְטֹרֶת הוּא בְּכַמָּה**
3 **עִנְיָנִים, וּמֵהֶם**[17]**: שֶׁכָּל הַקָּרְבָּנוֹת בָּאִים רַק**
4 **מִדְּבָרִים טְהוֹרִים שֶׁמִּתְבָּרְרִים עַל־יָדָם, מַה־**
5 **שֶׁאֵין־כֵּן בַּקְּטֹרֶת הָיוּ גַּם דְּבָרִים טְמֵאִים**[18]**,**
6 **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן בֵּירוּר שָׁלֹשׁ קְלִיפּוֹת הַטְּמֵאוֹת**[19]**.**
7 **וּמִטַּעַם זֶה מַגַּעַת הַקְּטֹרֶת לְמַעְלָה מִקָּרְבָּנוֹת**
8 **(וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל שֶׁשְּׁנֵי הָעִנְיָנִים תְּלוּיִים זֶה בָּזֶה**[20]**).**
9 **וְלָכֵן נִקְרָאִים קָרְבָּנוֹת בְּשֵׁם אֲכִילָה, כְּמוֹ**
10 **שֶׁכָּתוּב**[21] **אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי, וּקְטֹרֶת -**
11 **(רַק) רֵיחַ, שֶׁרֵיחַ מַגִּיעַ בַּנֶּפֶשׁ**[22] **לְמַעְלָה**
12 **מֵהָאֲכִילָה, וְכֵן הוּא גַּם לְמַעְלָה, כַּמְבֹאָר בְּכַמָּה**
13 **מְקוֹמוֹת. וּמַעֲלַת הָרֵיחַ עַל הָאֲכִילָה מוּבֶנֶת גַּם**
14 **מִזֶּה שֶׁאֲכִילָה הִיא בַּפֶּה, שֶׁהוּא שַׁעַר לְחִיצוֹנִיּוּת**
15 **הַמּוֹחִין, וְרֵיחַ הוּא בַּחוֹטֶם, שֶׁהוּא שַׁעַר**
16 **לִפְנִימִיּוּת הַמּוֹחִין**[23]**. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם עַל**
17 **קָרְבָּנוֹת נֶאֱמַר**[21] **רֵיחַ נִיחֹחִי [דְּכֵיוָן שֶׁקָּרְבָּנוֹת**
18 **בִּכְלָלוּת עִנְיָנָם הוּא הַעֲלָאַת 'מַיִן נוּקְבִין',**
19 **וְנִקְרָאִים בְּשֵׁם מִנְחָה, לָכֵן הֵם עִנְיָן שֶׁל רֵיחַ**[24]**],**
20 **הִנֵּה בְּרֵיחַ גּוּפָא יֵשׁ כַּמָּה מַדְרֵגוֹת, רֵיחַ**

ביאור בדרך אפשר

בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שהקטורת (עניינה של תפילת מנחה) עולה לבחינה יותר נעלית מהקרבנות (שהתפילות האחרות הן כנגד הקרבנות). **וּמַעֲלַת** יתרון **הָרֵיחַ עַל הָאֲכִילָה מוּבֶנֶת גַּם מִזֶּה שֶׁאֲכִילָה הִיא בַּפֶּה, שֶׁהוּא שַׁעַר** כניסה להגיע **לְחִיצוֹנִיּוּת הַמּוֹחִין, וְרֵיחַ הוּא בַּחוֹטֶם, שֶׁהוּא שַׁעַר** להיכנס ולהגיע דרכו **לִפְנִימִיּוּת הַמּוֹחִין**[23] כמבואר ב'המשך' תער"ב לאדמו"ר הרש"ב: "... הבחיי כתב על פסוק וייצר דהחוטם הוא כלי לנשמה דמשם היא נכנסת ומשם היא יוצאת, ולכן מי שנפל עליו מפולת צריכים לבדוק אותו עד חוטמו כדאיתא בגמרא יומא דף פ"ה עמוד א, דגם אם החיות אינו ניכר בלבו, מכל מקום יכול להיות שיש חיות בחוטם וכדפירש רש"י שם... ויש לומר שזהו לפי שהחוטם הוא שער המוחין... בחינת עצמיות המוחין, שהרי הדבור הוא גם כן שער המוחין שכל התגלות שכל היא על־ידי הדיבור, רק שזהו חיצוניות השכל וכידוע דשכל גלוי הוא מחיצוניות החכמה כו', ואם כן מה שהחוטם הוא שער המוחין היינו בחינת עצמות המוחין...".

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם עַל קָרְבָּנוֹת נֶאֱמַר[21] **רֵיחַ נִיחֹחִי [דְּכֵיוָן שֶׁקָּרְבָּנוֹת בִּכְלָלוּת עִנְיָנָם הוּא הַעֲלָאַת 'מַיִן נוּקְבִין', וְנִקְרָאִים בְּשֵׁם מִנְחָה, לָכֵן הֵם עִנְיָן שֶׁל רֵיחַ**[24]**],** בנוסף לכך שהקרבנות הם כמו 'לחם' ו'מזון' ואם כן במה מתבטאת מעלת הקטורת (תפילת מנחה) על הקרבנות (תפילות שחרית וערבית) **הִנֵּה בְּרֵיחַ גּוּפָא** עצמו **יֵשׁ כַּמָּה מַדְרֵגוֹת, רֵיחַ**

---

16) דעת ר' יוסי - ירושלמי ברכות פ"ד ה"א. וראה הגהות מיימוני הל' תפלה פ"ג אות ג'. ואסיקנא דעבד כמר (או) כמר עבד (שו"ע או"ח ר"ס רלג), כי יש במנחה ב' הבחי' (ד"ה והוא עבר הנ"ל ס"ד). 17) ראה בכ"ז עט"ר שער יו"כ בסופו. אוה"ת תולדות קנב, ב. שם פרשתנו רלז, ב. ד"ה והוא כחתן תרנ"ז סי"א ואילך. 18) המור שהוא דם של חי' ידוע, כמ"ש הרמב"ם הל' כלי המקדש פ"א ה"ג (ושם פ"ב ה"ד). וראה טואו"ח סרי"ו. תו"א מג"א צט, א. 19) כ"ה בד"ה והוא כחתן תרנ"ז סט"ו (ולהעיר מאוה"ת תולדות שם). 20) דלהיות שהעלאת מ"ן שבה היא מגקה"ט שלמטה מנוגה, היא ממשכת מבחי' מזל השמיני "ונוצר". וע"ד המבואר באגה"ק סכ"ח בענין מעלת פרה אדומה על קרבנות. וזוהי השייכות דמנחה (מ"ן למזל השמיני, כנ"ל) לקטורת. וראה אוה"ת פרשתנו רלה, סע"ב. 21) פינחס כח, ב. 22) וכמרז"ל (ברכות מג, ב) שריח הוא דבר שהנשמה נהנית ממנו. והוא בחי' עצם הנשמה שלמע' מהתלבשות בגוף (ד"ה והוא כחתן ססי"א. וראה גם שערי אורה ד"ה בכ"ה בכסלו סי"ג וסכ"ה). 23) ראה המשך תער"ב ח"א ע' תמח ואילך. ד"ה והניף ידו תשי"א ד"ה ויאמר לו יהונתן תשי"א (סה"מ תשי"א ע' נח ואילך. ע' סו). ד"ה והי' ביום ההוא תשכ"ב (סה"מ תשכ"ב ע' רכט). 24) וי"ל בדא"פ שזהו מה שאמרו בברכות שם: "אף בתפלת ערבית", "אף תפלת שחרית" (הגם שנלמדים מפסוקים אחרים) - כי גם בהם ישנה (בכללות) מעלת הריח (דמנחה). וכנ"ל שכל התפילות נקראות בשם מנחה.

ביאור בדרך אפשר

דְּקָרְבָּנוֹת[25], **רֵיחַ דִּקְטוֹרֶת** (**דְּכָל הַשָּׁנָה, שֶׁבַּהֵיכָל** שהיו מקריבים על מזבח הקטורת הנמצא בהיכל שבבית המקדש) **שֶׁשַּׁיָּךְ לַנֶּקֶב הַיְמָנִי שֶׁבַּחוֹטֶם, וְרֵיחַ דִּקְטוֹרֶת** (**דְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים, שֶׁבְּקֹדֶשׁ־הַקָּדָשִׁים**) **שֶׁשַּׁיָּךְ לַנֶּקֶב הַשְּׂמָאלִי**[26] כמובא ב׳המשך׳ תער״ב שם מהזוהר שמהנקב הימני שבחוטם יש המשכת ״חיין״ ומהנקב השמאלי יש המשכת ״חיין דחיין״ ומבאר: ״... והחוטם הוא שער עצמיות המוחין דשם קישור וחבור עצם הנשמה ממש כו׳. אמנם ההמשכה משם יש בזה ב׳ מדריגות והן חיין וחיין דחיין כו׳, ובחינת חיין שבנקב הימני... גילוי כללות חיות הנפש להחיות את הגוף כו׳, וזהו ענין הנשימה שהוא הוראת החיות... דהחיות מהמוח בא בלב בדם שבו והלב שולח הדם עם החיות לכל האברים שזהו החיות פנימי... אמנם נקב השמאלי הוא חיין דחיין שזהו מעצם הנשמה ממש בעצם התקשרותה בבחינת עצמות המוחין...״.

ג) **וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב** ביעקב אבינו **וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְּיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו. דְּהִנֵּה, הַמִּנְחָה שֶׁשָּׁלַח יַעֲקֹב לְעֵשָׂו - עִנְיָנָהּ הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ לִבְחִינַת עוֹלָם הַתֹּהוּ** מלמטה למעלה עד **לִבְחִינַת עוֹלָם הַתֹּהוּ** כמבואר בקבלה וחסידות, העולמות במתכונתם הנוכחית, עם ׳סדר השתלשלות׳ הדרגתי ומסודר ועשר ספירות שהאורות שלהם מלובשים בתוך כלים ראויים לקליטתם, נקראים ׳עולם התיקון׳. ול׳תיקון׳ קדם ׳עולם התוהו׳ בו היו אורות מרובים וכלים מועטים, מצב שגרם ל׳שבירת הכלים׳ ו׳נפילה׳ של ניצוצות קדושה ואלוקות לתחומים שמחוץ לגבולות הקדושה, ובשורש הדברים תוהו נעלה מתיקון **(לְעֵשָׂו כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּשָׁרְשוֹ** כמבואר בקבלה וחסידות ששורש עשו הוא מעולם התוהו, ושורש יעקב הוא מעולם התיקון), **שֶׁלָּכֵן הָיוּ בְּמִנְחָה זוֹ** ששלח יעקב לעשו **גַּם בְּהֵמוֹת טְמֵאוֹת** כפי שמפורט בתורה (**דְּלֹא כְּמוֹ קָרְבָּנוֹת דְּ׳תִּקּוּן׳ שֶׁהָיוּ מִבְּהֵמוֹת טְהוֹרוֹת דַּוְקָא** כנזכר לעיל לעניין יתרון הקטורת על הקרבנות)[27]. **וְלָכֵן נִקְרֵאת מִנְחָה, לִהְיוֹתָהּ כְּמַעֲלַת תְּפִלַּת מִנְחָה עַל תְּפִלּוֹת שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, וּכְמַעֲלַת קְטוֹרֶת עַל קָרְבָּנוֹת** שבה מתבררות גם הקליפות הטמאות לגמרי, דבר שלא נפעל על ידי הקרבנות.

ד) **וְעוֹד** עִנְיָן בָּזֶה, **וּבְהַקְדִּים הַיְדוּעַ שֶׁזֶּה שֶׁעֵשָׂו** (**תֹּהוּ**) **הוּא הַבְּכוֹר, הוּא רַק בְּחִיצוֹנִיּוּת** כפי שהדברים באים בפועל בעולם הזה, **אֲבָל בִּפְנִימִיּוּת הִנֵּה יַעֲקֹב הוּא הַבְּכוֹר**[28] והוא נעלה מעשו (כמבואר בחסידות בהרחבה, ומעלת עשו על יעקב היא בשורשם, אבל בשורש של השורש עצמו - יעקב נעלה מעשו).

וּבָזֶה יֵשׁ לְבָאֵר דִּיּוּק הַלָּשׁוֹן בְּ׳תּוֹרָה אוֹר׳[29] לאדמו״ר הזקן **עַל הַפָּסוּק**[30] **וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו, ״לְפָנָיו מַמָּשׁ, אֶל בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ בְּמַדְרֵגָה כּוּ׳ בְּחִינַת מַלְכִין קַדְמָאִין דְּתֹהוּ״**, המלכים הקדמונים שמעולם התוהו, שכן המושג עולם התוהו האמור לעיל מרומז בסיפור התורה בפרשת השבוע, פרשת וישלח, על המלכים שמלכו באדום לפני שהיו מלכים בבני ישראל, והם קדמו למלכי ישראל כי שורשם מעולם התוהו שלמעלה מעולם התיקון. **דְּהִנֵּה, בְּפַשְׁטוּת הַכַּוָּנָה בִּלְשׁוֹן אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן ״לְפָנָיו מַמָּשׁ״ הִיא לְמַעֲלִיּוּתָא, הַיְנוּ, שֶׁיַּעֲקֹב שָׁלַח מַלְאָכִים לֹא לַבְּחִינָה שֶׁהִיא בְּשָׁוֶה אֵלָיו אֶלָּא ״לְפָנָיו״, לַבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה**

1 דְּקָרְבָּנוֹת[25], רֵיחַ דִּקְטוֹרֶת (דְּכָל הַשָּׁנָה, שֶׁבַּהֵיכָל)
2 שֶׁשַּׁיָּךְ לַנֶּקֶב הַיְמָנִי שֶׁבַּחוֹטֶם, וְרֵיחַ דִּקְטוֹרֶת
3 (דְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים, שֶׁבְּקֹדֶשׁ־הַקָּדָשִׁים) שֶׁשַּׁיָּךְ לַנֶּקֶב
4 הַשְּׂמָאלִי[26].
5 ג) וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְּיָדוֹ מִנְחָה
6 לְעֵשָׂו אָחִיו. דְּהִנֵּה, הַמִּנְחָה שֶׁשָּׁלַח
7 יַעֲקֹב לְעֵשָׂו - עִנְיָנָהּ הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳
8 לִבְחִינַת עוֹלָם הַתֹּהוּ (לְעֵשָׂו כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּשָׁרְשוֹ),
9 שֶׁלָּכֵן הָיוּ בְּמִנְחָה זוֹ גַּם בְּהֵמוֹת טְמֵאוֹת (דְּלֹא
10 כְּמוֹ קָרְבָּנוֹת דְּ׳תִּקּוּן׳ שֶׁהָיוּ מִבְּהֵמוֹת טְהוֹרוֹת
11 דַּוְקָא)[27]. וְלָכֵן נִקְרֵאת מִנְחָה, לִהְיוֹתָהּ כְּמַעֲלַת
12 תְּפִלַּת מִנְחָה עַל תְּפִלּוֹת שַׁחֲרִית וְעַרְבִית,
13 וּכְמַעֲלַת קְטוֹרֶת עַל קָרְבָּנוֹת.
14 ד) וְעוֹד עִנְיָן בָּזֶה, וּבְהַקְדִּים הַיְדוּעַ שֶׁזֶּה
15 שֶׁעֵשָׂו (תֹּהוּ) הוּא הַבְּכוֹר, הוּא רַק
16 בְּחִיצוֹנִיּוּת, אֲבָל בִּפְנִימִיּוּת הִנֵּה יַעֲקֹב הוּא
17 הַבְּכוֹר[28]. וּבָזֶה יֵשׁ לְבָאֵר דִּיּוּק הַלָּשׁוֹן בְּ׳תּוֹרָה
18 אוֹר׳[29] עַל הַפָּסוּק[30] וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים
19 לְפָנָיו, ״לְפָנָיו מַמָּשׁ, אֶל בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ
20 בְּמַדְרֵגָה כּוּ׳ בְּחִינַת מַלְכִין קַדְמָאִין דְּתֹהוּ״.
21 דְּהִנֵּה, בְּפַשְׁטוּת הַכַּוָּנָה בִּלְשׁוֹן אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן
22 ״לְפָנָיו מַמָּשׁ״ הִיא לְמַעֲלִיּוּתָא, הַיְנוּ, שֶׁיַּעֲקֹב
23 שָׁלַח מַלְאָכִים לֹא לַבְּחִינָה שֶׁהִיא בְּשָׁוֶה אֵלָיו
24 בְּמַדְרֵגָה, אֶלָּא ״לְפָנָיו״, לַבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה

---

25) ראה בעט״ר, שערי אורה ד״ה בכ״ה בכסלו, ובד״ה והוא כחתן סי״א, שריח שבקרבנות הוא ע״ד ריח המאכל. 26) ראה זח״ג קל, ב: מחד נוקבא חיין ומחד נוקבא חיין דחיין. - בהמובא בפנים ראה בארוכה ד״ה וירח ה׳ ושלאחריו רדע״ת (המשך תער״ב ח״א ע׳ תלו ואילך). ושם, דריח המאכל מחזק חיות הנפש (האו״מ מוסיף בהאו״פ, אתכפיא), וריח הבושם משיב וממשיך חיות חדש (גילוי האו״מ, חי׳ או גם יחידה, אתהפכא), רעו״ד ו(דיוהכ״פ) תשובה. ועפ״ז י״ל לכאורה, דבכללות, החילוק דריח דקרבנות (שגם הוא צ״ל ע״י החוטם) ודקטורת - שזה בנקב הימני וזה בנקב השמאלי. - עוד מענין ריח בד״ה והריחו תקס״ב (מאמרי אדמו״ר הזקן תקס״ב ח״א ע׳ סב ואילך). 27) תו״א פרשתנו כה, א. כו, א. 28) תו״ח פרשתנו מג, ד ואילך. אוה״ת רלא, ב ואילך. קיצורים והערות לתניא ע׳ מט. ד״ה ביום השמע״צ עת״ר. 29) פרשתנו כד, רע״ג. 30) ריש פרשתנו.

ביאור בדרך אפשר

לַבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ "לפני" במובן של קדימה, נעלה ממנו. אֲבָל עַל־פִּי הַיָּדוּעַ הביאור החסידי בְּפֵירוּשׁ רַשִׁ"י "וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים, מַלְאָכִים מַמָּשׁ", שֶׁרַק אֶת הַ"מַמָּשׁ" שֶׁל הַמַּלְאָכִים שָׁלַח יַעֲקֹב לְעֵשָׂו, אֲבָל הָרוּחָנִיּוּת שֶׁל הַמַּלְאָכִים נִשְׁאֲרָה אֵצֶל יַעֲקֹב[31] ולא נשלחה לעשו, הַיְנוּ, שֶׁהַכַּוָּנָה בְּ"מַמָּשׁ" הִיא לִגְרִיעוּתָא למעט, מוּבָן, שֶׁגַּם "לְפָנָיו מַמָּשׁ" הוּא לִגְרִיעוּתָא ולא להדגיש את מעלת עשו על יעקב ולהוסיף בה אלא למעט בזה. וְהַיְנוּ, שֶׁזֶּה שֶׁעֵשָׂו (תֹּהוּ) הוּא "לְפָנָיו", לְמַעְלָה מִיַּעֲקֹב, הוּא רַק בַּ"מַמָּשׁ" - בְּחִיצוֹנִיּוּת ולכן עשו נולד הבכור, אֲבָל בִּפְנִימִיּוּת ולאמיתו של דבר - יַעֲקֹב הוּא לְמַעְלָה יוֹתֵר. וְעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁיַּעֲקֹב, "בַּעַל עוֹלָם הַתִּקּוּן", מְבָרֵר אֶת הַנִּיצוֹצוֹת דְּתֹהוּ שֶׁנִּפְלוּ בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים, כנזכר לעיל שמאחר ובתוהו היו "אורות מרובים בכלים מועטים" היתה בו שבירת הכלים, הֲרֵי הוּא יעקב מַמְשִׁיךְ לֹא רַק מִבְּחִינַת הַתֹּהוּ שֶׁקָּדְמָה לְ'תִּקּוּן', אֶלָּא גַּם מֵהַבְּחִינָה שֶׁבָּהּ "עוֹלָם הַתִּקּוּן" הוּא לְמַעְלָה יוֹתֵר[32] כי לאמיתו של דבר 'תיקון' נעלה יותר (על־דרך הנזכר לעיל שבשורש השורשים יעקב נעלה מעשו). וְעַל־יְדֵי־זֶה שיעקב עשה את ה'בירורים' האמורים לעיל פָּעַל שֶׁ"וִּיָּרֵץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ גו'" וַיִּשָּׁקֵהוּ"[33], שֶׁגַּם עַכְשָׁו, כְּפִי שֶׁעֵשָׂו הוּא קוֹדֶם הַבֵּירוּר הסופי שלו שיהיה לעתיד לבוא, בימות המשיח (כשיקויים היעוד "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו"), בְּמַצָּב שֶׁ"הֲלָכָה הִיא בְּיָדוּעַ שֶׁעֵשָׂו שׂוֹנֵא לְיַעֲקֹב"[34], בכל זאת נִתְבַּטֵּל עֵשָׂו לְיַעֲקֹב וּנְשָׁקוֹ בְּכָל לִבּוֹ.

ביאור בדרך אפשר

1 מִמֶּנּוּ. אֲבָל עַל־פִּי הַיָּדוּעַ בְּפֵירוּשׁ רַשִׁ"י "וַיִּשְׁלַח
2 יַעֲקֹב מַלְאָכִים, מַלְאָכִים מַמָּשׁ", שֶׁרַק אֶת
3 הַ"מַמָּשׁ" שֶׁל הַמַּלְאָכִים שָׁלַח יַעֲקֹב לְעֵשָׂו, אֲבָל
4 הָרוּחָנִיּוּת שֶׁל הַמַּלְאָכִים נִשְׁאֲרָה אֵצֶל יַעֲקֹב[31],
5 הַיְנוּ, שֶׁהַכַּוָּנָה בְּ"מַמָּשׁ" הִיא לִגְרִיעוּתָא, מוּבָן,
6 שֶׁגַּם "לְפָנָיו מַמָּשׁ" הוּא לִגְרִיעוּתָא. וְהַיְנוּ, שֶׁזֶּה
7 שֶׁעֵשָׂו (תֹּהוּ) הוּא "לְפָנָיו", לְמַעְלָה מִיַּעֲקֹב, הוּא
8 רַק בַּ"מַמָּשׁ" - בְּחִיצוֹנִיּוּת, אֲבָל בִּפְנִימִיּוּת -
9 יַעֲקֹב הוּא לְמַעְלָה יוֹתֵר. וְעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁיַּעֲקֹב,
10 "בַּעַל עוֹלָם הַתִּקּוּן", מְבָרֵר אֶת הַנִּיצוֹצוֹת דְּתֹהוּ
11 שֶׁנִּפְלוּ בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים, הֲרֵי הוּא מַמְשִׁיךְ לֹא רַק מִבְּחִינַת הַתֹּהוּ שֶׁקָּדְמָה
12 לְ'תִּקּוּן', אֶלָּא גַּם מֵהַבְּחִינָה שֶׁבָּהּ 'עוֹלָם הַתִּקּוּן' הוּא לְמַעְלָה יוֹתֵר[32].
13 וְעַל־יְדֵי־זֶה פָּעַל שֶׁ"וִּיָּרֵץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ גו'" וַיִּשָּׁקֵהוּ"[33], שֶׁגַּם עַכְשָׁו,
14 כְּפִי שֶׁעֵשָׂו הוּא קוֹדֶם הַבֵּירוּר, בְּמַצָּב שֶׁ"הֲלָכָה הִיא בְּיָדוּעַ שֶׁעֵשָׂו שׂוֹנֵא
15 לְיַעֲקֹב"[34], נִתְבַּטֵּל עֵשָׂו לְיַעֲקֹב וּנְשָׁקוֹ בְּכָל לִבּוֹ.

---

31) סה"ש תש"ג ע' 155- בשם הה"מ. 32) דלהיות שבנין וסתירת התהו לא הי' במקרה ח"ו, לזאת, ע"י הבירורים נשלם הכוונה דבחי' אוא"ס שלמעלה מתהו ותיקון, ולשם הוא העלי' (ד"ה תקעו תרס"ז קרוב לסופו). 33) פרשתנו לג, ד. 34) ספרי בהעלותך ט, יו"ד - הובא בפירש"י כאן.

המשך ביאור למס' תענית ליום חמישי עמ' ב

1 תִּיבָּשׁ', וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, שְׁתֵּיהֶן לִקְלָלָה – לא רק המקומות
2 שלא ירדו בהן גשמים נתקללו, אלא אף במקומות שירדו בהן,
3 ירדו יותר מדאי וקלקלו את התבואה. ומוכח שגשמים היורדים
4 על מקצת מדינה, סימן קללה הם. מתרצת הגמרא: לֹא כַּשְׁיָא, הָא
5 דְּאָתָא טוּבָא – מה שאמרנו שהם סימן קללה, הוא כאשר ירדו
6 באותו מקום גשמים רבים המקלקלים את התבואה, וְהָא – מה
7 שאמר רב חסדא שאין בהם משום ועצר, דְּאָתָא כִּרְמִבָּעֵי לֵיהּ –
8 כשירדו בשיעורם הראוי, שאז הם סימן ברכה ואין בהם משום
9 ועצר. אָמַר רַב אַשִׁי, דַּיְקָא נַמִּי – מדויק מלשון הפסוק שירדו
10 גשמים רבים בעיר אחת, וזוהי הקללה, דִּכְתִיב 'תִּמָּטֵר', מלשון
11 תְּהֵא מָקוֹם מָטָר, כלומר יותר מדאי. שָׁמַע מִינָּהּ.
12 חכמים תיקנו לברך ולהודות על ירידת גשמים. הגמרא מבארת
13 מהי כמות הגשמים שיש לברך עליהם: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, מַאימָתַי
14 מְבָרְכִין עַל הַגְּשָׁמִים. ומפרש, מִשֶּׁיֵּצֵא חָתָן לִקְרַאת כַּלָּה, כלומר
15 כשירדו גשמים בכמות כזו שכשטיפה נופלת על הארץ יוצאת
16 כנגדה הטיפה שנפלה לפני כן באותו מקום, כדרך שחתן יוצא
17 לקראת כלה, שמרוב לחות הקרקע הגשמים אינם ממהרים
18 להיבלע בארץ.
19 מַאי מְבָרֵךְ – מהו נוסח ברכה זו. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מוֹדִים
20 אֲנַחְנוּ לָךְ ה' אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל טִפָּה וְטִפָּה שֶׁהוֹרַדְתָּ לָנוּ. וְרַבִּי יוֹחָנָן
21 מְסַיֵּים בָּהּ הָכִי, אילו פִּינוּ מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כַּהֲמוֹן גַּלָּיו
22 כו', אין אנחנו מספיקין להודות לך ה' וכו', כבתפילת 'נשמת כל
23 חי', עַד אַל יַעַזְבוּנוּ רַחֲמֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, וְלֹא עֲזָבוּנוּ, ומסיים בָּרוּךְ רוֹב
24 הַהוֹדָאוֹת. שואלת הגמרא: וכי מייחס להקב"ה בברכתו רק את רוֹב
25 הַהוֹדָאוֹת וְלֹא כָּל הַהוֹדָאוֹת. מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, אִיתָא –
26 אמור אַל הַהוֹדָאוֹת. כלומר, אל שכל ההודאות שלו. אָמַר רַב
27 פָּפָּא, כיון שנחלקו בנוסח הברכה, הִלְכָּךְ

אגרות קודש

ב״ה, יו״ד כסלו, ה׳תשי״א
ברוקלין, נ.י.

אל אנ״ש, ואל כל חובבי תורה
אשר בכל אתר ואתר
ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

הולך וקרב היום יום בשורה, יום ג׳ תשעה עשר בכסלו, הוא היום אשר בו יצאה לאור צדקת כ״ק אדמו״ר הזקן – (בעל התניא והשו״ע) – ואתו עמו צדקת תורת החסידות – תורת חסידות חב״ד ותורת החסידות הכללית.

כ״ק מו״ח אדמו״ר כותב – במכתבו מיו״ד כסלו ה׳תש״י, שני חדשים לפני יום ההסתלקות – אשר ״לימוד תורת החסידות אינו ענין השייך רק לאיזה מפלגה שהיא, אלא חובת לימודה מוטלת על כללות בני ישראל יחיו בכלל, ועל בני תורה בפרט״. וחובה על אנ״ש – ההתעסקות בהפצת לימוד דא״ח. והתעסקות – פירושה השתדלות שאינה פוסקת ובאופן שבכל עניניו – גם הצדדיים – מתכוון להשגת מטרה זו ״כמו במסחר ה״ה עסוק כל היום בזה לאו דוקא בעת שהוא עסוק בגוף ועצם העסק, לפי שהענין נוגע לו ביותר. אַז ער איז אָנגעטאָן אין דעם בכל שעה ובכל זמן״.

ובמק״א יבאר בארוכה, איך כי התנאי, אשר יפוצו מעינותיך – של כ״ק הבעש״ט – חוצה הוא הקדמה הכנה וכלי לביאת המשיח.

תנאי זה, אשר על כל אחד מאתנו כולנו להשתדל בכל תוקף למלאותו, שלשה פרטים בו:

(א) יפוצו. ללַמד תורת הדא״ח באופן של הפצה – פיזור במרחב רב, שיגיע הלימוד לכל חלקי המקום שבו מלמד תורה זו.

(ב) מעינותיך. תורת הדא״ח שמפיץ, צריך שיהיו נשמרים בה תכונות של מעין. ושתי תכונות עקריות במעין: א) מימיו חיים ונובעים הם בלי הפסק מן מקור המעין. ב) אין משגיחין כ״כ על הכמות, כי המעין ממקורו נובע טפין טפין. וכן הוא גם התנאי בהפצת תורה זו. אין הכמות עיקר, ובלבד שיהי׳ לימוד חי בחיות נפשי והתלהבות פנימית, ונובע ממקורו – מפנימיות נפש מפיץ התורה, הקשור בפנימיות לבבו בנשיאי תורת הדא״ח.

(ג) חוצה. אל לנו להסתפק בלימוד בביהמ״ד ובביהכ״נ בלבד כי אם גם בלכתו בדרך בשבתו בחנות וכיו״ב. וכן בנוגע למהות הלומדים אין להתצמצם במפלגות אחדות או בסוגי אנשים מיוחדים, כי גם על הפשוט שבפשוטים מוטלת חובת לימוד תורת הדא״ח, כמו שאפילו הגדול שבגדולים אינו יכול להגיע עד תכליתה.

וגם לאלו הנמצאים מחוץ לכל המחנות, גם במקום שהכתוב מעיד עליו שהוא חוצה – גם שם צריך להפיץ המעינות.

וזכות ההשתדלות בהפצת המעינות חוצה תמשיך ותהי׳ כלי לקבל ברכות כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ אשר ברך את כל אחד מאתנו – לי״ט כסלו אשר קודם ההסתלקות, ובטח מברך גם עתה לי״ט כסלו דשנה זו, ובאמירה לנוכח: ״תתברכו מהשי״ת בשנה טובה בלימוד והפצת החסידות, אתם ביתכם בניכם ובנותיכם יחיו בדרכי החסידות, ואתם וב״ב וכל הנלוים אליכם תתברכו כולכם בכל הדרוש לכם בגשם וברוח״.

בברכת הצלחה בעבודה וכל טוב,

מנחם שניאורסאהן

בס"ד. שיחת* ש"פ וישלח, ט"ז כסלו, ה'תשכ"ה.

א. על הפסוק[1] "וישלח יעקב מלאכים", מפרש רש"י: "מלאכים ממש".

רש"י צריך לפרש כאן מלאכים ממש - כיון שבפשט הכתוב, יש ב"וישלח יעקב מלאכים" ב' פירושים (כמובא במדרש[2]): פירוש אחד ש"מלאכים" פירושו שלוחים, והיינו שהיו שלוחים בשר־ודם. ופירוש שני: מלאכים ממש. ורש"י מפרש "מלאכים ממש", ושולל את הפירוש הראשון (מהמדרש).

ואף־על־פי ששני הפירושים הם לא רק אמת, "אלו ואלו דברי אלקים חיים"[3], אלא שניהם הם הפירוש הפשוט של תיבת "מלאכים" - אף־על־פי־כן מפרש רש"י "מלאכים ממש", כיון שרש"י מפרש פשוטו של מקרא, ופשוטו של מקרא - ההמשך של הסיפור - מכריח ללמוד שיעקב שלח מלאכים ממש (כדלהלן ס"ג).

ואף שיש הכרח שהכוונה היא למלאכים ממש, אין זה סתירה לפירוש המדרש שמלאכים היינו שלוחים, כי ההכרח הוא מפשוטו של מקרא, ואילו המדרש הוא חלק הדרוש שבתורה, וכל חלק בתורה יש לו הכללים שלו. ולכן, ראיות והכרחיים בחלק הפשט - לא תמיד מכריחים בחלק הדרוש.

בדוגמת הכלל ש"אין למדין הלכה מאגדות"[4] - אף ששניהם חלקים מתורת אמת - כי אגדה והלכה, יש לכל אחד כללים מיוחדים.

אין הכוונה חס־ושלום שאגדה היא "לא[5] כל־כך אמת כמו הלכה"; כל חלקי התורה וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש הם אמת, כיון שכולם ניתנו למשה מסיני[6]. וזהו דבר המובן ופשוט שאלקים אמת נתן למשה מסיני רק אמת[7]. והרמב"ם[8] כולל בתור עיקר באמונה, שאם מישהו אומר על פסוק אחד ואפילו תיבה אחת - כולל גם מסיפורי התורה וכיוצא בזה - שזהו אמת, רק שאומר שמשה מפי עצמו אמרה, הרי הוא כופר בתורה, לא רק בתיבה זו; ומוסיף מיד: "וכן הכופר בפירושה[9] והוא תורה שבעל־פה".

אבל, לכל חלק מהתורה יש כללים שלו. ועל־דרך שמצינו גם בהלכה גופא ש"איסורא מממונא לא ילפינן"[10], ואין למדין מחידוש[11], ועוד, כי לכל חלק מחלקי התורה יש כללים משלו[12].

ב. מפרשים[13] מבארים, שרש"י מוכרח לפרש "מלאכים ממש", בגלל שבפסוק נאמר "וישלח יעקב מלאכים לפניו", והם לומדים ש"לפניו" היינו "מאותן הכתובים לפני השליחות כו'", והכוונה למלאכים שאודותם מסופר בסוף פרשת ויצא.

אבל לפי זה, כיון שכל ההוכחה של רש"י היא מתיבת "לפניו" שבפסוק, היה רש"י צריך להעתיק עוד תיבה אחת - תיבת "לפניו", ולא רק התיבות "וישלח יעקב מלאכים" (כדרכו של רש"י, להביא גם התיבות שמהם היא ההוכחה לפירושו, ולא רק התיבות שאותן מפרש)?

---

*) הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפסה בהוספות ללקו"ש ח"ה ע' 389 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

1) ריש פרשתנו.

2) ב"ר פע"ה, ד.

3) עירובין יג, ב. וש"נ.

4) נסמן בשדי חמד כללים מע' אין למדין כו'.

5) והאומרים כן ותולים בוקי סריקי בגדולי ישראל - הרי אמחז"ל (מדרש תהלים כח, ה) "כי לא יבינו אל פעולות ה' אלו האגדות". והזהירו שלא ללמד אגדה לגסי רוח ומעוטי תורה (ירושלמי פסחים פ"ה ה"ג). ואכ"מ.

6) ראה ירושלמי פאה פ"ב ה"ד (ובכ"מ): "מקרא משנה תלמוד ואגדה אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד להורות לפני רבו כבר נאמר למשה בסיני".

7) ועפ"ז יובן הפס"ד שמצות ת"ת - רצה לומד אגדה, רצה לומד חלק אחר בתורה. ולא עוד אלא - שלדעת הש"ך (והפרישה) - יו"ד סרמ"ו סקי"ב: "שנים ששאלו אחד אגדה ואחד ק"ו נזקק לאגדה" (היינו שמחוייב בשעה זו לבטל הלימוד בהק"ו).

8) פיה"מ סנהדרין פ"י (בעיקר השמיני מהי"ג עיקרים). הל' תשובה פ"ג ה"ח. וראה ד"ה ואשה אחת דש"פ וירא בתחלתו (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ס"ע 231 ואילך).

9) ולהעיר שפירוש כו"כ פסוקים ופרשיות שבתורה (ובפרט מסוג אלו שהרמב"ם מביאם בפיה"מ שם) הוא באגדות שבתורה.

10) ברכות יט, ב. וש"נ.

11) חולין צח, ב.

12) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל"ט ע' 408 ואילך. וש"נ.

13) רא"מ כאן.

יש מפרשים[13] שרש"י מוכרח לפרש מלאכים ממש, כיון שהפסוק "וישלח וגו'" בא בהמשך לפסוקים הקודמים בסוף פרשת ויצא, שבהם מסופר "ויפגעו בו מלאכי אלקים"[14], ומפרש רש"י שמאותם מלאכים שלח יעקב לעשו.

אבל פירוש זה אינו מחוור:

א) אין זה מתאים ("אויסגעהאַלטן") על־פי הלכה. לגבי אזוב (שהוצרכו לטמא מת, מצורע וגם בפרה אדומה) ישנו דין[15], שצריך מין שנקרא "אזוב" סתם, ולא אזוב שיש לו שם לווי, כמו אזוב יון וכו', כי בתורה נאמר אזוב סתם, ללא שם לווי. ומזה מובן, ש"מלאכי אלקים" שבסוף פרשת ויצא, אינם ה"מלאכים" סתם שבפרשת וישלח.

ב) אם פסוק זה בא בהמשך למה שכתוב לפני זה, הוה־ליה־למימר וישלח יעקב המלאכים או מהמלאכים, בה"א הידיעה. וכיון שנאמר כאן מלאכים סתם, מוכח, שזהו ענין וידיעה חדשים, לא בהמשך ללפני זה.

ואין זה בסתירה למה שמצינו ש"מחנים" ראשי תיבות "מאותם חיילים נטל יעקב מלאכים"[16] - כי, כאמור, לכל חלק בתורה יש הכללים שלו, ובעניני נוטריקון, חלק הרמז שבתורה, לא מדייקים בזה ואין להקשות השאלות הנ"ל (שכאן נאמר "מלאכים" ולעיל "מלאכי אלקים", או שכאן הוה־ליה־למימר מלאכים בה"א הידיעה). מה־שאין־כן בפירוש רש"י - שמפרש פשוטו של מקרא - חלק הפשט שבתורה.

ג. ישנו הכרח נוסף לפירוש רש"י שיעקב שלח "מלאכים ממש":

הדין הוא: מי ששלח שליח, והשליח ניזוק בעת השליחות, המשלח צריך לשוב בתשובה[17]. ועל־דרך שאמרו רז"ל[18] על יעקב, שכאשר נזכר ששלח את יוסף לאחיו במקום סכנה, אזי "מעיו מתחתכין".

ועל־פי־זה בהכרח לומר שיעקב לא שלח לעשו שלוחים בשר־ודם, דכיון שהיה אצלו ספק מה נעשה עם עשו, והיה מקום אצלו שעשו ילך למלחמה - כפי שאכן התברר לאחרי־זה - הרי הוא שולח את השלוחים למקום סכנה.

ונוסף לכך שלגבי פיקוח נפשות חוששים לספק וספק ספיקא, הרי לעשו היתה "חזקה" בזה מלפני־זה, כפירוש רש"י[19]: "והוא עיף - ברציחה", ולאחרי־זה - "ואהרגה את יעקב אחי"[20]. והגם שדבורה מינקת רבקה הודיעה ליעקב שכבר יכול לחזור, שמזה מובן שאין להתיירא מפני עשו[21] - הרי בנוגע לסכנת נפשות (ובפרט של אחרים), פשיטא שאסור להסתמך על עדות האם[22]. אפילו על צדיק נאמר "אל תאמין וכו'"[23], ו"אין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהן"[24], ועל־אחת־כמה־וכמה עשו - שהיתה לו חזקה הפכית מקודם לכן[25].

ובפרט שהיתה ליעקב ברירה קלה: לשלוח מרגלים, מרגלים בשר־ודם. מרגלים באים בהיחבא, וכאשר עשו אינו יודע שהם אנשי יעקב, אין לחשוש שיתנכל אליהם. אבל יעקב שלח מלאכים, שלוחים, ו"ויצו אותם"[26] לבוא לעשו דוקא בתור שלוחי יעקב, ש"שלוחו של אדם כמותו"[27] - נשאלת מיד השאלה: כיצד היה יעקב יכול לעשות זאת, הרי יש לחשוש שעשו ירע להם? ולכן מוכרח רש"י לפרש שהם היו "מלאכים ממש"[28].

---

14) לב, ב.
15) נגעים פי"ד מ"ו. סוכה יג, א.
16) בעה"ט ס"פ ויצא.
17) באר היטב או"ח סו"ס תר"ג. וש"נ.
18) ב"ר פפ"ד, יג.
19) תולדות כה, כט.
20) שם כז, מא.
21) רש"י בפרשתינו לה, ח. לקח טוב שם ובפכ"ז, מה.
22) וראה ב"ר (פס"ז, יו"ד): "אמו בצדקתה אמרה עד אשר תשוב חמת אחיך והוא לא עשה כן".
23) אבות פ"ב מ"ד.
24) תנחומא תולדות ז. רש"י ויצא כח, יג. לא, מב.
25) ועפ"ז מובן פרש"י (שם ל, כה) "משנולד שטנו של עשו כו' רצה לשוב", ודו"ק.
26) פרשתנו לב, ה.
27) ברכות לד, ב. וש"נ.
28) לשלימות הענין - ראה גם לקו"ש ח"י ע' 100 הערה 5.

לכאורה, על־פי־זה אינו מובן: כיצד שלח אחר־כך יעקב את יוסף לאחיו במקום סכנה? - אלא ששם לא שיער יעקב כלל שעלולה להיות סכנה. כיון ש"מטתו שלימה"[29], הן יוסף והן שאר השבטים היו צדיקים גמורים, לא עלה כלל על דעתו[30] לחשוד את השבטים בעשיית עוולה, או לחשוד ביוסף שנוהג באופן שאחיו יחשיבוהו כמחוייב עונש וידונו אותו[31].

ד. זהו גם תירוץ על השאלה: כיצד הותר ליעקב לשלוח לעשו "מלאכים ממש"; כיצד הותר לו להשתמש במלאכים, בעת שהיה יכול, לכאורה, לשלוח אליו שלוחים בני אדם?

מפרשים[32] מבארים, שהותר ליעקב לשלוח מלאכים בכדי להפחיד את עשו, שיראה שליעקב יש מלאכים ברשותו.

אבל, לדעת רש"י - דביה עסקינן - אין זה מובן: על הפסוק[33] "כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלקים", מפרש רש"י, "הזכיר לו ראיית המלאך כדי שיתיירא הימנו". ואם נאמר שעשו כבר ראה לפני זה שליעקב יש מלאכים ברשותו - למה הוצרך יעקב להפחידו עוד הפעם באותו ענין[34]? ובהכרח לומר, שהמלאכים שיעקב שלח אליו, לא נראו לעשו בדמות מלאכים, אלא בדמות אנשים, ואם־כן, נשארת השאלה: כיצד הותר ליעקב להשתמש במלאכים?

אך על־פי הנ"ל מובן: יעקב לא היה יכול לשלוח אנשים למקום סכנה, והוכרח להגיע למלאכים ממש.

ה. כל עניני התורה, גם הסיפורים שבה, הם הוראה נצחית לכל אחד ואחד מישראל בכל זמן ובכל מקום[35]. ואינו מובן: הרי ישנם כמה מישראל שאין להם מלאכים ברשותם, שיוכלו להשתמש בהם כרצונם; ואדרבה, רוב בני־ישראל הם במצב כזה[36], והרי "התורה על הרוב תדבר"[37]. מהי איפוא ההוראה עבור יהודים אלה מ"וישלח יעקב - מלאכים ממש"?

ויובן זה על־פי מה שכתב הרמב"ם[38], שגם הכחות הטבעיים (ובכללם גם הכחות שבאדם) נקראים לפעמים בשם "מלאכים". ועל־פי־זה מובן, כיצד יכול כל אחד ואחד מישראל להפיק הוראה מוישלח יעקב מלאכים ממש - כי, כל אחד מישראל הוא בעל־הבית על הכחות שלו (ואפילו רשעים, שעליהם נאמר ש"הם ברשות לבם"[39], הרי סוף־כל־סוף יכולים גם הם לשוב בתשובה[40]; ואפילו אלה שנאמר עליהם "אין מספיקין כו'"[41], הנה אם רק יתעקש, תתקבל תשובתו[42]), ובמילא שייך אצל כל אחד שישלח "מלאכים" - כחות הנפש שלו.

ו. ההוראה שצריך כל אחד מישראל להפיק מ"וישלח יעקב מלאכים גו'", בנוגע לכחות נפשו, היא:

בשעה שמציעים ליהודי להתעסק בענין חדש חומרי, או אפילו רק - גשמי, כמו עסק של פרנסה או התמנות שלדעתו יקבל ממנה כבוד וכדומה, הנה זהו ענין של הליכה מ"ארץ", מעבודה שכבר התייגע בה - "ביום אכלני חורב וגו'"[43] - ללכת אל עשו "ארצה שעיר שדה אדום"[1], שהרי "כל מעשה עולם־הזה קשים ורעים"[44].

---

29) ויק"ר פל"ו, ה. פרש"י ויחי מז, לא.

30) אלא שלאחרי המעשה היו "מעיו מתחתכין" (לעיל ס"ג), כי גם בשוגג - צריך לעשות תשובה, כנ"ל.

31) ראה אוה"ח וישב לז, כ.

32) לבוש האורה כאן.

33) בפרשתינו לג, יו"ד.

34) לכאורה הי' אפ"ל בדוחק שב"פני אלקים" הדיוק וההוספה שזהו "ש"ר שלך". אבל לא משמע כן מסיום רש"י שם "ראה מלאכים וניצול" - מלאכים סתם. וכן בסוטה (מא, ב) בפרש"י: "רגיל לראות מלאכים". ובלבוש האורה שינה הגירסא בפירש"י (לג, יו"ד), מצד קושיא זו.

מפרש"י בפרשתנו (שם, ח): "כתות של מלאכים פגע" אין קושיא - כי פירוש זה הוא "ומדרשו" ולא "פשוטו של מקרא", כהדגשת רש"י שם.

35) ראה ד"ה ואשה אחת שבהערה 8 (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ריש ע' 232).

36) ראה מעילה יז, ב.

37) ראה מו"נ ח"ג פל"ד.

38) מו"נ ח"ב פ"י. ונתבאר בשיחת ש"פ וירא סי"א (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 245).

39) ב"ר פל"ד, יו"ד. - ובתניא פי"ז, שזהו רק במי שהוא רשע באמת (וראה קובץ ליובאַוויטש חוברת ה' ע' 79. אג"ק ח"א ע' פה ואילך).

40) נוסף על מה שאין להקשות מהי ההוראה מוישלח יעקב גו' לרשעים - כי "לא דברה תורה במתים אלו" (תניא שם).

41) יומא פה, ב.

42) תניא פכ"ה. אגה"ת פי"א.

43) ויצא לא, מ.

44) ע"ח (שמ"ב ספ"ד). הובא בתניא ספ"ו. פכ"ד (ל, א).

ועל זה היא ההוראה - שלפני שהולכים אל עשו, צריכים לשלוח לשם את כח השכל וכח ההרגש (מלאכים), בכדי לברר מה קורה שם - אם זה ענין שאינו עומד להלחם בו, ויוכל בנקל לבררו ולהעלותו לקדושה, או שזהו ענין שהבירור שלו כרוך בקשיים ומלחמות גדולות, ולכן עליו לפרוש ממנו; זהו אמנם דבר המותר (שהרי לא מדובר אודות דברים האסורים), אבל גם על דברים המותרים יש מצות "עשה "קדושים תהיו גו'" "והתקדשתם"[45] - "קדש[46] עצמך במותר לך"[47]. וכאשר אין ביכלתו לפעול בעצמו שיהיה "לשם שמים" באמת, עליו לפרוש מזה[48].

ישנם כאלה שמנצלים את מאמר רז"ל[49] "האי עלמא כבי הילולא דמיא, חטוף ואכול חטוף ואישתי", לא בנוגע לאכילה ושתיה של תורה ומצוות, אלא בנוגע לענינים גשמיים. והם גם "מסבירים" שכוונתם לשם שמים: כיון שכל דבר הוא בהשגחה פרטית, ומלמעלה סיבבו שידע שיש בעולם דבר גשמי שיכול להתעסק בו כו' - הרי "בודאי" שזוהי הודעה שבענין זה נמצאים ניצוצות קדושה "שלו", והוא צריך לברר אותם[50]. אך האמת היא, שאין זו ראיה. ואדרבה, יתכן שהודיעו לו זאת בכדי שיקיים "קדושים תהיו", כנ"ל - לפרוש מזה. וישנם הסבורים, שהם כבר מבוררים ויצאו מידי חשש ירידה כו', הם כבר לא זקוקים לזהירות ("באַוואָרעניש").

על כל זה ישנה ההוראה מיעקב אבינו:

יעקב היה מהאבות אשר "הן הן המרכבה"[51], ובין האבות גופא היה ה"בחור שבאבות"[52]. ונוסף לזה, נאמר עליו "עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי"[53], היינו, שבשעה שהתעסק עם לבן ש"ותחלף את משכורתי עשרת מונים"[54], קיים כל תרי"ג המצוות.

ואם־כן, כיון שיעקב כבר עבר את כל הנסיונות ונשאר בשלימות, מה היה לו להתיירא מפני עשו? ומה גם שישנו כלל שאם "יצאו רוב שנותיו ולא חטא שוב אינו חוטא"[55], והרי יעקב כבר חי רוב שנותיו (כי שני חיי יעקב היו קמ"ז, ובשעה שחזר מלבן היה בן צ"ז[56]).

ואף־על־פי־כן, לפני הליכתו לעשו, שלח מלאכים לברר מה קורה עם עשו ועם "ארצה שעיר שדה אדום", ולאחרי לימוד עמוק - אכן התברר אחרת לגמרי ממה שיעקב חשב: יעקב היה סבור ש"אחי הוא", ואילו בפועל נהג כ"עשו הרשע"[57]; ולכן הוכרח יעקב להתכונן "לדורון לתפלה ולמלחמה"[58] - לגשת לסדר עבודה חדש, באופן אחר מסדר העבודה שהתכוין לעשות לפני שילוח המלאכים לעשו.

* * *

ז. על פירוש רש"י "מלאכים ממש", מבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר[59], שרק את ה"ממש" של המלאכים שלח יעקב לעשו, אבל הרוחניות של המלאכים נשארה עם יעקב.

[דיוקו של הרבי, ש"מלאכים ממש" היינו ה"ממש" של המלאכים - הוא מזה שלשון רש"י הוא "מלאכים ממש", ולא מלאכים כפשוטו, או מלאכים כמשמעו, כרגיל בלשון רש"י, שגם אז היינו יודעים שיעקב שלח מלאכים, ולא שלוחים בשר־ודם (ואף־על־פי שגם במדרש נאמר מלאכים ממש, הרי שאני לשון רש"י שרגיל "כפשוטו" או "כמשמעו", ואם־כן, גם כאן היה צריך רש"י לומר כן). ובלשון רש"י "ממש", יש גם רמז שיעקב שלח לעשו רק את ה"ממש" של המלאכים].

45) קדושים יט, ב. כ, ז.
46) יבמות כ, א. ספרי פ' ראה יד, כא.
47) תניא פ"ל. וראה בסה"מ תש"ח ע' 133 בהערה.
48) סה"ש תורת שלום ע' 15.
49) עירובין נד, א.
50) שמטעם זה אמרו (ירושלמי סוף קדושין) עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראת עינו ולא אכל. - אבל דרך זו היא רק במי שהוא בטוח שכל עשיותיו לשם שמים, כמבואר בלקו"ש ח"א ע' 254. תורת מנחם - התוועדויות חי"ז ע' 18 ואילך.
51) ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו.
52) ב"ר פע"ו, א. וראה זח"א קיט, ב. קמז, ב. ועוד.
53) פירש"י פרשתנו לב, ה.
54) ויצא לא, מא.
55) יומא לח, ב.
56) וזהו ג"כ הרוב אפילו אם הי' חי כימי אבותיו (ב"ר פצ"ו, ד).
57) פירש"י פרשתנו שם, ז.
58) פרש"י שם, ט (נת' בלקו"ש חט"ו ע' 265 ואילך).
59) קונטרס ח"י אלול תש"ג ע' 21 (סה"ש תש"ג ע' 155) בשם הה"מ (נתבאר בלקו"ש ח"י ע' 100 ואילך).

ח. ועל־פי המדובר לעיל, שיש הוראה לכל אחד מישראל מ"וישלח יעקב מלאכים", שלפני שמתחיל לעסוק בענין גשמי, עליו לשלוח את ה"מלאכים", כחות נפשו, לברר מה קורה "שם" - הנה גם העובדה שיעקב שלח לעשו רק את ה"ממש" של המלאכים, מהוה הוראה לכל ישראל, בהמשך להוראה הקודמת:

מצד זה ש"אין אדם רואה חובה לעצמו"[60], "ועל כל פשעים תכסה אהבה"[61], יכול האדם לטעות בחקירת ודרישת הענין הגשמי בכח שכלו והרגשתו (כההוראה האמורה לעיל מ"וישלח יעקב מלאכים אל עשו"), כיון שהשכל והרגש שלו משוחדים מאהבת עצמו.

אפילו אצל התנאים, מצינו, ששוחד יכול לפעול עליהם[60], וזאת, למרות (א) שבפועל הם לא לקחו, (ב) אפילו "אם נטלתי שלי נטלתי"[60], (ג) היה אמנם ענין של שוחד, אבל הדין עצמו היה אודות הזולת, ולא אודות עצמו, (ד) הם היו צדיקים גמורים, ש"לבם ברשותם"[62]. ועל־אחת־כמה־וכמה כאשר (א) מדובר לא רק אודות ענין של שוחד, אלא אודות ענין הנוגע לעצמו, (ב) ומדובר אודות אנשים כערכנו - הרי בודאי יש להיזהר שלא להסתנוור ("פאַרבלענדעט ווערן") מאהבת עצמו.

ועל זה ישנה ההוראה כיצד צריכים ה"מלאכים" להישלח: רק את ה"ממש" צריך לשלוח, אבל הרוחניות ופנימיות הכחות (מלאכים), צריכים להישאר אצל "יעקב", שהאבות "הן הן המרכבה"[51]. כלומר: פנימיות הכחות צריכים להישאר אצל היהודי, כפי שהוא עומד בקדושה; שהוא יהיה בעל־הבית עליהם, והם יפעלו כפי שצריך להיות מצד נשמתו, שהיא בהבדלה ("אָפּגעטראָגן") מכל הענין הגשמי.

וענין זה למדים גם מזה שהפרשה[63] נקראת בשם "וישלח"[64] - ששולח רק שלוחים, אבל הוא עצמו מובדל לגמרי ואין לו שום נטיה אל הענין, ודוקא אז ביכלתו לברר על־ידי השלוחים איך הענין הוא לאמיתתו.

* * *

ט. על[65] הפסוק[66] "קטנתי מכל החסדים", מפרש רש"י: "נתמעטו זכיותי על־ידי החסדים והאמת שעשית עמי, לכך אני ירא שמא משהבטחתני נתלכלכתי בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשו".

ב'אגרת הקודש' דיבור־המתחיל קטנתי[67] - שכתב אחר ביאתו מפ"ב - מבאר אדמו"ר הזקן את הפסוק: כל חסד שהקב"ה עושה לאדם, צריך לפעול אצל האדם שיהיה שפל רוח. כי החסד של הקב"ה זהו קרבת אלקים, וככל שגדל החסד - ככל שיותר "קמיה", הוא יותר "כלא". וזהו "קטנתי מכל החסדים", שמכל החסדים שהקב"ה עשה עם יעקב, נעשה יעקב קטן בעיניו, שזהו הביטול הבא מצד הקירוב.

הטעם מדוע רש"י מביא פירוש אחר מפירוש אדמו"ר הזקן:

רש"י מפרש פשוטו של מקרא, ובפשטות הפסוק אינו מובן, היתכן שיעקב ביקש מהקב"ה "הצילני נא גו'"[68], לאחרי שכבר לפני־זה קיבל הבטחה מהקב"ה "ושמרתיך גו'", "ואהיה עמך"[69]?

פירוש אדמו"ר הזקן על "קטנתי מכל החסדים" - שהחסדים פעלו ביטול ביעקב - לא בא לתרץ, ואינו מתעכב על השאלה, מדוע יעקב הוצרך לבקש "הצילני" [שהרי הביטול אינו סיבה שההבטחה לא תקויים].

---

60) כתובות קה, ב. וש"נ.

61) משלי יו"ד, יב.

62) ב"ר שבהערה 39. - "לבם ברשותם" (שבצדיקים) הוא למעלה מ"מוח שליט על הלב" (שבבינונים). כי לבם ברשותם אינו בדרך שליטה וממשלה, שמצד חיצוניות המוחין, כי־אם בדרך מאליו וממילא, שמצד פנימיות המוחין (ד"ה כי קרוב תרפ"א (סה"מ תרפ"א ע' שכה ואילך) ס"ב. וראה גם תניא שבהערה הנ"ל). והרי פנימיות המוחין, הוא למעלה משכל השייך למדות, ואינו מתפעל מחפץ הלב כלל (ד"ה גדולים מעשה צדיקים תרפ"ה (סה"מ תרפ"ה ע' קמו ואילך) ס"ד), ובכל זה, פעל שוחד גם בהם.

63) שתוכנה - בירור הניצוצות שבירר יעקב מעשיו וכו'.

64) ראה שיחת ש"פ תולדות ס"ב (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 284). וש"נ.

65) מכאן עד סוסי"ג - נדפס לאח"ז גם בלקו"ש ח"כ ע' 166 ואילך.

66) פרשתנו לב, יא.

67) נדפס באגה"ק שבתניא ס"ב.

68) שם, יב.

69) ויצא כח, טו. לא, ג.

ולכן מביא רש"י, "שמא משהבטחתני נתלכלכתי כו'".

יו"ד. אך צריך להבין:

איך שייך שיעקב יתיירא "שמא נתלכלכתי בחטא" - איך שייך ענין כזה אצל יעקב?

הן אמת, שכאשר נעשה נס ליהודי אזי "מנכין לו מזכיותיו"[70], אבל אין זה אלא שמנכין לו מזכיותיו[71], אבל לא שנעשה כאן ענין של חטא ח"ו?

וכמו כן אינו מובן גם בנוגע ל'אגרת הקודש' הנ"ל, שכתב אדמו"ר הזקן אחר ביאתו מפ"ב:

בתיבות "קטנתי מכל החסדים", היתה גם כוונתו לרמז, שמבלי הבט על כך שעוד בהיותו בתפיסה היתה לו הבטחת הבעל־שם־טוב והמגיד שישתחרר, ויוכל אחר־כך להמשיך לגלות חסידות, ועוד ביתר שאת מלפני זה[72], אף־על־פי־כן, מבקש מהקב"ה גם עתה על זה, כיון ש"קטנתי מכל החסדים", כפירוש רש"י.

- כי, הגם שב'אגרת הקודש' מבאר אדמו"ר הזקן את הפירוש ב"קטנתי וגו'" באופן אחר מפירוש רש"י, אף־על־פי־כן: (א) לפי פשטות הדברים - מזה עצמו שמתחיל את האגרת בלשון הפסוק "קטנתי גו'", משמע, שאדמו"ר הזקן מתכוין באגרת זו להדגיש גם את הענין ד"קטנתי" לפי פשטות הפסוק, שזהו כפירוש רש"י (ובפרט, שאדמו"ר הזקן אומר על פירוש רש"י שזהו יינה של תורה[73]); (ב) יתירה מזה: ב'אגרת הקודש' גופא מרמז אדמו"ר הזקן לפירוש רש"י על הפסוק[74]. ובהכרח לומר שכוונתו כאן גם ל"קטנתי מכל החסדים" לפי פירוש רש"י, ובמילא גם לסיום הענין: "הצילני נא גו'". -

ואם־כן אינו מובן, כיצד שייך אצל רבינו הזקן ענין של "קטנתי - שמא יגרום החטא וכו'"?

יא. בכללות ההסברה בזה היא, שכאשר עולים לדרגא נעלית יותר, אזי מה שמקודם לא היה חטא, הנה במעלתו עתה, הרי זה חטא. והפשט בזה הוא - שלא רק אם יעשה עתה מעשה זה מחדש הרי זה חטא (שהרי אין זה חידוש), אלא המעשה הקודם, שבשעת מעשה לא היה נחשב לחטא - הנה עתה דנים אותו על זה[75], וצריך לשוב על זה בתשובה[76].

אבל עדיין אין זה מספיק - כי: הן אמת שבשעת מעשה לא היה זה חטא ואף־על־פי־כן בעלייתו חטא יחשב - הרי בהכרח לומר שגם בשעת מעשה היה זה שלא בתכלית כדבעי ("ניט קיין גלאַטע זאַך")[77], כי אם הכל היה בתכלית כדבעי, הרי גם לאחר מכן לא שייך לשוב על זה בתשובה[78]. ואיך שייך לומר זאת לגבי יעקב, ולאחרי־זה - כפי שאדמו"ר הזקן מביא את הענין בנוגע לעצמו, וזה נעשה חלק מהתורה.

ויובן זה לפי פירוש ה'פנים יפות'[66],

- מהספרים שהובאו בספרי חסידות בכמה מקומות מהנדפסים[79], ועוד יותר, במאמרי החסידות שלעת עתה עדיין לא נדפסו. מחבר ה'פנים יפות' היה תלמיד המגיד, אשר י"ט כסלו הוא יום ההילולא של המגיד, וגם גאולת אדמו"ר הזקן בי"ט כסלו קשורה בכך שי"ט כסלו הוא יום ההילולא של המגיד[80] -

70) שבת לב, א. תענית כ, ב.

71) והניכוי מזכיות לבדו (בלי חטא) אינו סיבה לביטול ההבטחה, כמ"ש הרא"מ כאן, והמהרש"א בחדא"ג ברכות ד, א.

72) ראה הקדמה לקונט' יט כסלו תשי"ב (סה"מ קונטרסים ח"ג בתחלתו. אג"ק ח"ה ע' מז), ובהנסמן שם.

73) "היום יום" כט שבט.

74) במ"ש שם: "ואינו ראוי וכדאי .. שנדמה בעיניו שחטא". - וראה להלן הערה 85.

75) ראה פע"ח שער התפילין פ"י. שער הגלגולים הקדמה כב.

76) תניא פכ"ט (לו, ב). ונתבאר בארוכה בלקו"ש ח"ד ע' 1197.

77) ראה לקו"ש חכ"ה ע' 16 באו"א.

78) וכבפע"ח (שם) שהי' חסר ב"דקדוקי מצות".

79) לקו"ת ס"פ נשא. פ' ראה כד, ג. ובכ"מ.

80) וכמ"ש אדה"ז במכתבו להרלוי"צ מבאַרדיטשוב בבואו מפ"ב (אג"ק שלו ח"א ע' צח ואילך. וש"נ (נעתק ב"היום יום" יט כסלו)), אשר גאולתו היתה ב"יום הילולא רבא של רבינו הקדוש נ"ע". וראה גם לקו"ד (ח"א קא, א) אשר המגיד, קודם הסתלקותו, אמר לאדה"ז "י"ט כסלו היום יום ההילולא שלנו".

בפירוש הענין ד"קטנתי מכל החסדים":

בעליות הנשמות מעולם אחד לעולם נעלה יותר - שהרי "צדיקים אין להם מנוחה, שנאמר[81] ילכו מחיל אל חיל"[82] - הנה בטרם שעולים לעולם הנעלה הרי הם חוזרים לקטנות (וכמבואר בהקדמה ל'חינוך קטן' אודות הענין ד"שבע יפול צדיק וקם"[83]), ובלשון ה'פנים יפות': בין גדלות ראשון וגדלות שני יש קטנות שני. וזהו פירוש הפסוק "קטנתי מכל החסדים וגו'": בעליות יעקב שעלה מחוץ לארץ לארץ ישראל, הנה קודם העליה, היה אצלו "קטנתי".

ועל־פי־זה יובן מה שביקש יעקב "הצילני נא מיד אחי מיד עשו" - דכיון שלאחרי ההבטחה, ולאחרי העליות הקודמות, הנה קודם העליה לדרגא נעלית יותר היה אצלו הענין ד"קטנתי" - זקוק הוא ל"הצילני נא". וכדאיתא ב'פנים יפות' שם, שאף־על־פי שקטנות שני הוא למעלה מגדלות ראשון[84], אף־על־פי־כן, כיון שזהו בכל זאת ענין של קטנות, נדרשת אז שמירה גדולה[85].

יב. על־דרך־זה יובן גם בנוגע לאדמו"ר הזקן:

ידוע[86] שהענין ד"יפוצו מעינותיך חוצה" על־ידי אדמו"ר הזקן התחיל בעיקר לאחרי ביאתו מפטרבורג. - ואם־כן הרי זה מורה על גודל העליה שאליה הגיע אדמו"ר הזקן לאחרי פטרבורג, בהשוואה לגדלות שלפני פטרבורג[87]. ובין ה"גדלות" של אדמו"ר הזקן שקודם פטרבורג עד ל"גדלות" שלו (שלמעלה מהקודם) שלאחרי פטרבורג, הנה בזמן שבינתיים היה אצלו הענין ד"קטנתי" - המאסר של אדמו"ר הזקן.

שהרי המאסר היה מלווה ביסורים רבים וגדולים. וכידוע[88] שרבי לוי יצחק מבאַרדיטשוב תבע מאדמו"ר הזקן בנוגע למאסרו: מדוע לקח כל־כך הרבה על כתפיו - "כל־כך הרבה יסורי כלל ישראל, יסורים של מעלה, יסורי הנפש ויסורי הגוף שלכם, הרי היה אפשר לפעול ("דורכפירן") זאת על־ידי מקיפים". דברים אלה אמר רבי לוי יצחק מבאַרדיטשוב בנוגע ליסורי המאסר גופא, ולאחרי זה - היסורים שהיו לרבינו הזקן עצמו בג' השעות תיכף לאחרי המאסר, שהיו אצלו "צער גדול יותר מכל המאסר"[89].

ואם־כן מובן, שבגילוי[90] היה זה ענין של קטנות ונפילה לגבי מדריגת הגדלות הקודמת של אדמו"ר הזקן.

וכן נראה מדברי כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נשמתו־עדן[91], שלמרות שקשה לומר כן, אף־על־פי־כן הרי כן היא המציאות - שגילוי האור שבא לאחרי פטרבורג היה על־דרך מאמר רז"ל[92] "הזית כשכותשין אותו מוציא שמנו".

---

81) תהלים פד, ח.

82) סוף ברכות. סוף מו"ק (ושם הלשון: "תלמידי חכמים"). וראה פע"ח ושער הגלגולים שם.

83) משלי כד, טז.

84) ואי"ז סותר למ"ש בחינוך קטן, שבין עלי' לעלי' הוא בבחי' נפילה (גם) ממדריגתו הראשונה - כי הנפילה שבין עלי' לעלי' הוא כעין הנהר דינור והעמוד שבין עולם לעולם, וכהעלי' לשכל גדול ועמוק שהוא דוקא ע"י הקושיות המבלבלות אותו לגמרי משכל הראשון (פלח הרמון בראשית ע' 302), שאף שבחיצוניות ובגילוי מתבלבל משכל הראשון (שלכן צריך אז לשמירה גדולה, כמ"ש הפ"י שם), הרי גם הנפילה, באמיתית הענין, אינה ירידה, כ"א חלק מהעלי'.

85) ו"נתלכלכתי בחטא" (שבפרש"י) - יש לומר:

א) חטא (מל' "אני ושלמה בני חטאים") - חסרון (לגבי מדריגתו הקודמת). ועפ"ז, גם הלכלוך בחטא (לא רק "נתמעטו זכיותי"), הוא מצד החסדים (ודלא כפי' הרא"מ והמהרש"א בחדא"ג שם). - וכן מוכח גם ממה שבאגה"ק מביא מרז"ל (ברכות ד, א) "שמא יגרום החטא" בהמשך למ"ש קודם "מחמת ריבוי החסדים".

ב) בדוגמת "דקדוקי מצות" שבפע"ח שם.

- ועפ"י פירוש זה יובן יותר מה שיעקב הי' ירא שימסר ביד עשו. דלפירוש הא' "חטא - חסרון", הוא רק העדר מציאות (בדוגמת "נתמעטו זכיותי"), שהתוצאות העדר - העדר שכר, אבל גם העדר עונש -

ונפרש שבדיוק משנה - בפע"ח - הל' ממש"כ לפני זה "עברות קלות" - כי אפילו זה אינו. ולכן שייך לאמור שנדמה ליעקב (ולאדה"ז) שישנו בו.

- שוב ראיתי בשער הגלגולים שם שבפי' מחלק (בנוגע לכל אדם) ומונה על הסדר: עונות חמורים, חטאים קלים מהראשונים, דקדוקי מצוות שהם כחוט השערה (ולהעיר ממה שמפרש שם לאח"ז בחכם אחד גדול שנענש על "הדקדוק הקל", "גם נענש" על הליכה ד' אמות בשבת ברה"ר ומעט עפר במנעליו בלי ידיעתו).

ולשון אגה"ק: "שנדמה בעיניו שחטא", זה שנדמה בעיניו הוא ע"ד מרז"ל (מו"ק יח, סע"ב) שגם בזה ב' אופנים: א) נחשד מפני שיש בו - עכ"פ מענין זה. ב) אין בו כלל, ונחשד (בנדו"ד - בעיני עצמו) מפני סיבה צדדית (ביטול ביותר וקטנות שבינתיים).

86) סה"ש תורת שלום ע' 112.

87) ראה לקו"ד ח"א כב, סע"ב ואילך.

88) לקו"ד שם כט, א.

89) שם מ, ב.

90) ראה לעיל הערה 84.

91) סה"ש תורת שלום ע' 26.

92) ראה מנחות נג, ב. שמו"ר פל"ו, א.

ממשל זה מובן, שבשעת המאסר, "כשכותשין", היה ענין של קטנות אפילו לגבי קודם פטרבורג, כי:

בעת כתישת הזית, כאשר הזית מונח תחת הקורה, חסרים בו ב' המעלות: אין לו את המעלה שלאחרי־זה, שהרי עדיין לא הוציא את השמן שיכול להאיר אור בכל העולם, ואז כבר אין לו גם את מעלתו הקודמת, כאשר היה פרי שלם, שהרי הגם שלפני הכתישה לא היה אפשר להשתמש בשמן למאור, היה אז ראוי למאכל, והיה אפשר לברך עליו, מה־שאין־כן בזמן שכותשין הזית, אין בו גם מעלה זו.

וכמו כן מובן בנוגע לזמן של המאסר דפטרבורג: לא זו בלבד שעדיין לא היתה הפצת מעיינות החסידות כמו לאחרי פטרבורג, אלא שאז, בשעת המאסר והתפיסה, לא היתה יכולה להיות הפצת החסידות גם באופן כפי שאדמו"ר הזקן היה אומר לפני פטרבורג.

וענין זה, שבאותו זמן נחסרה האפשריות להפצת חסידות, הרי היה נוגע גם לאדמו"ר הזקן עצמו. וכמובן מדברי הרבי[93], שאפילו צדיק גמור שמתבטל מתלמוד תורה בגלל חלישות הגוף, צריך לשוב בתשובה שלימה מעומקא דלבא. והדברים אמורים אודות תלמוד תורה סתם, ומכל־שכן כשמדובר אודות תלמוד תורה דרבים, ועל־אחת־כמה־וכמה אודות פנימיות התורה.

ולכן אומר "קטנתי וכו'".

יג. בכל שנה ושנה חוזרים ונשנים אותם הענינים[94]. וכיון שכל הענינים מתחילים מהתורה, לכן קוראים בתורה, בשבת הסמוכה (או בשבת שחל בו) י"ט כסלו[95]: "קטנתי מכל החסדים וגו'",

שזוהי הבקשה של יעקב אבינו ושל נשיאי ישראל (וכדאיתא בקהלת יעקב[96], ש"נשיא" ראשי תיבות: ניצוצו של יעקב אבינו), ואדמו"ר הזקן בפרט, שהם מתפללים - וגם עבור כל אחד מישראל - שמבלי הבט על כך ש"קטנתי וגו'", תקויים אצלו ההבטחה: "היטב אטיב עמך ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרוב"[97].

* * *

יד. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל ויקח מן הבא בידו מנחה גו'.

* * *

טו. על[98] הפסוק[99] "שני בני יעקב", מפרש רש"י[100]: "בניו היו, ואף־על־פי־כן נהגו עצמן שמעון ולוי כשאר אנשים שאינם בניו, שלא נטלו עצה הימנו".

מפירוש רש"י מובן, שהטענה כלפי שמעון ולוי אינה על עצם הריגת אנשי שכם; הטענה היא רק מדוע "לא נטלו עצה הימנו" - שאילו היו שואלים בעצת יעקב, היו עושים זאת באופן אחר, כי אם נאמר שהטענה לשמעון ולוי היתה על עצם הענין, לא היה רש"י צריך לומר "שלא נטלו עצה הימנו", בה בשעה שישנו ענין גדול הרבה יותר - הריגת עיר שלימה.

וגם מזה שאחר־כך תבע מהם יעקב "עכרתם אותי להבאישני ביושב הארץ"[101], מובן, שעל עצם הענין של הריגת שכם, לא היה לו דבר נגדם; הם היו צריכים לעשות זאת; הטענה היתה רק מדוע עשו זאת

93) לקו"ד שם קפג, א.

94) ראה לב דוד (להחיד"א) פכ"ט (ע"פ מש"כ הרמ"ז בס' תיקון שובבים). משנה ספ"ג דגיטין. שו"ת הר"י אירגס (בסו"ס מבוא פתחים) ס"ה בארוכה.

95) ראה שיחת ש"פ תולדות הערה 81 (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 294).

96) מערכת רבי. ונתבאר בלקו"ש ח"ד ע' 1051 הערה 18. תורת מנחם - התוועדויות חל"ד ע' 94 הערה 30.

97) פרשתנו לב, יג.

98) מכאן עד סוסכ"ב - נדפס לאח"ז גם בלקו"ש ח"ה ע' 150 ואילך.

99) שם לד, כה.

100) מב"ר פ"פ, יו"ד.

101) שם, ל.

באופן שהביא לידי "עכרתם אותי גו'". (וזוהי גם כוונת רש"י בדבריו "שלא נטלו עצה הימנו": אילו היו מתייעצים ביעקב, היו הורגים את שכם באופן שלא היה מביא לידי "עכרתם גו'"). ועל זה השיבו שמעון ולוי, שהם עשו דוקא באופן כזה, כי "הכזונה יעשה את אחותינו"[102]. ומזה שיעקב לא ענה מאומה על דבריהם, מובן, שקיבל את תירוצם.

ומכל זה ברור, שאנשי שכם היו מחוייבים מיתה.

טז. מדוע היו אנשי שכם מחוייבים מיתה? - מבאר הרמב"ם[103], לפי שאחת משבע מצוות בני נח היא שמצווין על הדינין[104], והיינו (לשיטת הרמב"ם) שהם מחוייבים להושיב דיינין ושופטים בכל פלך ופלך, לדון על שש המצוות שלהם; וכיון ששכם גזל, ואנשי העיר ידעו זאת ולא דנוהו, עברו בכך על מצות דינין, ובן נח שעובר על אחת משבע המצוות, מחוייב מיתה[105] בסייף[104].

הרמב"ן[106] מביא את הרמב"ם, וחולק עליו. לדעת הרמב"ן, מצות דינים אצל בני נח אינה "להושיב דיינין בלבד", אלא בכך ציוה אותם הקב"ה על דיני גניבה ואונאה וכו' ומקח וממכר וכיוצא בהן[107]. וכאשר בן נח עובר על אחד מדינים אלה - נהרג. אבל בשביל לא להושיב דיינים - אף שנצטווה גם על זה - לא מגיע לו עונש מיתה (כיון שזהו "עשה"). ולכן אי אפשר לומר, שכל אנשי שכם נתחייבו הריגה על שלא דנו את שכם (ובפרט, ששכם היה המלך שלהם, שיראו מפניו, ולא שייך שידונו אותו[108]). אלא אנשי שכם נתחייבו מיתה מצד ענינים אחרים - על עבודה־זרה גילוי עריות וכו', אבל עד אז, לא התעסקו בני יעקב עמהם; זה לא היה ענינם. אך בגלל מעשה דינה, נקמו שמעון ולוי, והרגו את אנשי עיר שכם על שאר העבירות שעברו, שבגללם היו מחוייבים מיתה.

יז. כיון שלשיטת הרמב"ן, קאי מצות דינין על דיני גניבה ואונאה, מקח וממכר וכיוצא בהן, וגם להושיב דיינין בכל עיר ועיר, נמצא, שבמצות דינין נכללים כל הענינים הנוגעים לישובו של עולם (ענינים שבין אדם לחבירו). וגם צדקה שבה מחוייבים בני נח[109], היא בכלל מצות דינים[110].

וענין זה מוכרח מסדום ועמורה שנתחייבו במיתה, ו"זה היה עון סדום", אשר "יד עני ואביון לא החזיקה"[111]. היכן מצינו שבני נח יתחייבו לעשות צדקה, ועוד בעונש מיתה? - על כן צריך לומר, שצדקה וכדומה נכללת במצות דינים[112].

- מאמר המוסגר: גם לשיטת הרמב"ם, שמצות דינים היא רק להושיב דיינים בכל פלך ופלך, ולא דיני גניבה ואונאה כו', צריך לומר, שבני נח מחוייבים בהחזקת יד עני ואביון (כדמוכרח מ"זה היה עון סדום"), "לעשות צדקה ומשפט". [אולי אפשר לומר, שלדעתו, נכללים כל ענינים אלו ונלמדים ממצות

---

102) שם, לא.
103) ספ"ט מהל' מלכים.
104) סנהדרין נו, סע"א.
105) שם נז, א.
106) בפירושו עה"ת כאן. וראה ר"ן ומאירי (סנהדרין שם).
107) ועפ"ז צריך בירור למה נצטוו על גזל בפ"ע. ואולי מטעם זה מיאן הרמב"ם בשיטת הרמב"ן. או שגירסתו "דיינין" (כגירסת ב"ר ספט"ז. ועוד) - אלא שבכל דפוסי הרמב"ם שראיתי כתוב "דינים". ואכ"מ.
108) ראה גם אוה"ח כאן.
109) סנהדרין (נז, ב): "ביתו לצדקה" (וראה הרמ"ה שם ומהרש"א שם נו, ב ד"ה בפירש"י).
110) שוב מצאתי מובא כן בשם לבנת הספיר וירא.
111) יחזקאל (טז, מט). ואף שעברו על כמה עבירות - ובהם ע"ז ג"ע וש"ד (סנהדרין קט, א ואילך. רד"ק לך לך יג, יג) - הגזר דין, הפיכת סדום - הי' על אשר "יד עני גו'" (שם קד, ב). ועפ"ז תומתק שייכות "כי ידעתיו למען אשר יצוה גו' צדקה ומשפט" בפרשת סדום (וירא יח, יט).

ולפי מ"ש בפנים, הגז"ד על סדום הי' בשביל דברים שנצטוו בהם - וכמוש"כ בחי' הר"ן (סנהדרין נו, ב) אלא שמפרש שלא קחשיב צדקה מפני שהיא בקום ועשה. (ודלא כמ"ש המהרש"א בחדא"ג שם קד, ב ד"ה עשאוני).

ועפ"י מ"ש בפנים תתורץ קושיית המהרש"א שם (נו, ב) "אמאי לא חשיב נמי צדקה" (להס"ד שחשיב גם קום ועשה) - כי צדקה היא בכלל מצות דינים (להרמב"ן).

112) ואף שעון סדום הי' ש"יד עני ואביון לא החזיקה", ולדעת הרמב"ן אין ב"נ נהרג על ביטול מ"ע - היינו מיתה בידי אדם, משא"כ בדיני שמים. וכמו "עכו"ם ששבת חייב מיתה" (סנהדרין נח, סע"ב), שעונשין אותו ומודיעין אותו שהוא חייב מיתה ע"ז אבל אינו נהרג (רמב"ם הל' מלכים פ"י, ה"ט. וראה שו"ת חת"ס בליקוטים סי"ד, שפירש עד"ז בדעת הרמב"ם). - עוי"ל שאופן ד"לא החזיקה" הי' גם ע"י עשו' (ראה סנהדרין קט, א ושם) וכיון שחיוב הצדקה הוא מ"אזהרתן" וגם העבירה ע"ז היתה כעבירה על "אזהרתן" - עונשם כעובר על אזהרתן.

"פרו ורבו"[113], שענינה "ומלאו את הארץ וכבשוה"[114], ישובו של עולם[115], ודוחק]. ויש לומר שלמדים זאת מ"לעשות צדקה ומשפט"[116], או ממקום אחר, וכשאר ענינים של "קום ועשה"[117].

אבל דברי הרמב"ם[118] "בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצות התורה כדי לקבל שכר כו' נתן צדקה כו'", מראים דעתו, שאינו מחוייב בצדקה (ו"לעשות צדקה" - יפרש על "פשרה"[119]). ושאני סדום ש"יד עני גו'" היה באופן קיצוני[120]. ועדיין צריך עיון בכל זה. עד כאן מאמר המוסגר. -

ועל־פי־זה יובן מה שכתוב "כי ידעתיו גו' לעשות צדקה ומשפט"[116] - דלכאורה הרי מצות צדקה ניתנה רק לאחרי מתן־תורה? הן אמת ש"קיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה"[121], אבל קשה לומר, שהחיבה שלמעלה לאברהם - "כי ידעתיו לשון חיבה[122] - למען גו' לעשות צדקה ומשפט", היא רק כמו שכר המגיע למי שאינו מצווה ועושה[123]. אלא החיבה היתה כמו למצווה ועושה, כי גם לפני מתן־תורה היה החיוב בצדקה וכו', כנ"ל.

יח. על־פי־זה תתורץ גם הקושיא (שנשאלה בשבתות שלפני־זה[124]) על פירוש רש"י שמפרש[125], שהתורה הקדימה מיתתו של תרח ליציאתו של אברם, בכדי שלא יאמרו "לא קיים אברם את כבוד אביו" - דלכאורה, הרי על כיבוד אב נצטוו רק במרה[126]?

הן אמת ש"קיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה"[121], אבל: א) יש שיטה[127], שהאבות קיימו כל התורה רק בארץ ישראל, ואילו זה ש"הניחו (לאביו) זקן והלך לו" היה בחרן; ב) אברהם אבינו קיים כל התורה מעצמו, שהרי לא נצטווה, ואם־כן, לא שייך לומר שאנשי חרן יתבעו זאת הימנו,

- בנוגע ליעקב, שבמשך 22 שנה לא קיבל כיבוד אב מיוסף, בגלל שבמשך 22 שנה לא קיים יעקב

---

113) דקודם מ"ת - לכל הדעות - נאמרה לב"נ (סנהדרין נט, ב), וחטא סדום הרי הי' קודם מ"ת. - אלא שעפ"ז עדיין לא נת' "וחטיך בצדקה פרוק" דנבוכדנצר (דניאל ד, כד). ובפרט שמדהוסיף הרמב"ם (הל' רוצח ספי"ב) לאחרי "השיא עצה לנ"נ" התיבות "ליתן צדקה" - משמע דזהו לא רק "עצה טובה" סתם, אלא גם "שיעשה דבר מצוה" (שהביא לפני זה). - וע"פ המדובר כאן יל"פ דזהו מצוה שאינו מצווה ועושה.

114) בראשית א, כח.

115) כי "לא נברא העולם אלא לפרי ורבי" (גיטין מא, ב).

116) ראה לעיל הערה 111.

117) סנהדרין נח, סע"ב. וראה חולין צב, סע"א: "שלשים מצוות כו'" (ובהנסמן עה"ג שם).

118) הל' מלכים שם ה"י.

119) וכפירש"י סנהדרין נו, ב.

120) (כמבואר בסנהדרין קט, א ושם) שנענשו במיתה על החזקת יד עני.

ועפ"ז מובן המשך הכתובים ביחזקאל שם (מט־נ): "ויד עני ואביון לא החזיקה ותגבהינה ותעשינה תועבה לפני ואסיר אתהן" - ולא פירש מהי התועבה שעונשה "ואסיר". גם - בכתוב שלפני זה - ש"יד עני גו' הי' עון סדום". אלא ש"ותעשינה תועבה" היינו ביאור האופן ד"לא החזיקה". ועפ"ז מובן ג"כ צורך הבירור "הכצעקתה" (וירא שם, כא) - האופן ד"לא החזיקה".

121) יומא כח, ב. משנה סוף קידושין.

122) פירש"י עה"פ.

123) ראה קידושין לא, א. והסוגיא בסנהדרין (נז, ב) משמע דמצווה.

124) שיחת ש"פ וירא ס"ד (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 238).

125) ס"פ נח. ב"ר פל"ט, ז.

126) סנהדרין נו, ב.

מענין חם כפשוטו של מקרא שלא הי' רק "וירא גו'" (נח ט, כב) - בזיון (ב"ר פל"ו, ו. פרדר"א פכ"ג. פירש"י שם, כג) ובתואל ולבן (פירש"י חיי שרה כד, נ) - אין ראי' כ"כ, כי בנדו"ד המדובר בכיבוד, ובהם המדובר בבזיון (וראה רמב"ם הל' ממרים פ"ה, הי"א. חידושי רעק"א יו"ד סרמ"א) - דחמיר כ"כ עד: א) ש"אפילו ברמיזה"; ב) ש"ארור מפי הגבורה" (רמב"ם שם הט"ו).

וי"ל (בנוגע לב"נ) שהוא בגדר שפיכת דמים - "דאזיל סומקא" (ב"מ נח, סע"ב. וראה לקמן שם דילפינן מתמר (שלפני מ"ת)).

- כן להעיר אשר פשט הכתוב (משלי ל, יז) "עין תלעג לאב גו' יקרוה עורבי נחל גו'", משמע שזהו ענין "טבעי" (ראה עירובין ק, סע"ב: "היינו למדין". וברש"י שם: "שנתן כו' להורות לנו"). ואינו שייך למקבלי התורה דוקא, כ"א לכל בנ"א.

ואם כנים הדברים יובנו דברי הרמב"ם (שם), שלאחרי הראי' דהמבזה אביו "ואפילו ברמיזה ה"ז ארור מפי הגבורה שנאמר (תבוא כז, טז) ארור מקלה אביו ואמו" - מוסיף: "והרי הוא אומר עין תלעג גו'". והקשו למה צריך להביא גם מן הכתובים. [ותי' הרדב"ז דמ"עין תלעג" מוכח ד"אפילו ברמיזה", ד"מקלה" משמע מקלל בפירוש - לא זכיתי להבין, דא"כ מנ"ל להרמב"ם ד"אפילו ברמיזה ה"ז ארור מפי הגבורה". ודוחק גדול לומר דמ"עין תלעג" ידעינן ד"מקלה" פירושו גם "ברמיזה"]. ועפ"י הנ"ל מובן, ד"ארור מקלה" - רק בבנ"י נאמר. ומוסיף "וה"ה אומר עין גו'" - ב"כל המבזה כו'" גם ב"נ. ולכן בטושו"ע (יו"ד סרמ"א ס"ו) שהוא לשון הרמב"ם - הרי אף שהעתיק "אפילו ברמיזה" והכתוב ד"מקלה" והעתיק סיום דברי הרמב"ם "ויש לב"ד כו'" - דילג והשמיט מה שביניהם "וה"ה אומר עין גו'" - אלא שאין דיני ב"נ בטושו"ע. [ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א].

127) רמב"ן תולדות כו, ה.

כיבוד אב[128], אפשר לבאר, שאין זה ענין של עונש[129], אלא זהו ענין של סיבה ומסובב ("מדה כנגד מדה"[130]): כיון שחסרה אצלו העבודה דכיבוד אב, לא היה אצלו המסובב הבא על־ידי עבודה כזו. ואילו היתה אצלו עבודה זו, היה מקבל כיבוד אב מכל בניו, שעיקרם יוסף - עיקר תולדות יעקב, כי "כל עצמו של יעקב לא עבד אצל לבן אלא ברחל"[131], ועד ש"התולדות הללו לא באו אלא בזכותו של יוסף ובשבילו"[132].

ואף־על־פי שגם עונש הוא "מדה כנגד מדה"[133], וכידוע שעונש הוא לפי ערך הפגם[134], הרי הכוונה כאן אינה לענין העונש, אלא לענין של העדר המסובב שבסיבת העדר הסיבה. -

ועל־פי הנ"ל, שבני נח נצטוו על הענינים הנכללים בישובו של עולם, יש לומר, שהיו מחוייבים גם בכיבוד אב, כיון שכיבוד אב הוא בדוגמת פריעת חוב (שזהו עוד יותר מצדקה), כפי שמצינו אחד הטעמים על כיבוד אב[135]: כיון שאביו ואמו התייגעו עבורו, ושימשו אותו בקטנותו, כאשר לא היה יכול לשמש את עצמו - אין לו להיות כפוי טובה, ועליו לשלם להם את חובו.

ועל־פי־זה יומתק: (א) הלשון "לא קיים אברם את כבוד אביו", ולא "מצות כיבוד אב" - כי אז לא היתה המצוה "כיבוד אב"; החיוב דכיבוד אב היה בתור צדקה, או דינים, ישובו של עולם; (ב) הלשון "שהניחו זקן והלך לו". לכאורה, מה נוגע אם אביו זקן או לא, במצות כיבוד אב אין חילוק אם אביו זקן או צעיר? - אלא, כיון שהחיוב דכיבוד אב בבני נח הוא בגלל ישובו של עולם, או צדקה (פריעת חוב), הרי זה שייך בעיקר באביו זקן שאינו יכול לשמש את עצמו וזקוק לבנו.

יט. על־פי הנ"ל מובן, שאי־אפשר לבוא בטענות אל שמעון ולוי מדוע הרגו את אנשי שכם, כי אנשי שכם היו מחוייבי מיתה.

ולכן לא מצינו שחז"ל יבהירו "כל האומר שמעון ולוי חטאו אינו אלא טועה", על־דרך שמבהירים "כל האומר ראובן חטא וכו'"[136] - כי בנוגע לשמעון ולוי לא יכולה מלכתחילה להיות טעות.

כל הטענה כלפיהם היתה רק על "שלא נטלו עצה הימנו", ועשו זאת באופן שהביא לידי "עכרתם אותי להבאישני ביושב הארץ"; על־ידי־זה שעשו זאת במרמה, ולא קיימו הבטחתם, גרמו חילול השם (כפי שמצינו בגבעונים, ששינו מדברי תורה, ובלבד לא לעבור על מה שהבטיחו להם, שהיה עלול לגרום חילול השם[137]). אנשי שכם אמנם נתחייבו מיתה, אבל לא היו צריכים לפעול באופן של מרמה, אלא לומר להם בגלוי, שהם חייבים מיתה, ואז לא היו מגיעים לידי חילול השם[138].

כ. על־פי־זה יובן גם מה שכתוב בפרשת ויחי[139] "כי באפם הרגו איש גו' ארור אפם כי עז גו'" - דלכאורה אינו מובן:

א) מדוע רק "הרגו איש" - הרי הם הרגו עיר שלימה?

---

128) רש"י ס"פ תולדות. וישב לז, לד.

129) וצע"ק במגילה (טז, ב ושם): "שכל אותן כו' נענש". ולכן נ"ל - בהקדם הדיוק בלשון רש"י כ"פ (במגילה וכן בפי' עה"ת ס"פ תולדות) "כבוד אביו" ולא "מצות כבוד אביו", וכמו שדייק גם בס"פ נח - שגם ביעקב הכוונה לא למצוות כבוד או"א כ"א לצדקה וכיו"ב (כמבואר בפנים בנוגע לאברהם) ולכן שייך ע"ז עונש (ולא כמבואר בפנים דהוי סיבה ומסובב).

130) רש"י ישן ס"פ תולדות. וראה מגילה שם: "יוסף שפירש מאביו כ"ב שנה כשם שפירש יעקב". ולכאורה עפ"ז גם כנגד י"ד שנה שהי' יעקב בבית עבר צ"ל חסר אצל יעקב. וי"ל בדא"פ שזהו דיוק הל' (מגילה שם) "גדול ת"ת יותר מכבוד או"א" (אף שלכאו' אין הוכחה אלא ששווה - וכקושיית החדא"ג). כן י"ל, שהרי הי' שם כבוד רבו שמביאו לחיי עוה"ב כשם שאביו מביאו לחיי עוה"ז (ב"מ לג, א (במשנה)).

131) רש"י וישב שם, ב. מב"ר פפ"ד, ה.

132) ב"ר שם. ועפ"ז מתורץ - הרי גם במשך כ"ב שנה אלו הי' ליעקב כיבוד אב משאר השבטים.

133) זח"א קח, א. וראה סוטה ח, ב.

134) תניא פכ"ד בהגה.

135) ירושלמי פאה פ"א ה"א. וראה חינוך מצוה לג.

136) שבת נה, ב.

137) גיטין מו, א. וראה גם יבמות עט, א.

138) ועפ"ז תתורץ קושיית הרדב"ז בהל' מלכים שם.

139) מט, ו־ז.

רש"י מפרש שם[140] מה שכתוב "איש" (לשון יחיד), שזהו לפי ש"אינן חשובין כולם (חמור ואנשי שכם) אלא כאיש אחד". אבל אינו מובן: אם הפסוק היה רוצה לשבח את שמעון ולוי ולהלל את גבורתם - מתאים לספר שכל העיר שכם היתה חשובה אצלם כאיש אחד; אבל הפסוק מדבר כאן בהיפך השבח, וגם - לא אודות גבורתם, אלא אודות עוולה, שעשו באפם. ואם־כן, אדרבא, הפסוק היה צריך להדגיש ששמעון ולוי הרגו עיר שלימה, שזה גרוע מהריגת איש אחד?

ב) על הפסוק "ארור אפם כי עז", אומר רש"י[141], "אפילו בשעת תוכחה לא קלל אלא את אפם", אבל לא אותם חס־ושלום. נשאלת השאלה: וכי משוא פנים יש בדבר?

אך לפי ביאור הנ"ל מובן: על הריגת אנשי שכם - לא היו ליעקב טענות. הוא רק תבע מדוע שמעון ולוי לא אמרו בגלוי לאנשי שכם שהם מחוייבים מיתה וכו'. אבל לכאורה מובן מעצמו שהיו מוכרחים לפעול במרמה - שהרי הם היו "מתי מספר"[101], והוצרכו להלחם בעיר שלימה, באנשי שכם; ועל זה אמר יעקב: "הרגו איש" - כל אנשי שכם היו חשובים בעיניהם[142] כאיש אחד, כך שהם היו שנים כנגד - איש (אחד), ולא התייראו כלל מפני אנשי שכם, ואם־כן, לא היו שמעון ולוי צריכים לפעול במרמה, באופן שהיה יכול להביא לחילול השם.

על־פי־זה הקושיא היא: מדוע אכן פעלו במרמה? אך התירוץ על זה - על־פי קושיא נוספת: מדוע אומר יעקב "באפם הרגו" - הרי אנשי שכם נתחייבו מיתה על־פי תורה? אלא זהו אמנם הדיוק והטענה - לא על עצם ה"הרגו", אלא על כך ש"הרגו" "באפם": הם באו לכלל כעס, ועל־ידי־זה באו לכלל טעות - דיברו במרמה וכו'. ובמכל־שכן ממה שנאמר אפילו במשה רבינו, ולאחרי מתן תורה: "בא לכלל כעס בא לכלל טעות"[143]. ולכן מדגיש יעקב "ארור אפם", כי כל ענין המרמה וכו', בא רק על־ידי "אפם".

כא. על־פי הנ"ל יובן גם מענה שמעון ולוי לטענת יעקב "עכרתם אותי גו' ונשמדתי אני וביתי" - "הכזונה יעשה את אחותינו":

לכאורה, מהו התירוץ שבדבר? וכי בגלל ש"הכזונה יעשה גו'" אין צורך לשלול את ה"ונשמדתי וגו'"? (וגם על־פי דין - במקרה כזה אין חיוב של מסירת נפש[144]).

ויובן בהקדם דיוק לשון הכתוב "הכזונה", ובשני הקצוות: (א) מדוע - בכ"ף הדמיון, ולא "הזונה". (ב) הדין הוא, שפנוי הבא על הפנויה, אינה נעשית זונה[145], ואם־כן, למה השתמשו (אם כי בכ"ף הדמיון, אבל בכל זאת) בגדר "הכזונה"?

רש"י, שמבהיר לכל־לראש פשוטו של מקרא, מפרש אמנם "הכזונה - הפקר". אבל לשון הכתוב הוא "הכזונה", וצריך לומר, שהכוונה גם לגדר וענין של זונה, וביחד עם זה - בכ"ף הדמיון.

והביאור בזה - על־פי מה שכתוב ב'לקוטי תורה'[146] על הפסוק[147] "ולא תתורו גו' אשר אתם זונים אחריהם", שאצל בני־ישראל, שהם בבחינת אשה להקב"ה, נחשב "תתורו אחרי לבבכם" לענין של זנות. הנישואין של בני־ישראל עם הקב"ה היו בשעת מתן תורה, וההתחלה בזה היתה מאברהם אבינו והלאה[148].

---

140) מב"ר פצ"ט, ז. תנחומא ויחי יו"ד.

141) מב"ר שם. פצ"ח, ה. תנחומא שם.

142) ובזה מובן זה שלא העתיק רש"י כל לשון הב"ר "כולם לפני הקב"ה כאיש אחד". ובהשמטת התיבות "לפני הקב"ה" - נשתנה הפירוש ודברי רש"י ה"ה בנוגע לשמעון ולוי. והוא כפי' התנחומא "לפניהם ולפני הקב"ה". [ולא העתיק זה רש"י, כי "לפני הקב"ה" אין זה פשוטו של מקרא. ואדרבא עפ"י פשוטו - מאי קמ"ל, פשיטא דלפני הקב"ה הם כאיש אחד. ואינו נוגע לפירושו כאן].

143) רש"י מטות לא, כא. מפסחים סו, א.

144) וכן הקשה באוה"ח כאן.

145) יבמות סא, ב.

146) קרח נג, ג. ועייג"כ שלח מד, סע"א. פינחס עה, ד.

147) שלח טו, לט.

148) ראה ל"ת להאריז"ל ר"פ לך לך. ד"ה וה' ברך את אברהם - להצ"צ - פ"ג (נדפס בפ"ע וגם באוה"ת חיי שרה קכו, א). ומרומז במרז"ל ש"שני אלפים תורה" מתחיל בימי אברהם (ע"ז ט, א. ועיי"ש: "אי נימא ממ"ת").

וזאת טוענים שמעון ולוי: "את אחותינו": כיון שאנו בני יעקב, ש"האבות הן הן המרכבה"[51] - נתקשר רק להקב"ה[149]. ומהאבות - הנה יעקב בפרט הוא קו התורה וענין היחוד[150] - והיא "אחותינו" - הרי זה ענין של "הכזונה", שנעשה ענין כדמיון של אסורה לבעלה - זה הקב"ה.

וזהו גם המענה של בני יעקב מדוע לא נטלו עצה וכו': כיון שמדובר אודות "הכזונה גו'", התנתקות מהקב"ה - נגע הדבר בעצם נפשם, למעלה משכל ועצה, ונתעוררו במסירות־נפש, למעלה מטעם ודעת, ולכן "לא נטלו עצה"[151].

מכל השבטים התעוררו שמעון ולוי דוקא בתנועה של מסירות־נפש. וטעם הדבר: שמעון ולוי נעשו אז בר מצוה, וכמו שכתוב[152] "ויקחו גו' שמעון ולוי גו' איש חרבו", ובאופן - שמהם למדים את השיעור[153] (ובמילא - כל הקשור בזה) עבור כל ברי־המצוה שבכל הדורות[154]. ולכן הראו הם כיצד היא התחלת ויסוד העבודה (בר מצוה) - למעלה מטעם ודעת[155].

כב. ההוראה מהנ"ל בעבודתנו:

למרות שעל־פי דיני התורה יש כמה חילוקים בין דאורייתא, דרבנן וכו', וגם בדיני דאורייתא גופא ישנו חילוק בין שאר עבירות לג' הדברים שעליהם "יהרג ואל יעבור"[156], הרי מצד זה שבני־ישראל הם בבחינת אשה להקב"ה, הנה כל עבירה היא בבחינת "זונים אחריהם", כנ"ל.

ובפרט - עבירה על מצות לא־תעשה: מצות עשה ענינה המשכת האור, ובהעדר קיום מצות־עשה, לא נמשך האור. מה־שאין־כן עבירה על מצות לא־תעשה ענינה הוא - יניקה והמשכה לחיצונים[157], וזהו בדוגמת ענין הזנות, שנותנים החיות כו' להיפך הקדושה. ואף־על־פי שנותנים להם בחינת החיצוניות בלבד, שהרי "וכבודי לאחר לא אתן"[158], הרי את החיצוניות על־כל־פנים נותנים להם.

ולכן כל מצוה צריכה "לחדור" ("דערנעמען") עד עצם הנפש, ומכל עבירה צריך להיזהר בתנועה של מסירות־נפש בלי שום חשבונות[159].

הן אמת, שהעבודה צריכה להיות על־פי טעם ודעת, בכדי שתחדור בכחות הפנימיים, אבל התחלת העבודה צריכה להיות בקבלת עול למעלה מטעם ודעת. וכאשר התחלת העבודה היא בקבלת עול ומסירת נפש ללא חשבונות, אז דוקא[160] יכולה להיות לאחרי־זה העבודה על־פי טעם ודעת, במדידה והגבלה, על־פי התורה.

* * *

כג. בסוף פירושו על הפרשה, אומר רש"י[161]: "מגדיאל הוא רומי".

וצריך להבין - וכנ"ל גם לפי פשוטו של מקרא - מה רוצה רש"י לומר בזה; ולשם מה צריך לפרש ש"מגדיאל הוא רומי"?

---

149) ראה תניא רפל"ד: "לא הפסיקו אפילו שעה אחת מלקשר דעתם ונשמתם לרבון העולמים".

150) ועיקר הזיווג ע"י יעקב (ד"ה וה' ברך שם. ומוכיח מויק"ר פל"ו, ד: "בת שהיא נשאת למלך כו' כך כו' יעקב". וראה ביאוה"ז ס"פ חיי שרה).

151) לעשייתם במרמה - יש להעיר מהמבואר בדא"ח בענין "בא אחיך במרמה ויקח ברכתך" (תולדות כז, לה. וראה תורת מנחם - התוועדויות ח"ב ע' 222. וש"נ).

152) בפרשתינו לד, כה. ב"ר פ"פ, יו"ד.

153) רש"י (נזיר כט, סע"ב) מפרשי המשנה (ספ"ה דאבות) "בן י"ג למצוות".

154) ראה גם לקו"ש חט"ו ע' 289 ואילך.

155) ראה תניא ספכ"ה. שם רפמ"א.

156) סנהדרין עד, א.

157) ראה תניא אגה"ת פ"א. ובקונטרס ומעין מ"ז פ"ב־ג: "מל"ת כו' מסיר המונעים כו' עוד זאת כו' שומרות שלא יומשך כו'" [והמבואר בלקו"ת ס"פ פקודי (ובכ"מ) דגילוי הכתר הוא דוקא ע"י מל"ת - הוא עוד ענין. אלא דאינו נוגע להמבואר בקונ' ומעין].

158) ישעי' מב, ח. וראה רמב"ם הל' גירושין ספ"ב.

159) ראה תניא פכ"ד ופכ"ה.

160) ראה בארוכה לקו"ש ח"ב ע' 428. תורת מנחם - התוועדויות חי"ג ע' 25.

161) לו, מג. מפרדר"א פל"ח.

והענין:

במה שכתב לעיל בפרשה[162] שיעקב אמר לעשו: "עד אשר אבוא אל אדוני שעירה", מפרש רש"י[163]: "ואימתי ילך, בימי המשיח, שנאמר[164] ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו".

נשאלת השאלה: גלות הרביעי, גלות האחרון, הרי היא גלות רומי, ומהי שייכותה לעשו?

ולכן אומר רש"י, ש"מגדיאל - שהוא מאלופי עשו - הוא רומי", ששם יהיו בני יעקב בגלות לפני ביאת המשיח.

רומי נקראת בשם מגדיאל, כי: (א) מגדיאל הוא מלשון גדולה ורוממות. ואת רומי, ירומם ויגדיל הקב"ה לפני ביאת משיח, ולכן נקראת בשם מגדיאל, וגם בשם רומי[165]. (ב) מגדיאל רומז: "הגדיל על כל א-ל", ועל מלכות רומי נאמר[166] שמלכותה תתפשט על כל פני תבל, "ויתרומם ויתגדל על כל א-ל"[167].

העובדה ש"מגדיאל הוא רומי" היא גם הטעם של רש"י לפרש בפסוק הקודם[168], "ואלה שמות אלופי עשו" - "שנקראו על שם מדינותיהם", כי: מאחר שמגדיאל היא רומי ומלכות רומי, ורומי הוא שם המדינה, למדים מזה, שגם שאר אלופי עשו נקראו על שם מדינותיהם[169].

אך צריך להבין: כיון ש"מגדיאל הוא רומי", איך יתכן שלאחרי "אלוף מגדיאל" נאמר "אלוף עירם" - הלא רומי היא כבר הגלות האחרונה, ולאחרי מלכות רומי לא יהיה עוד אלוף אצל עשו?

יש מפרשים[167] שמבארים שאלוף מגדיאל הוא אלוף עירם; בשני השמות הכוונה למלכות רומי. אבל בקבלה וחסידות[170] מובא, שבקדושה כל הענינים הם במספר עשר, מה-שאין-כן בקליפה המספר הוא אחד עשר, ולכן אלופי עשו הם במספר י"א. ומזה מובן, שאלוף מגדיאל ואלוף עירם הם אלופים שונים[171], כי אם מגדיאל ועירם היינו הך, יש אצל עשו עשרה אלופים.

אך הפשט בזה הוא - ששניהם, הן מגדיאל והן עירם, הם אמנם מלכות רומי, אבל ברומי גופא יש ב' מדריגות שיהיו בזמנים שונים: "מגדיאל" - מלשון "הגדיל על כל א-ל" - כפי שרומי מנגדת לאלקות בזמן גלות האחרון; ו"עירם" קאי על זמן מאוחר יותר - כאשר עירם תהיה במצב ד"עתיד לערום תסוריות (אוצרות) למלך המשיח"[172], כאשר רומי לא תהיה עוד מנגדת, אלא אדרבה.

וזהו פנימיות הטעם לשם רומי - שעל ידה תתגלה רוממות בקדושה, ועד לגילוי רוממות והתנשאות עצמית. אלא שמתחילה הרי זה בהעלם, ואילו בגילוי הרי זה מנגד - "אלוף מגדיאל", אבל על-ידי הבירור נעשה מזה אחר-כך "אלוף עירם", שמתבררים ממנו ניצוצות הקדושה, שהם ה"אוצרות" שמקבץ עבור מלך המשיח.

ולכן מסיים רש"י את הפרשה: "מגדיאל הוא רומי" - הגם שצריך לסיים בדבר טוב[173], ומלכות רומי היא, לכאורה, ההיפך? אלא שרש"י (תורה שבעל-פה) מפרש ומגלה כאן את פנימיות הענין דמגדיאל: אף-על-פי שבגילוי "הגדיל על כל א-ל" - הרי היא רומי, ולכן, דוקא לאחרי ועל-ידי מגדיאל, בא "אלוף עירם", ובא בגילוי "רומי", - עד לרוממות האמיתית, רוממות והתנשאות עצמית.

---

162) לג, יד.
163) מב"ר פע"ח, יד.
164) עובדי' א, כא.
165) גור ארי' כאן.
166) דניאל יא, לו.
167) רמב"ן כאן.
168) שם, מ.
169) שפתי חכמים כאן.
170) ראה תורת מנחם סה"מ תשרי ע' קסה. חשון ס"ע שמ. וש"נ.
171) ראה גם ב"ר פפ"ג, ד: "עוד מלך אחד כו'".
172) ב"ר שם.
173) ראה פרש"י סוף איכה. ועוד.

לקוטי־שיחות פרשת וישלח כרך טו שיחה א

מתורגם ללשון הקודש

א.

דברי רש״י ל״והיה המחנה הנשאר לפליטה״, לפי המפרשים

מן הפסוק[1] ״ויאמר אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה״, מצטט רש״י ב״דיבור המתחיל״ השני את המילים ״והיה המחנה הנשאר לפליטה״, ומפרש: ״על כרחו כי אלחם עמו״, ולאחר מכן הוא ממשיך ״התקין עצמו לשלושה דברים...״, כדלהלן.

זה שרש״י נזקק להתעכב על מילים אלו מן הפסוק ולפרשן – כשלכאורה מובנת משמעות הפסוק בפשטות[2], שעל־ידי החלוקה לשני מחנות, הרי גם אם יתקוף עשו ויכבוש את המחנה האחד, יוכל המחנה האחר להימלט –

הרי זה כי[3], כדברי מפרשי רש״י[4], תמוה הביטוי ״והיה״, שממנו נראה ש״המחנה הנשאר״ יהיה ודאי ״לפליטה״. ואם כך ניתן לשאול: אפילו על ידי חלוקה לשני מחנות, עדיין אין בטחון שהמחנה השני יינצל בודאי, אלא יש לו סיכויי הצלה טובים יותר,

ולפי זה צריך היה להשתמש בביטוי של ספק ״אולי״, במקום ״והיה״?

רש״י מתרץ זאת ומסביר שאכן, משמעות הביטוי ״והיה״ היא ״על־כרחו״, ולא כפי שמסבירים ה״אבן־עזרא״ ומפרשים אחרים ש״והיה״ פירושו ״אולי יהיה״, שכן הישארות המחנה השני לפליטה היא ודאית ״כי אלחם עמו״ – בלי לאפשר לעשו להכניע את המחנה השני.

אך פירוש זה אינו מובן:

א) מנין הוודאות המוחלטת[5] שהמחנה השני[6] ישאר לפליטה[7] אם ״אלחם עמו״[8]? אף אם הכוונה היא[9], שבזמן מלחמת יעקב עם עשו על המחנה הראשון יוכל המחנה השני להינצל על ידי מנוסה – עדיין אין ודאית הישרדותו של המחנה השני[10]. על ידי החלוקה ״לשני מחנות״ רק מתאפשרת הזדמנות טובה יותר להצלה ופליטה על ידי ״אלחם עמו״, כאמור.

ב) מהי כוונת הביטוי ״על כרחו״, ולשם מה חשובה ההדגשה שזה ״על־כרחו״ – נגד רצונו של עשו? כאן חשוב להדגיש רק שעל ידי ״אלחם עמו״ יינצל המחנה השני בודאי.

הרמב״ן מסביר, שבטחונו של יעקב[11] נבע מכך ש״יעקב יודע שאין זרעו כולו נופל ביד עשו, אם כן יינצל המחנה האחד על־כל־פנים״ – אך אין לפרש כך את כוונת רש״י, כי אז תלויה הוודאות בסיבה אחרת, ולא בטעם ״כי אלחם עמו״, כפי שרש״י מפרש ומדייק בפירושו.

ב.

התירוץ לכאורה והפרכתו

לכאורה ניתן היה לתרץ שאלה אחת על ידי רעותה – ולפחות בדוחק גדול: במילים ״על כרחו״ אין רש״י מתכוין לומר שהפליטה תהיה ודאית, אלא הוא מסביר שאופן הישארות הפליטה יהיה ״על כרחו״, כי ״אלחם עמו״[12].

ולפי זה, בנוסף לעיקר ש״על כרחו״ זוהי וודאות, מתעוררת השאלה על קביעה זו עצמה: מהי ההוכחה בפסוק, לפי פשוטו של מקרא, לכך ש״אלחם עמו״?

---

1) פרשתנו לב, ט.

2) כפי׳ הראב״ע ורמב״ן עה״פ. וברמב״ן: על דרך הפשט כו׳.

3) כדמשמע מקושיות הראב״ע לרש״י. וראה הערה הבאה.

4) ספר הזכרון, גו״א, באר מים חיים, מהרש״ל הובא בשפ״ח דבק טוב, דברי דוד להט״ז.

5) באם הכוונה למחנה השני שהם ילחמו כמשמע מפי׳ ספר הזכרון. ועד״ז בפסיקתא דר״כ יט: מיכא ולהלאה אנו עבדין קרבא עימי׳. מדרש לקח טוב.

6) ראה משכיל לדוד בפרש״י. וגם לפי׳ הב׳ בחזקוני ד״לאחר שיכה המחנה הראשון יהא הוא ואנשיו יגעים ועייפים ויהא המחנה הנשאר לפליטה שלא יהא יגע וילחם עמם ויהרגם״, הרי מידי ספק לא יצא.

7) נוסף על הקושיא שמקשה באלשיך כאן (קושיא הד׳ והה׳).

8) ולפי זה צריך לפרש לפליטה מן המלחמה לא שינוסו וכיו״ב, אלא ינצלו מן המלחמה כי ינצחו אותו. וראה לך יד, יג ובפרש״י.

9) כפי׳ הא׳ בחזקוני עה״פ. ט״ז ושפ״ח בפרש״י. וראה ספורנו עה״פ.

10) וראה ט״ז שם: וזהו הוא בודאי שבידו לנוס משם אע״פ שספק אם תועיל הפליטה.

11) כן משמע מפשטות לשונו, דמ״ש ״והכוונה בזה״ בא להסביר דעת המדרש ורש״י. וכן מוכח מהלשון בטור הארוך. אבל ראה המשך לשונו ״וגם זה ירמוז כו׳״.

וראה בבחיי כאן, שהעתיק מ״דרשו רז״ל״ רק תיבת ״על כרחו״, ומוכח, שלא בא לבאר דעת רש״י (והמדרש) ע״ז שינצל ע״י מלחמה, כ״א רק זה שינצל בודאי, כדלקמן בפנים.

12) ראה באר יצחק בפרש״י כאן.

לפי האמור לעיל, שכוונת רש"י בפירושו היא להדגיש את הוודאות של "המחנה... לפליטה", הוא מוכיח זאת מדיוק הביטוי "והיה" הנאמר בפסוק, ובאמרו "כי אלחם עמו" הוא רק מסביר את הטעם לוודאות. ואילו לפי האמור יוצא, להיפך, שעיקר כוונתו של רש"י היא לפרש ולחדש שמדובר כאן על "אלחם עמו", ולכן יהיה "המחנה הנשאר לפליטה" באופן של "על כרחו" – ולכן אין שום הוכחה בפסוק.

ג.

השאלות על המשך פירוש רש"י "התקין עצמו..."

בהמשך אומר רש"י "התקין עצמו לשלושה דברים, לדורון לתפלה ולמלחמה. לדורון – ותעבור המנחה על פניו[13], לתפלה – אלקי אבי אברהם[14], למלחמה – והיה המחנה הנשאר לפליטה".

וצריך להבין כאן: א) מדוע מציין רש"י כאן את כל שלושת הפרטים, כאשר בפירושו כאן מדובר רק על הכנתו למלחמה? את זאת ש"התקין עצמו" גם "לדורון לתפלה" יודעים רק מן הפסוקים שבהמשך, המדברים על כך במפורש, כפי שמצטטם רש"י.

ב) אף אם נאמר, שחשוב לדעת בפסוק המדבר אודות הכנת יעקב למלחמה, שאין זה האמצעי היחיד שבו הוא נוקט, ואף לא האמצעי הראשון – אלא, להיפך, תחילה הוא נוקט בדורון ובתפלה, אך בכל זאת לא מובן מדוע קשור הדבר, ומהווה המשך לפירושו "על כרחו כי אלחם עמו"?

ג) יותר מכך: אף אם רש"י רוצה, מסיבה כל שהיא, לפרט, שיחד עם הכנתו למלחמה, התכונן יעקב גם לדורון ולתפלה (ועל כך דרוש הסבר, כדלעיל, כי פרטים אלו מוזכרים בהמשך הפרשה במפורש) ניתן לשאול מצד שני: לשם מה חוזר רש"י ואומר ש"התקין עצמו" – גם ל"מלחמה", לאחר שכבר הסביר לפני כן, שיעקב אמר "אלחם עמו" – לכאורה, צריך היה רש"י להוסיף רק "התקין עצמו (גם) לדורון ולתפלה".

לדברי הרא"ם[15] מתכוין רש"י בהמשך פירושו "התקין עצמו לשלושה דברים" להביא הוכחה לפירושו שמשמעות המילים "והיה המחנה הנשאר לפליטה" היא "על כרחו כי אלחם" – כיון שחז"ל[16] אומרים ש"התקין עצמו לשלושה דברים", והפרט של ההכנה למלחמה אינו מפורש בפסוק, הכרחי להסביר שמשמעות המילים "והיה המחנה הנשאר לפליטה" היא ההכנה למלחמה.

אבל רש"י אינו אומר ש"התקין עצמו..." הוא מאמר חז"ל, או מדרש,

אלא להיפך – מפשטות דברי רש"י מובן, שלאחר שיודעים ש"אלחם עמו", יודעים שלפי פשוטו של מקרא "התקין עצמו לשלושה דברים" – כולל מלחמה.

ד.

שאלות נוספות על כך

הסבר נוסף דרוש להמשך הפירוש "התקין...":

א) הסדר של שלושת הדברים שמזכיר רש"י בפירושו – "לדורון לתפלה ולמלחמה"[17] – הפוך מסדר הפסוקים שמביא רש"י מיד כהוכחות[18]: "ותעבור המנחה על פניו" – "לדורון" – כתוב לאחר הפסוק "אלקי אבי אברהם" – לתפלה – המופיע מיד לאחר הפסוק "והיה המחנה..." – מלחמה. מדוע משנה רש"י את הסדר שבתורה[19]?

ב) בנוסף להוכחות שמביא רש"י בפירושו מן הפסוקים, מוצאים במדרש הוכחות מפסוקים אחרים: "תפלה[20] – הצילני נא מיד אחי[21], לדורון – ואמרת לעבדך ליעקב מנחה היא שלוחה[22], למלחמה – וישם את השפחות... והוא עבר לפניהם..."[23]. ובמקום אחר[24] במדרשים מובאת ההוכחה ל"דורון" – "דכתיב[25] ויקח

---

13) לקמן לב, כב.

14) לב, יו"ד.

15) ועד"ז בשפ"ח בשם המהרש"ל.

16) תנחומא (באבער) כאן ו. קה"ר פ"ט, יח. יל"ש כאן קלא. פסיקתא דר"כ יט.

17) ברמב"ן הביא מפרש"י הסדר "לתפלה ולדורון ולמלחמה". אבל בדפוסים שראיתי וכן בדפוס ראשון דרש"י הוא כבפנים. ואולי העתיק זה הרמב"ן ממדרש שכן הוא סדרם בקה"ר ותנחומא (באבער) ופסיקתא דר"כ שם. ובדפוס שני וכו"כ כת"י רש"י הסדר: לדורון למלחמה ולתפלה (כביל"ש ומדרש לקח טוב).

18) להעיר דבכמה כת"י (שבהערה הקודמת), אף שבתחילת הלשון הסדר הוא "לדורון למלחמה ולתפלה", הנה בהמשך הלשון כשמפרט הראיות מהכתובים, סדרם הוא דורון תפלה ומלחמה. ועד"ז הוא במדרש לקח טוב (אלא ששם הראי' לדורון ומלחמה היא לא מאותם הכתובים שבפרש"י כדלקמן בפנים).

19) ובקה"ר שם הלימוד מהכתובים הוא כפי סדרם בהפרשה (כדלקמן בפנים). וכסדרם בהתחלת הדברים "לתפלה לדורון ולמלחמה".

20) קה"ר שם.

21) לב, יב. וכתוב זה הובא גם בפסיקתא דר"כ (ניוארק, תשכ"ב) שם כראי' על תפלה.

22) לב, יט.

23) לג, ב־ג.

24) מדרש לקח טוב שם.

25) לב, יד.

מן הבא בידו מנחה", "למלחמה דכתיב[26] ויחץ את העם אשר אתו"[27].

לפי זה לא מובן פירוש רש"י: ממה נפשך, מזה שאת ההוכחה הראשונה ל"דורון" מביא רש"י מ"ותעבור המנחה על פניו" – שילוח המנחה בפועל – ולא מן הפסוקים הקודמים, החל מ"ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו" וכדומה, שבהם מדובר על הכנת המנחה, מובן, שרש"י רוצה להביא את ההוכחות מן הפסוקים המתארים את ביצוע הענינים בפועל, ולא מן הפסוקים המדברים אודות ההכנות.

ולפי זה, צריך היה רש"י להביא גם "לתפלה" ול"מלחמה" הוכחות מן הפסוקים המתארים את הביצוע למעשה: לגבי תפלה – "הצילני נא מיד אחי מיד עשו", ולגבי מלחמה – "וישם את השפחות... והוא עבר לפניהם", כפי שמפרש רש"י שם "אם יבוא אותו רשע להילחם ילחם בי תחילה". ולא היה צריך להביא הוכחות מתחילת התפילה "אלקי אבי אברהם" ולא מדברי יעקב על הכנתו למלחמה – "והיה המחנה...".

ואילו לא רצה רש"י לציין את המעשים בפועל אלא את הכנתו – "התקין עצמו לשלושה דברים", הוא צריך היה לצטט כהוכחה לענין ה"דורון" את הפסוק הקודם, כדלעיל.

ג) רש"י כבר אמר שכוונת פסוק זה "והיה המחנה הנשאר לפליטה" היא "אלחם עמו", ולשם מה הוא מבאר שוב בסוף פירושו, שההוכחה ל"התקין עצמו... למלחמה" היא מפסוק זה – "והיה המחנה הנשאר לפליטה"[28]?

ד) מהו הדיוק בביטוי "התקין", ולא "הכין" וכדומה[29].

ה.

מדובר בשתי פעולות שונות של "ויחץ"

ההסבר לכל זה הוא:

מפשוטם של הפסוקים שבהמשך נראה, שלאחר שהמלאכים חזרו והודיעו ליעקב שעשו "הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו", התכונן יעקב ראשית־כל למלחמה – "ויחץ את העם... ויאמר אם יבוא עשו...", לאחר מכן הוא התפלל "ויאמר יעקב, אלקי אבי אברהם...", ולאחר מכן הוא התחיל להכין מנחה לעשו[30].

אך הדבר אינו ברור: מובן בפשטות, שכאשר יהודי שומע שבאים להילחם עמו, הוא מתפלל, בראש ובראשונה, אל הקדוש־ברוך־הוא, ורק לאחר־מכן הוא מתחיל לפעול בדרך הטבע. כיצד ייתכן אפוא לומר, ובמיוחד לגבי יעקב אבינו, שהוא התכונן תחילה למלחמה, ורק לאחר מכן הוא התפלל[31]?

הכרחי איפוא לומר, שגם יעקב נהג כך, וכדלהלן. ודברי הפסוק "ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן... ויאמר אם יבוא עשו... והיה... לפליטה" הם הקדמה והסבר לתפילתו,

כי בשמעו את שמועת המלאכים "הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו", אז "ויירא יעקב מאד ויצר לו", וזה גרם ל"ויחץ את העם...", אשר לאחר מכן מובנת תפילתו. ורק לאחר מכן, למחרת, כאשר ראה יעקב "והנה עשו בא ועמו ארבע מאות איש", רק אז "ויחץ את הילדים..."[32].

המילים "ויחץ את העם" שבפסוק זה, אינם מכוונים לאותו "ויחץ" הנאמר בהמשך[33], כפי שרואים בפשטות, שכאן היה "ויחץ את העם... ואת הצאן...", ובהמשך הוא חצה רק את "הנשים ואת הילדים", ולא לשני מחנות.

כאן נאמר "ויחץ... לשני מחנות" למטרה של "אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה", ובהמשך נאמר "ויחץ את הילדים על לאה ועל רחל ועל שתי השפחות, וישם את השפחות ואת ילדיהן ראשונה (ומיד לאחריהן) ואת לאה וילדיה אחרונים ואת רחל ואת יוסף אחרונים" – מחנה אחד, כנאמר בפירוש[34],

---

26) לב, ח.

27) בנחומא (באבער) ועד"ז ביל"ש שם הפסוקים הם כבפרש"י אלא שלמלחמה הובאה התחלת הכתוב "ויאמר אם יבא עשו וגו'". אבל שם קאי על הכתוב "ויחץ את העם אשר אתו" – זיינן מבפנים והלבישן לבנים מבחוץ. ובפסיקתא דר"כ שם קאי על הכתוב "והוא עבר לפניהם כו' מה עשה זיינן מבפנים כו'".

28) משא"כ במדרשים הנ"ל שלא קאי על כתוב זה, כבהערה שלפנ"ז.

29) במדרש לקח טוב "שכוון עצמו".

30) ראה מדרש לקח טוב שם בסופו: להלחם כנגדו כו' ואחר כך התחיל בתפלה ובדורון.

31) ראה אלשיך כאן קושיא הי"ד.

32) לג, א־ב.

33) בפשש"מ, ודלא כברבינו בחיי עה"פ. ועד"ז בתיב"ע עה"פ לג, ב (וראה תרגומו עה"פ לב, ח*).

34) לג, א. לג, ה.

*) ושם, שהב' מחנות הם מחנה לאה ומחנה רחל. אבל שם לג, ב: דמחנה הא' הוא השפחות ובניהם, ומחנה הב' לאה וילדי' ורחל ויוסף. אבל אינו ע"פ פשש"מ – דהרי העביר גם הצאן גו'.

שכאשר עשו "וישא את עיניו" הרי "וירא את הנשים ואת הילדים" – את כל המוזכרים לעיל, ולא מדובר על שני מחנות נפרדים, אשר השני שבהם היה יכול להימלט.

ורש"י מפרש, שכוונת הפסוק "והיה המחנה הנשאר לפליטה" היא "על־כרחו כי אלחם עמו", שעשו לא יוכל להרע להם בעל־כרחו,

כי "ויחץ... לשני מחנות" – במחנה הראשון היו הצאן והבקר והגמלים, וכן "העם אשר אתו" – הרועים וכדומה, וב"מחנה הנשאר" היו ה"נשים והילדים" וה"עם" הקשור אליהם[35], כפי שנאמר במפורש לאחר מכן בענין "ויעבור את מעבר יבק"[36], שתי פעמים שונות של "ויעבור".

רק לאחר חציה זו ניתן להתפלל, עקב ההבטחות שהבטחתני[37], אשר לפיהן המחנה הנשאר יהיה לפילטה בודאי, לעומת הצאן וכדומה של המחנה הראשון.

וכדי להוכיח את בטחונו של יעקב ונצחונו על עשו, ממשיך רש"י "התקין[38] עצמו לשלושה דברים" – שכל פעולה שנקט יעקב לצורך ההצלה היתה באופן של "התקין עצמו", כפי שיוסבר להלן.

ו.

"התקין" - הכנה מיוחדת

הביטוי הנפוץ לגבי הכנת אדם לפעולה מסויימת, או כמה פעולות, הוא: "הכין[39] עצמו" וכדומה. ואילו כאן נאמר "התקין עצמו", וזה מדגיש ענין נוסף בהכנה:

"הכין" – זוהי הכנה כפשוטה, אם על ידי מעשה אם על ידי הכנה נפשית לעשיית הפעולה, לתפילה וכדומה.

הביטוי "התקין" – מלשון תיקון[40] – אינו מבטא סתם הכנה, אלא את אופן ההכנה, הוא "מתקן" עצמו. האדם יוצר בעצמו את המוכנות לעשיית הפעולה.

וכך היה אצל יעקב. הכנתו לדורון ולתפלה ולמלחמה היה באופן של "התקין עצמו":

כפי שמפרש רש"י בענין המלחמה, יעקב כשלעצמו "וירא ויצר"[41] והוא נזקק ל"התקין עצמו". לגבי דורון – הוא היה שרוי בכעס שהיה צריך לכל זה[42], אך "התקין עצמו". וכך גם לגבי תפילה, למרות ש"אני[43] ירא שמא משהבטחתני נתלכלכתי בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשו", בכל זאת התקין עצמו והתפלל והוסיף בתפלתו "היטב איטיב[44] – היטב בזכותך, איטיב בזכות אבותיך".

ז.

ההוכחות מדגישות את "התקין עצמו"

לפי זה מובן מדוע מביא רש"י את ההוכחות דוקא מפסוקים אלו, כי אין מדובר בהם על העובדה שיעקב התכונן לשלושה דברים אלו, אלא על־ידי שההכנה היתה באופן של "התקין עצמו".

"לדורון" – "ותעבור המנחה על פניו" ומזה שרש"י מצטט את המילים "על פניו" מובן שגם הן חשובות לצורך ההוכחה – כי מפסוק זה לומדים "על פניו, אף הוא שרוי בכעס שהיה צריך לכל זה".

"לתפילה – אלקי אבי אברהם", ביטוי זה רומז להבטחת הקדוש־ברוך־הוא לאבות, כדלעיל.

וכך לגבי מלחמה, שעל כך מביא רש"י את ההוכחה מן הפסוק "והיה המחנה הנשאר לפליטה": אמנם, יודעים שלפני כן "ויירא, ויצר וכו'", אך בכל זאת יעקב "התקין עצמו" למלחמה, עקב בטחונו בהינצלות המחנה השני על־פי הבטחת הקב"ה – "והיה המחנה הנשאר לפליטה".

רש"י מציין את ההכנה "למלחמה" לבסוף, כי בענין זה היתה הפעולה של "התקין עצמו" הקשה ביותר בין שלושת הדברים, כי היה עליו להתגבר על "ויירא ויצר" – חששו שמא יהרג או יהרוג אחרים[41].

ח.

כוונת ה"דורון" היתה לפני "תפילה"

אך עדיין בלתי מובן: מדוע מקדים רש"י "דורון" לפני "תפילה"? לכאורה היתה התפילה לפני כן.

ההסבר לכך הוא, שאמנם למעשה שלח יעקב את הדורון לאחר התפילה, אך משמעות הדורון – "למצוא חן בעיניך"[45] – היתה הראשונה אצל יעקב, מיד לאחר

---

35) וכן הוא באברבנאל שם (ועד"ז הוא בעקידה ובאלשיך) דמחנה האחד הי' מהצאן והבקר והגמלים ושאר המקנה (עם הרועים), ונשיו וילדיו במחנה בפ"ע.

36) לב, כג־כד.

37) פרש"י לב, יו"ד.

38) ודלא כבמדרשים (הנ"ל הערה 16) "והתקין" (בוא"ו המוסיף), כי אי"ז הוספה וענין חדש בפירושו, כ"א הסברה וטעם בגוף פירושו.

39) ביתרו יט, יא. טו "נכונים" (וראה רש"י שם). ולהעיר מנח יא, ז: הבה.

40) להעיר מלשון תיקון שכבר הובא בפרש"י, לדוגמא – בראשית (א, ז. כה). וירא (יח, ח. שם, כב).

41) פרשתנו לב, ח.

42) פרש"י פרשתנו לב, כב.

43) פרש"י שם, יא.

44) פרש"י שם, יג.

45) לב, ו.

ששלח את המלאכים לעשו, כפי שמפורש בתחילת הפרשה.

אמנם, בעת צרה מתפללים בראש ובראשונה אל הקדוש־ברוך־הוא שישלח הצלה וישועה מלמעלה, אך יעקב היה רגיל לומר, "היית אומר", כפירוש רש"י[46], (ולא כביטוי הנפוץ "אמרת"[47]), "אחי הוא".

לא זו בלבד שיעקב רצה אחוה בלבד, אלא למצוא חן בעיניך, ולפיכך "וישלח יעקב מלאכים... ואשלחה להגיד לאדוני למצוא חן בעיניך – שאני שלם עמך ומבקש אהבתך"[48], ואין זו עת צרה.

רק לאחר ששבו המלאכים וסיפרו, שזהו "עשו הרשע"[46] ולא "אחי הוא", התפלל יעקב "הצילני נא...", ולאחר מכן שלח לו את הדורון, בכוונה לפייסו על ידי כך.

ט.

יש צורך בשלושת הדברים

אך עדיין לא ברור סגנונו של רש"י "התקין עצמו לשלשה דברים", שהרי, לכאורה, צריך היה לומר "התקין עצמו לדורון לתפלה ולמלחמה", כלשון הגמרא במספר מקומות[49] "מניינא למה לי"?

וההסבר לכך הוא:

גם לאחר שהמלאכים הודיעו ליעקב שאין "אחי הוא" אלא "נוהג עמך כעשו הרשע ועודנו בשנאתו", היו אצל יעקב שלוש אפשרויות בבת אחת:

מצד עשו, ייתכן שדי בשליחת דורון ופיוסו על ידי כך, כפי שהיה מובן ליעקב מזה שרבקה שלחה לומר לו[50] שיבוא לארץ ישראל,

שהרי, לכאורה, תמוה: כיון שעשו הרשע "עודנו בשנאתו", כיצד שלחה רבקה לומר ליעקב שיבוא? זוהי, אפוא, הוכחה לכך, שלמרות שעשו "עודנו בשנאתו", בכל זאת בטלה חמת עשו, ואין סכנה של "אשכל גם שניכם יום אחד"[51], וניתן להסיר את שנאתו על ידי דורון,

לעומת זאת, מצד יעקב, הרי הוא חשש "שמא... נתלכלכתי בחטא", וייתכן שהמצב של "עודנו בשנאתו" עדיין מספיק כדי להוות סכנה, בדומה לנאמר לגבי לוט, שחטא ישיבתו בסדום גרם ל"ויקחו את לוט"[52] – ולפיכך נזקק יעקב גם לתפילה "אלקי אבי אברהם" בזכות אבותיך.

וכיון שפעולת ההצלה שעל ידי תפילה אפשרית בשתי דרכים – (א) כפי שהקדוש־ברוך־הוא הצילו מיד לבן – "אלקי אבי אברהם ופחד יצחק היה לי... ויוכח אמש"[53]. (ב) הצלה שיש בה צורך במלחמה, כהצלת לוט[54], שאברהם צריך היה להילחם כדי להצילו, ולפיכך התכונן יעקב גם למלחמה.

י.

שלושת הדברים ביחד - היפך הטבע

על פי "יינה של תורה" שבפירוש רש"י יש להוסיף הסבר על כך שיעקב "התקין עצמו" לכל שלושת הדברים בבת אחת. וזהו גם הדיוק בלשונו של רש"י "התקין עצמו לשלשה דברים", כי ההכנה לשלושה דברים ביחד היא ההיפך מהטבע, ויש צורך ב"התקין עצמו", צריך להתכונן ולהשתנות. כי כל אחד משלושת הדברים הללו הפוך מן האחר: דורון הוא ענין של קירוב וחסד, מלחמה – ריחוק וגבורה. שני אלה הם בין בני־אדם, ואילו תפילה היא בקשת רחמים מלמעלה. ולפיכך, לעמוד בכל שלושת הכיוונים הנוגדים בבת אחת, אי אפשר לפי טבע האדם – ואפילו לא לפי טבע הקדושה של הנפש האלקית, אלא יש צורך בענין של "התקין עצמו", שינוי הטבע.

יא.

למען הנצחון יש לרכז את שלושת הקוים ביחד

אך דבר זה עצמו דורש הסבר – מדוע צריך היה יעקב לנהוג בכל שלושת הכיוונים בבת אחת?

זה יובן לפי הסבר תורת החסידות[55] על הפסוק[56] "ונאספו שמה כל העדרים" על פי המשל של מלחמה

---

46) פרשתנו שם, ז.

47) גם בזה מודגש גודל הדיוק בפרש"י עה"ת. "נפלאות" – בשינוי תיבה אחת!

48) פרש"י שם. וי"ל שכוונת יעקב בזה שהודיע לו "ויהי לי שור וחמור גו' למצוא חן בעיניך" היתה גם לרמז לו שמוכן ליתן לו ממנו במתנה, אף שבעיקר הי' בשביל לומר לו "זו אינה לא מן השמים ולא מן הארץ" (פרש"י שם עה"פ ד"ה ויהי).

49) שבת סט, א. וש"נ.

50) פרש"י פרשתנו לה, ח.

51) תולדות כז, מד־מה.

52) פרש"י לך יד, יב. וראה ג"כ פרש"י וירא יט, יט.

53) ויצא לא, מב.

54) לך יד, יד ואילך.

55) כי"ק הצ"צ (נעתק ב"התמים" חוברת ג' קכ, א)*. וראה לקו"ת ואתחנן ה, א. לקו"ש ח"כ ע' 407 ואילך.

56) ויצא כט, ג.

*) נייר"ש שהוא "ע"פ הקדמה ששמעתי מפה הק' כאאזמו"ר נ"ע כו'".

גשמית, שההצלחה במלחמה מושגת על ידי שמציבים "כל ג' מחנות שלו נגד מחנה וחלק אחד של השונא", שאז "יתגבר בודאי עליו", ואחר כך "יעשה כן למחנה ב' של השונא...".

וכך הוא גם בעבודת ה', שכדי לנצח במלחמת היצר, יש לעורר "כל ג' מדות דקדושה (אהבה, יראה ורחמים) לעומת מדה אחת דקליפה ועל־ידי־זה בודאי יפילו וינצחו אותה". וזוהי המשמעות של "ונאספו שמה כל העדרים" – "שהם אהבה ויראה ורחמנות דקדושה".

כשם שכך הדבר במלחמת היצר אצל כל יהודי כפרט, כך גם בעבודת ישראל בגלות בכלל, אשר בגלות יש מספר סוגים כלליים – גלות ישמעאל וגלות אדום (עשו) – שאמנם לכל סוג גלות יש אופן עבודה מסויים המתאים לו (ישמעאל חסד דקליפה, עשו גבורה דקליפה[57]), אך בכל זאת, הדרך הבטוחה ביותר לעמוד בגלות ועד כדי נצחון עליה היא לרכז את כל שלוש מדות הקדושה ביחד.

וכיון שהכוח לעבודה זו של ישראל, "סימן לבנים", נובעת מ"מעשה אבות", לכן מוצאים אצל יעקב, בחיר האבות, התכללות של כל שלוש המדות בשני סוגי הגלות:

כהכנה לשהותו בבית לבן, ענין הקשור לגלות בבל[58] – ונאספו שמה כל העדרים. ובדומה לכך בעבודת בירור וזיכוך עשו, גלות אדום, שהיתה באופן של "התקין עצמו לשלשה דברים" – שלושת הכיוונים של חסד (דורון) גבורה (מלחמה) ותלמוד תורה ורחמים (תפילה) – ביחד.

יב.

ההוראה: מלחמה נגד עשו בכל הכוחות

מכל האמור לעיל נלמדת הוראה לעבודתו הרוחנית של כל יהודי:

כאשר צריך להציל ילדים יהודיים מדרך החינוך של עשו, אין להסתפק בדרך הרגילה כפי שהיהודי רגיל בעבודת ה', אלא יש צורך ב"התקין עצמו" – להשתפר ולהשתנות. כי כאשר פועלים מתוך חישובים ושכל והגיון, בהתאם לעבודה מסויימת כנגד עשו, אי אפשר להיות בטוחים שניתן יהיה לנצחו ולהציל את כל מי שיש להציל מידיו.

רק כאשר פועלים ללא חישובים, באופן של "על כרחו", בכל הכוחות ביחד, "התקין עצמו" – אז מצליחים להתגבר על עשו, עד שיקויים היעוד "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה"[59], בביאת משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

(משיחת ש"פ וישלח תש"ל)

57) לקו"ת שם.

58) ראה אוה"ת ויצא רכו, סע"א.

59) עובדי' בסופו. הובא בפרש"י בפרשתנו לג, יד.

המשך ביאור למס' תענית ליום שלישי עמ' ב

נתחיל להזכיר. **אָמַר רַב**, מַתְחִיל להזכיר **בְּמוּסָפִין** של היום הראשון, **וּפוֹסֵק** מלהזכיר **בְּמִנְחָה** של אותו יום, משום שיתכן שהוא יום שביעי של סוכות, ואין להתחיל אלא במוסף שלמחרת, וכן אינו מזכיר בתפילת **עַרְבִית וְשַׁחֲרִית** של היום השני, **וְחוֹזֵר** להזכיר **בְּמוּסָפִין** של אותו יום. **אָמַר לֵהּ שְׁמוּאֵל** לאמוראים שאמרו לפניו דברי רב, **פּוּקוּ** [צאו] **וְאָמְרוּ לֵיהּ לְאַבָּא** [לרב] דבר זה, וכי **אַחַר שֶׁעֲשִׂיתוּ קוֹדֶשׁ** – שהזכרת גשמים במוסף של היום הראשון, והעדת עליו ששמיני עצרת הוא, **תַּעֲשֵׂהוּ חוֹל** – תימנע מלהזכיר בו גשמים בתפילת מנחה, ותנהג בו כחול המועד. **אֶלָּא אָמַר שְׁמוּאֵל**, מַתְחִיל להזכיר **בְּמוּסָפִין** וּ**בְמִנְחָה** של היום הראשון, ונוהג את כל אותו היום בקודש, **וּפוֹסֵק** מלהזכיר **בַּעַרְבִית וְשַׁחֲרִית** של היום השני, מספק שמא שמיני עצרת הוא, ואין מזכירים בו גשמים בתפילות אלו, **וְחוֹזֵר** **וּמַתְחִיל** להזכיר **בְּמוּסָפִין** של אותו יום.

המשך ביאור למס' תענית ליום שישי עמ' ב

לבארו כך, **אִם רָאִיתָ רָקִיעַ שֶׁקִּיחָה** – הוקהה ונחלש מלמלא את תפקידו, שנהפך להיות **כַּכַּרְזֶל** ונמנע **מִלְּהוֹרִיד טַל וּמָטָר**, הסיבה לכך היא **בִּשְׁבִיל מַעֲשֵׂה הַדּוֹר שֶׁהֵן מְקוֹלְקָלִין, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהוּא לֹא פָנִים קִלְקֵל'** – הקב"ה לא נשא להם פנים משום שקלקלו מעשיהם. **מַה תַּקָּנָתָן** שהגשמים יחזרו לירד, **יִתְנַבְּרוּ בְּרַחֲמִים** – ירבו בתפילה, **שֶׁנֶּאֱמַר** בהמשך הפסוק **'וַחֲיָלִים יְגַבֵּר'** – ירבו חיילים בתפילה. ממשיך הפסוק, **'וְיִתְרוֹן הַכְּשֵׁיר חָכְמָה'**, כלומר **כָּל שֶׁכֵּן אִם הוּכְשְׁרוּ מַעֲשֵׂיהֶן מֵעִיקָּרָא** – אם מתחילה הכשירו מעשיהם בחכמה ולא קלקלו, ודאי יבואו להם גשמים מרובים יותר מאלו שקלקלו והרבו בתפילה.

הגמרא מביאה דרשה נוספת על הפסוק הנזכר: **רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר**, יש לדרוש הפסוק כך, **אִם רָאִיתָ תַּלְמִיד**

לקוטי־שיחות פרשת וישלח – י"ט כסלו כרך טו שיחה ב

א.

שני פירושים מנוגדים על הפסוק "קטונתי..."

על הפסוק[1] "קטונתי מכל החסדים... כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי..." קיימים שני פירושים מנוגדים, והם:

(א) הפירוש הפשוט, המובא בפירושו הראשון של רש"י ובתרגום, הוא, שכאשר עבר יעקב את הירדן לא היה עמו שום חפץ זולת ה"מקל". מפירוש זה משתמע כי המילים "במקלי עברתי את הירדן הזה" אינן מבטאות את חסדי ה' ליעקב, אלא את מצבו הדחוק של יעקב אבינו בעברו את הירדן. זוהי הקדמה הבאה להבליט את גדלותו של החסד המובא בהמשך הפסוק: "ועתה הייתי לשני מחנות".

(ב) פירוש המדרש[2], המובא אף הוא בפירוש רש"י, הוא, ש"נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן" – כלומר, המילים "במקלי עברתי..." עצמן, מבטאות את חסדי ה'[3].

שני פירושים אלה מנוגדים לחלוטין: לפי הפירוש הראשון מבטאות המילים הללו עוני מוחלט, ואילו לפי הפירוש השני – הן מבטאות את גדולתו של יעקב בהיותו ראוי לנס גדול ביותר, כנאמר בחז"ל[4] "כמה נפיש גברא כמשה ושתין רבוון, שנחלק להם ים סוף" (=כמה גדול אדם כמשה ושישים ריבוא, שנחלק להם ים סוף).

ב.

דברי אדמו"ר הזקן על "קטונתי"

בכדי להבין את הקשר בין שני הפירושים (וכפי שדובר הרבה פעמים[5] שלכל הפירושים לאותה מלה, פסוק או ענין, יש קשר תוכני בינם לבין עצמם),

במיוחד שבאגדת בראשית[6] הם מובאים בהמשך אחד,

מוכרחים להקדים לשונו של אדמו"ר הזקן, באגרתו המפורסמת "קטונתי"[7], שכתב עם בואו מפטרבורג, לאחר שחרורו ממאסר בי"ט בכסלו: "מפני היות קטן יעקב במאד מאוד בעיניו מחמת ריבוי החסדים כי במקלי כו'" (עד כאן דבריו בקשר לענייננו).

לכאורה, מתעוררת השאלה: אדמו"ר הזקן רוצה לציין את "ריבוי החסדים" שהקב"ה גמל עם יעקב, שהם גרמו ל"קטונתי", ל"היות קטן יעקב במאד מאד בעיניו". אם כן, היה עליו לצטט גם, ובעיקר, את המשך הפסוק: "עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות"?

לכאורה ניתן היה לומר, שבצטטו "כי במקלי כו'" מתכוון אדמו"ר הזקן לכוון לפירוש המדרש שהובא לעיל: "נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן" – אך אי אפשר לומר זאת, כי: (א) עדיין נשאר הקושי מדוע איננו מזכיר גם את החסד השני, המפורש בפסוק. "ועתה הייתי לשני מחנות"? (ב) אם הוא התכוון לציין את הנס המרומז בפסוק לפי פירוש המדרש, ש"נבקע הירדן", היה עליו לצטט את המילים "עברתי את הירדן הזה", המובאות בהמשך הפסוק, שהרי דוקא במילים אלו מרומז הנס שאירע עם "במקלי"[8]?

ניתן היה לומר שאדמו"ר הזקן אכן מתכוון לכל הפסוק, אלא שכדי לקצר בדבריו הוא מצטט רק את תחילת הפסוק, ורומז על סיומו במילה "כו'"[9].

אך גם הנחה זו איננה מתקבלת, כי: (א) גם אם רצה לקצר, היה עליו לצטט לפחות מילה אחת נוספת: "עברתי", ההכרחית להבנת הענין. (ב) אם אכן התכוון אדמו"ר הזקן לכל הפסוק היה צריך לכתוב "וכו'", בו'

---

1) פרשתנו לב, יא.

2) אגדת בראשית פמ"ה, ד. תנחומא (באבער) ויצא ג. וראה מדרש אגדה כאן.

3) ראה רא"ם וגו"א בפרש"י.

4) חולין (ז, א) ובפרש"י.

5) לקו"ש ח"ג [המתורגם] ע' 35. ועוד.

6) שם. וכן הוא בתנחומא (באבער) שם.

7) אגה"ק סי' ב' (קג, ב).

8) דזהו ההכרח לפירוש זה, דאל"כ למה הזכיר את הירדן, הו"ל למכתב כי במקלי באתי עד הנה (גו"א כאן).

9) את"ל שגם בזה מדויקות העתקות אגה"ק (אף שהיו "מפוזרים אצל התלמידים" – הסכמת הרבנים שי' בני כו') – נראה שבמכתבים לא דייק רבנו הזקן לכתוב בכתוב "גו'", ובמרז"ל "כו'" (ראה תשבי ערך גמר "נוהגין רז"ל בדבריהם כשמביאין פסוק אחד ואינם משלימין אותו.. כותבין וגומר.. וכאשר מביאין מאמר מדבריהם ואינם משלימין אותו כותבין וכולי").

החיבור, שהרי, כפי שכבר הוסבר בעבר בהרחבה[10], קיים הבדל בין "כו'" לבין "וכו'". כאשר כתוב "כו'" (ללא ו') מצביע הדבר על כך שלהמשך הפסוק אין קשר לענייננו, והתוספת "כו'" (או "גו'") באה כדי לקיים את דברי חז"ל[11] "כל פסוקא דלא פסקי' משה, אנן לא פסקינן".

מכל האמור מובן שהענין המתבטא במילים "כי במקלי" בלבד, ללא המשך הפסוק, הוא בעצמו דיו לגרום ליעקב את הרגשת "קטונתי".

ג.

דברי ה"צמח צדק" בענין זה, והסברם

אדמו"ר בעל ה"צמח צדק", מצטט בספרו "אור התורה"[12] את הכתוב בשל"ה[13], ש"כי במקלי" הם ראשי תיבות של "ברוך כבוד ה' ממקומו[14] לישועתך קויתי ה'". ומוסיף ה"צמח צדק": "ורצונו לומר, על דרך שנתבאר ב"תורה אור"[15] בענין "משפט וצדקה ביעקב אתה עשית"[16], שצריך להיות ב' הבחינות צדקה ומשפט, והיינו ב' הבחינות ברוך כבוד ה' ממקומו ושיהיה לישועתך קויתי וכו'".

הסבר הדברים הוא: מן הכתוב "משפט וצדקה ביעקב אתה עשית" ברור, שאצל יעקב היו שתי המידות הללו[17], וגם ההתייחסות אליו מלמעלה היתה גם במשפט וגם בצדקה, למרות שהם הפכים: משמעותו של משפט היא, שהדבר הניתן מגיע למקבלו לפי הדין, ואלו משמעותה של צדקה היא, שלפי הדין והמשפט אין חובה לתת, אלא שהדבר ניתן כצדקה.

לכאורה היה ניתן לומר, שמדובר בשתי דרגות שונות. מצד הנשמה, יכול יהודי לדרוש את עניניו בתורת "משפט" – לנשמה מגיע הדבר לפי הדין, ומצד הגוף יכול הוא רק לבקש זאת כ"צדקה".

הנחה זו איננה מתקבלת, שהרי נאמר בפסוק "משפט וצדקה ביעקב אתה עשית", כלומר, שתי המידות ההפכיות קיימות באותה דרגה, ובאותו עולם של "עשית" – עשיה בפועל.

וההסבר לכך הוא: גם כאשר מגיעים למדריגה שבה יש זכות לדרוש הורדת השפעת הטוב מהקב"ה לפי הדין, כנאמר בגמרא[18] על הפסוק[19] "שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה" ש"כל העולם כולו ניזונין בצדקה והם ניזונין בזרוע" – גם אז יש לבקש זאת כצדקה, כנאמר[20]: "לך ה' הצדקה".

ד.

הסיבה לפחדו של יעקב מפני עשו, למרות הבטחת ה' אליו

ידועה השאלה מדוע פחד יעקב מעשו, והלא היתה בידו הבטחת ה' "והנה אנכי עמך..."[21], ועל זה עונים, שיעקב חשש "שמא... נתלכלכתי בחטא"[22]. אך תשובה זו איננה מובנת, שהרי חז"ל אומרים[23] ש"כיוון שיצאו רוב שנותיו של אדם ולא חטא, שוב אינו חוטא", וכאן כבר עברו "רוב שנותיו"[24] של יעקב, וכבר לא היה לו לחשוש "שמא נתלכלכתי בחטא"?

אלא שכל הענין הזה הוא רק כאשר קיימת הרגשת הישות של המציאות העצמית, ואז עשוי האדם להגיע ע"י חישוב למסקנה ש"יצאו רוב שנותיו" ולא חטא, ולכן מובטח לו ש"שוב אינו חוטא", ואם הוא מ"אבירי לב" יכול הוא לדרוש "בזרוע", שהרי מגיע לו לפי הדין.

---

10) לקו"ש ח"ה ע' 387. ועוד.

11) מגילה כב, א.

12) פרשתנו רלג, א.

13) רצה, ב.

14) בשל"ה שם "כ"י ב"מ שהוא שם מכב"י... מר"ת פסוק מי כמוכה באלים ה'". וי"ל שמ"ש הצ"צ הוא ע"פ של"ה רנט, א ש"מכב"י" הוא גם ר"ת "ברוך כבוד ה' ממקומו". וראה אוה"ת בשלח ע' תקנא. סד"ה מי כמוכה תרפ"ח.

15) בשלח סג, ב.

16) תהלים צט, ד.

17) וגם מה שבאברהם נאמר (וירא יח, יט) "לעשות צדקה ומשפט" הרי "אברהם עצמו לא נברא אלא בזכותו של יעקב כו', ואין צדקה ומשפט אלא ביעקב שנאמר משפט וצדקה ביעקב גו'" (ויק"ר פל"ו, ד. הובא ונתבאר באוה"ת וירא צז, א. וראה שם צט, א).

18) ברכות יז, ב. ובפירש"י שם.

19) ישעי' מו, יב. וראה אוה"ת עה"פ.

20) דניאל ט, ז.

21) ויצא כח, טו.

22) ל' רש"י כאן. ובברכות (ד, א) שמא יגרום החטא. ובאגה"ק (שם) מוסיף: שנדמה בעיניו שחטא. וראה לקו"ש ח"ה ע' 398 הערה 67. וראה לקמן בפנים סוס"ד וסוס"ז.

23) יומא לח, סע"ב.

24) דהרי כשהלך יעקב לחרן (זמן ההבטחה) הי' בן ע"ז שנה (רש"י תולדות כח, ט). ולהעיר מפרש"י על אמרו בהיותו בן פ"ד שנה "כי מלאו ימי" (ויצא כט, כא). וראה רמב"ן (בראשית ה, ד) דבימי אברהם יצחק ויעקב הי' הימים בעם שבעים ושמונים שנה. ועוד הרי כבר נאמר (בראשית ו, ג) והיו ימיו מאה ועשרים שנה (וראה מדרש הגדול שם דגזירה זו באה לסיבת המבול). ועוד שיעקב בחיר שבאבות נביא הי' (ראה רש"י ויגש מה, כז), ובמכש"כ מאמהות (רש"י ויצא כט, לד) ומאברהם (וירא כ, ז).

ואף שבאמירת יצחק "לא ידעתי יום מותי" הוזקקו לטעם שהגיע לפרק אמו (תולדות כז, ב ובפרש"י שם) י"ל דשאני התם כיון דאפליג אפליג (גיטין כח, א). וראה מפרשים עה"פ ויגש מז, ט. לעיל ע' 231 ואילך.

אך כאשר נמצאים בדרגה של התבטלות אמיתית, ללא הרגשת מציאות עצמית כלל, אז קיים, מפני הרגשת הקטנות וההתבטלות, מצב של "נדמה בעיניו שחטא"[25] קיים חשש לחטא או לחסרון[26] כל־שהוא בעבודה, ואז מבקשים את השפע הטוב רק כ"צדקה", ולא כ"משפט".

ה.
שתי דרגות בבקשת "צדקה"

לפי האמור קשה: אם התבטלותו העצמית של יעקב הביאה אותו לבקשת "צדקה", כיצד אפוא אומרים "משפט וצדקה ביעקב...", שמשמעותו היא שצריך להיות קיים[27] גם אופן של "משפט"?

ההסבר לכך הוא: כאשר נמצאים באמת במצב שהבקשה מה' היא רק כ"צדקה" (או כאשר נדמה כך), אין בקשת הצדקה מהווה הוכחה להתבטלות, שהרי איננה קיימת אפשרות אחרת. וביתר עומק: בקשת הצדקה היא מפני מציאותו המוגבלת והמדודה, ולכן, מידה כנגד מידה, גם ההשפעה מלמעלה מגיעה במדידה והגבלה שבצדקה. וכך אומרת הגמרא[28], שהמצוה בצדקה היא לתת "די מחסורו אשר יחסר לו"[29], אך "אי אתה מצווה עליו לעשרו". כלומר, יש לתת לעני את החסר לו לפי מציאותו והרגליו, ולמרות שייתכן שזה הרבה מאד, בכל זאת יהיו הדברים מדודים ומוגבלים. אם הוא רגיל לסוס לרכוב עליו, ועבדים לרוץ לפניו, יש לספק לו אותם[30], אך אי אתה מצווה להעשירו.

אך כאשר נמצאים במצב שההשפעה הטובה מגיעה, וניתן לדרשה לפי "משפט", ולמרות זאת לא באים להקב"ה בתביעה של משפט אלא בבקשה של צדקה[31], אז מהווה הדבר הוכחה להשתחררות מחשבונות, מדידות והגבלה, ליציאה ממציאות עצמית[32].

במצב כזה גם השפעת הצדקה היא באופן הנעלה ממדידה והגבלה, אופן שאינו קשור עם מציאותו שלו ועם "מחסורו אשר יחסר לו"[33].

ו.
שתי הדרגות הנ"ל רמוזות בראשי התיבות של "כי במקלי"

שתי הדרגות שהוזכרו: (א) בקשת צדקה מפני שאין אפשרות אחרת. (ב) מצב של "אבירי לב", שבו ניתן לדרוש "בזרוע" ובכל זאת מבקשים כצדקה, מצב שבו הצדקה הניתנת היא ללא גבול, מתאימות לשני הפסוקים שרמוזים בראשי תיבות במילים "כי במקלי": (א) "לישועתך קויתי ה'" (ב) ברוך כבוד ה' ממקומו".

והרי הסבר הדברים: "לישועתך קויתי ה'" פירושו, שניתן להשען רק על ישועת ה', כאשר אין ראויים לתביעה לפי הדין, אז מקווים לישועת ה' כ"צדקה".

"ברוך כבוד ה' ממקומו" מצביע על הורדת שפע, הורדת כבוד ה' מ"מקומו" האמיתי[34], וזה נמשך ("ברוך" – לשון המשכה[35]) למטה־מטה. כלומר, הבאת הדרגה של "בלי גבול" כאן למטה, השפעה המתקיימת ע"י ביטול המציאות של "אבירי לב הרחוקים מצדקה"[36].

ז.
הבנת ציטוטו של אדמו"ר הזקן

לפי ההסברים דלעיל, יובן מדוע כותב אדמו"ר הזקן "מפני היות יעקב קטן במאד מאד בעיניו מחמת ריבוי החסדים כי במקלי כו'" ואינו מצטט את המשך הפסוק. אצל יעקב היו קיימות שתי הבחינות ההפכיות

---

25) ל' אדה"ז באגה"ק שם.

26) מל' אני ובני שלמה חטאים (מלכים א א' כא).

27) ובפרט שהאבות ה"ה המרכבה שכל איבריהם כולם היו כו' רק לרצה"ע (תניא פכ"ג).

28) כתובות סז, ב.

29) ראה טו, ח ובפרש"י.

30) כתובות שם. פרש"י שם.

31) ראה פרש"י ר"פ ואתחנן (מספרי שם): אע"פ שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם. וראה לקמן הערה 42.

32) בתו"א בשלח שם מבואר ענין המשפט – שהאדם עושה משפט בעצמו לגבי העני כו'. אבל גם שם מבואר שבמשפט שעושה האדם בנפשו הוא ביטול נעלה יותר מהביטול שבנתינת צדקה סתם, דהרי המשפט הוא שלא לתת יניקה וחיות מותרות הגוף, עיי"ש.

33) להעיר מהפס"ד דמי שיש לו מאתים זוז לא יטול, פחות מזה – נותן לו כאחת (בתורת צדקה) אפילו אלף (פאה בסופה. טושו"ע יו"ד ר"ס רנג).

34) ראה ד"ה ואולם חי אני (דרמ"צ קעח, ב' ואילך).

35) ראה תו"א לז, ג. ובכ"מ.

36) בתו"א בשלח שם, שמצד בחי' צדקה מצ"ע מעורר מלמעלה מבחי' חסדו הבל"ג, אבל מכיון שהוא בבחי' א"ס הוא שוה ומשוה, ובבחי' זו נאמר שממית בידים תתפש שיש יניקה לסט"א. וע"י המשפט שהאדם עושה בנפשו על מותרות חיי גופו גורם למעלה בחי' משפט שלא יומשך חיות לסט"א.

ואין מזה סתירה להמבואר בפנים, ע"פ הידוע שהיניקה לסט"א הוא מחיצוניות המקיף, בהבחי' ד"אח עשו ליעקב", ובכדי שלא תהי' יניקה הוא ע"י ההמשכה מפנימיות המקיף (בל"ג האמיתי), ששם "ואוהב את יעקב" דוקא, וזה בא ע"י המשפט בצדקה כמבואר שם.

של "משפט וצדקה"[37] המרומזות במילים "כי במקלי"[38], לפיכך הוא הגיע לדרגה שבה כל ההשפעות מלמעלה הן בבחינת "ריבוי החסדים", השפעה באופן של "ברוך כבוד ה' ממקומו", דהיינו, חסדים ללא גבול, וכיוון שהשפעה זו היתה קיימת אצלו כתוצאה מ"כי במקלי", גרמה לו "קרבת אלוקים ממש"[39] זו, ל"קטונתי" באופן מושלם: "קטן במאד מאד".

וזוהי כוונת אדמו"ר הזקן בהמשיכו ש"היות קטן יעקב במאד מאד בעיניו מחמת ריבוי החסדים כי במקלי כו'" ולפיכך "ואינו ראוי וכדאי כלל להנצל כו' וכמאמר רז"ל שמא יגרום החטא, שנדמה בעיניו שחטא".

יעקב הגיע להתבטלות מוחלטת, לדרגה שבה אין המציאות ועבודת הנבראים תופסת מקום, ולכן "נדמה בעיניו שחטא"[40], הוא היה במצב של "חטא" — מלשון גרעון והתבטלות עצמית[41], ועבודתו האישית לא תפסה אצלו מקום[42].

ח.
הקשר בין שני הפירושים המנוגדים על "כי במקלי..."

זהו אפוא הקשר שקיים בין שני הפירושים על המילים "כי במקלי" (הפירוש הפשוט ש"לא היה עמי... אלא מקלי לבד[43], ופירוש המדרש: "נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן). כי שני הפירושים מבטאים את שני הניגודים שהיו קיימים אצל יעקב.

מצד אחד הוא ראה את עצמו כמי שאין בידו כלום, והוא ביקש מה' "צדקה", ומצד שני, נמצא יעקב בדרגה גבוהה כל־כך, עד היותו ראוי לנס של "נבקע הירדן", דבר המוכיח על היותו ראוי לקבל חסדים מה' לפי משפט"[44].

שתי הדרגות של יעקב, משפט וצדקה ביעקב אתה עשית", שגרמו לשלימותה של דרגת "קטונתי", היוו הקדמה והכנה לקיום תפילתו "הצילני נא... ואתה אמרת... ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרוב"[45].

ט.
ההוראה הנלמדת מן האמור, לעבודת כל אחד ואחד

ידוע[46], שאצל כל יהודי קיים בירושה משהו "מעין" עבודת ה' של האבות, ש"אין קורין אבות אלא לשלושה"[47]. לפיכך מובן, שכל יהודי ראוי לקבל מהקב"ה השפעה של חסד לפי "משפט", ולא רק לבקש מהקב"ה השפעה זו כ"צדקה".

שהרי, "כל ישראל בני מלכים הם"[48], ולכן, כפי שאמר פעם כ"ק מורי וחמי אדמו"ר, נחשבת כל טרחה קלה שלהם כעבודת פרך[49], והם יכולים לדרוש מהקב"ה "כל הון דעלמא[50] בבני חיי ומזוני רויחא".

וכך אומר אדמו"ר הזקן ב"תורה אור"[51], שאם נבוכדנצר, שפסע שלוש פסיעות לכבוד הקב"ה, נתנו לו על כך מלכות לשלושה דורות[52], קל־וחומר אצל יהודים, ש"אין לך אדם מישראל שלא כיבד את המקום בכך", ברור ש"כל טוב עולם הזה כדאי (וראוי) הוא לו".

העובדה שנראים יהודים שיש להם יסורים בעולם

---

37) ראה אוה"ת נ"ך שבהערה 17, דמבאר זה שיעקב נקרא אביר בחי' הת"ת כולל חו"ג, בהמשך להענין דאבירי לב כו'.

38) ראה תו"ח פרשתנו נד, ג. ושם: כי במקלי עברתי הוא ביטול הרצון דיראה ותשובה, עיי"ש.

39) ל' אגה"ק שם.

40) ראה בארוכה ד"ה ויכנעו עמי תרנ"א. ושם: וזש"א חטאנו כו' מפני שאין עבודתם אמיתית כלל לגבי בחי' אמיתית עצמותו כו'.

41) היינו לא שנדמה בעיניו שיש חסרון בעבודתו, אלא שהוא ביטול בעצם, וע"ד משנ"ת (לקו"ש חי"ג ע' 36 ואילך ובהערות שם) בענוה דמשה רבינו שהיא בחי' ביטול וענוה בעצם, וכענוה דכתר. וראה פנ"י ואוה"ת שבהערה הבאה (ובאוה"ת שם דבקשת מתנת חנם דמשה היא כהביטול דכתר, עיי"ש).

42) ראה פנ"י ר"פ ואתחנן (הובא באוה"ת שם ע' קיח) דזה שמשה "לא התפלל רק בחסדי ה' במתנת חנם... הוא מחמת גודל הכרתם בגדולת הבורא יקטין מאד מעשיהם הטובים בעיניהם כמ"ש יעקב אבינו קטנתי מכל החסדים". וראה אוה"ת שם ס"ז.

43) ל' רש"י כאן.

44) ראה של"ה שם (רצד, סע"ב ורצה, סע"א ואילך), דפי' הא' דרש"י בכי במקלי ("לא הי' לי כו'") מורה על שפלותו והוא ההכנעה של יעקב כלפי עשו למטה, ופי' הב' ("שבקע את הירדן כו'") מורה על התרוממותו והוא הזכות שזכר יעקב לפני הקב"ה. וזהו ג"כ ב' הפירושים בב"ר (פע"ו, ה') בקטנתי — איני כדאי, כדאי.

45) פרשתנו שם, יב־יג.

46) תו"א ר"פ וארא.

47) ברכות טז, ב.

48) שבת סז, א. ובזח"ב (כו, רע"ב. הקדמת תקו"ז בתחלתה): דמלכים הם.

49) ע"ד מרז"ל (סוטה יא, ב) במלאכת נשים לאנשים.

50) ראה ב"מ (פג, א): אפילו אם אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו לא יצאת ידי חובתך עמהן שהן בני אברהם יצחק ויעקב.

51) מקץ לא, ג.

52) סנהדרין צו, א. יל"ש מלכים רמז רמד.

הזה היא רק כדי "לבטש את האדם, להכניעו ולהשפיל גסות רוחו"[53]. אבל כאשר יהודי הוא במצב של "משפט וצדקה", שהוא ראוי לקבל חסד לפי "משפט", ולמרות זאת הוא מבקש זאת מהקב"ה כ"צדקה", דבר המוכיח על שפלות והתבטלות, אז באות עליו ברכות ה' מ"מקומו": הצלחה מעבר למדידה והגבלה בכל התחומים: "בני, חיי ומזוני", וכל זה באופן של "רויחי", ומתבטלים כל הדברים המבלבלים דעתו, כדי שיהיה "יושב בשלוות עולם הזה"[54].

י.

הקשר בין האמור לבין גאולת אדמו"ר הזקן

אדמו"ר הזקן מסר נפשו על הפצת פנימיות התורה, הוא ניתק עצמו מעניניו שלו כדי להפיץ את תורת החסידות חוצה, וברור שהוא היה יכול לדרוש את שחרורו מן המאסר לפי דין ומשפט. בכל זאת הוא ביקש זאת כ"צדקה", כפי שהוא כותב בהרחבה במכתביו[55], שגאולתו היתה "חסדי[56] ה'" ש"הפליא והגדיל ה' לעשות בארץ".

לפיכך גרם הדבר לכך שהגאולה תהיה באופן של "פדה בשלום נפשי"[57] – בטלה ההתנגדות לתורת החסידות, ואדרבה, המתנגדים "היו עמדי" באופן של "שלום"[58] כסיום הפסוק "כי ברבים היו עמדי"[59].

(משיחת י"ט כסלו תשכ"ו)

---

53) תו"א שם.

54) ע"ד הל' בתו"א שם. תו"ח מקץ (עח, ג).

55) נדפס בבית רבי ח"א פי"ח.

56) ע"פ המבואר בפנים, יש לבאר ג"כ מה שבתחילת האגרת כותב אדה"ז "קטנתי מכל החסדים ומכל כו'" – דלכאורה אינו מובן: הכוונה ה"ה למש"נ "ומכל האמת וא"כ הו"ל להעתיקו בפירוש; ואם הענין ד"אמת" אינו שייך לכאן (ולכן לא העתיקו) א"כ גם תיבת "ומכל" אינה שייכת לכאן?

והביאור בזה: החילוק בין "חסדים" ו"אמת" הוא (כפי' רש"י עה"פ): חסדים הם מה שהקב"ה עושה מעצמו (כענין מדת הצדקה); ו"אמת" הוא מה שעושה מחמת הבטחתו – וה"ז בדוגמת מדת ה"משפט", כי מוכרח כביכול בהשפעה (מחמת הבטחתו).

ולכן: מכיון שאצל אדה"ז הי' נרגש (מצד עוצם ביטולו) שכל הטובות עמו הם בבחי' "צדקה" ו"חסדים", לכן לא העתיק ענין ד"אמת"; אבל לאידך, מכיון שאמיתית הביטול והפעולה וענין הצדקה הוא כאשר ישנה גם מדת המשפט (שהוא ראוי לכך, ומ"מ מבקש מצד צדקה – כמבואר בפנים בארוכה), לכן רמזו ע"י "ומכל כו'".

ועוי"ל (ובפשטות יותר): לאדה"ז לא היתה הבטחה מפורשת ומפורטת על גאולתו (כביעקב) ולכן לא העתיק "האמת"; ובכ"ז רמזו ע"י העתקת "ומכל כו'" – כי ישנה הבטחה הכללית ששמע מהה"מ – כמסופר מרבותינו נשיאינו.

57) תהלים נה, יט. וכמ"ש אדה"ז באגרתו (נדפס בבית רבי שם. היום יום ע' ד. ובכ"מ): "וכשקריתי בס' תהלים בפסוק פדה בשלום נפשי... יצאתי בשלום מה' שלום".

58) שהוא דבר המחבר ומתווך ב' קצוות הפכיים כו' (אגה"ק סוס"ל), ובשייכות הגאולה לתוכן הכתוב פדה גו' – עיקרו "שלום" כדמוכח מל' אדה"ז (הובא בהערה הקודמת).

59) כדרשת הירושלמי סוטה פ"א סה"ח.

אגרות קודש

ב"ה, ט' כסלו, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

... בענין מ"ש במצבו הוא ברוחניות כו' ובמילא בא בטענה איך ביכולתו להשפיע לאחרים, הנה דער הארטער ענטפער הוא בשיחת כ"ק מו"ח אדמו"ר מה שענה וכו' וואס מאנסטו בא מיר מאן בא זיך, אבל תקותי שבנד"ז זהו הארטקייט שאינה נחוצה, וכשיסיח דעתו מרצונותיו ועניניו ויתעסק יותר איך להשפיע להמושפעים שלו בנחת ובקירוב ובאהבה להחדירם ברוח החסידות וטעמה, הרי בד"מ וועט ער ניט האבען צו וועמען האבען א טענה, כי מחד גיסא ישתפר מצבו ולאידך גיסא לא יהי' זה נוגע לו כ"כ כי יהי' טרוד במצב זולתו, והא בהא תליא.

בברכת הצלחה בענינים הכללים ובעניניו הפרטיים.

בראשית נ, כב - וישב יוסף במצרים הוא ובית אביו ויחי יוסף מאה ועשר שנים

ארבעה טעמים ורמזים למספר שני חיי יוסף "מאה ועשר שנים" דוקא, דיוסף הוא בחי' מדת ה"יסוד" וכו'

יוסף הוא בחי' יסוד[1], שהוא סיומא דגופא[2].

ויש לומר[3]:

א) מאה ועשר זהו כמספר מ"ה[4] אדנ"י[5], כי יסוד הוא המחברם, כמ"ש[6] כי כל בשמים ובארץ דאחיד[7] בשמיא ובארעא.

ב) גם, יסוד נקרא ברי"ת[8], וביסוד נמשכים הג' אבות[9] חסד גבורה תפארת כי המשכתם למלכות הוא ע"י יסוד, ויסוד הוא בחי' קשת כמ"ש ביוסף[10] ותשב

---

1) ראה לעיל סימן ע. עא. תורת לוי יצחק חידושים וביאורים בש"ס עמוד רנג, וז"ל: "יוסף - יסוד, הי' לו נסיון עם פוטיפר, והנסיון הי' בזנות שהוא באבר היסוד ע"ש. ובהערות על ספר בראשית עמוד רפד "שיוסף בחי' יסוד מספרו ו' פעמים הוי' כי הוא המדה השישית".
וראה בתורת מנחם התוועדויות ה'תש"נ ח"ד שיחות ש"פ בלק עמוד 15, ובהערה 21 וז"ל: "שיוסף הוא בחי' יסוד דאצילות, שענינו הוא להביא ולהמשיך בחי' אצילות (האבות) בבי"ע - ראה ביאורי הזהר ויחי כט, ד ואילך (מובא לעיל סימן ד הערה 3). אור התורה ויחי תתקצ"א א ואילך תתשכ"א א ואילך ועוד ע"ש". תורת מנחם - ספר המאמרים מלוקט חלק ד עמוד קז ואילך.

2) תקוני זהר בהקדמה - פתח אליהו (יז, א). "תפארת גופא", "יסוד סיומא דגופא".

3) בסימן זה מבאר "ארבעה" - טעמים נפלאים, דמספר חיי ימי יוסף הי' בדיוק ק"י שנים, ונקודת הביאור, דיוסף בחי' "יסוד" לחבר העליון והתחתון - המשפיע והמקבל - ביחד, והם:
א) ק"י הוא מספר שֵׁם מ"ה + שֵׁם אדנ"י (45 + 65= 110), ק"י.
ב) יסוד הוא "ברית", ושני חיי יוסף ביחד עם שני חיי האבות בגימטריא "ברית", אברהם קע"ה (175) + יצחק ק"פ (180) + יעקב קמ"ז (147) + יוסף ק"י (110) = 612, מספר ברי"ת.
ג) "יסוד נק' צדיק, ורמז בגי' צדיק (204) + ק"י בגי' שֵׁם "שדי" (314) שהוא ביסוד כמ"ש "ואל שדי יפרך וירבך".
ד) יעקב בחי' תפארת, ויוסף בחי' יסוד, וזהו מ"ש "תפארת גופא ויסוד סיומא דגופא", ומרומז באות א' במילוי כזה "אלף", אות "א" כנגד יעקב, והמילוי אותיות "לף" כנגד יוסף ל"פ בגי' 110 כמבואר לקמן.
ה) עוד טעם לעיל סימן קעא, דחיי יוסף הם בחי' חיים ד"חסדים", וזהו ק"י בגי' "ימין" בחי' חסד ע"ש.
ו) וראה לקמן הערה 37.

4) פירוש: כידוע, מ"ה בגי' אדם (המשפיע) ושֵׁם אדנ"י בחי' מלכות (המקבל).
ובחי' יסוד - יוסף מחבר "מ"ה-אדנ"י". ראה ספר המאמרים ה'תרס"ו עמוד תרמג-תרמד. תורת מנחם - ספר המאמרים מלוקט חלק ג סוף עמוד שלה ואילך. חלק ד עמוד רצה.
ושֵׁם מ"ה הוא כך: יו"ד (20), ה"א (6), וא"ו (13), ה"א (6) = 45, מ"ה. ראה מאמרי אדמו"ר הזקן ענינים עמוד קפב ואילך. אור התורה ענינים עמוד רמ ואילך.
וזהו מספר מ"ה עם אדנ"י הוא ק"י (45 + 65 = 110), דיוסף בחי' יסוד "מחברם".

5) ראה שער היחוד והאמונה ריש פרק ז, וז"ל: "תכלית בריאת העולם הוא בשביל התגלות מלכותו יתברך . . ושֵׁם המורה על מדת מלכותו יתברך הוא שֵׁם אדנות כי הוא אדון כל הארץ וכו'", ע"ש.
וראה תורת מנחם - ספר המאמרים ה'תשי"ט עמוד ריג.

6) דברי הימים-א כט, יא. מ"ש "לך ה' הגדולה (חסד) והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ" ותרגם "דאחיד בשמיא וארעא" - "כי כל" קאי על יסוד (ובגי' "כי כל", לקוטי לוי יצחק, הערות לזוהר בראשית עמוד מג) המחבר שמים וארץ (שם פרשת ויחי עמוד רד). ובהערות לזוהר פ' שמות דברים ע' שלו, יסוד נקרא "כל" ומלכות "כלה". עי' עוד בלקוטי לוי יצחק הערות לזוהר בראשית, פ' לך לך ריש עמוד נח, וסוף עמוד סג, כל רומז "כל" הה' זמנים דמילה (שבת פרק יט, משנה ה) שקטן נימול לח', ט', י', י"א, י"ב מספר כ"ל, שקאי על יסוד, כי מילה הוא ביסוד ברית קודש עיי"ש.
וראה שיחות קודש ה'תשמ"א פרשת בהעלותך (סעיף מ) דיסוד נק' כל דאין בה פסולת וכו'.
לקוטי לוי יצחק אגרות קודש עמוד עדר וז"ל: היסוד ממשיך מכל הגוף, שלכן נק' כל שכולל הכל, ע"ש. ראה רמב"ם הלכות דעות פ"ד ה"ט "שכבת זרע היא כח הגוף וחייו" ע"ש. ועיין לקוטי שיחות חלק יט עמוד 396. ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק א סימן כד. וראה הערה 7.

7) ראה ביאורי הזהר להצמח צדק עמוד קעא וז"ל: וכמ"ש כי כל דאחיד בשמיא ובארעא שמביא השפע כמו שהיא משמיא לארעא כו', דהנה ידוע שהצדיק נקרא טוב כמ"ש אמרו צדיק כי טוב וכמו טבע הטוב להטיב שיטיב מן השפע שבעצמו וכל אשר לו ממש יתן בלא צמצום כו' וד"ל. וזהו ויחי יעקב בארץ מצרים י"ז שנה דוקא כי טוב גימטריא י"ז והוא בחי' יוסף בחי' יסוד שנקרא צדיק כידוע בלק"ת שראשי תיבות דאת השמים ואת הארץ שם אהו"ה, והוא גימטריא י"ז שהוא בחי' טוב, דצדיק עליון שמחבר את השמים ואת הארץ כמ"ש כי כל בשמים ובארץ ותרגומו דאחיד בשמיא וארעא וכן הלא את השמים ואת הארץ אני מלא שזהו בחי' יסוד דאחיד בשמים וארץ ונקרא צדיק יסוד עולם ואחיד בשניהם בשוה מטעם הנ"ל שמביא האור מאצילות לבי"ע כמו שהוא בלי צמצום והעלם כלל כו' כנ"ל, ע"ש.

8) כמאמר שֶׁם בתקוני זהר "יסוד סיומא דגופא אות ברית קודש".

9) כידוע אברהם בחי' חסד, יצחק גבורה, יעקב תפארת. ראה לקוטי תורה ואתחנן ה, א ואילך.
וראה אור התורה ויחי עמוד 2244-תתשכג. ועוד. דכל המשכה והשפעה צ"ל ע"י ג' בחינות, חסד גבורה ותפארת, והן:
א) מתחלה הרצון והחשק להשפיע בחי' "חסד".
ב) תנועת ההסתלקות שלא להשפיע כמו שהוא בדרגת המשפיע, היינו לצמצם ההשפעה - "גבורות".
ג) בחי' שלישית והוא ההכרעה, שיהי' ההשפעה במדה נכונה כדי שיוכל המקבל להכיל "תפארת", ע"ש.
וזהו שמבאר כאן ד"יוסף בחי' יסוד", מקבל ההשפעה מה"שלשה" אבות, אברהם (חסד), יצחק (גבורה), יעקב (תפארת). ראה גם הערה 12.

10) בראשית מט, כד. ראה אור התורה וישב עמוד רנב וז"ל: יסוד נקרא קשת ע"ש הקמת הברית עד"מ שנמשל להקמת הקשת להיות יורה כחץ. וכמו שאמרו רז"ל קשתו ננערת כו' וכמ"ש ביוסף שהי' צדיק יסוד ותשב באיתן קשתו. ולכן יש ג' גווני הקשת היינו חג"ת שמהם מקור להיות הקמת הברית, ע"ש. ראה גם הערה 11.

באיתן קשתו, שבקשת[11] יש ג׳ גוונין דהיינו חסד גבורה תפארת[12], הנה חיי האבות היו קע״ה[13] ק״פ קמ״ז מספר[14] תק״ב, ונשאר ממספר[15] ברי״ת ליסוד עצמו ק״י, זהו שיוסף אתקיים ק״י שנין.

ג) גם, יסוד נקרא צדיק[16] כמ״ש[17] וצדיק יסוד עולם, וביסוד הוא שם שד״י[18], הנה שד״י הוא מספר צדי״ק ק״י דהיינו שחיי הצדיק בחינת יסוד, הוא ק״י.

ד) גם יש לומר, אות[19] א׳ הוא בתפארת, כי שם מ״ה שהוא[20] בתפארת הוא במילוי[21] אלפי״ן, והוא אות א׳

---

11) הג׳ גוונים ירוק סומק חיוור שאתחזו בקשת דיסוד. פירוש: ראה סוטה לו, ב - אמר רב יוחנן משום רבי מאיר ותשב באיתן קשתו ששבה קשתו (שכבת זרעו ע״ש שיורה כחץ) לאיתנו ע״ש. וכן בבראשית רבה סוף פרק פז, נמתחה הקשת וחזרה הה״ד ותשב באיתן קשתו קשיותיו (ענין קישוי האבר) ע״ש. לעיל סימן צז הערה 24.

ומבואר בקבלה וחסידות (ראה אור התורה נח עמוד תרנא. משפטים עמוד א׳שכ. נצבים עמוד א׳רא. ועוד) ע״ד דוגמא ״קשת״ בענן, דיש בו ג׳ גוונין ״לבן אדום ירוק״ והם כנגד הג׳ בחי׳ ״חסד גבורה תפארת״, (לבן הוא חסד, אדום גבורה, וירוק הוא עירוב לבן ואדום, כן תפארת הוא שילוב חסד וגבורה).

וה״קשת״ נעשה מצד הכאת אור השמש על הארץ, ומזה נעשה הג׳ גוונים* דהקשת, כך ע״י היחוד דדכר ונוקבא, דה״קשת״ - אבר היסוד, כלול בו* ג׳ בחי׳ חסד גבורה ותפארת, ועי״ז נותן ההשפעה במלכות - בהנוקבא.

וכמו קשת זורק חיצים, כן הזרע יורה כחץ וכו׳.

וזהו שמסביר, דיוסף - הקשת, כלול בו מהאבות: אברהם - חסד, יצחק - גבורה, יעקב - תפארת.

ומבאר כאן דכמו שהוא באופן ההשפעה, בחי׳ יסוד (יוסף) כלול מחג״ת (האבות), כן מרומז ב״גימטריא״ דהאבות ויוסף ביחד בגי׳ ״ברית״ - (יסוד).

*) ראה הקדמת הזהר דף א׳, ב׳.

12) ראה גם לקוטי לוי יצחק הערות לתניא עמוד נ׳ וז״ל: ״יוסף יסוד נמשך מהג׳ אבות... וי״ל זהו מה שיוסף מספרו ג׳ פעמים ״בן״, היינו שהוא בן לכל הג׳ אבות״.

וראה תורת מנחם - ספר המאמרים באתי לגני עמוד קעב וז״ל: צדיק הוא יסוד ומספרו ג׳ פעמים חיים, שהם הג׳ בחי׳ חיים דאמונה יראה ואהבה המאירים ביסוד, וכמו שביוסף יסוד נמשך מהג׳ אבות, שזהו מה שיוסף מספרו ג׳ פעמים בן, היינו שהוא בן לכל הג׳ אבות. ע״ש.

13) אברהם קע״ה שנה (בראשית כה, ז). יצחק ק״פ שנה (שם לה, כח). יעקב קמ״ז שנה (שם מז, כח). וזהו קע״ה (175), + ק״פ (180), + קמ״ז (147) = 502, תק״ב.

14) ראה גם לעיל סימן קכו.

15) פירוש: תק״ב (502), + ק״י (110) = 612, כמנין ברי״ת, ונמצא דשני חיי האבות ״אברהם״ קע״ה (175), + ״יצחק״ ק״פ (180), + ״יעקב״ קמ״ז (147), + ״יוסף״ ק״י (110) = 612 בגימטריא ברי״ת.

16) ראה הערה 17. לעיל סימן ע.

17) משלי י, כה. ראה ביאורי הזהר לאדמו״ר האמצעי פרשת נח דף ה, א (ד״ה ר׳ חייא פתח וכו׳) וז״ל: הנה בחי׳ צדיק הוא בחי׳ יסוד שהוא גוף האור השפע הנשפע מלמעלה למטה, וזהו הנקרא צדיק להיותו ממשיך שפע זאת, כמו הצדקה שהוא ההשפעה, והמשפיע נק׳ צדיק שמשפיע צדקות . . שנק׳ צדיק באמת ע״י בחי׳ השפעתו בתמידות כמו משה רעיא מהימנא להשפיע כל התורה לישראל, וכן בכל דור בחי׳ המשפיע לישראל נק׳ צדיק וע״ז נאמר וצדיק יסוד עולם. וראה הערה 18 אות ד.

18) שֵׁם ״שדי״ הוא במדת היסוד: בכתבי התורת לוי יצחק ולקוטי לוי יצחק, מובא כמה טעמים בזה, ומהם:

א) פרי׳ ורבי׳ - מאבר יסוד - הוא מהשם ״שדי״ כמ״ש (תולדות כח, ג) ״ואל שדי יברך אותך ויפרך וירבך (תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש״ס עמוד לז).

ב) שד״י מלשון שדי׳ והשלכה כי הטיפה יורה כחץ, ראה פרש״י בראשית מט, כה ״ואת שדי ויברכך... ברכת שדים ורחם״, ו״שָׁדַיִם״ קאי על האֵב המוליד וז״ל: ברכתא דאבא ואמא, כלומר יתברכו המולידים והיולדות, שיהיו הזכרים מזריעין טיפה הראוי׳ להריון... שדים כאן על שם שהזרע יורה כחץ, ע״ש. (תורת לוי יצחק עמוד רכג).

ג) שדי מלשון די, שיהי׳ די* דהיינו גבול ומדה, וידוע דבטפת זרע מלובש בו כל כחות הגוף והנפש רק שהכל בא בבחי׳ גבול ומדה הנק׳ גבורה שביסוד, וזהו שֵׁם ״שדי״ (לקוטי לוי יצחק הערות בראשית עמוד קנא, לעיל סימן כ).

ד) כתיב ״צדיק יסוד עולם״, ור״ת וס״ת הוא מספר ״שדי״. (לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר בראשית עמוד קנג).

ה) רמז בגי׳ ״שדי״ הוא מספר ב׳ פעמים ״זקן״ (זקן עליון וזקן תחתון), ויסוד הוא סימן לזקן דסריס אין לו הדרת פנים זקן (יבמות פ, ב. שבת קנב, א), ובזקן יש י״ג תיקוני דיקנא, והוא הי״ג בריתות האמורה במילה (תורת לוי יצחק עמוד שפח).

ו) האותיות האחרונות ד״מילוי״ שֵׁם שדי בגי׳ בן בת, והאותיות האמצעיות הם ״ילו״ - לוי המורה על התחברות יסוד בנוקבתו כמ״ש (מלכים-א ז, לו) כמער איש ולוית. (לקוטי לוי יצחק, שמות-דברים עמוד סו)

ז) לקוטי לוי יצחק הערות לזוהר שמות-דברים עמוד קכב, שמביא מעץ חיים שער מ״ן ומ״ד דרוש ה׳, ובמשנת חסידים מס׳ שמות פרק ג׳ משנה ז׳ דבשם שד״י + הד׳ ציורים שבו הוא בגימטריא ברי״ת (מובא בילקוט לוי יצחק עה״ת חלק א סימן ק).

*) ראה חגיגה יב, א. זהר חלק ג דף יא, ב. רש״י מקץ מג, יד.

19) מבאר כאן ד׳ דברים בשייכות לאות ״א״ ליעקב, והם:

א) יעקב הוא בחי׳ תפארת, ושֵׁם מ״ה הוא במילוי ״אלפין״ (אות אלף).

ב) יעקב הוא בחי׳ ״אמת״, והאות המרכזי הוא ״א״, דבלי אות א׳ הוא ״מת״.

ג) האות המרכזי ד״תפארת״ - ״פאר״ הוא אות ״א״.

ד) אות א׳ הוא בציור יו״י בגי׳ שֵׁם הוי׳, וסתם שֵׁם הוי׳ הוא ב״תפארת״ (תניא - אגרת הקודש סימן יב).

20) ומובא רמז בזה מ״ש (ישעי׳ מד, יג) ״כתפארת אדם״, וכנ״ל אד״ם בגי׳ מה, ואף שמבואר דשֵׁם מ״ה קאי על ז״א (הששה מדות), הנה זהו בכללות, אבל בפרטיות מדת ה״תפארת״ הוא שֵׁם מ״ה. והטעם הוא, שמדת ה״תפארת״ כולל כל הו׳ קצות.

וראה לקוטי לוי יצחק לקוטים על מאחז״ל עמוד קמד וז״ל: והנה בהששה מדות דז״א, שזהו שז״א הוא בתפארת דז״א, כי תפארת* כולל כל הו׳ מדות שזהו שתפארת הוא אות אמת, ע״ש.

*) ראה לעיל סימן קסד הערה 3.

21) כנ״ל בהערה 3, שֵׁם מ״ה הוא: יו״ד, ה״א, וא״ו, ה״א, בגי׳ מ״ה, וזהו נקרא ב״מילוי אלפין״, דאותיות הו״ה הם במילוי אות א׳, משא״כ האות י׳ ראשונה הם בכל השמות בשוה מילוי יו״ד וד״ל.

דאמת, שאמת הוא מדתו של[22] יעקב - [23]תפארת, והוא אות[24] חיים, כי בלי א׳ נשאר מת ח״ו.

וכן תפארת - פאר[25], האות המרכזי הוא א׳, ובלי הא׳ נשאר תפר״ת שהוא מספר ה׳ פעמים גבורה[26], ומ״פאר״ נשאר[27] פ״ר שהוא ה׳ גבורות מנצפ״ך[28], והיינו גבורות ודינים שמהם נמשך מיתה ר״ל, כמו[29] פרפ״ר ומת וכו׳.

הרי שאות א׳ הוא בתפארת, וציור א׳[30] הוא יו״י הוא מספר שם הוי׳, ששם הוי׳ הוא בתפארת[31] בכלל.

והנה המלוי דאות[32] א׳ דתפארת, הוא ל׳ פ׳ שמספרם ק״י, זה שחיי יוסף - יסוד, שהוא המילוי[33] דא׳ - תפארת, היו ק״י.

וק״י ימי חייו[34] נחלקים ג״כ לל׳ ופ׳, שעד ל׳ שנה לא הי׳ בגדולה, כי עד י״ז שנה[35] הי׳ רועה את אחיו בצאן, ונקרא נער את בני בלהה ובני זלפה, והי״ג שנה שעד ל׳ הי׳ עבד במצרים וישב בבית האסורים, וכשנעשה בן ל׳ שנה[36] בעמדו לפני פרעה נתעלה לגדולה ועמד בגדולתו פ׳ שנה, כמספר [37]יסו״ד.

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר בראשית עמוד קלד

בנוגע לשני חיי יוסף כתוב ״ויחי יוסף מאה ועשר שנים״, ״וימת יוסף בן מאה ועשר שנים״.

וצריך להבין:

א) מדוע נאמר בכתוב פעמיים מספר שנותיו של יוסף (ובפרט שב׳ הפסוקים הם בסמיכות זל״ז, בענין והמשך אחד)?

ב) שינוי הלשון: שבפסוק הראשון כתוב ״**ויחי** יוסף מאה ועשר שנים״, ובפסוק השני ״**וימת** יוסף בן מאה ועשר שנים״?

ויש לומר א׳ הביאורים בזה:

לפי פירוש[38] הזהר (לעיל סימן קעא) שנתקצר מימי יוסף מפני שנתן ל״ז שנה לדוד, יש לומר, שפסוק השני מוסיף ההדגשה (רק) **שנתקצר** ימיו של יוסף (והטעם - למעליותא), משא״כ בפסוק הראשון מודגש אריכות ימים שלו עד שזכה לראות בני שלשים.

תורת מנחם התוועדויות ה׳תש״נ חלק ד׳ עמוד 15. ע״ש כל הביאור

---

22) וכמ״ש (מיכה ז, כ) ״תתן אמת ליעקב״. ראה תניא סוף פי״ג. תורה אור פרשת נח יא, א.

23) יעקב בחי׳ תפארת: ראה זהר חלק א דף קנז, ב. חלק ג דף שב, א. לקוטי תורה פרשת ואתחנן ה, ב.

24) וזהו שיעקב אבינו לא מת (תענית ה, ב). ראה לעיל סימן קסח.

25) פירוש: שרש תיבת ״תפארת״ הוא ״פאר״. והאות המרכזי של שניהם הוא אות ״א״.

26) ה׳ פעמים גבורה (5 × 216) = 1080, וכן ״תפארת״ = 1080.

27) תיבת ״פר״ מרמז על ענין הגבורות, כמ״ש בלקוטי לוי יצחק הערות לזהר בראשית עמוד ק ״טבע הגבורות להתפרד זה מזה, כי פירוד הוא מצד הגבורות, כמ״ש במאורי אור מע׳ פרד ע״ש. מנצפ״ך שהם הה׳ גבורות מספרם פ״ר, שפירושו פירור, דהיינו התחלקות ופירוד״.

ובתורת לוי יצחק חידושים וביאורים לש״ס עמוד קלא, מציין למ״ש בפרי עץ חיים שער חזרת העמידה סמוך לסוף פ״ז, שמפרש הפסוק באיוב (פרק טז, יב) ״שָׁלַוִ הייתי וַיְפַרְפְּרֵנִי״, ופי׳ במצודות דוד וז״ל״ שלו, [איוב אמר] יושב הייתי בשלוה, ופתאום עשה אותי לפרורים. ע״ש.

28) מנצפ״ך בגי׳ 280, כמספר פ״ר, וכידוע דאותיות מנצפ״ך הוא גבורות, ראה מאורי אור מע׳ מ׳ וז״ל: מנצפ״ך הם ה׳ גבורות, ולכן באים בסוף התיבה לתת גבול ומדה, כי כן טבע הגבורות. וראה לקוטי לוי יצחק הערות לזוהר שמות-דברים עמוד שמ וז״ל, כל מדה וגבול הוא מצד הגבורות וכמו ה׳ אותיות מנצפ״ך הבאים בסוף התיבה שעד פה תבוא ולא יותר. ע״ש.

ובתורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש״ס עמוד רכז, מנצפ״ך בגי׳ ״גבורה דין״ ע״ש.

29) ראה איכה רבה פרשה ב, יב. רמב״ם הלכות רוצח ושמירת נפש פרק ג הלכה ט. פרק ט הלכה יא.

30) פירוש: אות ״א״ הוא צירוף, אות י׳ מלמעלה, ואות י׳ מלמטה, ואות ו׳ באמצע, והיינו אותיות ״יוי״ (26) בגי׳ שם הוי׳.

31) ראה תניא אגרת הקדש סימן יב וז״ל: ״סתם שם הוי׳ ב״ה שבכל התורה מורה על מדת התפארת כמ״ש בזה״ק לפי שכן הוא גילוי אור א״ס ב״ה הארה רבה ביתר שאת מאר מדותיו הקדושות יתברך״ ע״ש. אור התורה ויקרא עמוד תקלג (מובא לעיל סימן קסח הערה 37).

תורה אור פרשת נח י, ב. לקוטי תורה תזריע כג, ג (מובא לעיל סימן פב הערה 4). אור התורה בראשית עמוד תתרסז. תתרסט. 2138. ועוד.

וראה לעיל סימן ה׳ הערה 3 מהמובא ממאורי אור ערך ו׳.

32) מילוי אות א׳ הוא אותיות ״אלף״, ומבאר דאות ״א״ עצמה הוא כנגד יעקב - תפארת, והאותיות ״ל-פ״ הוא רמז ליוסף, והאותיות ל-פ הם המילוי - כמו התולדה - מהאות א׳, וזהו (ראה לעיל סימן ד) ״אלה תולדות יעקב יוסף״.

33) ראה לעיל סימן ו׳, דגם ה״מילוי״ דתיבת ״אמת״ בגימטריא ״יוסף״, ע״ש.

34) מבאר: דהאותיות ל״ף - האותיות המילוי דאות א׳ - מרומז ליוסף, לא רק מצד המספר הכללי ל״ף בגי׳ ק״י (110), דהוא מספר הכללי דחיי יוסף, אלא הוא גם מדוייק ב״צירוף״ האותיות, אות ״ל״ ואות ״פ״, (דהרי מספר הכללי ק״י יכול להיות בכמה וכמה אופנים), ומדוייק הוא בתכלית, דגם חיי יוסף נחלק בדיוק למספר ל׳ ומספר פ׳.

35) בראשית לז, ב.

36) שם מא, מו.

37) ראה גם לעיל סוף סימן ע. וסימן ה. ולפי המבואר כאן ולעיל סימן סה. סו, דיוסף מָלַך במצרים פ׳ שנה כמספר ״יסוד״ (80), נמצא - לפי ביאורי הלקוטי לוי יצחק - ״כל״ פרטי חיי יוסף קשור עם בחינתו ״יסוד״.

א) טו״ב שנה עם יעקב, טוב קשור עם יסוד (כנ״ל הערה 7. סימן סה הערה 3).

ב) ואח״כ י״ג שנה עד שנתעלה לגדולה, כנגד י״ג בריתות (יסוד). ראה נדרים לא, ב (במשנה).

ג) ואח״כ פ׳ שנה בגי׳ ״יסוד״.

סך הכל: טו״ב (17) + י״ג (13) + פ׳ (80 - יסוד) = 110, מספר כל ימי יוסף, דכל מהות חיי יוסף הי׳ קשור עם בחינתו ״יסוד״.

38) ראה עד״ז הדיוק באברהם בילקוט לוי יצחק עה״ת חלק א׳ סימן קפג (וראה שם הערה 4 הביאור בנוגע יעקב).

וישלח לב, לב - ויזרח-לו השמש, כאשר עבר את-פנואל והוא צולע על-ירכו

א. [תוכן: ביאור ענין והוא צולע על יריכו – ומבאר היעוד דלע"ל (מיכה ד, ו) ביום ההוא נאום ד' אוספה הצולעה – דקאי על הנשמות הנמוכות דלעתיד לבוא לא יהי' עוד תאוות נה"ב וכו'.]

כתיב והוא צולע על ירכו, דהיינו שהגם כי לא יכול לו זהו בבחי' גופו, אבל בחי' ירכין דלבר מגופו שם נגע והוא כמ"ש בתורה אור סד"ה כי אתה נרי שיש ב' בחי' נשמות, ונשמות הנמוכות אין כח בהם לשלוט על הרע שבנה"ב וכמ"ש ג"כ בד"ה בחדש השלישי גבי ואתם בני יעקב לא כליתם, וכמ"ש מזה סד"ה מי אל כמוך, ובני יעקב היינו יוצאי ירך יעקב הנמשכים מבחי' נה"י שבו.

כי הנה דרך כלל יש ב' בחי' ישראל ויעקב כנזכר בד"ה לא הביט און ביעקב כו', שבבחי' ישראל לא שייך אפי' עמל רק אז תתענג כו'. אבל בבחי' יעקב שייך עמל ועבודה, אך עכ"ז לא הביט האיש און ביעקב היינו כי לא יכול לו אבל בבחי' ירך יעקב שם ויגע בבחי' נשמות נמוכות כנ"ל. וזהו והוא צולע פי' כמ"ש בד"ה וארשתיך לי שיש ב' בחי' כלה, הא' כלה נאה כו' בחי' כלתה נפשי כו' הב' כלה כמו שהיא ואפילו חגרת מצד התלבשותה בנה"ב...

אך בחי' חגר שיש לו רגלים אבל אינן עומדים ביושר, וזהו ענין קליפת נוגה שכלולה מטו"ר. דהנה כתיב עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים, ופירש"י שתי המחשבות שאינכם מבינים להכריע כו', והרלב"ג כ' הנה הפסח יטה פעם על רגלו הא' ופעם אל רגלו הב' וכן היו ישראל נוטים על שתי המחשבות פעם יאמינו כי ה' לבדו הוא האלקים כו'. והרד"ק שם כ' כמו הפסח שהוא פסח בשתי רגליו כי מי שפסח רגלו א' נוטה על הרגל האחת ומי שפסח בב' רגליו אינו יודע באיזה רגל יעמוד כן אתם פוסחים על שתי הסעיפים והם המחשבות כו' שאין אתם יודעים לברור בדעתכם מי האלקים כו' עכ"ל...

וז"ש וידעת היום והשבות כו'. וע"ז הוכיחם אליהו שאינכם מבינים להכריע ע"י שאין בהם הדעת ולכן הם פוסחים על ב' הסעיפים והיינו ענין ק"נ הכלולה מטו"ר ונק' להט החרב המתהפכת מטוב לרע ומרע לטוב ונק' עה"ד טו"ר והוא אתר דמשתני ומתהפך כמבואר בזח"א פ' ויחי דרכ"א ע"ב ובפ' אמור דק"ז, אבל הדעת עליון זהו בחי' אני הוי' לא שניתי כו' וכמ"כ בנפש היא אה"ר מבחי' עה"ח שנאמר בו וחי לעולם. ועיין בת"א בד"ה חכלילי עינים . . וזהו ענין הגלות שנא' היינו כחולמים כמ"ש בת"א פ' וישב.

והנה נש"י שבעקבים מצד התלבשותן בנה"ב שמק"נ נק' ג"כ כלה חגרת כו', והיינו ואתם בנ"י לא כליתם שאין לכם הכלות הנפש דבחי' כלה נאה כו', רק שק"נ הוא עד"מ חגר בב' רגליו, משא"כ נש"י נק' רק חגר ברגלו א' היינו מצד נה"ב שבו שמק"נ כו', משא"כ מצד נה"א. וע"ז נאמר והוא צולע על ירכו שבבחי' ירכו הא' אין לו העמדה נכונה שפעם נוטה הירך לתאות נה"ב כו', ועיין מענין והוא צולע בזח"א בראשית דק"א ע"ב ודק"ו ע"ב.

וכ"ז נמשך עד עלות השחר לע"ל.

אך לע"ל ויזרח לו השמש כו' שמש צדקה ומרפא, והיינו הקב"ה מוציא חמה מנרתקה מבחי' שמש ומגן כו' ששם אלקים מסתיר שיהי' נראה היש דבר נפרד כו' כנזכר בד"ה תקעו בחודש שזהו ענין עלה במחשבה לברוא במדה"ד כו' ומחמת הנרתק דשם אלקים נמשך ריבוי המסכים ונעשה ק"נ בחי' נפרד לגמרי, והוא הנק' מחלה כמו החולה שטועם מתוק למר ומר למתוק וכו' כך הם תאוות נה"ב.

אבל לע"ל בצאת חמה מנרתקה אזי גם ק"נ תצא מחלאתה וטומאתה. וזהו ענין ומרפא להסיר שרש המחלה, וע"ז נאמר במיכה סי' ד' ו' ביום ההוא נאום ה' אוספה הצולעה כו', היינו בחי' כלה חגרת הנ"ל, עד שתהי' לבי ובשרי ירננו אל אל חי, כמ"ש בד"ה וארשתיך לי שע"י התבוננות במהו"ע ית' אזי אף הצולעה והחגרת כו', וכמו במעשה דאליהו ויאמרו ה' הוא האלקים ב"ה. וזהו ענין במקום שבע"ת עומדין כו'. וזהו וה' יגי' חשכי כמ"ש בתורה אור סד"ה כי אתה נרי שזהו בחינת הוי' העליונה יותר, וה"ע ויזרח לו השמש כו' מוציא חמה מנרתקה להיות מרפא מבחי' והוא צולע כו' אוספה הצולעה וכמ"ש אם יהי' נדחך בקצה השמים משם יקבצך כו'.

אור התורה, וישלח, עמוד 486 ואילך

ב. [תוכן: ביאור שם פניאל ופנואל – שזהו ענין דלע"ל שם הוי' יהי' אותיות "יהי"" – דה"א אחרונה תקבל מהיו"ד ולא מהוא"ו וכו']

ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנואל כו'. כ' הבחיי במקומו דמ"ו ע"ד מה ששינה הכתוב קריאת שם המקום פעם פניאל פעם פנואל, פניאל ביו"ד לרמוז על המלאך שהוא עשירי במעלות המלאכים הנק' אישים וכאשר עבר את המקום ההוא כו' להרגשת העוה"ז שהוא ששה קצוות ע"כ הזכיר פנואל בוא"ו וז"ש והוא צולע על ירכו כי אז התבונן בעניני הגוף והרגיש בהרגשותיו עכ"ל.

וע' מענין ההפרש בין יו"ד לוא"ו בתורה אור פ' חיי סד"ה יגלה לן טעמי, שזהו"ע ביום ההוא יהי', אשר ה' אחרונה לא תקבל מן הוא"ו כ"א ג"כ מן היו"ד, ובלק"ת פ' תבא בד"ה ויקרא אל משה כי הוא"ו הוא בחי' המשכה שיוכל להשתלשל למטה עד שיוכל להיות יש ודבר בפ"ע אלא שיהי' הכל בחי' י"ה, ותגל הארץ ר"ת ו"ה והנה בבחי' ארץ יוכל להיות יש ודבר והארץ היתה תהו כו', אבל לע"ל שנאמר כימי השמים על הארץ לכן ביום ההוא יהי' כו' וע' בביאור ע"פ והי' מספר בנ"י ספ"ד.

אור התורה, וישלח, עמוד 1760

◆ יום ראשון י׳ כסלו ◆

לב (ד) **וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל־עֵשָׂו אָחִיו אַרְצָה שֵׂעִיר שְׂדֵה אֱדוֹם:**

ד **וּשְׁלַח יַעֲקֹב אִזְגַּדִּין קֳדָמוֹהִי לְוַת עֵשָׂו אֲחוּהִי לְאַרְעָא דְשֵׂעִיר לַחֲקַל אֱדוֹם:**

רש״י ◄**וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים•** מַלְאָכִים מַמָּשׁ (ב״ר). **אַרְצָה שֵׂעִיר•** לְאֶרֶץ שֵׂעִיר, כָּל תֵּבָה שֶׁצְּרִיכָה לַמֶּ״ד בִּתְחִלָּתָהּ, הֵטִיל לָהּ הַכָּתוּב הֵ״א בְּסוֹפָהּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על פי לקוטי שיחות כרך ה, עמ׳ 293 – מתוך ׳התקשרות׳)

לְאַחַר שֶׁגָּמַר יַעֲקֹב אֶת עֲבוֹדַת הַ׳בֵּירוּרִים׳ שֶׁלּוֹ (בֵּירוּר נִיצוֹצוֹת הַקְּדוּשָׁה מִן הַ׳קְּלִיפָּה׳ וְהַעֲלָאָתָם לִמְקוֹרָם) בְּבֵית לָבָן, בִּיקֵּשׁ ׳לְבָרֵר׳ אֶת עֵשָׂו. קוֹדֶם שֶׁהִתְחִיל בַּעֲבוֹדָה זוֹ שָׁלַח מַלְאָכִים אֶל עֵשָׂו, לִבְדּוֹק אִם זֶה יִהְיֶה ׳בֵּירוּר׳ קַל יַחֲסִית אוֹ מִתּוֹךְ קְשָׁיִים וּמִלְחָמָה (תּוֹצְאוֹת הַבְּדִיקָה אָכֵן הוֹכִיחוּ כִּי עֲדַיִן מוּקְדָּם לְבָרֵר אֶת עֵשָׂו, וְהַדָּבָר יוּכַל לְהִתְבַּצֵּעַ רַק לֶעָתִיד־לָבֹא, כַּאֲשֶׁר "וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפּוֹט אֶת הַר עֵשָׂו". וְלָכֵן אָמַר יַעֲקֹב (להלן לג, יד) "וְאָנֹכִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי... עַד אֲשֶׁר אָבוֹא אֶל אֲדוֹנִי שֵׂעִירָה").

וּמַעֲשֶׂה אָבוֹת סִימָן לַבָּנִים:

כְּשֵׁם שֶׁיַּעֲקֹב, בִּרְצוֹתוֹ לָבוֹא אֶל עֵשָׂו וּלְבָרְרוֹ, לֹא סָמַךְ עַל הַצְּלָחָתוֹ בָּעָבָר בְּבֵית לָבָן, אֶלָּא שָׁלַח מַלְאָכִים לַחְקוֹר וְלִבְדּוֹק אֶת הַמַּצָּב שֶׁבּוֹ מָצוּי עֵשָׂו, אִם יוּכַל (וְכֵיצַד) לְבָרְרוֹ - כֵּן גַּם בְּיָמֵינוּ:

כְּשֶׁמּוּצַעַת לְאָדָם הַצָּעָה בִּדְבַר תַּפְקִיד חָדָשׁ, עָלָיו לִבְדּוֹק תְּחִילָה אִם הַצָּעָה חֲדָשָׁה זוֹ הַמּוּצַעַת לוֹ, לֹא תִּגְרוֹם לוֹ יְרִידָה רוּחָנִית. עָלָיו לִשְׁלוֹחַ תְּחִילָה ׳מַלְאָכִים׳ - הַיְנוּ כּוֹחוֹת הַשֵּׂכֶל וְהָרֶגֶשׁ שֶׁלּוֹ, שֶׁיְּחַקְּרוּ וְיָסִיקוּ אִם יוּכַל לְהִתְמוֹדֵד עִם עֵסֶק חָדָשׁ זֶה שֶׁהוּצַע לוֹ, אִם לָאו. הָאִם יוּכַל לְהַעֲלוֹתוֹ לַקְּדוּשָׁה, אוֹ חַס־וְשָׁלוֹם לְהֵיפֶךְ (כִּי הָעֵסֶק אֵינוֹ רַק כְּלִי לְפַרְנָסָה, אֶלָּא גַּם דָּבָר שֶׁזּוּמַן לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁבְּאֶמְצָעוּתוֹ יִמָּלֵא אֶת תַּפְקִידוֹ בַּעֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים).

וְעַל־פִּי תּוֹצְאוֹת הַחִישּׁוּב הַזֶּה - יָסִיק אֶת מַסְקְנוֹתָיו.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך ה, עמוד 389 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

כֵּיצַד שָׁלַח יַעֲקֹב שְׁלוּחִים לִמְקוֹם סַכָּנָה

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל־עֵשָׂו אָחִיו

מַלְאָכִים מַמָּשׁ (לב, ד. ובפירוש רש״י)

בְּמִקְרָשֵׁי רַשִׁ״י (רא״ם, גור אריה, ועוד) הִקְשׁוּ, מַהוּ הֶכְרְחוֹ שֶׁל רַשִׁ״י לְפָרֵשׁ שֶׁמְּדַבֵּר בְּמַלְאָכִים מַמָּשׁ, הֲרֵי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ שֶׁמְּדַבֵּר בִּשְׁלוּחִים בָּשָׂר־וָדָם? וְתֵרְצוּ בְּכַמָּה אוֹפַנִּים.

וְיֵשׁ לְתָרֵץ בְּפַשְׁטוּת:

הַדִּין הוּא (ראה באר היטב אורח חיים סוף סימן תרג) דְּמִי שֶׁשָּׁלַח אָדָם בְּאֵיזוֹ שְׁלִיחוּת, וְנִזּוֹק הַשָּׁלִיחַ, חַיָּב הַמְשַׁלֵּחַ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה עַל־זֶה.

וְעַל־פִּי־זֶה כֵּיוָן שֶׁיָּדַע יַעֲקֹב שֶׁעֵשָׂו הוֹלֵךְ לִקְרָאתוֹ וְרוֹצֶה לְהָרְגוֹ, נִמְצָא שֶׁשָּׁלַח הַשְּׁלוּחִים לִמְקוֹם סַכָּנָה, וְאִם־כֵּן הָיָה אָסוּר לוֹ לִשְׁלֹחַ שְׁלוּחֵי בָּשָׂר־וָדָם לְעֵשָׂו, כִּי אוּלַי יִנָּזְקוּ.

וְלָכֵן מְכָרְחִים לוֹמַר שֶׁהַשְּׁלוּחִים שֶׁשָּׁלַח יַעֲקֹב לֹא הָיוּ בָּשָׂר־וָדָם, אֶלָּא "מַלְאָכִים מַמָּשׁ", וְאָז שַׁפִּיר יָכוֹל לְשַׁלְּחָם.

(ה) **וַיְצַוֶּא אֹתָם לֵאמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם־לָבָן גַּרְתִּי וָאֵחַר עַד־עָתָּה:**

ה **וּפַקִּיד יָתְהוֹן לְמֵימַר כְּדֵין תֵּימְרוּן לְרִבּוֹנִי לְעֵשָׂו כִּדְנַן אֲמַר עַבְדָּךְ יַעֲקֹב עִם לָבָן דָּרִית וְאוֹחֲרִית עַד כְּעָן:**

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ד) אֶל עֵשָׂו אָחִיו אַרְצָה שֵׂעִיר.

בַּעֲבוּר הֱיוֹת נֶגֶב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי אֱדוֹם וְאָבִיו יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב, יֵשׁ לוֹ לַעֲבֹר דֶּרֶךְ אֱדוֹם אוֹ קָרוֹב מִשָּׁם, עַל כֵּן פָּחַד אוּלַי יִשְׁמַע עֵשָׂו, וְהִקְדִּים לִשְׁלֹחַ אֵלָיו מַלְאָכִים לְאַרְצוֹ. וּכְבָר תִּפְסוּהוּ הַחֲכָמִים עַל זֶה. אָמְרוּ בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (ע״ה ג) מַחֲזִיק בְּאָזְנֵי כֶלֶב וְגוֹ׳ (מִשְׁלֵי כ״ו י״ז). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְדַרְכּוֹ הָיָה מְהַלֵּךְ וְהָיִיתָ מְשַׁלֵּחַ אֶצְלוֹ וְאוֹמֵר לוֹ כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב:

וְעַל דַּעְתִּי גַּם זֶה יִרְמֹז כִּי אֲנַחְנוּ הִתְחַלְנוּ נְפִילָתֵנוּ בְּיַד אֱדוֹם, כִּי מַלְכֵי בֵּית שֵׁנִי בָּאוּ בִּבְרִית עִם הָרוֹמִיִּים (סֵפֶר הַחַשְׁמוֹנָאִים א׳ ח׳) וּמֵהֶם שֶׁבָּאוּ בְּרוֹמָה (כְּךָ כּוֹתֵב רַבֵּנוּ בְּוַיִּקְרָא כ״ו ט״ז), וְהִיא הָיְתָה סִבַּת נְפִילָתָם בְּיָדָם, וְזֶה מְזֻכָּר בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ וּמְפֻרָסָם בַּסְּפָרִים (יוֹסִיפּוֹן פֶּרֶק ס״ה): תורה ה

(ה) כֹּה תֹאמְרוּן לַאדֹנִי כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב. צִוָּה אוֹתָם שֶׁיֹּאמְרוּ לַאדֹנִי לְעֵשָׂו אֲנַחְנוּ, שֶׁלּוֹ, אוֹ שְׁלוּחִים אֵלָיו, וְלֵאמֹר לוֹ **כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם לָבָן גַּרְתִּי.** וְדוֹמֶה לוֹ בַּבָּפְרָשָׁה (לְהַלָּן פָּסוּק י״ח) לְמִי אַתָּה. אוֹ שֶׁקָּרָאוֹ יַעֲקֹב בִּפְנֵיהֶם אֲדֹנִי עֵשָׂו, לְהַזְהִירָם שֶׁלֹּא יַזְכִּירוּהוּ

רש״י◄ **גַּרְתִּי•** לֹא נַעֲשֵׂיתִי שַׂר וְחָשׁוּב אֶלָּא גֵּר, אֵינְךָ כְּדַאי לִשְׂנֹא אוֹתִי עַל בִּרְכוֹת אָבִיךָ שֶׁבֵּרְכַנִי: ״הֱוֵה גְּבִיר לְאַחֶיךָ״, שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְקַיְּמָה בִּי. דָּבָר אַחֵר:

״גַּרְתִּי״, בְּגִימַטְרִיָּא תרי״ג, כְּלוֹמַר: עִם לָבָן הָרָשָׁע גַּרְתִּי וְתרי״ג מִצְוֹת שָׁמַרְתִּי, וְלֹא לָמַדְתִּי מִמַּעֲשָׂיו הָרָעִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות׳ כרך טו, עמ׳ 892 – מתוך ׳התקשרות׳)

אָמַר לוֹ הַקָּבָּ״ה, אַתָּה הִשְׁפַּלְתָּ עַצְמְךָ וְקָרָאתָ לְעַשָּׂו ״אֲדוֹנִי״ שְׁמוֹנָה פְּעָמִים, חַיֶּיךָ שֶׁאֲנִי מַעֲמִיד מִבָּנָיו שְׁמוֹנָה מְלָכִים קוֹדֶם לְבָנֶיךָ (ב״ר פע״ה, יג)

אַף שֶׁיַּעֲקֹב נֶעֱנַשׁ עַל כָּךְ שֶׁקָּרָא לְעֵשָׂו ״אֲדוֹנִי״, אֵין זֶה חֵטְא כִּפְשׁוּטוֹ חַס־וְשָׁלוֹם, אֶלָּא כַּוָּנָתוֹ הָיְתָה לְבָרֵר אֶת עֵשָׂו.

בְּבֵירוּר וְתִיקּוּן הָרַע - שְׁנֵי אוֹפַנִּים:

בֵּירוּר בְּדֶרֶךְ ״גִּילוּי אוֹר״ (מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה) - הַמְּבָרֵר מַשְׁרָה עַל הַמִּתְבָּרֵר גִּילוּי אוֹר נַעֲלֶה, וְאוֹר זֶה דּוֹחֶה אֶת הַחוֹשֶׁךְ וְהָרַע. בְּדֶרֶךְ זוֹ, הַבֵּירוּר אֵינוֹ גּוֹרֵם לַמְּבָרֵר יְרִידָה וְהִשְׁפָּלָה.

בֵּירוּר בְּדֶרֶךְ ״הִתְלַבְּשׁוּת״ (מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה) - הַמְּבָרֵר יוֹרֵד אֶל הַמִּתְבָּרֵר, ״מִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשֵׁי הַמִּתְבָּרֵר״, וְעַל־יְדֵי הַהִתְעַסְּקוּת עִמּוֹ הוּא מְהַפֵּךְ אֶת הָרַע לְטוֹב. עֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים בְּדֶרֶךְ זוֹ גּוֹרֶמֶת יְרִידָה לַמְּבָרֵר, כְּמַאֲמַר ״הַמִּתְאַבֵּק עִם מְנֻוָּל מִתְנַוֵּל גַּם־כֵּן״. אוּלָם לְגַבֵּי הַמִּתְבָּרֵר יֵשׁ בְּכָךְ יִתְרוֹן וְעִילוּי, כִּי מֵאַחַר שֶׁהַבֵּירוּר הוּא בְּדֶרֶךְ הִתְלַבְּשׁוּת וְהִתְעַסְּקוּת (לֹא בְּדֶרֶךְ דְּחִיָּה וּבִיטּוּל), מֵבִיא הַדָּבָר לִידֵי כָּךְ שֶׁהַמִּתְבָּרֵר **כְּפִי שֶׁהוּא בְּמְצִיאוּתוֹ** חָדֵל מִלִּהְיוֹת מְנֻגָּד לַקְּדוּשָׁה.

יַעֲקֹב בֵּירֵר אֶת עֵשָׂו בַּדֶּרֶךְ הַשֵּׁנִיָּה - בְּדֶרֶךְ ׳הִתְלַבְּשׁוּת׳. בְּרַם, בֵּירוּר זֶה גָּרַם הַשְׁפָּלָה וּירִידָה לְיַעֲקֹב, שֶׁבָּאוּ לִידֵי בִּיטּוּי בְּכָךְ שֶׁהִשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ לִפְנֵי עֵשָׂו; אַף עַל־יְדֵי־זֶה הוּא פָּעַל שֶׁעֵשָׂו כְּפִי שֶׁהוּא בְּמְצִיאוּתוֹ, הוֹדָה וְ׳אִישַׁר׳ שֶׁהוּא עַבְדּוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. וּכְפֵירוּשׁ רַשִׁ״י (לקמן לג, ט) ״הוֹדָה לוֹ עַל הַבְּרָכוֹת״, כּוֹלֵל הַבְּרָכָה שֶׁל ״הֱוֵה גְּבִיר לְאַחֶיךָ״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך א, עמוד 68 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

״גֵּרוּת״ בְּעִנְיָנֵי עוֹלָם הַזֶּה

עִם־לָבָן גַּרְתִּי וָאֵחַר עַד־עָתָּה:

עִם לָבָן גַּרְתִּי וְתַרְיַ״ג מִצְוֹת שָׁמַרְתִּי. (לב, ה. ובפירוש רש״י)

הַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט בְּ״גַּרְתִּי״ הוּא מִלְּשׁוֹן ״גֵּר״ (הִפּוּכוֹ שֶׁל ״תּוֹשָׁב״), שֶׁמִּתְגּוֹרֵר שָׁם רַק בְּאֹפֶן אַרְעִי.

וְזֶהוּ עֹמֶק הַפֵּשֶׁט בְּ״עִם לָבָן גַּרְתִּי״, שֶׁאַף שֶׁיַּעֲקֹב הִתְגּוֹרֵר בְּיַחַד עִם ״לָבָן הָאֲרַמִּי״, וְהָיוּ לוֹ כָּל עִנְיָנֵי עוֹלָם הַזֶּה כְּ״שׁוֹר וַחֲמוֹר, צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה״, עִם־כָּל־זֶה הָיוּ עִנְיָנִים אֵלּוּ כִּדְבָרִים זָרִים אֶצְלוֹ, ״גַּרְתִּי״ מִלְּשׁוֹן גֵּרוּת וְלֹא הָיָה שָׁקוּעַ בָּהֶם, וּבֵיתוֹ - דִּירַת הַקֶּבַע שֶׁלּוֹ, הָיוּ הַנְּשָׁמָה וְעִנְיָנֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת.

וְזֶהוּ הַקֶּשֶׁר בֵּין הַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט, דְּ״גַּרְתִּי״ מִלְּשׁוֹן גֵּרוּת, לַדְּרוּשׁ דְּ״גַּרְתִּי בְּגִימַטְרִיָּא תַּרְיַ״ג״ - ״תַּרְיַ״ג מִצְוֹת שָׁמַרְתִּי״: כִּי רַק עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁעִנְיָנֵי עוֹלָם הַזֶּה הָיוּ אֶצְלוֹ בִּבְחִינַת ״גֵּרוּת״, הִנֵּה גַּם בְּבֵית לָבָן הָאֲרַמִּי הִצְלִיחַ שֶׁ״תַּרְיַ״ג מִצְוֹת שָׁמַרְתִּי״, וְלֹא בִּלְבְּלוּ אוֹתוֹ עִנְיָנָיו הַגַּשְׁמִיִּים מֵעֲבוֹדַת ה׳.

(ו) **וַיְהִי־לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֶיךָ:**

ו וַהֲוָה לִי תּוֹרִין וַחֲמָרִין עָן וְעַבְדִּין וְאַמְהָן וּשְׁלָחִית לְחַוָּאָה לְרִבּוֹנִי לְאַשְׁכָּחָא רַחֲמִין בְּעֵינָיךְ:

רש״י◄ **וַיְהִי־לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר•** אַבָּא אָמַר לִי: ״מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ״, זוֹ אֵינָהּ לֹא מִן הַשָּׁמַיִם וְלֹא מִן הָאָרֶץ. **שׁוֹר וַחֲמוֹר•** ׳דֶּרֶךְ אֶרֶץ׳ לוֹמַר עַל שְׁוָרִים הַרְבֵּה: שׁוֹר. אָדָם אוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: ׳בַּלַּיְלָה קָרָא הַתַּרְנְגוֹל׳, וְאֵינוֹ אוֹמֵר: ׳קָרְאוּ הַתַּרְנְגוֹלִים׳. **וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי•** לְהוֹדִיעַ שֶׁאֲנִי בָּא אֵלֶיךָ לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֶיךָ• **לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֶיךָ•** שֶׁאֲנִי שָׁלֵם עִמְּךָ, וּמְבַקֵּשׁ אַהֲבָתְךָ•

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו רַק דֶּרֶךְ כָּבוֹד בְּרֹאוֹתָם כִּי אֲדוֹנָם קוֹרֵא אוֹתוֹ אֲדֹנִי:

וְדַע כִּי הַכָּבוֹד הַזֶּה שֶׁהָיָה יַעֲקֹב עוֹשֶׂה לְאָחִיו בְּפַחֲדָתוֹ לֵאמֹר אֲדֹנִי וְעַבְדְּךָ, בְּעֲבוּר כִּי הַמִּנְהָג בְּצָעִיר לָתֵת מַעֲלָה וְכָבוֹד אֶל הַבְּכוֹר כְּאִלּוּ הוּא אָבִיו, כַּאֲשֶׁר רָמְזָה לָנוּ גַּם הַתּוֹרָה לְרַבּוֹת אָחִיךָ הַגָּדוֹל. וְהִנֵּה יַעֲקֹב לָקַח בְּכוֹרָתוֹ וְאֶת בִּרְכָתוֹ וְעֵשָׂו שׂוֹטֵם אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם, וְעַתָּה הָיָה מַרְאֶה לוֹ כְּאִלּוּ אֵין הַמְּכִירָה הַהִיא אֶצְלוֹ כְּלוּם וְכִי הוּא נוֹהֵג בּוֹ כִּבְכוֹר וְאָב לְהוֹצִיא אֶת הַמַּשְׁטֵמָה מִלִּבּוֹ: תורה ו

(ו) וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי. לְהוֹדִיעַ שֶׁאֲנִי בָּא אֵלֶיךָ לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֶיךָ שֶׁאֲנִי שָׁלֵם עִמְּךָ וּמְבַקֵּשׁ אַהֲבָתְךָ, לְשׁוֹן רַשִׁ״י. רָצָה לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ מוּסָב לַמַּעְלָה, אֲבָל יֹאמַר **וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי** כִּי אֲנִי בָּא **לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֶיךָ** וְלַעֲשׂוֹת כְּכָל אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֲדֹנִי. וְיוֹתֵר נָכוֹן שֶׁיִּסַּב לְמַעְלָה, וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי שֶׁיֵּשׁ לִי עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְכָבוֹד לַעֲשׂוֹת בּוֹ חֶפְצְךָ וּרְצוֹנְךָ, יִרְמֹז שֶׁיִּשְׁלַח לוֹ דּוֹרוֹן מֵהֶם אוֹ שֶׁיְּקַח הוּא מִשֶּׁלּוֹ מַה שֶּׁיְּחַפֵּץ, וְכֵן אָמַר (להלן ל״ג ח) מִי לְךָ כָּל הַמַּחֲנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגָשְׁתִּי וַיֹּאמֶר לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי: תורה ז

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (׳לקוטי שיחות׳ כרך טו, עמ׳ 552 ועמ׳ 752 – מתוך ׳התקשרות׳)

עִיקַר רְכוּשׁוֹ שֶׁל יַעֲקֹב הָיָה צֹאן, כְּפִי שֶׁלָּמַדְנוּ בַּפָּרָשָׁה הַקּוֹדֶמֶת (ל, מג) "וַיִּפְרֹץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד וַיְהִי לוֹ צֹאן רַבּוֹת", וּמִמְּכִירַת צֹאנוֹ קָנָה גַּם "שְׁפָחוֹת וַעֲבָדִים וּגְמַלִּים וַחֲמוֹרִים" (רְאֵה פֵּירוּשׁ רַשִׁ"י שָׁם). אִם־כֵּן, מַדּוּעַ לֹא נִכְתַּב "צֹאן" **לְפָנַי** "שׁוֹר וַחֲמוֹר"?

וְהַבֵּיאוּר:

צֹאן - רוֹמֵז לְהִתְבַּטְּלוּת, שִׁפְלוּת וְהַכְנָעָה. **שׁוֹר -** רוֹמֵז לְתוֹקֶף, גְּדֻלּוּת וְחוֹזֶק.

בְּאָמְרוֹ "וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר וְגוֹ'" הִתְכַּוֵּן יַעֲקֹב לְהוֹדִיעַ לְעֵשָׂו אֶת הַזְּכוּיוֹת וְהַכּוֹחוֹת הַנַּעֲלִים שֶׁיֵּשׁ לוֹ, מִתּוֹךְ תִּקְוָה שֶׁמֵּידַע זֶה יַרְתִּיעַ אֶת עֵשָׂו מִלְּבַצֵּעַ אֶת מְזִימָתוֹ הָרָעָה.

לָכֵן הוֹדִיעוֹ יַעֲקֹב בְּתְחִילָה: "וַיְהִי **לִי שׁוֹר**" - הַמּוֹרֶה עַל תַּקִּיפוּת וְחוֹזֶק, וּלְאַחַר מִכֵּן הוֹסִיף גַּם **צֹאן** - לְרַמֵּז שֶׁיֵּשׁ לוֹ גַּם הִתְבַּטְּלוּת לַה', וּמִמֵּילָא תּוֹקְפוֹ אֵינוֹ תּוֹקֶף פְּרָטִי, אֶלָּא תּוֹקֶף **דְּקְדוּשָׁה**.

אוּלָם, הַקְדָּמַת ׳שׁוֹר׳ לְ׳צֹאן׳ הִיא רַק כְּלַפֵּי עֵשָׂו כְּדֵי לְהַרְתִּיעוֹ, אַךְ יַעֲקֹב כְּשֶׁהוּא לְעַצְמוֹ - עִיקַר עִנְיָנוֹ הוּא "**צֹאן** רַבּוֹת", הִתְבַּטְּלוּת לְהַקָּבָ"ה.

(ז) **וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים אֶל־יַעֲקֹב לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל־אָחִיךָ אֶל־עֵשָׂו וְגַם הֹלֵךְ לִקְרָאתְךָ וְאַרְבַּע־מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ:**

ז **וְתָבוּ אִזְגַּדַּיָּא לְוַת יַעֲקֹב לְמֵימַר אֲתֵינָא לְוַת אָחוּךְ לְוַת עֵשָׂו וְאַף אָתֵי לְקַדְמוּתָךְ וְאַרְבַּע מְאָה גַּבְרָא עִמֵּהּ:**

רש״י ◄ **בָּאנוּ אֶל־אָחִיךָ אֶל־עֵשָׂו •** שֶׁהָיִיתָ אוֹמֵר: ׳אָחִי הוּא׳, אֲבָל הוּא נוֹהֵג עִמְּךָ כְּעֵשָׂו הָרָשָׁע, עוֹדֶנּוּ בְּשִׂנְאָתוֹ (ב״ר פ׳ ע״א) ◆

(ח) **וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ וַיַּחַץ אֶת־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וְאֶת־הַצֹּאן וְאֶת־הַבָּקָר וְהַגְּמַלִּים לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת:**

ח **וּדְחִיל יַעֲקֹב לַחְדָא וַעֲקַת לֵהּ וּפַלִּיג יָת עַמָּא דִּי עִמֵּהּ וְיָת עָנָא וְיָת תּוֹרֵי וְגַמְלַיָּא לִתְרֵין מַשְׁרְיָן:**

רש״י ◄ **וַיִּירָא וַיֵּצֶר •** ״וַיִּירָא״ שֶׁמָּא יֵהָרֵג (ב״ר ותנחומא), ״וַיֵּצֶר לוֹ״ אִם יַהֲרֹג הוּא אֶת אֲחֵרִים.

(ט) **וַיֹּאמֶר אִם־יָבוֹא עֵשָׂו אֶל־הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכֵּהוּ וְהָיָה הַמַّחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה:**

ט **וַאֲמַר אִם יֵיתֵי עֵשָׂו לְמַשְׁרִיתָא חָדָא וְיִמְחִנֵּהּ וִיהֵי (נ״ וְיִמְחֵנַהּ וּתְהֵי) מַשְׁרִיתָא דְּתִשְׁתָּאַר לְשֵׁיזְבָא:**

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ז) וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים אֶל יַעֲקֹב לֵאמֹר. הַשְּׁלוּחִים הָאֵלֶּה עָשׂוּ שְׁלִיחוּתָם, אֲבָל לֹא סִפֵּר הַכָּתוּב זֶה כִּי אֵין צֹרֶךְ. וְטַעַם **וְגַם הֹלֵךְ לִקְרָאתְךָ,** לֵאמֹר כַּאֲשֶׁר אַתָּה הוֹלֵךְ לִקְרָאתוֹ כֵּן הוּא הוֹלֵךְ לִקְרָאתְךָ, וּמֵהֵר תִּפְּגְשׁוּ זֶה בָּזֶה: תורה ח

(ח) וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד. בַּעֲבוּר שֶׁאָמְרוּ לוֹ כִּי יָצָא עֵשָׂו מֵעִירוֹ וְהוּא בָּא לִקְרַאת יַעֲקֹב, וְעוֹד שֶׁלָּקַח עִמּוֹ אֲנָשִׁים רַבִּים אַרְבַּע מֵאוֹת, הָיָה יָרֵא לְנַפְשׁוֹ מְאֹד כִּי אָמַר לֹא לָקַח כָּל אֵלֶּה רַק לְהִלָּחֵם בִּי:

וְהַנִּרְאֶה בְּעֵינַי בָּעִנְיָן הַזֶּה, כִּי עֵשָׂו לֹא קִבֵּל הַשְּׁלוּחִים כְּהוֹגֶן וְלֹא הִשְׁגִּיחַ עֲלֵיהֶם, וְאוּלַי לֹא הָיוּ לְפָנָיו כִּי לֹא נָתַן רְשׁוּת שֶׁיָּבֹאוּ לְפָנָיו וִידַבְּרוּ עִמּוֹ כְּלָל, כִּי הָיָה הַכָּתוּב מְסַפֵּר שֶׁשָּׁאַל לָהֶם מַה שְׁלוֹם אָחִי וּמָה עִנְיָנוֹ וְעִנְיָנֵי בֵיתוֹ וּבְנָיו, וּקְרָאוֹ לוֹ בִּשְׁלוֹמוֹ, וְאָמְרוּ לוֹ כִּי אֲנִי הוֹלֵךְ לִקְרָאתוֹ לִרְאוֹתוֹ, וְהֵם הָיוּ מַגִּידִים כֵּן לְיַעֲקֹב, וְהַכָּתוּב לֹא סִפֵּר שֶׁיֹּאמְרוּ הַשְּׁלִיחִים דָּבָר בְּשֵׁם עֵשָׂו, אֲבָל עֶבְרָתוֹ שְׁמוּרָה בְּלִבּוֹ, וְלְעֲשׂוֹת לוֹ רָעָה הָיָה הוֹלֵךְ בַּחַיִל הַזֶּה. וְהִנֵּה הַשְּׁלוּחִים חָקְרוּ בַּמַּחֲנֶה וְיָדְעוּ כִּי הוּא הוֹלֵךְ לִקְרַאת יַעֲקֹב:

וְזֶה טַעַם ״וְגַם״, כִּי אָמְרוּ בָּאנוּ אֶל אָחִיךָ אֶל עֵשָׂו וְלֹא עָנָה אוֹתָנוּ דָּבָר וְלֹא שָׁלַח לְךָ דִּבְרֵי שָׁלוֹם, וְגַם הוֹלֵךְ לִקְרָאתְךָ בְּזִרוֹעַ וָחַיִל, וּלְכָךְ הוֹסִיף לוֹ פַּחַד עַל פַּחְדּוֹ, **וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ.** וְכָךְ אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (ב״ר ע״ה ז) כִּי הַשְּׁלוּחִים הִכִּירוּ בּוֹ שִׂנְאָה, אָמְרוּ **בָּאנוּ אֶל אָחִיךָ אֶל עֵשָׂו,** אַתָּה נוֹהֵג בּוֹ כְּאָח וְהוּא נוֹהֵג עִמְּךָ כְּעֵשָׂו.

אֲבָל בַּסּוֹף כַּאֲשֶׁר רָאָה הַכָּבוֹד הַגָּדוֹל שֶׁעָשָׂה לוֹ יַעֲקֹב וַאֲשֶׁר הִשְׁפִּיל עַצְמוֹ לְפָנָיו שֶׁהִשְׁתַּחֲוָה אַרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים מֵרָחוֹק עַד גִּשְׁתּוֹ אֵלָיו, נִכְמְרוּ רַחֲמָיו, וְחָשַׁב כִּי הוּא מוֹדֶה בִּבְכוֹרָתוֹ וּבִגְדֻלָּתוֹ עָלָיו כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (לעיל בפסוק ה), וְהִתְנַחֵם בָּזֶה, כִּי הִלְבָּבוֹת לַה' הַמָּה לְכָל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ יַטֶּה אוֹתָם: תורה ט

(ט) וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה.

עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט אָמַר זֶה בְּאוּלַי, כִּי אָמַר אוּלַי יִנָּצֵל הַמַּחֲנֶה הָאֶחָד, כִּי בְּהַכּוֹתוֹ הָאֶחָד יִבְרְחוּ הָאֲחֵרִים, אוֹ תָּשׁוּב חֲמָתוֹ, אוֹ תָּבֹא לָהֶם הַצָּלָה מֵאֵת

רש״י◄ **הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ•** ׳מַחֲנֶה׳ מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן זָכָר וּלְשׁוֹן נְקֵבָה. (תהלים כז) ״אִם תַּחֲנֶה עָלַי מַחֲנֶה״ הֲרֵי לְשׁוֹן נְקֵבָה, (לקמן לג) ״הַמַּחֲנֶה הַזֶּה״ לְשׁוֹן זָכָר. וְכֵן יֵשׁ שְׁאָר דְּבָרִים מְשַׁמְּשִׁים לְשׁוֹן זָכָר וּלְשׁוֹן נְקֵבָה: (לעיל יט) ״הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא עַל הָאָרֶץ״, (תהלים יט) ״מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ״, הֲרֵי לְשׁוֹן זָכָר, (מלכים ב ג) ״וְהַשֶּׁמֶשׁ זָרְחָה עַל הַמָּיִם״, הֲרֵי לְשׁוֹן נְקֵבָה. וְכֵן רוּחַ (איוב א) ״וְהִנֵּה רוּחַ גְּדוֹלָה בָּאָה״, הֲרֵי לְשׁוֹן נְקֵבָה, ״וַיִּגַּע בְּאַרְבַּע פִּנּוֹת הַבַּיִת״, הֲרֵי לְשׁוֹן זָכָר. (מלכים א יט) ״וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק וּמְפָרֵק הָרִים״, הֲרֵי לְשׁוֹן זָכָר וּנְקֵבָה. וְכֵן ׳אֵשׁ׳ (במדבר טז) ״וְאֵשׁ יָצְאָה מֵאֵת ה׳״, לְשׁוֹן נְקֵבָה, (תהלים קד) ״אֵשׁ לוֹהֵט״, לְשׁוֹן זָכָר. **וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה•** עַל־כָּרְחוֹ, כִּי אֶלְחֵם עִמּוֹ. הִתְקִין עַצְמוֹ לִשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים: לְדוֹרוֹן, לִתְפִלָּה וּלְמִלְחָמָה. לְדוֹרוֹן: ״וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל פָּנָיו״, לִתְפִלָּה: ״אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם״, לְמִלְחָמָה: ״וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה״.

(י) **וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי אָבִי יִצְחָק יְהֹוָה הָאֹמֵר אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ וּלְמוֹלַדְתְּךָ וְאֵיטִיבָה עִמָּךְ:**

י וַאֲמַר יַעֲקֹב אֱלָהּהּ דְּאַבָּא אַבְרָהָם וֵאלָהּהּ דְּאַבָּא יִצְחָק יְיָ דִּי אֲמַר לִי תּוּב לְאַרְעָךְ וּלְיַלְדוּתָךְ וְאוֹטֵיב עִמָּךְ:

רש״י◄ **וֵאלֹהֵי אָבִי יִצְחָק•** וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: ״וּפַחַד יִצְחָק״. וְעוֹד, מַהוּ שֶׁחָזַר וְהִזְכִּיר שֵׁם הַמְיֻחָד, הָיָה לוֹ לִכְתֹּב ״הָאוֹמֵר אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ״ וְגוֹ׳? אֶלָּא כָּךְ אָמַר יַעֲקֹב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: שְׁתֵּי הַבְטָחוֹת הִבְטַחְתַּנִי: אַחַת, בְּצֵאתִי מִבֵּית אָבִי מִבְּאֵר שֶׁבַע, שֶׁאָמַרְתָּ לִי: ״אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וֵאלֹהֵי יִצְחָק״, וְשָׁם אָמַרְתָּ לִי: ״וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ״, וּבְבֵית לָבָן אָמַרְתָּ לִי: ״שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וּלְמוֹלַדְתֶּךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ״, וְשָׁם גִּלִּיתָ אֵלַי בַּשֵּׁם הַמְיֻחָד לְבַדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל יַעֲקֹב שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וְגוֹ׳״, בִּשְׁתֵּי הַבְטָחוֹת הָאֵלּוּ אֲנִי בָּא לְפָנֶיךָ.

(יא) **קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל־הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־עַבְדֶּךָ כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הָיִיתִי לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת:**

יא זְעִירָן זָכוּתִי מִכֹּל חִסְדִּין וּמִכָּל טַבְוָן דִּי עֲבַדְתָּ עִם עַבְדָּךְ אֲרֵי יְחִידִי עֲבָרִית יָת יַרְדְּנָא הָדֵין וּכְעַן הֲוַיְתִי לְתַרְתֵּין (נ״י לְתַרְתֵּין) מַשְׁרְיָן:

רש״י◄ **קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים•** (שבת לג) נִתְמַעֲטוּ זְכֻיּוֹתַי עַל־יְדֵי הַחֲסָדִים וְהָאֱמֶת שֶׁעָשִׂיתָ עִמִּי. לָכֵן אֲנִי יָרֵא, שֶׁמָּא מִשֶּׁהִבְטַחְתַּנִי נִתְלַכְלְכָתִי בְּחֵטְא, וְיִגְרֹם לִי לְהִמָּסֵר בְּיַד עֵשָׂו. **וּמִכָּל־הָאֱמֶת•** אֲמִתַּת דְּבָרֶיךָ, שֶׁשָּׁמַרְתָּ לִי כָּל הַהַבְטָחוֹת שֶׁהִבְטַחְתַּנִי. **כִּי בְמַקְלִי•** לֹא הָיָה עִמִּי: לֹא כֶּסֶף, וְלֹא זָהָב וְלֹא מִקְנֶה, אֶלָּא מַקְלִי לְבַדּוֹ. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: נָתַן מַקְלוֹ בַּיַּרְדֵּן, וְנִבְקַע הַיַּרְדֵּן.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הַשֵּׁם. וְכֵן אָמְרוּ בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (ע״ז ג׳) לִמֵּדְתִּךְ תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ לֹא יַנִּיחַ אָדָם כָּל מָמוֹנוֹ בְּזָנִית אַחַת:

וְרַשִׁ״י כָּתַב, **וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה,** עַל כָּרְחוֹ כִּי אֶלְחֵם עִמּוֹ, הִתְקִין עַצְמוֹ לִשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים, לִתְפִלָּה וּלְדוֹרוֹן וּלְמִלְחָמָה. וְרָאִיתִי בְּמִדְרָשׁ (קה״ר ט׳ י״ח) מָה עָשָׂה, זִיְּנָם מִבִּפְנִים וְהִלְבִּישָׁם בְּגָדִים לְבָנִים מִבַּחוּץ, וְהִתְקִין עַצְמוֹ לִשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים. וְכֵן עִקָּר. וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה, כִּי יַעֲקֹב יוֹדֵעַ שֶׁאֵין זַרְעוֹ כֻּלּוֹ נוֹפֵל בְּיַד עֵשָׂו, אִם כֵּן יִנָּצֵל הַמַּחֲנֶה הָאֶחָד עַל כָּל פָּנִים:

וְגַם זֶה יִרְמֹז שֶׁלֹּא יִגְזְרוּ עָלֵינוּ בְּנֵי עֵשָׂו לִמְחוֹת אֶת שְׁמֵנוּ, אֲבָל יַעֲשׂוּ רָעוֹת עִם קְצָתֵנוּ בִּקְצָת הָאֲרָצוֹת שֶׁלָּהֶם, מֶלֶךְ אֶחָד מֵהֶם גּוֹזֵר בְּאַרְצוֹ עַל מָמוֹנֵנוּ אוֹ עַל גּוּפֵנוּ, וּמֶלֶךְ אַחֵר מְרַחֵם בִּמְקוֹמוֹ וּמַצִּיל הַפְּלִיטִים. וְכָךְ אָמְרוּ בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (ע״ז ג׳) **אִם יָבֹא עֵשָׂו אֶל הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ,** אֵלּוּ אַחֵינוּ שֶׁבַּדְּרוֹם, **וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה,** אֵלּוּ אַחֵינוּ שֶׁבַּגּוֹלָה. רָאוּ כִּי גַּם לְדוֹרוֹת תִּרְמֹז זוֹ הַפָּרָשָׁה: תורה י

(יא) קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל הָאֱמֶת. נִתְמַעֲטוּ זְכֻיּוֹתַי עַל יְדֵי חֲסָדִים וֶאֱמֶת שֶׁעָשִׂיתָ עִמִּי, לָכֵן אֲנִי יָרֵא שֶׁמָּא מִשֶּׁהִבְטַחְתַּנִי נִתְקַלְקַלְתִּי בַּחֵטְא וְיִגְרֹם לִי לְהִמָּסֵר בְּיַד עֵשָׂו, לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן בְּלְשׁוֹן הַכָּתוּב. וְעוֹד, כִּי אָמַר אַחֲרֵי כֵן וְאַתָּה אָמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ וְשַׂמְתִּי אֶת זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם, וּמַה יּוֹעִיל הַבִּטָּחוֹן הַהוּא אִם גָּרַם הַחֵטְא אַחַר כָּךְ. וְעוֹד, כִּי יַעֲקֹב הִזְכִּיר שְׁתֵּי הַבְטָחוֹת שֶׁהִבְטִיחוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּבֵית אֵל וּבְחָרָן, וְאָמַר תְּחִלָּה מַה שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ בְּחָרָן, **ה׳ הָאֹמֵר אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ וּלְמוֹלַדְתְּךָ וְאֵיטִיבָה עִמָּךְ,** וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ בְּצֵאתוֹ מִבֵּית לָבָן (לעיל ל״א ג׳) שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וּלְמוֹלַדְתֶּךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ. וְהִנֵּה אַחֲרֵי כֵן לֹא הֵיטִיב לוֹ בְּכָל הַחֲסָדִים וּבְכָל הָאֱמֶת הָאֵלֶּה שִׁיתְמַעֲטוּ זְכֻיּוֹתָיו עַל יְדֵיהֶם:

אֲבָל קָטֹנְתִּי לוֹמַר כִּי קָטֹן הוּא מִהְיוֹתוֹ רָאוּי לְכָל הַחֲסָדִים שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ, וְכֵן מִי יָקוּם יַעֲקֹב כִּי קָטֹן הוּא (עמוס ז׳ ב׳), מִהְיוֹתוֹ יָכֹל לִסְבֹּל כָּל הַנִּגְזָר עָלָיו. וְכֵן אָמְרוּ בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (ע״ז ח׳) **קָטֹנְתִּי,**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (׳לקוטי שיחות׳ כרך ה עמ׳ 693 – מתוך ׳התקשרות׳)

שֶׁמָּא מִשֶּׁהִבְטַחְתַּנִי נִתְלַכְלַכְתִּי בְּחֵטְא וְיִגְרוֹם לִי לְהִימָּסֵר בְּיַד עֵשָׂו (רש״י)

כֵּיצַד יַעֲקֹב אָבִינוּ, בְּחִיר הָאָבוֹת, חָשַׁשׁ שֶׁמָּא נִתְלַכְלֵךְ בְּחֵטְא חַס־וְשָׁלוֹם?

אֶלָּא שֶׁבְּכָל פַּעַם שֶׁאָדָם מִתְעַלֶּה בְּרוּחָנִיּוּת, נֶחְשֶׁבֶת דַּרְגָּתוֹ הַקּוֹדֶמֶת לְחֵטְא (בְּמוּבָן שֶׁל חִסָּרוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ״וְהָיִיתִי אֲנִי וּבְנִי שְׁלֹמֹה **חַטָּאִים**״).

׳חֵטְא׳ זֶה הוּא לֹא רַק מִפְּנֵי שֶׁכָּעֵת נִדְרֶשֶׁת מִמֶּנּוּ עֲבוֹדָה שְׁלֵמָה יוֹתֵר, וְאִם יְקַיֵּים אֶת הַמִּצְוֹת בְּאוֹתָהּ הִתְלַהֲבוּת וְכַוָּנָה כְּפִי שֶׁקַּיְּמָן קוֹדֶם לָכֵן - לֹא יִהְיוּ אֵלֶּה מִצְוֹת שְׁלֵמוֹת. אֶלָּא עוֹד זֹאת, אַף הַמִּצְוֹת שֶׁכְּבָר קִיַּם עַד כֹּה - נִגְרָעוֹת עַתָּה מִשְּׁלֵימוּתָן וְנַעֲשׂוֹת חֲסֵרוֹת (׳חֲטָאִים׳) לְגַבֵּי דַּרְגָּתוֹ הַנּוֹכְחִית.

וְזֶהוּ שֶׁאָמַר יַעֲקֹב: מִכֵּיוָן שֶׁהַקָּבָּ״ה הִשְׁפִּיעַ לִי רוֹב חֲסָדִים, יָרֵא אֲנִי שֶׁמָּא עַתָּה, בְּדַרְגָּתִי הַנַּעֲלֵית יוֹתֵר („מִשֶּׁהִבְטַחְתַּנִי״) - מַעֲשַׂי הַקּוֹדְמִים הֵם בִּבְחִינַת חֵטְא, ״נִתְלַכְלַכְתִּי בְּחֵטְא״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (׳לקוטי שיחות׳ כרך טו, עמ׳ 672 – מתוך ׳התקשרות׳)

יֵשׁ לִשְׁאוֹל, הֲרֵי כְּבָר עָבְרוּ רוֹב שְׁנוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב (שֶׁהֲרֵי בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה בֶּן ע״ז שָׁנָה), וְ״כֵּיוָן שֶׁיָּצְאוּ רוֹב שְׁנוֹתָיו שֶׁל אָדָם וְלֹא חָטָא, שׁוּב אֵינוֹ חוֹטֵא״, וּמַדּוּעַ אֵפוֹא חָשַׁשׁ מֵהַחֵטְא?

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁאֵין הַפֵּירוּשׁ שֶׁנִּזְדַּמְּה לְיַעֲקֹב שֶׁהָיָה חִסָּרוֹן בַּעֲבוֹדָתוֹ, אֶלָּא שֶׁלַּעֲבוֹדָתוֹ לֹא הָיְתָה שׁוּם תְּפִיסַת מָקוֹם בְּעֵינָיו. לִהְיוֹתוֹ בָּטֵל בְּעָצְמָם, הִגִּיעַ לְדַרְגָּה שֶׁבָּהּ אֵין לִמְצִיאוּת הַנִּבְרָאִים וַעֲבוֹדָתָם שׁוּם תְּפִיסַת מָקוֹם בְּעֵינֵיהֶם.

(יב) **הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו כִּי־יָרֵא אָנֹכִי אֹתוֹ פֶּן־יָבוֹא וְהִכַּנִי אֵם עַל־בָּנִים:**

יב שֶׁזִּבְנִי כְּעַן מִידָא דְּאָחִי מִידָא דְּעֵשָׂו אֲרֵי דַחֵל אֲנָא מִנֵּהּ דִּילְמָא יֵיתֵי וְיִמְחִנַּנִי אִמָּא עַל בְּנָיָא:

רש״י◄ **מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו•** מִיַּד אָחִי, שֶׁאֵין נוֹהֵג עִמִּי כְּאָח, אֶלָּא כְּעֵשָׂו הָרָשָׁע.

(יג) **וְאַתָּה אָמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפֵר מֵרֹב:**

יג וְאַתְּ אֲמַרְתְּ אוֹטָבָא אוֹטֵיב עִמָּךְ וֶאֱשַׁוִּי יָת בְּנָיִךְ סַגִּיאִין כְּחַלָּא דְיַמָּא דִּי לָא יִתְמְנוּן מִסַּגִּי:

רש״י◄ **הֵיטֵב אֵיטִיב•** ״הֵיטֵב״ בִּזְכוּתְךָ, ״אֵיטִיב״ בִּזְכוּת אֲבוֹתֶיךָ (ב״ר). **וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם•** וְהֵיכָן אָמַר לוֹ כֵּן? וַהֲלֹא לֹא אָמַר לוֹ אֶלָּא (לעיל כח) ״וְהָיָה זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ״? אֶלָּא, שֶׁאָמַר לוֹ (שם) ״כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם־עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ״, וּלְאַבְרָהָם אָמַר: (לעיל כב) ״הַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת־הַיָּם״.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

רַבִּי אַבָּא אָמַר אֵינִי כְּדַאי. וְהַחֲסָדִים הֵם הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ בְּלֹא נֵדֶר, וְהָאֱמֶת הַטּוֹבָה אֲשֶׁר הִבְטִיחוֹ וְאִמֵּת לוֹ הַבְטָחָתוֹ. יֹאמַר שֶׁאֵינֶנּוּ רָאוּי שֶׁיַּבְטִיחֶנּוּ וְיַעֲשֶׂה לוֹ אוֹתָן טוֹבוֹת שֶׁהִבְטִיחוֹ בְּהֶן, וְלֹא לְטוֹבוֹת אֲחֵרוֹת רַבּוֹת שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ: **וְלֹא** הֲבִינוֹתִי דַּעַת אֶנְקְלוּס שֶׁתִּרְגֵּם מִכָּל חַסְדִּין וּמִכָּל טַבְוָן, וְהוּא רָגִיל לְתַרְגֵּם חֶסֶד וֶאֱמֶת ״טִיבוּ וּקְשׁוֹט״ (לְעֵיל כ״ד מ״ט לְהַלָּן מ״ז כ״ט). וְאוּלַי עוֹשֶׂה חֲסָדִים, הַצָּלָתוֹ, אֲשֶׁר הִצִּילוֹ פְּעָמִים רַבּוֹת מִכָּל צָרוֹתָיו. וְעָשָׂה אֱמֶת, כָּל הַטּוּב הַזֶּה שֶׁהָיָה לוֹ, כִּי נָתַן לוֹ בָּנִים וּבְנוֹת וְעֹשֶׁר וּנְכָסִים וְכָבוֹד:

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי הַחֲסָדִים הַקַּיָּמִים יִקָּרְאוּ אֱמֶת, כִּי הִיא מִגִּזְרַת אֱמָנָה, כְּטַעַם וְנֶאֱמָן בֵּיתְךָ וּמַמְלַכְתְּךָ עַד עוֹלָם (ש״ב ז׳ ט״ז), עִנְיַן קִיּוּם, לַחְמוֹ נִתָּן מֵימָיו נֶאֱמָנִים (יְשַׁעְיָה ל״ג ט״ז), כַּאֲשֶׁר אָמַר הָיוֹ תִהְיֶה לִי כְּמוֹ אַכְזָב מַיִם לֹא נֶאֱמָנוּ (יִרְמְיָה ט״ו י״ח): תורה יב

(יב) וְהִכַּנִי אֵם עַל בָּנִים. פֵּרְשׁוּ בּוֹ (הָרַאב״ע) **וְהִכַּנִי** וְהִכָּה **אֵם עַל בָּנִים.** וְכֵן רַבִּים: תורה יג

(יג) וְאַתָּה אָמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ.

אַף עַל פִּי שֶׁהָיְתָה פַּחְדָּתוֹ פֶּן יִגְרֹם הַחֵטְא, אָמַר עָשִׂיתָ עִמָּדִי חֲסָדִים גְּדוֹלִים שֶׁלֹּא הָיִיתִי רָאוּי לָהֶם, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיֵּשׁ לַעֲשׂוֹת עִמִּי חִנָּם הַחֶסֶד הַזֶּה אֲשֶׁר הִבְטַחְתַּנִי עָלָיו שֶׁתֵּיטִיב לִי וְתַרְבֶּה אֶת זַרְעִי, וְאֵין חָטְאִי רָאוּי לִמְנֹעַ מִמֶּנִּי הַטּוֹבָה אֲשֶׁר הִבְטַחְתַּנִי בָּהּ, כִּי גַּם מִתְּחִלָּה לֹא הָיִיתִי רָאוּי לָהּ אִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמֹר לִי, וְלֹא הִבְטַחְתַּנִי עָלֶיהָ בַּעֲבוּר מַעֲשַׂי, רַק בַּחֲסָדֶיךָ הָרַבִּים:

וְיֵשׁ אוֹמְרִים כִּי יַעֲקֹב הָיָה חוֹמֵל עַל בָּנָיו וְעַל בֵּיתוֹ פֶּן יַכֶּה אוֹתָם עֵשָׂו, כִּי לֹא הָיָה יוֹדֵעַ בְּהִבְטָחַת וְהָיָה זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ, אִם עַל אֵלֶּה אוֹ עַל אֲחֵרִים, כִּי יִתְּכֵן שֶׁיִּמָּלֵט הוּא לְבַדּוֹ וְיִרְבֶּה עוֹד זַרְעוֹ.

וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן בְּעֵינַי, כִּי אִם הָיְתָה זֹאת מַחְשַׁבְתּוֹ, אֵיךְ אָמַר בִּתְפִלָּתוֹ, **וְאַתָּה אָמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ וְשַׂמְתִּי אֶת זַרְעֲךָ.** וְעוֹד, כִּי שָׁם נֶאֱמַר לוֹ וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ וַהֲשִׁיבוֹתִיךָ אֶל הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ, וְאִם יִהְיוּ בָּנָיו נוֹפְלִים בְּחֶרֶב

◆ יום שני י"א כסלו ◆

(יד) וַיָּלֶן שָׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיִּקַּח מִן־הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו:

יד ובת תמן בליליא ההוא ונסיב מן דאתי בידה תקרבתא לעשו אחוהי:

רש"י ◄ **הַבָּא בְיָדוֹ** • בִּרְשׁוּתוֹ, וְכֵן (במדבר כא) "וַיִּקַּח אֶת כָּל־אַרְצוֹ מִיָּדוֹ". וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: "מִן־הַבָּא בְיָדוֹ", אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, שֶׁאָדָם צָר בִּצְרוֹר וְנוֹשְׂאָם בְּיָדוֹ. דָּבָר אַחֵר: "מִן־הַבָּא בְיָדוֹ", מִן הַחֵלִין, שֶׁנָּטַל מַעֲשֵׂר, כְּמַה דְּאַתְּ אָמַר: (לעיל כח) "עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ", וַהֲדַר לָקַח "מִנְּחָה".

(טו) עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים עֶשְׂרִים רְחֵלִים מָאתַיִם וְאֵילִים עֶשְׂרִים:

טו עִזִּי מָאתָן וּתְיָשַׁיָּא עֶסְרִין רְחֵלִין מָאתָן וְדִכְרִין עֶסְרִין:

רש"י ◄ **עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים עֶשְׂרִים** • מָאתַיִם עִזִּים צְרִיכוֹת עֶשְׂרִים תְּיָשִׁים. וְכֵן כֻּלָּם, הַזְּכָרִים כְּדֵי צֹרֶךְ הַנְּקֵבוֹת. וּבִ'בְרֵאשִׁית רַבָּה' הוֹרֵשׁ מִכָּאן לָעוֹנָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה: הַטַּיָּלִים, בְּכָל יוֹם. הַפּוֹעֲלִים, שְׁתַּיִם בְּשַׁבָּת. הַחַמָּרִים, אַחַת בְּשַׁבָּת. הַגַּמָּלִים, אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם. הַסַּפָּנִים, אַחַת לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים. וְאֵינִי יוֹדֵעַ לְכַוֵּן הַמִּדְרָשׁ הַזֶּה בְּכִוּוּן, אַךְ נִרְאָה בְּעֵינַי שֶׁלָּמַדְנוּ מִכָּאן, שֶׁאֵין הָעוֹנָה שָׁוָה בְּכָל אָדָם, אֶלָּא לְפִי טֹרַח הַמֶּטָּל עָלָיו, שֶׁמָּצִינוּ כָּאן שֶׁמָּסַר לְכָל תַּיִשׁ עֶשֶׂר עִזִּים וְכֵן לְכָל אַיִל, לְפִי שֶׁהֵם פְּנוּיִים מִמְּלָאכָה דַּרְכָּן לְהַרְבּוֹת תַּשְׁמִישׁ לְעַבֵּר עֶשֶׂר נְקֵבוֹת, וּבְהֵמָה מִשֶּׁנִּתְעַבְּרָה אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת זָכָר. וּפָרִים, שֶׁעוֹסְקִין בִּמְלָאכָה, לֹא מָסַר לְזָכָר אֶלָּא אַרְבַּע נְקֵבוֹת. וְלַחֲמוֹר, שֶׁהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה - שְׁתֵּי נְקֵבוֹת לְזָכָר. וְלַגְּמַלִּים, שֶׁהוֹלְכִים דֶּרֶךְ יוֹתֵר רְחוֹקָה - נְקֵבָה אַחַת לְזָכָר.

(טז) גְּמַלִּים מֵינִיקוֹת וּבְנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים פָּרוֹת אַרְבָּעִים וּפָרִים עֲשָׂרָה אֲתֹנֹת עֶשְׂרִים וַעְיָרִם עֲשָׂרָה:

טז גַּמְלֵי מֶנְקָתָא וּבְנֵיהוֹן תְּלָתִין תּוֹרְתָא אַרְבְּעִין וְתוֹרֵי עַסְרָא אַתְנָן עֶסְרִין וְעִירֵי עַסְרָא:

רש"י ◄ **גְּמַלִּים מֵינִיקוֹת וּבְנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים** • וּבְנֵיהֶם עִמָּהֶם, וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: וּבְנֵיהֶם — בַּנָּאֵיהֶם, זָכָר כְּנֶגֶד נְקֵבָה, לְפִי שֶׁצָּנוּעַ בְּתַשְׁמִישׁ לֹא פֵּרְסְמוֹ הַכָּתוּב (ב"ר). **וַעְיָרִם** • חֲמוֹרִים זְכָרִים.

(יז) וַיִּתֵּן בְּיַד־עֲבָדָיו עֵדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו עִבְרוּ לְפָנַי וְרֶוַח תָּשִׂימוּ בֵּין עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר:

יז ויתן בידא דעבדוהי עדרא עדרא בלחודוהי ואמר לעבדוהי עברו קדמי ורוחא תשוון בין עדרא ובין עדרא:

רש"י ◄ **עֵדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ** • כָּל מִין וּמִין לְעַצְמוֹ. **עִבְרוּ לְפָנַי** • דֶּרֶךְ יוֹם, אוֹ פָּחוֹת, וַאֲנִי אָבֹא אַחֲרֵיכֶם. **וְרֶוַח תָּשִׂימוּ** • עֵדֶר לִפְנֵי חֲבֵרוֹ מְלֹא עַיִן כְּדֵי לְהַשְׁבִּיעַ עֵינוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, וּלְתַוְּהוֹ עַל רִבּוּי הַדּוֹרוֹן.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אָחִיו אֵין הַהַבְטָחָה הַזֹּאת קַיֶּמֶת, וְלָזֶה יִרְמֹז בְּאָמְרוֹ **הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ**, וְכֵן וְאֵיטִיבָה עִמָּךְ, כִּי כָּל זֶה מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ (לְעֵיל ל"א ג') וְאֶהְיֶה עִמָּךְ. אֲבָל הַכֹּל מִיִּרְאַת חֶטְא, כִּי דֶּרֶךְ הַצַּדִּיקִים לִירָא תָּמִיד, וְהָיָה מִתְיָרֵא אוּלַי אֶפְלוּ מִשֶּׁיָּצָא מִשָּׁם חָטָא בְּבוֹאוֹ בִּבְרִית עִם לָבָן עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה אוֹ בְּדָבָר אַחֵר.

וּשְׁגִיאוֹת מִי יָבִין: תורה יד

(יד) מִן הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה. יֹאמַר כִּי עָשָׂה מִנְחָה מֵאֲשֶׁר עִמּוֹ, כִּי עָשְׁרוֹ הָיָה צֹאן וּבָקָר וּמֵהֶם שָׁלַח, כִּי בַּדֶּרֶךְ הָיָה, וְאֵינֶנּוּ מָקוֹם לִשְׁלֹחַ לוֹ כְּלֵי כֶּסֶף וּכְלֵי זָהָב וּמִגְּדָנוֹת: תורה טו

(יז) וְרֶוַח תָּשִׂימוּ בֵּין עֵדֶר. כְּדֵי לְהַשְׁבִּיעַ עֵינוֹ שֶׁל אוֹתוֹ הָרָשָׁע וּלְתַוְּהוֹ עַל הַדּוֹרוֹן. וְסָבְרוּ בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (ע"ה י"ג) שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה רֶמֶז, אָמַר יַעֲקֹב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם אִם יִהְיוּ צָרוֹת בָּאוֹת עַל בָּנַי לֹא תָּבִיא אוֹתָן זוֹ אַחַר זוֹ אֶלָּא הְרַוַח לָהֶם מִצָּרוֹתֵיהֶם. עָשָׂה רֶמֶז שֶׁיִּהְיוּ הַמִּסִּים וְהָאַרְנוֹנִיּוֹת שֶׁיִּגְבּוּ בְּנֵי עֵשָׂו מִזַּרְעוֹ בְּרֶוַח וְהֶפְרֵשׁ בֵּין זוֹ לְזוֹ: תורה יח

(יח) וַיְצַו אֶת־הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר כִּי יִפְגָּשְׁךָ עֵשָׂו אָחִי וּשְׁאֵלְךָ לֵאמֹר לְמִי־אַתָּה וְאָנָה תֵלֵךְ וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ׃

יח וּפַקִּיד יָת קַדְמָאָה לְמֵימַר אֲרֵי יְעַרְעִנָּךְ עֵשָׂו אָחִי וּשְׁאֵלְנָךְ לְמֵימַר לְמָן אַתְּ וּלְאָן אַתְּ אָזֵל וּלְמָן אִלֵּין דְּקֳדָמָךְ׃

רש"י ◄ לְמִי־אַתָּה • שֶׁל מִי אַתָּה, מִי שׁוֹלְחֶךָ, וְתַרְגּוּמוֹ: 'לְמָן אַתְּ'. וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ • וְאֵלֶּה שֶׁלְּפָנֶיךָ, שֶׁל מִי הֵם, לְמִי הַמִּנְחָה הַזֹּאת שְׁלוּחָה? לַמֶּ"ד מְשַׁמֶּשֶׁת בְּרֹאשׁ הַתֵּבָה בִּמְקוֹם 'שֶׁל', כְּמוֹ (לעיל לא) "וְכֹל אֲשֶׁר אַתָּה רוֹאֶה לִי הוּא", שֶׁלִּי הוּא, (תהלים כד) "לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ", שֶׁל ה'.

(יט) וְאָמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב מִנְחָה הִוא שְׁלוּחָה לַאדֹנִי לְעֵשָׂו וְהִנֵּה גַם־הוּא אַחֲרֵינוּ׃

יט וְתֵימַר לְעַבְדָּךְ לְיַעֲקֹב תִּקְרֻבְתָּא הִיא דְּמִשַּׁלְחָא לְרִבּוֹנִי לְעֵשָׂו וְהָא אַף הוּא אָתֵי בַּתְרָנָא׃

רש"י ◄ וְאָמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב • עַל רִאשׁוֹן - רִאשׁוֹן, וְעַל אַחֲרוֹן - אַחֲרוֹן. שֶׁשָּׁאַלְתָּ: 'לְמִי אַתָּה'? לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב אֲנִי, וְתַרְגּוּמוֹ: 'לְעַבְדָּךְ לְיַעֲקֹב', וְשֶׁשָּׁאַלְתָּ: 'וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ'? מִנְחָה הִיא שְׁלוּחָה וְגוֹ'. וְהִנֵּה גַם־הוּא • יַעֲקֹב.

(כ) וַיְצַוֶּה גַּם אֶת־הַשֵּׁנִי גַּם אֶת־הַשְּׁלִישִׁי גַּם אֶת־כָּל־הַהֹלְכִים אַחֲרֵי הָעֲדָרִים לֵאמֹר כַּדָּבָר הַזֶּה תְּדַבְּרוּן אֶל־עֵשָׂו בְּמִצַּאֲכֶם אֹתוֹ׃

כ וּפַקִּיד אַף יָת תִּנְיָנָא אַף יָת תְּלִיתָאָה אַף יָת כָּל דְּאָזְלִין בָּתַר עֲדָרַיָּא לְמֵימַר כְּפִתְגָּמָא הָדֵין תְּמַלְּלוּן עִם עֵשָׂו כַּד תַּשְׁכְּחוּן יָתֵהּ׃

(כא) וַאֲמַרְתֶּם גַּם הִנֵּה עַבְדְּךָ יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ כִּי־אָמַר אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה הַהֹלֶכֶת לְפָנָי וְאַחֲרֵי־כֵן אֶרְאֶה פָנָיו אוּלַי יִשָּׂא פָנָי׃

כא וְתֵימְרוּן אַף הָא עַבְדָּךְ יַעֲקֹב אָתֵי בַּתְרָנָא אֲרֵי אָמַר אֲנַחְנֵהּ לְרוּגְזֵהּ בִּתְקֻרְבְתָּא דְּאָזְלַת לְקֳדָמַי וּבָתַר כֵּן אֶחֱזֵי אַפּוֹהִי מָאִים יִסַּב אַפָּי׃

רש"י ◄ אֲכַפְּרָה פָנָיו • אֲבַטֵּל רָגְזוֹ, וְכֵן (ישעיה כח) "וְכֻפַּר בְּרִיתְכֶם אֶת מָוֶת", (שם מז) "לֹא תּוּכְלִי כַּפָּרָה". וְנִרְאֶה בְּעֵינַי שֶׁכָּל כַּפָּרָה שֶׁאֵצֶל חֵטְא וְעָוֹן וְאֵצֶל פָּנִים, כֻּלָּם לְשׁוֹן קִנּוּחַ וְהַעֲבָרָה הֵן. וּלְשׁוֹן אַרְמִית הוּא בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת, בָּעֵי לְכִפּוּרֵי יְדֵיהּ (גיטין נ"ו). וְגַם בִּלְשׁוֹן מִקְרָא נִקְרָאִים הַמִּזְרָקִים כְּפוֹרֵי זָהָב (עזרא א' י') עַל שֵׁם שֶׁבָּהֶם מְקַנְּחַ יָדָיו בִּשְׁפֹת הַמִּזְרָק, לְשׁוֹן רַבֵּנוּ שְׁלֹמֹה. וְכֵן אָמַר אֶנְקְלוֹס אַנַחְנֵיהּ לְרוּגְזֵיהּ: **וְאִם כֵּן יִהְיֶה פִּרוּשׁוֹ**, כִּי חָשַׁב יַעֲקֹב בְּלִבּוֹ **אֲכַפְּרָה פָנָיו**, וְהַכָּתוּב מֵגִיד לָנוּ זֶה, כִּי אֵינֶנּוּ רָאוּי שֶׁיֹּאמְרוּ הַשְּׁלוּחִים לְעֵשָׂו כָּכָה. וְכָךְ פֵּרֵשׁ רַבִּי אַבְרָהָם. וְאֵינֶנּוּ יָשָׁר בְּעֵינַי שֶׁיִּצְטָרֵךְ הַכָּתוּב לְהַגִּיד לָנוּ עַתָּה מַחְשַׁבְתּוֹ זֹאת, וְהִיא יְדוּעָה בְּכָל שׁוֹלְחֵי מִנְחָה. וְעוֹד, שֶׁאִם כֵּן הָיָה רָאוּי שֶׁיַּזְכִּיר הַכָּתוּב זֶה בְּתְחִלָּה, וְהִנֵּה גַּם הוּא אַחֲרֵינוּ כִּי חָשַׁב אֲכַפְּרָה פָנָיו, כִּי עַתָּה לֹא הוֹסִיף עַל הַצַּוָּאָה הַהִיא: **אֲבָל** הַנָּכוֹן כִּי עַתָּה הוֹסִיף לְפָרֵשׁ לָהֶם שֶׁיֹּאמְרוּ הִנֵּה גַּם הוּא אַחֲרֵינוּ בִּלְשׁוֹן כָּבוֹד, כִּלְשׁוֹן זֶה, **גַּם הִנֵּה עַבְדְּךָ יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ**, וְהִקְדִּים אוֹתָנוּ לְפָנָיו לָתֵת כֹּפֶר נַפְשׁוֹ עַל רְאוֹתוֹ פְּנֵי כְּבוֹדְךָ בַּמִּנְחָה הַזֹּאת, כַּאֲשֶׁר יִתְּנוּ הָעֲבָדִים כֹּפֶרָם בְּתֵת לָהֶם רְשׁוּת לִרְאוֹת פְּנֵי הַמֶּלֶךְ, **וְאַחֲרֵי כֵן אֶרְאֶה פָנָיו** כִּי **אוּלַי יִשָּׂא פָנַי** וִיכַבְּדֵנִי, לִהְיוֹתִי מֵרוֹאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ. וְזֶה דֶּרֶךְ מַעֲלָה מִיִּרְאָתוֹ מִמֶּנּוּ. וּבָא **אֲכַפְּרָה פָנָיו**, כִּדְרֶךְ וְאִישׁ חָכָם יְכַפְּרֶנָּה (משלי ט"ז י"ד), יִתֵּן כֹּפֶר עַל הַחֵמָה: **וּלְשׁוֹן** קִנּוּחַ בְּכִפּוּר אֵינֶנּוּ לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ רַק לְשׁוֹן אֲרַמִּית, וְכֵן כְּפוֹרֵי זָהָב שֵׁם הַמִּזְרָקִים בְּבָבֶל, כִּי לְעוֹלָם לֹא תָּבֹא כַּפָּרָה בַּחֵטְא, אֲבָל יֹאמַר לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם (שמות ל' ט"ז), לְכַפֵּר עָלָיו וְנִסְלַח לוֹ (במדבר ט"ו כ"ח), עַל נַפְשׁוֹ, וְיֹאמַר אֲכַפְּרָה בְּעַד חַטַּאתְכֶם (שמות ל"ב ל'), וְכֶלֶן מִלְּשׁוֹן וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ (שם ל' י"ב), שֶׁהוּא פִּדְיוֹן: תורה כב

(כב) וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל־פָּנָיו וְהוּא לָן בַּלַּיְלָה הַהוּא בַּמַּחֲנֶה׃

כב וַעֲבָרַת תִּקְרְבְּתָא עַל אַפּוֹהִי וְהוּא בָת בְּלֵילְיָא הַהוּא בְּמַשְׁרִיתָא׃

רש"י ◄ עַל־פָּנָיו • כְּמוֹ לְפָנָיו, וְכֵן (ירמיה ו) "חָמָס וָשֹׁד יִשָּׁמַע בָּהּ עַל־פָּנַי תָּמִיד", וְכֵן (ישעיה סה) "הַמַּכְעִסִים אוֹתִי עַל־פָּנַי". וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: "עַל פָּנָיו", אַף הוּא שָׁרוּי בְּכַעַס, שֶׁהָיָה צָרִיךְ לְכָל זֶה (ב"ר).

(כג) וַיָּקָם בַּלַּיְלָה הוּא וַיִּקַּח אֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת־שְׁתֵּי שִׁפְחֹתָיו וְאֶת־אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֹר אֵת מַעְבַר יַבֹּק׃

כג וְקָם בְּלֵילְיָא הוּא וּדְבַר יָת תַּרְתֵּין נְשׁוֹהִי וְיָת תַּרְתֵּין לְחֵינָתֵהּ וְיָת חַד עָסַר בְּנוֹהִי וַעֲבַר יָת מַעְבַר יוּבְקָא׃

רש"י ◄ וְאֶת־אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו • (ב"ר) וְדִינָה הֵיכָן הָיְתָה? נִתְּנָה בְּתֵבָה וְנָעַל בְּפָנֶיהָ, שֶׁלֹּא יִתֵּן בָּהּ עֵשָׂו עֵינָיו, וּלְכָךְ נֶעֱנַשׁ יַעֲקֹב שֶׁמִּנְּעָהּ מֵאָחִיו, שֶׁמָּא תַּחֲזִירֶנּוּ לְמוּטָב, וְנָפְלָה בְּיַד שְׁכֶם. יַבֹּק • שֵׁם הַנָּהָר.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ' 263)

וְדִינָה הֵיכָן הָיְתָה (רש"י לב, כג) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ לֹא הֻקְשָׁה לוֹ הֵיכָן הָיוּ הַתְּאוֹמוֹת שֶׁנּוֹלְדוּ עִם כָּל הַשְּׁבָטִים (רש"י פרשתנו לה, יז). וְיֵשׁ לְתָרֵץ עַל פִּי מַה שֶׁכָּתַב רַשִׁ"י (בראשית ד, א־ב) עַל הַפָּסוּק "וַתֵּלֶד אֶת קַיִן", שֶׁהַמִּלָּה "אֶת" בָּאָה לְרַבּוֹת שֶׁתְּאוֹמָה נוֹלְדָה עִם קַיִן. וְאַף כָּאן: "וְאֶת" אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו, בָּאָה לְרַבּוֹת אֶת הַתְּאוֹמוֹת, וְלָכֵן הַקֻּשְׁיָא הִיא רַק עַל דִּינָה.

(כד) וַיִּקָּחֵם וַיַּעֲבִרֵם אֶת־הַנָּחַל וַיַּעֲבֵר אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ׃

כד וּדְבָרְנוּן וְעַבְּרִנּוּן יָת נַחְלָא וְאַעְבַּר יָת דִּילֵהּ׃

רש"י ◄ אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ • הַבְּהֵמָה וְהַמִּטַּלְטְלִים. עָשָׂה עַצְמוֹ כְּגֶשֶׁר, נוֹטֵל מִכָּאן וּמַנִּיחַ כָּאן.

(כה) וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר׃

כה וְאִשְׁתְּאַר יַעֲקֹב בִּלְחוֹדוֹהִי וְאִשְׁתַּדֵּל גַּבְרָא עִמֵּהּ עַד דְּסָלֵק צַפְרָא׃

רש"י ◄ וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב • שָׁכַח פַּכִּים קְטַנִּים וְחָזַר עֲלֵיהֶם (חולין צא). וַיֵּאָבֵק אִישׁ • מְנַחֵם פֵּרַשׁ: 'וַיִּתְעַפֵּר אִישׁ', מִלְּשׁוֹן אָבָק, שֶׁהָיוּ מַעֲלִים עָפָר בְּרַגְלֵיהֶם עַל־יְדֵי נְעָנוּעָם. וְלִי נִרְאֶה שֶׁהוּא לְשׁוֹן 'וַיִּתְקַשֵּׁר', וְלָשׁוֹן

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כב) וְהוּא לָן בַּלַּיְלָה הַהוּא בַּמַּחֲנֶה. יֹאמַר שֶׁלֹּא בָא בְּאָהֳלוֹ בַּלַּיְלָה הַהוּא אֲבָל לָן בַּמַּחֲנֶה עִם עֲבָדָיו וְעִם הָרוֹעִים בַּצֹּאן, עָרוּךְ כְּאִישׁ מִלְחָמָה פֶּן יָבֹא אָחִיו בַּלַּיְלָה וְיַכֶּה בוֹ: תורה כג

(כג־כה) וַיִּקַּח אֶת שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת שְׁתֵּי שִׁפְחֹתָיו. אֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר בַּפָּסוּק הַזֶּה לְהַצָּלָה, אֲבָל אָמַר שֶׁאָסַף נָשָׁיו וְשִׁפְחוֹתָיו וִילָדָיו אֶל שְׂפַת הַנַּחַל, וְעָבַר הוּא לְבַדּוֹ אֶת מַעְבַר יַבֹּק לִרְאוֹת אִם גָּבְהוּ הַמַּיִם, וְשָׁב וּלְקָחָם עִמּוֹ כֻּלָּם כְּאֶחָד וַיַּעֲבִירֵם אֶת הַנַּחַל, וְאַחֲרֵי כֵן **וַיַּעֲבֵר אֶת אֲשֶׁר לוֹ,** מִקְנֵהוּ וּרְכוּשׁוֹ: **וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ.** שֶׁשָּׁכַח פַּכִּים קְטַנִּים וְחָזַר עֲלֵיהֶן, לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט **וַיִּקְחֵם וַיַּעֲבִירֵם אֶת הַנַּחַל,** הָעֲבִירָם עִמּוֹ. **וַיַּעֲבֵר אֶת אֲשֶׁר לוֹ,** בְּצִוּוּי, כִּי חָזַר וְצִוָּה שֶׁיַּעַבְרוּ לְפָנָיו וְנִשְׁאַר הוּא אַחֲרֵיהֶם:

וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ. וַיִּתְעַפֵּר, כָּךְ פֵּרְשׁוּ מְנַחֵם. לְשׁוֹן אָבָק, שֶׁמַּעֲלִין אָבָק בְּרַגְלֵיהֶם. וְלִי נִרְאֶה לְשׁוֹן וַיִּתְקַשֵּׁר, וְלָשׁוֹן אֲרָמִי הוּא, בְּתַר דַּאֲבִיקוּ בֵּיהּ (סַנְהֶדְרִין ס"ד), וַאֲבִיק לֵיהּ מֵיבַק (מְנָחוֹת מ"ב), זֶה לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וַאֲבִיקָה בִּלְשׁוֹן חֲכָמִים חֲבִיקָה שִׁמְשׁוֹ בָּהּ הַרְבֵּה, אֲבֻקְתָּא אִית בָּהּ (מִכּוֹת כ"ג), דַּרְגֵּשׁ עִיּוּלֵי וַאֲפוּקֵי בַּאֲבֻקְתָּא (נְדָרִים נ"ז). וְכֵן אֲבוּקָה בִּלְשׁוֹנָם בַּעֲבוּר הֶיוֹתָהּ מֵעֲצִים דַּקִּים חֲגוּרִים וּקְשׁוּרִים יַחַד, כִּי הַחֵי"ת תִּכְבַּד בִּלְשׁוֹנָם וְהֻקְלוּ אוֹתָהּ לְאָלֶ"ף, וּפְעָמִים רַבִּים יַבְלִיעוּ הַחֵי"ת, תּוּתְךָ (חֻלִּין ז') בְּמָקוֹם תְּחוּתְךָ (זְבָחִים נ"ד) מַסּוּתָא (ב"מ ו'.) בְּמָקוֹם מַסְחוּתָא (קִדּוּשִׁין ל"ג), אַסְיָתָא חַסְיָתָא (שַׁבָּת ע"ז): **וְאֶפְשָׁר** שֶׁיִּהְיֶה **וַיֵּאָבֵק** וַיִּחַבֵּק, כְּמוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ (לְהַלָּן ל"ג ד'), כִּי אוּלַי כֵּן הַלָּשׁוֹן. וּמָצִינוּ בְּרָדִים אֲמֻצִים (זְכַרְיָה ו' ג'), כְּמוֹ חֲמוּצִים, מִלְּשׁוֹן חָמוּץ בְּגָדִים (יְשַׁעְיָה ס"ג א'). וְאָמְרוּ הַמְפָרְשִׁים (הֶרְדַּ"ק) כִּי וַאֲרָזִים בְּמַרְכֻּלְתֵּךְ (יְחֶזְקֵאל כ"ז כ"ד), כְּמוֹ וַחֲרוּזִים, מִן צַוָּארֵךְ בַּחֲרוּזִים (שה"ש א' י'). וְכֵן אָמְרוּ בְּמִלַּת וַתְּאַלְּצֵהוּ (שׁוֹפְטִים ט"ז ט"ז) שֶׁהוּא כְּמוֹ וַתְּחַלְּצֵהוּ, מְהֻפָּךְ מִן וַתִּלְחָצֵהוּ: **וְשֶׁמָּא** הוּא דַּעַת אֲנְקְלוֹס שֶׁאָמַר וְאִשְׁתַּדֵּל, וְכָךְ תִּרְגֵּם וְכִי יְפַתֶּה (שְׁמוֹת כ"ב ט"ו) אֲרֵי יְשַׁדֵּל, יְחַבֵּק וִינַשֵּׁק שֶׁהוּא דֶּרֶךְ הַפִּתּוּי, אוֹ שֶׁלֹּא נִזְדַּמֵּן לוֹ לָשׁוֹן וַעֲשָׂאוֹ עִנְיָן תַּחְבּוּלָה, כִּי כָּל הִשְׁתַּדְּלוּת תַּחְבּוּלָה וְצִדּוּד עִנְיָן. וּבִבְרֵאשִׁית רַבָּה (ע"ז ג') מִי נִתְמַלֵּא אָבָק, הָאִישׁ שֶׁהָיָה עִמּוֹ. כְּדִבְרֵי מְנַחֵם. וְהוּא הַנָּכוֹן: תורה כו

אֲרַמִּי הוּא: 'בָּתַר דְּאַבִּיקוּ בֵּיהּ' 'וַאֲבַק לֵיהּ מֵיבַק', לְשׁוֹן עֲנִיבָה, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ שְׁנַיִם שֶׁמִּתְעַצְּמִים לְהַפִּיל אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ, שֶׁחוֹבְקוֹ וְאוֹבְקוֹ בִּזְרוֹעוֹתָיו. וּפֵרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה, שֶׁהוּא שָׂרוֹ שֶׁל עֵשָׂו (ב"ר).

(כו) וַיַּ֫רְא כִּ֣י לֹ֤א יָכֹל֙ לוֹ֔ וַיִּגַּ֖ע בְּכַף־יְרֵכ֑וֹ וַתֵּ֨קַע֙ כַּף־יֶ֣רֶךְ יַעֲקֹ֔ב בְּהֵאָבְק֖וֹ עִמּֽוֹ׃

כו וַחֲזָא אֲרֵי לָא יָכִיל לֵהּ וּקְרֵיב בִּפְתֵי יַרְכֵּהּ וְזָע פְּתֵי יַרְכָּא דְיַעֲקֹב בְּאִשְׁתַּדָּלוּתֵהּ עִמֵּהּ:

רש"י◄ **וַיִּגַּע בְּכַף־יְרֵכוֹ** • קוּלִית הַיָּרֵךְ הַתָּקוּעַ בַּקִּלְבֹּסֶת, קָרוּי כַּף, עַל שֵׁם שֶׁהַבָּשָׂר שֶׁעָלֶיהָ כְּמִין כַּף שֶׁל קְדֵרָה. **וַתֵּקַע** • נִתְקַעְקַע מִמְּקוֹם חֲבֶרְתָּהּ, וְדוֹמֶה לוֹ (ירמיה ו) "פֶּן־תֵּקַע נַפְשִׁי מִמֵּךְ", לְשׁוֹן הֲסָרָה. וּבַמִּשְׁנָה: 'לְקַעְקֵעַ בֵּיצָתָן', לְשָׁרֵשׁ שָׁרְשֵׁיהֶן.

(כז) וַיֹּ֣אמֶר שַׁלְּחֵ֔נִי כִּ֥י עָלָ֖ה הַשָּׁ֑חַר וַיֹּ֨אמֶר֙ לֹ֣א אֲשַׁלֵּחֲךָ֔ כִּ֖י אִם־בֵּרַכְתָּֽנִי׃

כז וַאֲמַר שַׁלְּחַנִי אֲרֵי סְלִיק צַפְרָא וַאֲמַר לָא אֲשַׁלְחִנָּךְ אֶלָּהֵין בֵּרַכְתָּנִי:

רש"י◄ **כִּי עָלָה הַשָּׁחַר** • וְצָרִיךְ אֲנִי לוֹמַר שִׁירָה בַּיּוֹם (ב"ר. חולין צא). **בֵּרַכְתָּנִי** • הוֹדֵה לִי עַל הַבְּרָכוֹת שֶׁבֵּרְכַנִי אָבִי, שֶׁעֵשָׂו מְעַרְעֵר עֲלֵיהֶן. (וְכָאן קָשֶׁה לְרַשִׁ"י: "תְּבָרְכֵנִי" הָיָה לוֹ לוֹמַר, אֶלָּא הוֹדֵה וְכוּ', וְכֵן אִיתָא בְּהֶדְיָא בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת 'תַּזְרִיעַ', עַמּוּד מ"ה, וְדוֹק).

(כח) וַיֹּ֥אמֶר אֵלָ֖יו מַה־שְּׁמֶ֑ךָ וַיֹּ֖אמֶר יַעֲקֹֽב׃

כח וַאֲמַר לֵהּ מָה שְׁמָךְ וַאֲמַר יַעֲקֹב:

(כט) וַיֹּ֗אמֶר לֹ֤א יַעֲקֹב֙ יֵאָמֵ֣ר עוֹד֙ שִׁמְךָ֔ כִּ֖י אִם־יִשְׂרָאֵ֑ל כִּֽי־שָׂרִ֧יתָ עִם־אֱלֹהִ֛ים וְעִם־אֲנָשִׁ֖ים וַתּוּכָֽל׃

כט וַאֲמַר לָא יַעֲקֹב יִתְאֲמַר עוֹד שְׁמָךְ אֶלָּהֵין יִשְׂרָאֵל אֲרֵי רַבְרְבַת קֳדָם יְיָ וְעִם גּוּבְרַיָּא וִיכָלְתָּא:

רש"י◄ **לֹא יַעֲקֹב** • לֹא יֵאָמֵר עוֹד שֶׁהַבְּרָכוֹת בָּאוּ לְךָ בְּעָקְבָה וּרְמִיָּה, כִּי־אִם בִּשְׂרָרָה וְגִלּוּי פָּנִים, וְסוֹפְךָ שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִגְלֶה עָלֶיךָ בְּבֵית־אֵל וּמַחֲלִיף שִׁמְךָ, וְשָׁם הוּא מְבָרֶכְךָ, וַאֲנִי שָׁם אֶהְיֶה וְאוֹדֶה לְךָ עֲלֵיהֶן, וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: (הושע יב) "וַיָּשַׂר אֶל מַלְאָךְ וַיֻּכָל, בָּכָה וַיִּתְחַנֶּן־לוֹ", בָּכָה הַמַּלְאָךְ וַיִּתְחַנֵּן לוֹ. וּמַה נִּתְחַנֵּן לוֹ? "בֵּית־אֵל יִמְצָאֶנּוּ וְשָׁם יְדַבֵּר עִמָּנוּ", הַמְתֵּן לִי עַד שֶׁיְּדַבֵּר עִמָּנוּ שָׁם. וְלֹא רָצָה יַעֲקֹב, וְעַל־כָּרְחוֹ הוֹדָה לוֹ עֲלֵיהֶן, וְזֶהוּ "וַיְבָרֶךְ אוֹתוֹ שָׁם", שֶׁהָיָה מִתְחַנֵּן לְהַמְתִּין לוֹ, וְלֹא רָצָה. **וְעִם־אֲנָשִׁים** • עֵשָׂו וְלָבָן. **וַתּוּכָל** • לָהֶם.

(ל) וַיִּשְׁאַ֣ל יַעֲקֹ֗ב וַיֹּ֨אמֶר֙ הַגִּֽידָה־נָּ֣א שְׁמֶ֔ךָ וַיֹּ֕אמֶר לָ֥מָּה זֶּ֖ה תִּשְׁאַ֣ל לִשְׁמִ֑י וַיְבָ֥רֶךְ אֹת֖וֹ שָֽׁם׃

ל וּשְׁאֵל יַעֲקֹב וַאֲמַר חַוִּי כְעַן שְׁמָךְ וַאֲמַר לְמָה דְנַן אַתְּ שָׁאֵל לִשְׁמִי וּבָרִיךְ יָתֵהּ תַּמָּן:

רש"י◄ **לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל** • (ב"ר) אֵין לָנוּ שֵׁם קָבוּעַ, מִשְׁתַּנִּין שְׁמוֹתֵינוּ, (הַכֹּל) לְפִי מִצְוַת עֲבוֹדַת הַשְּׁלִיחוּת שֶׁאָנוּ מִשְׁתַּלְּחִים.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כו) וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ. מַלְאָכָיו גִּבּוֹרֵי כֹּחַ עוֹשֵׂי דְּבָרוֹ, וְעַל כֵּן לֹא יָכוֹל לוֹ הַמַּלְאָךְ לְהַזִּיקוֹ, כִּי לֹא הֻרְשָׁה רַק בַּמֶּה שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ לְהָקַע כַּף יְרֵכוֹ. וְאָמְרוּ בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (ע"ז ג') נָגַע בְּכָל הַצַּדִּיקִים שֶׁעֲתִידִין לִהְיוֹת מִמֶּנּוּ, זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל שְׁמָד. וְהָעִנְיָן כִּי הַמְאֹרָע כֻּלּוֹ רֶמֶז לְדוֹרוֹתָיו שֶׁיִּהְיֶה דּוֹר בְּזַרְעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב יִתְגַּבֵּר עֵשָׂו עֲלֵיהֶם עַד שֶׁיִּהְיֶה קָרוֹב לְקַעְקֵעַ בֵּיצָתָן, וְהָיָה זֶה דּוֹר אֶחָד בִּימֵי חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה כְּדוֹר שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא וַחֲבֵרָיו, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (שהש"ר ב' ז') אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אִם יֹאמַר לִי אָדָם תֵּן נַפְשְׁךָ עַל קְדֻשַּׁת שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי נוֹתֵן וּבִלְבַד שֶׁיַּהַרְגּוּנִי מִיָּד, אֲבָל בְּדוֹרוֹ שֶׁל שְׁמָד אֵינִי יָכוֹל לִסְבֹּל, וּמֶה הָיוּ עוֹשִׂים בְּדוֹרוֹ שֶׁל שְׁמָד, הָיוּ מְבִיאִין כַּדּוּרִיּוֹת שֶׁל בַּרְזֶל וּמְלַבְּנִין אוֹתָן בָּאוּר וְנוֹתְנִין אוֹתָן תַּחַת שִׁחְיֵיהֶן וּמַשִּׂיאִין נַפְשׁוֹתֵיהֶן מֵהֶם. וְיֵשׁ דּוֹרוֹת אֲחֵרִים שֶׁעָשׂוּ עִמָּנוּ כָּזֶה וְיוֹתֵר רַע מִזֶּה, וְהַכֹּל סָבַלְנוּ וְעָבַר עָלֵינוּ, כְּמוֹ שֶׁרָמַז וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם: תורה כז

(ל) לָמָּה זֶה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי. אָמַר, אֵין לְךָ בִּידִיעַת שְׁמִי תּוֹעֶלֶת, כִּי אֵין הַכֹּחַ וְהַיְכֹלֶת בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ, אִם תִּקְרָאֵנִי לֹא אַעַנְךָ וְגַם מִצָּרָתְךָ לֹא אוֹשִׁיעֲךָ. אֲבָל עַתָּה אֲבָרֵךְ אוֹתְךָ כִּי כֵן צֻוֵּיתִי, וְלֹא פֵּרַשׁ הַכָּתוּב הַבְּרָכָה. וְהַקָּרוֹב מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (בְּמִדְרַשׁ אַגָּדָה וּבַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ תּוֹלְדוֹת קמ"ד.) שֶׁהוֹדָה לוֹ עַל כָּל הַבְּרָכוֹת שָׁם בַּמָּקוֹם הַהוּא עַל כָּרְחוֹ, כִּי לֹא רָצָה יַעֲקֹב לְהַמְתִּין לוֹ עַד בֵּית אֵל: תורה לא

◆ יום שלישי י"ב כסלו ◆

(לא) וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל כִּי־רָאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל־פָּנִים וַתִּנָּצֵל נַפְשִׁי׃

לא וּקְרָא יַעֲקֹב שְׁמָא דְּאַתְרָא פְּנִיאֵל אֲרֵי חֲזֵיתִי מַלְאָכַיָּא דְיָיָ אַפִּין בְּאַפִּין וְאִשְׁתְּזָבַת נַפְשִׁי׃

(לב) וַיִּזְרַח־לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָבַר אֶת־פְּנוּאֵל וְהוּא צֹלֵעַ עַל־יְרֵכוֹ׃

לב וּדְנַח לֵהּ שִׁמְשָׁא כְּמָא דִי עֲבַר יָת פְּנוּאֵל וְהוּא מַטְלַע עַל יַרְכֵּהּ׃

רש"י◄ **וַיִּזְרַח־לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ•** לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם, הוּא: 'כְּשֶׁהִגִּיעָנוּ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי הֵאִיר לָנוּ הַשַּׁחַר', זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: "וַיִּזְרַח לוֹ", לְצָרְכוֹ, לְרַפְּאוֹת אֶת צַלְעָתוֹ, כְּמָה דְּתֵימָא (מלאכי ג) "שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ", וְאוֹתָן שָׁעוֹת שֶׁמִּהֲרָה לִשְׁקֹעַ בִּשְׁבִילוֹ כְּשֶׁיָּצָא מִבְּאֵר שֶׁבַע, מִהֲרָה לִזְרֹחַ בִּשְׁבִילוֹ. **וְהוּא צוֹלֵעַ•** הָיָה צוֹלֵעַ כְּשֶׁזָּרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ.

(לג) עַל־כֵּן לֹא־יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־גִּיד הַנָּשֶׁה אֲשֶׁר עַל־כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנָּשֶׁה׃

לג עַל כֵּן לָא יֵיכְלוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת גִּידָא דְנַשְׁיָא דִי עַל פְּתֵי יַרְכָּא עַד יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי קְרֵיב בִּפְתֵי יַרְכָּא דְיַעֲקֹב בְּגִידָא דְנַשְׁיָא׃

רש"י◄ **גִּיד הַנָּשֶׁה•** וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ "גִּיד הַנָּשֶׁה"? לְפִי שֶׁנָּשָׁה מִמְּקוֹמוֹ וְעָלָה, וְהוּא לְשׁוֹן קְפִיצָה, וְכֵן (ירמיה נא) "נָשְׁתָּה גְּבוּרָתָם", וְכֵן (לקמן מא) "כִּי נַשַּׁנִי אֱלֹהִים אֶת־כָּל־עֲמָלִי": (**עַל־כַּף הַיָּרֵךְ•** פולפ"א בְּלַעַ"ז, כָּל בָּשָׂר גָּבֹהַּ וְחָלוּל וְעָגֹל, קָרוּי: 'כַּף', כְּמוֹ: "עַד שֶׁתִּתְמָרֵךְ הַכַּף" בְּסַמְּנֵי בַּגְרוּת).

לג (א) וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְעִמּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיַּחַץ אֶת־הַיְלָדִים עַל־לֵאָה וְעַל־רָחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׁפָחוֹת׃

א וּזְקַף יַעֲקֹב עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא עֵשָׂו אֲתָא וְעִמֵּהּ אַרְבַּע מְאָה גֻּבְרִין וּפַלִּיג יָת בְּנָיָא עַל לֵאָה וְעַל רָחֵל וְעַל תַּרְתֵּין לְחֵינָתָא׃

(ב) וַיָּשֶׂם אֶת־הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת־יַלְדֵיהֶן רִאשֹׁנָה וְאֶת־לֵאָה וִילָדֶיהָ אַחֲרֹנִים וְאֶת־רָחֵל וְאֶת־יוֹסֵף אַחֲרֹנִים׃

ב וְשַׁוִּי יָת לְחֵינָתָא וְיָת בְּנֵיהֶן קַדְמָאִין וְיָת לֵאָה וּבְנָהָא בַּתְרָאִין וְיָת רָחֵל וְיָת יוֹסֵף בַּתְרָאִין׃

רש"י◄ **וְאֶת־לֵאָה וִילָדֶיהָ אַחֲרֹנִים•** אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן חָבִיב.

(ג) וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים עַד־גִּשְׁתּוֹ עַד־אָחִיו׃

ג וְהוּא עֲבַר קֳדָמֵיהוֹן וּסְגִיד עַל אַרְעָא שְׁבַע זִמְנִין עַד מִקְרְבֵּהּ עַד (נ"י לְוַת) אֲחוּהִי׃

רש"י◄ **עָבַר לִפְנֵיהֶם•** אָמַר: 'אִם יָבֹא אוֹתוֹ רָשָׁע לְהַלָּחֵם, יִלָּחֵם בִּי תְּחִלָּה'.

(ד) וַיָּרָץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־צַוָּארָיו וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיִּבְכּוּ׃

ד וּרְהַט עֵשָׂו לְקַדְּמוּתֵהּ וְנַפְּקֵהּ וּנְפַל עַל צַוְּארֵהּ וְנַשְּׁקֵהּ וּבְכוֹ׃

רש"י◄ **וַיְחַבְּקֵהוּ•** נִתְגַּלְגְּלוּ רַחֲמָיו שֶׁרָאֲהוּ מִשְׁתַּחֲוֶה כָּל הִשְׁתַּחֲוָאוֹת הַלָּלוּ. **וַיִּשָּׁקֵהוּ•** נָקוּד עָלָיו, וְיֵשׁ חוֹלְקִין בַּדָּבָר הַזֶּה בְּבְרַיְתָא דְ'סִפְרִי': יֵשׁ שֶׁדָּרְשׁוּ נְקֻדָּה זוֹ, לוֹמַר שֶׁלֹּא נְשָׁקוֹ בְּכָל לִבּוֹ (ב"ר). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־יוֹחָאי: 'הֲלָכָה הִיא, בְּיָדוּעַ שֶׁעֵשָׂו שׂוֹנֵא לְיַעֲקֹב, אֶלָּא שֶׁנִּכְמְרוּ רַחֲמָיו בְּאוֹתָהּ שָׁעָה וּנְשָׁקוֹ בְּכָל לִבּוֹ' (בראשית רבה).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כ עמ' 144)

וְיֵשׁ חוֹלְקִין בַּדָּבָר הַזֶּה (רש"י לג, ד) רַשִׁ"י נָקַט לָשׁוֹן זוֹ כְּדֵי לְלַמְּדֵנוּ שֶׁשְּׁנֵי הַפֵּרוּשִׁים 'שְׁקוּלִים' מִבְּחִינַת כֹּבֶד הַקֹּשִׁי שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּכָל אֶחָד מֵהֶם; אֵין כָּאן 'פֵּרוּשׁ רִאשׁוֹן' וּ'פֵּרוּשׁ שֵׁנִי', אֶלָּא שְׁנֵי פֵּרוּשִׁים שְׁקוּלִים. שֶׁכֵּן, הַקֹּשִׁי בַּפֵּרוּשׁ הָרִאשׁוֹן הוּא שֶׁאֵינוֹ מַתְאִים **לְהֶמְשֵׁךְ** הַסִּפּוּר ("וַיִּבְכּוּ", "אָחִי יְהִי לְךָ אֲשֶׁר לָךְ", "אַצִּיגָה נָא עִמְּךָ מִן הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי"). וְהַקֹּשִׁי בַּפֵּרוּשׁ הַשֵּׁנִי הוּא שֶׁאֵינוֹ מַתְאִים **לִתְחִלַּת** הַסִּפּוּר ("וְאַהַרְגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי", "עוֹדֶנּוּ בְּשִׂנְאָתוֹ").

(ה) וַיִּשָּׂא אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־הַיְלָדִים וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה לָךְ וַיֹּאמַר הַיְלָדִים אֲשֶׁר־חָנַן אֱלֹהִים אֶת־עַבְדֶּךָ׃

ה וּזְקַף יָת עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת נְשַׁיָּא וְיָת בְּנַיָּא וַאֲמַר מָן אִלֵּין לָךְ וַאֲמַר בְּנַיָּא דִּי חָס יְיָ יָת עַבְדָּךְ׃

רש"י◄ **מִי־אֵלֶּה לָךְ** • מִי אֵלֶּה לִהְיוֹת שֶׁלְּךָ?.

◆ יום רביעי י"ג כסלו ◆

(ו) וַתִּגַּשְׁן הַשְּׁפָחוֹת הֵנָּה וְיַלְדֵיהֶן וַתִּשְׁתַּחֲוֶין׃

ו וּקְרִיבַת לְחֵינָתָא אִנִּין וּבְנֵיהֵן וּסְגִידָא׃

(ז) וַתִּגַּשׁ גַּם־לֵאָה וִילָדֶיהָ וַיִּשְׁתַּחֲווּ וְאַחַר נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל וַיִּשְׁתַּחֲווּ׃

ז וּקְרִיבָא אַף לֵאָה וּבְנָהָא וּסְגִידוּ וּבָתַר כֵּן קְרֵיב יוֹסֵף וְרָחֵל וּסְגִידוּ׃

רש"י◄ **נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל** • בְּכֻלָּן, הָאִמָּהוֹת נִגָּשׁוֹת לִפְנֵי הַבָּנִים. אֲבָל בְּרָחֵל, יוֹסֵף נִגַּשׁ לְפָנֶיהָ, אָמַר: 'אִמִּי יְפַת תֹּאַר, שֶׁמָּא יִתְלֶה בָּהּ עֵינָיו אוֹתוֹ רָשָׁע, אֶעֱמֹד כְּנֶגְדָּהּ וַאֲעַכְּבֶנּוּ מִלְּהִסְתַּכֵּל בָּהּ'. מִכָּאן זָכָה יוֹסֵף לְבִרְכַּת "עֲלֵי עָיִן".

(ח) וַיֹּאמֶר מִי לְךָ כָּל־הַמַּחֲנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגָשְׁתִּי וַיֹּאמֶר לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי׃

ח וַאֲמַר מָן לָךְ כָּל מַשְׁרִיתָא הָדֵין דִּי עֲרָעִית וַאֲמַר לְאַשְׁכָּחָא רַחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי׃

רש"י◄ **מִי לְךָ כָּל־הַמַּחֲנֶה** • מִי כָּל הַמַּחֲנֶה אֲשֶׁר פָּגַשְׁתִּי, שֶׁהוּא שֶׁלְּךָ, כְּלוֹמַר: לָמָּה הוּא לְךָ?. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: עַל מוֹלִיכֵי הַמִּנְחָה. וּמִדְרָשׁוֹ: כִּתּוֹת שֶׁל מַלְאָכִים פָּגַע, שֶׁהָיוּ דּוֹחֲפִין אוֹתוֹ וְאֶת אֲנָשָׁיו וְאוֹמְרִים לָהֶם: 'שֶׁל מִי אַתֶּם'? וְהֵם אוֹמְרִים לָהֶם: 'שֶׁל עֵשָׂו', וְהֵן אוֹמְרִים: 'הַכּוּ, הַכּוּ', וְאֵלּוּ אוֹמְרִים: 'הַנִּיחוּ, בְּנוֹ שֶׁל יִצְחָק הוּא', וְלֹא הָיוּ מַשְׁגִּיחִים עָלָיו, 'בֶּן בְּנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם הוּא', וְלֹא הָיוּ מַשְׁגִּיחִים עָלָיו, 'אָחִיו שֶׁל יַעֲקֹב הוּא', אוֹמְרִים לָהֶם: 'אִם כֵּן, מִשֶּׁלָּנוּ אַתֶּם'.

(ט) וַיֹּאמֶר עֵשָׂו יֶשׁ־לִי רָב אָחִי יְהִי לְךָ אֲשֶׁר־לָךְ׃

ט וַאֲמַר עֵשָׂו אִית לִי סַגִּי אָחִי אַצְלַח בְּדִילָךְ׃

רש"י◄ **יְהִי לְךָ אֲשֶׁר־לָךְ** • כָּאן הוֹדָה לוֹ עַל הַבְּרָכוֹת (ב"ר).

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ה) **מִי אֵלֶּה לָךְ.** שָׁאַל עַל הַנָּשִׁים וְעַל הַיְלָדִים, וְעָנָה **הַיְלָדִים אֲשֶׁר חָנַן אֱלֹהִים אֶת עַבְדֶּךָ,** דֶּרֶךְ מוּסָר, כִּי לֹא רָצָה לוֹמַר שֶׁהֵן נָשָׁיו, וְהֵבִין עֵשָׂו שֶׁהֵן אִמּוֹת הַיְלָדִים: תורה ו

(ח) **מִי לְךָ כָּל הַמַּחֲנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגָשְׁתִּי.** הִנֵּה עַבְדֵי יַעֲקֹב עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה אוֹתָם וְלֹא רָצָה לְקַבֵּל מֵהֶם. אוֹ שֶׁהוּא בְּגַאֲוָתוֹ וְעֶבְרָתוֹ לֹא דִּבֵּר עִמָּם וְלֹא שְׁאָלָם לְמִי אַתָּה וְאָנָה תֵּלֵךְ, וְהֵם יָרְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו, וְאָמַר עַתָּה **מִי לְךָ כָּל הַמַּחֲנֶה הַזֶּה,** כִּי חָשַׁב שֶׁהֵם לְיַעֲקֹב מִדִּבְרֵי הַמַּלְאָכִים הָרִאשׁוֹנִים, אוֹ שֶׁאֵלֶּה הַשְּׁלוּחִים הִגִּידוּ כֵן בְּמַחֲנֵה עֵשָׂו, אוֹ שֶׁאֵין אָדָם אֶחָד בַּדֶּרֶךְ הַהוּא לִהְיוֹת לוֹ כֵּן.

וְטַעַם מִי לְךָ כָּל הַמַּחֲנֶה הַזֶּה, כְּלוֹמַר מִי זֶה לְךָ שֶׁתִּשְׁלַח לוֹ כָּל אֵלֶּה, כְּלוֹמַר מִי הוּא הַגָּדוֹל אֶצְלְךָ שֶׁתִּשְׁלַח לוֹ כָּל אֵלֶּה, וְהוּא עָנָהוּ **לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי,** כִּי אַתָּה הַגָּדוֹל וְהָאָדוֹן בְּעֵינַי: תורה ט

(י) וַיֹּ֣אמֶר יַעֲקֹ֗ב אַל־נָא֙ אִם־נָ֣א מָצָ֤אתִי חֵן֙ בְּעֵינֶ֔יךָ וְלָקַחְתָּ֥ מִנְחָתִ֖י מִיָּדִ֑י כִּ֣י עַל־כֵּ֞ן רָאִ֣יתִי פָנֶ֗יךָ כִּרְאֹ֛ת פְּנֵ֥י אֱלֹהִ֖ים וַתִּרְצֵֽנִי׃

י וַאֲמַר יַעֲקֹב בְּבָעוּ אִם כְּעַן אַשְׁכָּחִית רַחֲמִין בְּעֵינָיךְ וּתְקַבֵּל תִּקְרֻבְתִּי מִן יְדִי אֲרֵי עַל כֵּן חֲזִתִּנּוּן לְאַפָּיךְ כְּחֵיזוּ אַפֵּי רַבְרְבַיָּא וְאִתְרְעֵית לִי׃

רש"י◄ **אַל־נָא** • אַל נָא תֹּאמַר לִי כֵּן. **אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלָקַחְתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי עַל־כֵּן רָאִיתִי פָנֶיךָ וְגוֹ'** • כִּי כְּדַאי וְהָגוּן לְךָ שֶׁתְּקַבֵּל מִנְחָתִי, עַל אֲשֶׁר רָאִיתִי פָּנֶיךָ, וְהֵן חֲשׁוּבִין לִי כִּרְאִיַּת פְּנֵי הַמַּלְאָךְ, שֶׁרָאִיתִי שַׂר שֶׁלְּךָ. וְעוֹד, עַל שֶׁנִּתְרַצֵּיתָ לִמְחֹל לִי עַל סֻרְחָנִי. וְלָמָּה הִזְכִּיר לוֹ רְאִיַּת הַמַּלְאָךְ? כְּדֵי שֶׁיִּתְיָרֵא הֵימֶנּוּ וְיֹאמַר: 'רָאָה הַמַּלְאָכִים וְנִצּוֹל, אֵינִי יָכֹל לוֹ מֵעַתָּה'. **וַתִּרְצֵנִי** • נִתְפַּיַּסְתָּ לִי, וְכֵן כָּל 'רָצוֹן' שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן פִּיּוּס, אפיצומנ"ט בְּלַעַ"ז. (ויקרא כב) "כִּי לֹא לְרָצוֹן יִהְיֶה לָכֶם", הַקָּרְבָּנוֹת בָּאוֹת לְפַיֵּס וּלְרַצּוֹת, וְכֵן (משלי י) "שִׂפְתֵי צַדִּיק יֵדְעוּן רָצוֹן", יוֹדְעִים לְפַיֵּס וּלְרַצּוֹת.

(יא) קַח־נָ֤א אֶת־בִּרְכָתִי֙ אֲשֶׁ֣ר הֻבָ֣את לָ֔ךְ כִּֽי־חַנַּ֥נִי אֱלֹהִ֖ים וְכִ֣י יֶשׁ־לִי־כֹ֑ל וַיִּפְצַר־בּ֖וֹ וַיִּקָּֽח׃

יא קַבֵּל כְּעַן יָת תִּקְרֻבְתִּי דְּאִתּוֹתִיאַת לָךְ אֲרֵי רַחִים עֲלַי (קֳדָם) יְיָ וַאֲרֵי אִית לִי כֹּלָּא וְאַתְקֵף בֵּהּ וְקַבִּיל׃

רש"י◄ **בִּרְכָתִי** • מִנְחָתִי, מִנְחָה זוֹ הַבָּאָה עַל רְאִיַּת פָּנִים, וְלִפְרָקִים אֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא לִשְׁאֵלַת שָׁלוֹם, וְכָל בְּרָכָה שֶׁהִיא לִרְאִיַּת פָּנִים, כְּגוֹן: (לקמן מז) "וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת־פַּרְעֹה", (מלכים ב יח) "עָשׂוּ אִתִּי בְּרָכָה" דְּסַנְחֵרִיב, וְכֵן (שמואל ב ח) "לִשְׁאֹל לוֹ לְשָׁלוֹם וּלְבָרְכוֹ" דְּתוֹעִי מֶלֶךְ חֲמָת, כֻּלָּם לְשׁוֹן בִּרְכַּת שָׁלוֹם הֵן, שֶׁקּוֹרִין בְּלַעַ"ז שלודא"ר. אַף זוֹ בִּרְכָתִי, מו"ן שלו"ד. **אֲשֶׁר הֻבָאת לָךְ** • לֹא טָרַחְתָּ בָּהּ, וַאֲנִי יָגַעְתִּי לְהַגִּיעָהּ עַד שֶׁבָּאָה לְיָדְךָ (בראשית רבא). **חַנַּנִי** • נוּ"ן רִאשׁוֹנָה מֻדְגֶּשֶׁת לְפִי שֶׁהִיא מְשַׁמֶּשֶׁת בִּמְקוֹם שְׁתֵּי נוּנִי"ן, שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר: 'חֲנָנַנִי', שֶׁאֵין 'חָנַן' בְּלֹא שְׁתֵּי נוּנִי"ן, וְהַשְּׁלִישִׁית לְשִׁמּוּשׁ, כְּמוֹ: "עָשַׂנִי", "זְבָדַנִי". **יֶשׁ־לִי־כֹל** • כָּל סִפּוּקִי. וְעֵשָׂו דִּבֶּר בִּלְשׁוֹן גַּאֲוָה: "יֶשׁ לִי רָב", יוֹתֵר וְיוֹתֵר מִכְּדֵי צָרְכִּי.

(יב) וַיֹּ֖אמֶר נִסְעָ֣ה וְנֵלֵ֑כָה וְאֵלְכָ֖ה לְנֶגְדֶּֽךָ׃

יב וַאֲמַר נִטַּל וְנֵיהָךְ וְאֵיהַךְ לְקָבְלָךְ׃

רש"י◄ **נִסְעָה** • כְּמוֹ 'שִׁמְעָה, סְלָחָה', שֶׁהוּא כְּמוֹ: שְׁמַע, סְלַח. אַף כָּאן, "נִסְעָה" כְּמוֹ: נִסַּע, וְהַנּוּ"ן יְסוֹד בַּתֵּבָה. וְתַרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס: 'נִטַּל וְנֵיהָךְ', עֵשָׂו אָמַר לְיַעֲקֹב: 'נִסַּע מִכָּאן וְנֵלֵךְ'. **וְאֵלְכָה לְנֶגְדֶּךָ** • בְּשָׁוֶה לְךָ, טוֹבָה זוֹ אֶעֱשֶׂה לְךָ, שֶׁאַאֲרִיךְ יְמֵי מַהֲלַכְתִּי לָלֶכֶת לְאַט כַּאֲשֶׁר אַתָּה צָרִיךְ, וְזֶהוּ "לְנֶגְדֶּךָ", בְּשָׁוֶה לְךָ.

(יג) וַיֹּ֣אמֶר אֵלָ֗יו אֲדֹנִ֤י יֹדֵ֙עַ֙ כִּֽי־הַיְלָדִ֣ים רַכִּ֔ים וְהַצֹּ֥אן וְהַבָּקָ֖ר עָלֹ֣ת עָלָ֑י וּדְפָקוּם֙ יֹ֣ום אֶחָ֔ד וָמֵ֖תוּ כָּל־הַצֹּֽאן׃

יג וַאֲמַר לֵהּ רִבּוֹנִי יְדַע אֲרֵי יָנְקַיָּא רַכִּיכִין וְעָנָא וְתוֹרֵי מֵינִקְתָּא עָלָי וּדְחוֹקִנוּן יוֹמָא חַד וִימוּתוּן כָּל עָנָא׃

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(י) כִּי עַל כֵּן רָאִיתִי פָנֶיךָ. אָמַר לוֹ, תִּקַּח מִנְחָתִי מִיָּדִי בַּעֲבוּר שֶׁרָאִיתִי פָּנֶיךָ שֶׁהֵם לִי כִּרְאוֹת פְּנֵי אֱלֹהִים, וַתִּרְצֵנִי בְּקַבָּלַת הַמִּנְחָה, כַּאֲשֶׁר הָאֱלֹהִים רוֹצֶה אֶת יְרֵאָיו בְּקַבָּלַת מִנְחָתָם וְקָרְבָּנָם. כְּעִנְיַן וְנִרְצָה לוֹ (וַיִּקְרָא א' ד'), עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל מִזְבְּחִי (יְשַׁעְיָה נ"ו ז'), מִלְּשׁוֹן יְהִי רְצוּי אֶחָיו (דְּבָרִים ל"ג כ"ד), וְאוֹר פָּנֶיךָ כִּי רְצִיתָם (תְּהִלִּים מ"ד ד'), כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבָנֶיהָ (שָׁם ק"ב ט"ו), כֻּלָּם עִנְיַן חֵפֶץ וְחֵשֶׁק בַּדָּבָר. וְרַשִּׁ"י כָּתַב עַל שֶׁנִּתְרַצֵּיתָ לִמְחֹל לִי עַל סֹרְחָנִי. **וַתִּרְצֵנִי,** נִתְפַּיַּסְתָּ לִי. וּכְבָר אָמַרְתִּי (לְעֵיל ל"ב כ"א) שֶׁאֵינֶנּוּ טוֹב שֶׁיִּהְיֶה לוֹ מַזְכִּיר עָוֹן: תורה יא

(יא) קַח נָא אֶת בִּרְכָתִי. הַמִּנְחָה, וְכֵן עֲשׂוּ אִתִּי בְרָכָה (מ"ב י"ח ל"א), הָשִׁיבוּ לִי מִנְחָה. וְכֵן קַח נָא בְרָכָה מֵאֵת עַבְדֶּךָ (שָׁם ה' ט"ו). וְיִקְרְאוּ הַמִּנְחָה שֶׁיִּשְׁלַח הָאָדָם לִרְצוֹנוֹ בְּרָכָה, כִּי הוּא שׁוֹלֵחַ מֵאֲשֶׁר בֵּרַךְ אוֹתוֹ הַשֵּׁם, כְּעִנְיַן אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ תִּתֶּן לוֹ (דְּבָרִים ט"ו י"ד), כַּאֲשֶׁר אָמַר לְמַעְלָה (ל"ב י"ד) מִן הַבָּא בְיָדוֹ. וְהַמִּנְחָה אֲשֶׁר הִתְנוּ בָּהּ לַמֶּלֶךְ בְּדָבָר יָדוּעַ תִּקָּרֵא מַס: תורה יב

(יג) וָמֵתוּ כָּל הַצֹּאן. דֶּרֶךְ חֶמְלָה, שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר "וּמֵתוּ כֻּלָּם", אֲבָל לֹא יֹאמַר כֵּן עַל הַיְלָדִים. וְגַם לֹא רָצָה לוֹמַר "וּמֵתוּ" סְתָם, עַל הַבָּקָר וְעַל הַצֹּאן, כִּי יַחֲמֹל עַל הַיְלָדִים שֶׁלֹּא יִהְיוּ בְּמַשְׁמָע. וְלֹא רָצָה לְהַאֲרִיךְ "וּמֵתוּ כָּל הַצֹּאן וְהַבָּקָר":

אוֹ יִהְיֶה פֵּרוּשׁוֹ **כִּי הַיְלָדִים רַכִּים,** וְיִיעָפוּ נְעָרִים וְיִיגָעוּ וְלֹא יִרְצוּ לָלֶכֶת, **וְהַצֹּאן וְהַבָּקָר עָלוֹת,** וְאִם יִדְחְקוּם יָמוּתוּ **הַצֹּאן** שֶׁהֵם בְּהֵמָה דַּקָּה, כִּי הַבָּקָר לֹא יָמוּת אֲבָל יַזִּיק לָהֶם: תורה יד

רש"י◄ **עָלוֹת עָלַי•** הַצֹּאן וְהַבָּקָר שֶׁהֵן עָלוֹת, מֵטָּלוֹת עָלַי לְנַהֲלָן לְאַט. **עָלוֹת•** מְגַדְּלוֹת עוֹלְלֵיהֶן, לְשׁוֹן: (איכה ב) "עוֹלֵל וְיוֹנֵק", (ישעיה סה) "עוּל יָמִים", (שמואל א ו) "שְׁתֵּי פָּרוֹת עָלוֹת", בְּלַעַ"ז אנפיטי"ש. **וּדְפָקוּם יוֹם אֶחָד•** (וְאִם יִדְפְּקוּם יוֹם אֶחָד) לְיַגְּעָם בַּדֶּרֶךְ בִּמְרוּצָה "וָמֵתוּ כָּל הַצֹּאן". **וּדְפָקוּם•** כְּמוֹ: (שיר השירים ה) "קוֹל דּוֹדִי דּוֹפֵק", נוֹקֵשׁ בַּדֶּלֶת.

(יד) יַעֲבָר־נָא אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ וַאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־לְפָנַי וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים עַד אֲשֶׁר־אָבֹא אֶל־אֲדֹנִי שֵׂעִירָה:

יד יְעִבַּר כְּעַן רִבּוֹנִי קֳדָם עַבְדֵּהּ וַאֲנָא אֶדַּבַּר בְּנִיחַ לְרֶגֶל עוֹבַדְתָּא דִּי קֳדָמַי וּלְרֶגֶל יַנְקַיָּא עַד דִּי אֵעוֹל לְוַת רִבּוֹנִי לְשֵׂעִיר:

רש"י◄ **יַעֲבָר־נָא אֲדֹנִי•** אַל תַּאֲרִיךְ יָמֵי הֲלִיכָתְךָ, עֲבֹר כְּפִי דַּרְכְּךָ וְאַף אִם תִּתְרַחֵק. **אֶתְנַהֲלָה•** אֶתְנַהֵל, הֵ"א יְתֵרָה, כְּמוֹ: אַרְדָּה, אֶשְׁמְעָה. **לְאִטִּי•** לְאַט שֶׁלִּי, לְשׁוֹן נַחַת, (ישעיה ח) "הַהוֹלְכִים לְאַט", (שמואל ב יח) "לְאַט לִי לַנַּעַר". "לְאִטִּי", הַלָּמֶ"ד מִן הַיְסוֹד וְאֵינָהּ מְשַׁמֶּשֶׁת, 'אֶתְנַהֵל נַחַת שֶׁלִּי'. **לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה•** לְפִי צֹרֶךְ הֲלִיכַת רַגְלֵי הַמְּלָאכָה הַמֻּטֶּלֶת עָלַי לְהוֹלִיךְ. **וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים•** לְפִי רַגְלֵיהֶם, שֶׁהֵם יְכוֹלִים לֵילֵךְ. **עַד אֲשֶׁר־אָבֹא אֶל־אֲדֹנִי שֵׂעִירָה•** הִרְחִיב לוֹ הַדֶּרֶךְ, שֶׁלֹּא הָיָה דַּעְתּוֹ לָלֶכֶת אֶלָּא עַד סֻכּוֹת, אָמַר: 'אִם דַּעְתּוֹ לַעֲשׂוֹת לִי רָעָה, יַמְתִּין עַד בּוֹאִי אֶצְלוֹ', וְהוּא לֹא הָלַךְ. (ב"ר) וְאֵימָתַי יֵלֵךְ? בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (עובדיה א כ"א): "וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו". וּמִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה, יֵשׁ לְפָרְשָׁה זוֹ - רַבִּים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'תורת מנחם – התוועדויות' תשד"מ ח"א עמ' 955 ואילך)

מַדּוּעַ יִקְרְאוּ לְעֵשָׂו "אֲדוֹנִי" לֶעָתִיד־לָבֹא?

עַל הַפָּסוּק "עַד אֲשֶׁר אָבוֹא אֶל אֲדוֹנִי שֵׂעִירָה" (לג, יד), פֵּירֵשׁ רַשִּׁ"י "וְאֵימָתַי יֵלֵךְ, בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ. שֶׁנֶּאֱמַר, וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפּוֹט אֶת הַר עֵשָׂו".

וְיֵשׁ לְעַיֵּן, הֲרֵי עִנְיָן זֶה יְקוּמִים רַק לֶעָתִיד־לָבֹא, וְאִם־כֵּן מַדּוּעַ נִקְרָא כָּאן עֵשָׂו בְּשֵׁם "אֲדוֹנִי", הֲרֵי בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ לֹא יִהְיֶה עֵשָׂו "אָדוֹן" לְיַעֲקֹב?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּיאוּר בָּזֶה:

כָּל דָּבָר שֶׁבָּעוֹלָם, גַּם דְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים וּפְחוּתִים בְּיוֹתֵר, יֵשׁ בָּהֶם נִיצוֹץ שֶׁל קְדוּשָׁה. וְאַדְרַבָּה, כְּכָל שֶׁהַדָּבָר נִמְצָא לְמַטָּה מַטָּה יוֹתֵר, הֲרֵי זֶה מוֹרֶה שֶׁנִּיצוֹץ הַקְּדוּשָׁה שֶׁבּוֹ הוּא מִמְּקוֹם עֶלְיוֹן יוֹתֵר. כְּהַכְּלָל הַיָּדוּעַ "כָּל הַגָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר יוֹרֵד לְמַטָּה יוֹתֵר" (ראה 'לקוטי תורה' אמור לד, ג. שלח לז, א. ובכמה מקומות) אֶלָּא שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת, הַנִּיצוֹץ מוּסְתָּר וְנֶעְלָם בַּמָּקוֹם הַתַּחְתּוֹן וְאֵינוֹ גָּלוּי לַכֹּל.

אַךְ בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ, כַּאֲשֶׁר "וְאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ" (זכריה יג, ב), וִיבוּטְלוּ כָּל הַהַעְלָמוֹת וְהַהֶסְתֵּרִים, אֲזַי יִתְגַּלּוּ כָּל נִיצוֹצוֹת הַקְּדוּשָׁה.

וְעַל־פִּי הַנַּ"ל, שֶׁכְּכָל שֶׁהַדָּבָר נִמְצָא לְמַטָּה יוֹתֵר הֲרֵי הַנִּיצוֹץ שֶׁבּוֹ נַעֲלֶה יוֹתֵר, נִמְצָא שֶׁהַנִּיצוֹץ שֶׁבְּעֵשָׂו הָרָשָׁע - גָּבוֹהַּ הוּא בְּיוֹתֵר.

וְלָכֵן, דַּוְקָא "בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ" יִקְרְאוּ לְעֵשָׂו "אֲדוֹנִי" מִפְּנֵי שֶׁאָז יִתְגַּלֶּה הַנִּיצוֹץ שֶׁבּוֹ, שֶׁנַּעֲלֶה הוּא בְּיוֹתֵר.

(טו) וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אַצִּיגָה־נָּא עִמְּךָ מִן־הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי:

טו וַאֲמַר עֵשָׂו אֶשְׁבּוֹק כְּעַן עִמָּךְ מִן עַמָּא דִּעְמִי וַאֲמַר לְמָא דְנַן אַשְׁכַּח רַחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי:

רש"י◄ **וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה•** תַּעֲשֶׂה לִי טוֹבָה זוֹ שֶׁאֵינִי צָרִיךְ לָהּ?. **אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי•** וְלֹא תְּשַׁלֵּם לִי עַתָּה שׁוּם גְּמוּל.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יד) עַד אֲשֶׁר אָבֹא אֶל אֲדֹנִי שֵׂעִירָה.

הָיָה לְיַעֲקֹב בְּשׁוּבוֹ אֶל אַרְצוֹ דֶּרֶךְ בְּאֶרֶץ שֵׂעִיר, וְהִנֵּה אָמַר לוֹ עֵשָׂו וְאֵלְכָה לְנֶגְדֶּךָ, שֶׁלֹּא יִפְּרֵד מִמֶּנּוּ עַד שׁוּבוֹ אֶל אָבִיו לַעֲשׂוֹת לוֹ כָּבוֹד בְּבוֹאוֹ אֶל אַרְצוֹ, וְיַעֲקֹב אָמַר אָנִי אֵלֵךְ לְאִטִּי וַאֲדֹנִי יָשׁוּב אֶל עִיר מֶמְשַׁלְתּוֹ, וְאִם אָשׁוּב דֶּרֶךְ עִירוֹ יְכַבְּדֵנִי וְיֵלֵךְ עִמִּי כַּאֲשֶׁר יַחְפֹּץ. וְלֹא הָיָה זֶה נֵדֶר מִמֶּנּוּ שֶׁיָּבֹא אֵלָיו, שֶׁאֵין עֵשָׂו צָרִיךְ לוֹ. **וְרַבּוֹתֵינוּ** אָמְרוּ (ע"ז ב"ה:) עוֹד שֶׁלֹּא הָיָה בְּדַעַת יַעֲקֹב לָשׁוּב דֶּרֶךְ שֵׂעִיר, וּרְצוֹנוֹ הָיָה לְהִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ כַּאֲשֶׁר יוּכַל, אֲבָל הִרְחִיב לוֹ אֶת הַדֶּרֶךְ. וְגַם זוֹ עֲצַת חָכְמָה, וְעוֹד לָהֶם מִדְּרָשׁ אַחֵר (ב"ר ע"ח י"ד) שֶׁיִּקְיֵם דְּבָרוֹ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (עובדיה א' כ"א) וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו, יֹאמַר כִּי הַמּוֹשִׁיעִים אֲשֶׁר בְּהַר צִיּוֹן יַעֲלוּ לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו: תורה טו

(טו) לָמָּה זֶּה אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי.

לָמָּה זֶּה, תַּעֲשֶׂה לִי טוֹבָה שֶׁאֵינִי צָרִיךְ לָהּ. **אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֶיךָ,** וְלֹא תְּשַׁלֵּם עַתָּה שׁוּם גְּמוּל, לְשׁוֹן רַשִּׁ"י.

(טז) **וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ שֵׂעִירָה:**

רש"י ◄ **וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ •** (ב"ר) עֵשָׂו לְבַדּוֹ. וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ שֶׁהָלְכוּ עִמּוֹ, נִשְׁמְטוּ מֵאֶצְלוֹ אֶחָד אֶחָד. וְהֵיכָן פָּרַע לָהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא? בִּימֵי דָוִד, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ל) "כִּי אִם אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ נַעַר אֲשֶׁר רָכְבוּ עַל הַגְּמַלִּים".

טז וַתַּב בְּיוֹמָא הַהוּא עֵשָׂו לְאָרְחֵהּ לְשֵׂעִיר:

(יז) **וְיַעֲקֹב נָסַע סֻכֹּתָה וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכּוֹת עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם סֻכּוֹת:**

רש"י ◄ **וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת •** (מגילה יז) שָׁהָה שָׁם י"ח חֹדֶשׁ: קַיִץ, וְחֹרֶף וְקַיִץ, סֻכּוֹת — קַיִץ, בַּיִת — חֹרֶף, סֻכּוֹת — קַיִץ.

יז וְיַעֲקֹב נְטַל לְסֻכּוֹת וּבְנָא לֵהּ בֵּיתָא וְלִבְעִירֵהּ עֲבַד מְטַלָּן עַל כֵּן קְרָא שְׁמָא דְּאַתְרָא סֻכּוֹת:

(יח) **וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם עִיר שְׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיְחַן אֶת־פְּנֵי הָעִיר:**

רש"י ◄ **שָׁלֵם •** שָׁלֵם בְּגוּפוֹ, שֶׁנִּתְרַפֵּא מִצַּלְעָתוֹ. (שבת לג) שָׁלֵם בְּמָמוֹנוֹ, שֶׁלֹּא חָסַר כְּלוּם מִכָּל אוֹתוֹ דּוֹרוֹן. שָׁלֵם בְּתוֹרָתוֹ, שֶׁלֹּא שָׁכַח תַּלְמוּדוֹ בְּבֵית לָבָן. **עִיר שְׁכֶם •** כְּמוֹ לְעִיר, וְכָמוֹהוּ (רות א) "עַד בּוֹאֲנָה בֵּית לָחֶם". **בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם •** כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: 'יָצָא פְּלוֹנִי מִבֵּין שְׁנֵי אֲרָיוֹת וּבָא שָׁלֵם', אַף כָּאן: וַיָּבֹא שָׁלֵם מִפַּדַּן אֲרָם, מִלָּבָן וּמֵעֵשָׂו שֶׁנִּזְדַּוְּגוּ לוֹ בַּדֶּרֶךְ.

יח וַאֲתָא יַעֲקֹב שְׁלִים קַרְתָּא דִּשְׁכֶם דִּי בְּאַרְעָא דִכְנָעַן בְּמֵיתֵהּ מִפַּדַּן דַּאֲרָם וּשְׁרָא לָקֳבֵל (אַפֵּי) קַרְתָּא:

(יט) **וַיִּקֶן אֶת־חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה־שָׁם אָהֳלוֹ מִיַּד בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבִי שְׁכֶם בְּמֵאָה קְשִׂיטָה:**

רש"י ◄ **קְשִׂיטָה •** מָעָה, אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: 'כְּשֶׁהָלַכְתִּי לִכְרַכֵּי הַיָּם הָיוּ קוֹרִין לְמָעָה, קְשִׂיטָה'. (וְתַרְגּוּמוֹ: 'חוּרְפָּן', טוֹבִים, חֲרִיפִים בְּכָל מָקוֹם, בְּגוֹן: "עוֹבֵר לַסּוֹחֵר").

יט וּזְבַן יָת אַחֲסָנַת חַקְלָא דִּי פְרַס תַּמָּן מַשְׁכְּנֵהּ מִידָא דִבְנֵי חֲמוֹר אֲבוּהִי דִשְׁכֶם בְּמֵאָה חוּרְפָּן:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְהַכַּוָּנָה בְּיַעֲקֹב כִּי לֹא הָיָה חָפֵץ בְּהֶם וּבַחֲבוּרָתָם כְּלָל, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁהָיָה בְּדַעְתּוֹ לָלֶכֶת דֶּרֶךְ אַחֶרֶת:

וְרַכּוֹתֵינוּ רָאוּ עוֹד בָּזֶה עֵצָה, אָמְרוּ (ב"ר ע"ח ט"ז) רַבִּי יַנַּאי כַּד הַוֵּה סָלִיק לְמַלְכוּתָא הַוֵּה מִסְתַּכֵּל בַּהֲדָא פָּרְשָׁתָא וְלֹא הַוֵּה נָסִיב עִמֵּיה רוֹמָאִין, חַד זְמָן לֹא אִסְתַּכֵּל בָּהּ וְנָסִיב עִמֵּיה רוֹמָאִין, וְלֹא הִגִּיעוּ לְעַכּוֹ עַד שֶׁמָּכַר פִּינָס שֶׁלּוֹ. מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה קַבָּלָה בְּיָדָם שֶׁזּוּ פָּרָשַׁת גְּלוּת. כְּשֶׁהָיָה בָּא בְּרוֹמָה בַּחֲצַר מַלְכֵי אֱדוֹם עַל עִסְקֵי הַצִּבּוּר הָיָה מִסְתַּכֵּל בְּפָרָשָׁה זוֹ לָלֶכֶת אַחֲרֵי עֲצַת הַזְּקֵנִים הֶחָכָם, כִּי מִמֶּנּוּ יִרְאוּ הַדּוֹרוֹת וְכֵן יַעֲשׂוּ, וְלֹא הָיָה מְקַבֵּל חֶבְרַת אַנְשֵׁי רוֹמִי לְלַוּתוֹ שֶׁאֵין מְקָרְבִין אֶלָּא לַהֲנָאַת עַצְמָן וּמַפְקִירִין מְמוֹנוֹ שֶׁל אָדָם: תורה טז

(יז) וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת. יִתְּכֵן כִּי הָיָה הַמָּקוֹם מָקוֹם אֵין שָׁם עִיר, וְהֶצְרֵךְ לִבְנוֹת לוֹ בַּיִת וְלַעֲשׂוֹת סֻכּוֹת. אוֹ **וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת,** שֶׁבָּנָה לוֹ בַּיִת גָּדוֹל וּבוֹ מִגְדָּל עוֹז לְהִשָּׁגֵב מִפְּנֵי עֵשָׂו: תורה יח

(יח) וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם. מִפַּדַּן אֲרָם. כְּאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ יָצָא פְּלוֹנִי מִבֵּין שְׁנֵי אֲרָיוֹת וּבָא שָׁלֵם, אַף כָּאן **וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם** מִלָּבָן וּמֵעֵשָׂו, זֶה לְשׁוֹן רַשִׁ"י. אֲבָל רַבִּי אַבְרָהָם פֵּרֵשׁ שָׁבָא בְּשָׁלוֹם וְלֹא אֵרַע לוֹ שׁוּם מְאוֹרָע, כִּי עַתָּה יֵחָל לְסַפֵּר מְאוֹרַע דִּינָה:

וּלְפִי דַּעְתִּי אָמַר הַכָּתוּב כֵּן, כִּי בְּסֻכּוֹת הָיָה מִתְפַּחֵד מֵעֵשָׂו, כִּי סֻכּוֹת בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָח בְּמַלְכוּת סִיחוֹן, אִם הוּא הַמַּזְכָּר בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ (י"ג כ"ז), וְאִם הוּא אַחֵר, הִנֵּה הוּא יוֹתֵר קָרוֹב לְשֵׂעִיר. וְעַד הֵיוֹתוֹ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן לֹא שָׁקַט לִבּוֹ, כִּי אָז יָדַע שֶׁלֹּא יִגַּע בּוֹ כִּי אָבִיו קָרוֹב מִשָּׁם, אוֹ שֶׁיַּעַזְרוּהוּ אַנְשֵׁי הָאָרֶץ, כִּי אָבִיו נְשִׂיא אֱלֹהִים בְּתוֹכָם, אוֹ שֶׁזְּכוּת הָאָרֶץ תַּצִּילֵהוּ, וְלָכֵן אָמַר עַתָּה (בבראשית רבה ע"ח ט"ז) כָּל אוֹתָן הַחֲדָשִׁים שֶׁעָשָׂה יַעֲקֹב אָבִינוּ בְּסֻכּוֹת הָיָה מְכַבֵּד אֶת עֵשָׂו בְּאוֹתוֹ הַדּוֹרוֹן, כִּי הָיָה מִתְיָרֵא מִמֶּנּוּ שָׁם וּמְשַׁלֵּחַ לוֹ כְּאוֹתוֹ הַדּוֹרוֹן בְּכָל חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ, אוֹ פַּעַם אַחַת בְּשָׁנָה:

וַיִּחַן אֶת פְּנֵי הָעִיר. לֹא רָצָה לִהְיוֹת אַכְסְנַאי בָּעִיר, אֲבָל רָצָה שֶׁתִּהְיֶה תְּחִלַּת בִּיאָתוֹ בָּאָרֶץ בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ, וְלָכֵן חָנָה בְּשָׂדֶה וְקָנָה הַמָּקוֹם, וְזֶה לְהַחֲזִיק בָּאָרֶץ. וְהַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה הָיָה רָמֵז, כִּי הַמָּקוֹם הַהוּא יִכְבֹּשׁ לְפָנָיו תְּחִלָּה, טֶרֶם הוֹרִישׁוּ יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵי זַרְעוֹ, כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי בְּאַבְרָהָם (לעיל י"ב ו):

וְרַכּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (ב"ר ע"ט ו) נְכָנַס עִם דִּמְדּוּמֵי חַמָּה וְקָבַע לוֹ תְּחוּמִין. וְעַל דַּעְתָּם לֹא הָיָה בְּכַוָּנָה מִמֶּנּוּ. אֲבָל עַל כָּל פָּנִים הָיָה הַמְּאוֹרָע לִרְמוֹז עַל הֶעָתִיד שֶׁאָמַרְנוּ. אֲבָל רַבִּי אַבְרָהָם אָמַר כִּי הִזְכִּיר הַכָּתוּב זֶה לְהוֹדִיעַ כִּי מַעֲלָה גְּדוֹלָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֵלֶק בָּהּ חָשׁוּב הוּא כְּחֵלֶק הָעוֹלָם הַבָּא: תורה יט

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כה עמ' 177)

וַיִּקַּן אֶת חֶלְקַת הַשָּׂדֶה.. בְּמֵאָה קְשִׂיטָה (לג, יט) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ נָקַט הַכָּתוּב "מֵאָה קְשִׂיטָה" (מָעָה), וְלֹא "חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים" (שֶׁהֲרֵי בְּשֶׁקֶל יֵשׁ עֶשְׂרִים מָעוֹת). וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה לִכְאוֹרָה קָשֶׁה: לְשֵׁם מַה צָּרִיךְ הָיָה יַעֲקֹב לִקְנוֹת אֶת חֶלְקַת הַשָּׂדֶה, וַהֲרֵי הָיָה בְּדַרְכּוֹ לְבֵית אָבִיו, וְהִתְעַכֵּב בִּשְׁכֶם לִזְמַן קָצָר בִּלְבַד? לָכֵן מְתָרֵץ הַכָּתוּב, שֶׁהַקַּנְיָה הָיְתָה מִתּוֹךְ חִבַּת אֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ – מִיַּד עִם כְּנִיסָתוֹ אֵלֶיהָ קָנָה בָּהּ חֶלְקַת שָׂדֶה וְשִׁלֵּם עָלֶיהָ בְּמֵאָה מַטְבְּעוֹת **חֲשׁוּבוֹת**, הַמְּשַׁמְּשׁוֹת כְּתַכְשִׁיטִים.

(כ) וַיַּצֶּב־שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא־לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃

כ וַאֲקִם תַּמָּן מַדְבְּחָא וּפְלַח עֲלוֹהִי קֳדָם אֵל אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל׃

רש"י ◄ **וַיִּקְרָא־לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל •** לֹא שֶׁהַמִּזְבֵּחַ קָרוּי "אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל", אֶלָּא עַל שֵׁם שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עִמּוֹ וְהִצִּילוֹ, קָרָא שֵׁם הַמִּזְבֵּחַ עַל שֵׁם הַנֵּס לִהְיוֹת שִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם נִזְכָּר בִּקְרִיאַת הַשֵּׁם, כְּלוֹמַר: מִי שֶׁהוּא אֵל, הוּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, הוּא לֵאלֹהִים לִי שֶׁשְּׁמִי יִשְׂרָאֵל. וְכֵן מָצִינוּ בְּמֹשֶׁה (שמות יז) "וַיִּקְרָא שְׁמוֹ ה' נִסִּי", לֹא שֶׁהַמִּזְבֵּחַ קָרוּי ה', אֶלָּא עַל שֵׁם הַנֵּס קָרָא שֵׁם הַמִּזְבֵּחַ לְהַזְכִּיר שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: 'ה' הוּא נִסִּי'. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא קָרָאוֹ לְיַעֲקֹב 'אֵל' (מגילה יח), וְדִבְרֵי תּוֹרָה "וּכְפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע", מִתְחַלְּקִים לְכַמָּה טְעָמִים, וַאֲנִי לְיַשֵּׁב פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא בָּאתִי.

◆ יום חמישי י"ד כסלו ◆

לד (א) וַתֵּצֵא דִינָה בַּת־לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב לִרְאוֹת בִּבְנוֹת הָאָרֶץ׃

א וּנְפָקַת דִּינָה בַּת לֵאָה דִּי יְלִידַת לְיַעֲקֹב לְמֶחֱזֵי בִּבְנַת אַרְעָא׃

רש"י ◄ **בַּת־לֵאָה •** וְלֹא בַּת יַעֲקֹב, אֶלָּא עַל שֵׁם יְצִיאָתָהּ נִקְרֵאת: "בַּת־לֵאָה", שֶׁאַף הִיא יַצָּאנִית הָיְתָה, (ב"ר) שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתֵּצֵא לֵאָה לִקְרָאתוֹ". (וְעָלֶיהָ מָשְׁלוּ הַמָּשָׁל: כְּאִמָּהּ, כִּבְתָּהּ)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לה עמ' 150)

שֶׁנֶּאֱמַר וַתֵּצֵא לֵאָה לִקְרָאתוֹ (רש"י לד, א) יְצִיאָה זוֹ שֶׁל לֵאָה הָיְתָה דָּבָר חִיּוּבִי, "שֶׁהָיְתָה מִתְאַוָּה וּמְחַזֶּרֶת לְהַרְבּוֹת שְׁבָטִים" (רש"י שם). וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁאַף יְצִיאַת דִּינָה הָיְתָה לְשֵׁם מַטָּרָה חִיּוּבִית: קֹרוּב בְּנוֹת הָאָרֶץ וְהַחֲזָרָתָן לְמוּטָב. וּתְכוּנָה זוֹ יָרְשָׁה מִלֵּאָה וְלֹא מִיַּעֲקֹב, שֶׁהֲרֵי יַעֲקֹב **לֹא** רָצָה שֶׁתֵּעָסֵק בִּפְעֻלּוֹת כָּאֵלּוּ, שֶׁלָּכֵן מָנַע אוֹתָהּ מֵעֲשׂוֹ, אַף שֶׁהָיְתָה יְכוֹלָה לְהַחֲזִירוֹ לְמוּטָב (רש"י לעיל לב, כג). וּמַטָּרָה זוֹ הִתְבַּצְּעָה בְּסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר: בְּנֵי יַעֲקֹב שָׁבוּ אֶת בְּנוֹת שְׁכֶם וְנַעֲשׂוּ שְׁפָחוֹת בְּבֵית בְּנֵי יַעֲקֹב, וְאָכֵן חָזְרוּ לְמוּטָב.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כ) וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. לא שֶׁהַמִּזְבֵּחַ קָרוּי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא עַל שֵׁם שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמּוֹ לְהַצִּילוֹ קָרָא שֵׁם הַמִּזְבֵּחַ עַל שֵׁם הַנֵּס, לִהְיוֹת שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִזְכָּר בִּקְרִיאַת הַמִּזְבֵּחַ, כְּלוֹמַר, מִי שֶׁהוּא אֵל הוּא אֱלֹהִים לִי שֶׁשְּׁמִי יִשְׂרָאֵל. וְכֵן מָצִינוּ בְּמֹשֶׁה וַיִּקְרָא שְׁמוֹ ה' נִסִּי (שמות יז ט"ו), לֹא שֶׁהַמִּזְבֵּחַ קָרוּי ה', אֶלָּא עַל שֵׁם הַנֵּס קָרָא שֵׁם הַמִּזְבֵּחַ לְהַזְכִּיר שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, ה' הוּא נִסִּי. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ (מגילה י"ח.) שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָרָאוֹ לְיַעֲקֹב אֵל. וְדִבְרֵי הַתּוֹרָה כְּפַטִּישׁ יְפוֹצֵץ סָלַע מִתְחַלְּקִין לְכַמָּה טְעָמִים וַאֲנִי לְיַשֵּׁב פְּשׁוּטוֹ בָּאתִי. כָּל זֶה לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. וְהִנֵּה צָדְקוּ דִּבְרֵי הָרַב בִּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, וִיהִי טַעַם **לוֹ** כְּטַעַם קָרָא לוֹ בְּנָיָמִין (לְהִלָּן ל"ה י"ח), וְקָרָא לְךָ גֹּדֶר פֶּרֶץ (יְשַׁעְיָה נ"ח י"ב): **וְדַע** כִּי הַמִּנְהָג הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל כֵּן, שֶׁיִּקְרְאוּ הַשֵּׁמוֹת בְּשִׁבְחֵי הָאֵל כְּמוֹ צוּרִיאֵל (בְּמִדְבַּר ג' ל"ה), צוּרִישַׁדָּי (שם א' ו'), כִּי יַגִּיד הַקּוֹרֵא שֶׁהָאֵל הוּא צוּרוֹ וְשַׁדַּי הוּא צוּרוֹ, וְכֵן עִמָּנוּ אֵל (יְשַׁעְיָה ז' י"ד), וְכֵן שֵׁם הַמְּשִׁיחַ ה' צִדְקֵנוּ (יִרְמְיָה כ"ג ו'), וְשֵׁם יְרוּשָׁלַיִם ה' שָׁמָּה (יְחֶזְקֵאל מ"ח ל"ה). וְכֵן יַעֲשׂוּ בִּשְׁמוֹת מַלְאָכִים, גַּבְרִיאֵל (דָּנִיֵּאל ח' ט"ז), מִיכָאֵל (שם י' י"ג), כִּי בַּעֲבוּר גְּדֻלַּת כֹּחָם יַגִּידוּ בִּשְׁמָם כִּי הַגְּבוּרָה לָאֵל וּמִי כָּמוֹהוּ:

אֲבָל אֶנְקְלוּס אָמַר וּפְלַח עֲלוֹהִי קֳדָם אֵל אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל. וְיִהְיֶה טַעַם **לוֹ** כְּטַעַם בּוֹ, כְּדָרְךָ כִּי בֹּחַר אַתָּה לָבֶן יִשַׁי (שמ"א כ' ל'), וְהֶחֱזִיק לוֹ (שמ"ב ט"ו ה'), לְמִי מְרִיבָה (בְּמִדְבַּר כ' כ"ד). אוֹ יֹאמַר **וַיִּקְרָא אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל,** וְטַעַם **לוֹ** כְּטַעַם אֵלְכָה לִי אֶל הַגְּדֹלִים (יִרְמְיָה ה' ה'), לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ (לְעֵיל י"ב א'):

וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת הוּא כְּמִדְרַשׁ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת מְגִלָּה (י"ח.) מִנַּיִן שֶׁקְּרָאוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַעֲקֹב אֵל, שֶׁנֶּאֱמַר **וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל.** וְיֵשׁ בְּעִנְיָן הַזֶּה סוֹד גָּדוֹל הִזְכִּירוּהוּ עוֹד בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (ע"ט ח') בְּלָשׁוֹן אַחֵר, אָמַר לוֹ, אַתָּה אֱלֹהַּ בָּעֶלְיוֹנִים וַאֲנִי אֱלֹהַּ בַּתַּחְתּוֹנִים. יִרְמְזוּ לְמַה שֶּׁהֵם אוֹמְרִים תָּמִיד שֶׁאִקּוּנִין שֶׁל יַעֲקֹב חֲקוּקָה בְּכִסֵּא הַכָּבוֹד. וְהַכַּוָּנָה שֶׁהַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין: תורה א

(א) וְטַעַם בַּת לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב.

(ב) וַיַּרְא אֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר הַחִוִּי נְשִׂיא הָאָרֶץ וַיִּקַּח אֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ וַיְעַנֶּהָ׃

ב וַחֲזָא יָתַהּ שְׁכֶם בַּר חֲמוֹר חִיוָאָה רַבָּא דְּאַרְעָא וּדְבַר יָתַהּ וּשְׁכִיב יָתַהּ וְעַנְיַהּ׃

רש"י◄ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ • כְּדַרְכָּהּ. וַיְעַנֶּהָ • שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ (יומא ע"ז)◆

(ג) וַתִּדְבַּק נַפְשׁוֹ בְּדִינָה בַּת־יַעֲקֹב וַיֶּאֱהַב אֶת־הַנַּעֲרָה וַיְדַבֵּר עַל־לֵב הַנַּעֲרָה׃

ג וְאִתְרְעִיאַת נַפְשֵׁהּ בְּדִינָה בַּת יַעֲקֹב וּרְחִים יָת עוּלֶמְתָּא וּמַלִּיל עַל לִבָּא דְעוּלֶמְתָּא׃

רש"י◄ עַל־לֵב הַנַּעֲרָה • דְּבָרִים הַמִּתְיַשְּׁבִין עַל הַלֵּב: 'רְאִי אָבִיךְ בְּחֶלְקַת שָׂדֶה קְטַנָּה, כַּמָּה מָמוֹן בִּזְבֵז, אֲנִי אַשִּׁיאֵךְ וְתִקָּנֶה הָעִיר וְכָל שְׂדוֹתֶיהָ'◆

(ד) וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־חֲמוֹר אָבִיו לֵאמֹר קַח־לִי אֶת־הַיַּלְדָּה הַזֹּאת לְאִשָּׁה׃

ד וַאֲמַר שְׁכֶם לַחֲמוֹר אֲבוּהִי לְמֵימָר סַב לִי יָת עוּלֶמְתָּא הָדָא לְאִנְתּוּ׃

(ה) וְיַעֲקֹב שָׁמַע כִּי טִמֵּא אֶת־דִּינָה בִתּוֹ וּבָנָיו הָיוּ אֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה וְהֶחֱרִשׁ יַעֲקֹב עַד־בֹּאָם׃

ה וְיַעֲקֹב שְׁמַע אֲרֵי סָאֵיב יָת דִּינָה בְּרַתֵּהּ וּבְנוֹהִי הֲווֹ עִם גֵּיתוֹהִי בְּחַקְלָא וְשָׁתִיק יַעֲקֹב עַד מֵיתֵיהוֹן׃

(ו) וַיֵּצֵא חֲמוֹר אֲבִי־שְׁכֶם אֶל־יַעֲקֹב לְדַבֵּר אִתּוֹ׃

ו וּנְפַק חֲמוֹר אֲבוּהִי דִּשְׁכֶם לְוָת יַעֲקֹב לְמַלָּלָא עִמֵּהּ׃

(ז) וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן־הַשָّדֶה כְּשָׁמְעָם וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד כִּי נְבָלָה עָשָׂה בְיִשְׂרָאֵל לִשְׁכַּב אֶת־בַּת־יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה׃

ז וּבְנֵי יַעֲקֹב עַלּוּ מִן חַקְלָא כַּד שְׁמָעוּ וְאִתְנְסִיסוּ גֻּבְרַיָּא וּתְקֵיף לְהוֹן לַחְדָּא אֲרֵי קְלָנָא עֲבַד בְּיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁכַּב עִם בַּת יַעֲקֹב וְכֵן לָא כָשַׁר לְאִתְעֲבָדָא׃

רש"י◄ וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה • לְעַנּוֹת אֶת הַבְּתוּלוֹת, שֶׁהָאֻמּוֹת גָּדְרוּ עַצְמָן מִן הָעֲרָיוֹת עַל־יְדֵי הַמַּבּוּל (ב"ר)◆

(ח) וַיְדַבֵּר חֲמוֹר אִתָּם לֵאמֹר שְׁכֶם בְּנִי חָשְׁקָה נַפְשׁוֹ בְּבִתְּכֶם תְּנוּ נָא אֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה׃

ח וּמַלִּיל חֲמוֹר עִמְּהוֹן לְמֵימָר שְׁכֶם בְּרִי אִתְרְעִיאַת נַפְשֵׁהּ בִּבְרַתְּכוֹן הָבוּ כְעַן יָתַהּ לֵהּ לְאִנְתּוּ׃

רש"י◄ חָשְׁקָה • חָפְצָה׃

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לוֹמַר שֶׁהִיא אֲחוֹת שִׁמְעוֹן וְלֵוִי הַמְקַנְּאִים וְנוֹקְמִים נִקְמָתָהּ. וְהִזְכִּיר **אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב,** כִּי כָּל הָאַחִים קִנְּאוּ בָהּ: תורה ב

(ב) וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ וַיְעַנֶּהָ. וַיִּשְׁכַּב, כְּדַרְכָּהּ. **וַיְעַנֶּהָ,** שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ (ב"ר פ' ה), לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. אֲבָל רַבִּי אַבְרָהָם אָמַר **וַיְעַנֶּהָ,** בַּעֲבוּר הֱיוֹתָהּ בְּתוּלָה. וְאֵין צֹרֶךְ, כִּי כָּל בִּיאָה בְּאוֹנְסָהּ תִּקָּרֵא עִנּוּי, וְכֵן לֹא תִתְעַמֵּר בָּהּ תַּחַת אֲשֶׁר עִנִּיתָהּ (דְּבָרִים כ"א י"ד), וְכֵן וְאֶת פִּלַּגְשִׁי עִנּוּ וַתָּמֹת (שופטים כ' ה). וְיַגִּיד הַכָּתוּב כִּי הָיְתָה אֲנוּסָה וְלֹא נִתְרַצִּית לִנְשִׁיא הָאָרֶץ, לְסַפֵּר בְּשִׁבְחָהּ: תורה ג

(ז) וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה. לְעַנּוֹת הַבְּתוּלוֹת שֶׁהָאֻמּוֹת גָּדְרוּ עַצְמָן מִן הָעֲרָיוֹת מִפְּנֵי הַמַּבּוּל לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. וְלֹא יָדַעְתִּי זֶה, כִּי הַכְּנַעֲנִים שְׁטוּפִים בָּעֲרָיוֹת וּבַבְּהֵמָה וּבַזָּכוּר, דִּכְתִיב: כִּי אֶת כָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵל עָשׂוּ אַנְשֵׁי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם, וְלֹא הִתְחִילוּ בָּהֶן בְּאוֹתוֹ הַדּוֹר. וּבִימֵי אַבְרָהָם וְיִצְחָק הָיוּ יְרֵאִים פֶּן יַהַרְגוּ אוֹתָן לָקַחַת נְשֵׁיהֶם. אָבָל **וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה.** נִמְשָׁךְ עִם בְּיִשְׂרָאֵל, **כִּי נְבָלָה עָשָׂה בְיִשְׂרָאֵל וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה** בָּהֶם. עַל כֵּן אָמַר **בְיִשְׂרָאֵל,** כִּי אֵינֶנָּה נְבָלָה בֵּין הַכְּנַעֲנִים. וְאֶנְקְלוּס אָמַר לָא כְשַׁר לְאִתְעֲבָדָא, לוֹמַר שֶׁהוּא אָסוּר, וּלְכָךְ הִיא נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל: תורה ח

(ט) וְהִתְחַתְּנוּ אֹתָנוּ בְּנֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ־לָנוּ וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ תִּקְּחוּ לָכֶם:

ט וְתִתְחַתְּנוּן בָּנָא בְּנָתֵיכוֹן תִּתְּנוּן לָנָא וְיָת בְּנָתָנָא תִּסְּבוּן לְכוֹן:

(י) וְאִתָּנוּ תֵּשֵׁבוּ וְהָאָרֶץ תִּהְיֶה לִפְנֵיכֶם שְׁבוּ וּסְחָרוּהָ וְהֵאָחֲזוּ בָּהּ:

י וְעִמָּנָא תִּתְּבוּן וְאַרְעָא תְּהֵי קֳדָמֵיכוֹן תִּיבוּ וְעִבְּידוּ בַהּ סְחוֹרְתָא וְאַחֲסִינוּ בַּהּ:

(יא) וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־אָבִיהָ וְאֶל־אַחֶיהָ אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵיכֶם וַאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי אֶתֵּן:

יא וַאֲמַר שְׁכֶם לַאֲבוּהָא וּלְאַחָהָא אַשְׁכַּח רַחֲמִין בְּעֵינֵיכוֹן וְדִי תֵּימְרוּן לִי אֶתֵּן:

(יב) הַרְבּוּ עָלַי מְאֹד מֹהַר וּמַתָּן וְאֶתְּנָה כַּאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי וּתְנוּ־לִי אֶת־הַנַּעֲרָה לְאִשָּׁה:

רש"י◄ מֹהַר • כְּתֻבָּה (בראשית רבה)◆

יב אַסְגּוּ עֲלַי לַחְדָּא מוֹהֲרִין וּמַתְּנָן וְאֶתֵּן כְּמָא די תֵּימְרוּן לִי וְהָבוּ לִי יָת עוּלֶּמְתָּא לְאִנְתּוּ:

(יג) וַיַּעֲנוּ בְנֵי־יַעֲקֹב אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־חֲמוֹר אָבִיו בְּמִרְמָה וַיְדַבֵּרוּ אֲשֶׁר טִמֵּא אֶת דִּינָה אֲחֹתָם:

יג וַאֲתִיבוּ בְנֵי יַעֲקֹב יָת שְׁכֶם וְיָת חֲמוֹר אֲבוּהִי בְּחָכְמָתָא וּמַלִּילוּ די סָאֵב יָת דִּינָה אֲחָתְהוֹן:

רש"י◄ בְּמִרְמָה • בְּחָכְמָה. אֲשֶׁר טִמֵּא • הַכָּתוּב אוֹמֵר שֶׁלֹּא הָיְתָה רְמִיָּה, שֶׁהֲרֵי טִמֵּא אֶת דִּינָה אֲחוֹתָם (ב"ר)◆

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יב) מֹהַר וּמַתָּן. מֹהַר, כְּתֻבָּה, שֶׁהוּא הַדָּבָר הַנִּתָּן לַבְּתוּלָה, כִּדְכְתִיב (שמות כ"ב ט"ז) כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת, וְהֵם סִבְלוֹנוֹת שֶׁהַבַּחוּרִים שׁוֹלְחִים לַבְּתוּלוֹת כַּאֲשֶׁר יִשְׁאוּ אוֹתָן. **וּמַתָּן,** מִגְּדָנוֹת אוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לְאָבִיהָ וּלְאַחֶיהָ. וּבִבְרֵאשִׁית רַבָּה (פ' ז') אָמְרוּ **מֹהַר,** פְּרָאנוּן, **מַתָּן,** פֶּרֶא פְּרָנוּן, וְהֵם כְּתָבָה וְנִכְסֵי מְלוֹג בִּלְשׁוֹן יְרוּשַׁלְמִי, כְּלוֹמַר שֶׁיִּתֵּן לָהּ הוּא מִשֶּׁלּוֹ נְכָסִים שֶׁיִּהְיוּ שֶׁלָּהּ כְּנִכְסֵי בֵּית אָבִיהָ, וְיִהְיוּ אֲצָלוֹ כְּנִכְסֵי מְלוֹג:

וְטַעַם הַפִּיּוּט הַזֶּה כְּדֵי שֶׁיִּתְּנוּ אוֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה בְּרָצוֹן, כִּי הַנַּעֲרָה לֹא הָיְתָה מִתְרַצָּה אֵלָיו וְצוֹעֶקֶת וּבוֹכָה תָּמִיד. וְזֶה טַעַם **וַיְדַבֵּר עַל לֵב הַנַּעֲרָה,** וּלְכָךְ אָמַר **קַח לִי אֶת הַיַּלְדָּה הַזֹּאת לְאִשָּׁה,** שֶׁכְּבָר הִיא בְּבֵיתוֹ וּבִיְדוֹ וְלֹא יִירָא מֵאַחֶיהָ כִּי הוּא נְשִׂיא הָאָרֶץ, וְאֵיךְ יִגְזְלוּהָ מִמֶּנּוּ לְהוֹצִיאָהּ מִבֵּיתוֹ.

וְהַחֵשֶׁק הַגָּדוֹל לִשְׁכֶם כִּי הָיְתָה הַנַּעֲרָה יְפַת תֹּאַר מְאֹד, אֲבָל לֹא סִפֵּר הַכָּתוּב בְּיָפְיָהּ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בְּשָׂרָה וּבִרְבְקָה וּבְרָחֵל, כִּי לֹא יִרְצֶה לְהַזְכִּיר יָפְיָהּ בִּהְיוֹתוֹ אֵלֶיהָ לִמְכְשׁוֹל עָוֹן, וּבְשֶׁבַח הַצַּדִּיקוֹת דִּבֵּר הַכָּתוּב וְלֹא בְּזוֹ.

וְכֵן לֹא הִזְכִּיר מַה נַּעֲשָׂה בָּהּ אַחֲרֵי כֵן: **וְעַל** דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט עָמְדָה עִם אַחֶיהָ צְרוּרָה בְּאַלְמְנוּת חַיּוּת, כִּי הָיְתָה טְמֵאָה בְּעֵינֵיהֶם, כִּדְכְתִיב **אֲשֶׁר טִמֵּא אֶת דִּינָא אֲחוֹתָם.** וְרַבּוֹתֵינוּ נָחְלְקוּ בָּהּ (ב"ר פ' י"א). וְהַקָּרוֹב דִּבְרֵי הָאוֹמֵר נְטָלָהּ שִׁמְעוֹן וּקְבָרָהּ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, וְהוּא כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, כִּי הָיְתָה עִמּוֹ בְּבֵיתוֹ כְּאַלְמָנָה וְיָרְדָה עִמָּהֶם לְמִצְרַיִם וְשָׁם מֵתָה וְנִקְבְּרָה בָּאָרֶץ. וּקְבוּרָתָהּ יְדוּעָה עַד הַיּוֹם בְּקִבָּלָה וְהִיא בָּעִיר אַרְבֵּאל עִם קֶבֶר נַתַּאי הָאַרְבֵּלִי. וְיִתָּכֵן כִּי הֶעֱלָה שִׁמְעוֹן עַצְמוֹתֶיהָ בְּחָמְלוֹ עָלֶיהָ, אוֹ שֶׁהֶעֱלוּ אוֹתָם יִשְׂרָאֵל עִם עַצְמוֹת אַחֶיהָ כָּל הַשְּׁבָטִים, כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּירוּ רַבּוֹתֵינוּ (ב"ר ק' י"א): תורה יג

(יג) וַיַּעֲנוּ בְנֵי יַעֲקֹב אֶת שְׁכֶם וְאֶת חֲמוֹר אָבִיו בְּמִרְמָה. הִנֵּה חֲמוֹר וּשְׁכֶם אֶל אָבִיהָ וְאֶל אַחֶיהָ דִּבְּרוּ, אֲבָל הַזָּקֵן לֹא עָנָה אוֹתָם דָּבָר, כִּי בָּנָיו יְדַבְּרוּ בְּמִקּוֹמוֹ בְּעִנְיָן הַזֶּה לְכָבוֹדוֹ, כִּי בַּעֲבוּר הֱיוֹת הַדָּבָר לָהֶם לְקָלוֹן לֹא יִרְצוּ שֶׁיִּפְתַּח פִּיו לְדַבֵּר בּוֹ כְּלָל:

וְיֵשׁ כָּאן שְׁאֵלָה, שֶׁהַדָּבָר נִרְאֶה כִּי בִּרְצוֹן אָבִיהָ וּבַעֲצָתוֹ עָנוּ, כִּי לְפָנָיו הָיוּ, וְהוּא הַיּוֹדֵעַ מַעֲנָם כִּי בְּמִרְמָה יְדַבְּרוּ, וְאִם כֵּן לָמָּה כָּעַס. וְעוֹד, שֶׁלֹּא יִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה רְצוֹנוֹ לְהַשִּׂיא בִּתּוֹ לַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר טִמֵּא אוֹתָהּ. וְהִנֵּה כָּל הָאַחִים עָנוּ הַמַּעֲנֶה הַזֶּה בְּמִרְמָה, וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי לְבַדָּם עָשׂוּ הַמַּעֲשֶׂה, וְהָאָב אָרַר אַפָּם לָהֶם לְבַדָּם:

וְהַתְּשׁוּבָה כִּי הַמִּרְמָה הָיְתָה בְּאָמְרָם לְהִמּוֹל לָהֶם כָּל זָכָר, כִּי חָשְׁבוּ שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ כֵּן בְּנֵי הָעִיר, וְאִם אוּלַי יִשְׁמְעוּ לִנְשִׂיאָם וְיִהְיוּ כֻּלָּם נִמּוֹלִים יָבוֹאוּ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כּוֹאֲבִים וְיִקְּחוּ אֶת בִּתָּם מִבֵּית שְׁכֶם, וְזֹאת עֲצַת כָּל הָאַחִים וּבִרְשׁוּת אֲבִיהֶם, וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי רָצוּ לְהִנָּקֵם מֵהֶם וְהָרְגוּ כָּל אַנְשֵׁי הָעִיר:

וְיִתָּכֵן שֶׁהָיָה הַכַּעַס לְיַעֲקֹב שֶׁאָרַר אַפָּם עַל שֶׁהָרְגוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אֲשֶׁר לֹא חָטְאוּ לוֹ, וְהָרְאוּי לָהֶם שֶׁיַּהַרְגוּ שְׁכֶם לְבַדּוֹ. וְזֶהוּ מַה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב **וַיַּעֲנוּ בְנֵי יַעֲקֹב אֶת שְׁכֶם וְאֶת חֲמוֹר אָבִיו בְּמִרְמָה וַיְדַבֵּרוּ אֲשֶׁר טִמֵּא אֵת דִּינָה אֲחֹתָם,** כִּי כֻּלָּם הִסְכִּימוּ לְדַבֵּר לוֹ בְּמִרְמָה בַּעֲבוּר הַנִּבְלָה שֶׁעָשָׂה לָהֶם:

וְרַבִּים יִשְׁאֲלוּ, וְאֵיךְ עָשׂוּ בְּנֵי יַעֲקֹב

(יד) וַיֹּ֣אמְר֣וּ אֲלֵיהֶ֗ם לֹ֤א נוּכַל֙ לַעֲשׂוֹת֙ הַדָּבָ֣ר הַזֶּ֔ה לָתֵ֙ת֙ אֶת־אֲחֹתֵ֔נוּ לְאִ֖ישׁ אֲשֶׁר־ל֣וֹ עָרְלָ֑ה כִּֽי־חֶרְפָּ֥ה הִ֖וא לָֽנוּ׃

יד וַאֲמָרוּ לְהוֹן לָא נִכּוּל לְמֶעְבַּד פִּתְגָּמָא הָדֵין לְמִתַּן יָת אֲחָתָנָא לִגְבַר דִּי־לֵיהּ עָרְלְתָא אֲרֵי חִסּוּדָא הִיא לָנָא׃

רש"י◄ **חֶרְפָּה הִוא** • שֶׁמֶץ פְּסוּל הוּא אֶצְלֵנוּ, הַבָּא לְחָרֵף חֲבֵרוֹ הוּא אוֹמֵר לוֹ: 'עָרֵל אַתָּה', אוֹ 'בֶּן עָרֵל'. "חֶרְפָּה", בְּכָל מָקוֹם, גִּדּוּף.

(טו) אַךְ־בְּזֹ֖את נֵא֣וֹת לָכֶ֑ם אִ֤ם תִּהְי֣וּ כָמֹ֔נוּ לְהִמֹּ֥ל לָכֶ֖ם כָּל־זָכָֽר׃

טו בְּרַם בְּדָא נִתְפֵּס לְכוֹן אִם תֶּהֱווֹן כְּוָתָנָא לְמִגְזַר לְכוֹן כָּל דְּכוּרָא׃

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הַצַּדִּיקִים הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה לִשְׁפֹּךְ דָּם נָקִי. וְהָרַב הֵשִׁיב בְּסֵפֶר שׁוֹפְטִים (רַמְבַּ"ם הִלְכוֹת מְלָכִים פי"ד ה"ט) וְאָמַר שֶׁבְּנֵי נֹחַ מְצֻוִּים עַל הַדִּינִים, וְהוּא לְהוֹשִׁיב דַּיָּנִין בְּכָל פֶּלֶךְ וָפֶלֶךְ לָדוּן בְּשֵׁשׁ מִצְווֹת שֶׁלָּהֶן, וּבֶן נֹחַ שֶׁעָבַר עַל אַחַת מֵהֶן הוּא נֶהֱרַג בְּסַיִף. רָאָה אֶחָד שֶׁעָבַר עַל אַחַת מֵהֶן וְלֹא דָּנוּהוּ לְהָרְגוֹ הֲרֵי זֶה הָרוֹאֶה יֵהָרֵג בְּסַיִף. וּמִפְּנֵי זֶה נִתְחַיְּבוּ כָּל בַּעֲלֵי שְׁכֶם הֲרִיגָה שֶׁהֲרֵי שְׁכֶם גָּזַל, וְהֵן רָאוּ וְיָדְעוּ וְלֹא דָּנוּהוּ:

וְאֵין דְּבָרִים הַלָּלוּ נְכוֹנִים בְּעֵינַי, שֶׁאִם כֵּן הָיָה יַעֲקֹב אָבִינוּ חַיָּב לִהְיוֹת קוֹדֵם וְזוֹכֶה בְּמִיתָתָם, וְאִם פָּחַד מֵהֶם לָמָּה כָּעַס עַל בָּנָיו וְאָרַר אַפָּם אַחַר כַּמָּה זְמַנִּים, וְעָנַשׁ אוֹתָם וְחִלְּקָם וֶהֱפִיצָם, וַהֲלֹא הֵם זָכוּ וְעָשׂוּ מִצְוָה וּבָטְחוּ בֵּאלֹהִים וְהִצִּילָם:

וְעַל דַּעְתִּי הַדִּינִין שֶׁמָּנוּ לִבְנֵי נֹחַ בְּשֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁלָּהֶם אֵינָם לְהוֹשִׁיב דַּיָּנִין בְּכָל פֶּלֶךְ וָפֶלֶךְ בִּלְבַד, אֲבָל צִוָּה אוֹתָם בְּדִינֵי גְּנֵבָה וְאוֹנָאָה וְעֹשֶׁק וּשְׂכַר שָׂכִיר וְדִינֵי הַשּׁוֹמְרִים וְאוֹנֵס וּמְפַתֶּה וַאֲבוֹת נְזִיקִין וְחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ וְדִינֵי מַלְוֶה וְלוֹוֶה וְדִינֵי מֶקַּח וּמִמְכָּר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. כְּעִנְיַן הַדִּינִין שֶׁנִּצְטַווּ יִשְׂרָאֵל, וְנֶהֱרַג עֲלֵיהֶן אִם גָּנַב וְעָשַׁק אוֹ אָנַס וּפִתָּה בִּתּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ אוֹ שֶׁהִדְלִיק גָּדִישׁוֹ וְחִבֵּל בּוֹ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן:

וּמִכְּלַל הַמִּצְוָה הַזֹּאת שֶׁיּוֹשִׁיבוּ דַּיָּנִין גַּם בְּכָל עִיר וָעִיר כְּיִשְׂרָאֵל, וְאִם לֹא עָשׂוּ כֵּן אֵינָן נֶהֱרָגִין, שֶׁזּוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה בָּהֶם, וְלֹא אָמְרוּ (סַנְהֶדְרִין נ"ז.) אֶלָּא אַזְהָרָה שֶׁלָּהֶן זוֹ הִיא מִיתָתָן, וְלֹא תִּקָּרֵא אַזְהָרָה אֶלָּא הַמְּנִיעָה בְּלָאו, וְכֵן דֶּרֶךְ הַגְּמָרָא בְּסַנְהֶדְרִין (נ"ט):

וּבִירוּשַׁלְמִי אָמְרוּ בְּדִינִין שֶׁל נֹחַ, הִטָּה דִּינוֹ נֶהֱרַג, לָקַח שֹׁחַד נֶהֱרַג. בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל, כָּל דִּין שֶׁאַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁאַתָּה שָׁלֵם מִמֶּנּוּ אִי אַתָּה רַשַּׁאי לִבְרֹחַ מִמֶּנּוּ, וְכָל שֶׁאַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁאִי אַתָּה שָׁלֵם מִמֶּנּוּ אַתָּה רַשַּׁאי לִבְרֹחַ מִמֶּנּוּ, אֲבָל בְּדִינֵיהֶם אַף עַל פִּי שֶׁאַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁאַתָּה שָׁלֵם מִמֶּנּוּ אַתָּה רַשַּׁאי לִבְרֹחַ מִמֶּנּוּ:

נִרְאֶה מִכָּאן שֶׁרַשַּׁאי הַגּוֹי לֹאמַר לְבַעֲלֵי הַדִּין אֵינִי נִזְקָק לָכֶם, כִּי תּוֹסֶפֶת הִיא בְּיִשְׂרָאֵל לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ (דְּבָרִים א' י"ז), אַל תַּכְנִיס דְּבָרֶיךָ מִפְּנֵי אִישׁ (סַנְהֶדְרִין ו':), וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יֵהָרֵג כְּשֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה עַצְמוֹ קָצִין שׁוֹטֵר וּמוֹשֵׁל לִשְׁפֹּט אֶת אֲדוֹנָיו:

וּמַה יְבַקֵּשׁ בָּהֶן הָרַב חִיּוּב, וְכִי אַנְשֵׁי שְׁכֶם וְכָל שִׁבְעָה עֲמָמִין לֹא עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה וּמְגַלֶּה עֲרָיוֹת וְעוֹשִׂים כָּל תּוֹעֲבוֹת הַשֵּׁם הָיוּ, וְהַכָּתוּב צָוַח עֲלֵיהֶן בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת (דְּבָרִים י"ב ב') עַל הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן וְכוּ', לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת וְכוּ' (שָׁם י"ח ט'), וּבְגִלּוּי עֲרָיוֹת כִּי אֶת כָּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל עָשׂוּ וְכוּ' (וַיִּקְרָא י"ח כ"ז), אֶלָּא שֶׁאֵין הַדָּבָר מָסוּר לְיַעֲקֹב וּבָנָיו לַעֲשׂוֹת בָּהֶם הַדִּין:

אֲבָל עִנְיַן שְׁכֶם, כִּי בְּנֵי יַעֲקֹב, בַּעֲבוּר שֶׁהָיוּ אַנְשֵׁי שְׁכֶם רְשָׁעִים וְדָמָם חָשׁוּב לָהֶם כַּמַּיִם רָצוּ לְהִנָּקֵם מֵהֶם בְּחֶרֶב נוֹקֶמֶת, וְהָרְגוּ הַמֶּלֶךְ וְכָל אַנְשֵׁי עִירוֹ כִּי עֲבָדָיו הֵם, וְסָרִים אֶל מִשְׁמַעְתּוֹ, וְאֵין הַבְּרִית אֲשֶׁר נִמּוֹלוּ נֶחְשָׁב בְּעֵינֵיהֶם לִמְאוּמָה כִּי הָיָה לְהַחֲנִיף לַאֲדוֹנֵיהֶם, וְיַעֲקֹב אָמַר לָהֶם בְּכָאן כִּי הֵבִיאוּהוּ בְּסַכָּנָה שֶׁנֶּאֱמַר עֲכַרְתֶּם אוֹתִי לְהַבְאִישֵׁנִי, וְשָׁם אָרַר אַפָּם כִּי עָשׂוּ חָמָס לְאַנְשֵׁי הָעִיר, שֶׁאָמְרוּ לָהֶם בְּמַעֲמָדוֹ **וְיָשַׁבְנוּ אִתְּכֶם וְהָיִינוּ לְעַם אֶחָד**, וְהֵם הָיוּ בּוֹחֲרִים בָּהֶם וּבָעֲטוּ בְּדִבּוּרָם, וְאוּלַי יָשׁוּבוּ אֶל ה' וְהָרְגוּ אוֹתָם חִנָּם, כִּי לֹא הֵרֵעוּ לָהֶם כְּלָל. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר כְּלֵי חָמָס מְכֵרֹתֵיהֶם (לְהַלָּן מ"ט ה'):

וְאִם נַאֲמִין בְּסֵפֶר "מִלְחֲמוֹת בְּנֵי יַעֲקֹב" (הוּא סֵפֶר הַיָּשָׁר) בָּא לָהֶם פַּחַד אֲבִיהֶם כִּי נֶאֶסְפוּ שְׁכֵנֵי שְׁכֶם וְעָשׂוּ עִמָּהֶם שָׁלֹשׁ מִלְחָמוֹת גְּדוֹלוֹת, וְלוּלֵי אֲבִיהֶם שֶׁחָגַר גַּם הוּא כְּלֵי מִלְחַמְתּוֹ וְנִלְחַם בָּם הָיוּ בְּסַכָּנָה, כַּאֲשֶׁר יְסַפֵּר בַּסֵּפֶר הַהוּא. וְרַבּוֹתֵינוּ (ב"ר פ' י') הִזְכִּירוּ מִזֶּה בַּפָּסוּק אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי (לְהַלָּן מ"ח כ"ב), אָמְרוּ נִתְכַּנְּסוּ כָּל סְבִיבוֹתֵיהֶם לְהִזְדַּוֵּג לָהֶם, חָגַר יַעֲקֹב כְּלֵי מִלְחָמָה כְּנֶגְדָּן, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַשִּׁ"י שָׁם. אֲבָל הַכָּתוּב יְקַצֵּר בָּזֶה, כִּי הָיָה נֵס נִסְתָּר, כִּי אֲנָשִׁים גִּבּוֹרִים הָיוּ וּכְאִלּוּ זְרוֹעָם הוֹשִׁיעָה לָמוֹ, כַּאֲשֶׁר קִצֵּר הַכָּתוּב בְּעִנְיַן אַבְרָהָם בְּאוּר כַּשְׂדִּים, וְלֹא הִזְכִּיר מִלְחֶמֶת עֵשָׂו עִם הַחֹרִי כְּלָל, אֲבָל הִזְכִּיר בְּכָאן כִּי הָיָה חִתַּת אֱלֹהִים עַל הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם, וְלֹא נֶאֶסְפוּ כֻּלָּם לִרְדֹּף אַחֲרֵי בְּנֵי יַעֲקֹב, כִּי הָיוּ נוֹפְלִים עֲלֵיהֶם כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם לָרֹב. וְזֶה טַעַם "חִתַּת אֱלֹהִים", כִּי נָפְלָה עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד מִן הַגְּבוּרָה אֲשֶׁר רָאוּ בַּמִּלְחָמָה, וּלְכָךְ אָמַר (לְהַלָּן ל"ה ו') וַיָּבֹא יַעֲקֹב לוּזָה הוּא וְכָל הָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ, לְהוֹדִיעַ שֶׁלֹּא נִפְקַד מֵהֶם וְלֹא מֵעַבְדֵיהֶם אִישׁ בַּמִּלְחָמָה: תורה יד

רש"י◄ **נֵאוֹת לָכֶם•** נִתְרַצֶּה לָכֶם, לְשׁוֹן: (מלכים ב יב) "וַיֵּאוֹתוּ הַכֹּהֲנִים" (ביהו"דע). **לְהִמּוֹל•** לִהְיוֹת נִמּוֹל, אֵינוֹ לְשׁוֹן לִפְעֹל, אֶלָּא לְשׁוֹן לְהִפָּעֵל.

(טז) וְנָתַנּוּ אֶת־בְּנֹתֵינוּ לָכֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיכֶם נִקַּח־לָנוּ וְיָשַׁבְנוּ אִתְּכֶם וְהָיִינוּ לְעַם אֶחָד:

טז וְנִתֵּן יָת בְּנָתָנָא לְכוֹן וְיָת בְּנָתֵיכוֹן נִסַּב לָנָא וְנִתּוּב עִמְּכוֹן וְנֶהֵי לְעַמָּא חָד:

רש"י◄ **וְנָתַנּוּ•** נו"ן שְׁנִיָּה מֻדְגֶּשֶׁת, לְפִי שֶׁהִיא מְשַׁמֶּשֶׁת בִּמְקוֹם שְׁתֵּי נוּנִי"ן: 'וְנָתַנְנוּ'. **וְאֶת־בְּנֹתֵיכֶם נִקַּח־לָנוּ•** אַתָּה מוֹצֵא בַּתְּנַאי שֶׁאָמַר חֲמוֹר לְיַעֲקֹב וּבִתְשׁוּבַת בְּנֵי יַעֲקֹב לַחֲמוֹר, שֶׁתָּלוּ הַחֲשִׁיבוּת בִּבְנֵי יַעֲקֹב לִיקַּח בְּנוֹת שְׁכֶם אֶת שֶׁיִּבְחֲרוּ לָהֶם, וּבְנוֹתֵיהֶם יִתְּנוּ לָהֶם, לְפִי דַּעְתָּם, דִּכְתִיב: "וְנָתַנּוּ אֶת בְּנוֹתֵינוּ", לְפִי דַּעְתֵּנוּ, "וְאֶת בְּנוֹתֵיכֶם נִקַּח לָנוּ", כְּכֹל אֲשֶׁר נַחְפֹּץ. וּכְשֶׁדִּבְּרוּ חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּנוֹ אֶל יוֹשְׁבֵי עִירָם הָפְכוּ הַדְּבָרִים: "אֶת בְּנוֹתָם נִקַּח לָנוּ לְנָשִׁים, וְאֶת בְּנוֹתֵינוּ נִתֵּן לָהֶם", כְּדֵי לְרַצּוֹתָם, שֶׁיֵּאוֹתוּ לְהִמּוֹל.

(יז) וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלֵינוּ לְהִמּוֹל וְלָקַחְנוּ אֶת־בִּתֵּנוּ וְהָלָכְנוּ:

יז וְאִם לָא תִקַּבְּלוּן מִנָּנָא לְמִגְזַר וּנְדַבֵּר יָת בְּרַתָּנָא וְנֵזִיל:

(יח) וַיִּיטְבוּ דִבְרֵיהֶם בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר:

יח וּשְׁפָרוּ פִּתְגָּמֵיהוֹן בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שְׁכֶם בַּר חֲמוֹר:

(יט) וְלֹא־אֵחַר הַנַּעַר לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר כִּי חָפֵץ בְּבַת־יַעֲקֹב וְהוּא נִכְבָּד מִכֹּל בֵּית אָבִיו:

יט וְלָא אוֹחַר עוּלֵימָא לְמֶעְבַּד פִּתְגָּמָא אֲרֵי אִתְרְעִי בְּבַת יַעֲקֹב וְהוּא יַקִּיר מִכֹּל בֵּית אֲבוּהִי:

(כ) וַיָּבֹא חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּנוֹ אֶל־שַׁעַר עִירָם וַיְדַבְּרוּ אֶל־אַנְשֵׁי עִירָם לֵאמֹר:

כ וַאֲתָא חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּרֵהּ לִתְרַע קַרְתְּהוֹן וּמַלִּילוּ עִם אֲנָשֵׁי קַרְתְּהוֹן לְמֵימָר:

(כא) הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה שְׁלֵמִים הֵם אִתָּנוּ וְיֵשְׁבוּ בָאָרֶץ וְיִסְחֲרוּ אֹתָהּ וְהָאָרֶץ הִנֵּה רַחֲבַת־יָדַיִם לִפְנֵיהֶם אֶת־בְּנֹתָם נִקַּח־לָנוּ לְנָשִׁים וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ נִתֵּן לָהֶם:

כא גֻּבְרַיָּא הָאִלֵּין שָׁלְמִין אִנּוּן עִמָּנָא וִיתִיבוּן בְּאַרְעָא וַיַּעְבְּדוּן בַּהּ סְחוֹרְתָּא וְאַרְעָא הָא פְּתָיוּת יְדִין קֳדָמֵיהוֹן יָת בְּנָתֵיהוֹן נִסַּב לָנָא לִנְשִׁין וְיָת בְּנָתָנָא נִתֵּן לְהוֹן:

רש"י◄ **שְׁלֵמִים•** בְּשָׁלוֹם וּבְלֵב שָׁלֵם. **וְהָאָרֶץ הִנֵּה רַחֲבַת־יָדַיִם•** כְּאָדָם שֶׁיָּדוֹ רְחָבָה וּוַתְּרָנִית, כְּלוֹמַר: אַל תַּפְסִידוּ כְּלוּם, פְּרַקְמַטְיָא הַרְבֵּה בָּאָה לְכָאן וְאֵין לָהּ קוֹנִים.

(כב) אַךְ־בְּזֹאת יֵאֹתוּ לָנוּ הָאֲנָשִׁים לָשֶׁבֶת אִתָּנוּ לִהְיוֹת לְעַם אֶחָד בְּהִמּוֹל לָנוּ כָּל־זָכָר כַּאֲשֶׁר הֵם נִמֹּלִים:

כב בְּרַם בְּדָא יִתְפַּיְסוּן לָנָא גֻּבְרַיָּא לְמִתַּב עִמָּנָא לְמֶהֱוֵי לְעַמָּא חַד לְמִגְזַר לָנָא כָּל דְּכוּרָא כְּמָא דִּי אִנּוּן גְּזִירִין:

רש"י◄ **בְּהִמּוֹל•** בִּהְיוֹת נִמּוֹל.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כא) שְׁלֵמִים הֵם אִתָּנוּ. הָיוּ אַנְשֵׁי הָעִיר חוֹשְׁבִים שֶׁהָיוּ שׂוֹנְאִים אוֹתָם כִּי רָאוּ אוֹתָם עֲצֻבִים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד. וְאוּלַי הָיוּ נִשְׁמָרִים מֵהֶם וְנוֹתְנִים בְּעֵינָיו בָּרִיחַ וּדְלָתַיִם, כִּי גִּבּוֹרִים הֵמָּה וְאַנְשֵׁי חַיִל לְמִלְחָמָה, וְעַתָּה אָמְרוּ לָהֶם אַל תִּפְחֲדוּ וְאַל תִּתְרַחֲקוּ מֵהֶם כִּי בְּלֵב שָׁלֵם הֵם אִתָּנוּ: תורה כב

(כג) מִקְנֵיהֶם וְקִנְיָנָם וְכָל־בְּהֶמְתָּם הֲלוֹא לָנוּ הֵם אַךְ נֵאוֹתָה לָהֶם וְיֵשְׁבוּ אִתָּנוּ:

כג גֵּיתֵיהוֹן וְקִנְיָנְהוֹן וְכָל בְּעִירְהוֹן הֲלָא דִּילָנָא אִנּוּן בְּרַם נִתְפֵּס לְהוֹן וִיתִיבוּן עִמָּנָא:

רש"י◄ אַךְ נֵאוֹתָה לָהֶם • לְדָבָר זֶה, וְעַל־יְדֵי־כֵן יֵשְׁבוּ אִתָּנוּ.

(כד) וַיִּשְׁמְעוּ אֶל־חֲמוֹר וְאֶל־שְׁכֶם בְּנוֹ כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ וַיִּמֹּלוּ כָּל־זָכָר כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ:

כד וְקַבִּילוּ מִן חֲמוֹר וּמִן שְׁכֶם בְּרֵהּ כָּל נָפְקֵי תְּרַע קַרְתֵּהּ וּגְזָרוּ כָּל דְּכוּרָא כָּל נָפְקֵי תְּרַע קַרְתֵּהּ:

(כה) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה אִישׁ חַרְבּוֹ וַיָּבֹאוּ עַל־הָעִיר בֶּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר:

כה וַהֲוָה בְיוֹמָא תְּלִיתָאָה כַּד תְּקִיפוּ עֲלֵיהוֹן כְּאֵבֵיהוֹן וּנְסִיבוּ תְּרֵין בְּנֵי יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה גְּבַר חַרְבֵּהּ וְעַלּוּ עַל קַרְתָּא דְּיָתְבוּן לְרָחֲצָן וּקְטָלוּ כָּל דְּכוּרָא:

רש"י◄ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב • בָּנָיו הָיוּ, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן נָהֲגוּ עַצְמָן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי כִּשְׁאָר אֲנָשִׁים שֶׁאֵינָם בָּנָיו, שֶׁלֹּא נָטְלוּ עֵצָה הֵימֶנּוּ (ב"ר). אֲחֵי דִינָה • לְפִי שֶׁמָּסְרוּ עַצְמָן עָלֶיהָ, נִקְרְאוּ אַחֶיהָ. בֶּטַח • שֶׁהָיוּ כּוֹאֲבִים. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: בְּטוּחִים הָיוּ עַל כֹּחוֹ שֶׁל זָקֵן (ב"ר).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'אגרות קודש' ח"ב ע' קסח)

בַּר מִצְוָה – מִשִּׁמְעוֹן דִּוְקָא

בְּפָרָשָׁתֵנוּ כָּתוּב "וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְּנֵי יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה אִישׁ חַרְבּוֹ" (לד, כה).

וְיָדוּעַ שֶׁמִּכָּאן יָלְפִינַן דִּין בַּר־מִצְוָה - הַחִיּוּב שֶׁל בֶּן י"ג בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת, "שֶׁלֹּא מָצִינוּ בְּכָל הַתּוֹרָה שֶׁיִּהְיֶה קָרוּי אִישׁ בְּפָחוֹת מִבֶּן י"ג, אֲבָל בְּבֶן י"ג מָצִינוּ שֶׁקְּרָאוֹ הַכָּתוּב אִישׁ, כְּדִכְתִיב 'וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְּנֵי יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אִישׁ חַרְבּוֹ' - וּגְמִירֵי: שִׁמְעוֹן וְלֵוִי בְּהַהִיא שַׁעְתָּא בְּנֵי י"ג שָׁנָה הָווּ" (רש"י נזיר כט, ב).

וְעַל פִּי הַיָּדוּעַ גּוֹדֶל הַדִּיּוּק בְּכָל עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה - יֵשׁ לְדַקְדֵּק בְּנִידּוֹן דִּידַן, לָמָּה עָשָׂה ה' כָּכָה שֶׁנִּלְמַד דִּין בַּר־מִצְוָה דַּוְקָא מִשִּׁמְעוֹן (וְלֵוִי), וְלִכְאוֹרָה הָיָה יוֹתֵר מְכֻוָּן שֶׁנִּלְמַד דִּין זֶה מֵרְאוּבֵן שֶׁהוּא "בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל", הָרִאשׁוֹן לְשִׁבְטֵי יָ־ה.

וְיֵשׁ לוֹמַר בָּזֶה, דְּהִנֵּה מְבוֹאָר בְּסִפְרֵי חֲסִידוּת (ראה 'תורה אור' ריש פרשת ויחי, ועוד) הַהֶבְדֵּל בַּעֲבוֹדָה הָרוּחָנִית בֵּין 'רְאוּבֵן' לְבֵין 'שִׁמְעוֹן', שֶׁרְאוּבֵן נִקְרָא עַל שֵׁם הָרְאִיָּה בָּאֲלִקּוּת, וְאִילוּ שִׁמְעוֹן נִקְרָא עַל שֵׁם הַשְּׁמִיעָה בָּאֲלִקּוּת. וְהַהֶבְדֵּל בֵּינֵיהֶם מוּבָן: רְאִיָּה בָּאֲלִקּוּת הִיא מַדְרֵיגָה גְּבוֹהָה וְנַעֲלֵית בְּיוֹתֵר, רְאִית אֲלִקּוּת בְּמוּחָשׁ כְּמוֹ שֶׁרוֹאִים דְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן שְׁמִיעָה בָּאֲלִקּוּת, שֶׁאֵין בְּכֹחוֹ לִרְאוֹת מַמָּשׁ אֶת הָאֲלִקּוּת כְּדָבָר קָרוֹב, אֶלָּא הוּא רַק שׁוֹמֵעַ עַל כָּךְ כְּדָבָר רָחוֹק, וּכְמַאֲמַר "אֵינָהּ דּוֹמָה שְׁמִיעָה לִרְאִיָּה".

וְהִנֵּה כְּשֶׁאָנוּ מְדַבְּרִים בְּנַעַר קָטָן שֶׁנַּעֲשָׂה זֶה־עַתָּה בֶּן י"ג שָׁנָה, וְהֵינוּ שֶׁרַק עַכְשָׁו הִגִּיעַ ל"גְּמַר וְעִיקַּר כְּנִיסַת נָפֶשׁ הַקְּדוֹשָׁה בָּאָדָם" (שו"ע רבינו הזקן מהדו"ב ס"ד ס"ב) - מוּבָן שֶׁאֵין בְּכוֹחוֹ לְהַגִּיעַ מִיַּד לַמַּדְרֵיגָה הַנַּעֲלֵית דִּרְאִיָּה בָּאֲלִקּוּת, אֶלָּא עֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּאוֹפֶן דִּשְׁמִיעָה וְהַשָּׂגָה בִּלְבַד, וְלָכֵן מְקוֹר דִּין זֶה הוּא מִשִּׁמְעוֹן, שֶׁנִּקְרָא עַל שֵׁם הַשְּׁמִיעָה דַּוְקָא. וק"ל.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך טו, עמוד 289 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

קִיּוּם הַמִּצְוָת בְּאֹפֶן דִּלְמַעְלָה מֵהַדַּעַת

וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי . . אִישׁ חַרְבּוֹ (לד, כה) בְּנֵי י"ג שָׁנָה הָיוּ (בראשית רבה פרשה פ)

מִזֶּה שֶׁנִּקְרְאוּ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי כְּשֶׁהָיוּ בְּנֵי י"ג שָׁנָה בְּשֵׁם "אִישׁ" שֶׁהוּא לְשׁוֹן גְּדֻלּוּת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות ב, יד) "מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ", לָמְדוּ שֶׁ"בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְמִצְוֹת". דִּבְגִיל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה נֶחְשָׁב הָאָדָם לְ"גָּדוֹל" בְּשִׂכְלוֹ וּתְכוּנוֹתָיו וּמְחֻיָּב

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כג) מִקְנֵיהֶם וְקִנְיָנָם וְכָל בְּהֶמְתָּם. כִּי הַבְּהֵמוֹת אֲשֶׁר בַּעֲדָרִים בַּשָּׂדֶה הֵם יִקָּרְאוּ מִקְנֶה בַּעֲבוּר שֶׁהֵם עִקַּר קִנְיַן הָאָדָם, בֵּין טְמֵאוֹת בֵּין טְהוֹרוֹת, כְּעִנְיַן שֶׁכָּתוּב (שמות ט' ג') הִנֵּה יַד ה' הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּסּוּסִים בַּחֲמוֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן. וַאֲשֶׁר אֵינָם עֲדָר כְּגוֹן בְּהֵמוֹת יְחִידוֹת בַּבַּיִת אֵין שְׁמָם מִקְנֶה, וְיִכָּנְסוּ בְּכְלַל **וְכָל בְּהֶמְתָּם.** אוֹ הוּא כֶּפֶל הַלָּשׁוֹן לְחִזּוּק, כְּלוֹמַר **וְכָל בְּהֶמְתָּם** אֲשֶׁר הִנָּם רַבּוֹת מְאֹד: תורה כד

בְּמִצְוֹת (עיין רש"י נזיר כט, ב'דבור המתחיל' ורבי יוסי. רש"י ורבי עובדיה מברטנורא, אבות פרק ה משנה כא. ועוד).

וְיֵשׁ לִתְמֹהַּ, דְּלִכְאוֹרָה הֲרֵי זֶה כְּעֵין תַּרְתֵּי דְּסָתְרֵי, דְּמִצַּד אֶחָד לָמְדוּ מִפָּסוּק זֶה שֶׁבְּגִיל י"ג שָׁנָה מִתְחַיְּבִים בְּמִצְוֹת, וְהַיְנוּ שֶׁבְּגִיל זֶה נֶחְשָׁב הָאָדָם לְבַר־דַּעַת וּבַר־חִיּוּבָא. וּמִצַּד שֵׁנִי, זֶה שֶׁ"וַיִּקְחוּ אִישׁ חַרְבּוֹ.. וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר" מוֹרֶה שֶׁלֹּא פָּעֲלוּ עַל־פִּי הַדַּעַת, וְרַק גֹּדֶל כַּעֲסָם עַל מַה שֶּׁעָשָׂה שְׁכֶם גָּרַם לְמַעֲשֶׂה זֶה?

וְיֵשׁ לוֹמַר דְּבָזֶה רָמְזוּ הוֹרָאָה יְסוֹדִית בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ: אַף שֶׁ"רָאוּי לָאָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בְּמִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה וְלִיַּדַּע סוֹף עִנְיָנָם כְּפִי כֹּחוֹ" (לשון הרמב"ם סוף הלכות מעילה), הַיְנוּ שֶׁצָּרִיךְ לְהָבִין בְּמוֹחוֹ וְשִׂכְלוֹ אֶת מִצְוֹת הַתּוֹרָה, וְלָכֵן לָמְדוּ זְמַן חִיּוּב הַמִּצְוֹת מִלְּשׁוֹן "אִישׁ" הַמּוֹרֶה עַל גְּדֻלּוּת הַשֵּׂכֶל, מִכָּל־מָקוֹם יְסוֹד וְשֹׁרֶשׁ עֲבוֹדַת ה' אֵינוֹ הֶבְנַת הַשֵּׂכֶל, אֶלָּא קַבָּלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם. דְּאַף אִם אֵינוֹ מֵבִין אֶת מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה, עָלָיו לְקַיְּמָם מִפְּנֵי צִוּוּי הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ. וְזֶהוּ שֶׁלָּמְדוּ זְמַן חִיּוּב הַמִּצְוֹת מִ"וַיִּקְחוּ אִישׁ חַרְבּוֹ", דִּכְשֶׁהִגִּיעוּ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי לְחִיּוּב מִצְוֹת, הִתְחִילוּ מִיַּד בַּעֲבוֹדַת ה' בְּאֹפֶן שֶׁל מְסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַדַּעַת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'רשימות' חוברת כא, יעויין שם בארוכה – מתוך 'לקראת שבת')

בְּהַהִיא שַׁעְתָּא בְּנֵי י"ג שָׁנָה הָווּ

וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי . . אִישׁ חַרְבּוֹ (לד, כה) גְּמִירֵי, שִׁמְעוֹן וְלֵוִי בְּהַהִיא שַׁעְתָּא בְּנֵי י"ג שָׁנָה הָווּ, וְהָרוֹצֶה לַחְשֹׁב יֵצֵא וְיַחְשֹׁב (רש"י 'דבור המתחיל' ורבי יוסי, נזיר כט, ב).

יֵשׁ לְבָאֵר הַחֶשְׁבּוֹן שֶׁלֵּוִי הָיָה בְּאוֹתוֹ זְמַן בֶּן י"ג שָׁנָה, דְּהוּא מְדֻיָּק מִיּוֹם לְיוֹם:

דְּהִנֵּה מִשֶּׁלָּקַח יַעֲקֹב אֶת לֵאָה עַד הַמְּאֹרָע דְּ"וַיִּקְחוּ אִישׁ חַרְבּוֹ" עָבְרוּ י"ד שָׁנִים וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וְכ' יוֹם.

דְּלְאַחַר שֶׁנָּשָׂא אֶת לֵאָה, חִכָּה ז' יָמִים וְנָשָׂא אֶת רָחֵל, וְאַחַר־כָּךְ עָבַד שֶׁבַע שָׁנִים בְּרָחֵל, וְעוֹד שֵׁשׁ שָׁנִים לְלָבָן. הֲרֵי י"ג שָׁנִים וְז' יָמִים.

אַחַר־כָּךְ בָּרַח מִלָּבָן ז' יָמִים (ראה רש"י ויצא לא, כג), לָן לַיְלָה אֶחָד בְּמַעֲבַר יַבֹּק (ראה פרשתנו לב, כב־כג), וְנָסַע לְסֻכּוֹת וְשָׁהָה שָׁם י"ח חֳדָשִׁים (ראה רש"י פרשתנו לג, יז), הֲרֵי לָנוּ י"ד שָׁנִים, ו' חֳדָשִׁים וט"ו יוֹם.

הִגִּיעַ לִשְׁכֶם בְּעֶרֶב שַׁבָּת־קֹדֶשׁ (ראה רש"י פרשתנו שם, יח) וְאִם־כֵּן נוֹתַר מִחוּץ לָעִיר גַּם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן יָצְאָה דִּינָה וּלְקָחָהּ שְׁכֶם, וּ"בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כּוֹאֲבִים" לָקְחוּ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אִישׁ חַרְבּוֹ, הֲרֵי לָנוּ י"ד שָׁנִים, ו' חֳדָשִׁים וְכ' יוֹם.

וְהִנֵּה מִשֶּׁלָּקַח יַעֲקֹב אֶת לֵאָה עַד שֶׁנּוֹלַד לֵוִי, עָבְרוּ שָׁנָה אַחַת ו' חֳדָשִׁים וְכ' יוֹם. דַּהֲרֵי: א. רְאוּבֵן נוֹלַד מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה (עיין רש"י ויחי מט, ג "היא טפה ראשונה שלו"). ב. אִיתָא בְּפִרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר (פרק ל"ו) "מִז' חֳדָשִׁים יָלְדָה לֵאָה אֶת בָּנֶיהָ", וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל (ראש השנה יא, א) "יוֹלֶדֶת לְשִׁבְעָה יוֹלֶדֶת לִמְקוּטָעִין", וְהַיְנוּ ו' חֳדָשִׁים וּב' יָמִים (עיין שם בתוספות 'דבור המתחיל' אלא "טבלה נמי בליל ה' דחג, ואפשר דילדה ביום אחרון של פסח").

וְנִמְצָא דִּזְמַן עִבּוּר רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי, הָיָה ו' חֳדָשִׁים וּב' יָמִים לְכָל אֶחָד, כַּנַּ"ל. הֲרֵי לָנוּ י"ח חֳדָשִׁים וּו' יָמִים. הוֹסֵף שְׁבוּעַיִם לְטָמְאַת לֵידָה דִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, הֲרֵי לָנוּ שָׁנָה אַחַת ו' חֳדָשִׁים וְכ' יוֹם, וְאָז נוֹלַד לֵוִי.

וְנִמְצָא דְּ"בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כּוֹאֲבִים", נִתְמַלְּאוּ לְלֵוִי י"ג שָׁנָה בְּדִיּוּק, וּמִיּוֹם לְיוֹם.

(כו) וְאֶת־חֲמוֹר וְאֶת־שְׁכֶם בְּנוֹ הָרְגוּ לְפִי־חָרֶב וַיִּקְחוּ אֶת־דִּינָה מִבֵּית שְׁכֶם וַיֵּצֵאוּ׃

כו וְיָת חֲמוֹר וְיָת שְׁכֶם בְּרֵהּ קְטָלוּ לְפִתְגַּם דְּחָרֶב וּדְבָרוּ יָת דִּינָה מִבֵּית שְׁכֶם וּנְפָקוּ׃

(כז) בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל־הַחֲלָלִים וַיָּבֹזּוּ הָעִיר אֲשֶׁר טִמְּאוּ אֲחוֹתָם׃

כז בְּנֵי יַעֲקֹב עַלּוּ לְחַלָּצָא קְטִילַיָּא וּבְזוּ קַרְתָּא דִּי סָאִיבוּ אֲחָתְהוֹן׃

רש"י ◄ **עַל־הַחֲלָלִים** • לְפַשֵּׁט הַחֲלָלִים, וְכֵן תִּרְגֵּם אונְקְלוֹס: 'לְחַלָּצָא קְטִילַיָּא'.

(כח) אֶת־צֹאנָם וְאֶת־בְּקָרָם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם וְאֵת אֲשֶׁר־בָּעִיר וְאֶת־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה לָקָחוּ׃

כח יָת עָנְהוֹן וְיָת תּוֹרְהוֹן וְיָת חֲמָרֵיהוֹן וְיָת דִּי בְקַרְתָּא וְיָת דִּי בְחַקְלָא בְּזוּ׃

(כט) וְאֶת־כָּל־חֵילָם וְאֶת־כָּל־טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיָּבֹזּוּ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר בַּבָּיִת׃

כט וְיָת כָּל נִכְסֵיהוֹן וְיָת כָּל טַפְלְהוֹן וְיָת נְשֵׁיהוֹן שְׁבוּ וּבְזוּ וְיָת כָּל דִּי בְבֵיתָא׃

רש"י◄ **חֵילָם** • מָמוֹנָם, וְכֵן: (דברים ח) "עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה", (במדבר כד) "וְיִשְׂרָאֵל עֹשֶׂה חָיִל", (תהלים מט) "וְעָזְבוּ לַאֲחֵרִים חֵילָם". **שָׁבוּ** • לְשׁוֹן שִׁבְיָה. לְפִיכָךְ, טַעְמוֹ מִלְּרָע.

(ל) וַיֹּ֨אמֶר יַעֲקֹ֜ב אֶל־שִׁמְע֣וֹן וְאֶל־לֵוִי֮ עֲכַרְתֶּ֣ם אֹתִי֒ לְהַבְאִישֵׁ֨נִי֙ בְּיֹשֵׁ֣ב הָאָ֔רֶץ בַּכְּנַעֲנִ֖י וּבַפְּרִזִּ֑י וַאֲנִי֙ מְתֵ֣י מִסְפָּ֔ר וְנֶאֶסְפ֖וּ עָלַי֙ וְהִכּ֔וּנִי וְנִשְׁמַדְתִּ֖י אֲנִ֥י וּבֵיתִֽי׃

ל וַאֲמַר יַעֲקֹב לְשִׁמְעוֹן וּלְלֵוִי עֲכַרְתּוּן יָתִי לְמִתַּן דְּבָבוּ בֵּינָנָא וּבֵין יָתְבֵי אַרְעָא בִּכְנַעֲנָאָה וּבַפְּרִזָּאָה וַאֲנָא עַם דְּמִנְיַן וְיִתְכַּנְּשׁוּן עֲלַי וְיִמְחִנּוּנִי וְאֶשְׁתֵּצֵי אֲנָא וֶאֱנַשׁ בֵּיתִי׃

רש"י◄ **עֲכַרְתֶּם** • לְשׁוֹן מַיִם עֲכוּרִים, אֵין דַּעְתִּי צְלוּלָה עַכְשָׁו. וְאַגָּדָה: צְלוּלָה הָיְתָה הֶחָבִית, וַעֲכַרְתֶּם אוֹתָהּ (תנחומא). מָסֹרֶת הָיְתָה בְּיַד כְּנַעֲנִים שֶׁיִּפְּלוּ בְּיַד בְּנֵי יַעֲקֹב, אֶלָּא שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: 'עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה וְנָחַלְתָּ אֶת הָאָרֶץ'. לְפִיכָךְ, הָיוּ שׁוֹתְקִין. **מְתֵי מִסְפָּר** • אֲנָשִׁים מוּעָטִים.

(לא) וַיֹּאמְר֑וּ הַכְזוֹנָ֕ה יַעֲשֶׂ֖ה אֶת־אֲחוֹתֵֽנוּ׃

לא וַאֲמָרוּ הַכְנָפְקַת בָּרָא יִתְעֲבֵד (נ"י יַעְבֵּד יָת) לַאֲחָתָנָא׃

רש"י◄ **הַכְזוֹנָה** • הֶפְקֵר. **אֶת־אֲחוֹתֵנוּ** • יָת אֲחָתָנָא (הֵבִיא הַתַּרְגּוּם עַל מִלַּת אֲחוֹתֵינוּ שֶׁהוּא נִרְאָה מִתּוֹךְ הַפָּסוּק בִּלְשׁוֹן רַבִּים מִדִּכְתִיב כָּאן אֲחוֹתֵינוּ מָלֵא בְּיוּ"ד (וּבְכָל הַסְּפָרִים שֶׁלָּנוּ כְּתִיב חָסֵר יוּ"ד) מַה שֶׁאֵין כֵּן גַּבֵּי רִבְקָה אֲחוֹתֵינוּ אַתְּ הֲיִי לְאַלְפֵי רְבָבָה, שָׁם חָסֵר יוּ"ד וְלָכֵן מְפָרֵשׁ שֶׁכָּאן הוּא לְשׁוֹן רַבִּים וְקָאֵי עַל כָּל נְשֵׁי יִשְׂרָאֵל אֲחוֹתֵיהֶם הַכְזוֹנָה יַעֲשֶׂה, וְלָכֵן מֵבִיא רַשִׁ"י הַתַּרְגּוּם שֶׁמְתַרְגֵּם יָת אֲחָתָנָא כָּאן כְּמוֹ לְהַלָּן לְהוֹרוֹת שֶׁהוּא לָשׁוֹן יָחִיד ודו"ק).

לה (א) וַיֹּ֤אמֶר אֱלֹהִים֙ אֶל־יַעֲקֹ֔ב קוּם֙ עֲלֵ֣ה בֵית־אֵ֖ל וְשֶׁב־שָׁ֑ם וַעֲשֵׂה־שָׁ֣ם מִזְבֵּ֔חַ לָאֵל֙ הַנִּרְאֶ֣ה אֵלֶ֔יךָ בְּבָרְחֲךָ֔ מִפְּנֵ֖י עֵשָׂ֥ו אָחִֽיךָ׃

א וַאֲמַר יְיָ לְיַעֲקֹב קוּם סַק לְבֵית אֵל וְתִיב תַּמָּן וְעִבֵּד תַּמָּן מַדְבְּחָא לֵאלָהָא דְּאִתְגְּלִי לָךְ בְּמֵעִרְקָךְ מִן קֳדָם עֵשָׂו אָחוּךְ׃

רש"י◄ **קוּם עֲלֵה** • (תנחומא): לְפִי שֶׁאִחַרְתָּ בַּדֶּרֶךְ, נֶעֱנַשְׁתָּ וּבָא לְךָ זֹאת מִבִּתְּךָ.

(ב) וַיֹּ֤אמֶר יַעֲקֹב֙ אֶל־בֵּית֔וֹ וְאֶ֖ל כָּל־אֲשֶׁ֣ר עִמּ֑וֹ הָסִ֜רוּ אֶת־אֱלֹהֵ֤י הַנֵּכָר֙ אֲשֶׁ֣ר בְּתֹכְכֶ֔ם וְהִטַּהֲר֔וּ וְהַחֲלִ֖יפוּ שִׂמְלֹתֵיכֶֽם׃

ב וַאֲמַר יַעֲקֹב לֶאֱנַשׁ בֵּיתֵהּ וּלְכֹל דִּי עִמֵּהּ אַעְדּוֹ יָת טַעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי בֵינֵיכוֹן וְאִדַּכּוֹ וְשַׁנּוֹ כְּסוּתְכוֹן׃

רש"י◄ **הַנֵּכָר** • שֶׁיֵּשׁ בְּיֶדְכֶם מִשָּׁלָל שֶׁל שְׁכֶם. **וְהִטַּהֲרוּ** • מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. **וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלֹתֵיכֶם** • שֶׁמָּא יֵשׁ בְּיֶדְכֶם כְּסוּת שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים.

(ג) וְנָק֥וּמָה וְנַעֲלֶ֖ה בֵּית־אֵ֑ל וְאֶעֱשֶׂה־שָּׁ֣ם מִזְבֵּ֗חַ לָאֵ֞ל הָעֹנֶ֤ה אֹתִי֙ בְּי֣וֹם צָרָתִ֔י וַיְהִי֙ עִמָּדִ֔י בַּדֶּ֖רֶךְ אֲשֶׁ֥ר הָלָכְתִּֽי׃

ג וְנֵקוֹם וְנִסַּק לְבֵית אֵל וְאֶעְבֵּד תַּמָּן מַדְבְּחָא לֵאלָהָא דְּקַבֵּל צְלוֹתִי בְּיוֹמָא דְעַקְתִּי וַהֲוָה מֵימְרֵהּ בְּסַעְדִּי בְּאָרְחָא דִּי אֲזָלִית׃

(ד) וַיִּתְּנ֣וּ אֶל־יַעֲקֹ֗ב אֵ֣ת כָּל־אֱלֹהֵ֤י הַנֵּכָר֙ אֲשֶׁ֣ר בְּיָדָ֔ם וְאֶת־הַנְּזָמִ֖ים אֲשֶׁ֣ר בְּאָזְנֵיהֶ֑ם וַיִּטְמֹ֤ן אֹתָם֙ יַעֲקֹ֔ב תַּ֥חַת הָאֵלָ֖ה אֲשֶׁ֥ר עִם־שְׁכֶֽם׃

ד וִיהָבוּ לְיַעֲקֹב יָת כָּל טַעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי בִידֵיהוֹן וְיָת קָדָשַׁיָּא דִּי בְאָדְנֵיהוֹן וְטַמַּר יָתְהוֹן יַעֲקֹב תְּחוֹת בָּטְמָא דִּי עִם שְׁכֶם׃

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(א) וְשֶׁב שָׁם וַעֲשֵׂה שָׁם מִזְבֵּחַ. לא יָדַעְתִּי מַהוּ **וְשֶׁב שָׁם.** וְיִתָּכֵן שֶׁצִּוָּהוּ לָשֶׁבֶת שָׁם תְּחִלָּה וְאַחַר כֵּן יַעֲשֶׂה הַמִּזְבֵּחַ לְהִטָּהֵר מֵעֲבוֹדָה זָרָה, אוֹ מִן הַחֲלָלִים שֶׁהָרְגוּ, כְּעִנְיָן וְאַתֶּם חֲנוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים (בַּמִּדְבָּר ל"א י"ט), כִּי לֹא צֻוּוּ עֲדַיִן בְּמֵי חַטָּאת, וְיַעֲקֹב נִזְדָּרֵז בַּמִּצְוָה לְהִטָּהֵר טֶרֶם בּוֹאוֹ שָׁם. אוֹ שֶׁיִּהְיֶה וְנָקוּמָה וְנַעֲלֶה בֵּית אֵל מֻקְדָּם בַּמַּעֲשֶׂה, וְאוּלַי צִוָּה **וְשֶׁב שָׁם,** לְפַנּוֹת מַחְשַׁבְתּוֹ לְדָבְקָה בָּאֵל: תורה ב

(ד) וַיִּטְמֹן אֹתָם יַעֲקֹב. עֲבוֹדָה זָרָה

רש"י◄ **הָאֵלֶּה** • מִין אִילָן סָרָק. **עִם־שְׁכֶם** • אֵצֶל שְׁכֶם:

(ה) **וַיִּסָּעוּ וַיְהִי חִתַּת אֱלֹהִים עַל־הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי יַעֲקֹב:**

ה וּנְטָלוּ וַהֲוַת דַּחְלָא דַיְיָ עַל עַמְמַיָּא דִּי בְּקִרְוֵי סַחֲרָנֵיהוֹן וְלָא רְדָפוּ בָּתַר בְּנֵי יַעֲקֹב:

רש"י◄ **חִתַּת** • פַּחַד.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (קיצורים והערות לתניא, עמ' קכז)

כ"ק אַדְמוֹ"ר הַצֶּמַח־צֶדֶק סִפֵּר:

בִּשְׁנַת תר"ג, כְּשֶׁנִּקְרֵאתִי לַאֲסֵפַת הָרַבָּנִים בְּפֶּטֶרְבּוּרְג, הָיִיתִי עַל צִיּוּן אִמִּי הָרַבָּנִית הַצִּדְקָנִית (מָרַת דְּבוֹרָה־לֵאָה) בְּלִיאוֹזְנָה. הִיא סִפְּרָה לִי, שֶׁבִּגְלַל מְסִירוּת־נַפְשָׁהּ לְטוֹבַת הַחֲסִידִים וְהַחֲסִידוּת, זָכְתָה לִהְיוֹת גַּם בְּהֵיכַל הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב וּלְעוֹרֵר רַחֲמִים עֲבוּרִי. הִיא בִּקְּשָׁה מֵהַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב שֶׁיִּתֵּן לָהּ סְגוּלָה בַּעֲבוּרִי, שֶׁאוּכַל לַעֲמוֹד כְּנֶגֶד הַמִּתְנַגְּדִים לְתוֹרַת הַחֲסִידוּת.

אָמַר לָהּ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב:

בְּנֵךְ בָּקִי בַּחֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תּוֹרָה, בִּתְהִלִּים וּבַתַּנְיָא בְּעַל־פֶּה בְּאוֹתִיּוֹתֵיהֶם. כְּתִיב "וַיְהִי **חִתַּת** אֱלוֹקִים וְגוֹ'" – "חִתַּת" רָאשֵׁי־תֵּיבוֹת **חוּמָשׁ**, **תְּהִלִּים**, **תַּנְיָא** – וְהַבָּקִי בְּאוֹתִיּוֹתֵיהֶם שׁוֹבֵר אֶת כָּל הַהַעֲלָמוֹת וְהַהֶסְתֵּרִים...

(ו) **וַיָּבֹא יַעֲקֹב לוּזָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן הִוא בֵּית־אֵל הִוא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ:**

ו וַאֲתָא יַעֲקֹב לְלוּז דִּי בְּאַרְעָא דִכְנַעַן הִיא בֵּית אֵל הוּא וְכָל עַמָּא דִּי עִמֵּהּ:

(ז) **וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם אֵל בֵּית־אֵל כִּי שָׁם נִגְלוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אָחִיו:**

ז וּבְנָא תַּמָּן מַדְבְּחָא וּקְרָא לְאַתְרָא אֵל בֵּית אֵל אֲרֵי תַּמָּן אִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ בְּמֵעְרְקֵהּ מִן קֳדָם אָחוּהִי:

רש"י◄ **אֵל בֵּית־אֵל** • הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, בְּבֵית־אֵל, גִּלּוּי שְׁכִינָתוֹ בְּבֵית אֵל. יֵשׁ תֵּבָה חֲסֵרָה בֵּי"ת הַמְשַׁמֶּשֶׁת בְּרֹאשָׁהּ, כְּמוֹ: 'הִנֵּה־הוּא בֵּית מָכִיר בֶּן־עַמִּיאֵל", כְּמוֹ בְּבֵית מָכִיר. "בֵּית אָבִיךָ", כְּמוֹ בְּבֵית אָבִיךָ. **נִגְלוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים** • בִּמְקוֹמוֹת הַרְבֵּה יֵשׁ שֵׁם אֱלֹהוּת וְאַדְנוּת בִּלְשׁוֹן רַבִּים, כְּמוֹ: (לקמן לט) "אֲדֹנֵי יוֹסֵף", (שמות כב) "אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ", וְלֹא נֶאֱמַר: 'בַּעֲלוֹ', וְכֵן אֱלָהוּת שֶׁהוּא לְשׁוֹן שׁוֹפֵט וּמָרוּת נִזְכָּר בִּלְשׁוֹן רַבִּים, אֲבָל אֶחָד מִכָּל שְׁאָר הַשֵּׁמוֹת לֹא תִּמְצָא בִּלְשׁוֹן רַבִּים.

(ח) **וַתָּמָת דְּבֹרָה מֵינֶקֶת רִבְקָה וַתִּקָּבֵר מִתַּחַת לְבֵית־אֵל תַּחַת הָאַלּוֹן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אַלּוֹן בָּכוּת:**

ח וּמִיתַת דְּבוֹרָה מֵנַקְתָּא דְּרִבְקָה וְאִתְקְבְרַת מִלְּרַע לְבֵית אֵל בְּשִׁפּוֹלֵי מֵישְׁרָא וּקְרָא שְׁמֵהּ מֵישַׁר בָּכְיְתָא:

רש"י◄ **וַתָּמָת דְּבֹרָה** • מָה עִנְיָן דְּבוֹרָה בְּבֵית יַעֲקֹב? אֶלָּא לְפִי שֶׁאָמְרָה רִבְקָה לְיַעֲקֹב: "וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם", שָׁלְחָה דְּבוֹרָה אֶצְלוֹ לְפַדַּן אֲרָם לָצֵאת מִשָּׁם, וּמֵתָה בַּדֶּרֶךְ. מִדִּבְרֵי רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן לְמִדְתִּיהָ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ אֵינָן מִן הַנִּקְבָּרִים, אֲבָל צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא מְפָרֵר וְזוֹרֶה לְרוּחַ אוֹ מֵטִיל לַיָּם (ע"ז מ"ג). וְהַנִּרְאֶה אֵלַי כִּי בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא לָקְחוּ עֲבוֹדָה זָרָה וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ מִשְׁכֶּם עַד שֶׁנִּתְבַּטְּלָה וְהִתְּרָה לָהֶם, שֶׁהֶעֱבוּ"ם מְבַטֵּל עֲבוֹדָה זָרָה בְּעַל כָּרְחוֹ (שם מ"ג), וְהִנֵּה הִיא מֻתֶּרֶת לָהֶם. אֲבָל יַעֲקֹב צִוָּה לְהָסִיר אוֹתָהּ לְטָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ שֶׁיִּהְיוּ רְאוּיִים לַעֲבֹד אֶת הַשֵּׁם וּלְהַקְרִיב לְפָנָיו קָרְבָּן, כַּאֲשֶׁר צִוָּה לָהֶם בִּטְבִילָה וְחִלּוּף הַבְּגָדִים, וְהָיָה דַּי לָהֶם בַּקְּבוּרָה, וְלָכֵן טָמַן אוֹתָם תַּחַת הָאֵלָה בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ: תורה ה

(ח־ט) וַתָּמָת דְּבֹרָה מֵינֶקֶת רִבְקָה.

לֹא יָדַעְתִּי לָמָּה נִכְנַס הַפָּסוּק הַזֶּה בֵּין **וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם אֵל בֵּית אֵל**, וּבֵין **וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב עוֹד** וְהִפְסִיק בְּעִנְיָן אַחֵר שֶׁהָיָה בְּבֵית אַחַת וּבְמָקוֹם אֶחָד, כִּי יַעֲקֹב בְּבֹאוֹ לוּזָה הִיא בֵּית אֵל, בָּנָה מִזְבֵּחַ וְקָרָא לַמָּקוֹם אֵל בֵּית אֵל, וְנִרְאָה לוֹ הָאֱלֹהִים שָׁם וַיְבָרֶךָ אוֹתוֹ, וְלָמָּה הוּשַׂם הַכָּתוּב הַזֶּה בְּתוֹךְ עִנְיָן אֶחָד:

וְהַקָּרוֹב מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (ב"ר פ"א ה') שֶׁיִּרְמוֹז לְמִיתַת רִבְקָה, וְלָכֵן קָרָא שֵׁם הַמָּקוֹם **אַלּוֹן בָּכוּת**, כִּי אֵין בְּכִי וַאֲנָקָה עַל הַמֵּינֶקֶת הַזֹּקֵנָה שֶׁיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם עָלָיו. אֲבָל יַעֲקֹב בָּכָה וְהִתְאַבֵּל עַל אִמּוֹ הַצַּדֶּקֶת אֲשֶׁר

מִתַּחַת לְבֵית־אֵל • הָעִיר יוֹשֶׁבֶת בָּהָר וְנִקְבְּרָה בְּרַגְלֵי הָהָר. תַּחַת הָאַלּוֹן • בְּשִׁפּוֹלֵי מֵישָׁרָא, שֶׁהָיָה מִישׁוֹר מִלְּמַעְלָה בְּשִׁפּוֹעַ הָהָר, וְהַקִּבּוּרָה מִלְּמַטָּה, וּמִישׁוֹר שֶׁל בֵּית־אֵל הָיוּ קוֹרִין לוֹ "אַלּוֹן". וְאַגָּדָה: נִתְבַּשֵּׁר שָׁם בְּאֵבֶל שֵׁנִי, שֶׁהֻגַּד לוֹ עַל אִמּוֹ שֶׁמֵּתָה (ב"ר). **וְאַלּוֹן בְּלָשׁוֹן יְוָנִי אֵבֶל.** (צ"ל אחר. וכן איתא ברש"י תהלים ק"ט) **וּלְפִיכָךְ,** (סִפְרִים אַחֲרִים: וּלְפִי שֶׁ) **הֶעְלִימוּ אֶת יוֹם מוֹתָהּ, שֶׁלֹּא יְקַלְּלוּ הַבְּרִיּוֹת הַכֶּרֶס שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ עֵשָׂו, אַף הַכָּתוּב לֹא פִּרְסְמָהּ.**

(ט) **וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל־יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ:**

ט וְאִתְגְּלִי יְיָ לְיַעֲקֹב עוֹד בְּמֵיתוֹהִי מִפַּדַּן אֲרָם וּבָרִיךְ יָתֵהּ:

רש"י ◄ **עוֹד • פַּעַם שֵׁנִי בַּמָּקוֹם הַזֶּה, אֶחָד בְּלֶכְתּוֹ וְאֶחָד בְּשׁוּבוֹ. וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ • בִּרְכַּת אֲבֵלִים** (ב"ר).

(י) **וַיֹּאמֶר־לוֹ אֱלֹהִים שִׁמְךָ יַעֲקֹב לֹא־יִקָּרֵא שִׁמְךָ עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל:**

י וַאֲמַר לֵהּ יְיָ שְׁמָךְ יַעֲקֹב לָא יִתְקְרֵי שְׁמָךְ עוֹד יַעֲקֹב אֶלָּהֵין יִשְׂרָאֵל יְהֵא שְׁמָךְ וּקְרָא יָת שְׁמֵהּ יִשְׂרָאֵל:

רש"י ◄ **לֹא־יִקָּרֵא שִׁמְךָ עוֹד יַעֲקֹב • לְשׁוֹן אָדָם הַבָּא בְּמַאֲרָב וְעָקְבָה, אֶלָּא לְשׁוֹן שַׂר וְנָגִיד.**

(יא) **וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים אֲנִי אֵל שַׁדַּי פְּרֵה וּרְבֵה גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ וּמְלָכִים מֵחֲלָצֶיךָ יֵצֵאוּ:**

יא וַאֲמַר לֵהּ יְיָ אֲנָא אֵל שַׁדַּי פּוּשׁ וּסְגֵי עַם וְכִנְשַׁת שִׁבְטִין יְהֵא מִנָּךְ וּמַלְכִין דְּשַׁלִּיטִין בְּעַמְמַיָּא מִנָּךְ יִפְּקוּן:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אָהֲבַתְהוּ, וְשִׁלְּחָה אוֹתוֹ שָׁם וְלֹא זְכָתָה לִרְאוֹתוֹ בְּשׁוּבוֹ, וְלָכֵן נִגְלָה אֵלָיו הָאֱלֹהִים וּבֵרֵךְ אוֹתוֹ לְנַחֲמוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְיִצְחָק אָבִיו אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם (לְעֵיל כ"ה י"א). וּבִשְׁנֵיהֶם אָמְרוּ חֲכָמִים (סוֹטָה י"ד.) בִּרְכַּת אֲבֵלִים בֵּרְכוֹ. וְסִיּוּעַ לָזֶה מַה שֶׁאָמוּר לְמַטָּה (פָּסוּק כ"ז) וַיָּבֹא יַעֲקֹב אֶל יִצְחָק אָבִיו מַמְרֵא קִרְיַת הָאַרְבַּע, וְאִלּוּ הָיְתָה רִבְקָה שָׁם הָיָה מַזְכִּיר "אֶל אָבִיו וְאֶל אִמּוֹ", כִּי הִיא הַשּׁוֹלַחַת אוֹתוֹ שָׁם וְהַגּוֹרֶמֶת לוֹ כָּל הַטּוֹבָה, וְיִצְחָק בַּעֲצָתָהּ צִוָּה אוֹתוֹ לָלֶכֶת שָׁם:

וְכָתַב רַשִּׁ"י וּלְפִי שֶׁהֶעֱלִימוּ אֶת יוֹם מוֹתָהּ שֶׁלֹּא יְקַלְּלוּ אוֹתָהּ הַבְּרִיּוֹת, כֶּרֶס שֶׁיָּצָא מִמֶּנָּה עֵשָׂו, אַף הַכָּתוּב לֹא פִּרְסְמָהּ. וּמִדְּרַשׁ חֲכָמִים הוּא (פסדר"כ זכור ד'). וְהִנֵּה גַּם מִיתַת לֵאָה לֹא יַזְכִּיר. אֲבָל הַכַּוָּנָה לָהֶם מִפְּנֵי שֶׁהִזְכִּיר הַמִּיתָה בְּרָמָז, וְתָלָה הַדָּבָר בְּמֵינֶקֶתָהּ, וְכֵיוָן שֶׁדִּבֵּר בָּהּ לָמָּה הִסְתִּיר הָעִנְיָן וְלֹא גִּלָּהוּ:

וְטַעַם הַקְּלָלָה אֵינוֹ מְחֻוָּר, שֶׁהֵרֵי הִזְכִּירוֹ בְּמִיתַת יִצְחָק (לְהַלָּן פָּסוּק כ"ט): וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בָּנָיו. אֲבָל יִתְּכֵן לוֹמַר שֶׁלֹּא הָיָה לָהּ כָּבוֹד בְּמִיתָתָהּ, כִּי יַעֲקֹב אֵינֶנּוּ שָׁם, וְעֵשָׂו שׂוֹנֵא אוֹתָהּ וְלֹא יָבֹא שָׁמָּה, וְיִצְחָק כָּהוּ עֵינָיו וְאֵינֶנּוּ יוֹצֵא מִבֵּיתוֹ, וְלָכֵן לֹא רָצָה הַכָּתוּב לְהַזְכִּיר שֶׁיִּקְבְּרוּהָ בְּנֵי חֵת:

וְכָעִנְיָן הַזֶּה מְצָאתִי (בְּאֵלֶּה הַדְּבָרִים רַבָּה בִּפְרָשָׁה כִּי תֵצֵא לְמִלְחָמָה) וְתַנְחוּמָא תֵּצֵא ד"ו, אָמְרוּ אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁמֵּתָה רִבְקָה אָמְרִין מֵאַן יִפּוֹק קַמָּא, אַבְרָהָם מֵת, יִצְחָק יוֹשֵׁב בַּבַּיִת וְעֵינָיו כֵּהוֹת, יַעֲקֹב הָלַךְ לוֹ לְפַדַּן אֲרָם, יִפּוֹק עֵשָׂו רְשִׁיעָה קַמָּא וְיֵימְרוּן בְּרֵיתָא לִיטִין בַּזְיָא דְּהָא כְּדֵין יַנְקִין, מָה עָשׂוּ הוֹצִיאוּ מִטָּתָהּ בַּלַּיְלָה. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָה, לְפִי שֶׁהוֹצִיאוּ מִטָּתָהּ בַּלַּיְלָה לֹא פֵּרְשׁוּ הַכְּתוּבִים מִיתָתָהּ אֶלָּא מִן הַצַּד, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב **וַיִּקָּרֵא שְׁמוֹ אַלּוֹן בָּכוּת,** שְׁתֵּי בְּכִיּוֹת. הֲדָא הוּא דִּכְתִיב **וַיֵּרֶא אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ,** מַה בֵּרְכוֹ, בִּרְכַּת אֲבֵלִים בֵּרְכוֹ, עַד כָּאן. וְהִנֵּה בַּעֲבוּר שֶׁהָיָה עֵשָׂו יְחִידִי בִּקְבוּרָתָהּ פָּחֲדוּ מִן הַקְּלָלָה וְלֹא רָאוּ שֶׁיִּהְיֶה לָהּ לְכָבוֹד, וְזֶה עִנְיַן הָרָמֶז:

וְהָיְתָה דְּבוֹרָה עִם יַעֲקֹב, כִּי אַחֲרֵי שֶׁבָּאָה עִם רִבְקָה שָׁבָה לְאַרְצָהּ, וְעַתָּה תָּבֹא עִם יַעֲקֹב לִרְאוֹת גְּבִרְתָּהּ. אוֹ נִתְעַסְּקָה בְּגִדּוּל בְּנֵי יַעֲקֹב לִכְבוֹד רִבְקָה וּלְאַהֲבָתָהּ וְהָיְתָה בְּבֵיתוֹ. וְיִתָּכֵן שֶׁאֵינָהּ הִיא הַמֵּינֶקֶת שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ (לְעֵיל כ"ד נ"ט) וַיְשַׁלְּחוּ אֶת רִבְקָה אֲחֹתָם וְאֶת מֵנִקְתָּהּ, אֲבָל הָיְתָה מֵינֶקֶת אַחֶרֶת שֶׁנִּשְׁאֲרָה בְּבֵית לָבָן וּבְתוּאֵל, וְעַתָּה יָבִיא אוֹתָהּ יַעֲקֹב עִמּוֹ לְכַלְכֵּל אֶת שֵׁיבָתָהּ לִכְבוֹד אִמּוֹ, כִּי כֵן דֶּרֶךְ הַנִּכְבָּדִים לִהְיוֹת לָהֶם מֵינִיקוֹת רַבּוֹת, כִּי רָחוֹק הוּא שֶׁתִּהְיֶה הַזְּקֵנָה הַשָּׁלִיחַ שֶׁתִּשְׁלַח אִמּוֹ לְיַעֲקֹב כִּדְבְרֵי רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן: תורה י

(י) שִׁמְךָ יַעֲקֹב. יֹאמַר כִּי עַתָּה עוֹדְךָ אַתָּה נִקְרָא יַעֲקֹב, אַף עַל פִּי שֶׁהֶחֱלִיף שִׁמְךָ שָׁרוֹ שֶׁל עֵשָׂו, כִּי הוּא לֹא נִשְׁתַּלַּח לְךָ לְהַחֲלִיף אֶת שִׁמְךָ, אֲבָל מֵעַתָּה **לֹא יִקָּרֵא שִׁמְךָ יַעֲקֹב כִּי אִם יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ,** וְזֶה טַעַם **וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל.** אוֹ יִרְמֹז שֶׁקָּרָא אֶת שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל מוּסָף עַל יַעֲקֹב, לֹא שֶׁיֵּאָסֵר לְהִקָּרֵא יַעֲקֹב: תורה יא

רש"י◄ **אֲנִי אֵל שַׁדָּי•** שֶׁאֲנִי כְּדַאי לְבָרֵךְ, שֶׁהַבְּרָכוֹת שֶׁלִּי. **פְּרֵה וּרְבֵה•** עַל שֵׁם שֶׁעֲדַיִן לֹא נוֹלַד בִּנְיָמִין, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁכְּבָר נִתְעַבְּרָה מִמֶּנּוּ. **גּוֹי•** בִּנְיָמִין. **גּוֹיִם•** (ב"ר) מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם, שֶׁעֲתִידִים לָצֵאת מִיּוֹסֵף וְהֵם בְּמִנְיַן הַשְּׁבָטִים. **וּמְלָכִים•** (ב"ר) שָׁאוּל וְאִישׁ בֹּשֶׁת, שֶׁהָיוּ מִשִּׁבֶט בִּנְיָמִין שֶׁעֲדַיִן לֹא נוֹלַד. (וּפָסוּק זֶה דָּרְשׁוּ אַבְנֵר כְּשֶׁהִמְלִיךְ אִישׁ־בֹּשֶׁת וְאַף הַשְּׁבָטִים דָּרְשׁוּהוּ וְקָרְבוּ בִּנְיָמִין, דִּכְתִיב: (שופטים כא) "אִישׁ מִמֶּנּוּ לֹא יִתֵּן אֶת בִּתּוֹ לְבִנְיָמִין לְאִשָּׁה", וְחָזְרוּ וְאָמְרוּ: אִלְמְלֵא הָיָה עוֹלֶה מִן הַשְּׁבָטִים, לֹא הָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אוֹמֵר לְיַעֲקֹב: "וּמְלָכִים מֶחֱלָצֶיךָ יֵצְאוּ").◆ **גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם•** שֶׁגּוֹיִם עֲתִידִים בָּנָיו לֵיעָשׂוֹת כְּמִנְיַן הַגּוֹיִם שֶׁהֵם שִׁבְעִים אֻמּוֹת, וְכֵן כָּל הַסַּנְהֶדְרִין שִׁבְעִים. דָּבָר אַחֵר: שֶׁעֲתִידִים בָּנָיו לְהַקְרִיב בִּשְׁעַת אִסּוּר הַבָּמוֹת כְּגוֹיִם עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, בִּימֵי אֵלִיָּהוּ (ברש"י ישן).◆

◆ יום שישי ט"ו כסלו ◆

(יב) וְאֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ:

יב וְיָת אַרְעָא די יְהָבִית לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק לָךְ אֶתְּנִנַּהּ וְלִבְנָיךְ בַּתְרָךְ אֶתֵּן יָת אַרְעָא:

(יג) וַיַּעַל מֵעָלָיו אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ:

יג וְאִסְתַּלַּק מֵעִלּוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ בְּאַתְרָא די מַלִּיל עִמֵּהּ:

רש"י◄ **בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ•** אֵינִי יוֹדֵעַ מַה מְּלַמְּדֵנוּ.

(יד) וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ מַצֶּבֶת אָבֶן וַיַּסֵּךְ עָלֶיהָ נֶסֶךְ וַיִּצֹק עָלֶיהָ שָׁמֶן:

יד וַאֲקִים יַעֲקֹב קַמְתָּא בְּאַתְרָא די מַלִּיל עִמֵּהּ קָמַת אַבְנָא וְאַסִּיךְ עֲלַהּ נִסּוּכִין וַאֲרִיק עֲלַהּ מִשְׁחָא:

(טו) וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת־שֵׁם הַמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ שָׁם אֱלֹהִים בֵּית־אֵל:

טו וּקְרָא יַעֲקֹב יָת שְׁמָא דְאַתְרָא די מַלִּיל עִמֵּהּ תַּמָּן יְיָ בֵּית אֵל:

(טז) וַיִּסְעוּ מִבֵּית אֵל וַיְהִי־עוֹד כִּבְרַת־הָאָרֶץ לָבוֹא אֶפְרָתָה וַתֵּלֶד רָחֵל וַתְּקַשׁ בְּלִדְתָּהּ:

טז וּנְטָלוּ מִבֵּית אֵל וַהֲוָה עוֹד כְּרוּבַת אַרְעָא לְמֵיעַל לְאֶפְרָת וִילִידַת רָחֵל וְקַשְׁיָאת בְּמֵילְדַהּ:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יב) וְאֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק לְךָ אֶתְּנֶנָּה. כַּאֲשֶׁר נְתַתִּיהָ לָהֶם כֵּן אֶתְּנֶנָּה לְךָ, יִרְמֹז זֶה לִשְׁבוּעָה, כִּי לָהֶם נִתְּנָהּ בִּשְׁבוּעָה שֶׁלֹּא יִגְרֹם הַחֵטְא, אֲבָל לוֹ נִתְּנָהּ מִתְּחִלָּה בְּלֹא שְׁבוּעָה, וְזֶהוּ שֶׁאוֹמֵר בְּכָל מָקוֹם (שמות ל"ג א' ועוד) אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב. אוֹ שֶׁיִּהְיֶה הַכְּפֶל הַנִּבּוּאָה לוֹ לִשְׁבוּעָה, כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי כְּבָר: תורה יג

(יג) וַיַּעַל מֵעָלָיו אֱלֹהִים. כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּאַבְרָהָם (לעיל י"ז ב"ב) וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אַבְרָהָם, וּבִשְׁנֵיהֶם לְהוֹדִיעַ כִּי לֹא הָיָה זֶה מַרְאֶה וְחֲלוֹם נְבוּאָה בִּלְבַד, אוֹ כְּעִנְיָן וַתָּבֵא אֹתִי יְרוּשָׁלִַיְמָה בְּמַרְאוֹת אֱלֹהִים (יחזקאל ח' ג'), אֲבָל שֶׁשָּׁרְתָה עָלָיו שְׁכִינָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר הוּא עוֹמֵד: וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת עָלָה מֵעָלָיו אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַמְּדַבֵּר עִמּוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר בָּרוּךְ כְּבוֹד ה' מִמְּקוֹמוֹ (שם ג' י"ב), וְיֹאמַר מַה שֶּׁהִזְכִּירוּ הַחֲכָמִים הָאָבוֹת הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה (ב"ר פ"ב ו') תורה יד:

(יד) וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה. פֵּרַשׁ רַבִּי אַבְרָהָם וּכְבָר הִצִּיב בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה מַצֵּבָה וְנִסַּךְ עָלֶיהָ עַתָּה נָסֶךְ וְיָצַק עָלֶיהָ שָׁמֶן. וְנָכוֹן הוּא: תורה טו

(טו) וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם בֵּית אֵל. יִקְרָאֶנּוּ כֵּן פַּעַם אַחֵר פַּעַם לְהוֹדִיעַ כִּי הַדָּבָר אֱמֶת וְנָכוֹן כִּי הוּא בֵּית אֱלֹהִים, וְשָׁם הַשְּׁכִינָה תָּמִיד, וְכֵן עִנְיָן שֵׁם בְּאֵר שָׁבַע: תורה טז

(טז) כִּבְרַת הָאָרֶץ. מְנַחֵם פֵּרַשׁ לְשׁוֹן "כַּבִּיר" מַהֲלָךְ רַב. וְאַגְּדָה (ב"ר פ"ב ז'), בִּזְמַן שֶׁהָאָרֶץ חֲלוּלָה כִּכְבָרָה שֶׁהַנִּיר מָצוּי וְהַסִּתָּו עָבַר וַעֲדַיִן הַשָּׁרָב לֹא בָּא. וְאֵין זֶה פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, שֶׁהֲרֵי בְּנַעֲמָן מָצִינוּ (מ"ב ה' י"ט) וַיֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ כִּבְרַת אָרֶץ. וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהוּא שֵׁם מִדַּת קַרְקַע, לְשׁוֹן רַשִּׁ"י:

וְהַנָּכוֹן מַה שֶּׁחָשַׁב בּוֹ רַ' דָּוִד קִמְחִי כִּי הַכִּ"ף לְדִמְיוֹן וְאֵינָנָּה שָׁרְשִׁית, וּמוֹצָא הַמִּלָּה, הָיוּ לְבָרוֹת לְמוֹ (איכה ד' י'), וְתִבְרֵנִי לֶחֶם (ש"ב י"ג ה'), עִנְיָן אֲכִילָה מוּעֶטֶת בַּבֹּקֶר, וּפֵרוּשָׁהּ שִׁעוּר מַהֲלַךְ אֶרֶץ מִן הַבֹּקֶר עַד לְעֵת הָאֹכֶל, כִּי כֵּן יִשְׁעָרוּ כָּל הוֹלְכֵי דֶּרֶךְ:

וְזֶה כְּתַבְתִּי תְּחִלָּה, וְעַכְשָׁיו שֶׁזָּכִיתִי וּבָאתִי אֲנִי לִירוּשָׁלַיִם, שֶׁבַח לָאֵל הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב, רָאִיתִי בְּעֵינַי שֶׁאֵין מִן קְבוּרַת רָחֵל לְבֵית לֶחֶם אֲפִלּוּ מִיל. וְהַנָּה הֶכְחֵשׁ הַפֵּרוּשׁ הַזֶּה, וְגַם דִּבְרֵי מְנַחֵם.

רש"י ◄ **כִּבְרַת־הָאָרֶץ •** מְנַחֵם פֵּרַשׁ לְשׁוֹן כַּבִּיר, רִבּוּי, מַהֲלָךְ רַב. וְאַגָּדָה: בִּזְמַן שֶׁהָאָרֶץ חֲלוּלָה וּמְנַקֶּבֶת כִּכְבָרָה, (ב"ר) שֶׁהַנִּיר מָצוּי, הַסִּתָּו עָבַר וְהַשָּׁרָב עֲדַיִן לֹא בָּא. וְאֵין זֶה פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, שֶׁהֲרֵי בְּנַעֲמָן מָצִינוּ: (מלכים ב ה) "רֵיֶלֶךְ מֵאִתּוֹ כִּבְרַת אָרֶץ". וְאוֹמֵר אֲנִי, שֶׁהוּא שֵׁם מִדַּת קַרְקַע, כְּמוֹ מַהֲלַךְ פַּרְסָה אוֹ יוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר: 'צֶמֶד כֶּרֶם', 'חֶלְקַת שָׂדֶה', כָּךְ בְּמַהֲלַךְ אָדָם נוֹתֵן שֵׁם מִדָּה (קַרְקַע כְּמוֹ: 'מַהֲלַךְ מִיל') כִּבְרַת אָרֶץ.

(יז) **וַיְהִי בְהַקְשׁוֹתָהּ בִּלְדְתָּהּ וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְיַלֶּדֶת אַל־תִּירְאִי כִּי־גַם־זֶה לָךְ בֵּן:**

יז **וְהָיָה בְּקַשְׁיוּתָהּ בְּמֵילְדָהּ וַאֲמֶרֶת לַהּ חָיְתָא לָא תִּדְחֲלִי אֲרֵי אַף דֵּין לִיךְ בַּר:**

רש"י ◄ **כִּי־גַם־זֶה •** נוֹסָף לָךְ עַל יוֹסֵף. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: עִם כָּל שֵׁבֶט נוֹלְדָה תְּאוֹמָה, וְעִם בִּנְיָמִין נוֹלְדָה תְּאוֹמָה יְתֵרָה.

(יח) **וַיְהִי בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן־אוֹנִי וְאָבִיו קָרָא־לוֹ בִנְיָמִין:**

יח **וַהֲוָה בְּמִפַּק נַפְשַׁהּ אֲרֵי מִיתַת (נ"י מַיְתָא) וּקְרַת שְׁמֵהּ בַּר דְּוָי וַאֲבוּהִי קְרָא לֵהּ בִּנְיָמִין:**

רש"י ◄ **בֶּן־אוֹנִי •** בֶּן צַעֲרִי. **בִּנְיָמִין •** נִרְאָה בְּעֵינַי, לְפִי שֶׁהוּא לְבַדּוֹ נוֹלַד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שֶׁהִיא בַּנֶּגֶב, כְּשֶׁאָדָם בָּא מֵאֲרַם נַהֲרַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּנֶּגֶב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן", "הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה". **בִּנְיָמִין •** בֶּן יָמִין, לְשׁוֹן צָפוֹן וְיָמִין אַתָּה בְּרָאתָם", לְפִיכָךְ הוּא מָלֵא (תְּהִלִּים פט) "צָפוֹן וְיָמִין אַתָּה בְּרָאתָם". לְפִיכָךְ הוּא מָלֵא (דָּבָר אַחֵר: בִּנְיָמִין, בֶּן יָמִים, שֶׁנּוֹלַד לְעֵת זִקְנָתוֹ, וְנִכְתַּב בְּנוּ"ן, כְּמוֹ: (דניאל יב) "לְקֵץ הַיָּמִין") ◆

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אֲבָל הוּא שֵׁם מִדַּת הָאָרֶץ כִּדְבְרֵי רַשִּׁ"י, וְאֵין בּוֹ תֹּאַר רַק הַסִּכְּמָה כְּרֹב הַשִּׁמּוֹת, וְהַכָּ"ף לְשִׁמּוּשׁ שֶׁלֹּא נִמְדַּד בְּכִיּוּן. וְאִם יִהְיֶה הַשֵּׁם הַזֶּה מְתֹאָר, יִתְּכֵן שֶׁיִּהְיֶה בָּרַת כְּמוֹ בַּת, מִלְּשׁוֹן מַה בְּרִי וּמַה בַּר בִּטְנִי (משלי ל"א ב), וְהוּא שֵׁם לַמִּדָּה הַקְּטַנָּה שֶׁיִּמְדְּדוּ הוֹלְכֵי אֲרָחוֹת, כְּמוֹ לְמִיל הַיּוֹם, וְיֹאמַר לָהּ "בַּת אָרֶץ", כִּי הַמִּדָּה כְּמוֹ בַּת לַפַּרְסָה, אוֹ לְמִדָּה אַחֶרֶת יְדוּעָה בַּיָּמִים הָהֵם:

וְכֵן רָאִיתִי שֶׁאֵין קְבוּרָה בָּרָמָה וְלֹא קָרוֹב לָהּ, אֲבָל הָרָמָה אֲשֶׁר לְבִנְיָמִין רָחוֹק מִמֶּנָּה כְּאַרְבַּע פַּרְסָאוֹת, וְהָרָמָה אֲשֶׁר בְּהַר אֶפְרָיִם (ש"א א' א') רָחוֹק מִמֶּנָּה יוֹתֵר מִשְּׁנֵי יָמִים. עַל כֵּן אֲנִי אוֹמֵר שֶׁהַכָּתוּב שֶׁאוֹמֵר קוֹל בָּרָמָה נִשְׁמָע (יִרְמְיָה ל"א י"ד), מְלִיצָה כְּדֶרֶךְ מָשָׁל, כִּי הָיְתָה רָחֵל צוֹעֶקֶת בְּקוֹל גָּדוֹל וּמִסְפֵּד מַר עַד שֶׁנִּשְׁמַע הַקּוֹל לְמֵרָחוֹק בָּרָמָה שֶׁהִיא בְּרֹאשׁ הָהָר לִבְנֵה בִּנְיָמִין, כִּי אֵינֶנּוּ שָׁם, וְהִיא חֲרֵבָה מֵהֶם. לֹא נֶאֱמַר בַּכָּתוּב: "בָּרָמָה רָחֵל מְבַכָּה עַל בָּנֶיהָ", אֲבָל אָמַר כִּי שָׁם נִשְׁמַע הַקּוֹל: **וְנִרְאֶה** בְּעֵינַי כִּי קְבָרָהּ יַעֲקֹב בַּדֶּרֶךְ וְלֹא הִכְנִיסָהּ לְעִיר בֵּית לָחֶם יְהוּדָה הַקְּרוֹבָה שָׁם, לְפִי שֶׁצָּפָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁבֵּית לָחֶם אֶפְרָתָה יִהְיֶה לִיהוּדָה וְלֹא רָצָה לְקָבְרָהּ רַק בִּגְבוּל בְּנָהּ בִּנְיָמִין, וְהַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הַמַּצֵּבָה בָּהּ קְרוֹבָה לְבֵית אֵל בִּגְבוּל בִּנְיָמִין. וְכָךְ אָמְרוּ בְּסִפְרֵי (זאת הַבְּרָכָה ל"ג י"א) בְּחֶלְקוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין מֵתָה, כִּדְאִיתָא בְּפָרָשַׁת וְזֹאת הַבְּרָכָה. וְרָאִיתִי לְיוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיאֵל שֶׁהוּא מַרְגִּישׁ בָּזֶה, וְאָמַר קָל בְּרוּם עָלְמָא אִשְׁתְּמַע, וְתַרְגֵּם כָּל הַכָּתוּב עַל כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל: תורה יז

(יח) בֶּן אוֹנִי. בֶּן צַעֲרִי. בִּנְיָמִין, נִרְאֶה בְּעֵינַי לְפִי שֶׁהוּא לְבַדּוֹ נוֹלַד בְּאֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁהוּא בַּנֶּגֶב, כְּשֶׁאָדָם בָּא מֵאֲרַם נַהֲרַיִם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בַּנֶּגֶב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן (בְּמִדְבַּר ל"ג מ'), הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה (לְעֵיל י"ב ט'), **בִּנְיָמִין,** בֶּן יָמִין, לְשׁוֹן צָפוֹן וְיָמִין אַתָּה בְּרָאתָם (תְּהִלִּים פ"ט י"ג), וּלְפִיכָךְ הוּא מָלֵא. לְשׁוֹן רַשִּׁ"י:

וְלֹא הֲבִינוֹתִי זֶה שֶׁתְּהֵא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דְּרוֹמִית לַאֲרַם נַהֲרַיִם, שֶׁהֲרֵי אֲרָם מִזְּרָחִית לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּדִכְתִיב (לְעֵיל כ"ט א') וַיֵּלֶךְ אַרְצָה בְּנֵי קֶדֶם, וּכְתִיב (בְּמִדְבַּר כ"ג ז') מִן אֲרָם יַנְחֵנִי בָלָק מֶלֶךְ מוֹאָב מֵהַרְרֵי קֶדֶם, וְיַעֲקֹב עָבַר הַיַּרְדֵּן שֶׁהוּא מִמִּזְרָחָה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהָיָה חוֹזֵר דֶּרֶךְ אֱדוֹם שֶׁהוּא בִּדְרוֹם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, נִמְצָא אֲרָם מִזְּרָחִית דְּרוֹמִית לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לִצְפוֹנָהּ:

אֲבָל אִם נוֹלַד בִּתְחוּם בֵּית לָחֶם אֶפְרָתָה שֶׁהוּא בְּאֶרֶץ יְהוּדָה, כְּדִכְתִיב (שופטים י"ט ב') בֵּית לֶחֶם יְהוּדָה, וּכְתִיב (מיכה ה' א') וְאַתָּה בֵּית לֶחֶם אֶפְרָתָה צָעִיר לִהְיוֹת בְּאַלְפֵי יְהוּדָה, הִנֵּה הוּא בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהִנֵּה בֵּין בֵּית אֵל וּבֵין בֵּית לֶחֶם אֶפְרָת נוֹלַד:

וְאִם הַמָּקוֹם בְּהַר אֶפְרַיִם, הֲרֵי הוּא בִּצְפוֹנָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּדִכְתִיב (יְהוֹשֻׁעַ י"ח ה') יְהוּדָה יַעֲמֹד עַל גְּבוּלוֹ מִנֶּגֶב וּבֵית יוֹסֵף יַעַמְדוּ עַל גְּבוּלָם מִצָּפוֹן, וְאִם בְּחֶלְקוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין גַּם כֵּן אֵינָהּ בַּדָּרוֹם, דִּכְתִיב וַיְהִי לָהֶם גְּבוּל לִפְאַת צָפוֹנָה. וּמִכָּל מָקוֹם אֵין טַעַם לִקְרוֹתוֹ בֶּן דָּרוֹם:

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי אִמּוֹ קְרָאַתּוּ **בֶּן אוֹנִי** וְרָצְתָה לוֹמַר בֶּן אֶבְלִי, מִלֶּחֶם אוֹנִים (הוֹשֵׁעַ ט' ד'), לֹא אָכַלְתִּי בְאוֹנִי (דְּבָרִים כ"ו י"ד), וְאָבִיו עָשָׂה מִן אוֹנִי כֹּחִי, מִלְּשׁוֹן רֵאשִׁית אוֹנִי (לְהַלָּן מ"ט ג'), וּלְאֵין אוֹנִים (יְשַׁעְיָה מ' כ"ט). וְלָכֵן קָרָא אוֹתוֹ **בִּנְיָמִין,** בֶּן הַכֹּחַ אוֹ בֶּן הַחֹזֶק, כִּי הַיָּמִין בּוֹ הַגְּבוּרָה וְהַהַצְלָחָה, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (קֹהֶלֶת י' ב') לֵב חָכָם לִימִינוֹ, יְמִינְךָ תִּמְצָא לְכָל שׂנְאֶיךָ (תְּהִלִּים כ"א ט'), יְמִין ה' רוֹמֵמָה (שם קי"ח ט"ז), רָצָה לִהְיוֹת קוֹרֵא אוֹתוֹ בַּשֵּׁם שֶׁקְּרָאתוּ אִמּוֹ, כִּי כֵן כָּל בָּנָיו בַּשֵּׁם שֶׁקָּרְאוּ אוֹתָם אִמּוֹתָם יִקְרָאוּ, וְהִנֵּה תִּרְגֵּם אוֹתוֹ לְטוֹבָה וְלִגְבוּרָה:

(יט) **וַתָּמָת רָחֵל וַתִּקָּבֵר בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה הִוא בֵּית לָחֶם:**

יט וּמִיתַת רָחֵל וְאִתְקְבְּרַת בְּאֹרַח אֶפְרָת הִיא בֵּית לָחֶם:

(כ) **וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה עַל־קִבְרָתָהּ הִוא מַצֶּבֶת קִבֶּרֶת־רָחֵל עַד־הַיּוֹם:**

כ וַאֲקִים יַעֲקֹב קַמְתָּא עַל קִבְרַתַּהּ הִיא קָמַת קִבְרְתָּא דְּרָחֵל עַד יוֹמָא דֵין:

(כא) **וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וַיֵּט אָהֳלָה מֵהָלְאָה לְמִגְדַּל־עֵדֶר:**

כא וּנְטַל יִשְׂרָאֵל וּפְרַס מַשְׁכְּנֵהּ מִלְּהַלָּא לְמִגְדְּלָא דְעֵדֶר:

(כב) **וַיְהִי בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהִוא וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת־בִּלְהָה פִּילֶגֶשׁ אָבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל פ וַיִּהְיוּ בְנֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר:**

כב וַהֲוָה כַּד שְׁרָא יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא הַהִיא וַאֲזַל רְאוּבֵן וּשְׁכִיב עִם בִּלְהָה לְחֵינָתָא דַּאֲבוּהִי וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל וַהֲווֹ בְּנֵי יַעֲקֹב תְּרֵי עֲסַר:

רש״י◄ **בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהִוא•** עַד שֶׁלֹּא בָּא לְחֶבְרוֹן אֵצֶל יִצְחָק, אֵרְעוּהוּ כָּל אֵלֶּה. **וַיִּשְׁכַּב•** (שבת נה) מִתּוֹךְ שֶׁבִּלְבֵּל מִשְׁכָּבוֹ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ שְׁכָבָהּ. וְלָמָּה בִּלְבֵּל וְחִלֵּל יְצוּעָיו? שֶׁכְּשֶׁמֵּתָה רָחֵל, נָטַל יַעֲקֹב מִטָּתוֹ שֶׁהָיְתָה נְתוּנָה תָּדִיר בְּאֹהֶל רָחֵל וְלֹא בִּשְׂאָר אֹהָלִים, וּנְתָנָהּ בְּאֹהֶל בִּלְהָה. בָּא רְאוּבֵן וְתָבַע עֶלְבּוֹן אִמּוֹ, אָמַר: ״אִם אֲחוֹת אִמִּי הָיְתָה צָרָה לְאִמִּי, שִׁפְחַת אֲחוֹת אִמִּי תְּהֵא צָרָה לְאִמִּי״? לָכֵן בִּלְבֵּל. **וַיִּהְיוּ בְנֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר•** מַתְחִיל לְעִנְיָן רִאשׁוֹן, מִשֶּׁנּוֹלַד בִּנְיָמִין נִשְׁלְמָה הַמִּטָּה, וּמֵעַתָּה רְאוּיִים לְהִמָּנוֹת, וּמְנָאָן. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: ״לְלַמְּדֵנוּ בָּא, שֶׁכֻּלָּן שָׁוִין וְכֻלָּן צַדִּיקִים, שֶׁלֹּא חָטָא רְאוּבֵן״.

(כג) **בְּנֵי לֵאָה בְּכוֹר יַעֲקֹב רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן:**

כג בְּנֵי לֵאָה בּוּכְרָא דְיַעֲקֹב רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן:

רש״י◄ **בְּכוֹר יַעֲקֹב•** אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הַקַּלְקָלָה, קְרָאוֹ בְּכוֹר. **בְּכוֹר יַעֲקֹב•** בְּכוֹר לְנַחֲלָה, בְּכוֹר לַעֲבוֹדָה, בְּכוֹר לְמִנְיָן. וְלֹא נִתְּנָה בְּכוֹרָה לְיוֹסֵף אֶלָּא לְעִנְיַן הַשְּׁבָטִים, שֶׁנַּעֲשָׂה לִשְׁנֵי שְׁבָטִים.

(כד) **בְּנֵי רָחֵל יוֹסֵף וּבִנְיָמִן:**

כד בְּנֵי רָחֵל יוֹסֵף וּבִנְיָמִן:

(כה) **וּבְנֵי בִלְהָה שִׁפְחַת רָחֵל דָּן וְנַפְתָּלִי:**

כה וּבְנֵי בִלְהָה אַמְתָא דְרָחֵל דָּן וְנַפְתָּלִי:

(כו) **וּבְנֵי זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה גָּד וְאָשֵׁר אֵלֶּה בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר יֻלַּד־לוֹ בְּפַדַּן אֲרָם:**

כו וּבְנֵי זִלְפָּה אַמְתָא דְלֵאָה גָּד וְאָשֵׁר אִלֵּין בְּנֵי יַעֲקֹב דִּי אִתְיְלִידַן לֵהּ בְּפַדַּן אֲרָם:

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְרָאִיתִי בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (פ״ב ט) **בֶּן אוֹנִי** בֶּן צַעֲרִי, **וְאָבִיו קָרָא לוֹ בִּנְיָמִין** בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. וְלֹא יָדַעְתִּי מַהוּ, כִּי הַכֹּל לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, וְכֵן שֵׁם כָּל בָּנָיו לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ הוּא, אֲבָל רָמְזוּ לְמַה שֶׁאָמַרְתִּי, שֶׁתִּרְגֵּם הַלָּשׁוֹן לְטוֹבָה: תורה יט

(כב) וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל. סִפֵּר הַכָּתוּב עַנְוְתָנוּתוֹ, כִּי שָׁמַע בְּחֻלִּל בְּנוֹ יְצוּעָיו, וְלֹא צִוָּה שֶׁיּוֹצִיאוּהוּ מִבֵּיתוֹ מִכְּלַל בָּנָיו וְלֹא יִנְחַל עִמָּהֶם, אֲבָל יִמְנֶה עִמָּהֶם וְיִהְיוּ שְׁנֵים עָשָׂר, וְהוּא יִמְנֶה רִאשׁוֹן. וּלְכָךְ עָשָׂה מִשְׁתֵּי הַפָּרָשִׁיּוֹת פָּסוּק אֶחָד, כִּי אַף עַל פִּי שֶׁהוּא תְּחִלַּת עִנְיָן, שֶׁבָּא לִמְנוֹת הַשְּׁבָטִים מִשֶּׁנּוֹלְדוּ כֻּלָּם, רָמַז כִּי רְאוּבֵן לֹא נִדְּחָה בְּמַעֲשֵׂהוּ: **וְעַל** דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט יִתְּכֵן שֶׁבִּלְבֵּל רְאוּבֵן יְצוּעֵי בִּלְהָה מִפַּחֲדוֹ שֶׁלֹּא תֵּלֵד לְיַעֲקֹב עוֹד, כִּי הוּא הַבְּכוֹר, וְחָשַׁב לְקַחַת שְׁנֵי חֲלָקִים וְיַפְסִיד יוֹתֵר מִכָּל הָאַחִים, וְלֹא פָּחַד מֵאִמּוֹ כִּי זְקֵנָה הָיְתָה, וְאוּלַי מֵתָה זִלְפָּה, אוֹ חָשַׁשׁ לִכְבוֹד אִמּוֹ בַּעֲבוּר הֱיוֹתָהּ שִׁפְחָתָהּ. וְלָכֵן נִטְּלָה מִמֶּנּוּ הַבְּכוֹרָה מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, וְזֶהוּ טַעַם **וַיִּהְיוּ בְנֵי יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר,** כִּי לֹא הוֹלִיד אַחֲרֵי כֵן: תורה כג

(כז) **וַיָּבֹא יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו מַמְרֵא קִרְיַת הָאַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן אֲשֶׁר־גָּר־שָׁם אַבְרָהָם וְיִצְחָק:**

רש"י◄ **מַמְרֵא•** שֵׁם הַמִּישׁוֹר. **קִרְיַת הָאַרְבַּע•** שֵׁם הָעִיר. **מַמְרֵא קִרְיַת הָאַרְבַּע•** אֵיל מִישׁוֹר שֶׁל קִרְיַת אַרְבַּע, וְאִם תֹּאמַר: 'הָיָה לוֹ לִכְתֹּב מַמְרֵא הַקִּרְיַת אַרְבַּע', כֵּן דֶּרֶךְ הַמִּקְרָא בְּכָל דָּבָר שֶׁשְּׁמוֹ כָּפוּל, כְּגוֹן זֶה וּכְגוֹן בֵּית לֶחֶם, אֲבִי עֶזְרִי, בֵּית אֵל, אִם הֵצְרַךְ לְהַטִּיל בּוֹ הֵ"א, נוֹתְנָהּ בְּרֹאשׁ הַתֵּבָה הַשֵּׁנִיָּה: (שמואל א טז) "בֵּית הַלַּחְמִי", (שופטים ו) "בְּעָפְרַת אֲבִי הָעֶזְרִי", (מלכים א טז) "בָּנָה חִיאֵל בֵּית הָאֵלִי".

כז וַאֲתָא יַעֲקֹב לְוַת יִצְחָק אֲבוּהִי מַמְרֵא קִרְיַת אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן דִּי דָר תַּמָּן אַבְרָהָם וְיִצְחָק:

(כח) **וַיִּהְיוּ יְמֵי יִצְחָק מְאַת שָׁנָה וּשְׁמֹנִים שָׁנָה:**

כח וַהֲווֹ יוֹמֵי יִצְחָק מְאָה וּתְמָנָן שְׁנִין:

(כט) **וַיִּגְוַע יִצְחָק וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו זָקֵן וּשְׂבַע יָמִים וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בָּנָיו:**

רש"י◄ **וַיִּגְוַע יִצְחָק•** אֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה: מְכִירָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף קָדְמָה לְמִיתָתוֹ שֶׁל יִצְחָק י"ב שָׁנָה, שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁנּוֹלַד יַעֲקֹב הָיָה יִצְחָק בֶּן ס' שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל כה) "וְיִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה וְגוֹ'", וְיִצְחָק מֵת בִּשְׁנַת ק"כ לְיַעֲקֹב, אִם תּוֹצִיא שִׁשִּׁים מִק"פ שָׁנָה, נִשְׁאֲרוּ ק"כ, וְיוֹסֵף נִמְכַּר בֶּן י"ז שָׁנָה, וְאוֹתָהּ שָׁנָה, שְׁנַת מֵאָה וּשְׁמֹנָה לְיַעֲקֹב, כֵּיצַד? בֶּן שִׁשִּׁים וְשָׁלֹשׁ נִתְבָּרֵךְ, וְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה נִטְמַן בְּבֵית עֵבֶר, הֲרֵי שִׁבְעִים וְשֶׁבַע, וְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה עָבַד בְּאִשָּׁה, וּבְסוֹף אַרְבַּע עֶשְׂרֵה נוֹלַד יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל ל) "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת יוֹסֵף וְגוֹ'", הֲרֵי תִּשְׁעִים וְאַחַת, וְי"ז עַד שֶׁלֹּא נִמְכַּר יוֹסֵף, הֲרֵי מֵאָה וּשְׁמֹנָה. (עוד מְפֹרָשׁ מִן הַמִּקְרָא, מִשֶّנִּמְכַּר יוֹסֵף עַד שֶׁבָּא יַעֲקֹב מִצְרַיְמָה כ"ב שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן מא) "וְיוֹסֵף בֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְגוֹ'", וְשֶׁבַע שָׁנִים שֹׂבַע וּשְׁנָתַיִם רָעָב, הֲרֵי כ"ב, וּכְתִיב: "יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה". נִמְצָא, יַעֲקֹב בִּמְכִירָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף ק"ח)◆

כט וְאִתְנְגִיד יִצְחָק וּמִית וְאִתְכְּנִישׁ לְעַמֵּהּ סִיב וּשְׂבַע יוֹמִין וּקְבָרוּ יָתֵהּ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בְּנוֹהִי:

לו

(א) **וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם:**

א וְאִלֵּין תּוּלְדַת עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם:

(ב) **עֵשָׂו לָקַח אֶת־נָשָׁיו מִבְּנוֹת כְּנָעַן אֶת־עָדָה בַּת־אֵילוֹן הַחִתִּי וְאֶת־אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן הַחִוִּי:**

רש"י◄ **עָדָה בַּת־אֵילוֹן•** הִיא בָּשְׂמַת בַּת אֵילוֹן, וְנִקְרֵאת בָּשְׂמַת עַל שֶׁהָיְתָה מְקַטֶּרֶת בְּשָׂמִים לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. **אָהֳלִיבָמָה•** הִיא יְהוּדִית, וְהוּא כִּנָּה שְׁמָהּ יְהוּדִית, לוֹמַר שֶׁהִיא כּוֹפֶרֶת בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, כְּדֵי לְהַטְעוֹת אֶת אָבִיו. **בַּת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן•** אִם בַּת עֲנָה, לֹא בַּת צִבְעוֹן?! עֲנָה בְּנוֹ שֶׁל צִבְעוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵלֶּה בְּנֵי צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה". מְלַמֵּד שֶׁבָּא צִבְעוֹן עַל כַּלָּתוֹ אֵשֶׁת עֲנָה, וְיָצְאַת אָהֳלִיבָמָה מִבֵּין שְׁנֵיהֶם, וְהוֹדִיעֲךָ הַכָּתוּב שֶׁכֻּלָּן בְּנֵי מַמְזֵרוּת הָיוּ.

ב עֵשָׂו נְסִיב יָת נְשׁוֹהִי מִבְּנַת כְּנָעַן יָת עָדָה בַּת אֵילוֹן חִתָּאָה וְיָת אָהֲלִיבָמָה בַּת עֲנָה בַּת צִבְעוֹן חִוָּאָה:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כח) וַיִּהְיוּ יְמֵי יִצְחָק. אֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה, מְכִירָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף קָדְמָה לְמִיתָתוֹ שֶׁל יִצְחָק, לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וּכְבָר כָּתַבְתִּי (לעיל י"א ל"ב) שֶׁזֶּה מִנְהַג הַכָּתוּב בְּכָל הַדּוֹרוֹת, יְסַפֵּר עִנְיַן הָאָדָם וְתוֹלְדוֹתָיו וּמִיתָתוֹ, וְיַתְחִיל בְּתוֹלְדוֹת הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן, וְרָאוּי הָיָה לְהַקְדִּים מִיתַת יִצְחָק לְתוֹלְדוֹת יַעֲקֹב, כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בְּאַבְרָהָם וּבְכָל דּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, אֲבָל יִתְכַּוֵּן הַכָּתוּב לְהַגִּיד כִּי יִצְחָק מֵת בְּשֵׂיבָה טוֹבָה זָקֵן וּשְׂבַע יָמִים אַחֲרֵי שֶׁשָּׁב אֵלָיו בְּנוֹ הַמְבֹרָךְ, הַנּוֹחֵל מַעֲלָתוֹ, וּקְבָרוּהוּ בְּכָבוֹד עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בָּנָיו גְּדוֹלֵי הָעוֹלָם. וְלֹא הֵצְרַךְ לְהַזְכִּיר כִּי קְבָרוּהוּ בִּמְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה, בַּעֲבוּר שֶׁהִזְכִּיר כִּי הָיָה בָּעִיר הַהִיא, וְאָנָה יִקְבְּרוּהוּ רַק בְּקֶבֶר אָבִיו: תורה כט

(כ"ג) עָדָה בַּת אֵילוֹן. הִיא בָּשְׂמַת בַּת אֵילוֹן וְנִקְרֵאת בָּשְׂמַת (לעיל כ"ו ל"ד) עַל שֵׁם שֶׁהָיְתָה מְקַטֶּרֶת בְּשָׂמִים לַעֲבוֹדָה זָרָה. וְאָהֳלִיבָמָה הִיא יְהוּדִית, אוֹתוֹ רָשָׁע כִּנָּה שְׁמָהּ יְהוּדִית לוֹמַר שֶׁהִיא כּוֹפֶרֶת בַּעֲבוֹדָה זָרָה כְּדֵי לְהַטְעוֹת אֶת אָבִיו:

בָּשְׂמַת בַּת יִשְׁמָעֵאל. וּלְהַלָּן הוּא קוֹרֵא לָהּ מָחֲלַת (לעיל כ"ח ט'), מְצָאתִי בְּהַגָּדַת מִדְרַשׁ סֵפֶר שְׁמוּאֵל (פרק י"ז)

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ' 167)

וְהוּא כִּנָּה שְׁמָהּ יְהוּדִית . . כְּדֵי לְהַטְעוֹת אֶת אָבִיו (רש"י לו, ב) עֵשָׂו קָרָא לְאִשְׁתּוֹ יְהוּדִית בַּת **בְּאֵרִי הַחִתִּי** (תּוֹלְדוֹת כו, לד), וְהֵינוּ שֶׁשִּׁנָּה גַּם אֶת שֵׁם אָבִיהָ וְאֶת מְקוֹמוֹ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁרָצָה לְהַסְתִּיר אֶת יִחוּסָהּ, **בַּת עָנָה בַּת צִבְעוֹן**, הַמְּלַמֵּד שֶׁהָיְתָה מַמְזֶרֶת (וְאוּלַי קָרָא לָהּ בַּת **בְּאֵרִי** כְּדֵי לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֵי יִצְחָק, שֶׁעָסַק אָז בַּחֲפִירַת בְּאֵרוֹת). וּכְדֵי שֶׁהַשֶּׁקֶר יִתְקַבֵּל עוֹד יוֹתֵר, שִׁנָּה גַּם אֶת מְקוֹם מוֹלַדְתָּהּ לִמְקוֹם מוֹלַדְתָּהּ שֶׁל אִשְׁתּוֹ הַשֵּׁנִיָּה – בָּשְׂמַת בַּת אֵילוֹן **הַחִתִּי**, כָּדְ שֶׁיֵּרָאֶה כְּאִלּוּ לָקַח אֶת שְׁתֵּיהֶן מֵאוֹתוֹ מָקוֹם.

(ג) וְאֶת־בָּשְׂמַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל אֲחוֹת נְבָיוֹת:

ג וְיָת בָּשְׂמַת בַּת יִשְׁמָעֵאל אֲחָתֵהּ דִּנְבָיוֹת:

רש"י ◄**בָּשְׂמַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל•** וּלְהַלָּן קוֹרֵא לָהּ מָחֲלַת, מָצִינוּ בְּאַגָּדַת מִדְרַשׁ סֵפֶר שְׁמוּאֵל: שְׁלֹשָׁה מוֹחֲלִין לָהֶן עֲוֹנוֹתֵיהֶם: גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר, וְהָעוֹלֶה לִגְדֻלָּה וְהַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה, וְלָמַד הַטַּעַם מִכָּאן, לְכָךְ נִקְרֵאת מָחֲלַת, שֶׁנִּמְחֲלוּ עֲוֹנוֹתָיו. **אֲחוֹת נְבָיוֹת•** עַל שֵׁם שֶׁהוּא הִשִּׁיאָהּ לוֹ מִשֶּׁמַּת יִשְׁמָעֵאל, נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ.

(ד) וַתֵּלֶד עָדָה לְעֵשָׂו אֶת־אֱלִיפָז וּבָשְׂמַת יָלְדָה אֶת־רְעוּאֵל:

ד וִילִידַת עָדָה לְעֵשָׂו יָת אֱלִיפָז וּבָשְׂמַת יְלִידַת יָת רְעוּאֵל:

(ה) וְאָהֳלִיבָמָה יָלְדָה אֶת־יְעוּשׁ וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח אֵלֶּה בְּנֵי עֵשָׂו אֲשֶׁר יֻלַּד־לוֹ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:

ה וְאָהֳלִיבָמָה יְלִידַת יָת יְעוּשׁ וְיָת יַעְלָם וְיָת קֹרַח אִלֵּין בְּנֵי עֵשָׂו דִּי אִתְיְלִידוּ לֵהּ בְּאַרְעָא דִכְנָעַן:

רש"י ◄**וְאָהֳלִיבָמָה יָלְדָה וְגוֹ'•** קֹרַח זֶה, מַמְזֵר הָיָה, וּבֶן אֱלִיפַז הָיָה שֶׁבָּא עַל אֵשֶׁת אָבִיו, אֶל אָהֳלִיבָמָה אֵשֶׁת עֵשָׂו, שֶׁהֲרֵי הוּא מָנוּי עִם אַלּוּפֵי אֱלִיפַז בְּסוֹף הָעִנְיָן (ב"ר ד)•

(ו) וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת־נָשָׁיו וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֶת־כָּל־נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ וְאֶת־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־בְּהֶמְתּוֹ וְאֵת כָּל־קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו:

ו וּדְבַר עֵשָׂו יָת נְשׁוֹהִי וְיָת בְּנוֹהִי וְיָת בְּנָתֵהּ וְיָת כָּל נַפְשַׁת בֵּיתֵהּ וְיָת גֵּיתוֹהִי וְיָת כָּל בְּעִירֵהּ וְיָת כָּל קִנְיָנֵהּ דִּי קְנָא בְּאַרְעָא דִכְנָעַן וַאֲזַל לְאַרְעָא אָחֳרֵי מִן קֳדָם יַעֲקֹב אָחוּהִי:

רש"י ◄**וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ•** לָגוּר בַּאֲשֶׁר יִמְצָא.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שְׁלֹשָׁה מוֹחֲלִין לָהֶם עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵיהֶם, גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר וְהָעוֹלֶה לִגְדֻלָּה וְהַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה, וְלָמַד הַטַּעַם מִכָּאן, לְכָךְ נִקְרֵאת מָחֲלַת שֶׁנִּמְחֲלוּ עֲוֹנוֹתָיו. כָּל זֶה לְשׁוֹן רַשִּׁ"י.

וְהִנֵּה לא נָתַן טַעַם בַּאֲבִי אָהֳלִיבָמָה שֶׁנִּקְרָא שָׁם בְּאֵרִי, וְכָאן עֲנָה, וּבָשְׂמַת בַּת יִשְׁמָעֵאל יִהְיֶה שֵׁם הָעֶצֶם, וְהוּא שֵׁם תֹּאַר לְקִטּוּר הַבְּשָׂמִים, וּבִבְרֵאשִׁית רַבָּה (פ"ז י"א) אָמְרוּ נָתַן עֵשָׂו דַּעְתּוֹ לְהִתְגַּיֵּר, מָחֲלַת, שֶׁמָּחַל לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל עֲוֹנוֹתָיו, בָּשְׂמַת, שֶׁנִּתְבַּשְּׂמָה דַּעְתּוֹ עָלָיו. וְהִנֵּה שְׁנֵיהֶם תֹּאַר, אֵין שֵׁם הָעֶצֶם נוֹדָע בָּם. וּלְכָךְ אָמַר רַבִּי אַבְרָהָם כִּי הָיוּ לָהּ שְׁנֵי שֵׁמוֹת וְגַם לְאָבִיהָ:

וַיִּתְכֵּן לוֹמַר כִּי הַשִּׁתִּים נָשִׁים הָהֵם מֵתוּ בְּלֹא בָנִים, אוּלַי נֶעֱנְשׁוּ בַּעֲבוּר שֶׁהָיוּ מוֹרַת רוּחַ לְיִצְחָק וּלְרִבְקָה, וְנָשָׂא אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ בַּת אֵילוֹן, וַאֲחֶרֶת, אָהֳלִיבָמָה בַּת עֲנָה, אֲבָל בַּת יִשְׁמָעֵאל אֲחוֹת נְבָיוֹת, בַּעֲבוּר שֶׁהָיָה לָהּ שֵׁם כִּבּוּד בְּלָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, מָחֲלַת, קָרָא אֶת שְׁמָהּ בַּשֵּׁם הַנִּכְבָּד אֲשֶׁר הָיָה לְאִשְׁתּוֹ הָרִאשׁוֹנָה, מִלְּשׁוֹן בָּשְׂמִים, כִּי הָיְתָה חֲבִיבָה עָלָיו בַּעֲבוּר שֶׁהָיְתָה מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ, וְאֵינֶנָּה רָעָה בְּעֵינֵי יִצְחָק אָבִיו: תורה ד

(ו) וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת נָשָׁיו וְאֶת בָּנָיו וְאֶת בְּנֹתָיו. זֶה הַמַּסָּע הָיָה אַחֲרֵי שׁוּב אָחִיו מֵחָרָן וְהֵאָחֲזוֹ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר כָּאן, וְאָפְשָׁר שֶׁהָיָה גַּם אַחֲרֵי מוֹת אֲבִיהֶם. וְהִנֵּה בְּעוֹד אָחִיו בְּחָרָן הָיָה עֵשָׂו בְּשֵׂעִיר כַּכָּתוּב לְמַעְלָה (ל"ב ד'). אֲבָל הָעִנְיָן, כִּי עֵשָׂו הָלַךְ לְשֵׂעִיר בִּימֵי אֲלוּפֵי הַחֹרִי יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וַיְהִי לְשַׂר הוֹלֵךְ עִם ד' מֵאוֹת אִישׁ, וּבָנָיו וּבֵיתוֹ הָיוּ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן. וְיִתָּכֵן שֶׁהָיְתָה לוֹ שָׁם אֲחֻזָּה בְּמָקוֹם אֶחָד בַּמִּישׁוֹר, לֹא בְּהַר שֵׂעִיר, עַל כֵּן יִחֵס לוֹ אַרְצָה שֵׂעִיר שְׂדֵה אֱדוֹם. וְאַחֲרֵי שֶׁחָזַר אָחִיו לְאֶרֶץ כְּנַעַן פָּנָה לוֹ מִפָּנָיו, כִּי יָדַע שֶׁאֶרֶץ כְּנַעַן נַחֲלַת אָחִיו אֲשֶׁר נָתַן לוֹ אָבִיו בִּבְרָכָתוֹ, וְלָקַח בָּנָיו וְכָל נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ עַם רַב, וְהָלַךְ לְשֵׂעִיר לְהִתְיַשֵּׁב שָׁם, וְאָז נִלְחַם בִּבְנֵי שֵׂעִיר הַחֹרִי יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ, כִּי אוּלַי פָּחֲדוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא הָיוּ נוֹתְנִים אוֹתוֹ לָבֹא בִּגְבוּלָם בְּהַר שֵׂעִיר שֶׁהָיוּ שָׁם

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך י, עמוד 109 – מתוך 'לקראת שבת')

פִּרְעוֹן גְּזֵרַת "גֵּר יִהְיֶה זַרְעֲךָ"

וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת־נָשָׁיו . . וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו: מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו – מִפְּנֵי שִׁטַּר חוֹב שֶׁל גְּזֵרַת כִּי גֵּר יִהְיֶה זַרְעֲךָ הַמּוּטָל עַל זַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק. אָמַר, אֵלֵךְ לִי מִכָּאן, אֵין לִי חֵלֶק לֹא בַּמַּתָּנָה שֶׁנִּתְּנָה לוֹ הָאָרֶץ הַזֹּאת, וְלֹא בְּפִרְעוֹן הַשִּׁטָּר (לו, ו. ובפירוש רש"י)

וְצָרִיךְ לְהָבִין, הֲלֹא הַגְּזֵרָה דְּ"גֵּר יִהְיֶה זַרְעֲךָ" הַמּוּטָלֶת עַל זַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק, הִיא – שֶׁיִּהְיוּ גֵּרִים "בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם", וְלֹא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם דַּוְקָא (וּכְמוֹ שפירש רש"י שם); אִם־כֵּן הֲרֵי בָּזֶה שֶׁעֵשָׂו הֶעְתִּיק עַצְמוֹ לְהַר שֵׂעִיר שֶׁמִּחוּץ לְאֶרֶץ כְּנַעַן, הֲרֵי בָּזֶה גּוּפָא פָּרַע אֶת שִׁטַּר הַחוֹב?

וְיֵשׁ לְבָאֵר: הַגְּזֵרָה הַמֻּטֶּלֶת עַל זַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק הִיא לִהְיוֹת "גֵּר גּוֹ' בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם". הַיְינוּ, שֶׁנִּמְצָא בְּאֶרֶץ מְגוּרוֹ כְּ"גֵּר" וְלֹא כְּתוֹשֵׁב. וְעֵשָׂו לֹא רָצָה בְּחַיִּים דְּ"גֵּר", אֶלָּא דַּוְקָא "וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שֵׂעִיר"; וְלָכֵן אֵין זֶה נֶחְשָׁב כִּפְרִיעַת הַ"שִׁטַּר חוֹב", וּמִמֵּילָא אֵינוֹ זוֹכֶה גַּם בְּמַתְּנַת "הָאָרֶץ הַזֹּאת".

מִזֶּה הוֹרָאָה בַּעֲבוֹדַת כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בִּזְמַן הַגָּלוּת. כָּל זְמַן הֱיוֹתֵנוּ בַּגָּלוּת, עַד בִּיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, עַל הָאָדָם לְדַעַת וּלְהַרְגִּישׁ שֶׁהוּא "גֵּר" בְּאֶרֶץ לֹא לוֹ, שֶׁלֹּא יִתְיַשֵּׁב חַס־וְשָׁלוֹם בִּזְמַן וְסֵדֶר הַגָּלוּת, אֶלָּא יִהְיֶה "גֵּר" וְזָר לְכָל עִנְיְנֵי הַגָּלוּת, וִיחַכֶּה בְּכָל עֵת וְרֶגַע לַגְּאֻלָּה.

(ז) **כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב מִשֶּׁבֶת יַחְדָּו וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם לָשֵׂאת אֹתָם מִפְּנֵי מִקְנֵיהֶם:**

ז **אֲרֵי הֲוָה קִנְיָנְהוֹן סַגִּי מִלְּמִתַּב כַּחֲדָא וְלָא יְכִילַת אַרַע תּוֹתָבוּתְהוֹן לְסוֹבְרָא יָתְהוֹן מִן קֳדָם גֵּיתֵיהוֹן:**

רש"י ◄ **וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם.** לְהַסְפִּיק מִרְעֶה לַבְּהֵמוֹת שֶׁלָּהֶם. וּמִדְרָשׁ אַגָּדָה: "מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו", מִפְּנֵי שִׁטַּר חוֹב שֶׁל גְּזֵרַת: "כִּי גֵּר יִהְיֶה זַרְעֲךָ", הַמֻּטָּל עַל זַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק, אָמַר: 'אֵלֵךְ לִי מִכָּאן, אֵין לִי חֵלֶק לֹא בַּמַּתָּנָה, שֶׁנִּתְּנָה לוֹ הָאָרֶץ הַזֹּאת, וְלֹא בְּפִרְעוֹן הַשִּׁטָּר', וּמִפְּנֵי הַבּוּשָׁה שֶׁמָּכַר בְּכוֹרָתוֹ.

(ח) **וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שֵׂעִיר עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם:**

ח **וִיתִיב עֵשָׂו בְּטוּרָא דְשֵׂעִיר עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם:**

(ט) **וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם בְּהַר שֵׂעִיר:**

ט **וְאִלֵּין תּוּלְדַת עֵשָׂו אֲבוּהוֹן דֶּאֱדוֹמָאֵי בְּטוּרָא דְשֵׂעִיר:**

רש"י ◄ **וְאֵלֶּה.** הַתּוֹלָדוֹת שֶׁהוֹלִידוּ בָּנָיו מִשֶּׁהָלַךְ לְשֵׂעִיר.

(י) **אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־עֵשָׂו אֱלִיפַז בֶּן־עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו רְעוּאֵל בֶּן־בָּשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו:**

י **אִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי עֵשָׂו אֱלִיפַז בַּר עָדָה אִתַּת עֵשָׂו רְעוּאֵל בַּר בָּשְׂמַת אִתַּת עֵשָׂו:**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הַמִּבְצָרִים, אֶלָּא שֶׁיָּשַׁב בִּשְׁדֵה אֱדוֹם בִּמְקוֹמוֹ הָרִאשׁוֹן, וַיַּשְׁמִידֵם ה' מִפְּנֵיהֶם וַיִּירָשׁוּם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם, כָּאָמוּר בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה (דברים ב' כ"א), וּלְכָךְ יֹאמַר שָׁם (ב' ה') כִּי יְרֻשָּׁה לְעֵשָׂו נָתַתִּי אֶת "הַר" שֵׂעִיר:

וְטַעַם וַיֵּלֶךְ אֶל אֶרֶץ. אָמַר אֶנְקְלוּס אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת. וְרַשִּׁ"י פֵּרֵשׁ לָגוּר בַּאֲשֶׁר יִמְצָא, כִּי הָלַךְ אֶל אֶרֶץ אֲשֶׁר יִמְצָא לוֹ מָקוֹם לַחֲנוֹתוֹ, עַד שֶׁבָּא אֶל הַר שֵׂעִיר וְיָשַׁב שָׁם. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי שֶׁיֹּאמַר וַיֵּלֶךְ אֶל אֶרֶץ שֵׂעִיר, וְחָסְרוּ הַכִּנּוּי, בַּעֲבוּר הֱיוֹתוֹ מוּבָן, שֶׁכְּבָר הִזְכִּיר (לְעֵיל ל"ב ד') שֶׁהָיָה עוֹמֵד בְּאֶרֶץ שֵׂעִיר, וְהַיָּדוּעַ כִּי לְשָׁם יוֹלִיךְ בֵּיתוֹ, וְיַזְכִּיר בְּסָמוּךְ (פסוק ח') וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שֵׂעִיר:

וְנִמְצָא כָּזֶה (מ"א ט"ז י"ח) וַיָּבֹא אֶל אַרְמוֹן בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׂרֹף עָלָיו אֶת בֵּית מֶלֶךְ, וְשִׂעוּרוֹ בֵּית הַמֶּלֶךְ הַזֶּה שֶׁהָיָה בּוֹ. וְכֵן וַיִּשְׂרֹף אֶת הַבָּמָה הֵדַק לָעָפָר וְשָׂרַף אֲשֵׁרָה (מ"ב כ"ג ט"ו), כְּלוֹמַר אֲשֶׁר לִירָבְעָם הַנִּזְכֶּרֶת בַּמָּקוֹם הַהוּא. וְכֵן וַיֹּאמֶר יוֹאָב לִכּוּשִׁי לֵךְ הַגֵּד לַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחוּ כוּשִׁי לְיוֹאָב (ש"ב י"ח כ"א). וַחֲמוֹר וְהָאֲרַיֵּה (מ"א י"ג כ"ח). וְכֵן כִּי נִשְׁבְּרוּ אֲנִיּוֹת בְּעֶצְיוֹן גָּבֶר (שם כ"ב מ"ט), הָאֲנִיּוֹת, וְכֵן רַבִּים. אַף כָּאן, **וַיֵּלֶךְ אֶל אֶרֶץ,** כְּמוֹ אֶל הָאָרֶץ, אֶרֶץ שֵׂעִיר הַנִּזְכֶּרֶת: תורה ז

(ז) וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם. טַעֲמוֹ עִיר מְגוּרֵיהֶם, הִיא חֶבְרוֹן אֲשֶׁר גָּר שָׁם אַבְרָהָם וְיִצְחָק, כִּי אֶרֶץ כְּנַעַן תִּשְׁא כָּזֶה וְכָזֶה אֶלֶף פְּעָמִים, אֲבָל עֵשָׂו בִּרְאוֹתוֹ כִּי לֹא יוּכַל לַעֲמֹד בְּעִירוֹ וּבִמְקוֹמוֹ עָזַב אֶת כָּל הָאָרֶץ לְאָחִיו וְהָלַךְ לוֹ: תורה ח

(ט) וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם.

בָּא לְהַזְכִּיר הַתּוֹלְדוֹת אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בָּנָיו אַחֲרֵי שֶׁהָלְכוּ עִמּוֹ לְשֵׂעִיר, כִּי הוּא לֹא הוֹלִיד שָׁם, וְהִנֵּה הֵחֵל מִמֶּנּוּ, לוֹמַר, הוּא הוֹלִיד אֶת אֱלִיפַז וּרְעוּאֵל, וְהֵם הוֹלִידוּ בְּאֶרֶץ שֵׂעִיר תּוֹלְדוֹת הַלָּלוּ, וַיַּזְכִּיר עִמָּהֶם בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה הַנּוֹלָדִים בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִזְכִּיר לָהֶם תּוֹלְדוֹת בְּאֶרֶץ שֵׂעִיר, כְּדֵי שֶׁיִּמָּנוּ עִם אֲחֵיהֶם בְּנֵי עֵשָׂו הַנִּזְכָּרִים בִּתְחִלַּת הַפָּרָשָׁה, וְעוֹד בַּעֲבוּר הֱיוֹתָם בְּשֵׂעִיר אַלּוּפִים, כִּי כָּל אַלּוּפֵיהֶם יַזְכִּיר: תורה י

(יא) וַיִּ֖הְיוּ בְּנֵ֣י אֱלִיפָ֑ז תֵּימָ֣ן אוֹמָ֔ר צְפ֥וֹ וְגַעְתָּ֖ם וּקְנַֽז׃

יא וַהֲווֹ בְּנֵי אֱלִיפָז תֵּימָן אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וּקְנַז׃

(יב) וְתִמְנַ֣ע ׀ הָיְתָ֣ה פִילֶ֗גֶשׁ לֶאֱלִיפַ֙ז בֶּן־עֵשָׂ֔ו וַתֵּ֥לֶד לֶאֱלִיפַ֖ז אֶת־עֲמָלֵ֑ק אֵ֕לֶּה בְּנֵ֥י עָדָ֖ה אֵ֥שֶׁת עֵשָֽׂו׃

יב וְתִמְנַע הֲוַת לְחֵינָתָא לֶאֱלִיפַז בַּר עֵשָׂו וִילִידַת לֶאֱלִיפַז יָת עֲמָלֵק אִלֵּין בְּנֵי עָדָה אִתַּת עֵשָׂו׃

רש"י◄ **וְתִמְנַע הָיְתָה פִילֶגֶשׁ•** לְהוֹדִיעַ גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, כַּמָּה הָיוּ תְּאֵבִים לִידָּבֵק בְּזַרְעוֹ: תִּמְנַע זוֹ, בַּת אַלּוּפִים הָיְתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע", וְלוֹטָן מֵאַלּוּפֵי יוֹשְׁבֵי שֵׂעִיר הָיָה, מִן הַחוֹרִים שֶׁיָּשְׁבוּ בָּהּ לְפָנִים. אָמְרָה: 'אֵינִי זוֹכָה לְהִנָּשֵׂא לְךָ, הַלְוַאי וְאֶהְיֶה פִּילֶגֶשׁ', וּבְ'דִבְרֵי הַיָּמִים' מוֹנֶה אוֹתָהּ בְּבָנָיו שֶׁל אֱלִיפַז, מְלַמֵּד שֶׁבָּא עַל אִשְׁתּוֹ שֶׁל שֵׂעִיר וְיָצְאָה תִּמְנָע מִבֵּינֵיהֶם, וּכְשֶׁגָּדְלָה נַעֲשֵׂית פִּילַגְשׁוֹ, וְזֶהוּ: "וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע", וְלֹא מְנָאָהּ עִם בְּנֵי שֵׂעִיר, שֶׁהָיְתָה אֲחוֹתוֹ מִן הָאֵם וְלֹא מִן הָאָב.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יב) וְתִמְנַע הָיְתָה פִילֶגֶשׁ. מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִקְפִּיד בְּכָל הָאֲחֵרִים לְהוֹדִיעַ שֵׁם הָאֵם דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ (ב"ר פ"ב י"ד) כִּי זֶה לְהוֹדִיעַ גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, כַּמָּה הָיוּ תְּאֵבִים לְהִדָּבֵק בְּזַרְעוֹ, שֶׁהֲרֵי תִּמְנַע זוֹ בַּת אַלּוּפִים הָיְתָה שֶׁנֶּאֱמַר וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע, אָמְרָה אֵינִי זוֹכָה לְהִנָּשֵׂא לְךָ הַלְוַאי וְאֶהְיֶה פִּילֶגֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַשִׁ"י:

וְיִתָּכֵן כִּי בְּנֵי אֱלִיפַז הַחֲמִשָּׁה הָיוּ יְדוּעִים לוֹ, כִּי הוֹלִידָם מִנָּשָׁיו, וַעֲמָלֵק בַּעֲבוּר הֱיוֹתוֹ בֶּן פִּילֶגֶשׁ לֹא הָיָה לוֹ שֵׁם בְּאֶחָיו, וְהָיָה נִכְלָל עִם בְּנֵי עֵשָׂו בַּעֲבוּר הֱיוֹתוֹ מִזַּרְעוֹ, וְהֻצְרַךְ הַכָּתוּב לוֹמַר כִּי אִמּוֹ פְּלוֹנִית אֲשֶׁר הוּא נוֹדַע לָהּ יְלָדַתּוּ לֶאֱלִיפַז, אֲבָל אֵינֶנּוּ בִּכְלַל בְּנֵי עֵשָׂו, וְלֹא יוֹשֵׁב עִמָּהֶם בְּהַר שֵׂעִיר, כִּי בִּבְנֵי הַגְּבִירוֹת יִקְרָא לוֹ זֶרַע וְלֹא בְּבֶן הַפִּילֶגֶשׁ, כִּי לֹא יִירַשׁ בֶּן אָמָה עִם בָּנָיו, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה אָבִיו. וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ נִצְטַוִּינוּ בִּבְנֵי עֵשָׂו שֶׁלֹּא נְתַעֵב אוֹתָם (דְּבָרִים כ"ג ח') וְלֹא נִקַּח אֶת אַרְצָם (שָׁם ב' ה'), וְהֵם כָּל בָּנָיו הַיְדוּעִים לוֹ הַיּוֹשְׁבִים בְּשֵׂעִיר, כִּי הֵם הַנִּקְרָאִים אֱדוֹם עַל שְׁמוֹ, אֲבָל בֵּן הַפִּילֶגֶשׁ אֵינוֹ בִּכְלַל בְּנֵי עֵשָׂו וְלֹא עִמָּהֶם בְּאַרְצָם, וְנִצְטַוִּינוּ בּוֹ בְּהֵפֶךְ לְתַעֵב אוֹתוֹ וְלִמְחוֹת אֶת שְׁמוֹ:

וְכָתַב רַשִׁ"י עוֹד וּבְדִבְרֵי הַיָּמִים (א' א' ל"ו) מוֹנֶה תִּמְנָע בְּבָנָיו שֶׁל אֱלִיפַז, מְלַמֵּד שֶׁבָּא עַל אִשְׁתּוֹ שֶׁל שֵׂעִיר הַחֹרִי וְיָצְאָה תִּמְנַע מִבֵּינֵיהֶם, וּכְשֶׁגָּדְלָה הָיְתָה פִּילַגְשׁוֹ, וְזֶהוּ וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנַע (לְהַלָּן פָּסוּק כ"ב), וְלֹא מְנָאָהּ מִבְּנֵי שֵׂעִיר, שֶׁהָיְתָה אֲחוֹתוֹ מִן הָאֵם וְלֹא מִן הָאָב.

וְאֵין דַּעְתִּי סוֹבֶלֶת זֶה, כִּי הָיָה רָאוּי לוֹמַר בְּדִבְרֵי הַיָּמִים "וְתִמְנַע בִּתּוֹ", וְלָמָּה יִמְנֶה הָאִשָּׁה בַּבָּנִים. אוּלַי לֹא יַקְפִּיד הַכָּתוּב בְּכָךְ בְּדָבָר הַיָּדוּעַ, כִּי מָצִינוּ שָׁם בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (א' ה' כ"ט) וּבְנֵי עַמְרָם אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה וּמִרְיָם, וּבְנֵי אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְגוֹמֵר. וְאִם כֵּן רָאוּי שֶׁנֹּאמַר כִּי תִּמְנָע זֹאת הִיא בַּת אֱלִיפַז אֲשֶׁר יָלְדָה לוֹ אֵשֶׁת שֵׂעִיר הַחֹרִי אַחֲרֵי מוֹת אִישָׁהּ, וְהָיְתָה אֲחוֹת לוֹטָן מִן הָאֵם, וְנָשְׂאָה אֱלִיפַז לְפִילֶגֶשׁ, שֶׁהָעַכּוּ"ם מֻתָּר בְּבִתּוֹ:

אוֹ נֹאמַר עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ, כִּי תִּמְנָע הַנִּזְכָּר בְּדִבְרֵי הַיָּמִים הוּא תִּמְנָע הָאַלּוּף הַנִּזְכָּר לְמַטָּה (בְּפָסוּק מ'), שֶׁנִּמְנָה שָׁם מִבְּנֵי אֱלִיפַז כַּאֲשֶׁר נִמְנָה קֹרַח, וְהוּא בֶּן אָהֳלִיבָמָה, כִּי שְׁנֵיהֶם הָיוּ מַמְזֵרִים, נוֹלְדוּ מֵאֶחָד, וְנִמְנִים עִם בְּנֵי הָאַחֵר, כִּי רָחוֹק שֶׁיִּמְנֶה הָאִשָּׁה בֵּין הַבָּנִים בְּתוֹכָם:

וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט יֵשׁ לַחֲשֹׁב בּוֹ, כִּי תִּמְנַע פִּילֶגֶשׁ אֱלִיפַז אַחֲרֵי לֵדָתָהּ אֶת עֲמָלֵק יָלְדָה בֵּן, וַתְּקַשׁ בְּלִדְתָּהּ וַתָּמָת, וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ תִּמְנַע בַּעֲבוּר הִזְכִּיר שְׁמָהּ. וְאָבִיו אֱלִיפַז קָרָא לוֹ קֹרַח, וְלֹא הִזְכִּיר הַכָּתוּב הַבֵּן הַזֶּה לְתִמְנַע אִמּוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יַאֲרִיךְ, כִּי הַכַּוָּנָה הָיְתָה לִמְנוֹת עֲמָלֵק בִּפְנֵי עַצְמוֹ. אֲבָל בְּנֵי אֱלִיפַז, שִׁבְעָה הָיוּ. וּמָנָה הַכָּתוּב הָאַלּוּפִים דֶּרֶךְ מַעֲלָתָם, עַל כֵּן הִקְדִּים קְנַז וְקֹרַח לְגַעְתָּם:

וַאֲנִי עוֹד סוֹבֵר בַּכָּתוּב הַזֶּה מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בִּשְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם מִדּוֹת שֶׁהָאַגָּדָה נִדְרֶשֶׁת, אָמְרוּ (בַּמִּדָּה י"א) סִדּוּר הָיָה רָאוּי לִהְיוֹת אֶלָּא שֶׁנֶּחֱלַק, שֶׁנֶּאֱמַר (דהי"ב ל' י"ח) כִּי מַרְבִּית הָעָם וְכוּ'. (עַיֵּין בְּהַקְדָּמַת מהרז"ו לִבְרֵאשִׁית רַבָּה) וְגַם רוֹדְפֵי הַפְּשָׁט יֹאמְרוּ כֵּן בִּפְסוּקִים אֲחֵרִים. וְכֵן זֶה יֹאמַר **בְּנֵי אֱלִיפָז תֵּימָן אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וּקְנַז וְתִמְנַע.** וְחָזַר וְאָמַר **הָיְתָה פִילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז בֶּן עֵשָׂו וַתֵּלֶד לֶאֱלִיפַז אֶת עֲמָלֵק,** וְלֹא הִזְכִּיר שֵׁם הַפִּילֶגֶשׁ. וְהָאֱמֶת שֶׁהִיא אֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע, וְהִיא הַסִּבָּה שֶׁלֹּא הִזְכִּיר שְׁמָהּ, כִּי לֹא רָצָה לֵאמֹר שְׁנֵי פְּעָמִים וְתִמְנַע לְזָכָר וְלִנְקֵבָה. וְהִנֵּה בְּנֵי אֱלִיפַז שִׁבְעָה, וְהֵם הָאַלּוּפִים הַנִּזְכָּרִים לוֹ, אֲבָל הֶחֱלִיפוּ שֵׁם זֶה הַקָּטָן בַּעֲבוּר הֱיוֹת שְׁמוֹ כְּשֵׁם הַפִּילֶגֶשׁ, שֶׁלֹּא יֵחָשֵׁב כִּבְנָהּ, וּקְרָאוּהוּ קֹרַח בַּעֲלוֹתוֹ לְמַעֲלַת אַלּוּף:

וְרַבִּי אַבְרָהָם אָמַר כִּי קֹרַח בֶּן אָהֳלִיבָמָה אֵשֶׁת עֵשָׂו הוּא נִמְנָה פַּעֲמַיִם, כִּי הוּא הַקָּטָן מִבְּנֵי אָהֳלִיבָמָה וְגִדַּלְתּוֹ עָדָה, וְכֵן בְּנֵי מִיכַל בַּת שָׁאוּל, כְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (סַנְהֶדְרִין י"ט:). וְעַל דַּעַת הַזּוֹ יִהְיֶה פֵּרוּשׁ הַכָּתוּב בְּדִבְרֵי הַיָּמִים כִּי תִּמְנַע יָלְדָה עֲמָלֵק, שֶׁיִּהְיֶה שִׁעוּרוֹ וּלְתִמְנַע עֲמָלֵק, וְחִסְּרוֹ הַלָּמֶ"ד כְּדֶרֶךְ וּשְׁנֵי שָׂרֵי גְדוּדִים הָיוּ בֶּן שָׁאוּל (ש"ב ד' ב'), לְבֶן שָׁאוּל. וְהַנָּכוֹן מַה שֶּׁחָשַׁבְתִּי בּוֹ. וְטַעַם **אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה,** עַל הָרֹב, כִּי עֲמָלֵק אֵינֶנּוּ בְּנָהּ. וְכֵן אֵלֶּה בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר יֻלַּד לוֹ בְּפַדַּן אֲרָם (לְעֵיל ל"ה כ"ו), אֵינוֹ עַל בִּנְיָמִין: תורה יג

(יג) וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת זֶרַח שַׁמָּה וּמִזָּה אֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו:

יג וְאִלֵּין בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת זֶרַח שַׁמָּה וּמִזָּה אִלֵּין הֲווֹ בְּנֵי בָשְׂמַת אִתַּת עֵשָׂו:

(יד) וְאֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה בַת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן אֵשֶׁת עֵשָׂו וַתֵּלֶד לְעֵשָׂו אֶת־יְעוּשׁ וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח:

יד וְאִלֵּין הֲווֹ בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה בַת עֲנָה בַּת צִבְעוֹן אִתַּת עֵשָׂו וִילִידַת לְעֵשָׂו יָת יְעוּשׁ וְיָת יַעְלָם וְיָת קֹרַח:

(טו) אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְנֵי־עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפַז בְּכוֹר עֵשָׂו אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף אוֹמָר אַלּוּף צְפוֹ אַלּוּף קְנַז:

רש"י◄ אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְנֵי־עֵשָׂו • רָאשֵׁי מִשְׁפָּחוֹת.

טו אִלֵּין רַבְרְבֵי בְּנֵי עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפַז בּוּכְרָא דְּעֵשָׂו רַבָּא תֵּימָן רַבָּא אוֹמָר רַבָּא צְפוֹ רַבָּא קְנַז:

(טז) אַלּוּף קֹרַח אַלּוּף גַּעְתָּם אַלּוּף עֲמָלֵק אֵלֶּה אַלּוּפֵי אֱלִיפַז בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה:

טז רַבָּא קֹרַח רַבָּא גַּעְתָּם רַבָּא עֲמָלֵק אִלֵּין רַבְרְבֵי דֶאֱלִיפַז בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם אִלֵּין בְּנֵי עָדָה:

(יז) וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל בֶּן־עֵשָׂו אַלּוּף נַחַת אַלּוּף זֶרַח אַלּוּף שַׁמָּה אַלּוּף מִזָּה אֵלֶּה אַלּוּפֵי רְעוּאֵל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו:

יז וְאִלֵּין בְּנֵי רְעוּאֵל בַּר עֵשָׂו רַבָּא נַחַת רַבָּא זֶרַח רַבָּא שַׁמָּה רַבָּא מִזָּה אִלֵּין רַבְרְבֵי רְעוּאֵל בְּאַרְעָא (דְּ)אֱדוֹם אִלֵּין בְּנֵי בָשְׂמַת אִתַּת עֵשָׂו:

(יח) וְאֵלֶּה בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה אֵשֶׁת עֵשָׂו אַלּוּף יְעוּשׁ אַלּוּף יַעְלָם אַלּוּף קֹרַח אֵלֶּה אַלּוּפֵי אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה אֵשֶׁת עֵשָׂו:

יח וְאִלֵּין בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה אִתַּת עֵשָׂו רַבָּא יְעוּשׁ רַבָּא יַעְלָם רַבָּא קֹרַח אִלֵּין רַבְרְבֵי אָהֳלִיבָמָה בַּת עֲנָה אִתַּת עֵשָׂו:

(יט) אֵלֶּה בְנֵי־עֵשָׂו וְאֵלֶּה אַלּוּפֵיהֶם הוּא אֱדוֹם:

יט אִלֵּין בְּנֵי עֵשָׂו וְאִלֵּין רַבְרְבָנֵיהוֹן הוּא אֱדוֹם:

◆ שבת קודש ט"ז כסלו ◆

(כ) אֵלֶּה בְנֵי־שֵׂעִיר הַחֹרִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לוֹטָן וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה:

כ אִלֵּין בְּנֵי שֵׂעִיר חוֹרָאָה יָתְבֵי דְּאַרְעָא לוֹטָן וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה:

רש"י◄ יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ • שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבֶיהָ קֹדֶם שֶׁבָּא עֵשָׂו לְשָׁם. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ (שבת פה) שֶׁהָיוּ בְּקִיאִין בְּיִשּׁוּבָהּ שֶׁל אֶרֶץ: מְלֹא קָנֶה זֶה לְזֵיתִים, מְלֹא קָנֶה זֶה לִגְפָנִים, שֶׁהָיוּ טוֹעֲמִין הֶעָפָר וְיוֹדְעִין אֵי זוֹ נְטִיעָה רְאוּיָה לָהּ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כ) אֵלֶּה בְנֵי שֵׂעִיר הַחֹרִי. הַחֹרִי שֵׁם אִישׁ הָיָה, אֲבִי אֻמָּה קַדְמוֹנִית, תִּקָּרֵא עַל שְׁמוֹ, כְּמוֹ הָאֱמוֹרִי וְהַפְּרִיזִי, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ב׳ כ״ב) אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֶת הַחֹרִי מִפְּנֵיהֶם, וְנִקְרָא שֵׂעִיר עַל שֵׁם הָאָרֶץ שֶׁנִּקְרֵאת שֵׂעִיר, וְהַשֵּׁם הַזֶּה הָיָה לָאָרֶץ מִן עֵשָׂו שֶׁהוּא אִישׁ שָׂעִיר מִיּוֹם שֶׁהָלַךְ שָׁם וָאֵילֵךְ, וְכֵן שֵׁם אֱדוֹם מִמֶּנּוּ הָיָה, אֲבָל הַכָּתוּב הִפְרִישׁ בֵּינֵיהֶם, כִּי **אֵלֶּה** הֵם **בְּנֵי שֵׂעִיר הַחֹרִי** שֶׁהָיוּ **יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ** לְמִבַּרְאשׁוֹנָה, לֹא בְּנֵי שֵׂעִיר הָאֱדוֹמִי אֲשֶׁר בָּא שָׁם. וְעוֹד אֲפָרֵשׁ יִחוּס הַחֹרִי בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה (דברים ב׳ י׳) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם:

וְכָתַב רַבִּי אַבְרָהָם, הִזְכִּיר הַכָּתוּב זֶה

(כא) וְדִשׁוֹן וְאֵצֶר וְדִישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי בְּנֵי שֵׂעִיר בְּאֶרֶץ אֱדוֹם׃

כא וְדִשׁוֹן וְאֵצֶר וְדִישָׁן אִלֵּין רַבְרְבֵי חוֹרָאֵי בְּנֵי שֵׂעִיר בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם׃

(כב) וַיִּהְיוּ בְנֵי־לוֹטָן חֹרִי וְהֵימָם וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע׃

כב וַהֲווֹ בְּנֵי לוֹטָן חוֹרִי וְהֵימָם וַאֲחָתֵהּ דְּלוֹטָן תִּמְנָע׃

(כג) וְאֵלֶּה בְּנֵי שׁוֹבָל עַלְוָן וּמָנַחַת וְעֵיבָל שְׁפוֹ וְאוֹנָם׃

כג וְאִלֵּין בְּנֵי שׁוֹבָל עַלְוָן וּמָנַחַת וְעֵיבָל שְׁפוֹ וְאוֹנָם׃

(כד) וְאֵלֶּה בְנֵי־צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה הוּא עֲנָה אֲשֶׁר מָצָא אֶת־הַיֵּמִם בַּמִּדְבָּר בִּרְעֹתוֹ אֶת־הַחֲמֹרִים לְצִבְעוֹן אָבִיו׃

כד וְאִלֵּין בְּנֵי צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה הוּא עֲנָה דִּי אַשְׁכַּח יָת גִּבָּרְיָא בְּמַדְבְּרָא כַּד הֲוָה רָעֵי יָת חֲמָרַיָּא לְצִבְעוֹן אֲבוּהִי׃

רש"י ◄ **וְאַיָּה וַעֲנָה • וי"ו יִתֵּרָה, וְהוּא כְּמוֹ אַיָּה וַעֲנָה, וְהַרְבֵּה יֵשׁ בַּמִּקְרָא:** (דניאל ח) "תֵּת וְקֹדֶשׁ וְצָבָא מִרְמָס", (תהלים עו) "נִרְדָּם וְרֶכֶב וָסוּס". **הוּא עֲנָה • הָאָמוּר לְמַעְלָה, שֶׁהוּא אָחִיו שֶׁל צִבְעוֹן, וְכָאן הוּא קוֹרֵא אוֹתוֹ בְּנוֹ, מְלַמֵּד שֶׁבָּא צִבְעוֹן עַל אִמּוֹ וְהוֹלִיד אֶת עֲנָה. אֶת־הַיֵּמִם • פְּרָדִים, הִרְבִּיעַ חֲמוֹר עַל סוּס נְקֵבָה וְיָלְדָה פֶּרֶד, וְהוּא הָיָה מַמְזֵר וְהֵבִיא פְּסוּלִין לָעוֹלָם** (פסחים נד). **וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָם "יֵמִם"? שֶׁאִימָּתָן מֻטֶּלֶת עַל הַבְּרִיּוֹת, דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: מִיָּמַי לֹא שְׁאָלַנִי אָדָם עַל מַכַּת פִּרְדָּה לְבָנָה וְחָיָה** (חולין ז) (וְהָא קָא חַזִּינָן דְּחָיָה? אַל תִּקְרֵי וְחָיָה, אֶלָּא וְחִיָּתָה, כִּי הַמַּכָּה לֹא תִּתְרַפֵּא לְעוֹלָם, בְּרַשֵּׁ"י יָשָׁן). **וְלֹא הֶזְקֵק לִכְתֹּב לָנוּ מִשְׁפְּחוֹת הַחוֹרִי, אֶלָּא מִפְּנֵי תִּמְנַע וּלְהוֹדִיעַ גְּדֻלַּת אַבְרָהָם, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה.**

(כה) וְאֵלֶּה בְנֵי־עֲנָה דִּשֹׁן וְאָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה׃

כה וְאִלֵּין בְּנֵי עֲנָה דִּשֹׁן וְאָהֳלִיבָמָה בַּת עֲנָה׃

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לְהַפְרִישׁ יִחוּסֵי שֵׂעִיר וְעֵשָׂו, כִּי יִשְׂרָאֵל יְצֻוּוּ עַל בְּנֵי עֵשָׂו. וְרַשִׁ"י כָּתַב (בְּפָסוּק כ"ד) לֹא הֶזְקֵק לִכְתֹּב מִשְׁפְּחוֹת הַחֹרִי אֶלָּא מִפְּנֵי תִּמְנַע לְהוֹדִיעַ גְּדֻלַּת אַבְרָהָם: תורה כא

(כב) וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע. כְּמוֹ וַאֲחוֹת תּוּבַל קַיִן נַעֲמָה (לְעֵיל ד' כ"ב), וְאַחְיֹתֵיהֶם צְרוּיָה וַאֲבִיגָיִל (דה"א ב' ט"ז), וְתָמָר אֲחוֹתָם (שָׁם ג' ט'), וְשֶׁרַח אֲחוֹתָם (לְהַלָּן מ"ו י"ז), כִּי הַמִּנְהָג לְיַחֵס הַבַּת אֶל הָאַחִים. וְהָיָה רָאוּי שֶׁתִּמָּנֶה לְמַעְלָה עִם בְּנֵי שֵׂעִיר, וְדִשׁוֹן וְאֵצֶר וְדִישָׁן וְתִמְנַע אֲחוֹתָם, אֲבָל הָיְתָה אֲחוֹת לוֹטָן בַּת אָבִיו וּבַת אִמּוֹ, לֹא אֲחוֹת שְׁאָר הָאַחִים, וְלָכֵן רָצָה לְיַחֵס אוֹתָהּ אֵלָיו. אוֹ שֶׁהָיְתָה אֲחוֹתוֹ מִן הָאֵם וְלֹא מִן הָאָב, וְאֵינֶנָּה בַּת שֵׂעִיר הַחֹרִי: תורה כג

(כד) וְאֵלֶּה בְנֵי צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה. הַוָּ"ו יִתֵּרָה, וְכֵן עֶבֶד אָבִיךָ וַאֲנִי מֵאָז וְעַתָּה וַאֲנִי עַבְדֶּךָ (ש"ב ט"ו ל"ד), דִּין שְׁנֵיהֶם אֲנִי. וְאֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית אֲבוֹתָם וְעֵפֶר וְיִשְׁעִי (דה"א ה' כ"ד), וּכְמוֹהֶם רַבִּים. וְהִנֵּה צִבְעוֹן זֶה הוּא הַבֵּן הַשְּׁלִישִׁי לְשֵׂעִיר הַחֹרִי וְהוֹלִיד שְׁנֵי בָנִים אֵלּוּ אַיָּה וַעֲנָה. וְסִפֵּר הַכָּתוּב כִּי עֲנָה זֶה בֶּן צִבְעוֹן, הוּא אוֹתוֹ עֲנָה שֶׁמָּצָא הַיֵּמִים בַּמִּדְבָּר בִּרְעוֹתוֹ הַחֲמוֹרִים שֶׁל צִבְעוֹן אָבִיו, לְהַבְדִּיל בֵּינוֹ וּבֵין עֲנָה דּוֹדוֹ אֲחִי צִבְעוֹן אָבִיו, וְזֶה עֲנָה בֶּן צִבְעוֹן הוּא חָמִיו שֶׁל עֵשָׂו:

אֲשֶׁר מָצָא אֶת הַיֵּמִם. כְּדַעַת מִקְצַת רַבּוֹתֵינוּ בַּתַּלְמוּד (פְּסָחִים נ"ד.) הֵם הַפְּרֵדִים. וְזֶה הָאִישׁ מָצָא כִּי יוֹלִידוּ מִין שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ, וְאֵין כֵּן בִּשְׁאָר מִינֵי הַכִּלְאַיִם. וְאָמַר **בְּמִדְבָּר בִּרְעֹתוֹ הַחֲמוֹרִים,** כִּי הָיוּ לוֹ שָׁם בַּמִּדְבָּר חֲמוֹרִים רַבִּים תּוֹבְעִים אֲתוֹנוֹת, וְהִרְבִּיעָם עִם הַסּוּסִיּוֹת וְהוֹלִידוּ. וְנִרְאָה שֶׁנִּחְשַׁב לוֹ בְּדוֹרוֹ לְחָכְמָה כִּי הִכִּיר בְּמִינֵיהֶם שֶׁהֵם קְרוֹבִים בַּטֶּבַע וְיוֹלִידוּ, וְהָיָה נוֹדַע בַּמַּעֲשֶׂה הַהוּא, וְעַל כֵּן יִתְאָרֵהוּ בּוֹ:

וְאֶנְקְלוּס תִּרְגֵּם גִּבָּרְיָא. וְהַנִּרְאָה מִסְּבָרָתוֹ, כִּי עֲנָה זֶה בָּאוּ עָלָיו מִן הָאֻמָּה הַנִּקְרֵאת אֵימִים, לְפָנִים עַם גָּדוֹל וְרַב וָרָם כַּעֲנָקִים (דְּבָרִים ב' י'), וְרָצוּ לִגְזֹל מִמֶּנּוּ הַחֲמוֹרִים שֶׁל צִבְעוֹן אָבִיו, וְהוּא הָיָה בַּמִּדְבָּר וְאֵין עוֹזֵר לוֹ, וַתִּמְצָא יָדוֹ לָהֶם וְהִצִּיל מִיָּדָם, וְהוּא מִלְּשׁוֹן תִּמְצָא יָדְךָ לְכָל אֹיְבֶיךָ (תְּהִלִּים כ"א ט'), וְלֹא הִמְצִיתִךְ בְּיַד (שְׁאוּל) וְדָוִד) (ש"ב ג' ח'). אוֹ יֹאמַר שֶׁמָּצָא אוֹתָם וְנִצַּל, וְהָיָה נוֹדָע בַּגְּבוּרָה הַזֹּאת. וְנָכוֹן הוּא: תורה כה

(כה) וְאֵלֶּה בְנֵי עֲנָה דִּשֹׁן וְאָהֳלִיבָמָה בַּת עֲנָה. דֶּרֶךְ הַכָּתוּב לֵאמֹר בְּבָנוֹת כֵּן, כְּמוֹ וְאֵת דִּינָה בִּתּוֹ (לְהַלָּן מ"ו ט"ז). וְזֶה עֲנָה הוּא הַבֵּן הָרְבִיעִי לְשֵׂעִיר הַחֹרִי, אֲחִי צִבְעוֹן, הַנִּמְנֶה אַחֲרָיו לְמַעְלָה (בְּפָסוּק כ'). כִּי הַפָּרָשָׁה תִּמְנָה שִׁבְעָה בְּנֵי שֵׂעִיר הַחֹרִי כְּתוֹלְדוֹתָם. וְהָיָה לָזֶה עֲנָה בֵּן אֶחָד יִקָּרֵא גַּם כֵּן דִּישׁוֹן כְּשֵׁם דּוֹדוֹ, וְלוֹ בַּת תִּקָּרֵא אָהֳלִיבָמָה כְּשֵׁם קְרוֹבָתָהּ בַּת עֲנָה בַּת צִבְעוֹן. וּלְכָךְ יֹאמַר הַכָּתוּב בְּאֵשֶׁת עֵשָׂו (לְעֵיל פָּסוּק ב') אָהֳלִיבָמָה בַּת עֲנָה בַּת צִבְעוֹן, לְהַגִּיד כִּי הִיא בַּת עֲנָה שֶׁמָּצָא הַיֵּמִים נָכְדַּת צִבְעוֹן, לֹא אָהֳלִיבָמָה בַּת עֲנָה בֶּן שֵׂעִיר הַחֹרִי אֲחִי צִבְעוֹן:

וְעַל דַּעַת קְצַת רַבּוֹתֵינוּ (פְּסָחִים נ"ד.) אֵין

(כו) וְאֵלֶּה בְּנֵי דִישָׁן חֶמְדָּן וְאֶשְׁבָּן וְיִתְרָן וּכְרָן׃

כו וְאִלֵּין בְּנֵי דִישָׁן חֶמְדָּן וְאֶשְׁבָּן וְיִתְרָן וּכְרָן׃

(כז) אֵלֶּה בְּנֵי־אֵצֶר בִּלְהָן וְזַעֲוָן וַעֲקָן׃

כז אִלֵּין בְּנֵי אֵצֶר בִּלְהָן וְזַעֲוָן וַעֲקָן׃

(כח) אֵלֶּה בְנֵי־דִישָׁן עוּץ וַאֲרָן׃

כח אִלֵּין בְּנֵי דִישָׁן עוּץ וַאֲרָן׃

(כט) אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי אַלּוּף לוֹטָן אַלּוּף שׁוֹבָל אַלּוּף צִבְעוֹן אַלּוּף עֲנָה׃

כט אִלֵּין רַבְרְבֵי חוֹרָאָה רַבָּא לוֹטָן רַבָּא שׁוֹבָל רַבָּא צִבְעוֹן רַבָּא עֲנָה׃

(ל) אַלּוּף דִּשֹׁן אַלּוּף אֵצֶר אַלּוּף דִּישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי לְאַלֻּפֵיהֶם בְּאֶרֶץ שֵׂעִיר׃

ל רַבָּא דִשֹׁן רַבָּא אֵצֶר רַבָּא דִישָׁן אִלֵּין רַבְרְבֵי חוֹרָאָה לְרַבְרְבָנֵיהוֹן בְּאַרְעָא דְשֵׂעִיר׃

(לא) וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם לִפְנֵי מְלֹךְ־מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃

לא וְאִלֵּין מַלְכַיָּא דִּי מְלִיכוּ בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם קֳדָם דִּי מְלַךְ מַלְכָּא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃

רש"י ◄ **וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים וְגוֹ'** • שְׁמוֹנָה הָיוּ, וּכְנֶגְדָּן הֶעֱמִיד יַעֲקֹב וּבִטֵּל מַלְכוּת עֵשָׂו בִּימֵיהֶם, וְאֵלּוּ הֵן: שָׁאוּל וְאִישׁ בֹּשֶׁת, דָּוִד וּשְׁלֹמֹה, רְחַבְעָם, אֲבִיָּה, אָסָא, יְהוֹשָׁפָט, וּבִימֵי יוֹרָם בְּנוֹ כְּתִיב: (מלכים ב ח) "בְּיָמָיו פָּשַׁע אֱדוֹם מִתַּחַת יַד יְהוּדָה וַיַּמְלִיכוּ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ", וּבִימֵי שָׁאוּל כְּתִיב: "אֵין מֶלֶךְ בֶּאֱדוֹם נִצָּב מֶלֶךְ".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ"ח א עמ' 153)

שְׁמוֹנָה הָיוּ, וּכְנֶגְדָּן הֶעֱמִיד יַעֲקֹב וּבִטֵּל מַלְכוּת עֵשָׂו בִּימֵיהֶם (רש"י לו, לא) לְרַשִׁ"י הִקְשָׁה: הֲרֵי יִצְחָק בֵּרֵךְ אֶת יַעֲקֹב בְּבִרְכַּת "הֱוֵה גְּבִיר לְאַחֶיךָ", וּלְעֵשָׂו אָמַר "וְאֶת אָחִיךָ תַּעֲבֹד", וְאִלּוּ כָּאן מִסְפַּר שֶׁאֱדוֹם קִיְּמָה מַלְכוּת בִּפְנֵי עַצְמָהּ (בִּמְקוֹם לַעֲבֹד אֶת יַעֲקֹב), וְאַף קָדְמָה לְמַלְכוּת יִשְׂרָאֵל. וּמִתָּרֵץ, שֶׁבְּסַךְ־הַכֹּל הָיוּ רַק שְׁמוֹנָה, וְכַאֲשֶׁר הֶעֱמִיד יַעֲקֹב אֶת שְׁמוֹנַת הַמְּלָכִים שֶׁלּוֹ **בִּטֵּל** מַלְכוּת עֵשָׂו - אֱדוֹם הָיָה מְשֻׁעְבָּד לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל. זֶהוּ שֶׁדַּיֵּק הַכָּתוּב "**לִפְנֵי** מְלֹךְ מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל", שֶׁהֲרֵי מִיָּד כְּשֶׁהֶעֱמִיד יַעֲקֹב אֶת מְלָכָיו **בִּטֵּל** אֶת מַלְכוּת עֵשָׂו.

(לב) וַיִּמְלֹךְ בֶּאֱדוֹם בֶּלַע בֶּן־בְּעוֹר וְשֵׁם עִירוֹ דִּנְהָבָה׃

לב וּמְלַךְ בֶּאֱדוֹם בֶּלַע בַּר בְּעוֹר וְשׁוּם קַרְתֵּהּ דִּנְהָבָה׃

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בַּפָּרָשָׁה רַק אִישׁ אֶחָד הַנִּקְרָא עֲנָה, וְהוּא בֶּן צִבְעוֹן שֶׁבָּא בִּזְנוּת עַל אִמּוֹ אֵשֶׁת שֵׂעִיר הַחֹרִי, וְיִמְנָה אוֹתוֹ הַכָּתוּב (בְּפָסוּק כ) בִּבְנֵי שֵׂעִיר הַחֹרִי, כִּי יִחְשְׁבוּהוּ הָאֲנָשִׁים כִּבְנוֹ, וְיִקְרְאוּהוּ עֲנָה בֶּן שֵׂעִיר, וְגִדְּלוּ בֵּין בָּנָיו בְּחָשְׁבוֹ שֶׁהוּא בְּנוֹ. וְיִמְנָה אוֹתוֹ הַכָּתוּב פַּעַם אַחֶרֶת (בְּפָסוּק כ"ד) עַל פִּי הָאֱמֶת בֵּן לְצִבְעוֹן. וְזֶה מִדְרָשָׁם שֶׁל דּוֹרְשֵׁי חֲמֻרוֹת, כְּמוֹ שֶׁמֻּזְכָּר בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים (שָׁם), וְאֵינֶנּוּ דִּבְרֵי הַכֹּל בַּגְּמָרָא, וְלֹא מִשְׁמָעוֹ שֶׁל מִקְרָא כְּלָל: תורה כו

(כו) וְאֵלֶּה בְּנֵי דִישָׁן חֶמְדָּן וְאֶשְׁבָּן. הוּא דִּישׁוֹן הַבֵּן הַחֲמִשִּׁי לְשֵׂעִיר, כִּי אֵין קְפִידָא שֶׁיִּקְרְאֻנוּ דִּישָׁן אוֹ דִּישׁוֹן, רַק כְּשֶׁהֵם בְּפָסוּק אֶחָד לְהַבְדִּיל בֵּין שְׁנֵיהֶם, וְכֵן וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת הַכִּיּוֹרוֹת, וַיְכַל חִירָם (מ"א ז' מ'). וְהָצְרַךְ הַכָּתוּב בְּכָאן לְקָרְאוֹ דִּישָׁן שֶׁלֹּא יַחֲשֹׁב שֶׁהוּא דִּישׁוֹן בֶּן עֲנָה הַנִּזְכָּר בְּסָמוּךְ לְיַחֵס לוֹ תּוֹלְדוֹת, כִּי כֵן יִהְיֶה בַּמַּשְׁמָע: תורה כז

(לא) וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם. נִכְתַּב זֶה לְהַגִּיד כִּי נִתְקַיְּמָה בּוֹ בִּרְכַּת יִצְחָק שֶׁאָמַר לוֹ וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה (לְעֵיל כ"ז מ'), כִּי גָּבְרוּ עַל בְּנֵי שֵׂעִיר הַחֹרִי וּמָלְכוּ עֲלֵיהֶם בְּאַרְצָם, וְאֵלֶּה הָעָרִים מְדִינוֹת בְּאֶרֶץ אֱדוֹם, כִּי בְּצָרָה לָאֱדוֹם הִיא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה ל"ד ו') כִּי זֶבַח לַה' בְּבָצְרָה וְטֶבַח גָּדוֹל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם, וְכֵן אֶרֶץ הַתֵּימָנִי מֵאֱדוֹם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (עוֹבַדְיָה א' ט') וְחַתּוּ גִבּוֹרֶיךָ תֵּימָן לְמַעַן יִכָּרֶת אִישׁ מֵהַר עֵשָׂו. וְכֻלָּם כָּךְ הֵמָּה, אֲבָל סִפֵּר הַכָּתוּב כִּי לֹא הָיוּ מֶלֶךְ בֶּן מֶלֶךְ, כַּאֲשֶׁר הָיוּ בְּיִשְׂרָאֵל:

וְלִפְנֵי מְלֹךְ מֶלֶךְ מֶלֶךְ. יָמִים רַבִּים קֹדֶם, וְאֵין טַעַם **לִפְנֵי מְלֹךְ מֶלֶךְ** שֶׁנִּמְשְׁכָה מַלְכוּת אֵלֶּה עַד מַלְכוּת יִשְׂרָאֵל (רְאֵה רַשִׁ"י, וְרַד"ק), אֲבָל לֵאמֹר כִּי אָז לֹא תִּהְיֶה לָהֶם מַלְכוּת, לְקַיֵּם "וְאֶת אָחִיךָ תַּעֲבֹד" (לְעֵיל כ"ז מ'). וְיִתְּכֵן שֶׁאֵלּוּ כֻּלָּם בִּימֵי מֹשֶׁה כִּבֶר עָבְרוּ, כִּי הָיוּ זְקֵנִים בְּעֵת שֶׁהִמְלִיכוּ אוֹתָם וְלֹא הֶאֱרִיכוּ יָמִים: תורה לב

(לג) וַיָּמָת בֶּלַע וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו יוֹבָב בֶּן־זֶרַח מִבָּצְרָה׃

לג וּמִית בָּלַע וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי יוֹבָב בַּר זֶרַח מִבָּצְרָה׃

רש"י◄ יוֹבָב בֶּן־זֶרַח מִבָּצְרָה • בָּצְרָה מֵעָרֵי מוֹאָב הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַל־קְרִיּוֹת וְעַל־בָּצְרָה וְגוֹ'". וּלְפִי שֶׁהֶעֱמִידָה מֶלֶךְ לֶאֱדוֹם, עֲתִידָה לִלְקוֹת עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי זֶבַח לַה' בְּבָצְרָה". (ישעיה לד)

(לד) וַיָּמָת יוֹבָב וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו חֻשָׁם מֵאֶרֶץ הַתֵּימָנִי׃

לד וּמִית יוֹבָב וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי חֻשָׁם מֵאַרְעָא דָרוֹמָא׃

(לה) וַיָּמָת חֻשָׁם וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַד בֶּן־בְּדַד הַמַּכֶּה אֶת־מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב וְשֵׁם עִירוֹ עֲוִית׃

לה וּמִית חֻשָׁם וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי הֲדַד בַּר בְּדַד דִּקְטִיל יָת מִדְיָנָאֵי בְּחַקְלָא דְמוֹאָב וְשׁוּם קַרְתֵּהּ עֲוִית׃

רש"י◄ הַמַּכֶּה אֶת־מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב • שֶׁבָּא מִדְיָן עַל מוֹאָב לְמִלְחָמָה, וְהָלַךְ מֶלֶךְ אֱדוֹם לַעֲזֹר אֶת מוֹאָב, וּמִכָּאן אָנוּ לְמֵדִים שֶׁהָיוּ מִדְיָן וּמוֹאָב מְרִיבִים זֶה עִם זֶה, וּבִימֵי בִלְעָם עָשׂוּ שָׁלוֹם לְהִתְקַשֵּׁר עַל יִשְׂרָאֵל.

(לו) וַיָּמָת הֲדַד וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שַׂמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה׃

לו וּמִית הֲדַד וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי שַׂמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה׃

(לז) וַיָּמָת שַׂמְלָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שָׁאוּל מֵרְחֹבוֹת הַנָּהָר׃

לז וּמִית שַׂמְלָה וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי שָׁאוּל מֵרְחוֹבֵי דְעַל פְּרָת׃

(לח) וַיָּמָת שָׁאוּל וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר׃

לח וּמִית שָׁאוּל וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי בַּעַל חָנָן בַּר עַכְבּוֹר׃

(לט) וַיָּמָת בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַר וְשֵׁם עִירוֹ פָּעוּ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהֵיטַבְאֵל בַּת־מַטְרֵד בַּת מֵי זָהָב׃

לט וּמִית בַּעַל חָנָן בַּר עַכְבּוֹר וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי הֲדַר וְשׁוּם קַרְתֵּהּ פָּעוּ וְשׁוּם אִתְּתֵהּ מְהֵיטַבְאֵל בַּת מַטְרֵד בַּת מְצָרֵף דַּהֲבָא׃

רש"י◄ בַּת מֵי זָהָב • מַהוּ זָהָב? עָשִׁיר הָיָה, וְאֵין זָהָב חָשׁוּב בְּעֵינָיו לְכָלוּם.

(מ) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו לְמִשְׁפְּחֹתָם לִמְקֹמֹתָם בִּשְׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף עַלְוָה אַלּוּף יְתֵת׃

מ וְאִלֵּין שְׁמָהַת רַבְרְבֵי עֵשָׂו לְזַרְעָיָתְהוֹן לְאַתְרֵיהוֹן בִּשְׁמָהָתְהוֹן רַבָּא תִּמְנָע רַבָּא עַלְוָה רַבָּא יְתֵת׃

רש"י◄ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו • שֶׁנִּקְרְאוּ עַל שֵׁם מְדִינוֹתֵיהֶם לְאַחַר שֶׁמֵּת הֲדַר וּפָסְקָה מֵהֶם מַלְכוּת. וְהָרִאשׁוֹנִים, הַנִּזְכָּרִים לְמַעְלָה, הֵם שְׁמוֹת תּוֹלְדוֹתָם, וְכֵן מְפֹרָשׁ בְּ'דִּבְרֵי הַיָּמִים': "וַיָּמָת הֲדַד, וַיִּהְיוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אַלּוּף תִּמְנָע וְגוֹ'".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(לה) וְטַעַם **הַמַּכֶּה אֶת מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב.** לְהַגִּיד גְּבוּרָתוֹ שֶׁבָּאוּ הַמִּדְיָנִים בִּשְׂדֵה מוֹאָב לְהִשָּׁגֵב עִמָּם וְנִצַּח אֶת כֻּלָּם: תורה לו

(לח) **וּבַעַל חָנָן בֶּן עַכְבּוֹר.** הָיָה מִמְּקוֹם שָׁאוּל, עַל כֵּן לֹא הִזְכִּיר לוֹ עִיר אַחֶרֶת. וְיִתָּכֵן שֶׁהָיָה חָנָן מָקוֹם, וְהוּא בַּעַל עָלָיו וְאַחֲרֵי כֵן מָלַךְ: תורה לט

(מ) **וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו.** מִתְּחִלָּה (פִּסּוּקִים ט"ו-י"ט) מָנָה בְּנֵי בָנָיו שֶׁהָיוּ אַלּוּפִים בַּדּוֹר הַהוּא, וְאַחַר כֵּן הִצְלִיחוּ מִזַּרְעוֹ לַמְּלוּכָה, וְאַחֲרֵי כֵן פָּסְקָה מַלְכוּתָם וְחָזְרוּ וְנָתְנוּ אֶת אֵלּוּ אַלּוּפִים לְרֹאשׁ, וְכָךְ נֶאֱמַר בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (א' א' נ"א) וַיָּמָת הֲדַד וַיִּהְיוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אַלּוּף תִּמְנָע, כָּךְ פֵּרַשׁ רַשִׁ"י:

וּמַה שֶׁאָמַר **לְמִשְׁפְּחֹתָם לִמְקֹמוֹתָם בִּשְׁמוֹתָם, לְמִשְׁבֹּתָם בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם** (פִּסּוּק מ"ג), כִּי הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ כָּל הָאַחִים אַלּוּפִים יוֹשְׁבִים כֻּלָּם בְּעִיר אַחַת, מוֹשְׁלִים בָּעָם כְּאֶחָד, אוֹ כְּעִנְיַן נְשִׂיאֵי שֵׁבֶט וְרָאשֵׁי בָּתֵּי אָבוֹת, אֲבָל אֵלּוּ אַחֲרוֹנִים הָיוּ אַלּוּפִים לְמִשְׁפְּחוֹתָם, כִּי כָּל אֶחָד הָיָה אַלּוּף לְכָל מִשְׁפְּחוֹת בְּנֵי עֵשָׂו וּבְכָל מְקוֹמוֹת מוֹשְׁבוֹתָם, וְהוּא לְבַדּוֹ נִקְרָא בַּדּוֹר אַלּוּף, וְאֵין אַחֵר נִקְרָא כֵּן בְּכָל אֶרֶץ אֲחֻזָּתָם, כִּי הָיוּ

(מא) אַלּוּף אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף אֵלָה אַלּוּף פִּינֹן׃

מא רַבָּא אָהֳלִיבָמָה רַבָּא אֵלָה רַבָּא פִּינֹן׃

(מב) אַלּוּף קְנַז אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף מִבְצָר׃

מב רַבָּא קְנַז רַבָּא תֵּימָן רַבָּא מִבְצָר׃

(מג) אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה ׀ אַלּוּפֵי אֱדוֹם לְמֹשְׁבֹתָם בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם הוּא עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם׃

מג רַבָּא מַגְדִּיאֵל רַבָּא עִירָם אִלֵּין רַבְרְבֵי אֱדוֹם לְמוֹתְבָנְהוֹן בְּאַרְעָא אַחֲסַנְתְּהוֹן הוּא עֵשָׂו אֲבוּהוֹן דֶּאֱדוֹמָאֵי׃ פ פ פ

רש"י◄ מַגְדִּיאֵל • הִיא רוֹמִי׃

פפפ קנ"ד פסוקים. קליט"ה סימן. חסלת פרשת וישלח

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים עדר - רעו

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כִּמְלָכִים לְאַרְצָם, אֲבָל לֹא יָשְׁבוּ לְכִסֵּא לָהֶם וְלֹא נָתְנוּ עֲלֵיהֶם הוֹד מַלְכוּת: **וְנִכְתְּבָה** הַפָּרָשָׁה בְּדֶרֶךְ הַנְּבוּאָה לְדַעַת רַבִּים (רש"י, וראב"ע, והרד"ק). וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן, כִּי הַנְּבוּאָה לָמָּה תַּזְכִּיר אֶת אֵלֶּה, וְעוֹד אֵיזֶה זְמָן תִּמְנָה וְתַפְסִיק בָּהֶם. אֲבָל הַנָּכוֹן שֶׁכָּל אֵלֶּה לִפְנֵי הַתּוֹרָה. וְנָאֱמַר שֶׁמָּשְׁלוּ כְּאֶחָד וְיִהְיֶה פֵּרוּשׁ **לִמְקוֹמוֹתָם,** שֶׁמָּשַׁל כָּל אֶחָד בִּמְקוֹמוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה מֶמְשַׁלְתָּם זְמָן מוּעָט, וּשְׁנוֹת רְשָׁעִים תִּקְצַרְנָה (משלי י' כ"ז): תורה מא

(מג) מַגְדִּיאֵל. זוֹ רוֹמִי, לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְלֹא הֲבִינוֹתִי זֶה, כִּי אִם נֹאמַר שֶׁיִּהְיֶה נְבוּאָה לְיָמִים רַבִּים וּלְעִתִּים רְחוֹקוֹת, הִנֵּה מְלָכִים רַבִּים מָלְכוּ לֶאֱדוֹם עַל מַלְכוּת רוֹמִי, וְאֵין רוֹמִי אַלּוּף, אֲבָל הִיא מַלְכוּת גְּדוֹלָה וְאֵימְתָנִי וְתַקִּיפָא יְתֵרָה, לֹא הָיָה כְּמוֹהָ בַּמַּמְלְכוֹת:

אֲבָל מַה שֶּׁאָמְרוּ בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (ל"ח) בְּשָׂכָר שֶׁפִּנָּה אֶת בֵּלָיו מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו נָתַן לוֹ מֵאָה מְדִינוֹת מִשֵּׂעִיר וְעַד מַגְדִּיאֵל, וּמַגְדִּיאֵל זוֹ רוֹמִי שֶׁנֶּאֱמַר **אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם.** כַּוָּנָתָם בָּזֶה מַה שֶּׁהוֹדַעְתִּיךָ כַּמָּה פְּעָמִים, כִּי הָיוּ הַמִּקְרִים בָּרִאשׁוֹנִים רָמֵז לְזַרְעָם. וְהִנֵּה אֵלֶּה הָאַלּוּפִים הָאַחֲרוֹנִים עֲשָׂרָה עִם מַגְדִּיאֵל, רָמֵז שֶׁיִּהְיוּ מַלְכֵי אֱדוֹם בְּמֶמְשַׁלְתָּם בַּמַּלְכוּת הָרְבִיעִית עֲשָׂרָה, יִמְלְכוּ עַל אֶרֶץ אֱדוֹם, וְהָעֲשִׂירִי מֵהֶם יִמְלֹךְ עַל רוֹמִי, וּמִשָּׁם תִּתְפַּשֵּׁט אַחֲרֵי כֵן מַלְכוּתָם עַל כָּל הָעוֹלָם: **וְלָזֶה** יִרְמֹז שֵׁם **מַגְדִּיאֵל,** שֶׁיִּתְגַּדֵּל עַל כָּל אֵל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בּוֹ (דניאל י"א ל"ו) וְעָשָׂה כִּרְצֹנוֹ הַמֶּלֶךְ וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְגַּדֵּל עַל כָּל אֵל, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (שם ז' כ"ד) וְקַרְנָיָא עֲשַׂר מִנָּהּ מַלְכוּתָא עַשְׂרָה מַלְכִין יְקוּמוּן וְאָחֳרָן יְקוּם אַחֲרֵיהוֹן וְהוּא יִשְׁנֵא מִן קַדְמָיֵא. וְאָמְרוּ בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (ע"ו ו') כֻּלָּם בִּיוֹצְאֵי יְרֵכוֹ שֶׁל עֵשָׂו הַכָּתוּב מְדַבֵּר. וְדָרְשׁוּ (שם פ"ג ד') **אַלּוּף עִירָם,** שֶׁהוּא עָתִיד לֶעֱרֹם תִּיסוֹרִיוֹת לְמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, בְּמְהֵרָה יִגָּלֶה:

אגרות קודש

ב"ה, יו"ד כסלו, תשי"ג
ברוקלין.

הרה"ח והרה"צ ענף עץ אבות גזע תרשישים כו' וכו'
מוהר"ר חיים שלמה שי'

שלום וברכה!

במענה על הודעתו מקביעות זמן חתונת בנו הר' מו"ה צבי הירש שי' ליום ב' כ' כסלו הבע"ל:

הנני בזה להביע ברכתי ברכת מזל טוב ושתהי' בשעה טובה ומוצלחת ובבנין עדי עד על יסודי התורה והמצוה כפי שהם מוארים במאור שבתורה זוהי תורת החסידות, וכת"ר וזוגתו הרבנית שיחיו ירוו מהם רוב נחת, אידישן נחת חסידישן נחת.

בברכת מזל טוב מזל טוב.

נ"ב: מוסג"פ המחאה בתור דרשה געשאנק, ויעויין ב"ב קמד, ע"ב. זהר ויצא קמ"ט ע"א. ובלקו"ת ס"פ נשא.

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - י' כסלו פרק כ, מפרק נה עד סוף פרק נט	**יום רביעי - י"ג כסלו** מפרק סט עד סוף פרק עא
יום שני - י"א כסלו מפרק ס עד סוף פרק סה	**יום חמישי - י"ד כסלו** מפרק עב עד סוף פרק עו
יום שלישי - י"ב כסלו מפרק סו עד סוף פרק סח	**יום שישי - ט"ו כסלו** מפרק עז עד סוף פרק עח
שבת קודש - ט"ז כסלו פרק כ מפרק עט עד סוף פרק פב	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון י' כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קנח, אך עוד זאת... עד עמ' 316, אלקות.

אַךְ עוֹד זֹאת הַשָּׁוָה בַּכֹּל[47], – ישנו עוד דבר השווה בלימוד כל ההלכות, גם של מצוות־עשה וגם של מצוות לא־תעשה, כולל גם כאלו שאינן שכיחות כלל, **כִּי כָּל דְּחִילוּ וּרְחִימוּ** – יראה ואהבה, **שִׁכְלִיִּים שֶׁל הַמַּלְאָכִים** - **הֵן בְּחִינוֹת נִבְרָאִים מֵאַיִן לְיֵשׁ, וְהֵן בְּחִינוֹת נֶפֶשׁ רוּחַ דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה,** – לא ענין של "נשמה" ואלקות, כי־אם "נפש רוח" שהן נברא. מה שהוא מדייק לומר האהבה ויראה של **מלאכים**, למרות שברצונו לומר גם על האהבה ויראה של נשמות, שאינן משתוות ללימוד ההלכות – הרי זה מפני שבאהבה ויראה של נשמות, (א) הנשמות עצמן אינן נבראים ממש, כי־אם כפי שאלקות באה בענין של נברא ונשמה, ו(ב) באהבה ויראה של נשמות ישנו הרי ענין של מצוה, מה־שאין־כן באהבה ויראה של מלאכים שאינן ענין של מצוה, הרי שם מודגש יותר איך אהבה ויראה הן ענין של נברא בלבד, וזה מביא שגם בנשמות, **עצם** הענין של אהבה ויראה הוא ענין של נברא, אך פרטי ההלכות הם ענין של אלקות, **אֲבָל פְּרָטֵי הַהֲלָכוֹת** – הענינים השונים של הלכות המצוות, **הֵן הַמְשָׁכוֹת חָכְמָה עִלָּאָה** – עליונה, **דְּהַמַּאֲצִיל בָּרוּךְ־הוּא הַמְלֻבָּשֶׁת בְּגַשְׁמִיּוּת,** – בענינים גשמיים בהם דנה ההלכה, כמו "המחליף פרה בחמור" וכדומה, **וְהַלְבָּשָׁה זוֹ,** – מה ש"חכמה עילאה" (עליונה) מלובשת בענינים גשמיים של ההלכות, **אֵינָהּ כְּהַלְבָּשַׁת חָכְמָה עִלָּאָה בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ** – ביראה ובאהבה **שִׁכְלִיִּים,** – שבכל מה שנברא הרי ישנה מ"חכמה עילאה", שהרי "כולם בחכמה עשית", ובמיוחד באהבה וביראה שכליים ישנו הרי הענין מה שהן באות מ**שכל** ומ**חכמה**, ושורש כל עניני החכמה הוא "חכמה עילאה", ואילו שם ההלבשה היא אחרת, **דְּהַתָּם** – שם, ב"חכמה עילאה" המלובשת באהבה וביראה שכליים, **הַלְּבוּשׁ הוּא מַעֲלִים וּמַסְתִּיר לְגַמְרֵי,** – על ה"חכמה עילאה", **כְּהֶסְתֵּר וְהֶעְלֵם הָאָרֶץ הַחֻמְרִיִּת** – המסתירה ומעלימה לגמרי, **לְגַבֵּי חָכְמָה עִלָּאָה הַמְלֻבָּשֶׁת בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[48]**: "כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ",** – שכל הנבראים נתהוו ב"חכמה", הרי ש"חכמה עילאה" מלובשת גם בארץ הגשמית והחומרית, אלא שהארץ מכסה ומסתירה לגמרי על ה"חכמה עילאה" המלובשת בה, כך גם מכסות האהבה והיראה השכליות על "חכמה עילאה", **וְהַיְינוּ חִיצוֹנִית דְּחִיצוֹנִיּוּת דְּכֵלִים דְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת שֶׁבַּעֲשִׂיָּה, שֶׁהִיא** – "מלכות דאצילות" עם החיצוניות דחיצוניות של הכלים שלה, **מְסֻתֶּרֶת לְגַמְרֵי בְּרוּחַ נֶפֶשׁ דַּעֲשִׂיָּה,** – "מלכות דאצילות" כשלעצמה, אפילו החיצוניות דחיצוניות של הכלים שלה, הן ענין של נשמה ואלקות, וזה מוסתר לגמרי בנפש רוח שהן ענין של **נברא**, שזה כמו "חכמה עילאה", שהיא בהתכללות, בהתאם לסדר התכללות הספירות ש"חכמה עילאה" באה בהתכללות ב"מלכות דאצילות", ו"מלכות דאצילות" מאירה ב"עשיה" ועשר ספירותיה, שבהן יש הרי ענין ה"חכמה", הרי כל זה מוסתר ונעלם בארץ החומרית, **וְכֵן בִּבְרִיאָה הִיא מְסֻתֶּרֶת לְגַמְרֵי בְּרוּחַ נֶפֶשׁ,** – של "בריאה", **שֶׁהֵם** – רוח ונפש של "בריאה", הן **בְּחִינוֹת נִבְרָאִים** – המתהווים **בְּהֶסְתֵּר וְהֶעְלֵם הַבּוֹרֵא מֵהַנִּבְרָא,** – שהבורא מתעלם ומסתתר מהנברא, הרי זה ההעלם וההסתר מה ש"חכמה עילאה" מוסתרת באהבה וביראה **שכליים** ששרשן בעולם ה"בריאה", עולם ההשגה. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַהֲלָכוֹת, הָרֵי הָאָרֶת הַחָכְמָה מְאִירָה בָּהֶן בְּגִלּוּי,** – הן אינן מעלימות על הארת ה"חכמה" שבהן, **וּלְבוּשׁ הָעֲשִׂיָּה** – שההלכות הרי באו בענינים של עולם הזה ויש עליהן לבוש מעולם ה"עשיה", אך הלבוש של "עשיה", **הוּא דֶּרֶךְ מַעֲבָר לְבַד,** – הן רק עוברות דרך לבוש ה"עשיה", אך אין זה אומר שלבוש ה"עשיה" פועל שינוי במהותן, כפי שהדבר בדרך של התלבשות, שהמלביש פועל על המלובש להיות כמו המהות של המלביש. **כְּמוֹ בְּ"יוֹם טוֹב", שֶׁחֶסֶד דַּאֲצִילוּת הַמְלֻבָּשׁ לְגַמְרֵי בְּחֶסֶד דִּבְרִיאָה מְחַיֶּה עוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי** – וזאת – **עַל־יְדֵי מַעֲבַר חֶסֶד דִּיצִירָה וַעֲשִׂיָּה, הַנִּקְרָא גַּם־כֵּן הִתְלַבְּשׁוּת**[49]**,** – שחסד ד"בריאה" מתלבש בחסד ד"יצירה" ובחסד ד"עשיה", למרות שאין זו התלבשות ממש, **שֶׁאִם לֹא כֵּן לֹא הָיָה פּוֹעֵל בְּגַשְׁמִיּוּת עוֹלָם הַזֶּה.** – הרבי הרש"ב

קונטרס אחרון

אך עוד זאת השוה בכל כי כל דחילו ורחימו שכליים של המלאכים הן בחי' נבראים מאין ליש והן בחי' נפש רוח דבי"ע. אבל פרטי ההלכות הן המשכות ח"ע דהמאציל ב"ה המלובשת בגשמיות והלבשה זו אינה כהלבשת ח"ע בדו"ר שכליים דהתם הלבוש הוא מעלים ומסתיר לגמרי כהסתר והעלם הארץ החומריית לגבי ח"ע המלובשת בה כמ"ש כולם בחכמה עשית והיינו חיצוניות דחיצוניות דכלים דמל' דאצי' שבעשיה שהיא מסותרת לגמרי ברוח נפש דעשיה וכן בבריאה היא מסותרת לגמרי ברוח נפש שהם בחי' נבראים בהסתר והעלם הבורא מהנברא. משא"כ ההלכות הרי הארת החכמה מאירה בהן בגילוי ולבוש העשי' הוא דרך מעבר לבד כמו ביום טוב שחסד דאצי' המלובש לגמרי בחסד דבריאה מחיה עוה"ז הגשמי ע"י מעבר חסד דיצי' ועשי' הנק' ג"כ התלבשות שאל"כ לא הי' פועל בגשמיות עוה"ז

---

47. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה אוה"ת שמיני תסב ואילך". **48.** תהלים קד, כד. **49.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה אוה"ת שמיני תע ואילך".

קונטרס אחרון

ואף שגשמיות עוה"ז ודאי מסתיר לגמרי אפילו החסד דעשיה מ"מ ההלכה עצמה אינה גשמיות ממש שהיא בחי' רצון הנמשך מח"ע להקל או להחמיר רק שיורד ומאיר בבחי' גילוי בגשמיות כמים היורדים ממקום גבוה כו' והדבר הגשמי עצמו שבו מדברת ההלכה באמת הוא מסתיר לגמרי כמו המחליף פרה בחמור וכן בשר הפיגול או לא פיגול וכשר רק ההלכה בעצמה עם הטעם הנגלה היא מבחי' מלכות דבריאה ויצי' דבחי' נשמה שהוא אלקות המחיה ומהוה נפש רוח דבי"ע שהן דחילו ורחימו של המלאכים והנשמות וחב"ד שלהם מאין ליש ולכן היא מרוה צמאונם קודם שירדה לעוה"ז כמים היורדים כו' וגם אחר שירדה לעשי' היא למעלה מעלה מבחי' חב"ד דעשי' אפי' דבחי' נשמה שהיא אלקות

נשמתו־עדן, מסביר בקונטרס "ומעין"[50] דיוק לשון רבנו הזקן כאן, שהכוונה היא שכדי שתהיה פעולה של גשמיות ממש בעולם הזה, לא מספיק ה"יש" של עולם ה"בריאה" הנקרא "יש" לגבי "אצילות" (אך לגבי "יצירה" זה עדיין רוחני), ואף כשאור החסד ד"בריאה" יעבור "דרך מעבר" הספירות של "יצירה" ו"עשיה" – לא תהיה עדיין השפעה **גשמית** ממש, אלא זה צריך להיות על־ידי **התלבשות** בכלים ובלבושים של "יצירה" המסתירים במדה מרובה יותר על האור האלקי של החסד העליון, והוא נעשה על־ידי כך בבחינה של מציאות, ולאחר מכן הוא מתלבש בכלים ובלבושים של "עשיה" המסתירים **עוד יותר** מאשר הכלים והלבושים של "יצירה", ואור זה נעשה יותר בבחינה של "יש", ובכוחו לבוא בהשפעה גשמית של עולם הזה. על־כל־פנים, כשם שהדבר ביום־טוב, שמבלי הבט על ענין ההתלבשות ב"יצירה" ו"עשיה", נחשב האור המאיר ביום־טוב כאור של חסד ד"בריאה", כך גם בהלכות, שההתלבשות בהלכות היא רק באופן של "מעבר" והיא נשארת הארה של "חכמה עילאה", **וְאַף שֶׁגַּשְׁמִיּוּת עוֹלָם הַזֶּה וַדַּאי מַסְתִּיר לְגַמְרֵי אֲפִלּוּ** – על **הַחֶסֶד דַּעֲשִׂיָּה,** – ובודאי שהיא מסתירה על הארת ה"חכמה עילאה", כלומר, שהדבר הגשמי אודותיו דנה התורה, כפי שיזכיר להלן, למשל הפרה והחמור הגשמיים אודותם דנה ההלכה של "המחליף פרה בחמור", הרי הפרה והחמור הגשמיים (של בעל הפרה ובעל החמור הבאים לדין תורה בגין ענין של "מחליף פרה בחמור") מסתירים בודאי על ענין של חסד ד"עשיה", **מִכָּל־מָקוֹם הַהֲלָכָה עַצְמָהּ אֵינָהּ גַּשְׁמִיּוּת מַמָּשׁ, שֶׁהִיא** – ההלכה והפסק, **בְּחִינַת רָצוֹן הַנִּמְשָׁךְ מֵהָכְמָה עִלָּאָה לְהָקֵל אוֹ לְהַחֲמִיר,** – שכך מחייבת חכמתו של הקדוש־ברוך־הוא שיהיה רצונו יתברך ופסק ההלכה להקל או להחמיר, **רַק שֶׁ**– הרצון **יוֹרֵד וּמֵאִיר בִּבְחִינַת גִּלּוּי בְּגַשְׁמִיּוּת,** – הרצון העליון מתבטא בהתגלות בענין גשמי, **כְּמַיִם הַיּוֹרְדִים מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ כו',** – שאותם המים שהיו בתחלה במקום הגבוה נמצאים עתה במקום הנמוך, **וְהַדָּבָר הַגַּשְׁמִי עַצְמוֹ שֶׁבּוֹ מְדַבֶּרֶת הַהֲלָכָה, בֶּאֱמֶת הוּא מַסְתִּיר לְגַמְרֵי, כְּמוֹ** – ההלכה של "הַמַּחֲלִיף פָּרָה בַּחֲמוֹר"[51], **וְכֵן** – ההלכה של **בְּשַׂר הַפִּגּוּל אוֹ לֹא פִּגּוּל וְכָשֵׁר.** – שהפרה והחמור הגשמיים והבשר הגשמי אודותיו דנים אם הוא פיגול או לא – מסתירים באמת לגמרי על הארת ה"חכמה עילאה".

מה שרבינו אומר שהדבר הגשמי עצמו אודותו דנה ההלכה, מסתיר בודאי לגמרי – למרות שלעיל (קנו, ב) אמר לגבי מצוות שבאחיזת האתרוג **הגשמי** של מצוה, תופסים מהות האלקות ד"אצילות" – הרי זה, מפני שלגבי מצוה, הרי האתרוג הגשמי הוא חלק מן המצוה, לכן אין גשמיות האתרוג מסתירה, אלא זה בטל לגמרי באלקות, ואילו כאן לגבי ההלכה הרי הפרה הגשמית או החמור הגשמי אינם חלק של ההלכה, לכן הם מסתירים, אך השכל הגשמי בו התלבשה ההלכה, כיוון שהוא חלק מן ההלכה, שההלכה **התלבשה** בשכל גשמי **זה** – אכן אינו מסתיר. **רַק הַהֲלָכָה בְּעַצְמָהּ** – הפסק **עִם הַטַּעַם הַנִּגְלֶה,** – מדוע הפסק הוא כך וכך, **הִיא מִבְּחִינַת מַלְכוּת דִּבְרִיאָה** – חלק השכל והטעם של הגמרא, **וְיִצִּירָה** – חלק פסק ההלכה של המשנה, **דִּבְחִינַת נְשָׁמָה, שֶׁהוּא אֱלָקוּת, הַמְחַיֶּה וּמְהַוֶּה נֶפֶשׁ רוּחַ דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה,** – שנפש־רוח הן ענין של נברא, **שֶׁהֵן דְּחִילוּ וְרְחִימוּ** – יראה ואהבה, **שֶׁל הַמַּלְאָכִים וְהַנְּשָׁמוֹת וְחָכְמָה־בִינָה־דַּעַת שֶׁלָּהֶם,** – ההשגה וההתבוננות בגדלות ה' המביאות לאהבה וליראה. כל זה מתהווה ומקבל חיות **מֵאַיִן לְיֵשׁ.** – כפי שכל נברא מתהווה מ"אין" ל"יש", **וְלָכֵן** – ההארה מ"חכמה" הבאה על־ידי מלכות ד"בריאה" ו"יצירה", שהיא הענין של תורה כפי שהיא ב"בריאה" ו"יצירה" לפני שהיא באה למטה בעולם, כמו המים היורדים ממקום גבוה לנמוך, **הִיא מַרְוָה צִמְאוֹנָם** – של המלאכים והנשמות שבעולם ה"בריאה" ו"יצירה" **קֹדֶם שֶׁיָּרְדָה לָעוֹלָם הַזֶּה, כְּמַיִם הַיּוֹרְדִים** – ממקום גבוה לנמוך **כו'**[52]. **וְגַם אַחַר שֶׁ**– ההארה מ"חכמה עילאה", **יָרְדָה לַעֲשִׂיָּה, הִיא לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת חָכְמָה־בִינָה־דַּעַת דַּעֲשִׂיָּה, אֲפִלּוּ דִּבְחִינַת נְשָׁמָה שֶׁהִיא אֱלָקוּת.** – שכן, זה אלקות של "עשיה", ואילו ההארה של "חכמה עילאה" שבהלכות היא האלקות של "אצילות". למדנו לעיל, שבמלכות ד"בריאה" ו"יצירה" של נשמה, מלובשת מהות "חכמה עילאה דאצילות", ואור הנשמה של "מלכות דבריאה ויצירה" אינו מעלים על אור ה"חכמה עילאה" שבה, שכן (כפי שהרבי רש"ב נ"ע מסביר במאמר דיבור־המתחיל "כה אמר ה'" תרס"ז[53]) בהתלבשות קיים הבדל אם ההתלבשות היא במדריגה שהיא כמו **המהות** של המדריגה העליונה יותר

---

50. עמוד 123. **51.** ב"מ ק, א. וש"נ. **52.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: תענית ז, א. **53.** המשך תרס"ו ע' תכד ואילך.

שהיא מתלבשת בה – או שהיא **מהות אחרת** מהמדריגה העליונה. כלומר, בשעה שהאור האלקי מתלבש במדריגה **שאיננה** אלקות, מתעלם ומסתתר האור האלקי בהתלבשות זו, ואילו בשעה שגם **המלביש** הוא אלקות (אלא במדריגה קטנה יותר) – אין המדריגה העליונה מתעלמת ומסתתרת, אלא המהות ממש של המדריגה העליונה – מאירה במדריגה התחתונה. זהו ההפרש בין התלבשות אור הנשמה של בריאה־יצירה־עשיה שהוא **אלקות** בג' ראשונות (חכמה־בינה־דעת) של "בי"ע" (בריאה־יצירה־עשיה) שהם **נבראים**, שאור הנשמה הוא בהעלם והסתר מהם כמו ההעלם וההסתר שבורא מתעלם ומסתתר מנברא, כלומר, שלא מאירה **מהות** אור הנשמה, כי־אם **מציאותו** בלבד – לבין התלבשות בחינת "חכמה עילאה" (עליונה) באור הנשמה ד"בי"ע" שב**הלכות**, שכיוון שאור הנשמה הוא הרי גם **אלקות**, לכן מאירה **מהות** "חכמה עילאה" ממש בגילוי באור הנשמה, ואור הנשמה אינו מסתתר ומתעלם. ולכן, למרות שמה שמאיר **בגילוי** בהלכות הערוכות לפנינו, הוא בחינת אור הנשמה של "מלכות דבריאה ויצירה", אף־על־פי־כן מלובשת בו (באור הנשמה של "מלכות דבריאה ויצירה") **מהות** "חכמה עילאה דאצילות", שאינה מסתתרת ומתעלמת. כלומר, שאור ה"אצילות" מאיר בגילוי ממש לגבי אור הנשמה, ולכן בהלכות שאנו לומדים, הרי למרות שלא מאירה בגילוי ממש בחינת "חכמה עילאה", אף־על־פי־כן אין זה בבחינת העלם והסתר, כי־אם בבחינת מיעוט בלבד, שב**יכלתה** לבוא לבחינה של גילוי ממש.

יום שני י"א כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 316, והטעם משום דחב"ד... עד עמ' 316, וגמרא.

וְהַטַּעַם, – מדוע גם אחרי שהארת "חכמה עילאה" ירדה ב"עשיה", היא עדיין למעלה גם מ"חב"ד דעשיה" של בחינת הנשמה? – **מִשּׁוּם דְּחָכְמָה־בִינָה־דַּעַת דַּעֲשִׂיָּה דִּבְחִינַת נְשָׁמָה הוּא מְקוֹר הַחַיּוּת דְּחָכְמָה־בִינָה־דַּעַת דְּנֶפֶשׁ רוּחַ וְתוֹלְדוֹתֵיהֶן,** – של נפש רוח, **וְהִתְהַוּוּתָן מֵאַיִן לִיׁש עִם תּוֹלְדוֹתֵיהֶן, עַד סוֹף הָעֲשִׂיָּה, הִיא הָאָרֶץ וְכָל צְבָאָהּ.** – הרי, ש"חב"ד דעשיה" של הנשמה, היא מקור **לנבראים. אֲבָל חָכְמָה־בִינָה־דַּעַת דַּהֲלָכוֹת בְּטַעֲמֵיהֶן שֶׁבְּמַלְכוּת דְּבְרִיאָה וְיִצִירָה,** – המקום והמדריגה של ההלכות וטעמיהן – שם **אין** "חב"ד" **אלו** מקור לנבראים, כי־אם – **עִנְיַן הַחָכְמָה** – שבהן, **הִיא בְּתִקּוּן פְּרָצוּפֵי הָאֲצִילוּת, שֶׁבָּהֶן** – בפרצופים של "אצילות", **תְּלוּיִין כָּל טַעֲמֵי הַמִּצְוֹת, מִצְוֹת־עֲשֵׂה בָּהּ' חֲסָדִים,** – של "ז"א דאצילות", **וּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה בָּהּ' גְּבוּרוֹת.** – של "ז"א דאצילות", **וּמִשּׁוּם הָכִי** – ולכן, **נָמִי,** – גם **כְּשֶׁיִּרְדוּ לְהִתְלַבֵּשׁ בַּנִּבְרָאִים,** – כשטעמי ההלכות, שבעצם הם הפרצופים של "אצילות" – ירדו להיות טעמים של הלכות לנבראים, **הֵן בְּמַלְכוּת דְּבְרִיאָה וְיִצִירָה דִּבְחִינַת נְשָׁמָה דְּזֹקָא,** – שנשמה היא אלקות, **שֶׁהוּא** – הנשמה היא **מְכֵלִים דַּאֲצִילוּת,** – ל' הכלים של "זו"ן דאצילות" נעשים נשמה ל"בי"ע", **וְלֹא בִּבְחִינַת נֶפֶשׁ רוּחַ.** – והן לא התלבשו בבחינת רוח ונפש שהן "נברא". **וְאַף דְּחָכְמָה־בִינָה־דַּעַת דִּבְרִיאָה יְצִירָה דִּבְחִינַת נְשָׁמָה, שֶׁגְּבֹהָה מְאֹד מַעֲלָתָן עַל בְּחִינַת מַלְכוּת דִּבְרִיאָה יְצִירָה דִּנְשָׁמָה,** – שכן, זו **חב"ד**, העליונות בספירות עולם זה, וזו **מלכות**, התחתונה בספירות עולם זה, **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן** – "חב"ד דבריאה יצירה", **הֵן מָקוֹר לְחָכְמָה־בִינָה־דַּעַת דִּבְרִיאָה יְצִירָה שֶׁל בְּחִינוֹת נֶפֶשׁ רוּחַ שֶׁהֵן הַמַּלְאָכִים** – כיצד, איפוא, אומרים אנו לעיל, שאי אפשר ל"**מלכות** דבריאה יצירה" דנשמה, להיות מקור לנבראים – בשעה ש"**חב"ד** דבריאה יצירה" דנשמה, שהיא למעלה מעלה ממנה, היא מקור לנבראים? **לֹא קָשֶׁה מִידֵי,** – לא קשה כלל, **דְּבֶאֱמֶת הַמַּלְאָכִים וְהַנְּשָׁמוֹת** – המתהווים מ"חב"ד דבריאה יצירה", **אֵינָן אֶלָּא מַטִּיפָּה הַנִּמְשֶׁכֶת מֵחָכְמָה־בִינָה־דַּעַת דִּנְשָׁמָה לְ"יסוֹד זְעֵיר אַנְפִּין", וְנִיתַּן** – ונמשך **לְ"נוּקְבָא",** – ל"מלכות", **וּמִשָּׁם יָצְאוּ** – המלאכים והנשמות, **בִּבְחִינַת "לֵידָה".** – שנולדה מציאות חדשה, הרי שאין זה התפשטות של חב"ד כפי שהדבר הוא בהלכות, שמהתפשטות כזו אי־אפשר באמת שיהיה מקור לנבראים, כי אם באופן של **טיפה ולידה**, יכול להיות מחב"ד דבריאה יצירה, אפילו של נשמה, ענין של נבראים, **כִּי אַף אִם תִּמְצֵי לוֹמַר שֶׁנִּבְרְאוּ מֵהֲאָרַת הַכֵּלִים דְּנוּקְבָא** – "מלכות" **דַּאֲצִילוּת, הֲרֵי הֵם הַיּוֹרְדִים** – בבריאה־יצירה־עשיה, **וְנַעֲשִׂים נְשָׁמָה.** – לבריאה־יצירה־עשיה. **אֲבָל עַצְמוּת חָכְמָה־בִינָה־דַּעַת**

קונטרס אחרון

והטעם משום דחב"ד דעשי' דבחי' נשמה הוא מקור החיות דחב"ד דנפש רוח ותולדותיהן והתהוותן מאין ליש עם תולדותיהן עד סוף העשיה היא הארץ וכל צבאה. אבל חב"ד דהלכות בטעמיהן שבמל' דבריאה ויצי' ענין החכמה היא בתיקון פרצופי האצי' שבהן תלוין כל טעמי המצות מ"ע בה' חסדים ומל"ת בה"ג ומשו"ה נמי כשירדו להתלבש בנבראים הן במל' דבריאה ויצי' דבחי' נשמה דוקא שהוא מכלים דאצי' ולא בבחי' נפש רוח. ואף דחב"ד דבריאה יצירה דבחי' נשמה שגבהה מאד מעלתן על בחי' מלכות דבריאה יצירה דנשמה ואעפ"כ הן מקור לחב"ד דבריאה יצירה של בחי' נפש רוח שהן המלאכים. לק"מ דבאמת המלאכים והנשמות אינן אלא מטפה הנמשכת מחב"ד דנשמה ליסוד ז"א וניתן לנוק' ומשם יצאו בבחי' לידה כי אף את"ל שנבראו מהארת הכלים דנוק' דאצי' הרי הם

קונטרס אחרון

היורדים ונעשים נשמה. אבל עצמות חב"ד דנשמה מתפשט בו"ק דזו"ן ושם הם שיתא סדרי משנה וגמרא

דְּנִשְׁמָה מִתְפַּשֵּׁט בְּוֹ' קְצָווֹת דְּזְעֵיר-אַנְפִּין וְנוּקְבָא, וְשָׁם הֵם שִׁיתָּא – ששה סִדְרֵי מִשְׁנָה וּגְמָרָא. – ענין ההלכות של תורה, הרי, שעצמות חב"ד באה דוקא בהלכות של תורה שהיא אלקות, ותורה באה בבחינת נשמה שהיא אלקות.

יום שלישי י"ב כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 316, ומ"ש בע"ח (ושער... עד עמ' קנט, וד"ל:

קונטרס אחרון

ומ"ש בע"ח (ושער היחודים) שע"י הכוונה נעשה לבוש נשמה וע"י התורה לבוש רוח דרוח ע"י משנה דיצי' ורוח דנשמה דבריאה ע"י הגמ' י"ל דהיינו דוקא ע"י תורת האדם בעוה"ז העולה למעלה. אבל התלמוד עצמו שניתן בסיני הוא בנשמה ולכן הוא מברר הרוח וכן במשנה דיצי' ואף את"ל שגם הניתן מסיני הוא ברוח דבריאה יצירה הרי נודע שכל מלאך שהוא שליח מלמעלה אזי נק' בשם ה' ממש השוכן בקרבו משא"כ כשאינו שליח יש לו שם אחר כפי עבודתו ואזי קורא קדוש ק' ק' ה' כו' כלומר ששם ה' מובדל ממנו וכן הוא ממש בבחי' התלבשות התלמוד בבחי' רוח דבריאה והמשנה ברוח דיצי' הם שלוחי ה' דהיינו כלים דנוק' דאצי' החיצונים בתלמוד והאמצעי' במשנה אשר המשנה והתלמוד שבהם נמשכים מיסוד אבא המקבל מח"ס דא"א שבו מלובש אור א"ס ב"ה ונמצא שאור א"ס הוא שם ה' שוכן ברוח דבי"ע במקרא ומשנה ותלמוד וכשהאדם לומד ממשיך אור א"ס ב"ה בעוה"ז להיות נכלל ובטל באורו ית' כי זה כל האדם וזאת היתה עבודת רשב"י וכל התנאים ואמוראים בנגלה להמשיך אורו ית' ולברר בירורי נוגה כל משך זמן הגלות דשלטא אילנא דטו"ר כמ"ש עת אשר שלט האדם

(וְ'שַׁעַר הַיִּחוּדִים'[55]) שֶׁעַל־יְדֵי וּמַה שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים'[54] הַכָּוָנָה נַעֲשָׂה לְבוּשׁ נִשְׁמָה, וְעַל־יְדֵי הַתּוֹרָה – נעשה לְבוּשׁ רוּחַ דְּרוּחַ דִּיצִירָה עַל־יְדֵי מִשְׁנָה, – על־ידי לימוד המשנה שהיא ב"יצירה" נעשה לבוש רוח דרוח, וְרוּחַ דְּנִשְׁמָה דִּבְרִיאָה עַל־יְדֵי הַגְּמָרָא – שגמרא היא ב"בריאה". הרי, שעל־ידי תורה נעשה לבוש של "רוח", שהיא הרי "נברא"? יֵשׁ לוֹמַר דְּהַיְינוּ דַּוְקָא עַל־יְדֵי תּוֹרַת הָאָדָם – שהוא לומד, בָּעוֹלָם הַזֶּה – נעשה אז לבוש של תורה, כיוון שזה בא מהאדם שהוא נברא. אֲבָל הַתַּלְמוּד עַצְמוֹ שֶׁנִּתַּן בְּסִינַי – כפי שהתורה ניתנה מלמעלה למטה, הוּא בַּנְּשָׁמָה, – שהיא אלקות, וְלָכֵן הוּא – לימוד ה"תלמוד", מְבָרֵר הָרוּחַ, וְכֵן בְּמִשְׁנָה דִּיצִירָה. – שכפי שהיא ניתנת מלמעלה מסיני, היא בבחינת נשמה. וְאַף אִם תִּמְצֵי לוֹמַר, שֶׁגַּם הַנִּיתָּן מִסִּינַי – מלמעלה למטה, הוּא בְּרוּחַ דִּבְרִיאָה יְצִירָה – אבל הרי זה באופן כזה שאין זה שום מציאות של נברא, אלא באופן של "שליח" שאיננו מציאות לעצמו, אלא מציאותו היא כוח המשלח, כך שאין זה כמו מציאות הנברא של נבראים אחרים, ובלשון רבנו הזקן: הֲרֵי נוֹדַע שֶׁכָּל מַלְאָךְ שֶׁהוּא שָׁלִיחַ מִלְּמַעְלָה, אַזַי – בשעת השלידות, נִקְרָא בְּשֵׁם ה' מַמָּשׁ הַשּׁוֹכֵן בְּקִרְבּוֹ, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כְּשֶׁאֵינוֹ שָׁלִיחַ יֵשׁ לוֹ שֵׁם אַחֵר כְּפִי עֲבוֹדָתוֹ, – שמו נגזר מתוכן העבודה שעליו לבצע, שאז הוא מציאות של מלאך ופועל לפי אופן עבודתו, וַאֲזַי קוֹרֵא "קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ ה' כו'", כְּלוֹמַר שֶׁשֵּׁם ה' – קדוש ו – מֻבְדָּל מִמֶּנּוּ, – הרי, שיכול להיות נברא שאינו שום מציאות של נברא אלא נקרא בשם הוי' שהוא אלקות, וְכֵן הוּא מַמָּשׁ בְּבְחִינַת הִתְלַבְּשׁוּת הַתַּלְמוּד בְּבְחִינַת רוּחַ דִּבְרִיאָה, – ורוח היא הרי ענין של נברא, וְהַמִּשְׁנָה בְּרוּחַ דִּיצִירָה, הֵם שְׁלוּחֵי ה', דְּהַיְינוּ כֵּלִים דְּנוּקְבָא – "מלכות" דַּאֲצִילוּת, הַחִיצוֹנִים – הכלים החיצונים, בְּתַלְמוּד, וְ – הכלים הָאֶמְצָעִים בַּמִּשְׁנָה, אֲשֶׁר הַמִּשְׁנָה וְהַתַּלְמוּד שֶׁבָּהֶם – ב"רוח דבריאה ויצירה", נִמְשָׁכִים מִ"יסוֹד אַבָּא", – מ"יסוד" שבחכמה, הַמְקַבֵּל מֵ"חָכְמָה סְתִימָאָה" – חכמה 'סתומה', דְּ"אַרִיךְ אַנְפִּין", – מ"חכמה" שבכתר, שֶׁבּוֹ – ב"אריך אנפין" מְלֶבָּשׁ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וְנִמְצָא שֶׁאוֹר אֵין־סוֹף, הוּא שֵׁם ה', שׁוֹכֵן בְּרוּחַ דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, בְּמִקְרָא וּמִשְׁנָה וְתַלְמוּד, וּכְשֶׁהָאָדָם לוֹמֵד – מקרא, או משנה, או תלמוד, מַמְשִׁיךְ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה לִהְיוֹת נִכְלָל וּבָטֵל בְּאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּי זֶה כָּל הָאָדָם[56]. – כל תכלית האדם היא להביא את העולם להיות נכלל ובטל באורו יתברך, דבר הנעשה על־ידי לימוד התורה, וְזֹאת הָיְתָה עֲבוֹדַת רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי וְכָל הַתַּנָּאִים וֶאֱמוֹרָאִים – שעסקו בַּנִּגְלֶה, – דתורה, לְהַמְשִׁיךְ אוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ, – בעולם, וּלְבָרֵר בֵּרוּרֵי – קליפת נוגה כָּל מֶשֶׁךְ זְמַן הַגָּלוּת דְּשַׁלְטָא אִילָנָא – כששולט האילן דְּטוֹב וָרַע, – חיות העולם היא מקליפת "נוגה" המעורבת

---

54. שמ"ט פ"ה. 55. פ"ב. 56. ל' הכתוב - קהלת יב, יג.

טוב ורע, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[57]: **"עַת אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם** – בליעל של קליפה, **בָּאָדָם** – של קדושה, **כו'"**, – שזה כפי סיום הפסוק "לרע לו", כדי לברר ולהעלות ניצוצות הקדושה הנמצאים ב"אדם בליעל" – בקליפת "נוגה", **כִּי זֶהוּ תַּכְלִית הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** – של העולמות, **שֶׁיֵּרֵד הָעֶלְיוֹן לְמַטָּה** – שהקב"ה ירד ויתגלה בעולם, **וְיִהְיֶה לוֹ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, כְּדֵי לְהַעֲלוֹתָן לְמֶהֱוֵי** – להיות **אֶחָד בְּאֶחָד.** – שה"אחד" של "יחודא תתאה", של עולמות בריאה־יצירה־עשיה, יהיה כמו ה"אחד" של "יחודא עילאה". **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן עֲבוֹדַת הַמַּלְאָכִים דְּחִילוּ וּרְחִימוּ** – יראה ואהבה **שִׁכְלִיִּים, אֵינָהּ בִּבְחִינַת הַמְּשָׁכָה כְּלָל וּכְלָל,** – שעל־ידי זה יומשך אלקות בעולם, **רַק הִסְתַּלְּקוּת כו'.** – שהם עומדים ב"רצוא" ובביטול לאלקות. הרי, שאין זה אמיתת הכוונה העליונה בהשתלשלות, שהכוונה היא המשכה ולא הסתלקות. **וּבָזֶה יוּבָן מַה שֶּׁנִּבְרָאִים מַלְאָכִים מֵאֵין לְיֵשׁ עַל־יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה, שֶׁהוּא** – לימוד התורה שלא בכוונה, **בְּחִינַת רוּחַ בִּלְבַד שֶׁאֵינָהּ אֲלָקוּת כְּלָל,** – שכן הכוונה היא ענין של **נשמה** שהיא **אלקות**, אך בלי כוונה – כשזה בחינה של רוח בלבד – כיצד נבראים מ"אין" ל"יש"; הרי הבריאה מ"אין" ל"יש" היא דוקא רק מאלקות? **אֶלָּא לְפִי שֶׁאַף־עַל־פִּי־כֵן** – למרות שזה שלא בכוונה, **שֵׁם ה' שׁוֹכֵן וְכוֹ',** – בדברי תורה, **וְדַי לַמֵּבִין:** – כפי שהוסבר לעיל, שאפילו מלאך, נברא, בשעת השליחות, נקרא בשם "ה'", מפני ש"ה' שוכן **בו"**, כך גם בדברי תורה – כיוון שה' שוכן בדברי תורה, לכן יכולה להיות מהם התהוות המלאכים מ"אין" ל"יש".

קונטרס אחרון

באדם כו' כי זהו תכלית ההשתלשלות שירד העליון למטה ויהיה לו דירה בתחתונים כדי להעלותן למהוי אחד באחד. משא"כ עבודת המלאכים דו"ר שכליים אינה בבחי' המשכה כלל וכלל רק הסתלקות כו'. ובזה יובן מה שנבראים מלאכים מאין ליש ע"י עסק התורה אפי' שלא בכוונה שהוא בחי' רוח בלבד שאינה אלקות כלל אלא לפי שאעפ"כ שם ה' שוכן וכו' וד"ל:

יום רביעי י"ג כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 318, ולהבין פרטי ההלכות... עד עמ' קס, דכלים דז"א:

בסימן הקודם ב"קונטרס אחרון", הסביר רבנו הזקן, איך על־ידי מצוות מעשיות נעשה ענין הבירורים, שמבררים הניצוצות של תהו, ונמשכת אלקות בעולם. וכך גם על־ידי לימוד ההלכות של המצוות.

רבנו הזקן הסביר, שאפילו בפרטי ההלכות של מצוות **לא־תעשה**, שבהן לא שייך – כפי שהדבר במצוות־עשה – הענין של "מעלה עליו כאילו קיים בפועל ממש" (שבלימוד ההלכה של מצות־עשה נחשב לו הדבר כאילו קיים את המצוה), ויתירה מזו, גם בפרטי דינים של לא־תעשה, שלא שכיח בכלל שהם יהיו במעשה, שבהם לא שייך אפילו הענין של "ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כאילו עשה מצוה", שלימוד הלכות אלו והידיעה איך להישמר מהן – ייחשב כהימנעות בפועל מלא־תעשה זה, וזאת גם כשלא שייך כלל שזה יהיה למעשה בפועל, שכן זה לא שכיח כלל, וסביר הדבר שלא יצא לו לאדם כלל להימנע ולהישמר מזה, אף־על־פי־כן, כיוון שזו הלכה של תורה, יש בה משום המשכה של "חכמה עילאה" (עליונה) הנמשכת בעולם. בדונו בענינים שאינם שכיחים נקט כדוגמה פרטי דיני פיגול.

בסימן הנוכחי אומר רבנו הזקן, שלמרות שהענין הראשון – ענין הבירורים – אינו שייך לבאורה בלימוד סוג הלכות **כאלו** (כיוון שזה לא שכיח כלל), אלא רק הענין השני, שהוא המשכות של "חכמה עילאה" – אף־על־פי־כן הרי גם ענין ה"בירורים" נעשה על־ידי עצם לימוד הלכות אלו (למרות שקיום מצוות־העשה או ההימנעות מהלא־תעשה, אינם **תוצאה** מלימוד זה, ואפילו **לא** "כאילו", כאילו קיים מצות־עשה, או השכר על ההימנעות ממצות הלא־תעשה).

קונטרס אחרון

ולהבין פרטי ההלכות דלא שכיחי כלל ואפשר שלא היו מעולם במציאות מכש"כ שלא יהיו לע"ל כמו פרטי דיני פיגול וכה"ג. הנה מודעת זאת שכל איסור שבעולם יש לו שרש ומקור חיים בקליפות שאל"כ לא הי' יכול להיות במציאות בעולם בלתי השפעה עליונה. ואפי' המסלסל בשערו וכה"ג מקבל חיותו ברגע זו מהיכלות הקליפות כמ"ש בזהר. והלכך

וּלְהָבִין – כיצד הדבר לגבי, **פְּרָטֵי הֲלָכוֹת דְּלָא שְׁכִיחִי** – שאינן שכיחות **כְּלָל, וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא הָיוּ מֵעוֹלָם בִּמְצִיאוּת,** – באופן מעשי לא קרה אף פעם סוג דבר כזה כפי שפרט ההלכה מייצג אותו, **מִכָּל־שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יִהְיוּ לֶעָתִיד לָבֹא,** – שאז בודאי לא יארעו אירועים לא־מבורכים כאלה, **כְּמוֹ פְּרָטֵי דִּינֵי פִּגּוּל וּכְהַאי גַּוְנָא.** – וכדומה, כיצד שייך, איפוא, **בהם** הענין של בירור הניצוצות, שעל־ידי לימוד פרטי הלכות אלו מבררים ניצוצות התהו? **הִנֵּה מוּדַעַת זֹאת,** – ידוע הדבר, **שֶׁכָּל אִסּוּר שֶׁבָּעוֹלָם יֵשׁ לוֹ שֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר חַיִּים בַּקְּלִפּוֹת, שֶׁאִם לֹא כֵּן לֹא הָיָה יָכוֹל לִהְיוֹת בִּמְצִיאוּת בָּעוֹלָם בִּלְתִּי הַשְׁפָּעָה עֶלְיוֹנָה.** – בלי השפעה של מקור רוחני, **וַאֲפִלּוּ הַמְסַלְסֵל בִּשְׂעָרוֹ וּכְהַאי גַּוְנָא** – וכדומה, **מְקַבֵּל חִיּוּתוֹ בְּרֶגַע זוֹ מֵהֵיכְלוֹת הַקְּלִפּוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר. וְהִלְכָךְ,** – ולכן,

---

57. שם ח, ט. וראה לעיל סכ"ה. **1.** ראה זח"א קסו, ריש ע"ב.

קונטרס אחרון

גם פרטי האיסורים שלא באו לידי מעשה מעולם בעוה"ז הגשמי מ"מ שרשי חיותם הן במציאות בפו"מ בהיכלות הקליפות. וגם הפרטים שיוכל להיות שלא היו ולא יהיו לעולם במציאות כגון טעות ושגגות שטעה וקרא לתשיעי עשירי כו' וכה"ג דלא שייך במזיד להיות קליפה שורה ע"ז. ויוכל להיות דכה"ג אינו במציאות בהיכלות הקליפות [הגה"ה מאדמו"ר בעל צ"צ ז"ל נ"ע. נ"ל מ"ש ויוכל להיות אלמא דלא ברירא לי' היינו משום שהשגגות באות מנוגה א"כ י"ל דיש להם שרש בהיכלות דנוגה]. מ"מ עכ"פ ישנו במציאות להבדיל בחכ"ע שנתפשטה בפרט זה למשרע"ה בסיני [כמאמר מה] שכל תלמיד ותיק עתיד לחדש כו' וכל פרטי האבעיות דר' ירמי' וכרכתו כו' פ"ד דחולין. כי התפשטות חכ"ע היא בבחי' א"ס המלובש בה בפועל ממש. וכל פרט הלכה הוא שער נמשך מחכ"ע דיסד ברתא ומלובש בה וממנה נמשך ומתלבש בבי"ע. ונודע כי יניקת הקליפות מאחוריים די"ס דקדושה ובפרט מלבושים די"ס דבי"ע ובפרט דיצי' עשיה המעורבים בקליפות כנודע שיניקתם מבחי' הלבושים. וע"י עסק ההלכות בדבור ומחשבה מתפרטים ומתפרדים מהקדושה. כמ"ש בתיקונים ור"מ לאפרשא [כו'] והיינו כנודע ממה שאמרו על

1 **גַּם פְּרָטֵי הָאִסּוּרִים שֶׁלֹּא בָּאוּ לִידֵי מַעֲשֶׂה מֵעוֹלָם בָּעוֹלָם**
2 **הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, מִכָּל־מָקוֹם שָׁרְשֵׁי חִיּוּתָם הֵן בְּמְצִיאוּת בְּפֹעַל**
3 **מַמָּשׁ בְּהֵיכְלוֹת הַקְּלִפּוֹת.** – בהיכלות של הקליפות הרוחניות.
4 **וְגַם הַפְּרָטִים שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת שֶׁלֹּא הָיוּ וְלֹא יִהְיוּ לְעוֹלָם**
5 **בִּמְצִיאוּת, כְּגוֹן טָעוּת**
6 **וּשְׁגָגוֹת,** – שעשה טעות
7 או שהיה שוגג, **שֶׁטָּעָה**
8 **וְקָרָא לִתְשִׁיעִי** – לשה
9 התשיעי, **עֲשִׂירִי** – בקשר
10 לקביעת העשירי
11 ל"מעשר", **כו'**[2] **וּכְהַאי**
12 **גַּוְנָא,** – וכדומה, **דְּלֹא**
13 **שַׁיָּךְ** – שיהיה זה **בְּמֵזִיד** –
14 שאז זה מצב של **לִהְיוֹת**
15 **קְלִפָּה שׁוֹרָה עַל זֶה,**
16 **וְיוּכַל לִהְיוֹת דְּכַהַאי**
17 **גַּוְנָא** – שדבר בצורה כזו,
18 **אֵינוֹ בְּמְצִיאוּת בְּהֵיכְלוֹת**
19 **הַקְּלִפּוֹת** – כיצד, איפוא,
20 יש לכך שורש ומקור חיות
21 בקליפה? [הַגְּהָה מֵאַדְמוֹ"ר
22 בַּעַל "צֶמַח צֶדֶק" זַ"ל נ"ע:
23 **נִרְאֶה לִי מַה שֶּׁכָּתַב** –
24 רבנו הזקן, **"וְיוּכַל**
25 **לִהְיוֹת",** – **שיכול** להיות
26 (שאין במציאות מקרה
27 כזה) **אֲלָמָא דְּלָא בְּרִירָא**
28 **לֵיהּ,** – הרי, שלא ברור לו
29 הדבר, אלא הוא בספק,
30 **הַיְינוּ מִשּׁוּם שֶׁהַשְׁגָּגוֹת**
31 **בָּאוֹת מִ** – קליפת **נֹגַהּ, אִם כֵּן יֵשׁ לוֹמַר דְּיֵשׁ לָהֶם** –
32 ל"שגגות" **שֹׁרֶשׁ בְּהֵיכְלוֹת דְּנֹגַהּ] - מִכָּל־מָקוֹם, עַל־כָּל־פָּנִים**
33 **יֶשְׁנוֹ בְּמְצִיאוּת,** – לא רק בקליפות, אלא **לְהַבְדִּיל, בְּחָכְמָה**
34 **עֶלְיָאָה,** – חכמה עליונה, **שֶׁנִּתְפַּשְּׁטָה בְּפֶרֶט** – הלכה **זֶה** –
35 כאמור בסימן הקודם שכל פרט של הלכה הוא התפשטות
36 מ"חכמה עילאה", **לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ עֶלְיוֹן־הַשָּׁלוֹם בְּסִינַי,**
37 **[כְּמַאֲמַרִי: מַה]** שֶׁכָּל תַּלְמִיד וָתִיק עָתִיד לְחַדֵּשׁ כו', – הכל
38 נמסר למשה בסיני, **וְכָל פְּרָטֵי הָאַבַּעְיוֹת דְּרַבִּי יִרְמְיָה,** –
39 ששאל אבעיות (שאלות) בפרטים כאלה, עד ששלחו אותו
40 מבית המדרש, כפי שהגמרא מספרת בבבא בתרא[4], שבפשטות
41 הרי זה מפני שהיו אלה פרטים כאלה שאינם שכיחים לגמרי
42 שיארעו[5], **וּ** – האבעיות של **"בְּרָכָתוּ כו'"** – אודותן דנה
43 הגמרא ב־**פֶּרֶק ד דְּחֻלִּין**[6]. – בנוגע ל"בהמה מבכרת" שצריכה
44 הרי להיות "פטר רחם", כדי לקדש בבכורה, והשאלה היא

45 כש"ברכתו", היא ברכה אותו – לדעת רש"י הכוונה לאשה
46 המיילדת, ולדעת רבינו תם – שוולד נקבה נולד יחד עם הבכור,
47 והיא ברכה את הבכור, דבר שהוא מציאות רחוקה ביותר
48 שיארע דבר כזה, הרי כל פרטי האבעיות ניתנו למשה בסיני, **כִּי**
49 **הִתְפַּשְּׁטוּת חָכְמָה עֶלְיָאָה**
50 – חכמה עליונה,
51 המתפשטת בהלכות
52 התורה, **הִיא בְּבְחִינַת**
53 **"אֵין־סוֹף" הַמְלֻבָּשׁ בָּהּ**
54 **בְּפֹעַל מַמָּשׁ,** – ב"חכמה"
55 הרי מלובש "אור אין
56 סוף", הרי שההתפשטות
57 הבאה מ"חכמה", היא
58 בפועל ממש בבחינה של
59 "אין סוף". **וְכָל פְּרָט**
60 **הֲלָכָה הוּא שַׁעַר** – ה־
61 **נִמְשָׁךְ מֵחָכְמָה עֶלְיָאָה,**
62 **דְּ**– שהרי אבא, "חכמה"
63 **"יָסַד בְּרֵתָא",** – ממנה
64 באה "מלכות" הנקראת
65 "ברתא", ובתורה זה
66 "מלכות פה, תורה שבעל־
67 פה קרינן לה"[7], ענין
68 ההלכות שבתורה,
69 **וּמְלֻבָּשׁ בָּהּ,** – "חכמה"
70 מלובשת ב"ברתא",
71 במלכות. ובתורה הרי זה
72 ש"אבא", חכמה, מלובש
73 ב"ברתא", בתורה שבעל־
74 פה, כפי שהיא בשרשה,
75 ב"מלכות דאצילות". **וּמִמֶּנָּה** – מ"מלכות" **נִמְשָׁךְ וּמִתְלַבֵּשׁ**
76 **בִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה.** – להלן יסביר רבנו הזקן, איך נעשה
77 על־ידי־זה ענין בירור הניצוצות: **וְנוֹדַע, כִּי יְנִיקַת הַקְּלִפּוֹת** –
78 היא **מֵאֲחוֹרַיִם דְּעֲשֶׂר סְפִירוֹת דִּקְדֻשָּׁה, וּבִפְרָט** – יניקתן היא
79 **מִלְּבוּשִׁים דְּעֲשֶׂר סְפִירוֹת דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, וּבִפְרָט** –
80 יניקתן היא מלבושים **דִּיצִירָה וַעֲשִׂיָּה הַמְעֹרָבִים בַּקְּלִפּוֹת,** –
81 הרע בקליפות שבעולמות "יצירה" ו"עשיה" מעורב בטוב,
82 **כַּנּוֹדַע, שֶׁיְּנִיקָתָם מִבְּחִינַת הַלְּבוּשִׁים. וְעַל־יְדֵי עֵסֶק הַהֲלָכוֹת**
83 **בְּדִבּוּר וּמַחֲשָׁבָה מִתְפָּרְשִׁים**[8] – הקליפות **וּמִתְפָּרְדִים**
84 **מֵהַקְּדֻשָּׁה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּ'תִּקּוּנִים' וְ'דַעֲיָא מְהֵימְנָא'**[9]:
85 **לְאַפְרָשָׁא** – להפריד הקליפות מהקדושה על־ידי לימוד
86 התורה, [**כו'**]. **וְהַיְינוּ** – כיצד נעשה על־ידי לימוד תורה
87 הפרדת ובירור הקליפות, בשעה שההתפשטות מ"חכמה
88 עילאה" שהיתה לכתחילה בתורה, לא פעלה דבר זה,

---

2. בכורות בסופה. **3.** ע"פ מגילה יט, ב. ירושלמי פאה פ"ב ה"ד. ובכ"מ. **4.** כג, ב. **5.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אבל ראה גם בתוס'. וראה שם קסה, ב. - ומובא באחרונים שרוב הבעיות שלו נשארו בתיקו". **6.** ע, א. **7.** תקו"ז בהקדמה ("פתח אליהו"). **8.** בתניא שלפנינו: "מתפרטים", אבל ב"לוח התיקון" תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א שצ"ל "מתפרשים", כבפנים. **9.** ראה זח"ג יא, ב. שם כז, ב.

ובעולמות "יצירה" ו"עשיה" היתה תערובת של רע בטוב? **כַּנּוֹדֵעַ מִמַּה שֶּׁאָמְרוּ:** – חכמינו ז"ל "**עַל שֶׁלֹּא בֵּרְכוּ בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה" כו',** – בהתאם לגמרא[10] שלכן "אבדה הארץ", מפני שלא ברכו תחילה, **לפני** הלימוד, על התורה שלמדו. הפירוש הפנימי בזה הוא, שלא המשיכו "אור אין סוף" בתורה, "ברכה" מלשון המשכה; הרי, שלימוד התורה כראוי הוא כשממשיכים "אור אין סוף" בתורה. זאת יסביר רבנו הזקן להלן, כיצד נעשה על־ידי לימוד התורה שיהודי לומד, ה"פירוש" וה"הפרדה" של הרע, שהרע יופרש ויופרד מהטוב? – הרי זה בכוח "אין סוף" הנמשך בתורה, דוקא על־ידי **שיהודי לומד תורה** (ולא כפי שהתורה היא מצד עצמה), **שֶׁהוּא עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת אוֹר־אֵין־סוֹף בְּחָכְמָה עִלָּאָה הַמְלֻבֶּשֶׁת בָּהֶן,** – בהלכות שבתורה, **וּ"בְחָכְמָה אִתְבָּרְרוּ"** – ב"חכמה" הם מתבררים, **בְּאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁבָּהּ.** – שב"חכמה". הרי, שעל־ידי לימוד התורה, שעל־ידו ממשיכים "אור אין סוף" ב"חכמה" (בתורה), נעשה על־ידי זה בירור הניצוצות. וזאת – גם כשאין זו הלכה של מצות־עשה או לא־תעשה שיכולות להיות במציאות, אלא אפילו במצוה שאינו שכיח שתהיה אי פעם במציאות – הרי עצם לימוד הלכה של תורה – פועל בירור הניצוצות. **וְהַמְשָׁכָה זוֹ נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי דִּיּוּקָן הָעֶלְיוֹן** – השורש למעלה, **שֶׁל הָאָדָם, הָעוֹסֵק גַּם־כֵּן בַּהֲלָכוֹת אֵלּוּ לְמַעְלָה** – בשעה שאדם למטה לומד תורה – גם שרשו למעלה עוסק בהלכות אלו למעלה, **בְּשָׁרְשׁוֹ, בְּנוּקְבָא דִ"זְעֵיר אַנְפִּין" דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה. וּבָזֶה יוּבָן חִיּוּב[11]** – המוטל על **כָּל נֶפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה לְהַשְׁלִים כָּל הַתַּרְיַ"ג** – 613 מצוות **בְּמַהֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁהֵן פְּרָטֵי הַהֲלָכוֹת,** – לימוד פרטי ההלכות של המצוות, **וּ** – הנפש, רוח ונשמה **צְרִיכוֹת לָבֹא בְּגִלְגּוּל לְהַשְׁלִים הַתּוֹרָה כּ'** – ארבע החלקים שבה **פְּשָׁט־רֶמֶז־דְּרוּשׁ־סוֹד,** – שאם בגלגול הקודם לא השלימו אותה – עליהם לבוא בגלגול נוסף כדי להשלים את התורה על כל חלקיה, **כְּדֵי לְבָרֵר כָּל הַבֵּרוּרִין הַנּוֹגְעוֹת לָהֶם** – לנפש־רוח־נשמה, **מִכָּל הָרפ"ח,** – 288 הניצוצות, **שֶׁהִיא קוֹמַת אָדָם שְׁלֵמָה, תַּרְיַ"ג** – 613, **בְּחִינוֹת כְּלָלִיּוֹת וּפְרָטִיּוֹת.** – באופן כללי מתחלקת ההמשכה בתרי"ג (ב־613), וכך בפרטיות לכל נפש. **אֲבָל לֶעָתִיד־לָבֹא כְּשֶׁיִּשָּׁלֵם הַבֵּרוּר** – של הניצוצות, **יִהְיֶה עֵסֶק הַתּוֹרָה בִּבְחִינַת "עֲשֵׂה טוֹב" לְבַד,** – לא שיצטרכו לפעול, על־ידי לימוד תורה, ענין של "סור מרע", להפריד קליפה מקדושה, אלא יצטרכו לפעול רק הענין של "עשה טוב", ענין חיובי, **לְהַעֲלוֹת הַנֶּפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה מַעֲלָה עַד אֵין סוֹף, וְגַם** – יתעסקו בלימוד **בִּשְׁמָ"ח** – 365 מצוות **לֹא־תַעֲשֶׂה בְּשָׁרְשָׁן לְמַעְלָה, שֶׁהֵן גְּבוּרוֹת קְדוֹשׁוֹת, וּלְהַמְתִּיקָן** – המתקת הגבורות, **בַּחֲסָדִים בְּרמ"ח** – 248 **מִצְוֹת־עֲשֵׂה, וּלְכָלְלָן יַחַד.** – שתהיה התכללות של חסדים וגבורות, **וְעַל כֵּן** – ולכן, **הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ נִצְחִית בִּכְלָלָהּ וּבִפְרָטָהּ,** – גם כל פרטי הדינים, אפילו כאלה שלא יהיו נוגעים **למעשה** כלל לעתיד לבוא, **שֶׁגַּם פְּרָטֵי הַהֲלָכוֹת דְּשִׁמְ"ח** – 365 **לֹא־תַעֲשֶׂה, הֵן הֵן עֲנָפִים מֵהַכְּלָלוּת,** – מכללות התורה, **וְיֵשׁ לְכֻלָּם שֹׁרֶשׁ לְמַעְלָה בְּה' גְּבוּרוֹת דִּקְדֻשָּׁה, כְּמוֹ הַשְּׁמ"ח לֹא־תַעֲשֶׂה עַצְמָן, שֶׁהֵן לְמַעְלָה בְּחִינַת הַדָּם הַמְחַיֶּה הָאֵבָרִים דְּכֵלִים דִ"זְעֵיר אַנְפִּין":**

קונטרס אחרון

שלא ברכו בתורה תחלה כו' שהוא ע"י המשכת אוא"ס בח"ע המלובשת בהן. ובחכמה אתברירו באוא"ס שבה. והמשכה זו נעשה ע"י דיוקן העליון של האדם העוסק ג"כ בהלכות אלו למעלה בשרשו בנוק' דז"א דבי"ע. ובזה יובן חיוב כל נר"ן להשלים כל התרי"ג במחדו"מ שהן פרטי ההלכות וצריכות לבא בגלגול להשלים התורה בפרד"ס כדי לברר כל הבירורין הנוגעות להם מכל הרפ"ח שהיא קומת אדם שלמה. תרי"ג בחינות כלליות ופרטיות. אבל לע"ל כשיושלם הבירור יהי' עסק התורה בבחי' עשה טוב לבד. להעלות הנר"ן מעלה מעלה עד א"ס וגם בשס"ה ל"ת בשרשן למעלה שהן גבורות קדושות ולהמתיקן בחסדים ברמ"ח מ"ע ולכללן יחד. וע"כ התורה כולה נצחית בכללה ובפרטה. שגם פרטי ההלכות דשס"ה ל"ת הן הן ענפים מהכללות ויש לכולם שרש למעלה בה"ג דקדושה כמו השס"ה ל"ת עצמן שהן למעלה בחי' הדם המחיה האברים דכלים דז"א:

יום חמישי י"ד כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קס, דוד זמירות... עד עמ' 320, צרתו.

אחרי שבסימן הקודם ב"קונטרס אחרון" מוסבר, שהמצוות פועלות בעולם גם ענין המשכת אלקות וגם ענין בירור הניצוצות, וכך גם שלימוד הלכות התורה פועל שני הענינים האלה –

בא הסימן הנוכחי, בו יוסבר, שבהלכות התורה יש ענין שהוא למעלה לגמרי מהעולם, עד שהעולם לגביו אינו תופס מקום כלל.

הסימן הנוכחי מבוסס על מה שחכמינו ז"ל אומרים, שבשעה שדוד המלך החזיר את הארון מהפלשתים, הביא אותו על עגלה, בשכחו על הציווי של "בכתף ישאו", שצריכים לשאת את הארון על הכתפים, ואשר היה זה עונש על שקרא להלכות התורה "זמירות" בפסוק "זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי".

---

10. נדרים פא, ב. **11.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עייג"כ לעיל אגה"ק סכ"ט. שו"ע אדה"ז הל' ת"ת [פ"א סוף סעיף ד', ושם נסמנו המקורות]".

קונטרס אחרון

דוד זמירות קרית להו כו'. הנה בזהר שבחא דאורייתא ורננה כו' ולהבין מהו השבח להקב"ה כשזה אסור או מותר הנה הוא ע"ד מה גדלו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבותיך. כי הנה נודע שכל העולמות עליונים ותחתונים תלוים בדקדוק מצוה א' ד"מ אם הקרבן כשר נעשה יחוד עליון ועולים כל העולמות לקבל חיותם ושפעם. ואם שינה שקיבל הדם בשמאלו ד"מ או שלא בכלי שרת כשר או שהיתה חציצה אזי נתבטלה עליות העולמות וחיותם ושפעם מחיי החיים א"ס ב"ה וכן בתפילין כשרות מתגלים מוחין עליונים דזו"נ שהם מקור החיים לכל העולמות ובדקדוק אחד נפסלין ומסתלקין המוחין וכה"ג בדקדוקי מצות ל"ת והלכך המתבונן מה גדלו מעשי ה' שבריבוי העולמות וכל צבאם ואיך כולם בטלים במציאות לגבי דקדוק א' מדקדוקי תורה שהוא עומק מחשבה עליונה וחכמתו ית' אשר בדקדוק קל עולים כל העולמות ומקבלים חיותם ושפעם או להיפך ח"ו ומזה נתבונן גדולת עומק מחשבתו ית' שהוא בבחי' בלי גבול ותכלית ומעלתה לאין קץ ותכלית על מעלות חיות כל העולמות שכל חיותם שופע מדקדוק אחד ממנה שהוא נמשך ממקורו הוא עומק מחשבתו

1 רבנו הזקן מסביר בסימן הנוכחי, מדוע מגיע בכלל עונש על קריאת
2 התורה – "זמירות", ואיזו שייכות יש לעונש השכחה שיש לשאת את
3 הארון בכתף – לקריאת התורה והמצוות – "זמירות".
4 ביתר פירוט מוסברים ענינים אלה ב"לקוטי תורה", "אור התורה" וב"דרך
5 מצותיך" מצות "משא הארון
6 בכתף".

7 **"דָּוִד, זְמִירוֹת קָרֵית לְהוּ**
8 **כוּ'"[1].** – דוד – זמירות
9 קראת להן? להלכות
10 התורה, ולכן בא העונש
11 להיכשל בדבר שאפילו
12 תינוקות של בית רבן
13 יודעים אותו. **הִנֵּה כַּוֹּהַר[2]:**
14 – ישנו ביטוי על התורה,
15 **שִׁבְחָא דְּאוֹרַיְיתָא וּרְנָנָה**
16 **כוּ'.** – התורה היא שבח
17 ורננה להקדוש ברוך הוא,
18 **וּלְהָבִין, מַהוּ הַשֶּׁבַח**
19 **לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא**
20 **כְּשֶׁזֶּה אָסוּר אוֹ מֻתָּר[3]?**
21 – במה מתבטא השבח
22 להקדוש ברוך הוא,
23 להיקרא "שבחא
24 דאורייתא" במה
25 שההלכה שבתורה פוסקת
26 שדבר זה אסור או שדבר
27 זה מותר? **הִנֵּה הוּא עַל־**
28 **דֶּרֶךְ:** – מה שכתוב: **"מַה**
29 **גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ ה', מְאֹד**
30 **עָמְקוּ מַחְשְׁבוֹתֶיךָ"[4].** – שלכאורה, הרי בתחילה ישנן
31 המחשבות ולאחר מכן באים המעשים, מדוע, איפוא, כתוב
32 תחילה "מה גדלו **מעשיך**" ולאחר מכן "מאד עמקו
33 **מחשבותיך**"? אלא, יסביר רבנו הזקן, שמה"מה גדלו מעשיך"
34 יודעים את ה"מאד עמקו מחשבותיך", **כִּי הִנֵּה נוֹדַע, שֶׁכָּל**
35 **הָעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים תְּלוּיִם בְּדִקְדּוּק מִצְוָה אַחַת,**
36 – בדקדוק אחד שהתורה מדקדקת שהמצוה תיעשה באופן זה
37 דוקא, **דֶּרֶךְ־מָשָׁל[5]: אִם הַקָּרְבָּן** – שמקריבים, **כָּשֵׁר** - **נַעֲשָׂה**
38 **יִחוּד עֶלְיוֹן,** – בספירות ובעולמות העליונים, **וְעוֹלִים כָּל**
39 **הָעוֹלָמוֹת לְקַבֵּל חַיּוּתָם וְשִׁפְעָם; וְאִם שִׁנָּה,** – מדקדוק
40 שהתורה דקדקה בהלכות הקרבנות, **שֶׁקִּבֵּל הַדָּם** – של
41 **ההזאה, בִּשְׂמֹאלוֹ דֶּרֶךְ־מָשָׁל, אוֹ** – שקיבל את הדם **שֶׁלֹּא**
42 **בִּכְלִי שָׁרֵת כָּשֵׁר, אוֹ שֶׁהָיְתָה חֲצִיצָה[6] - אֲזַי נִתְבַּטְּלָה**
43 **עֲלִיּוֹת הָעוֹלָמוֹת** – שהיתה צריכה להיות על־ידי הקרבן,
44 **וְ־נתבטלו חַיּוּתָם וְשִׁפְעָם** – שהיו מקבלים על־ידי הקרבן,
45 **מֵחַיֵּי הַחַיִּים אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא. וְכֵן בִּתְפִלִּין כְּשֵׁרוֹת,** –
46 שיהודי מניחן, **מִתְגַּלִּים מוֹחִין עֶלְיוֹנִים דִּזְעִיר־אַנְפִּין וְנוּקְבָא,**
47 – של 'זעיר אנפין'
48 ומלכות ד"אצילות",
49 **שֶׁהֵם מְקוֹר הַחַיִּים לְכָל**
50 **הָעוֹלָמוֹת, וּבְדִקְדּוּק**
51 **אֶחָד** – שאינו כראוי,
52 **נִפְסָלִין** – התפילין,
53 **וּמִסְתַּלְּקִין הַמּוֹחִין.**
54 **וּכְהַאי גַּוְנָא** – ובדוגמא
55 זו, **בְּדִקְדּוּקֵי מִצְוֹת לֹא־**
56 **תַעֲשֶׂה.** – שדקדוק בלא־
57 תעשה נוגע בכל
58 העולמות, **וְהֵלְכָךְ,** –
59 ולכן, **הַמִּתְבּוֹנֵן מַה גָּדְלוּ**
60 **מַעֲשֵׂי ה' שֶׁבְּרִבּוּי**
61 **הָעוֹלָמוֹת וְכָל צְבָאָם,**
62 **וְאֵיךְ כֻּלָּם** – כל
63 העולמות, **בְּטֵלִים**
64 **בִּמְצִיאוּת לְגַבֵּי דִּקְדּוּק**
65 **אֶחָד מִדִּקְדּוּקֵי תּוֹרָה,**
66 **שֶׁהוּא** – הדקדוק
67 שבתורה, הוא **עֹמֶק**
68 **מַחֲשָׁבָה הֶעֱלְיוֹנָה**
69 **וְחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** –
70 ובמה מתבטא ביטול
71 העולמות לגבי הדקדוק
72 שבתורה? **אֲשֶׁר בְּדִקְדּוּק קַל** – שהוא מקיים את המצוה כפי
73 שנדרש מהדקדוק הקל, **עוֹלִים כָּל הָעוֹלָמוֹת וּמְקַבְּלִים**
74 **חַיּוּתָם וְשִׁפְעָם, אוֹ לְהֵפֶךְ חַס־וְשָׁלוֹם,** – אם אין הוא מקיים
75 את המצוה כפי שנדרש מהדקדוק הקל, – אין לעולמות
76 העליה שלהם ואין הם מקבלים חיותם. ולגבי לא־תעשה –
77 פועל הדבר ירידה חס־ושלום בכל העולמות. **וּמִזֶּה נִתְבּוֹנֵן**
78 **גְּדֻלַּת עֹמֶק מַחֲשַׁבְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת בְּלִי גְבוּל**
79 **וְתַכְלִית, וּמַעֲלָתָהּ** – של המחשבה העליונה, שהיא למעלה
80 **לְאֵין קֵץ וְתַכְלִית עַל מַעֲלוֹת חַיּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת, שֶׁכָּל**
81 **חַיּוּתָם שׁוֹפֵעַ מִדִּקְדּוּק אֶחָד מִמֶּנָּה,** – מעומק המחשבה
82 העליונה, **שֶׁהוּא** – הדקדוק האחד, **נִמְשָׁךְ מִמְּקוֹרוֹ, הוּא**
83 **עֹמֶק מַחֲשַׁבְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ,** – שעומק מחשבתו יתברך מחייב
84 את הדקדוק, **כְּמוֹ שְׁעַר הָאָדָם הַנִּמְשָׁךְ מִמֹּחוֹ עַל דֶּרֶךְ־מָשָׁל,**

---

1. סוטה לד, א. **2.** ראה זח"ב ח, ב. **3.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בפרט יש ו' חלוקות מותר כשר טהור (והפטור? תניא ספנ"ב) והפכם כמפורש בכ"מ גם בתניא. - נ"ל דנקט דוקא ב' "אסור או מותר" דזהו ענין השווה ועיקרי בכהנ"ל: אסור (בידי הסט"א) כו', מותר (שלכן נק' כך - כבתניא [פרק ז'. וראה גם שם פרק ח']). **4.** תהלים צב, י. **5.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מאגה"ת בסופה. וצע"ק". **6.** הרבי מציין כאן, ש"קיבל הדם בשמאל" הוא "שינוי באדם"; "שלא בכלי שרת" - הוא שינוי "בכלי". ועל "או שהיתה חציצה" - מציין הרבי: "ושני הנ"ל בלא שינוי". כמה סוגים בחציצה, ביניהם: חציצה בין הכהן לכלי השרת (זבחים כד, א במשנה); חציצה בין הכהן לריצפה (גמרא שם טו, ב) וחציצה בין הכהן לבגדיו, "בגדי כהונה" (זבחים יט, א).

קונטרס אחרון

ית' כמו שער האדם הנמשך ממוחו עד"מ וכנודע מהתיקונים והאד"ר. וזאת היתה שמחת דהע"ה שהיה מזמר ומרנן לשמח לבו בעסק התורה בעת צרתו

וְכַנּוֹדַע מֵהַ'תִּקּוּנִים' וְהָ'אִדְּרָא רַבָּא'. – שדקדוקי הלכות של תורה הם למשל כמו שערות הנמשכות מהמוח. וְזֹאת הָיְתָה שִׂמְחַת דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם, שֶׁהָיָה מְזַמֵּר וּמְרַנֵּן לְשַׂמֵּחַ לִבּוֹ בְּעֶסֶק הַתּוֹרָה בְּעֵת צָרָתוֹ. – ששירתו היתה ממה שהרגיש וחש, שכל העולם על כל אירועיו אין להם שום ערך לגבי דקדוק אחד של תורה.

יום שישי ט"ו כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 320, אך מה שהי'... עד עמ' קסא, ע"ש:

קונטרס אחרון

אך מה שהיה משתבח בתהלת התורה במעלתה זו ואמר זמירות היו לי כו' נענש ע"ז וא"ל הקב"ה זמירות קרית להו משום שבאמת מעלתה זו שכל העולמות בטלים לגבי דקדוק אחד ממנה היא מבחי' אחוריים של עומק המחשבה כמ"ש במ"א בשם האריז"ל על מארז"ל נובלות חכמה שלמעלה תורה. אבל פנימית שבעומק שהוא פנימית התורה היא מיוחדת לגמרי באור א"ס ב"ה המלובש בה בתכלית היחוד ולגבי א"ס ב"ה כל העולמות כלא ממש ואין ואפס ממש כי אתה הוא עד שלא נברא העולם וכו' והלכך גם לפנימיות התורה אין לשבחה כלל בתהלת חיות כל העולמות מאחר דלא ממש חשיבי ובבחי' פנימיותה אינה שמחת לבב אנוש ושעשועיו אלא כביכול שמחת לב ושעשוע המלך הקב"ה שמשתעשע בה כי אלקים הבין דרכה וידע מקומה ומעלתה בידיעת עצמו כביכול אבל נעלמה מעיני כל חי כמ"ש ופני לא יראו דהיינו בחי' פנימיותה כמש"ש בשם האריז"ל. וזש"ה ואהי' אצלו שעשועים אצלו דוקא. משחקת לפניו לפניו דוקא דהיינו בבחי' פנימיותה וע"ז אמר שַׁעֲשׁוּעִים", "אֶצְלוֹ" דַּוְקָא. – תורה שאומרת שהיא "שעשועים", הרי זה "אצלו", אצלו יתברך בלבד, כפי שהפסוק מתחיל "ואהי' אצלו אמון" ולאחר מכן הוא אומר "ואהי' שעשועים", כך גם מה שכתוב על התורה "מְשַׂחֶקֶת לְפָנָיו", לְפָנָיו דַּוְקָא, דְּהַיְינוּ בְּבְחִינַת פְּנִימִיּוּתָהּ, – שפנימיות התורה "משחקת לפניו" לפני פנימיות "אין סוף". להלן יסביר רבנו הזקן,

אַךְ מַה שֶׁהָיָה – דוד, מִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלַּת הַתּוֹרָה בְּמַעֲלָתָהּ זוֹ, – שבדקדוק אחד של תורה תלויים כל העולמות, וְאָמַר: "זְמִירוֹת הָיוּ לִי כו'" – חוקיר"[7] – נֶעֱנַשׁ עַל זֶה, וְאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא "זְמִירוֹת קָרִית לְהוּ"?! – זמירות אתה קורא להם? מִשּׁוּם שֶׁבֶּאֱמֶת מַעֲלָתָהּ זוֹ, – של תורה, שֶׁכָּל הָעוֹלָמוֹת בְּטֵלִים לְגַבֵּי דִּקְדּוּק אֶחָד מִמֶּנָּה, הִיא – רק, מִבְּחִינַת אֲחוֹרַיִם – החיצוניות, שֶׁל עֹמֶק הַמַּחֲשָׁבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר[8] בְּשֵׁם הָאֲרִיז"ל עַל מַאֲמַר רַז"ל[9]: "נוֹבְלוֹת חָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה - תּוֹרָה". – שהתורה היא ה"נובלות" (וטפלה) בלבד מחכמה שלמעלה, כלומר, היא בחינת "אחוריים" בלבד, החיצוניות של חכמה שלמעלה. אֲבָל פְּנִימִיּוּת שֶׁבָּעֹמֶק, – המחשבה העליונה, שֶׁהוּא פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה - הִיא מְיֻחֶדֶת לְגַמְרֵי בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַמְלֻבָּשׁ בָּהּ בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, וּלְגַבֵּי אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא - כָּל הָעוֹלָמוֹת כְּלֹא מַמָּשׁ וְאַיִן וְאֶפֶס מַמָּשׁ, כִּי "אַתָּה הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם וְכו'"[10]. – ואתה הוא – אותו הוא – לאחר שנברא העולם; שכן אין לעולמות שום ערך כלל והם כלא נמצאים כלל, ולכן אין הם פועלים שום שינוי ב"אין סוף" ברוך הוא, וְהִלְכָּךְ, – ולכן, גַּם לְפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה – שהיא מאוחדת לגמרי עם "אין סוף" ברוך הוא, אֵין לְשַׁבְּחָהּ כְּלָל בִּתְהִלַּת חַיּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת, – אין לשבחה בשבח שהיא חיות כל העולמות, מֵאַחַר דְּלָא מַמָּשׁ חֲשִׁיבִי, – כיוון שהעולמות אינם נחשבים כלל לגבי פנימיות התורה, וּבִבְחִינַת פְּנִימִיּוּתָהּ – פנימיות התורה, אֵינָהּ שִׂמְחַת לֵבַב אֱנוֹשׁ וְשַׁעֲשׁוּעָיו, אֶלָּא כְּבִיכוֹל שִׂמְחַת לֵב וְשַׁעֲשׁוּעַ הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁמִּשְׁתַּעֲשֵׁעַ בָּהּ, "כִּי – רק, אֱלֹקִים הֵבִין דַּרְכָּהּ וְיָדַע מְקוֹמָהּ" וּמַעֲלָתָהּ[11], – שהוא יודע אותה בִּידִיעַת עַצְמוֹ כְּבִיכוֹל, – שבידיעת עצמו הוא יודע את התורה שהיא דבר אחד כביכול אתו יתברך, אֲבָל "נֶעְלָמָה מֵעֵינֵי כָּל חַי"[12], כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[13]: "וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ", דְּהַיְינוּ בְּחִינַת פְּנִימִיּוּתָהּ, – פנימיות התורה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר שָׁם – ב"אגרת הקודש" סימן י"ט, בְּשֵׁם הָאֲרִיז"ל. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב[14]: "וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ כו'"[15] – תורה שאומרת שהיא "שעשועים", הרי זה "אצלו", אצלו יתברך בלבד, כפי שהפסוק מתחיל "ואהי' אצלו אמון" ולאחר מכן הוא אומר "ואהי' שעשועים", כך גם מה שכתוב על התורה "מְשַׂחֶקֶת לְפָנָיו", לְפָנָיו דַּוְקָא, דְּהַיְינוּ בְּבְחִינַת פְּנִימִיּוּתָהּ, – שפנימיות התורה "משחקת לפניו" לפני פנימיות "אין סוף". להלן יסביר רבנו הזקן,

---

7. תהלים קיט, נד. **8.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה אגה"ק סי"ט". **9.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: (בלקו"ב ח"א ע' תפ"ה): "ב"ר פי"ז, ה. שם פמ"ד, יז. ונתבאר בע"ח שער הכללים ספ"א ובכ"מ". **10.** נוסח ברכות השחר - ע"פ תדבא"ר פכ"א. **11.** ל' הכתוב - איוב כח, כג. **12.** איוב כח, כא. **13.** תשא ל, כג. **14.** משלי ח, ל. **15.** בתניא שלפנינו ליתא לתיבת "וכו'", וניתוספה כאן ע"פ "לוח התיקון" לכ"ק אדמו"ר שליט"א.

שמדריגה גבוהה זו בתורה, כפי שהיא "שעשועים אצלו", באה להיות מזון לנשמות ישראל, שלכן נקראת התורה "אמון" – "אומן", "פדגוג" המפרנס את הילד, כך נקראת התורה ש"אצלו" בשם "אומן" ו"פדגוג" לנשמות. **וְעַל זֶה** – על מדריגה גבוהה **זו** שבתורה, **אָמַר** – הפסוק **"וְאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן" - אַל תִּקְרֵי "אָמוֹן" אֶלָּא "אוֹמֵן" כו'**[16]. – "פדגוג" המפרנס את הילד – מדריגה זו בתורה באה להיות מקור לנשמות כפי שהן למעלה מהעולם, אך לא שממדריגה זו בתורה תהיה חיות העולם, שהיא מה"אחוריים" וחיצוניות בלבד ולא מפנימיות. **וְעַל בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם** – שבתורה, **אָמַר**[17]: – להלן בפסוק שם: **"מְשַׂחֶקֶת בְּתֵבֵל אַרְצוֹ, וְשַׁעֲשׁוּעַי אֶת בְּנֵי אָדָם"**, – "שה"אחוריים" והחיצוניות של תורה הוא ענין של שחוק ושעשועים בתבל (בעולם) ובבני אדם, **כִּי הַתּוֹרָה נִתְּנָה בִּבְחִינַת פָּנִים וְאָחוֹר,** – בבחינה של פנימיות ובבחינה של חיצוניות, **כְּדִכְתִיב** – כמו שכתוב, **בִּמְגִלָּה עֲפָה דִּזְכַרְיָה**[18]: **"וְהִיא כְּתוּבָה פָּנִים וְאָחוֹר".** – בבחינת "פנים" ופנימיות, ובבחינת "אחור" וחיצוניות. **וּלְפִי שֶׁתָּפַס דָּוִד** – ושיבח את התורה, **בִּבְחִינַת אֲחוֹרַיִם,** – שהתורה היא "זמירות", שזה מוסב על "אחוריים", החיצוניות של התורה, שיש לה שייכות לעולם והיא חיות העולם, **לָכֵן** – לכן, **נֶעֱנַשׁ בְּשִׂכְחָה, הַבָּאָה מִן בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם,** – דבר שהוא בפנימיות ומתעצם, לא שייכת בו שכחה, כי־אם בדבר שהוא רק בבחינה של "אחוריים" וחיצוניות – שייך בו שכחה, **וְנֶעְלָם מִמֶּנּוּ לְפִי שָׁעָה מַה שֶּׁכָּתוּב:**[19] **"עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵיהֶם בַּכְּתֵפַיִם יִשָּׂאוּ"** – שיש לשאת את הארון על הכתפיים ולא בעגלה כפי שעשה דוד, והכוונה בנשיאת הארון על הכתפיים, היא **לְחַבֵּר וּלְיַחֵד אֶת הַ"כְּתֵפַיִם", שֶׁהֵן בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם, אֶל "עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ", הִיא חָכְמָה עִלָּאָה,** – "חכמה" נקראת "קדש", **בִּבְחִינַת פָּנִים, שֶׁמְּשָׁם** – מ"חכמה עילאה" שבבחינת "פנים", **נִמְשְׁכוּ הַלּוּחוֹת שֶׁבָּאָרוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב:**[20] **"כְּתוּבִים מִשְּׁנֵי עֶבְרֵיהֶם כו'", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּירוּשַׁלְמִי דִּשְׁקָלִים**[21]**, שֶׁלֹּא הָיְתָה בָּהֶן** – בלוחות, **בִּחְינַת פָּנִים וְאָחוֹר,** – אלא הם היו "פנים" בלבד, הרי, הכוונה בנשיאת הארון על הכתפיים היתה, לחבר את ה"כתפיים" והחיצוניות, לבחינת "פנים" של הלוחות, **עַיִן שָׁם** – בירושלמי:

קונטרס אחרון

ואהיה אצלו אמון אל תקרי אמון אלא אומן כו' ועל בחי' אחוריים אמר משחקת בתבל ארצו ושעשועי את בני אדם כי התורה ניתנה בבחי' פנים ואחור כדכתיב במגילה עפה דזכרי' והיא כתובה פנים ואחור ולפי שתפס דוד בבחי' אחוריים לכך נענש בשכחה הבאה מן בחי' אחוריים ונעלם ממנו לפי שעה מ"ש עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו לחבר וליחד את הכתפיים שהן בחי' אחוריים אל עבודת הקדש היא ח"ע בבחי' פנים שמשם נמשכו הלוחות שבארון כמ"ש כתובים משני עבריהם כו' וכמ"ש בירושלמי דשקלים שלא היתה בהן בחי' פנים ואחור ע"ש:

יום שבת קודש ט"ז כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קסא, וצדקה כנחל איתן... עד עמ' 322, א"ס ב"ה:

בסימן זה שב"קונטרס אחרון" מוסברת מעלה נעלית בצדקה, שעושה יהודי כלי שהביטול העצמי של בחינת "חכמה" שבנשמה (שלמעלה לגמרי משכל והשגה) יאיר בפנימיות נקודת הלב שלו.

בהתאם לתוכן זה, היה מתאים יותר מקומו של סימן זה ב"אגרת הקודש", וכפי שכבר הוזכר בפתיחה ללימוד "קונטרס אחרון", מציין אכן הרבי: שצריך עיון כי"צד בא סימן זה (וכן מספר סימנים נוספים) בחלק זה (שב"תניא") של "קונטרס אחרון".

הרבי מציין עוד, שהענינים הנידונים בסימן זה – מוסברים גם (ביתר פירוט) ב"לקוטי תורה", בתחילת פרשת ראה, ובמאמר דיבור המתחיל "אמר ר' יהושע בן לוי בכל יום כו'" משנת תרפ"ח של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע.

"**וּצְדָקָה כְּנַחַל אֵיתָן" (בְּעָמוּם סוֹף סִימָן ה)**[1]. – בפסוק נאמר שם: "יגל כמים משפט", שהמשפט שהיה מוסתר ונעלם – יתגלה כמו מים (המתגלים מעומק האדמה), וצדקה תתגלה בחוזק כמו נחל האיתן שהוא נחל חזק הזורם בחזקה, **פֵּרוּשׁ,** – הדברים ברוחניות ופנימיות הענינים, הוא **כְּמוֹ שֶׁ"נַּחַל אֵיתָן" הוּא הַמְשָׁכָה הַנִּמְשֶׁכֶת מִבְּחִינַת "אֵיתָן",** – "נחל" הוא המשכה, כנחל הנמשך, ומהיכן באה ההמשכה – מ"איתן", מבחינת "חכמה". חכמה נקראת "איתן". ובידוע[2] ששלשה פירושים ב"איתן": "איתן" מלשון **תוקף**, "איתן" מלשון **קשה**[3] ו"איתן" מלשון **יושן**[4]. ושלשה ענינים אלה ישנם בבחינת "חכמה" שבנשמת יהודי ומרומזים באות יו"ד, שהיא בחינת "חכמה", וביו"ד ישנה **הנקודה** של היו"ד **וקוץ העליון וקוץ התחתון, שֶׁהִיא**

קונטרס אחרון

וצדקה כנחל איתן (בעמום ססי' ה'). פי' כמו שנחל איתן הוא המשכה הנמשכת מבחי' איתן

---

16. ב"ר בתחילתו. **17.** משלי שם, לא. **18.** ראה זכרי' ה, ב (יחזקאל ב, ט-י). **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "צע"ק שיש לפני זה". **19.** נשא ז, ט. וראה סוטה לה, א. **20.** תשא לב, טו. **21.** פרק ו' הלכה א'. **1.** פסוק כד. **2.** סה"מ תש"ג ע' 71 ואילך. **3.** משנה סוטה פ"ט מ"ה. **4.** כמ"ש (מיכה ו, ב) "והאיתנים מוסדי הארץ".

– בחינת ה"איתן" – חכמה – כפי שהיא נמשכת בבחינת "נחל", היא, **בְּחִינַת "נְקֻדָּה בְּהֵיכָלָא"**[5] – בלשון הקבלה, "נקודה בהיכלא" היינו שמנקודת ה"חכמה" נמשך בהיכל ה"בינה", או כפי שמהביטול העצמי שבנשמה מבחינת "חכמה" (שלמעלה מהביטול והאהבה של ההשגה וההתבוננות של "בינה") נמשך בנקודה הפנימית של הלב, שהיא ה"היכל" להמשכה זו שמ"חכמה", ו"תֵּרֵין רֵיעִין וְכוּ'"[6], – "דלא מתפרשין" – כפי שנקראות "חכמה" ו"בינה" של הספירות למעלה, שה"יחוד" שלהן הוא תמידי לשם קיום העולם, לכן הן נקראות "תרין ריעין דלא מתפרשין", שני חברים שאינם נפרדים, **וְאוֹתִיּוֹת "אֵיתָן" לְעָתִיד,** – כשרוצים להשתמש, בלשון הקודש, באות המציינת את המלה לעתיד, משתמשים באחת מארבע האותיות: אל"ף, יו"ד, תי"ו ונו"ן: "אפעל", "יפעל", "תפעל" ו"נפעל".

קונטרס אחרון

שהיא בחי' נקודה בהיכלא ותרין ריעין וכו' ואותיות איתן משמשות לעתיד פי' אנא עתיד לאתגליא כמ"ש הנה ישכיל עבדי וגו' והיינו שיתגלה אז אור א"ס ב"ה ויחודו ית' תוך פנימיות נקודת הלב ע"י המשכת נחל איתן הוא הארת חכמה עילאה שיאיר בפנימיות הלב ליבטל ביחודו ית' בתכלית מעומקא דלבא אחרי הסרת הערלה מתאוות הגשמיות וכו'. והנה עתה בגלות החל הזה יש ג"כ עצה יעוצה להאיר קצת אור ה' מבחי' איתן לתוך נקודה פנימיות הלב כעין לעתיד והיינו ע"י שמעורר על ניצוץ אלקות שבנפשו בחי' רחמים רבים העליונים כי באמת כל זמן שאין האדם זוכה שיתגלה אור ה' מבחי' איתן בנקודת פנימית לבבו ליבטל ביחודו ית' מעומקא דלבא עד כלות הנפש ממש אזי באמת יש רחמנות גדולה על הניצוץ שבנפשו כי הניצוץ נמשך מבחי' חכמה עילאה ממש וכשאינו יכול להאיר מבחינתו לתוך פנימיות הלב ששם מקום גילוי הארה זו ה"ז בבחי' גלות ממש וע"י רחמים רבים העליונים יוצא מהגלות והשביה ומאיר לתוך נקודה פנימיות הלב בחי' אהבה רבה זו כנודע ממ"ש ליעקב אשר פדה את אברהם וכמ"ש

משמעות הדבר ברוחניות היא, שהמלה "איתן" מורה על גילוי שלעתיד, שלעתיד יתגלה גילוי כזה, **פֵּרוּשׁ: אָנָא עָתִיד לְאִתְגַּלְיָא**[7], – אני **עתיד** להתגלות, כעת אני בהעלם **ולעתיד** זה יתגלה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[8]**: "הִנֵּה יַשְׂכִּיל עַבְדִּי וְגוֹ'"**, – "ישכיל" בלשון עתיד, **וְהַיְינוּ שֶׁ** – בביאת המשיח, שעליו נאמר "ישכיל עבדי", **יִתְגַּלֶּה אָז אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא וְיִחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ תּוֹךְ פְּנִימִית נְקֻדַּת הַלֵּב, עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת "נַחַל אֵיתָן", הוּא הֶאָרַת חָכְמָה עִלָּאָה,** – חכמה עליונה, **שֶׁיָּאִיר בִּפְנִימִיּוּת הַלֵּב, לִבְטֵל בִּיחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתַכְלִית מֵעֻמְקָא דִּלְבָא,** – מעומק הלב, **אַחֲרֵי הֲסָרַת הָעָרְלָה** – ערלת הלב, **מִתַּאֲוֹת הַגַּשְׁמִיּוֹת וְכוּ'.** – כשתוסר ה"ערלה" (ככתוב[9] – "ומלתם את ערלת לבבכם", "ומל ה' אלקיך את לבבך") לא תהיה הסתרה על פנימיות הלב ועל הביטול העצמי של הנשמה להקדוש־ברוך־הוא הבא מבחינת "חכמה" שבנפשו, שבה ישנו ה"תוקף" של עצם הנשמה, ויש בה ה"קושי" שלא להשתנות. דבר שבא בירושה מהאבות, שבכך מתבטא ענין ה"יושן", כנזכר לעיל שלשה הפירושים ב"איתן", הרי לעתיד יאיר הגילוי של "חכמה" בפנימיות נקודת הלב, שהלב ירגיש את הביטול העמוק והעצמי אל הקדוש ברוך הוא שמצד חכמה שבנפש ומצד הגילוי של "חכמה" שלמעלה. **וְהִנֵּה,** – גם **עַתָּה בְּגָלוּת הַחֵל הַזֶּה,** – לפי הפסוק בעובדיה[10], והפירוש הוא או "החל" מלשון "חיל", או מלשון "גיא", **יֵשׁ גַּם־כֵּן עֵצָה יְעוּצָה לְהָאִיר קְצָת אוֹר ה' מִבְּחִינַת "אֵיתָן" לְתוֹךְ נְקֻדַּת פְּנִימִיּוּת הַלֵּב כְּעֵין לֶעָתִיד, וְהַיְינוּ עַל־יְדֵי שֶׁמְּעוֹרֵר עַל נִיצוּץ אֱלֹקוּת שֶׁבְּנַפְשׁוֹ בְּחִינַת רַחֲמִים רַבִּים הָעֶלְיוֹנִים.** – הבלתי מוגבלים, **כִּי בֶּאֱמֶת, כָּל זְמַן שֶׁאֵין הָאָדָם זוֹכֶה שֶׁיִּתְגַּלֶּה אוֹר ה' מִבְּחִינַת "אֵיתָן" בִּנְקֻדַּת פְּנִימִית לְבָבוֹ, לִבְטֵל בִּיחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ מֵעֻמְקָא דִּלְבָא** – מעומק הלב, **עַד כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ** – הרי, כל זמן שאין האדם זוכה לכך – **אֲזַי בֶּאֱמֶת יֵשׁ רַחֲמָנוּת גְּדוֹלָה עַל הַנִּיצוּץ שֶׁבְּנַפְשׁוֹ. כִּי הַנִּיצוּץ נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת חָכְמָה עִלָּאָה** – חכמה עליונה, **מַמָּשׁ, וּכְשֶׁ**–הניצוץ **אֵינוֹ יָכוֹל לְהָאִיר מִבְּחִינָתוֹ** – שהיא בחינת "חכמה" שהיא ביטול מלא להקדוש ברוך הוא, **לְתוֹךְ פְּנִימִיּוּת הַלֵּב, שֶׁשָּׁם** – בפנימיות הלב, **מְקוֹם גִּלּוּי הֶאָרָה זוֹ** – של הניצוץ של "חכמה", הרי, כל זמן שאינו יכול להאיר מבחינתו במקום שעליו להאיר, **הֲרֵי זֶה בִּבְחִינַת גָּלוּת מַמָּשׁ.** – שענין הגלות הוא, שלא יכולים לגלות את הכוחות שיש לו. **וְעַל־יְדֵי רַחֲמִים רַבִּים הָעֶלְיוֹנִים** – הנמשכים על הנפש, **יוֹצֵא מֵהַגָּלוּת וְהַשְׁבִיָּה, וּמֵאִיר לְתוֹךְ נְקֻדָּה פְּנִימִיּוּת הַלֵּב בְּחִינַת אַהֲבָה רַבָּה זוֹ,** – עד כלות הנפש ליחודו יתברך, **כַּנּוֹדָע מִמַּה שֶׁכָּתוּב**[11]**: "לְיַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת אַבְרָהָם",** – בהתאם לפירוש המדרש[12] הכוונה היא, שאברהם נפדה וניצול בזכותו של יעקב, בזכות שהיה צריך לצאת ממנו יעקב. וברוחניות, בעבודת ה', הכוונה היא[13], שבשעה שמדת אברהם, מדת החסד והאהבה, היא בהעלם, ויש לפדותה ולגלותה (לגלות את האהבה) הרי מי הוא הפודה והמגלה? – הרי זה

---

5. ראה זח"א כ, א. **6.** זח"ג ד, א. **7.** ראה לקו"ת ראה יח, ד. **8.** ישעי' נב, יג. **9.** עקב י, טז; נצבים ל, ו. **10.** א, כ. **11.** ישעי' כט, כב. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "בכתוב "בית יעקב" אבל בסנה' (יט, סע"ב) ובב"ר (פס"ג, ב) מפרש בפשטות זה "יעקב פדה את אברהם". וכן הובא הל' בכ"מ. - וכהפירוש תיכף בהמשך כתוב זה עצמו (הובא בסנה' שם וכו') לא עתה ביקש יעקב גו'". **12.** ראה ב"ר שם. **13. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "כמ"ש בלקו"א פמ"ה".

יעקב, מדת הרחמים. **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים** – תניא חלק א', **פֶּרֶק מה.** – כיוון שמדובר כאן שהרחמים הם רחמים העליונים, צריכה הרי להיות על כך "אתערותא דלתתא" (התעוררות מלמטה), ו"אתערותא דלתתא" כזו שתמשיך הרחמים העליונים עד למטה – עליה להיות מהענינים שלמטה ממש. רבנו הזקן יסביר להלן, שזה"אתערותא דלתתא" על כך היא – ענין הרחמים של אדם הבא בפועל במעשה הצדקה עם ענינים גשמיים. ובלשון רבנו הזקן: **וּמוֹדַעַת זֹאת**[14], **כִּי אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא** – התעוררות מלמעלה, **בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא דַּוְקָא תַּלְיָא מִלְּתָא,** – תלויה דוקא בהתעוררות שלמטה, **דְּהַיְינוּ** – ה"אתערותא דלתתא" כדי להמשיך הרחמים העליונים מתבטאת **עַל־יְדֵי הִתְעוֹרְרוּת רַחֲמִים רַבִּים** – לא "רחמים" סתם, אלא "רחמים **רבים**", **בְּלֵב** – בני ישראל, שהם **רַחֲמָנִים וְגוֹמְלֵי חֲסָדִים, לְהַשְׁפִּיעַ לְמַטָּה הַשְׁפָּעָה גַּשְׁמִיּוּת** – לתת **זָהָב וָכֶסֶף וְכוּ'. וְלָכֵן פְּעֻלַּת הַצְּדָקָה הִיא פְּעֻלַּת "נַחַל אֵיתָן" מַמָּשׁ.** – שכן, על ידי ה"אתערותא דלתתא" של צדקה נמשכים האהבה והביטול מ"איתן" שבנשמה, שתתגלה על ידי ה"נחל" בפנימיות נקודת הלב. להלן יסביר רבנו הזקן, שאל לה לצדקה להיות מוגבלת ומדודה, אלא בלי גבול, כאדם כשנוגע לו חיי נפשו הרי לא יגביל את עצמו שיתן רק סכום כך וכך; אלא אדם במצב כזה מוכן לתת הכל עבור חיי נפשו. כך צריך להיות גם כאשר נוגע לחיי ה"נפש האלקית", שהצדקה תהיה בלי גבול. ובלשון רבנו הזקן: **וְהִנֵּה, מוֹדַעַת זֹאת** – הרי ידוע, **מַה שֶּׁכָּתוּב**[15]**: "כִּי עוֹר בְּעַד עוֹר**[16] – כלומר, באבר אחד יגן אדם על אבר שני, **וְכָל אֲשֶׁר לְאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ"** – להציל את נפשו, ובענינו הכוונה לנפש **הָאֱלֹקִית,** – שצריך אדם להיות מוכן לתת כל אשר לו עבור הנפש האלקית, **לְהַאִירָהּ בְּאוֹר הַחַיִּים אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא**[17]**:**

קונטרס אחרון

בלק"א פמ"ה. ומודעת זאת כי אתערותא דלעילא באתעדל"ת דוקא תליא מלתא דהיינו ע"י התעוררות רחמים רבים בלב רחמנים וג"ח להשפיע למטה השפעה גשמיות זהב וכסף וכו' ולכן פעולת הצדקה היא פעולת נחל איתן ממש. והנה מודעת זאת מ"ש כי עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו האלקית להאירה באור החיים א"ס ב"ה:

---

14. זח"א, פח, א. ובכ"מ. **15.** איוב ב, ד. **16.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "באגה"ק סוסט"ז הובא גם "עור בעד עור" משא"כ בסוס"י. ועד"ז בכ"מ. ואולי י"ל: עור בעד עור - ה"ז צדקה בהגבלה (כפשטות) והובא רק כשמדובר (גם) בצדקה זו". **17.** סיום האגרת נדפס באגרות קודש אדה"ז (קה"ת, תש"מ) ע' צה.

אגרות קודש

ב"ה, ט' כסלו, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו, בו מודיע שנגש לבנות לו בית, הנה יה"ר מהשי"ת שיהי' בהצלחה בגשמיות וברוחניות גם יחד בשבילו, בשביל ב"ב יחיו בכל הפרטים, ובאשר מבואר בתורת החסידות בכמה מקומות בביאור (שלשת הענינים דמזון לבוש ו)בית שזהו הענין דתומ"צ הבאים בדרך מקיף דמקיף, יעויין בתו"א בתחלתו בהענין דאיזה בית אשר תבנו לי וכן בלקו"ת לג"פ שם, לקו"ת ס"פ ברכה, בההמשך דמים רבים-תרל"ו בסופו ובכ"מ, הרי במילא מובן מזה שלבנין הבית בגשמיות, נחוץ במאד שיוסיף אומץ בענין בית ברוחניות, היינו בלימוד פנימיות התורה ובהענינים השייכים לעבודת התפלה, והא בהא תליא או יותר נכון לאחד גשמיות ורוחניות, אחד ממש, וכידוע הפירוש דישראל נק' **גוי אחד בארץ** (עיין אגרת הקדש סימן ט').

בשאלתו בענין בנו... שי', הנה נכונה מחשבתו לחכות בלימודים חיצונים עד שתהי' לו הבנה מלאה בגפ"ת.

בברכה.

יום ראשון

יום שלישי — י כסלו — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וישלח, שלישי עם פירש״י.
תהלים: נה־נט.
תניא: משא״כ ההלכות . . . 316 אלקות.

אַדְמוֹ״ר הָאֶמְצָעִי יָצָא לְחֵרוּת – תקפ״ז – מִמַּאֲסָרוֹ בָּעִיר וִויטֶעבְּסְק. בְּחֹל הַמּוֹעֵד סֻכּוֹת נוֹדַע אֲשֶׁר הִלְשִׁינוּ אֶת אַדְמוֹ״ר הָאֶמְצָעִי. בְּיוֹם א׳ פָּרָשַׁת נֹחַ כח תִּשְׁרֵי נָסַע בְּלִוְיַת פְּקִידִים מִלִּיוּבאַוִויטְשׁ, בַּצָּהֳרַיִם בָּא לְדאָבְּראָמִיסְל, אָמַר שָׁם דאַ״ח [=חֲסִידוּת, דִּבְרֵי אֱלוֹקִים חַיִּים] ״מַיִם רַבִּים גּוֹ״״, יוֹם ב׳ נָסַע מִשָּׁם עַד לִיאָזְנָא, אָמַר שָׁם דאַ״ח ״רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי גוֹ״״, יוֹם ג׳ נָסַע מִשָּׁם לְוִויטֶעבְּסְק, וְיָשַׁב שָׁם תָּפוּס עַד יוֹם א׳ וַיִּשְׁלַח י כִּסְלֵו.

יום שני

יום רביעי — יא כסלו — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וישלח, רביעי עם פירש״י.
תהלים: ס־סה.
תניא: והטעם . . . 316 וגמרא.

מֵהַגָּהוֹת אָדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בַּ] עַל הַסִּדּוּר ״סֵדֶר הַתְּפִלָּה״ (עִם הַדאַ״ח) : חֵלֶק א׳ דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל ״בָּרוּךְ עוֹשֶׂה בְרֵאשִׁית״ (צט. א) : ״מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּחִינַת רדל״א״ [=רֵישָׁא דְּלָא אִתְיְדַע] – נִתְקַן: ״וּמֵעַתָּה יוּבָן פֵּרוּשׁ וְעִנְיָן בְּחִינַת רדל״א״.

חֵלֶק ב׳ דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל ״עַד הַגַּל״ (פח, ד) : ״לְרַבְּנָן וַהֲלָכָה כר״י שֶׁבִּיֶּרֶךְ״ – נִתְקַן: ״לְרַבָּנָן אִם בִּיֶּרֶךְ״.

שָׁם: ״דַּעַת ר״י וְכֵן הָאֱמֶת״ – הֶעֱבִיר קוֹלְמוֹס עַל ״וְכֵן הָאֱמֶת״.

שָׁם (פט. א) : ״הַתּוֹהוּ דִּנְקוּדִים״ – נִתְקַן: ״הַתּוֹהוּ דַּעֲקוּדִים״.

יום שלישי

יום חמישי — יב כסלו — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וישלח, חמישי עם פירש״י.
תהלים: סו־סח.
תניא: ומ״ש בע״ח . . . שוכן וכו׳ וד״ל.

בִּרְכַּת ״שֶׁפִּטָּרַנִי״ מְבָרְכִים בְּלֹא שֵׁם וּמַלְכוּת, וּמְבָרְכִים אוֹתָהּ גַּם בְּיוֹם ב׳, ה׳, בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְלַאו דַּוְקָא בְּשַׁבָּת.

מְקֻבָּל בְּיָדֵינוּ בְּשֵׁם מוֹרֵנוּ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב: כְּשֶׁשּׁוֹמְעִים דָּבָר לֹא טוֹב עַל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, גַּם אִם אֵין מַכִּירִים אוֹתוֹ, צָרִיךְ לְהִצְטַעֵר צַעַר רַב, כִּי אֶחָד מֵהֶם הוּא בְּוַדַּאי לֹא טוֹב: אִם אֱמֶת הַדָּבָר שֶׁמְּסַפְּרִים עַל פְּלוֹנִי, הֲלֹא הוּא לֹא טוֹב; וְאִם אֵינוֹ אֱמֶת, הֲלֹא הַמְסַפֵּר נִמְצָא בְּמַצָּב לֹא טוֹב.

יום רביעי

יום ששי — יג כסלו — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וישלח, ששי עם פירש״י.
תהלים: סט־עא.
תניא: ולהבין פרטי . . . דז״א.

אמר אאמו״ר: חסידות משנה את המציאות ומגלה את המהות. והמהות של האיש הישראלי אין להעריך ולשער, כי הוא חלק מן העצם, והתופס במקצתו כאלו תופס בכולו, וכשם שהעצם אין לו שעור כך החלק אין לו שעור, ע״ד הכנף מין כנף – עס איז מעהר ניט וואָס עצמות האָט בורא געווען א נשמה אז זי זאָל זיין א נברא –

וחסידות מגלה את המהות.

אָמַר אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב]: חֲסִידוּת מְשַׁנָּה אֶת הַמְּצִיאוּת וּמְגַלָּה אֶת הַמַּהוּת. וְהַמַּהוּת שֶׁל הָאִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי אֵין לְהַעֲרִיךְ וּלְשַׁעֵר, כִּי הוּא חֵלֶק מִן הָעֶצֶם, וְהַתּוֹפֵס בְּמִקְצָתוֹ כְּאִלּוּ תּוֹפֵס בְּכֻלּוֹ, וּכְשֵׁם שֶׁהָעֶצֶם אֵין לוֹ שִׁעוּר כָּךְ הַחֵלֶק אֵין לוֹ שִׁעוּר, עַל־דֶּרֶךְ "הַכָּנָף – מִין כָּנָף" – אֵין זֶה אֶלָּא שֶׁ"עַצְמוּת" בָּרָא נִשְׁמָה, שֶׁהִיא תִּהְיֶה נִבְרָא – וַחֲסִידוּת מְגַלָּה אֶת הַמַּהוּת.

יום חמישי

שבת — יד כסלו — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וישלח, שביעי עם פירש"י.
תהלים: עב־עו.
תניא: דוד . . . 320 בעת צרתו.

מְבָרְכִין בִּרְכַּת הַמָּזוֹן בְּכוֹס שֶׁל בְּרָכָה, אַף שֶׁאֵין עֲשָׂרָה.
הַכּוֹס – עַל כַּף הַיָּד, וְהָאֶצְבָּעוֹת זְקוּפוֹת. אוֹחֵז הַכּוֹס מֵאֶמְצַע "רַבּוֹתַי מִיר וועֶלֶען בֶּענְטשֶׁען" [=רַבּוֹתַי נְבָרֵךְ] עַד אַחֲרֵי סִיּוּם בְּרָכָה שְׁלִישִׁית, שֶׁאָז מַגְבִּיהוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן.

בְּאַחַת מִשִּׂיחוֹתָיו בֵּאֵר אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב], וְתֹכֶן דְּבָרָיו: יֵשׁ צַדִּיק, יָשָׁר, תָּמִים, חָסִיד. צַדִּיק עַל שֵׁם קִיּוּם מִצְוֹת־עֲשֵׂה – מַמְשִׁיךְ גְּלוּיִים דְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. יָשָׁר עַל שֵׁם קִיּוּם לֹא־תַעֲשֶׂה – גְּלוּיִים לְמַעְלָה מִסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. תָּמִים – עֶרְנְסְטְקֵייט [="רְצִינוּת"] – גְּלוּיִים דְּ"טַעַם עֵצוֹ וּפִרְיוֹ שָׁוִים", הִתְחַבְּרוּת סוֹבֵב־כָּל־עָלְמִין וּמְמַלֵּא־כָּל־עָלְמִין. לְמַעְלָה מִכֻּלָּם – חָסִיד, וְיֵשׁ בָּזֶה ג' מַדְרֵגוֹת: א) שֶׁעִנְיָנֵי הָעוֹלָם אֵינָם מַטְרִידִים וּמְבַלְבְּלִים אוֹתוֹ. כָּל אֶחָד וְאֶחָד יָכוֹל לְהַגִּיעַ לָזֶה, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מְחֻיָּב לְהַגִּיעַ לָזֶה. ב) שֶׁכָּל עִנְיָנָיו הֵם אֱלֹקוּת. וְאַף שֶׁ"לֹא רְחוֹקָה הִיא מִמְּךָ גוֹ'" – מִכָּל־מָקוֹם אֵין זֶה שַׁיָּךְ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. ג) מַה שֶּׁכָּתוּב בְּתִקְּוֵי זֹהַר: "אֵיזֶהוּ חָסִיד הַמִּתְחַסֵּד עִם קוֹנוֹ עִם קַן דִּילֵיהּ" [=עִם מְקוֹרוֹ; ה'], וּפֵרַשׁ בְּסֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים [=סֵפֶר הַתַּנְיָא] שֶׁזֶּהוּ לְיַחֲדָא קוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ בַּתַּחְתּוֹנִים וְלֹא לְרַוּוֹת נַפְשׁוֹ הַצְּמֵאָה בִּלְבַד.

יום שישי

יום ראשון — טו כסלו — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וישב, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: עז־עח.
תניא: אך מה שהי' . . . ואחור ע"ש.

בתו"א ד"ה וישב: "ואינה יכולה לראות באהבה", צ"ל "ואינה יכולה להיות באהבה".

רבינו הזקן סיפר לבנו אדמו"ר האמצעי: דער זיידע (הבעש"ט) זאָגט אז מ'דאַרף האָבען מסירת נפש אויף אהבת ישראל, אפילו צו א אידען, וועלכען מ'האָט קיינמאָל ניט געזעהן.

בְּ"תּוֹרָה אוֹר" דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיֵּשֶׁב": "וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לִרְאוֹת בָּאַהֲבָה", צָרִיךְ לִהְיוֹת: "וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לִהְיוֹת בְּאַהֲבָה".

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן סִפֵּר לִבְנוֹ אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי: הַסָּבָא (הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב) אוֹמֵר שֶׁצָּרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה מְסִירַת נֶפֶשׁ עַל אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל, גַּם לִיהוּדִי שֶׁאַף פַּעַם לֹא רָאוּ.

שבת קודש יום שני **טז כסלו** ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וישב, שני עם פירש"י.
תהלים: עט־פב.
תניא: וצדקה . . . א"ס ב"ה.

יְסוֹד עִקָּרִי בְּשִׁיטַת חַבַ"ד הוּא, אֲשֶׁר הַמֹּחַ הַשַּׁלִּיט עַל הַלֵּב בְּתוֹלַדְתּוֹ, יְשַׁעְבֵּד אֶת הַלֵּב לַעֲבוֹדַת ה' יִתְבָּרֵךְ, מִתּוֹךְ הַשְּׂכָלָה הֲבָנָה וְהַעֲמָקַת הַדַּעַת בִּגְדֻלַּת בּוֹרֵא הָעוֹלָם בָּרוּךְ־הוּא.

אגרות קודש

ב"ה, תשיעי בכסלו, ה'תשי"ג
ברוקלין, נ.י.

אל כל קהל עדת ישורון חובבי ומחזיקי תורה ומצוה

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

שנה זו היא שנת השלש עשרה לקיומו, בארצות הברית דאמריקה, של "מרכז הישיבות תומכי תמימים - ליובאוויטש", אשר עבודתו והתפתחותו כאן התחילה על ידיו ובפקודתו של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע תיכף להתישבותו באמריקה בשנת ה'ש"ת.

ת"ל, ובזכות הוד כ"ק רבותינו הק' זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, הנה הזריעה והנטיעה של שדה וכרם זה עשו פרי בהצלחה אלקית מופלגה, וכהיום הרי הרבה מאות תלמידים, כן ירבו, מישיבות אלו מכהנים פאר בתור רבנים, ראשי מתיבתות וראשי ישיבות, שובי"ם ושאר משרות קודש בקהלות חשובות בישראל; וגם אלו מהתלמידים ומחונכי ישיבות תומכי-תמימים המתפרנסים באופן אחר - על משמרתם במשמרת הקודש הם עומדים, לעבוד, כל אחד לפי מעמדו ומצבו, בשדה הרבצת תורה ויראת שמים ולקחת חלק בראש בהעסקנות של חיזוק היהדות בכל מקומות מושבותיהם.

יחד עם הפרחת והגדלת המוסד גדלו ג"כ ההוצאות הכרוכות בכלכלתו לכל סעיפיו, ובעת האחרונה נתרבו החובות ועלו למעלה ראש עד שמזעזעים את קיומו של המוסד ומכבידים במאד את הנהלתו והתפתחותו.

עזרה ממשית נחוצה בהקדם האפשרי.

ביום ראשון לפרשת בא, שני בשבט הבע"ל, תתקיים אי"ה החגיגה השנתית של "מרכז הישיבות תומכי תמימים-ליובאוויטש", ואלי' עיני ההנהלה נשואות שתביא הכנסה חשובה ומסוימה בכדי להקל, על כל פנים במדה ידועה, את עול החובות ולתת את האפשריות לנהל עבודת המוסד להבא, בעזה"י.

והנני פונה בזה לכל חובבי ומוקירי תורה ומצוה בבקשה ודרישה לסייע ולעזור בכל האפשריות בהכנות להחגיגה השנתית, לבוא ולהשתתף בחגיגה זו ולתרום תרומת הקודש בלב נדיב וביד פתוחה, ולהשפיע גם על ידידיהם ומכיריהם בכיוון זה,

וכבר מובטחים אנו מחז"ל, אשר גדולה זכות החזקת לומדי תורת חיים, דברי אלקים חיים, מקור חיים - להגן על כל העושים והמעשים ושיתברכו בכל מילי דמיטב, בבני חיי ומזוני רויחי.

בברכה שימלאו משאלות לבבם לטובה ונזכה כולנו לראות בהרמת קרן התורה וקרן ישראל סבא ולגאולה קרובה אמיתית ושלימה ע"י משיח צדקנו.

מתי הותרה 'טומאת התהום'? יום ראשון י' כסליו ה'תשפ"ב

הלכות ביאת המקדש פרק ד, הלכה ו: כֹּהֵן שֶׁעָבַד, וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁהָיָה טָמֵא... אִם הִיא טֻמְאַת הַתְּהוֹם – הַצִּיץ מְרַצֶּה... וְאֶפְלוּ נוֹדַע לוֹ שֶׁהוּא טָמֵא קֹדֶם שֶׁיִּזְרֹק הַדָּם, וְזָרַק – הוּרְצָה.

הקשה ה'כסף משנה':

בהלכה זו כתב הרמב"ם שכהן שהקריב קרבן וקודם זריקת הדם נודע לו שנטמא ב'טומאת התהום' (טומאה נעלמת שלא נודעה לשום אדם בעולם) — אם זרק, בדיעבד הציץ מרצה, אבל לכתחילה לא יזרוק. ואילו בהולך לשחוט את הפסח ועבר במקום שהיתה שם 'טומאת התהום' כתב הרמב"ם (הל' קרבן פסח פ"ו הי"א) ש"שוחט ואוכל פסחו" ומשמע שיכול לשחוט את פסחו ולזרוק את דמו לכתחילה!

ותירץ:

קרבן פסח הוא חובה ומצוה עוברת ולכן יכול לשוחטו לכתחילה, מה שאין כן שאר קרבנות, רק אם זרק את הדם — בדיעבד הורצה.

וה'שערי ישר' (שער ב, פ"כ) מבאר:

כהן שעבד ונודע לו שנטמא ב'טומאת התהום', הציץ מרצה ומכשיר את עבודתו (והיא הלכה למשה מסיני – פסחים פא, ב) וזאת בזמן שהציץ על מצחו (להלן ה"ח). ואילו בהולך לעשות את הפסח ונודע לו שהוא טמא ב'טומאת התהום', הרמב"ם (הל' קרבן פסח שם) לא הזכיר כלל שהדבר תלוי בריצוי ציץ.

וטעם החילוק:

בהיתר של 'טומאת התהום' נאמרו שני דינים. א. ההולך לשחוט את הפסח ועבר במקום שהיתה שם 'טומאת התהום' וספק האם נטמא בכלל, גם כאשר כבר נודע שהיתה הטומאה, מותר לו להקריב לכתחילה (כי גם עכשיו אין כאן ידיעה ברורה), ואינו צריך ריצוי ציץ כי העבודה נעשית בהיתר. ב. כאשר נודע שהיתה 'טומאת התהום' ומתברר שנטמא בוודאות, לכתחילה אסור לו להקריב קרבן, אך אם עבר והקריב — הציץ מרצה.

ולפי זה, בהולך לעשות הפסח ונטמא 'טומאת התהום' שכתב הרמב"ם ששוחט הפסח (לכתחילה) מדובר בטומאה שאינה וודאית ("שאפשר שנגע") וכיון שעבודתו בהיתר, לא הוזקק לריצוי ציץ. ואילו כאן, בכהן שעבד וקודם שזרק נודע שנטמא ב'טומאת התהום' מדובר שנטמא בוודאות, ולכן לא הותרה עבודתו לכתחילה שהרי לא שייך להתירה על סמך ריצוי הציץ כי הריצוי הוא על חטא ולא יתכן להתיר עשיית חטא במחשבה שהציץ ירצה עליו, ורק אם זרק — בדיעבד הציץ מרצה.

האם מין במינו חוצץ? יום שני י"א כסליו ה'תשפ"ב

הלכות ביאת המקדש פרק ה, הלכה יז: וְאִם הָיָה דָּבָר חוֹצֵץ בֵּינוֹ וּבֵין הַקַּרְקַע – כְּגוֹן שֶׁעָמַד עַל גַּבֵּי כֵלִים, אוֹ בְּהֵמָה, אוֹ עַל רַגְלֵי חֲבֵרוֹ – פָּסַל.

בשו"ת 'תורה לשמה' (סי' קפא) נשאל לגבי אדם שסייע לילד קטן בנטילת לולב, כאשר הניח את ידיו מתחת ידי הקטן כדי שהלולב לא יישמט, האם יכול הגדול לאחר מכן ליטול את הלולב בעצמו ולברך או שכבר יצא ידי חובתו בנענוע שעשה יחד עם הקטן, והרי זו ברכה לבטלה?

והשיב: מאחר והגדול אינו מחזיק בלולב עצמו אלא ידו של הקטן חוצצת בינו ללולב, לא יצא ידי חובה ועליו ליטול את הלולב ולברך.

אך יש לדון בדבר, שהרי 'מין במינו אינו חוצץ' ואם־כן למה נחשבת ידו של הקטן כחציצה בין ידו של הגדול ללולב?

אמנם, מבואר בהלכה זו שאסור שתהא חציצה בין רגלו של הכהן העובד לקרקע העזרה, ולכן אם עמד על רגלי חברו עבודתו פסולה. ולכאורה, מדוע רגלי חברו חוצצות בין רגלו של הכהן לקרקע והרי 'מין במינו אינו חוצץ'?

אלא מכאן מוכח כי הכלל 'מין במינו אינו חוצץ' נאמר רק לגבי שני חלקים של גוף אחד (כגון המקטיר בהמה שלמה על המזבח, אף על פי שרק האמורים ראויים להקרבה, יתר הבשר אינו חוצץ בין האמורים למזבח כי הם אותו גוף), אך שני גופים שונים חוצצים זה בעד זה גם אם הם מגוף אחד.

ומטעם זה נפסק ב'שלחן ערוך' (או"ח צא, ס"ד) שהנחת יד על הראש אינה נחשבת ככיסוי, אך אם אדם אחר מניח ידו על ראשו הרי זה כיסוי, כי ידו של האדם עצמו אינה נחשבת כחציצה לגבי הראש כיון שהכל גוף אחד, מה שאין כן ידו של אדם אחר.

ולכן יש לקבל את ההסבר שהגדול שאחז בידו של הקטן לא יצא ידי חובת נטילת לולב, כי ידו של הקטן שהוא גוף אחר חוצצת בינו ללולב.

'הדליקו נרות בחצרות קדשך' יום שלישי י"ב כסליו ה'תשפ"ב

הלכות ביאת המקדש פרק ט, הלכה ז: הֲדֶלֶקֶת הַנֵּרוֹת כְּשֵׁרָה בְּזָרִים; לְפִיכָךְ אִם הֵטִיב הַכֹּהֵן הַנֵּרוֹת וְהוֹצִיאָן לַחוּץ – מֻתָּר לְזָר לְהַדְלִיקָן.

לפי הלכה זו יישב ה'חתם־סופר' תמיהה בנוסח 'ועל הניסים' בחנוכה: "ואחר־כך באו בניך לדביר ביתך ופינו את היכלך וטהרו את מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך". ונשאלת השאלה: הרי הדלקת המנורה היא בפנים המקדש, בהיכל, ולא בחצר!

אלא שלפי פסק הרמב"ם שההדלקה יכולה להיעשות בחוץ, מובן — כי כיון שהיוונים טימאו את ההיכל ומילאוהו

בגילולים, הרי "עד שפינו את היכלך וטהרו את מקדשך... לא הדליקו נרות בפנים אלא בחצרות קדשך בעזרה" (דרשות חתם סופר סז, א).

אלא שעדיין אין הענין מיושב כל צורכו:

בפשטות מסתבר לומר שהיוונים הניחו גילולים בכל חלקי בית המקדש ולא רק בחצר, כפי שמוכח מסתימת הלשון "וטיהרו את מקדשך", היינו שטיהרו את כל בית המקדש. ואם כן, מנין לנו לומר שטיהרו את העזרה קודם שטיהרו את ההיכל ולכן לא יכלו להדליק בהיכל אלא בחוץ?

אלא שיתכן לבאר את תירוץ ה'חתם סופר' לפי מה שכתב ה'לבוש' (או"ח ר"ס עתר) שהיוונים הכניסו להיכל עבודה־זרה ותקרובת עבודה־זרה מטמאה דווקא באוהל. ואם כן, רק ההיכל נטמא באוהל, אבל העזרה, שלכמה דעות (אנצ"ת ע' הר הבית עמ' תקפד) לא היתה מקורה לא נטמאה, וממילא לא היה צורך לטהרה.

(לקוטי שיחות כה עמ' 236, והע' 10 שם)

מוקצה לעבודה־זרה - בדיבור או במעשה? יום רביעי י"ג כסליו ה'תשפ"ב

הלכות איסורי מזבח פרק ד, הלכה ד: מֵאֵימָתַי תִּפָּסֵל הַבְּהֵמָה אוֹ הָעוֹף מִשּׁוּם מֻקְצֶה? מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ כָּהֵן הַבְּמָרִים מַעֲשֶׂה – כְּגוֹן שֶׁגָּזוּ אוֹתוֹ אוֹ יַעֲבְרוּ לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה; אֲבָל בְּדִבָּרִים – אֵינוֹ נַעֲשֶׂה מֻקְצֶה, שֶׁאֵין הֶקְדֵּשׁ לַעֲבוֹדָה זָרָה.

מקור דברי הרמב"ם הוא בגמרא (תמורה כט, א): "אין מוקצה אסור אלא עד שיעשו בו מעשה", אבל כשייחדו אותו לעבודה זרה בדיבור בלבד, אינו נאסר.

אולם יש מפרשים כי מדובר באופן שהדבר כבר נאסר, והאיסור נמשך כל עוד לא נעשה בו מעשה המבטלו מייעודו לעבודה זרה, אולם משנעשה בו מעשה, כגון שנמסר לכמרים לאכילה, הרי הוא ניתר בכך (ראה רש"י שם).

והראב"ד נקט כפירוש השני, ולפי זה השיג על דברי הרמב"ם שאינו נעשה מוקצה בדברים בלבד וכותב כי משעה שייחדו אותו נאסר, אף שלא נעשה מעשה בגופו.

אולם לכאורה מפורש כדברי הרמב"ם בגמרא (ע"ז מד, ב): "האומר בית זה לעכו"ם, כוס זה לעכו"ם – לא אמר כלום", ומה פשר דברי הראב"ד?

ומפרש ה'לחם משנה': גם לדעת הראב"ד אין הבהמה נאסרת בדיבור בלבד, אלא שלדעת הרמב"ם צריך שיעשה מעשה גמור בגופה כגון שיגזוז אותה, ואילו לדעת הראב"ד די שינענע אותה ויאמר "זו לעבודה זרה".

וה'חלקת יעקב' (יו"ד סי' נג) דן האם מותר להשתמש להדלקת נר חנוכה בנרות שנכתב על אריזתם כי הם מיועדים לשימוש ביום חגם של הנוצרים, וכתב כי לדעת הרמב"ם לא נאסרו כי לא נעשה מעשה בגופם, אך לדעת הראב"ד לכאורה די בכך שנארזו לשם עבודה זרה כדי לאוסרם.

אולם למעשה כתב שמעיקר הדין יש להתיר אפילו לדעת הראב"ד, שהרי אין בכוונת בעל המפעל שימכרו רק לצורך יום אידם ולא למטרות אחרות, ואין כאן ייחוד לשם עבודה זרה. ומכל מקום, מהידור מצוה אין ראוי להשתמש בהם.

'מצוה הבאה בעבירה' פסולה מן התורה? יום חמישי י"ד כסליו ה'תשפ"ב

הלכות איסורי מזבח פרק ה, הלכה ט: אֵין מְבִיאִין מְנָחוֹת וּנְסָכִים... מֵעֲרֵלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם – מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִצְוָה הַבָּאָה בַּעֲבֵרָה... וְאִם הֵבִיא, לֹא נִתְקַדֵּשׁוּ לִהְיוֹתָן רְאוּיִין לְקָרְבָּן.

לדעת התוספות (סוכה ט, א ד"ה ההוא) הפסול של 'מצוה הבאה בעבירה' הוא מדרבנן, והוכיחו זאת מכך שדין סוכה גזולה, שאין אדם יוצא בה ידי חובתו, נלמד מהכתוב "חג הסוכות תעשה לך" (סוכה שלך- ולא גזולה) ולכאורה, מה הצורך בלימוד מהכתוב, הרי זו 'מצוה הבאה בעבירה', אלא מכאן שפסול זה אינו מן התורה.

וכתב ה'מנחת חינוך' (מצוה רצט, כ) כי מדברי הרמב"ם כאן, "אין מביאין מנחות ונסכים מערלה וכלאי הכרם מפני שהיא מצוה הבאה בעבירה... ואם הביא לא נתקדשו", משמע לכאורה שפסול 'מצוה הבאה בעבירה' הוא מן התורה.

והוסיף (ע"פ הטורי אבן ר"ה כח, א ד"ה שלמים) שיש להשוות בין השיטות:

'מצוה הבאה בעבירה' פסולה מן התורה רק כאשר העבירה מתבצעת בעת קיום המצוה, ואם לא קיים את המצוה, ממילא אין כאן עבירה ולכן מנחות ונסכים של ערלה וכלאי הכרם שהעבירה היא כשנהנה מאיסורים אלו, ואם לא יצא ידי חובת המצוה – אין כאן הנאה מהאיסור ולא נעשתה עבירה. וזהו שכתב הרמב"ם שלא נתקדשו "מפני שהיא מצוה הבאה בעבירה", מה שאין כן בסוכה גזולה, העבירה כבר נעשתה קודם קיום המצוה, ואף אם לא יצא ידי חובת המצוה – עבירת הגזל לא התבטלה, ולכן אין ה'מצוה הבאה בעבירה' נפסלת מן התורה, וכדברי התוספות.

וכן כתב ה'אור גדול' (סוכה פ"ג מ"א) לבאר שדברי הרמב"ם כאן לא יסתרו את מה שכתב לעיל (פ"ה ה"ז) שגזל קרבן ונתייאשו הבעלים – הקרבן כשר, ואין אומרים שזו מצוה הבאה בעבירה, כי בקרבן גזול עבירת הגזל כבר נעשתה ולא תתבטל אף אם נפסול את הקרבן מטעם 'מצוה הבאה בעבירה'.

זבח ללא נסכים יום שישי ט"ו כסליו ה'תשפ"ב

הלכות מעשה הקרבנות פרק ב, הלכה יב: וְלֹא הַנְּסָכִים מְעַכְּבִין אֶת הַזֶּבַח, אֶלָּא מֵבִיא אָדָם קָרְבָּנוֹ הַיּוֹם וּנְסָכָיו אַחַר עֲשָׂרָה יָמִים.

בגמרא (ברכות יד, ב) נאמר: "כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין – כאילו הקריב עולה בלא מנחה וזבח בלא נסכים". ויש לתמוה:

הרי בהלכה זו מבואר שאין חיוב להביא את הנסכים עם הקרבן ואפשר להביאם גם לאחר זמן, ואם כן מה החיסרון במביא 'זבח בלא נסכים'?

יש שתירצו כי אמנם אפשר להביא את הנסכים אחר הזבח, אך אין זה לכתחילה אלא בדיעבד, ואף שמלשון הרמב"ם "מביא אדם קרבנו היום וכו'" משמע אפילו לכתחילה, יש לומר שמדובר באופן שאין לו כעת נסכים ולכן יכול להביא את קרבנו אפילו לכתחילה ללא נסכים, אך הקורא קריאת שמע ויכול להניח באותה עת תפילין ואינו עושה כן, יש בידו עוון (שו"ת חקרי לב או"ח סי' ה).

ויש שהוסיפו לבאר: החיסרון באי הקרבת נסכים עם הזבח הוא משום שאמנם יוכל להקריב את הנסכים ביום אחר, אך השיר שעל הקרבן נאמר רק על הנסכים, וכיון שיביאם לאחר אותו יום בטל השיר. ולפי זה ההשוואה בין קריאת שמע ללא תפילין לזבח ללא נסכים היא כי כשם שבזבח ללא נסכים יתבטל השיר שנאמר על הנסכים רק בזמנו, כך בקריאת שמע ללא תפילין שאף אם יקיים מצות תפילין אחר כך ביטל קריאת שמע בזמנה (שו"ת בני חיי סי' כה).

ולפי זה אם לאחר מכן ישוב ויקרא קריאת שמע בתפילין בתוך זמן קריאת שמע, אין בכך כל איסור.

אמנם רבים כתבו שמותר לכתחילה להביא את הנסכים כמה ימים לאחר הבאת הזבח, ולפי זה גם האיסור לקרוא שמע ללא תפילין הוא רק אם אינו מניח תפילין כלל לאחר מכן, אך אם מניחן אחר כך אין בכך איסור.

וכן המנהג המקובל לקרוא קריאת שמע בבוקר קודם התפילה ללא תפילין, ולסמוך על כך שלאחר מכן מניחים תפילין, אפילו אם יעשה זאת לאחר שיעבור זמן קריאת שמע (ראה פסקי תשובות ח"א סי' נח, ט ובהערה 84).

האם יום כולל לילה?

שבת קודש ט"ז כסליו ה'תשפ"ב

הלכות מעשה הקרבנות פרק ד, הלכה א: כָּל הַקְּרָבָנוֹת אֵין מַקְרִיבִין אוֹתָן אֶלָּא בַּיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּיוֹם צַוֹּתוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב" – "בַּיּוֹם" וְלֹא בַּלַּיְלָה.

בהלכה כאן מבואר שמשמעות המילה 'יום' בתורה אינה כוללת את הלילה, וכן מצאנו בדינים נוספים, כגון מצות מילה שנאמר בה "וביום השמיני ימול" ולמדו מכאן שאינה כשרה בלילה. מאידך, דיני שבת ויום טוב וכדומה נוהגים בלילה כמו ביום, ויש להבין אם כן: האם 'יום' כולל גם לילה או לא?

מבאר ה'טורי אבן' (מגילה ז, ב):

במצוות שקיומן הוא על ידי מעשה, כגון מילה שופר ונטילת לולב, המילה 'יום' מתפרשת על היום דווקא, אך במצוות שקיומן הוא בהעדר עשייה כגון שביתת שבת ויום טוב תיבת 'יום' מתפרשת על כל היממה.

אך הוסיף כי כלל זה עצמו עדיין טעון ביאור: מדוע לעיתים תיבת יום מתפרשת על היום בלבד ולעיתים גם על הלילה?

ובספר 'מעשי למלך' (על הרמב"ם כאן) ביאר:

במצווה המתקיימת לאורך משך זמן, כגון שביתת שבת ויום טוב, מפרשים את תיבת 'יום' במשמעותה הרחבה, דהיינו שיש להימנע ממלאכה במשך כל היממה – גם ביום וגם בלילה, אך במצווה כגון מילה ולולב המתקיימת פעם אחת – ביום או בלילה, מפרשים שתיבת 'יום' מכוונת ליום ולא ללילה.

ובשו"ת מהרי"א אסאד (סי' קצ) כתב: המשמעות הפשוטה של תיבת 'יום' כוללת גם את הלילה, וכמו שהוכיח ה'אבן עזרא' (בתחילת פרשת בשלח) מהכתוב 'ביום הכותי כל בכור' והרי מכת בכורות היתה בלילה! ובאותם הדינים שנאמר בהם 'יום' וחז"ל קבעו שאינם מתקיימים בלילה, היינו משום שיש בהם איזו הוכחה מהכתוב שתיבת 'יום' באה למעט את הלילה (ויתכן שלגבי קרבנות מפרשים שהפסוק 'ביום צוותו' בא למעט את הלילה משום שמילים אלו הן מיותרות, ולכן בהכרח שבאו למעט את הלילה).

המשך ביאור למס' תענית ליום שישי עמ' א

שחכמת התורה תהא מונחת באדם מכורר כמוך. **אָמַר לָהּ** רבי יהושע, אף **אָבִיךְ דְּמֵי חֲמָרָא** – מטיל ומאחסן יין, שהוא משקה חשוב, **בְּמָנֵי דְּפַחְרָא** – בכלי חרס מכוערים. **אָמְרָה לֵיהּ** בתו של הקיסר, **אֶלָּא כְּמַאי נִירְמֵי** – בתוך איזה כלים נאחסנו, והלא כולם נוהגים כן. **אָמַר לָהּ** רבי יהושע, **אַתּוּן דְּחָשְׁבִיתוּ** – אתם שהינכם אנשים חשובים ועשירים, **רְמוּ כְּמָאנֵי דַּהֲבָא וְכַסְפָּא** – תאחסנו את היין בכלי זהב וכסף. **אָזְלָה** – הלכה בת הקיסר **וְאָמְרָה לֵיהּ לְאַבוּהָ** את עצתו של רבי יהושע, ושמע לעצתה **וּרְמָיָא לְחַמְרָא בְּמָנֵי דַּהֲבָא וְכַסְפָּא** – העביר את כל יינו לכלי זהב וכסף, **וּתְקִיף** – החמיץ. **אָתוּ** – באו משרתי הקיסר **וְאָמְרוּ לֵיהּ**, החמיץ יינך. **אָמַר לָהּ** הקיסר **לְבַרְתֵּיהּ, מַאן אָמַר לָךְ הָכִי** – מי הוא זה שיעץ לך כן. **אָמְרָה לֵיהּ, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה.** קָרְיוּהוּ – קראו לו, **אָמַר לֵיהּ** הקיסר, **אַמַּאי אָמְרַתְּ לָהּ הָכִי** – מדוע אמרת לה כך. **אָמַר לֵיהּ** רבי יהושע, **כִּי הֵיכִי דְּאָמְרָה לִי** – כשם שהיא אמרה לי, כיצד חכמה מפוארה נמצאת בכלי מכורר, **אֲמָרֵי** [אמרתי] **לָהּ** כיצד מניחים יין חשוב בכלי מכורר. וכוונתי היתה, שכשם שהיין מתקיים רק בכלי חרס, כך גם התורה מתקיימת רק באדם מכורר. שאלה בת הקיסר את רבי יהושע בן חנניה, **וְהָא אִיכָּא שַׁפִּירֵי דִּגְמִירֵי** – והרי יש גם אנשים יפים שתורתם מתקיימת בהם.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – י'-ט"ז כסלו ה'תשפ"ב

יום ראשון י' כסלו ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבואר בו שאין כהן גדול נכנס לקודש הקדשים אלא ביום הכפורים, ודין כהן הנכנס לקודש שלא בשעת עבודה.

א. אֵין כֹּהֵן גָּדוֹל נִכְנָס לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים אֶלָּא מִיּוֹם הַכִּפּוּרִים לְיוֹם הַכִּפּוּרִים[2]. וְכֹהֵן הֶדְיוֹט נִכְנָס לַקֹּדֶשׁ[3] לָעֲבוֹדָה בְּכָל יוֹם[4].

2) בשעת עבודה. 3) להיכל. 4) להקטיר הקטורת על מזבח הזהב שהוא בהיכל (כסף משנה). וכן להדליק המנורה, ולדישון מזבח הפנימי, ולהטבת הנרות, וראה למעלה בפרק ה מהלכות כלי המקדש הלכה יא שהיו נכנסים להיכל להשתחוות.

ב. וְהֶזְהֲרוּ כָּל הַכֹּהֲנִים[5] שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לַקֹּדֶשׁ אוֹ לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה[6]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַל יָבֹא בְּכָל עֵת אֶל הַקֹּדֶשׁ[7] - זֶה קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים; מִבֵּית לַפָּרֹכֶת - לְהַזְהִיר[8] עַל כָּל הַבַּיִת[9].

5) בספרא (פרשת אחרי מות פרשה א הלכה ו-ז): "או אחיך בבל יבוא ואין הבנים בלא יבוא - תלמוד לומר דבר אל אהרן, שאין תלמוד לומר אחיך, ומה תלמוד לומר אחיך לרבות את הבנים". ובלקח טוב שם נוסף: "וכן הוא אומר וישמע אברם כי נשבה אחיו, והוא לוט בן אחיו". 6) משום כבוד למקדש ויראה לפני השכינה (ספר המצוות לא תעשה סח). 7) [נראה שצריך להיות: "אל הקדש [וגו'] זה קדש הקדשים", והכוונה לסוף הפסוק: "אל פני הכפרת". והיינו ליד הארון, ועדיין לא ידענו מה דינו של כל הבית מבפנים לפרוכת]. 8) לחייב מלקות ולא מיתה. 9) [היינו הבית הפנימי (=בית קודש הקדשים), וכדעת ר' יהודה במנחות כז: שעל "כל ההיכל כולו ומבית לפרוכת בארבעים (=במלקות ארבעים ולא במיתה), ואל פני הכפורת (=ליד הארון) במיתה"].

ג. כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים[10] בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה[11], בֵּין כֹּהֵן הֶדְיוֹט בֵּין כֹּהֵן גָּדוֹל, אוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנִּכְנַס לוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יָמוּת. וְכַמָּה פְּעָמִים הוּא נִכְנָס לְשָׁם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים? אַרְבַּע, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ. וְאִם נִכְנַס חֲמִישִׁית - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[12].

10) כלומר, ליד הארון. 11) בספרא (שם הלכה ח): "ואל יבא בכל עת זה יום הכיפורים אל הקדש לרבות שאר ימות השנה". 12) בספרא (שם): "ואל יבא בכל עת זה יום הכיפורים" "פירוש מדלא כתיב בכל יום, אלא בכל עת, שמע מינה בעתות היום הקפיד הכתוב, שאף על פי שיש עת שהוא רשאי לבוא, לא כל עיתות היום ראויים לו לבא".

ד. וְהַנִּכְנָס לַקֹּדֶשׁ חוּץ לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים[13] שֶׁלֹּא לַעֲבוֹדָה אוֹ לְהִשְׁתַּחֲוֹוֹת[14], בֵּין הֶדְיוֹט בֵּין גָּדוֹל - לוֹקֶה, וְאֵינוֹ חַיָּב מִיתָה. שֶׁנֶּאֱמַר: אֶל פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת[15] וְלֹא יָמוּת - עַל קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים בְּמִיתָה, וְעַל שְׁאָר הַבַּיִת בְּלַאו וְלוֹקֶה.

13) ראה למעלה הלכה ב, שכל שלא קרב אל הארון הרי הוא בכלל "חוץ לקדש הקדשים". 14) כלומר, שלא להשתחוות, שהרי להשתחוות מותר, שהשתחוויה בכלל עבודה היא. 15) מכיוון שלא הביא תחילת הפסוק "אל מבית לפרוכת", אלא סוף הפסוק, נראה שדעתו כדעת ר' יהודה, שאינו חייב מיתה אלא על פני הכפורת, היינו ליד הארון.

ה. כֹּהֵן שֶׁיָּצָא מִן הַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה בִּלְבַד - חַיָּב מִיתָה. בֵּין כֹּהֵן גָּדוֹל בֵּין כֹּהֵן הֶדְיוֹט[16]. שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ פֶּן תָּמֻתוּ. כְּלוֹמַר, לֹא תַּנִּיחוּ עֲבוֹדָה וְתֵצְאוּ מְבֹהָלִים וּדְחוּפִים מִפְּנֵי גְּזֵרָה זוֹ. וְכֵן זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בְּכֹהֵן גָּדוֹל: וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא - אֵינוֹ אֶלָּא בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה בִּלְבַד, שֶׁלֹּא יַנִּיחַ עֲבוֹדָתוֹ וְיֵצֵא.

16) בספרא פרשת שמיני (מכילתא דמילואים הלכה מב-מג): "ומן המקדש לא יצא ולא יחלל, אימתי אינו יוצא ולא יחלל הוי אומר בשעת עבודה וכו', אין לי אלא אהרן ובניו שנתרבו בשמן המשחה וכו', מניין לכהנים של כל הדורות? תלמוד לומר כי שמן משחת ה' עליכם". וסובר רבינו, שהכוונה אף לכהנים הדיוטים שבכל הדורות, שאף על פי שנאמר (ויקרא י, ז) "כי שמן משחת ה' עליכם" וזה אינו אלא בכהן גדול, שהרי לדורות רק הוא נמשח בשמן המשחה. מכיוון שלא נאמר "כי בשמן הקדש נמשחתם", על כרחנו שאין הכוונה לכהנים גדולים הנמשחים בשמן, אלא אף לכהנים הדיוטים שאינם נמשחים, אבל משחת ה', שנמשחו בו בני אהרן, היא עליהם לדורות, כמו שנאמר (שמות מ, יד-טו) "ואת בניו תקריב וגו' ומשחת אותם וגו' והיתה להיות להם משחתם לכהונת עולם" (כסף משנה בשם הרמב"ן בספר המצוות ובפירוש על התורה סוף פרשת צו).

ו. אִם כֵּן, מִפְּנֵי מָה נִשְׁנֵית אַזְהָרָה זוֹ[17] בְּכֹהֵן גָּדוֹל? שֶׁכֹּהֵן הֶדְיוֹט שֶׁהָיָה בַּמִּקְדָּשׁ בַּעֲבוֹדָתוֹ וְשָׁמַע שֶׁמֵּת לוֹ מֵת שֶׁהוּא חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עָלָיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ[18] - אֵינוֹ עוֹבֵד, מִפְּנֵי שֶׁהוּא אוֹנֵן; וְאִם עָבַד וְהוּא אוֹנֵן שֶׁל תּוֹרָה - חִלֵּל עֲבוֹדָתוֹ, בֵּין בִּקְרְבַּן יָחִיד בֵּין בִּקְרְבַּן צִבּוּר. אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל עוֹבֵד כְּשֶׁהוּא אוֹנֵן[19], שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל. כְּלוֹמַר, יֵשֵׁב וְיַעֲבֹד עֲבוֹדָה שֶׁהָיָה עוֹסֵק בָּהּ[20] וְאֵינָהּ מִתְחַלֶּלֶת.

17) של "ומן המקדש לא יצא". 18) כלומר, בשעת העבודה אלא עומד שם עד שתיגמר על ידי כהן אחר, שהיציאה בשעת העבודה היא בזיון לקדשים (כסף משנה). וראיה לכך מהפסוק המפורש (ויקרא שם) בבני אהרן שהיו כהנים הדיוטים: "ומפתח אהל מועד לא תצאו". 19) של תורה אבל אונן דרבנן אינו מחלל עבודתו. 20) כלשון הברייתא (יומא יג:) "היה עומד ומקריב (פירוש: כהן גדול - תוספות שם דיבור המתחיל היה) על גבי המזבח וכו' ר' יוסי אומר יגמור". משמע רק עבודה שהיה עוסק בה, אבל להתחיל בעבודה - אסור.

1 **ז. וּמִנַּיִן שֶׁעֲבוֹדַת הָאוֹנֵן פְּסוּלָה? מִקַּל וָחֹמֶר: אִם**
2 **בַּעַל מוּם, שֶׁאוֹכֵל בְּקָדָשִׁים, אִם עָבַד - חִלֵּל; אוֹנֵן,**
3 **שֶׁהוּא אָסוּר בְּקָדָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא אָכַלְתִּי בְאֹנִי**
4 **מִמֶּנּוּ - דִּין הוּא שֶׁיְּחַלֵּל[21].**

21) בספר המצוות עשה קסה הביא רבינו מהפסוק "ומן המקדש לא יצא ולא יחלל" (ויקרא כא, יב) - "הא אחר שלא יצא חילל".

5 **ח. וְאַף עַל פִּי שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל עוֹבֵד אוֹנֵן - אָסוּר**
6 **לֶאֱכֹל[22] בְּקָדָשִׁים; שֶׁנֶּאֱמַר[23]: וְאָכַלְתִּי[24] חַטָּאת הַיּוֹם**
7 **הַיֵּיטַב בְּעֵינֵי יְיָ. וְכֵן אֵינוֹ חוֹלֵק לֶאֱכֹל בָּעֵרֶב[25]. אוֹנֵן**
8 **שֶׁעָבַד - אֵינוֹ לוֹקֶה[26]. וּמֻתָּר לִגַּע בְּקָדָשִׁים[27] אַף עַל**
9 **פִּי שֶׁלֹּא טָבַל; שֶׁלֹּא עָשׂוּ מַעֲלָה אֶלָּא בַּאֲכִילָה[28],**
10 **אֲבָל בִּנְגִיעָה - הֲרֵי זֶה טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.**

22) הוריות יב: "כהן גדול מקריב אונן ולא אוכל". 23) באהרן הכהן הגדול. 24) בזבחים קא. אמרו שאין ללמוד מפסוק זה אלא לקדשי שעה. וקדשי דורות למדו בקל וחומר ממעשר שני, שנאמר בו (דברים שם): "לא אכלתי באוני ממנו". 25) זבחים צח: צט. [שאף על פי שכהן גדול שאינו אונן, אינו זקוק לחלוקה, אלא נוטל כמה שרוצה (למעלה פרק ה מהלכות כלי המקדש הלכה יב ולהלן פרק י מהלכות מעשה הקרבנות הלכה יח) - כשהוא אונן, אינו נוטל אפילו בחלוקה]. 26) משום שאין בו לאו מפורש, אלא נלמד בקל וחומר או מדקדוק הכתוב "לא יצא ולא יחלל" - "הא אחר שלא יצא חילל", ראה למעלה הלכה ז. ואין עונשים מן הדין, וראה בכסף משנה. 27) שם צח: במשנה לפי הנוסחא שלפנינו. וכן כתב בפרק י"ב מהלכות אבות הטומאות הלכה טו. ובפירוש המשנה שם "אונן אינו נוגע". אבל בפירוש המשנה נוסחת ארץ ישראל הוגה שאונן אסור לאכול בקדש (תוספות יום טוב שם). 28) שטובל לפני האכילה (פסחים צא: וחגיגה כא. והלכות אבות הטומאות שם).

11 **ט. אֵי זֶהוּ אוֹנֵן? זֶה שֶׁמֵּת לוֹ מֵת מִן הַקְּרוֹבִים**
12 **שֶׁהוּא חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן[29], בְּיוֹם הַמִּיתָה בִּלְבַד -**
13 **הוּא הַנִּקְרָא אוֹנֵן דִּין תּוֹרָה[30], וְלַיְלָה הוּא אוֹנֵן**
14 **מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[31].**

29) "אמו ואביו, בנו ובתו, ואחיו ואחותו מאחיו" (פרק ב מהלכות אבל הלכה א, עיין שם). 30) ומחלל עבודתו (למעלה הלכה ו). 31) מדרבנן, ואינו מחלל עבודתו. כרבי שמעון וכרבי.

15 **י. וּמֵת שֶׁשָּׁהָה יָמִים וְאַחַר כָּךְ נִקְבַּר - כָּל אוֹתָם**
16 **הַיָּמִים שֶׁאַחַר יוֹם הַמִּיתָה הוּא אוֹנֵן מִדִּבְרֵיהֶם, וְכֵן**
17 **יוֹם הַקְּבוּרָה, וְאֵינוֹ תּוֹפֵשׂ לֵילוֹ[32]. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁמֵּת**
18 **לוֹ מֵת וּקְבָרוֹ לְאַחַר יוֹם הַמִּיתָה - כָּל יוֹם הַקְּבוּרָה**
19 **אֵינוֹ מַקְרִיב וְאֵינוֹ אוֹכֵל בְּקָדָשִׁים מִדִּבְרֵיהֶם, וְטוֹבֵל**
20 **וְאוֹכֵל לָעֶרֶב. וְיוֹם שְׁמוּעָה קְרוֹבָה[33] וְיוֹם לִקּוּט**
21 **עֲצָמוֹת[34] - הֲרֵי הוּא כְּיוֹם קְבוּרָה, שֶׁאֵינוֹ תּוֹפֵשׂ לֵילוֹ**
22 **וַאֲפִלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם. לְפִיכָךְ טוֹבֵל וְאוֹכֵל בְּקָדָשִׁים**
23 **לָעֶרֶב. אֲבָל יוֹם הַמִּיתָה - כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לֶאֱכֹל בּוֹ**
24 **קָדָשִׁים מִן הַתּוֹרָה, כָּךְ אָסוּר לֶאֱכֹל בְּלֵילוֹ**
25 **מִדִּבְרֵיהֶם; חוּץ מִן הַפֶּסַח בִּלְבַד, שֶׁהוּא אוֹכֵל**
26 **לָעֶרֶב[35], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.**

32) כדעת חכמים שם ק: ולא כדעת רבי (שם) שיום הקבורה תופס לילו. 33) בתוך שלושים יום למיתתו. 34) ברייתא בזבחים ק: שגם יום שמועה קרובה וגם יום ליקוט עצמות אינם תופשים לילותיהם אפילו מדרבנן, הרי שימים אלו אינם אלא מדרבנן. 35) פסחים שם. שכיוון שאנינות לילה אינה אלא מדרבנן - באכילת קדשים שאינה אלא מצוות עשה, לא ביטלו חכמים דבריהם, אבל בפסח שהוא בכרת, ביטלו חכמים דבריהם.

27 **יא. הָאֲבֵל אֵינוֹ מְשַׁלֵּחַ קָרְבְּנוֹתָיו כָּל שִׁבְעָה[36], אֲפִלּוּ**
28 **יַיִן אוֹ עֵצִים אוֹ לְבוֹנָה[37]. וְכֵן מְצֹרָע[38] אֵינוֹ מְשַׁלֵּחַ**
29 **קָרְבְּנוֹתָיו. כָּל זְמַן שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְבִיאָה אֶל הַמַּחֲנֶה[39]**
30 **- אֵינוֹ רָאוּי לְהַקְרָבָה. אֲבָל הַמְנַדֶּה יֵשׁ בּוֹ סָפֵק[40] אִם**
31 **מְשַׁלֵּחַ אִם אֵינוֹ מְשַׁלֵּחַ. לְפִיכָךְ, אִם הִקְרִיבוּ עָלָיו -**
32 **נִרְצָה[41].**

36) בברייתא של ר' שמעון (זבחים ומועד קטן שם) "בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא אונן" ואונן אינו אלא ביום המיתה, אבל בגמרא מועד קטן שם למדו מהברייתא הנ"ל גם לאבל וכן מפורש בתוספתא זבחים תחילת פרק י"א שאין האונן מביא קרבנות כל שבעה. 37) בזבחים שם: "ר' שמעון אומר שלמים (ויקרא ג, א "ואם זבח שלמים קרבנו") כשהוא שלם (שדעתו מיושבת עליו) מביאן, ואינו מביא כשהוא אונן, מניין לרבות את התודה וכו' העולה וכו' בכור מעשר ופסח וכו' חטאת ואשם וכו' העופות והמנחות והיין והעצים והלבונה, תלמוד לומר שלמים קרבנו כל קרבנות שהוא מביא, כשהוא שלם מביא ואינו מביא כשהוא אונן". 38) במועד קטן טז. למד כן ר' שמעון ממה שנאמר (יחזקאל מד, כז) "וביום בואו וגו' יקריב חטאתו" "בזמן שראוי לביאה ראוי להקרבה, בזמן שאינו ראוי לביאה אינו ראוי להקרבה". 39) [זו היא מחנה לויה, שהמצורע נשלח גם ממנה, שכן נאמר בו "וביום בואו". היינו כשהוא בא ביום השמיני לעזרת נשים לשער ניקנור (פרק ד מהלכות מחוסרי כפרה הלכה ב) שהוא מחנה לויה. ולפי זה פשוט שהוא הדין לזב, שאף הוא נשלח מחוץ למחנה לויה, שאינו משלח קרבנותיו. אבל טמא שרץ וכיוצא בו, שמותר לו

להיכנס למחנה לויה, משלח הוא קרבנותיו]. 40) ש"כל אותם שנים שהיו ישראל במדבר מנודין היו (=לשמים) ושלחו קרבנותיהם", והסתפקו חז"ל בזה שמא מנודה לבריות חמור ממנודה לשמים (מועד קטן טו:). ואף על פי שאינו רשאי לבוא עם העם, שאסור לעמוד בארבע אמותיו - ייתכן שאינו דומה למצורע, שאינו ראוי לבוא כלל אפילו יחידי, ואילו מנודה ראוי לבוא יחידי. 41) שמכיוון שלא נפשטה הבעיא אין לנו לפוסלו מספק. וכן דעת רבינו בכל הבעיות שבקרבנות.

1 **יב. טְמֵא שֶׁרֶץ וְכַיּוֹצֵא בוֹ[42] וְהֶעֱרֵל מְשַׁלְּחִין אֶת**
2 **קָרְבְּנוֹתֵיהֶם[43] וּמַקְרִיבִין עֲלֵיהֶן; חוּץ מִפֶּסַח[44], שֶׁאֵין**
3 **שׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ עַל טְמֵא שֶׁרֶץ[45], וְאֵין שׁוֹחֲטִין עַל**
4 **הֶעֱרֵל פֶּסַח, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. אֲבָל טְמֵא מֵת[46] - אֵין**
5 **מַקְרִיבִין עָלָיו קָרְבָּן כְּלָל[47] עַד שֶׁיִּטְהָר[48].**

42) [שראויים לבוא לעזרת נשים. אבל זב שאינו ראוי לבוא לעזרת נשים - אינו בכלל זה. והמדובר בטמא שרץ שלא טבל ולפיכך אין שוחטין עליו קרבן פסח, כדלהלן, אבל אם טבל - שוחטין עליו גם קרבן פסח, כמפורש בפרק ו מהלכות קרבן פסח הלכה א]. 43) בפסחים סב. "בכל הזבחים ערל וטמא משלחין קרבנותיהם". וכן הוא בזבחים כב: 44) שאין שוחטין אותו אלא על מי שראוי לאכול. 45) כל זמן שלא טבל. 46) זבחים שם. ולמדו כן ממה שנאמר בפסח (במדבר ט, י-יא) "איש איש כי יהיה טמא לנפש וגו' ועשה פסח לה' בחודש השני וגו'", ואפילו אם חל שביעי שלו להיות בערב פסח והוזה עליו כדין וגם טבל, שהוא ראוי לאכול בלילה אין שוחטין וזורקין עליו, כמפורש בפרק ו מהלכות קרבן פסח שם. והוא הדין לקרבן אחר. 47) בזבחים שם נחלקו בזה ריש לקיש וזקני דרום, ואמרו שם, שגם לזקני דרום אין שוחטין עליו לכתחילה, ואם כן לריש לקיש המחמיר - פסול אפילו בדיעבד (כסף משנה). 48) היינו אחר הזאות וטבילה, וביום השמיני שלו, ראה למעלה.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) תתבאר בו המצוה לשלח טמאים מן המקדש, ושכל שטומאתו חמורה מחבירו - חמור שילוחו ממנו.

6 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְשַׁלֵּחַ כָּל הַטְּמֵאִים מִן הַמִּקְדָּשׁ[2],**
7 **שֶׁנֶּאֱמַר: וִישַׁלְּחוּ מִן הַמַּחֲנֶה[3] כָּל צָרוּעַ וְכָל זָב[4] וְכֹל**
8 **טָמֵא לָנָפֶשׁ[5].**

2) ראה ספר המצוות, עשה לא. 3) שלש מחנות היו: מחנה שכינה, מחנה לויה ומחנה ישראל, ראה למעלה פ"ז מהלכות בית הבחירה הלכה יא. וכאן המדובר במחנה שכינה (להלן הלכה ב הערה ה). 4) ראה פסחים סו: ונכפלה מצוה זו בדברים כג, א "ויצא אל מחוץ למחנה", ואמרו בספרי תצא (דברים שם) "זו מצות־עשה". 5) כלומר, טמא מת.

9 **ב. זֶה הַמַּחֲנֶה הָאָמוּר כָּאן הוּא מַחֲנֵה שְׁכִינָה[6],**
10 **שֶׁהוּא מִפֶּתַח עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וְלִפְנִים[7]. שׁוֹמֵעַ אֲנִי[8],**
11 **שֶׁהַמְּצֹרָע וְהַזָּב וּטְמֵא מֵת שְׁלָשְׁתָּן בְּמָקוֹם אֶחָד[9].**
12 **תַּלְמוּד לוֹמַר בִּמְצֹרָע: בָּדָד יֵשֵׁב, מִחוּץ לַמַּחֲנֶה**
13 **מוֹשָׁבוֹ - זֶה מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל[10], שֶׁהוּא מִפֶּתַח יְרוּשָׁלַיִם**
14 **וְלִפְנִים[11]. מַה מְּצֹרָע[12], שֶׁטֻּמְאָתוֹ חֲמוּרָה[13], חָמוּר**
15 **שְׁלוּחוֹ מִשְׁלוּחַ חֲבֵרוֹ[14]; אַף כֹּל שֶׁטֻּמְאָתוֹ חֲמוּרָה,**
16 **חָמוּר שְׁלוּחוֹ מִשְׁלוּחַ חֲבֵרוֹ. לְפִיכָךְ מְשַׁלְּחִין אֶת**
17 **הַמְּצֹרָע חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת[15], שֶׁהוּא חוּץ**
18 **לִירוּשָׁלַיִם[16], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְטַמֵּא בְּבִיאָה[17] מַה שֶׁאֵין**
19 **הַזָּב מְטַמֵּא[18].**

6) ספרי בתחלת פרשת נשא, ופסחים סח. ובספר המצוות (שם): "ומחנה זה האמור כאן הוא מחנה שכינה וכו' ולשון ספרי (פ' נשא במדבר שם) וישלחו מן המחנה, אזהרה לטמאים שלא יכנסו למקדש בטומאה, וכבר נכפל ציווי זה בלשון אחר, והוא אמרו יתעלה כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה ויצא אל מחוץ למחנה (דברים כג, יא). רצה כאן באמרו "מחוץ למחנה", מחנה שכינה". 7) שבבית המקדש, כי "כשם שהיו במדבר שלש מחנות: מחנה שכינה ומחנה לויה ומחנה ישראל, כך היו בירושלים. מפתח ירושלים ועד פתח הר הבית – מחנה ישראל, מפתח הר הבית ועד שערי ניקנור – מחנה לויה, משערי ניקנור ולפנים – מחנה שכינה" (תוספתא כלים בבא קמא פ"א, הוצאת צוקרמנדל עמ' 570 10). וראה למעלה בהלכות בית הבחירה שם, ובפירוש המשנה כלים פרק א משנה ח. 8) מהפסוק הנ"ל של "וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש", וכל זה בספרי שם. 9) כלומר, משולחים ממחנה שכינה בלבד. 10) כי זוהי המשמעות של "בדד ישב", שהוא לבדו שם, ואין אחר במחיצתו (כסף משנה). 11) תוספתא שם. 12) ספרי פ' נשא שם. 13) שהרי מטמא בביאה, ראה להלן סוף ההלכה. 14) שהרי רק בו שמענו שהוא משולח גם ממחנה ישראל. 15) ספרא פ' תזריע פרק יב הלכה יד. 16) ראה בפ"א ממסכת כלים משנה ז, כי הוא משולח גם מעיירות המוקפות חומה. וראה למעלה בהלכות בית הבחירה שם הלכה יג, ולהלן הלכה ח. 17) ספרי שם. כלומר, "מטמא בביאתו לבית, בין בימי החלט בין בימי הסגר, כיצד? נכנס לבית נטמא כל אשר בבית וכו'" (להלן פרק י מהלכות טומאת צרעת הלכה יב, וראה גם בכלים פ"א משנה ד). 18) שאין מטמא בביאה אלא במשכב ובמושב (להלן הלכה ג, ובפ"א מהלכות טומאת משכב ומושב הלכה א). ובפסחים סז: אמרו: "מאי חומריה דמצורע, שכן טעון פריעה ופרימה, ואסור בתשמיש המטה". ועיין בתוספות שם ד"ה כשם, וראה מה שכתב בזה בהר המוריה כאן.

20 **ג. וּמְשַׁלְּחִין זָבִין וְזָבוֹת נִדּוֹת וְיוֹלְדוֹת חוּץ לִשְׁתֵּי**
21 **מַחֲנוֹת, שֶׁהוּא חוּץ לְהַר הַבַּיִת[19], מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְטַמְּאִין**
22 **הַמִּשְׁכָּב וְהַמּוֹשָׁב אֲפִלּוּ מִתַּחַת הָאֶבֶן[20] מַה שֶׁאֵין**
23 **הַמֵּת מְטַמֵּא[21].**

19) ראה למעלה פרק ז מהלכות בית הבחירה הלכה טו, ובכלים פרק א משנה ח. 20) שם בספרי. וביאר זאת רבינו בפ"ו מהלכות מטמאי משכב ומושב הלכה ה, שאם "היו אבנים גדולות למעלה מן הכלי העשוי למשכב או למרכב

ונישא הזב על האבנים מלמעלה, נטמא המשכב או המרכב ונעשה אב טומאה". 21) כן הוא בנדה סט: וכן נראה בשבת פג:

ד. טְמֵא מֵת, אֲפִלּוּ הַמֵּת עַצְמוֹ - מֻתָּר לְהִכָּנֵס לְהַר הַבַּיִת[22]; שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ - עִמּוֹ בְּמַחֲנֵה הַלְוִיָּה.

22) כל הלכה זו היא בתוספתא כלים בבא קמא פרק א, והובאה בפסחים סז. נזיר מה. וסוטה כ.

ה. הַחֵיל[23] - מְשַׁלְּחִין מִמֶּנּוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּטְמֵאֵי מֵת וּבוֹעֲלֵי נִדּוּת[24]; אֲבָל טְבוּל יוֹם[25] נִכְנָס לְשָׁם, שֶׁכְּבָר טָבַל[26].

23) ראה למעלה פ"ה מהלכות בית הבחירה הלכה ג כי "לפנים ממנו (=מהר הבית) סורג מקיף סביב גובהו עשרה טפחים, ולפנים מן הסורג החיל גובהו עשר אמות". 24) כלים שם. וכן הוא למעלה שם פרק ז הלכה טז. וכל זה מדרבנן, אבל מן התורה אפילו בעזרת נשים מותרים, שכל זה מחנה לויה עד עזרת ישראל, ראה ר"ש ורא"ש פרק א ממסכת כלים משנה ח. 25) שטבל ולא העריב שמשו. 26) כן נראה במשנה שם שרק מעזרת נשים משלחים אותו. וכן כתב גם בפירוש המשנה שם: "ולא נרחיק טבול יום מן החיל כמו (מה) שהרחקנו טמא מת, לפי שטבול יום כבר נטהר, ואינו מטמא את האדם כטמא מת", וראה ספרי שם.

ו. עֶזְרַת הַנָּשִׁים - מְשַׁלְּחִין מִמֶּנּוּ טְבוּל יוֹם[27], אֲבָל לֹא מְחֻסַּר כִּפּוּרִים[28]; שֶׁמְּחֻסַּר כִּפּוּרִים הֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ[29]. וְאִסּוּר טְבוּל יוֹם בְּמַחֲנֵה לְוִיָּה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[30].

27) כלים שם, ולמעלה פרק ז מהלכות בית הבחירה הלכה יז. 28) כן נראה בכלים שם, שרק מעזרת ישראל משלחים אותו. ומחוסר כיפורים הוא, זב וזבה, מצורע ויולדת אחר שטבלו והעריב השמש ועדיין לא הביאו קרבנותיהם, ראה להלן פ"א מהלכות מחוסרי כפרה הלכה א. 29) כלומר, אף כי טומאתו היתה חמורה – כיון שהעריב שמשו, אין מרחיקים אותו כמו טבול־יום, שעדיין לא העריב שמשו. ובספרי שם אמרו: טבול יום חמור ממחוסר כפרה, שטבול־יום אסור בתרומה, ומחוסר כיפורים מותר בתרומה. 30) מדרבנן. וכן כתב רבינו למעלה פרק ז מהלכות בית הבחירה הלכה יז, וראה פסחים צב: יבמות ז: הוריות ה. וזבחים לב:

ז. מֵעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל[31] וְלִפְנִים - אֲפִלּוּ מְחֻסַּר כִּפּוּרִים לֹא יִכָּנֵס לְשָׁם[32], שֶׁעֲדַיִן לֹא טָהַר טָהֳרָה גְּמוּרָה[33]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֲרָה, מִכְּלָל שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה טָהֳרָתָהּ.

31) שכאן מתחיל מחנה שכינה. 32) כלים שם. וראה בהלכות בית הבחירה שם הלכה יח. 33) בסנהדרין פג: למדו כן מפסוק זה לענין מחוסר כפרה ששימש במקדש, ואילו לענין כניסה למקדש למדו מפסוק אחר, שנאמר (במדבר יט, יג) "טמא יהיה עוד טומאתו בו" – "טומאתו בו, לרבות מחוסר כיפורים" (מכות ח:) וראה בהר המוריה.

ח. הַטָּמֵא הַמְשֻׁלָּח מֵהַר הַבַּיִת[34], אִם נִכְנַס - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה[35]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָצָא מִחוּץ לַמַּחֲנֶה - זֶה מַחֲנֵה שְׁכִינָה[36], וְלֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה - זֶה מַחֲנֵה לְוִיָּה[37]. וְכֵן מְצֹרָע שֶׁנִּכְנַס לִירוּשָׁלַיִם - לוֹקֶה[38]. אֲבָל אִם נִכְנַס לִשְׁאָר הֶעָרִים הַמֻּקָּפוֹת חוֹמָה[39], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי[40], לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: בָּדָד יֵשֵׁב - אֵינוֹ לוֹקֶה[41].

34) ראה למעלה פרק ה מהלכות בית הבחירה הלכה א, מהו הר הבית. 35) וגם לוקה. ראה תוספתא כלים בבא קמא פ"א. 36) בפסוק הנ"ל אין אלא עשה ולא לא־תעשה. וראה להלן הלכה י שעובר בלא־תעשה משום "ולא יטמאו את מחניהם". 37) כן הוא בספר המצוות לא־תעשה עח, ובסמ"ג לאוין שד. אבל בפסחים סח. במסקנת הגמרא אמרו להיפך: "ויצא אל מחוץ למחנה, זה מחנה לויה. ולא יבא אל תוך המחנה, זה מחנה שכינה", וכן הוא בספרי תצא (דברים שם) "ר"ש התימני אומר: ויצא אל מחוץ למחנה, זה מחנה לויה. ולא יבא אל תוך המחנה, זה מחנה שכינה". וראה בכסף־משנה. 38) תוספתא כלים שם (הובאה שם בפירוש המשנה כלים פרק א משנה ח): "נכנסו מצורעים לפנים מן החומה לוקין את הארבעים". (ומה שאמר רב חסדא (פסחים סז.) "מצורע שנכנס לפנים ממחיצתו פטור, שניתקו הכתוב לעשה", יתכן כי הכוונה לשאר הערים המוקפות חומה, ראה להלן). 39) ראה פירוש רא"ש כלים פרק א משנה ז: "והוא שיהו מוקפות מימות יהושע בן נון, דומיא דבתי ערי חומה דדרשינן בפ' בהר איש כי ימכור בית מושב עיר חומה, יכול הקיפוה חומה מכאן ולהבא, ת"ל בית מושב עיר חומה, שהיא מוקפת חומה מימות יהושע בן נון". וכן כתב הר"ש שם. 40) בכלים שם: "עיירות המוקפות חומה מקודשות ממנה, שמשלחין מתוכן את המצורעים", וראה גם למעלה פרק ז מהלכות בית הבחירה הלכה יג. 41) כן כתב רבינו גם בפירוש המשנה לכלים פרק א בסוף משנה ח. (ויתכן כי כן מפרש רבינו דברי רב חסדא בפסחים שם הנ"ל).

ט. נִכְנַס הַמְּצֹרָע לְהַר הַבַּיִת - לוֹקֶה שְׁמוֹנִים[42]. אֲבָל טָמֵא מֵת[43] אוֹ טְבוּל יוֹם[44] שֶׁנִּכְנַס לְעֶזְרַת נָשִׁים, אוֹ מְחֻסַּר כִּפּוּרִים[45] שֶׁנִּכְנַס לְעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

42) ארבעים על כניסתו לירושלים, וארבעים על כניסתו להר הבית, ראה תוספתא כלים שם: "נכנסו מצורעים לפנים מן החומה לוקין את הארבעים, זבין וזבות נדות ויולדות להר הבית - לוקין שמונים", ובהגהת הגר"א מגיה: "כו' ויולדות שנכנסו להר הבית לוקין ארבעים (וכ"ה בפסחים שם), מצורע שנכנס להר הבית לוקה שמונים". אבל פלא הדבר שהרי רבינו במסכת כלים פרק א משנה ח הביא תוספתא זו כמקורה שלא כהגהת הגר"א. וראה בתוספת ראשונים שם. 43) למעלה הלכה ה ביארנו כי מן התורה מותר לטמא מת ליכנס לעזרת נשים, וראה גם למעלה פרק ז

מהלכות בית הבחירה הלכה יז. 44) ראה למעלה הלכה ו, ובהלכות בית הבחירה שם, כי מן התורה מותר לטבול־יום ליכנס לעזרת נשים. 45) אף־על־פי שאמרו בברייתא במנחות כז: "מחוסרי כפרה שנכנסו לעזרה (=לעזרת ישראל) בשוגג חייב חטאת, במזיד ענוש כרת", וכן הוא בתוספתא (כלים ב"ק פ"א הוצ' צוק"מ עמ' 569 29) "כל הטמאים שנכנסו משער ניקנור ולפנים (=עזרת ישראל), אפילו הן מחוסרי כפרה, הרי אלו חייבין על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת" (ראה בהשגת הראב"ד), - זה אינו אלא למאן דאמר "מחוסר כיפורים דזב, כזב" (זבחים יז:), אבל דעת רבינו היא "מחוסר כיפורים דזב, לאו כזב" וכמה ראיות לדבר, ראה בכסף־משנה. וכן הוא בפי"ח מהלכות פסולי המוקדשין הלכה יד. וכן נראה למעלה הלכות בית הבחירה שם הלכה יח, ולהלן פ"ד הלכה ד, ופ"ט הלכה יא.

1 **י. וּכְשֶׁם שֶׁשִּׁלּוּחַ טְמֵאִים[46] מִן הַמִּקְדָּשׁ[47] בַּעֲשֵׂה, כָּךְ**
2 **אִם נִכְנְסוּ[48] - עוֹבְרִים בְּלֹא תַעֲשֶׂה[49]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא**
3 **יְטַמְּאוּ אֶת מַחֲנֵיהֶם - זֶה מַחֲנֵה שְׁכִינָה[50].**

46) שנאמר "וישלחו מן המחנה וגו'" (למעלה הלכה א). וראה גם למעלה הלכה ח "ויצא מחוץ למחנה, זו מחנה שכינה". 47) היינו מחנה שכינה, מעזרת ישראל ולפנים. 48) למחנה שכינה. 49) ראה מכות יד: וספרי זוטא לבמדבר שם, ובספר המצוות לא־תעשה עז. 50) כלומר, הנשלחים ממחנה שכינה אם נכנסו, עוברים בלא־תעשה הנ"ל, ואילו אלו הנשלחים ממחנה לויה, אם נכנסו למחנה לויה, עוברים בלא־תעשה אחר, משום שנאמר "לא יבוא אל תוך המחנה", ראה למעלה הלכה ח.

4 **יא. וּמִנַּיִן שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵר אֶלָּא אִם כֵּן נִכְנַס, אֲבָל אִם**
5 **נָגַע בָּעֲזָרָה מֵאַחוֹרֶיהָ - פָּטוּר? שֶׁנֶּאֱמַר בְּיוֹלֶדֶת: וְאֶל**
6 **הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא[51].**

51) בספר המצוות שם, כתב רבינו וז"ל: "ובספרא (ראה שם פ' תזריע פרק א הלכה ט) אמרו לפי שנאמר והזרתם את בני ישראל מטומאתם ולא ימותו (שם טו, לא), שומע אני בין מתוכו בין מאחוריו, כלומר, גם הנוגע במקדש מאחוריו כשהוא טמא, מתחייב כרת, תלמוד־לומר ביולדת, ואל המקדש לא תבוא, ושם נתבאר שדין היולדת ודין שאר טמאים שוים בזה".

7 **יב. טָמֵא שֶׁנִּכְנַס לַמִּקְדָּשׁ[52] בְּמֵזִיד - עָנוּשׁ כָּרֵת;**
8 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם לֹא יְכַבֵּס וּבְשָׂרוֹ לֹא יִרְחָץ וְנָשָׂא**
9 **עֲוֹנוֹ[53]. בְּשׁוֹגֵג - מֵבִיא קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד[54]; שֶׁנֶּאֱמַר:**
10 **אוֹ נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכָל דָּבָר טָמֵא[55]. וְאֵין חַיָּבִין כָּרֵת**
11 **אוֹ קָרְבָּן אֶלָּא מֵעֲזָרַת יִשְׂרָאֵל וְלִפְנִים[56], אוֹ עַל**
12 **תּוֹסֶפֶת הָעֲזָרָה[57] שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה קְדֻשָּׁה גְּמוּרָה, כְּמוֹ**
13 **שֶׁבֵּאֲרְנוּ[58].**

52) לעזרה, ראה להלן. 53) בספרא אחרי פרק יא הלכות יג – טו: "יכול על כיבוס בגדים יהיה ענוש כרת, תלמוד־לומר ובשרו לא ירחץ ונשא עוונו. הא כיצד, על רחיצת גופו עונש כרת וכו'. מנין שאינו מדבר אלא בטומאת מקדש וקדשיו, הזהיר וענש על ידי טומאה, וחייב קרבן על ידי טומאה, מה קרבן שחייב להלן על ידי טומאה בטומאת מקדש וקדשיו, אף עונש ואזהרה האמורים כאן על ידי טומאה בטומאת מקדש וקדשיו. אחרים אומרים "ונשא עוונו" "ונשא עוונו" לגזירה־שוה, מה נשיאת עוון האמור להלן בכרת, אף כאן בכרת". ומה שלא מביא רבינו מפסוק מפורש (במדבר יט, יג – כ) "כל הנוגע במת בנפש האדם אשר ימות ולא יתחטא את משכן ה' טמא ונכרתה הנפש ההיא מישראל וכו' ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל כי את מקדש ה' טמא" – "משום דשם אינו מבואר אלא במת החמור, אבל בשאר טומאות לא שמענו" – (הר המוריה), אבל להלן בפרק י מהלכות שגגות הלכה ה הביא רבינו הפסוק בבמדבר הנ"ל, וז"ל "ובנכנס למקדש נאמר, ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל כי את מקדש ה' טמא", וראה בספר המצוות שם. 54) ראה להלן בפרק א מהלכות שגגות הלכה ג, ובפרק י שם הלכה א. 55) ראה ספרא ויקרא (דבורא דחובה פרק יב הלכה י) "ומנין שאינו מדבר אלא בטומאת מקדש וקדשיו, הזהיר וענש על ידי טומאה וחייב קרבן על הטומאה, מה עונש ואזהרה האמורים להלן על ידי טומאה, בטומאת מקדש וקדשיו, אף קרבן שחייב כאן על ידי טומאה בטומאת מקדש וקדשיו" וראה גם להלן פרק י מהלכות שגגות הלכה ה. 56) ראה שבועות יד. במשנה, ובמסכת כלים פרק א משנה ח, שאין חייבים כרת אלא במחנה שכינה, דמשכן ומקדש כתיב (במדבר שם), ובהקומץ רבה (מנחות כז:) תנא מחוסר כיפורים (ראה למעלה הלכה ט) שנכנס לעזרה שוגג חייב חטאת, במזיד עונש כרת, ואין צ"ל טבול־יום ושאר כל הטמאים (ר"ש כלים שם). 57) שבועות שם במשנה. 58) למעלה פרק ו מהלכות בית הבחירה, הלכה יב.

14 **יג. וְאֵי זֶהוּ הַטָּמֵא שֶׁחַיָּב כָּרֵת עַל הַמִּקְדָּשׁ? כֹּל**
15 **שֶׁנִּטְמָא בְּטֻמְאָה מִן הַמֵּת שֶׁהַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עָלֶיהָ[59],**
16 **שֶׁכְּבָר נִתְפָּרֵשׁ בִּנְזִירוּת[60]; אוֹ שֶׁיִּגַּע בְּאָדָם אוֹ בְּכֵלִים**
17 **שֶׁנִּטְמְאוּ בְּאוֹתָן הַטֻּמְאוֹת שֶׁהַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶם[61],**
18 **שֶׁהֲרֵי הוּא שֵׁנִי לְרִאשׁוֹן[62] שֶׁנָּגַע בְּמֵת; אוֹ שֶׁנִּטְמָא**
19 **בִּשְׁאָר אֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת[63] שֶׁל תּוֹרָה שֶׁיִּתְפָּרְשׁוּ**
20 **בִּמְקוֹמָן[64].**

59) "אבל המתטמא בטומאות מן המת שאין הנזיר מגלח עליהן וכו' פטור על ביאת המקדש" (להלן הלכה יד) והוא במשנה נזיר נו: כדעת ר' אליעזר משום ר' יהושע, ולא כר' מאיר, וכן כתב בפירוש המשנה כי "מאמר ר"מ אינו נכון". 60) בהלכות נזירות פרק ז הלכות א־ו. 61) אף־על־פי שהנוגע בכלים שנגעו במת אם הוא נזיר אינו מגלח (נזיר נד. במשנה) וכל־שכן שהנוגע באדם שנגע במת שוודאי אינו מגלח, ואף־על־פי־כן הם חייבים על ביאת המקדש, שלא אמרו (שם נו: במשנה) "כל טומאה מן המת שאין הנזיר מגלח עליה, אין חייבין עליה על ביאת מקדש", אלא למעט רביעית דם ורובע עצמות, שמעיקרן אין בהן גילוח, אבל הנוגע באדם או בכלים שנוגע במת, שעיקרה של טומאה, דהיינו המת, הנזיר נגלח עליה, חייבים עליה על ביאת מקדש. ומה שנאמר (במדבר יט, כ) "ואיש אשר יטמא

ולא יתחטא", וממנו למדו (ירושלמי נזיר פ"ז הלכה ד) שאינו חייב אלא אם צריך חיטוי (=הזאה שלישי ושביעי) – כן הוא פירושו: ואיש אשר יטמא, כלומר שנגע במי שהוא צריך חיטוי – חייב, ולפיכך חייב גם הנוגע באדם שנגע במת, אף־על־פי שזה השני אינו טעון חיטוי (כסף משנה). 62) ירושלמי שם. 63) שכן מפורש בתורה (ויקרא ה, ב) "נפש אשר תגע וגו' בנבלת חיה וגו' או בנבלת שרץ וגו'". 64) בהלכות אבות הטומאות.

יד. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל הַטָּעוּן בִּיאַת מַיִם[65] מִן הַתּוֹרָה - חַיָּב כָּרֵת עַל בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ[66], וַאֲפִלּוּ אַחַר שֶׁטָּבַל, עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ[67]. אֲבָל הַמִּתְטַמֵּא בְּטֻמְאוֹת מִן הַמֵּת שֶׁאֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר עַל בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ[68].

65) כלומר, טבילה. 66) פרה פרק יא משנה ד: "כל הטעון ביאת מים מדברי תורה וכו' ואם בא אל המקדש, בין לפני ביאתו (=במים) בין לאחר ביאתו, חייב". 67) משנה שם, ראה למעלה בסמוך. 68) משנה נזיר נו: וראה בהלכה הקודמת.

טו. וְכֵן הַנּוֹגֵעַ בְּכֵלִים שֶׁנָּגְעוּ בְּאָדָם שֶׁנָּגַע בְּמֵת[69], אוֹ שֶׁנָּגַע בְּאָדָם שֶׁנָּגַע בְּכֵלִים הַנּוֹגְעִים בְּמֵת[70], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָמֵא רִאשׁוֹן לְעִנְיַן תְּרוּמָה וּלְטַמֵּא בְּשַׂר קָדָשִׁים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר עַל בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ; שֶׁדְּבָרִים אֵלּוּ הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה[71]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּטוּר, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[72].

69) שהנוגע השני הוא שלישי לראשון שנגע במת – אינו חייב, אף־על־פי שנגע בכלים הצריכים חיטוי. וראה בירושלמי שם. 70) אף כאן אינו אלא שלישי לראשון, וכנ"ל. 71) "שהרי לא נתפרשו בתורה אלא זה שנטמא במת, שהוא אב, והשני הנוגע בו שהוא ראשון (פ"ה מהלכות טומאת מת הלכה ה). 72) כן נראה ממה שאמרו במשנה (נזיר שם) "וכל טומאה מן המת שאין הנזיר מגלח עליה אין חייבין עליה על ביאת המקדש" – הרי שלא מיעטו אלא מחיוב, אבל איסורא איכא. והוא־הדין לשלישי לראשון, וראה בכסף־משנה.

טז. הַמַּכְנִיס שֶׁרֶץ[73] וְכֵיוֹצֵא בּוֹ[74] בַּמִּקְדָּשׁ אוֹ שֶׁהִכְנִיס אָדָם טָמֵא לַמִּקְדָּשׁ[75] - הֲרֵי זֶה חַיָּב כָּרֵת, שֶׁהֲרֵי טִמֵּא מִקְדַּשׁ יְיָ. אֲבָל הַזּוֹרֵק כֵּלִים טְמֵאִים לַמִּקְדָּשׁ, אֲפִלּוּ הָיוּ כֵּלִים שֶׁנָּגְעוּ בְּמֵת - פָּטוּר מִן הַכָּרֵת, אֲבָל חַיָּב מַלְקוּת[76]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם לֹא יְכַבֵּס וְגוֹמֵר. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[77]: עַל רְחִיצַת גּוּפוֹ עָנוּשׁ כָּרֵת, וְעַל כִּבּוּס בְּגָדָיו לוֹקֶה אַרְבָּעִים.

73) בעירובין קד: "אמר רב טבי בר קיסנא אמר שמואל: המכניס טמא שרץ למקדש חייב, שרץ עצמו פטור וכו'. לימא כתנאי, שרץ שנמצא במקדש וכו'. מאי לאו בהא קא מיפלגי וכו', לא דכולי עלמא חייב, והכא בהא קא מיפלגי וכו'". וכיון דאסיקנא דכולי עלמא חייב, משמע דהכי הלכתא (כסף משנה). (והמדובר באופן שלא נגע בו (ראה בפ"ד מהלכות אבות הטומאות הלכה א, שאינו מטמא במשא אלא במגע) ולא נטמא על ידו, שאם לא כן, הרי הוא טמא שרץ וחייב על עצמו, כמו שכתב רבינו למעלה הלכה יג). 74) אחר משאר אבות הטומאה (שאינם מטמאים במשא, ראה למעלה). 75) עירובין שם. ומפרש רבינו, שמה שאמר שמואל "המכניס טמא שרץ למקדש, חייב", היינו אדם טמא. ורש"י שם מפרש שמכניס כלי שנטמא בשרץ. וראה להלן. (וגם טמא מת אינו מטמא במשא, כמפורש בפ"ה מהלכות טומאת מת הלכה ט). 76) ירושלמי נזיר פ"ז הלכה ד (כסף משנה). 77) ספרא פרשת אחרי פרק יא הלכה יג, וראה גם בירושלמי שם ובספרי נשא פסקה א. ודברי רש"י בעירובין שם שהמכניס כלי טמא חייב חטאת בשוגג, וכרת במזיד, צ"ע. ועיין בהגהות הגר"א שם.

יז. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא עַל בְּגָדִים שֶׁהֵן אַב טֻמְאָה, כְּגוֹן בְּגָדִים שֶׁנָּגַע בָּהֶן זֶה הַטָּמֵא לְמֵת, שֶׁהֵן אַב הַטֻּמְאָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[78]; אֲבָל בֶּגֶד שֶׁהוּא רִאשׁוֹן, אִם הִכְנִיסוֹ לַמִּקְדָּשׁ - אֵינוֹ לוֹקֶה עָלָיו, אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[79].

78) בפרק ה מהלכות טומאת מת. 79) נראה שלמד כן ממה שאמרו בעירובין שם, שהמכניס כלי חרס טמא אינו חייב, לפי שאינו נעשה אב הטומאה, וסבור רבינו שהוא־הדין לכל הכלים אם הם אב הטומאה, שאינו חייב (הר המוריה). ואף־על־פי שאדם חייב כרת על טומאת גופו, בין שיהיה אב הטומאה ובין ראשון לטומאה, ראה למעלה הלכה יג, וכן מפורש בפסוק "נפש אשר תגע בנבלת חיה וגו' בנבלת שרץ" – אין ללמוד אדם מכלים, שהרי באדם החמירה התורה לחייבו כרת, ואילו בכלים אינו חייב אלא מלקות בלבד, ראה בקרית ספר ובהר המוריה.

יח. וְכֵן טָמֵא שֶׁהִכְנִיס יָדוֹ לַמִּקְדָּשׁ - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[80]. וְכֵן כָּל טָמֵא בְּאָב מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[81], אוֹ שֶׁאָכַל אֳכָלִין טְמֵאִים וְשָׁתָה מַשְׁקִין טְמֵאִין, וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ בְּמִזִּיד קֹדֶם שֶׁיִּטְבֹּל[82] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[83].

80) בזבחים לב. "אמר עולא אמר ר"ל, טמא שהכניס ידו לפנים לוקה וכו' דביאה במקצת שמה ביאה". ובסוף הסוגיא שם (לג:) אמרו: "כי אתא רבין אמר רבי אבהו, לענין טמא שנגע בקודש איתמר", ופירש"י לא ילף, ר"ל מלקות מההוא קרא אלא לטמא שנגע בקודש, ולא איירי בביאת מקדש כלל ע"ש. וסובר רבינו שאף־על־פי שאין לנו לחייבו מלקות מן התורה – יש לחייבו מכת מרדות מדרבנן (כסף משנה). 81) ראה בפ"ה מהלכות טומאת מת הלכה יא. ובפ"ב מהלכות משכב ומושב הלכה י. 82) אבל אחר שטבל, אף־על־פי שלא העריב שמשו, אין מכין אותו מכת מרדות, עיין בפ"ט מהלכות אבות הטומאות הלכה א. ומקור הדברים בפרה פי"א משנה ה. 83) בפרה שם: "כל הטעון ביאת מים מדברי סופרים, מטמא את הקודש ופוסל את התרומה וכו' ואם בא אל המקדש, בין לפני ביאתו (=במים)

ובין לאחר ביאתו פטור, וכתב רבינו בפירוש המשנה שם: "ואינו חייב על ביאת מקדש, לפי שהוא טומאה קלה מדרבנן, והפסוק לא אסר ביאת מקדש, אלא על מי שנטמא באב הטומאה מדאורייתא, כמו שאמר: בטומאת אדם או בבהמה טמאה או בכל שרץ טמא". וממה ששנינו "פטור", משמע פטור אבל אסור, ומכין אותו מכת מרדות כעל כל איסור דרבנן. (ולפי מה שכתבנו למעלה שאינו צריך הערב שמש, על־כרחנו שהדיוק "פטור אבל אסור", אינו אלא לפני ביאתו במים).

יט. טָמֵא שֶׁנִּכְנַס לַמִּקְדָּשׁ דֶּרֶךְ גַּגּוֹת - פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא - דֶּרֶךְ בִּיאָה חִיֵּבָה תּוֹרָה[84]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּטוּר מִכָּרֵת, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[85]. [וְאַפִּלּוּ נִכְנַס בְּמִגְדָּל הַפּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר] - בֵּין שֶׁנִּכְנַס לַמִּקְדָּשׁ [בְּמִגְדָּל][86] דֶּרֶךְ גַּגּוֹת בֵּין שֶׁנִּכְנַס בּוֹ דֶּרֶךְ פְּתָחִים[87].

84) ברייתא בשבועות יז: "ונראה שאם שהה שם שיעור השתחוואה, שחייב אף שנכנס דרך גגות, שאינו גרוע מטהור שנכנס ונטמא שם ושהה, שחייב", כמפורש להלן הלכות כא־כב (משנה למלך, ועיין שם). 85) כן נראה ממה שנאמר בברייתא שם "פטור", משמע פטור אבל אסור מדרבנן, ולכן מכין אותו מכת מרדות (כסף משנה). 86) בדפוס ווניציאה ורומי, אין תיבות אלו המוקפות. ולפי זה, המשך דבריו שכתב "בין שנכנס בו דרך פתחים" תמוהין, שהרי הנכנס דרך פתחים, חייב כרת. ובכסף־משנה כתב כי מצא ספר מוגה מספרי רבינו, שכתוב תיבות נוספות אלו. וראה הר המוריה למעלה פ"ב הלכה ג ס"ק ה, שכתב כי אולי מפרש רבינו מה שאמרו בזבחים פב: שאם נכנס דרך משופש פטור, דהיינו במגדל פורח באויר. 87) לפי הגהת הכסף־משנה, פירוש הדברים שנכנס במגדל פורח באויר דרך פתחים, ואף־על־פי־כן פטור מן התורה, אבל מכין אותו מכת מרדות מדרבנן.

כ. כָּל מָקוֹם[88] שֶׁחַיָּבִים עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ קָרְבָּן[89], אִם נִמְצֵאת שָׁם טֻמְאָה בְּשַׁבָּת - מוֹצִיאִין אוֹתָהּ[90]; וּשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת[91] - כּוֹפִין עָלָיו כְּלִי עַד אַחַר שַׁבָּת[92]. וּכְשֶׁהֵן מוֹצִיאִין - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ אֶלָּא בִּפְשׁוּטֵי כְּלֵי עֵץ[93] שֶׁאֵין מְקַבֵּל טֻמְאָה[94], שֶׁלֹּא לְרַבּוֹת אֶת הַטֻּמְאָה[95].

88) היינו על העזרה – רש"י בעירובין קד: וראה גם בפירוש המשנה לרבינו שם. 89) קרבן עולה ויורד, ראה להלן פרק א מהלכות שגגות הלכה ג, ולמעלה הלכה יב. 90) ראה עירובין שם במשנה: "שרץ שנמצא במקדש וכו' מהיכן מוציאין אותו, מן ההיכל ומן האולם ולמזבח דברי ר"ש בן ננס. רבי עקיבא אומר כל מקום שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת, משם מוציאין אותו". ופסק כרבי עקיבא, משום שהלכה כר"ע מחברו (הר המוריה). 91) דהיינו הלשכות, ראה ברש"י שם. 92) שם במשנה: "ושאר כל המקומות, כופין עליו פסכתר". וראה להלן פרק ג מהלכות תמידין ומוספין הלכה ו. 93) בצבת של עץ. 94) ראה להלן פ"א מהלכות כלים הלכה י. 95) ראה עירובין שם במשנה: "שרץ שנמצא במקדש, כהן מוציאו בהמיינו (=אבנטו) שלא לשהות את הטומאה (ולחזור אחר צבת) דברי ר' יוחנן בן ברוקא. רבי יהודה אומר בצבת של עץ, שלא לרבות את הטומאה", "לטמא האבנט ונוח לו להשהותה שם, ולחזור אחר הצבת מלרבות טומאה" (רש"י שם). ופסק רבינו כר' יהודה, וכן פסק בפירוש המשנה שם.

כא. אֶחָד טָמֵא שֶׁנִּכְנַס לְמִקְדָּשׁ טָהוֹר[96], אוֹ טָהוֹר שֶׁנִּכְנַס לְמִקְדָּשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טֻמְאָה, כְּגוֹן שֶׁהָיָה מֵת תַּחַת אֹהֶל בַּמִּקְדָּשׁ וְנִכְנַס הוּא תַּחַת הָאֹהֶל - הֲרֵי זֶה חַיָּב כָּרֵת, שֶׁהֲרֵי בִּיאָתוֹ וְטֻמְאָה בָּאִין כְּאַחַת[97]. נִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ וְנִטְמָא שָׁם אַחַר שֶׁנִּכְנַס[98], אֲפִלּוּ טִמֵּא עַצְמוֹ בְּמֵזִיד[99] - יְמַהֵר וְיִבָּהֵל וְיֵצֵא[100] בְּדֶרֶךְ קְצָרָה[101].

96) כלומר, הוא היה טמא והמקדש טהור, וזהו הדין הפשוט של "טמא שנכנס למקדש", ראה למעלה הלכה יב. 97) אולי יצא לרבינו כן, מהאי דלהלן פרק יח מהלכות פסולי המקודשים הלכה יג, שטמא האוכל בשר קודש טמא חייב כרת, ומזה למד גם לענין מקדש, דאיתקש קדש למקדש (זבחים לג:). ועוד יש להביא ראיה משבועות יז. שנדחקו למצוא הדין של טמא ששימש שחייב במיתה ולא בכרת, ולא פירשו באופן שנכנס טהור ונטמא במקדש, אלא על־כרחנו שגם באופן זה חייב כרת (הר המוריה). 98) משנה שבועות יד: 99) שם יז. "בעי רב אשי, טימא עצמו במזיד מהו, באונס גמירי שהייה, במזיד לא גמירי שהייה. או דילמא בפנים גמירי שהייה, ל"ש באונס ול"ש במזיד, תיקו". ופירש רבינו, שהספק הוא לענין מלקות, ופסק לקולא (ראה הר המוריה). 100) מבואר דכל שלא שהה פטור מקרבן וממלקות, וראה שם טז: "בעי רבא, אם צריך שהייה למלקות או שאין צריך שהייה למלקות, לקרבן גמירי שהייה, למלקות לא גמירי שהייה. או דילמא בפנים גמירי שהייה, לא שנא לקרבן ולא שנא למלקות, תיקו", ופסק לקולא (ראה הר המוריה). 101) ראה להלן הלכה כב והלכה כד.

כב. וְאָסוּר לוֹ לִשְׁהוֹת[102] אוֹ לְהִשְׁתַּחֲוּוֹת אוֹ לָצֵאת בְּדֶרֶךְ אֲרֻכָּה. וְאִם שָׁהָה, אוֹ שֶׁיָּצָא בַּאֲרֻכָּה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁהָה, אוֹ שֶׁהֶחֱזִיר פָּנָיו לַהֵיכָל וְהִשְׁתַּחֲוָה[103] אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁהָה[104] - חַיָּב כָּרֵת. וְאִם הָיָה שׁוֹגֵג - מֵבִיא קָרְבָּן[105].

102) ראה להלן הלכה כג כמה הוא שיעור שהייתו. 103) ראה להלן שם, אם לא החזיר פניו. 104) שם יד: במשנה "והשתחווה או ששהה בכדי השתחוואה" ובגמ' שם טז: אמר רבא, לא שנו אלא שהשתחווה כלפי פנים, אבל השתחווה כלפי חוץ - שהה אין, לא שהה לא. 105) ראה שם טז: בבעיית רבא שלקרבן אין ספק, שצריך שהיה. ושיעורים אלו הם הלכה למשה מסיני, ראה רש"י שם יד: במשנה.

כג. לֹא הֶחֱזִיר פָּנָיו, אֶלָּא הִשְׁתַּחֲוָה דֶּרֶךְ יְצִיאָתוֹ כְּלַפֵּי חוּץ - אֵינוֹ חַיָּב, אֶלָּא אִם כֵּן שָׁהָה כַּשִּׁעוּר[106]. וְכַמָּה שִׁעוּר שְׁהִיָּתוֹ? כְּדֵי לִקְרוֹת: וַיִּכְרְעוּ אַפַּיִם

1 אַרְצָה עַל הָרִצְפָּה וַיִּשְׁתַּחֲווּ וְהוֹדוֹת לַיְיָ כִּי טוֹב כִּי
2 לְעוֹלָם חַסְדּוֹ[107]. וְזֶהוּ שֶׁעִוּר הִשְׁתַּחֲוָיָה[108].

106) שם טז: 107) המחצית השניה שבפסוק בדברי בימים־ב (ז, ג). 108) שם טז: מחלוקת ר' יצחק בר נחמני ור' שמעון בן פזי, חד אמר כמימריה דהאי פסוקא (כשיעור קריאת כל הפסוק כולו), וחד אמר כמויכרעו לסיפא (כלומר, כשיעור קריאת המחצית השניה של הפסוק, מתיבת "ויכרעו" עד הסוף). ובירושלמי יומא פ"ג ה"ג מחלוקת אמוראים נוספת בענין זה, ראה בכסף־משנה והר המוריה, ופסק רבינו כדעת האמורא השני שבבבלי.

3 כד. וְאֵי זוֹ הִיא דֶּרֶךְ אֲרֻכָּה? כֹּל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לָצֵאת
4 מִן הַמִּקְדָּשׁ בְּדֶרֶךְ קְצָרָה מִמֶּנָּה. יָצָא בַּקְּצָרָה, אַף עַל
5 פִּי שֶׁלֹּא רָץ אֶלָּא הָלַךְ עָקֹב בְּצַד גּוּדָל, אֲפִלּוּ כָּל
6 הַיּוֹם - פָּטוּר[109]. יָצָא בָּאֲרֻכָּה, אַף עַל פִּי שֶׁרָץ וְדָחַק
7 עַצְמוֹ בְּכָל כֹּחוֹ, וְנִמְצָא שִׁעוּר זְמַן שֶׁהָלַךְ בּוֹ הָאֲרֻכָּה
8 פָּחוֹת מִשִּׁעוּר הַזְּמַן שֶׁמְּהַלֵּךְ כָּל אָדָם בַּקְּצָרָה, הוֹאִיל
9 וְיָצָא בָּאֲרֻכָּה - חַיָּב[110]. יָצָא בַּקְּצָרָה וְהָלַךְ מְעַט
10 וְעָמַד וְשָׁהָה מְעַט, עַד שֶׁנִּצְטָרֵף מִכָּל הַשְּׁהִיּוֹת כְּדֵי
11 הִשְׁתַּחֲוָיָה: בְּמֵזִיד - אֵינוֹ לוֹקֶה, בְּשׁוֹגֵג - אֵינוֹ מֵבִיא
12 קָרְבָּן, מִפְּנֵי שֶׁהַדָּבָר סָפֵק[111]; אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת
13 מַרְדּוּת[112].

109) שם יז. "אמר רבא, קצרה שאמרו (שהוא פטור, שם במשנה) אפילו עקב בצד גודל, ואפילו כל היום כולו". 110) שם בעא מיניה אביי מרבה, ופשט לו כן. 111) שם בעיא שלא נפשטה, ופסקה לקולא (כסף משנה). 112) כן פסק רבינו בכמה מקומות, שבספק מכין אותו מכת מרדות (פרק ג' מהלכות איסורי ביאה הלכה א, פי"ז שם הלכה ז, ולהלן פ"ו מהלכות איסורי מזבח הלכה ג, וראה בפ"ט מהלכות כלאים הלכה ו, ובכסף־משנה ומעשה רוקח שם).

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר בו רבינו דין טמא שעבד עבודה במקדש, ודיני טומאה בצבור.

14 א. טָמֵא שֶׁעָבַד בַּמִּקְדָּשׁ - חִלֵּל עֲבוֹדָתוֹ[2], וְחַיָּב מִיתָה
15 בִּידֵי שָׁמַיִם[3] עַל עֲבוֹדָתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁהָה שָׁם[4].
16 שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִנְזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת
17 שֵׁם קָדְשִׁי - הֲרֵי זוֹ אַזְהָרָה לְעוֹבֵד בְּטֻמְאָה. וּלְהַלָּן[5]
18 הוּא אוֹמֵר: וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ; מַה חִלּוּל הָאָמוּר
19 [שָׁם] - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[6], אַף כָּאן - מִיתָה
20 בִּידֵי שָׁמַיִם. וְכָל לַאו שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מִיתָה בִּידֵי
21 שָׁמַיִם - לוֹקִין עָלָיו[7].

2) משנה, זבחים טו, ב. 3) סנהדרין פג, א. 4) ראה שבועות יז, ב. וראה להלן ה"ג היאך אפשר לו לעבוד ולא ישהה. 5) אצל תרומה. 6) סנהדרין פג, ב. 7) כן הוא במכות יג, א - במשנה, שהאוכל טבל לוקה, ועי' בפי"ט מהל' סנהדרין ה"ב.

22 ב. אַף עַל פִּי שֶׁאִם עָבַד בְּטֻמְאָה - אֵינוֹ חַיָּב בְּבֵית
23 דִּין אֶלָּא מַלְקוּת, אֶחָיו הַכֹּהֲנִים לֹא הָיוּ מְבִיאִין אוֹתוֹ
24 לְבֵית דִּין, אֶלָּא מוֹצִיאִין אוֹתוֹ[8] לַחוּץ[9] וּפוֹצְעִין אֶת
25 מוֹחוֹ[10], וְאֵין מְמַחִין עֲלֵיהֶן בְּכָךְ[11].

8) משנה, סנהדרין פא, ב. ושם שנינו: פרחי כהונה מוציאין אותו, וכן העתיק רבינו בפי"ח מהל' סנהדרין ה"ו. 9) במשנה שם, אמרו: "מוציאין אותו חוץ לעזרה". ורבינו השמיט "לעזרה", וב'משנה למלך' כתב דכוונת רבינו דמוציאין אותו חוץ לעזרת נשים וחיל, שטמא מת אסור להכנס שם מדרבנן (למעלה פ"ג ה"ה־ט) וכדברי ה'תוספות' זבחים לב, א - ד"ה ובטמאים. וראה 'הר המוריה' כאן, אולם בהל' סנהדרין שם העתיק רבינו "חוץ לעזרה", ראה בהערות ל'מאירי' סנהדרין שם (עמ' 300). 10) שם במשנה: "כהן ששימש בטומאה, אין אחיו הכהנים מביאין אותו לב"ד, אלא פרחי כהונה מוציאין אותו חוץ לעזרה ומפצעין את מוחו בגיזרין". 11) כיון שחייב הוא מיתה בידי שמים (סנהדרין פב:).

26 ג. וְהֵיאַךְ אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲבֹד וְלֹא יִשְׁהֶה, עַד שֶׁלֹּא
27 יִתְחַיֵּב כָּרֵת[12] אֶלָּא מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם בִּלְבַד? כְּגוֹן
28 שֶׁנִּטְמָא בָּעַזָּרָה[13] וְיָצָא בַּקְּצָרָה[14], וּבִיצִיאָתוֹ הָיָה
29 צִנּוֹר בְּיָדוֹ וְהָפַךְ בּוֹ אֵבֶר עַל הָאֵשׁ בַּמִּזְבֵּחַ וְקֵרֵב
30 שְׁרֵפָתוֹ[15]; שֶׁכָּל קֵרוּב עֲבוֹדָה - הֲרֵי הוּא כַּעֲבוֹדָה[16].

12) ראה למעלה פ"ג הכ"ב. 13) אבל בנטמא מחוץ לעזרה, מיד כשנכנס חייב כרת. ראה למעלה שם הי"ב. 14) אבל בארוכה, אף אם לא שהה חייב כרת, ראה למעלה שם הכ"ב. 15) שבועות יז, ב - דברי אביי, וראה להלן פ"ט ה"ד. 16) שבועות, שם: "והא קמ"ל דכל קרובי עבודה, עבודה היא".

31 ד. וְכֵן טָמֵא שֶׁטָּבַל וְעָבַד קֹדֶם שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ -
32 עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה[17], וְחַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[18].
33 שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה
34 לָמְדוּ[19], שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לִטְבוּל יוֹם שֶׁעָבַד, שֶׁעֲדַיִן טָמֵא
35 הוּא; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר, מִכְּלָל שֶׁעֲדַיִן לֹא
36 טָהֵר[20]. אֲבָל מְחַסַּר כִּפּוּרִים שֶׁעָבַד, אַף עַל פִּי
37 שֶׁעֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה וְחִלֵּל[21] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[22].

17) משנה, זבחים טו, ב: "כל הזבחים שקבלו דמן וכו' טבול יום וכו' פסל". 18) סנהדרין פג, א. ופג, ב. 19) זבחים יז, א. וסנהדרין פג, ב. 20) והוא לתת טעם למה חלוק ממחוסר כיפורים (כסף־משנה). אבל צריך עיון, שהרי בברכות ב, ב - אמרו ש"וטהר" אינו על האדם, אלא על היום, וכן כתב רבינו בעצמו בפ"ז מהל' תרומות ה"ב. ועי' ב'תוספות' זבחים שם ד"ה טבול יום, וב'תוספות יום־טוב' זבחים פ"ב מ"א, ד"ה וטבול יום. 21) משנה, זבחים שם. 22) יש לתמוה, הרי בסנהדרין פג, א ופג, ב - מנו מחוסר כיפורים בכלל אלו שמחוייבים מיתה וכו', ורבינו עצמו בפי"ט מהל' סנהדרין (הלכה ב) מנה מחוסר כיפורים בכלל מחוייבי מיתה שחייבים מלקות (כסף־משנה). גם תמוה, שהרי גם להלן פ"ט הי"א נשמע כי מחוסר כיפורים חייב מיתה. וראה גם בהשגת הראב"ד,

שמקשה עליו ממה שאמרו במכות (ח:) "עוד טומאתו בו" לרבות מחוסר כיפורים, עיי"ש. ועי' עוד גם למעלה פ"ג ה"ט.

ה. וּמִנַּיִן שֶׁעֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה? שֶׁנֶּאֱמַר[23]: וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֵרָה, מִכְּלָל שֶׁעַדַיִן לֹא נִגְמְרָה טָהֳרָתָהּ[24]. וְהוּא הַדִּין לְכָל מְחֻסְּרֵי כִּפּוּרִים[25].

23) לגבי יולדת. 24) בזבחים יט, ב: "מחוסר כיפורים מנלן, אמר רב הונא, דאמר קרא: וכפר עליה הכהן וטהרה, טהרה מכלל שהיא טמאה". אבל ראה בסנהדרין פג, א - דרש זה לענין חיוב מיתה. וראה גם ביבמות עד, ב. 25) היינו זב וזבה ומצורע, ראה להלן פ"א מהל' מחוסרי כפרה ה"א.

ו. כֹּהֵן שֶׁעָבַד וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁהָיָה טָמֵא: אִם הָיָא טֻמְאָה יְדוּעָה[26] - כָּל הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב פְּסוּלִין[27], שֶׁהֲרֵי עֲבוֹדָתוֹ חֲלִין; וְאִם הָיָא טֻמְאַת הַתְּהוֹם[28] - הַצִּיץ מְרַצֶּה[29], וְכָל הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב נִרְצוּ. וַאֲפִלּוּ נוֹדַע לוֹ שֶׁהוּא טָמֵא קֹדֶם שֶׁיִּזְרֹק הַדָּם וְזָרַק - הִרְצָה[30]; שֶׁהַצִּיץ מְרַצֶּה עַל טֻמְאַת הַתְּהוֹם אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻזִּיד[31]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ טֻמְאַת הַתְּהוֹם בְּנִזִּירוּת[32].

26) אפילו רק לאיש אחד בעולם, ראה להלן. 27) ראה למעלה ה"א. ועי' בקידושין סו, ב - שאם היה עומד ומקריב על גבי המזבח, ונודע שהוא בעל מום, עבודתו פסולה, ורק לגבי חלל למדו מפסוק מיוחד (שם) שעבודתו כשרה, מעתה דין טמא כדין בעל מום. 28) שאין אדם מכירה אפילו בסוף העולם (פ"ו מהל' נזירות הי"ח). 29) משנה, פסחים פ, ב - לענין פסח, ומפסח למד רבינו לכל הקרבנות (כסף־משנה). 30) משמע רק בדיעבד, אבל לכתחילה אין לו לזרוק, אבל בפ"ו מהל' קרבן פסח הי"א, כתב - שעושה גם לכתחילה, ויש לחלק בין פסח שהוא חובה, לשאר קרבנות (כסף־משנה). 31) פסחים פא, ב. כפי הלשון השני של מר בר רב אשי. 32) שם. וראה גם בפ"ד מהל' קרבן פסח ה"ב.

ז. וְכֵן הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל טֻמְאַת דְּבָרִים הַקְּרֵבִין[33]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה עַל מֵצַח אַהֲרֹן וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת עֲוֹן הַקֳּדָשִׁים. אֲבָל אֵינוֹ מְרַצֶּה עַל טֻמְאַת הַנֶּאֱכָלִין[34], וְלֹא עַל טֻמְאַת הָאָדָם[35] שֶׁנִּטְמָא בְּטֻמְאָה יְדוּעָה; אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה הַטֻּמְאָה הַדְּחוּיָה בְּצִבּוּר[36], שֶׁהַצִּיץ מְרַצֶּה עָלֶיהָ[37].

33) היינו הדם, הקומץ והאימורים (רש"י בפסחים עז.). 34) כן הוא בפסחים שם, לדעת כל התנאים חוץ מרבי אליעזר. ו"נאכלין" היינו בשר הקרבן ושיירי המנחה (רש"י שם). 35) שם פ, ב - במשנה. 36) כדעת רב ששת ביומא ו, ב. ולא כרב נחמן שאמר "טומאה הותרה בציבור", שהרי הלכה כרב ששת באיסורין (כסף־משנה להלן הי"ד). וראה להלן הי"ד־טז. 37) יומא ז, א. ז, ב. שכיון שאינה היתר גמור צריכה היא לריצוי ציץ, ועי' רש"י ד"ה בין בציבור.

ח. וְאֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהוּא עַל מִצְחוֹ[38]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה עַל מִצְחוֹ תָּמִיד[39] לְרָצוֹן לָהֶם לִפְנֵי יְיָ.

38) כדעת רבי יהודה ביומא ז, ב - ולא כרבי שמעון, שכן אמרו בעירובין מו, ב: "רבי יהודה ורבי שמעון, הלכה כרבי יהודה". והנה בגמרא שם אמרו, שלרבי יהודה טומאה הותרה בציבור, שאם לא כן, מה נעשה ביום הכיפורים כשהכהן הגדול לבוש בגדי־לבן ואין הציץ על מצחו ואירעה אז טומאה בקרבן. ולפי זה מוקשים דברי רבינו, שפסק שטומאה דחויה בציבור, ואעפ"כ פסק שאין הציץ מרצה אלא כשהוא על מצחו. וראה ב'כסף משנה', ב'מרכבת המשנה', ב'אור שמח', בציוני מהר"ן וב'הר המוריה'. 39) צ"ע, הרי מהפסוק הזה למד רבי שמעון שאפילו אינו על מצחו - הוא מרצה, ורבי יהודה למד מפסוק אחר. ועי' הגהות הגרצה"ח ביומא, שם.

ט. כָּל קָרְבָּן שֶׁאֵין קָבוּעַ לוֹ זְמַן - אֵינוֹ דּוֹחֶה לֹא אֶת הַשַּׁבָּת וְלֹא אֶת הַטֻּמְאָה[40]; שֶׁאִם לֹא יִקְרַב הַיּוֹם - יִקְרַב לְמָחָר וּלְמָחֳרַת מָחָר. וְכָל קָרְבָּן שֶׁקָּבוּעַ לוֹ זְמַן, בֵּין קָרְבַּן צִבּוּר בֵּין קָרְבַּן יָחִיד[41] - דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת וְדוֹחֶה אֶת הַטֻּמְאָה[42]. וְלֹא כָּל הַטֻּמְאוֹת הוּא דּוֹחֶה, אֶלָּא טֻמְאַת הַמֵּת לְבַדָּהּ[43].

40) משנה, תמורה יד, א. 41) כגון חביתי כהן גדול ופר כהן גדול ביום הכיפורים (משנה, שם). 42) שם במשנה. ולהלן הי"ב מבואר כיצד דוחה את הטומאה, וראה עוד להלן סוף הט"ז. 43) כן הוא בפסחים סז, א. ובזבחים כב, ב. שכל עיקר דין זה נאמר במי שהיה טמא לנפש, שאיש נדחה לפסח שני וציבור אינו נדחה אלא עושה בטומאה. וראה להלן הט"ז.

י. כָּל קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר[44] קָבוּעַ זְמַנָּם. לְפִיכָךְ כֻּלָּן דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת וְאֶת טֻמְאַת הַמֵּת.

44) היינו הקרבנות הבאים מתרומת הלשכה, פרט לפר העלם דבר של ציבור, ושעירי עבודה־זרה שאף־על־פי שהם קרבנות ציבור — אינם באים מתרומת הלשכה (מנחות נב. לדברי רבי יהודה, וכן פסק רבינו בפ"ד מהל' שקלים ה"ב) ואין זמנם קבוע ('אור שמח'. ועי' כסף־משנה).

יא. וְכָל קָרְבָּן מֵהֶן שֶׁקָּרַב בְּטֻמְאָה - אֵינוֹ נֶאֱכָל[45], אֶלָּא מַקְטִירִין מִמֶּנּוּ דְּבָרִים הָרְאוּיִין לְהַקְטָרָה[46], וְהַשְּׁאָר הָרָאוּי לַאֲכִילָה נִשְׂרָף, כִּשְׁאָר קָדָשִׁים שֶׁנִּטְמְאוּ[47].

45) משנה, פסחים עו, ב. וראה יומא ז, א. פרט לקרבן פסח שעיקרו לאכילה (משנה, שם. ופ"ז מהל' קרבן פסח ה"ח). 46) שהרי מתחילה לא בא אלא להקטרה, וכמו שאמרנו בפסח למעלה שכיון שלא בא מתחילתו אלא לאכילה, הרי הוא נאכל, כמו כן בכל הקרבנות לענין הקטרה. 47) ראה בפי"ט מהל' פסולי המוקדשין.

יב. כֵּיצַד דּוֹחֶה אֶת הַטֻּמְאָה? הִגִּיעַ זְמַנּוֹ שֶׁל אוֹתוֹ

קָרְבָּן וְהָיוּ רֹב הַקָּהָל שֶׁמַּקְרִיבִין[48] אוֹתוֹ טְמֵאִין לְמֵת, אוֹ שֶׁהָיוּ הַקָּהָל טְהוֹרִים וְהָיוּ הַכֹּהֲנִים[49] הַמַּקְרִיבִין[50] טְמֵאִים[51] לְמֵת[52], אוֹ שֶׁהָיוּ אֵלּוּ וָאֵלּוּ טְהוֹרִין וְהָיוּ כְּלֵי הַשָּׁרֵת טְמֵאִים[53] לְמֵת[54] - הֲרֵי זֶה יֵעָשֶׂה בְּטֻמְאָה, וְיִתְעַסְּקוּ בּוֹ הַטְּמֵאִים וְהַטְּהוֹרִים כְּאֶחָד[55], וְיִכָּנְסוּ כֻּלָּן לָעֲזָרָה[56]. אֲבָל הַטְּמֵאִים בְּטֻמְאָה אַחֶרֶת, כְּגוֹן זָבִין וְזָבוֹת וְנִדּוֹת [וְיוֹלְדוֹת][57] וּטְמֵאֵי שֶׁרֶץ וּנְבֵלָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[58] - לֹא יִתְעַסְּקוּ וְלֹא יִכָּנְסוּ לָעֲזָרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁנַּעֲשָׂה בְּטֻמְאָה[59]. וְאִם עָבְרוּ[60] וְעָשׂוּ אוֹ נִכְנְסוּ לָעֲזָרָה - חַיָּבִין כָּרֵת עַל הַבִּיאָה[61] וּמִיתָה[62] עַל הָעֲבוֹדָה; שֶׁלֹּא נִדְחֵית אֶלָּא טֻמְאַת הַמֵּת בִּלְבַד[63].

48) היינו קרבן פסח, שכל עדת ישראל יעשו אותו, ובו שייך לומר נטמא רוב הקהל, אבל בקרבנות ציבור כגון תמידין ומוספין, לא שייך נטמא רוב הקהל אלא נטמאו הכהנים או כלי השרת ('חזון איש'). וראה להלן הי"ד. 49) אפילו לא נטמאו רוב הכהנים הנכנסים בירושלים (להלן הי"ד. וראה גם בפ"ד מהל' קידוש החודש ה"ו). וכן כתב בפירוש המשנה, שם. 50) כלומר, הראויים להקריב. 51) בפסחים עט, א - במשנה: "נטמא קהל או רובו או שהיו הכהנים טמאים והקהל טהורים, יעשו בטומאה". ראה גם להלן פ"ז מהל' קרבן פסח ה"א. 52) ואין הבדל בין הבעלים לבין הכהנים, שבכולם רק בטומאת מת נדחית ולא בטומאה אחרת, וכדברי הגמרא בזבחים כב, ב - שלא הותר לכהן בציבור רק בטומאת מת ולא בשרץ, שמכפרים (= הכהנים) דומיא דמתכפרים (= הקהל), מה מתכפרים, מת אין, שרץ לא, אף מכפרים כן (ראה 'הר המוריה'). 53) ברייתא, פסחים שם: "ישראל וכהנים טהורים וכלי שרת טמאים, יעשו בטומאה", וראה גם בהל' קרבן פסח, שם. 54) בפסחים, שם: "אמר רב חסדא, לא שנו אלא שנטמא הסכין בטמא מת, דרחמנא אמר (במדבר יט, טז) "בחלל חרב" – חרב הרי הוא כחלל, וקא מטמא לגברא, דמעיקרא כי מתעביד בטומאת הגוף דכרת קא מתעביד, אבל נטמא הסכין בטומאת שרץ וכו' טהורין עביד, טמאין לא עביד". וראה בהל' קרבן פסח שם ה"ט, וב'הר המוריה' שם. 55) פסחים, שם: "יעשו בטומאה, שאין קרבן ציבור חלוק", ראה רש"י שם: "שאין קרבן ציבור הבא בטומאה חלוק, מאחר שקרבן רובן בא בטומאה, אף היחיד עושה בטומאה". "כלומר, מאחר שרוב הציבור עושין אותו, גנאי הוא להם שהטהורין שבהן פורשין מהן ונזהרין מהם" ('מאירי' שם). וראה גם בהל' קרבן פסח, שם. 56) אבל לא להיכל, ראה להלן הי"ג. 57) בפסחים סז, א - מבואר דדוקא טמא מת, אבל לא שאר טומאות. 58) ראה גם זבחים כב, ב - דטמא שרץ לא נדחה. 59) דהיינו באופנים הנקובים למעלה, כגון שהיו רוב הקהל טמאים למת וכו', ובכל זאת, אסור על הטמאים בטומאות הזב, הזבה, הנדה והיולדות להתעסק ולהכנס לעזרה. 60) במזיד. 61) כדין טמא שנכנס למקדש במזיד (למעלה פ"ג הי"ב). ולא כרבי אלעזר הפוטרם מכרת (פסחים צה:), הואיל וטמאי מת אינם משתלחים משם (גמרא שם), אלא כתנא־קמא שם. 62) בידי שמים. ראה למעלה ה"א. 63) ראה למעלה ה"ט.

יג. וּפֶסַח שֶׁבָּא בְּטֻמְאָה, וְדָחֲקוּ טְמֵאֵי מֵת וְנִכְנְסוּ לַהֵיכָל[64] - פְּטוּרִין[65]. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֵתִּרוּ אֶלָּא לָעֲזָרָה[66], הוֹאִיל וְאֵין אֲנִי קוֹרֵא בָּהֶם אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה תְּשַׁלְּחוּם[67] - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין[68].

64) בעיה של רב יוסף (פסחים, שם) וכמו שפשט רבא, לפי הלשון השני. וראה להלן. ונקט "פסח" משום שבפסח שכיח הדבר שידחקו ויכנסו להיכל, שבשעה שנשחט הפסח היתה העזרה מתמלאת אנשים רבים ויש דוחק (ראה פ"א מהל' קרבן פסח הי"א), אבל הוא־הדין לכל הקרבנות. 65) מלקות, ראה להלן. 66) שהרי צרכי הפסח (ושאר קרבנות) נעשים בעזרה, ראה פ"א מהל' קרבן פסח ה"ג. 67) כלומר, כיון שלא חל עליהם הציווי לשלחם מחוץ לעזרה, שהרי הותרו ליכנס לעזרה. 68) פסחים שם, בעיית רב יוסף, ונפשטה בשתי לשונות, לשון א' לחומרא ולשון ב' לקולא, ופסק רבינו כלשון ב' לקולא (כסף־משנה). והיינו לענין מלקות, שהוא בידי בית־דין, אבל במיתה בידי שמים לא שייך ספק לקולא, שהרי כלפי שמיא גליא (משנה־למלך פ"ט מהל' מעשה הקרבנות הי"ג).

יד. הָיוּ מִקְצָת בֵּית אָב[69] טְמֵאִים וּמִקְצָתָם טְהוֹרִים, אַף עַל פִּי שֶׁרֻּבָּן טְמֵאֵי מֵת - לֹא יַקְרִיבוּ אֶלָּא הַטְּהוֹרִים[70]. הָיָה כָּל בֵּית הָאָב טְמֵאֵי מֵת - יָבִיאוּ בֵּית אָב אַחֵר[71]. הָיְתָה כָּל הַמִּשְׁמָרָה[72] טְמֵאֵי מֵת - מַחֲזִירִין עַל מִשְׁמָרָה אַחֶרֶת[73]. אִם הָיוּ רֹב הַכֹּהֲנִים הַנִּכְנָסִין שָׁם בִּירוּשָׁלַיִם בַּזְּמַן הַקָּבוּעַ טְמֵאִין - יַעֲשׂוּ בְּטֻמְאָה[74].

69) ראה למעלה פ"ד מהל' כלי המקדש הי"א, כי כל ראש משמר ומשמר מחלק משמרו לבתי אבות, כל יום – בית־אב אחר. 70) לפי לשון אחד ביומא ו, ב - זהו אליבא דכולי עלמא, ולפי הלשון השני זהו רק למי שסובר טומאה דחויה בציבור, וראה למעלה ה"ז. 71) יומא, שם. כדעת רב ששת, הסובר שטומאה דחויה היא בציבור, כלומר בקושי התירוה, וכל מה שאפשר לחזור אחרי טהרה – יש לחזור (להלן הט"ו). 72) ראה למעלה פ"ד מהל' כלי המקדש ה"ג. 73) סובר רבינו שלמאן־דאמר "דחויה היא", אפילו היתה כל המשמרת טמאה, מחזירים על משמרת אחרת. ומה שהזכירו בגמרא רק בית־אב – לאו דוקא הוא (כסף־משנה), וראה ב'מרכבת המשנה' וב'הר המוריה' למעלה פ"ד מהל' כלי המקדש ה"ט, מה שהביאו מדברי הגמרא בבא־קמא קי, א. 74) כן כתב רבינו בפ"ז מהל' קרבן פסח ה"ו, לענין רוב הקהל. וזה לשונו: "כיצד משערים הפסח, לידע אם רוב הקהל טמאים או טהורים, אין משערין בכל האוכלין וכו' אלא משערין בכל הנכנסים לעזרה, ועד שהם מבחוץ (= לעזרה) וכו' משערין אותן" ומקור דבריו שם הוא מדברי ה'ירושלמי' (פסחים פ"ז ה"ו). עיי"ש הערה כה. ומדובר באופן שאי־אפשר לעשות את הקרבן על־ידי מיעוט הטהרים בלבד, שמכיון שהוא נעשה גם על־ידי הרוב הטמא, מותרים גם המיעוט לעשות בטומאה, שאין קרבן ציבור חלוק, ראה למעלה הי"ב.

טו. וּמִפְּנֵי מָה מַחֲזִירִין עַל הַטָּהוֹר מִבֵּית אָב אַחֵר?

מִפְּנֵי שֶׁהַטֻּמְאָה לֹא הֻתְּרָה בְּצִבּוּר, אֶלָּא בְּאִסּוּרָהּ עוֹמֶדֶת, וּדְחוּיָה הִיא עַתָּה מִפְּנֵי הַדְּחָק[75], וְאֵין דּוֹחִין כָּל דָּבָר הַנִּדְחֶה אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁאִי אֶפְשָׁר. וּמִפְּנֵי זֶה צְרִיכָה צִיץ לְרַצּוֹת עָלֶיהָ[76].

75) כרב ששת, יומא שם. 76) ראה יומא ז, א. וראה למעלה ה"ז.

טז. וּמִנַּיִן שֶׁטֻּמְאַת מֵת דְּחוּיָה בְּצִבּוּר?[77] שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם. כָּךְ לָמְדוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[78], שֶׁאֲנָשִׁים יְחִידִים הֵם שֶׁיִּדְּחוּ לְפֶסַח שֵׁנִי אִם הָיוּ טְמֵאִים; אֲבָל צִבּוּר שֶׁהָיוּ טְמֵאֵי מֵת - אֵינָן נִדָּחִין[79], אֶלָּא הַטֻּמְאָה תִּדָּחֶה וְיַעֲשׂוּ פֶּסַח בְּטֻמְאָה. וְהוּא הַדִּין לְכָל קָרְבָּן שֶׁקִּבּוּעַ לוֹ זְמַן כְּפֶסַח, שֶׁהוּא דּוֹחֶה אֶת הַטֻּמְאָה[80].

77) כלומר, מדוע נבדלה טומאת המת שנדחית בציבור, מיתר הטומאות שאינן נדחות בציבור, ראה למעלה ה"ט והי"ב. 78) פסחים סז, א. ו'ספרי' פרשת בהעלותך. 79) ראה בהל' קרבן פסח שם ה"א. 80) שנאמר בהם (במדבר כט, לט) "אלה תעשו לה' במועדיכם" – במועדיכם אפילו בטומאה (פסחים עז.). וראה למעלה ה"ט.

יז. וַהֲרֵי הַדָּבָר מְפֹרָשׁ בַּכְּתוּבִים[81]. שֶׁנֶּאֱמַר שָׁם: כִּי רַבַּת בַּקָּהָל אֲשֶׁר לֹא הִתְקַדָּשׁוּ, וְהַלְוִיִּם עַל שְׁחִיטַת הַפְּסָחִים לְכֹל לֹא טָהוֹר [לְהַקְדִּישׁ לַה']. כִּי מַרְבִּית הָעָם רַבַּת מֵאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה יִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן לֹא הִטְהָרוּ[82]. וּמַהוּ זֶה שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אָכְלוּ אֶת הַפֶּסַח בְּלֹא כַּכָּתוּב? מִפְּנֵי שֶׁעִבְּרוּ אוֹתָהּ הַשָּׁנָה מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה[83]. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ וְשָׂרָיו וְכָל הַקָّהָל בִּירוּשָׁלִַם לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי[84]. כִּי לֹא יָכְלוּ לַעֲשׂתוֹ בָּעֵת הַהִיא, כִּי הַכֹּהֲנִים לֹא הִתְקַדְּשׁוּ לְמַדַּי. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ[85], שֶׁאֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה לְכַתְּחִלָּה מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה.

81) כי קרבן קבוע דוחה את הטומאה. 82) וכתוב (שם, טו) "וישחטו הפסח וגו'". הרי שעשו אותו בטומאה. שאף־על־פי שעיברו את השנה, לא הספיקו להטהר, ורבים נשארו בטומאתם ('הר המוריה'). 83) "כלומר, אם תאמר אדרבה משם ראיה, שטומאה אינה נדחית מפני קרבן ציבור, שהרי חזקיהו, שדחה אותה, שעשה בטומאה, כתוב עליו כי אכלו את הפסח בלא ככתוב, לבקש רחמים על שעשה כן – לא מפני כך כתוב עליו כן, אלא אדרבה, מפני שעיברו אותה שנה מפני הטומאה" (כסף־משנה) וראה סנהדרין יב, א. ותוספתא פסחים פ"ח, ותוספתא סנהדרין פ"ב, מחלוקת תנאים בזה, וראה להלן הי"ח. 84) כלומר, לעבר השנה באופן שהחודש השני יהיה חודש ניסן, ראה גמרא ותוספתא שם. 85) פ"ד ה"ו.

יח. וְעוֹד אַחֶרֶת הָיְתָה שָׁם בְּאוֹתָהּ הַשָּׁנָה: שֶׁעִבֵּר חִזְקִיָּה הַמֶּלֶךְ אֶת הַשָּׁנָה בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים שֶׁל אֲדָר, שֶׁרָאוּי לִהְיוֹת רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, וְעָשָׂה אוֹתוֹ הַחֹדֶשׁ אֲדָר שֵׁנִי. וְלֹא הוֹדוּ לוֹ חֲכָמִים[86], שֶׁאֵין מְעַבְּרִין בְּיוֹם זֶה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ[87]. וּמִפְּנֵי דְּבָרִים אֵלּוּ שֶׁעָשָׂה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה נֶאֱמַר: כִּי אָכְלוּ אֶת הַפֶּסַח בְּלֹא כַּכָּתוּב[88]. וּבִקֵּשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמוֹ וְעַל הַחֲכָמִים[89] שֶׁהִסְכִּימוּ עַל מַעֲשָׂיו. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הִתְפַּלֵּל יְחִזְקִיָּהוּ עֲלֵיהֶם לֵאמֹר ה' הַטּוֹב יְכַפֵּר בְּעַד. וְנֶאֱמַר: וַיִּשְׁמַע ה' אֶל יְחִזְקִיָּהוּ וַיִּרְפָּא אֶת הָעָם - שֶׁנִּרְצָה קָרְבָּנָם.

86) ברכות י, ב: "תנו רבנן, ששה דברים עשה חזקיהו המלך, על ג' הודו לו, ועל ג' לא הודו לו וכו', עיבר ניסן בניסן ולא הודו לו וכו', שטעה בדשמואל, דאמר שמואל אין מעברין את השנה ביום ל' של אדר, הואיל וראוי לקובעו ניסן, סבר הואיל וראוי לא אמרינן". וראה פסחים נו, א. וסנהדרין יב, ב. 87) שם הי"ד. 88) בגמרא סנהדרין שם, ישנן בזה שלש שיטות: לדעת תנא־קמא של רבי יהודה, אין מעברין מפני הטומאה, ואם עיברוה מעוברת, והוצרכו לבקש רחמים על שיעברו לכתחילה. לדעת רבי שמעון מעברין אפילו לכתחילה, והוצרכו לבקש רחמים על שעיברוה ביום שלשים של אדר. ולדעת רבי שמעון בן יהודה הוצרכו לבקש רחמים על שעשו פסח שני. ופסק רבינו כדעת תנא־קמא (ראה בהל' קידוש החודש שם ה"ו) גם כדעת רבי שמעון, שעיברוה ניסן בניסן, שכן מפורש גם בברכות שם, הרי שאין על זה חולק. 89) כלומר, על מקצת החכמים, שהרי רובם לא הודו לו, ראה למעלה. ובסמ"ג כתב "שריו" במקום "החכמים" (כסף־משנה).

יום שני י"א כסלו ה'תשפ"ב

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) תתבאר בו מצות קידוש ידים ורגלים לכהנים לפני עבודתם, ואם צריך לקדש בין עבודה לעבודה.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְקַדֵּשׁ כֹּהֵן הָעוֹבֵד[2] יָדָיו וְרַגְלָיו[3] וְאַחַר כָּךְ יַעֲבֹד; שֶׁנֶּאֱמַר: וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם. וְכֹהֵן שֶׁעָבַד וְלֹא קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו שַׁחֲרִית[4] - חַיָּב מִיתָה[5] בִּידֵי שָׁמַיִם; שֶׁנֶּאֱמַר: יִרְחֲצוּ מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ. וַעֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. בֵּין כֹּהֵן גָּדוֹל בֵּין כֹּהֵן הֶדְיוֹט[6].

2) דקדק רבינו וכתב כהן העובד, להורות לנו ששחיטה שכשירה בזר, אינה צריכה קידוש ידים ורגלים. 3) מן הכיור. 4) ובא למעט קידושי ידים ורגלים של כהן גדול ביום הכיפורים שבין בגדים לבגדים, ראה להלן הלכה ז, שאם לא קידש בין בגד לבגד - עבודתו כשירה. 5) ראה בפרק י"ט מהלכות סנהדרין הלכה ג, שמלקות אין כאן. 6) שנאמר (שמות ל, כא) "והייתה להם חק עולם לו ולזרעו לדורותם".

ב. וּמִנַּיִן שֶׁעֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה? שֶׁנֶּאֱמַר: חֻקַּת[7] עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ, וּבְבִגְדֵי כְּהֻנָּה הוּא אוֹמֵר: חֻקַּת עוֹלָם; מַה

מְחֻסַּר בְּגָדִים מְחַלֵּל עֲבוֹדָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, אַף מִי שֶׁלֹּא רָחַץ יָדָיו וְרַגְלָיו מְחַלֵּל עֲבוֹדָה.

7) צריך להיות: חק.

ג. אֵין הַכֹּהֵן צָרִיךְ לְקַדֵּשׁ בֵּין כָּל עֲבוֹדָה וַעֲבוֹדָה, אֶלָּא פַּעַם אַחַת מִקְּדֵשׁ בַּבֹּקֶר וְעוֹבֵד וְהוֹלֵךְ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ וְכָל הַלַּיְלָה[8]. וְהוּא שֶׁלֹּא יֵצֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ[9], וְלֹא יִישַׁן, וְלֹא יָטִיל מַיִם, וְלֹא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ[10]. וְאִם עָשָׂה אֶחָד מֵאַרְבָּעְתָּן - צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ[11].

8) אבל למחר צריך לחזור ולקדש. 9) היינו יציאת כל גופו מן העזרה. והיא בעיא שלא נפשטה, שמא על ידי זה שיצא מן הקודש הסיח דעתו. 10) דין היסח הדעת מבואר בגמרא הנ"ל, ומזה למד רבינו גם לשינה שסתם ישן מסיח דעתו (כסף משנה). ובירושלמי יומא פרק ג הלכה ב: "ישן טעון טבילה נתנמנם טעון קידוש ידים ורגלים". 11) ואם לא קידש ועבד עבודתו פסולה. חוץ מהיוצא מהמקדש שאינו צריך לחזור ולקדש אלא מספק. ולפיכך אם עבד - עבודתו כשרה.

ד. יָצָא מִן הַמִּקְדָּשׁ וְחָזַר וְעָבַד וְלֹא קִדֵּשׁ, אִם לֹא הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה[12]. וְזֶה הַכְּלָל הָיָה בַּמִּקְדָּשׁ[13]: אֵין אָדָם נִכְנָס לָעֲזָרָה לָעֲבוֹדָה[14], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָהוֹר, עַד שֶׁהוּא טוֹבֵל[15].

12) ראה למעלה הלכה ג. שבעיא היא בזבחים שם ולא נפשטה, ולפיכך פסק רבינו שבדיעבד עבודתו כשרה (כסף משנה). 13) [ביומא כח. - ל. במשנה: "זה הכלל היה במקדש, כל המיסך את רגליו טעון טבילה וכל המטיל מים טעון קידוש ידים ורגלים ואין (כן הוא בשינויי נוסחאות במשניות שם) אדם נכנס לעזרה לעבודה אפילו טהור עד שיטבול". ונראה מדברי רבינו שגם ואין אדם נכנס לעזרה וכו' הוא מאותו הכלל שהיה במקדש. ולפי זה נראה שהתחלת הלכה ה אינה מהמלים "וכל המסיך", אלא להלן מהמלים "יצא חוץ"]. 14) רש"י ותוספות שם כתבו שלעבודה לאו דווקא. וכן מוכח שם בגמרא. וכן הוא בירושלמי יומא פרק ג הלכה ג "לא סוף דבר לעבודה אלא אפילו שלא לעבודה". 15) בגמרא שם: "ר' יהודה אומר סרך טבילה היא זו כדי שיזכור טומאה ישנה שבידו ויפרוש". וכן כתב רבינו בפרק ב מהלכות עבודת יום הכיפורים הלכה ג.

ה[16]. וְכָל הַמֵּסִיךְ אֶת רַגְלָיו[17] - טָעוּן טְבִילָה[18]; וְכָל הַמְּטִיל מַיִם - טָעוּן קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם[19]. יָצָא[20] חוּץ לְחוֹמַת הָעֲזָרָה[21]: אִם לִשְׁהוֹת בַּחוּץ יָצָא - [כְּשֶׁחוֹזֵר טָעוּן טְבִילָה, וְאִם לַחֲזֹר מִיָּד יָצָא[22]] - כְּשֶׁחוֹזֵר טָעוּן קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם בִּלְבַד. וְאִם לֹא טָבַל וְלֹא קִדֵּשׁ[23] וְעָבַד, הוֹאִיל וְלֹא הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ וְלֹא הֵסִיךְ רַגְלָיו וְלֹא הֵטִיל מַיִם - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה[24]. הוֹצִיא יָדָיו חוּץ לְחוֹמַת הָעֲזָרָה - אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ.

16) [סימן ההלכה צריך להיות להלן לפני המלים יצא חוץ, ראה למעלה]. 17) יומא כח. הם נקבים גדולים, ולשון מיסך כמו אילן המיסך על הארץ (נזיר נד:), לפי שהצריך לנקבים גדולים, כורע על ברכיו ומכסה את גופו ואת רגליו, וכן בשאול נאמר (שמואל־א כד, ג) ויבוא שאול להסך את רגליו (רש"י שם). 18) [המדובר בבית כסא קבוע, שאין שם ניצוצות של מי רגלים על רגליו, שאם ישנם ניצוצות, צריך גם קידוש ידים ורגלים]. 19) משום ניצוצות מי רגלים שנפלו על גבי רגליו - צריך לקדש רגליו, ומשום ניצוצות שעל ידיו ששפשף בהן רגליו, צריך לקדש ידיו. 20) [כאן מתחילה הלכה ה]. 21) עזרת ישראל. 22) כל המוקף הוגה על פי הכסף משנה. 23) זה שיצא חוץ לחומת העזרה. 24) כבר כתבנו למעלה שבעיא היא ולא נפשטה, ולפיכך אין לפסול מספק, ראה בכסף משנה.

ו. נִטְמְאוּ יָדָיו[25] - מַטְבִּילָן[26] וְהֵן טְהוֹרוֹת, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ. נִטְמָא גּוּפוֹ בַּאֲכִילַת אֲכָלִין טְמֵאִין אוֹ שְׁתִיַּת מַשְׁקִין טְמֵאִין[27] וְטָבַל, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ[28] - חוֹזֵר וּמְקַדֵּשׁ אַחַר טְבִילָה[29]; שֶׁכָּל טוֹבֵל[30] מְקַדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו וְאַחַר כָּךְ עוֹבֵד. וְאִם לֹא קִדֵּשׁ, הוֹאִיל וְלֹא הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ - לֹא חִלֵּל[31].

25) בטומאה דרבנן שאינה מטמאה אלא את הידים ולא את הגוף. 26) ראה בחגיגה כ: שבקודש החמירו להטביל. 27) בזבחים שם: "טומאה מהו שתועיל לקידוש ידים ורגלים, תיפוק ליה כיוון שצריך הערב שמש, מסיח דעתו, כגון שנטמא סמוך לשקיעת החמה". ומפני שהוא דבר שאינו שכיח, לכן כתב רבינו שנטמא גופו באוכלין טמאין, שאינו צריך הערב שמש (כסף משנה). ויתר על כן: הרי רבינו סובר ששיעור בין השמשות הוא שלושת רבעי מיל (פרק ה מהלכות שבת הלכה ד, וכן כתב הבית יוסף אורח חיים סימן רסא בדעת רבינו), אם כן יש כאן היסח הדעת, ולכן כתב רבינו באופן שאינו צריך הערב שמש כלל. 28) מפני שעיקר טומאות אלו - מדרבנן. 29) שמא הסיח דעתו, מאחר שעכשיו אינו ראוי לעבודה. 30) [כלומר, טבילה הצריכה הערב שמש שבזה ודאי צריך קידוש ידים ורגלים, ראה בלשון הגמרא בזבחים כ: ונראה שהמסיך רגליו אף על פי שצריך טבילה (למעלה בהלכה הקודמת) - אם לא היה חשש של ניצוצות על גבי רגליו (ראה למעלה הלכה ד־ה) אינו צריך קידוש ידים ורגלים, כיוון שטבילה זו אינה מחמת טומאה]. 31) בעיא ולא נפשטה היא בזבחים שם, ומספק אין פוסלין עבודתו (כסף משנה). [ונראה שזה מוסב גם על כל טובל (שצריך הערב שמש) הצריך קידוש ידים ורגלים, לפי שאין כאן היסח הדעת ממש, אלא דין של היסח דעת כיון שנפסל אז מעבודה].

ז. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁלֹּא טָבַל וְלֹא קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו בֵּין בְּגָדִים לִבְגָדִים[32] וּבֵין עֲבוֹדָה לַעֲבוֹדָה[33] בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וְעָבַד - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה[34]. הוֹאִיל וְאוֹתָן הַטְּבִילוֹת וְהַקִּדּוּשִׁין אֵינָן שָׁוִים בְּאַהֲרֹן וּבָנָיו, וְנֶאֱמַר: וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ - דָּבָר הַשָּׁוֶה בְּכָל הַכֹּהֲנִים מְעַכֵּב, שֶׁהוּא קִדּוּשׁ רִאשׁוֹן.

32) [הם חמשת הקידושים שמקדש כשפושט בגדי לבן ובגדי זהב]. 33) [הם חמשת הקידושים שמקדש בלבישת בגדי הזהב לעבודות חוץ, ובגדי הלבן לעבודות פנים]. 34) אבל עבר בעשה.

ח. קִדֵּשׁ יָדָיו הַיּוֹם - צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ לְמָחָר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָשַׁן כָּל הַלַּיְלָה; שֶׁהַיָּדַיִם נִפְסָלוֹת בְּלַיְלָה. קִדֵּשׁ בַּלַּיְלָה וְהִקְטִיר הַחֲלָבִים כָּל הַלַּיְלָה - צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ[35] בַּיּוֹם לַעֲבוֹדַת הַיּוֹם.

35) כדעת רבי בשתי ברייתות בזבחים שם: "קידש ידיו ורגליו וכו' בלילה צריך לקדש ביום. היה עומד ומקריב על גבי מזבח כל הלילה, לאורה טעון קידוש ידים ורגלים".

ט. קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו לִתְרוּמַת הַדֶּשֶׁן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְקַדֵּשׁ קֹדֶם שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ - אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ אַחַר שֶׁהֵאִיר הַיּוֹם[36]; שֶׁהֲרֵי בִּתְחִלַּת עֲבוֹדָה קִדֵּשׁ[37].

36) כלומר, אחר הנץ החמה. 37) שזו תחילת עבודת היום היא. זבחים שם דברי רבא על המימרא הנ"ל של ר' יוחנן. ומכאן שלולא הסברא הנ"ל היה הנץ החמה פוסל בלינה. [וראה להלן פרק ב מהלכת תמידין ומוספין הלכה יב, שהוכחנו מהסוגיא הנ"ל שתרומת הדשן הייתה אחרי עלות השחר].

י. מִצְוָה לְקַדֵּשׁ מִמֵּי הַכִּיּוֹר. וְאִם קִדֵּשׁ מֵאֶחָד מִכְּלֵי הַשָּׁרֵת - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[38]. אֲבָל כְּלֵי הַחֹל אֵינָם מְקַדְּשִׁין[39]. קִדֵּשׁ בִּכְלֵי שָׁרֵת בַּחוּץ[40] אוֹ בִּכְלֵי חֹל בִּפְנִים וְעָבַד - עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. וְאֵין מְקַדְּשִׁין בְּתוֹךְ הַכִּיּוֹר אוֹ בְּתוֹךְ כְּלֵי הַשָּׁרֵת, אֶלָּא מֵהֶן; שֶׁנֶּאֱמַר: וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ - וְלֹא בְּתוֹכוֹ[41]. וְאִם קִדֵּשׁ בְּתוֹכוֹ וְעָבַד - לֹא חִלֵּל.

38) בזבחים כב. אמרו: ירחצו לרבות כלי שרת. כלומר, נאמר בתורה (שמות מ, לב) "ובקרבתם אל המזבח ירחצו", ומיותר הוא שהרי כבר נאמר למעלה (שם, לא) "ורחצו ממנו", וסמוך לו "בבואם אל אהל מועד ובקרבתם אל המזבח" (רש"י שם). 39) "[ורחצו] ממנו, למעוטי כלי חול". 40) שצריך לקדש בפנים, שהרי הוקבע לו מקום, שנאמר "וישם את הכיור בין אהל מועד ובין המזבח ויתן שמה מים לרחצה". 41) בזבחים כא. היא בעיא שלא נפשטה "ממנו אמר רחמנא ולא בתוכו, או דילמא אפילו מתוכו". ומכיוון שלא נפשטה, לא יקדש לכתחילה אלא ממנו, ואם קידש בתוכו ועבד מספק אינו מחלל עבודה מספק (כסף משנה וראה למעלה הלכה ה).

יא. הִטְבִּיל יָדָיו וְרַגְלָיו בְּמֵי מִקְוֶה, אֲפִלּוּ בְּמַעְיָן[42] - אֵין זֶה קִדּוּשׁ כְּלָל, עַד שֶׁיִּרְחַץ בִּכְלֵי. וּבְכָל כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ מְקַדְּשִׁין[43], בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן רְבִיעִית בֵּין שֶׁאֵין בָּהֶן רְבִיעִית.

42) בזבחים כ: "טבל במי מערה (שהן כשרים לטבילה והוא הדין למים חיים, אלא שרוב טבילות, במים מכונסים - רש"י) ועבד עבודתו פסולה". 43) כן הוא שם כא: "בכל הכלים מקדשים בין שיש בהם רביעית בין שאין בהם רביעית" וביארו בגמרא שם שהמדובר בקודח מתוכו, היינו שנוטל מן הכיור שיש בו כדי לקדש ממנו ארבעה כהנים, ומקדש כיוון שבא מכלי גדול, שאם לא כן, אין מקדשים ממנו, שלא יהא כלי שרת אחר עדיף מהכיור עצמו.

יב. כָּל הַמֵּימוֹת כְּשֵׁרִים לְקִדּוּשׁ, בֵּין מַיִם חַיִּים בֵּין מֵי מִקְוֶה; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִשְׁתַּנֶּה מַרְאֵיהֶן, אֶלָּא יִהְיוּ כַּמַּיִם הַכְּשֵׁרִים לִטְבִילָה. טִיט הַנָּרוֹק[44] שֶׁהַפָּרָה שׁוֹחָה וְשׁוֹתָה מִמֶּנּוּ[45] - מַשְׁקִים לְמֵי כִּיּוֹר. זֶה הַכְּלָל: כָּל הַמַּשְׁקִים לְמֵי מִקְוֶה - מַשְׁקִים לְמֵי כִּיּוֹר.

44) שהוא דק שראוי להוריקו מכלי אל כלי. 45) שאינו עב. והפרה שותה ממנו וכשר להשלים למקוה.

יג. כַּמָּה מַיִם צְרִיכִין לִהְיוֹת בַּכִּיּוֹר? אֵין פָּחוֹת מִכְּדֵי לְקַדֵּשׁ מִמֶּנּוּ אַרְבָּעָה כֹּהֲנִים. שֶׁנֶּאֱמַר: אַהֲרֹן וּבָנָיו. וְהָיוּ אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר, וּפִינְחָס עִמָּהֶם - הֲרֵי אַרְבָּעָה[46].

~ נקודות משיחות קודש ~

"כמה מים צריכין להיות בכיור, אין פחות מכדי לקדש ממנו ד' כהנים, שנאמר אהרן ובניו והיו אלעזר ואיתמר, ופנחס עמהם הרי ארבעה".

ומה שלא מנה גם את נדב ואביהוא, בפשטות הוא מפני שלא שימשו אלא בימי המילואים עד ליום השמיני למילואים ואח"כ נשארו רק אלעזר, איתמר ופנחס. אמנם כל זה הוא רק למאן־דאמר שפנחס היה כהן מתולדתו – "פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן" – אבל לדעה ש"לא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי", הרי מעשה זמרי היה בשנת הארבעים, ונמצא שכל שלושים ותשע שנים היו רק שלושה כהנים, וא"כ מדוע היו צריכים מים כדי לרחוץ מהם ארבעה כהנים. ואין לומר שלמ"ד זה אין צריך אלא מים כדי לקדש שלושה כהנים, כי אז הוא פלוגתא במציאות שפליגי בגודלו של הכיור. על כן צריך לומר שגם למ"ד "לא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי" היו במקדש מים לקדש ארבעה כהנים, אלא שלמד זאת מפסוק אחר (עי' זבחים יט, ב. ובפירש"י שם).

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן כט)

46) בגמרא שם הביאו הפסוק "ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו" שבשמות מ, לב, ורבינו הביא פסוק אחר בשמות ל, יט, שלא נאמר בו אלא אהרן ובניו, ולפיכך הוצרך לכלול את פינחס עמהם כדי שיהיו ארבעה. אבל הדבר קשה, שהרי בזמן שנאמרה פרשה זו (בשמות שם) עדיין היו נדב ואביהו בחיים, ואם כן למה לא יצטרכו מים כדי לקדש חמשה או ששה כהנים?

יד. מֵי כִּיּוֹר נִפְסָלִין בְּלִינָה, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ. וְכֵיצַד הָיוּ עוֹשִׂין? מְשַׁקְּעִים אוֹתוֹ בְּמֵי מִקְוֶה אוֹ בְּמַעְיָן וּלְמָחָר מַעֲלִין אוֹתוֹ, אוֹ מְמַלְּאִין אוֹתוֹ בְּכָל יוֹם בַּבֹּקֶר.

טו. הַיָּם שֶׁעָשָׂה שְׁלֹמֹה - כְּמִקְוֶה הָיָה[47], מִפְּנֵי שֶׁאַמָּה שֶׁל מַיִם הָיְתָה עוֹבֶרֶת בְּתוֹכוֹ מֵעַיִן עֵיטָם, לְפִיכָךְ לֹא הָיוּ מֵימָיו נִפְסָלִין בְּלִינָה כְּמֵי הַכִּיּוֹר, וּמִמֶּנּוּ הָיוּ מְמַלְּאִין הַכִּיּוֹר.

47) בירושלמי יומא פרק ג הלכה ח: "והים לרחצה לכהנים בו (דברי הימים־ב ד, ו) ולא כלי הוא? אמת המים מושכת לו מעיטם".

טז. כֵּיצַד מִצְוַת קִדּוּשׁ? מַנִּיחַ יָדוֹ הַיְמָנִית עַל גַּבֵּי רַגְלוֹ הַיְמָנִית, וְיָדוֹ הַשְּׂמָאלִית עַל גַּבֵּי רַגְלוֹ הַשְּׂמָאלִית, וְשׁוֹחֵה וּמְקַדֵּשׁ. וְכָל הַחוֹצֵץ בִּטְבִילָה - חוֹצֵץ בְּקִדּוּשׁ יָדַיִם[48]. וְאֵינוֹ מְקַדֵּשׁ כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כַּעֲבוֹדָה[49], וְאֵין עֲבוֹדָה אֶלָּא מֵעֹמֶד, שֶׁנֶּאֱמַר: לַעֲמֹד לְשָׁרֵת.

48) בחולין קו: "דבר שחוצץ בטבילה בגוף חוצץ בנטילת ידים ובקידוש ידים ורגלים במקדש". 49) בזבחים שם: "אמר קרא לשרת" (או בגשתם אל המזבח לשרת, הרי הוקש קידוש לשירות - רש"י).

יז. וְכָל הָעוֹבֵד וְהוּא יוֹשֵׁב[50] - חִלֵּל, וַעֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. וְאֵינוֹ לוֹקֶה, מִפְּנֵי שֶׁאַזְהָרָה שֶׁלּוֹ מִכְּלָל עֲשֵׂה הִיא. וְכֵן כָּל הָעוֹסֵק בַּעֲבוֹדָה מֵעֲבוֹדַת הַמִּקְדָּשׁ - צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה עוֹמֵד עַל הָרִצְפָּה[51]. וְאִם הָיָה דָּבָר חוֹצֵץ[52] בֵּינוֹ וּבֵין הַקַּרְקַע, כְּגוֹן שֶׁעָמַד עַל גַּבֵּי כֵּלִים אוֹ בְּהֵמָה אוֹ עַל רַגְלֵי חֲבֵרוֹ[53] - פְּסוּלָה. וְכֵן אִם הָיָה דָּבָר חוֹצֵץ בֵּין יָדוֹ וּבֵין הַכְּלִי[54] שֶׁעוֹבֵד בּוֹ - פָּסַל.

50) שם כג: אמרו: "אמר קרא לעמוד לשרת - לעמידה בחרתי ולא לישיבה". 51) שצריך לעמוד, וגם על הרצפה שלא תהיה שום חציצה, בין רגליו לבין הרצפה. 52) שם כד. אמרו: "הואיל ורצפה מקדשת וכלי שרת מקדשין, מה כלי שרת לא יהא דבר חוצץ כו' אף רצפה לא יהא דבר חוצץ". כי "העזרה תקדש הנכנס בתוכה כמו שמקדשין כלי שרת הדבר הנכנס בהן". 53) ואף על פי שמין במינו אינו חוצץ - בעמידה על גבי רגל חבירו, שאין דרכו בכך, גם מין במינו חוצץ. 54) שם "כלי שרת לא יהא דבר חוצץ בינו (=בין הכהן) לבין כלי שרת", שנאמר (ויקרא ד, ה) "ולקח הכהן" - שתהא לקיחה בעצמו של כהן.

יח. וְאֵין עֲבוֹדָה אֶלָּא בְּיָמִין[55]. וְאִם עָבַד בִּשְׂמֹאל - פְּסוּלָה, וְאֵינוֹ לוֹקֶה[56]. רַגְלוֹ אַחַת עַל הַכְּלִי וְרַגְלוֹ אַחַת עַל הָרִצְפָּה, רַגְלוֹ אַחַת עַל הָאֶבֶן וְרַגְלוֹ אַחַת עַל הָרִצְפָּה[57] - רוֹאִין: כֹּל שֶׁאִלּוּ יְנַטֵּל הַכְּלִי אוֹ הָאֶבֶן יָכוֹל לַעֲמֹד עַל רַגְלוֹ אַחַת - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה[58], וְאִם לַאו - עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. קִבֵּל בְּיָמִין וּשְׂמֹאל מְסַיַּעְתּוֹ - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה, שֶׁהַמְסַיֵּעַ אֵין מַשְׁגִּיחִין עָלָיו.

55) שם. למדו כן ממה שנאמר (שם, כה) "ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו ונתן", וכל מקום שנאמר אצבע אינו אלא בימין, שנאמר (שם יד, טז) "וטבל הכהן את אצבעו הימנית" (שם כד:), מכאן שכל לקיחה וכל נתינה בימין דווקא. 56) כיוון שאין בזה אזהרה מפורשת בתורה. 57) נוסף על פי הכסף משנה. וכן הוא בברייתא שם. ואף על פי שהאבן הוא מין במינו עם הרצפה, כיוון שאינו מבטלו משום שנתקל בה, הרי הוא חוצץ. 58) שמסייע אין בו ממש.

יט. נִתְנַדְּדָה אֶבֶן מֵאַבְנֵי הָעֲזָרָה[59] - לֹא יַעֲמֹד עָלֶיהָ בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה עַד שֶׁתְּחַבֵּר בָּאָרֶץ. וְאִם עָבַד - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה, הוֹאִיל וּבִמְקוֹמָהּ עוֹמֶדֶת.

59) בזבחים שם "בעי רבי אמי נדלדלה האבן ועמד עליה מהו, היכא דאין דעתו לחברה לא תיבעי לך דוודאי חייצא, כי תיבעי לך דדעתו לחברה, מאי, כיוון דדעתו לחברה כמה דמחברה דמייא, או דילמא השתא מיהא הא תלישא"? ומסתימת דברי רבינו נראה שאפילו אם אין דעתו לחברה, אין זו חציצה בדיעבד, משום שלפי דעת רבה זוטי (שם) לא הסתפק רבי אמי בנדלדלה האבן, אלא בנעקרה האבן, ונראה מזה כי בנדלדלה לעולם אינה חציצה. אף על פי שאין דעתו לחברה, ולא הכריע רבינו בין שתי הלשונות הללו, ולכן פסק שלכתחילה לא יעמוד, ואם עמד כשר, כדרכו בכל הספיקות.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יתבאר בו איסור עבודה בבית המקדש לכהן בעל מום, ומום הוא מום עובר. ומה הוא מום קבוע.

א. כָּל כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּם, בֵּין מוּם קָבוּעַ בֵּין מוּם עוֹבֵר[2], לֹא יִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ מִן הַמִּזְבֵּחַ[3] וְלִפְנִים[4]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֶל הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ. וְאִם עָבַר וְנִכְנַס[5] - לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָבַד. וְאִם עָבַד בַּמִּקְדָּשׁ - פָּסַל[6] וְחִלֵּל עֲבוֹדָה, וְלוֹקֶה אַף עַל הָעֲבוֹדָה[7]. שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם לֹא יִקְרַב. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאַזְהָרָה זוֹ שֶׁלֹּא יִקְרַב לַעֲבוֹדָה[8].

~ נקודות משיחות קודש ~

"כל כהן שיש בו מום, בין קבוע בין עובר, לא יכנס למקדש... ואם עבר ונכנס לוקה כו'".

והיינו שכשם שהקרבנות צריכים להיות "תמימים ומובחרין", כך גם הכהן המקריב צריך להיות "תמים".

עבודת הקרבנות שייכת גם בזמן הזה בעבודת התפילה, שהרי "תפילות כנגד תמידים תקנום", ו"עבודה שבלב זו תפילה", ונעשית על־ידי כל אחד ואחד מישראל, שהרי היא "מצות־עשה... שיהא אדם שואל צרכיו שהוא צריך להם כו'", ובוודאי שהקב"ה ממלא בקשתו של כל יהודי בכל המצטרך לו, ועאכו"כ כשתפילתו היא באופן של יגיעה. ומובן שגם הדין שכהן צריך להיות תמים, ישנו גם בזמן הזה שצריך המתפלל להיות במצב של "תמים" על־ידי קיום כל רמ"ח מצוות־עשה ושמירת שס"ה מצוות לא־תעשה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן ל)

2) בבכורות מג. במשנה: "מומין אלו, בין קבועין בין עוברין, פוסלין באדם" (פוסלין כהן לעבודה – רש"י). ובספרא פ' אמור פרשה ג הלכה ה: "אין לי אלא בעל מום קבוע. בעל מום עובר, מניין? תלמוד־לומר כל איש אשר בו מום". פירוש: לפני כן (ויקרא כא, יז) נאמר "אשר יהיה בו מום לא יקרב", שמשמעו: יהיה בו מום לעולם, כלומר, מום קבוע. ולכן מביא הפסוק השני (שם, כא) "אשר בו מום", ולא נאמר "אשר יהיה" לרבות מום עובר (התורה והמצוה). 3) גם בספר המצוות שם, כתב רבינו "המזבח ובין האולם ולמזבח והאולם וההיכל", וכן מוכח מלשון הפסוק "ואל המזבח לא יגש". ואילו מפשטות לשון המשנה (כלים שם) נראה שאינם אסורים אלא בין האולם ולמזבח. וראה במשנה־למלך, ולמעלה פ"א הלכה א והלכה טו. ואף־על־פי שבדין זה של כניסה בלי עבודה, לא מצאנו לימוד מיוחד לרבות גם בעל מום עובר – סובר רבינו שאין לחלק בין איסור זה לאיסור עבודה. 4) בכלים פ"א משנה ט: "בין האולם ולמזבח וכו' שאין בעלי מומין וכו' נכנסים לשם". ודעת רבינו, שזהו איסור תורה. וכן הוא ביומא מד: שמעלות אלו של מסכת כלים הן מדאורייתא, וכן כתב רבינו בספר המצוות לא־תעשה סט. והרמב"ן שם הקשה על זה, ממה שהתירו (סוכה מד.) לכהנים בעלי מום להכנס בין האולם ולמזבח כדי לקיים מצות ערבה, הרי שאין איסורו אלא מדרבנן. וראה במגילת אסתר שם. 5) מן המזבח ולפנים, כנ"ל. אבל בפי"ט מהלכות סנהדרין הלכה ד (אות כח) נראה שאינו לוקה אלא אם נכנס להיכל, וצריך עיון (כסף משנה). וסתירה כזו ישנה גם בדין שתויי יין, שלמעלה פ"א הלכה א־טו כתב שאם נכנס מן המזבח ולפנים לוקה, ואילו בהלכות סנהדרין שם (אות כט) נראה שאינו לוקה אלא אם נכנס להיכל, ועיין במעשה רוקח. 6) זבחים טז: 7) נוסף למה שלוקה על הכניסה למזבח. 8) כלומר, אף־על־פי שבפסוק שם לא נאמר אלא "להקריב לחם אלקיו" דהיינו קרבן תמיד, שהוא קרוי לחם, שנאמר בו (במדבר כח, ב) "את קרבני לחמי לאשי" – למדו בספרא (שם הלכות ג־ד) מריבויי הפסוקים גם לכל יתר הקרבנות (כסף משנה).

1 **ב. וְכֵן בַּעַל מוּם עוֹבֵר שֶׁעָבַד - פָּסַל, וְלוֹקֶה[9].**
2 **שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב. מִפִּי**
3 **הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לְבַעַל מוּם עוֹבֵר. וְאֵין**
4 **בַּעֲלֵי מוּמִין שֶׁעָבְדוּ בְּמִיתָה, אֶלָּא בְּמַלְקוּת בִּלְבַד[10].**

9) בכורות שם, וספרא שם (הלכה ה). 10) כחכמים, ולא כרבי (סנהדרין פג. פד.).

5 **ג. כָּל הַמּוּמִין כֻּלָּן, אֶחָד שֶׁהָיוּ בּוֹ מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ**
6 **וְאֶחָד שֶׁנּוֹלְדוּ בּוֹ אַחַר כֵּן[11], בֵּין עוֹבְרִין בֵּין שֶׁאֵינָן**
7 **עוֹבְרִין - הֲרֵי זֶה פָּסוּל עַד שֶׁיַּעֲבֹרוּ[12].**

11) ספרא שם הלכה ג: "אין לי אלא שנולד תמים ונעשה בעל מום, נולד בעל מום ממעי אמו מניין, תלמוד־לומר אשר יהיה בו מום". 12) במומים עוברים.

8 **ד. מוּם קָבוּעַ - כְּגוֹן שֶׁכֵּר רֶגֶל אוֹ שֶׁכֵּר יָד[13];**
9 **וּמוּם עוֹבֵר[14] - כְּגוֹן גָּרָב[15] אוֹ יַלֶּפֶת, וְהִיא**
10 **הַחֲזָזִית[16]. וְלֹא הַמּוּמִין הַכְּתוּבִין בַּתּוֹרָה בִּלְבַד[17] הֵן**
11 **שֶׁפּוֹסְלִין בַּכֹּהֲנִים, אֶלָּא כָּל הַמּוּמִין הַנִּרְאִין**
12 **בַּגּוּף[18]; שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל אֲשֶׁר בּוֹ מוּם - מִכָּל מָקוֹם.**
13 **וְאֵלּוּ הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה דֶּגְמָא הֵן.**

13) מפורש בויקרא כא, יט. 14) מפורש בתורה שם, כ. 15) לח, ראה להלן פ"ז הלכה י, ופ"ב מהלכות איסורי מזבח הלכה ז. 16) שאינה מצרית, ראה שם ושם. 17) ספרא שם פרק ג הלכה א: "אין לי אלא את אלו בלבד, מנין לרבות שאר המומים, תלמוד־לומר מום מום ריבה". 18) ראה להלן הלכה ז.

14 **ה. שְׁלֹשָׁה מִינֵי מוּמִין הֵם: יֵשׁ מוּמִין[19] שֶׁהֵן פּוֹסְלִין**
15 **הַכֹּהֵן מִלַּעֲבֹד וְהַבְּהֵמָה מִלִּקְרַב. [וְיֵשׁ מוּמִין**
16 **שֶׁפּוֹסְלִין בְּאָדָם בִּלְבַד מִלַּעֲבֹד.][20] וְיֵשׁ מוּמִין שֶׁאֵין**
17 **פּוֹסְלִין, אֲבָל מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן אָמְרוּ: שֶׁכָּל כֹּהֵן**
18 **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֶחָד מֵהֶן - אֵינוֹ עוֹבֵד.**

19) בכורות מג. 20) בכורות שם במשנה. ואף־על־פי שאינם מום גמור ואינם מחללים עבודתם, כדלהלן. ולמדו זאת בגמרא שם ממה שנאמר (ויקרא כא, כא) "כל איש אשר בו מום מזרע אהרן" – "איש ששוה בזרעו של אהרן (=שאינו משונה משאר בני אדם) אינו נפסל אלא במום, אבל מי שאינו שוה בזרעו של אהרן (כגון אלו שנמנו במשנה שם, ולהלן פ"ח), אף־על־פי שאין זה מום גמור – נפסלים הם לכתחילה, וראה להלן.

19 **ו. כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּם[21] שֶׁפּוֹסֵל בְּאָדָם וּבְבְהֵמָה**
20 **וְעָבַד, בֵּין בְּשׁוֹגֵג[22] בֵּין בְּמֵזִיד - עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה.**
21 **וְאִם הָיָה מֵזִיד - לוֹקֶה. וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּם מִן**
22 **הַמּוּמִין הַמְיֻחָדִין לְאָדָם וְעָבַד, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא**
23 **לוֹקֶה[23] - לֹא חִלֵּל עֲבוֹדָתוֹ[24]. וְאִם הָיָה בּוֹ דָּבָר**
24 **מִדְּבָרִים שֶׁהֵם מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן - אֵינוֹ לוֹקֶה,**
25 **וַעֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה.**

21) בכורות שם במשנה. 22) שלא ידע שהוא בעל מום, כן הוא בקידושין סו: 23) כן כתב בפירוש המשנה (בכורות פ"ז משנה ג). אבל צריך עיון, שהרי בבכורות מג: אמרו "מאי איכא בין שאינו שוה בזרעו של אהרן ומשום מראית העין, איכא בינייהו עשה", שמי שאינו שוה בזרעו של אהרן, עובר בעשה – שלאו הבא מכלל עשה – עשה (רש"י שם) ועיין במשנה־למלך. (ודברי הר המוריה שכתב לפרש "איכא בינייהו עשה", היינו שבמראית העין יש עשה, ואילו באינו שוה בזרעו של אהרן יש לא־תעשה – תמוהים מאד, שאלו שאסורים במראית העין אינם אסורים אלא מדרבנן, ואין בהם עשה). 24) בבכורות שם: "מאי איכא בין מומא (=מום) לשאינו שוה בזרעו של אהרן, איכא משום אחולי עבודה. מומא מחלל עבודה, דכתיב (ויקרא שם, כג) מום בו ולא יחלל. שאינו שוה בזרעו של אהרן – לא מיחיל (=מחלל) עבודה".

26 **ז. אֵין פּוֹסֵל בְּאָדָם אֶלָּא מוּמִין שֶׁבַּגְּלוּי[25]; אֲבָל**
27 **מוּמִין שֶׁבַּחֲלַל הַגּוּף, כְּגוֹן שֶׁנִּטַּל כֻּלְיָתוֹ שֶׁל אָדָם אוֹ**

טְחוֹל שֶׁלּוֹ אוֹ שֶׁנִּקְּבוּ מֵעָיו, אַף עַל פִּי שֶׁנַּעֲשָׂה טְרֵפָה[26] - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: שֶׁכֶר רָגֶל אוֹ שֶׁכֶר יָד - מָה אֵלּוּ בַּגְּלוּי, אַף כֹּל בַּגָּלוּי.

25) תוספתא בכורות פ"ד: "מום בפנים אינו מום, שנאמר עור ופסח, מה עור ופסח המיוחדין, מום שבגלוי וכו'". 26) בכורות מה: במשנה.

ח. הֶעָרֵל[27] - הֲרֵי הוּא כְּבֶן נֵכָר[28], שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל בֶּן נֵכָר עֲרֵל לֵב וְעֲרֵל בָּשָׂר[29]. לְפִיכָךְ, עָרֵל שֶׁעָבַד - חִלֵּל עֲבוֹדָתוֹ וְלוֹקֶה, כְּזָר שֶׁעָבַד; אֲבָל אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה[30].

27) זבחים טו: במשנה. 28) "בן נכר האמור בתורה זה העובד אל נכר" (פ"ט מהלכות קרבן פסח הלכה ז). 29) שם כב: "מדברי יחזקאל בן בוזי (יחזקאל מד, ט) למדנו, כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבא אל מקדשי לשרתני. ומנלן דמחלי עבודה, דכתיב (שם, ז) בהביאכם בני נכר ערלי לב וערלי בשר להיות במקדשי לחללו את ביתי". ובביאור ערל, נחלקו רש"י ותוספות שם: לדעת רש"י (שם טו: במשנה) אפילו ערל שמתו אחיו מחמת מילה שאנוס הוא – מחלל עבודה, ולדעת רבינו־תם (תוספות שם כב: ד"ה ערל) אין הדברים אמורים אלא במומר לערלה, אבל מי שמתו אחיו מחמת מילה, שאנוס הוא, אינו מחלל עבודה. 30) כן הוא בסנהדרין פג. שערל אינו במיתה אלא באזהרה.

ט. כֹּהֵן[31] שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא נָשִׁים בַּעֲבֵרָה - אֵינוֹ עוֹבֵד, עַד שֶׁיַּדִּירוּהוּ בֵּית דִּין עַל דַּעַת רַבִּים[32], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ הֲפָרָה, שֶׁלֹּא יוֹסִיף לַחֲטֹא; וְעוֹבֵד וְיוֹרֵד וּמְגָרֵשׁ[33]. וְכֵן אִם הָיָה מִטַּמֵּא לְמֵתִים - פָּסוּל, עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו בְּבֵית דִּין שֶׁלֹּא יִטַּמָּא[34]. וְאִם עָבַר וְעָבַד קֹדֶם שֶׁיַּדִּיר אוֹ שֶׁיְּקַבֵּל, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נָשׂוּי בַּעֲבֵרָה - לֹא חִלֵּל עֲבוֹדָה[35].

31) בכורות מה: במשנה. 32) שאין לו התרה (פ"ו מהלכות שבועות הלכה ח). שאם לא כן, יש חשש שילך לחכם ויתיר לו נדרו, שהרי רבינו לא הביא במפורש שצריך לפרט את הנדר, והסיבה שבשבילה נדר (ראה יורה־דעה סימן רכח סעיף יד), אלא כתב "שיאמר אני נשבעתי על כך וכך, ונחמתי" (שם הלכה ה) וכן דעת התוספות בערכין כג. ד"ה מר. ועיין רש"ש לבכורות שם. 33) ברייתא שם. 34) בנושא נשים בעבירה, מדירים אותו על דעת רבים, ולא הסתפקו בקבלה בלבד, משום שנושא נשים בעבירה יצרו תוקפו (גמרא שם מו.). 35) שאף חלל שעבד, עבודתו כשרה, כדלהלן הלכה י, וראה במאירי לגיטין לה:

י. כֹּהֵן שֶׁעָבַד וְנִבְדַּק וְנִמְצָא חָלָל - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה[36] לְשֶׁעָבַר, וְאֵינוֹ עוֹבֵד לְהָבָא. וְאִם עָבַד - לֹא חִלֵּל[37]; שֶׁנֶּאֱמַר: בָּרֵךְ יְיָ חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה - אַף חֲלִין[38] שֶׁבּוֹ תִּרְצֶה[39].

36) כרבי יהושע בתרומות פ"ח משנה א, והובאה בקידושין סו: 37) משמע שאף אם עבד לאחר שנודע, גם כן לא חילל, שכיון שאמרו "אף חולין (=חללים) שבו תרצה", אין לחלק בין לפני שנודע לבין לאחר שנודע (כסף משנה). וכן כתב המאירי בקידושין שם. ויסודו מהירושלמי (תרומות שם הלכה א) שאמרו, שאם נודע בשעה שקבל הדם מותר לגמור ולזרוק, וכן בנודע לו בשעת קמיצה, מותר לגמור ולהקטיר (יריעות שלמה). (וכן בדין: שרק אם נאמר בנידון זה "מתה כהונה", כלומר, לאחר שנמצא חלל הוא כאילו מת, ואינו בטל למפרע (ראה מכות יא:) – אז יש מקום לחלק בין לפני הידיעה לבין לאחר הידיעה, אבל לפי מה שאמרו במסקנא (שם יג.) ש"בטלה כהונה", כלומר, נתגלה הדבר למפרע כי לא היה כהן (רש"י שם), וכן פסק רבינו בפ"ז מהלכות רוצח הלכה יב – לפי זה, אין מקום לחלק בין לפני הידיעה לבין לאחריה. אבל דעת התוספות אינה כן, ראה בכתובות כג. ד"ה עדי, ובקידושין יב: ד"ה ועל, ועיין רש"ש שם). 38) כלומר, חללים (רש"י בקידושין שם). 39) קידושין שם.

יא. בֵּית דִּין הַגָּדוֹל[40] הָיוּ יוֹשְׁבִין בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית[41], וְעִקַּר מַעֲשֵׂיהֶם[42] הַתָּדִיר - שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין וְדָנִין אֶת הַכְּהֻנָּה, וּבוֹדְקִין הַכֹּהֲנִים בְּיוּחָסִין וּבְמוּמִין[43]. כָּל כֹּהֵן שֶׁנִּמְצָא פָּסוּל בְּיִחוּסוֹ - לוֹבֵשׁ שְׁחוֹרִים וּמִתְעַטֵּף שְׁחוֹרִים וְיוֹצֵא מִן הָעֲזָרָה; וְכָל מִי שֶׁנִּמְצָא שָׁלֵם וְכָשֵׁר - לוֹבֵשׁ לְבָנִים וְנִכְנָס וּמְשַׁמֵּשׁ עִם אֶחָיו הַכֹּהֲנִים.

40) מדות פ"ה משנה ד. 41) בחצייה של חול, ראה למעלה פ"ה מהלכות בית הבחירה הלכה יז. 42) נוסף לתפקידם בשטח ההוראה (סנהדרין פו: במשנה). 43) אותם שעוד לא התחילו בעבודה, או שהתחילו ומצאו בהם ריעותא. אבל אלו שהתחילו בעבודה ולא מצאו בהם ריעותא, אין בודקים אותם (פסחים ג: וראה בפ"כ מהלכות איסורי ביאה הלכה ב).

יב. מִי שֶׁנִּמְצָא כָּשֵׁר בְּיִחוּסוֹ וְנִמְצָא בּוֹ מוּם - יוֹשֵׁב בְּלִשְׁכַּת הָעֵצִים[44] וּמְתַלֵּעַ עֵצִים לַמַּעֲרָכָה[45]. וְחוֹלֵק בַּקֳּדָשִׁים[46] עִם אַנְשֵׁי בֵּית אָב שֶׁלּוֹ וְאוֹכֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: לֶחֶם אֱלֹהָיו מִקֹּדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים וּמִן הַקֳּדָשִׁים יֹאכֵל.

44) מדות פ"ב משנה ה. וראה בפ"ה מהלכות בית הבחירה הלכה ח. 45) ש"כל עץ שנמצא בו תולעת פסול" (הלכות בית הבחירה שם, ולהלן פ"ו מהלכות איסורי מזבח הלכה ב). 46) זבחים צח: במשנה, וראה להלן פ"י מהלכות מעשה הקרבנות הלכה יז.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יפרש המומים הפוסלים באדם ובבהמה.

א. כָּל הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִים בְּאָדָם וּבִבְהֵמָה - חֲמִשִּׁים[2] וְזֶהוּ פְּרָטָן:

2) ראה להלן פ"ב מהל' איסורי מזבח ה"א. וראה להלן פ"ח, המומין המיוחדים רק באדם, ובהל' איסורי מזבח שם ה"ב, המומין המיוחדים רק בבהמה. ואף־על־פי שיבלת וחרוץ לא נכתבו בתורה אצל אדם, ודק ותבלול לא נכתבו בבהמה – למדו (בכורות מג.) זה מזה בגזירה־שוה.

1 **ב. חֲמִשָּׁה בָּאֹזֶן, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁנִּפְגַּם[3] סְחוּס אָזְנוֹ[4]**
2 **כְּדֵי שֶׁתַּחְגּוֹר הַצִּפֹּרֶן בַּפְּגָם[5]. אֲבָל הָעוֹר הַמֻּקָּף לְסְחוּס**
3 **הָאֹזֶן - אֵין בּוֹ מוּם[6], בֵּין נִקַּב בֵּין נִסְדַּק[7].**

3) פגימה היא כשיש שם חסרון (רש"י שם לז.). וראה להלן ה"ג. 4) שם לז, א - במשנה: "על אלו מומין שוחטין את הבכור, נפגמה אזנו מן החסחוס". ובמשנה שבמשניות הגירסא "הסחוס", וכן הוא בראב"ש, וראה ברש"י וב'תוספות' שם כי הוא תנוך האוזן. 5) שם לז, ב - בגמרא. והיינו "שתעכב בה ציפורן, אם בודקין אותו כבדיקת סכין" (רש"י שם). 6) שם במשנה "אבל לא העזר", ופירש רש"י "דהדר בריא ולא הוי מומא, והאי עור היינו אליה רכה של אוזן", אבל לדעת רבינו הכוונה לכל העור המקיף ולא רק לאליה הרכה של האוזן, וראה 'תוספות יום־טוב' כאן. (וראה להלן ה"ד והי"א בדין אין חרוץ אלא בעצם). 7) אף־על־פי שזה לא נשנה שם אלא בנפגם – טעם אחד הוא לכולם כיון שחוזר ומבריא, כנ"ל.

4 **ג. מִי שֶׁנִּסְדַּק[8] סְחוּס אָזְנוֹ בְּכָל שֶׁהוּא, אַף עַל פִּי**
5 **שֶׁלֹּא חָסַר[9]. מִי שֶׁנִּקַּב[10] סְחוּס אָזְנוֹ כְּכַרְשִׁינָה[11]. בֵּין**
6 **נֶקֶב עָגֹל בֵּין נֶקֶב אָרֹךְ, אִם מִצְטָרֵף לְכַרְשִׁינָה - הֲרֵי**
7 **זֶה מוּם[12]. מִי שֶׁיָּבְשָׁה אָזְנוֹ כְּדֵי שֶׁתִּנָּקֵב וְלֹא תּוֹצִיא**
8 **דָּם[13]. מִי שֶׁהָיְתָה אָזְנוֹ[14] כְּפוּלָה לִשְׁתַּיִם[15]. אֲפִלּוּ**
9 **הַגְּדִי, שֶׁדֶּרֶךְ אָזְנָיו לִהְיוֹתָן נוֹטוֹת וּכְפוּלוֹת[16]. וּבִלְבַד**
10 **שֶׁיִּהְיוּ לוֹ שְׁנֵי סְחוּסִין[17]; אֲבָל אִם אֵין לָהּ אֶלָּא**
11 **סְחוּס אֶחָד וַהֲרֵי הוּא כְּגוּף אֶחָד שֶׁנִּכְפַּל - כָּשֵׁר[18].**

8) סדק הוא בלי חסרון (רש"י שם). וראה להלן. 9) במשנה, שם: "נסדקה אע"פ שלא חסרה", ובגמרא (שם לז:) "תנו רבנן, הסדק כל שהוא". 10) (נקב זה הוא בלי חסרון, שאם יש בו חסרון, אין צורך בשיעור כרשינה, שהרי נפגם פסול אפילו בכדי שתחגור בה ציפורן (למעלה ה"ב), וראה להלן). 11) שם במשנה: "ניקבה מלא כרשינה". ובפירוש המשנה: "שיעור גרגר כרשינה". ובגמרא (שם) "מאי כרשינה, אמר רב: שרביא הינדא", "והוא צמח מן הקטניות, הדומה לעדשים והוא מאכל בהמה" (רש"י שם). וראה בפ"ג מהל' עבדים ה"ח, ובהוספה להערה מו שם. (ומה שבנפגם פסול בחגירת הציפורן, שהוא שיעור קטן, היינו משום שיש שם חסרון, אבל ניקב אין בו חסרון, כנ"ל. ומה שפסלו בנסדק בכל שהוא, אף־על־פי שאף הוא אין בו חסרון – מצאנו גם בדיני שופר, שניקב כשר (שו"ע או"ח סי' תקפו ס"ד), ואילו בנסדק לארכו יש פוסלים אפילו בכל שהוא (שם ס"ח), לפי שהנקב אינו הולך ומרחיב. והסדק הולך ומרחיב (ראה במפרשי השו"ע שם), וכאן בנסדק הסחוס, היה ידוע להם שילך ויתרחב יותר ויותר). 12) בבכורות, שם: "בעא מיניה רב הושעיא מרב הונא רבה, כרשינה הנכנסת ויוצאה או כרשינה העומדת, אמר לו זו לא שמעתי, כיוצא בה שמעתי, דתנן השדרה והגולגולת שחסרו כמה וכו' כמלא מקדח וכו'". ומפרש רבינו שזו היתה הבעיה, אם צריך הנקב להיות עגול, שהכרשינה תהיה נכנסת ויוצאת בו, או אפילו אם הוא ארוך הוא מצטרף, ופשט לו מגולגולת ששיעור החסר בו הוא כמלא מקדח, ושם אמרו (חולין מה.) שאם "יש בה נקב אחד ארוך, אפילו יש בה נקבים הרבה, מצטרפין למלא מקדח", ומזה למד גם בנידון שלפנינו ש"מלא כרשינה" הוא גם אם הנקב ארוך ('אור שמח'). 13) שם במשנה: "או שיבשה, איזהו יבשה, כל שתינקב ואינה מוציאה טיפת דם. ר"י בן המשולם אומר, יבשה שתהא נפרכת". ופסק רבינו כתנא־קמא, וראה גם בפירוש המשנה. 14) בכורות מ, ב - במשנה. 15) "שיש לו שתי אזנים מצד אחד, אוזן בתוך אוזן" (רש"י שם). 16) ראה שם במשנה: "אוזן הגדי היתה כפולה וכו'". ומפרש רבינו כי נקט התנא גדי לרבותא כי אפילו בגדי, שדרך אזניו להיותן נוטות וכפולות, זה נחשב למום, באם היו לו שני סחוסין. 17) כלומר, שני תנוכים נפרדים. 18) ראה שם במשנה: "אוזן הגדי היתה כפולה, אמרו חכמים: בזמן שהוא עצם אחד מום, ואם אינה עצם אחד (כ"ה ברש"י ובמשנה שבמשניות) אינו מום". ומפרשה רבינו: "בזמן שהוא עצם אחד", היינו שהאוזן הנוסף הוא עצם בפני עצמו – הרי זה מום. "בזמן שאינו עצם אחד", היינו שהאוזן הנוסף אינו עצם בפני עצמו – אין זה מום ('בית יוסף' יו"ד סי' שט). ונראה שהוא גורס בברייתא בגמרא (בכורות שם) להיפך מהנוסחא שלפנינו: "אזניו כפולות בחסחסת אינו מום, בשתי חסחסיות הרי זה מום" ('בית יוסף' שם). וכן הוא בתוספתא בכורות פ"ד (הוצאת צוקרמנדל עמ' 539 18): "אזניו מגופפות, בחסיסה אחת לא ישחט (= חוץ למקדש), בשתי חסיסות ישחט" (= שהוא מום). וראה בפירוש המשניות שם.

12 **ד. שְׁלֹשָׁה בָּרִיס[19] שֶׁל עַיִן, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁנִּקַּב רִיס**
13 **מֵרִיסֵי עֵינָיו בְּכָל שֶׁהוּא[20]. מִי שֶׁנִּסְדַּק רִיס מֵרִיסֵי**
14 **עֵינָיו בְּכָל שֶׁהוּא[21]. [מִי שֶׁנִּפְגַּם[22] רִיס מֵרִיסֵי עֵינָיו**
15 **בְּכָל שֶׁהוּא.] וּשְׁלֹשָׁה מוּמִין אֵלּוּ בִּכְלַל חָרוּץ[23]**
16 **הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[24].**

19) משנה שם לח, א. ובגמרא (שם לח:) "מאי הריס, אמר רב פפא תורא ברע דעינא". ומפרש רבינו בפירוש המשנה "ריס העין, שם העפעף האחד משני עפעפי העין". 20) במשנה, שם: "הריס של עין שניקב". ומכיון שלא נאמר שיעור הנקב, קבע רבינו שהוא בכל שהוא. 21) שם, במשנה. ומה שכתב בכל שהוא, ראה שם לז, ב - לענין סחוס "הסדק בכל שהוא", ובלא חסרון, ראה שם לז, א - במשנה. 22) כלומר, נחסר. שם במשנה לח, א. וצריך עיון: אם ניקב ונסדק, שאין בהם חסרון, פסולים בכל שהוא – כל־שכן נפגם, שיש בו חסרון, שפסול בכל שהוא. וראה להלן. 23) 'ספרא' פ' אמור פ"ז הי"ב: "חרוץ ריס של עיניו שניקב שנפגם ושנסדק". 24) בויקרא כב, כב "עורת או שבור או חרוץ". ואף־על־פי שאין חרוץ בבשר, אלא בעצם (להלן הי"א) – נראה שריסי העינים אינם בבשר ('חזון איש').

17 **ה. שְׁמוֹנָה בָּעַיִן, וְאֵלּוּ הֵן: הָעִוֵּר[25], בֵּין בְּאַחַת**
18 **מֵעֵינָיו בֵּין מִשְּׁתֵּיהֶן[26]. מִי שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה בִּשְׁתֵּי עֵינָיו**
19 **אוֹ בְּאַחַת מֵהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין נִרְאֶה בָּהֶן שִׁנּוּי**
20 **כְּלָל[27], מֻחֲמַת שֶׁיָּרְדוּ מַיִם קְבוּעִים כְּנֶגֶד רְאוֹתָיו[28].**
21 **מִי שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה בְּעֵינָיו אוֹ בְּאַחַת מֵהֶן רְאִיָּה בְּרוּרָה**

מֵחֲמַת שֶׁהָיָה בָּהּ סַנְוֵרִים קְבוּעִים[29]. מִי שֶׁבְּעֵינוֹ כְּמוֹ עֵנָב, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא רוֹאֶה[30]. מִי שֶׁיָּצָא בְּשַׂר יָתֵר בְּעֵינוֹ עַד שֶׁחִפָּה מְעַט מִן הַשְּׁחוֹר[31] שֶׁל עַיִן. מִי שֶׁנִּמְשַׁךְ הַלֶּבֶן שֶׁל עַיִן וְנִכְנַס מִמֶּנּוּ מְעַט בַּשְּׁחוֹר, עַד שֶׁנִּמְצָא הַשְּׁחוֹר מְעֹרָב בַּלֶּבֶן. וְהוּא תְּבִלּוּל[32] הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[33]. אֲבָל אִם יָצָא מִן הַשְּׁחוֹר לְתוֹךְ הַלֶּבָן - אֵינוֹ מוּם; שֶׁאֵין מוּמִין בַּלֶּבָן[34]. מִי שֶׁהָיְתָה נְקֵדָה לְבָנָה בְּתוֹךְ הַשְּׁחוֹר. וְזֶהוּ דַק[35] הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[36]. וְהוּא שֶׁתִּהְיֶה צָפָה עַל גַּבֵּי הַשְּׁחוֹר; אֲבָל אִם לֹא הָיְתָה צָפָה אוֹ שֶׁהָיְתָה מְשֻׁקַּעַת בַּשְּׁחוֹר - אֵינוֹ מוּם. וְכֵן אִם הָיְתָה נְקֵדָה שְׁחוֹרָה בְּתוֹךְ הַלֶּבָן, אֲפִלּוּ צָפָה - אֵינוֹ מוּם; שֶׁאֵין מוּמִים בַּלֶּבָן. הָיְתָה נְקֵדָה שְׁחוֹרָה שׁוֹקַעַת בְּתוֹךְ הַשְּׁחוֹר - אַף זֶה נִקְרָא דַק. אֲבָל אִם הָיְתָה צָפָה, הוֹאִיל וְהִיא שְׁחוֹרָה בַּשְּׁחוֹר - אֵינוֹ מוּם.

25) שנאמר (שם כא, יח) "כי כל איש אשר בו מום לא יקרב, איש עור וגו'", והיינו שנעקרו עיניו או עין אחת (ראה להלן). וכן מפורש בבכורות מד, א. 26) בבכורות שם: "תנו רבנן, עור בין סומא בשתי עיניו, בין סומא מאחת מעיניו". 27) שלא נעקרו, וישנן במקומן. 28) כלומר, בעיניו, ראה בבכורות לח, ב - במשנה: "חוורור והמים הקבועים", וראה להלן פ"ב מהל' איסורי מזבח הי"ג "במה יודע שהמים קבועים". 29) זהו "חוורור שבמשנה שם "חורור והמים הקבועים", ומילת "הקבועים" שבמשנה הנ"ל סובבת גם על חוורור וגם על המים. וכן הוא ב'ספרא' שם פ"ג ה"ו "חרוור קבוע והמים הקבועים". וראה בהל' איסורי מזבח שם הי"ב, איזהו סנוורים קבועים. 30) ראה במשנה שם לח, א. "הרי בעינו דק תבלול חלזון נחש עצב". ורבינו גרס "עינב" במקום "עצב", וכן הוא במשנה שבמשניות וברע"ב שם. וב'ספרא' שם הי"ב כת"י רומי (צלום הסמינר בניורק): "חלזון לחש עיניו". ובהגהה על הגליון, הוגה "נחש, עינב". וכן הוא גם ברש"י על התורה (ויקרא כא, כ). 31) שם במשנה "חלזון נחש", ובפירוש המשנה: "וחלזון נחש, שני שמות נגררים על ענין אחד, הוא שיצמח בעין בשר (מותר) (מיותר) וימשך עד שחופה קצת משחור העין, ושמו המפורסם אצל הרופאים בלשון ערב טפרא". 32) שם במשנה: "איזהו תבלול, לבן הפוסק בסירא ונכנס בשחור", ובפירוש המשנה: "ותבלול הוא הערבוב, ונגזר מן בלול, והוא שיתערב הלבן עם השחור וכו', והוא שאם נראה כאילו מן הלבן נכנס שום דבר בשחור העין הרי הוא מום, והוא מה שאמר לבן הפוסק בסירא ונכנס בשחור". 33) ויקרא כא, כ "או גבן או דק או תבלול בעינו". 34) משנה שם: "שחור נכנס בלבן אינו מום". ובגמרא (שם לח:) "מתניתין מני רבי יוסי היא, דתניא לבן ונכנס בשחור, שחור ונכנס בלבן, הרי זה מום, דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר, לבן ונכנס בשחור הרי זה מום, שחור ונכנס בלבן אינו מום, שאין מומין בלבן. אמר רב, מאי טעמא דרבי יוסי, דכתיב (תהלים עג, ז) יצא מחלב עינימו (= יצא רשע לתרבות רעה, מרוב שמן שבעינו, ושומן העין בלבן הוא – רש"י) תרבא דעינא (= חלב העין) איקרי (= הלובן), עינימו סתמא - לא איקרי". 35) במשנה שם: "הרי בעינו דק", וכל דברי רבינו מכאן ועד סוף ההלכה הוא בגמרא שם לח, ב. 36) שם כב, כ "או גבן או דק או תבלול".

ו. שְׁלֹשָׁה בַּחֹטֶם[37], וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁנִּקַּב חָטְמוֹ, אֲפִלּוּ מִצַּד אֶחָד[38]. מִי שֶׁנִּסְדַּק חָטְמוֹ. מִי שֶׁנִּפְגַּם[39] חָטְמוֹ.

37) משנה, שם לט, א. 38) כלומר, דופן אחד של נחיר אחד. שהרי נאמר במשנה "חוטם", ולא חוטמין כברייתא שם, ומכאן שאפילו אם ניקב חוטם אחד, הרי זה מום, וראה להלן ה"ז. ובברייתא שם: "ניקבו חוטמין זה לתוך זה, מבחוץ – הרי זה מום, מבפנים – אינו מום". והיינו "אם ניקב הבשר המפסיק באף לשני נקבים וכו', אם היה לו בחלק הנראה על פני האדמה – הרי הוא מום. ואם היה תחת העור, רוצה לומר לצד העליון מן האף – אינו מום" (פירוש המשנה). והביאו רבינו להלן פ"ב מהל' איסורי מזבח ה"ב במומים של בהמה, כי באדם לא נמצא כל־כך שהנקב שבדופן האמצעי יהיה ניכר מבחוץ ('הר המוריה'). 39) ראה למעלה הערה כא, מה שהעירונו. וכן יש להעיר גם כאן.

ז. שִׁשָּׁה בַּפֶּה, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁנִּקְּבָה שְׂפָתוֹ[40], אֲפִלּוּ אַחַת מֵהֶן[41]. מִי שֶׁנִּפְגְּמָה שְׂפָתוֹ. מִי שֶׁנִּסְדְּקָה שְׂפָתוֹ. וְהוּא שֶׁתִּסָּדֵק מִזֵּר[42] שֶׁלָּהּ עַד שֶׁתֶּחֱלַק לִשְׁנֵי רָאשִׁים[43]. מִי שֶׁעֶצֶם לֶחְיוֹ הַתַּחְתּוֹן עוֹדֵף עַל הָעֶלְיוֹן כָּל שֶׁהוּא[44]. מִי שֶׁפִּיו נִבְלָם[45] מֵחֲמַת גּוּפוֹ וּבְרִיָּתוֹ. אֲבָל אִם נִבְלָם מֵחֲמַת הָרוּחַ - אֵינוֹ מוּם[46]. מִי שֶׁנִּטַּל רֹב הַמְדַבֵּר שֶׁל לְשׁוֹנוֹ[47].

40) במשנה שם: "שפמו שנקבה שנפגמה שנסדקה", ובמשנה שבמשניות הגירסא "שפתו". 41) כן נראה מלשון המשנה הנ"ל: "שפתו", ולא "שפתותיו", וראה למעלה ה"ו. 42) אולי צ"ל "עור" במקום "מזר", ראה בגמרא שם "אמר רב פפא, תורה ברא דשיפתיה", ומפרש 'רבינו גרשום' "תורה ברא דשיפתיה = עור החיצון". (ויתכן כי צריך להיות "הזר שלה"). 43) אם פירש כן המלה "נסדקה", צריך־עיון למה לא כתב כן גם למעלה ה"ב באוזן, ה"ד בריס, וה"ו בחוטם. 44) שם מ, א - במשנה: "ומעשה שהלחי התחתון עודף על העליון, ושאל רבן גמליאל לחכמים, ואמרו הרי זה מום". ובגמרא (שם מ:) חילקו בין אם יש בה עצם שהוא מום בין באדם ובין בבהמה, לבין אם אין בו עצם שאינו מום אלא בבהמה. כלומר, אם השפה התחתונה בלבד עודפת על השפה העליונה, אבל הלחי התחתון אינה עודפת על העליונה – אין זה מום בבהמה, אלא באדם בלבד, ראה להלן פ"ח ה"ח. 45) ברייתא שם מ, ב. וראה שם ברש"י, שני פירושים: א) פיו קצר. ב) פיו נפוח. וכתב ה'בית יוסף' ביו"ד סי' שט, שרבינו מפרש כפירוש השני ברש"י, וכן הביא ב'כסף משנה' כאן רק הפירוש השני. וראה להלן ה"ט, ופ"ח ה"ז. 46) ראה שם בברייתא: "תנו רבנן, פיו בלום ורגליו מבולמות מחמת הרוח – אינו מום, מחמת

העצם הרי זה מום". ובתוספתא בכורות (פ"ד) "מחמת הרוח – אינו מום, מחמת עצמו הרי זה מום". וזהו כפירושו של רבינו, ולא כפירוש רש"י (כסף־משנה). וראה להלן ה"ט לגבי רגלים מבולמות. 47) במשנה, שם מ, א: "ושניטל רוב המדבר של לשונו, בית־דין של אחריהם אמרו, הרי זה מום", ו"רוב המדבר, היינו אותו קצת הלשון שאינו דבוק במלקוחיו" (רש"י). והלכה כבית־דין של אחריהם (פירוש המשנה).

1 **ח. שְׁנַיִם עָשָׂר בְּאֵיבְרֵי הַזֶּרַע[48], וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁנִּמְעַךְ**
2 **הַגִּיד שֶׁלּוֹ, אוֹ נִכְתַּת[49], אוֹ נִתַּק[50], אוֹ נִכְרַת[51]. מִי**
3 **שֶׁנִּמְעֲכוּ הַבֵּיצִים שֶׁלּוֹ אוֹ אַחַת מֵהֶן[52], אוֹ נִכְתְּתוּ אוֹ**
4 **אַחַת מֵהֶן, אוֹ נִתְּקוּ[53] אוֹ אַחַת מֵהֶן, אוֹ נִכְרְתוּ[54] אוֹ**
5 **אַחַת מֵהֶן. מִי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא בֵיצָה אַחַת, אַף עַל פִּי**
6 **שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי כִּיסִין[55]. מִי שֶׁשְּׁתֵי בֵיצָיו בְּכִיס אֶחָד[56].**
7 **הַטֻּמְטוּם. הָאַנְדְּרוֹגִינוֹס[57].**

48) בויקרא (כב, כד): "ומעוך וכתות ונתוק וכרות, לא תקריבו לה'". ובבכורות לט, ב - נחלקו בזה רבי יהודה ורבי אליעזר בן יעקב ורבי יוסי: לדעת רבי יהודה מומין אלו כולם, הם גם בביצים וגם בגיד. לדעת רבי אליעזר בן יעקב, כולם רק בגיד. ולדעת רבי יוסי, מעוך וכתות הם גם בביצים וגם בגיד, ואילו נתוק וכרות אינם אלא בגיד ולא בביצים, ופסק רבינו כרבי יהודה, שכולן גם בביצים וגם בגיד. 49) כתוש יותר ממעוך (רש"י על התורה, שם) והיינו שנכתתו באבנים עד שנימוח (רש" בכורות, שם). 50) היינו שניתק ביד לגמרי ולא נשאר מעורה (ראה רש"י שם). 51) בסכין ועדיין נשאר מעורה (רש"י שם). 52) נלמד מהא דלהלן שמי שאין לו אלא ביצה אחת, הרי זה מום. 53) תלושין ביד עד שנפסקו חוטים שתלויין בהם, אבל נתונים הם בתוך הכיס והכיס לא נתלש (רש"י בחומש ויקרא שם, וראה גם רש"י בכורות, שם). 54) בסכין ועדיין תלויין בכיס ומעורין קצת, שכרות הוא פחות מנתוק (רש"י בכורות שם, וראה רש"י בחומש שם) אבל ברש"י שם לג, ב - כתב שכרות הוא שכרתן לגמרי, רק הם תלויין בכיס, ואילו נתוק הוא שמשליכן גם מן הכיס, וראה ב'תוספות' שם ד"ה להביא. 55) שם מ, א – במשנה. ובגמרא שם שלש מחלוקות, תנא־קמא סובר כי הוא מום, ורבי ישמעאל סובר כיון שיש לו שני כיסין, בידוע שיש לו שני ביצים, ואינו מום. ורבי עקיבא סובר כי מושיבו על עכוזו ומועך, אם יש לו ביצה נוספת – סופה לצאת. ולהלן פ"ג מהל' בכורות ה"ה פסק כרבי עקיבא, וגם כאן כוונתו אם נתברר שאין לו אלא ביצה אחת. 56) שם במשנה ובגמרא, לדעת כולם. 57) כדעת רבי ישמעאל שם מא, א - במשנה. וראה להלן פ"ג מהל' איסורי מזבח ה"ג.

8 **ט. שִׁשָּׁה בַּיָּדַיִם וּבָרַגְלַיִם, וְאֵלּוּ הֵן: הַפִּסְחַ[58]. וּמִי**
9 **שֶׁנִּשְׁמְטָה יֶרֶכוֹ[59]. הוּא שָׁרוּעַ הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[60]. מִי**
10 **שֶׁאַחַת מִיַּרְכוֹתָיו גְּבוֹהָה מֵחֲבֵרְתָּהּ[61]. מִי שֶׁנִּשְׁבַּר**
11 **עֶצֶם יָדוֹ[62]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה נִכָּר[63]. מִי שֶׁנִּשְׁבַּר עֶצֶם**
12 **רַגְלוֹ. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה נִכָּר. אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נִכָּר**
13 **כְּשֶׁעוֹמֵד, אִם נִכָּר כְּשֶׁיְּהַלֵּךְ - הֲרֵי זֶה מוּם[64]. מִי**
14 **שֶׁרַגְלָיו מְבֻלְמוֹת[65] מֵחֲמַת עַצְמָן וּבְרִיָּתָן[66]. אֲבָל אִם**
15 **הָיוּ מְבֻלְמוֹת מֵחֲמַת הָרוּחַ - אֵינוֹ מוּם.**

58) הצולע. כמו שנאמר (ויקרא כא, יח) "כי כל איש אשר בו מום לא יקרב, איש עור או פסח וגו'". 59) שנשתרבבה יריכו. כלומר, ירך אחת גדולה יותר מירך חברתה. משנה שם מ, א: "איזהו שחול, שנשמטה יריכו". וראה להלן, בהערה הסמוכה. 60) ויקרא שם: "או חרום או שרוע". וכמו כן (שם כב, כג) "ושור ושה שרוע וקלוט". וראה בגמרא שם: "תנא וכו' שרוע שנשתרבב לו יריכו", ומפרש רש"י שאחת מירכותיו גדולה מחבירתה, וב'ספרא' אמור פ"ז ה"ו "שרוע שנשמטה יריכו", הרי כי נשתרבב ונשמט היינו הך. וראה ברש"י שם במשנה ו'תוספות' שם ד"ה שנשמטה. 61) שם במשנה: "וכסול שאחת מירכיים גבוהות", כלומר, לא גדולה במידתה אלא גבוהה במקום חיבורה, שמקום "בוקא דאטמא" של ירך זה, עלה למעלה על הגב יותר מחבירתה, ראה רש"י במשנה, שם. 62) שנאמר (שם כא, יט) "או איש אשר יהיה בו שבר רגל או שבר יד". 63) שם במשנה: "נשבר עצם ידו ועצם רגלו אע"פ שאינו ניכר", ובגמרא שם: "אינו ניכר מי קא הוי מומא, אמר רב פפא: אינו ניכר מחמת עצמו, אבל ניכר מחמת מלאכה". 64) ראה שם בפירוש המשנה ובפירוש רש"י כי אינו ניכר מחמת עצמו כשהוא עומד, אבל ניכר בשעת הילוכו שצולע, והילוך הרגל זו מלאכה. 65) נפוחות, ראה למעלה ה"ז. 66) שם מ, ב - בברייתא: "תנו רבנן, פיו בלום ורגליו מבולמות, מחמת הרוח אינו מום, מחמת העצם הרי זה מום", ומפרש רבינו מחמת העצם, כלומר מחמת עצמן ובריתן, וכדברי התוספתא (מובא ברש"י שם) "מחמת הרוח אינו מום, מחמת עצמו הרי זה מום", ראה למעלה שם.

16 **י. אַרְבָּעָה רְאוּיִין לִהְיוֹת בְּכָל הַגּוּף, וְאֵלּוּ הֵן: מִי**
17 **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גָּרָב[67] יָבֵשׁ כָּל שֶׁהוּא[68]. וְזֶהוּ הַגָּרָב הָאָמוּר**
18 **בַּתּוֹרָה[69]. מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יַבֶּלֶת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֶצֶם. וְזֶה הוּא**
19 **יַבֶּלֶת הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה[70]. מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲזָזִית מִצְרִית[71]**
20 **כָּל שֶׁהִיא, וְהִיא חֲזָזִית קָשָׁה וּכְעוּרָה. וְזוֹ הִיא יַבֶּלֶת**
21 **הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה[72].**

67) מין שחין. 68) שאז הוא מום קבוע, אבל גרב לח אינו מום קבוע אלא מום עובר לפי שיכול להתרפא, ראה להלן פ"ב מהל' איסורי מזבח ה"ז. ומבואר בבכורות מא, א - שגרב לח שמתרפא הוא לח מבפנים ולח מבחוץ, וגרב יבש מבפנים ומבחוץ אינו מתרפא. וכמו כן יבש מבפנים ולח מבחוץ אינו מתרפא. ולדעת ה'כסף משנה' גם לח מבפנים ויבש מבחוץ אינו מתרפא, וראה ב'הר המוריה'. 69) ויקרא כא, יט. וכב, כב. דברים כח, כז. 70) ויקרא כב, כב "עורת או שבור או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת, לא תקריבו אלה לה'". וראה בבכורות מ, ב - כי "יבלת" שבקרא הוא שיש בה עצם, והרי הוא מום בין בגופו ובין בעינו. 71) שחין שהיתה בעשרת מכות שבמצרים (שם מא.). וראה להלן שם כי יש חזזית שאינה מצרית. 72) ויקרא כא, כ. וראה מס' בכורות, שם.

יא. כָּל עֵצֶם שֶׁבַּגְּלוּי שֶׁנֶּחֱרַץ בּוֹ חָרִיץ - הֲרֵי זֶה מוּם[73], וְהוּא בִּכְלַל חָרוּץ הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[74]. וְאֵין הַצְּלָעוֹת בִּכְלַל עֲצָמוֹת שֶׁבַּגְּלוּי[75].

73) ראה משנה בכורות מ, ב: "ושנפגם עצם ידו ורגלו". 74) שם כב, כב "או שבור או חרוץ". ובגמרא שם מא, א: "אמר אביי וכו' חרוץ דומיא דשבור, מה שבור במקום עצם, אף חרוץ במקום עצם". וראה למעלה ה"ד. 75) ראה ב'ספרא' פ' אמור פ"ז הי"א לענין שבר, "לפי שנאמר שבר יד או שבר רגל. שיכול, אין לי אלא שנשברה ידו או נשברה רגלו וכו', יכול שאני מרבה שבר צלע, תלמוד־לומר שבר יד או שבר רגל, מה אלו מיוחדים שמומם גלוי ואינן חוזרים, יצא שבר צלע שאין מומו בגלוי". והוא־הדין לענין חרוץ (וראה למעלה פ"ו ה"ז). וכן הוא גם בתוספתא בכורות פ"ד: "איזהו כסול, כל שהכסלים יוצאין. נשתברו רוב צלעותיו, או שהיה מום מבפנים אינו מום, שנאמר עור ופסח, מה עור ופסח המיוחדים מום שבגלוי ואין חוזר".

יב. וְעוֹד יֵשׁ שָׁם[76] שְׁלֹשָׁה מוּמִין אֲחֵרִים[77], וְאֵלּוּ הֵן: הַזְּקֵן שֶׁהִגִּיעַ לִהְיוֹת רוֹתֵת וְרוֹעֵד כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד[78]. הַחוֹלֶה כְּשֶׁהוּא רוֹעֵד מִפְּנֵי חָלְיוֹ וְכִשְׁלוֹן כֹּחוֹ. אֲבָל הַטְּרֻפָּה - כָּשֵׁר בְּאָדָם[79] וּפָסוּל בִּבְהֵמָה[80]. וְכֵן יוֹצֵא דֹּפֶן[81] - כָּשֵׁר בְּאָדָם וּפָסוּל בִּבְהֵמָה[82].

76) ראה בפ"א מהל' יסודי התורה ה"א, ובהערה ד. 77) משנה בבכורות מא, א. וראה גם ב'ספרי' פ' שופטים דברים יז, א. ובגמרא שם: "מנהני מילי, דתנו רבנן, מן הצאן ומן הכבשים או מן העזים (ויקרא א, י), פרט לזקן ולחולה ולמזוהם". 78) בחולין כד, א: "תנו רבנן, כהן משיביא שתי שערות עד שיזקין כשר לעבודה וכו', עד שיזקין עד כמה, אמר רבי אלעא אמר רבי חנינא, עד שירתת". וראה להלן פ"ב מהל' איסורי מזבח ה"ו, וב'משנה למלך' שם. 79) משנה, בכורות מה, ב. לפי שאינו מום שבגלוי, ראה למעלה פ"ו ה"ז. 80) לא מטעם מום, אלא נתמעטה מן הפסוק "מן הבקר" (ויקרא א, ג) – להוציא את הטריפה ('ספרא' שם דיבורא דנדבה (פ"ב ה"י). 81) הוציאוהו על־ידי ניתוח מן הבטן. 82) שם במשנה. משום שנאמר (כב, כז) "שור או כשב או עז כי יולד", פרט ליוצא דופן, ראה להלן פ"ג שם ה"ד.

יג. הַמְּזֹהָם[83]. וְכֹהֵן שֶׁהוּא מְזֹהָם בְּזֵעָתוֹ - רוֹחֵץ וְשָׁף כָּל גּוּפוֹ בְּבֹשֶׂם וְעוֹבֵד[84]. הָיָה רִיחַ פִּיו רַע - נוֹתֵן בְּפִיו פִּלְפֵּל[85] אוֹ זַנְגְּבִיל[86] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן וְעוֹבֵד. וְאִם עָבַד בְּזֹהוּם זֵעָתוֹ אוֹ בְּזֹהוּם פִּיו - הֲרֵי חִלֵּל עֲבוֹדָתוֹ, כְּשְׁאָר אֵלּוּ הַבַּעֲלֵי מוּמִין כֻּלָּם.

83) "הוא שריחו רע" (רבינו בפירוש המשנה שם). 84) כתובות עה, א. 85) שם. 86) אינגעבר.

יום שלישי י"ב כסלו ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) מפרש בו המומים המיוחדים באדם לבדו.

א. כָּל הַמּוּמִין הַמְיֻחָדִין בְּאָדָם - תִּשְׁעִים. וְזֶהוּ פִּרְטָן: שְׁמוֹנָה בָּרֹאשׁ, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁאֶמְצַע קָדְקָדוֹ שׁוֹקֵעַ לְמַטָּה כְּמוֹ שֶׁדְּחָקוּ בְּיָדוֹ. מִי שֶׁאֶמְצַע קָדְקָדוֹ עוֹלֶה לְמַעְלָה כְּמוֹ בֵּיצָה. מִי שֶׁפְּאַת רֹאשׁוֹ יוֹצֵא כְּנֶגֶד פָּנָיו כְּמוֹ מַקֶּבֶת. מִי שֶׁרֹאשׁוֹ יוֹצֵא מֵאַחוֹרָיו כְּנֶגֶד עָרְפּוֹ. מִי שֶׁרֹאשׁוֹ רָחָב וְיוֹצֵא מִכָּאן וּמִכָּאן, עַד שֶׁתִּמְצָא רֹאשׁוֹ עַל צַוָּארוֹ כְּמוֹ רֹאשׁ הַלֶּפֶת עַל הָעֲלִין שֶׁלּוֹ. הַקֵּרֵחַ שֶׁאֵין בְּכָל רֹאשׁוֹ שֵׂעָר כָּל עִקָּר. וְאִם יֵשׁ בּוֹ שִׂיטָה שֶׁל שֵׂעָר מֵקֶּפֶת מֵאַחוֹרָיו מֵאֹזֶן לְאֹזֶן - כָּשֵׁר. מִי שֶׁהָיָה הַשֵּׂעָר מַקִּיף מֵאֹזֶן לְאֹזֶן מִלְּפָנָיו בִּלְבַד, וּשְׁאָר הָרֹאשׁ קֵרֵחַ הוּא - הֲרֵי הוּא פָּסוּל. מִי שֶׁהָיָה הַשֵּׂעָר שֶׁלּוֹ מַקִּיף אֶת כָּל הָרֹאשׁ סָבִיב מִלְּפָנָיו וּמֵאַחֲרָיו וְאֵין שָׁם שֵׂעָר בָּאֶמְצַע - גַּם זֶה קֵרֵחַ וּפָסוּל.

ב. שְׁנַיִם בַּצַּוָּאר, וְאֵלּוּ הֵם: מִי שֶׁצַּוָּארוֹ שׁוֹקֵעַ הַרְבֵּה עַד שֶׁנִּמְצָא רֹאשׁוֹ כְּאִלּוּ הוּא מֻנָּח עַל כְּתֵפָיו. מִי שֶׁצַּוָּארוֹ אָרֹךְ הַרְבֵּה עַד שֶׁנִּרְאֶה כְּשֶׁמּוּט מִבֵּין כְּתֵפָיו.

ג. אַרְבָּעָה בָּאֹזֶן, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁשְּׁתֵּי אָזְנָיו קְטַנּוֹת הַרְבֵּה. מִי שֶׁשְּׁתֵּי אָזְנָיו נְפוּחוֹת, דּוֹמוֹת לְסִפּוֹג. מִי שֶׁאָזְנָיו מְדֻלְדָּלוֹת לְמַטָּה. מִי שֶׁאַחַת מֵאָזְנָיו מְשֻׁנָּה מֵחֲבֵרְתָּהּ בְּמַרְאֶהָ[2].

2) ובפירוש המשנה שם וזה לשונו: "וידוע שיש בגוף אברים שדומים זה לזה כגון העיניים והאזניים וגבות העיניים וזולתן וכשיהיה בין אחד לחבירו שינוי באיזה דבר שיהא אותו שינוי כגון וכו', הרי האיש הוא בעל מום זוגדס ויקרא זגדס עניינו בעל שינוי בשני הדברים שאין ראויין שיהא בהן שינוי" ו"פירוש זוג: שניים, דוס: שניים, כלומר, הזוג - בשני עניינים.

ד. חֲמִשָּׁה בַּגְּבִינִים[3], וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁאֵין לוֹ שֵׂעָר בִּגְבִינָיו. וְהוּא גִבֵּן הָאָמוּר בַּתּוֹרָה. מִי שֶׁגְּבִינָיו שׁוֹכְבִין. מִי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא גָּבִין אֶחָד[4]. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ גְּבִינִין יָתֵר עַל שְׁנַיִם. מִי שֶׁאֶחָד מִגְּבִינָיו מְשֻׁנֶּה מֵחֲבֵרוֹ. בֵּין שֶׁשְּׁעָרוֹ שֶׁל זֶה אָרֹךְ וּשְׂעָרוֹ שֶׁל זֶה קָצָר, בֵּין שֶׁשְּׁעָרוֹ שֶׁל אֶחָד שָׁחוֹר וּשְׂעָרוֹ שֶׁל הַשֵּׁנִי לָבָן אוֹ אָדֹם, הוֹאִיל וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶם שִׁנּוּי זֶה - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[5].

3) בגבות העיניים. 4) כלומר, שני הגבינים מתחברים יחד ממעל לחוטם ונראים כגבין אחד. 5) ייתכן כי פסול זה אינו אלא מדרבנן, שהרי אינם מפורשים בתורה, ואינם מטעם מום, אלא מטעם שאינו שווה בזרעו של אהרן.

ה. אַרְבָּעָה בְּרִיס הָעַיִן, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁאֵין לוֹ שֵׂעָר כְּלָל בְּרִיסֵי עֵינָיו[6]. מִי שֶׁשֵּׂעָר רִיסֵי עֵינָיו מְרֻבֶּה מְעֻבֶּה[7] הַרְבֵּה. מִי שֶׁשֵּׂעָר אֶחָד מֵרִיסֵי עֵינָיו מְשֻׁנֶּה מִשְּׁעַר רִיס אַחֵר. כְּגוֹן שֶׁאֶחָד שָׁחוֹר וְאֶחָד לָבָן, אוֹ

שֶׁאֶחָד נוֹשֵׁר[8] וְהַשֵּׁנִי מְעֻבֶּה. מִי שֶׁעַפְעַפָּיו סְגוּרוֹת מְעַט וְאֵינָן נִפְתָּחוֹת הַרְבֵּה כִּשְׁאָר כָּל הָאָדָם.

6) כלומר, לא נשתיירו אפילו השרשים, והוא "תמיר" שבברייתא, אבל אם נשתיירו השרשים אין זה אלא משום מראית עין, ראה שם מג: במשנה: "ושנשרו ריסי עיניו פסול מפני מראית עין". 7) כלומר, או מעובה. 8) כנראה שהכוונה ל"דליל", כלומר, אין השער "סמיך", ונראה כאילו נשרו כמה שערות.

ו. אַחַד עָשָׂר בָּעֵינַיִם, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁהָיוּ שְׁתֵּי עֵינָיו לְמַעְלָה מִן הַמָּקוֹם הָרָאוּי לָהֶם, קְרוֹבוֹת מִפַּדַּחְתּוֹ. מִי שֶׁהָיוּ שְׁתֵּי עֵינָיו לְמַטָּה מִמָּקוֹם הָרָאוּי לָהֶם. מִי שֶׁהָיוּ שְׁתֵּי עֵינָיו עֲגֻלּוֹת וְאֵינָם נִמְשָׁכוֹת בְּאֹרֶךְ מְעַט כִּשְׁאָר הָעֵינַיִם. מִי שֶׁעֵינָיו מוּזָרוֹת וְהֵן יוֹצְאוֹת כְּעֵינֵי הַנָּמֵר וּכְמִי שֶׁהוּא מִסְתַּכֵּל בְּעֵת שֶׁכּוֹעֵס כַּעַס הַרְבֵּה. מִי שֶׁעֵינָיו גְּדוֹלוֹת הַרְבֵּה כְּשֶׁל עֵגֶל. מִי שֶׁעֵינָיו קְטַנּוֹת כְּשֶׁל אַוָּז. מִי שֶׁדְּמָעָיו זוֹלְפוֹת תָּמִיד. מִי שֶׁלַּחְלוּחִית נִמְשֶׁכֶת מֵרֹאשׁ עֵינוֹ מִכְּנֶגֶד הַחֹטֶם, אוֹ מִזְּנַב עֵינוֹ מִצַּד צְדָעָיו. מִי שֶׁמְּקַבֵּץ רִיסֵי עֵינָיו וְעוֹצְמָן מְעַט בְּשָׁעָה שֶׁרוֹאֶה אוֹר אוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהוּא רוֹצֶה לְדַקְדֵּק בִּרְאִיָּה. מִי שֶׁרְאִיַּת עֵינוֹ מְעֻרְבֶּבֶת עַד שֶׁרוֹאֶה אֶת הַחֶדֶר וְאֶת הָעֲלִיָּה כְּאַחַת. וְיוֹדֵעַ דָּבָר זֶה בְּעֵת שֶׁיְּדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ וְנִרְאֶה כְּאִלּוּ הוּא מִסְתַּכֵּל בְּאִישׁ אַחֵר. מִי שֶׁאַחַת מֵעֵינָיו מְשֻׁנָּה מֵחֲבֵרְתָּהּ, בֵּין בִּמְקוֹמָהּ בֵּין בְּמַרְאֶהָ. כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה אַחַת שְׁחוֹרָה וְאַחַת פְּתוּכָה, אוֹ אַחַת קְטַנָּה וְאַחַת גְּדוֹלָה, הוֹאִיל וְיֵשׁ בֵּין שְׁתֵּיהֶן שִׁנּוּי מִכָּל מָקוֹם - פָּסוּל.

ז. שִׁשָּׁה בַּחֹטֶם, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁעִקַּר חָטְמוֹ שׁוֹקֵעַ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ כּוֹחֵל שְׁתֵּי עֵינָיו כְּאַחַת. וְזֶה חָרוּם הָאָמוּר בַּתּוֹרָה. מִי שֶׁאֶמְצַע חָטְמוֹ בּוֹלֵט לְמַעְלָה. מִי שֶׁעִקֵּץ חָטְמוֹ נוֹטֶה לְמַטָּה. מִי שֶׁחָטְמוֹ עָקֹם לְצַד אֶחָד. מִי שֶׁחָטְמוֹ גָּדוֹל מֵאִיבָרָיו. מִי שֶׁחָטְמוֹ קָטָן מֵאִיבָרָיו. וְכֵיצַד מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ? בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה שֶׁעַל יָדוֹ. אִם הָיָה חָטְמוֹ גָּדוֹל מִמְּנָה אוֹ קָטָן מִמְּנָה - הֲרֵי זֶה מוּם.

ח. שְׁלֹשָׁה בַּשְּׂפָתַיִם, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁשְּׂפָתוֹ הָעֶלְיוֹנָה עוֹדֶפֶת עַל הַתַּחְתּוֹנָה. מִי שֶׁשְּׂפָתוֹ הַתַּחְתּוֹנָה עוֹדֶפֶת עַל הָעֶלְיוֹנָה. מִי שֶׁפִּיו רָפוּי וְרִירוֹ יוֹרֵד מִפִּיו.

ט. שְׁלֹשָׁה בַּבֶּטֶן, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁכְּרִסּוֹ צָבָה. מִי שֶׁטַּבּוּרוֹ יוֹצֵא וְאֵינוֹ שׁוֹקֵעַ כִּשְׁאָר בְּנֵי אָדָם. מִי שֶׁדַּדָּיו שׁוֹכְבִין עַל בִּטְנוֹ כְּדַדֵּי אִשָּׁה.

י. שְׁלֹשָׁה בַּגַּב, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁשִּׁדְרָתוֹ עֲקֻמָּה. מִי שֶׁיָּצְאָתָה חֻלְיָא מִשִּׁדְרָתוֹ. בֵּין שֶׁבָּלְטָה לַחוּץ אוֹ נִכְנְסָה לַפְּנִים אוֹ נָטְתָה לַצְּדָדִין. וְזֶהוּ בַּעַל חֲטוֹטֶרֶת. מִי שֶׁתַּפַּח בָּשָׂר בְּגַבּוֹ וְנַעֲשָׂה כַּחֲטוֹטֶרֶת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא זֶזָה חֻלְיָא מִמְּקוֹמָהּ - הֲרֵי זֶה מוּם.

יא. שִׁשָּׁה בַּיָּדַיִם, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ אֶצְבַּע יְתֵרָה בְּאֶצְבְּעוֹת יָדָיו, אֲפִלּוּ הָיוּ שֵׁשׁ וָשֵׁשׁ. וְאִם חָתַךְ אֶת הַיְּתֵרָה - כָּשֵׁר. וְאִם הָיָה בָּהּ עֶצֶם, אֲפִלּוּ חֲתָכָהּ - פָּסוּל. מִי שֶׁחָסֵר אֶצְבַּע מִיָּדוֹ. מִי שֶׁשְּׁתֵּי אֶצְבְּעוֹת יָדָיו קְלוּטוֹת עַד לְמַטָּה מִן הַפֶּרֶק. וְאִם חֻתְּכָן וְהִפְרִישָׁן עַד הַפֶּרֶק - כָּשֵׁר. בְּאֵי זֶה פֶּרֶק אָמְרוּ? בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן הַסָּמוּךְ לְכַף הַיָּד. מִי שֶׁאֶצְבְּעוֹתָיו מֻרְכָּבוֹת זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ. מִי שֶׁפִּקָּה יוֹצֵאת מִגּוּדָלוֹ. מִי שֶׁהוּא אִטֵּר יַד יְמִינוֹ[9]. וְאִם הָיָה שׁוֹלֵט בִּשְׁתֵּי יָדָיו - כָּשֵׁר[10].

9) וכמו כן איטר רגל ימינו. ברייתא שם מה: "איטר בין ביד בין ברגל פסול". וכתב רש"י שם: "איטר ביד פסול דכתיב וטבל אצבעו, כל מקום שנאמר אצבע וכהן אינו אלא ימין (זבחים כד.)". ולפי דבריו, אם עבד חילל עבודתו, וזהו רק אם עבד ביד ימינו (שהיא שמאלית). אבל אם עבד ביד שמאלו (שהיא מיומנת), נראה שאינו פסול משום "שמאל", שהרי זוהי יד־ימינו שלו, אלא לוקה משום מום, ומכיוון שאינו שווה בזרעו של אהרן, אינו מחלל עבודתו. אבל מדברי רבינו נראה, שאף אם עבד ביד ימינו (שהיא שמאלית), אינו פסול מטעם "שמאל", שהרי סוף סוף עבד ביד ימין, אלא הרי הוא בעל מום המיוחד לאדם, שאם עבד לא חילל. 10) שם מה. במשנה: "השולט בשתי ידיו רבי פוסל וחכמים מכשירין", ... מר סבר (=רבי) כחישותא אתחלא בימין (=התחילה חולשה ביד ימין) ומר סבר (=חכמים) בריותא אתחלא בשמאל (התחילה הבראה וחוזק ביד שמאל)", ופסק כחכמים.

יב. אַרְבָּעָה בְּאֵיבְרֵי הַזְּרֵעַ, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁכִּיס הַבֵּיצִים גָּדוֹל וְאָרֹךְ עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְאַרְכֻּבּוֹתָיו. מִי שֶׁהַגִּיד שֶׁלּוֹ אָרֹךְ עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְאַרְכֻּבּוֹתָיו. מִי שֶׁנִּמְרְחוּ אֲשָׁכָיו, וְהֵם הַכִּיס שֶׁל בֵּיצִים. מִי שֶׁהָרוּחַ בַּאֲשָׁכָיו. וְהוּא מְרוּחַ אָשֵׁךְ הָאָמוּר בַּתּוֹרָה.

יג. חֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּשּׁוֹקַיִם וּבְרַגְלַיִם, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁשּׁוֹקָיו עֲקֵמוֹת, עַד שֶׁמְּחַבֵּר רֶגֶל לְרֶגֶל וְאֵין אַרְכֻּבּוֹתָיו[11] נוֹגְעוֹת זוֹ בָּזוֹ. מִי שֶׁפִּקָּתוֹ יוֹצֵאת. וְהַפִּקָּה הִיא הָעֶצֶם הֶעָגֹל שֶׁלְּמַעְלָה מִן הֶעָקֵב מִצַּד פְּנִים, וְהוּא דּוֹמֶה לַפִּקָּה שֶׁטּוֹוֹת בָּהּ הַנָּשִׁים. מִי שֶׁעֲקֵבוֹ יוֹצֵא לַאֲחוֹרָיו, עַד שֶׁנִּמְצָא הַשּׁוֹק כְּאִלּוּ הוּא בְּאֶמְצַע רַגְלוֹ עוֹמֵד. מִי שֶׁפַּרְסוֹתָיו רְחָבוֹת כְּשֶׁל אַוָּז, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן קְלוּטוֹת כְּשֶׁל אַוָּז. מִי שֶׁפִּקָּה יוֹצְאָה מִגּוּדָלוֹ. מִי שֶׁיֵּשׁ בְּרַגְלוֹ אֶצְבַּע יְתֵרָה, אֲפִלּוּ שֵׁשׁ וָשֵׁשׁ. וְאִם חֻתְּכָה - כָּשֵׁר. מִי שֶׁחָסֵר אַחַת מֵאֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו. מִי שֶׁאֶצְבְּעוֹתָיו מֻרְכָּבוֹת זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ. מִי שֶׁהָיוּ אֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו קְלוּטוֹת עַד לְמַטָּה מִן הַפֶּרֶק. וְאִם

הָיוּ עַד הַפֶּרֶק, אוֹ שֶׁחַתָּכָן וְהִפְרִישָׁן - כָּשֵׁר. מִי שֶׁרַגְלוֹ כֻּלָּהּ שָׁוָה, שֶׁנִּמְצָא רֹחַב פַּס אֶצְבְּעוֹתָיו כְּרֹחַב עֲקֵבוֹ וּכְאֹלוּ הִיא חֲתִיכָה שָׁוָה. מִי שֶׁרַגְלוֹ עֲקֵמָה, דּוֹמָה לְמַגָּל, שֶׁנִּמְצָא פַּס רַגְלוֹ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הָאֶצְבָּעוֹת עִם עֲקֵבוֹ כְּאֹלוּ הֵם שְׁנֵי רָאשֵׁי הַקֶּשֶׁת. מִי שֶׁרַגְלוֹ חֲלוּלָה. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה אֶמְצָעָהּ גָּבוֹהַּ מֵעַל הָאָרֶץ, וְנִמְצָא כְּשֶׁעוֹמֵד - עוֹמֵד עַל עֲקֵבוֹ וְעַל אֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו. הַמַּקִּישׁ בְּקַרְסֻלָּיו בְּעֵת שֶׁמְּהַלֵּךְ. מִי שֶׁמַּקִּישׁ בְּאַרְכֻּבּוֹתָיו בְּעֵת שֶׁמְּהַלֵּךְ. מִי שֶׁהוּא אוֹטֵר בְּרַגְלוֹ יְמִינוֹ[12].

11) ברכיו. 12) "איטר בין ביד בין ברגל פסול" ופירש רש"י שם: ואיטר ברגל כו' לעמוד ולשרת כתיב, כדרך שאר עמידה שעיקרה בימין.

יד. אַרְבָּעָה בְּכָל הַגּוּף, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁגּוּפוֹ גָּדוֹל מֵאֵיבָרָיו[13]. מִי שֶׁגּוּפוֹ קָטָן מֵאֵיבָרָיו. הָאָרֹךְ בְּיוֹתֵר. הַנַּנָּס, וְהוּא הַקָּצָר בְּיוֹתֵר. עַד שֶׁיִּהְיוּ מֻפְלָגִין מִשְּׁאָר הָעָם.

13) ראה שם מד. במשנה: "גופו גדול מאבריו או קטן מאבריו", ראה בפירוש המשנה: "העולה בידינו מזה שצריך להיות אברי גופו משוערים כשיעור הראוי לשיעור גופו, קצתם אל קצתם".

טו. שְׁמוֹנָה בְּעוֹר הַבָּשָׂר, וְאֵלּוּ הֵן: הַכּוּשִׁי. הַלָּבָן בְּיוֹתֵר כְּמוֹ גְבִינָה. הָאָדֹם כַּשָּׁנִי. בַּעֲלֵי נְגָעִים טְהוֹרִים. שֶׁנִּשְׁתַּנָּה הָעוֹר מֵחֲמַת עַצְמוֹ, כְּמוֹ הַבֹּהַק; שֶׁנִּשְׁתַּנָּה הָעוֹר מֵחֲמַת דָּבָר אַחֵר, כְּגוֹן צָרֶבֶת הַמִּכְוָה. וְזֶה בִּכְלַל נְגָעִים טְהוֹרִין. מִי שֶׁהָיְתָה בְּעוֹר פָּנָיו שׁוּמָא שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שֵׂעָר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ כְּאִיסָּר אֶלָּא כָּל שֶׁהוּא. מִי שֶׁהָיְתָה בְּעוֹר פָּנָיו שׁוּמָא כְּאִיסָּר אוֹ יוֹתֵר. בַּעֲלֵי הַדִּלְדּוּלִין. וְהוּא שֶׁיִּדַּלְדֵּל הָעוֹר וְהַבָּשָׂר, אוֹ הַלַּחְלוּחִית שֶׁיֵּשׁ בָּעוֹר שֶׁנִּדַּלְדֵּל בְּאֵי זֶה מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה מִכָּל הַגּוּף - חֲרֵי זֶה מוּם.

טז. וְעוֹד יֵשׁ שָׁם בְּאָדָם אַרְבָּעָה מוּמִין אֲחֵרִים, וְאֵלּוּ הֵן: הַחֵרֵשׁ. הַשּׁוֹטֶה. וְהַנִּכְפֶּה, אֲפִלּוּ לְיָמִים רַבִּים. מִי שֶׁרוּחַ רָעָה מְבַעֲתַתּוּ תָּמִיד אוֹ בְּעִתִּים יְדוּעִים.

יז. נִמְצְאוּ כָּל הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִים בַּכֹּהֲנִים מֵאָה וְאַרְבָּעִים. וְזֶהוּ כְּלָלָם: שְׁמוֹנָה בָּרֹאשׁ. וּשְׁנַיִם בַּצַּוָּאר. וְתִשְׁעָה בָּאָזְנַיִם. וַחֲמִשָּׁה בַּגְּבִינִים. וְשִׁבְעָה בְּרִיס הָעַיִן. וְתִשְׁעָה עָשָׂר בָּעֵינַיִם. וְתִשְׁעָה בַּחֹטֶם. וְתִשְׁעָה בַּפֶּה. וּשְׁלֹשָׁה בַּבֶּטֶן. וּשְׁלֹשָׁה בַּגַּב. וְשִׁבְעָה בַּיָּדַיִם. וְשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּאִיבְרֵי הַזֶּרַע. וְעֶשְׂרִים בָּרַגְלַיִם. וּשְׁמוֹנָה בְּכָל הַגּוּף. וּשְׁמוֹנָה בְּעוֹר הַבָּשָׂר. וְשִׁבְעָה בְּכֹחַ הַגּוּף וְרֵיחוֹ. וּכְבָר נִפְרְטוּ כֻּלָּן אֶחָד אֶחָד. וְאֵלּוּ פָּסְלוּ מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן: מִי שֶׁנָּשְׁרוּ רִיסֵי עֵינָיו, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁאַר הַשֵּׂעָר בְּעִקָּרָן. וּמִי שֶׁנִּטְלוּ שְׁנָיו.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר בו רבינו כי זר שעבד במקדש, עבודתו פסולה, והוא חייב מיתה בידי שמים, ועל איזו עבודה חייב הוא.

א. זָר[2] שֶׁעָבַד בַּמִּקְדָּשׁ[3] - עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה[4], וְחַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[5]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת[6]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[7], שֶׁאֵין חִיּוּב זֶה אֶלָּא לַקָּרֵב לָעֲבוֹדָה. וְהֵיכָן הִזְהִיר עָלָיו[8]: וְזָר לֹא יִקְרַב אֲלֵיכֶם[9]. אֵי זֶהוּ זָר? כֹּל שֶׁאֵינוֹ מִזֶּרַע אַהֲרֹן הַזְּכָרִים[10]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָרְכוּ בְּנֵי אַהֲרֹן, וְהִקְטִירוּ בְּנֵי אַהֲרֹן[11]; בְּנֵי אַהֲרֹן - וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן[12].

2) ראה בסוף ההלכה, איזה זר. 3) ראה להלן הלכה ב והלכה ח, איזוהי עבודה בנידון שלפנינו. 4) זבחים יד: וטו: 5) סנהדרין פא: במשנה: "זר ששמש במקדש, רבי עקיבא אומר בחנק, וחכמים אומרים בידי שמים". והלכה כחכמים ולא כרבי עקיבא, ראה פירוש המשנה שם. 6) סנהדרין פג: 7) בספרי קרח פ' טז: "והזר הקרב יומת, לעבודה". 8) אזהרה זו לא נצרכה לחייבו מיתה בידי שמים, שהרי המשמש בלא קידוש ידים ורגלים אין בו אזהרה, ואף־על־פי־כן חייב מיתה בידי שמים (פי"ט מהלכות סנהדרין הלכה ג) – אלא לחייבו מלקות, ראה להלן הלכה ח, ובהלכות סנהדרין שם הלכה ב אות יא. 9) בספרי שם: "והזר הקרב יומת. עונש שמענו, אזהרה לא שמענו, תלמוד־לומר וזר לא יקרב אליכם". וראה גם בזבחים טז. 10) "כך היא הנוסחא הנכונה, ובקצת ספרי רבינו (גם בדפוס רומי ר"מ) יש חסרון הניכר" (כסף משנה). 11) צ"ל: "והקטירו (אותו) בני אהרן". 12) קידושין לו.

ב. אַף עַל פִּי שֶׁהַזָּרִים מֻזְהָרִין שֶׁלֹּא יִתְעַסְּקוּ בַּעֲבוֹדָה מֵעֲבוֹדוֹת הַקָּרְבָּנוֹת - אֵין חַיָּבִין מִיתָה אֶלָּא עַל עֲבוֹדָה תַּמָּה[13], לֹא עַל עֲבוֹדָה שֶׁיֵּשׁ אַחֲרֶיהָ עֲבוֹדָה[14]. וְאֵין הַזָּר חַיָּב מִיתָה אֶלָּא עַל אַרְבַּע עֲבוֹדוֹת בִּלְבַד[15]: עַל הַזְּרִיקָה[16], וְעַל הַהַקְטָרָה, וְעַל נִסּוּךְ הַמַּיִם בֶּחָג[17], וְעַל נִסּוּךְ הַיַּיִן תָּמִיד[18].

13) יומא כד. והיא עבודה שהיא גומרת ומתממת את הדבר (רש"י שם). 14) כגון קבלה והולכה שיש אחריהן זריקה, ראה יומא שם. 15) ראה שם: "אמר רב, ארבע עבודות זר חייב עליהן מיתה, זריקה והקטרה וניסוך המים וניסוך היין. ולוי אמר תרומת הדשן וכו' מאי טעמא דרב, דכתיב (במדבר יח, ז) ואתה ובניך אתך תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרוכת ועבדתם, עבודת מתנה אתן את כהונתכם והזר הקרב יומת – עבודת מתנה ולא עבודת סילוק (היא תרומת הדשן, ראה להלן הלכה ח). ועבדתם, עבודה תמה ולא עבודה שיש אחריה עבודה וכו'". ופסק רבינו כרב. 16) כל אלו הן עבודות גמורות: זריקה היא עבודה אחרונה בדם, הקטרה – בקומץ המנחה ובאברים ובפדרים, וכן ניסוך היין והמים אין אחריהם עבודות אחרות. 17) בחג הסוכות, ראה להלן פ"י מהלכות תמידין ומוספין הלכה ו. 18) בכל ימות השנה.

ג. כֵּיצַד עַל הַזְּרִיקָה? בֵּין שֶׁזָּרַק בִּפְנִים[19], בֵּין שֶׁזָּרַק

1 בַּחוּץ[20], בֵּין שֶׁהִזָּה הַזָּאָה אַחַת מִכָּל הַזָּיוֹת הַדָּם[21],
2 בֵּין שֶׁהִזָּה הַזָּאָה אַחַת מִכָּל הַזָּיוֹת קָרְבְּנוֹת הַמִּצְרָע[22]
3 - הֲרֵי זֶה חַיָּב מִיתָה.

19) במזבח הזהב הפנימי (הר המוריה, וראה גם מעשה רוקח, ומרכבת המשנה). 20) במזבח העולה, החיצון (הר המוריה, וראה גם מעשה רוקח ומרכבת המשנה). וביומא כד: "תניא כוותיה דרב, עבודות שזר חייב עליהן מיתה, זריקת דם בין לפנים בין לפני ולפנים", ופירש רש"י: "זריקת דם המזבח בחוץ. בין לפנים, הזאות שעל הפרוכת, בין לפני ולפנים שעל בין הבדים דיום הכיפורים", אבל רבינו מפרש, בין לפנים היינו שלא מחוץ לעזרה, אלא בפנים על המזבח החיצון, ולפני ולפנים הוא במזבח הזהב הפנימי (הר המוריה, וראה בכסף־משנה). 21) כלומר, הזיות שמזין על בין הבדים, על הפרוכת ועל המזבח הזהב, ראה להלן פרק ה מהלכות מעשה הקרבנות הלכות יב־יג. וראה ביומא כד. כד: כי בין לרב ובין ללוי, חייב על שבע הזאות שבפנים, היינו אחת מההזאות, בין שעל הפרוכת ובין שעל בין הבדים ובין שעל המזבח. 22) יומא שם: "שבע הזאות שבפנים ושבמצורע", והזאות שבמצורע, הן ההזאות מלוג השמן כנגד בית קודש הקדשים (ראה להלן פרק ד מהלכות מחוסרי כפרה הלכה ב). וכמו כן מתן הדם והשמן על התנוך והבהונות (הר המוריה).

4 ד. כֵּיצַד עַל הַקְּטָרָה? הִקְטִיר אֵיבָרִים אוֹ קֹמֶץ אוֹ
5 לְבוֹנָה עַל הַמִּזְבֵּחַ[23], אֲפִלּוּ הָפַךְ בְּאֵיבָרִים שֶׁלֹּא
6 נִתְעַכְּלוּ וְקֵרֵב שְׁרֵפָתָן - חַיָּב מִיתָה[24]. וְהוּא שֶׁהִקְטִיר
7 כַּזַּיִת[25]. וְכֵן אִם הִקְטִיר קְטֹרֶת עַל מִזְבַּח הַזָּהָב -
8 מִשֶּׁיַּקְטִיר כַּזַּיִת חַיָּב[26]. אֲבָל הַמַּקְטִיר קְטֹרֶת בְּיוֹם
9 הַכִּפּוּרִים בְּקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים - אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה עָלֶיהָ
10 עַד שֶׁיַּקְטִיר מִלֹּא חָפְנָיו, שִׁעוּר הַמְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה[27].

23) למד כן ממה ששנינו בזבחים קיב: "המעלה מבשר חטאת, מבשר אשם, מבשר קדשי קדשים, מבשר קדשים קלים ומותר העומר, ושתי הלחם ולחם הפנים, ושירי מנחות וכו' ואין בהם משום זרות". הרי שרק באלו אין משום זרות, מפני שאין דרכן להקטיר, אבל בדבר שדרכו להקטיר חייב משום זרות, וראה תוספות יומא כד: ד"ה והמקטיר (הר המוריה). 24) יומא יב. ושבועות יז: "אמר רב הונא, זר שהפך בצינורא חייב מיתה" ואמרו בגמרא (שבועות שם), שאם לא היה מהפך בהם, היו נשרפים לשתי שעות. ועל־ידי־זה שהיפך, נשרפו בשעה אחת, הרי זו עבודה, שכל קירוב עבודה, עבודה היא, וראה למעלה פרק ד הלכה ג. 25) ראה להלן בסמוך. 26) כי אין הקטרה פחותה מכזית (להלן פרק ה מהלכות איסורי מזבח הלכה ב). 27) ויקרא טז, יב. ופחות מזה אין זו עבודה, ראה בזבחים קט:

11 ה. וְהַמְסַדֵּר שְׁנֵי גִּזְרֵי עֵצִים עַל הַמַּעֲרָכָה - הֲרֵי הוּא
12 כְּמַקְטִיר אֵיבָרִים וְחַיָּב מִיתָה[28]; שֶׁהָעֵצִים קָרְבָּן
13 הוּא[29]. אֲבָל הַיּוֹצֵק[30] וְהַבּוֹלֵל[31], וְהַפּוֹתֵת[32]
14 וְהַמּוֹלֵחַ[33], וְהַמֵּנִיף[34] וְהַמַּגִּישׁ[35], וּמְסַדֵּר אֶת לֶחֶם
15 הַפָּנִים אוֹ אֶת הַבְּזִיכִין עַל הַשֻּׁלְחָן, וְהַמֵּטִיב אֶת
16 הַנֵּרוֹת[36], וְהַמַּצִּית אֵשׁ בַּמִּזְבֵּחַ, וְהַקּוֹמֵץ וְהַמְקַבֵּל
17 דָּמִים, אַף עַל פִּי שֶׁנִּפְסְלוּ וַהֲרֵי הוּא מֻזְהָר עַל כָּל
18 אֵלּוּ וְלוֹקֶה[37] - אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה; מִפְּנֵי שֶׁכָּל אַחַת
19 מֵהֶן עֲבוֹדָה שֶׁאַחֲרֶיהָ עֲבוֹדָה, וְאֵינָהּ גְּמַר עֲבוֹדָה[38].

28) כר' אסי א"ר יוחנן (יומא כד:) "זר שסידר שני גיזרי עצים חייב, הואיל ועבודה תמה היא", וסידור האיברים שאחר כך, הוא התחלה לעבודה אחרת (רש"י שם). ולא כרב ולוי החולקין עליו (שם). 29) ראה להלן פרק יד מהלכות מעשה הקרבנות הלכה א, ולפיכך חלה עליו האזהרה שלא יתעסקו בעבודות מעבודות הקרבנות. 30) "הוא שיוצק השמן על המנחות, והוא מה שנאמר (ויקרא ב, ו) ויצקת עליה שמן" (פיה"מ לזבחים קיב:). 31) "ר"ל שבולל הסולת בשמן, שנאמר (במדבר ז, יג) בלולה בשמן למנחה" (רבינו שם). 32) "הוא הפותת לחם המנחות, כמו שנאמר (ויקרא שם) פתות אותה פתים" (רבינו שם). 33) "הוא נותן המלח למנחה, שנאמר (שם, יג) על כל קרבנך תקריב מלח" (רבינו שם). 34) "הוא מה שנאמר והניף אותם תנופה (צ"ל "והניף את המנחה", במדבר ה, כה) – רבינו שם. 35) "הוא מה שנאמר (ויקרא ב, ח) והגישה" (רבינו שם). 36) כלומר, דישון המנורה (ראה רש"י זבחים שם), שהרי הדלקה – כשרה בזר, ראה להלן הלכה ז. 37) במשנה זבחים שם: "היוצק והבולל והמולח והמניף והמגיש והמסדר את השולחן והמטיב את הנרות והקומץ והמקבל דמים וכו' ואין חייבין עליו משום זרות" (=כלומר, מיתה בידי שמים). ומצית אש במזבח לא נזכר שם במשנה, ומקורו בספרא אחרי פרק י הלכה ט: "יכול היוצא והיוצק והבולל וכו' יהא חייב וכו'". ולדברי הר המוריה יש כאן טעות סופר, וצ"ל "יכול היוצת והיוצק". וכן הוא בתוספות ישנים יומא שם ד"ה הצתה, שהצתת האש אינה עבודה תמה, לפי שיש אחריה סידור שני גיזרי עצים. וסידור בזיכין נזכר ביומא כד: , וראה למעלה הלכה ב' כי הזרים מוזהרין שלא יתעסקו בשום עבודה מכל העבודות שבקרבנות, וראה למעלה הלכה א, כי זר שעבד במקדש עבודתו פסולה. 38) ראה בזבחים קטו: ויומא שם, כי אין חייבין מיתה אלא על עבודה תמה, וראה למעלה הלכה ב.

20 ו. שְׁחִיטַת הַקֳּדָשִׁים כְּשֵׁרָה בְּזָרִים[39], אֲפִלּוּ קָדְשֵׁי
21 קָדָשִׁים, בֵּין קָדְשֵׁי יָחִיד בֵּין קָדְשֵׁי צִבּוּר[40]; שֶׁנֶּאֱמַר:
22 וְשָׁחַט אֶת בֶּן הַבָּקָר לִפְנֵי יְיָ, וְהִקְרִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן -
23 מִקַּבָּלָה וְאֵילַךְ מִצְוַת כְּהֻנָּה[41]. וְכֵן הַהֶפְשֵׁט וְהַנִּתּוּחַ[42]
24 וְהוֹלָכַת עֵצִים לַמִּזְבֵּחַ - כְּשֵׁרָה בְּזָרִים[43]. שֶׁנֶּאֱמַר
25 בָּאֵיבָרִים: וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת הַכֹּל הַמִּזְבֵּחָה - זוֹ
26 הוֹלָכַת אֵיבָרִים לַכֶּבֶשׁ; הוֹלָכַת אֵיבָרִים הִיא שֶׁצְּרִיכָה
27 כְּהֻנָּה, וְלֹא הוֹלָכַת עֵצִים[44].

39) ברכות לא: פסחים סד: יומא כז. זבחים לא: מנחות יט. וספרא ויקרא נדבה פרשה ד הלכה ב. וראה להלן פ"ה מהלכות מעשה הקרבנות הלכה א, ובפ"א מהלכות פסולי המוקדשין הלכה א. 40) יומא כה: בקרבן תמיד (הר המוריה). 41) ראה הערה לח. 42) ראה יומא כו: כז.

43) שם כז. 44) ראה יומא שם שמהפסוק הנ"ל ממעטים הפשט וניתוח, ואילו הולכת עצים נתמעטה מפסוק אחר (שם א, יג) "והקריב הכהן את הכל והקטיר המזבחה". ולדעת האור שמח, נפלה טעות־סופר בדברי רבינו.

1 **ז. וְכֵן הַדְּלָקַת הַנֵּרוֹת כְּשֵׁרָה בְּזָרִים[45]. לְפִיכָךְ, אִם**
2 **הֵטִיב הַכֹּהֵן אֶת הַנֵּרוֹת וְהוֹצִיאָן לַחוּץ - מֻתָּר לְזָר**
3 **לְהַדְלִיקָן[46].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"הדלקת הנרות כשרה בזרים, לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ, מותר לזר להדליקן".

ומקורו בגמרא (יומא כד, א.) ש"הדלקה לאו עבודה היא", דכיון שהדליק ברוב היוצא (של הפתילה) השלהבת עולה מאליה".

וצריך להבין, הלא ציווי ההדלקה הוא לאהרן "דבר אל אהרן גו' בהעלותך את הנרות", ואיך יתכן שהדלקה כשרה בזרים אפילו לכתחילה. ועוד, הרי אפילו בנרות חנוכה שהם רק זכר לנרות המקדש, וחיובן הוא רק דרבנן, ההדלקה צריכה להיות במקומה, והדין הוא ש"הדלקה עושה מצוה", ולכן אם "הדליקה בפנים והוציאה לחוץ לא עשה כלום", ואיך יתכן שבנרות המקדש אפשר ויכול זר להדליקן מחוץ להיכל, והכהן יכניסנו להיכל ואין צריך להדלקה שוב.

והביאור בזה: הגם שהכהן מדליק את המנורה, אין ההדלקה מתייחסת אליו "הדלקה לאו עבודה היא", כיון שעיקר הכוונה היא ש"תהא שלהבת עולה מאליה", "דהא כיון שהדליק ברוב היוצא (של הפתילה) השלהבת עולה מאליה", ולכן "הדלקה כשרה בזר ומחוץ להיכל" ללא סיוע הכהן וללא קדושת ההיכל, ודווקא בזה מודגשת העבודה בכח עצמו בהדלקת המנורה.

אף שפסק הרמב"ם שהדלקה כשרה בזרים ומחוץ להיכל, מסתבר לומר שבבית־המקדש השלישי תהיה הדלקת המנורה בתכלית השלימות על־ידי אהרן, שאליו נאמר הציווי "בהעלותך את הנרות". ויש להוסיף, שאהרן ידליק את המנורה של משה, שהרי מיד ברגע הראשון של הגאולה יהיו "משה ואהרן עמהם" יחד עם המנורה – מעשה ידי משה שהם נצחיים ויתגלו בשלימותם בגאולה העתידה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן לב)

45) ביומא כד: אמרו "הדלקה, לאו עבודה היא", וסובר רבינו שכיון שאינה עבודה, הרי היא כמו שחיטה, שכשרה בזרים (כסף משנה). ומה שנאמר (במדבר ח, ב) "דבר אל אהרן וכו' בהעלותך את הנרות" (ראה בתוספות ישנים שם וברי"טב"א, מובא בכסף־משנה כאן), הוא משום שזר אסור ליכנס להיכל (הר המוריה). 46) הראב"ד כתב כי "הפליג כשאמר מותר לזר להדליקן, אלא שאם הדליקן כשרות". ובמנחת־חינוך (מצוה צח אות א) הקשה על רבינו: הרי מבואר בשבת כב: שבמנורה – הדלקה עושה מצוה, ואם־כן היאך מדליקה בחוץ. ועוד הקשה מספרא פ' אמור (פרשה יג הלכה יב). (ונראה שדעת רבינו שבהדלקת המנורה אין המצוה בהדלקה, אלא בהנחה על מקומה, ואף־על־פי־כן מותר להדליק מנר לנר (פ"ג מהלכות תמידין ומוספין הלכה יג), שרק בנר חנוכה אסור להדליק מנר לנר למאן־דאמר הנחה עושה מצוה, מפני שעיקר המצוה הוא נר אחר, אבל במנורה אינו יוצא ידי חובתו, עד שידלקו כל שבעת נרותיה. ומה שאמרו בספרא "שלא יתקן מבחוץ ויכניס", אין הכוונה להדלקה, שהרי לא אמרו "שלא ידליק וכו'", אלא "שלא יתקן", והיינו להוציא המנורה בחוץ ולערוך אותה שם. אבל להוציא הפתילות ולהדליקן בחוץ ולהכניסן בפנים ולערוך אותם שם במנורה – אין איסור, לפי שהנחה עושה מצוה, כנ"ל).

4 **ח. הַרְמַת הַדֶּשֶׁן צְרִיכָה כֹּהֵן[47], שֶׁנֶּאֱמַר: וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן**
5 **מִדּוֹ בַד וְגוֹמֵר[48]. וְאִם הֵרִים יִשְׂרָאֵל - לוֹקֶה[49], וְאֵינוֹ**
6 **חַיָּב מִיתָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ עֲבוֹדָה[50].**
7 **שֶׁנֶּאֱמַר: עֲבֹדַת מַתָּנָה[51]. עֲבוֹדַת מַתָּנָה הוּא שֶׁתִּהְיֶה**
8 **בְּכֹהֵן לְבַדּוֹ, וְאִם קָרַב לָהּ הַזָּר - חַיָּב מִיתָה; אֲבָל**
9 **עֲבוֹדַת סִלּוּק[52] - אֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ מִיתָה. [וְכֵן אִם**
10 **דִּשֵּׁן מִזְּבֵחַ הַפְּנִימִי וְהַמְּנוֹרָה - אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה.][53]**

47) ראה להלן פרק ב' מהלכות תמידין ומוספין הלכה י. 48) והרים את הדשן. 49) משום "וזר לא יקרב אליכם", ראה למעלה הלכה א. 50) ראה למעלה הלכה ב, כי על עבודה תמה, שאין אחריה עבודה, חייבים מיתה. 51) "ואתה ובניך אתך תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרוכת ועבדתם, עבודת מתנה אתן את כהונתכם והזר הקרב יומת". ורוצה לומר עבודה כזו, שהוא נותן על גבי המזבח, כגון זורק עליו דם, או מנסך עליו יין או מים, או מקטיר עליו קטורת. 52) שמסלק מן המזבח. יומא כד. כרב, ולא כלוי. 53) כל המוקף בסוגריים מרובעים אינו בדפוס רומי ר"מ, אבל מצאו הכסף־משנה בקצת ספרי רבינו. וטעמו, מפני שהן עבודות סילוק, וכמו שנתבאר בהרמת הדשן. ומקור הדברים בבעיא של רבא (שם כד:), שחזר ופשטה.

11 **ט. סִדֵּר הַמַּעֲרָכָה[54] - פּוֹרְקָהּ[55], וְחוֹזֵר הַכֹּהֵן וְסוֹדְרָהּ,**
12 **מִפְּנֵי שֶׁסִּדּוּרָהּ פָּסוּל[56].**

54) כלומר, זה שסידר המערכה. 55) כלומר, הזר פורקה בעצמו ואין צריך לזה כהן (יומא כז:). 56) יומא שם: "א"ר אסי אמר ר' יוחנן, זר שסידר את המערכה חייב, כיצד הוא עושה וכו' פורקה זר וסודרה כהן" והתקפתו של ר' זירא שם, אינה אלא על חיוב מיתה, אבל על הפסול לא התקיף (כסף משנה, וראה תוספות ישנים).

13 **י. הַטָּמֵא וּבַעַל מוּם וְשֶׁלֹּא רְחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם**
14 **שֶׁשִּׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ - אֵינָן חַיָּבִין[57] אֶלָּא עַל עֲבוֹדוֹת**
15 **שֶׁהַזָּר חַיָּב עֲלֵיהֶן מִיתָה[58], וְעַל שְׁאָר הָעֲבוֹדוֹת -**
16 **בְּאַזְהָרָה[59].**

57) כל אחד מהם כדינו: טמא ושלא רחוץ ידים – במיתה, ובעל מום – במלקות, ראה למעלה פ"ו הלכה ב (כסף משנה). 58) כלומר, עבודה תמה ועבודת מתנה, ראה למעלה הלכה ב והלכה ח. והנה בזבחים קיב: שנינו: "ואין חייבים עליו לא משום זרות, ולא משום טומאה, ולא משום מחוסר בגדים, ולא משום שלא רחוץ ידים ורגלים". ורבינו השמיט מחוסר בגדים, מאחר שכבר כתב למעלה בפ"י מהלכות כלי המקדש הלכה ד שמחוסר בגדים הרי הוא כזר. ובעל מום לא נזכר במשנה שם, מפני שלא דיברו שם אלא בחיוב מיתה. ואילו בבעל מום אין אלא מלקות בלבד, ראה למעלה, ולמדו רבינו מהפסולים האחרים (ר"י קורקוס). 59) ראה למעלה הלכה ה והלכה ח.

1 **יא. כֹּהֵן טְבוּל יוֹם וּמְחֻסַּר כִּפּוּרִים[60] שֶׁנִּטְמָא[61], וַהֲרֵי**
2 **הוּא מְחֻסַּר בְּגָדִים וְשֶׁלֹּא רְחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם, וְעָבַד**
3 **- חַיָּב עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד[62]. וְאִם הָיָה זָר - אֵינוֹ לוֹקֶה**
4 **אֶלָּא אַחַת, מִשּׁוּם זָרוּת[63].**

60) כגון מצורע ביום מלאות ימי טהרתו, שטבל ולא העריב שמשו, הרי הוא טבול־יום וגם מחוסר כיפורים, שצריך להביא קרבנותיו למחר. 61) בטומאה נוספת. 62) היינו חיוב מיתה. ואין לפרש חיוב מלקות, שהרי המשמש בלא קידוש ידים ורגלים, אינו לוקה, כמפורש בפי"ט מהלכות סנהדרין הלכה ג. וראה במשנה־למלך למעלה פ"ב הלכה ב, ובמחוסר כיפורים שנראה מכאן שחייב מיתה, צריך־עיון ממה שכתב למעלה פ"ד הלכה ד שפטור. ובהלכות סנהדרין שם הלכה ב, כתב שהוא חייב גם מיתה וגם מלקות, וראה בכסף־משנה למעלה שם. וראה גם למעלה פ"ג הלכה ט. וראה בתוספתא זבחים פרק יב: "כהן שעבד טמא טבול־יום ומחוסר בגדים ומחוסר כיפורים ושלא רחוץ ידים ורגלים (=כלומר, שהיה מקודם טבול־יום ומחוסר כיפורים, ואחר כך נטמא, - ר"י קורקוס הובאו דבריו בכסף־משנה כאן), אין חייב אלא אחת", וכתב הראב"ד כי "אפשר דפליגי תנאי באיסור כולל ובאיסור בת אחת". ומאחר שרבינו פוסק דאיסור חל על איסור בכולל או מוסיף או בת אחת, והכא טבול־יום ומחוסר כיפורים בת אחת הן, לכן חייב על כל אחת ואחת (כסף־משנה, ועיין שם שמבאר בפרטות כיצד חלים כאן כל החיובים). 63) תוספתא שם: "זר שעבד טמא טבול־יום ומחוסר בגדים ומחוסר כיפורים ושלא רחוץ ידים ורגלים, אין חייב אלא אחת". "וטעמא משום דלא הוזהר מלעבוד טמא ומחוסר בגדים ושלא רחוץ ידים ורגלים, אלא מי שהוא ראוי לעבוד, אבל הזר הואיל ואינו ראוי לעבוד, אינו עובר משום אחד מאלה" (כסף משנה).

5 **יב. זָר שֶׁשִּׁמֵּשׁ[64] בְּשַׁבָּת - חַיָּב מִשּׁוּם שַׁבָּת וּמִשּׁוּם**
6 **זָרוּת[65]. וְכֵן בַּעַל מוּם שֶׁשִּׁמֵּשׁ בְּטֻמְאָה - חַיָּב מִשּׁוּם**
7 **טֻמְאָה וּמִשּׁוּם בַּעַל מוּם[66].**

64) שעבד עבודה. 65) ראה ביבמות לב: שנחלקו תנאים בזה, וס"ל דבבת אחת כו"ע לא פליגי דחייב שנים, ולא פליגי ר' יוסי ור"ש רק באיסור כולל, ולר' יוסי באיסור כולל חייב גם כן שנים, ולדעת רבינו שבאיסור כולל חייב שנים, יפה פסק כאן שבכל ענין חייב שנים, ראה הר המוריה וכסף־משנה. 66) יבמות שם, וראה למעלה. וראה עוד למעלה פ"ו הלכה ב, שבעל מום אינו חייב מיתה, אלא מלקות בלבד.

8 **יג. כָּל כֹּהֵן שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה, בֵּין בְּמֵזִיד[67] בֵּין**
9 **בְּשׁוֹגֵג[68], אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר בִּתְשׁוּבָה גְּמוּרָה[69] - הֲרֵי**
10 **זֶה לֹא יְשַׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ לְעוֹלָם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יִגְּשׁוּ**
11 **אֵלַי לְכַהֵן לִי[70]. אֶחָד הָעוֹבֵד אוֹתָהּ בְּשֵׁרוּת, כְּגוֹן**
12 **שֶׁנַּעֲשָׂה כֹּמֶר לַעֲבוֹדָה זָרָה, אוֹ הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לָהּ, אוֹ**
13 **הַמּוֹדֶה בָּהּ וְקִבְּלָהּ עָלָיו בֶּאֱלוֹהַּ[71] - הֲרֵי זֶה פָּסוּל**
14 **לְעוֹלָם. עָבַר וְהִקְרִיב - אֵין קָרְבָּנוֹ רֵיחַ נִיחוֹחַ, אַף**
15 **עַל פִּי שֶׁהָיָה שׁוֹגֵג בְּעֵת שֶׁשֵּׁרֵת אוֹ שֶׁהִשְׁתַּחֲוָה אוֹ**
16 **שֶׁהוֹדָה. אֲבָל הַשּׁוֹחֵט לַעֲבוֹדָה זָרָה בְּשׁוֹגֵג[72], אִם**
17 **עָבַר וְהִקְרִיב - קָרְבָּנוֹ רֵיחַ נִיחוֹחַ וְנִתְקַבֵּל; שֶׁהֲרֵי לֹא**
18 **שֵׁרֵת וְלֹא נַעֲשָׂה כֹּמֶר, אֶלָּא שָׁחַט בִּלְבַד[73], וְהוּא**
19 **שׁוֹגֵג. וְאַף עַל פִּי כֵן לְכַתְּחִלָּה לֹא יַעֲבֹד[74].**

67) במנחות קט. במשנה "הכהנים ששמשו בבית חוניו, לא ישמשו במקדש שבירושלים, ואין צריך לומר לדבר אחר (=אם שמשו לעבודה־זרה לא ישמשו עוד בירושלים – רש"י שם), שנאמר (מלכים־ב כג, ט) אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה' בירושלים וכו'". 68) כרב ששת במנחות שם, ולא כרב נחמן. 69) כן נראה שם קט: 70) ולפני זה נאמר (שם, יב) "יען אשר ישרתו אותם לפני גילוליהם, והיו לבית ישראל למכשול עוון, על כן נשאתי ידי עליהם נאם ה' אלקים, ונשאו עוונם". 71) שם. וכרב ששת. 72) שם קט. וכרב ששת, ולא כרב נחמן. 73) ראה שם כי שחיטה לאו שירות הוא, דהא במקדש כשרה בזר. 74) כן נראה מלשון הגמרא שם, שלכתחילה בכל ענין אסור, וראה בכסף־משנה ובהר המוריה.

20 **יד. מִי שֶׁעָבַר וְעָשָׂה בַּיִת חוּץ לַמִּקְדָּשׁ לְהַקְרִיב בּוֹ**
21 **קָרְבָּנוֹת לַשֵּׁם - אֵינוֹ כְּבֵית עֲבוֹדָה זָרָה[75]; וְאַף עַל**
22 **פִּי כֵן, כָּל כֹּהֵן שֶׁשִּׁמֵּשׁ בְּבֵית כָּזֶה - לֹא יְשַׁמֵּשׁ**
23 **בַּמִּקְדָּשׁ לְעוֹלָם[76]. וְכֵן כֵּלִים שֶׁנִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן שָׁם -**
24 **לֹא יִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן בַּמִּקְדָּשׁ לְעוֹלָם, אֶלָּא יִגָּנְזוּ[77].**
25 **וְיִרְאֶה לִי, שֶׁאִם עָבַד כֹּהֵן שֶׁשִּׁמֵּשׁ שָׁם[78] בַּמִּקְדָּשׁ -**
26 **לֹא פָּסַל[79].**

75) במשנה שם "הכהנים ששמשו בבית חוניו, לא ישמשו במקדש שבירושלים, ואין צריך לומר לדבר אחר וכו'" (ראה בפירוש המשנה, כי חוניו בנו של שמעון הצדיק ברח לאלכסנדריא של מצרים ועשה לו בית בצורת בית מקדש, ובנה שם מזבח והקריב עליו קרבנות לשם־יתברך) ובגמרא (שם קט:) אמרו "מדקאמר אין צריך לומר דבר אחר, מכלל דבית חוניו לאו עבודת־כוכבים הוא וכו'". וראה להלן פי"ד מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ז. 76) משנה שם, מובא למעלה. 77) עבודה זרה נב: בעיא שנפשטה. 78) בבית חוניו. 79) "טעמא דמסתבר הוא, דכיון דמשום קנסא הוא דמיפסלי, כדאמרינן בפרק ר' ישמעאל (עבודה זרה שם) – בדיעבד אין לקנסם" (כסף משנה).

27 **טו. נִמְצְאוּ כָּל הַכְּסוּלִין לַעֲבוֹדָה שְׁמוֹנֶה עָשָׂר, וְאֵלּוּ**

הֵן: הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה[80]. הַזָּר[81]. בַּעַל מוּם[82]. הֶעָרֵל[83]. הַטָּמֵא[84]. טְבוּל יוֹם[85]. מְחֻסַּר כִּפּוּרִים[86]. הָאוֹנֵן[87]. הַשִּׁכּוֹר[88]. מְחֻסַּר בְּגָדִים[89]. יָתֵר בְּגָדִים[90]. פְּרוּם בְּגָדִים[91]. פְּרוּעַ רֹאשׁ[92]. שֶׁלֹּא רָחַץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם[93]. הַיּוֹשֵׁב[94]. מִי שֶׁיֵּשׁ בֵּין יָדוֹ[95] וּבֵין הַכְּלִי דָּבָר חוֹצֵץ. מִי שֶׁיֵּשׁ בֵּין רַגְלוֹ וּבֵין הָאָרֶץ דָּבָר חוֹצֵץ[96]. מִי שֶׁעָבַד בִּשְׂמֹאלוֹ[97]. כָּל אֵלּוּ פְּסוּלִין לַעֲבוֹדָה, וְאִם עָבְדוּ - חִלְּלוּ; חוּץ מִפְּרוּעַ רֹאשׁ[98] וּקְרוּעַ בְּגָדִים[99] וְהַשּׁוֹחֵט לַעֲבוֹדָה זָרָה בְּשׁוֹגֵג[100], שֶׁאִם עָבְדוּ - עֲבוֹדָתָן כְּשֵׁרָה.

80) למעלה הלכה יג. 81) למעלה הלכה א. 82) למעלה פרק ו הלכות א וב'. 83) למעלה שם הלכה ח. 84) למעלה פרק ד הלכה א. 85) למעלה שם הלכה ד. 86) למעלה שם והלכה ה. 87) למעלה פרק הלכה ז. 88) למעלה פרק הלכה א. 89) למעלה פרק י מהלכות כלי המקדש הלכה ד. 90) הלכות כלי המקדש שם הלכה ה. 91) למעלה פרק א מהלכות ביאת המקדש הלכה יד. ועיין שם שחייב מיתה אבל לא חילל עבודתו. וראה להלן. 92) למעלה שם הלכות ח־ט, יד. ואף הוא אינו מחלל עבודתו, וראה להלן. 93) למעלה שם פרק ה הלכה א. 94) למעלה שם הלכה יז. 95) שם. 96) שם. 97) שם הלכה יח. 98) ראה למעלה פרק א הלכה ט. 99) ראה שם הלכה יד. 100) ראה למעלה הלכה יג.

סִלְקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ

הִלְכוֹת אִסּוּרֵי מִזְבֵּחַ

יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע עֶשְׂרֵה מִצְוֹת. אַרְבַּע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְעֶשֶׂר מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לְהַקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת תְּמִימִים. ב) שֶׁלֹּא לְהַקְדִּישׁ בַּעַל מוּם [לַמִּזְבֵּחַ]. ג) שֶׁלֹּא יִשְׁחוֹט [בַּעַל מוּם]. ד) שֶׁלֹּא יִזְרֹק דָּמוֹ. ה) שֶׁלֹּא יַקְטִיר חֶלְבּוֹ. ו) שֶׁלֹּא יַקְרִיב בַּעַל מוּם עוֹבֵר. ז) שֶׁלֹּא יַקְרִיב בַּעַל מוּם אֲפִלּוּ בְּקָרְבְּנוֹת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. ח) שֶׁלֹּא יַטִּיל מוּם בַּקֳּדָשִׁים. ט) לִפְדּוֹת פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין. י) לְהַקְרִיב מִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה, וְקֹדֶם זְמַן זֶה הוּא נִקְרָא מְחֻסַּר זְמַן וְאֵין מַקְרִיבִין אוֹתוֹ. יא) שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב אֶתְנָן וּמְחִיר. יב) שֶׁלֹּא לְהַקְטִיר שְׂאוֹר וּדְבַשׁ. יג) לִמְלֹחַ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת. יד) שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּית מֶלַח מֵעַל הַקָּרְבָּנוֹת.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר בו כי מצות־עשה שיהיו כל הקרבנות תמימים ומובחרים, ודין אם צריך שיהא פיו ולבו שוים בקרבנות.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִהְיוֹת כָּל הַקָּרְבָּנוֹת תְּמִימִין[2] וּמֻבְחָרִין[3]. שֶׁנֶּאֱמַר: תָּמִים יִהְיֶה לְרָצוֹן - זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה[4].

2) בלי מום. 3) שנאמר בתורה (בראשית ד, ד) "והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן, וישע ה' אל הבל ואל מנחתו" (להלן פ"ז הי"א). ועוד נאמר (דברים יב, יא) "וכל מבחר נדריכם" (ראה להלן פ"ב ה"ח). 4) 'ספרא' פ' אמור פ"ז ה"ט.

ב. וְכָל הַמַּקְדִּישׁ בְּהֵמָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מוּם לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, וְלוֹקֶה[5] עַל הֶקְדֵּשׁוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל אֲשֶׁר בּוֹ מוּם לֹא תַקְרִיבוּ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[6], שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לְמַקְדִּישׁ בַּעֲלֵי מוּמִין[7]. אֲפִלּוּ הִקְדִּישׁוֹ לִדְמֵי [נְסָכִים][8] - לוֹקֶה, שֶׁבִּזְיוֹן קָדָשִׁים הוּא[9].

5) תמורה ז, א. ואף־על־פי שאין בו מעשה – בדיבורו עושה מעשה, כמו שאמרו (תמורה ג:) במימר ('חינוך' מצוה רפה). וראה להלן פ"א מהל' תמורה ה"א. ויש להעיר כי בפי"ט מהל' סנהדרין ה"ב לא מנה לאו זה בין הלוקין. 6) תמורה ו, ב. 7) ש"אם בלא תשחטו, הרי כבר אמור למטה (ויקרא כב, כב – "לא תקריבו אלה לה'") אלא מה ת"ל לא תקריבו? בל תקדישו" (שם ו:). 8) כן הנוסחא בדפוסי רומי וויניציאה, וכן גרס 'כסף משנה'. וכן הוא בגמרא שם ז, ב: "אמר רבא וכו' אפילו אקדיש לי' לדמי נסכים, נמי לקי". ורצה לומר, שיקנו בדמיו נסכים למזבח. ובדפוסים אחרים בדברי רבינו: "אפילו הקדישו לדמים". 9) תמורה, שם.

ג. הַמִּתְכַּוֵּן לוֹמַר 'שְׁלָמִים' וְאָמַר 'עוֹלָה', 'עוֹלָה' וְאָמַר 'שְׁלָמִים' - לֹא אָמַר כְּלוּם, עַד שֶׁיִּהְיֶה פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִים[10]. לְפִיכָךְ, הַמִּתְכַּוֵּן לוֹמַר עַל בַּעַל מוּם 'עוֹלָה' וְהִקְדִּישׁוֹ שְׁלָמִים, אוֹ 'שְׁלָמִים' וְאָמַר 'עוֹלָה', אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְאִסּוּר - אֵינוֹ לוֹקֶה[11]. מִי שֶׁדִּמָּה שֶׁמֻּתָּר לְהַקְדִּישׁ בַּעַל מוּם לַמִּזְבֵּחַ וְהִקְדִּישׁ - הֲרֵי זֶה קָדוֹשׁ[12], וְאֵינוֹ לוֹקֶה[13].

10) תרומות פ"ג מ"ח. וכן הוא להלן פי"ב מהל' מעשה הקרבנות הי"ב. 11) פשוט הוא (כסף־משנה), שהרי לא נתקדש כלל, כנ"ל. 12) שאין זה הקדש טעות, שהרי רוצה ומכוין להקדישו, אלא שטעה בדין, וחשב שמותר להקדישו (כסף־משנה). וראה להלן. 13) בתמורה יז, א - במשנה: "רבי יוסי ברבי יהודה אומר, עשה שוגג כמזיד בתמורה ולא עשה שוגג כמזיד במוקדשין". ובגמרא שם "היכי דמי שוגג כמזיד, אמר חזקיה כסבור שהוא מותר להמיר, גבי תמורה לקי, גבי קדשים לא לקי". הרי שהוא קדוש, ואינו לוקה (ועי' ראב"ד). ולענין תמורה, ראה להלן פ"א מהל' תמורה ה"ב.

ד. הַשּׁוֹחֵט בַּעַל מוּם לְשֵׁם קָרְבָּן[14] - לוֹקֶה[15]. שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּבַעֲלֵי מוּמִין: לֹא תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַה'[16]; וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[17], שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לַשּׁוֹחֵט. וְכֵן הַזּוֹרֵק דַּם בַּעֲלֵי מוּמִין עַל הַמִּזְבֵּחַ - לוֹקֶה[18]. שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בָּהֶן: לֹא תַקְרִיבוּ (אֵלֶּה) לַה'[19]; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לַזּוֹרֵק. וְכֵן הַמַּקְטִיר אֲמוּרֵי[20] בַּעֲלֵי מוּמִין עַל הַמִּזְבֵּחַ - לוֹקֶה[21]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִשֶּׁה

1 **לֹא תִּתְּנוּ מֵהֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ - אֵלּוּ הַחֲלָבִים[22]. נִמְצֵאתָ**
2 **לָמֵד, שֶׁאִם הִקְדִּישׁ בַּעַל מוּם וּשְׁחָטוֹ וְזָרַק דָּמוֹ**
3 **וְהִקְטִיר אֵמוּרָיו - לוֹקֶה אַרְבַּע מַלְקִיּוֹת[23].**

14) דווקא אם שחט לשם קרבן, אבל אם שחט לשם חולין – אינו לוקה, שכשם שבקרבן חטאת פסלו השוחט לשם חולין, לפי שנאמר "זבח פסח הוא לה'" (פט"ו מהל' פסולי המוקדשין הי"א), כמו כן כאן שנאמר "לא תקריבו אלה לה'", הכוונה דווקא לשם קרבן. ואף־על־פי שבפסח, כמו בכל הקרבנות, הכשירו גם שוחט בסתם (פ"ד מהל' מעשה הקרבנות ה"י) – אין זה אלא בקרבן כשר, שסתמו עומד לשמו (זבחים ב:), אבל בעל מום אין סתמו לשמו, ולפיכך אינו חייב אלא בשוחט לשם קרבן ('מנחת חינוך' מצוה רפט). 15) ברייתא, תמורה ו, ב. 16) בפסוק שם: "עורת או שבור או חרוץ או יבלת וכו' לא תקריבו אלה לה'". 17) בברייתא שם. וראה למעלה ה"ב. 18) שם בברייתא. 19) צ"ל: "לא תקריבו לה'" ומלת "אלה" טעות־סופר. והוא בויקרא כב, כד: "ומעוך וכתות ונתוק וכרות, לא תקריבו לה'". וכ"ה בתמורה ז, א. וכן כתב רבינו ב'ספר המצוות' ל"ת צג. אבל ב'חינוך' מצוה רפח, כתב "שלא נזרוק דם בעל מום על גבי המזבח, שנאמר עורת או שבור או חרוץ וכו' לא תקריבו אלה לה'". 20) שורף החלבים, ובין אם מקטיר כל החלבים ובין אם מקטיר מקצתם ('מנחת חינוך' מצוה רצ. וכן אם הקטיר איברי עולה בעלת מום (רש"י תמורה, שם). 21) ברייתא, תמורה שם. ואף שבברייתא זו נאמר שלוקה שתיים, אחת משום מקטיר כולו, ואחת משום מקטיר מקצתו – פוסק רבינו כרבא (שם :) שחולק על אביי (כן גרס רבינו שם לא־תעשה צד), וסובר שאינו לוקה אלא אחת משום שאין לוקין על לאו שבכללות, וכן הוא בברייתא בכריתות ד, א. וראה ב'ספר המצוות' כלל ט. 22) 'ספרא' פ' אמור פ"ז ה"ד. 23) ולא כאביי (ראה למעלה), וכברייתא שם שחייב חמש מלקיות.

4 **ה. אֶחָד בַּעַל מוּם קָבוּעַ אוֹ בַּעַל מוּם עוֹבֵר, אִם**
5 **הִקְרִיבוֹ - עוֹבֵר בְּכָל אֵלּוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִזְבַּח לַה'**
6 **אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וָשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה**
7 **לָמְדוּ, שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לְבַעַל מוּם עוֹבֵר[24]. כְּגוֹן שֶׁהָיָה**
8 **בַּבְּהֵמָה גָּרָב לַח[25] אוֹ חֲזָזִית[26], אִם הִקְרִיבָהּ - לוֹקֶה.**

24) ב'ספר המצוות' (לא־תעשה צה) הביא זאת בשם ה'ספרי', והוא במדרש תנאים שם (הערה שסג שם). ואף־על־פי שבפסוק הנ"ל לא נאמר אלא "לא תזבח" – למדו גם יתר הלאוין מבעל מום קבוע (כסף־משנה). וב'ספרא' (שם ה"ג) למדו כן ממה שנאמר (ויקרא כב, כ) "כל אשר בו מום לא תקריבו, לרבות בעל מום עובר". וראה ברמב"ן בהשגותיו על 'ספר המצוות' (שם). 25) מין שחין הוא. וראה להלן פ"ב ה"ז. 26) גם הוא מין שחין. ומדובר כאן "בחזזית שאינה מצרית", ראה להלן פ"ב ה"ז.

9 **ו. וְלֹא קָרְבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, אֶלָּא אַף קָרְבְּנוֹת**
10 **עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[27], אִם הִקְרִיבָן[28] וְהֵן בַּעֲלֵי מוּמִין -**
11 **לוֹקֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִיַּד בֶּן נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת לֶחֶם**
12 **אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל אֵלֶּה[29].**

27) שהרי הם נודרים נדרים ונדבות כישראל (פ"ג מהל' מעשה הקרבנות ה"ב־ג). 28) הכהן. 29) ראה ב'ספר המצוות' לא־תעשה צו.

13 **ז. הַמַּטִּיל מוּם בְּקָדָשִׁים, כְּגוֹן שֶׁסִּמֵּא עֵינוֹ אוֹ קִטַּע**
14 **יָדוֹ[30] - לוֹקֶה. שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּקָרְבָּן: כָּל מוּם לֹא יִהְיֶה**
15 **בּוֹ; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[31], שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה שֶׁלֹּא יִתֵּן בּוֹ**
16 **מוּם. וְאֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם[32],**
17 **שֶׁהֲרֵי הָיָה רָאוּי לְקָרְבָּן וּפְסָלוֹ; אֲבָל בִּזְמַן הַזֶּה, אַף**
18 **עַל פִּי שֶׁעָבַר בְּלֹא תַעֲשֶׂה[33] - אֵינוֹ לוֹקֶה[34].**

30) הדגים רבינו מומים קבועים. ונראה שבמומים עוברים, אינו עובר על הלאו הזה. ונראה שטעמו משום שאינו פוסלו בזה מן המזבח (וראה להלן בסמוך), שהרי יתרפא ויהיה ראוי לקרבן ('מנחת חינוך' מצוה רפז). 31) ב'ספרא' שם ה"ט, ובבכורות לג, ב. לד, א. 32) עבודה זרה יג, ב. וראה ב'ספר המצוות' (שם צז). 33) אף־על־פי שבגמרא שם אמרו: "הני מילי, בזמן שבית המקדש קיים דחזי להקרבה, השתא (= בזמן הזה) דלא חזי להקרבה לית לן בה" – סובר רבינו כי סוגיא זו היא למאן דאמר "קדושה ראשונה – לא קידשה לעתיד־לבוא", אבל לפי ההלכה ש"קדושה ראשונה, קידשה לעתיד־לבוא" (פ"ו מהל' בית הבחירה הט"ו) – אסור להטיל מום בקדשים בזמן הזה מן התורה, כי הוא ראוי להקרבה אף־על־פי שאין בית, כשיבנה המזבח ('מנחת חינוך' מצוה רפז, וראה גם ב'טורי אבן' מגילה י, א. בד"ה ומ"ט, ובשו"ת הרדב"ז ח"ב בלשונות הרמב"ם סי' קי). 34) ראה בשו"ת 'חתם סופר' יו"ד סי' שו - מה בין זה, לשוחט בזמן הזה בחוץ, שחייב (פי"ט מהל' פסולי המוקדשין הט"ו).

19 **ח. הִטִּיל מוּם בְּקָדָשִׁים וּבָא אַחֵר וְהִטִּיל בָּהּ מוּם**
20 **אַחֵר - הַשֵּׁנִי אֵינוֹ לוֹקֶה[35].**

35) אבל אסור מן התורה. וכדעת רבי מאיר בברייתא בכורות לג, ב. שכן נראה בעבודה זרה שם, שאמרו: "וליהוי כמטיל מום בבעל מום, דאע"ג דלא חזי להקרבה אסור (= מן התורה)" (ראה 'מחנה אפרים' הל' בכורות, הובאו דבריו ב'מנחת חינוך' שם). ואף־על־פי שאסור מן התורה, אינו לוקה, משום שאין הדבר מפורש בתורה, ולמדו כן (בכורות, שם) מריבוי הכתוב "כל מום לא יהיה בו", ראה ב'ספר המצות' כלל ב ('מנחת חינוך' שם).

21 **ט. אֶחָד[36] הַמַּטִּיל מוּם בַּקָּדָשִׁים עַצְמָן אוֹ**
22 **בִּתְמוּרָתָן[37]. חוּץ מִן הַבְּכוֹר וּמִן הַמַּעֲשֵׂר[38], שֶׁהַמַּטִּיל**
23 **מוּם בִּתְמוּרָתָן - אֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין**
24 **לְקָרְבָּן[39], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[40]. וְכֵן הַמַּטִּיל מוּם**
25 **בִּתְשִׁיעִי שֶׁל טָעוּת עֲשִׂירִי[41] - אֵינוֹ לוֹקֶה[42].**

36) כלומר, מה שאמרנו למעלה כי המטיל מום בקדשים עובר בלאו ולוקה, הוא בין בקדשים עצמן ובין בתמורתן. 37) "הוא שאמר בעל הקרבן על בהמת חולין שיש לו, הרי זו תחת חטאת זו, או הרי זו חליפת זו" (פ"ב מהל' תמורה ה"א). 38) מעשר בהמה. 39) בעיה שנפשטה בתמורה כא, א. ואף שאין לוקין, אסור מן התורה ('מנחת חינוך' כא, א. ואף שאין לוקין, אסור מן התורה

שם). 40) בפ"ג מהל' תמורה ה"א. 41) שקרא לתשיעי בטעות, עשירי, בעת שמנה צאנו להפריש מעשר בהמה, וראה פ"ח מהל' בכורות ה"א־ב שנתקדשה, ואינה קרבה. 42) גם זו בעיה שנפשטה שם. ואף כאן אסור מן התורה להטיל בו מום ('מנחת חינוך' שם).

1 **י. הַמַּקְדִּישׁ בַּעֲלַת מוּם[43] לַמִּזְבֵּחַ, אַף עַל פִּי**
2 **שֶׁלּוֹקֶה[44] - הֲרֵי זוֹ נִתְקַדֵּשָׁה[45], וְתִפָּדֶה[46] בְּעֵרֶךְ**
3 **הַכֹּהֵן[47] וְתֵצֵא לְחֻלִּין[48], וְיָבִיא בְּדָמֶיהָ קָרְבָּן. וְכֵן הַדִּין**
4 **בְּבְהֵמַת קָדָשִׁים[49] שֶׁנָּפַל בָּהּ מוּם[50]. וּמִצְוַת עֲשֵׂה הוּא**
5 **לִפְדּוֹת קָדָשִׁים שֶׁנּוֹלַד בָּהֶן מוּם וְיֵצְאוּ לְחֻלִּין[51]**
6 **וְיֵאָכְלוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: רַק בְּכָל אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ**
7 **בָּשָׂר; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[52], שֶׁהַכָּתוּב מְדַבֵּר**
8 **בִּפְסוּלֵי הַמַּקְדָּשִׁין שֶׁיִּפָּדוּ[53]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בַּעֲרָכִין[54],**
9 **שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם כָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא**
10 **יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיְיָ, שֶׁהוּא מְדַבֵּר בְּבַעֲלֵי מוּמִין**
11 **שֶׁנִּפְדּוּ[55].**

43) קבוע, שהרי בעלת מום עובר אינה נפדית (תמורה לג. וכן הוא להלן פ"ב ה"ו). 44) ראה למעלה ה"א. 45) ברייתא בתמורה ה, ב. ולמדו כן (שם) ממה שנאמר (ויקרא כב, כג): "ולנדר לא ירצה" — "ריצוי הוא דלא מרצה, אבל מיקדש קדיש". וקדושתה — קדושת דמים (להלן הי"א). 46) ראה להלן בסוף ההלכה. 47) אף־על־פי שהמקדיש בעל מום קבוע למזבח, אינו צריך העמדה (להלן הי"א) — הערכה על־ידי כהן צריך, ראה משנה־למלך. 48) להגזז ולהעבד (משנה בבכורות יד. וראה בפ"א מהל' מעילה ה"ט). 49) שפודין אותה ויביא בדמיה קרבן (פ"ה מהל' ערכין הי"א), אבל שונה היא ממקדיש בעל מום, בזה שהיא צריכה העמדה והערכה (ראה להלן הי"א). וגם בזה שאינה יוצאת לחולין לכל דבר, ואסורה בגיזה ועבודה, ראה בפ"א מהל' מעילה שם, ובמשנה מס' בכורות, שם. 50) קבוע, כנ"ל. 51) "ויהיה מותר לשוחטו" ('ספר המצוות' עשה פו), אבל לא לכל דבר, שהרי אסורה בגיזה ועבודה, ראה למעלה. 52) ב'ספרי' דברים יב, טו. 53) כלומר, מצוה לפדותם (לחם־משנה). 54) פ"ה הי"א. 55) תמורת לב, ב. ושם ביארו, שאי־אפשר לומר שמדובר בבהמה טמאה, שהרי כבר נאמר בה (ויקרא כז, כז) "ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך", אלא על־כרחנו בבהמת קדשים שנפל בה מום. ועי' רש"י שם, שעל־כרחנו שמדובר בקדשי מזבח.

12 **יא. מַה בֵּין בַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ לְבַעֲלַת מוּם עוֹבֵר?**
13 **שֶׁבַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ[56], אִם יָלְדָה וְהִיא קֹדֶשׁ[57] - יִפָּדֶה**
14 **הַוָּלָד וְיֵצֵא לְחֻלִּין[58], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא תָּמִים[59], כְּדֵי**
15 **שֶׁלֹּא יִהְיֶה טָפֵל חָמוּר מִן הָעִקָּר[60]. וְאִם נִתְעַבְּרָה**
16 **קֹדֶם שֶׁתִּפָּדֶה וְיָלְדָה אַחַר פִּדְיוֹן - הַוָּלָד חֻלִּין[61]. וְאִם**
17 **מֵתָה קֹדֶם שֶׁתִּפָּדֶה - נִפְדֵּית אַחַר שֶׁתָּמוּת[62]; שֶׁהֲרֵי**
18 **לֹא חָלָה קְדֻשָּׁה גְּמוּרָה עַל גּוּפָהּ, אֶלָּא עַל דָּמֶיהָ,**
19 **מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה בַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ[63]. אֲבָל הַמַּקְדִּישׁ**
20 **בַּעֲלַת מוּם עוֹבֵר, אוֹ תְּמִימָה וְאַחַר שֶׁהִקְדִּישָׁהּ נוֹלַד**
21 **לָהּ מוּם קָבוּעַ, אִם מֵתָה קֹדֶם שֶׁתִּפָּדֶה[64] - תִּקָּבֵר[65]**
22 **כִּשְׁאָר הַקֳּדָשִׁים הַתְּמִימִים[66], מִפְּנֵי שֶׁהִיא צְרִיכָה**
23 **הַעֲמָדָה וְהַעֲרָכָה[67], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּעֲרָכִין[68]. וְאִם**
24 **נִשְׁחֲטָה קֹדֶם שֶׁתִּפָּדֶה - הֲרֵי זוֹ נִפְדֵּית כָּל זְמַן שֶׁהִיא**
25 **מְפֹרְכֶסֶת[69] וְאַחַר כָּךְ תֵּאָכֵל. וְאִם יָלְדָה - יִקְרַב**
26 **וְלָדָהּ[70]. נִתְעַבְּרָה[71] קֹדֶם שֶׁתִּפָּדֶה וְיָלְדָה אַחַר שֶׁנִּפְדֵּת**
27 **- הַוָּלָד אָסוּר[72], וְאֵינוֹ נִפְדֶּה[73]. אֶלָּא כֵּיצַד יַעֲשֶׂה?**
28 **סָמוּךְ לְפִדְיוֹן אִמּוֹ[74] מַתְפִּיס זֶה הַוָּלָד לְשֵׁם אוֹתוֹ**
29 **הַזֶּבַח[75]. לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַקְרִיבוֹ[76] [מִכֹּחַ אִמּוֹ],**
30 **מִפְּנֵי שֶׁבָּא מִכֹּחַ קְדֻשָּׁה דְּחוּיָה[77].**

56) כלומר, הקדישה כשהיא בעלת מום קבוע. 57) היינו לפני הפדיון. 58) לכל דבריהם. משנה בכורות יד, א: "כל הקדשים שקדם מום קבוע להקדשתן וכו' ולדן וחלבן מותר לאחר פדיונן". 59) ואין תמימין נפדין (תמורה לג:). 60) כלומר, מן האם, שהיא נפדית (בעיה שנפשטה שם יד:). 61) שם יד, א. שבשעה שנפדתה האם, נפדה גם הוא. 62) שם יד, א - במשנה, שאין המקדיש בעל מום צריך "העמדה" (תמורה לג.), שנאמר (ויקרא כז, יא־יב): "והעמיד את הבהמה לפני הכהן, והעריך הכהן אותה וכו'", ודרשו (שם) "אותה ולא בעל מום מעיקרו", ומשום כך אפשר לפדות אפילו לאחר מיתה. 63) כלומר, אף שאין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים (להלן פ"ב ה"י) — אין זה אלא כשיש עליהם קדושת הגוף, וכגון שקדם הקדשן את מומן, אבל כאן שקדם מומן להקדשן, אין זה אלא דיקלא בעלמא ואין עליו קדושת הגוף (ראה גם רש"י בחולין קל. ובבכורות יד. במשנה, וב'שיטה מקובצת' שם). וכן נראה בתמורה שם (משנה־למלך ה"י). 64) כלומר, מתה מאליה שיש כאן גם דין של "אין פודין את הקדשים להאכילם לכלבים", ובין אם נשחטה שהיא לאכילה. 65) משנה, בכורות שם. 66) ראה בפי"ט מהל' פסולי המוקדשין הי"א. 67) כלומר, העמדה בבית־דין (פ"ה מהל' ערכין הי"ב) והערכה על־ידי כהן, שנאמר (ויקרא כז, יא־יב) "והעמיד את הבהמה וכו' והעריך הכהן", וכדברי רבי יוחנן לדעת תנא־קמא (תמורה לב:), וכיון שמתה קודם שתפדה אין פודין אותה אחר שמתה אלא תקבר. 68) בהל' ערכין, שם. 69) שיכול להעמידה ולהעריכה, כמבואר בחולין ל, א: "וכי תימא בעי העמדה והערכה, והתנן שחט בה שנים או רוב ועדיין היא מפרכסת, הרי היא כחיה לכל דבריה", וראה כסף־משנה ולחם־משנה כאן. 70) בכורות טו, ב. ולמדו זאת (שם ובתמורה יז:) ממה שנאמר (שם ג, א) "אם זכר וכו' תמים יקריבנו" — לרבות ולד בעלי מומין. ופסק רבינו כרבא וכשמואל, שהוולד קדוש ליקרב. 71) זו שנולד בה מום לאחר שנתקדשה. 72) להשתמש בו לצרכי חולין (משנה וגמרא בכורות יד. וטו:) ושם (טו:) אמרו, שכל זה הוא מגזירת חכמים שמא יגדל מהן עדרים עדרים. אבל מן התורה, פקעה קדושת הוולד בפדיון האם (ראה רש"י שם). ואם נתעברה לאחר הפדיון — הוולד מותר. 73) שם בגמרא: "ליפרקינהו, לא אלימא למתפס פדיונן (= בקדושתן, כדי שיצאו הן לחולין, שכבר יצאה קדושתן בפדיון אמם, והאי דאסורין גזירה

בעלמא היא וכו' – רש"י שם)". 74) כלומר, קודם פדיון האם. 75) כלומר, מקדישין לשם אותו זבח שאמו נתקדשה (בכורות שם, וכרבי חנינא) "והשתא חיילא עליו קדושה לעצמו דחשבינהו, ולא פקעה קדושתייהו על ידי פדיון אמן וממתין עד שיוממו ופריק להו" (רש"י שם). ועוד אמרו שם במסקנא שאין מתפיסן אלא לאותו זבח בלבד. 76) ולכן צריך הוא להתפיסו לאותו זבח. 77) שם בגמרא: "היכי ליעביד, ליקרבינהו – מכח קדושה דחויה קאתו", ומפרש רש"י "דאמותן בעלי מומין שנראו ונדחו וכו', והן עצמן אין יכול להתפיסן לקדושה גמורה להקריב, הואיל ואידחו תו לא מחזי". וצריך להבין, שהרי רבינו פוסק שבעלי חיים אינם נדחים, ראה פט"ו מהל' מעשה הקרבנות ה"ד.

1 **יב. כָּל פְּסוּלֵי[78] הַמֻּקְדָּשִׁין כְּשֶׁיִּפָּדוּ מֻתָּר לְשָׁחֲטָן**
2 **בַּשּׁוּק שֶׁל טַבָּחִים[79], וּלְמָכְרָן שָׁם, וְלִשְׁקֹל בְּשָׂרָם**
3 **בְּלִיטְרָא[80], כִּשְׁאָר הַחֻלִּין[81]; חוּץ מִן הַבְּכוֹר וּמִן**
4 **הַמַּעֲשֵׂר[82], מִפְּנֵי שֶׁמְּכִירָתָם בַּשּׁוּק[83] מוֹסִיף**
5 **בִּדְמֵיהֶן[84]. שְׁאָר הַקֳּדָשִׁים, שֶׁדְּמֵיהֶן חוֹזְרִין לְהֶקְדֵּשׁ,**
6 **שֶׁהֲרֵי מֵבִיא בִּדְמֵיהֶם בְּהֵמָה אַחֶרֶת - מוֹכְרִין אוֹתָן**
7 **בַּשּׁוּק כְּחֻלִּין; אֲבָל הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר, שֶׁאֵין דְּמֵיהֶם**
8 **לְהֶקְדֵּשׁ, אֶלָּא נֶאֱכָלִין בְּמוּמָן[85], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[86] -**
9 **אֵין שׁוֹחֲטִין אוֹתָם בַּשּׁוּק שֶׁל טַבָּחִים, וְאֵין מוֹכְרִין**
10 **אוֹתָם שָׁם[87]. אֲפִלּוּ הִתְפִּיס בְּכוֹר לְבֶדֶק הַבַּיִת[88] - אֵינוֹ**
11 **נִשְׁקָל בְּלִיטְרָא, וְלֹא יִמָּכֵר בַּשּׁוּק[89]; שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל**
12 **לְהַתְפִּיס אֶלָּא דָּבָר הַקָּנוּי לוֹ קִנְיָן גָּמוּר[90].**

78) משנה, בכורות לא, א. 79) באיטליז. 80) במשקל. 81) משנה, שם. ואף כי דבר זה הוא זלזול בקדשים. 82) מעשר בהמה, שנמכרים ונשחטים רק בבית, ואין נשקלים בליטרא כי־אם באומד (שם במשנה, וראה רש"י שם), ואמרו בגמרא (שם לא:), כי מדובר במעשר בהמה של יתומים, אבל מעשר בהמה סתם אסור למוכרו כלל וכלל, ראה בפ"ו מהל' בכורות ה"ה־ז. 83) של כל פסולי המוקדשין. 84) כי בשוק יש הרבה קונים. 85) לבעלים: הכהן בבכור, והבעלים במעשר בהמה. 86) לענין בכור בפ"א מהל' בכורות ה"ג, ולענין מעשר בהמה בפ"ו שם ה"ד. 87) משום שהוא זלזול בקדשים. 88) כלומר, הכהן הקדיש את הבכור לבדק הבית לאחר שהומם. והיא בעיה שנפשטה בזבחים עה, ב. 89) אף כי הרוויח הוא להקדש. 90) כלומר, כשם שהכהן אינו יכול למכור בשוק ולישקול את הבשר בליטרא, כמו כן אינו יכול להקנות רשות זו לבדק הבית (גמרא, שם).

יום רביעי י"ג כסלו ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יפרש בו רבינו המומים המיוחדים בבהמה, ודין בהמה שנמצאה טריפה, או שאחד מאיבריה הפנימיים חסר.

13 **א. כָּל הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בְּאָדָם וּבְבְהֵמָה[2] - חֲמִשִּׁים.**
14 **וּכְבָר נִמְנוּ.**

2) כלומר, מומים כאלו שראויים להיות גם אצל אדם וגם אצל בהמה.

15 **ב. וְיֵשׁ מוּמִין אֲחֵרִים מְיֻחָדִין בִּבְהֵמָה וְאֵינָן רְאוּיִין**
16 **לִהְיוֹת בְּאָדָם, וּשְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים הֵם, וְאֵלּוּ הֵן: אִם**
17 **הָיָה גַּלְגַּל עֵינָהּ עָגֹל כְּשֶׁל אָדָם[3]. עֵינָהּ אַחַת גְּדוֹלָה**
18 **כְּשֶׁל עֵגֶל וְהַשְּׁנִיָּה קְטַנָּה כְּשֶׁל אַוָּז[4]. אֲבָל אִם הָיְתָה**
19 **אֹזֶן גְּדוֹלָה וְאֹזֶן קְטַנָּה, אֲפִלּוּ קְטַנָּה עַד כְּפוֹל -**
20 **כָּשֵׁר. אִם יֵשׁ בְּלֹבֶן עֵינָהּ יַבֶּלֶת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שֵׂעָר. אִם**
21 **נִקַּב הָעוֹר שֶׁבֵּין שְׁנֵי חוֹטְמֶיהָ בְּמָקוֹם הַנִּרְאֶה. פִּיהָ**
22 **דּוֹמֶה לְשֶׁל חֲזִיר, פָּרוּס[5] אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְחֻדָּד**
23 **כְּשַׁפּוּד.**

3) לדעת רבה בר בר חנה בשם ר' יוחנן (בכורות מ. ונדה כג.) אין זה אלא אם היה הדמיון בלובן שבעין שאין הדרך כן, אבל אם היה הדמיון בשחור שבעין, אין זה מום, כי כן הדרך להיות. ורבינו פסק כרב יהודה אמר שמואל ור' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן, שלדבריהם אין הכרח לחלק, אלא אפילו אם היה הדמיון לאדם בשחור שבעין, הרי זה מום. 4) ודווקא אחת גדולה ואחת קטנה, אבל שתיהן גדולות או שתיהן קטנות כשר בבהמה (שם ג:). ולפיכך כתב רבינו מום זה בין מומי בהמה, לפי שבאדם גם אם שתיהן גדולות או שתיהן קטנות, הרי זה מום, כמפורש בפרק ה מהלכות ביאת מקדש הלכה ו. 5) שהשפה והלחיים העליונות עודפות על התחתונות.

24 **ג. חִטֶּיהָ הַחִיצוֹנוֹת שֶׁנִּקְבוּ אוֹ שֶׁנִּפְגְּמוּ, אַף עַל פִּי**
25 **שֶׁנִּשְׁאַר מִקְצָתָן, אוֹ שֶׁנִּגְמְמוּ. אִם נֶעֱקְרוּ חִטֶּיהָ**
26 **הַפְּנִימִיּוֹת, שֶׁהֲרֵי בְּעֵת שֶׁפּוֹתַחַת פִּיהָ וְצוֹוַחַת הֵן**
27 **נִרְאִין חֲסֵרִין.**

28 **ד. אִם נִטְּלוּ קַרְנֶיהָ וְזִכְרוּתָן עִמָּהֶן וְלֹא נִשְׁאַר מֵהֶן**
29 **כְּלוּם. אֲבָל נִקְּבָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ קַרְנַיִם - כְּשֵׁרָה[6]. אִם**
30 **נִפְגַּם הָעוֹר שֶׁחוֹפֶה אֶת גִּיד הַבְּהֵמָה. אִם נִפְגְּמָה**
31 **הָעֲרָוָה שֶׁל נְקֵבָה. אִם נִפְגַּם הַזָּנָב מִן הָעֶצֶם, אֲבָל**
32 **לֹא מִן הַפֶּרֶק[7]. אִם הָיְתָה רֹאשׁ הַזָּנָב מְפֻצָּל לִשְׁנַיִם**
33 **בִּשְׁנֵי עֲצָמִים. אִם הָיָה בֵּין חֵלְיָא לְחֵלְיָא מְלֹא אֶצְבַּע**
34 **בָּשָׂר. אִם הָיָה הַזָּנָב קָצָר. וְעַד כַּמָּה? בִּגְדִי: חֵלְיָא**
35 **אַחַת - מוּם, שְׁתַּיִם - כָּשֵׁר. וּבְטָלֶה: אֹרֶךְ שְׁתֵּי**
36 **חֵלְיוֹת - מוּם, הָיְתָה שָׁלֹשׁ - כָּשֵׁר. זְנַב הַגְּדִי שֶׁהָיָה**
37 **רַךְ וּמְדֻלְדָּל דּוֹמֶה לְשֶׁל חֲזִיר. אִם נִשְׁבַּר עֶצֶם מִן**
38 **הַזָּנָב. אֲבָל אִם נִשְׁבַּר עֶצֶם מִצַּלְעוֹתָיו - כָּשֵׁר, מִפְּנֵי**
39 **שֶׁאֵינוֹ בַּגְּלוּי[8].**

6) למזבח, שאין זה מום כלל. 7) בזנב יש עצם המורכב מכמה וכמה חוליות, ואם נחתך במקצת העצם, הרי זה מום, אבל אם נחתך קצת הפרק שהוא מקום החיבור של חוליה אחת עם השנייה, אין זה מום משום שכל זמן שלא נחתך לגמרי, הוא חוזר ומתרפא. 8) ספרא שם: "יכול שאני מרבה שבר צלע, תלמוד לומר שבר יד או שבר רגל, מה אלו מיוחדין שמומן בגלוי ואין חוזרים, יצא שבר צלע שאין

מומן בגלוי" ובתוספתא בכורות פרק ד "נשתברו רוב צלעותיו או שהיה בו מום מבפנים אינו מום, שנאמר (במומי אדם, שם כא, יח) עור או פסח, מה עור ופסח המיוחדים מום שבגלוי וכו'".

1 **ה. בַּעֲלַת חָמֵשׁ רַגְלַיִם, אוֹ אֵין לָהּ אֶלָּא שָׁלֹשׁ**
2 **רַגְלַיִם[9]. אִם הָיְתָה אַחַת מְרַגְּלָיו וְיָדָיו פַּרְסָתָהּ עֲגֻלָּה**
3 **כְּשֶׁל חֲמוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא סְדוּקָה וּפְרוּסָה. אִם**
4 **הָיְתָה יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ קְלוּטָה כְּשֶׁל חֲמוֹר. וְזֶהוּ קָלוּט**
5 **הָאָמוּר בַּתּוֹרָה. אִם נִגְמְמוּ טְלָפֶיהָ וְזִכְרוּתָן עִמָּהֶן,**
6 **אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁאַר מִזִּכְרוּתָן מְעַט קָרוֹב לַבָּשָׂר[10].**

9) משנה בכורות מ. ומפרש שם רב הונא כי המדובר שהיתרון והחיסרון היו בידים, "בעלת חמש רגלים" היא שהיו לה שלש ידים ושתי רגלים, "אין לה אלא שלש רגלים" היינו, שהיו לה שתי רגלים ויד אחת, שבשני האופנים הנ"ל אינה אסורה אלא מטעם מום, אבל אם החיסרון והיתרון היו ברגלים, בלא זה אין להקריבן, שהרי היא טרפה. 10) ולא נעקרו לגמרי, ובכל זאת זה נחשב למום.

7 **ו. כָּל מוּם מִשְּׁלֹשָׁה וְשִׁבְעִים מוּם הַמְּנוּיִין בִּבְהֵמָה[11]**
8 **פּוֹסְלִין אוֹתָהּ מִן הַקָּרְבָּן. וְאִם נָפַל אֶחָד מֵהֶם**
9 **בִּתְמִימָה שֶׁהִיא קֹדֶשׁ - תִּפָּדֶה וְתֵצֵא לְחֻלִּין[12]. חוּץ**
10 **מִזָּקֵן[13] וְחוֹלֶה[14] וּמְזֹהָם[15], שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ כָּשֵׁר**
11 **לְקָרְבָּן[16] - אֵינוֹ נִפְדֶּה[17], אֶלָּא יְהִי קַיָּם וְרוֹעֶה עַד**
12 **שֶׁיִּוָּלֵד בּוֹ מוּם אַחֵר קָבוּעַ[18] מִשְּׁאָר הַמּוּמִין וְיִפָּדֶה.**
13 **וְכֵן בְּהֵמַת קָדָשִׁים שֶׁנּוֹלַד בָּהּ מוּם עוֹבֵר - אֵינָהּ**
14 **קְרֵבָה וְלֹא נִפְדֵּית[19].**

11) והם חמישים שנמנו בפרק ז מהלכות ביאת מקדש, ועשרים ושלושה שנמנו כאן. 12) משנה בכורות מא. "על אלו מומין וכו' ופסולי המוקדשים נפדין עליהן". כלומר, מצוה לפדותן ויצאו לחולין להתירם באכילה, אבל אסורים בגיזה ועבודה. 13) "שהגיע להיות רותת ורועד כשהוא עומד. 14) "כשהוא רועד מפני חליו וכשלון כוחו". 15) "הוא שריחו רע". 16) ומקור הדברים בגמרא שם ולמדו כן ממה שנאמר (ויקרא א, י) "מן הצאן - מן הכשבים או מן העזים, פרט לזקן חולה ומזוהם (דרשו מן הצאן ולא כל הצאן וכן כולם). 17) שם במשנה: "ואלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ("שנפסל מן המזבח") ולא במדינה" לפי שאינם מומים גמורים. 18) כלומר, מום גמור וקבוע. 19) בכורות לז: ותמורה לג. "יכול יפדו על מום עובר, תלמוד לומר (ויקרא כז, יא) אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה', מי שאינה קריבה כל עיקר (=נפדית) יצתה זו שאינה קריבה היום אלא למחר" (=שאינה נפדית).

15 **ז. אַרְבָּעָה מוּמִין עוֹבְרִים[20] יֵשׁ בְּאָדָם וּבִבְהֵמָה, וְאֵלּוּ**
16 **הֵן: גֶּרֶב לַח[21]. חֲזָזִית[22] שֶׁאֵינָהּ מִצְרִית[23]. מַיִם**
17 **שֶׁיּוֹרְדִין בָּעַיִן[24] וְאֵינָן קְבוּעִין[25]. סַנְוֵרִין שֶׁאֵינָן**
18 **קְבוּעִין[26].**

20) אינם קבועים. 21) מין שחין שהוא לח בין מבפנים ובין מבחוץ, אבל אם היה יבש בפנים ובחוץ או יבש מבפנים ולח מחוץ, הרי הם מומים קבועים. 22) מין ילפת (=שחין). 23) כלומר, בכלל ילפת יש שני מינים: א) "חזזית מצרית" שהיא מכת שחין שבאה על מצרים והיא חזזית קשה וכעורה וזו היא ילפת האמורה בתורה בויקרא שם והיא יבשה בפנים ולחה בחוץ (בכורות שם), וזהו מום קבוע. ב) חזזית שאינה מצרית (=שלא הייתה במכת שחין במצרים) והיא לחה בין בחוץ ובין בפנים, והוא מום עובר הנזכר שם בבכורות במשנה "ואלו שאין שוחטין וכו' ובעל חזזית" (בכורות שם). 24) הגורמים לו לקות בראיה. 25) משנה שם מא. שלפעמים יסורו המים ויתפזרו ולא יעמדו, אבל הקבועים הוא מום גמור. 26) משנה שם מא. "ואלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה חוורור והמים שאינם קבועים" ("שאינם קבועים" עולה גם על "המים" וגם על "חוורור"), "חוורור הוא שיעור שיטרד הראות מהעצבים האלו". וברש"י שם: "חוורור חולי הוא שיש טיפין לבנות בעין".

19 **ח. יֵשׁ שָׁם[27] אַרְבָּעָה חֲלָיִים אֲחֵרִים[28], אִם נִמְצָא**
20 **אֶחָד מֵהֶם בִּבְהֵמָה - אֵין מַקְרִיבִין אוֹתָהּ[29], לְפִי**
21 **שֶׁאֵינָהּ מִן הַמֻּבְחָר, וְהַכָּתוּב אוֹמֵר: מִבְּחַר נְדָרֶיךָ[30].**
22 **וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁבְּלֹבֶן עֵינוֹ יַבֶּלֶת שֶׁאֵין בּוֹ שֵׂעָר[31]. אִם**
23 **נִגְמְמוּ קַרְנָיו אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁאַר מִזִּכְרוּתָן מְעַט סָמוּךְ**
24 **לַבָּשָׂר[32]. אִם נִפְגְּמוּ חִטָּיו הַפְּנִימִיּוֹת[33]. אִם הָיָה אֶחָד**
25 **מֵאֵלּוּ בַּקָּדָשִׁים - לֹא קְרֵבִין וְלֹא נִפְדִּין[34], אֶלָּא יִרְעוּ**
26 **עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶן מוּם[35]. וְאִם הִקְרִיבָן - יֵרָאֶה לִי**
27 **שֶׁהֶרְצוּ[36].**

27) מלת "שם" שגורה בפי רבינו. 28) ואינם מומין. 29) אף כי אינם מומים גמורים. 30) צריך להיות: "מבחר נדריכם". 31) אבל אם יש בו שיער הוא מום גמור. 32) שאין נחשב למום אלא אם נעקר ולא נשאר כלום, ובכל זאת אין מקריבין אותה, מטעם הנ"ל, שאין זה מובחר. 33) ראה למעלה הלכה ג, שאינו נחשב מום גמור אלא אם נעקרו חיטיו הפנימיות לגמרי, אבל אם נפגמו או נגממו, ולא נעקרו לגמרי, אין זה מום גמור. 34) "אין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה". 35) ויפדנו. 36) "דמבחר נדריך [נדריכם] שכתוב, הוא למצוה ולא לפסול".

28 **ט. וְכֵן בְּהֵמַת קָדָשִׁים שֶׁנֶּעֱבְדָה בָּהּ עֲבֵרָה[37] אוֹ**
29 **שֶׁהֶמִיתָה אֶת הָאָדָם בְּעֵד אֶחָד אוֹ עַל פִּי הַבְּעָלִים[38]**
30 **- לֹא קְרֵבָה וְלֹא נִפְדֵּית עַד שֶׁיִּוָּלֵד לָהּ מוּם קָבוּעַ.**

37) כגון הרובע והנרבע והנעבד לעבודה זרה והמוקצה לעבודה זרה. 38) שאם היה על פי שני עדים - הבהמה נסקלת.

31 **י. בְּהֵמָה שֶׁנּוֹלַד בָּהּ אַחַת מִן הַטְּרֵפִיּוֹת[39] הָאוֹסְרוֹת**
32 **אוֹתָהּ בַּאֲכִילָה - אֲסוּרָה לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. הֲרֵי הוּא**
33 **אוֹמֵר: הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ הֲיִרְצְךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ.**
34 **וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְקָרְבָּן - אֵין פּוֹדִין אוֹתָהּ,**

שֶׁאֵין פּוֹדִין אֶת הַקֳּדָשִׁים לְהַאֲכִילָן לַכְּלָבִים[40], אֶלָּא יִרְעוּ עַד שֶׁיָּמוּתוּ וְיִקָּבְרוּ.

39) שאינן בכלל מום. 40) למדו כן ממה שנאמר (דברים יב, טו) "ואכלת" ולא לכלביך.

יא. נִשְׁחֲטָה וְנִמְצֵאת טְרֵפָה[41] - הֲרֵי זוֹ תֵּצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה. וְכֵן אִם נִמְצָא אֶחָד מֵאֵיבָרֶיהָ הַפְּנִימִיִּין חָסֵר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ טְרֵפָה, כְּגוֹן שֶׁנִּמְצֵאת בְּכֶלְיָא אַחַת[42] אוֹ שֶׁנִּטַּל הַטְּחוֹל[43] - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לַמִּזְבֵּחַ וְתִשָּׂרֵף[44]. לֹא מִפְּנֵי שֶׁהִיא בַּעֲלַת מוּם, שֶׁאֵין חִסָּרוֹן שֶׁבִּפְנִים מוּם, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאֵין מַקְרִיבִין חָסֵר כְּלָל, שֶׁנֶּאֱמַר: תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם. וְכָל הַיָּתֵר - כְּחָסֵר[45]. לְפִיכָךְ, אִם נִמְצָא שָׁם שָׁלֹשׁ כֵּלְיוֹת אוֹ שְׁנֵי טְחוֹלִים - פְּסוּלָה.

41) כלומר, אחת מן הטרפיות שבאברים הפנימיים. 42) בעלת כלייה אחת, ראה בפרק ח מהלכות שחיטה הלכה כה, שהיא מותרת באכילה. 43) שאינה טריפה, ומותרת באכילה. 44) משום ש"כל שפסולו בקדש בשריפה". 45) ראה בחולין נח: "כל יתר כנטול דמי".

יב. אֵי זוֹ הִיא סַנְוֵרִין קְבוּעִים? כֹּל שֶׁשָּׁהָה שְׁמוֹנִים יוֹם וְלֹא רָאָה. וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים[46]: בְּיוֹם שִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים מֵעֵת שֶׁהִרְגִּישׁוּ בּוֹ, וּבְיוֹם אַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים, וּבְיוֹם שְׁמוֹנִים. אִם רָאָה[47] - מוֹנִים לוֹ שְׁמוֹנִים מֵעֵת שֶׁפָּסְקָה הָרְאִיָּה.

46) כר' חנינא בן אנטיגנוס במשנה שם, ובגמרא (שם לט.) אמר רב נחמן בר יצחק "ובלבד שיהיו משולשים", וכפירוש רש"י שם שבודקים בימים כז, נד ופ, ולא כשיטת התוספות שם (שבודק בתחילת שמונים ובסוף שמונים ובאמצע שמונים שהוא יום מ). 47) באמצע השמונים ושוב פסקה ראייתו.

יג. וּבַמֶּה יְוָדַע שֶׁהַמַּיִם קְבוּעִים? כְּשֶׁאָכְלָה[48] עֲשָׂבִים לַחִים[49] מֵרֹאשׁ אַדָּר עַד חֲצִי נִיסָן, וְאָכְלָה אַחֲרֵי כֵן עֲשָׂבִים יְבֵשִׁים[50] אֱלוּל[51] וַחֲצִי תִּשְׁרֵי, וְלֹא נִתְרַפְּאָה - הֲרֵי אֵלּוּ מַיִם קְבוּעִים[52].

48) ראה להלן הלכה יד כמה היא צריכה לאכול מעשבים אלו. 49) תבן וחציר שגדלו במשך חדשי החורף. 50) שגדלו במשך חדשי הקיץ. אבל אכל קודם יבש ואחר כך לח, אינה מתרפאת בכך, ויתכן כי אין זה מים קבועים. 51) כל חודש אלול. 52) והוא מום קבוע, במשנה ובגמרא בכורות לח: "ואלו הן מים הקבועים אכל לח ויבש של גשמים (=שדה בעל שמסתפקת רק במי גשמים) הרי זה מום (שאם לא כן, הייתה האכילה הזאת מרפאה), בית השלחין (=שדה שמסתפקת גם במי גשמים וגם בהשקייה) אינו מום (כי העשבים האלו אינם מרפאים, וייתכן כי יש סיבה אחרת, שגרמה לעוורונה ולא משום שזה מים קבועים). ודגשמים נמי אכל יבש ואחר כך לח, אינו מום עד שיאכל יבש אחר הלח וישנו ג' חדשים וכו' אדר וחצי ניסן לח, אלול וחצי תשרי יבש". ויש להבין למה לא הזכיר רבינו כאן כי רק לח ויבש של גשמים (=בעל) היא רפואה, ולא לח ויבש של שלחין?

יד. וְכַמָּה תֹּאכַל מֵעֲשָׂבִים אֵלּוּ הַלַּחִים בִּזְמַן הַלַּח וְהַיְבֵשִׁים בִּזְמַן הַיֹּבֶשׁ? כִּגְרוֹגֶרֶת[53] אוֹ יוֹתֵר[54] קֹדֶם סְעֻדָּה רִאשׁוֹנָה[55] שֶׁל כָּל יָמִים בִּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים אֵלּוּ. וְצָרִיךְ שֶׁתֹּאכַל אוֹתָן בְּכָל יוֹם אַחַר שְׁתִיָּה[56], וְתִהְיֶה מֵתֶרֶת[57] בַּשָּׂדֶה[58] בְּעֵת אֲכִילָה, וְלֹא תִּהְיֶה לְבַדָּהּ, אֶלָּא הִיא וּבְהֵמָה אַחֶרֶת לִצּוֹת[59] עִמָּהּ. אִם נַעֲשָׂה לָהּ כָּל אֵלּוּ וְלֹא נִתְרַפְּאַת - הֲרֵי אֵלּוּ קְבוּעִין וַדַּאי; וְאִם חָסַר אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ - הֲרֵי זֶה סָפֵק[60], וְאֵינָהּ קְרֵבָה[61] וְלֹא נִפְדֵּית[62].

53) כתאנה יבשה. 54) שם בגמרא "וכמה מאכילין אותו? אמר רבי יוחנן משום רבי פינחס בן ערובא כגרוגרת" ובפירוש רבינו גרשון "אפילו כגרוגרת וכו' דיו לבדיקה". 55) בגמרא שם: "בעי במערבא כגרוגרת בסעודה ראשונה או דלמא בכל סעודה וסעודה, אם תמצי לומר בסעודה ראשונה, קודם אכילה או לאחר אכילה, קודם אכילה וודאי מעלי ליה כסמא, לאחר אכילה מאי". ורבינו שפוסק בכל מקום כ"אם תמצי לומר" שבגמרא פסק כאן שמספיק רק בסעודה ראשונה (ראה לחם משנה) ופוסק שצריך קודם אכילה, כדברי הגמרא שבזה יש בוודאי מרפא, אבל לאחר אכילה ספק הוא, כי לא נפשט האיבעיא שם. 56) שם לט. "קודם שתייה או לאחר שתייה, קודם שתייה ודאי מעליא ליה כשערי, לאחר שתייה מאי". 57) לא קשורה. 58) שאין רפואה זו מועלת אלא בשדה, אבל אם הייתה בעיר לא מועילה רפואה זו כלל וכלל. ורק בגינה הסמוכה לעיר הדבר בספק. 59) כלומר, בצוותא עמה, וגם זה שם "עם חברו וודאי מעלי ליה, לבדו מאי". 60) שמא אין זה מים קבועים, והסיבה לעוורונה היא אחרת ומה שלא נתרפאה משום שלא עשו לה את הטיפול הנכון. 61) כי אף אם המים אינם קבועים בכל אופן הוא מום עובר ואין מקריבים בהמה בעלת מום עובר. 62) כי ייתכן שאין המים קבועים, ובמום עובר אינה נפדית.

טו. כֵּיצַד? אָכְלָה הַלַּח כְּמִשְׁפָּטוֹ בַּאֲדָר כֻּלּוֹ וַחֲצִי נִיסָן, וְאָכְלָה אַחֲרָיו הַיָּבֵשׁ כְּמִשְׁפָּטוֹ בַּחֲצִי נִיסָן וְאִיָּר, שֶׁנִּמְצָא שֶׁאָכְלָה בִּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים עַל הַסֵּדֶר[63], אוֹ שֶׁאָכְלָה כִּגְרוֹגֶרֶת אַחַר אֲכִילָה אוֹ קֹדֶם שְׁתִיָּה, אוֹ שֶׁהָיְתָה קְשׁוּרָה, אוֹ שֶׁהָיְתָה לְבַדָּהּ, אוֹ שֶׁהָיְתָה בְּגִינָה הַסְּמוּכָה לָעִיר, וְלֹא נִתְרַפְּאַת - מִכָּל אֵלּוּ סָפֵק קְבוּעִין אוֹ עוֹבְרִים[64]. לְפִיכָךְ, אִם הִטִּיל בָּהּ מוּם אַחֵר - אֵינוֹ לוֹקֶה[65]. אָכְלָה כְּמִשְׁפָּטָהּ בִּזְמַנֵּי הָאֲכִילָה וְלֹא נִתְרַפְּאָה - הֲרֵי הִיא בַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ.

63) כלומר, שלושה חדשים רצופים. ולא כמו שאמרנו למעלה: מאדר עד חצי ניסן, ומאלול עד חצי תשרי. 64) שהרי בגמרא שם נסתפקו בכל הדברים האלו אם הם מרפאין או לא, ולא נפשט הספק. משום כך הוא ספק קבועים או עוברים, שייתכן שיש כאן סיבה אחרת

לעוורונה. ודברים אלו אינם רפואה לזה. 65) שמא היא בעלת מום קבוע והמטיל בה מום אחר אינו לוקה.

טז. יֵשׁ בַּדָּבָר סָפֵק[66], אִם לְמַפְרֵעַ הִיא בַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ מֵעֵת שֶׁבָּאוּ לָהּ הַמּוּמִים אוֹ מֵעֵת שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ מֵרְפוּאָתָהּ. לְפִיכָךְ, הַפּוֹדֶה אוֹתָהּ קֹדֶם שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ מֵרְפוּאָתָהּ וְנֶהֱנָה בְּאוֹתוֹ הַפִּדְיוֹן אַחַר שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ מֵרְפוּאָתָהּ[67] - הֲרֵי זֶה סָפֵק מוֹעֵל, וְאֵינוֹ מֵבִיא קָרְבַּן מְעִילָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

66) שם לט. "בעי מיניה פינחס אחוה דמר שמואל משמואל, אכל ולא איתסי, למפרע הוי מומא או מכאן ולהבא הוי מומא, נפקא מינה למימעל בפדיונו. אי אמרת למפרע הוא מומא מעיל, ואי מכאן ולהבא הוי מומא לא מעיל", ולא נפשטה הבעיא. 67) כלומר, אפילו נהנה אחר שנתייאשו מרפואתה, הרי זה ספק, כיון שנפדה לפני שנתייאשו מרפואתה (ולא כמו שנראה מדברי רש"י שם שלאחר בדיקתן ודאי מעל, ראה רש"ש שם).

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר בו המומים הפוסלים בעוף, ודין תורים ובני יונה, ודין רובע ונרבע ומוקצה לעבודה זרה והנעבד, ודין המקדישם.

א. אֵין הַמּוּמִין פּוֹסְלִין בְּעוֹף[2]. וְכֵן אֶחָד הַזָּכָר וְאֶחָד הַנְּקֵבָה בְּעוֹף[3]. שֶׁלֹּא נֶאֱמַר 'תְּמִים זָכָר' אֶלָּא בִּבְהֵמָה בִּלְבַד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמוּמִין קְטַנִּים[4]; אֲבָל עוֹף שֶׁיָּבֵשׁ גַּפּוֹ[5] אוֹ נִסְמֵית עֵינוֹ אוֹ נִקְטְעָה רַגְלוֹ - אָסוּר לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ[6], שֶׁאֵין מַקְרִיבִין חָסֵר כְּלָל[7]. וְכֵן אִם נוֹלַד בּוֹ אַחַת מִן הַטְּרֵפוֹת שֶׁאוֹסְרִין אוֹתָהּ בַּאֲכִילָה - הֲרֵי זֶה נִפְסָל לְקָרְבָּן[8].

2) כי תמות וזכרות בבהמה, ואין תמות וזכרות בעוף, קידושין כד: ותמורה יד. ובספרא ויקרא דבורא דנדבה פרשה ו הלכה ג, למדו זאת ממה שנאמר (ויקרא כב, יח) "תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים" – "תמות וזכרות בבהמה, ואין תמות וזכרות בעוף". 3) שבקרבנות בהמה, יש שחייבים להביא דוקא זכר ולא נקבה, או דוקא נקבה ולא זכר, אבל מן העוף יכול להביא או מן הזכרים או מן הנקבות, וראה בפ"א מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ח. 4) כגון דוקין שבעין (רש"י זבחים סח: במשנה). 5) כנף שלו. 6) ספרא שם וקידושין שם: "יכול יבשה גפה, נקטעה רגלה, נחטטה עינה, תלמוד לומר (ויקרא א, יד) "מן העוף" ולא כל העוף". 7) ראה למעלה פ"ב, הלכה יא. 8) לגבי בהמה, הביא רבינו למעלה שם הלכה י, ממה שנאמר (מלאכי א, ח) "הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך", וטעם זה שייך גם בעוף (כסף משנה).

ב. תּוֹרִים[9] קְטַנִּים[10] - פְּסוּלִין, וּבְנֵי יוֹנָה[11] גְּדוֹלִים - פְּסוּלִין[12]; שֶׁנֶּאֱמַר: מִן הַתֹּרִים אוֹ מִן בְּנֵי הַיּוֹנָה[13]. תְּחִלַּת הַצָּהוּב[14] בָּזֶה וּבָזֶה - פָּסוּל[15]. וְעַד מָתַי[16] יִהְיוּ בְּנֵי יוֹנָה כְּשֵׁרִים? כָּל זְמַן שֶׁעוֹקֵר כָּנָף[17] וּמִתְמַלֵּא מְקוֹם עִקָּרוֹ דָּם[18]. וְהַתּוֹרִים כְּשֵׁרִים מִשֶּׁיִּזְהָבוּ[19].

9) מין מיוחד של יונים. 10) שלא גדלו עדיין. 11) יונים רגילים. ומכיון שמדבר כאן על "גדולים" לא היה צריך לכתוב "ובני היונה", שהמלה "בני" מורה על קטנים, ראה להלן בסמוך, אלא שנקט ביטוי שגור. 12) משנה וברייתא בחולין כב. 13) ובכל התורה כולה, לא השמיט הכתוב מלת "בני" אצל "יונים", וכמו כן לא כתב אף פעם "בני" אצל "תורים", ומזה למדו בברייתא (שם כב:) כי תורים דוקא ויונים דוקא קטנים. 14) כשמתחילים להביא נוצה יפה צהובה סביב לצואר (רש"י חולין שם). 15) שם במשנה. כלומר, בין אצל תורים ובין אצל בני יונה, שבני יונה פסול משום שכבר יצא מכלל הקטנות, ובתורים פסול מפני שעוד לא הגיע לכלל גדלות. ובחולין (שם:) נסתפקו אם הם פסולים מטעם ודאי או מטעם ספק, ולא נפשטה הבעיא, וראה להלן בפט"ז מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ב. 16) שם בגמרא "מאימתי בני יונה כשרים וכו' מכי שמיט גדפא מיניה ואתי דמא", ופירש"י מאימתי בני יונה כשרים, שביום שנולדו מאוסים הם, "ורבינו, נראה שהיה גורס "עד אימתי בני יונה כשרים", ונראה שהיא הגירסא הנכונה" (כסף משנה). 17) בגמרא שם: "מכי שמיט גדפא", והיינו הנוצה שעל הכנפיים הקטנים, ראה בערוך ערך נץ ג. 18) שאז עדיין אינו בכלל תחילת הציהוב. וכשר הוא לכתחילה בלי שום פקפוק. 19) שם בגמרא: "מאימתי התורים כשרים, משיזהיבו" ומפרש רש"י: "שיהא כנפי גופן גדולים ואדומים ומזהיבים כזהב".

ג. הַטֻּמְטוּם[20] וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס[21], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לְךָ מוּם גָּדוֹל מֵהֶן[22] - הֲרֵי הֵן פְּסוּלִין לַמִּזְבֵּחַ[23] מִדֶּרֶךְ אַחֶרֶת: לְפִי שֶׁהֵן סָפֵק זָכָר סָפֵק נְקֵבָה - הֲרֵי הֵן כְּמִין אַחֵר. וּבַקָּרְבָּנוֹת נֶאֱמַר: זָכָר תָּמִים וּנְקֵבָה תְּמִימָה - עַד שֶׁיִּהְיֶה זָכָר וַדַּאי אוֹ נְקֵבָה וַדַּאִית[24]. לְפִיכָךְ אַף הָעוֹף שֶׁהוּא טֻמְטוּם אוֹ אַנְדְּרוֹגִינוֹס[25] פָּסוּל לַמִּזְבֵּחַ[26].

20) שאין לו לא זכרות ולא נקבות, אלא הוא סתום (פ"ב מהלכות אישות הלכה כה). 21) "שיש לו אבר זכרות ואבר נקבות" (שם הלכה כד). 22) ראה משנה בכורות מא. לענין בכור, מחלוקת תנאים: תנא־קמא סובר הטומטום ואנדרוגינוס אין שוחטין אותן לא במקדש (שמא הם נקבה), ולא במדינה (שמא הם זכר), ור' ישמעאל אומר "אין לך מום גדול מזה". וחכמים אומרים אינו בכור אלא נגזז ונעבד (שבריה בפני עצמה היא, ונגזז ונעבד – רש"י). ופסק רבינו כר' ישמעאל. וכן כתב בפ"ז מהלכות ביאת המקדש הלכה ח. אבל צריך עיון, שהרי בפ"ב מהלכות בכורות הלכה ה, פסק בטומטום כי הוא בכור ויאכל במומו (כלומר, אחרי שנפל בו מום אחר, וכן כתב רש"י במשנה שם, כי מה שאמר ר' ישמעאל "אין לך מום גדול מזה", אין זה אלא באנדרוגינוס – לחם־משנה). ובאנדרוגינוס פסק שם כדעת חכמים שהוא כבריה בפני עצמה. וראה גם להלן הלכה ט. 23) זבחים פה: ולא כדברי ר' אליעזר בספרא פ' ויקרא (דבורא דנדבה פרשה ו הלכה ה), שטומטום ואנדרוגינוס כשרים בעוף. 24) כדברי חכמים (בכורות שם) שאינו בכור אלא נגזז ונעבד. אבל דבריו תמוהים, שהרי בגמרא

שם מא: "אמר רב חסדא מחלוקת באנדרוגינוס, אבל טומטום דברי הכל ספיקא הוא וקדוש מספיקא". 25) אף כי אין המומים פוסלים בעוף, ראה למעלה הלכה א. 26) מדרך אחרת. כלומר, כיון שלמדנו בקרבנות שהטומטום והאנדרוגינוס אסורין בהקרבה למזבח, משום שצריך או זכר ודאי או נקבה ודאית – גם בעוף הם פוסלים למזבח.

ד. וְכֵן הַכִּלְאַיִם[27] וְיוֹצֵא דֹּפֶן[28] וּמְחֻסַּר זְמַן[29] פְּסוּלִים[30], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶם מוּם. שֶׁנֶּאֱמַר: שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז - עַד שֶׁיִּהְיֶה כָּל מִין וָמִין בִּפְנֵי עַצְמוֹ, לֹא שֶׁיִּהְיֶה מְעֹרָב מִכְּבֶשׂ וָעֵז[31]. כִּי יִוָּלֵד - פְּרָט לְיוֹצֵא דֹּפֶן[32]. וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים - פְּרָט לִמְחֻסַּר זְמַן[33]. תַּחַת אִמּוֹ - פְּרָט לְיָתוֹם[34], שֶׁנּוֹלַד אַחַר שֶׁנִּשְׁחֲטָה אִמּוֹ[35].

27) מעורב מכבש ועז, ראה להלן. 28) שהוציאו הולד דרך הבטן, על ידי ניתוח קיסרי. 29) ראה להלן הלכה ח, כי מצות־עשה להקריב מיום השמיני להיוולדו, וכל שבעת הימים הראשונים הוא מחוסר זמן. 30) בכורות נז. בבא קמא עז: ועוד. וכן הוא בספרא אמור פרשה ח הלכה ג. 31) למדו כן ממה שכתוב "או" על כל אחד ואחד, ומכאן כי צריך להיות שור או כבש או עז, ולא שיהיו מעורבים, ראה בבא קמא שם ותוספות חולין לח: ד"ה או (הר המוריה). 32) שם. 33) שם. 34) שם.

ה. הַנִּדְמֶה[36], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ כִּלְאַיִם - הֲרֵי הוּא פָּסוּל לַמִּזְבֵּחַ[37]. כֵּיצַד? רָחֵל שֶׁיָּלְדָה כְּמִין עֵז, וְעֵז שֶׁיָּלְדָה כְּמִין כֶּבֶשׂ, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִקְצָת סִימָנִין[38], הוֹאִיל וְהוּא דּוֹמֶה לְמִין אַחֵר - פָּסוּל כְּבַעַל מוּם קָבוּעַ; שֶׁאֵין לְךָ מוּם קָבוּעַ גָּדוֹל מִן הַשִּׁנּוּי[39].

35) בבכורות שם במשנה: "ואיזהו יתום, כל שמתה אמה או שנשחטה ואח"כ ילדה". ורבינו השמיט נולד לאחר מיתה (ראה בכסף־משנה), משום שבמיתה בידי שמים הוולד מת לפני אמו (ראה בבא בתרא קמב:), ורק באופן שנעקר הוולד לצאת – אין הוולד מת. ולזה כיוון רבינו (ראה תוספות שם ד"ה דהוא) בפ"ו מהלכות בכורות הלכה יד לענין מעשר בהמה, שכתב: "וכן היתום שמתה אמו או נשחטה עם לידתו אינו מתעשר". 36) ראה להלן בהמשך ההלכה, כיצד הוא הנדמה. 37) בכורות וחולין ובבא בתרא וספרא שם. ולמדו זאת ממה שנאמר (ויקרא שם) "או עז" – פרט לנדמה. 38) של אמו. שאז אין למעטו מ"או עז", ראה בבכורות טז: 39) ראה שם במשנה לענין בכורה: "רחל שילדה מין עז, ועז שילדה מין רחל, פטורה מן הבכורה. ואם יש בו מקצת סימנים חייב". וגמרא שם ג: אמרו כי חייב ליתנו לכהן, אבל לענין לישחט עליו בחוץ, נחשב הנדמה, שיש בו מקצת סימני אמו, למום גמור, ואסור להקריבו על המזבח, וראה ברש"י שם. ואם אין בו מקצת סימנים של אמו, אינו בעל מום, כיון שדומה כולו למין אחר, והוא נתמעט מ"או עז", כנ"ל.

ו. וְכֵן הָרוֹבֵעַ[40] וְהַנִּרְבָּע[41] וְהַמֻּקְצֶה לַעֲבוֹדָה זָרָה[42] וְהַנֶּעֱבָד[43], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה[44] - הֲרֵי הֵן פְּסוּלִין לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ[45]. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם - כֹּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַשְׁחָתָה פָּסוּל[46]. וּבַעֲבֵרָה[47] הוּא אוֹמֵר: כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר. וַבַּעֲבוֹדָה זָרָה כְּתִיב: כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ[48]. וְכֵן בְּהֵמָה וָעוֹף שֶׁהָרְגוּ אֶת הָאָדָם[49] - הֲרֵי הֵן כְּרוֹבֵעַ[50] אוֹ נִרְבָּע[51] וּפְסוּלִין לַמִּזְבֵּחַ[52].

40) כגון פר שבא על האשה. 41) בהמה שנרבעה מן האדם, "וכגון שרבע ונרבע על פי עד אחד או על פי הבעלים, שאינה נסקלת בכך" (רבינו בפיה"מ, ורש"י זבחים עא. וראה תמורה כח.). 42) כלומר, הפרישוה לקרבן לעבודה זרה (רש"י בתמורה כח:). ולדעת רבינו, אף הפרישוה לתשמישי עבודה־זרה (ראה תפארת ישראל בפתיחה לסדר קדשים פ"ב סימן לד), וראה להלן פ"ד הלכה ד מאימתי נפסל משום מוקצה. 43) שעשו אותו עבודה־זרה ועבדו לו. 44) כלומר, כל אלה הרשומים למעלה, ואף המוקצה והנעבד, ראה משנה תמורה כח. ופ"ח מהלכות עבודה זרה הלכה א. 45) שם במשנה. 46) דרשת ר' ישמעאל שם כח: אף כי בברייתא (שם עמ' א ועמ' ב) למדו כן ממה שנאמר (ויקרא א, ב) "מן הבהמה" להוציא רובע ונרבע, "מן הבקר" להוציא את הנעבד, "מן הצאן" להוציא את המוקצה – מביא רבינו דרשת ר' ישמעאל שהכל מודים בה, ראה תוספות חולין כג. ד"ה כי משחתם (הר המוריה). 47) בדפוס מג"ע: "ובערוה". וכן הוא בגמרא (מעשה רוקח). 48) בתמורה שם, למדו כן ממה שנאמר (דברים ד, טז) "פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל סמל וכו'" (וראה הר המוריה כאן). 49) ע"פ עד אחד או ע"פ הבעלים שפטורים מסקילה (משנה זבחים עא. ראה להלן פ"ד הלכה ב). 50) רק לגבי בהמה כתב כן, שהרי אין רובע בעוף (זבחים פה: וראה להלן פ"ד הלכה א). 51) בין בבהמה ובין בעוף, ראה להלן פ"ד שם. 52) זבחים שם במשנה. וראה בתמורה כח: שלמדו זאת ממה שנאמר (ויקרא א, ב) "ומן הצאן – להוציא את הנוגח". ויתכן כי לדעת ר' ישמעאל שלמד נרבע ומוקצה מ"משחתם", ראה למעלה, ולא דרש "מן הבהמה" וכו' לענין זה, ראה בתמורה שם – לא דרש גם "ומן הצאן" להוציא נוגח, ולכן הוצרך רבינו לכתוב "שהן כרובע ונרבע", וראה בהר המוריה.

ז. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין כָּל הַפְּסוּלִין הָאֵלּוּ רְאוּיִין לַמִּזְבֵּחַ[53] לְקָרְבָּן, אִם עָבַר וְהִקְרִיבָן - אֵינוֹ לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה, לְפִי שֶׁלֹּא נִתְפָּרְשָׁה אַזְהָרָתָן[54]. אֲבָל אֶתְנָן[55] זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב[56] אֲסוּרִין לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ[57], וְהַמַּקְרִיב אֶחָד מֵהֶן אוֹ שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד - לוֹקֶה אַחַת; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב. וּמִפְּנֵי מָה לוֹקֶה[58] אַחַת עַל שְׁנֵיהֶן? מִפְּנֵי שֶׁנֶּאֱמְרוּ בְּלַאו אֶחָד[59].

53) בדפוס רומי ווינציאה חסירה מלה זו, וכן נכון. 54) בתורה, אלא נלמדו מ"השחתה – השחתה", כמבואר למעלה. 55) ראה להלן פ"ד הלכה ח, איזהו אתנן. 56) ראה להלן שם הלכה טז, איזהו מחיר כלב. 57) משנה

תמורה כח. וראה ספר המצוות לא־תעשה ק. 58) לפי שאזהרתם נתפרשה, כדלהלן. 59) כלומר, לא נאמר "לא תביא אתנן זונה, ולא תביא מחיר כלב", אלא כללן ביחד "לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב", ודעת רבינו בספר המצוות כלל ט כרבא (פסחים מא. וכנוסחת רבינו שם, ראה ב"ספר המצוות לעם" עמוד לו, ובהוספות ותיקונים שם עמוד שמו), שעל לאו שבכללות כזה אין לוקין אלא אחת, ראה גם להלן פ"ה הלכה א.

1 **ח. מִצְוַת עֲשֵׂה[60] לְהַקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת[61] מִיּוֹם**
2 **הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה[62], שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה שְׁבְעַת יָמִים תַּחַת**
3 **אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה[63]. וְכָל שִׁבְעַת**
4 **הַיָּמִים נִקְרָא מְחֻסַּר זְמַן[64]. וְאַף עַל פִּי שֶׁמְּחֻסַּר זְמַן**
5 **פָּסוּל[65], אִם עָבַר וְהִקְרִיבוֹ - אֵינוֹ לוֹקֶה[66], מִפְּנֵי**
6 **שֶׁהוּא לַאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה[67], וְלֹא נִרְצָה הַקָּרְבָּן[68].**

60) ראה בספר המצוות, עשה ס. 61) (בספר המצוות שם: "כל קרבן שנקריב מן הבהמה" – נראה שבעוף לא נצטווינו להמתין עד היום השמיני. וכן נראה להלן הלכה ט שכתב "תורים שלא הגיע זמנן – ובני יונה שעבר זמנן", ולא כתב גם "בני יונה שלא הגיע זמנן". וכן כתב שם "תורים שלא הגיע זמנן, שהן כמחוסר זמן בבהמה". ובפי"ח מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ח: "איזהו מחוסר זמן בגופו, בהמה בתוך שבעת ימי הלידה ותורין שלא הגיע זמנן", הרי שבני יונה מותרים בהקרבה מיד משעת לידתם (וראה בפ"ג מהלכות מאכלות אסורות הלכה י). וכן דעת רש"י בחולין כב: וראה בגליון הרמב"ם להגרע"א). 62) ראה מסכת פרה פ"א משנה ד, ולהלן פ"א מהלכות מעשה הקרבנות הלכה יא־יב. 63) וכמו כן נאמר (שמות כב, כט) "שבעת ימים יהיה עם אמו, ביום השמיני תתנו לי". 64) ראה בזבחים קיב: ולהלן פי"ח מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ח. 65) כן נראה במשנה פרה שם, ובחולין פ: 66) ראה חולין שם וזבחים קיד: 67) שנאמר "והיה שבעת ימים תחת אמו, ומיום השמיני והלאה ירצה", ומכלל זה שבכל שבעת הימים לא ירצה. ומקור הדברים בחולין וזבחים שם "אמר רבי זירא, הנח למחוסר זמן דהכתוב ניתקו לעשה", ומפרש רבינו כי אין זה כמו כל לאו הניתק לעשה, שעובר על הלאו ומקיים אחר־כך את העשה שבו, אלא הכוונה ללאו הבא מכלל עשה, וראה בתוספות זבחים שם ד"ה אלמא, וחולין שם ד"ה הנח, ובספר המצוות שם. 68) שהרי נאמר (שם) "ומיום השמיני והלאה ירצה". מכלל זה, שלפני יום השמיני – אינו נרצה.

7 **ט. תּוֹרִים שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּן[69], שֶׁהֵן כִּמְחֻסַּר זְמַן**
8 **בַּבְּהֵמָה[70], וּבְנֵי יוֹנָה שֶׁעָבַר זְמַנָּן[71] - הַכֹּל כְּבַעַל**
9 **מוּם[72]; וְהַמַּקְרִיבָן - אֵינוֹ לוֹקֶה[73], אַף עַל פִּי**
10 **שֶׁהַקָּרְבָּן פָּסוּל וְלֹא נִרְצָה.**

69) לפני שיזהבו, ראה למעלה הלכה ב. 70) כת"ק זבחים קיד: וראה להלן פי"ח מהלכות מעשה הקרבנות ה"ח. 71) ראה למעלה הלכה ב מהו זמנן. 72) כלומר, בני יונה שעבר זמנן הוא כבעל מום אצל בהמה, וראה משנה זבחים שם. 73) שהרי לא כתבן התורה בלשון לא־תעשה, כי־אם בלאו הבא מכלל עשה, שנאמר (ויקרא א, יד) "והקריב מן התורים או מן בני היונה", ראה כסף־משנה.

11 **י. הַמַּקְדִּישׁ טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[74] וּטְרֵפָה[75] וְכִלְאַיִם**
12 **וְיוֹצֵא דֹּפֶן[76] לַמִּזְבֵּחַ - הֲרֵי זֶה כְּמַקְדִּישׁ עֵצִים**
13 **וַאֲבָנִים[77], לְפִי שֶׁאֵין קְדֻשָּׁה חָלָה עַל גּוּפָן, וַהֲרֵי הֵן**
14 **חֻלִּין לְכָל דָּבָר, וְיִמָּכְרוּ וְיָבִיא בִּדְמֵיהֶם כָּל קָרְבָּן**
15 **שֶׁיִּרְצֶה. וְאֵינָן כְּבַעַל מוּם[78], שֶׁבַּעַל מוּם יֵשׁ בְּמִינוֹ**
16 **קָרְבָּן[79]. אֲבָל הַמַּקְדִּישׁ[80] רוֹבֵעַ וְנִרְבָּע וּמֻקְצֶה וְנֶעֱבָד**
17 **וְאֶתְנָן וּמְחִיר - הֲרֵי זֶה כְּמַקְדִּישׁ בַּעַל מוּם עוֹבֵר,**
18 **וְיִרְעוּ עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶן מוּם קָבוּעַ וְיִפָּדוּ עָלָיו. וְכֵן**
19 **הַמַּקְדִּישׁ מְחֻסַּר זְמַן - הֲרֵי זֶה כְּמַקְדִּישׁ בַּעַל מוּם**
20 **עוֹבֵר, וְאֵינוֹ לוֹקֶה[81], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[82].**

74) ראה למעלה הלכה ג. 75) ראה למעלה הלכה א. 76) ראה למעלה הלכה ד. 77) תמורה יז. 78) תמורה שם. והיינו בממיר בהמת קרבן על בעל מום, שקדושת התמורה חלה עליו (פ"א מהלכות תמורה הלכה יד, ופ"ג שם הלכה ה) ועל אלה לא חלה תמורה. 79) אם הוא תם. אבל החמישה הנ"ל הם מין בפני עצמן. 80) תמורה כח: 81) ובזה אינו דומה לבעל מום עובר שהמקדישו למזבח – לוקה, שלא חילקו בזה בין בעל מום עובר לבין בעל מום קבוע, עיין למעלה פ"א הלכה ב. וראה בהר המוריה. 82) למעלה הלכה ח.

21 **יא. נִמְצְאוּ כָּל הָאֲסוּרִין לַמִּזְבֵּחַ הֲרֵי הֵן אַרְבָּעָה**
22 **עָשָׂר, וְאֵלּוּ הֵן: בַּעַל מוּם[83]. וְשֶׁאֵינוֹ מִן הַמִּבְחָר[84].**
23 **וּמְחֻסַּר אֵבָר מִבִּפְנִים[85]. וּטְרֵפָה[86]. וְכִלְאַיִם[87]. וְיוֹצֵא**
24 **דֹּפֶן[88]. וְרוֹבֵעַ[89]. וְנִרְבָּע[90]. וְשֶׁהֵמִית הָאָדָם[91]. הַנֶּעֱבָד[92].**
25 **הַמֻּקְצֶה. הָאֶתְנָן[93]. הַמְּחִיר[94]. מְחֻסַּר זְמַן[95].**

83) ראה למעלה פ"א הלכה ד. וטומטום ואנדרוגינוס ונדמה הם בכלל בעל מום, ראה למעלה הלכה ג והלכה ה (לחם משנה). ויש אומרים כי נדמה בכלל כלאים (כסף־משנה למעלה הלכה ה). 84) ראה למעלה פ"ב הלכה ח. 85) שם הלכה יא. 86) שם. 87) למעלה הלכה ד. 88) שם. 89) למעלה הלכה ו. 90) שם. 91) שם. 92) שם. 93) למעלה הלכה ז. 94) שם. 95) למעלה הלכה ד. ולא מנה כאן יתום שנולד אחר שנשחטה אמו (ראה למעלה הלכה ד), שכיון שנולד אחר שחיטת אמו אין זו לידה, והרי הוא בכלל יוצא דופן (כסף משנה, ועיין ראב"ד).

26 **יב. כָּל הָאֲסוּרִין[96] לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ אוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהֵן.**
27 **אֲפִלּוּ נִתְעָרֵב אֶחָד בְּרִבּוֹא[97] - נִפְסַד הַכֹּל וְנִפְסָל**
28 **לַמִּזְבֵּחַ. וְכֻלָּן[98] וַלְדוֹתֵיהֶן מֻתָּרִין לַמִּזְבֵּחַ[99]; חוּץ**
29 **מִוְּלַד נִרְבַּעַת וְנֶעֱבֶדֶת וּמֻקְצֵית וְשֶׁהֵמִיתָה אֶת הָאָדָם,**
30 **שֶׁוְּלָדָן אֲסוּרִין לַמִּזְבֵּחַ כְּמוֹתָן[100].**

96) משנה בזבחים ע: ובתמורה כח. 97) ולא ניכר מי הוא הפסול. 98) כל הפסולין למזבח. 99) משנה בתמורה ל: "כל האסורים לגבי מזבח וולדותיהן מותרין", וראה גם בעבודה זרה מו: 100) בתמורה שם: "אמר רבא ולד

הנרבעת אסורה, היא וולדה נרבעו, ולד נוגחת אסורה, היא וולדה נגחו וכו'. איכא דאמרי, אפילו ולד מוקצה ונעבד אסור, מאי טעמא? דניחא ליה בניפחיה" (כלומר, כשהבהמה מעובדת נראית שמינה ונפוחה, ונראית חשובה יותר לעבודה זרה, הלכך ניחא ליה בעובר ואסור – רבינו גרשום), ופסק רבינו כאיכא דאמרי.

1 **יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[101] כְּשֶׁנֶּעֱבְדָה בָּהּ עֲבֵרָה אוֹ**
2 **שֶׁהֵמִיתָה כְּשֶׁהָיְתָה מְעֻבֶּרֶת, שֶׁהֲרֵי הַוָּלָד מָצוּי עִמָּהּ**
3 **בְּעֵת שֶׁנִּפְסְלָה וְהָיָה כְּאֵבָר מֵאֵיבָרֶיהָ; אֲבָל אִם**
4 **נִתְעַבְּרָה אַחַר שֶׁנֶּעֱבְדָה בָּהּ עֲבֵרָה אוֹ אַחַר שֶׁהֵמִיתָה**
5 **- הֲרֵי וְלָדָהּ כָּשֵׁר לַמִּזְבֵּחַ[102]. אֲפִלּוּ נִרְבְּעָה כְּשֶׁהִיא**
6 **מְקֻדֶּשֶׁת וְאַחַר כָּךְ נִתְעַבְּרָה[103]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם**
7 **נִרְבְּעָה וְהִיא חֻלִּין וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישָׁהּ וְנִתְעַבְּרָה,**
8 **שֶׁוְּלָדָהּ מֻתָּר[104]. וְכֵן אֶפְרוֹחַ בֵּיצַת טְרֵפָה[105] מֻתָּר**
9 **לַמִּזְבֵּחַ[106].**

101) שוולד הנרבעת והנעבדת והמוקצה ושהמיתה את האדם - אסורין למזבח. 102) לדעת רב נחמן שם הוא לדברי הכל, גם לרבנן וגם לר' אליעזר. ולפי דעת רבא, אין זה אלא לדברי רבנן, הסוברים "זה וזה גורם מותר" (האם האסורה, והזכר הבא עליה). 103) שם לפי הלשון הראשון של רב נחמן, ולפי דברי רבנן. 104) לפי הלשון הראשון של רב נחמן הוא לדברי הכל, ולפי הלשון השני אין זה אלא לדברי רבנן. 105) כלומר, אפרוח שנולד מביצת יונה טריפה. 106) שם לא. במסקנא שהכל מודים בזה, מפני שאין האפרוח נרקם אלא לאחר שהביצה נסרחת ונעשית כעפר, ואז בטל איסורה.

10 **יד. הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְקָמָה[107] - חִטֶּיהָ מֻתָּרִין לִמְנָחוֹת,**
11 **שֶׁהֲרֵי נִשְׁתַּנּוּ, וְנִדְּמוּ לִוְלָדוֹת שֶׁל אִסּוּרֵי מִזְבֵּחַ שֶׁהֵן**
12 **מֻתָּרִין[108]. וְכֵן בְּהֵמָה שֶׁפִּטְּמָהּ בְּכַרְשִׁינִי[109] עֲבוֹדָה**
13 **זָרָה - מֻתֶּרֶת לַמִּזְבֵּחַ[110], שֶׁהֲרֵי נִשְׁתַּנּוּ[111].**

107) תבואה כשהיא צומחת ומחוברת לארץ. 108) כלומר, נדמו לוולדות של איסורי מזבח, כגון נעבד ומוקצה ונרבע וכו' שנעבדה בה ואחר־כך נתעברה, ואף כאן מוקדם היה קמה ועכשיו הוא קמח, ומקור דברים אלו בעבודה זרה מז. במסקנת הגמרא. 109) "כרשינין הוא זרע הנקרא בערבי כרסנא וכו' ומאכילין אותו לבקר" (רבינו בפירוש המשנה שבת רמ.). וראה בפי"ב מהלכות תרומות הלכה ז. 110) אף כי מקריב הבהמה עם הכרשינים של עבודה זרה שבקרבה (ראה מרכבת המשנה). 111) כלומר, הכרשינין נשתנו על ידי האכילה, ומקור דבריו מהסוגיא בתמורה לא. ששאלו בתמיהה: "אלא מעתה, האכילה כרשיני עבודה־זרה, הכי נמי דאסירה?" – הרי שהדבר ברור כי המפטם בהמה בכרשיני עבודה־זרה מותרת למזבח.

14 **טו. לוֹקְחִין[112] כָּל הַקָּרְבָּנוֹת מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[113],**
15 **וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶם לֹא מִשּׁוּם רוֹבֵעַ וְנִרְבָּע וְלֹא**
16 **מִשּׁוּם מֻקְצֶה וְנֶעֱבָד, עַד שֶׁיִּוָּדַע בְּוַדַּאי שֶׁזֶּה נִפְסָל.**
17 **הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: מֵעֲמָלְקִי הֲבִיאוּם אֲשֶׁר חָמַל הָעָם**
18 **עַל מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר לְמַעַן זְבֹחַ לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ[114].**

112) עבודה זרה כב: בברייתא. 113) כלומר, קונים מן הגויים בהמות לקרבן. וראה להלן פ"ג מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ב, שמקבלים קרבן עולה מן הגוי. 114) שם כד: לדעת חכמים, ולא כרבי אליעזר שמפרש פסוק זה למכרם ולקחת בדמיהם לזבוח לה'.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר בו דין רובע ונרבע והמית אדם והיו שם עדים, ומתי נפסל משום רובע ונרבע ומוקצה, ודין אתנן זונה ומחיר כלב.

19 **א. אֶחָד הַבְּהֵמָה וְאֶחָד הָעוֹף שֶׁנִּרְבַּע[2] אוֹ שֶׁהֵמִית**
20 **אֶת הָאָדָם[3] אוֹ הֻקְצָה אוֹ נֶעֱבַד[4] - הַכֹּל פָּסוּל לְגַבֵּי**
21 **הַמִּזְבֵּחַ[5].**

2) על־ידי אדם. בזבחים פה, ב: "בעי רבי ירמיה, יש נרבע בעופות או אין נרבע בעופות", ופשטו כי יש נרבע בעופות, ממה שנאמר בברייתא "הנרבע והמוקצה והנעבד ואתנן ומחיר וכו' מטמאים בגדים אבית הבליעה", הרי שפסולים, ומליקתם עושה אותם נבילה. ובחולין כג, א - למדו כן ממה שנאמר (ויקרא א, יד) "מן התורים" – למעוטי נרבע ונעבד (וראה 'תוספות' זבחים שם ד"ה יש) ודקדק רבינו לכתוב "שנרבעה", מפני שרובע לא שייך בעופות, שאין עוף רובע אשה (זבחים, שם). 3) ראה למעלה פ"ג ה"ו. ופסול העוף יש ללמוד מפסול הבהמה, שכשם שלענין סקילה שוה העוף לבהמה (ראה ברכות כז.), הוא־הדין גם לענין קרבן, שוה העוף לבהמה, מה הבהמה שהמיתה את האדם פסולה לקרבן (ראה זבחים עא. במשנה) אף העוף כן ('קרית ספר' ו'הר המוריה'). 4) ראה זבחים פה, ב: "הנרבע והמוקצה והנעבד ואתנן ומחיר וכו' כולן מטמאין בגדים אבית הבליעה" (שמליקתם מנבלתם). הרי שעופות כבהמות. וראה למעלה שלמדו כן כדלהלן: "מן התורים, למעוטי נרבע ונעבד". 5) ראה תמורה כח, א. וזבחים עא, א.

22 **ב. הָרוֹבֵעַ וְהַנִּרְבָּע וְשֶׁהֵמִית אֶת הָאָדָם, אִם הָיוּ שָׁם**
23 **שְׁנֵי עֵדִים[6] - הֲרֵי הַבְּהֵמָה אוֹ הָעוֹף[7] נִסְקָלִין[8] וּבְשָׂרָן**
24 **אָסוּר בַּהֲנָאָה[9], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּאֵלּוּ שֶׁהֵן אֲסוּרִין**
25 **לַגָּבוֹהַּ[10]. וּבַמָּה אָמְרוּ[11] שֶׁהֵן אֲסוּרִין לַמִּזְבֵּחַ? כְּשֶׁהָיוּ**
26 **מֻתָּרִין לְהֶדְיוֹט. כְּגוֹן שֶׁהָיָה שָׁם עֵד אֶחָד בִּלְבַד**
27 **וְהַבְּעָלִים שׁוֹתְקִין, אוֹ עַל פִּי הַבְּעָלִים אַף עַל פִּי**
28 **שֶׁאֵין עֵד כְּלָל[12]. הָיָה שָׁם עֵד אֶחָד וְהַבְּעָלִים**
29 **מַכְחִישִׁין אוֹתוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין אַף לַמִּזְבֵּחַ[13].**

6) ראה בכורות מא, א. תמורה כח, א. זבחים עא, א. וקידושין נז, ב. 7) לענין נרבע והמית את האדם, אבל לא לענין רובע שאין עוף רובע אשה (זבחים פה: וראה למעלה). 8) שנאמר ברובע ונרבע (ויקרא כ, טו־טז) "ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה מות יומת, ואת הבהמה תהרגו. ואשה אשר תקרב אל כל בהמה לרבעה אותה, והרגת את האשה ואת הבהמה, מות יומתו דמיהם בם". ואמרו ב'ספרא' קדושים פי"א כי מיתות אלו הם בסקילה, ונאמר אצל שור שהמית את האדם (שמות כא, כח) "וכי יגח שור את איש או את אשה ומת, סקול יסקל השור ולא

יאכל את בשרו" ואמרו במכילתא דרשב"י שם "אחד שור ואחד כל בהמה וחיה ועוף". 9) אפילו אם שחטן. שכתוב לענין שור שהמית את האדם (שמות שם) "ולא יאכל את בשרו", ואמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר (בפסחים כא: וב"ק מא. וחולין קיד. וקידושין שם) "כל מקום שנאמר לא יאכל לא תאכל לא תאכלו, אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה, עד שיפרט לך הכתוב כדרך שפירט לך בנבילה". וגם רובע ונרבע אסורים בהנאה, ראה קידושין שם. וזה נלמד משור שהמית, ראה בריטב"א שם. 10) ראה זבחים ע, ב - במשנה. 11) תמורה כח, א - במשנה, ראה בהלכה הקודמת, ופ"ג ה"ו. 12) שאמרו (בבא־קמא מד.) "כמיתת הבעלים, כך מיתת השור", ומיתת בעלים היא בשני עדים (ראה רש"י קידושין סו.) אבל להקרבה אסור אפילו בעד אחד, או בבעלים, ראה בכורות ותמורה וקידושין שם. 13) בקידושין שם: "ואמר אביי, אמר לו עד אחד שורך נרבע והלה שותק – נאמן", הרי שאינו נאמן אלא אם הבעל שותק, אבל אם היה מכחיש אינו נאמן (כסף־משנה). וראה גם רש"י שם ד"ה לאו לגבי מזבח קיימי.

1 **ג. בְּהֵמָה שֶׁשִּׁחֲקוּ בָּהּ וְהִגִּיחוּהָ עַד שֶׁהֵמִיתָה אֶת**
2 **הָאָדָם - הֲרֵי זוֹ כְּשֹׁרָה לַמִּזְבֵּחַ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא**
3 **כַּאֲנוּסָה[14]. אֵין הַבְּהֵמָה נִפְסֶלֶת מִשּׁוּם רוֹבֵעַ אוֹ נִרְבָּע**
4 **עַד שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם שֶׁרְבָעָהּ[15] בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם**
5 **אֶחָד[16]. בֵּין יִשְׂרָאֵל בֵּין עוֹבֵד כּוֹכָבִים[17] [בֵּין[18]]**
6 **עֶבֶד[19], הוֹאִיל וּרְבָעָהּ אָדָם נִפְסֶלֶת. וְאִם הָאָדָם הוּא**
7 **שֶׁנִּרְבַּע מִן הַבְּהֵמָה - אֵינָהּ נִפְסֶלֶת עַד שֶׁתִּהְיֶה**
8 **הָאִשָּׁה הַנִּרְבַּעַת בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[20], אוֹ יְהֵא**
9 **הָאִישׁ הַנִּרְבָּע בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[21].**

14) בבבא־קמא מ, ב - נחלקו בזה רב ושמואל, ופסק כרב שהלכה כמותו באיסורין (כסף־משנה). ואין זה דומה לוולד בהמה שהמיתה את האדם, שהוולד היה באונס, ובכל זאת הוא אסור לקרבן (ראה למעלה פ"ג הי"ב) – שכאן כל עצם הפעולה היה באונס, ואילו שם היה עצם ההריגה ברצון. וראה ב'הר המוריה'. 15) התחיל ב"רובע" ופירש תחלה "נרבע", ואילו רובע יפרש להלן בסמוך. 16) אבל בפחות מזה אין ביאתו ביאה, ואינו פוסל למזבח (משנה, נדה מה.). 17) ובזה אפילו רבעה בשני עדים (ראה למעלה ה"ב), שהרי הגוי שרבע בהמה, אינה נהרגת על ידו (ראה בפ"ט מהל' מלכים ה"ו). ומקור לדבר זה, שאף הנרבעת לגוי אסורה למזבח, הוא בעבודה זרה כב, ב (הובא למעלה פ"ג הט"ו) כי "לוקחין מהן (= מהגויים) בהמה לקרבן, ואין חוששין לא משום רובע ולא משום נרבע ולא משום מוקצה ולא משום נעבד", הרי שאם ידוע שהגוי רבעה – אסורה למזבח. 18) כן הוא בדפוסי רומי וויניציאה, ובדפוס מג"ע, שהובא ב'מעשה רוקח'. 19) עבד כנעני שחייב במצוות כאשה, ואם הגוי אוסרה ברביעתו, כל־שכן שהעבד אוסרה. 20) אבל בפחות מזה אין זו ביאה, ראה בנדה מד, ב: "בת שלש שנים ויום אחד מתקדשת בביאה וכו', בא עליה אחד מכל העריות האמורות בתורה, מומתין עליה והיא פטורה, פחות מכן כנותן אצבע בעין", ואמרו בסנהדרין נה, ב - שגם בהמה בכלל "אחד מכל העריות". וסובר רבינו כי כשם שלא מומתין על ידה אלא אם היא בת שלש שנים ויום אחד, כמו כן לא נאסרת למזבח עד שתהיה בת שלש שנים ויום אחד, וכן הוא ב'תוספות' שם סוף ד"ה וחייבין. אבל הראב"ד בהשגות כתב, שכיון שלענין קטן שבעל, אמרו במשנה (נדה מה.) "בן תשע שנים ויום אחד וכו' ופוסל את הבהמה מעל גבי המזבח", ואילו לענין בת שלש שנים ויום אחד, לא אמרו במשנה שפוסלת את הבהמה מעל גבי המזבח, וכמו כן לא אמרו כן לענין קטן שנבעל – מתוך זה נראה, כי רק אם האדם הוא הרובע צריך שיהיה בן תשע שנים ויום אחד, שבפחות אין הבהמה נהנית, ואין זו ביאה, אבל אם הרובע הוא בהמה והנרבע הוא אדם, אפילו בפחות מבן תשע שנים ויום אחד בזכר, ופחות משלש שנים ויום אחד בנקבה – הבהמה נאסרת, שהבהמה נהנית גם בפחות מבן תשע ובפחות מבן שלוש. 21) אף־על־פי שבמשנה (נדה, שם) לא אמרו כן אלא אם הקטן הוא הרובע – סובר רבינו שאין לחלק ביניהם. וראה למעלה בדעת הראב"ד.

10 **ד. מֵאֵימָתַי תִּפָּסֵל הַבְּהֵמָה אוֹ הָעוֹף מִשּׁוּם מֻקְצֶה?**
11 **מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ בָּהֶן הַכְּמָרִים[22] מַעֲשֶׂה[23], כְּגוֹן שֶׁיִּגְזְזוּ אוֹתָהּ**
12 **אוֹ יַעַבְדוּ בָּהּ לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה[24]. אֲבָל בִּדְבָרִים[25]**
13 **אֵינוֹ נַעֲשֶׂה מֻקְצֶה, שֶׁאֵין הֶקְדֵּשׁ לַעֲבוֹדָה זָרָה[26].**

22) הם המשמשים בבית עבודה־זרה. 23) כרבא בר רב אדא אמר רב יצחק (תמורה כט.) ש"אין מוקצה אסור אלא עד שיעבדו", ונראה שרבינו גרס שם "אין מוקצה אסור אלא משיעבדו", וכן הוא בתוספתא עבודה זרה פ"ה (צוקרמנדל עמ' 469 5) "מאימתי נקרא מוקצה, משנעשה בו מעשה". וכן הוא שם בתמורה פ"ד (עמוד 555 26) וכפי פירוש ראשון ברש"י שם. והראב"ד השיג על רבינו מכח הנוסחא שלפנינו, ופירשה להיפך, שאינו אסור אלא עד שיעבדו, אבל לאחר מכאן - מותר, וכפי הפירוש השני שברש"י. ועי' כסף־משנה. 24) כלומר, גוזז צמרה לשם עבודה־זרה או משתמש עמה לצרכיה, כגון משיכת קרון או עבודה אחרת לצורך עבודה־זרה (תמורה שם, מימרא של רבי יוחנן). 25) כלומר, הקצאה בדיבור בלבד. 26) אלא במעשה, גמרא שם ותוספתא שם ושם.

14 **ה. הָרוֹבֵעַ וְהַנִּרְבָּע, בֵּין שֶׁהָיְתָה הַבְּהֵמָה שֶׁלּוֹ בֵּין**
15 **שֶׁהָיְתָה שֶׁל חֲבֵרוֹ, בֵּין בְּאֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן, בֵּין בְּזָדוֹן**
16 **בֵּין בִּשְׁגָגָה, בֵּין לִפְנֵי הֶקְדֵּשָׁהּ בֵּין לְאַחַר הֶקְדֵּשָׁהּ -**
17 **הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לַמִּזְבֵּחַ[27]. אֲבָל הַמֻּקְצֶה, אִם הָיָה שֶׁלּוֹ**
18 **וְהֻקְצָה קֹדֶם שֶׁיֻּקְדַּשׁ - נִפְסָל; הֻקְצָה שֶׁל חֲבֵרוֹ אוֹ**
19 **שֶׁהֻקְצָה שֶׁלּוֹ אַחַר שֶׁהֻקְדַּשׁוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; שֶׁאֵין**
20 **אָדָם מַקְצֶה דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ[28].**

27) תוספתא, תמורה שם: "הנרבע בין משלו ובין משל חבירו, בין לפני הקדשו בין לאחר הקדשו, בין בשוגג בין במזיד, בין באונס ובין ברצון - פסול לגבי מזבח". ובתוספתא בבא־קמא פ"ד (עמ' 353 4) אמרו: "רובע ונרבע, בין משלו ובין משל חבירו וכו'". וראה ב'קרית ספר'. 28) תוספתא, עבודה זרה סוף פ"ו, "(מ)מוקצה שלו אסור (כן הוא בכת"י ווין ובדפוס ראשון), ושל חבירו מותר (כן הוא שם ושם), לפני הקדשו אסור, לאחר הקדשו

מותר", וראה גם בתוספתא, תמורה שם: "מוקצה שלו אסור, ושל חברו מותר".

1 **ו. הַנֶּעֱבָד, בֵּין שֶׁעָבַד שֶׁלּוֹ בֵּין שֶׁל חֲבֵרוֹ, בֵּין בְּאֹנֶס**
2 **בֵּין בְּרָצוֹן, בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה, בֵּין לִפְנֵי הֶקְדֵּשׁ**
3 **בֵּין לְאַחַר הֶקְדֵּשׁ - הֲרֵי זֶה אָסוּר[29]; וְיִרְעֶה עַד שֶׁיִּפֹּל**
4 **בּוֹ מוּם קָבוּעַ וְיִפָּדֶה בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[30]. וְהַנֶּעֱבָד -**
5 **הוּא וְכֹל מַה שֶּׁעָלָיו אֲסוּרִין לַמִּזְבֵּחַ[31]; שֶׁכָּל צְפוּי[32]**
6 **נֶעֱבָד אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה[33]. אֲבָל הַמֻּקְצֶה - הוּא אָסוּר,**
7 **וּמַה שֶּׁעָלָיו מֻתָּר לַמִּזְבֵּחַ[34].**

29) תוספתא, תמורה שם: "ונעבד בין משלו ובין של חבירו, בין לפני הקדשו ובין לאחר הקדשו, בין בשוגג ובין במזיד - פסול לגבי מזבח, באונס כשר, ברצון פסול (מילים אלו סותרות למה שכתוב בסיפא, וראה ב'כסף משנה' ב'חסדי דוד' וב'יחוסי תנאים ואמוראים' ערך ר' הלל בריה דר' ולס). איזהו נעבד, כל שעובדין אותו, בין באונס ובין ברצון". וכן הוא גם בברייתא עבודה זרה נד, א: "איזהו נעבד, כל שעובדים אותו בין בשוגג ובין במזיד בין באונס ובין ברצון", וראה גם תוספתא עבודה זרה פ"ו: "איזהו נעבד, כל שעובדין אותו בין בשגגה בין במזיד". ופירוש "באונס", שאנסוהו הגוים לעבוד את הבהמה, ואין צריך שיעשה בה מעשה, ואפילו בבהמת חבירו, ולא כמו שאמרו בגמרא עבודה זרה, שם: "בהמת חבירו צריך לעשות בה מעשה כדי לאסרה", ולא כמו שמחלק ה'כסף משנה' שרק לאסרה להדיוט צריך מעשה, אבל לאסרה לגבוה אין צריך מעשה, שהרי רבינו פסק למעלה פ"ח מהל' עבודה זרה ה"א כי אף שעשה מעשה בבהמת חבירו, לא אסרה להדיוט שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אבל סמך על דברי ה'ירושלמי' (כלאים פ"ז ה"ג) כי "הנעבד אע"פ שאינו נאסר להדיוט (שהרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ראה גם להלן הט"ו) נאסר לגבוה", ולפי זה אין הבדל בין אם עשה מעשה ובין אם לא עשה מעשה, שלגבוה אסור לעולם ('אור שמח', וראה להלן ה"ז לענין מעיין). 30) למעלה פ"ג ה"י. 31) משנה, תמורה כח, א: "הנעבד וכו' הוא ומה שעליו אסור". 32) כלומר, מה שעליו כגון כסף וזהב וכו'. 33) להדיוט, שנאמר (דברים ז, כה) "לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך" (תמורה כח:). ומכיון שאסור להדיוט נאסר גם לגבוה, שנאמר (יחזקאל מה, טו) "ממשקה ישראל, למנחה ולעולה ולשלמים". ואמרו (פסחים מח. מנחות ה. ו. חולין צ: ותמורה כט.) מן המותר לישראל, ולא מהאסור לישראל, אבל הנעבד עצמו, אף כי מותר לישראל בהנאה (פ"ח מהל' עבודה זרה ה"א), אסור למזבח, שנמעט מן הפסוק (ראה למעלה פ"ג ה"ו), ולפי זה אפילו אם לא היה הציפוי על הנעבד, בשעה שעבדו אותו, הרי הוא אסור למזבח. אבל ראה בפירוש המשנה בתמורה שם, שכתב רבינו הטעם למה שאמרו שמה שעליו אסורים למזבח, משום שגם הכסף והזהב נעבד, מה־שאין־כן כסף וזהב של המוקצה שלא נעבד – הרי הוא מותר. נשמע מדבריו, כי הכסף והזהב של הנעבד שלא היה עליו בשעה שנעבד – מותר למזבח. 34) משנה, תמורה כח, א. שהמוקצה עצמו אסור משום שעשו בו מעשה (ראה למעלה ה"ד), אבל במה שעליו לא עשו מעשה (פירוש המשנה, שם). ומטעם "כסף וזהב עליהם" גם כן אין לאסור, שלא נאמר כן אלא על עבודה־זרה עצמה, ולא על משמשיה ('קרית ספר').

8 **ז. הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְהַר[35], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר**
9 **בַּהֲנָאָה[36] - הֲרֵי אֲבָנָיו אֲסוּרִין לַמִּזְבֵּחַ[37]. וְכֵן**
10 **הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְמַעְיָן הַנּוֹבֵעַ בְּאַרְצוֹ[38] - הֲרֵי מֵימָיו**
11 **פְּסוּלִין לְנַסֵּךְ[39]. אֲשֵׁרָה[40] שֶׁבְּטֵלָה[41] - אֵין מְבִיאִין**
12 **מִמֶּנָּה גְּזָרִים לַמַּעֲרָכָה[42]. וְכֵן הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לִבְהֵמָה -**
13 **כְּשֵׁם שֶׁנִּפְסְלָה לַמִּזְבֵּחַ, כָּךְ צֶמֶר שֶׁלָּהּ פָּסוּל לְבִגְדֵי**
14 **כְּהֻנָּה, וְקַרְנֶיהָ פְּסוּלִין לַחֲצוֹצְרוֹת[43], וְשוֹקֶיהָ[44]**
15 **לַחֲלִילִין, וּבְנֵי מֵעֶיהָ לְנִימִין[45], הַכֹּל פָּסוּל[46].**

35) לפי מה שכתבנו להלן גבי מעיין, צריך לפרש גם כאן בהר שלו. 36) להדיוט, ראה בהל' עבודה זרה שם, כי "כל שאין בו תפיסת יד אדם ולא עשהו אדם אף־על־פי שנעבד, הרי זה מותר בהנאה". 37) כלומר, אסור לבנות מזבח מאבני ההר, והיא בעיית רמי בר חמא בעבודה זרה מו, א: "המשתחוה להר, אבניו מהו למזבח (אם מותר לבנות מהן מזבח או לא – רבינו חננאל) ופשטה רבא (שם מו:) מקל־וחומר: "ומה אתנן שמותר בתלוש להדיוט, אסור במחובר לגבוה, דכתיב (דברים כג, יט) לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב, לא שנא תלוש ולא שנא במחובר, נעבד שאסור בתלוש להדיוט, אינו דין שאסור במחובר לגבוה". 38) כלומר, נובע ברשותו, וכמו כן המים נשארים בתוך שדותיו ואינם יוצאים מחוץ לשדותיו, אבל אם נובע ברשות הרבים אין המים נאסרים (שם מז. נט.), וכמו כן בנובע בשדה אחר, אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. ואף־על־פי שבבהמה פסק רבינו למעלה ה"ו, שלגבי קרבן אדם אוסר דבר שאינו שלו – במחובר אין הדבר כן, שהרי איסור מחובר לגבוה נלמד בקל־וחומר מאתנן (ראה למעלה), ואתנן אינו שייך אלא בבהמה שלו, ולא בבהמה של אחרים ('אור שמח'). 39) שם מז, א: "בעי רבה, המשתחוה למעיין, מימיו מהו לנסכים וכו', למיא דקמיה קא סגיד, וקמאי קמאי אזלו (= למים שהוא רואה עכשיו לפניו השתחוה, והרי הלכו להם – רש"י שם) או דילמא לדברונא דמיא קא סגיד" (= לקילוח של נהר והילוכו השתחוה, והרי כל הנהר נעבד – רש"י שם) ולא נפשטה, ומספק פסק רבינו לחומרא (כסף־משנה. והלחם־משנה תמה על זה למה לא כתב, שבדיעבד הורצה כמו שכתב בכל הספיקות, ראה להלן הי"ב). 40) אילן שעבדו אותו לשם עבודה־זרה. 41) שהגוי ביטל אותה מלהיות עבודה־זרה, שמותרת בהנאה להדיוט (פ"ח מהל' עבודה זרה ה"ח). 42) 'ירושלמי' ביכורים פ"א ה"ב: "הכל מודים באשרה שבטלה, שאין מביאים ממנה גזירים למערכה" (ראה משנה־למלך). 43) כלומר, לשופרות, ראה שבת לו, א - ששופרות נקראים חצוצרות. 44) כלומר, העצם של השוק פסול לעשותו חליל, שיחללו בו הלוים במקדש בשעת שמחת בית השואבה (ראה סוכה נ. במשנה). 45) כלומר, פסול לנימים של כינור (ראה שם נא:). 46) כל אלו הן בעיות שלא נפשטו במס' עבודה זרה מז, א.

16 **ח[47]. כֹּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שֵׁם לַעֲבוֹדָה זָרָה - לֹא יֵעָשֶׂה**

לְמִלְאֶכֶת הַקֹּדֶשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר בַּהֲנָאָה[48].
[49]אִי זֶהוּ אֶתְנָן?[50] הָאוֹמֵר לְזוֹנָה: הֵא לִיךְ דָּבָר זֶה בִּשְׂכָרֵךְ[51]. אֶחָד זוֹנָה כּוּתִית[52] אוֹ שִׁפְחָה[53] אוֹ יִשְׂרְאֵלִית שֶׁהִיא עֶרְוָה עָלָיו אוֹ מֵחַיָּבֵי לָאוִין[54]. אֲבָל הַפְּנוּיָה[55], אֲפִלּוּ הָיָה כֹּהֵן[56] - אֶתְנַנָּהּ מֻתָּר[57]. וְכֵן אִשְׁתּוֹ נִדָּה - אֶתְנַנָּהּ מֻתָּר, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא עֶרְוָה[58].

47) נראה שתחילת ה"ח צריכה להיות להלן לפני "איזהו אתנן" ('הגהות בן אריה'). 48) הוא כלל ונתינת טעם להקודם, ראה ב'הר המוריה'. 49) כן צריך להיות, כנ"ל. 50) ראה למעלה פ"ג ה"ז, כי אתנן זונה אסור למזבח. 51) משנה, תמורה כט, א. 52) תמורה כט, ב. ולמדו זאת בגזירה־שוה "תועבה – תועבה". נאמר באתנן (דברים כג, יט) "לא תביא אתנן זונה וגו' כי תועבה ה' אלקיך", ונאמר (ויקרא יח, כט) "כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה". מה להלן (= ויקרא) עריות שאין קידושין תופסין בה, הכי נמי (=באתנן) אין קידושין תופסין בה", ובגויה אין קידושין תופסין, ראה בקידושין סו, ב - במשנה. 53) תמורה כט, א - במשנה: "וכן האומר לחבירו הוליך טלה זה ותלין שפחתך אצל עבדי, רבי אומר אינו אתנן, וחכמים אומרים אתנן". ובגמרא (שם ל.) אמר שמואל בר רב יצחק, כי דברי המשנה הם בעבד עברי, ובאין לו אשה ובנים שאסור בשפחה (ראה להלן ה"י), הרי שלדעת חכמים אתנן שפחה הרי הוא אתנן. 54) כגון כהן גדול הבא על האלמנה. ודעת רבינו ברורה, כי אין אתנן נאסר אלא־אם־כן היתה ביאת עבירה, וראיה לכך ממה שהקשו שם על המשנה הנ"ל "והא שפחה לעבד מישרא שרי", והוא לפי דברי כולם, והמחלוקת של אביי ורבא שם כט, ב - דלדברי אביי אין איסור אתנן זונה ישראל אלא אם היא מעריות, שאין תופסין בהן קידושין, אבל אם היא מחייבי לאוין שתופסין בהן קידושין – אין אתננה אסור, ורבא סובר שאפילו בחייבי לאוין, אף שתופסין בהן קידושין, אתננה אסור, לפי שלומדים זונה ישראלית מזונה גויה, מה זונה גויה אתננה אסור, אף זונה ישראלית אתננה אסור. ופסק רבינו כרבא. 55) דפנוי הבא על הפנויה לא עשאה זונה (ראה תמורה, שם). 56) שנאמר אצלו (ויקרא כא, ז) "אשה זונה וחללה לא יקחו", אין הבא על הפנויה נחשבת לזונה אף לכהן. 57) שפנוי הבא על הפנויה לא עשאה זונה, ולא כרבי אליעזר, ראה תמורה שם. 58) כיון שמותרת לו לאחר זמן, וכרבי ורב (תמורה שם, ועי' רש"י שם ד"ה הבאות לו).

ט. נָשָׁא[59] אַחַת מֵחַיָּבֵי לָאוִין - כֹּל שֶׁיִּתֵּן לָהּ מֵחֲמַת בְּעִילָה[60] הֲרֵי זֶה אֶתְנָן וְאָסוּר. וְהַזְּכוּר[61] - אֶתְנָנוֹ אָסוּר[62]. נָתְנָה הָאִשָּׁה אֶתְנָן לַבּוֹעֵל - הֲרֵי זֶה מֻתָּר מִשּׁוּם אֶתְנָן[63].

(תמורה שם, ברייתא של רבי): "ושנתן לה שכר להפקעתה (= שכר בטלה) וכו' מותרין", וראה ב'כסף משנה' ו'מרכבת המשנה'. 61) הבא על הזכר. 62) מס' תמורה שם, דברי רב. 63) שם דברי רבי. ואף־על־פי שאין ראיה לדבר, זכר לדבר "ובתתך אתנן, ואתנן לא ניתן לך ותהי להפך" (יחזקאל טז, לד), וממה שנאמר "להפך" נשמע שאין קרוי אתנן אלא מאיש לאשה ולא להיפך (שם).

י. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: הֵא לִךְ דָּבָר זֶה וְתָלִין שִׁפְחָתְךָ אֵצֶל עַבְדִּי הָעִבְרִי - הֲרֵי זֶה אֶתְנָן. וְהוּא שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה וּבָנִים; אֲבָל אִם יֵשׁ לוֹ אִשָּׁה וּבָנִים - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בְּשִׁפְחָה כְּנַעֲנִית[64], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[65]. וְהוּא הַדִּין בְּאוֹמֵר לְזוֹנָה: הֵא לִיךְ דָּבָר זֶה וְהִכָּעֲלִי לִפְלוֹנִי הַיִּשְׂרְאֵלִי - הֲרֵי זֶה אֶתְנָן[66].

64) ואין זה אתנן זונה. ראה תמורה שם במשנה: "וכן האומר לחבירו הוליך טלה זה ותלין שפחתך אצל עבדי, רבי אומר אינו אתנן, וחכמים אומרים אתנן". ובגמרא (שם ל.) שאלו: "והא שפחה לעבד משרא שרי וכו', אמר שמואל בר רב יצחק וכו' בעבד עברי וכו' וכגון דלית ליה אשה ובנים, דתניא אין לו אשה ובנים, אין רבו מוסר לו שפחה כנענית, יש לו אשה ובנים, רבו מוסר לו שפחה כנענית". 65) בפ"ג מהל' עבדים ה"ד. 66) כלומר, לא רק באדון ועבד (שהאדון זוכה במעשה ידיו של העבד, וחייב בכל צרכי העבד) אמרו חכמים, שהאתנן שנתן האדון אסור, אף כי העבד הוא הבועל ולא האדון, אלא אפילו בשני אנשים שאין לאחד שום קשר עם השני, ואחד נתן אתנן עבור בעילת השני – גם אתנן זה אסור, מכיון שניתן עבור בעילת איסור, ולא חשוב מי הוא הנותנו. וראה כסף־משנה.

יא. פָּסַק עִם הַזּוֹנָה לִתֵּן לָהּ טָלֶה אֶחָד וְנָתַן לָהּ הַרְבֵּה, אֲפִלּוּ נָתַן אֶלֶף - כֻּלָּן אֶתְנָן וַאֲסוּרִין לַמִּזְבֵּחַ[67]. נָתַן לָהּ אֶתְנַנָּהּ וְלֹא בָּא עָלֶיהָ, אֶלָּא אָמַר לָהּ: יְהִי אֶצְלֵךְ עַד שֶׁאָבוֹא עָלַיִךְ - כְּשֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ יֵאָסֵר[68]. קָדְמָה וְהִקְרִיבַתּוּ קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ - כָּשֵׁר[69]. [וְאִם הָיְתָה חַיֶּבֶת קָרְבָּן - יָצְאָה יְדֵי חוֹבָתָהּ.] וְהוּא שֶׁיֹּאמַר לָהּ בְּעֵת שְׁנָתַן: אִימָתַי שֶׁתִּרְצִי לִי קְנִי אוֹתוֹ מֵעַכְשָׁיו[70]; אֲבָל אִם לֹא אָמַר לָהּ כֵּן[71] - אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהַקְרִיב דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלָּהּ[72].

67) ראה תמורה שם, במשנה: "האומר לזונה הוליך טלה זה בשכרך, אפילו הן ק' - כולן אסורין", ובגמרא שם: "היכי דמי, אילימא דשקלה אגרא (= שלקחה בשכרה) מאה בהמות, פשיטא דכולהו אסירי, מה לי חד מה לי מאה, לא צריכא דשקלה אגרא חדא ויהיב לה מאה, דכולהו מכח אתנן קאתי". 68) שם אמרינן: "תנו רבנן, נתן לה ולא בא עליה וכו' אתננה מותר, נתן לה ולא בא עליה - אתננה קרית להו? וכו', אלא הכי קתני נתן לה ואחר־כך בא עליה וכו', אתננה מותר, וליחול עליה אתנן למפרע? אמר רבי אלעזר, שקדמה והקריבתו" (וכן הוא בעבודה זרה סב: סג.), הרי שרק אם בשעה שבא עליה כבר לא היה האתנן קיים, אבל אם בשעה שבא עליה היה אתנן בידה, הרי זה אתנן ואסור. 69) ראה

59) למד זאת מנדה שלמעלה (הלכה הקודמת) שאף־על־פי שהיא אשתו, היה מקום לומר שאתננה אסור אם לא שהיא מותרת לו לאחר זמן, ומכאן שבחייבי לאוין, אף־על־פי שנשאה לאשה, אתננה אסור, שהרי לא תהיה מותרת לא לעולם ('הר המוריה'). 60) אבל אם נתן לה שלא מחמת בעילה, אלא מחמת שביטלה ממלאכתה, אין זה אתנן

יב. קָדְמָה וְהִקְדִּישַׁתּוּ קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ[73] וְאַחַר כָּךְ בָּא עָלֶיהָ - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם הוּא אֶתְנָן[74], הוֹאִיל וּבָא עָלֶיהָ קֹדֶם שֶׁתַּקְרִיבֶנּוּ[75], אוֹ אֵינוֹ אֶתְנָן, שֶׁהֲרֵי הִקְדִּישַׁתּוּ קֹדֶם בִּיאָה[76]. לְפִיכָךְ[77] לֹא יִקְרַב[78], וְאִם קָרַב - נִרְצָה[79].

73) ועדיין לא הקריבתו. 74) בעיית רב הושעיא בתמורה ועבודה זרה שם, ולא נפשטה. 75) והרי הטלה קיים בשעת ביאה. 76) והרי קיימא־לן "אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט", והרי זה כאילו הקריבתו כבר. 77) כיון שהדבר ספק. 78) מספק. 79) כן דעת רבינו בכל הספיקות בעניני הקרבנות, ראה להלן פ"ז מהל' תמידין ומוספין ה"כ.

יג. בָּא עָלֶיהָ וְלֹא נָתַן לָהּ, וּלְאַחַר זְמַן נָתַן לָהּ, אֲפִלּוּ אַחַר כַּמָּה שָׁנִים - הֲרֵי זֶה אֶתְנָן. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּכוּתִית שֶׁאָמַר לָהּ: הִבָּעֲלִי לִי בְּטָלֶה זֶה, שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה מְשִׁיכָה[80], אוֹ בְּיִשְׂרְאֵלִית[81] שֶׁהָיָה הַטָּלֶה בַּחֲצָרָהּ[82] וְאָמַר לָהּ: אִם לֹא אֶתֵּן לָךְ מָעוֹת בְּיוֹם פְּלוֹנִי - הֲרֵי הוּא שֶׁלָּךְ[83]; אֲבָל אִם אָמַר לָהּ 'הִבָּעֲלִי לִי בְּטָלֶה' סְתָם, וּבָא עָלֶיהָ, וּלְאַחַר זְמַן שָׁלַח לָהּ טָלֶה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר מִשּׁוּם אֶתְנָן[84].

80) כלומר, שהרי הגוי קונה גם בכסף וגם במשיכה (ראה פ"א מהל' זכיה ומתנה הי"ד, ועיי"ש בהערה פח), וכיון שאומר לה הבעלי לי בטלה זה, הרי היא קונה את הטלה בביאה זו, אף כי נתן לה את הטלה לאחר זמן והרי זה אתנן זונה, וראה להלן בסמוך. 81) שאינה קונה אלא במשיכה או בהגבהה (ראה בפ"ג מהל' מכירה ה"א). 82) וחצרו של אדם קונה לו (פ"ד מהל' זכיה ומתנה ה"ח). 83) ראה בתמורה כט, א. ועבודה זרה סב, ב - בברייתא: "בא עליה ולא נתן לה אתננה מותר", ובגמרא שם: "מאי יהיב לה, אלא הכי קתני וכו' בא עליה ואחר־כך נתן לה אתננה מותר", והקשו (שם כט: , ושם סג.) "והתניא, בא עליה ונתן לה ואפי' עד וכו' אתננה אסור וכו', לא קשיא הא דאמר לה הבעלי בטלה זה, הא דאמר לה הבעלי בטלה סתם. טלה זה והא מחוסר משיכה, בזונה גויה דלא קניא במשיכה. ואיבעית אימא, אפילו בזונה ישראלית, כגון דקאי בחצרה וכו' דשוויה לא אפותיקי, ואמר לה אם עוד יום פלוני יהבינא לך זוזי מוטב, ואם לאו טלה באתנך", וראה 'מאירי' עבודה זרה שם, שגרס "בזונה גויה דלא בעיא משיכה". וכן הוא ב'מאירי' קידושין יד, ב (והוסיף כי אלו הגורסים "דלא קניא במשיכה", גירסא משובשת היא) וכן הגירסא בכת"י ספרדי עבודה זרה שם, וכן גרס רבינו. 84) שם בגמרא, שאין אתנן אלא המיוחד בשעת ביאה.

יד. אֵין אָסוּר מִשּׁוּם אֶתְנָן וּמְחִיר[85] אֶלָּא גּוּפָן[86], לְפִיכָךְ אֵינוֹ חָל אֶלָּא עַל דָּבָר הָרָאוּי לִקְרַב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, כְּגוֹן בְּהֵמָה טְהוֹרָה וְתוֹרִין וּבְנֵי יוֹנָה וְיַיִן וְשֶׁמֶן וָסֹלֶת[87]. נָתַן לָהּ מָעוֹת וְלָקְחָה בָּהֶן קָרְבָּן - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[88].

85) ראה להלן הט"ז, אי זה הוא מחיר כלב. 86) משנה תמורה ל, ב. שנאמר (דברים כג, יט) "לא תביא אתנן זונה", אתנן גופיה הוא שאסור, ולא חילופיו ('קרית ספר'). 87) אבל אם נתן לה ענבים, זיתים וחטים, הרי אלו כשרים לקרבן, שכבר נשתנו, ראה להלן הט"ו. 88) שם במשנה.

טו. נָתַן לָהּ חִטִּים וַעֲשָׂאָתַן סֹלֶת, זֵיתִים וַעֲשָׂאָתַן שֶׁמֶן, עֲנָבִים וַעֲשָׂאָתַן יַיִן - הֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִים, שֶׁכְּבָר נִשְׁתַּנּוּ[89]. נָתַן לָהּ בְּהֵמַת קָדָשִׁים[90] בְּאֶתְנַנָּהּ - לֹא נֶאֱסְרָה לַמִּזְבֵּחַ[91]. וַאֲפִלּוּ מִנָּה אוֹתָהּ עַל פִּסְחוֹ[92] וְעַל חֲגִיגָתוֹ[93] בְּאֶתְנַנָּהּ - לֹא נִפְסְלוּ הַמֻּקְדָּשִׁין, שֶׁכְּבָר זָכָה בָּהֶן גָּבוֹהַּ מִשָּׁעָה שֶׁהִקְדִּישָׁן[94]. וְכֵן אִם נָתַן לָהּ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ - לֹא פְּסָלוֹ, שֶׁאֵין אָדָם אוֹסֵר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ[95], אֶלָּא אִם כֵּן נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים[96]. אֲבָל אִם נָתַן לָהּ עוֹפוֹת[97], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מֻקְדָּשִׁין[98] - אֶתְנָן חָל עֲלֵיהֶם וַאֲסוּרִים[99]. וּמִדִּבְרֵי קַבָּלָה הוּא דָּבָר זֶה[100].

89) תמורה שם, בברייתא. וכבית הלל שדרשו ממה שנאמר (שם) "לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלקיך לכל נדר, כי תועבת ה' אלקיך גם שניהם" — "שניהם" ולא שינוייהם, וראה להלן הי"ח בשינוי "מחיר כלב". 90) כלומר, בהמה שהקדישה לפני הנתינה. 91) תמורה שם, במשנה: "נתן לה מוקדשין, הרי אלו מותרין". 92) ראה להלן בסמוך. 93) היא חגיגת ארבעה עשר בניסן, ראה בפ"י מהל' קרבן פסח הי"ב. 94) ואין זה ממון שלו, ואינו יכול לתת לה באתננה. ושם בגמרא: "ויהיו מוקדשין, אתנן ומחיר חל עליהן, מקל־וחומר וכו' תלמוד־לומר (שם): "לכל נדר", להוציא את הנדור. טעמא דמעטינהו קרא, הא לא מעטינהו קרא, הוה אמינא כי יהיב לה מוקדשין, חל עליהן אתנן ומחיר, והא לאו ממוניה הוא, אמר רב הושעיא בממנה על פסחו, ורבי היא - דתניא "ואם ימעט הבית מהיות משה" (שמות יב, ד) החייהו משה, מכדי אכילה ולא מכדי מקח. רבי אומר, אף מכדי מקח שאם אין לו ממנה אחרים עמו על פסחו ועל חגיגתו, ומעותיו חולין שעל מנת כן הקדישו ישראל פסחיהן". ואמרו בפסחים צ, א - שרבה ורבי זירא נחלקו בביאור מחלוקתם, והמקיל בהם מפרש שלא נחלקו בעצים לצליית הפסח, ובמצה ומרור, שגם לחכמים לוקח בהם והמעות חולין — אלא בקונה במעות חלוק וטלית, ופסק רבינו פ"ד מהל' קרבן פסח הי"א כחכמים ולא כרבי (משנה־למלך שם). ולפיכך כתב כאן בטעם הלכה זו, שהם של הקדש, ולא כהברייתא בתמורה שם שמיעטה מן הפסוק "לכל נדר", כי ברייתא זו אליבא דרבי. וכוונת רבינו במה שכתב "ואפילו מנה אותה

על פסחו ועל חגיגתו", לומר, שגם פסח וחגיגה שיש אומרים שהם ממונו (רבי, כנ"ל) – אין זה לפי ההלכה אלא גם הם אינם אלא ממון הקדש. ועי' כסף־משנה כאן ובהל' קרבן פסח שם. 95) נלמד מדברי הגמרא שהובאו למעלה: "והא לאו ממוניה הוא". וראה גם למעלה ה"ה. 96) שאז קנתה הזונה ביאוש ושינוי רשות, כמבואר בפ"ה מהל' גניבה ה"ג ('הר המוריה'). 97) תורים ובני יונה. 98) כלומר, אפילו עופות שהקדישן לפני הנתינה. 99) בתמורה ל, ב - במשנה: "נתן לה מעות וכו' מותרין, יינות ושמנים וסלתות וכל דבר שכיוצא בו קרב על גבי המזבח אסור, נתן לה מוקדשין הרי אלו מותרים. עופות, הרי אלו אסורים. שהיה בדין מה אם המוקדשין שהמום פוסל בהן אין אתנן ומחיר חל עליהן, עוף שאין המום פוסל בו אינו דין שלא יהא אתנן ומחיר חל עליהם, תלמוד־לומר (דברים כג, יט) לכל נדר, להביא את העוף", ומפרש רבינו כי מדובר בעופות מוקדשין, שאם לא כן למה הפסיקה המשנה בבבא "נתן לה מוקדשין", ולא נשנו הדברים ביחד "יינות ושמנים וסלתות (ועופות)", אלא על־כרחנו כי העופות הם מוקדשין ('מעשה רוקח'). ועוד ראיה לכך, כי אם נאמר שהעופות הם חולין – אין זה קל־וחומר ממוקדשין לעופות, כי מוקדשין הם ממון גבוה, ולפיכך אין אתנן חל עליהם, אבל עופות שהם חולין אפשר שאתנן חל עליהם, אלא על־כרחנו כי מדובר בעופות מוקדשין (לחם־משנה). אבל הראב"ד מפרש כי "העופות" במשנה הם חולין, וכן פירש רש"י שם. 100) כלומר, מגזירת הכתוב "לכל נדר". אבל מצד הסברא, היינו אומרים "אין אדם אוסר דבר שאינו שלו" (לחם־משנה).

1 **טז. אֵי זֶה הוּא מְחִיר כֶּלֶב?[101] זֶה הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ:**
2 **הֵא לְךָ טָלֶה זֶה תַּחַת כֶּלֶב זֶה[102]. וְכֵן אִם הֶחֱלִיף כֶּלֶב**
3 **בְּבַהֲמָה בְּהֵמוֹת אוֹ עוֹפוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - כֻּלָּן אֲסוּרוֹת**
4 **לַמִּזְבֵּחַ[103].**

101) ראה למעלה פ"ג ה"ז כי מחיר כלב אסור למזבח. 102) משנה, שם. והיינו שמחליף הכלב בטלה. ושם בגמרא: "מחיר כלב, זהו חליפי כלב. וכן הוא אומר (תהלים מד, יג) תמכר עמך בלא הון ולא רבית במחיריהם", אלמא מחיר היינו דמים (רש"י שם). 103) פשוט הוא (כסף־משנה). ונלמד ממה שנאמר להלן בהי"ז, שעשרה שכנגד הכלב אסורים ('הר המוריה').

5 **יז. שְׁנֵי שֶׁחָלְקוּ[104], זֶה לָקַח עֲשָׂרָה טְלָאִים**
6 **וְזֶה לָקַח תִּשְׁעָה וְכֶלֶב אֶחָד - שֶׁעִם הַכֶּלֶב[105]**
7 **מַחֲרִין[106]; אֲבָל הָעֲשָׂרָה שֶׁכְּנֶגְדּוֹ: אִם יֵשׁ אֶחָד מֵהֶם**
8 **דָּמוֹ כִּדְמֵי הַכֶּלֶב אוֹ יָתֵר עַל דְּמֵי הַכֶּלֶב - מוֹצִיאוֹ**
9 **מִן הָעֲשָׂרָה כְּנֶגֶד הַכֶּלֶב וְיִהְיֶה מְחִירוֹ[107], וּשְׁאָרָן[108]**
10 **מַחֲרִים[109]; וְאִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן דָּמָיו פְּחוּתִין**
11 **מִדְּמֵי הַכֶּלֶב - הֲרֵי הָעֲשָׂרָה כֻּלָּן אֲסוּרִים[110].**

104) משנה, שם ל, א. 105) כלומר, תשעת הטלאים שנטל זה שנפל בחלקו הכלב. 106) שם במשנה. שהרי אינם חליפי הכלב. 107) כלומר, טלה זה יהיה "מחיר הכלב", ורק הוא אסור למזבח (שם בגמרא, ומובא להלן).

108) יתר תשעת הטלאים. 109) ב'תוספות' שם ד"ה ואידך, כתבו שזהו מטעם "ברירה". ואם כן צריך עיון, שהרי רבינו פסק שבדאורייתא אין ברירה (פ"ז מהל' מעשר ה"א). ועי' בלחם־משנה פ"ו מהל' בכורות ה"י. 110) במשנה, שם: "וכן שני שותפין שחלקו, אחד נטל עשרה ואחד תשעה וכלב, שכנגד הכלב אסור, ושעם הכלב מותר", ובגמרא שם הקשו: "ניפוק חדא להדי כלבא, והנך כולהו לישתרו, הכא במאי עסקינן כגון דטפי דמי כלב מחד מינייהו, והאי טיפונא (= היתר ששוה הכלב לעומת הטלה האחד) שדי בכולהו", וכולם נחשבים למחיר כלב.

12 **יח. נִשְׁתַּנָּה הַמְּחִיר, כְּגוֹן שֶׁהֶחֱלִיף כֶּלֶב בְּחִטִּים**
13 **וְנַעֲשׂוּ סֹלֶת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[111]. אֶתְנַן כֶּלֶב[112] וּמְחִיר**
14 **זוֹנָה[113] - מֻתָּרִין[114]. אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב - מֻתָּרִין**
15 **לְבֶדֶק הַבַּיִת[115], שֶׁהֲרֵי הֵן מִשְׁתַּנִּין. אֲבָל גּוּפָן שֶׁל**
16 **אֶתְנָן לֹא יֵעָשֶׂה רְקוּעִין[116] לַבַּיִת; שֶׁנֶּאֱמַר: לְכָל**
17 **נֶדֶר[117] - לְהָבִיא אֶת הָרְקוּעִים.**

111) שם ל, ב - בברייתא, וכבית הלל שדרשו ממה שנאמר (דברים שם) "לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלקיך לכל נדר, כי תועבת ה' אלקיך גם שניהם", "שניהם" ולא שינוייהם. וראה למעלה הט"ו לענין אתנן זונה. ולענין ולדותיהם שמותרין, מובא למעלה פ"ג הי"ב. וראה בכסף־משנה ובמשנה־למלך. 112) כלומר, בא על כלב ונותן לבעל הכלב טלה באתננו (ראה רש"י שם במשנה ל.). 113) כלומר, נתן לחבירו טלה תמורת שפחה זונה שיש לו (וראה רש"י שם). 114) שם במשנה: "אתנן הכלב ומחיר זונה, הרי אלו מותרין, שנאמר (דברים שם) "שניהם" – שניהם ולא ארבעה". 115) שאם למזבח מותרים אחר שנשתנו (למעלה בהלכה זו, ובהט"ו) קל־וחומר שמותרים לבדק הבית (כסף־משנה). 116) כחכמים בברייתא, שם. 117) בברייתא שם, למדו זאת חכמים ממה שנאמר (שם) "בית ה' אלקיך" – "לרבות את הריקועין", וצריך עיון (לחם־משנה).

יום חמישי י"ד כסלו ה'תשפ"ב

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יתבאר בו דין שאור ודבש שפסולים למזבח, ושאיסורם במה שהוא.

18 **א. שְׂאוֹר[2] וּדְבַשׁ[3] אֲסוּרִין לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ[4], וְאִסּוּרָן בְּכָל**
19 **שֶׁהֵן[5]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי כָל שְׂאֹר וְכָל דְּבַשׁ לֹא תַקְטִירוּ**
20 **וְגוֹמֵר. וְאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אִם הִקְטִירָן עִם הַקָּרְבָּן אוֹ**
21 **לְשֵׁם קָרְבָּן[6]. וְאֶחָד הַמַּקְטִיר עַצְמָן אוֹ הַמַּקְטִיר**
22 **תַּעֲרֹבֶת שֶׁלָּהֶן - לוֹקֶה עַל כָּל אֶחָד מֵהֶן בִּפְנֵי עַצְמוֹ[7].**
23 **וְאִם הִקְטִיר שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא אַחַת,**
24 **לְפִי שֶׁשְּׁנֵיהֶם נֶאֱמְרוּ בְּלַאו אֶחָד[8].**

2) דבר המחמיץ אחרים. והוא הדין לחמץ (=שנחמץ על ידי אחרים). 3) "כל מתיקת פרי קרוייה דבש" ו"הוא שם כולל לדבש הידוע (=דבש דבורים), וכן דבש תמרים שהוא סתם הדבש של תורה, וכן מוהל היוצא מן הפירות

המתוקים". והוכרח לפרש כן, מפני שאמרה התורה "כל שאור וכל דבש לא תקטירו וגו', קרבן ראשית (=ביכורים) תקריבו אותם לה'". ואם הדבש הנאמר הוא דבש דבורים מהו זה שנאמר "קרבן ראשית תקריבו אותם", והלא ביכורים אינם אלא מפירות שבעת המינים ולא דבש דבורים. 4) בקטורת אינו חייב אלא במזבח הפנימי. 5) בספרא פרשת ויקרא (דבורא דנדבה פרשה יב הלכה ד): "אין לי אלא המרובה, המועט מניין? תלמוד לומר כל שאור וכו' וכל דבש". וכן הוא במנחות נח. והמדובר כשההקטרה הייתה בכזית, כגון שהקטירו ביחד עם הכל־שהוא הזה גם דבר המותר להקטרה, וכזעירי בפסחים מג: שהרי פסק רבינו להלן הלכה ב, שאין הקטרה פחותה מכזית וכגון שהאיסור וההיתר ניכרים כל אחד ואחד בפני עצמם, שאם לא כן היינו תערובת. 6) כלומר, או שהקטירן עם הקרבן ואפילו נתכוון לשם עצים, או שהקטירן בפני עצמן ובלבד שיתכוון לשם הקרבן ולא לשם עצים. ראה להלן הלכה ג ובכסף משנה שם. 7) כלומר, על דבש בפני עצמו ועל שאור בפני עצמו, אם הקטירן בנפרד. 8) כרבא במנחות שם: "איתמר המעלה שאור ודבש על גבי המזבח אמר אביי לוקה משום שאור ולוקה משום דבש וכו', רבא אמר אין לוקין על לאו שבכללות, איכא דאמרי חדא מיהא לקי ואיכא דאמרי חדא נמי לא לקי וכו'", ופוסק כאיכא דאמרי הראשון. והראב"ד השיג על רבינו.

1 **ב. נָפַל מֵהֶם כָּל שֶׁהוּא בַּקְּטֹרֶת - נִפְסָלָה[9]. וְאִם**
2 **הִקְטִיר מִמֶּנָּה בַּהֵיכָל[10] - לוֹקֶה[11]. וְאֵין הַקְּטָרָה**
3 **פְּחוּתָה מִכְּזַיִת.**

9) בכריתות ו. בברייתא: "ואם נתן בה דבש פסלה", אבל בירושלמי יומא פרק ד מהלכות כלי המקדש הלכה ח. "ומשמע שהטעם הוא משום שנאמר לא תקטירו ואם כן אין חילוק בין שאור לדבש, ולא נקט תנא דבש אלא מפני שהוא יפה לקטורת. כמו שאמרו בירושלמי שם אילו היה נותן לתוכה מעט דבש לא היה כל העולם כולו יכול לעמוד בריחה" (כסף משנה). 10) על המזבח הפנימי שבהיכל, שעליו מקטירין הקטורת בכל יום. 11) כלומר, מלבד מה שהוא לוקה על שהקטיר דבש או שאור (שהוא אפילו על מזבח החיצון), הוא לוקה גם על שהקטיר על מזבח הזהב קטורת זרה, שנאמר (שמות ל, ט) "לא תעלו עליו קטורת זרה ועולה ומנחה".

4 **ג. הֶעֱלָה שְׂאוֹר אוֹ דְבַשׁ בִּפְנֵי עַצְמָן[12] לַמִּזְבֵּחַ לְשֵׁם**
5 **עֵצִים - פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יַעֲלוּ לְרֵיחַ**
6 **נִיחֹחַ - לְרֵיחַ נִיחוֹחַ אִי אַתָּה מַעֲלֶה, אֲבָל אַתָּה**
7 **מַעֲלֶה לְשֵׁם עֵצִים. אֲפִלּוּ הִקְטִיר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ רָאוּי**
8 **לְהַקְטָרָה[13] בִּדְבַשׁ אוֹ בִּשְׂאוֹר, הוֹאִיל וְהוּא מִן הַקָּרְבָּן**
9 **- לוֹקֶה[14].**

12) אבל העלה שאור או דבש עם הקרבן, אפילו לשם עצים, חייב. 13) ראה למעלה הלכה א שאינו חייב אלא אם הקטירן עם הקרבן או לשם קרבן, וכאן המדובר כשהבעיר הדבש לשם עצים, ביחד עם בשר חטאת. 14) מקור דברי רבינו בספרא פרשת ויקרא (דבורא דנדבה פרשה יב הלכה ו): "ומנין המעלה מבשר חטאת וכו' והקטירם מן השאור ומן הדבש עובר בלא־תעשה, תלמוד לומר כי כל שאור וכל דבש וכו'".

10 **ד. כֵּיצַד? הַמַּעֲלֶה מִבְּשַׂר חַטָּאת וְאָשָׁם[15] אוֹ מִבְּשַׂר**
11 **קָדָשִׁים קַלִּים[16] אוֹ מִשְּׁיָרֵי הַמְּנָחוֹת[17] אוֹ מִמּוֹתַר**
12 **הָעֹמֶר[18] אוֹ מֵחַטַּאת הָעוֹף[19] אוֹ מִלֶּחֶם הַפָּנִים[20] וּשְׁתֵּי**
13 **הַלֶּחֶם[21] אוֹ מִלֹּג שֶׁמֶן שֶׁל מְצֹרָע[22], הַמַּעֲלֶה כְּזַיִת**
14 **מֵאַחַת מֵאֵלּוּ בְּחָמֵץ אוֹ בְּדְבַשׁ, בֵּין לַמִּזְבֵּחַ בֵּין**
15 **לַכֶּבֶשׁ[23] - לוֹקֶה. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין כָּל אֵלּוּ רְאוּיִין**
16 **לְהַקְטָרָה, הוֹאִיל וְהֵן קְרוּיִין קָרְבָּן - חַיָּב עֲלֵיהֶן[24];**
17 **שֶׁנֶּאֱמַר: קָרְבַּן רֵאשִׁית תַּקְרִיבוּ אֹתָם לַיְיָ וְגוֹמֵר[25].**

15) שהם נאכלין לכהנים. 16) שלמי יחיד, תודה, מעשר בהמה ופסח, שנאכלים לבעלים, ובכור הנאכל לכהנים. 17) כי "כל המנחות הקריבות לגבי המזבח נקמצות ומקטיר הקומץ כולו על המזבח והשאר נאכל לכהנים". 18) הנאכל לכהנים כשיירי כל המנחות. 19) הנאכלת לכהנים. ומקור דבר זה במנחות נח. "בעי רמי בר חמא מרב חסדא, המעלה מבשר חטאת העוף על גבי מזבח מהו, כל שממנו לאישים אמר רחמנא והאי אין ממנו לאישים (שהרי אין למזבח אלא דמה, וכולה לכהנים), או דלמא כל ששמו קרבן והאי נמי שמו קרבן. כתנאי, ר' אליעזר אומר כל שממנו לאישים, רבי עקיבא אומר כל ששמו קרבן, מאי בינייהו - בשר חטאת העוף איכא בינייהו". וסובר רבינו כי המדובר כאן כשמעלה בשר חטאת העוף עם שאור או דבש, כנ"ל. ופסק כרבי עקיבא. 20) כי לחם הפנים נאכל כולו לכהנים ואינו קרב לגבי המזבח. 21) כי הן נאכלות לכהנים. 22) כי שיירי לוג השמן נאכלים לזכרי כהונה. ומקור דבר זה בגמרא מנחות הנ"ל "כתנאי וכו' בשר חטאת העוף איכא בינייהו, רב אמר לוג שמן של מצורע איכא בינייהו, דתני לוי "כל קרבנם" לרבות לוג שמן של מצורע". ופסק רבינו כרבי עקיבא, כנ"ל. 23) ולמדו כן ממה שנאמר "ואל המזבח לא יעלו" - אחד מזבח ואחד כבש. 24) אף כי בספרא שם למדו זאת ממה שנאמר (שם, יא) "לא תקטירו ממנו אשה לה'", כל שיש ממנו לאישים הרי הוא בכל תקטירו - אין זה אלא לרבי אליעזר אבל לרבי עקיבא (מנחות נח.) "כל ששמו קרבן, ואפילו אין ממנו לאישים - חייב". 25) ולפני זה נאמר (שם, יא) "לא תקטירו ממנו אשה לה'", כל ששמו קרבן לא תקטירו ממנו.

18 **ה. וְכֵן אָסוּר[26] לְהַקְטִיר עַל הַמִּזְבֵּחַ[27] דָּבָר מִכָּל**
19 **דְּבָרִים אֵלּוּ שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לְהַקְטָרָה, כְּגוֹן בְּשַׂר**
20 **חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת וּשְׁיָרֵי מְנָחוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. מִפִּי**
21 **הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁמִּקְצָתוֹ לָאִשִּׁים - הֲרֵי**
22 **שְׁאֵרִיתוֹ בְּבֵל תַּקְטִירוּ[28].**

26) לדעת הכסף משנה (למעלה הלכה ג) אין כאן אלא איסור בלבד, אבל מלקות אין כאן, לפי שעיקר הכתוב הוא במעלה שאור ודבש. 27) דווקא על המזבח ולא על הכבש, כי רק לשאור ודבש נתרבה כבש כמזבח, ולא לדבר אחר. ומה שאמרו במנחות נז: "המעלה מכולם על גבי

הכבש ר' יוחנן אמר חייב ר' אלעזר אומר פטור", מפרש רבינו שהמדובר במעלה אותם עם שאור ודבש לשם עצים. ופסק כרבי יוחנן, אבל במעלה דברים אלו לחוד בלא שאור ודבש, הכל מודים כי אין כבש כמזבח. 28) אף על פי שלעניין שאור ודבש פסק רבינו (למעלה הלכה ד) כרבי עקיבא ש"כל שהוא קרבן חייב עליהן" - בבשר חטאת לחוד, אין הדבר כן.

1 **ו. הַמַּקְטִיר אֵיבְרֵי בְּהֵמָה טְמֵאָה[29] עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ -**
2 **לוֹקֶה. וְאַף עַל פִּי שֶׁאִסּוּר הַקְּרָבָתָהּ מִכְּלַל עֲשֵׂה,**
3 **שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר: מִן הַטְּהוֹרָה אֶכֹל[30] וּמִן הַטְּהוֹרָה**
4 **הַקְּרֵב[31], הָא טְמֵאָה לֹא תֹּאכַל וְלֹא תַּקְרִיב - כְּשֵׁם**
5 **שֶׁלּוֹקֶה עַל אֲכִילַת הַטְּמֵאָה הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה, כְּמוֹ**
6 **שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּמְקוֹמוֹ, כָּךְ לוֹקֶה עַל הַקְרָבָתָהּ[32]. אֲבָל**
7 **הַמַּקְרִיב אֵיבְרֵי חַיָּה טְהוֹרָה - עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, וְאֵינוֹ**
8 **לוֹקֶה[33]. וּמִנַּיִן שֶׁהוּא בַּעֲשֵׂה? שֶׁנֶּאֱמַר: מִן הַבְּהֵמָה**
9 **מִן הַבָּקָר וּמִן הַצֹּאן תַּקְרִיבוּ אֶת קָרְבַּנְכֶם, הָא מִן**
10 **הַחַיָּה לֹא תַּקְרִיבוּ[34]; וְלַאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה - עֲשֵׂה.**

29) חמור, סוס וגמל וכו'. 30) שנאמר (דברים יד, ו) "וכל בהמה מפרסת פרסה ושוסעת שסע שתי פרסות מעלת גרה בבהמה אותה תאכלו". 31) שנאמר "מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם". 32) בזבחים שם אמרו: "איתמר המעלה אברי בהמה טמאה על גבי המזבח, ריש לקיש אמר לוקה, רבי יוחנן אמר אינו לוקה. ריש לקיש אמר לוקה, טהורה אין טמאה לא, ולאו הבא מכלל עשה לוקין עליו, ורבי יוחנן אמר אין לוקין עליו, לאו הבא מכלל עשה אין לוקין עליו. מותיב רבי ירמיה, אותה תאכלו ולא בהמה טמאה, ולאו הבא מכלל עשה עשה, אמר ליה רבי יעקב לרבי ירמיה בר תחליפא, אסברא לך באברי בהמה טמאה דכולי עלמא לא פליגי, כי פליגי בחיה וכו'". ומפרש רש"י שקושיית ר' ירמיה היא על ריש לקיש, וזה לשונו בדיבור המתחיל ולאו הבא מכלל עשה עשה: "כך היא שנוייה וכו' ומסקינן בלא תעשה מנלן, תלמוד לומר אך את זה לא תאכלו אלמא מדאיצטריך לא תעשה אחריה, לאו אזהרה היא", ובדיבור המתחיל דכולי עלמא לא פליגי: "דעשה הוא דאיכא ותו לא", אבל לדעת רבינו קושיית ר' ירמיה היא על ר' יוחנן, שכיוון שנאמר אותה תאכלו, משמע נמי אתה תקריבו, שכל שאסר להדיוט אסור לגבוה, אם כן ממילא כיוון שהאכילה בלא תעשה - הוא הדין להקרבה, ומתרץ: באברי בהמה טמאה כולי עלמא לא פליגי שהוא בלאו, שלמדים הקרבה מאכילה. 33) בזבחים שם: "כי פליגי בחיה, והכי איתמר רבי יוחנן אמר עובר בעשה, ריש לקיש אמר אינו עובר בלא כלום, ר' יוחנן אמר עובר בעשה, בהמה (=מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם") אין, חיה לא, ריש לקיש אמר וכו' ההוא למצוה בעלמא". ופסק רבינו כרבי יוחנן. 34) ספרא ויקרא (דבורא דנדבה פרשה ב הלכה ו): "בהמה יכול אף החיה שהיא קרוייה בהמה, שנאמר וכו' תלמוד לומר בקר וצאן אין לך בבהמה אלא בקר וצאן, יכול לא יביא ואם הביא כשר וכו', תלמוד לומר בקר וצאן תקריבו, ואין לך בבהמה אלא בקר וצאן בלבד, הא למה זה דומה למי שאמר לו רבו אל תביא לי אלא חטים, הא אם הוסיף זה על החטים, הרי זה עובר על דבריו".

11 **ז. הַגּוֹנֵב אוֹ הַגּוֹזֵל וְהִקְרִיב הַקָּרְבָּן - פָּסוּל[35],**
12 **וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹנְאוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: שֹׂנֵא גָזֵל**
13 **בְּעוֹלָה. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ מִתְקַבֵּל. וְאִם**
14 **נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים - הַקָּרְבָּן כָּשֵׁר[36]. וַאֲפִלּוּ הָיָה**
15 **חַטָּאת, שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹכְלִין אֶת בְּשָׂרָהּ[37]. וּמִפְּנֵי תַּקָּנַת**
16 **מִזְבֵּחַ אָמְרוּ: שֶׁהַחַטָּאת הַגְּזוּלָה, אִם נוֹדְעָה לָרַבִּים**
17 **- אֵינָהּ מְכַפֶּרֶת אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, כְּדֵי**
18 **שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: מִזְבֵּחַ אוֹכֵל גְּזֵלוֹת. וְכֵן הָעוֹלָה[38].**

35) שנאמר "אם עולה קרבנו" ולמדו מזה (בבא קמא סו: סז) - "קרבנו ולא הגזול". 36) כדעת רב יהודה בגיטין נה. ואף על פי שדעת רבינו (פרק ב מהלכות גזילה ואבידה הלכה א) שיאוש אינו קניין בגזילה - כאן אוקמוה רבנן ברשותיה, כמו שאמר רבא שם נה: (כסף משנה). ועוד שיש כאן גם שינוי השם מחולין להקדש. 37) כלומר, לא רק בעולה, שאינה אלא לריצוי על המזבח, הכשירו, אלא אפילו בחטאת, שיש בה גם אכילה לכהנים. 38) צריך להיות וכל שכן העולה, שהיא כולה למזבח, וכן הוא בגיטין שם: "מאי איריא חטאת אפילו עולה נמי, לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא עולה דכליל היא, אלא אפילו חטאת נמי דחלב ודם היא דסליק לגבי מזבח, ואידך כהנים אוכלים לה, אפילו הכי גזור שלא יאמרו מזבח אוכל גזלות".

19 **ח. הַגּוֹנֵב עוֹלַת חֲבֵרוֹ וְהִקְרִיבָהּ סְתָם[39] - נִתְכַּפְּרוּ בָהּ**
20 **הַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים.**

39) כלומר, לא נתכוון להקריבה לשם אחר.

21 **ט. אֵין מְבִיאִין מְנָחוֹת וּנְסָכִים[40] לֹא מִן הַטֶּבֶל[41] וְלֹא**
22 **מִן הֶחָדָשׁ קֹדֶם לָעֹמֶר[42] וְלֹא מִן הַמְּדֻמָּע[43], וְאֵין**
23 **צָרִיךְ לוֹמַר מֵעָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם; מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִצְוָה**
24 **הַבָּאָה בַּעֲבֵרָה[44], שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׂוֹנְאָהּ. וְאִם**
25 **הֵבִיא - לֹא נִתְקַדְּשׁוּ לִהְיוֹתָן רְאוּיִין לְקָרְבָּן, אֲבָל**
26 **נִתְקַדְּשׁוּ לְהִפָּסֵל, וְיִהְיוּ כְּקָדָשִׁים שֶׁנִּפְסְלוּ[45].**

40) [היינו הסולת (ראה בפרק ב מהלכות מעשה הקרבנות הלכה א) האסורה לפני העומר מטעם חדש]. 41) ראה גם פסחים מח. "ממשקה ישראל (יחזקאל מה, טו) מן המותר לישראל, מכאן אמרו אין מביאין נסכים מן הטבל". 42) תבואה חדשה לפני שהקריבו העומר. 43) חולין שנתערבו עם התרומה. ואף על פי שהם מותרים לכהנים - אין מביאין מהם מנחות ונסכים, מכיוון שאינם מותרים לכל ישראל, שנאמר ממשקה ישראל מן המותר לישראל. 44) ה'שאגת אריה' סימן צט העיר למה לו לרבינו לומר הטעם משום שהוא מצוה הבאה בעבירה, הלא אין זה ממשקה ישראל, מן המותר לישראל? 45) זבחים פח. "אין מביאין מנחות ונסכים וכו' מן המדומע ואין צריך לומר מערלה וכלאי הכרם, ואם הביא לא קדש, אמר רב ואיתימא רב אסי לא קדש ליקרב, אבל קדש ליפסל". ומפרש רש"י "דלא נפקי לחול וישרפו שקדשם הכלי".

י. כָּל הַמְּנָחוֹת אֵין מְבִיאִין אוֹתָן מִן הֶחָדָשׁ קֹדֶם שְׁתֵּי הַלֶּחֶם לְכַתְּחִלָּה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בָּהֶן[46]: בִּכּוּרִים לַיי[47]; וְאִם הֵבִיא - כָּשֵׁר[48]. וּמְבִיאִים נְסָכִים מִן הַמֻּקְצֶה[49] בְּיוֹם טוֹב[50].

46) בשתי הלחם. 47) במשנה מנחות סח: "קודם לשתי הלחם לא יביא", אמרו בגמרא שם ה: לפי נוסח אחד "משום דאיקרו ביכורים". 48) שם במשנה. ובגמרא שם אמר יהודה בר נחמיה כיוון שהותר להדיוט לאחר הקרבת העומר משום כך כשר בדיעבד אם הביא קודם שתי הלחם. 49) היינו חביות של יין שאינן עומדות לשתייה אלא למכירה בחנות (ראה בשבת טז: רחל לגיזתה תרנגולת לביצתה ותורי דרידיא ותמרי דעיסקא - פלוגתא דר' יהודה ור' שמעון אם יש איסור מוקצה או לא). 50) נקט "יום טוב" לפי שבשבת אין איסור מוקצה (פרק א מהלכות יום טוב הלכה יז). ואף על פי שמוקצה אסור, מביאים נסכים מן המוקצה משום שכל איסורו אינו אלא מדרבנן, ואינו איסור בעצם, אלא איסור התלוי בזמן (פסחים מח.).

יא. מִצְוַת עֲשֵׂה לִמְלֹחַ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת קֹדֶם שֶׁיַּעֲלוּ לַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל כָּל קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח. וְאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁקָּרֵב לַמִּזְבֵּחַ בְּלֹא מֶלַח, חוּץ מִיֵּין הַנְּסָכִים[51] וְהַדָּם וְהָעֵצִים[52]. וְדָבָר זֶה קַבָּלָה[53], וְאֵין לוֹ מִקְרָא לִסְמֹךְ עָלָיו. וּמִצְוָה לִמְלֹחַ הַבָּשָׂר יָפֶה יָפֶה, כְּמוֹלֵחַ בָּשָׂר לְצָלִי שֶׁמְּהַפֵּךְ אֶת הָאֵבֶר וּמוֹלֵחַ. וְאִם מָלַח כָּל שֶׁהוּא, אֲפִלּוּ בְּגַרְגִּיר מֶלַח אֶחָד[54] - כָּשֵׁר[55].

51) וכל זה אינו אלא ביין הבא עם הנסכים, אבל אם נדב יין בפני עצמו נותן עליו מלח. [ואף על פי שטעמו של דבר שאין היין צריך מלח, הוא מפני שאינו עולה לאשים (מנחות כא.), ואם כן גם יין הבא בפני עצמו לא יצטרך מלח, שהרי גם הוא אינו עולה לאשים (הלכות מעשה הקרבנות שם. ועיין שם בלחם משנה) - יש הבדל יסודי בין יין הבא עם הנסכים, שמעיקר הדין אינו לאישים, לבין יין הבא בפני עצמו, שמעיקרו היה לו לבוא לאישים, אלא שאיסור כיבוי האש על המזבח גרם לו שלא יבוא על גבי האישים]. 52) דם איתמעט במנחות כ. ממה שנאמר (ויקרא ב, יג) "מעל מנחתך" - ולא מעל דמך. 53) כלומר, דבר זה שהעצים קרבים בלא מלח הוא מדברי קבלה, ראה לחם משנה כאן, וכן כתב רבינו בפירוש המשנה למנחות יח. וזה לשונו: "וכן כל שנקרב על גבי המזבח לשרפה אי אפשר בלא מלח אלא העצים בלבד, וזה קבלה, וכן הדם אמר מעל מנחתך ולא מעל דמך", הרי שהקבלה היא רק לעניין עצים. 54) שם "מהו דתימא מישדא בה משהו למצוה בעלמא" (כלומר, היה מקום לטעות שדם צריך מליחה כל שהוא, בכדי לקיים מצוות מליחה). הרי שלמצוה מספיק כל שהוא. 55) רוצה לומר המליחה כשרה, שיצא ידי מצוות מליחה, אבל הקרבן כשר גם אם לא מלח כלום.

יב. הִקְרִיב בְּלֹא מֶלַח כְּלָל - לוֹקֶה[56], שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ. וְאַף עַל פִּי שֶׁלּוֹקֶה - הַקָּרְבָּן כָּשֵׁר וְהֶרְצָה[57]. חוּץ מִן הַמִּנְחָה, שֶׁהַמֶּלַח מְעַכֵּב בַּקְּמִיצָה[58]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ מֵעַל מִנְחָתֶךָ[59].

56) כן הוא גם בספר המצוות לא תעשה צט. ואין זה לאו שאין בו מעשה, שאין לוקין עליו - שעצם ההקרבה בלא מלח הוא מעשה של איסור. ונראה מכאן שבכל קרבן - לוקה, וכן מפורש בספר המצוות שם. והקשה בלחם משנה: הלא פסוק זה אינו אלא במנחה, כדלהלן, שהמלח אינו מעכב בשום קרבן, אלא בקמיצת המנחה שנאמר ולא תשבית מלח וגו', ואם כן מנין לו לחייב מלקות בכל קרבן? 57) "כן משמע מפשט הכתוב על כל קרבנך תקריב מלח, למצוה ולא לעכב". 58) נקט קמיצה משום שאינו מולח אלא את הקומץ בלבד. 59) "שמשמע ודאי לעכב" (כסף משנה). ובמנחות שם יט. "אמר רב כל מקום שהחזיר הכתוב בתורת המנחה אינו אלא לעכב", ומה שאמרו במשנה שם יח, "לא יצק לא בלל ולא פתת ולא מלח וכו' כשרה", אין הכוונה שלא מלח כלל, אלא שלא מלח הכהן, אבל מלחה הזר, ראה פירוש המשנה שם ובגמרא שם כ.

יג. הַמֶּלַח שֶׁמּוֹלְחִין בּוֹ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת - מִשֶּׁל צִבּוּר, כְּמוֹ הָעֵצִים; וְאֵין הַיָּחִיד מֵבִיא מֶלַח אוֹ עֵצִים לְקָרְבָּנוֹ[60] מִבֵּיתוֹ. וּבִשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הָיוּ נוֹתְנִין הַמֶּלַח: בְּלִשְׁכַּת הַמֶּלַח[61], וְעַל גַּבֵּי הַכֶּבֶשׁ[62], וּבְרֹאשׁוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ. בְּלִשְׁכַּת הַמֶּלַח הָיוּ מוֹלְחִין עוּרוֹת הַקֳּדָשִׁים[63]. וְעַל גַּבֵּי הַכֶּבֶשׁ מוֹלְחִין הָאֵיבָרִים. וּבְרֹאשׁוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ מוֹלְחִין הַקֹּמֶץ וְהַלְּבוֹנָה וּמִנְחוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת וְעוֹלַת הָעוֹף.

60) דקדק לכתוב לקרבנו, היינו קרבן שנתחייב בו, אבל יש אשר היחיד מביא עצים. 61) כי שמונה לשכות היו בעזרת ישראל ואחת מהן "לשכת המלח". 62) כי "כבש" היה בנוי לדרומו של מזבח, כדי לעלות עליו למזבח. 63) כלומר, בלשכת המלח היה מונח המלח, שבהם מולחים עורות הקדשים, אבל מקום מליחת העורות, לא היה בלשכת המלח, אלא בלשכת הפרוה.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבואר בו דין נסכים שצריכים להיות תמימים ומובחרים, וכן עצי המערכה.

א. כְּשֵׁם שֶׁמִּצְוָה לִהְיוֹת כָּל קָרְבָּן תָּמִים וְנִבְחָר[2], כָּךְ הַנְּסָכִין[3] יִהְיוּ תְּמִימִים[4] וְנִבְחָרִים; שֶׁנֶּאֱמַר: תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם וְנִסְכֵּיהֶם - שֶׁיִּהְיוּ הַנְּסָכִים תְּמִימִים. שֶׁלֹּא יָבִיא נְסָכִים לֹא מִיֵּין מְעֻשָּׁן[5], וְלֹא סֹלֶת שֶׁהִתְלִיעָה[6], וְלֹא יִבְלֹל[7] בְּשֶׁמֶן שֶׁרֵיחוֹ[8] אוֹ טַעְמוֹ רָע[9].

2) ראה למעלה פ"א הלכה א, פ"ב הלכה ח. ופ"ג הלכה יא, ולהלן פ"ז הלכה יא. 3) יין, שמן וסולת שמביאין עם הקרבן, ראה בסמוך. וראה בפ"ב מהלכות מעשה הקרבנות הלכה א. 4) מנחות פז. במשנה: "רבי יוסי ב"ר יהודה אומר, יין שיש בו קמחין פסול, שנאמר וכו' תמימים יהיו לכם ונסכיהם". ואף־על־פי שלענין יין שיש בו קמחים, אין

הלכה כר' יוסי ב"ר יהודה (ראה בפירוש המשנה שם) – בעצם ההלכה והדרשה שדורש מפסוק זה, שצריך שיהיו הנסכים תמימים, אין חולק עליו (כסף משנה). 5) שם במשנה פו: ומעושן הוא "כשהיו הענבים מרים, היו מעשנים אותן כדי למתקן" (רש"י). ורבינו (בפירוש המשנה) כתב: "פירוש מעושן, ר"ל, שאם היה לכלי ריח אותו היין היה בו הבל והוא הנקרא מעושן, ואירע הרבה המום הזה אצלנו ביינות המערב". ולפי התוי"ט וההגהה על התוי"ט שם, צ"ל בדברי רבינו: "פי' מעושן, ר"ל, שאם היה לכלי ריח (רע), אותו היין (יהיה) בו (ריח הכלי גם כן) וכו'". וראה להלן הלכה ט. 6) משנה שם פה. "ואם התליעה פסולה", וכתב שם רבינו בפירוש המשנה, שזה נלמד מהפסוק "תמימים יהיו לכם ונסכיהם": "שיהיו גם הנסכים, ר"ל הסולת והשמן והיין בתכלית השלימות במיניהם". וראה להלן הלכה יא. 7) את המנחה. 8) שם פו. בברייתא: "שמן וכו' ושל ריח רע לא יביא, ואם הביא פסול". 9) ראה להלן הלכה יד.

ב. וְכֵן עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה[10] לֹא יִהְיוּ אֶלָּא נִבְחָרִים, וְלֹא יִהְיֶה בָּהֶם תּוֹלַעַת. וְכָל עֵץ שֶׁהִתְלִיעַ כְּשֶׁהוּא לַח - פָּסוּל לַמִּזְבֵּחַ[11]. הִתְלִיעַ יָבֵשׁ - גּוֹרֵר אֶת הַמָּקוֹם שֶׁהִתְלִיעַ. וַעֲצֵי סְתִירָה[12] פְּסוּלִין לְעוֹלָם, לֹא יָבִיאוּ אֶלָּא חֲדָשִׁים[13].

10) ראה להלן פ"ב מהלכות תמידין ומוספין הלכות א-ד. 11) מדות פ"ב משנה ה: "וכל עץ שנמצא בו תולעת, פסול לגבי מזבח", ובמנחות פה: "אמר שמואל, לא שנו אלא לח (לפי שלח אינו יכול לגרר ממנו מה שהתליע, כמו היבש – רש"י), אבל יבש גוררו וכשר". ובמעשה רוקח כתב, וז"ל: "ונראה שטעם הדבר (=שעצים מתולעים פסולים למזבח) מפני שהעצים נקראו קרבן, כמפורש במנחות כ: ועיין שם בתוספות ד"ה מלמד, ובדף פה: ד"ה בעי. 12) תוספתא מנחות פ"ט (הוצאת צוקרמנדל עמוד 526 24). והם עצים שהיו בבנין וסתרו הבנין ולקחו העצים (לחם משנה). 13) מנחות כב. וזבחים קטז: רבי אלעזר בן שמוע אומר: תלמוד לומר (ויקרא א, ח) "על העצים אשר על האש אשר על המזבח, מה מזבח שלא נשתמש בו הדיוט, אף עצים ואש שלא נשתמש בהן הדיוט".

ג. הַמַּקְדִּישׁ[14] יַיִן פָּסוּל[15] אוֹ סֹלֶת[16] אוֹ שֶׁמֶן פָּסוּל[17] אוֹ עֵצִים פְּסוּלִים לַמִּזְבֵּחַ[18] - חֲרֵי הַדָּבָר סָפֵק, אִם דּוֹמִים לְבַעַל מוּם כִּבְהֵמָה וְלוֹקֶה[19], אוֹ אֵינָן כְּבַעַל מוּם. לְפִיכָךְ אֵינוֹ לוֹקֶה, וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[20].

14) בעיות של רבא במנחות פה: פו. ופז. ונסתפק המשנה-למלך אם הספק הוא רק על מקדיש או גם על מקטיר (ראה להלן הלכה ד), וציין לתוספות יומא סג: ד"ה זריקת. 15) ראה להלן הלכה ט. 16) ראה להלן הלכה יא. 17) ראה להלן הלכה יד. 18) ראה למעלה הלכה ב. 19) ראה למעלה פ"א הלכה ב. 20) מלקות מדרבנן, שבית-דין מכין כפי מה שיראו (פי"ח מהלכות עדות הלכה ו, וראה בערוך ערך מרד), ובפ"ו מהלכות חמץ ומצה הלכה יב, כתב רבינו: "ומי שאכל מצה בערב הפסח, מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו", אבל בנוסחאות אחרות חסרות המלים "עד שתצא נפשו". עיין שם הערה נה, וכן כתב הב"ח בהגהותיו על הרי"ף לכתובות פ"ד מ"ה: כי בנוסחא שהיתה לפניו, היה כתוב רק "מכין אותו מכת מרדות", ואין מכין עד שתצא נפשו אלא בעבירה נמשכת, אבל כל שאינו אלא כדי לעונשו על מה שעשה, מכין אותו רק כפי שיראו הבית-דין. וראה עוד בפ"א מהלכות שבת הלכה ג והערה יד. וסובר רבינו, כי בכל ספק באיסור לאו שלוקין עליו, או איסור כרת ומיתה – מכין אותו מלקות מדרבנן, ראה בפ"ג מהלכות איסורי ביאה הלכה א, ובפ"י מהלכות מאכלות אסורות הלכה ה, ובפ"ג מהלכות ביאת מקדש הלכה כד.

ד. הַסֹּלֶת[21] וְהַיַּיִן וְהַשֶּׁמֶן וְהַלְּבוֹנָה[22] וְהָעוֹפוֹת[23] וְהָעֵצִים וּכְלֵי שָׁרֵת[24] שֶׁנִּפְסְלוּ אוֹ שֶׁנִּטְמְאוּ[25] - אֵין פּוֹדִין אוֹתָן; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֶעֱמִיד וְהֶעֱרִיךְ - כֹּל שֶׁיֵּשְׁנוֹ בְּהַעֲמָדָה נֶעֱרָךְ, וְאֵלּוּ אֵינָן בִּכְלַל הַעֲמָדָה[26], לְפִיכָךְ אֵין נִפְדִּין לְעוֹלָם[27].

21) משנה במנחות ק: "המנחות והנסכים וכו'". 22) במשנה שם הובאה הלבונה בבבא אחרת, ביחד עם עופות ועצים וכלי שרת, ולא ביחד עם מנחות ונסכים, וראה להלן. 23) ספרא (פ' בחוקותי פרשה ד הלכה ה) "והעמיד את הבהמה לפני הכהן, בהמה נפדית, ואין העופות והעצים והלבונה וכלי שרת נפדים". ולא כברייתא של לוי (תמורה לג.) "שהכל היו בכלל העמדה וכו' אפילו חיה ואפילו עופות". ודלא כמו שכתבו התוספות (מנחות שם ד"ה העופות), שאם קדם מומם להקדישם הם נפדים, כדעת לוי, עיין שם. 24) כלים שמשרתים בהם במקדש. 25) במשנה שם לא שנינו אלא "שנטמאו", ולפיכך חולקה המשנה לשתי בבות: בבא א "המנחות והנסכים", ובבא ב "העופות והעצים והלבונה וכלי שרת", לפי שעופות חיים אינם מקבלים טומאה, ועצים ולבונה אף הם אינם מקבלים טומאה אלא מדרבנן (ראה להלן הלכה ח), וכלי שרת יש להם טהרה במקוה, אבל רבינו שכתב "שנפסלו או שנטמאו" כלל כולם כאחד, וראה בהר המוריה. 26) "דכתיב והעמיד את הבהמה, בהמת נפדית ולא אלו" (קרית ספר), ועיין גם בפ"ה מהלכות ערכין הלכה ט. וראה 'תוספות יום טוב' מנחות פי"ב משנה א. 27) אפילו קדם מומן להקדשן, ראה למעלה בתחילת הלכה זו.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁנִּפְסְלוּ אוֹ שֶׁנִּטְמְאוּ אַחַר שֶׁנִּתְקַדְּשׁוּ בִּכְלֵי שָׁרֵת; אֲבָל קֹדֶם שֶׁיִּתְקַדְּשׁוּ בִּכְלֵי, אִם נִטְמְאוּ אוֹ נִפְסְלוּ - פּוֹדִין אוֹתָן[28]. אֲבָל טְהוֹרִין, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא קֻדְּשׁוּ בִּכְלֵי - אֵין פּוֹדִין אוֹתָן[29]. חוּץ מִמִּנְחַת חוֹטֵא[30], שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: מֵחַטָּאתוֹ, עַל חַטָּאתוֹ[31] - לוֹמַר, שֶׁמֵּבִיא חַטָּאתוֹ מִדְּמֵי חַטָּאתוֹ. לְפִיכָךְ, קֹדֶם שֶׁהִתְקַדֵּשׁ בִּכְלֵי שָׁרֵת - חֲרֵי הִיא כִּקְדֻשַּׁת דָּמִים, וּפוֹדִין אוֹתָהּ אַף עַל פִּי שֶׁהִיא טְהוֹרָה. וְכָל הַנְּסָכִים[32] שֶׁנִּטְמְאוּ[33] - עוֹשֶׂה לָהֶם מַעֲרָכָה בִּפְנֵי עַצְמָן וְשׁוֹרְפָן בַּמִּזְבֵּחַ[34].

28) במשנה שם: "המנחות והנסכים שנטמאו עד שלא קדשו

בכלי יש להם פדיון, משקדשו בכלי אין להם פדיון, העופות והעצים והלבונה וכלי שרת אין להם פדיון וכו'", הרי שההבדל בין אחר שנתקדשו בכלי שרת לבין קודם שנתקדשו בכלי שרת, לא נאמר אלא במנחות ונסכים, ונראה שכן גם כוונת רבינו, והוכחה לכך שהרי בכלי שרת ובעופות זה ודאי לא שייך כלל (מרכבת המשנה). 29) כרבי אלעזר שם קא. 30) שם המשך דברי ר' אלעזר. 31) בקרבן עולה ויורד, נאמר אצל כשבה ושעירה (ויקרא ה, ו) ובתורים (שם, י) "מחטאתו", ובמנחה נאמר (שם, יג) "על חטאתו", ודרשו (כריתות כז:) "מחטאתו" משמע מקצת חטאתו, שאם היה עשיר כשטימא מקדש והפריש מעות לכבשה או שעירה, ואח"כ העני, יביא ממקצת הדמים תורים או מנחה והשאר חולין, ו"על חטאתו" משמע שיוסיף, שאם היה עני והפריש עשירית האיפה והעשיר, יפדנה ויוסיף מעות ויביא כשבה או שעירה (ראה רש"י מנחות שם). 32) זבחים צב. 33) בבשר קדשי קדשים, כתב רבינו (להלן פי"ט מהלכות פסולי המוקדשין הלכה ו), שרק אם נטמא בפנים הוא נשרף בפנים. 34) ברייתא בזבחים צב. וסובר רבינו, שמכיון שאמרו "עושה להן מערכה בפני עצמן" נראה שהמדובר במזבח במקום המערכות, ולא בעזרה שאין שם מערכות, ודלא כרש"י שם (לחם משנה). וראה בפ"ז מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ג.

ו. מַי הֶחָג[35] שֶׁנִּטְמְאוּ[36] וְהִשִּׁיקָן[37] וְטָהֲרָן [כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּטְהָרוֹת][38]: אִם טָהֲרָן וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישָׁן - הֲרֵי אֵלּוּ מִתְנַסְּכִין; וְאִם הִקְדִּישָׁן וְאַחַר כָּךְ נִטְמְאוּ - הוֹאִיל וְנִדְּחוּ יִדָּחוּ[39].

35) מים שמנסכים בחג הסוכות במקדש (פ"י מהלכות תמידין ומוספין הלכה ו). 36) פסחים לד: מימרא של ריש לקיש בשם ר' הושעיא. והמדובר בשבת שבתוך החג, שהיו ממלאין ממעיין השילוח מערב שבת, וכשנטמאו אין יכולין לילך ולמלאות בשבת, והלך וטהרן בהשקה (רש"י ומאירי). 37) נתן המים בכלי והשקיען במקוה, עד שמי המקוה צפו עליהם (פ"ב מהלכות טומאת אוכלין הלכה כא). 38) הלכות טומאת אוכלין שם. 39) בפסחים שם: "השיקן ואחר־כך הקדישן טהורין, הקדישן ואחר־כך השיקן טמאים", ובגמרא שם אמרו בטעם הדבר, שחכמים עשו מעלה שלא תהא זריעה (והשקה במי מקוה זו היא זריעתה) מועלת בקדשים, ראה הלכה ח. וביורושלמי סוף פ"ט דתרומות: "ר' אבהו בשם ר' יוחנן, מים שנטמאו משיקן ועושה אותן מי חג, ואם היו מי חג מעיקרא, כבר נדחו", "ואין בזה הפרש בין הקדישן בפה, ר"ל, בקריאת שם במלואן לשם חג, בין שהקדישן בכלי שרת" (מאירי וראה רש"י פסחים שם, בד"ה אמר רבא אף אנן נמי תנינא).

ז. זֵיתִים וַעֲנָבִים[40] שֶׁנִּטְמְאוּ[41] - דּוֹרְכָן פָּחוֹת מִכְּבֵיצָה[42], וְהַמַּשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מֵהֶן כְּשֵׁרִים לְנִסָּכִים; שֶׁהַמַּשְׁקֶה מֵפְקָד הוּא בָּאֹכֶל, וּכְאִלּוּ אֵינוֹ מִגּוּפוֹ[43].

40) פסחים לג: "ענבים שנטמאו, דורכן פחות מכביצה ויינן כשר לנסכים", וכן הוא לענין זיתים, כמבואר שם. 41) "על ידי ראשון לטומאה, כגון שנגעו בטמא שרץ או טמא נבלה, שנעשו הענבים שניים, והרי הם עושין את המשקין היוצאים (מהם) ראשון, שכל הפוסל את התרומה מטמא משקין, אף בחולין, להיות ראשון. אבל בנגעו בשני שנעשו הם שלישי וכו', אין שלישי נעשה רביעי ואין הענבים והזיתים האלו מטמאין כלל למשקין היוצאין מהן" (מאירי). 42) משום שאין אוכל טמא מטמא אוכל אחר אלא עד שיהיה בו (=באוכל הטמא) כביצה (פ"ד מהלכות טומאת אוכלין הלכה א). ומשום כך בדורכן פחות מכביצה אין המשקין היוצא מהן (אף שהענבים נוגעין במשקה אחר הסחיטה) נטמאין על ידי הענבים, ובגמרא שם אמרו, כי מן הדין היה שאפילו אם דרכן בכביצה מכוונת, לא נטמאו המשקין היוצא מהן, שהרי עם יציאת הטיפה הראשונה של המשקה נפחתו הענבים משיעור כביצה, ושוב אינם מטמאים אחרים, אלא שחכמים גזרו על כביצה, שלא יבוא לעשות ביותר מכביצה. 43) ולפיכך לא נטמאו על־ידי מגע הטומאה בפרי, בעת היותם מכונסים בתוכו (שם בגמרא).

ח. מַעֲלָה[44] יְתֵרָה עָשׂוּ חֲכָמִים בְּקָדָשִׁים: שֶׁזְّרָעִים שֶׁנִּטְמְאוּ, אֲפִלּוּ זְרָעָן - הַיּוֹצֵא מֵהֶן פְּסוּלִין לְנִסָּכִים; שֶׁאֵין זְרִיעָה מוֹעֶלֶת[45] בְּקָדָשִׁים[46]. וְכֵן הָעֲצִים וְהַלְּבוֹנָה[47], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן אֳכָלִין - הֲרֵי הֵן מִתְטַמְּאִין כְּאֹכֶל לְעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת, וְיִפָּסְלוּ הָעֲצִים וְהַלְּבוֹנָה בְּטֻמְאָה זוֹ לַמִּזְבֵּחַ וְאֵין מַקְרִיבִין אוֹתָן.

44) שם לד: 45) לטהר. 46) אף־על־פי שבתרומה מועלת הזריעה (שם לד.). 47) מלשון "וכן" נראה, שגם אלו עשו חכמים בהם מעלה יתירה שיקבלו טומאה (כסף־משנה), וכן נראה בפסחים לה. (ראה רש"י שם) ובזבחים מו: (ראה רש"י שם), כי זו היא מעלה מדרבנן. ולפי זה, צריך לומר כי מה שהביאו (שם ושם) ממה שנאמר (ויקרא ז, יט) "והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל" — "לרבות עצים ולבונה", אין זה אלא לאסמכתא, אבל צריך עיון ממה שכתב רבינו בפי"ח מהלכות פסולי המוקדשין הלכה יב, כי האוכל כזית מלבונת המנחה שנטמאה אחר שנתקדשה בכלי לוקה — הרי כי זו היא דרשה גמורה ולא אסמכתא, ראה בלחם־משנה, במעשה רוקח ובהר המוריה.

ט. וְאֵלּוּ הֵן הַיֵּינוֹת הַפְּסוּלִין לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ[48]: הַמָּתוֹק[49], וְהַמְעֻשָּׁן[50], וְהַמְבֻשָּׁל בָּאֵשׁ אוֹ בַּשֶּׁמֶשׁ[51] אוֹ[52] שֶׁנִּשְׁתַּנָּה טַעְמוֹ בַּבִּשּׁוּל. אֲבָל יַיִן שֶׁמְּחַמְּמִין אוֹתוֹ בַּשֶּׁמֶשׁ וְלֹא נָתְנָה בּוֹ טַעַם בִּשּׁוּל[53], וְכֵן יַיִן צְמוּקִין[54], וְיַיִן מִגִּתּוֹ[55] שֶׁלֹּא שָׁהָה אַרְבָּעִים יוֹם[56], וְיַיִן הַדְּלִיּוֹת[57], וְיַיִן כֶּרֶם הַנָּטוּעַ בְּבֵית הַשַּׁלְחִין[58] אוֹ בְּבֵית הַזְּבָלִים[59], אוֹ יַיִן גְּפָנִים שֶׁנִּזְרַע זֶרַע בֵּינֵיהֶן[60], אוֹ יַיִן כֶּרֶם שֶׁלֹּא נֶעֱבַד[61] - כָּל אֵלּוּ הַיֵּינוֹת לֹא יָבִיא לְכַתְּחִלָּה, וְאִם הֵבִיא - כָּשֵׁר[62].

48) יש מהם שפסולים רק לכתחילה, ויש מהם שפסולים אפילו בדיעבד. 49) משנה במנחות פו: "לא מתוק וכו' ואם הביא פסול". ופירש"י "כשהוא מתוק מחמת עצמו (ולא

מחמת השמש) כדמפרש בגמרא (שם פז.). ענין אחר, תירוש שלא עברו עליו ארבעים יום". ובדברי רבינו, אי אפשר לפרש כפירוש השני, שהרי כתב בסמוך שיין שלא שהה ארבעים יום, כשר בדיעבד, ועיין בתוספות שם פז. ד"ה מתוק. ומתוך זה שלא חילק רבינו במתוק, נראה שאין חילוק בין מתוק מחמת עצמו לבין מתוק מחמת השמש, ולא כפירש"י. ועל־כרחנו שהיתה לפניו גירסא אחרת ופירוש אחר בגמרא שם פז. וראה להלן. 50) שם במשנה "ולא מעושן וכו' ואם הביא פסול". "ורצה לומר, שאם היה לכלי ריח (רע) אותו היין (יהיה) בו (ריח הכלי) והוא הנקרא מעושן, (ויקרה) הרבה המום הזה אצלנו ביינות המערב" (רבינו בפירוש המשנה שם, לפי מה שהגיה בתוי"ט ובהגהות על תוי"ט, וראה למעלה הלכה א). 51) בגמרא שם פז. מקשה ממה שנאמר "אין מביאין לא מתוק ולא מבושל ולא מעושן, ואם הביא פסול", למה שנאמר שם "אין מביאין את הליסטיון, ואם הביא כשר", ומתרץ "חוליא (=מתיקות) דשימשא לא מאיס, חוליא דפירי מאיס". ולדעת רש"י המדובר במתוק, אבל רבינו שלא מחלק במתוק כלל, ראה למעלה, נראה שמפרש שהמדובר במבושל שהוא ודאי, בין באש בין בשמש, וקושיית הגמרא ממבושל לליסטיון, שאף הוא מבושל בשמש (ראה להלן), ובתירוץ הגמרא שם לא גרס רבינו כנוסחא שלפנינו אלא מחלק בין נתנה בו השמש טעם בישול, או לא. 52) כן צריך להיות, וכן הוא בדפוסים ישנים. בדפוסים חדשים, בטעות: "או". 53) זהו מה שאמרו שם במשנה: "אין מביאין הליסטיון, ואם הביא כשר", שכן מפרש רבינו שם: "שנותנים אותו בכדים תחת השמש עד שישבר כמו שעושים במצרים, ושם השמש בלשון יוני, כפי דברי קצת מפרשים: יוסטן". 54) תוספתא מנחות פ"ט, וראה גם בבא בתרא צז: 55) יין תירוש שזה עתה יצא מגיתו (=מקום דריכת הענבים). 56) תוספתא שם: "אין מביאין יין פחות מבן ארבעים יום, ואם הביא מגתו כשר", וכן הוא בבבא בתרא צז. תני ר' חייא, יין מגיתו לא יביא, ואם הביא כשר", וראה סנהדרין ע. "יין מגיתו וכו' עד ארבעים יום", וראה עדיות פ"ו משנה א, ולהלן פ"ז הלכה ז. 57) שם במשנה: "ואין מביאין מן הדליות אלא מן הרגילות" (ראה להלן פ"ז הלכה ו), וכן הוא בתוספתא מנחות שם: "אין מביאין לא מן הכדמת ולא מן הדליות", וכתב רבינו בפירוש המשנה שם: "הדליות הגבוהות מן הארץ על ערש של קנים", וברש"י "שקורין טריילש, לפי שאינו יין יפה": וראה להלן בסוף ההלכה. 58) מקום הצמא למים, ומי הגשמים אינם מספיקים לרוותם. שם במשנה: "אין מביאין לא מבית הזבלים ולא מבית השלחים וכו' ואם הביא כשר". 59) כלומר, שנטוע אצל האשפתות, שם במשנה, כנ"ל. 60) שם במשנה: "ולא ממה שנזרע ביניהם, ואם הביא כשר". כלומר, "מגפנים שהיה זרוע ביניהם שהכחישו הקרקע" (תפארת ישראל). (והמדובר בזרעים שאינם כלאים בכרם, ראה בפ"ה מהלכות כלאים הלכה יח־יט). 61) פעמיים בשנה. שם במשנה: "אין מביאין אלא מן הרגילות ומן הכרמים העבודים". ובגמרא שם פז. "תנא, כרמים העבודים פעמיים בשנה", וראה להלן פ"ז הלכה ו. 62) בכל הנזכרים למעלה, מפורש כן במשנה או בתוספתא שם, אבל בדליות ובכרמים בלתי עבודים, לא נזכר בשום מקום שאם הביא כשר, ונראה שלמד זאת רבינו ממה שלא נאמר במשנה שאם הביא פסול, כמו שנאמר כן על מתוק ומעושן.

י. יַיִן שֶׁנִּתְגַּלָּה[63] - פָּסוּל לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ[64]. הִדְלָה גֶּפֶן עַל גַּבֵּי תְּאֵנָה[65] - יֵינָהּ פָּסוּל לִנְסָכִים[66], מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁתַּנָּה רֵיחוֹ. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: זֶבַח וּנְסָכִים[67] - מַה זֶּבַח שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה[68], אַף נְסָכִים שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנּוּ[69].

63) ויש חשש שמא שתה נחש מהיין, והכניס בו ארס. 64) משנה סוכה מח: "והמים מגולין פסולין לגבי מזבח", ובגמרא שם נ. ובבבא בתרא שם אמרו, שאף אם יסנן את היין – פסול הוא לנסכים, משום שנאמר (מלאכי א, ח) "הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך, אמר ה' צבאות". 65) הרים את שריגי הגפן ונתנם על עץ התאנה, וכן גדלו הענבים. 66) דברי רב אשי בבכורות יז. 67) הוקשו זה לזה. 68) ראה למעלה פ"ג הלכה ה. כי "הנדמה וכו' פסול למזבח וכו' שאין לך מום קבוע גדול מן השינוי". 69) אבל נשתנו, פסולים לנסכים.

יא. סֹלֶת שֶׁהִתְלִיעָה רֻבָּהּ[70] אוֹ הִתְלִיעוּ רֹב הַחִטִּים[71] שֶׁנַּעֲשֵׂית מֵהֶן[72] - פְּסוּלָה[73]. הִתְלִיעַ רֹב חִטָּה אַחַת - הֲרֵי זֶה סָפֵק[74]. וְכָל סֹלֶת שֶׁנִּשְׁאַר בָּהּ קֶמַח - פְּסוּלָה[75].

70) מנחות פה. במשנה "ואם התליעה פסולה", ובברייתא (שם פה:) "תנו רבנן, סולת שהתליעה רובה - פסולה, וחיטין שהתליעו רובן - פסולות". 71) כלומר, ממאה חטים נתלעו ששים, ואפי' אם כל חיטה וחיטה מהששים הללו נתלעה רק במיעוטה ולא ברובה (שבאופן יחסי אין בהם רוב מתולעים). 72) שהסולת נעשתה מהחיטים הללו, שרוב מהם מתולעים. 73) שם בברייתא: "וחיטין שהתליעו רובן - פסולות". 74) שם בגמרא: "בעי רבי ירמיה, ברוב חיטה או ברוב סאה, תיקו". ומפרש רש"י, שהבעיא היא אם רוב החיטין שהתליעו צריך שיהיו גם שכל חיטה וחיטה בהם תהיה רובה מתולעת, או אין צורך שכל חיטה וחיטה תהיה רובה מתולעת, אלא מספיק גם שכל חיטה וחיטה מהם היא רק במיעוטה מתולעת. אבל רבינו מפרש, כי זה ברור כי מספיק ליפסל אם אפילו כל חיטה וחיטה היא רק במיעוטה מתולעת, כי אין כאן ענין של ביטול ברוב אלא דין שצריך להיות מובחר, ואף כי אין כאן רוב, אין זה מן המובחר (ראה ציץ הקודש חלק ב סימן כג), וכל הבעיא היא אם צריך שרוב החיטים יהיו מתולעים במיעוטם, או מספיק גם אם היה רק רוב חיטה אחת מתולעת, שתיעשה כל הסאה לבלתי מובחר, ונשאר הדבר בתיקו, וראה גם כסף־משנה והר המוריה כאן. 75) עד שיחזור וינפה אותה, ראה להלן הי"ב.

יב. כֵּיצַד בּוֹדְקִים?[76] מַכְנִיס הַגִּזְבָּר יָדוֹ לְתוֹךְ הַסֹּלֶת, אִם עָלָה בָּהּ אָבָק - פְּסוּלָה[77] עַד שֶׁיַּחֲזֹר וִינַפֶּה אוֹתָהּ. אֲבָל סֹלֶת חִטִּים שֶׁנִּזְרְעוּ בְּבֵית הַשְּׁלָחִין[78] אוֹ בְּבֵית הַזְּבָלִים[79] אוֹ בְּבֵית הָאִילָן[80] אוֹ בְּאֶרֶץ שֶׁלֹּא נָרָה

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

וְלֹא עִבְּדָהּ[81] - לֹא יָבִיא לְכַתְּחִלָּה, וְאִם הֵבִיא - כְּשֵׁרָה[82].

76) את הסולת, אם היא מנופה כל צרכה ואין בה קמח. 77) משנה מנחות פה. "כיצד בודק (=אם יש קמח בסולת), הגזבר מכניס ידו לתוכן, עלה בה אבק (קמח דק וגרוע, רש"י כת"י) פסולה עד שינפנה". 78) משנה שם: "אין מביאין מבית השלחין", ומפרש רבינו שם שהיא ארץ צמאה, ומתוך כך החיטים אינם מוטעמים. 79) שם במשנה: "אין מביאין מבית הזבלים". ורבינו מפרש שם, חיטה הצומחת באשפות, ואינה טעימה. 80) שם במשנה: "ולא מבית האילן" "מקום שיש בהן אילנות, והחיטים אינם מוטעמים" (רבינו בפיה"מ שם), "לפי שהאילנות עושים לה צל ואין התבואה גדלה יפה (רש"י שם). ועוד, שהאילנות יונקים את הקרקע ומכחישים את הזרעים (רש"י כת"י שם). 81) שם במשנה: כיצד הוא עושה, נרה שנה ראשונה, ובשנה שניה זרועה קודם לפסח שבעים יום והיא עושה סולת מרובה". "וניר הוא ההפוך, שמהפכין הארץ ומניחין אותה שנה אחת, ובשניה מהפכין אותה פעם שניה וזורעים אותה" (רבינו בפיה"מ שם). ובגמרא שם אמרו, אם השדה היתה עבודה אין צריך לחרוש אותה פעם שניה בשנה השניה, אבל אם לא היתה עבודה צריך גם בשנה שניה, ראה להלן פ"ז הלכה ד. 82) במשנה שם אמרו כן על המביא מבית הזבלים ומבית השלחין ומבית האילן, אבל על המביא משדה שלא נרה ולא עבדה לא מפורש במשנה שם אם בדיעבד כשר או לא. ולמד כן רבינו מלשון "כיצד הוא עושה" שאינו אלא לכתחילה, עיין כסף־משנה.

יג. חִטִּים שֶׁלְּקָטָן מִגִּלְלֵי הַבָּקָר[83] וּזְרָעָם[84] - הֲרֵי אֵלּוּ[85] סָפֵק, אִם עָבְרָה מְאוּסָן בַּזְּרִיעָה אוֹ עֲדַיִן הֵן מְאוּסִין[86]. לְפִיכָךְ לֹא יָבִיא מֵהֶן מְנָחוֹת, וְאִם הֵבִיא - כָּשֵׁר[87].

83) מתוך הצואה של הבקר. 84) רק בזרעם יש ספק, אבל אותם החיטים הללו עצמם, אסורים למזבח, שהם מאוסים, וכתוב (מלאכי א, ח) "הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך" (מנחות סט.). 85) החיטים שצמחו מזריעת החיטים שלקט מגללי הבקר. 86) מנחות שם בעיא של רמי בר חמא. אבל דברי רבינו תמוהים, כי במנחות שם לא הסתפקו אם עודם מאוסים גם לאחר הזריעה, אלא הסתפקו אולי אסורים הם מחמת שהם כחושים, מכיון שהיו במעי הבהמה. ואולי היתה לפני רבינו גירסא אחרת שם, ועיין לחם־משנה. 87) כדין כל ספק בקרבן, ראה למעלה פ"ד הלכה יב.

יד. וְאֵלּוּ הֵן הַשְּׁמָנִים הַפְּסוּלִין: שֶׁמֶן שֶׁל גַּרְגְּרִים[88] שֶׁנִּשְׁרוּ בְּמַיִם[89], אוֹ שֶׁל זֵיתִים[90] כְּבוּשִׁין[91] אוֹ שְׁלוּקִים[92], אוֹ שֶׁמֶן שֶׁל שְׁמָרִים[93], אוֹ שֶׁמֶן שֶׁרִיחוֹ רַע[94] - כָּל אֵלּוּ פְּסוּלִין[95]. אֲבָל שֶׁמֶן זַיִת שֶׁנִּטְעוּ בְּבֵית הַזְּבָלִים אוֹ בְּבֵית הַשְּׁלָחִין אוֹ שֶׁנִּזְרַע זֶרַע בֵּינֵיהֶן[96], אוֹ שֶׁמֶן שֶׁהוֹצִיאוּ מִזֵּיתִים שֶׁלֹּא בָּשְׁלוּ, אֶלָּא עֲדַיִן הֵם פַּגִּין[97] - כָּל אֵלּוּ לֹא יָבִיא, וְאִם הֵבִיא - כָּשֵׁר.

88) של זיתים. 89) משנה שם פה: "אין מביאין מן הגרגרין שנשרו במים". ופירש רש"י שם בלשון אחר, ששהו הזיתים במים. 90) שמן של זיתים. 91) בחומץ או במי מלח (רש"י כת"י פו. וראה רבינו גרשום). 92) ששפכו עליהם מים רותחים. שם במשנה: "ולא מן הכבושים ולא מן השלוקין". 93) תוספתא מנחות פ"ט ובריתא שם פו. כלומר, "שמן שיצא מן השמרים, כמו שמוציאין יין משמרי היין" (רש"י כת"י שם). 94) גם זה בתוספתא ובריתא שם, ראה למעלה הלכה א. 95) אפילו בדיעבד. שם במשנה ובריתא, ומשום "שנאמר (במדבר כח, לא) "תמימים יהיו לכם ונסכיהם", שיהיו גם הנסכים, ר"ל הסולת והשמן והיין בתכלית השלימות במיניהם" (רבינו בפיה"מ שם פה.). וראה גם בקרית ספר, וראה למעלה הלכה א. 96) שם במשנה פה: "אין מביאין לא מבית הזבלים ולא מבית השלחין, לא מן מה שנזרע ביניהם, ואם הביא כשר", וראה למעלה הלכה ט. 97) במשנה שם: "אין מביאין שמן אנפיקנון". ובגמרא שם פו. "תניא רבי יהודה אומר, אנפיקנון שמן זית שלא הביא שליש". וגרס רבינו במשנה, וכן גרס ר"ת (ראה תוספות פו. ד"ה ואם הביא) "ואם הביא כשר", אבל יש גורסים "ואם הביא פסול". ראה בבריתא שם וברש"י ותוספות שם.

טו. כָּל הַמְּנָחוֹת וְהַנְּסָכִים[98] כְּשֵׁרִים מֵהָאָרֶץ וּמִחוּצָה לָאָרֶץ, מִן הֶחָדָשׁ[99] וּמִן הַיָּשָׁן[100], וּבְלְבַד שֶׁיָּבִיאוּ מִן הַמֻּבְחָר; חוּץ מִן הָעֹמֶר[101] וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם[102], שֶׁאֵינָן בָּאִין אֶלָּא מִן הֶחָדָשׁ וּמֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[103].

98) משנה שם פג: "כל קרבנות הציבור והיחיד, באים מן הארץ ומחוצה לארץ, מן החדש ומן הישן, חוץ מן העומר ושתי הלחם שאינן באין אלא מן החדש ומארץ ישראל, וכולן אינן באין אלא מן המובחר". ומפרש רבינו כי "כל הקרבנות", הם גם מנחות וגם נסכים. ובתוספות שם (ד"ה כל) כתבו, כי המדובר גם על הזבחים, ואילו רש"י שם מפרשה רק במנחות. 99) מן התבואה החדשה שנקצרה לאחר טז ניסן. 100) כלומר, ממה שבביתו מזמן, ראה בפ"ח מהלכות תמידין ומוספין הלכה ב. 101) ראה בפ"ז מהלכות תמידין ומוספין הלכה ג, כי "ביום שני של פסח, שהיא יום ששה עשר בניסן, מקריבין יתר על מוסף של כל יום, כבש לעולה עם עומר התנופה, והוא מנחה של ציבור". 102) ראה שם פ"ח הלכה א, כי ביום חמשים מספירת העומר והוא חג השבועות וכו' מביאין יתר על המוסף ביום הזה מנחה חדשה שתי הלחם. 103) שם במשנה. "דבר תורה, בעומר ושתי הלחם שלא יהיו אלא מן הארץ ומן החדש, אמר רחמנא בעומר (ויקרא כג, י) כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר ראשית קצירכם, ונאמר בשתי הלחם (שם כג, טז־יז) עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה', ממושבותיכם תביאו לחם תנופה, ונאמר עוד (שמות כג, טז) וחג הקציר ביכורי מעשיך" (רבינו בפיה"מ שם), וראה בפ"ז מהלכות תמידין ומוספין הלכה ה־ו, ובפ"ח שם הלכה ב.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבואר בו דבר שאינו פסול בדיעבד לקרבן ואסור להקריבו לכתחילה.

א. לֹא כָּל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ פָּסוּל מֵבִיא אוֹתוֹ לְכַתְּחִלָּה. כֵּיצַד? הָיָה חַיָּב עוֹלָה - לֹא יָבִיא שֶׁה כָּחוּשׁ וְכָעוּר וְיֹאמַר: חֲרֵי אֵין בּוֹ מוּם. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: וְאָרוּר נוֹכֵל וְגוֹמֵר[2]. אֶלָּא כֹּל שֶׁיָּכִיא לְקָרְבָּן - יָבִיא מִן הַמֻּבְחָר[3].

2) "ויש בעדרו זכר, ונודד וזובח משחת לה'". 3) ראה למעלה פ"ב ה"ח, ולהלן הי"א: "שיביא מן היפה והמשובח ביותר שבאותו המין", וכל זה הוא מצוה מיוחדת להביא מן המובחר, אבל כדי לצאת ידי חובתו יוצא אפילו לכתחילה בבינוני, ראה בפט"ז מהל' מעשה הקרבנות ה"ד: "מי שנדר שור או איל או כבש או עגל וכו' לא יביא כחוש ביותר שבאותו המין מפני שדמיו מועטין ואינו חייב להביא היפה והשמן ביותר וכו' אלא יביא הבינוני".

ב. וְכָךְ הָיוּ עוֹשִׂין בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ: מְבִיאִין אֵילִים[4] מִמּוֹאָב[5], וּמְבִיאִין כְּבָשִׂים[6] שֶׁגַּבֵּיהֶן רְחָבִים מֵחֲבְרוֹן[7], וּמְבִיאִין עֲגָלִים מִן הַשָּׁרוֹן[8], וְגוֹזָלוֹת[9] מֵהַר הַמֶּלֶךְ[10], וּמְבִיאִין יַיִן מִקָּרְחַיִן וַהֲלוּטַיִן[11], וְסֹלֶת מִמִּכְמָשׂ וְיוֹחָנָה[12], וּמְבִיאִין שֶׁמֶן מִתְּקוֹעַ[13].

4) בני שתי שנים. 5) ברייתא מנחות פז, א. 6) בני שנה. 7) שם בברייתא: "אילים ממואב כבשים מחברון וכו', רבי יהודה אומר מביאין כבשים שגובהן כרחבן". וב'תוספות' שם גרסו "שגובהן רחבים", ופירוש הדבר (לפי רבינו ורש"י בכת"י) שגביהן רחבים. 8) שם בברייתא. 9) תורים בני יונה. 10) שם בברייתא. 11) שם פו, ב - במשנה, והגירסא שם "קדוחים ועטולין". ובפירוש המשניות לרבינו גרס "קרותים והטולין", ושם אמרו עוד: "שניה להן בית רימה ובית לבן בהר, וכפר סגנא בבקעא". 12) שם פג, ב - במשנה. והגירסא שם "מכניס וזטחא", והערוך (ערך זנוח) גרס "מכמס וזנוחא", ובמשנה שבמשניות הגירסא "מכמס ומזוניחא", ושם איתא עוד "ושניה להן עפריים בבקעא". 13) שם פה, ב - במשנה, תקוע, אלפא (כלומר, אלף=ראשון) לשמן, אבא שאול אומר שניה להן רגב בעבר הירדן.

ג. כָּל הָעֵצִים[14] הַחֲדָשִׁים[15] כְּשֵׁרִים לַמַּעֲרָכָה[16]. וְלֹא הָיוּ מְבִיאִין מִשֶּׁל זַיִת וְלֹא מִשֶּׁל[17] גֶּפֶן, מִשּׁוּם יִשּׁוּב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[18]. וּבְאֵלּוּ הָיוּ רְגִילִין[19]: בְּמֶרְבִּיּוֹת שֶׁל תְּאֵנָה[20] שֶׁל חֲרָשִׁים[21] שֶׁאֵינָן בְּיִשּׁוּב[22], וּבְשֶׁל אֱגוֹז וּבְשֶׁל עֵץ שֶׁמֶן[23]. וְהַגְּזָרִין[24] שֶׁעָשָׂה מִשֶּׁה[25] - אַמָּה אָרְכָּן וְאַמָּה רָחְבָּן[26], וְעָבְיָן כְּמַחַק גָּדִישׁ[27] שֶׁל סְאָה. וּכְמוֹתָן עוֹשִׂין לְדוֹרוֹת[28].

14) "כלומר, רוב העצים" (המפרש, תמיד כט.), וראה להלן. 15) שלא נשתמש בהן הדיוט, ראה למעלה פ"ו ה"ב. 16) תמיד שם, במשנה: "כל העצים כשרין למערכה". "מערכה הוא צבור האש שנעשה מן העצים המסודרין וגדושין ומבערין האש" (רבינו בפיה"מ ליומא מג:). וראה בפ"ב מהל' עבודת יום הכיפורים ה"ה כי בכל יום ויום היו על המזבח שלש מערכות של אש, וראה גם בפ"ו מהל' תמידין ומוספין ה"א. 17) שם במשנה: "חוץ משל גפן ושל זית". 18) כרב אחא בר יעקב (שם כט:). 19) לעשות המערכה, משום שהם מובחרים שבעצים (פירוש הראב"ד). 20) משנה, שם. והם "חריות וענפים" (המפרש, תמיד כט.). 21) צ"ל: "של חרשים" כלומר, יערות (כסף־משנה). וכן אמרו בגמרא (שם כט:) שמדובר בתאנה שאינה עושה פרי. 22) אלא במדבריות, ואינן ראויות לאכילה, ואין בזה משום ישוב ארץ ישראל (רבינו בפירוש המשניות שם). 23) שם במשנה, והם עצים שדולקין כמו נר (מפרש, תמיד שם). והרע"ב שם כתב שהוא: "עץ העושה שמן אפרסמון. ואני שמעתי שהוא האילן שקורין לו בלע"ז פינ"ו, ובערב צינוב"ר, ואף־על־גב דעץ מאכל הוא אין בו צורך, כמו בגפן וזית, הלכך לא אסרוהו משום ישובה של ארץ ישראל כדרך שאסרו הגפן והזית". 24) ראה בפ"ב מהל' תמידין ומוספין ה"ב: "מצוה לעלות בשני גזירים של עץ עם תמיד של שחר יותר על עצי המערכה וכו' וכן מוסיפין שני גזירים עם תמיד של בין הערביים". 25) כלומר, הגזירין שהעלו על המזבח שהיה במשכן. 26) זבחים סב, ב - כמידת מקום המערכה. ותניא (שם) "על העצים אשר על האש אשר על המזבח" (ויקרא א, ח) — "שלא יהיו עצים יוצאין מן המזבח כלום". 27) צ"ל: "גודש", שם בזבחים. סאה היא מדת יובש, ופירושו כעובי המדה הזאת כשהיא מלאה וגדושה. 28) אף כי מקום המערכה במזבח של דורות היה כ"ד אמה וארבעה טפחים על כ"ד אמה וארבעה טפחים (ראה פ"ב מהל' בית הבחירה ה"ז) — לא היתה מדת הגזירין גדולה יותר, שכן נשמע ממה ששנינו בשקלים פ"ו מ"ד: "האומר הרי עלי עצים, לא יפחות משני גזירין". וב'ירושלמי' שם נאמר כי השיעור הוא אמה (וראה ב'הר המוריה' כאן).

ד. וְכֵיצַד הָיוּ עוֹשִׂין[29] בִּזְרִיעַת חִטֵּי הַמִּנְחוֹת[30] וְהַנְּסָכִים?[31] נָר חֵצִי[32] הַשָּׂדֶה בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה[33] וְזָרַע חֶצְיָהוּ[34], וּבְשָׁנָה שְׁנִיָּה[35] נָר הַחֵצִי שֶׁזָּרַע בָּרִאשׁוֹנָה וְזָרַע הַחֵצִי הָאַחֵר קֹדֶם לַפֶּסַח שִׁבְעִים יוֹם[36]. וְאִם לֹא הָיְתָה הַשָּׂדֶה עֲבוּדָה - חוֹרֵשׁ וְשׁוֹנֶה וְאַחַר כָּךְ זוֹרֵעַ[37]. וּבוֹרֵר הַחִטִּים[38] יָפֶה יָפֶה, וְאַחַר כָּךְ שָׁף אֶת הַחִטִּים[39] וּבוֹעֵט בָּהֶן הַרְבֵּה עַד שֶׁיִּתְקַלְּפוּ[40].

29) למען יהיו החטים יפות וסלתן מהודרת. משנה מנחות פה, א. וברייתא שם פה, ב. 30) הבאות בפני עצמן, והם שלש מנחות ציבור ותשע מנחות יחיד, ראה בפי"ב מהל' מעשה הקרבנות ה"א־ד. 31) כלומר, החיטים של מנחת הנסכים, עי' בפ"ב שם ה"א. וראה ב'הר המוריה' כאן. 32) כלומר, חרש כל השדה, והשאיר חצייה בניר בלבד בלי זריעה. 33) בגמרא שם אמרו, כי מדובר באופן שהשדה היתה עבודה. כלומר, חרושה לפני השנה הראשונה, והיתה בורה כולה שנה שלימה, וממילא מה שכתב כאן רבינו בשנה ראשונה - הכוונה, הראשונה לזריעה, והשניה לחרישה, וכדעת רש"י שם. וראה בכסף־משנה ולחם־משנה. 34) השני. נמצא שזריעה זו היתה במקום שנחרש פעמיים.

35) כלומר, שניה לזריעה ושלישית לחרישה, כדלעיל. 36) שם במשנה, וברייתא. והוא ביום ה' בשבט "שכבר יש כח לחמה שזורחת עליה" (רש"י ורבינו גרשום). 37) שם. 38) ברייתא, שם. 39) משנה שם עו, א - כדעת תנא־קמא. "ושיפה הוא גזור מן ישופך ראש, ועניינו שיכו החיטה בידים בכח עד שמעביר מעליה העפר" (פירוש המשנה, שם). 40) שם במשנה: "כל המנחות טעונות וכו' שיפה ובעיטה בחיטין", "ובעיטה שדורסין אותה ברגל עד שהיא נשברת" (פירוש המשנה, שם).

1 **ה. כָּל הַחִטִּים שֶׁל מְנָחוֹת טְעוּנוֹת שְׁלֹשׁ מֵאוֹת**
2 **שִׁיפָה וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּעִיטָה[41]. שָׁף אַחַת וּבוֹעֵט**
3 **שְׁתַּיִם, שָׁף שְׁתַּיִם וּבוֹעֵט שָׁלֹשׁ[42]. נִמְצְאוּ שָׁלֹשׁ**
4 **שִׁיפוֹת וְחָמֵשׁ בְּעִיטוֹת. וְחוֹזֵר חֲלִילָה[43], עַד שֶׁיִּגְמֹר**
5 **שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שִׁיפָה וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּעִיטָה, כְּדֵי**
6 **שֶׁיִּתְקַלְּפוּ הַרְבֵּה. וְחוֹשֵׁב הַהוֹבָאָה וְהַהוֹלָכָה בְּשִׁיפָה**
7 **אַחַת לְהַחְמִיר[44]. וְאַחַר כָּךְ טוֹחֵן וּמְרַקֵּד יָפֶה יָפֶה[45].**

41) שם במשנה. 42) ברייתא, שם. 43) ראה רש"י שם. 44) שם: "בעי רב ירמיה, אמטויי ואתויי חד, או דילמא אמטויי ואתויי תרי, מאי. תיקו". ופירש רש"י: "הא דקתני שף אחת, היינו אמטויי ואתויי, דמה שמוליך ומביא בידו חשיב שיפה אחת, או דילמא להולכה לחודא קרי חד שיפה, וכן נמי הבאה לחוד אחשיב שיפה". ומכיון שבעיא זו לא נפשטה, יש להחמיר ולחשוב ההולכה וההובאה לשיפה אחת. 45) בעומר, אמרו חכמים (שם עו: במשנה) שהיה מנופה בשלש־עשרה נפה. ובשתי הלחם, אמרו (שם) שהיה מנופה בשתים־עשרה, ולחם הפנים באחת־עשרה, ואילו בשאר המנחות לא נתנו חכמים שיעור, ולכן כתב רבינו ומרקד יפה יפה, בלי נתינת שיעור.

8 **ו. הַיַּיִן[46] - מֵבִיא עֲנָבִים מִן הָרַגְלִיּוֹת[47], מִן הַכְּרָמִים**
9 **הָעֲבוּדִים[48] פַּעֲמַיִם בְּשָׁנָה[49], וְדוֹרֵךְ[50]. וְכוֹנְסִין אוֹתוֹ**
10 **בְּחָבִיּוֹת קְטַנּוֹת[51]. וְאֵין מַנִּיחִין אוֹתָן אַחַת אַחַת וְלֹא**
11 **שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם, אֶלָּא שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ[52]. וְאֵינוֹ מְמַלֵּא אֶת**
12 **הֶחָבִית עַד פִּיהָ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה רֵיחוֹ נוֹדֵף[53]. וְאֵינוֹ**
13 **מֵבִיא לֹא מִפִּי הֶחָבִית, מִפְּנֵי הַקִּמְחִין הָעוֹלֶה עַל פְּנֵי**
14 **הַיַּיִן[54]; וְלֹא מִשּׁוּלֶיהָ[55], מִפְּנֵי[56] הַשְּׁמָרִים; אֶלָּא**
15 **מִשְּׁלִישָׁהּ[57] וּמֵאֶמְצָעָהּ[58] שֶׁל אֶמְצָעִית[59].**

46) כלומר, כיצד היו עושין היין לנסכים. ומקור כל הלכה זו במנחות פו, ב - במשנה. 47) "הסמוכות לארץ כשאר הכרמים" (פירוש המשנה) שאינן דלויות (= מוגבהות מן הארץ). וראה למעלה פ"ו ה"ט. 48) משנה, שם: "ואין מביאין וכו' אלא מן הרגילות ומן הכרמים העבודים". 49) בגמרא שם פז, א - תנא כרמים העבודים פעמים בשנה, "ועבודת הכרמים היא החפירה סביבות השרשים כמין גומות ולהשקותן ולהפך אותה העפר כולה כדי שיכנס בהן המים והאויר" (פירוש המשנה, שם) והענבים האלו הם מובחרים. (ולא כתב רבינו מלאכת הזמירה, אלא דקדק וכתב מלאכות שיש להן היתר בשנה השביעית, היינו חפירה סביב השרשים, שמותרת אם נתכוין לאוקמי אילנא (פ"א מהל' שמיטה ויובל ה"ז), השקאה בבית השלחין (שם ה"ח), ועשיית עוגויות לגפנים (שם ה"ט), שכן נראה ב'ירושלמי' שבת פ"ח ה"ב, שאמרו שם לענין קידוש: "מהו לצאת ביין של שביעית, תני רבי הושעיה, יוצאין ביין של שביעית". וראה בספרי "זמנים" (סי' טו עמ' לו) שהספק היה אם יין של שביעית, שאינו עבוד כבשאר השנים, אם הוא נקרא יין מכרמים עבודים (שהרי דין קידוש תלוי בנסכים – ראה בבא־בתרא צז.), ופשט מברייתא של רבי הושעיה שיוצאים, הרי שכרם העבוד בשנה השביעית, הרי הוא כרם עבוד). 50) מיד אחר בצירתן (תוספתא מנחות פ"ט, וראה 'הר המוריה' כאן). 51) במשנה שם פו, ב: "ולא (היו) כונסין אותן בחצבין גדולים (שפוגמים טעם היין, רש"י כת"י) אלא בחביות קטנות", ובברייתא (שם פז.) "תנא, חביות כדות לודיות ובינוניות", ומפרש רבינו שהדברים הללו באו לפרש מה שאמרו במשנה שם: "ולא היו כונסין אותן בחצבין גדולים", שהכוונה גם לגדולים וגם לבינוניים, ואם כן לא יכנוס אלא בחביות קטנות, וכסתם דברי המשנה ('הר המוריה'). ולא כמו שאמרו בתוספתא שם: "לא בחצבים גדולים ולא בחביות קטנות אלא בכדידיות בינוניות". 52) בברייתא שם לפנינו, איתא: "אין מניחין אותן שתים אלא אחת אחת", "ונראה מדברי רבינו שהוא גורס וכו' בברייתא כלשון שהזכיר, והוא מפרש שמניחים שלש חביות זו על גב זו, והאמצעית היא המשובחת ששמור יינה יותר" (לחם־משנה). 53) משנה, שם פו, ב. 54) שם במשנה. קמחין הם הגרגרים העולים על פני היין ודומים לגרגרי חיטה. ובלשון ערבית קורין אותם קמחין (פירוש המשנה, שם). 55) מהיין הנמצא סמוך לתחתיתה של החבית. 56) שם במשנה. 57) משנה, שם. כלומר, אינו לוקח אלא מן השליש האמצעי ששם הוא מובחר, מפני שהוא רחוק מהקמחין שלמעלה ומהשמרים שבשוליים. 58) משנה, שם. כלומר, שם ברז באמצע החבית ומוציא היין. ואינו מוציא אלא חצי השליש האמצעי שלמעלה מהברז, ולא מהשליש העליון שיש בו קמחים, וראה להלן ה"ז. 59) במשנה שם ליתא, וזה נלמד מהברייתא שם לפי נוסחת רבינו, ראה למעלה.

16 **ז. הָיָה הַגִּזְבָּר יוֹשֵׁב[60] וְהַיַּיִן יוֹצֵא מִן הַנֶּקֶב שֶׁבְּצַד**
17 **הֶחָבִית, כֵּיוָן שֶׁיִּרְאֶה שִׁנּוּי הַשְּׁמָרִים מַתְחִיל לָצֵאת -**
18 **פּוֹסֵק וְאֵינוֹ לוֹקֵחַ. וּמֵאֵימָתַי מֵבִיא? מֵאַחַר אַרְבָּעִים**
19 **יוֹם לִדְרִיכָתוֹ[61] עַד שְׁתֵּי שָׁנִים[62] אוֹ יָתֵר מְעַט[63]. וְאִם**
20 **הֵבִיא יַיִן יָשָׁן מִכַּמָּה שָׁנִים - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[64]. וְהוּא**
21 **שֶׁלֹּא יִפָּסֵד טַעְמוֹ[65].**

60) שם פז, א - במשנה. 61) תוספתא מנחות פ"ט: "אין מביאין יין פחות מבן ארבעים יום, ואם הביא מגתו כשר", וראה בבא־בתרא צז, ב. וסנהדרין ע, א. ועדיות פ"ו מ"א, וראה למעלה פ"ו ה"ט. 62) משנה, מנחות פו, ב: "אין מביאין ישן, דברי רבי. וחכמים מכשירין". ופסק רבינו כחכמים המכשירים לכתחילה, ולא כרבי האוסר לכתחילה (כסף־משנה). 63) כל זמן שאין חשש שנפסד טעמו, ראה להלן. 64) תוספתא מנחות פ"ט, לדעת רבי המחמיר, וכל־שכן לדעת חכמים המקילים. אבל מה שנראה מדברי

רבינו שלכתחילה לא יביא, אין לכך מקור מן התוספתא הנ"ל, שהיא לדעת רבי, ואילו רבינו פסק כחכמים (ראה למעלה). וצריך לומר שלמד כן מן הסברא, שלא התירו חכמים אלא ביין ישן, אבל יין ישן מכמה שנים, הוא ישן נושן, ובזה לא מצאנו היתר לכתחילה בדברי חכמים, ועי' כסף־משנה. 65) פשוט הוא נלמד מיין מעושן ומבושל שנשתנה טעמם ופסולים, כמפורש למעלה פ"ו ה"ט (כסף־משנה).

1 **ח. תִּשְׁעָה מִינִין בְּשֶׁמֶן[66] מִפְּנֵי שִׁנּוּי מַעֲשָׂיו[67]. כֵּיצַד?**
2 **זַיִת שֶׁגִּרְגְּרוֹ[68] בְּרֹאשׁ הַזַּיִת וּבֵרְרוֹ אַחַת אַחַת וּכְתָשׁוֹ**
3 **וּנְתָנוֹ לַסַּל[69] - הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ הוּא הָרִאשׁוֹן. חָזַר**
4 **אַחַר כָּךְ וּטְעָנוֹ בְּקוֹרָה[70] - הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ הוּא**
5 **הַשֵּׁנִי. וְאִם חָזַר אַחַר שֶׁטְּעָנוֹ וּטְחָנוֹ[71] וּטְעָנוֹ שְׁנִיָּה[72]**
6 **- הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ הוּא הַשְּׁלִישִׁי. זֵיתִים שֶׁמְּסָקָן**
7 **כֻּלָּן[73] בְּעִרְבּוּבְיָא וְהֶעֱלָן[74] לַגַּג, וְחָזַר וּבֵרֵר גַּרְגֵּר גַּרְגֵּר**
8 **וּכְתָשָׁן וּנְתָנָן לַסַּל - הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ הוּא הָרְבִיעִי.**
9 **וְאִם טְעָנוֹ בְּקוֹרָה אַחַר כָּךְ - הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא הוּא**
10 **הַחֲמִישִׁי. חָזַר וְטָחַן וְטָעַן פַּעַם שְׁנִיָּה - הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא**
11 **הוּא הַשִּׁשִּׁי. זֵיתִים שֶׁמְּסָקָן וּטְעָנָן בְּתוֹךְ הַבַּיִת עַד**
12 **שֶׁיִּלְקוּ וְהֶעֱלָן וְנִגְּבָן, וְאַחַר כָּךְ כָּתַשׁ וְנָתַן לַסַּל -**
13 **הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא הוּא הַשְּׁבִיעִי. חָזַר וְטָעַן בְּקוֹרָה -**
14 **הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא הוּא הַשְּׁמִינִי. חָזַר וְטָחַן וְטָעַן פַּעַם**
15 **שְׁנִיָּה - הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא הוּא הַתְּשִׁיעִי.**

66) משנה, שם פו, א. וכן הוא ב'ספרא' פ' אמור פי"ג ה"ב־ה. 67) מעשי עשיית השמן, שהיו בשלש פעמים ובאופנים שונים, אבל לקיטת הזיתים היתה פעם אחת בשנה, ולא כפירוש רש"י שהיו שלש פעמים בשנה, ראה ב'תוספות' שם (לחם־משנה). 68) היינו שליקט גרגירים אותם שנתבשלו היטב בראש הזית או שעשה סימן במתבשלים ראשונה עד שיהיו מבושלים היטב, ואחר־כך תולשן מהאילן, ושאר הזיתים לוקט מיד אחר כן (וראה בלחם־משנה ו'הר המוריה'). 69) שיזוב השמן מנקביו. 70) כלומר, מניח על הזיתים הכתושים שבסל קורת בית הבד, ומתוך הכובד יוצא שמן נוסף, וכחכמים במשנה שם, החולקים על רבי יהודה האומר כי מניחים אבנים, אבל לא הקורה, שמתוך כובד הקורה יוצאים גם שמרים ומתערבים עם השמן, וראה רש"י שם. 71) בריחיים, ראה ברייתא שם. 72) בקורת בית הבד. 73) אחר שגמר לגרגר בראש הזית. 74) לראש הגג, במשנה שם.

16 **ט. אַף עַל פִּי שֶׁכֻּלָּן כְּשֵׁרִין לְמִנְחוֹת[75], הָרִאשׁוֹן אֵין**
17 **לְמַעֲלָה מִמֶּנּוּ[76]. וְאַחֲרָיו[77] הַשֵּׁנִי וְהָרְבִיעִי[78], וּשְׁנֵיהֶן**
18 **שָׁוִין[79]. וְאַחֲרֵיהֶם[80] הַשְּׁלִישִׁי וְהַחֲמִישִׁי[81] וְהַשְּׁבִיעִי[82],**
19 **וּשְׁלָשְׁתָּן שָׁוִין[83]. וְאַחֲרֵיהֶם[84] הַשִּׁשִּׁי[85] וְהַשְּׁמִינִי[86],**
20 **וּשְׁנֵיהֶם שָׁוִין[87]. וְהַתְּשִׁיעִי[88] אֵין לְמַטָּה מִמֶּנּוּ[89].**

75) משנה, שם. ובגמרא שם אמרו: "יכול יהא זך כתית פסול למנחות, תלמוד־לומר (שמות כט, מ) ועשרון סולת בלול בשמן כתית, אם כן מה תלמוד־לומר למאור, אלא מפני החסכון, מאי חסכון? אמר רבי אלעזר, התורה חסה על ממונן של ישראל", ומפרש רש"י שם, שאילו היה צריך לחזור גם במנחות אחר זך וכתית, כמו במנורה, היו מפסידים שהיו לוקחים אותו ביוקר (רש"י, שם). 76) שהוא השמן הנקי והמובחר ביותר (במשנה, שם). וראה להלן ה"י. 77) דרגה פחותה יותר. 78) שהוא הראשון שבשני. 79) בנקיונם, לענין מובחר במנחות, אם אין לו מן הראשון המובחר ביותר, ויש לו שמן משני המינים האלו - יביא מאיזה שירצה, אבל לענין מנורה אינם שוים, ראה בהלכה הסמוכה. 80) דרגה שלישית. 81) שהוא השני שבשני. 82) שהוא הראשון שבשלישי. 83) שם במשנה. 84) דרגה רביעית. 85) שהוא השלישי שבשני. 86) שהוא השני שבשלישי. 87) גם זה שם. 88) שהוא השלישי שבשלישי. 89) גם זה שם.

21 **י. אֵין כָּשֵׁר לַמְּנוֹרָה אֶלָּא רִאשׁוֹן[90] וּרְבִיעִי[91]**
22 **וּשְׁבִיעִי[92] בִּלְבַד; שֶׁנֶּאֱמַר: כָּתִית לַמָּאוֹר - אֵין כָּשֵׁר**
23 **לַמְּנוֹרָה אֶלָּא הַיּוֹצֵא מִן הַכָּתוּשׁ בִּלְבַד[93]. אֲבָל**
24 **לִמְנָחוֹת כֻּלָּן כְּשֵׁרִין[94].**

90) שבראשון. 91) שהוא ראשון שבשני. 92) שהוא ראשון שבשלישי. שם במשנה. כי כל אלו, שלושת השמנים, נעשו על־ידי כתישה (למעלה ה"ח), מה־שאין־כן ביתר השמנים. 93) כרבי יהודה, בברייתא שם פו, ב. 94) ראה למעלה ה"ט.

25 **יא. וּמֵאַחַר שֶׁכֻּלָּן כְּשֵׁרִין לִמְנָחוֹת, לָמָּה נִמְנוּ? כְּדֵי**
26 **לֵידַע יָפֶה שֶׁאֵין לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ, וְהַשָּׁוֶה, וְהַפָּחוּת.**
27 **שֶׁהָרוֹצֶה לְזַכּוֹת עַצְמוֹ - יָכוֹף יִצְרוֹ הָרַע וְיַרְחִיב יָדוֹ**
28 **וְיָבִיא קָרְבָּנוֹ מִן הַיָּפֶה, הַמְשֻׁבָּח בְּיוֹתֵר שֶׁבְּאוֹתוֹ**
29 **הַמִּין[95] שֶׁיָּבִיא מִמֶּנּוּ. הֲרֵי נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: וְהֶבֶל הֵבִיא**
30 **גַּם הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמֵחֶלְבֵהֶן, וַיִּשַׁע יְיָ אֶל הֶבֶל**
31 **וְאֶל מִנְחָתוֹ. וְהוּא הַדִּין בְּכָל דָּבָר שֶׁהוּא לְשֵׁם הָאֵל**
32 **הַטּוֹב, שֶׁיִּהְיֶה מִן הַנָּאֶה וְהַטּוֹב[96]. אִם בָּנָה בֵּית**
33 **תְּפִלָּה - יִהְיֶה נָאֶה מִבֵּית יְשִׁיבָתוֹ. הֶאֱכִיל רָעֵב -**
34 **יַאֲכִיל מִן הַטּוֹב וְהַמָּתוֹק שֶׁבְּשֻׁלְחָנוֹ. כִּסָּה עָרֹם -**
35 **יְכַסֶּה מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּכְסוּתוֹ. הִקְדִּישׁ דָּבָר - יַקְדִּישׁ מִן**
36 **הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: כָּל חֵלֶב לַיְיָ וְגוֹמֵר.**

95) ראה בפט"ז מהל' מעשה הקרבנות ה"ד, וראה למעלה ה"א מה שכתבנו שם. 96) "הם דברי רבינו, ראויים אליו" (כסף־משנה).

סִלְקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת אִסּוּרֵי הַמִּזְבֵּחַ

יום שישי ט"ו כסלו ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת מַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת

37 **יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת. עֶשֶׂר מִצְוֹת עֲשֵׂה,**
38 **וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א)**
39 **לַעֲשׂוֹת הָעוֹלָה כְּמַעֲשֶׂיהָ הַכְּתוּבִים עַל הַסֵּדֶר. ב)**
40 **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּשַׂר עוֹלָה. ג) סֵדֶר חַטָּאת. ד) שֶׁלֹּא**
41 **לֶאֱכֹל מִבְּשַׂר חַטָּאת הַפְּנִימִית. ה) שֶׁלֹּא יַבְדִּיל**

בְּחַטַּאת הָעוֹף. ו) סֵדֶר הָאָשָׁם. ז) שֶׁיֹּאכְלוּ הַכֹּהֲנִים בְּשַׂר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים בַּמִּקְדָּשׁ. ח) שֶׁלֹּא יֹאכְלוּם חוּץ לָעֲזָרָה. ט) שֶׁלֹּא יֹאכַל זָר מִקָּדְשֵׁי קָדָשִׁים. י) סֵדֶר הַשְּׁלָמִים. יא) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּשַׂר קָדָשִׁים קַלִּים קֹדֶם זְרִיקַת דָּמִים. יב) לַעֲשׂוֹת כָּל מִנְחָה כְּסֵדֶר מַעֲשֶׂיהָ הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה. יג) שֶׁלֹּא יָשִׂים שֶׁמֶן עַל מִנְחַת חוֹטֵא. יד) שֶׁלֹּא יִתֵּן עָלֶיהָ לְבוֹנָה. טו) שֶׁלֹּא תֵּאָכֵל מִנְחַת כֹּהֵן. טז) שֶׁלֹּא תֵּאָפֶה מִנְחַת חָמֵץ. יז) שֶׁיֹּאכְלוּ הַכֹּהֲנִים שְׁיָרֵי מִנָּחוֹת. יח) שֶׁיָּבִיא אָדָם כָּל נְדָרָיו וְנִדְבוֹתָיו בְּרֶגֶל שֶׁפָּגַע בּוֹ רִאשׁוֹן. יט) שֶׁלֹּא יְאַחֵר נְדָרוֹ וְנִדְבָתוֹ וּשְׁאָר דְּבָרִים שֶׁהוּא חַיָּב בָּהֶן. כ) לְהַקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת בְּבֵית הַבְּחִירָה. כא) לְהָבִיא קָדְשֵׁי חוּצָה לָאָרֶץ לְבֵית הַבְּחִירָה. כב) שֶׁלֹּא לִשְׁחֹט קָרְבָּנוֹת חוּץ לָעֲזָרָה. כג) שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב קָרְבָּן חוּץ לָעֲזָרָה.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבואר בו כי קרבנות מנפש חיה באים מחמשה מינים, ושקרבנות ציבור ויחיד הם ארבעה מינים.

א. כָּל הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁל מִינֵי נֶפֶשׁ חַיָּה בָּאִין מֵחֲמִשָּׁה מִינִין בִּלְבַד[2]: מִן הַבָּקָר, וּמִן הַכְּבָשִׂים, וּמִן הָעִזִּים, וּמִן הַתּוֹרִים[3], וּמִן בְּנֵי הַיּוֹנָה[4].

2) הם דברים פשוטים ומבוארים בפסוקי התורה. וכן כתב בהקדמה למשניות סדר קדשים. 3) מין ממיני היונים. ואינם כשרים אלא אם הם גדולים (פרק ג מהלכות איסורי המזבח הלכה ב). 4) נקראו "בני היונה", לפי שאינם כשרים אלא בהיותם קטנים.

ב. וְכָל הַקָּרְבָּנוֹת[5], בֵּין שֶׁל צִבּוּר בֵּין שֶׁל יָחִיד, אַרְבָּעָה מִינִין[6]: עוֹלָה, וְחַטָּאת, וְאָשָׁם, וּשְׁלָמִים[7].

5) מנפש חיה. 6) שנאמר (ויקרא ז, לז) "זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמילואים ולזבח השלמים". הרי ארבעה מיני קרבנות של נפש חיה שהם לדורות, פרט למנחה שהיא סולת ומילואים שלא היו אלא לשעה (פירוש המשנה לזבחים פרק ה משנה ח). 7) בהקדמה לסדר קדשים שם כתב רבינו וזה לשונו: "החטאת והאשם והעולה והשלמים או הדומה לשלמים", ובפירוש המשנה שם ביאר דבריו וזה לשונו: "מה שאמרנו בתחילת דברינו במסכת הזאת שלמים או הדומים להם, לא הייתה כוונתינו אלא על אלה השלושה קרבנות רצונו לומר הבכור, והמעשר והפסח לפי שהן דומין לשלמים וכו', וכאן אי אפשר לומר שבכור ומעשר ופסח הם בכלל שלמים, שהרי מנה אותם להלן לחוד, אלא הכוונה לתודה שנקראת שלמים.

ג. וְעוֹד יֵשׁ שָׁם שְׁלֹשָׁה מִינֵי קָרְבָּן יָחִיד, וְהֵם: הַפֶּסַח, וְהַבְּכוֹר, וְהַמַּעֲשֵׂר[8].

8) מעשר בהמה.

ד. כָּל קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר הֵן עוֹלָה אוֹ חַטָּאת. וְאֵין בְּקָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר שְׁלָמִים, חוּץ מִשְּׁנֵי כְּבָשִׂים הַבָּאִים עִם לֶחֶם הַתְּנוּפָה בָּעֲצֶרֶת[9], וְהֵם הַנִּקְרָאִים זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר[10]. וְאֵין הַצִּבּוּר מַקְרִיבִין אָשָׁם לְעוֹלָם[11] וְלֹא עוֹף[12].

9) כלומר, מנחת שתי הלחם, הקריבה בחג השבועות, כמו שנאמר (ויקרא כג, יז-יט) "ממושבותיכם תביאו לחם תנופה שתיים וגו' והקרבתם על הלחם וגו' ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים", ונקראו "לחם תנופה" משום שנאמר (שם, כ) "והניף הכהן אותם על לחם הבכורים תנופה לפני ה' וגו'". 10) בזבחים נד: במשנה "זבחי שלמי צבור ואשמות". 11) שכל האשמות הכתובים בתורה נאמרו אצל יחיד, וכן מפורש בתמורה יד. "אשם ביחיד איתיה, בצבור ליתיה". 12) כלומר, אף קרבן עוף אין הצבור מקריבים. ומקור הדברים בתמורה שם, בזבחים ד. ומנחות ה. ובספרא ויקרא דבורא דנדבה פרשה ו הלכה ו למדו זאת ממה שנאמר בויקרא (א, יד) "ואם מן העוף קרבנו" - "קרבנו (=בלשון יחיד), היחיד מביא עוף ואין הציבור מביא עוף".

ה. קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר הֵם: שְׁנֵי תְּמִידִין[13] שֶׁל כָּל יוֹם, וּמוּסְפֵי שַׁבָּתוֹת וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְהַמּוֹעֲדוֹת[14], וּשְׂעִיר חַטָּאת שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים[15]. וְכֵן אִם שָׁגְגוּ בֵּית דִּין[16] וְהוֹרוּ בַּעֲבוֹדָה זָרָה - מֵבִיא כָּל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט פַּר וְשָׂעִיר. הַפָּר עוֹלָה, וְהַשָּׂעִיר חַטָּאת. וְאֵלּוּ הַשְּׂעִירִים הֵם הַנִּקְרָאִים שְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה. וְאִם שָׁגְגוּ וְהוֹרוּ בִּשְׁאָר הַמִּצְוֹת - מְבִיאִין פַּר לְחַטָּאת, וְהוּא הַנִּקְרָא פַּר הֶעְלֵם דָּבָר שֶׁל צִבּוּר.

13) כבש לעולת התמיד של שחרית וכבש לעולת התמיד של בין הערביים. 14) פסח, עצרת [=שבועות], סוכות, שמיני עצרת, ראש השנה ויום הכיפורים. 15) והוא שעיר הפנימי הנשרף, בן זוגו של שעיר המשתלח. אבל השעיר החיצוני הנאכל, הוא בכלל מוספי המועדות, וכמו כן איל העם שבא ביום הכיפורים, הוא בכלל המוסף. 16) בית דין הגדול.

ו. קָרְבְּנוֹת הַיָּחִיד הֵם: הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר[17] וְהַפֶּסַח. וְהַחֲגִיגָה, וְהִיא שְׁלָמִים. וְהָרְאִיָּה, וְהִיא עוֹלוֹת. וְקָרְבַּן הַגֵּר[18]. וְהוּא עוֹלָה מִן הַבְּהֵמָה; אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אוֹ שְׁתֵּי תּוֹרִים, וּשְׁנֵיהֶן עוֹלָה[19]; אוֹ שְׁתֵּי בְּהֵמוֹת, אַחַת עוֹלָה וְאַחַת שְׁלָמִים[20]. וְהַנּוֹדֵר[21] אוֹ הַמִּתְנַדֵּב[22] עוֹלָה אוֹ שְׁלָמִים. וּשְׁלָמִים הַבָּאִין עִם הַלֶּחֶם, הֵם הַנִּקְרָאִים תּוֹדָה[23]. וְכֵן קָרְבְּנוֹת הַנָּזִיר[24], וְהֵן עוֹלָה וְחַטָּאת וּשְׁלָמִים[25]. וְקָרְבְּנוֹת מְצֹרָע[26], וְהֵן חַטָּאת וְאָשָׁם וְעוֹלָה[27]. וְקָרְבְּנוֹת זָבִים[28] וְיוֹלְדוֹת[29], וְהֵן חַטָּאת וְעוֹלָה[30]. וְקָרְבַּן הַשּׁוֹגֵג בְּמִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כָּרֵת, וְהוּא חַטָּאת[31]. וְאִם נִסְתַּפֵּק לוֹ אִם עָשָׂה אוֹ לֹא עָשָׂה אוֹתוֹ הַחֵטְא - מֵבִיא אָשָׁם[32], וְהוּא הַנִּקְרָא אָשָׁם תָּלוּי[33]. וְיֵשׁ עֲבֵרוֹת

1 **שֶׁמֵּבִיא עֲלֵיהֶן אָשָׁם**[34], **וְהוּא הַנִּקְרָא אָשָׁם וַדַּאי**[35].
2 **וְכֵן אֵיל הָעוֹלָה וּפַר הַחַטָּאת שֶׁמַּקְרִיב כֹּהֵן גָּדוֹל**
3 **מִשֶּׁלּוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים**[36] **- הֲרֵי הֵן קָרְבַּן יָחִיד. וּפַר**
4 **זֶה הוּא הַנִּקְרָא פַּר יוֹם הַכִּפּוּרִים. וְכָל אֵלּוּ הַקָּרְבָּנוֹת**
5 **מְפֹרָשִׁין הֵן בַּתּוֹרָה, וְכָל אֶחָד מֵהֶן יִתְבָּאֲרוּ דִּינָיו**
6 **בִּמְקוֹמוֹ.**

17) מעשר בהמה. 18) ראה בפרק י"ג מהלכות איסורי ביאה הלכה ד־ה, שאם ירצה הגוי להיכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה ויקבל עליו עול תורה, צריך מילה, טבילה והרצאת קרבן, ולמדו כן (כריתות ט.) ממה שנאמר (במדבר טו, טו) "ככם כגר יהיה לפני ה'" - "מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דם שנאמר (שמות כד, ה) "וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים" - אף גר כן (שחוץ ממילה וטבילה צריך גם קרבן - כישראל). 19) בברייתא כריתות ח: אמרו שאף על פי שהושווה גר לישראל, ובישראל נאמר שהביאו גם עולה וגם שלמים, - לא הושווה כי אם במקצת, ולא לכל הקרבנות, אלא שמביא רק עולות, לפי שנאמר בו (במדבר שם, יד) "ועשה אשה ריח ניחוח לה'" - "איזהו דבר שכולו לה' הוי אומר עולת העוף", שהרי בעולת בהמה, הכהנים נהנים מהעור, מה שאין כן בעוף, ואמרינן שם בגמרא "כל הקינין שבתורה אחד חטאת ואחד עולה, כאן (בגר) שתיהן עולות, הביא חובתו מן הבהמה (עולה אחת) - יצא". 20) בכריתות שם: "הביא חובתו מן הבהמה יצא, עולה ושלמים יצא, מנחה ושלמים לא יצא", וכתב רש"י שם: "עולה ושלמים לאו דווקא (שהרי יוצא בעולה לבד) אלא משום דבעי למיתני מנחה ושלמים לא יצא". ובהשמטות וחידושין משיטה מקובצת שם אות יט כתב, שיש לפרש דעולה ושלמים מיירי בעולת העוף, שדווקא מנחה ושלמים לא יצא, שאינו מין זבח. אבל רבינו הרי כתב מפורש "שתי בהמות". ויש אומרים, שכיוון שהפריש עולה ושלמים אינו יוצא עד שיקריב שתיהן. 21) הוא האומר: "הרי עלי". 22) הוא האומר: "הרי זו". 23) ויקרא ז, יא - יג "וזאת תורת זבח השלמים וגו' אם על תודה יקריבנו והקריב על זבח התודה וגו' על זבח תודת שלמיו". 24) שמביא ביום מלאת ימי נזרו. 25) שנאמר (שם, יד) והקריב את קרבנו לה' כבש בן שנתו תמים אחד לעולה וכבשה אחת בת שנתה תמימה לחטאת ואיל אחד תמים לשלמים". 26) שמביא ביום השמיני לטהרתו. 27) כמו שנאמר (שם, י - יט): "וביום השמיני יקח שני כבשים תמימים וכבשה אחת בת שנתה תמימה וגו' את הכבש האחד וגו' לאשם וגו' ועשה הכהן את החטאת וגו' ואחר ישחט את העולה". 28) זב וזבה שמביאין ביום השמיני לטהרתם. 29) שמביאה ביום הארבעים ואחד לזכר, וביום השמונים ואחד לנקבה. 30) זב וזבה מביאים כל אחד מהן: שתי תורים או שני בני יונה אחד לעולה ואחד לחטאת, ויולדת מביאה כבש אחד לעולה ובן יונה או תור לחטאת, ואם אין ידה משגת מביאה שתי תורים או שני בני יונה אחד לעולה ואחת לחטאת. 31) קרבן חטאת, שנאמר "ואם נפש אחת תחטא בשגגה וגו' והביא קרבנו שעירת עזים תמימה נקבה על חטאתו אשר חטא". 32) שנאמר "ואם נפש כי תחטא וגו' ולא ידע ואשם ונשא עוונו וגו' והביא איל תמים מן הצאן בערכך לאשם". 33) "מפני שהוא מכפר על הספק ותולה לו עד שיודע לו בוודאי שחטא בשגגה ויקריב חטאתו". 34) ואלו הן: על שפחה חרופה ועל הגזל ועל המעילה ועל טומאת נזיר ועל הצרעת כשיטהר ממנה". 35) "שהרי אינו בא משום ספק". 36) שנאמר "בזאת יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת ואיל לעולה".

7 **ז. כָּל קָרְבְּנוֹת הַיָּחִיד**[37] **חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן וּבְאַחֲרָיוּת**
8 **נִסְכֵּיהֶן, חוּץ מִן הַנְּדָבָה**[38]. **וְכָל קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר**[39]
9 **אֵינָן חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתָן וְלֹא בְּאַחֲרָיוּת נִסְכֵּיהֶן**[40]. **וְאִם**
10 **קָרַב**[41] **הַזֶּבַח - חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּת נִסְכֵּיהֶם. וְקָרְבַּן**
11 **יָחִיד**[42] **שֶׁקָּבוּעַ לוֹ זְמַן - הֲרֵי הוּא כְּקָרְבַּן צִבּוּר, וְאֵינוֹ**
12 **חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ**[43].

37) שלא קבוע להם זמן. 38) הרי זו עולה או שלמים. 39) והם הקרבנות שקבוע להם זמן. 40) ש"עבר זמנו - בטל קרבנו". 41) גמרא בתמורה שם. לפי שזמן הנסכים אינו עובר, ומביא אדם נסכיו לאחר זמן. 42) כגון קרבן פסח או פר ואיל של יום הכיפורים. 43) שהרי קבוע להם זמן.

13 **ח. כָּל עוֹלַת בְּהֵמָה אֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא מִן הַזְּכָרִים**
14 **בִּלְבַד**[44]. **וְהִיא בָּאָה מִן הַכְּבָשִׂים וּמִן הָעִזִּים**[45] **וּמִן**
15 **הַבָּקָר**[46], **בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים**[47]. **וּמִן הַתּוֹרִים וּבְנֵי**
16 **יוֹנָה**[48], **וְאֶחָד בָּהֶן הַזָּכָר וְהַנְּקֵבָה**[49].

44) שנאמר (ויקרא א, ג) "אם עולה קרבנו וגו' זכר תמים יקריבנו". וכן נאמר (שם א, י) "זכר תמים יקריבנו". 45) שנאמר (שם) "ואם מן הצאן קרבנו מן הכבשים או מן העזים לעולה וגו'". 46) שנאמר (שם, ג) "אם עולה קרבנו וגו'". 47) שנאמר (שם כב, כז) "שור או כשב או עז כי ייוולד והיה שבעת ימים תחת אמו וביום השמיני והלאה יירצה לקרבן אשה לה'". 48) שנאמר (שם א, יד) "ואם מן העוף עולה קרבנו לה' והקריב מן התורים או מן בני היונה את קרבנו". וראה בפרק ג מהלכות איסורי מזבח הלכה ב, כי תורים קטנים ובני יונה גדולים - פסולין. 49) שנאמר (שם כב, יח־יט) "איש איש וגו' אשר יקריבו לה' לעולה לרצונכם תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים", הרי ציינה התורה "תמים זכר בבקר בכבשים ובעזים" ומזה למדו (תמורה יד. ל. מנחות ו. כה. קדושין כד:) כי יש "תמות וזכרות בבהמה, ואין תמות וזכרות בעופות".

17 **ט. הַחַטָּאת בָּאָה מֵחֲמֵשֶׁת הַמִּינִים**[50] **הָאֵלּוּ, מִן**
18 **הַזְּכָרִים וּמִן הַנְּקֵבוֹת**[51], **מִן הַגְּדוֹלִים וּמִן הַקְּטַנִּים**[52].

50) מן הבקר, מן הכבשים, מן העזים, מן התורים ומן בני היונה. כלומר, יש חטאת הקריבה ממין זה, ויש הקריבה ממין זה וכו'. בכהן משיח נאמר פר (שם ד, ג): "אם הכהן המשיח יחטא וגו' והקריב וגו' פר בן בקר וגו' לחטאת", וכמו כן נאמר בהעלם דבר של צבור (שם, יג־יד) "ונעלם דבר מעיני הקהל וגו' והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת",

ובנשיא נאמר שעיר עזים (שם, כב־כג): "אשר נשיא יחטא וגו' בשגגה וגו' והביא את קרבנו שעיר עזים זכר תמים". ובשגגת הדיוט - כבשה, שנאמר (שם, לב) "ואם כבש יביא קרבנו לחטאת נקבה תמימה יביאנה", ובקרבן עולה ויורד נאמר (שם ה, ז) "שתי תורים או שני בני יונה לה' אחד לחטאת ואחד לעולה". 51) בנשיא נאמר (שם ד, כג) "שעיר עזים זכר תמים", בכהן משיח (שם, ג) והעלם דבר של צבור (שם שם, יד) נאמר "פר בן בקר", ובשגגת הדיוט נאמר (שם, לב) "נקבה תמימה". 52) פר ושעיר הם גדולים, בני שתיים, וכבשה היא קטנה, בת שנה.

י. הָאָשָׁם אֵינוֹ בָּא אֶלָּא מִזִּכְרֵי כְּבָשִׂים בִּלְבַד[53]. יֵשׁ אָשָׁם בָּא מִגְּדוֹלֵי מִין זֶה[54], וְיֵשׁ אָשָׁם בָּא מִן הַקְּטַנִּים[55].

53) כן נאמר שם ה, טו־יח, כה "איל תמים", וכן נאמר בנזיר (במדבר ו, יב) "והביא כבש בן שנתו לאשם". 54) האשמות שבספר ויקרא (שם) הם אילים, בני שנתיים. 55) אשם של נזיר שבספר במדבר (שם) הוא כבש בן שנתו.

יא. הַשְּׁלָמִים בָּאִים מִן הַכְּבָשִׂים[56] וּמִן הָעִזִּים[57] וּמִן הַבָּקָר[58], מִזְּכָרִים וּמִנְּקֵבוֹת[59], מִן הַגְּדוֹלִים וּמִן הַקְּטַנִּים[60]. וְאֵין הָעוֹף בָּא שְׁלָמִים[61]. הַקְּטַנִּים[62] הֵם מִבֶּן שְׁמֹנַת יָמִים[63] עַד שָׁנָה[64] תְּמִימָה מִיּוֹם לְיוֹם[65]. אִם נִתְעַבְּרָה שָׁנָה - נִתְעַבְּרָה לוֹ[66]. וְהַגְּדוֹלִים: בַּבָּקָר - עַד שָׁלֹשׁ שָׁנִים שְׁלֵמוֹת מִיּוֹם לְיוֹם, וּבַצֹּאן - עַד שְׁתֵּי שָׁנִים שְׁלֵמוֹת מִיּוֹם לְיוֹם. יוֹתֵר עַל זֶה - הֲרֵי הוּא זָקֵן, וְאֵין מַקְרִיבִין אוֹתוֹ[67].

56) שנאמר (ויקרא ג, ו־ז) "ואם מן הצאן קרבנו לזבח שלמים וגו' אם כשב הוא מקריב את קרבנו". 57) שנאמר (שם, יב) "ואם עז קרבנו". 58) שנאמר (שם, א) "ואם זבח שלמים קרבנו, אם מן הבקר הוא מקריב". 59) שנאמר (שם ג, א־ו) "ואם זבח שלמים קרבנו וגו' אם זכר אם נקבה וגו', ואם מן הצאן קרבנו וגו' זכר או נקבה". 60) שנאמר (שם כב, כז) "שור או כשב או עז כי ייולד והיה שבעת ימים תחת אמו, ומיום השמיני והלאה יירצה לקרבן אשה לה'". וגם "כשב" (הנאמר שם ג, ז) הוא בן שנה (להלן שם) ו"מן הבקר" (הנאמר שם ג, א) הוא מן הגדולים. 61) שנאמר (שם א, יד) "ואם מן העוף עולה", ודרשו בספרא (שם דבורא דנדבה פרשה ו הלכה ב) "העוף עולה, ואין העוף שלמים". 62) שבכל הקרבנות, והם כבש וכבשה שבצאן, ועגל שבבקר. 63) שנאמר (שם כב, כז) "ומיום השמיני והלאה יירצה". 64) פרה פרק א משנה ג: "כבשים בני שנה", ולא יותר משנה. 65) שם במשנה. כלומר, שנה שלו ולא שנה של עולם הנגמרת בתשרי, שנאמר (שם יב, ו) "כבש בן שנתו" ודרשו (נדה מז:) "שנתו שלו ולא שנה של מנין העולם". 66) וכשר עד שיעברו עליו שלושה עשר חודש. ומקור הדברים בתוספתא פרה פרק א בדעת חכמים ש"כבשים בני שנה האמורים בתורה - מאחד בניסן לאחד בניסן, מתשעה באב לתשעה באב, ונתעברה שנה נתעברה לו". 67) בפרה שם משנה ב: "ר' יוסי הגלילי אומר פרים בני שתיים, שנאמר (במדבר ח, ח) ופר שני ("שני" זה מיותר, והוא מתפרש: בן שתיים) בן בקר תקח לחטאת, וחכמים אומרים אף בני שלוש, רבי מאיר אומר אף בני ארבע ובני חמש כשרים, אלא שאין מביאין זקנים מפני הכבוד", וכתב רבינו בפירוש המשנה שם: "הלכה כחכמים והיות הזקנים מן הבהמות מתועבים בכל הקרבנות הנה הוא מאמר אמיתי וכאילו עניינו קרוב ממום רצונו לומר הזקן ותש כח". וסובר רבינו שלא בא ר' מאיר לחלוק על דברי חכמים, אלא לפרש דבריהם, שמה שאמרו "אף בני שלוש", אין הכוונה שיותר משלוש פסולים, אלא שאין מביאין אותו מפני הכבוד, ומה שכתב רבינו בפרק ב מהלכות איסורי מזבח הלכה ו, שהזקן אינו כשר לעבודה, היינו בזקן שתשש כחו, וזקן זה פסול (משנה למלך בהלכות איסורי מזבח שם ובפרק א מהלכות פרה אדומה הלכה א).

יב. אַף עַל פִּי שֶׁכָּל הַקָּרְבָּנוֹת כְּשֵׁרִין מִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה - אֵין מַקְרִיבִין לְכַתְּחִלָּה אֶלָּא מִיּוֹם שְׁלֹשִׁים וָהָלְאָה[68]. חוּץ מִן הַבִּכּוּר[69] וּמִן הַפֶּסַח וּמִן הַמַּעֲשֵׂר[70], שֶׁאִם רָצָה לְהַקְרִיבָן בַּשְּׁמִינִי לְכַתְּחִלָּה - מַקְרִיב.

68) בפרה שם משנה ד: "כשרין מיום ל' והלאה, ואף ביום ל' ואם הקריבם ביום שמיני כשרים". וכתב רבינו בפירוש המשנה שם: "ואמר אם הקריבם ביום השמיני יצא זה לשון התורה (ויקרא כב, כז) "ומיום השמיני והלאה יירצה" ואמר בבכור (שמות כב, כט) "ביום השמיני תתנו לי", ואמרו: אמו אמו לגזירה שווה, מה אמו האמור בבכור כשר לשמיני עצמו אף אמו האמור כאן כשר לשמיני עצמו, וזה שהתיר הקרבתו בדיעבד, אבל לכתחילה לא תקרב אלא מיום שלושים, כאמרו: "והלאה יירצה". 69) שם במשנה. שלא נאמר בו "והלאה", אלא "ביום השמיני תתנו לי", להורות שמותר לכתחילה ביום השמיני. 70) "שנשתוו לבכור לעניין מתן דמים בחמישי מזבחים". ובמשנה שם נזכרו גם נדרים ונדבות שמקריבם לכתחילה ביום השמיני, וצריך עיון, למה השמיטם רבינו.

יג. שָׁעוֹת מוֹנִין לְקָדָשִׁים, וְאִם הוֹסִיפוּ שָׁעָה אַחַת[71] אוֹ פָּחֲתוּ שָׁעָה[72] - פְּסוּלִין. כֵּיצַד? קָרְבָּן שֶׁמְּצָוָתוֹ לִהְיוֹת בֶּן שָׁנָה[73], אִם הוֹסִיף עַל הַשָּׁנָה שָׁעָה אַחַת - נִפְסָל. אֲפִלּוּ הָיָה בֶּן שָׁנָה בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה וְהוֹסִיף עַל הַשָּׁנָה בִּשְׁעַת זְרִיקָה - נִפְסַל[74], עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן שָׁנָה עַד שְׁעַת זְרִיקָה. וְכֵן בְּכָל הַזְּבָחִים.

71) כגון שנולד בארבעה עשר בניסן בשעה התשיעית, הוא כשר עד שעה זו, ומכאן ואילך הוא פסול. 72) כגון באילים שצריכים להיות בני שנתיים, היינו שנה ושלושים ואחד יום, אם נולד בשנה התשיעית, אינו כשר אלא כשיהיה בן שנה ושלושים ואחד יום ובשעה התשיעית. 73) ולא יותר. 74) שנאמר (שמות יב, ה) "שה תמים זכר בן שנה", "שיהא תמים ובן שנה בשעת שחיטה, בקבלה בהולכה בזריקה מנין? תלמוד לומר "יהיה" כל הוויותיו לא יהיו אלא תם ובן שנה" (זבחים שם).

יד. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה כֶּבֶשׂ אוֹ כִּבְשָׂה אוֹ

כְּבָשִׂים - הֲרֵי אֵלּוּ בְּנֵי שָׁנָה[75]. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אַיִל אוֹ אֵילִים[76] - הֵם הַזְּכָרִים בְּנֵי שְׁנָתַיִם[77]. וּמֵאֵימָתַי יִקְרֵא אַיִל? מִשֶּׁיִּכָּנֵס בְּשָׁנָה שְׁנִיָּה אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים יוֹם[78]. אֲבָל בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים אֵינוֹ כָּשֵׁר לֹא לְכֶבֶשׂ[79] וְלֹא לְאַיִל, וְהוּא הַנִּקְרָא פַּלְגָּס[80]. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ עֵגֶל - הֲרֵי זֶה בֶּן שָׁנָה[81]. פַּר - בֶּן שְׁתַּיִם[82]. שְׂעִיר עִזִּים - [בֶּן שָׁנָה. שָׂעִיר] - בֶּן שְׁתַּיִם. כָּל שָׁנָה שְׁנִיָּה הוּא נִקְרָא שָׂעִיר.

75) פרה שם משנה ג: "כבשים בני שנה", כלומר, בתוך השנה, ולא יותר משנה. 76) פרה שם: "ואילים בני שתיים", שאיל לשון קשה, כמו את אילי הארץ (יחזקאל יז, יג. ראה ביבמות כא.), אף כאן קשה - בן שתי שנים. 77) ולא פחות. 78) פרה שם במשנה: "בן שלושה עשר חודש ויום אחד הרי זה איל". 79) לכבש אינו כשר, לאחר שמלאה לו שנה, ואפילו בתוך שלושים יום. 80) שם: "רבי טרפון קורהו פלגס", "פלגס מלה מורכבת, פלג גס, רצה לומר העדר הגדר, - שיצא מגדר מה, ולא הגיע לגדר שאחריו, אבל נשאר בין הגדרים". 81) ראש השנה י. "שהיה רבי מאיר אומר כל מקום שנאמר עגל בתורה סתם - בן שנה", ולא יותר משנה, "שכתוב (ויקרא ט, ג) ועגל וכבש בני שנה". 82) כלומר, לא פחות מבן שתים, אבל יותר מבן שתיים, עד שלוש שנים שלימות - כשר. ומקור הדברים בפרה שם משנה ב: "ר' יוסי הגלילי אומר פרים בני שתיים וכו' וחכמים אומרים אף בני שלוש". וסובר רבינו כי לא נחלקו אלא ביותר משתי שנים, אבל בפחות משתי שנים - לדברי כולם פסולים.

טו. כָּל קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר - זְכָרִים. וְכָל חַטָּאוֹת שֶׁל צִבּוּר - מִן הָעִזִּים[83] אוֹ מִן הַבָּקָר[84], וְאֵין בָּהֶן מִן הַכְּבָשִׂים. וְכָל עוֹלוֹת הַצִّבּוּר[85] - מִן הַכְּבָשִׂים וּמִן הַבָּקָר, וְאֵין לָהֶן עוֹלָה מִן הָעִזִּים. כָּל חַטַּאת יָחִיד - נְקֵבָה[86], וְתֵאָכֵל לַכֹּהֲנִים[87], וְאֵינָהּ בָּאָה מִן הַבָּקָר[88]. חוּץ מִשָּׁלֹשׁ חַטָּאוֹת[89]: חַטַּאת נָשִׂיא, שֶׁהִיא עֵז[90], וְנֶאֱכֶלֶת[91]. וְחַטַּאת כֹּהֵן מָשִׁיחַ, שֶׁהוּא פַּר[92], וְנִשְׂרֶפֶת[93]. וְהוּא פַּר הַבָּא עַל כָּל הַמִּצְוֹת. וְהַשְּׁלִישִׁי - פַּר שֶׁמֵּבִיא כֹּהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְהוּא חַטָּאת, וְנִשְׂרָף[94].

83) היינו כל שעירי ראשי חדשים והמועדות. 84) פר העלם דבר של צבור בשאר המצוות (חוץ מעבודה זרה). 85) כל זה מפורש בפסוקי התורה. 86) שנאמר (ויקרא ד, כז, כח, לב) "ואם נפש אחת תחטא וגו' והביא קרבנו שעירת עזים תמימה נקבה על חטאתו אשר חטא וגו', ואם כבש יביא קרבנו לחטאת, נקבה תמימה יביאנה", וכמו כן אצל עולה ויורד (שם ה, ו) "והביא וגו' נקבה מן הצאן כשבה או שעירת עזים לחטאת". 87) משנה זבחים נג. "ונאכלין לפנים מן הקלעים לזכרי כהונה", שנאמר (שם ו, כב) "כל זכר בכהנים יאכל אותה". ואף שעירת עבודה זרה של יחיד (במדבר טו, כז) בכלל זה, ודלא כדעת רבינו נסים שהביא הראב"ד להלן הלכה טז. 88) שלא נאמר אלא "כשבה או שעירת עזים לחטאת", כנ"ל. 89) שאינן דומות לשאר חטאות היחיד. 90) כלומר, אינה באה אלא מן העזים, ולא מן הכבשים כשאר חטאות, ובא זכר ולא נקבה, שנאמר (ויקרא ד, כג) "והביא את קרבנו שעיר עזים זכר תמים". 91) ככל החטאות החיצוניות. 92) ולא כשאר חטאות, שנאמר (שם, ג) "אם הכהן המשיח יחטא וגו' והקריב על חטאתו אשר חטא פר בן בקר תמים לה' לחטאת". 93) כדין חטאות הפנימיות, שנאמר (שם, יב) "והוציא את כל הפר מחוץ למחנה וגו' ושרף אותו וגו'. 94) כלומר, גם זה אינן כשאר החטאות, שנאמר (שם טז, ג) "בזאת יבוא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת". וכמו כן אינו נאכל כשאר חטאות, אלא נשרף כחטאות הפנימיות, שנאמר (שם, כז) "ואת פר החטאת ואת שעיר החטאת וגו' יוציא אל מחוץ למחנה ושרפו באש וגו'".

טז. כָּל חַטָּאוֹת שֶׁל צִבּוּר נֶאֱכָלוֹת[95], חוּץ מִשָּׂעִיר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחֲבֵרוֹ מִשְׁתַּלֵּחַ[96], וְכֵן שְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה[97] וּפַר הֶעְלֵם[98]. וּפַר הַבָּא עַל כָּל הַמִּצְוֹת[99] וּפַר הֶעְלֵם נִקְרָאִים פָּרִים הַנִּשְׂרָפִין, וּשְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה נִקְרָאִים שְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁחֲמֵשׁ חַטָּאוֹת הֵם הַנִּשְׂרָפוֹת, שְׁתַּיִם לְיָחִיד[100] וְשָׁלֹשׁ לְצִבּוּר[101].

95) כן הוא בזבחים נב: נג. במשנה: חטאות הצבור והיחיד וכו' ונאכלין כו' לזכרי כהונה". 96) שהוא נשרף, שנאמר (שם) "ואת שעיר החטאת וגו' יוציא אל מחוץ למחנה ושרפו באש וגו'". 97) שאם הורו בית־הדין הגדול בשגגה להתיר עבודה זרה ושגגו העם בהוראתן ועשו העם וכו' ואחר כך נודע חטאתן חייבין כל שבט ושבט להביא שעיר לחטאת ופר לעולה (במדבר טו, כד). ואף על פי שלא מפורש שם שדינם בשריפה, למדו זאת בספרא (ויקרא דבורא דחובה פרק ו הלכה י) ממה שנאמר (ויקרא ד, כא) "חטאת הקהל הוא" - בניין אב לכל חטאות הקהל שישרפו". ובזבחים לט: למדו מן הפסוק "כאשר עשה לפר החטאת", ששעירי עבודה זרה צריכים הזאות בפנים. 98) פר העלם דבר של צבור, שאם שגגו בית־דין בשאר כריתות, מביא כל שבט ושבט פר לחטאת, והוא נשרף, שנאמר (שם, יג־כא) "ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם וגו' והוציא את הפר אל מחוץ למחנה ושרף אותו". 99) הוא פר כהן משיח, ראה למעלה הלכה טו. 100) פר כהן משיח, ופר כהן גדול ביום הכיפורים. 101) שעירי עבודה זרה, שעיר יום הכיפורים הפנימי (חברו של שעיר המשתלח) ופר העלם דבר של צבור.

יז. כָּל הַקָּרְבָּנוֹת הָאֵלּוּ נִקְרָאִים זְבָחִים. וְכָל הָעוֹלוֹת וְהַחַטָּאוֹת וְהָאֲשָׁמוֹת וּשְׁנֵי כִּבְשֵׂי שְׁלָמִים שֶׁל עֲצֶרֶת נִקְרָאִים קָדְשֵׁי קָדָשִׁים. אֲבָל שְׁלָמִים שֶׁל יָחִיד וְהַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח נִקְרָאִים קָדָשִׁים קַלִּים[102].

102) ושחיטתן בכל מקום בעזרה ונאכלין בכל העיר.

יח. הָאֵיבָרִים שֶׁשּׂוֹרְפִין אוֹתָן עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ מִן הַחַטָּאוֹת הַנֶּאֱכָלוֹת וּמִן הָאֲשָׁמוֹת וּמִן הַשְּׁלָמִים הֵם

הַנִּקְרָאִין אֲמוּרִין[103]. וְאֵלּוּ הֵן הָאֲמוּרִין שֶׁל שׁוֹר אוֹ שֶׁל עֵז: הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל הַקֶּרֶב[104], וּבְכֻלָּן חֵלֶב שֶׁעַל גַּבֵּי הַקֵּבָה[105], וּשְׁתֵּי הַכְּלָיוֹת וְחֵלֶב שֶׁעֲלֵיהֶן[106] עִם הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל הַכְּסָלִים[107], וְיוֹתֶרֶת הַכָּבֵד[108], וְנוֹטֵל מִן הַכָּבֵד מְעַט עִם הַיּוֹתֶרֶת[109]. וְאִם הָיָה הַקָּרְבָּן מִמִּין הַכְּבָשִׂים - מוֹסִיף עַל אֵלּוּ הָאַלְיָה תְּמִימָה[110] עִם הַחֲלָיוֹת מִן הַשִּׁדְרָה[111] עַד מְקוֹם הַכְּלָיוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: לְעֵמַת הֶעָצֶה יְסִירֶנָּה[112]. וְכָל הָאֲמוּרִין נִשְׂרָפִין עַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן[113].

103) "רצונו לומר הדברים שציווה (שאמר) ה' לשרפן" (רבינו בהקדמה לסדר קדשים). והערוך (ערך מר) פירש, שנקראו כן על שם שהם מורים ואדונים על כל האברים. ובמשנה למלך כאן כתב, שזהו מלשון "את ה' האמרת - יתאמרו כל פועל און". 104) שם, "והקריב וכו' את החלב המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב".[ובתוספתא חולין סוף פרק ט אמרו: "ואלו הן אמורין שתי כליות ויותרת הכבד ואליה, ואלו הן החלבים האסורים באכילה. וכן צריך לפרש בתוספתא זבחים פרק א: "הקטר חלבים ואימורין". וראה בפירוש רבינו אליהו מלונדריש ברכות פרק א משנה ג שגם הוא כתב כדברי רבינו שאמורים וחלבים היינו הך]. 105) בתוספתא שם ובספרא ויקרא (דבורא דנדבה פרשה יד הלכה ו): "את כל החלב אשר על הקרב רבי ישמעאל אומר להביא את החלב שעל הקבה, רבי עקיבא אומר להביא את החלב שעל הדקים" ופסק רבינו כר' ישמעאל. והכסף משנה כאן תמה, למה לא פסק רבינו כרבי עקיבא? וראה בלחם משנה פרק ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה ו ובמשנה למלך פרק י"ג מהלכות שגגות הלכה ה, מה שתירץ בזה. 106) ויקרא שם: "ואת שתי הכליות ואת החלב אשר עליהן". 107) שם: "ואת החלב אשר עליהן אשר על הכסלים" ומפרש רש"י שם: "החלב שעל הכליות כשהבהמה חיה הוא בגובה הכסלים והם מלמטה, וזהו החלב שתחת המתניים וכו' הנראה למעלה בגובה הכסלים ובתחתיתו הבשר חופהו". 108) שם: "ואת היותרת על הכבד על הכליות יסירנה", "והוא הקצה התחתון היוצא ממנו כמו הבהן מן היד", והיינו אצבע הכבד שנזכר בתמיד פרק ד משנה ג. 109) בספרא (ויקרא שם הלכה ז): "הדבר שקול (=ספק) שיטול מן הכבד על היותרת [או] (ו)מן היותרת על הכבד (=אם שיניח מעט מהיותרת על הכבד והשאר יסירנה ויהיה פירוש הכתוב ואת היותרת הנשאר חוץ מהכבד יסירנה ויקטירנה, או את היותרת עם מעט הכבד יסירנה, - דרך הקדש) כשהוא אומר ואת היותרת על הכבד ומן החטאת והקטיר המזבחה, שיטול מן הכבד על היותרת". ובמקום אחר (ויקרא ט, י) הוא אומר: "ואת היותרת מן הכבד". 110) שם (ג, ז־ט): "אם כשב הוא מקריב וגו' והקריב וגו' אשה לה' חלבו האליה תמימה". 111) כלומר, "עם החוליות הסמוכות לה, והן החוליות אשר בין הירכיים שקורין אותם הטבחים שדרתא". 112) בספרא (שם פרק יט הלכה ג): "יכול יטלנה עם השדרה תלמוד לומר לעומת העצה, אי לעומת העצה יכול לא ייכנס לפנים מן העצה, תלמוד לומר יסירה, ייכנס לפנים מן העצה". ומשמע לרבינו דהיינו שיטול עמו חוליות השדרה, ולא מיעט אלא שלא ייטול את כל השדרה (כסף משנה). 113) שנאמר (שם, ה) "והקטירו אותו בני אהרן המזבחה על העולה", וזהו מזבח החיצון, שהרי המזבח הפנימי אסור להעלות עליו אלא קטורת כמפורש בשמות ל, ט (כסף משנה).

יט. הָיְתָה הַבְּהֵמָה מְעֻבֶּרֶת, אַף עַל פִּי שֶׁכָּלוּ חֲדָשָׁיו שֶׁל עֻבָּר, וַאֲפִלּוּ נִמְצָא חַי[114] - אֵינוֹ מַעֲלֶה חֶלְבּוֹ עִם חֵלֶב אִמּוֹ, אֶלָּא חֵלֶב אִמּוֹ בִּלְבַד[115], וַהֲרֵי הָעֻבָּר כְּאֶחָד מֵאֵיבָרֶיהָ.

114) שחלבו כחלב הבהמה והאוכלו חייב כרת. 115) בספרא ויקרא (שם פרשה יד הלכה ה): "למה נאמר חלב ושתי כליות באשם מוציא מכלל השליל (שהרי זכר הוא האשם), אף חלב ושתי כליות [ה]אמורין כאן (בשלמים) מוציא מכלל השליל" (=עובר שנמצא במעי הבהמה).

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר בו דיני נסכים ומנחת נסכים, ואיזה קרבן טעון נסכים, ומה הוא שיעורם של נסכים.

א. הַיַּיִן וְהַסֹּלֶת שֶׁמְּבִיאִין עִם הַקָּרְבָּן[2] הֵם הַנִּקְרָאִין נְסָכִים[3], וְהַסֹּלֶת לְבַדָּהּ נִקְרֵאת מִנְחַת נְסָכִים[4]. וּמִנְחַת נְסָכִים אֵינָהּ טְעוּנָה לֹא תְּנוּפָה[5] וְלֹא הַגָּשָׁה[6] וְלֹא לְבוֹנָה[7], אֲבָל טְעוּנָה מֶלַח[8]. וְכֻלָּהּ נִשְׂרֶפֶת[9] עַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן[10]. וְיִתְנַסֵּךְ הַיַּיִן עַל הַמִּזְבֵּחַ. וְאֵין נוֹתְנִין אוֹתוֹ עַל הָאֵשׁ[11], אֶלָּא מַגְבִּיהַּ יָדוֹ[12] וְיוֹצֵק עַל הַיְסוֹד[13] וְהוּא יוֹרֵד לַשִּׁיתִין[14].

2) היינו עולת בהמה ושלמים וחטאת מצורע ואשמו הטעונין נסכים (להלן הלכה ב). 3) ראה זבחים ה. ט. ברכות טו: (ועיין רש"י שם) ופסחים צו: ועוד. 4) ראה שבועות יא. זבחים קט: מנחות ח. ועוד. 5) "תנופה היא שמנענעים לארבע הרוחות" (רבינו בפירוש המשנה מנחות פ"ה משנה ה). 6) "הגשה היא שמגישין לקרן המזבח וכו', והוא מה שנאמר והגישה אל המזבח או והגישו" (רבינו שם). ובמשנה מנחות סא. שנינו: "ומנחת נסכים אין טעונות הגשה ולא תנופה", תנופה אין בה, שהרי לא כתוב בה, והגשה אין בה שנתמעטה בגמרא (שם ס: סא.) ממה שנאמר במנחת מרחשת (ויקרא ב, ח) "והקריב אל הכהן והגישה אל המזבח", "והקריבה" משמע מיעוט, אותה, שבאה בגלל עצמה. ולא מנחת נסכים שאינה באה בגלל עצמה, אלא בגלל הזבח. 7) שם נט. במשנה "מנחת נסכים טעונה שמן ואין טעונה לבונה". ולמדו זאת בגמרא שם, ממה שנאמר במנחת העומר (שם ב, טו) "ושמת עליה לבונה" – עליה לבונה, ולא על מנחת נסכים לבונה. 8) מנחות כ. ולמדו זאת ממה שנאמר (שם, יג) "על כל קרבנך תקריב מלח". וראה גם בספרא פ' ויקרא (דבורא דנדבה פרק יד הלכה ג). ורק המנחה, כלומר הסולת, טעונה מלח. אבל היין אינו טעון מלח (פ"ה מהלכות איסורי מזבח

הלכה יא). 9) משנה במנחות עד: "ומנחת נסכים למזבח, ואין בהן לכהנים". 10) שהרי על המזבח הפנימי אסור להעלות אלא קטורת בלבד, ראה למעלה פ"א הערה קמח. 11) פשוט הוא בסוכה מח: מט: . וגם שמואל האומר (זבחים צא:) "המתנדב יין מביא ומזלפן על גבי האישים", לא אמר כן אלא במתנדב יין, אבל בנסכים הבאים בשביל הקרבן הכל מודים שמתנסך על גבי המזבח (עיין רש"י שם), ורבינו פסק (להלן פט"ז הלכה יד), שגם המתנדב יין מנסכו כולו על גבי השיתין (הר המוריה). 12) לאו דוקא, שלא אמרו בסוכה מח: "הגבה ידך" (ראה פ"י מה' תמידין ומוספין הלכה ח) – אלא בניסוך המים דוקא שאינו מפורש בתורה, אלא הוא הלכה למשה מסיני ואין הצדוקים מודים בזה, ולפיכך חששו שמא כהן זה צדוקי הוא ויסוך על רגליו, אבל בניסוך היין המפורש בתורה, אין חשש זה קיים (כסף־משנה). (ראה עוד להלן). 13) הראב"ד השיג עליו, וכתב: "זה שיבוש, שלא היה יוצק על היסוד, אלא בספל של יין שהיה בקרן מערבית דרומית" (ראה בסוכה מח. ובדברי רבינו להלן פ"י מהלכות תמידין ומוספין הלכה ז). והכסף־משנה כתב שלא נזכרו ספלים אלא בניסוך של חג, אבל ניסוך של כל ימות השנה היה על היסוד. (ולפי דבריו יש להבין, גם ממה שאמר רבינו למעלה "מגביה ידו", שמכיון שמנסך על היסוד, ולא בספלים שבראש המזבח, בוודאי הוא עומד על היסוד, ומכיון שמקומו של ניסוך הוא למעלה מחוט הסיקרא (זבחים סג. ולהלן פ"ז הלכה י), אם לא יגביה ידיו, נמצא מנסך למטה מחוט הסיקרא, אבל אם הוא מגביה ידיו – הרי הוא ארבע אמות ויותר, שהן עשרים וארבעה טפחים ויותר, ויחד עם חמשת הטפחים של היסוד למעלה (פ"ב מהלכות בית הבחירה הלכה ז), הרי הוא מנסך למעלה מעשרים ותשעה טפחים שהוא מחצית המזבח (למעלה שם הלכה ח). וצריך עיון, למה לא הרגיש בזה הכסף־משנה). 14) שהיו ביסוד המזבח, ראה למעלה שם הלכה יא.

ב. אֵין טָעוּן נְסָכִים אֶלָּא עוֹלַת בְּהֵמָה[15] וּשְׁלָמִים בִּלְבַד[16], בֵּין הָיוּ קָרְבַּן צִבּוּר אוֹ קָרְבַּן יָחִיד. אוֹ כֶּבֶשׂ יוֹלֶדֶת[17] וְאֵילוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל[18], הוֹאִיל וְהֵן עוֹלוֹת[19] טְעוּנִים נְסָכִים[20]. אֲבָל הָעוֹף[21] וְהָאֲשָׁמוֹת וְהַחַטָּאוֹת[22] - אֵין מְבִיאִין עִמָּהֶם נְסָכִים; חוּץ מֵחַטַּאת מְצֹרָע וַאֲשָׁמוֹ[23], שֶׁנִּתְפָּרְשׁוּ נִסְכֵּיהֶם בַּתּוֹרָה[24].

15) ולא עולת העוף, ראה המשך ההלכה. 16) משנה במנחות צ: "כל קרבנות הציבור והיחיד טעונין נסכים חוץ מן הבכור והמעשר והפסח והחטאת והאשם", ובגמרא שם: "תנו רבנן, ועשיתם אשה לה' (במדבר טו, ג וגו' ויין לנסך) יכול כל העולה לאישים יהא טעון נסכים וכו', תלמוד לומר (שם) "עולה". שלמים מנין, תלמוד לומר (שם) זבח" וכו'. 17) עולת יולדת (ויקרא יב, ו). 18) שם טז, ג "ואיל לעולה". 19) אף־על־פי שאינם באים בנדר ונדבה (ראה להלן הלכה ג). 20) שנתרבו במיוחד במה שנאמר (במדבר טו, ה־ו) "ויין לנסך רביעית וגו' לכבש האחד או לאיל וגו'", - "לכבש זו עולת יולדת, לאיל לרבות אילו של אהרן" (מנחות צא:). 21) שם בגמרא צ: לפי ר' יאשיה למדו כן ממה שנאמר (שם, ג) "מן הבקר או מן הצאן" – ולא עולת העוף, ולפי ר' יונתן ממה שנאמר (שם) "זבח", ועוף אינו זבח, שהרי הוא במליקה ולא בשחיטה. 22) במשנה שם: "חוץ מן הבכור וכו' והחטאת והאשם". וראה להלן הלכה ג שנתמעטו מן הפסוק. וטעם הדבר, אמר ר' שמעון (סוטה טו.) "שלא יהא קרבנו מהודר", מאחר שהם באים על חטא. 23) שם במשנה: "אלא שחטאתו של מצורע ואשמו, טעונין נסכים", ובסוטה שם: "שאין באין על חטא". 24) למדו כן שם צא. ממה שנאמר (ויקרא יד, י): "וביום השמיני יקח שני כבשים תמימים וכבשה אחת בת שנתה תמימה ושלשה עשרונים סולת מנחה בלולה בשמן ולוג אחד שמן", ואמרו (שם): "במנחה הבאה מן הזבח הכתוב מדבר וכו', ועדיין איני יודע אם טעונה נסכים ואם לאו, תלמוד לומר (במדבר טו, ה) "ויין לנסך רביעית ההין תעשה על העולה או לזבח לכבש האחד" – "עולה" זו עולת מצורע. "זבח" זו חטאת מצורע. "או לזבח" זו אשם מצורע". הרי ששלשתן טעונים נסכים.

ג. וּמִנַּיִן שֶׁאֵין מְבִיאִין נְסָכִים עִם הַחַטָּאת וְהָאָשָׁם? שֶׁנֶּאֱמַר: לְפַלֵּא נֶדֶר אוֹ נְדָבָה - דָּבָר הַבָּא בְּנֶדֶר וּנְדָבָה[25]; יָצְאוּ חַטָּאת וְאָשָׁם וּבְכוֹר וּמַעֲשֵׂר וּפֶסַח, הוֹאִיל וְאֵינָן בָּאִין בְּנֶדֶר וּנְדָבָה - אֵין טְעוּנִין נְסָכִים. וּמִנַּיִן לְהָבִיא שַׁלְמֵי חֲגִיגָה וְעוֹלַת רְאִיָּה[26] לִנְסָכִים? שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ בְּמֹעֲדֵיכֶם[27].

25) מנחות צ: 26) אע"פ שאינם באים בנדר ונדבה. 27) מנחות שם.

ד. כַּמָּה הוּא שִׁעוּר נְסָכִים? נְסָכֵי כֶּבֶשׂ אוֹ כִּבְשָׂה - עִשָּׂרוֹן סֹלֶת בָּלוּל בִּרְבִיעִית הַהִין שֶׁמֶן, וְיַיִן לְנֶסֶךְ רְבִיעִית הַהִין[28]. וְכֵן נִסְכֵּי הָעֵז[29], בֵּין קָטָן בֵּין גָּדוֹל[30], בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה[31], אוֹ נִסְכֵּי רָחֵל, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא גְּדוֹלָה[32]. אֲבָל נִסְכֵּי אַיִל הֵן שְׁנֵי עֶשְׂרוֹנִים סֹלֶת בָּלוּל בִּשְׁלִישִׁית הַהִין שֶׁמֶן, וְיַיִן לְנֶסֶךְ שְׁלִישִׁית הַהִין[33]. וְנִסְכֵּי הַפָּר אוֹ הָעֵגֶל, בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת - שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרוֹנִים סֹלֶת בָּלוּל בַּחֲצִי הַהִין שֶׁמֶן, וְיַיִן לְנֶסֶךְ חֲצִי הַהִין[34].

28) כן מפורש בתורה (שם, ד־ה) "והקריב המקריב קרבנו לה' מנחה סולת עשרון, בלול ברביעת ההין שמן, ויין לנסך רביעית ההין תעשה לעולה או לזבח לכבש האחד". וראה להלן הלכה ז מה היא מדת ההין. 29) שנאמר (שם, יא) "ככה יעשה וגו' לשה בכבשים או בעזים". 30) במנחות צא: אמרו: "או בעזים" (שם), מה תלמוד־לומר (והלא עזים בכלל כבשים הם – רש"י), לפי שמצינו שחילק הכתוב (שם) בין נסכי כבש לבין נסכי איל (ראה בהמשך ההלכה), יכול בין נסכי גדי (=קטן) לנסכי שעיר (=גדול), תלמוד־לומר או בעזים, וכן הוא בשקלים פ"ה משנה ג (הובא במנחות צב.). 31) שקלים שם: "ד' חותמות היו במקדש וכתוב עליהן עגל, זכר, גדי, וחוטא. גדי משמש עם נסכי הצאן גדולים וקטנים זכרים ונקבות (=שמאותו חותם שכתוב עליו גדי, היו לוקחין נסכים לקרבן צאן, בין גדולים

בין קטנים, בין זכרים בין נקבות – רש"י מנחות שם) חוץ משל אילים". 32) במנחות צא: "או לשה בכבשים (במדבר שם, יא), מה תלמוד־לומר (והלא כבר נאמר שם, ה "או לזבח לכבש האחד" – רש"י), לפי שמצינו שחילק הכתוב (שם) בין נסכי כבש לנסכי איל, יכול נחלק בין נסכי כבשה לנסכי רחלה, תלמוד־לומר או לשה בכבשים", וכמו כן נאמר שם בגמרא "בדיק לן רבא, נסכי רחלה בכמה, ופשיטנא ליה ממתניתין" (דשקלים שם). 33) במדבר שם, ו־ז: "או לאיל תעשה מנחה סולת שני עשרונים בלולה בשמן שלישית ההין, ויין לנסך שלישית ההין תקריב ריח ניחוח לה'". 34) שם, ח־יא: "וכי תעשה בן בקר עולה או זבח, לפלא נדר או שלמים לה', והקריב על בן הבקר מנחה סולת שלשה עשרונים בלול בשמן חצי ההין, ויין תקריב לנסך חצי ההין אשה ריח ניחוח לה'. ככה יעשה לשור האחד", ואמרו במנחות שם: "לשור האחד, מה תלמוד־לומר (והלא כבר נאמר שם) "והקריב על בן הבקר" – רש"י), לפי שמצינו שחילק הכתוב (שם, ה־ו) בין נסכי איל לנסכי כבש, יכול נחלק בין נסכי פר לנסכי עגל, תלמוד־לומר לשור האחד". וכן הוא בשקלים שם: "עגל משמש עם נסכי בקר, גדולים וקטנים זכרים ונקבות". ומה שאמר "בין זכרים בין נקבות" אפשר ללמוד ממה שנאמר שם: "וכי תעשה בן בקר עולה או זבח, לפלא נדר או שלמים לה'", ושלמים באים בין מן הזכרים ובין מן הנקבות, ראה למעלה פ"א הלכה יא.

1 **ה. אֵלּוּ הֵן הַנְּסָכִים בֵּין לְעוֹלָה בֵּין לִשְׁלָמִים[35].**
2 **כַּשָּׁעוּר הַזֶּה[36] לְכָל אֶחָד וְאֶחָד[37]; שֶׁנֶּאֱמַר: כַּמִּסְפָּר**
3 **אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ, כָּכָה תַּעֲשׂוּ לָאֶחָד כְּמִסְפָּרָם. אֵין**
4 **מוֹסִיפִין[38] עַל הַשָּׁעוּרִין הָאֵלּוּ וְאֵין גּוֹרְעִין מֵהֶן.**
5 **וְאִם גָּרַע אוֹ הוֹסִיף כָּל שֶׁהוּא - פָּסוּל[39]. חוּץ**
6 **מִכֶּבֶשׂ הָעוֹלָה שֶׁמַּקְרִיבִין בְּיוֹם הֲנָפַת הָעֹמֶר[40],**
7 **שֶׁהַנְּסָכִים שֶׁלּוֹ שְׁנֵי עֶשְׂרוֹנִים[41] בָּלוּל בִּשְׁלִישִׁית**
8 **הַהִין שֶׁמֶן[42]. אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְפְּלָה סָלְתּוֹ, לֹא נִכְפְּלוּ**
9 **יֵינוֹ[43] [וְשַׁמְנוֹ], אֶלָּא יַיִן לְנֶסֶךְ רְבִיעִית הַהִין[44].**

35) שכתוב (שם, ג) "ועשיתם אשה לה' עולה או זבח וגו' או שלמים וגו'". 36) לא פחות ולא יותר. 37) שאפילו מביא כמה קרבנות ממין אחד בבת אחת, צריך נסכים לכל אחד ואחד (מנחות צא.). 38) ספרי פ' שלח (במדבר טו, יב). 39) משנה במנחות כז. "עשרון, מיעוטו מעכב את רובו (=שאם חיסר כל שהוא פסול), היין מיעוטו מעכב את רובו, השמן מיעוטו מעכב את רובו", ובגמרא שם אמרו: "עשרון, מיעוטו מעכב את רובו, מאי טעמא? אמר קרא (ויקרא ו, ח) מסלתה, שאם חסרה כל שהוא פסולה. היין מיעוטו מעכב את רובו, ככה (במדבר, שם), השמן מיעוטו מעכב את רובו, דמנחת נסכים, ככה (שם). ומנחת נדבה אמר קרא (ויקרא שם) ומשמנה, שאם חסר כל שהוא פסולה", וראה בתוספתא מנחות פ"ח "כל המנחות שריבה מדת חלות או שחיסר מדת חלות, או שהיתה מדה חסרה מחברתה או יתירה מחברתה - הרי אלו פסולות" וכתב הכסף־משנה כי משמע שזה כלל בין ליין בין לשמן (וראה בפי"א מה' פסוהמ"ק ה"ט, כי בשמן אינו פסול עד שירבה שני לוגין שמן לכל עשרון סולת). 40) ראה ויקרא (כג, יב) "ועשיתם ביום הניפכם את העומר, כבש תמים בן שנתו לעולה לה'". 41) סולת, שכתוב (שם, יג) "ומנחתו שני עשרונים סולת בלולה בשמן אשה לה'". 42) וכן הביא רבינו בהקדמתו לפיה"מ מסכת מנחות, כי שני העשרונים בלולים בשלישית ההין שמן. ומה שאמרו במנחות פט: מה יין רביעית ההין, אף שמן רביעית ההין (ראה השגת הראב"ד) – כפי הנראה אין זה אלא תוספת מפירש"י (מרכבת משנה). 43) משנה מנחות שם: "אעפ"י שמנחתו כפולה, לא היו נסכיו כפולים".. 44) שכתוב (שם) "ונסכה יין רביעית ההין".

10 **ו. הַמְּצֹרָע מֵבִיא עִם שְׁלִשָׁה כְּבָשִׂים שֶׁלּוֹ, שֶׁהֵן**
11 **חַטָּאת וְאָשָׁם וְעוֹלָה[45], שְׁלִשָׁה עֶשְׂרוֹנִים[46]. וּמִפִּי**
12 **הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[47], שֶׁהֵן בָּאִין בִּכְלַל הַזְּבָחִים שֶׁלּוֹ[48].**
13 **עִשָּׂרוֹן עִם כָּל כֶּבֶשׂ בָּלוּל בִּרְבִיעִית הַהִין שֶׁמֶן,**
14 **וּרְבִיעִית יַיִן עִם כָּל עִשָּׂרוֹן מִשְּׁלָשְׁתָּן[49], כִּשְׁאָר נִסְכֵּי**
15 **הַכְּבָשִׂים. וְהַמַּקְרִיב[50] אֶת הַפֶּלֶגֶס - מֵבִיא עִמּוֹ נִסְכֵּי**
16 **אַיִל[51] וְלֹא עוֹלֶה לוֹ זְבָחוֹ[52].**

45) ראה בפ"א מהלכות מחוסרי כפרה הלכה ג. 46) שנאמר (ויקרא יד, י) "וביום השמיני יקח שני כבשים תמימים וכבשה אחת בת שנתה תמימה ושלשה עשרונים סולת מנחה בלולה בשמן". 47) במנחות צא. 48) שנאמר (שם יד, כ) "והעלה הכהן את העולה ואת המנחה", הוי אומר במנחה הבאה עם הזבח. ובהגהת הרש"ש על הרמב"ם, ובאור־שמח מגיהים: "שהן באין בגלל הזבחים שלו". 49) שנאמר (במדבר טו, ד־ה) "והקריב וגו' מנחה סולת עשרון, בלול ברביעית ההין שמן. ויין לנסך רביעית ההין תעשה על העולה או לזבח לכבש האחד" (מה תלמוד־לומר לעולה או לזבח, שכבר כתובים בראש הפרשה שם, ג), אלא: "עולה" זו עולת מצורע, "זבח" זו חטאת מצורע, "או לזבח" זו אשם מצורע (מנחות צא.), הרי ששלשתן טעונים נסכי יין. 50) פרה פ"א משנה ג. כלומר, בדיעבד שאינו כשר לא לכבש ולא לאיל, ראה למעלה פ"א הלכה יד. 51) שהם שני עשרונים סולת בלול בשלישית ההין שמן, ויין לנסך שלישית ההין, ראה למעלה ה"ד, שם במשנה. וראה חולין כג, ומנחות צא: כי לפי ר' יוחנן שסובר פלגס בריה בפ"ע, מה שמבואר במשנה שמביא עמו נסכי איל, הוא משום ריבוי מיוחד מהפסוק "או לאיל" (במדבר טו, ו) לרבות את הפלגס, שמביא כנסכי איל אף שאינו איל אלא בריה בפ"ע, ולבר פדא האומר שפלגס הוא ספק כבש ספק איל, מה שמבואר במשנה שמביא עמו נסכי איל, כלומר, מביא ומתנה ואומר אם הוא איל יהיו כל הנסכים שלו, ואם הוא כבש הרי עשרון סולת ורביעית ההין שמן ורביעית ההין יין יהיו נסכים שלו, היתר יהיו נדבה. וראה שם בחולין בעיית ר' זירא, אם נוסף להיותו ספק כבש ספק איל, הוא גם ספק בריה או לא, ומשום כך לפי ר' זירא צריך גם להתנות ולומר אם בריה בפ"ע הוא, שיהיו כל הנסכים נדבה (ע"ש שנשאר הדבר בתיקו). ורבינו שלא מזכיר כאן שצריך להתנות, נשמע שסובר כר' יוחנן שאין זה ספק אלא ודאי בריה בפ"ע, אבל ראה להלן פט"ז ה"ב

שפסק רבינו שהוא ספק אם יצא ידי נדרו או לא, הרי מפורש שאינו סובר כר' יוחנן אלא כבר פדא, ראה קרית־ספר ולחם־משנה שם. 52) שם במשנה. כלומר, בין אם נדר איל ובין אם נדר כבש, או אמר איזה שארצה. ולפי ר' יוחנן משום שאינו איל ואינו כבש אלא בריה בפ"ע, ולפי בר פדא משום שהוא ספק כבש ספק איל, או ספק בריה כפי בעיית ר' זירא. ובאופן שנדר איל, לא עולה לו זבחו כי שמא הוא כבש. ובאופן שנדר כבש, לא עולה לו זבחו כי שמא הוא בריה בפ"ע (ומשום שמא הוא איל, היה עולה לו זבחו, ראה להלן פט"ז ה"א, כי הנודר קטן והביא גדול יצא), זה גם אם אמר מאיזה שארצה (ראה להלן שם ה"ב).

1 **ז. הַהִין הוּא שְׁנֵים עָשָׂר לוֹג[53]. וּכְבָר הוֹדַעְנוּ שֶׁעִוּר**
2 **הַלּוֹג עִם מִדּוֹת אֲחֵרוֹת בְּהִלְכוֹת עֵרוּבִין[54]. וְהָעִשָּׂרוֹן**
3 **הוּא הָעֹמֶר[55], שֶׁהוּא שִׁעוּר חַלָּה. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ שִׁעוּרוֹ**
4 **בְּעִנְיַן חַלָּה[56].**

53) במנחות פט. למדו זאת ממה שנאמר (שמות ל, כד) "ושמן זית הין", ונאמר עוד (שם, לא) "שמן משחת קודש יהיה זה לי לדורותיכם" – "זה" בגימטריא שנים־עשר. 54) פ"א הלכה יג, כי "הלוג – ארבע רביעיות", ובהלכה יב שם "והרביעית מחזקת מן המים או מן היין משקל שבעה עשר דינרין וחצי דינר בקירוב". 55) שהוא עשירית האיפה (שמות טז, לו). 56) בפ"ו מהלכות ביכורים הלכה טו. וראה גם בפיה"מ לרבינו עדיות פ"א משנה ב, ובחלה פ"ב משנה ו, ובסוף הקדמתו למסכת מנחות.

5 **ח. כְּשֶׁמּוֹדְדִין הַנְּסָכִים אוֹ הַמִּנְחוֹת, בֵּין מִנְחַת יָחִיד**
6 **בֵּין מִנְחַת צִבּוּר[57] - אֵין מוֹדְדִין אוֹתוֹ בְּמִדָּה שֶׁל**
7 **שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרוֹנִים לַפָּר אוֹ שֶׁל שְׁנַיִם לָאַיִל[58], אֶלָּא**
8 **מוֹדֵד הַכֹּל בְּעִשָּׂרוֹן אֶחָד שֶׁהָיָה בַּמִּקְדָּשׁ[59]. וְכֵן**
9 **הַשֶּׁמֶן שֶׁל נְסָכִים מוֹדְדִין אוֹתוֹ בְּמִדָּתוֹ שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ[60].**
10 **וְשֶׁמֶן שֶׁל מִנְחוֹת הַיָּחִיד - בַּלּוֹג שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ[61]. כְּמִנְיַן**
11 **הָעֶשְׂרוֹנוֹת כָּךְ מִנְיַן הַלֻּגִּין[62].**

57) ראה להלן פי"ב הלכות ג-ד. 58) משנה במנחות פז. ובגמרא (שם פז:) למדו זאת מן הפסוקים. 59) שם, ראה בפ"א מהלכות כלי המקדש הלכה טז. 60) כלומר, שהיו במקדש חצי ההין ושלישית ההין ורביעית ההין, כמו ששנינו (שם במשנה) למדוד בכל מדה בהן לקרבן הראוי לו. וראה בפ"א מהלכות כלי המקדש הלכה יז. 61) משנה שם פח. 62) שם במשנה, וכדברי תנא־קמא ולא כר' אליעזר בן יעקב. ובברייתא שם פט. נלמד זאת לפי החכמים ממה שנאמר במצורע עני (ויקרא יד, כא) "ואם דל הוא וגו' ועשרון סולת אחד בלול בשמן למנחה ולוג שמן" – לימד על (כל) עשרון שטעון לוג (שמן).

12 **ט. בְּרוּצֵי[63] הַמִּדּוֹת שֶׁל סֹלֶת - חֹל, שֶׁאֵין גַּב הָעִשָּׂרוֹן**
13 **קֹדֶשׁ[64]. וּבְרוּצֵי הַיַּיִן וְהַשֶּׁמֶן - קֹדֶשׁ, לְפִי שֶׁהוּא יוֹרֵד**
14 **עַל גַּב הַכֵּלִי, וּכְלֵי הַלַּח נִמְשָׁחוּ מִבִּפְנִים וּמִבַּחוּץ[65].**
15 **וְלָמָּה יִתְקַדְּשוּ הַבְּרוּצִין אַף עַל פִּי שֶׁאֵין כַּוָּנַת**
16 **הַמּוֹדֵד אֶלָּא לְמַה שֶּׁבַּכְּלִי בִּלְבַד?[66] כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ:**
17 **מוֹצִיאִין מִכְּלִי שָׁרֵת לְחֹל[67].**

63) משנה במנחות צ. כתנא־קמא. "ומה שנופל מן הכלי לאחר שנתמלא, היינו בירוצין" (רש"י שם). 64) כלומר, מדת היבש לא נמשחה בחוץ לקדשה אלא בפנים. ראה בפ"א מהלכות כלי המקדש הלכה יט. ולמדו זאת ממה שנאמר (במדבר ז, א) "וימשחם ויקדש אותם" – אותם, למעט מדת היבש מבחוץ. 65) ראה בהלכות כלי המקדש שם. 66) וראה בפ"ג מהלכות פסולי המוקדשין הלכה כ, כי כלי השרת אין מקדשין אלא מדעת. 67) בגמרא שם אמרו כן לפי דברי ר' יוסי, אבל סובר רבינו שגם לתנא־קמא צריך לומר כן (משנה למלך).

18 **י. מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בַּבְּרוּצִין?[68] אִם יֵשׁ שָׁם זֶבַח אַחֵר**
19 **- יַקְרִיבוּ עִמּוֹ, וְאִם לָנוּ - יִפָּסְלוּ בְּלִינָה[69]; וְאִם לַאוּ[70]**
20 **- מְקַיְּצִין בָּהֶן הַמִּזְבֵּחַ[71].**

68) ברייתא שם צ: והכוונה לבירוצי הלח שנתקדשו, אבל בירוצי היבש הם חולין גמורים, כמבואר למעלה הלכה ט. 69) "שכיון שיש שם זבח אחר, נתקדשו הבירוצין ליפסל בלינה" (כסף משנה). ועיין ברש"י שם שכתב: "ואם לנו, לפי שאין שם זבח אחר", הרי שלינה פוסלת אף אם לא היה שם זבח אחר, וראה במשנה־למלך. 70) לדעת כסף־משנה (ראה למעלה) המדובר כשלא היה שם זבח אחר, שאף־על־פי שלנו, אינם נפסלים בלינה, שהרי לא נתקדשו. ולדעת רש"י, המדובר כשאין להם זבח אחר, וגם לא לנו. 71) שם בברייתא. וכן הוא בשקלים (פ"ד משנה ד) במותר נסכים לדעת רבי חנניה סגן הכהנים, וראה בפ"ז מהלכות כלי המקדש הלכה יג. ולשון מקיצין מפרש בגמרא (שבועות יב: ועיין רש"י שם) שהוא כאדם שמביא בקינוח סעודה מיני מתיקה, והוא מלשון קיץ, כמו שנאמר (שמואל־ב טז, ב) הלחם והקיץ לאכול לנערים, כלומר, מקריבין אותם שלא לשם תמידין, אלא כמו מיני מגדים שאינם מעיקר הסעודה (כסף משנה).

21 **יא. כֵּיצַד?[72] לוֹקְחִין בָּהֶם[73] עוֹלוֹת, הַבָּשָׂר לַשֵּׁם**
22 **וְהָעוֹרוֹת לַכֹּהֲנִים.**

72) מקיצים בהם את המזבח. 73) כלומר, פודים את היין והשמן וקונים בדמיהם עולות. וראה עוד בהלכות כלי המקדש שם.

23 **יב. הַסֹּלֶת עִם הַשֶּׁמֶן שֶׁל נְסָכִים אֵינָן מְעַכְּבִין[74] אֶת**
24 **הַיַּיִן[75], וְלֹא הַיַּיִן מְעַכְּבָן[76]. וְלֹא הַנְּסָכִים מְעַכְּבִין אֶת**
25 **הַזֶּבַח[77], אֶלָּא מֵבִיא אָדָם קָרְבָּנוֹ הַיּוֹם וּנְסָכָיו אַחַר**
26 **עֲשָׂרָה יָמִים[78]. אֶחָד יָחִיד וְאֶחָד צִבּוּר[79]. וְהוּא שֶׁלֹּא**
27 **קָדְשׁוּ הַנְּסָכִים בִּכְלִי שָׁרֵת; אֲבָל אִם נִתְּנָן לִכְלִי שָׁרֵת,**
28 **אִם לָנוּ - יִפָּסְלוּ בְּלִינָה[80].**

74) משנה במנחות מד: 75) שאם אין לו סולת ושמן למנחה, מביא היין לבדו. 76) שאם אין לו יין, מביא סולת ושמן. אולם הסולת והשמן מעכבים זה את זה (תוספות שם ד"ה הסולת). וכן נראה בתוספתא פ"ו דמנחות, שאמרו: "נסכי בהמה והסולת מעכבין זה את זה", ועל־כרחנו כי המדובר בשמן וסולת, כנ"ל (הר המוריה). 77) כלומר, אם אין לו סולת ושמן ויין, מביא הוא את זבחו לבדו.

78) מנחות טו: ותוספתא זבחים פ"ה ומנחות פ"ו. 79) לענין יחיד, מפורש כן במנחות שם, ובתוספתא זבחים שם: "אדם מביא זבחו היום ונסכיו עד עשרה ימים". ולענין ציבור יש ללמוד ממה שאמרו (זבחים פד.) "מנחתם ונסכיהם וכו' למחר", ופסוק זה הוא בקרבנות הציבור בחג, עיין רש"י שם. אולם, לכתחילה אין לעשות כן בציבור, שהרי הקרבן טעון שירה, ואין אומרים שירה אלא על היין ועל הקרבן, ראה בתוספות לראש השנה ל: סוף ד"ה ונתקלקלו (הר המוריה). 80) משנה במנחות עט. ותוספתא מנחות פ"ו.

1 **יג. אֵין מְבִיאִין נְסָכִים אֶלָּא מִן הַחֵלִין[81]. לֹא יְבִיאֵם**
2 **לֹא מִן הַתְּרוּמָה וְלֹא מִמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי וְלֹא מִן**
3 **הַבִּכּוּרִים[82]. וַאֲפִלּוּ תּוֹדָה, שֶׁמֵּבִיא לַחְמָהּ מִן**
4 **הַמַּעֲשֵׂר[83], לֹא יָבִיאוּ נְסָכִים אֶלָּא מִן הַחֵלִין[84].**

81) משנה שם פב. "ונסכים בכל מקום לא יביאו אלא מן החולין". 82) תוספתא שקלים פ"א, ומנחות פ"ח, ומעילה פ"א: "אין מביאין מנחות ונסכים וכו' מן הטבל ומן התרומה, ממעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו, ממעשר שני והקדש שלא נפדו וכו'". 83) כגון שאמר: "הרי עלי תודה, היא ולחמה מן המעשר" (שם פא: וראה להלן פט"ז הלכה יז). 84) שם במשנה פב: "ונסכים בכל מקום". וראה להלן שם, משום שנאמר (במדבר טו, ד) "והקריב המקריב קרבנו, עד שיהיה משלו, ולא יהיה בהן צד לגבוה כלל".

5 **יד. כָּל שְׁעוּרֵי הַנְּסָכִים הָאֲמוּרִין בְּסֵפֶר יְחֶזְקֵאל[85]**
6 **וּמִנְיַן אוֹתָן הַקָּרְבָּנוֹת וְסִדְרֵי הָעֲבוֹדָה הַכְּתוּבִים שָׁם**
7 **- כֻּלָּן מִלּוּאִים הֵן, וְאֵין נוֹהֲגִין לְדוֹרוֹת, אֶלָּא הַנָּבִיא**
8 **צִוָּה וּפֵרֵשׁ כֵּיצַד יִהְיוּ מַקְרִיבִין הַמִּלּוּאִין עִם חֲנֻכַּת**
9 **הַמִּזְבֵּחַ בִּימֵי הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ כְּשֶׁיִּבָּנֶה בַּיִת שְׁלִישִׁי[86].**

85) פרק מה. 86) במנחות מה. הקשו על הפסוק ביחזקאל (שם, יח) "בראשון באחד לחודש תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש" – "חטאת, עולה היא. א"ר יוחנן, פרשה זו אליהו עתיד לדורשה. רב אשי אמר, מילואים הקריבו בימי עזרא, כדרך שהקריבו בימי משה". ופסק רבינו כרב אשי. ומפרש שדברי נבואה אלו הם על הבית השלישי (ולא מפרש כפירש"י, שהנבואה של יחזקאל היא על בית שני), וכמו שבבית שני הקריבו קרבנות שאינם נוהגים לדורות, כמו שהקריבו בימי משה, כן יקריבו גם בבית שלישי (לחם משנה). וראה בספר המצוות כלל ג, וברמב"ן במגילת אסתר שם.

10 **טו. וּכְשֶׁם שֶׁהִקְרִיבוּ הַנְּשִׂיאִים בַּחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ[87]**
11 **דְּבָרִים שֶׁאֵין כְּמוֹתָן לְדוֹרוֹת וְהִקְרִיבוּ בְּשַׁבָּת[88], כָּךְ**
12 **הַנָּשִׂיא מַקְרִיב חֲנֻכָּתוֹ בְּשַׁבָּת לֶעָתִיד כַּאֲשֶׁר מְפֹרָשׁ**
13 **שָׁם[89]. וְכֵן קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיבוּ בִּימֵי עֶזְרָא הַבָּאִים**
14 **מֵהַשְּׁבִי[90] - מִלּוּאִים הָיוּ וְאֵינָן נוֹהֲגִין לְדוֹרוֹת. אֲבָל**
15 **דְּבָרִים הַנּוֹהֲגִים לְדוֹרוֹת[91] הֵם דִּבְרֵי תּוֹרָה שֶׁפֵּרַשְׁנוּ[92]**
16 **כְּמוֹ שֶׁהֶעְתִּיקוּם מִפִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, אֵין לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶם**
17 **וְאֵין לִגְרֹעַ[93].**

87) במדבר ז. 88) מועד קטן ט. 89) ביחזקאל מו, ד. 90) עזרא פרק ח, לה: "הבאים מהשבי בני הגולה הקריבו עולות לאלקי ישראל, פרים שנים־עשר על כל ישראל, אילים תשעים וששה, כבשים שבעים ושבעה, צפירי חטאת שנים־עשר, הכל עולה לה'". 91) בהוריות ו. על הפסוק הנ"ל "הכל עולה" מקשים, "הכל עולה וכו', אפשר שחטאת עולה? (הלא היו גם צפירי חטאת), אלא הכל כעולה, מה עולה לא נאכלת, אף חטאת לא נאכלת", ומסיק שם בסוף, כי הוראת שעה היתה, וכוונת הדברים לפי רבינו כי מילואים היו. 92) למעלה הלכות ד־ו. 93) ראה למעלה הלכה ה.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) בו יבואר דין שנים הרוצים להביא קרבן שלמים או עולה בשותפות, ואם מקבלים קרבן מגוי או ממומר.

18 **א. שְׁנַיִם שֶׁרָצוּ לְהָבִיא שְׁלָמִים אוֹ עוֹלָה בְּשֻׁתָּפוּת[2]**
19 **- מְבִיאִין, בֵּין בְּנֶדֶר בֵּין בִּנְדָבָה[3]. וַאֲפִלּוּ עוֹף יָבוֹא**
20 **בְּשֻׁתָּפוּת[4].**

2) משנה, מנחות קד, ב. ולמדו זאת ב'ספרא' (ויקרא, דיבורא דנדבה, פ"ג ה"א) מן הפסוק (ויקרא א, ב) "תקריבו את קרבנכם" – "מלמד שהיא באה נדבת שנים". ובשלמים נאמר (שם כב, כא) "ואיש כי יקריב זבח שלמים לה'", ולמדו זה ב'ספרא' (אמור פ"ז ה"ז) לרבות את השותפין. 3) במנחות, שם: "תניא, רבי אומר, אשר יקריב קרבנו לכל נדריהם ולכל נדבותם אשר יקריבו לה'" (שם, יח) הכל באין בשותפות". ומשמע מכאן שחטאת ואשם אינם באים בשותפות, ומה שאמרו ביומא נ, א - הוריות ו, ב - תמורה טז, ב: "חטאת של שותפות", היינו פר של יום הכיפורים, או פר העלם דבר של ציבור ('הר המוריה'). 4) שנאמר (שם א, יד) "ואם מן העוף עולה קרבנו לה' והקריב וגו'", ולמדו מזה ב'ספרא' (ויקרא פ"ח ה"א): "והקריב, מלמד שהיא באה נדבת שנים".

21 **ב. וְאֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים אוֹ עֲבָדִים[5] מְבִיאִין כָּל**
22 **הַקָּרְבָּנוֹת. אֲבָל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אֵין מְקַבְּלִין מֵהֶן**
23 **אֶלָּא עוֹלוֹת בִּלְבַד[6], שֶׁנֶּאֱמַר[7]: וּמִיַּד בֶּן נֵכָר לֹא**
24 **תַקְרִיבוּ אֶת לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם[8]. אֲפִלּוּ עוֹלַת הָעוֹף**
25 **מְקַבְּלִין מִן הַנָּכְרִי[9], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹבֵד עֲבוֹדָה**
26 **זָרָה[10]. אֲבָל אֵין מְקַבְּלִין מֵהֶן שְׁלָמִים[11] וְלֹא מְנָחוֹת[12]**
27 **וְלֹא חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת[13]. וְכֵן עוֹלוֹת שֶׁאֵינָן בָּאוֹת**
28 **בְּנֶדֶר וּנְדָבָה אֵין מְקַבְּלִין אוֹתָן מִן הַנָּכְרִי[14], כְּגוֹן**
29 **עוֹלַת יוֹלֶדֶת[15] וְכַיּוֹצֵא בָהּ מֵעוֹלוֹת שֶׁאֵינָן בָּאוֹת**
30 **מִשּׁוּם נֶדֶר וְלֹא מִשּׁוּם נְדָבָה.**

5) שנאמר (שם כב, יח) "איש איש מבית ישראל ומן הגר בישראל", וב'ספרא' (אמור שם ה"א) "בישראל, לרבות נשים ועבדים". 6) כרבי עקיבא במנחות עג, ב. ולא כרבי יוסי הגלילי. 7) בפרשת המומין. 8) וגו': "מכל אלה" – "מכל אלה (= מבעלי מומין) אין את מקריב, לוקח אתה תמימים ומקריב" ('ירושלמי' עבודה זרה פ"ב ה"א, ועי' 'תוספות' מנחות שם ד"ה איש איש). ומכיון שנאמר "את

לחם אלקיכם", ולחם היינו עולה (ראה ב'ספרא' שם פ"ז הי"ב) – יש ללמוד שרק עולה הם מקריבים ולא קרבן אחר. ובבבלי (מנחות שם, וחולין ג:) למדו זאת ממה שנאמר (שם) "איש איש מבית ישראל וגו' אשר יקריב קרבנו לכל נדריהם ולכל נדבותם אשר יקריבו לה' לעולה", "איש איש" לרבות את הגויים שנודרים נדרים ונדבות כישראל" – "לעולה, אין לי אלא עולה בלבד". 9) במנחות שם, נחלקו רבי עקיבא ורבי יוסי הגלילי, שרבי יוסי הגלילי סובר שמביא אפילו עופות ויין ולבונה ועצים, וכן שלמים ותודה, ורבי עקיבא חולק וסובר "אשר יקריבו לה' לעולה", אין לי אלא עולה בלבד, וסובר רבינו כי רבי עקיבא לא ממעט עוף, כי עוף אינו יוצא מכלל עולה סתם, ראה זבחים פג, ב (כסף־משנה ו'הר המוריה'). וראה ב'מעשה רוקח' כאן. 10) מקבלין ממנו נדרים ונדבות. ואף כי בישראל אין מקבלים קרבנות ממוכר לעבודה־זרה (ראה להלן ה"ד), זהו משום שנאמר (ויקרא א, ב) "אדם כי יקריב מכם", "מכם ולא כולכם, להוציא את המומר", אבל מגויים מקבלים. ודרשו חז"ל (חולין ה.) "מכם" – "בכם חלקתי (= להוציא את המומר, שהרי נאמר שם "איש איש מבית ישראל"), ולא באומות (= שכולם, גם עובדי עבודה־זרה, מתנדבים, ומקבלים מהם)". 11) כרבי עקיבא במנחות שם, ראה למעלה בתחילת ההלכה. ועי' להלן בתחילת ה"ג שהם קרבים לעולה. 12) במנחות שם אמרו, שמה ששנינו "אלו מנחות נקמצות ושיריהן לכהנים, מנחת עכו"ם", אינו אלא לדעת רבי יוסי הגלילי, ולא לדעת רבי עקיבא (ראה למעלה), ודעת רבינו כי לרבי עקיבא אין הגוי מביא מנחה כלל (ולא כדעת רש"י שם ד"ה שלמי עכו"ם, וה'תוספות' שם סא: ד"ה בישראל, שאף לרבי עקיבא מביא מנחה אלא שהיא כולה כליל לה' כמו עולה). 13) בשקלים פ"א מ"ה: "ואין מקבלים מידם (= של גוי וכותי) קיני זבים וקיני יולדות חטאות ואשמות. זה הכלל כל שנידר ונידב מקבלין מידם וכו'". ובנוסחאות אחרות שם (וכן היה לפני רבינו בפירוש המשנה, שם): "אבל מקבלין מהם נדרים ונדבות חטאות ואשמות וכו'". וזה אינו אלא בכותי (לפני שעשאוהו כגוי). שכיון שנתכוין לכפרה, אולי ישוב, אבל הגויים אין מקבלין מהם חטאות ואשמות (פירוש המשנה, שם). ואחר שגזרו על הכותים שיהיו כגויים לכל דבריהם – גם הם אינם מביאים חטאות ואשמות (פירוש המשנה, שם). 14) שקלים שם. שנאמר (ויקרא כב, יח) "לכל נדריהם ולכל נדבותם", ראה מנחות עג, ב – וב'ספרא' (ויקרא, דיבורא דחובה, פ"א ה"א) דרשו מהפסוק (שם ד, ב) "דבר אל בני ישראל לאמר, נפש כי תחטא" – "בני ישראל מביאין חטאת, ואין הגוים מביאין חטאת" (פירוש הרא"ש שם). 15) ראה מס' שקלים, שם "ואין מקבלים מידם וכו' וקיני יולדת וכו'. זה הכלל, כל שנידר ונידב - מקבלים מידן, כל שאינו נידר ונידב - אין מקבלין מידן".

ג. נָכְרִי שֶׁהֵבִיא שְׁלָמִים - מַקְרִיבִין אוֹתָן עוֹלוֹת[16]; שֶׁהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם. נָדַר שְׁלָמִים[17] וּנְתָנָם לְיִשְׂרָאֵל[18] עַל מְנָת שֶׁיִּתְכַּפֵּר בָּהֶן לְיִשְׂרָאֵל - אוֹכְלִין אוֹתָן הַיִּשְׂרְאֵלִים כְּשַׁלְמֵי יִשְׂרָאֵל. וְכֵן אִם נְתָנָן לְכֹהֵן - כֹּהֵן אוֹכְלָן.

16) במנחות עג, א. עג, ב: "אמר רב הונא, שלמי העכו"ם, עולות. איבעית אימא קרא, ואיבעית אימא סברא. איבעית אימא סברא, עובד כוכבים לבו לשמים (= כוונתו היא שיהיו קרבנותיו כליל לשמים ולא שיאכלו – רש"י שם), ואיבעית אימא קרא "אשר יקריבו לה' לעולה" (ויקרא שם) כל דמקרבי, עולה ליהוי. 17) מנחות, שם. 18) (כלומר, כן התנה בשעת נדרו: על מנת שיתכפר בו ישראל (וכן נראה לשון הגמרא שם). שאם לא כן, הרי "המוכר עולתו ושלמיו, לא עשה כלום". כמפורש בפסחים פט, ב. וראה בפ"ד מהל' מעילה ה"ח).

ד. יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא מוּמָר לַעֲבוֹדָה זָרָה[19] אוֹ מְחַלֵּל שַׁבָּת בְּפַרְהֶסְיָא[20] - אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ קָרְבָּן כְּלָל[21]. אֲפִלּוּ הָעוֹלָה, שֶׁמְּקַבְּלִין אוֹתָהּ מִן הַנָּכְרִים[22], אֵין מְקַבְּלִין אוֹתָהּ מִן הַמּוּמָר הַזֶּה. שֶׁנֶּאֱמַר: אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[23]: 'מִכֶּם' - וְלֹא כֻּלְּכֶם, לְהוֹצִיא אֶת הַמּוּמָר[24]. אֲבָל אִם הָיָה מוּמָר[25] לְשֶׁאָר עֲבֵרוֹת[26] - מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת[27], כְּדֵי שֶׁיַּחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה[28]. הָיָה מוּמָר לַעֲבֵרָה וְהוּא מְפֻרְסָם וְיָדוּעַ לַעֲשׂוֹתָהּ וְהֻרְגַּל בָּהּ, בֵּין לְהַכְעִיס[29] בֵּין לְתֵאָבוֹן[30] - אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ קָרְבָּן לְאוֹתָהּ עֲבֵרָה[31]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהָיָה רָגִיל לֶאֱכֹל חֵלֶב, בֵּין לְהַכְעִיס בֵּין לְתֵאָבוֹן, וְשָׁגַג וְאָכַל חֵלֶב[32] וְהֵבִיא חַטָּאת - אֵין מְקַבְּלִין אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ.

19) עובד עבודה־זרה בזדון. 20) לעין כל. אבל המחלל שבת בצנעא, הרי הוא כמומר לעבירה אחרת, ראה בעירובין סט, א. 21) אף על עבירה אחרת. ומקור הדברים בחולין ה, א: "אדם כי יקריב מכם" (שם א, ב) "מכם ולא כולכם, להוציא את המומר (לכל התורה) וכו', "מן הבהמה" להביא בני אדם שדומים לבהמה (= מומרים לעבירה אחת), מכאן אמרו מקבלין קרבנות מפושעי ישראל (מומר לדבר אחד) וכו' חוץ מן המומר לנסך את היין ולחלל שבתות בפרהסיא (שהם דומים למומר לכל התורה, כי כל המודה בעבודה־זרה, ככופר בכל התורה כולה (שם). וכמו כן המחלל שבת בפרהסיא, כופר במעשיו ומעיד עדות שקר, שחס־וחלילה לא שבת הקב"ה במעשה בראשית, ראה רש"י שם). 22) אפילו אלה העובדים עבודה־זרה. ראה למעלה ה"ב. 23) חולין, שם. 24) לכל התורה (שם). ועובדי עבודה־זרה ומחללי שבת בפרהסיא הרי הם כמומרים לכל התורה כולה, כנ"ל. 25) לתיאבון, אבל המומר להכעיס, הרי הוא מין (פ"ג מהל' תשובה ה"ט, ופי"א מהל' עבודה זרה ה"ב, ופ"ד מהל' רוצח ה"י, וראה להלן). 26) כלומר, לעבירה אחת מיתר העבירות שבתורה, חוץ מעבודה־זרה וחילול שבת. 27) חוץ מקרבן הבא לכפר על עבירה זו, שהוא מומר עליה, ראה להלן. 28) שם בחולין: "מכאן אמרו, מקבלין קרבנות מפושעי ישראל כדי שיחזרו בהן בתשובה. 29) כלומר, בין להכעיס, שעליו אין לדבר, שהרי הוא מין, ואין מקבלים ממנו שום קרבן (ראה למעלה), אלא אפילו לתיאבון, שמביא קרבנות על עבירות אחרות – אין מקבלים ממנו קרבן על אותה עבירה שהוא מומר עליה. וראה

ב'מעשה רוקח'. 30) שאינו אוכל איסור אלא אם אין לו היתר. 31) בחולין ה, ב - אמרו: "מעם הארץ (ויקרא ד, כז), פרט למומר. רבי שמעון בן יוסי אומר משום רבי שמעון, "אשר לא תעשינה בשגגה ואשם" (שם, כב) השב מידיעתו (= אם יידע ישוב בתשובה) מביא קרבן על שגגתו, אינו שב מידיעתו אינו מביא קרבן על שגגתו וכו'. ואמר רב המנונא, מומר לאכול חלב והביא קרבן על הדם, איכא בינייהו (לתנא־קמא מומר שמו, ולא מקבלין ממנו. ולרבי שמעון, שב מידיעתו הוא בדם, ומקבלין ממנו, רש"י שם) ורבא אמר (בהוריות יא.) הכל מודים שמומר לאכול חלב אינו מומר לדם, אלא הכא באוכל נבלה לתאבון ונתחלף לו בשומן קמיפלגי, מר סבר (תנא־קמא) כיון דלתיאבון אכיל במזיד, מומר הוא, ומר סבר (רבי שמעון בן יוסי) כיון דאילו אשתכח דהתירא לא אכל דאיסורא – לאו מומר הוא". ובדעת רבינו יש לומר בשני פנים: א. שסובר כתנא־קמא לדעת רבא (כסף־משנה כאן). ב. שסובר כרבי שמעון לדעת רב המנונא (לחם־משנה בפ"ב מהל' שגגות ה"ב). וראה בפ"ג מהל' שגגות ה"ז. 32) כלומר, נעלם ממנו כי הוא חלב.

1 **ה. עוֹלוֹת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[33] אֵין מְבִיאִין עִמָּהֶן**
2 **נְסָכִים[34], שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הָאֶזְרָח יַעֲשֶׂה כָּכָה; אֲבָל**
3 **נִסְכֵּיהֶם קְרֵבִין מִשֶּׁל צִבּוּר[35], שֶׁנֶּאֱמַר: כָּכָה תַּעֲשׂוּ**
4 **לָאֶחָד כְּמִסְפָּרָם[36]. וְאֵינָן טְעוּנוֹת סְמִיכָה; שֶׁאֵין**
5 **סְמִיכָה אֶלָּא בְּיִשְׂרָאֵל[37], בַּאֲנָשִׁים וְלֹא בְּנָשִׁים[38].**

33) ראה למעלה ה"ב. 34) כלומר, אין כופין אותם (כמו שכופין לישראל, ראה מנחות פא:) להביא נסכים. מקור הדברים שם עג, ב: "מאן תנא להא דתנו רבנן, אזרח (במדבר טו, יג), אזרח מביא נסכים ואין הגוי מביא נסכים, יכול לא תהא עולתו טעונה נסכים, תלמוד־לומר ככה (שם, יב) וכו'. ואי רבי עקיבא, הא אמר עולה אין, מידי אחרינא לא וכו'. ואיבעית אימא רבי עקיבא, עולה וכל חברתה" (= נסכיה). ופסק רבינו כרבי עקיבא, ומפרש כה"יש מפרשים' שב'שיטה מקובצת' שם, כי "אזרח" לא בא לומר אלא שאין כופין את הגוי להביא נסכים עם קרבנו כמו שכופין לישראל (מנחות שם), אבל אם רצה להביא – מביא, כמו שכתב בפ"ד מהל' שקלים ה"ג: "וכן הגוי ששלח עולתו ממדינה אחרת ולא שלח עמה דמי נסכים, יביאו נסכיהם מתרומת הלשכה", הרי שאם רצה – משלח עמה נסכים. ובנוסחא אחרת שם: "וכן מי ששלח וכו'", ראה ב'מעשה רוקח' שם, ובלחם־משנה ו'הר המוריה' כאן. 35) מתרומת הלשכה, ראה בהל' שקלים שם, וכן בפירוש המשניות סוף פ"ז דשקלים, וז"ל: "ובכל מקום שאומר משל ציבור, הכוונה בו שיביא מתרומת הלשכה". 36) לעיכובא, שכל העולות וכו' טעונות נסכים. 37) משנה, מנחות צג, א. ונלמד בגמרא שם, ממה שנאמר (ויקרא א, ב) "בני ישראל" – בני ישראל סומכין, ואין העכו"ם סומכין, וראה להלן ה"ח. 38) שנאמר (שם) "בני ישראל" – "בני ישראל סומכין, ואין בנות ישראל סומכות" (חגיגה טז:). וראה להלן ה"ח.

6 **ו. כָּל קָרְבְּנוֹת בְּהֵמָה[39] שֶׁיַּקְרִיב הַיָּחִיד[40], בֵּין חוֹבָה**
7 **בֵּין נְדָבָה[41], סוֹמֵךְ עֲלֵיהֶן[42] כְּשֶׁהֵן חַיִּין[43]; חוּץ מִן**
8 **הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח[44]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְסָמַךְ יָדוֹ עַל**
9 **רֹאשׁ קָרְבָּנוֹ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[45], שֶׁכָּל קָרְבָּן**
10 **בַּמַּשְׁמָע, חוּץ מִפֶּסַח וּבְכוֹר וּמַעֲשֵׂר.**

39) בין מן הבקר ובין מן הצאן, ראה 'ספרא' ויקרא (דיבורא דנדבה, פ"ד ה"ה). 40) ראה להלן ה"י, כי רוב קרבנות הציבור אינם טעונין סמיכה. 41) 'ספרא' שם ה"ג, ומנחות צג, ב. 42) משנה, מנחות צב, א. 43) 'ספרא' שם, פ"ב ה"א, ומשנה מנחות צד, א. סא, א. ובגמרא שם סב, ב. 44) שם, משנה צב, א. 45) ב'ספרא' שם פי"ז ה"ד־ו, ובמנחות צב, ב.

11 **ז. הָעוֹף אֵינוֹ טָעוּן סְמִיכָה[46]. וְכֵן כָּל הַמָּעוֹת שֶׁדִּינָן**
12 **שֶׁיִּפְלוּ לַתֵּבוֹת שֶׁל נְדָבָה, שֶׁכְּבָר בֵּאֲרְנוּ בְּהִלְכוֹת**
13 **שְׁקָלִים[47] שֶׁכֻּלָּן יָבוֹאוּ עוֹלוֹת - אֵין בַּעַל אוֹתָן**
14 **הַמָּעוֹת סוֹמֵךְ עַל אוֹתָהּ הָעוֹלָה[48], וְאֵינוֹ מֵבִיא עָלֶיהָ**
15 **נְסָכִים, אֶלָּא נְסָכֶיהָ מִשֶּׁל צִבּוּר[49]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה**
16 **כֹּהֵן[50] - עֲבוֹדָתָהּ וְעוֹרָהּ שֶׁל אַנְשֵׁי מִשְׁמָר[51].**

46) שנאמר (ויקרא א, ד) "וסמך ידו על ראש העולה", ודרשו ב'ספרא' שם פ"ד ה"ז: "העולה, פרט לעולת העוף", וראה גם בגיטין כח, ב. 47) פ"ב ה"ג, ופ"ג הי"ד. 48) משנה, תמורה כ, ב. 49) משנה, שם. ומשום שכיון שנפלו לתיבות, הרי הן קרבנות ציבור, ואין בהם סמיכה (ראה להלן ה"י). ומאותו הטעם אינו מביא נסכים משלו. ומכיון שכתוב בהם (במדבר טו, יג) "ככה" שהוא לעיכובא – מביא נסכים משל ציבור ('קרית ספר'). 50) וראה בפ"ד מהל' כלי המקדש ה"ז, כי כהן שהיה לו קרבן, הרי זה בא למקדש ומקריבו בכל יום שירצה וכו', והעור של קרבנו ואכילתו שלו. 51) משנה שם, משום שאין זה קרבנו.

17 **ח. הַכֹּל סוֹמְכִין[52], חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן[53] וְעֶבֶד**
18 **וְאִשָּׁה וְסוּמָא וְנָכְרִי[54]. וְאֵין הַשָּׁלִיחַ סוֹמֵךְ[55]; שֶׁאֵין**
19 **סְמִיכָה אֶלָּא בַּבְּעָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְסָמַךְ יָדוֹ - לֹא יַד**
20 **אִשְׁתּוֹ וְלֹא יַד עַבְדּוֹ וְלֹא שְׁלוּחוֹ[56].**

52) משנה, מנחות צג, א. 53) (כשהביא אביהם קרבן עבורם (פ"א מהל' מחוסרי כפרה ה"ה, ופ"ג שם ה"ו). וראה ב'תוספות חדשים' שם, וב'מנחת חינוך' מצוה קטו). 54) בקרבנות שלהם. ושם בגמרא, נתנו טעם לכולם: חרש שוטה וקטן לאו בני דעה הם (מנחות, שם), אשה נתמעטה ממה שנאמר (שם א, ב) "בני ישראל", בני ישראל סומכים ואין בנות ישראל סומכות (וראה למעלה ה"ה). ועבד אינו סומך מפני שהוקש לאשה, ראה ב'מנחת חינוך' שם. וסומא, למדו בגמרא שם ב'גזירה־שוה' מסמיכת זקני העדה על פר העלם דבר של ציבור (שם ד, טו) שאינה בסומא, שהרי סומא אינו ראוי להיות בסנהדרין, כמו כן כל סמיכה אינה בסומא (ראה בפירוש המשנה, שם). וגוי נתמעט (שם) מה שנאמר (שם א, ב) "בני ישראל" – "בני ישראל סומכים, ואין הגוים סומכים", וראה למעלה ה"ה. 55) משנה, מנחות שם. 56) מנחות צג, ב.

21 **ט. חֲמִשָּׁה שֶׁהֵבִיאוּ זֶבַח אֶחָד[57] - כֻּלָּן סוֹמְכִין עָלָיו[58]**

זֶה אַחַר זֶה[59], לֹא שֶׁיִּסְמְכוּ כֻּלָּן בְּבַת אַחַת[60]. מִי שֶׁמֵּת[61] וְהִנִּיחַ קָרְבָּנוֹ עוֹלָה אוֹ שְׁלָמִים[62] - הֲרֵי יוֹרְשׁוֹ מְבִיאוֹ וְסוֹמֵךְ עָלָיו[63] וּמֵבִיא נְסָכָיו[64].

57) ראה למעלה ה"א. 58) מנחות צג, ב - במשנה, ו'ספרא' ויקרא פ"ב ה"א, ופי"ז ה"א "קרבנו" לרבות כל בעלי חוברין (= חבורה שנשתתפו בקרבן) לסמיכה. 59) תוספתא שם, ו'ספרא' ויקרא, דיבורא דחובה פ"ו ה"ג. 60) משום חציצה, ראה להלן הי"ג ('קרית ספר' ו'חסדי דוד' בתוספתא, שם). (ואף־על־פי ש"מין במינו אינו חוצץ" (סוכה לז: ופ"ז מהל' לולב הי"ב) — אין זה אלא בדבר שאין צורך בו אלא בנגיעה בלבד, אבל בסמיכה, שאנו צריכים ל"כל כחו" (להלן הי"א), אין כאן סמיכה בכל כחו על הקרבן). 61) מנחות צב, א - במשנה. 62) אבל חטאות ואשמות לא, שהרי חטאת שמתו בעליה תמות (פ"ד מהל' פסולי המוקדשין ה"א), וכל שבחטאת מתה, באשם ירעה עד שיסתאב (שם הי"ד). 63) משנה, שם. ולמדו זאת (שם צג.) מדין תמורה, שנאמר (ויקרא כז, י) "המר ימיר", שהיורש ממיר. ולמידים סוף הקדש מתחילת הקדש, מה תחילת הקדש יורש ממיר, שהרי הוא כבעל הקרבן, אף סוף הקדש — יורש סומך. 64) משנה, שם. שכיון שהוא סומך ואינו כשליח, שהרי השליח אינו סומך (למעלה ה"ח) — מביא נסכים כמו בעל הקרבן ('אור גדול' מנחות פ"ט מ"ח).

י. אֵין סְמִיכָה בְּקָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר[65], חוּץ מִשְּׁתֵּי סְמִיכוֹת: עַל שָׁעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ וְעַל פַּר הֶעְלֵם דָּבָר[66]. וּשְׁלֹשָׁה מִן הַסַּנְהֶדְרִין סוֹמְכִין עָלָיו[67]. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה מִפִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁאֵין בַּצִּבּוּר אֶלָּא שְׁתֵּי סְמִיכוֹת[68].

65) משנה מנחות צב, א. שלא הוזכרה סמיכה בתורה אלא בקרבנות יחיד. 66) משנה, שם. שבשניהם מפורש שצריכים סמיכה: בפר העלם דבר של ציבור, נאמר (שם ד, טו) "וסמכו זקני העדה את ידיהם על ראש הפר", ובשעיר המשתלח נאמר (שם טז, כא), וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר החי וגו', ושלח ביד איש עתי המדברה". 67) על פר העלם דבר של ציבור. כן הוא במשנה סנהדרין ב, א: "סמיכת זקנים (= על ראש פר העלם דבר של ציבור) ועריפת עגלה בשלשה, דברי רבי שמעון. רבי יהודה אומר בחמשה, ופסק רבינו כרבי שמעון. ואף־על־פי שאמרו: רבי יהודה ורבי שמעון, הלכה כרבי יהודה (עירובין מו:) — הרי אמרו (שם מז.) שבכמה הלכות פסקו כרבי שמעון, ומפורש אמרו ב"ירושלמי" פ"א מסנהדרין ה"ב, ופ"ט מסוטה ה"א, "אמר רבי, נראין דברי רבי יהודה בעריפה וכו', ונראין דברי רבי שמעון בסמיכה". 68) כן הוא במנחות צב, א: "אמר רבינא, גמירי שתי סמיכות בציבור".

יא. אֵין סוֹמְכִין אֶלָּא בָּעֲזָרָה[69]. סָמַךְ חוּץ לָעֲזָרָה - חוֹזֵר וְסוֹמֵךְ מִבִּפְנִים[70]. וְאִם הָיָה בַּעַל הַקָּרְבָּן עוֹמֵד בַּחוּץ וְהִכְנִיס יָדוֹ[71] לִפְנִים וְסָמַךְ - סְמִיכָתוֹ כְּשֵׁרָה[72]. וְהוּא שֶׁיִּסְמֹךְ בְּכָל כֹּחוֹ[73]. וְאֵין סוֹמֵךְ אֶלָּא טָהוֹר. וְאִם סָמַךְ הַטָּמֵא - סָמַךְ[74].

69) שנאמר (ויקרא א, ג) "יקריב אותו לרצונו לפני ה'", וסמוך לו בפסוק השני "וסמך ידו על ראש העולה", ומקרא נדרש לפניו "לפני ה' וסמך", מכאן שהסמיכה בעזרה. 70) ב'ספרא' ויקרא, דיבורא דנדבה (פ"ד ה"א): "לפני ה' וסמך, אע"פ שסמך מבחוץ יחזור ויסמוך בפנים". 71) ב'קרית ספר' העתיק "ידיו". וכן צריך להיות, ראה להלן הי"ג. 72) כן הוא בזבחים לב, א - דסמיכה אפשר להכניס ידיו. 73) ראה להלן שם. ומה שאמרו בזבחים לג, א: "ליעייל לידיה ולסמוך וכו', אמר רב יוסף כל הסומך, ראשו ורובו מכניס, מאי טעמא כל כחו בעינן, הילכך לא אפשר" — אין זה אלא בדרך הרגילה, אבל בהתאמצות אפשר לו לסמוך בכל כחו אף־על־פי שאינו מכניס אלא ידיו ('הר המוריה'). 74) בזבחים לב, א - למדו מן הפסוק "וסמך ושחט", להשוות אחת לשניה. וכשם שזו דווקא בטהורים, כמו כן השניה אינו אלא בטהורים ולא בטמאים. ומכיון שבשחיטה שנינו: "כל הפסולין ששחטו שחיטתם כשרה" — הוא־הדין בסמיכה, שכשירה בדיעבד אף אם הוא טמא.

יב. וּבַמָּקוֹם שֶׁסּוֹמְכִין שׁוֹחֲטִין[75]. וְתֵכֶף לִסְמִיכָה שְׁחִיטָה[76]. וְאִם שָׁחַט בְּמָקוֹם אַחֵר אוֹ שֶׁשָּׁהָה - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[77]. וְהַסְּמִיכָה שְׁיָרֵי מִצְוָה הִיא[78]. לְפִיכָךְ, אִם לֹא סָמַךְ - כַּפֵּר, וְאֵינָהּ מְעַכֶּבֶת. וְאַף עַל פִּי כֵן מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ לֹא כִּפֵּר[79].

75) משנה במנחות צג, א. ובגמרא (שם צג:) הטעימו: "במקום (= באותו מקום בעזרה) שסומכין - שוחטין, שתיכף לסמיכה שחיטה", שאם ישחט במקום אחר, אין זה "תיכף". 76) היינו שלא ישהה, אלא ישחוט מיד. ולמדו זאת ב'ספרא' (ויקרא, דיבורא דנדבה, פ"ד ה"א) ממה שנאמר (ויקרא א, ד־ה) "וסמך — ושחט", "במקום שסומכין — שוחטין, ותיכף לסמיכה שחיטה". ושיעור השהיה, אמרו ב'תוספות' (סוטה לט. ד"ה כל) שאם שהה כדי הליכת עשרים ושתים אמות, בודאי הוא הפסק. וכן פסק הרמ"א באו"ח סי' קסו, לענין הפסק שבין נטילת ידים לבציעת הפת, וראה במ"א שם ס"ק ג, והגר"א שם ס"ק ג. 77) לדעת 'אור שמח' — הסמיכה כשרה, שהרי היתה במקומה לפני ה', מה־שאין־כן בסמך מחוץ לעזרה שלא היתה כסמיכה לפני ה', שצריך לחזור ולסמוך בפנים (ראה למעלה הי"א), אבל ה'קרית ספר' וה'כסף משנה' מפרשים שהשחיטה כשרה, אף שהסמיכה אינה כשרה, לפי שהסמיכה אינה מעכבת, ראה בהמשך ההלכה. (וממה שאמרו בזבחים לג, א: "כל הסמיכות שהיו שם, קורא אני עליהן תיכף לסמיכה שחיטה חוץ מזה (=מצורע) שהיה בשערי ניקנור וכו'", נראה שסמיכה שאינה במקום השחיטה, וגם לא תיכף לשחיטה — סמיכה כשרה היא, שאם לא כן, למה הוא סומך?). 78) משנה, מנחות צג, א. והיינו מצוה שהיא שיריים ואינה עיקר הכפרה, שכן גם שיירי הדם הנשפכים ליסוד, אינם מעכבים (להלן פי"ט ה"ד). 79) ברייתא, שם צג, ב. כלומר, לא קיים מצוה מן המובחר. "וסמך ונרצה (ויקרא א, ד), וכי סמיכה מכפרת והלא אין כפרה אלא בדם, שנאמר (שם יז, יא) "כי הדם

הוא בנפש יכפר", אלא לומר לך שאם עשאה לסמיכה שיירי מצוה, מעלה עליו הכתוב כאילו לא כיפר, וכיפר".

יג. וְצָרִיךְ הַסּוֹמֵךְ לִסְמֹךְ בְּכָל כֹּחוֹ[80] בִּשְׁתֵּי יָדָיו[81] עַל רֹאשׁ הַבְּהֵמָה[82], שֶׁנֶּאֱמַר: עַל רֹאשׁ הָעֹלָה - לֹא עַל הַצַּוָּאר[83] וְלֹא עַל הַצְּדָדִין[84]. וְלֹא יִהְיֶה דָּבָר חוֹצֵץ בֵּין יָדָיו וּבֵין הַבְּהֵמָה[85].

80) בחגיגה טז, ב: "אמר רמי בר חמא, שמע־מינה סמיכה בכל כחו בעינן", וראה למעלה הי"א, ובפ"א מהל' חגיגה ה"ט. 81) משנה, מנחות צג, א. ובגמרא (שם ע"ב), אמר ריש לקיש, דאמר קרא (ויקרא טז, כא, בשעיר המשתלח) "וסמך אהרן את שתי ידיו", כתיב ידו, וכתיב שתי, זה בנה אב: כל מקום שנאמר (בסמיכת בהמה) ידו, הרי כאן שתים, עד שיפרט לך הכתוב אחת (= ידו אחת). 82) משנה, שם. ובתוספתא מנחות פ"י (הוצאת צוקרמנדל עמ' 528 2) "ולא היה מניח ידיו זו על גבי זו". 83) ברייתא, שם צג, ב. 84) של הראש. וכגון שסמך על הלחיים (רש"י שם). בעיא שנפשטה שם בגמרא, מברייתא של אבא ביראה, ש"ידו על ראשו ולא ידו על הצדדין". 85) שם בגמרא "בעי רבי ירמיה, מטלית מהו שתחוץ, תא־שמע ובלבד שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הזבח".

יד. וְכֵיצַד סוֹמֵךְ?[86] אִם הָיָה הַקָּרְבָּן קֹדֶשׁ קָדָשִׁים - מַעֲמִידוֹ בְּצָפוֹן[87] וּפָנָיו לְמַעֲרָב, וְהַסּוֹמֵךְ עוֹמֵד בְּמִזְרָח וּפָנָיו לְמַעֲרָב, וּמַנִּיחַ שְׁתֵּי יָדָיו בֵּין שְׁתֵּי קַרְנָיו[88], וּמִתְוַדֶּה[89] עַל חַטָּאת עֲוֹן חַטָּאת[90], וְעַל אָשָׁם עֲוֹן אָשָׁם[91], וְעַל הָעֹלָה מִתְוַדֶּה עֲוֹן עֲשֵׂה וַעֲוֹן לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה[92].

86) ברייתא, יומא לו, א. 87) שקדשי קדשים שחיטתן בצפון, ראה להלן פ"ה ה"ב־ג. וראה בפ"ה מהל' בית הבחירה הט"ז, מהו צפון. 88) ברייתא, שם. ובתוספתא מנחות פ"י (עמוד 528 1) "מניח שתי ידיו על גבי קרניו". וראה ב'תוספת ראשונים' שם. 89) שנאמר (במדבר ה, ו־ז) "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם וגו' והתודו את חטאתם אשר עשו", "ומשמע דוידוי דברים הוי אצל הקרבן, ואין לבעל הקרבן מעשה בקרבן אלא סמיכה, אם כן בשעת סמיכה יתודה" ('קרית ספר'). 90) כלומר, על החטא הזה שעליו מביא החטאת, ראה בפ"א מהל' שגגות, פירוט חייבי חטאות. 91) ראה בפ"ט מהל' שגגות פירוט חייבי אשם ודאי, ובפ"ה שם – חייבי אשם תלוי. 92) כרבי עקיבא, ביומא שם.

טו. כֵּיצַד מִתְוַדֶּה?[93] אוֹמֵר: חָטָאתִי עָוִיתִי פָּשַׁעְתִּי[94] וְעָשִׂיתִי כָּךְ וָכָךְ[95], וְחָזַרְתִּי בִּתְשׁוּבָה לְפָנֶיךָ וְזוֹ כַּפָּרָתִי. הָיָה הַקָּרְבָּן שְׁלָמִים - סוֹמֵךְ בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה מִן הָעֲזָרָה[96] בִּמְקוֹם שְׁחִיטָה[97]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵינוֹ מִתְוַדֶּה עַל הַשְּׁלָמִים[98], אֲבָל אוֹמֵר דִּבְרֵי שֶׁבַח[99].

93) ראה בפ"א מהל' תשובה ה"א. 94) יומא שם, כדעת חכמים. 95) ראה פ"ב מהל' תשובה ה"ה, שהמתוודה צריך לפרט החטא, וראה 'ירושלמי' סוף יומא. 96) שהרי קדשים קלים הם, ונשחטים בכל מקום בעזרה, ראה להלן פ"ה ה"ב־ד. 97) שבמקום שסומכין - שוחטין (למעלה הי"ב). 98) שהרי אינם באים על חטא, ולא כתוב בו "ונרצה". 99) כמו מזמור לתודה ('אור שמח'), וכן הוא בתרגום רב יוסף לדברי הימים־ב (ל, כב) על הפסוק: "מזבחים זבחי שלמים ומתודים לה' אלקי אבותיהם" – "דבחין דבחי נכסת קודשיא ומהודן קדם ה' אלקי דאבהתהון" (הגר"י ליינר ב"סיני" כרך מז עמוד' נא־נב).

יום ש"ק ט"ז כסלו ה'תשפ"ב

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יתבאר בו שאין מביאים קרבן אלא ביום, ושצריך שתהא עבודת הקרבנות לשמה.

א. כָּל הַקָּרְבָּנוֹת אֵין מַקְרִיבִין אוֹתָן[2] אֶלָּא בַּיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם צַוּתוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶת קָרְבְּנֵיהֶם - בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה. לְפִיכָךְ אֵין שׁוֹחֲטִין זְבָחִים אֶלָּא בַּיּוֹם[3], וְאֵין זוֹרְקִין דָּמִים אֶלָּא בְּיוֹם הַשְּׁחִיטָה[4]; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם הַקְרִיבוֹ אֶת זִבְחוֹ - בְּיוֹם הַזְּבִיחָה תִּהְיֶה הַקְּרָבָה. וְכֵיוָן שֶׁשָּׁקְעָה הַחַמָּה נִפְסַל הַדָּם.

~ נקודות משיחות קודש ~

"כל הקרבנות אין מקריבין אותן אלא ביום, שנאמר ביום צוותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם כו'".

ענין מעשה הקרבנות בעבודת ה' של יהודי, הוא הקרבת עצמו – "אדם כי יקריב מכם קרבן לה'" – ולהביא את עצמו למצב שכל כולו הוא קרבן לה', כדוגמת יצחק שהיה "עולה תמימה". ובזה גופא צריך להיות ביום דווקא, היינו באור ובגילוי, כי עבודה זו לא רק שאינה פוגעת ח"ו בבריאות אלא שמוסיפה בריאות ואריכות ימים ושנים טובות ומתוך הרחבה, בדוגמת יצחק שהיה "עולה תמימה" והאריך ימים יותר מכל האבות.

ואפילו אם נהיה מצב של "לילה" היינו העלם והסתר ח"ו, הנה "מותר להקטיר אימורין ואיברים בלילה", כי הקב"ה נותן כח ליהודי להפוך את ה"לילה" ליום, ולא רק עד חצות כדעת הרמב"ם, אלא גם כל הלילה כדעת רש"י, שזה נוגע במיוחד לדרא דעקבתא דמשיחא, הלילה של הגלות סמוך לבוקר הגאולה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן לו)

2) מגילה כ: במשנה. 3) במגילה שם למדו זאת ממה שנאמר (ויקרא יט, ו) "ביום זבחכם", ובתוספות שם דיבור המתחיל לקמיצה כתבו, כי אין ללמוד שחיטה מהפסוק "ביום צוותו", כי פסוק זה מדבר בעבודת הקרבנות ושחיטה אינה עבודה, שהרי היא כשרה בזר. 4) ולא ביום המחרת אלא רק ביום הזביחה.

ב. כֹּל שֶׁקָּרְבוּ מַתִּירָיו[5] בַּיּוֹם - מַעֲלִין אוֹתוֹ[6] עַל

הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה[7]. כֵּיצַד? זְבָחִים שֶׁנִּזְרַק דָּמָם בַּיּוֹם - מַקְטִירִין אֵמוּרֵיהֶן בַּלַּיְלָה עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר. וְכֵן אֵיבְרֵי הָעוֹלוֹת מַקְטִירִין אוֹתָן בַּלַּיְלָה עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר[8]. וּכְדֵי לְהַרְחִיק מִן הַפִּשִׁיעָה[9], אָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁאֵין מַקְטִירִין הָאֵמוּרִין[10] וְאֵיבְרֵי הָעוֹלָה אֶלָּא עַד חֲצוֹת הַלַּיְלָה[11].

~ נקודות משיחות קודש ~

"... וכדי להרחיק את האדם מן הפשיעה, אמרו חכמים שאין מקטירין האימורין ואברי העולה אלא עד חצות".

והיא מחלוקתם המפורסמת של רש"י והרמב"ם בפירוש המשנה הראשונה בש"ס, שרש"י סבר שמה שגזרו חכמים עד חצות הוא על קריאת־שמע, אבל לא על הקטר חלבים ואיברים. ואילו הרמב"ם בפירוש המשניות למד שגם על חלבים ואיברים גזרו חכמים שיהיו עד חצות, כדי להרחיק את האדם מן העבירה.

והנה, לשיטת הרמב"ם קשה לכאורה מהכלל שכל מה שהתירה התורה בפירוש, אין כח לחכמים לאסור, ובעניין זה אמרה התורה בפירוש "כל הלילה עד הבוקר", וא"כ איך יתכן שיהיה כח ביד חכמים לאסור זאת.

ויש לומר התירוץ בזה, שהרמב"ם סבר שמה שאמרה התורה "כל הלילה עד הבוקר", הוא לא לגלות שמצוותן בלילה, אלא שכל עוד שלא עלה עמוד השחר לא עבר על איסור נותר, אבל עיקר המצוה היא ביום.

מהיוצא מפירוש זה, יש לומר בפנימיות העניינים: חלב מורה על תענוג, ועל כך אומרת התורה "כל חלב ה'", היינו שכל תענוג שיש לאדם בעולם הזה, עליו למוסרו לה'. והנה על־פי הנ"ל שעיקר הקטר חלבים ואיברים הוא ביום, אין לאדם לומר שמסירת התענוג צריכה להיעשות רק בעניינים של "לילה", היינו מסירת התענוג מתאוות העולם, אלא שעיקר המצוה היא ביום, היינו בעניני יום ואור – תורה ומצוות – שבהם בעיקר ישנו הציווי "כל חלב לה'", כלומר שגם תענוג הבא לאדם מחידוש תורה שחידש, אל לו ליהנות ממנו כי־אם רק מהעובדה שמקיים רצון ה' בלימוד התורה והחידוש בה.

(על־פי לקו"ש חלק ג' עמוד 948)

5) זריקת הדם. 6) כלומר, אימוריו או אבריו. 7) אבל כל שלא קרב מתיריו ביום (=הקומץ, הלבונה והמנחות הנשרפות) אין מעלין אותו כל הלילה (תוספתא שם). ו"אף על פי שאין שוחטין אחר תמיד של בין הערביים וכו' מקטירין איברי העולות והאימורין וכו'". 8) שנאמר (שם ו, ב) "זאת תורת העולה, היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו". 9) "שלא תדחק עליו את השעה ונמצא עושה מהם דבר אחר עלות השחר". 10) במשנה שם: "הקטר חלבים ואברים". 11) משנה שם: "כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצוותן עד שיעלה עמוד השחר, וכל הנאכלין ליום אחד מצוותן עד שיעלה עמוד השחר, הקטר חלבים ואברים מצוותן עד שיעלה עמוד השחר, אם כן למה אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה", ודעת רבינו (כאן וכן בפירוש המשניות שם) כי גם הקטר חלבים ואברים הם בכלל מה שאמרו חכמים עד חצות, אבל רש"י שם כתב כי על הקטר חלבים ואברים לא אמרו חכמים עד חצות, לפי שכהנים זריזים הם, ואין שבות במקדש.

ג. אַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּר לְהַקְטִיר אֵמוּרִין וְאֵיבָרִים בַּלַּיְלָה - אֵין מְאַחֲרִין אוֹתָן לְדַעַת, אֶלָּא מִשְׁתַּדְּלִין לְהַקְטִיר הַכֹּל בַּיּוֹם. חֲבִיבָה מִצְוָה בִּשְׁעָתָהּ. שֶׁהֲרֵי הֶקְטֵר אֵמוּרִין וְאֵיבָרִים, אַף עַל פִּי שֶׁכְּשֵׁרִים בַּלַּיְלָה, הוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת בִּזְמַנָּן, וְאֵין מְאַחֲרִין אוֹתָן לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אע"פ שמותר להקטיר אימורין ואיברים בלילה, אין מאחרין אותן לדעת".

בלילה אין עבודה בבית המקדש, ומה שהקטר חלבים ואיברים כשרים כל הלילה הוא שמעלים אותם על המזבח והם נקטרים מאליהם כל הלילה, ורק כשלא הספיקו להקטירם ביום.

(על־פי לקו"ש חלק י"ג עמוד 62 הערה 48)

ד. כָּל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ קָרֵב אֶלָּא בַּיּוֹם[12], כְּגוֹן הַקֹּמֶץ[13] וְהַלְּבוֹנָה וְהַקְּטֹרֶת[14] וּמְנָחוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת[15] - מֻתָּר לְהַקְרִיבָן עִם מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ[16], וְהֵם מִתְאַכְּלִין וְהוֹלְכִין כָּל הַלַּיְלָה כְּאֵיבְרֵי עוֹלָה[17].

12) שלא קרבו מתיריו ביום. 13) כלומר, הקטרת הקומץ, כי חלק גדול מהמנחות הקריבות על גבי המזבח, נקמצות, ומקטיר הקומץ כולו על גבי המזבח, והשאר נאכל לכהנים. 14) כלומר, הקטרת הקטורת על המזבח הפנימי. 15) ראה להלן פרק י"ב שם כי מנחות זכרי כהנים (=מנחת חינוך וחביתין וכהן שהביא מנחת חוטא או מנחת נדבה) נשרפות כליל על גבי המזבח, ואינן נקמצות. 16) זמן מועט קודם השקיעה "אף כי אין שהות שתצית האש ברובו לפני השקיעה, והם נקלטים על גבי המזבח". 17) ולמדו זאת ממה שנאמר (ויקרא ו, א) "זאת תורת העולה", ריבה את אלו שמקריבן קודם השקיעה ונשארים כל הלילה כמו אברי העולה. וראה במשנה למלך להלן פרק א מהלכות תמידין ומוספין סוף הלכה ג, כי רק אם הקמיצה הייתה לפני תמיד של בין הערביים, אפשר להקטיר את הקומץ לאחר התמיד, וכמו כן במנחות הנשרפות אין לשורפם על המזבח לאחר התמיד, אלא אם נתקדשו בכלי לפני התמיד, אבל אם לא נקמצו או נתקדשו בכלי לפני התמיד, אסור לעשותם אחר התמיד.

ה. הַנְּסָכִים הַבָּאִים עִם הַזֶּבַח[18] - אֵין קְרֵבִין אֶלָּא בַּיּוֹם; שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְנִסְכֵּיכֶם וּלְשַׁלְמֵיכֶם - מַקִּישׁ

1 **נְסָכִים לִשְׁלָמִים: מַה שְּׁלָמִים בַּיּוֹם, אַף נְסָכִים בַּיּוֹם.**
2 **אֲבָל הַנְּסָכִים הַבָּאִים בִּפְנֵי עַצְמָן[19] - מִתְקַדְּשִׁין[20]**
3 **בַּלַּיְלָה וּקְרֵבִין בַּלַּיְלָה[21]. לְכִיכָּךְ[22], אִם נִזְדַּמְּנוּ לוֹ**
4 **נְסָכִים הַבָּאִין בִּפְנֵי עַצְמָן - מַקְדִּישָׁן וּמַקְרִיבָן**
5 **בַּלַּיְלָה[23]. וַעֲלוֹת הַשַּׁחַר פּוֹסֶלֶת בָּהֶן, כְּאֵיבְרֵי**
6 **הָעוֹלוֹת[24].**

18) שהביאם עם הזבח. 19) שלא הקדישם עם הזבח, שהרי יכול אדם להביא קרבנו היום ונסכיו לאחר עשרה ימים. 20) על ידי נתינתם בכלי שרת. 21) שכיוון דלא קדשו בשחיטת הזבח, יכול להקריב בלילה, שדווקא נסכים הבאים עם הזבח נתרבו ממה שכתוב "לנסכיכם ולשלמיכם", ומכיוון שקריבין בלילה, מתקדשין גם בלילה, שכן אמרו בתמורה יד. "זה הכלל כל הקרב ביום (=נסכים הבאים עם הזבח בכלל זה) אינו קדוש אלא ביום, וכל הקרב בלילה (=נסכים הבאים בפני עצמם) קדוש בין ביום בין בלילה. 22) כלומר, כיוון שנסכים הבאים בפני עצמם מתקדשים בלילה וקריבים בלילה. 23) כלומר, מקדישן לכתחילה בלילה ומקריבן מיד (כסף משנה) והכל משום זריזות מצוה, שמיד שנזדמנה לו המצוה, אין להחמיצנה. ומקור הדברים בתמורה שם: "אמר רב פפא השתא דאמרת נסכים הבאים בפני עצמן קריבין אפילו בלילה, נזדמנו נסכים בלילה מקדישן בלילה ומקריבן". 24) בתמורה שם: "אמר רב אדא בר אהבה ועלות השחר פוסלת בהן כאברין" שהקדישן ולא הקריבן.

7 **ו. כָּל הַיּוֹם כָּשֵׁר לִסְמִיכָה וְלִשְׁחִיטָה[25] וְלִמְלִיקָה[26],**
8 **לְהֶקְטֵר[27] לְהַגָּשָׁה[28] וּלְהַזָּיָה[29], וְלִתְנוּפָה[30] וְלִקְמִיצָה[31]**
9 **וּלְקָרְבַּן הַמּוּסָפִין[32]. וְכָל הַלַּיְלָה כָּשֵׁר לְהַקְטִיר**
10 **אֵמוּרִין וְאֵיבָרִים[33]. זֶה הַכְּלָל: דָּבָר שֶׁמִּצְוָתוֹ בַּיּוֹם -**
11 **כָּשֵׁר כָּל הַיּוֹם, וְדָבָר שֶׁמִּצְוָתוֹ בַּלַּיְלָה - כָּשֵׁר כָּל**
12 **הַלַּיְלָה. וְאַף עַל פִּי כֵן, זְרִיזִין מַקְדִּימִין לְמִצְוֹת.**

25) בגמרא שם למדו זאת ממה שנאמר בשחיטה (ויקרא יט, ו) "ביום זבחכם", לאפוקי לילה, ונאמר (שם ג, יג) "וסמך ושחט", מה שחיטה ביום אף סמיכה ביום. 26) מליקת העוף (ראה ויקרא א, טו), נלמדו כן בגמרא שם ממה שנאמר (שם ז, לח) "ביום צוותו את בני ישראל" - לאפוקי לילה. 27) הקטרת הקומץ, וגם זה נלמד שם ממה שכתוב (שם) "ביום צוותו". 28) כי "כל המנחות הקריבות לגבי המזבח טעונות הגשה במערב כנגד חודה של קרן דרומית מערבית", ונלמד בגמרא שם ממה שהוקשה הגשה לתנופה שנאמר (במדבר ה, כה) ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאות (=הגשה) והניף והקריב", מה תנופה ביום אף הגשה ביום. 29) זריקת דם הקרבנות והזיית דם פרים הנשרפים וחטאות הפנימיות. וגם זה נלמד בגמרא שם ממה שכתוב (ויקרא שם) "ביום צוותו". 30) שמניף את עומר התנופה ומנחת הסוטה, וכמו כן את החזה של השלמים לפני שנותנה לכהן. ונלמד בגמרא שם ממה שכתוב (שם כג, יב) "ביום הניפכם את העומר", לאפוקי לילה. 31) קמיצת המנחה, וגם זה נלמד שם ממה שכתוב "ביום צוותו". 32) נלמד שם ממה שנאמר (שם, לז) "דבר יום ביומו", לאפוקי לילה. 33) שנאמר (שם ו, ב) "זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו" (שם כא.).

13 **ז. כָּל הַזְּבָחִים אֵין שׁוֹחֲטִין אוֹתָן לְכַתְּחִלָּה אֶלָּא**
14 **בְּסַכִּין מִכְּלֵי שָׁרֵת[34]; וְאִם שָׁחַט בְּכָל דָּבָר שֶׁשּׁוֹחֲטִין**
15 **בּוֹ הַחֵלִּין, אֲפִלּוּ בְּקָרוּמִית שֶׁל קָנֶה[35] - כְּשֵׁרִין[36].**

34) בסוטה יד: אמרו "מידי דהווה אדם, דם אף על גב דקדישתיה סכין בצוואר בהמה", הרי שסכין כלי שרת. וכן אמרו במנחות עו: "סכין מקדשת בכלי שרת". ואילו בחולין ג. הכשירו לשחוט קדשים בקרומית של קנה, והרי אין עושים כלי שרת של עץ, מזה הוציא רבינו שלכתחילה צריך כלי שרת ובדיעבד אינו צריך. 35) "צלע של קנה" (רש"י חולין טו:), ובערוך ערך קרם "פירש מה שמשתייר מן המחצלת כשמתקנין אותה". 36) תוספתא מנחות שם: "חומר בקמיצה שהקמיצה טעון כהן וכלי שרת, מה שאין כן בשחיטה, קמיצה בכלי ושחיטה אפילו בקרומית של קנה".

16 **ח. וְכָל הַזְּבָחִים שֶׁקִּבֵּל מִדָּמָם פָּחוֹת מִכְּדֵי הַזָּיָה[37] -**
17 **לֹא נִתְקַדֵּשׁ הַדָּם. וְצָרִיךְ לְהִתְכַּוֵּן לְקַבֵּל כָּל הַדָּם[38].**
18 **כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? אוֹחֵז הַסִּימָנִים[39] בְּיָדוֹ וּמוֹצִיאָן**
19 **עִם הַוְרִידִין לְתוֹךְ הַמִּזְרָק[40], וְשׁוֹחֵט שְׁנַיִם אוֹ רֹב**
20 **שְׁנַיִם, כְּדֵי שֶׁיִּתְקַבֵּל הַדָּם כֻּלּוֹ בַּכְּלִי. וּמַגְּבִיהַּ הַסַּכִּין**
21 **לְמַעְלָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵרֵד הַדָּם מֵעָלֶיהָ אֶלָּא מִן**
22 **הַצַּוָּאר[41]. וְדָם שֶׁבַּסַּכִּין - מְקַנְּחוֹ בִּשְׂפַת הַמִּזְרָק[42].**

37) אחת, בכלי אחד, ופחות מכדי הזייה אחת בכלי שני וערבן ביחד, אבל אם קיבל בו אפילו כדי הזייה אחת בלבד קידש הדם, אף כי צריך להזות על הקרבנות כמה וכמה הזיות בכל קרבן וקרבן כדינו. אבל לדעת התוספות מנחות שם דיבור המתחיל ואם, ורש"י שם, כי צריך שיקבל דם בכל קרבן וקרבן מה שצריך לכל הזיותיו. 38) כלומר, אף כי אם קיבל דם רק כדי הזייה אחת - קידש, אין זה אלא בדיעבד, אבל לכתחילה צריך להתכוון לקבל כל הדם. והוא בזבחים כה. "אמר רב יהודה אמר רב השוחט צריך שיקבל את כל דמו של פר, שנאמר (שם ד, ז) "ואת כל דם הפר ישפך" וכו', אם אינו עניין לשיריים וכו' תניהו עניין לקבלה". 39) הקנה והווושט. 40) כלומר, על אוויר המזרק. בזבחים שם: "אמר רב חסדא אמר רב ירמיה בר אבא: השוחט צריך שיתן ווריידין לתוך הכלי", ומפרש רש"י האי תוך לאו דווקא דהא לא אפשר, אלא על אווירו של תוך כלי, וראה להלן בסוף ההלכה "אוויר הכלי הרי הוא ככלי", "ודעתו שמתחילת שחיטה צריך שיהא הדם נוזל לתוך הכלי, אף שעדיין לא גמר השחיטה, וכן דעת רבותינו בעלי התוספות (מעילה ה. דיבור המתחיל היתר שחיטה, זבחים קי. דיבור המתחיל ואי ובבא קמא עו: דיבור המתחיל כל העומד). 41) בזבחים כה. "אמר רב יהודה אמר שמואל: השוחט צריך שיגביה סכין למעלה, שנאמר (שם, ה) "ולקח וכו' מדם הפר", ולא מדם הפר ודבר אחר (=סכין). 42) "פירוש בשפת המזרק מאחוריו שלא ייכנס דם במזרק" (כסף משנה). והוא בזבחים שם: "ודם סכין

במאי מקנח ליה, אמר אביי בשפת מזרק כדכתיב (עזרא א, י) "כפורי זהב", כלומר, שמזרקין נקראים בשם כפורי זהב על שם קינוח.

1 **ט. אֲוִיר הַכְּלִי חֲרֵי הוּא כַּכְּלִי[43]. הָיָה מְקַבֵּל הַדָּם[44]**
2 **וְנִפְחֲתוּ שׁוּלֵי הַמִּזְרָק קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ הַדָּם לַאֲוִיר**
3 **הַמִּזְרָק[45] הַנִּפְחָת - לֹא נִתְקַדֵּשׁ הַדָּם; שֶׁהָאֲוִיר שֶׁאֵין**
4 **סוֹפוֹ לָנוּחַ - אֵינוֹ כְּמֻנָּח[46].**

43) כלומר, אין צורך שיכניס את הווירידין לתוך הכלי ממש בעת שהוא מקבל הדם (כי דבר זה בלתי אפשרי), אלא הוא מחזיק הווירידין למעלה מן הכלי, נגד התוך של הכלי. ואם סופו לנוח (=כשלא נפחתו שוליו) נתקדש הדם עוד כשהם באוויר למעלה מן הכלי, ודבר זה איבעיא ונפשטה בזבחים כה: 44) באוויר הכלי (=למעלה מן הכלי, נגד תוך הכלי). 45) כלומר, לאוויר שהוא בתוך דופני המזרק, אבל אם הגיע הדם לתוך אוויר הדפנות, ורק אחרי כן נפחתו שוליו, אף שלא הגיע הדם לתחתית המזרק - נתקדש הדם. 46) בזבחים שם: "בעי מיניה רבי אסי מרבי יוחנן היה מקבל ונפחתו שוליו וזרק עד שלא הגיע דם לאוויר מהו? אוויר שאין סופו לנוח כמונח דמי או לא כמונח דמי", ואמרינן שם: "אם תמצי לומר אוויר שאין סופו לנוח לאו כמונח דמי, אוויר שסופו לנוח מאי"? וידועה דעת רבינו שפוסק בכל מקום כ"אם תמצי לומר" ראה לחם משנה.

5 **י. כָּל הַזְּבָחִים צָרִיךְ הָעוֹבֵד שֶׁתְּהֶיה מַחֲשַׁבְתּוֹ לְשֵׁם**
6 **הַזֶּבַח[47] וּלְשֵׁם בְּעָלָיו[48] בִּשְׁעַת זְבִיחָה, וּבִשְׁעַת קַבָּלַת**
7 **הַדָּם, וּבִשְׁעַת הוֹלָכַת הַדָּם, וּבִשְׁעַת זְרִיקָתוֹ עַל**
8 **הַמִּזְבֵּחַ; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְשַׂר זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו - שֶׁתְּהֶיה**
9 **זְבִיחָה עִם שְׁאָר אַרְבַּע הָעֲבוֹדוֹת[49] לְשֵׁם שְׁלָמָיו[50].**
10 **וְכֵן שְׁאָר הַקָּרְבָּנוֹת[51]. וְאִם שָׁחַט וְעָבַד שְׁאָר**
11 **עֲבוֹדוֹת[52] סְתָם וְלֹא חָשַׁב כְּלָל[53] בְּעוֹלָה וּבִשְׁלָמִים -**
12 **הֲרֵי הֵן כְּשֵׁרִים, וְעָלוּ לַבְּעָלִים[54].**

47) עולה לשם עולה, שלמים לשם שלמים וכו'. 48) קרבן של ראובן לשם ראובן, קרבן של שמעון לשם שמעון וכו'. בזבחים ב, במשנה: "כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה חוץ מן הפסח והחטאת". ומשמע בגמרא (שם ב: דש"שלא לשמן", היינו בין בשינוי קדש בין בשינוי בעלים (כסף משנה). 49) כלומר, השחיטה עם שאר ג' העבודות: קבלת הדם, הולכת הדם וזריקת הדם, שהן ביחד ארבע עבודות. 50) בגמרא (שם ד.) למדו שצריך שחיטה לשם הזבח ממה שנאמר (ויקרא ד, א) "ואם זבח שלמים קרבנו", שתהא זביחה לשם שלמים. וממה שנאמר "ובשר זבח תודת שלמיו" למדו ב"אם אינו עניין" "תנהו עניין" לשינוי בעלים, שצריך שתהא השחיטה לשם בעלים. וקבלת הדם שצריך שתהא לשם שלמים למדו (שם) ממה שנאמר (שם ז, לג) "המקריב את דם השלמים" שתהא קבלת הדם לשם שלמים, וממה שנאמר באיל הנזיר (במדבר ו, יז) "ואת האיל יעשה זבח שלמים" למדו שתהא עשייתו לשם שלמים, ואם אינו עניין לשינוי קדש תנהו עניין לשינוי בעלים למדו (שם:) קבלת הדם והולכת הדם שתהיינה לשם בעלים. והולכת הדם שתהא לשם הזבח למדו (שם.) ממה שנאמר (ויקרא א, יג) "והקריב [וגו'] את הכל [וגו'] המזבחה" זו הולכה שצריך שתהא לשם זבח. וזריקה שצריך שתהא לשם הזבח למדו שם ממה שנאמר (שם ז, יד) "הזורק את דם השלמים" שתהא זריקה לשם שלמים, וזריקה לשם בעלים למדו (שם:) ממה שנאמר (שם, ד) "ונרצה לו לכפר עליו" עליו ולא על חברו. 51) בגמרא (שם ד:) "אמר קרא (שם ז, לז) זאת התורה לעולה ולמנחה ולחטאת ולאשם ולמילואים ולזבח השלמים, הקישן הכתוב לשלמים, מה שלמים בין שינוי קדש בין שינוי בעלים בעינן לשמה, אף כל בין שינוי קדש בין שינוי בעלים בעינן לשמה". 52) קבלת הדם, הולכתו וזריקתו. 53) לא לשמן ולא שלא לשמן. 54) שם ב. במשנה: "כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה חוץ מן הפסח והחטאת", ובגמרא (שם:) אמרו "טעמא דשלא לשמן הא סתמא עלו נמי לבעלים לשם חובה". הרי שבכל הזבחים עלו לבעלים לשם חובה, כשעבד בסתם, ורבינו כותב זאת רק בעולה ושלמים. ויתכן כי כוונת רבינו לומר שאפילו בעולה ושלמים. ופירוש הדברים אף שעיקר הדבר שצריך לשם זבח נאמר בשלמים ועולה, ובכל זאת אם עשה סתם כשר, ועלו לבעלים לשם חובה. וקל וחומר לשאר קרבנות (לחם משנה).

13 **יא. וְצָרִיךְ שֶׁתְּהֶיה מַחֲשַׁבְתּוֹ[55] בִּשְׁעַת שְׁחִיטַת[56]**
14 **הָעוֹלָה[57] לְשֵׁם שִׁשָּׁה דְּבָרִים: לְשֵׁם הַזֶּבַח, וּלְשֵׁם**
15 **הַזּוֹבֵחַ, וְשֶׁהַזֶּבַח לְהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, וְשֶׁיַּקְטִירוּ**
16 **לָאִשִּׁים[58], וְשֶׁהַקְטָרָתוֹ לְרֵיחַ בִּלְבַד[59], וְשֶׁרֵיחַ זֶה נַחַת**
17 **רוּחַ לִפְנֵי הַשֵּׁם[60]. וְאִם שָׁחַט סְתָם - כָּשֵׁר[61], כְּמוֹ**
18 **שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְהַשּׁוֹחֵט חַטָּאת וְאָשָׁם צָרִיךְ שֶׁתְּהֶיה**
19 **מַחֲשַׁבְתּוֹ לְשֵׁם אוֹתוֹ הַחֵטְא שֶׁבָּא עָלָיו.**

55) של העובד. 56) דווקא בשעת שחיטה ולא בשעת ההקטרה. 57) לדעת רש"י (זבחים שם דיבור המתחיל עולה) הוא הדין לשלמים. אבל מדברי רבינו נראה שעולה דווקא. ואילו בשלמים אין אלא ארבעה דברים: לשם זבח, לשם זובח, להשם, ושיקטירו לאישים. אבל לריח ולניחוח לא נאמרו בשלמים בפסוקים המדברים בהקרבה לשם, ראה ויקרא ג, ג־ט. 58) כלומר, שיחשוב שיקטירו אותו על האש, ולא לעשותו צלי לאכילה. 59) ושלא יצלה אברים מחוץ למערכה ואחר כך יעלה אותן על המערכה, כי אז שוב אין בהם ריח. 60) שם בגמרא וזה לשונו: ניחוח, לשם הנחת רוח לה', לשם מי שאמר והיה העולם. 61) מפשטות הדברים נראה כי זה מוסב על כל מה שלמעלה, ואם כן אם שחט בכוונה הפכית בכל אחד משלש הדברים הנ"ל - אין שחיטתו כשרה. וזה לא ייתכן, כי הרי בפרק י"ב מהלכות פסולי המוקדשין (הלכה א) לא מנה רבינו בפסול מחשבה אלא אם שחט שלא לשם זבח ושלא לשם זובח, הרי שבכל יתר ארבעת הדברים אין שום פגם אם חשב להיפך, ועיין לחם משנה.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר בו שמקבלה ואילך מצות כהונה, ואם מקום השחיטה וקבלת הדם שוה בכל הזבחים.

א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[2] שֶׁשְּׁחִיטַת הַקֳּדָשִׁים כְּשֵׁרָה בְּזָרִים, וּמִקַּבָּלַת הַדָּם וְאֵילַךְ מִצְוַת כְּהֻנָּה. וְכָל הַזְּבָחִים - קִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת[3] בְּיַד כֹּהֵן[4]; אֲבָל מְקוֹם שְׁחִיטָתָן וּמְקוֹם קִבּוּל דָּמָן אֵינוֹ שָׁוֶה בְּכֻלָּן[5].

2) בפ"ט מהלכות ביאת המקדש הלכה ו. 3) שנאמר בעולה ושלמים בסיני (שמות כד, ה־ו) "ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים. ויקח משה חצי הדם וישם באגנות" (ראה זבחים צז: ומנחות פב:) ואם בשלמים צריך כלי קל־וחומר לשאר קדשים (רש"י במנחות שם). ובספרא ויקרא (דבורא דחובה פרשה ג הלכה ה) אמרו: "ולקח, נאמר כאן לקיחה, ונאמרה להלן לקיחה, מה לקיחה האמורה להלן בכלי, אף כאן בכלי" ובמלבי"ם שם מפרש כי הכוונה היא ללמוד חטאת מעולה ושלמים, שבחטאת נאמר (ויקרא ד, כה): "ולקח הכהן", ובעולה ושלמים נאמר (שמות שם): "ויקח משה", מה קיחה של עולה ושלמים בכלי, אף קיחה של חטאת בכלי (וראה גם בקרית־ספר כאן). ואשם נלמד (בזבחים מז:) מחטאת, שנאמר (ויקרא יד, יג) "כי כחטאת האשם הוא", "מה חטאת טעונה כלי, אף אשם טעונה כלי". 4) כן הוא בהלכות ביאת המקדש שם. ולמדו כן ממה שנאמר (שם א, ה) "והקריבו בני אהרן", מקבלה ואילך מצות כהונה (זבחים לב.). 5) ראה להלן הלכה ב.

ב. כֵּיצַד? קָדְשֵׁי קָדָשִׁים - אֵין שׁוֹחֲטִין אוֹתָן וְאֵין מְקַבְּלִין אֶת דָּמָן אֶלָּא בִּצְפוֹן[6] הַמִּזְבֵּחַ, בְּכָל הַמָּקוֹם שֶׁבַּאַרְנוּ גְּבוּלוֹתָיו בְּתְחִלַּת סֵפֶר זֶה[7]. וְקָדָשִׁים קַלִּים - שְׁחִיטָתָן וְקִבּוּל דָּמָן בְּכָל מָקוֹם מִן הָעַזָּרָה[8].

6) זבחים מז. ומז: וראה להלן הלכה ג. 7) בפ"ה מהלכות בית הבחירה הלכה טז. 8) זבחים נה. במשנה: "קדשים קלים, שחיטתן בכל מקום בעזרה". וראה למעלה פ"ד הלכה ח, כי מיד עם תחילת שחיטה צריך שיהא הדם נוזל לתוך הכלי, ומכיון ששחיטה בכל מקום בעזרה, גם קיבול דמן כן. וראה להלן סוף הלכה ג.

ג. וּמִנַּיִן שֶׁאֵין שׁוֹחֲטִין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים אֶלָּא בַּצָּפוֹן?[9] שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּעוֹלָה: וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה[10], וּבְחַטָּאת הוּא אוֹמֵר: בִּמְקוֹם אֲשֶׁר תִּשָּׁחֵט הָעֹלָה תִּשָּׁחֵט הַחַטָּאת[11]; וּכְשֵׁם[12] שֶׁהַחַטָּאת נִקְרֵאת קֹדֶשׁ קָדָשִׁים[13], כָּךְ הָעוֹלָה נִקְרֵאת קֹדֶשׁ קָדָשִׁים[14]. וּבְאָשָׁם הוּא אוֹמֵר[15]: בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחֲטוּ אֶת הָעֹלָה יִשְׁחֲטוּ אֶת הָאָשָׁם. וְשַׁלְמֵי צִבּוּר[16] הֵקִּשׁוּ לְחַטָּאת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַעֲשִׂיתֶם שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת וּשְׁנֵי כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה לְזֶבַח שְׁלָמִים[17]; לְפִיכָךְ הֵן קָדְשֵׁי קָדָשִׁים כְּחַטָּאת, וְנִשְׁחָטִין בִּמְקוֹם שְׁחִיטָתָהּ. וּמְקוֹם שְׁחִיטָה הוּא מְקוֹם הַקַּבָּלָה[18].

9) זבחים מח. 10) ובגמרא שם אמרו: "אשכחן בן צאן (שהרי הפסוק הנ"ל נאמר בצאן, שנאמר שם א, י "ואם מן הצאן קרבנו, מן הכבשים או מן העזים לעולה"), בן בקר מנא לן, אמר קרא "ואם מן הצאן", וי"ו מוסיף על ענין ראשון, וילמד עליון (=בן בקר, שנאמר בויקרא שם, לפני כן) מן התחתון (=מן הצאן)". 11) שם מח: 12) עיין כסף־משנה. 13) בויקרא שם: "זאת תורת החטאת וכו' קודש קדשים הוא". 14) בזבחים נג: במשנה: "העולה קדשי קדשים וכו'". ואף־על־פי שלא כתוב בתורה שהיא קדשי קדשים, - למדוה מחטאת ואשם, לפי שהיא שווה להם בשחיטתה ובקיבול דמה (פירוש המשנה זבחים פ"ה משנה א). ועוד, שהרי היא כולה לגבוה, ואין לך קדשי קדשים כזה (רש"י שם). 15) ראה במשנה זבחים נד: 16) הם כבשי עצרת, ראה למעלה פ"א הלכה ד. 17) שם במשנה: "זבחי שלמי ציבור ואשמות וכו' שחיטתן בצפון וקיבול דמן בכלי שרת בצפון וכו'". ובגמרא (שם נה.) אמרו: "מנא לן דבעי צפון, דתני רבה בר רב חנן קמיה דרבא, ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת, מה חטאת בצפון אף שלמי ציבור. אמר ליה רבא, וכי חטאת מהיכן למדה מעולה, דבר הלמד מהיקש, חוזר ומלמד בהיקש? אלא מדתני רב מרי בריה דרב כהנא, על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם (במדבר י, י) מה עולה קדשי קדשים, אף זבחי שלמי ציבור קדשי קדשים. מה עולה בצפון, אף זבחי שלמי ציבור בצפון". ורבינו הביא את הדרשה שנדחתה, ראה בכסף־משנה ולחם־משנה. 18) כי מיד עם תחילת השחיטה צריך לקבל הדם לתוך הכלי. כלומר, שיהיה נוזל בכלי מיד (למעלה פ"ד הלכה ח), ואם כן, מקום השחיטה הוא מקום הקבלה. וראה עוד למעלה הלכה ב.

ד. וּמִנַּיִן שֶׁשּׁוֹחֲטִים קָדָשִׁים קַלִּים בְּכָל הָעַזָּרָה, אֲפִלּוּ אַחוֹרֵי הַהֵיכָל?[19] שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בִּשְׁלָמִים: וּשְׁחָטוֹ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד[20] - לְהַכְשִׁיר כָּל הָרוּחוֹת, שֶׁהֲרֵי לֹא יִחֵד לָהֶם רוּחַ. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הַקָּדָשִׁים קַלִּים. וְאִם שְׁחָטָם בַּהֵיכָל - כְּשֵׁרִים[21]. אֲבָל אִם שְׁחָטָן בְּגַגּוֹ שֶׁל הֵיכָל - פְּסוּלִין; שֶׁאֵין הַגַּגּוֹת רְאוּיוֹת לִשְׁחִיטָה כְּלָל, אֶלָּא בְּקַרְקַע הָעַזָּרָה[22].

19) בזבחים נה: "דאמר רמי בר רב יהודה אמר רב, לול קטן היה אחורי בית הכפורת גבוה שמונה אמות, כדי להכשיר את העזרה לאכילת קדשי קדשים ולשחיטת קדשים קלים", ובתוספתא זבחים פ"ז: "וכן היה רבי יוסי ברבי יהודה אומר שני פספסין היו בבית החליפות פתוחין למערב גבוהין מן הארץ ת' אמות שתהא עזרה כשרה לאכילת קדשי קדשים ולשחיטת קדשים קלים אפילו אחורי הכפורת, שנאמר ושחטו פתח אהל מועד וגו'". ועיין בתוספות שם ד"ה שנים, שהקשו הלא אינו רואה פתח אהל מועד (ראה להלן הלכה ה). ותירצו, שמה שרואה קודש הקדשים, לא גרע מרואה פתח ההיכל. 20) כן למדו בתוספתא שם (הר המוריה, וראה בכסף־משנה). 21) בזבחים סג. ומנחות ח. "אמר ר' יוחנן שלמים ששחטן בהיכל כשרים, שנאמר (שם) ושחטו פתח אהל מועד, ולא יהא טפל חמור מן העיקר", שאם בפתח ההיכל כשר, כל־שכן בהיכל עצמו. 22) כן הוא בזבחים קז: שגגו של היכל אינו ראוי לשחיטת כל זבח.

ה. שְׁלָמִים[23] שֶׁשְּׁחָטָן קֹדֶם שֶׁיִּפְתְּחוּ דַּלְתוֹת הַהֵיכָל - פְּסוּלִין; שֶׁנֶּאֱמַר: פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד - בִּזְמַן שֶׁפָּתוּחַ.

1 **אֲפִלּוּ הָיוּ דַּלְתוֹתָיו מוּגָפוֹת[24] - הֲרֵי זֶה כְּנָעוּל[25]. אֲבָל**
2 **הַפָּרֹכֶת שֶׁעָלָיו אֵינָהּ[26] פּוֹסֶלֶת[27].**

23) זבחים נה: וכדעת רש"י (שם סא.), שדין זה אינו אלא בשלמים שכתוב בהם "פתח אהל מועד", ולא בשאר קרבנות. ומה שאמרו בתמיד פ"ג משנה ז: "לא היה שוחט השוחט עד ששומע קול שער הגדול שנפתח", אין זה אלא למצוה, ולא לעכב. ראה בתוספות מנחות צה. ד"ה מר אמר, וב'תוספות יום טוב' בתמיד שם. 24) סגורות ולא נעולות במנעול. 25) כן הוא בזבחים שם: "פשיטא מוגף כנעול דמי". 26) על פתח ההיכל, כמבואר פ"ז מהלכות כלי המקדש הלכה יז (אור שמח). 27) שם בזבחים בעיא שנפשטא: "וילון מאי, אמר ר' זירא הוא עצמו אין נעשה אלא כפתח פתוח", ופירשו רש"י ותוס' שם, שעשו הוילון לשם צניעות, שלא יסתכלו בהיכל בשעת שחיטה.

3 **ו. הָעוֹלָה וְהָאָשָׁם וְהַשְּׁלָמִים, בֵּין שֶׁל יָחִיד בֵּין שֶׁל**
4 **צִבּוּר, זְרִיקַת דַּם שְׁלָשְׁתָּן עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ שָׁוָה[28]**
5 **לְעוֹלָם[29]. וְכֵיצַד הוּא עוֹשֶׂה? כְּשֶׁלּוֹקֵחַ הַכֹּהֵן הַדָּם**
6 **בַּמִּזְרָק, וְזוֹרֵק מִמֶּנּוּ בַּמִּזְרָק[30] שְׁתֵּי זְרִיקוֹת עַל שְׁתֵּי**
7 **זָוִיּוֹת הַמִּזְבֵּחַ[31] בָּאַלְכְּסוֹן[32] מֵחֲצִי הַמִּזְבֵּחַ וּלְמַטָּה[33]:**
8 **עַל קֶרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית וְעַל קֶרֶן מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית[34].**
9 **וּמִתְכַּוֵּן כְּשֶׁיִּזְרֹק הַדָּם עַל הַקֶּרֶן שֶׁיִּהְיֶה הַדָּם מַקִּיף**
10 **עַל הַזָּוִיּוֹת כְּמִין גַּ"ם[35], כְּדֵי שֶׁיִּמָּצֵא הַדָּם שֶׁל שְׁתֵּי**
11 **מַתָּנוֹת עַל אַרְבָּעָה כָּתְלֵי הַמִּזְבֵּחַ. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּעוֹלָה**
12 **וּבִשְׁלָמִים 'סָבִיב'[36]. וְהוּא הַדִּין לְאָשָׁם[37]. וּשְׁיָרֵי הַדָּם**
13 **נִשְׁפָּכִין[38] עַל הַיְסוֹד[39] הַדְּרוֹמִי[40].**

28) כן הוא בזבחים נג: (בעולה) נד: (לענין שלמי ציבור ואשמות), ונה. (לעניו שלמי יחיד): "ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע". 29) כן בדפוסי רומי (ר"מ) ווינציאה ועוד. בדפוסים החדשים: לעולה. 30) ראה להלן הלכה ט, כי "אין בכל הקרבנות קרבן שטעון הזיית דם באצבעו אלא חטאת בלבד". 31) זבחים נג: כשמואל וכתנא־קמא בברייתא שם (כסף משנה). 32) כלומר, שתי הקרנות תהיינה זו מול זו באלכסון, היינו קרן מזרחית צפונית, וכנגדה באלכסון קרן מערבית דרומית, כדי שיהיו "שתי מתנות שהן ארבע". 33) בקנים פ"א משנה א: "עולת בהמה דמה למטה", משום שנאמר (ויקרא ד, יח – כה) "אל יסוד מזבח העולה", הרי שדם עולה למטה במקום שיש יסוד, ושאר קרבנות כגון האשם והשלמים שהם למטה, למדו (זבחים י:) ממה שנאמר בחטאת בהמה (שם ו, יט) "הכהן המחטא אותה", "אותה" דמה למעלה, ואין דמו של אחר למעלה (ראה בפי' הרא"ש לקנים שם). 34) בתמיד פ"ד משנה א: "בא לו לקרן מזרחית צפונית ונותן מזרחה צפונה, מערבית דרומית ונותן מערבה דרומה". וראה יומא טו: כי משום כך היה נותן בשתי הקרנות הנ"ל, ולא בקרן דרומית מזרחית ובקרן צפונית מערבית, משום שעולה טעונה יסוד, וקרן דרומית מזרחית לא היה לה יסוד (ראה בפ"ב מהלכות בית הבחירה הלכה י). ומפני ש"כל פינות שאתה פונה, לא יהו אלא דרך ימין" הקדימו לזרוק בקרן מזרחית צפונית שבה פוגש תחילה כשמתחיל להקיף את המזבח מימין, ואח"כ נותן בקרן מערבית דרומית (יומא שם). 35) אות יונית, עשויה ככף פשוטה שלנו (רש"י שם). 36) בעולה נאמר (שם א, יא) "וזרקו בני אהרן הכהנים את דמו על המזבח סביב", וכן נאמר בשלמים (שם ג, ב) וזרקו בני אהרן הכהנים את הדם על המזבח סביב". 37) שנאמר בו סביב (שם ז, ב) "במקום אשר ישחטו את העולה ישחטו את האשם, ואת דמו יזרוק על המזבח סביב", ואמר התנא־קמא בברייתא בזבחים שם: "יכול יזרקנו זריקה אחת, תלמוד־לומר סביב. אי סביב, יכול יקיפנו כחוט, תלמוד־לומר וזרקו. הא כיצד, כמין גמא, שתי מתנות שהן ארבע". 38) שפיכת שיריים ליסוד, לא נזכרה אלא בחטאות (שם ד, יח, כה, ל, לד), ולמדו (זבחים נא.) שאר הקרבנות מחטאת, שנאמר (שם, כה) "אל יסוד מזבח העולה", ודרשו (שם) "תן יסוד למזבח של עולה", כלומר, "תן תורת שפיכת שיריים, יסוד להלכות מזבחה של עולה, שיהא המזבח טעון בעולה, ובכל דמים הניתנין עליו שפיכת שיריים אל היסוד" (רש"י שם) וראה עוד בזבחים לז. 39) בספרים אחרים: "על גג היסוד" (שם נב.). 40) שם נג. במשנה. ושם בגמרא למדו כן מחטאות פנימיות, שכשם שבחטאות פנימיות שופך בסמוך לו, דהיינו ליסוד מערבי שבו פוגע תחילה כשיוצא מבפנים, כמו כן בשאר קרבנות שופך לקרן שפוגע בה תחילה כשיורד מהכבש, והיינו יסוד דרומי. וראה להלן פ"ז הלכה י, שהכוונה לקרן דרומית מערבית.

14 **ז. הַחַטָּאוֹת הַנֶּאֱכָלוֹת[41] - דָּמָן טָעוּן אַרְבַּע מַתָּנוֹת**
15 **עַל אַרְבַּע קַרְנוֹת[42] הַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן[43] מֵחֲצִי מִזְבֵּחַ**
16 **וּלְמַעְלָה[44], לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: עַל קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ[45].**
17 **וְכֵיצַד הוּא עוֹשֶׂה? כְּשֶׁלּוֹקֵחַ הַכֹּהֵן הַדָּם בַּמִּזְרָק,**
18 **מוֹלִיכוֹ אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ, וְטוֹבֵל אֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית**
19 **הַסְּמוּכָה לַגּוּדָל בַּדָּם[46], וְסוֹמֵךְ בְּאֶצְבָּעוֹ[47] הַגְּדוֹלָה**
20 **מִכָּאן וּבַגּוּדָל מִכָּאן וּמְחַטֵּא[48] וְיוֹרֵד כְּנֶגֶד חֲדָהּ שֶׁל**
21 **קֶרֶן עַד שֶׁיִּכְלֶה כָּל הַדָּם שֶׁבְּאֶצְבָּעוֹ[49]. וְכֵן הוּא עוֹשֶׂה**
22 **בְּכָל קֶרֶן וָקֶרֶן[50]. וְאִם נָתַן סָמוּךְ לַקֶּרֶן כְּאַמָּה אַחַת**
23 **מִכָּאן אוֹ מִכָּאן - כִּפֵּר[51].**

41) ראה למעלה פ"א הלכה טז. וראה להלן הלכות יא דין חטאות הנשרפות. 42) משנה שם נב: 43) שהוא מזבח העולה, שנאמר (שם, כה) "ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו ונתן על קרנות מזבח העולה". 44) קנים פ"א משנה א: "חטאת העוף נעשית למטן וחטאת בהמה למעלן וכו' ואם שינה וכו' פסול", ובברייתא (זבחים נג.) "דמים העליונים ניתנין מחוט הסקרא ולמעלה, התחתונים ניתנין מחוט הסקרא ולמטן, דברי רבי. רבי אלעזר ב"ר שמעון אומר וכו' בחטאת בהמה וכו' על גופה של קרן", ופסק רבינו כרבי, ולא כר' אלעזר ב"ר שמעון (כסף משנה). 45) בחטאות הנאכלות, נאמר "קרנות מזבח העולה". והיינו למעלה מחוט הסקרא, ראה למעלה. 46) ברייתא זבחים נג. "וטובל באצבעו הימנית (=של יד ימין) המיומנת שבימין, מן הדם שבמזרק". ובספרא ויקרא (דבורא דחובה פרשה ג הלכה ח) למדן כן בגזירה־שוה "נאמר כאן (ויקרא שם) "אצבעו", ונאמר להלן (במצורע – שם יד, טז)

"אצבעו", מה אצבעו האמורה להלן, הימנית (שכן מפורש שם) המיומנת שבימין, אף אצבעו האמורה כאן, הימנית - המיומנת שבימין". 47) שם בברייתא: "וחומר בגודלו מלמעלה ובאצבעו קטנה מלמטה". ולפני רבינו היתה הנוסחא שם כבספרים אחרים שם, שהובאה ב'שיטה מקובצת' שם. ובתוספתא זבחים פ"ו (עמ' 448 19) "נותן גדול מכן וגדולה מכן", ורבינו גרס שם: "נותן גודל מכן וגדולה מכן" (תוספת ראשונית שם). ו"גדולה" היינו אצבע אמה שהיא הגדולה שבאצבעות). 48) "זריקת (דם) חטאת קרויה חיטוי, כמו הכהן המחטא אותה" (רש"י שם). 49) שם בברייתא. משום שנאמר (שם ד, כה) "ולקח וכו' ונתן", שנשמע מזה שיתן כל מה שלקח באצבעו (ראה בקרית ספר). 50) ברייתא שם. 51) בגמרא זבחים שם, נחלקו בזה האמוראים (אליבא דרבי, האומר כי דמים העליונים ניתנים מחוט הסקרא ולמעלה, ראה בהתחלת ההלכה כאן), חד אמר נותן אמה אילך ואמה אילך, וחד אמר מחטא ויורד כנגד חודו של קרן, ואמרו שם כי אף הסובר "נותן אמה אילך ואמה אילך", אינו אלא בדיעבד, אבל לכתחילה מצוה בחודה, ופסק רבינו כמותו, וראה בכסף־משנה.

1 **ח. וְצָרִיךְ לִטְבֹּל אֶצְבָּעוֹ עַל כָּל קֶרֶן וָקֶרֶן[52].**
2 **וּכְשֶׁגּוֹמֵר הַנְּתִינָה עַל הַקֶּרֶן - מְקַנֵּחַ אֶצְבָּעוֹ בִּשְׂפַת**
3 **הַמִּזְרָק[53], וְאַחַר כָּךְ טוֹבֵל פַּעַם שְׁנִיָּה; שֶׁשְּׁיָרֵי הַדָּם**
4 **שֶׁבְּאֶצְבָּעוֹ פְּסוּלִין לִתֵּן מֵהֶן עַל קֶרֶן אַחֶרֶת[54].**

52) בספרא (ויקרא דבורא דחובה פרשה ג הלכה ח): "וטבל והזה, על כל הזייה טבילה", וראה זבחים צג: ומנחות ז: וברש"י שם. 53) זבחים שם: "אצבעו במה מקנח. אמר אביי, בשפת מזרק, כדכתיב (עזרא א, י) כפורי זהב". וראה למעלה פ"ד הלכה ח. 54) שם: "אמר רבי אלעזר, שיריים שבאצבעו פסולין".

5 **ט. אֵין בְּכָל הַקָּרְבָּנוֹת קָרְבָּן שֶׁטָּעוּן הַזָּיַת דָּם**
6 **בְּאֶצְבָּעוֹ אֶלָּא חַטָּאת בִּלְבַד[55], שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: וְטָבַל**
7 **אֶצְבָּעוֹ בַּדָּם[56]. וְצָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה שָׁם דָּם כְּדֵי טְבִילָה,**
8 **לֹא שֶׁיִּסַּפֵּג אֶצְבָּעוֹ מִדָּם[57].**

55) אבל שאר הקרבנות זורק במזרק, ראה למעלה הלכה ו. 56) קיצר רבינו לשון הפסוק, שנאמר "וטבל הכהן את אצבעו בדם". ופסק זה בחטאת הפנימית, אבל בחטאת החיצונה, נאמר (שם, כה): "ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו ונתן", ואף בה ישנה טבילת אצבע, אלא שאינה מפגלת כמפורש בזבחים יד. (משנה למלך). 57) כלומר, נוסף למה שצריך שבעת קבלת הדם יקבל בכלי כדי הזייה (ראה למעלה פ"ד הלכה ח) – יש צורך שבעת ההזיה יהיה שם דם כדי טבילה, ואם בעת קבלת הדם קיבל כשיעור כדי הזיה, אינו רשאי לחלק את הדם אחר־כך לכמה כלים. ושיעור כדי הזיה, הוא שיהיה בכלי כמות דם שיוכל לטבול אצבעו, ולא שיהיה שם רק כמות שיוכל לקנח אצבעו בדפנות הכלי (משנה למלך). ולמדו דבר זה (בזבחים מ:) ממה שנאמר (שם) "וטבל" – "ולא מספג".

9 **י. וּמִנַּיִן הוּא מַתְחִיל?[58] עוֹלֶה בַּכֶּבֶשׁ[59] וּפוֹנֶה**
10 **לִימִינוֹ[60] וּמְהַלֵּךְ עַל הַסּוֹבֵב[61] וְנוֹתֵן בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית**
11 **מִזְרָחִית תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ בַּקֶּרֶן הַשְּׁנִיָּה הַסְּמוּכָה**
12 **לָהּ, שֶׁהִיא מִזְרָחִית צְפוֹנִית, וְאַחַר כָּךְ בְּקֶרֶן**
13 **שְׁלִישִׁית הַסְּמוּכָה לָהּ, שֶׁהִיא צְפוֹנִית מַעֲרָבִית,**
14 **וְאַחַר כָּךְ בְּקֶרֶן רְבִיעִית הַסְּמוּכָה לָהּ, שֶׁהִיא מַעֲרָבִית**
15 **דְּרוֹמִית. וְעַל יְסוֹד אוֹתָהּ הַקֶּרֶן שֶׁהִשְׁלִים בָּהּ**
16 **הַמַּתָּנוֹת הוּא שׁוֹפֵךְ שְׁיָרֵי הַדָּם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵת כָּל**
17 **הַדָּם יִשְׁפֹּךְ אֶל יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה[62] - זֶה יְסוֹד**
18 **דְּרוֹמִי[63].**

58) כלומר, על איזה קרן מזה ראשונה (משנה בזבחים נג.). 59) ראה למעלה בפ"ב מהלכות בית הבחירה הלכה יג, כי הכבש היה בנוי לדרומו של מזבח, וראה שם עוד בפ"א הלכה יז. 60) שהוא לצד מזרח. כי "כל פינות שאתה פונה, לא יהו אלא דרך ימין, שנאמר (יחזקאל מג, יז) ומעלותיהו פונות קדים" (זבחים סב:). 61) ראה למעלה שם הלכה ז. 62) בספר מוגה: "ואת כל דמה ישפוך אל יסוד המזבח". והוא בויקרא ד, ל בחטאת יחיד, וכן נכון, שהרי הפסוק שבספרים שלנו הוא בחטאות הפנימיות, ושם הוא שפך השיריים ליסוד מערבי, ראה להלן הלכה יא (כסף משנה). ובהר המוריה הגיה "ואת דמו ישפוך אל יסוד מזבח העולה" (שם, כה), הנאמר שם קודם, בחטאת נשיא. 63) במשנה זבחים שם. ובגמ' שם: "ת"ר, אל יסוד מזבח, זה יסוד דרומי וכו' ילמד ירידתו מן הכבש" (ממזבח העולה בחטאות הנאכלות) ליציאתו מן ההיכל (בחטאות הנשרפות שמזין הדם על מזבח הזהב), מה יציאתו מן ההיכל בסמוך לו (ששופך את הדם על יסוד המערבי של מזבח העולה שהוא פוגע בו תחילה בצאתו מן ההיכל, ראה להלן הלכה יא), אף ירידתו מן הכבש בסמוך לו (שהוא יסוד דרומי).

19 **יא. כָּל הַחַטָּאוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת[64] - דָּמָם נִכְנָס לִפְנִים**
20 **לַהֵיכָל[65] וּמַזִּין מִמֶּנּוּ שָׁם כַּאֲשֶׁר מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה[66].**
21 **וּשְׁיָרֵי הַדָּם שׁוֹפְכָן עַל יְסוֹד הַמַּעֲרָבִי שֶׁל מִזְבַּח**
22 **הַחִיצוֹן[67], שֶׁהוּא פּוֹגֵעַ בּוֹ תְּחִלָּה בְּצֵאתוֹ מִן הַהֵיכָל.**

64) שהן שתים ליחיד: פר כהן משיח ופרו של כהן גדול ביום הכיפורים, ושלש לציבור: שעירי עבודה־זרה ושעיר יום הכיפורים הפנימי (זוגו של שעיר המשתלח), ופר העלם דבר של ציבור, ראה למעלה פ"א הלכה טז. 65) ראה למעלה פ"א מהלכות בית הבחירה הלכה ה. 66) ראה להלן הלכה יב והלכה יג. 67) משנה זבחים מז: ולמדו כן בגמרא (שם נא.) ממה שנאמר (שם, יח) "אל יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד", ובצד מערב הוא פוגע תחילה. ואילו בחטאות הפנימיות, לא נאמר "אשר פתח אהל מועד", ושם הוא שופך ליסוד דרומי, שבו הוא פוגע תחלה (למעלה הלכה י).

23 **יב. וְהֵיכָן מַזִּין מִדָּמָן? וְכַמָּה מַזֶּה מֵהֶם? פַּר[68]**
24 **וְשָׂעִיר[69] שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים - דַּם כָּל אֶחָד מֵהֶן טָעוּן**
25 **שְׁמוֹנֶה הַזָּיוֹת עַל בֵּין הַבַּדִּים[70] וּשְׁמוֹנֶה עַל הַפָּרֹכֶת.**
26 **וּמְעָרֵב דַּם הַפָּר וְהַשָּׂעִיר, וּמַזֶּה מִשְּׁנֵיהֶם אַרְבַּע**
27 **הַזָּאוֹת עַל אַרְבַּע קַרְנוֹת מִזְבַּח הַזָּהָב שֶׁבַּהֵיכָל, וְשֶׁבַע**

1 **הַזָּיוֹת עַל אֶמְצָעוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ זֶה[71], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר**
2 **בְּהִלְכוֹת עֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים[72]. וְאִם לֹא כְּיוֹן בַּהַזָּיוֹת**
3 **שֶׁבַּפָּנִים[73] - כְּשֵׁרוֹת.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"פר ושעיר של יום הכיפורים, דם כל אחד מהן טעון שמונה הזיות על בין הבדים, ושמונה על הפרוכת כו'".

ויש לבאר דיוק המספר 'שמונה' בהזיות שבין הבדים ועל הפרוכת, התשובה ביוה"כ צריכה להיות תשובה עילאה בתכלית שלימותה, ותשובה זו צריכה להיות מתוך שמחה דווקא כפס"ד אדה"ז בשו"ע "הלובש שק מחמת תשובה צריך לפשטו ביוה"כ מפני שהוא יו"ט וצריך לכבדו בכסות נקיה", היינו שצום יוה"כ אינו קשור עם ההנהגה של "קרעו בגדיכם" ולבוש 'שק', אלא שצריך להיות מתוך שמחה. ענין זה קשור למתן־תורה שביוה"כ "יום שניתנו בו לוחות אחרונות" כי תשובה עילאה ענינה תורה, ובתורה נאמר "פקודי ה' ישרים משמחי לב" ענין של שמחה. וזה שמדייק במספר 'שמונה' בהזאות של יוה"כ, כי המספר שמונה מורה על תשובה עילאה שהיא בספירת הבינה, וספירת הבינה ענינה "אם הבנים שמחה" – עניין השמחה, ובנוסף בינה היא "רחובות הנהר" המשכת הגילוי ד'עתיקא קדישא' למטה באופן של הרחבה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן לז)

68) כלומר, פר של כהן גדול. 69) זוגו של המשתלח. 70) בדי הארון, ראה בפ"ד מהלכות עבודת יוהכ"פ ה"ב. 71) בצד הדרום (שם). 72) שם. 73) מנחות כז: (יתכן, כי כוונתו למה שאמרו בספרא פ' ויקרא (דבורא דחובה פרשה ה הלכה י) "לפני ה' – מלמד שהוא מכוון כנגד הבדים". וזהו מה שכתב בהלכות עבודת יום הכיפורים שם, ששמונה הזאות של דם הפר והשעיר שמזה על הפרוכת, הוא מזה כנגד הארון (ואף־על־פי שדברי הספרא הנ"ל הם בפר כהן משיח, לא הביא זאת רבינו אלא בפר ושעיר של יום הכיפורים, וראה בהר המוריה). וזהו מה שכתב כאן "ואם לא כיון", היינו שלא כיון לבין הבדים. וראה בקרית ספר כאן, ובחזון־איש להלן בפ"ד מהלכות מחוסרי כפרה הלכה ב).

4 **יג. פָּרִים הַנִּשְׂרָפִין[74] וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִין[75] - זוֹרֵק דָּם**
5 **מִכָּל אֶחָד מֵהֶם שֶׁבַע הַזָּיוֹת עַל הַפָּרֹכֶת[76] הַמַּבְדֶּלֶת**
6 **בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים[77], וְאַרְבַּע הַזָּיוֹת עַל**
7 **אַרְבַּע קַרְנוֹת מִזְבַּח הַזָּהָב[78].**

74) פר כהן משיח, ופר העלם דבר של ציבור. 75) שעירי עבודה־זרה. 76) שנאמר (ויקרא ד, ו בכהן המשיח) "והזה מן הדם שבע פעמים לפני ה' את פני פרוכת הקודש", וכעין זה (שם, יז) בפר העלם דבר של ציבור. ושעירי עבודה־זרה נלמדו בספרא ויקרא (שם פרק ו הלכה ה) ממה שנאמר (שם, כה) "ועשה לפר כאשר עשה לפר החטאת", - "החטאת, לרבות שעירי עבודה־זרה", וראה להלן הלכה טז. 77) שם, ו: "את פני פרוכת הקודש". 78) שם, ז – יז.

8 **יד. וְכָל הַדָּמִים הַנִּתָּנִין עַל מִזְבַּח הַזָּהָב[79], כְּשֶׁהוּא**
9 **נִכְנָס[80] - עוֹמֵד בֵּין הַמִּזְבֵּחַ לַמְּנוֹרָה[81] וְהַמִּזְבֵּחַ**
10 **לְפָנָיו[82], וְנוֹתֵן עַל קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ מִבַּחוּץ[83]. מַתְחִיל**
11 **מִקֶּרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית[84], לִצְפוֹנִית מַעֲרָבִית,**
12 **לְמַעֲרָבִית דְּרוֹמִית, לְדְרוֹמִית מִזְרָחִית.**

79) היינו פר ושעיר של יום הכיפורים (למעלה הלכה יב) ופרים הנשרפים ושעירים הנשרפים (למעלה הלכה יג), וראה להלן. 80) (כן הוא בתוספתא זבחים פ"ו (שם עמוד 488 10) לענין פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים: "כיון (כן הוא בכ"י ווין – נספחות לתוספת ראשונים חלק ב עמוד 299) ששחט וזרק דמן, נכנס ועמד בין מזבח הזהב למנורה, מזבח היה לפנים ממנו, טבל והזה שבע פעמים כנגד בית קדשי הקדשים וכו' נתן על הקרן מכן וכן וכו'". אבל בפר ושעיר של יום הכיפורים לא שייך לומר "כשהוא נכנס", שהרי ההזאה על הפרוכת, שלפני ההזאה על הקרנות, היתה בעמדו בין המזבח ולפרוכת (יומא נח: וראה בפ"ד מהלכות עבודת יום הכיפורים הלכה ב, ובהר המוריה כאן בשם הפרי־חדש שטעות־סופר שם בדברי רבינו), ואם כן ההזאה על קרנות המזבח היתה ביציאתו ולא בכניסתו. ומה שאמרו בתוספתא יומא פ"ב (צוקרמנדל פ"ג עמוד 185 23) "נכנס בהיכל עד שנמצא בין מזבח הזהב למנורה וכו'" – שם המדובר על הכניסה הראשונה של הכהן הגדול להיכל ולקודש־הקדשים, עיין שם). 81) תוספתא שם. כלומר, בדרום, כי הרי המנורה היתה בדרום. ומכאן שדעת רבינו כסתם משנה ביומא נב: נג: ששתי הפרוכות שהיו (ראה בפ"ד מהלכות בית הבחירה הלכה ב) היתה החיצונה פרופה מן הדרום, ופנימית פרופה מן הצפון, וכניסתו היתה בדרום. 82) כלומר, הוא עומד בין המזבח למנורה, אבל כולו חוץ למזבח. כלומר, למזרחו, שכן נאמר ביום הכיפורים (שם טז, יח) "ויצא אל המזבח אשר לפני ה'", ודרשו חכמים (יומא נח:) "ויצא אל המזבח, עד דנפיק מכוליה מזבח", וכמו כן בפרים הנשרפים ושעירים הנשרפים, למדו ממה שנאמר (שם ד, ז) "מזבח קטורת הסמים לפני ה'" "מזבח לפני ה', ואין כהן לפני ה'. הא כיצד, עומד חוץ למזבח ומזה" (יומא שם). 83) תוספתא זבחים שם: "נתן על הקרן מכן ומכן כשרה, מן הקרן ולפנים פסול". 84) כסתם משנה, ביומא שם. וסובר רבינו כי גם למי שסובר שתי פרוכות היו, והחיצונה פרופה מן הדרום, צריך להתחיל מקרן מזרחית צפונית, שהרי מקרן מערבית דרומית שבה פוגע תחלה, ביציאתו ביום הכיפורים, אינו מתחיל, משום שנאמר "ויצא אל המזבח" כנ"ל, ובדרומית מזרחית גם אינו מתחיל, שאם־כן נמצא שקרן מערבית דרומית תהיה האחרונה מכולן, ולפיכך התחיל ממזרחית צפונית, באופן שקרן מערבית דרומית תהיה לפני הקרן האחרונה (הר המוריה). ובפרים הנשרפים ושעירים הנשרפים, שאינו יוצא מבפנים, אלא נכנס מבחוץ – בוודאי שצריך להתחיל ממזרחית צפונית, שהיא בימינו.

13 **טו. פַּר כֹּהֵן מָשִׁיחַ הַבָּא עַל כָּל הַמִּצְוֹת[85] - כֹּהֵן**

1 **הַמָּשִׁיחַ עַצְמוֹ מְקַבֵּל דָּמוֹ וּמַזֶּה מִמֶּנּוּ[86] מִבִּפְנִים[87].**
2 **וְאִם קִבֵּל וְהִזָּה כֹּהֵן הֶדְיוֹט - כָּשֵׁר[88].**

85) בויקרא ד, ג: "אם הכהן המשיח יחטא וגו' והקריב וגו' פר בן בקר תמים לה' לחטאת". ודין פר העלם דבר של ציבור, כדין פר כהן משיח, ראה משנה־למלך. 86) שנאמר (שם, ה־ו) "ולקח הכהן המשיח מדם הפר, והביא אותו אל אהל מועד וטבל הכהן את אצבעו בדם והזה וגו' לפני ה' את פני פרוכת הקודש" (ראה ספרא המובא בסמוך). 87) הזיות שעל המזבח הפנימי. (ונראה ששפיכת שיריים ליסוד המזבח החיצון (למעלה הלכה יא), אינה צריכה אף לכתחלה לכהן משיח). 88) בספרא פ' ויקרא (דבורא דחובה פרשה ג הלכה ו): "ולקח הכהן המשיח, אין לי אלא המשוח בשמן המשחה, מרובה בגדים מנין. תלמוד־לומר הכהן, אם סופינו לרבות כהן אחר, מה תלמוד־לומר ולקח כהן המשיח, אלא מצוה שיקבל כהן משיח, ואם קבל כהן אחר (בילקוט שמעוני שם העתיק: "הדיוט") עבודתו כשרה".

3 **טז. שְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה[89], וְהֵן שְׂעִירִין הַנִּשְׂרָפִין, לֹא**
4 **נִתְפָּרֵשׁ בָּהֶן בַּתּוֹרָה[90] כֵּיצַד נוֹתֵן דָּמָן וּלְהֵיכָן הוּא**
5 **נוֹתֵן. אֶלָּא לְפִי שֶׁהֵן חַטַּאת הַקָּהָל - דִּינָן כְּדִין פַּר**
6 **הֶעְלֵם, שֶׁהוּא חַטַּאת הַקָּהָל, לְכָל הָאָמוּר בּוֹ[91]:**
7 **לְמַתַּן דָּמִים[92], וְלִשְׂרֵפָה[93], וּלְטַמֵּא אֶת הַשּׁוֹרֵף[94].**

89) ראה למעלה פ"א הלכה טז. 90) במדבר טו, כב — כו. 91) ספרא שם פרק ו הלכה י והלכה ה, ממה שנאמר (ויקרא ד, כ־כא) "ועשה לפר כאשר עשר לפר החטאת" — "החטאת לרבות שעירי עבודה־זרה" (למתן דמים, ראה למעלה הלכה יג). "ושרף אותו כאשר שרף את הפר הראשון, חטאת הקהל הוא" — "או אינו אלא פר ישרף, ואין שעירי עבודה־זרה נשרפים, תלמוד־לומר חטאת הקהל, בנין אב לכל חטאות הקהל, שישרפו". וראה בזבחים מא. 92) שזורק שבע הזיות על הפרוכת, וארבע הזיות על ארבע קרנות המזבח, ראה למעלה שם. וראה במשנה־למלך אם צריכים לכתחילה כהן משיח. 93) ראה להלן פ"ז הלכות ג־ד. 94) לטמא בגדיו, ראה בפ"ה מהלכות פרה אדומה הלכה ד. ומה שנראה מדברי רבינו שלמדים שעירי עבודה־זרה מפר העלם דבר, צריך עיון, שהרי בפר העלם דבר לא נאמרה טומאה, וכולם למדנו מפר ושעיר של יום הכיפורים (ראה בזבחים פג. ובספרא פ' אחרי פרשה ט הלכה ד, ובהר המוריה).

8 **יז. הַבְּכוֹר[95] וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח - דַּם כָּל אֶחָד מֵהֶן**
9 **טָעוּן מַתָּנָה אַחַת, בִּשְׁפִיכָה[96] כְּנֶגֶד הַיְסוֹד[97], בְּאֵי זוֹ**
10 **רוּחַ שֶׁיִּרְצֶה מִשְּׁלֹשׁ זְוִיּוֹת הַמִּזְבֵּחַ. שֶׁהֲרֵי קֶרֶן**
11 **מִזְרָחִית דְּרוֹמִית לֹא הָיָה לָהּ יְסוֹד[98], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[99].**
12 **וּמִנַּיִן שֶׁאֵינָן טְעוּנִין אֶלָּא מַתָּנָה אַחַת? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר**
13 **בַּבְּכוֹר: וְאֶת דָּמָם[100] תִּזְרֹק עַל הַמִּזְבֵּחַ. מִפִּי**
14 **הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[101], שֶׁהוּא הַדִּין בְּמַעֲשֵׂר וּבְפֶסַח**
15 **שֶׁנּוֹתֵן דָּמָן מַתָּנָה אַחַת כַּבְּכוֹר.**

95) זבחים נו: במשנה. 96) ע"י המזרק בסמוך למזבח ולא מרחוק. וראה גם בפ"א מהלכות קרבן פסח ה"ו. 97) תוספתא זבחים פ"ו: "הבכור והמעשר והפסח שופכן שפיכה אחת כנגד היסוד, שפכן שלא כנגד היסוד, הרי אלו פסולין", וראה גם זבחים נו: במשנה, וראה לח"מ כאן. 98) מדות פ"ג משנה א. 99) בפ"ב מהלכות בית הבחירה ה"י. 100) צ"ל "את" בלא וי"ו, ואמרו בספרי (פרשת קרח פסקא קיח) "את דמם תזרוק על המזבח, מתנה אחת". 101) בספרי שם: "רבי יאשיה אומר, קדש הם (הנאמר אצל בכור, במדבר שם) למה נאמר, להביא את המעשר ואת הפסח שיטענו שפיכה אחת שלא שמענו להם בכל התורה. ר' יצחק אומר אינו צריך, שהרי כבר נאמר (דברים יב, כז) ודם זבחיך ישפך, להביא את המעשר ואת הפסח שיטענו שפיכה אחת" (וראה גם ספרי ראה פיסקא עח). וראה זבחים לז. פסחים סד: , וראה לח"מ כאן.

16 **יח. כָּל הַזְּבָחִים מַקְטִירִין אֵמוּרֵיהֶן עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ**
17 **אַחַר שֶׁזּוֹרְקִין הַדָּם תְּחִלָּה[102]. וְכָל הַזְּבָחִים מַפְשִׁיטִין**
18 **אוֹתָן[103] וְאַחַר כָּךְ מוֹצִיאִין אֶת אֵמוּרֵיהֶן[104], וְאֵין**
19 **מַפְשִׁיטִין אוֹתָן עַד שֶׁיְּזַרֵּק הַדָּם[105]. חוּץ מֵחַטָּאוֹת**
20 **הַנִּשְׂרָפוֹת[106], שֶׁאֵין מַפְשִׁיטִין אוֹתָם כְּלָל; שֶׁנֶּאֱמַר:**
21 **אֶת עוֹרָם וְאֶת בְּשָׂרָם[107]. נִמְצָאתָ אוֹמֵר: זוֹרֵק תְּחִלָּה**
22 **וְאַחַר כָּךְ מַפְשִׁיט, וְקוֹרֵעַ[108] וּמוֹצִיא הָאֵמוּרִין**
23 **וּמַקְטִיר.**

102) שבכולם כתוב זריקה קודם, ואחרי כן כתוב הקטרה, וכמו שכתוב אצל בכור (במדבר שם) "את דמם תזרוק על המזבח ואת חלבם תקטיר" (ראה קרית ספר כאן). 103) את העור. 104) כמו שנאמר (ויקרא א, ו) "והפשיט את העולה ונתח אותה לנתחיה" (ראה קרית ספר). 105) בזבחים קג: "נתבאר דכו"ע מודו דאין הפשט קודם זריקה, וכתב רש"י מפני שאסור לשהות הדם כ"כ, ובסוף הלכות פסולי המוקדשין (פי"ט ה"ט) כתב רבינו, זבח שהופשט קודם זריקה אינו פוסל" (כסף משנה), ובקרית ספר כאן כתב, משום שנאמר (שם, ה) "וזרקו את הדם על המזבח", ואחר־כך נאמר (שם, ו) "והפשיט את העולה". 106) בבית הדשן מחוץ לירושלים. 107) הכוונה למה שכתוב "ושרפו באש את עורותם ואת בשרם ואת פרשם", כלומר, ילפינן פר ושעיר יוה"כ מפרו של כהן משיח. וכן אמרו בברייתא בזבחים נ. "רבי אומר, נאמר כאן (בפר ושעיר של יום הכיפורים) עור ובשר ופרש, ונאמר להלן (אצל פר כהן משיח, ויקרא ד, יא) עור ובשר ופרש, מה להלן ע"י ניתוח שלא בהפשט (בתו"כ ויקרא חובה רפ"ה: "ואת עור הפר ואת כל בשרו על ראשו ועל כרעיו וקרבו ופרשו והוציא וכו'. מלמד שהוא מוציא כולו כשהוא שלם, יכול יוציאנו שלם וישרפנו שלם, ת"ל ראשו וכרעיו, מה ראשו וכרעיו האמורים להלן ע"י ניתוח, אף כאן ע"י ניתוח. אי מה ראשו וכרעיו האמורים להלן ע"י הפשט, אף כאן ע"י הפשט, ת"ל וקרבו ופרשו) אף כאן ע"י ניתוח שלא בהפשט" (ראה הר המוריה כאן). 108) לבטנו, ראה פ"א מהלכות קרבן פסח הלכה ו.

24 **יט. כָּל עוֹרוֹת קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים - לַכֹּהֲנִים[109], בֵּין**
25 **בְּקָרְבָּנוֹת צִבּוּר בֵּין בְּקָרְבָּנוֹת יָחִיד; שֶׁנֶּאֱמַר: עוֹר**
26 **הָעֹלָה אֲשֶׁר הִקְרִיב[110]. אֲבָל עוֹרוֹת קָדָשִׁים קַלִּים -**

לַבְּעָלִים[111]. וְכָל עוֹלָה שֶׁלֹּא זָכָה הַמִּזְבֵּחַ בִּבְשָׂרָהּ[112] - לֹא זָכוּ הַכֹּהֲנִים בְּעוֹרָהּ[113]; שֶׁנֶּאֱמַר: עֹלַת אִישׁ - עוֹלָה שֶׁעָלְתָה לָאִישׁ[114].

109) משנה זבחים קג. 110) לכהן יהיה. כלימודו של התנא־קמא בברייתא שם: "עור העולה, אין לי אלא עור העולה, עורות קדשי קדשים מנין, ת"ל "עור העולה אשר הקריב". אבל ר' ישמעאל, וכן במשנה שם למדים זאת מקל־וחומר, ומה אם אלו שלא זכו (כהנים) בבשרו זכו בעורה, קדשי קדשים שזכו בבשרה (=חטאות ואשמות לכהנים) אינו דין שיזכו בעורה". 111) במשנה שם, ונתמעטו בברייתא שם, "יכול שאני מרבה אף קדשים קלים, ת"ל עולה. מה עולה קדשי קדשים, אף כל קדשי קדשים". 112) "כגון שאירע בה פסול קודם זריקה, שלא היתה לה שעת היתר למזבח" (רש"י זבחים שם). 113) שם במשנה. 114) שם. "רוצה לומר שעלתה לגבי מזבח" (רבינו בפיה"מ שם).

כ. כָּל קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים שֶׁאֵרַע בָּהֶן פְּסוּל קֹדֶם הֶפְשֵׁטָן - אֵין עוֹרוֹתֵיהֶן לַכֹּהֲנִים[115]; לְאַחַר הֶפְשֵׁטָן - עוֹרָן לַכֹּהֲנִים[116]. וְכָל הָעוֹרוֹת מְחַלְּקִין אוֹתָן אַנְשֵׁי מִשְׁמָר[117] בֵּינֵיהֶן[118] מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת[119].

115) משנה שם קג: אלא העור כבשר וישרף הכל (ראה פי"ט מהלכות פסולי המוקדשין ה"ט). 116) שם במשנה. הואיל והופשט קודם הפסול, כבר זכו בהן הכהנים. 117) ראה פ"ד מהלכות כלי המקדש ה"ג. 118) ראה שם הלכה כא. 119) תוספתא זבחים פי"א, ומנחות פי"ג: "בראשונה היו מכניסין עורות קדשים ללשכת בית הפרוה, והיו מחלקין אותן בערבין לכל בית אב שבאותו היום, והיו גדולי כהונה (=בעלי זרוע, פסחים נז.) באים ונוטלים אותם בזרוע, התקינו שיהיו מחלקים אותם בערבי שבתות לכל משמר ומשמר".

כא. הַמַּתְפִּיס עוֹלָתוֹ לְבֶדֶק הַבַּיִת[120], וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו וְהָיוּ בָּהֶן זְכָרִים, שֶׁדִּינָן שֶׁיִּקְרְבוּ עוֹלוֹת[121] - אֵין עוֹרוֹתֵיהֶן לַכֹּהֲנִים; שֶׁנֶּאֱמַר: עֹלַת אִישׁ - פְּרָט לְעוֹלַת הֶקְדֵּשׁ[122]. אֶלָּא יִמָּכְרוּ הָעוֹרוֹת וְיִפְּלוּ לְבֶדֶק הַבַּיִת[123]. אֶחָד עוֹלַת אִישׁ אוֹ אִשָּׁה[124] אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים[125] אוֹ עֶבֶד עוֹרוֹתֵיהֶן לַכֹּהֲנִים, לֹא נֶאֱמַר 'אִישׁ' אֶלָּא לְהוֹצִיא הַהֶקְדֵּשׁ.

120) כלומר, מקדיש עולה לבדק הבית ולא למזבח. 121) כר' יהושע בשקלים פ"ד מ"ד: "המקדיש נכסיו, והיה בהן בהמה ראויה על גבי מזבח, זכרים ונקבות, רבי אליעזר אומר זכרים ימכרו לצרכי עולות וכו'. רבי יהושע אומר זכרים עצמן יקרבו עולות וכו'". ורבינו סותר עצמו, שפסק בפרק ה מהלכות ערכין הלכה ז כר"א, וראה לחם־משנה כאן. 122) זבחים קג. "ת"ר, עולת איש, פרט לעולת הקדש, דברי ר' יהודה וכו', מאי פרט להקדש וכו'. רבי אייבו א"ר ינאי, פרט למתפיס עולה לבדק הבית וכו'. אלא מר, במאי מוקים לה (להא דתני לעיל, פרט לעולת הקדש, רש"י) א"ל מוקמינא לה במקדיש נכסיו, וכרבי יהושע וכו'". 123) שם בגמ': "הני מילי בשר, אבל עור תפיס וכו' ואפילו לר' יהושע דאמר אדם חולק הקדישו, הני מילי בשר, אבל עור תפיס (לבדק הבית כשאר נכסיו שלו, רש"י)". 124) משנה שם: "אחד עולת האיש ואחד עולת האשה, עורותיהן לכהנים". 125) בגמ' שם: "ת"ר, עולת איש (ויקרא ז, ח), אין לי אלא עולת איש, עולות גרים נשים ועבדים מנין, תלמוד־לומר (שם) עור העולה, ריבה". ונוסחת רבינו שם: "גוים", במקום "גרים", ראה בהגהה בגמרא שם. וכתב הכסף־משנה כי נוסחת רבינו נראית נכונה, שהרי לנוסחא שלפנינו קשה, היאך יעלה על הדעת לחלק בין גר לישראל.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר בו מצות עשיית העולה, וכיצד הם מעשיה.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לַעֲשׂוֹת הָעוֹלָה[2] כְּמִשְׁפָּטָהּ הַכְּתוּבָה[3] בַּתּוֹרָה. וְכֵיצַד מַעֲשֵׂה הָעוֹלָה? שׁוֹחֵט וְזוֹרֵק הַדָּם כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[4], וּמַפְשִׁיט וּמְנַתֵּחַ[5] וּמַקְטִיר כָּל הַנְּתָחִים עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת הַכֹּל הַמִּזְבֵּחָה.

2) שנאמר (ויקרא א, ג־ד) "אדם כי יקריב מכם וגו' אם עולה קרבנו וגו'", ועוד נאמר (שם ט, טז) "ויקרב את העולה ויעשה כמשפט". וראה ב'ספר המצוות' (עשה סג). 3) "הכתוב". וכן הוא בדפוס רומי. 4) למעלה פ"ה ה"א־ג לענין שחיטה, ושם ה"ו לענין זריקה. 5) כלומר, מפשיט את העור ואחר־כך מנתח את העולה לנתחיה, שנאמר (שם א, ו) "והפשיט את העולה ונתח אותה לנתחיה", ועי' בזבחים נג, ב - במשנה. וראה להלן ה"ה־ט, כיצד מנתחין את העולה.

ב. צֶמֶר שֶׁבְּרָאשֵׁי כְּבָשִׂים[6] וְשֵׂעָר שֶׁבִּזְקַן הַתְּיָשִׁים, וְהָעֲצָמוֹת וְהַגִּידִים וְהַקַּרְנַיִם וְהַטְּלָפַיִם[7]: בִּזְמַן שֶׁהֵן מְחֻבָּרִין[8] - מַקְטִירִין אֶת הַכֹּל[9], וְאִם פֵּרְשׁוּ[10] - לֹא יַעֲלוּ[11]; שֶׁנֶּאֱמַר: עֹלֶתְךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם[12]. וְכֵן שֶׁפָּקְעוּ[14] מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ[15] - לֹא יַחֲזִיר[16]. וְכֵן גַּחֶלֶת[17] שֶׁפָּקְעָה מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ - לֹא יַחֲזִיר.

6) זבחים פה, ב - במשנה. וברש"י שם: "שהראש אינו בכלל הפשט, וקרב עם עורו כדאמר בשחיטת חולין (כז.): אין לי אלא נתחים, שישנן בכלל הפשטה וישנן בכלל הקטרה, מנין לרבות את הראש שכבר הותז בשחיטה, שאף־על־פי שאינו בהפשטה, ישנו בהקטרה וכו', ויש צמר בגובה ערפו אצל ראשו". 7) הפרסות. 8) לבשר חיבור טבעי. 9) משנה, זבחים שם, שנאמר (שם, ט) "והקטיר הכהן את הכל המזבחה", לרבות כל אלו. 10) כלומר, ניתקו מהבשר ואינם מחוברים אליו. 11) שם במשנה. ואף אם עלו — ירדו (פ"ג מהל' פסולי המוקדשין הט"ז). 12) הרי שרק בשר ודם מקטיר, ולא דבר אחר (משנה, שם). ומה שנאמר "והקטיר הכהן את הכל", שנשמע מזה, שמקטיר הכל — שם מדובר במחוברין, אבל אם אינם מחוברין — אינו מקטיר (ברייתא שם פו.). 13) משנה, שם פו, א. והיינו בין אלה, שדינם "אם עלו לא ירדו", ובין אלה

המחוברים שדינם לעלות כנ"ל (רש"י, שם). 14) עפו. "כמו שאנו רואים במוקדי האש שכל דבר שיש בתוכו לחות, הוא עף מן האש כשמתחיל אותו לחות להתנועע ולצאת" (רבינו בפירוש המשנה, שם). 15) לארץ. אבל אם פקעו על המזבח עצמו – יחזיר, וכמו כן אצל גחלת (מעילה ט:). 16) משנה, שם פו, א. וכן בברייתא שם בדברי תנא־קמא של רבי, הממעט ממה שנאמר (שם): "ועשית עולותיך הבשר והדם, לומר לך עיכולי עולה אתה מחזיר, ואי אתה מחזיר עיכולי גידין ועצמות". אבל צריך עיון, הרי רבי דורש מהפסוק הנ"ל שאם פירשו, אפילו הם בראש המזבח – ירדו, ורבינו פסק כמותו (להלן פ"ג מהל' פסולי המוקדשין הט"ז), ואם כן היאך אפשר ללמוד מזה שגם במחוברים, אם פקעו לא יחזיר. וראה ברש"י שם שפירש "לא יחזיר" "אין צריך להחזיר", ועיי"ש ב'תוספות'. ורבינו העתיק לשון המשנה כצורתה, מבלי לבאר דעתו בזה. 17) גם זה, במשנה שם.

1 **ג. אֵיבָרִים[18] שֶׁפָּקְעוּ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ: אִם יֵשׁ בָּהֶן**
2 **מַמָּשׁ, אֲפִלּוּ פָּקְעוּ אַחַר חֲצוֹת הַלַּיְלָה[19] - יַחֲזִיר,**
3 **שֶׁנֶּאֱמַר: עַל מוֹקְדָה עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה; וְאִם אֵין**
4 **בָּהֶם מַמָּשׁ, אֲפִלּוּ פָּקְעוּ קֹדֶם חֲצוֹת - לֹא יַחֲזִיר[20].**
5 **נִתְחָרֵךְ הַבָּשָׂר[21] וְיָבֵשׁ עֲלֵיהֶן[22] כְּעֵץ וּפָקְעוּ: קֹדֶם**
6 **חֲצוֹת - יַחֲזִיר, אַחַר חֲצוֹת - לֹא יַחֲזִיר[23].**

18) משנה וגמרא, שם. 19) באופן שלענין נתחרך הבשר ויבש, יש הבדל בין קודם חצות לבין אחר חצות (ראה להלן). 20) שם במשנה: "איברים שפקעו מעל גבי המזבח קודם חצות יחזיר וכו', לאחר חצות לא יחזיר", ובגמרא שם אמרו: "אי דאית בהו ממש, אפילו לאחר חצות נמי. אי דלית בהו ממש, אפילו קודם חצות נמי לא. לא צריכא, בשרירי". וביאור הדברים הוא, שאם אין בהם ממש, הרי זה כמו אפר, ונעשתה מצוותן, ואין צורך להחזיר אפילו קודם חצות. אבל אם יש בהם ממש, הרי לא נעשתה מצוותן עדיין, וצריך להחזיר אפילו לאחר חצות, שהרי הוא אומר: "על מוקדה על המזבח כל הלילה". 21) בגמרא (שם): "לא צריכא, בשרירי", ומפרש רש"י: "קשים שנתקשו מחמת האש (שליחכה האש כל לחותן ושלטה בכולן אלא שלא נעשו פחם – 'שיטה מקובצת'), אלא כעצים יבשים הם מתוכם". 22) כלומר, יבשו פני הבשר למעלה. 23) שם בגמרא: "אמר רבי יוחנן, ממשמע שנאמר כל הלילה (= היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבוקר) איני יודע שעד הבוקר, מה תלמוד־לומר עד הבוקר, תן בוקר לבקרו של לילה" (כלומר, להקדים את הבוקר).

7 **ד. כְּשֶׁמְּנַתְּחָן[24] אֵיבְרֵי הָעוֹלָה, מוֹלִיכִין אֶת כָּל**
8 **הַנְּתָחִים לַכֶּבֶשׁ[25] וּמוֹלְחִין אוֹתָם שָׁם[26]. וְאַחַר כָּךְ**
9 **מַעֲלִין כָּל הָאֵיבָרִים לְרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ[27]. וּמֵסִיר גִּיד**
10 **הַנָּשֶׁה בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ וּמַשְׁלִיכוֹ עַל גַּבֵּי הַדֶּשֶׁן**
11 **שֶׁבְּאֶמְצַע הַמִּזְבֵּחַ[28]. וְזוֹרֵק כָּל הָאֵיבָרִים עַל הָאֵשׁ[29],**
12 **שֶׁנֶּאֱמַר: הַבָּשָׂר וְהַדָּם - כְּשֵׁם שֶׁהַדָּם בִּזְרִיקָה[30], כָּךְ**
13 **כָּל הַבָּשָׂר בִּזְרִיקָה[31]. וְאַחַר שֶׁזּוֹרְקָן חוֹזֵר וְעוֹרֵךְ אוֹתָן**
14 **עַל הָאֵשׁ[32], שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָרַךְ הַכֹּהֵן אֹתָם. וְאֵיבָרִים**
15 **שֶׁצָּלְאָן וְאַחַר כָּךְ הֶעֱלָן לַמִּזְבֵּחַ - אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם**
16 **רֵיחַ נִיחוֹחַ[33].**

24) כלומר, כשגמר לנתח. 25) משנה, יומא כה, א: "הפיס השני מי שוחט וכו' ומי מעלה אברים לכבש", וכן הוא במשנה תמיד לא, ב: "הלכו ונתנום מחצי הכבש ולמטה במערבו". וראה להלן ה"י־יח: "בכמה מוליכין את האברים לכבש". וגם בפ"ד מהל' תמידין ומוספין ה"ו. 26) במס' תמיד, שם: "הלכו ונתנום מחצי הכבש וכו' ומלחום", וכן בתוספתא מנחות פ"ו (מובאת במנחות כא:): "בשלשה מקומות המלח נתונה, בלשכת המלח ועל גבי הכבש ובראשו של מזבח וכו', על גבי הכבש ששם מולחים את האברים וכו'". וראה גם בפ"ה מהל' איסורי מזבח הי"ג. מקור הדבר, במה שכתוב (ויקרא ב, יג) "על כל קרבנך תקריב מלח". וראה בהל' איסורי מזבח שם הי"א. 27) משנה, יומא כו, א: "הפיס וכו' הרביעי מי מעלה אברים מן הכבש למזבח". וכן במשנה תמיד לב, ב: "אמר להם הממונה וכו' בואו והפיסו, מי מעלה אברים מן הכבש למזבח". ובוודאי כל העלאה על גבי המזבח היתה דרך זריקה, כמו שכתב רבינו בפ"ב מהל' בית הבחירה הי"ג: "ואויר מעט היה מפסיק בין הכבש למזבח כדי ליתן האיברים בזריקה" ('מרכבת המשנה'), וראה גם 'משנה למלך' כאן. 28) דברי רב הונא בחולין צ, ב: "גיד הנשה של עולה חולצו לתפוח" הוא "האפר הצבור באמצע המזבח" (פירוש המשנה, תמיד פ"ב מ"ב). ולמדו זאת (חולין שם) ממה שנאמר (יחזקאל מה, טו) ממשקה ישראל למנחה ולעולה "מן המותר לישראל" (וגיד הנשה אסור לישראל, ולכן אינו מקטירו). ושאלו (שם בברייתא) "ומאחר שחולצו למה מעלהו, משום שנאמר (מלאכי א, ח) הקריבהו נא לפחתך" (וגנאי הוא להביא ירך מפורעת למזבח, ולכך מעלהו כשהירך שלם, ועל המזבח חולצו ומשליכו לדשן, ראה רש"י שם). 29) זבחים קד, א. כרבי אליעזר, שבזה גם רבי יהושע לא חולק עליו, וגם רבי שמעון סובר כמותו (שם סב:) וראה ב'לחם משנה'. 30) זבחים, שם. שהרי בדם נאמר מפורש כמה פעמים בתורה "וזרקו", שהוא עומד בארץ וזורק הדם למזבח. 31) שאויר מעט היה מפסיק בין הכבש למזבח, כדי ליתן האיברים למזבח בזריקה (למעלה פ"ב מהל' בית הבחירה הי"ג). 32) ב'ספרא' (ויקרא, דיבורא דנדבה פ"ד הי"ב) "ועשית עולותיך הבשר והדם וכו' אף הבשר בזריקה. יכול יהא זורק ורובג (= "פירוש שיתן אחד על אחד כמו מרבג של אבנים" – 'ערוך' ערך רבג), תלמוד־לומר וערך הכהן אותם, הא כיצד, זורק ועורך". ולדעת רבינו, כן הוא פירושו: שלא יעריך בעת שזורק מרחוק, אלא זורק ואחר־כך עומד ליד המערכה ועורך. ועי' תוספתא זבחים פ"ד (עמ' 485 4). 33) זבחים מו, ב - מימרא של רב. וראה למעלה פ"ד הי"א.

17 **ה. כֵּיצַד מְנַתְּחִין אֶת הָעוֹלָה? לֹא הָיָה[34] שׁוֹבֵר אֶת**
18 **הָרֶגֶל[35], אֶלָּא נוֹקְבוֹ וְתוֹלֶה בּוֹ וּמַפְשִׁיט[36]. וְאִם הָיָה**
19 **שׁוֹר - מַפְשִׁיטוֹ בְּלִי תְּלִיָּה[37]. וּמַפְשִׁיט עַד שֶׁהוּא**
20 **מַגִּיעַ לֶחָזֶה[38]. הִגִּיעַ לֶחָזֶה, חוֹתֵךְ אֶת הָרֹאשׁ[39] וְנוֹתְנוֹ**
21 **לְכֹהֵן. וְחוֹתֵךְ אֶת הַכְּרָעַיִם[40] וְנוֹתְנָן לְאַחֵר[41], וּמַשְׁלִים**

אֶת הַהֶפְשֵׁט[42]. וְקוֹרֵעַ אֶת הַלֵּב וּמוֹצִיא אֶת דָּמוֹ[43]. וְחוֹתֵךְ אֶת הַיָּדַיִם וְנוֹתְנָן לְאַחַר[44]. עָלָה לְרֶגֶל יְמִינִי[45] - חוֹתְכוֹ וְנוֹתְנוֹ לְמִי שֶׁזָּכָה בָּרֹאשׁ, וּשְׁתֵּי בֵּיצִים עִמָּהּ[46]. וְאַחַר כָּךְ קוֹרֵעַ אֶת הַבְּהֵמָה עַד שֶׁיְּגַלּוּ הַמַּעַיִם[47], וְנוֹטֵל אֶת הַפֶּדֶר[48] וְנוֹתְנוֹ עַל הָרֹאשׁ מִלְּמַעְלָה עַל בֵּית הַשְּׁחִיטָה[49], וְנוֹטֵל אֶת הַקְּרָבַיִם[50] וְנוֹתְנָן לְאַחַר[51].

34) תמיד פ"ד מ"ב. 35) כדרך שהקצבים עושים שחותכים הכרעים קודם הפשט. 36) לפי שגם הכרעים צריכים הפשט לפני הניתוח ('תפארת ישראל'). וראה להלן שאע"פ שהם צריכים הפשט – מותר לנתחם לפני שגמר להפשיט את כל הבהמה. 37) כך נראה גם להלן פ"ט ה"י, שכתב "איזהו חזה, כל הרואה את הקרקע למעלה עד הצואר, למטה עד הכרס". ומקורו מהתוספתא חולין פ"ט (ובגמרא חולין מה. היא שנויה להיפך), ואם כן מדובר בשלא תלה, ועל־כרחנו כי בשור הדברים אמורים, ויתכן כי מחמת כובדו לא תלוהו. 38) שם במשנה: "היה מפשיט ויורד עד שמגיע לחזה", כלומר, מתחיל להפשיט מן הרגלים ויורד עד לחזה, "ואז הניח מלגמור ההפשט עד שיחתוך תחילה הראש וכו' ואם יפשוט תחילה החזה יפול העור ממילא למטה עד סמוך לראש, שהרי הצוואר אין העור מחובר בו (כחולין פ"ט מ"ג) ועל־ידי־זה יהיה קשה לחתוך הראש בצמצום סמוך לצואר" ('תפארת ישראל'). 39) משנה, שם. "עם העור, שאינו בכלל הפשטה, כדאמרינן בחולין כז" (הרא"ש תמיד, שם). ומשום שהראש הוא הראשון להקטרה, לפיכך נאה לחותכו ראשון (המפרש, שם). וממה שנאמר (ויקרא א, ו) "והפשיט ונתח", למדו ב'ספרא' (ויקרא, דיבורא דנדבה פ"ה ה"א) כי ההפשט הוא לפני ניתוח האברים, ולכך אינו חותך הראש לפני התחלת ההפשט ('תפארת ישראל'). ומתוך מה שנאמר (שם, ח־ט) נתחים ראש וכרעיים, יש ללמוד שהראש והכרעיים אינם בכלל נתחים, ולפיכך הם נחתכים לפני גמר ההפשט ('הר המוריה' בשם הגר"א). 40) "רגלי הבהמה, ועל שם כריעה נקראים כרעים" (המפרש), ורוצה לומר שחותך ארבע הרגלים (רא"ש ומפרש), עד הארכובה (רא"ש). ומשום כך צריך לפרש מה שכתב קודם אלא נוקבו ותולה בו, "ר"ל שנוקבו למעלה מהברכיים, במקום צומת הגידין, שאי־אפשר לתלותו ברגליו ממש, שהרי צריך לחתכם עד הברכיים בעוד שאר הבהמה נשארת תלויה בעמוד" ('תפארת ישראל'). 41) שם. כלומר, לא לזה שקיבל הראש. 42) שם במשנה: "מירק (= גמר) את ההפשט". 43) שם במשנה. שכשהשה צמאה, גונחת בשעת השחיטה, וממשכת את הדם מבית השחיטה, והוא הדם הקרוש הנמצא בלב, ודינו כדם שנשפך ולא נתקבל בכלי שפסול למזבח (ראה להלן פ"א מהל' פסולי המוקדשין הכ"ה) – הרא"ש שם. וקריעת הלב היתה דרך בית השחיטה שתוחב ידו עד שמגיע ללב וקורעו ופותחו בעודו מחובר, ואין הכוונה כאן שקרע הלב ממקום חיבורו, שהרי עדיין הבהמה סגורה והיא לפני הקריעה דלהלן, שהרי להלן אמר רבינו: "ואח"כ קורע את הבהמה עד שיגלו את המעיים" ('תפארת ישראל', ודלא כהרא"ש). 44) כלומר, חותך שתי הרגלים הקדמיות מן הארכובה עד לכתפיים, שהרי עד לארכובה כבר חתך לפני כן, ראה למעלה "וחותך את הכרעים". ומשום שהידים סמוכות למקום הלב, חותכן מיד אחר שקרע הלב, לפי שאין מעבירין על המצוות (הראב"ד תמיד, שם). והמפרש שם כתב: משום שעדיין כובד הבהמה ברגלים והבהמה נתלית, משום כך אין חותך את הרגל הימני לפני שחתך את הידים. 45) "מפני שהקרבן תלוי ונתעסק בו מלמטה אצל החזה והראש, שייך למיתני לשון "עלה", שהוא מגביה ידו כלפי הרגל לחתכו, ויתכן גם שכשהיה צריך להתעסק ברגלים היה עולה גבי מעלה" (הראב"ד, שם). והיינו הרגל האחורית מימין, מן הארכובה ולמעלה עד החיבור בגוף, אבל מן הארכובה ולמטה כבד חתך לפני כן, ראה מה שכתב למעלה: "וחותך את הכרעים". 46) שם במשנה: "ועלה לרגל הימנית חתכה ונתנה למי שזכה בה, וב' ביצים עמה" (שהרי העולה בא לזכר), ולהלן שם במשנה: "נמצאו כולם עומדים בשורה והאברים בידם, הראשון בראש וברגל וכו' הראש בימינו, ורגל הימנית בשמאלו", ועדיין הבהמה נשארת תלויה ברגל שמאל. 47) שם במשנה. "ובדין הוא שהיה לו להתעסק בשני רגלי הכבש שהם מבחוץ ואח"כ לקרוע ולהתעסק בפנים, אבל אם היה חותך שני רגליו לא היה יכול לתלות, ולפיכך על־כרחך היה מניח רגל אחת מלחתוך שבה היה תלוי ואח"כ קורע" (ראב"ד). 48) "חלב שעל הקרב" (רא"ש). 49) שם במשנה. והיינו: "לכסות לכלוך מדם השחיטה, ודרש לה מקרא בפ"ב דחולין (כז.) דכתיב (ויקרא א, יב) "את ראשו ואת פדרו וערך" (רא"ש). "וזהו דרך כבוד של מעלה" (חולין, שם), שהרי כשהיה נושא את הראש היה הופך בית השחיטה למעלה, ראה להלן הי"א, ולכלוכו הוא גנאי. 50) המעיים. 51) שם במשנה.

ו. הוֹלֵךְ וּמְדִיחָן בְּמַיִם[52], שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַקֵּרֶב וְהַכְּרָעַיִם יִרְחַץ בַּמָּיִם - לֹא בְּיַיִן[53], וְלֹא בְּמֶזֶג[54], וְלֹא בִּשְׁאָר מַשְׁקִין[55]. וְכָל הַמֵּימוֹת כְּשֵׁרִין[56]. כַּמָּה מְדִיחָן? הַכָּרֵס מְדִיחִין אוֹתָהּ בְּבֵית [הַמְּדִיחִין][57] כָּל צָרְכָּהּ[58]; הַקְּרָבַיִם אֵין פּוֹחֲתִין מִשָּׁלֹשׁ פְּעָמִים[59]. וּמְדִיחִין אוֹתָן עַל שֻׁלְחָנוֹת שֶׁל שַׁיִשׁ שֶׁבֵּין הָעַמּוּדִים[60].

52) שם במשנה. 53) 'ספרא' פ' ויקרא, דיבורא דנדבה פ"ז ה"ד, הובא בזבחים כב, א. 54) יין עם מים ממוזגים יחד, שני חלקי מים ואחד יין (רש"י זבחים, שם). וראה להלן פ"ח הי"ב. 55) שאם מיעטו (שם ושם) "במים וכו' ולא במזוג", כל־שכן שיש ללמוד: במים ולא בשאר משקין. 56) שם ושם: "במים להכשיר את כל המים", ומפרש רש"י בזבחים שם: "ואפילו מכונסין". 57) במדות פ"ה מ"ג: "לשכת המדיחין, ששם היו מדיחין קרבי הקדשים", והכוונה לכרס "שלא היו רוצין להוציא כל הפרש בעזרה, לכן הוליכו אותו ללשכת המדיחין" (רא"ש), אבל יתר הקרבים מדיחים על שולחנות של שיש שבין העמודים, ראה להלן בהמשך ההלכה, ולמעלה פ"ה מהל' בית הבחירה הי"ז. 58) תמיד, שם. כלומר, בלי קצבה עד שתהא יפה לכל הצורך (רא"ש). 59) שם במשנה:

"והקרבים מדיחין שלשה פעמים במעוטה". "עניינו שאין מדיחין אותן במים בפחות משלש פעמים, ומוסיפין על זה כל מה שאפשר להדיחם" (רבינו בפירוש המשנה, שם). 60) שם במשנה: "על שולחנות של שיש שבין העמודים", כמו ששנינו (פ"ו ממס' שקלים מ"ד, הובאה בתמיד לא:) "שלשה עשר שולחנות היו במקדש, שמונה של שיש בבית המטבחים שעליהן מדיחין את הקרבים" (ראה גם בפ"ה מהל' בית הבחירה הי"ד). ובגמרא תמיד שם, אמרו: למה עשו השולחנות משיש ולא מכסף וזהב "מפני שהוא מרתיח". כלומר, מחמם את הבשר ומקלקו (רא"ש שם). וב'ירושלמי' (שקלים שם ה"ג) אמרו, שאף־על־פי שאחד הנסים הוא שלא הסריח בשר הקודש מעולם – אין מזכירין מעשה נסים (כלומר, אין סומכין על הנס).

1 **ז. נָטַל אֶת הַסַּכִּין[61] וּמַפְרִישׁ אֶת הָרְאָה מִן הַכָּבֵד[62],**
2 **וְאֶצְבַּע הַכָּבֵד מִן הַכָּבֵד[63], וְאֵינוֹ מֵזִיז הַכָּבֵד**
3 **מִמְּקוֹמוֹ[64], וְנוֹקֵב אֶת הֶחָזֶה וְנוֹתְנוֹ לְאַחֵר[65]. וְעוֹלֶה**
4 **לַדֹּפֶן הַיְמָנִית[66] וְחוֹתֵךְ וְיוֹרֵד עַד הַשִּׁדְרָה[67], וְלֹא יַגַּע**
5 **בַּשִּׁדְרָה[68], עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לִשְׁתֵּי צְלָעוֹת רַכּוֹת[69],**
6 **חוֹתְכָהּ וְנוֹתְנָהּ לְאַחֵר, וְהַכָּבֵד תְּלוּיָה בָּהּ[70].**

61) שם מ"ג. ועד עכשיו לא היה לו צורך לסכין לא בנטילת הפדר ולא בנטילת הקרבים, שהם דברים שנוטלים ומפרידים בלא סכין (המפרש). 62) שם. "לפי שהכבד קרב עם הדופן הימני (ראה בסוף ההלכה) והריאה עם הגרה", ראה להלן ה"ח (הרא"ש ומפרש). 63) שם במשנה, "כי אצבע הכבד היתה קריבה עם העוקץ והכליות (ראה להלן ה"ט), כמו בשאר הקרבנות שנאמר בהם (ויקרא ג, ד, י, טו) "היותרת על הכבד על הכליות יסירנה", ופירש רש"י ז"ל שיהא מעט מן הכבד עם הכליות" (רא"ש). ואצבע הכבד הוא יותרת הכבד, ראה בהקדמת רבינו לסדר קדשים, שכתב וז"ל: "ויותרת הכבד, והוא הקצה התחתון היוצא ממנו כמו הבוהן מן היד" (ראה ב'הר המוריה' למעלה פ"א הי"א). 64) שם במשנה: "ולא היה מזיזה ממקומה", ומפרש הראב"ד בפירוש ראשון שלא היה מזיז את הריאה. ובפירוש שני כתב, שלא היה מזיז את אצבע הכבד (וכן פירשו המפרש והרע"ב שם), אבל רבינו מפרש, שהכוונה שאינו מזיז את הכבד, וכן הוא ב'מאירי' שם. וזהו מה שאמרו במשנה שם: "והכבד תלויה בה"", ראה להלן בסוף ההלכה. 65) שם במשנה: "נוקב החזה ונותנו למי שזכה בה", ובראב"ש שם: "שעושה כמין ארובה, שחותך את שומן החזה הרואה את הקרקע מראשי הצלעות, ונשאר כמין נקב בין ראשי הצלעות". 66) שם במשנה. "מן הראוי היה לבוא לאלתר אצל הגרה, דהיינו הצואר שהקנה והלב תלויין בו עם אצבע הכבד, שזה היה כסדר, אבל לא יתכן דבר זה לעשות, שכיון שמתעסק בדבר שהוא מצלעות הבהמה כגון החזה, דין הוא שגם בו (= בדופן הימנית) מתעסק קודם הצוואר, שאינו מצלעות הבהמה, לפיכך היה חוזר ועולה לדופן הימנית" (ראב"ד, שם). 67) שם במשנה. "כלומר, היה חותך ויורד בעמקו של צלע כלפי השדרה" (ראב"ד, שם). 68) משנה, שם. "כלומר, לא היה חותך השדרה עצמה כלל" (ראב"ד), והיא נשארת כולה שלמה בדופן השמאלי (ראה להלן סוף ה"ח). 69) "היינו שתי צלעות מלמעלה ושתי צלעות מלמטה", כמו שמבואר להלן ה"ח ('הר המוריה'). 70) שם במשנה.

7 **ח. בָּא לוֹ[71] לַגֵּרָה[72], מַנִּיחַ בָּהּ שְׁתֵּי צְלָעוֹת מִכָּאן**
8 **וּשְׁתֵּי צְלָעוֹת מִכָּאן[73], חוֹתְכָהּ[74] וְנוֹתְנָהּ לְאַחֵר,**
9 **וְהַקָּנֶה וְהַלֵּב וְהָרֵאָה תְּלוּיִין בָּהּ. בָּא לוֹ לַדֹּפֶן**
10 **הַשְּׂמָאלִית וּמַנִּיחַ בָּהּ[75] שְׁתֵּי צְלָעוֹת רַכּוֹת מִלְּמַעְלָה[76]**
11 **וּשְׁתֵּי צְלָעוֹת רַכּוֹת מִלְּמַטָּה[77], וְכָךְ הָיָה מַנִּיחַ**
12 **בַּחֲבֵרְתָּהּ[78]. נִמְצָא מַנִּיחַ בִּשְׁתֵּי הַדְּפָנוֹת[79] אַרְבַּע**
13 **צְלָעוֹת בְּזוֹ וְאַרְבַּע צְלָעוֹת בְּזוֹ. חוֹתְכָהּ[80] וְנוֹתְנָהּ**
14 **לְאַחֵר, וְהַשִּׁדְרָה עִמָּהּ, וְהַטְּחוֹל תָּלוּי בָּהּ.**

71) משנה, תמיד שם. 72) לצוואר, ונקרא גרה על כי הוא מעלה גרה (כסף־משנה). 73) "שתי צלעות הניח בו כבר כשחתך הדופן הימני, ועכשיו הניח בה שתי צלעות מצד אחר, והן אותן צלעות שהן בדופן אצל חזה, ועדיין לא חתך דופן השמאלי, לכך שייך לומר והניח בה שעדיין הן מחוברות לדופן" (המפרש), כלומר, לוקחן לצלעות עם הצוואר כשמחוברים לו. 74) לצוואר מן הדופן השמאלי. 75) אין כאן הכוונה "ומניח" שהניח שתי הצלעות מחוברות לדופן כמו "מניח" שאצל הצוואר, שפירושו מחובר לצוואר, אלא רוצה לומר: הניח אצל הדופן שתי צלעות, היינו ששתי הצלעות האלו חסרות מהדופן למטה, וכן למעלה ('תפארת ישראל'). 76) "אותם הנשארים דבוקים עם העוקץ" (רא"ש). אבל הראב"ד מפרש שגם שתי צלעות מלמעלה היו סמוכים לצוואר. 77) שכבר נטלו כשהן מחוברים עם הצוואר. 78) משנה, שם. היינו שגם בדופן הימני היה מניח שתי צלעות מלמעלה ושתי צלעות מלמטה, ראה למעלה ה"ז. 79) כלומר, אצל שתי הדפנות בשעה שחתכן מהבהמה מניח ארבע צלעות בזו (בימין), שתים מהן מחוברות לעוקץ ושתים מהן מחוברות לצוואר, וכמו כן ארבע צלעות בזו (בשמאל), גם הן שתים מחוברות לעוקץ ושתים מחוברות לצוואר, באופן שלעוקץ מחוברות ארבע צלעות, ולצוואר – ארבע צלעות. 80) לדופן השמאלית מהבהמה.

15 **ט. בָּא לוֹ לָעֹקֶץ[81], חוֹתְכוֹ וְנוֹתְנוֹ לְאַחֵר[82], וְהָאַלְיָה**
16 **וְאֶצְבַּע הַכָּבֵד וּשְׁתֵּי כְּלָיוֹת עִמָּהּ[83]. נוֹטֵל אֶת הָרֶגֶל**
17 **הַשְּׂמָאלִית וְנוֹתְנָהּ לְאַחֵר[84]. וּכְסֵדֶר[85] זֶה מַפְשִׁיטִין**
18 **וּמְנַתְּחִין עוֹלַת בְּהֵמָה[86], וְאֵלּוּ הֵן הַנְּתָחִין הָאֲמוּרִין**
19 **בַּתּוֹרָה: וְנִתַּח אֹתָהּ לִנְתָחֶיהָ.**

81) הראב"ד (תמיד לג.) והמפרש (שם, וכן בדף לא.) כתבו שהוא הזנב, ואילו ה'ערוך' (מובא ב'תוספות יום־טוב' שם פ"ג מ"א), כתב שהיא העצה הנזכרת בויקרא (ג, ט) "לעומת העצה", והרא"ש (שם לא:) כתב "שהוא סוף השדרה הסמוך לאליה", וראה רע"ב פ"ג שם. 82) שם לא, א. כלומר, "חתכו אצל הרגל השמאלי שעדיין הבהמה תלויה בו" (המפרש, והראב"ד). 83) שם, במשנה. "וכן שתי הצלעות שמכאן ושתי הצלעות שמכאן, שנשארו מחוברות" (ראה למעלה ה"ח), ולא חש לפרשם "מפני שקטנות

וקצרות הן ואינן ניכרין" ('תפארת ישראל'). 84) שם במשנה: "נטל רגל השמאלי ונתנה למי שזכה בה". ובהגהת 'באר אברהם' על הרמב"ם כתב, שצ"ל "ונותנה לו", כלומר, לזה שקיבל את העוקץ, ראה להלן הי"ג. 85) שנאמר בתמיד שם אצל טלה (שקרבן תמיד הוא טלה). 86) בעולת בקר. וכן הוא ב'ספרא' (ויקרא, דיבורא דנדבה פ"ה ה"ג) "אין לי אלא עולת בקר, עולת הצאן מנין, ודין הוא: נאמר הבא עולה מן הבקר והבא עולה מן הצאן, מה עולת בקר טעונה הפשטה, אף עולת הצאן תטען הפשטה".

1 **י. בְּכַמָּה מוֹלִיכִין אֶת הָאֵיבָרִים לַכֶּבֶשׁ? אִם מִן הַצֹּאן**
2 **הִיא הָעוֹלָה - מוֹלִיכִין אוֹתָהּ שִׁשָּׁה[87].**

87) ביומא כז, א: "למדנו לטלה שטעון ששה".

3 **יא. הָרִאשׁוֹן[88] - בָּרֹאשׁ וּבָרֶגֶל[89]. הָרֹאשׁ בִּימִינוֹ[90],**
4 **וְחָטְמוֹ כְּלַפֵּי זְרוֹעוֹ, וְקַרְנָיו בֵּין אֶצְבְּעוֹתָיו[91], וּבֵית**
5 **שְׁחִיטָה לְמַעְלָה, וְהַפֶּדֶר עָלֶיהָ[92]. וְהָרֶגֶל שֶׁל יָמִין**
6 **בִּשְׂמֹאלוֹ[93], וּבֵית עוֹרָהּ לַחוּץ[94].**

88) הכהן הראשון. 89) שם, והיינו רגל הימנית ושתי ביצים עמה, ראה למעלה ה"ה, וכן להלן בהמשך ההלכה. 90) ביד ימינו, "שהראש קודם לכל האברים, שנאמר (ויקרא א, יב) ונתח אותה לנתחיו ואת ראשו ואת פדרו, הילכך הראש בימינו" (מפרש). ועוד, שהרי "הכבד כבד יותר מן הרגל, ולפיכך לוקחו בימינו" ('תפארת ישראל'). 91) שם במשנה. "כשחוטם הבהמה פונה נגד זרועו, אז קרניו בין אצבעותיו" (מפרש), "כדי שיחזיק בו בטוב שלא יפול" (ראב"ד). 92) שם במשנה. וראה למעלה ה"ה. 93) ביד שמאל (שם במשנה), "ומשום דהולכת אברים למזבח הוה עבודה דלא מעכב כפרה, לכך אין צריכה ימין (כמו ביתר העבודות, שעבודה פסולה בשמאל), ולכך מוליך שני אברים בשתי ידיו ונושא האבר החשוב בימין ואחד בשמאל" (רא"ש). 94) שם. כלומר, "שהרגל במקום חיבורו בגוף אין עליו עור, וקאמר הכא דצד החוץ של הרגל שמפשיטין משם העור יהיה ביד הנושא נמי כלפי חוץ, דהיינו כלפי ראשי אצבעותיו, דהכי שפיר טפי" ('תפארת ישראל'), כי זה דרך כבוד שלמעלה (ראב"ד).

7 **יב. הַשֵּׁנִי[95] - בִּשְׁתֵּי הַיָּדַיִם. שֶׁל יָמִין בִּימִינוֹ, וְשֶׁל**
8 **שְׂמֹאל בִּשְׂמֹאלוֹ[96]. וּבֵית עוֹרָן לַחוּץ[97].**

95) הכהן השני. 96) שם. "דרך חשיבותן מוליכין אותם למזבח" (מפרש). 97) שם.

9 **יג. הַשְּׁלִישִׁי[98] - בָּעֹקֶץ וּבָרֶגֶל[99]. הָעֹקֶץ בִּימִינוֹ,**
10 **וְהָאַלְיָה מְדֻלְדֶּלֶת בֵּין אֶצְבְּעוֹתָיו[100], וְאֶצְבַּע הַכָּבֵד**
11 **וּשְׁתֵּי הַכְּלָיוֹת עִמּוֹ[101]. וְהָרֶגֶל שֶׁל שְׂמֹאל בִּשְׂמֹאלוֹ.**
12 **וּבֵית עוֹרָן לַחוּץ[102].**

98) הכהן השלישי. 99) שם, היינו הרגל השמאלית, ראה להלן בהמשך ההלכה, ולמעלה הי"א. 100) האליה דבוקה בעוקץ (מפרש), והיה מניח את ראש העוקץ שהוא עב למעלה בין אצבעותיו, וראשו השני (עם האליה שהיא ארוכה) היה תלוי כדי שלא יעכבו ויוכל להחזיק על פס ידו גם אצבע הכבד ושתי כליות עמו (ראה פירוש הראב"ד). 101) שם. כלומר, עם העוקץ על יד ימין. 102) שם.

13 **יד. הָרְבִיעִי[103] - בְּחָזֶה וּבַגֶּרֶה[104]. הֶחָזֶה בִּימִינוֹ,**
14 **וְהַגֶּרֶה בִּשְׂמֹאלוֹ, וְצַלְעוֹתֶיהָ בֵּין אֶצְבְּעוֹתָיו.**

103) הכהן הרביעי. 104) משנה, שם.

15 **טו. הַחֲמִישִׁי[105] - בִּשְׁתֵּי דְפָנוֹת[106]. שֶׁל יָמִין בִּימִינוֹ,**
16 **וְשֶׁל שְׂמֹאל בִּשְׂמֹאלוֹ. וּבֵית עוֹרָן לַחוּץ.**

105) הכהן החמישי. 106) משנה, שם.

17 **טז. הַשִּׁשִּׁי[107] - בִּקְרָבַיִם, נְתוּנִין בְּבָזֵךְ[108], וּכְרָעַיִם עַל**
18 **גַּבֵּיהֶן מִלְמַעְלָה[109]. אִם הָיְתָה הָעוֹלָה כֶּבֶשׂ אוֹ עֵז.**
19 **אֲבָל אִם הָיְתָה אַיִל - מוֹלִיכִין הַקְּרָבַיִם שְׁנַיִם[110]. וְכֵן**
20 **הַסֹּלֶת שֶׁל נְסָכֶיהָ[111] בְּיַד אֶחָד[112], וְהַיַּיִן בְּיַד אֶחָד[113].**
21 **וְאִם הָיָה אַיִל[114] - הַסֹּלֶת בִּשְׁנַיִם, וְהַיַּיִן בִּשְׁנַיִם[115].**

107) הכהן הששי. 108) שם. "בזך" היא כף גדולה (ראה במפרש וברע"ב). ורבינו פירש שם "קערה". 109) שם. שנאמר (שם, יג) "והקרב והכרעים ירחץ במים והקטיר המזבחה", הרי שהכרעים על הקרב, ראה ברא"ש שם. 110) משנה, יומא כו, ב. והטעם הוא: שהאיל גדול וכבד מן הכבש, שהרי הכבש הוא בן שנה והאיל בן שנתיים (ראה למעלה פ"א הי"ד), ואין הכוונה לחלק את הקרבים לשני הכהנים, אלא שניהם נושאים ביחד ('תפארת ישראל' יומא פ"ב מ"ו). 111) שלאחר הקטרת אברי העולה, מקטירין מנחתו, דהיינו סולת. 112) שם במשנה: "השביעי בסולת". 113) שם: "התשיעי ביין". ומה שרבינו לא מנה כאן חביתין שמובא במשנה שם "השמיני בחביתין", משום שהמשניות הנ"ל בתמיד וביומא מדברות בעולת התמיד, אבל רבינו כאן מדבר מקרבן עולה סתם שאין בה מנחת חביתין, אבל בפ"ר מהל' תמידין ומוספין ה"ה שמדבר רבינו בקרבן תמיד, מביא שם גם חביתין ('הר המוריה'). 114) יומא, שם. 115) משום שסולת הכבש היא עשרון אחד בלול ברביעית ההין שמן, ואילו סולת האיל שני עשרונים בלול בשלישית ההין שמן, ונסכי הכבש הם יין רביעית ההין, ונסכי האיל הם שלישית ההין יין (ראה למעלה פ"ב ה"ד). אולם לא היו מחלקים את הסולת לשני כהנים ואת היין לשני כהנים, אלא שני כהנים נושאים ביחד את הסולת, ושני כהנים אחרים נושאים ביחד את היין ('תפארת ישראל' יומא, שם). וראה למעלה.

22 **יז. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁהַכֶּבֶשׂ אוֹ הָעֵז מוֹלִיכִין אוֹתוֹ**
23 **שְׁמוֹנָה[116] לַמִּזְבֵּחַ, וְהָאַיִל מוֹלִיכִין אוֹתוֹ אַחַד**
24 **עָשָׂר[117].**

116) כהנים. שנוסף לששה הנ"ל, ישנם שנים הנושאים הסולת והיין. 117) כהנים. היינו חמשה שעד הלכה טו (והיא בכלל), שנים לקרבים, שנים לסולת ושנים ליין, הרי כאן אחד עשר.

25 **יח. הַשּׁוֹר מוֹלִיכִין אוֹתוֹ אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים[118]. הָרִאשׁוֹן**
26 **מוֹלִיךְ אֶת הָרֹאשׁ. וְהַשֵּׁנִי וְהַשְּׁלִישִׁי מוֹלִיכִין הָרֶגֶל שֶׁל**

1 יָמִין. וְהָרְבִיעִי וְהַחֲמִישִׁי מוֹלִיכִין אֶת הָעֹקֶץ. וְהַשִּׁשִּׁי
2 וְהַשְּׁבִיעִי מוֹלִיכִין אֶת הָרֶגֶל שֶׁל שְׁמֹאל. וְהַשְּׁמִינִי
3 מוֹלִיךְ אֶת הֶחָזֶה. וְהַגֵּרָה מוֹלִיכִין אוֹתָהּ שְׁלִשָּׁה,
4 תְּשִׁיעִי וַעֲשִׂירִי וְאַחַד עָשָׂר. וּמוֹלִיכִין שְׁתֵּי הַיָּדַיִם
5 בִּשְׁנַיִם, וּשְׁתֵּי הַדְּפָנוֹת בִּשְׁנַיִם, וְהַקְּרָבַיִם וְהַסֹּלֶת[119]
6 וְהַיַּיִן[120] בִּשְׁלִשָּׁה שְׁלִשָּׁה. חֲרֵי אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים.

118) יומא, שם במשנה. משום שהשור הוא גדול ואיבריו כבדים, לכן יש צורך בכהנים נוספים. 119) שהוא שלשה עשרונים סולת בלול בחצי ההין שמן (ראה למעלה פ"ב ה"ד). 120) שהוא חצי ההין (שם).

7 יט. וְלָמָּה לֹא יְחַלְּקוּ הָאֵבֶר הַגָּדוֹל שֶׁל שׁוֹר
8 לַחֲלָקִים? שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִתַּח אֹתוֹ לִנְתָחָיו - וְלֹא נְתָחָיו
9 לִנְתָחִים[121]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[122] בְּעוֹלוֹת
10 הַצִּבּוּר; אֲבָל עוֹלוֹת הַיָּחִיד, אִם רָצוּ לְהוֹלִיךְ נְתָחָיו
11 בְּפָחוֹת מֵאֵלּוּ אוֹ בְּיוֹתֵר - מוֹלִיכִין[123].

121) 'ספרא' ויקרא, דיבורא דנדבה פ"ה ה"ז. וכן הוא בגמרא חולין יא, א. 122) שצריך מספר זה של כהנים. 123) משנה יומא, שם.

12 כ. עוֹלַת הָעוֹף כֵּיצַד הָיְתָה נַעֲשֵׂית?[124] עוֹלֶה
13 לַכֶּבֶשׁ[125] וּפוֹנֶה[126] לַסּוֹבֵב[127] וּבָא לוֹ לְקֶרֶן דְּרוֹמִית
14 מִזְרָחִית[128], וְהָיָה מוֹלֵק[129] שָׁם אֶת רֹאשׁוֹ מִמּוּל
15 עָרְפָּהוּ[130] וּמַבְדִּיל[131]. וְאִם לֹא הִבְדִּיל - פְּסוּלָה[132].
16 וּמְמַצֶּה דַּם הָרֹאשׁ וְדַם הַגּוּף עַל קִיר[133] הַמִּזְבֵּחַ
17 לְמַעְלָה מִן הַחוּט שֶׁבְּאֶמְצַע הַמִּזְבֵּחַ[134]. וְאִם מִצָּה דַם
18 הָרֹאשׁ וְלֹא מִצָּה דַם הַגּוּף - פְּסוּלָה[135]. מִצָּה דַם
19 הַגּוּף וְלֹא מִצָּה דַם הָרֹאשׁ - כְּשֵׁרָה.

124) משנה, זבחים סד, ב. 125) שהרי נעשית למעלה מחוט הסקרא, ראה בהמשך ההלכה. 126) על־ידי הכבש הקטן שבכבש הגדול, ראה למעלה פ"ב מהל' בית הבחירה הלכה יד. 127) הוא הסובב שהזכיר רבינו למעלה (פ"ב מהלכות בית הבחירה ה"ז). ואף־על־פי שאמרו (זבחים סה.) "מה הקטרה בראש המזבח, אף מליקה בראש המזבח" – הרי המשך הברייתא שם מוכיח שהסובב דינו כראש המזבח לענין זה (עיי"ש), וטעם הדבר בסוף הסוגיא שאפשר לעשות מערכה על גבי הסובב ולהקטיר שם האימורים. ורק בזמן שהיתה עולת העוף נעשית בקרן מערבית דרומית (להלן פ"ז ה"י), אז היה עולה בראש המזבח ממש, כי לא היה כבש קטן בכבש הגדול לצד מערב, ראה רש"י זבחים סד. ד"ה צבר, ו'תוספות' שם ד"ה יותר, וב'תוספות יום־טוב' זבחים פ"ו מ"ג. ודלא כ'תפארת ישראל' שם מ"ה אות כח). 128) משנה, שם. והטעימו בגמרא (שם סד.) משום שהיא קרובה לבית הדשן, שמשליך שם את המוראה והעור עם הנוצה ובני המעיים, ראה להלן הכ"א. וראה להלן פ"ז ה"ז כי בזמן שעולת העוף רבה, ואין קרן דרומית מזרחית מכילה אותה, נפנין לקרן דרומית מערבית. 129) ראה להלן הכ"ג כיצד מולקין. 130) "ערפה" הוא אחורי פני העוף. כלומר, גובה ראש, ו"מול ערפה" הוא למטה, והוא אחורי הצוואר. ראה רש"י זבחים שם, ורע"ב ו'תפארת ישראל' שם. ועולת העוף לא ביאר בה הכתוב "ממול עורף", אבל למדנו (שם סה.) מליקת העולה ממליקת החטאת, "נאמר כאן (בעולה – ויקרא א, טו) "ומלק", ונאמר להלן (בחטאת – שם ה, ח) "ומלק", מה להלן (בחטאת) ממול עורף (כמפורש שם: "ומלק את ראשו ממול ערפו"), אף כאן (עולה) ממול עורף". 131) כלומר, חותך שני הסימנים כדלהלן הכ"ג. אבל העור אינו מעכב (חולין כ: - וראה להלן פ"ז ה"ו, וב'לחם משנה' שם). ולמדו זאת (זבחים סה.) ממה שנאמר (שם א, טו) "ומלק והקטיר" – מה הקטרה, הראש לעצמו והגוף לעצמו, אף מליקה הראש לעצמו והגוף לעצמו. אבל רבינו (בפירוש המשנה, שם) כתב שממה שנאמר בחטאת העוף (שם ה, ח) "ולא יבדיל", ידענו כי בעולת העוף הוא מבדיל. וראה ב'תוספות יום־טוב' זבחים שם. 132) שם סד, ב - במשנה "הבדיל בחטאת ולא הבדיל בעולה, פסל". וב'תוספות' שם (סה: ד"ה הבדיל) הקשו: הניחא בחטאת, כמו שדרשו ב'ספרא' (ויקרא, דיבורא דחובה פי"ח ה"ט) "חטאת, שיהו כל מעשיה לשם חטאת. הוא, פרט למלקו שלא לשמו", ומשם יש ללמוד שכל המשנה בחטאת פוסל. אבל בעולה, קשה - מנלן? ועוד שהרי מהקטרה למדו: מה הקטרה, הראש בעצמו והגוף בעצמו, ואם כן יש לומר גם: מה הקטרה אינה מעכבת, אף הבדלה אינה מעכבת, עיי"ש. ויתכן כי לכך כתב רבינו בפירוש המשניות, שלמדו זאת ממה שכתב בחטאת "ולא יבדיל": בחטאת ולא יבדיל, אבל בעולה מבדיל, והרי זה כמו ששנה עליו הכתוב לעכב, וצריך עיון ('הר המוריה'). 133) שדוחק מקום המליקה שבראש ובגוף לקיר המזבח, שנאמר (שם א, טו) "ונמצה דמו על קיר המזבח", וב'ספרא' (ויקרא, דיבורא דנדבה פ"ז ה"ז) אמרו: "ונמצה דמו, דם כולו אוחז בראש ובגוף ומוצה משניהם". 134) קנים (פ"א מ"א): "עולת העוף נעשית למעלה, ואם שינה פסול". ולמדו זאת (בזבחים סה.): "ומלק והקטיר ונמצה דמו (שם), וכי תעלה על דעתך לאחר שהקטיר חוזר וממצה, אלא לומר לך: מה הקטרה בראש המזבח, אף מיצוי בראש המזבח". וראה למעלה הערה קכו, שהסובב נקרא גם ראשו של מזבח. 135) זבחים, שם במשנה. וב'ספרא' (שם פ"ט ה"ז, הובא בגמרא שם סו.) "עולה, אע"פ שמיצה דם הגוף ולא מיצה דם הראש, או יכול אע"פ שמיצה דם הראש ולא מיצה דם הגוף, תלמוד־לומר הוא". ובגמרא שם: "אמר רבינא, מסתברא דרוב דמים, בגוף שכיחי".

20 כא. וְנוֹטֵל אֶת הָרֹאשׁ וּמַקִּיף בֵּית מְלִיקָתוֹ לַמִּזְבֵּחַ
21 וְסוֹפְגוֹ בְּמֶלַח[136] וְזוֹרְקוֹ עַל גַּבֵּי הָאִשִּׁים[137]. וּבָא לוֹ
22 לַגּוּף[138] וְהֵסִיר אֶת הַמַּרְאָה[139] וְהָעוֹר שֶׁעָלֶיהָ בְּיָדוֹ עִם
23 הַנּוֹצָה[140] וְאֶת בְּנֵי מֵעַיִם הַיּוֹצְאִין עִמָּהּ[141] וּמַשְׁלִיכָן
24 לְבֵית הַדֶּשֶׁן[142].

136) שם במשנה: "וממצה את דמה על קיר המזבח, נטל את הראש והקיף בית מליקתו למזבח, וסופגו במלח". ופירש שם רש"י: והקיף את בית מליקתו למזבח, סומכו ודחקו בקיר, כדי שיתמצה הדם". וכן פירש הרע"ב שם.

אבל לרבינו שכתב למעלה "וממצה דם הראש ודם הגוף", ע"כ כי הקפה זו, כלומר הקרבה זו למזבח אינה לצורך מיצוי שהרי כבר מיצה. 137) שם במשנה. כלומר, על אש המזבח. 138) שם במשנה. 139) "הוא הזפק שבו המאכל, והוא בעוף כנגד האצטומכא באדם" (רבינו בפירוש המשניות). 140) כלומר, מסיר את הזפק עם העור שעליו, ועם הנוצה שעל העור. שם במשנה: "והסיר את המוראה ואת הנוצה", כמו שנאמר (ויקרא א, טז) "והסיר את מוראתו בנוצתה", ומכיון שמסיר את המוראה והנוצה, הרי על־כרחך שהוא מסיר גם את העור שעל המוראה, שהרי הנוצה היא על העור. ומה שכתב רבינו "בידו", הוא כדברי תנא־קמא (זבחים סה.) ודלא כתנא דבי רבי ישמעאל, האומר "קודרה בסכין כמין ארובה". ונוצתה היא הנוצה שעליה, והוא חותך אותה עם העור והנוצה שעליה" (רבינו בפירוש המשניות). וכן כתב הרמב"ן (בפירושו לתורה, שם) שנוצה היא נוצה ממש, אבל רש"י (בזבחים שם, ובחומש שם) פירש "נוצתה" מלשון פרש ודבר מאוס, כמו "כי נצו גם נעו (איכה ד, טו). 141) שם סד, ב - במשנה, וכדעת אבא יוסי (זבחים סה.) האומר: "נוטלה ונוטל קורקבנה עמה", ראה בפירוש הרמב"ן על התורה, שם. 142) משנה, שם. כמו שנאמר (ויקרא שם) "והשליך אותה אצל המזבח קדמה, אל מקום הדשן", כלומר למזרחו של כבש ('ספרא' שם פ"ט ה"ג). ושם היו נותנים הדשן לאחר הרמתו (להלן פ"ב מהל' תמידין ומוספין הי"ב).

1 **כב. וְשִׁסַּע אֹתוֹ בִּכְנָפָיו - בְּיָדוֹ בְּלֹא סַכִּין[143]. וְאֵינוֹ**
2 **צָרִיךְ לְהַבְדִּיל[144], שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יַבְדִּיל. וְאִם הִבְדִּיל -**
3 **כָּשֵׁר[145]. וְסוֹפְגוֹ בְּמֶלַח[146] וְזוֹרְקוֹ עַל גַּבֵּי הָאִשִּׁים[147].**
4 **לֹא הֵסִיר אֶת הַמֵּרְאָה וְלֹא אֶת הַנּוֹצָה וְלֹא אֶת בְּנֵי**
5 **מֵעַיִם וְלֹא סְפָגָהּ בְּמֶלַח - כֹּל שֶׁשִּׁנָּה בָהּ מֵאַחַר**
6 **תַּמְצִית הַדָּם כְּשֵׁרָה[148].**

143) זבחים סה, ב: "תנו רבנן: ושסע, אין שיסע אלא ביד, וכן הוא אומר (שופטים יד, ו) וישסעהו כשסע הגדי". 144) "אינו קורע שני חלקי הגוף זה מזה" ('תפארת ישראל'). 145) שם במשנה. וכן הוא ב'ספרא' (שם ה"ו): "יכול אם יבדיל פסל, תלמוד־לומר והקטיר" ('אור שמח'). וב'ספר המצוות' (כלל שמיני) הסביר רבינו, כי "לא יבדיל" זה, לא בא לאזהרות לאו, אלא לפטור מהבדלה, בעבור שאמר בעולת בהמה ונתח אותו לנתחיה, והיה עולה על הדעת שגם עולת העוף כמותה, לכן אמר שאינו צריך להבדיל, אבל ישסעהו בלבד, ואם הבדיל כשר. 146) שם במשנה. שנאמר (שם ב, יג) "על כל קרבנך תקריב מלח". 147) שם במשנה. שנאמר (שם א, יז) "והקטיר אותו הכהן המזבחה על העצים אשר על האש, עולה הוא אשה ריח ניחוח לה"". 148) שם במשנה. וכן הוא ב'ספרא' שם.

7 **כג. כֵּיצַד מוֹלְקִין? קוֹצֵץ וְיוֹרֵד[149] בַּצִּפֹּרֶן[150] מִמּוּל**
8 **עֹרֶף[151]. אִם רָצָה לְהוֹלִיךְ וּלְהָבִיא[152] - מוֹלִיךְ וּמֵבִיא,**
9 **וְאִם רָצָה לִהְיוֹת דּוֹרֵס וְיוֹרֵד בַּצִּפֹּרֶן - דּוֹרֵס[153]. וְאִם**
10 **גֶּעֱקְרוּ הַסִּימָנִים[154] - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[155]. וְחוֹתְכָהּ[156]**
11 **שִׁדְרָה[157] וּמַפְרֶקֶת[158] בְּלֹא רֹב בָּשָׂר[159]; שֶׁאִם חָתַךְ רֹב**
12 **בָּשָׂר - הֲרֵי זוֹ כְּמִתָּה קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לַסִּימָנִין[160]. וְצָרִיךְ**
13 **לַחְתּוֹךְ שְׁנֵי הַסִּימָנִים בְּעוֹלָה כְּשֶׁהוּא יוֹרֵד[161]. וְהַמּוֹלֵק**
14 **בְּסַכִּין[162] אוֹ מִן הַצִּדָּדִין[163] - אֵינָהּ מְלִיקָה, אֶלָּא כְּמִי**
15 **שֶׁחָנַק אוֹ נָחַר. וְכָל הָעֹרֵף כָּשֵׁר לִמְלִיקָה[164].**

149) חולין כ, א: "אמר רב כהנא, מצות מליקה, קוצץ ויורד וזו היא מצוותה". ומפרש רש"י "בלא הולכה והובאה". כלומר, הוא דוחק וחותך למטה כמי שחותך צנון, וזהו דורס שלהלן בהמשך ההלכה (וראה בפ"ג מהל' שחיטה הי"א). 150) ב'ספרא' (שם פ"ז ה"ג, וכן בזבחים סה.) אמרו: "יכול ימלקנו בסכין וכו', תלמוד־לומר (שם, טו) "הכהן ומלק" וכו', שלא תהא מליקה אלא בעצמו של כהן". ובתוספתא זבחים פ"ז, אמרינן: "כיצד מולק בחטאת העוף וכו', היה מולק בצפורן ממול ערפה וכו', כשם שמולק בחטאת העוף, כך מולק בעולת העוף, אלא שבעולת העוף היה מבדיל וכו'". 151) ראה למעלה ה"כ. 152) כלומר, לחתוך בצורת מוליך ומביא (כמו שחותכים לחם) וכדין שחיטה. ראה פ"ב מהל' שחיטה ה"ז. 153) בחולין שם, על דברי רב כהנא שאומר מצות מליקה קוצץ ויורד (= דורס ויורד), אמרו: "סבר רבי אבין למימר: קוצץ ויורד אין, מוליך ומביא לא, אמר ליה רב ירמיה, כל־שכן שמוליך ומביא במליקה כשר, ומאי "זו היא מצוותה", אימא: "אף זו היא מצוותה". 154) ראה פ"ג מהל' שחיטה הי"ד: "עיקור כיצד? כגון שנעקרה הגרגרת, והיא הקנה או הוושט, ונשמט אחד מהן או שניהן קודם גמר שחיטה". 155) חולין, שם: "תני רמי בר יחזקאל, אין עיקור סימנין בעוף", ובעמ' ב שם: "אמר רבינא, אמר לי רבין בר קיסי, הא דתני רמי בר יחזקאל וכו' לא אמרן אלא במליקה, אבל בשחיטה יש עיקור", ופירש רש"י "כיון דדרסה וחלדה לא פסלו בה, עיקור סימנים נמי לא פסיל בה". 156) ברייתא, זבחים סה, ב. וחולין כא, א. וכח, א. 157) חוט השדרה, רש"י זבחים שם, וראה פ"ט מהל' שחיטה ה"ג: "עד היכן חוט השדרה, תחילתו מבחוץ לפולין שבתחילת העורף". 158) עצם הצוואר, רש"י שם. 159) המקפת סביב, רש"י שם. 160) שם סה, ב: "כדאמרינן (חולין כ:) נשברה מפרקת ורוב בשר עמה - נבילה, ומטמאה ואפילו מפרכסת, הילכך אי הוי חותך רוב בשר קודם הסימן (ובעולה, קודם הסימנים) הויא ליה מתה ולא מהניא בה מליקה, וסימנין הלכה למשה מסיני הן" (רש"י שם). 161) כלומר, שלא תהיה שום שהיה בין סימן אחד לשני, אלא חותך שני הסימנים מיד כשהוא יורד, ואחר־כך חותך הבשר, וכדברי אביי זבחים סה, ב. 162) משנה, זבחים סח, א. 163) משנה, חולין יט, ב: "השוחט מן הצדדין - שחיטתו כשרה, המולק מן הצדדין - מליקתו פסולה", ו"צדדין" הוא, ששוחט לצד הצוואר (רש"י), ומשום כך מליקתו פסולה, "דבמליקה כתיב ממול ערפו, דהיינו מאחוריו" (רש"י שם). 164) במשנה, חולין שם: "שכל העורף כשר למליקה", כלומר, כל רוחב העורף כשר למליקה, אבל כל האורך אינו כשר, אלא אך ורק מול העורף (שהוא כל אחורי הצוואר), וראה למעלה ה"כ.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – י"-ט"ז כסלו ה'תשפ"ב

יום ראשון י' כסלו ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת מַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת

פֶּרֶק תְּשִׁעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר בו דין המעילה בחוץ, שאינו חייב אלא אם ראוי לבוא בפנים.

1 **א. אֵין הַמַּעֲלֶה בַּחוּץ חַיָּב עַד שֶׁיַּעֲלֶה לְרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ**
2 **שֶׁיַּעֲשֶׂה בַּחוּץ[2]; אֲבָל אִם הֶעֱלָה עַל הַסֶּלַע אוֹ עַל**
3 **הָאֶבֶן - פָּטוּר. שֶׁאֵין קָרוּי קָרְבָּן אֶלָּא עַל הַמִּזְבֵּחַ,**
4 **וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא בַּחוּץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּבֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ[3].**
5 **וְאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּעֲלֶה לַשֵּׁם[4]; שֶׁנֶּאֱמַר: לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ**
6 **לַה'[5] - עַד שֶׁיִּתְכַּוֵּן לַשֵּׁם.**

2) משנה בזבחים קח. כדעת ר' יוסי. ובתוספתא שם נוסף עוד בדברי ר' יוסי "ויסדר את המערכה". 3) שם קח: בגמרא בדברי רב הונא. וברש"י שם: "ויבן נח מזבח, אלמא במת יחיד, שהיא בחוץ, אינה העלאה בלא מזבח", ומה שנאמר אצל מנוח (שופטים יג, יט) "ויקח מנוח את גדי העזים ואת המנחה ויעל על הצור לה'", הוראת שעה הייתה. 4) להקב"ה. אבל המעלה לשם הדיוט - אינו חייב. וראה למעלה פרק י"ח הלכה טז, כי בשחיטה חייב אף אם כיוון להדיוט. 5) "ואל פתח אוהל מועד לא יביאנו לעשות אותו לה'". שם בגמרא.

7 **ב. אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא עַל הַעֲלָאַת דָּבָר הָרָאוּי לָאִשִּׁים**
8 **וְלַמִּזְבֵּחַ[6], כְּגוֹן הָעוֹלָה[7]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יַעֲלֶה עֹלָה אוֹ**
9 **זָבַח - מָה עוֹלָה שֶׁרְאוּיָה לָאִשִּׁים, אַף כֹּל שֶׁרָאוּי**
10 **לָאִשִּׁים הוּא שֶׁחַיָּבִין עַל הַעֲלָאָתוֹ בַּחוּץ.**

6) כלומר, דבר הראוי לשריפה על המזבח, ולא דבר הראוי לאכילה ולא דבר הראוי לשריפה שלא על המזבח. 7) שכולה ראוייה להקרבה על המזבח.

11 **ג. מִכָּאן אָמְרוּ: הַזּוֹרֵק אֶת הַדָּם[8], אוֹ הַמַּקְטִיר אֵיבְרֵי**
12 **עוֹלָה[9] אוֹ אֲמוּרִין[10], אוֹ קֹמֶץ אוֹ לְבוֹנָה[11] אוֹ קְטֹרֶת[12],**
13 **אוֹ מִנְחַת כֹּהֲנִים[13] אוֹ מִנְחַת נְסָכִים[14], אוֹ הַמְנַסֵּךְ**
14 **שְׁלֹשָׁה לֻגִּין יַיִן[15] אוֹ מַיִם[16] בַּחוּץ - חַיָּב[17]; שֶׁנֶּאֱמַר:**
15 **לֹא יְבִיאֻנוּ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ - כָּל הַמִּתְקַבֵּל בִּפְנִים חַיָּבִין**
16 **עָלָיו בַּחוּץ.**

8) משנה בזבחים קי. ובברייתא (שם קז.): "מנלן, מדתניא דם ייחשב (ויקרא יז, ד) לרבות הזורק, דברי ר' ישמעאל. רבי עקיבא אומר או זבח (שם, ח) לרבות את הזורק". 9) שם קט. ודווקא איברי עולה, אבל לא איברי שאר קרבנות, שהם לאכילה. 10) בין של עולה ובין של שאר הקרבנות. בברייתא שם: "תנו רבנן אשר יעלה עולה או זבח, אין לי אלא עולה, מנין לרבות אימורי אשם ואימורי חטאת ואימורי קדשי קדשים ואימורי קדשים קלים, תלמוד לומר זבח. מנין לרבות הקומץ והלבונה והקטורת ומנחת כהנים ומנחת כהן משיח והמנסך שלושת לוגין יין ושלושת לוגין מים, תלמוד לומר, ואל פתח אוהל מועד, כל הבא לפתח אוהל מועד חייבין עליו בחוץ". 11) שנקרבים על גבי המזבח. 12) שמקטירין אותם על מזבח הזהב בכל יום. 13) שקריבה כולה על גבי המזבח. 14) כי הסולת לבד, שמביאין עם הקרבן, נקראת "מנחת נסכים", ונשרפת כולה על גבי המזבח. 15) ודווקא שלושה לוגין יין או שלושה לוגין מים ולא פחות. 16) כלומר, שלושה לוגין מים. 17) במים אינו חייב אלא בחג הסוכות (כסף משנה). וראה להלן הלכה ד, שכתב "בין בחג בין בשאר ימות השנה", וצריך עיון. וראה בזבחים קי: וברש"י ותוספות שם.

17 **ד. אֲבָל הַזּוֹרֵק שְׁיָרֵי הַדָּם בַּחוּץ, אֲפִלּוּ שְׁיָרֵי דָמִים**
18 **הַפְּנִימִים[18] - פָּטוּר; שֶׁזְּרִיקַת שְׁיָרֵי הַדָּם שְׁיָרֵי מִצְוָה**
19 **הֵם וְאֵינָן מְעַכְּבִין[19]. וְכֵן הַמְנַסֵּךְ יַיִן אוֹ מַיִם פָּחוֹת**
20 **מִשְּׁלֹשָׁה לֻגִּין בַּחוּץ - פָּטוּר[20], בֵּין בֶּחָג בֵּין בִּשְׁאָר**
21 **יְמוֹת הַשָּׁנָה; הוֹאִיל וְחָסֵר הַשִּׁעוּר[21] הֲרֵי אֵינָן רְאוּיִין**
22 **לְהִתְקַבֵּל בִּפְנִים. וְכֵן הַמַּעֲלֶה מִבְּשַׂר חַטָּאת[22], מִבְּשַׂר**
23 **אָשָׁם, מִבְּשַׂר שְׁלָמִים, בֵּין שֶׁל יָחִיד בֵּין שֶׁל צִבּוּר,**
24 **מִשְּׁיָרֵי מְנָחוֹת, מִשְּׁתֵי הַלֶּחֶם, מִלֶּחֶם הַפָּנִים, בַּחוּץ**
25 **- פָּטוּר; שֶׁכָּל אֵלּוּ רְאוּיִין לַאֲכִילָה, לֹא לָאִשִּׁים[23].**

18) כלומר, של חטאות הפנימיות, והן החטאות הנשרפות, שזריקת דמן לפנים בהיכל על מזבח הזהב ושיירי הדם שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון. 19) שלא כר' נחמיה (שם קי:) שאמר שיריים הפנימיים שהקריבם בחוץ, חייב, לפי שהם מעכבים, אלא כר' עקיבא (שם קיא.) שאפילו השיריים הפנימיים אינם מעכבים. 20) כן הוא בברייתא (שם קט:) "יכול המנסך פחות מג' לוגין יין ופחות מג' לוגין מים יהא חייב, תלמוד לומר (שם) לעשות, על השלם חייב ואינו חייב על החסר". 21) שלושה לוגין יין הם הפחות שבנסכים. וכמו כן שיעור המים שמנסכים בהם הוא שלושה לוגין. 22) כלומר, חטאת חיצונה, שבשרה נאכל לכהנים. 23) כלומר, אינם ראויים להעלאה על המזבח.

26 **ה. הַמַּעֲלֶה אֶת הַבְּהֵמָה כֻּלָּהּ בַּחוּץ - חַיָּב מִפְּנֵי**
27 **הָאֲמוּרִין. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִפְרִישָׁן - אֵין בְּשַׂר**
28 **הַזֶּבַח חוּצֵץ, וּכְאִלּוּ הִקְטִיר הָאֲמוּרִים בִּפְנֵי עַצְמָן[24].**
29 **אֲבָל הַמַּעֲלֶה מִנְחָה שֶׁלֹּא נִקְמְצָה - פָּטוּר[25]; שֶׁאֵין**
30 **הַקֹּמֶץ בָּרוּר וּמֻבְדָּל[26]. קָמְצָהּ וְחָזַר קֶמְצָהּ לְתוֹכָהּ[27]**
31 **וְהִקְרִיב כֻּלָּהּ בַּחוּץ - חַיָּב[28].**

24) בגמרא (שם קי.): "אמאי, האיכא חציצה (בין האימורים למערכה), אמר שמואל כשהפכן וכו', רב אמר מין במינו אינו חוצץ", ופסק כרב. 25) על העלאת חוץ. 26) אלא לאחר הקמיצה, אבל האימורים ברורים ומובדלים,

אף קודם ההפרשה. 27) ונתערב עם שאר הסולת. 28) ואין הקומץ בטל ברוב.

1 **ו. הַיּוֹצֵק[29] וְהַבּוֹלֵל[30], וְהַפּוֹתֵת[31] וְהַמּוֹלֵחַ[32],**
2 **וְהַמֵּנִיף[33] וְהַמַּגִּישׁ[34], וְהַמְסַדֵּר אֶת הַשֻּׁלְחָן[35] וְהַמֵּטִיב**
3 **אֶת הַנֵּרוֹת[36], וְהַקּוֹמֵץ[37] וְהַמְקַבֵּל דָּמִים בַּחוּץ -**
4 **פָּטוּר; לְפִי שֶׁכָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ אֵינוֹ גְּמַר עֲבוֹדָה,**
5 **וְנֶאֱמַר: אֲשֶׁר יַעֲלֶה עֹלָה אוֹ זָבַח - מַה הַעֲלָאָה**
6 **שֶׁהִיא גְּמַר עֲבוֹדָה, אַף כֹּל שֶׁהוּא גְּמַר עֲבוֹדָה חַיָּבִין**
7 **עָלָיו.**

29) משנה שם קיב: "והוא שיוצק השמן על המנחות והוא מה שנאמר (שם, ו) ויצקת עליה שמן". 30) שבולל הסולת בשמן. 31) "הוא הפותת לחם המנחות, כמו שנאמר (שם) פתות אותה פתים". 32) "הוא נותן המלח למנחה, שנאמר (שם, יג) על כל קרבנך תקריב מלח". 33) "הוא מה שנאמר (במדבר ו, כ) והניף אותם תנופה". 34) "הוא מה שנאמר (שם, ח) והגישה" 35) "הוא המסדר את לחם הפנים על השולחן". 36) [אין הכוונה להטבת הנרות בבוקר, שהרי לדעת רבינו "הדלקת הנרות היא הטבתם". ואם כן הרי היא גמר עבודה, אלא הכוונה להטבת הנרות בערב, שהיא דישונם, והיא אינה גמר עבודה, אלא הכנה להדלקה]. 37) צריך עיון למה לא מנה הקומץ ביחד עם כל עבודות המנחה, יוצק ובולל וכו'.

8 **ז. פָּרָה אֲדֻמָּה שֶׁשְּׂרָפָהּ חוּץ מִמְּקוֹם שְׂרֵפָתָהּ[38], וְכֵן**
9 **שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ שֶׁהִקְרִיבוֹ בַּחוּץ אַחַר שֶׁהִתְוַדָּה עָלָיו**
10 **- פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא יְבִיאֻנוּ**
11 **- כֹּל שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לָבוֹא אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֵין**
12 **חַיָּבִין עָלָיו. אֲבָל קָדָשִׁים פְּסוּלִין שֶׁהָיָה פִּסּוּלָן**
13 **בַּקֹּדֶשׁ, אִם הֶעֱלָה מֵהֶן בַּחוּץ - חַיָּב. כֵּיצַד? כְּגוֹן**
14 **הַלָּן[39] וְהַיּוֹצֵא[40] וְהַטָּמֵא[41] וְשֶׁנִּפְסַל בְּמַחֲשֶׁבֶת**
15 **הָעוֹבֵד[42], שֶׁכֻּלָּן נִשְׂרָפִין כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת**
16 **פְּסוּלֵי הַמִּקְדָּשִׁין, אִם עָבַר וְהֶעֱלָה מֵהֶם בַּחוּץ -**
17 **חַיָּב[43]; שֶׁנֶּאֱמַר: לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ לַה' - כֹּל הַנַּעֲשֶׂה לַה'**
18 **חַיָּבִין עָלָיו, וְאֵלּוּ נַעֲשׂוּ לַשֵּׁם[44].**

38) משנה שם קיב. והיינו חוץ ממקום מערכתה ששחטוה שם. 39) כלומר, עבר עליו הלילה, ולא זרקו את הדם, או שלא הקריבו את הבשר או את האימורים על גבי המזבח. 40) שיצא בשר הזבח חוץ לעזרה. 41) שנטמא הקרבן. 42) כגון מחשבת זמן, או מחשבת מקום, או מחשבת שינוי השם ושינוי בעלים. 43) בברייתא שם: "מנין לרבות פסולין כגון הלן והיוצא והטמא ושנשחט חוץ לזמנו וחוץ למקומו וכו', תלמוד לומר (שם) יביאנו לעשות, כל המתקבל בפתח אוהל מועד חייבין עליו בחוץ". 44) שכל אלו אם עלו למזבח, לא ירדו.

19 **ח. כָּל דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עַל הַעֲלָאָתוֹ בַּחוּץ, כֵּיוָן שֶׁהֶעֱלָה**
20 **מִמֶּנּוּ כַּזַּיִת בַּחוּץ - חַיָּב. בֵּין שֶׁהֶעֱלָה בִּפְנִים תְּחִלָּה**
21 **וְשִׁיֵּר מִמֶּנּוּ כַּזַּיִת וְהֶעֱלָהוּ בַּחוּץ[45], בֵּין שֶׁהִנִּיחַ הַכֹּל**
22 **בִּפְנִים[46] וְלָקַח מִמֶּנּוּ כַּזַּיִת וְהֶעֱלָהוּ בַּחוּץ[47]. אֲבָל אִם**
23 **חָסַר אוֹתוֹ דָּבָר הַקָּרֵב[48] כָּל שֶׁהוּא[49] בִּפְנִים[50], וְהֶעֱלָה**
24 **שְׁאֵרִיתוֹ בַּחוּץ - פָּטוּר.**

45) במשנה שם קט: לדברי הכל. 46) ולא קרבו. 47) שם במשנה מחלוקת תנא קמא ור' אליעזר, והלכה כתנא קמא. 48) אבל אם חסרו השיריים, ולא הדבר הקרב, והקריב הדבר הקרב בשלימותו, בחוץ - חייב, שהרי שיריים שחסרו מקטיר עליהם הקומץ. 49) כגון שנאבד או נשרף. 50) אבל אם נחסר בחוץ, הדבר ספק.

25 **ט. כֵּיצַד? הַקֹּמֶץ[51] אוֹ הַלְּבוֹנָה[52] וְהָאֵמוּרִין**
26 **וְהָעוֹלָה[53] וּמִנְחָה הַנִּשְׂרֶפֶת[54] וְהַנְּסָכִין[55] שֶׁחָסְרוּ**
27 **מִקְצָתָם בִּפְנִים וְהִקְרִיב שְׁאֵרִיתָן בַּחוּץ - פָּטוּר;**
28 **שֶׁהַרֵי נֶאֱמַר: לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ - עַל הַשָּׁלֵם הוּא חַיָּב,**
29 **וְאֵינוֹ חַיָּב עַל הֶחָסֵר. הוֹצִיאוֹ שָׁלֵם וְחָסַר בַּחוּץ**
30 **וְהֶעֱלָהוּ - הַרֵי זֶה סָפֵק[56], לְפִיכָךְ אֵינוֹ לוֹקֶה.**

51) כי מקצת הקומץ מעכב את כולו. 52) וכגון שהתנדב קומץ לבונה בפני עצמו, שאם חסר כל שהוא פסול. או בלבונה הבאה עם המנחה, וחסרה, ולא נשאר בה אלא קורט אחד, שהיא פסולה. 53) דעת רבינו, כי מה שאמרו במשנה שם: "וכולן שחסרו כל שהוא והקריבו בחוץ פטור", מוסב גם על אימורים ועולה המוזכרים במשנה הקודמת "המעלה כזית מן העולה ומן האימורים בחוץ חייב". 54) מנחת כהנים ומנחת כהן משיח ומנחת נסכים. אבל שאר המנחות - נקמצות והשאר נאכל לכהנים. 55) היין והמים. 56) בגמרא שם קי. "איבעיא להו חיסרון דחוץ (הוציאו שלם וחסר בחוץ) שמיה חיסרון או לא שמיה חיסרון", ולא נפשטה.

31 **י. הֶעֱלָה אֵבֶר שֶׁאֵין בּוֹ כַּזַּיִת בָּשָׂר וְהָיָה הָעֵצֶם**
32 **מַשְׁלִימוֹ לְכַזַּיִת - חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְחֻבָּר[57]. הָיָה**
33 **מֶלַח מַשְׁלִימוֹ לְכַזַּיִת - הַרֵי זֶה סָפֵק, לְפִיכָךְ אֵינוֹ**
34 **לוֹקֶה[58]. וְעוֹלָה וְאֵמוּרֶיהָ מִצְטָרְפִין לְכַזַּיִת[59].**

57) שם קז: "איתמר המעלה ואין בו כזית ועצם משלימו לכזית, ר' יוחנן אומר חייב וריש לקיש אמר פטור. ר' יוחנן אמר חייב חיבורי עולין (=הקרבים על המזבח) כעולין וכו', ופסק כר' יוחנן. 58) שם: "בעי רבא המעלה ראש בן יונה שאין בו כזית ומלח משלימו לכזית מהו וכו', תיקו". 59) שם קט. במשנה: "המעלה כזית מן העולה ומן האימורים בחוץ חייב", שהרי כולה כליל (רש"י שם).

35 **יא. הֶעֱלָה וְחָזַר וְהֶעֱלָה - חַיָּב עַל כָּל אֵבֶר וְאֵבֶר[60].**
36 **זָרַק הַדָּם וְהֶעֱלָה הָאֵיבָרִים - חַיָּב שְׁתַּיִם[61], שֶׁהַרֵי**
37 **חָלַק הַכָּתוּב בֵּין מַעֲלָה לְעוֹשֶׂה; שֶׁהַרֵי נֶאֱמַר: אֲשֶׁר**
38 **יַעֲלֶה עֹלָה, וְנֶאֱמַר: לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ. הֶעֱלָה אֵבֶר חָסֵר**
39 **- פָּטוּר[62]; שֶׁנֶּאֱמַר: לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ - עַל הַשָּׁלֵם הוּא**
40 **חַיָּב.**

60) במשנה שם קח. העלה וחזר והעלה וחזר והעלה, חייב על כל עלייה דברי ר' שמעון. ר' יוסי אומר אינו חייב אלא אחת", ואמר ר' יוחנן (שם קח:) כי לא נחלקו אלא באבר

אחד, אבל בארבעה וחמשה אברים - לדברי הכל חייב על כל אבר ואבר. 61) בגמרא שם קז: "אמר ר' אבהו וכו' זרק והעלה לדברי ר' ישמעאל חייב שתיים, לדברי רבי עקיבא אינו חייב אלא אחת, אביי אמר אפילו לדברי רבי עקיבא חייב שתיים, להכי פלגינהו קרא (דברים יב, יד) שם תעלה ושם תעשה". 62) כרבי יוסי לפי פירושו של ר' יוחנן (שם קח:) בחוץ חייב ומר סבר (ר"י) פטור.

יב. שְׁנַיִם שֶׁשָּׁחֲטוּ - פְּטוּרִים. שְׁנַיִם שֶׁאָחֲזוּ בְּאֵבֶר וְהֶעֱלוּהוּ בַּחוּץ - חַיָּבִין; שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יַעֲלֶה עֹלָה - אַפִּלּוּ אִישׁ וָאִישׁ שֶׁהֶעֱלוּ חַיָּבִין.

יג. הַזּוֹרֵק מִקְצָת מַתָּנוֹת[63] בַּחוּץ - חַיָּב. הַמְקַבֵּל דַּם חַטָּאת[64] בְּכוֹס אֶחָד, נָתַן מִמֶּנּוּ בַּחוּץ וְחָזַר וְנָתַן[65] בְּפְנִים[66] - חַיָּב עַל הַנִּתָּן בַּחוּץ, שֶׁהֲרֵי כֻּלּוֹ רָאוּי לִקָּרֵב בִּפְנִים; וְאִם נָתַן מִמֶּנּוּ בִּפְנִים[67] וְחָזַר וְנָתַן בַּחוּץ - פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שִׁירַיִם[68]. אֲבָל אִם קִבֵּל בִּשְׁנֵי כּוֹסוֹת, בֵּין שֶׁנְּתָנָן שְׁנֵיהֶן בַּחוּץ[69], אוֹ אֶחָד בַּחוּץ וְאֶחָד בִּפְנִים[70], אוֹ אֶחָד בִּפְנִים וְאֶחָד בַּחוּץ[71] - הֲרֵי זֶה חַיָּב.

63) אף מתנה ראשונה של דם מדמים הפנימיים, בכלל זה, אף על פי שאין הקרבן כשר בפנים, אלא אם כן קיים כל המתנות כמפורש במשנה זבחים לו: 64) משנה שם קיא: ונקט רבינו "חטאת" כלשון המשנה, אף על פי שהוא הדין לקרבנות אחרים, והמשנה נקטה "חטאת" דווקא, שהרי מפורש בה שאם נתן בפנים וחזר ונתן בחוץ - חייב, וכדעת ר' נחמיה הסובר "שיריים מעכבים" וזה אינו אלא בדמים הפנימיים, ומכיוון שאין דמים פנימיים אלא בקרבן חטאת - נקטה המשנה "חטאת". 65) הוא הדין אם לא נתן אחר כך בפנים, ונקט "ונתן בפנים" אגב הדין הבא "נתן בפנים וחזר ונתן בחוץ". 66) על המזבח. 67) היינו, כל המתנות שבפנים. 68) ואינם מעכבים. ואף על פי שבמשנה שם מפורש שגם באופן זה חייב, - הרי אמרו בגמרא (שם קיב.) כי משנה זו היא כר' נחמיה, אבל לר' עקיבא - גם שיריים הפנימיים אינם מעכבים, ופסק רבינו כמותו. 69) ואם הייתה לו ידיעה בינתיים - חייב שתיים. 70) שם במשנה: "חייב על החיצון והפנימי מכפר". 71) במשנה שם מפורש שהוא פטור, ובגמרא שם קיב. אמרו, כי אפילו ר' נחמיה שאומר "שיריים מעכבים", מודה בזה שפטור, משום שאין שיריים אלא באותו הכוס אבל הכוס השני - האחד עושה מחבירו דיחוי.

יד. הַקֹּמֶץ וְהַלְּבוֹנָה[72] שֶׁל מִנְחָה שֶׁהִקְרִיב אֶחָד מִהֶן בַּחוּץ[73], אוֹ הִקְרִיב הָאֶחָד בִּפְנִים וְהַשֵּׁנִי בַּחוּץ - חַיָּב[74]. וְכֵן שְׁנֵי בָּזִיכֵי לְבוֹנָה שֶׁל לֶחֶם הַפָּנִים[75] שֶׁהִקְרִיב אֶחָד מֵהֶן בַּחוּץ[76], אוֹ אֶחָד בִּפְנִים וְהַשֵּׁנִי בַּחוּץ - חַיָּב[77].

72) שמעכבים זה את זה. 73) כתנא קמא (שם קי. במשנה) ולא כר' אליעזר הסובר כי מכיוון שהם מעכבים זה את זה - אינו חייב עד שיקריב שניהם. 74) שם במשנה, ובזה ר' אליעזר מודה, כיוון שכבר הקריב הראשון בפנים. 75) לחם הפנים היה ערוך בשני סדרים: שש חלות בכל סדר, ובצד כל מערכה נותנים כלי שיש בו קומץ לבונה, וכלי זה הוא הנקרא בזך, נמצאו שני קומצי לבונה בשני הבזיכין. ואין הכהנים אוכלים לחם הפנים עד שיקטירו שני בזיכי לבונה על האש. 76) ואף כי שני הבזיכין מעכבים זה את זה, אין צריך שיקריב את שניהם כדי להתחייב על העלאת חוץ, וכתנא קמא (שם במשנה) ולא כר' אליעזר הסובר כי מכיוון ששניהם מעכבים זה את זה - אינו חייב עד שיקריב שניהם. 77) וגם ר' אליעזר מודה בזה.

טו. מִי שֶׁשָּׁחַט קָדְשִׁים בַּזְּמַן הַזֶּה וְהֶעֱלָם חוּץ לָעֲזָרָה[78] - חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָאוּי לִקָּרֵב בִּפְנִים; שֶׁהֲרֵי מֻתָּר לְהַקְרִיב אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בַּיִת, מִפְּנֵי שֶׁקְּדֻשָּׁה רִאשׁוֹנָה קְדֻשָּׁה לִשְׁעָתָהּ וְקִדְּשָׁה לֶעָתִיד לָבוֹא.

78) כרבי יוחנן בזבחים קז: ושם אמרו: "המעלה בזמן הזה, רבי יוחנן אמר חייב - קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא". ולא נזכרה שחיטה בחוץ, אלא העלאה בלבד, וכתבו התוספות (שם נט. דיבור המתחיל עד) שעל שחיטה פטור, לפי שאינו ראוי לפתח אהל מועד, שהרי אין מקריבין אלא אם יש מזבח, ואם כן מה שכתב רבינו "מי ששחט" אין כוונתו לחייבו גם על השחיטה, אלא כתב כן, לפי שכן הוא הדרך: לשחוט ולהקריב, שהרי אי אפשר להקריב מחיים, ועיין משנה למלך.

טז. הַשּׁוֹחֵט קָדְשֵׁי נְכָרִים[79] בַּחוּץ - חַיָּב. וְכֵן הַמַּעֲלֶה אוֹתָן בַּחוּץ[80]. וְהַנְּכָרִים מֻתָּרִין לְהַקְרִיב עוֹלוֹת לַשֵּׁם בְּכָל מָקוֹם[81]. וְהוּא שֶׁיַּקְרִיבוּ בַּבָּמָה שֶׁיִּבְנוּ[82]. וְאָסוּר לְסַיְּעָן[83] וְלַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוּתָן[84], שֶׁהֲרֵי נֶאֱסַר עָלֵינוּ לְהַקְרִיב בַּחוּץ. וּמֻתָּר לְהוֹרוֹת לָהֶם וּלְלַמְּדָם הֵיאַךְ יַקְרִיבוּ[85] לְשֵׁם הָאֵל בָּרוּךְ הוּא.

79) כי מקבלים מהגויים עולות להקריבן למזבח. 80) חייב, שהרי הושוו העלאה ושחיטה. 81) ברייתא שם קטז: "דבר אל בני ישראל (ויקרא יז, ב), בני ישראל מצווין על שחוטי חוץ ואין הגויים מצווין על שחוטי חוץ". 82) שם בברייתא: "לפיכך כל אחד ואחד בונה במה לעצמו ומקריב עליה כל מה שירצה". וראה שם קח: ולמעלה הלכה א, כי אין העלאה בלא בנין, שנאמר (בראשית ח, כ) "ויבן נח מזבח לה'". 83) שם: "אמר רב יעקב בר אחא אמר רב אסי אסור לסייען ולעשות שליחותן". 84) אף בעבודה כזו שאין חייבים עליה בחוץ (תוספות שם דיבור המתחיל אסור). 85) שם: "אמר רבה ולאורינהו שרי".

סְלִיקוּ לְהוּ הִלְכוֹת מַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

יום שני י"א כסלו ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת תְּמִידִין וּמוּסָפִין

יֵשׁ בִּכְלָלָן תְּשַׁע עֶשְׂרֵה מִצְוֹת. שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מִצְוֹת

עֲשֵׂה, וְאַחַת מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פְּרָטָן: א) לְהַקְרִיב שְׁנֵי כְּבָשִׂים בְּכָל יוֹם עוֹלוֹת. ב) לְהַדְלִיק אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּכָל יוֹם. ג) שֶׁלֹּא לְכַבּוֹתָהּ. ד) לְהָרִים אֶת הַדֶּשֶׁן בְּכָל יוֹם. ה) לְהַקְטִיר קְטֹרֶת בְּכָל יוֹם. ו) לְהַדְלִיק נֵרוֹת בְּכָל יוֹם. ז) שֶׁיַּקְרִיב כֹּהֵן גָּדוֹל מִנְחָה בְּכָל יוֹם, וְהִיא הַנִּקְרֶאת חֲבִתִּין. ח) לְהוֹסִיף שְׁנֵי כְּבָשִׂים עוֹלוֹת בְּשַׁבָּת. ט) לַעֲשׂוֹת לֶחֶם הַפָּנִים. י) מוּסַף רָאשֵׁי חֳדָשִׁים. יא) מוּסַף הַפֶּסַח. יב) לְהַקְרִיב עֹמֶר הַתְּנוּפָה. יג) מוּסַף עֲצֶרֶת. יד) לְהָבִיא שְׁתֵּי הַלֶּחֶם עִם הַקָּרְבָּנוֹת הַבָּאוֹת בְּגִלַּל הַלֶּחֶם בְּיוֹם עֲצֶרֶת. טו) מוּסַף רֹאשׁ הַשָּׁנָה. טז) מוּסַף יוֹם צוֹם. יז) מוּסַף חֶג. יח) מוּסַף שְׁמִינִי עֲצֶרֶת. יט) לִסְפֹּר כָּל אִישׁ וָאִישׁ שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת מִיּוֹם הַקְּרָבַת הָעֹמֶר.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) תתבאר בו מצות הקרבת שני תמידים בכל יום, ואימתי זמן הקרבתם.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה[2] לְהַקְרִיב שְׁנֵי כְּבָשִׂים עוֹלוֹת בְּכָל יוֹם[3], וְהֵם הַנִּקְרָאִים תְּמִידִין, אֶחָד בַּבֹּקֶר[4] וְאֶחָד בֵּין הָעַרְבַּיִם[5]; שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָמִיד וְגוֹמֵר[6].

2) יש אומרים שמברכין על מצוה זו (מעשה רוקח). וראה במשנה־למלך מעשה הקרבנות פ"א הלכה א. (ועיין רש"י עירובין נ. ד"ה והרי מעשר). 3) ראה בספר המצוות, עשה לט. 4) ראה להלן הלכה ב, אימתי זמן שחיטתו. 5) ראה להלן הלכה ג, זמן שחיטתו. 6) "את הכבש אחד תעשה בבוקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים" (שם, ד).

ב. וְאֵימָתַי זְמַן שְׁחִיטָתָן? שֶׁל בֹּקֶר שׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ קֹדֶם שֶׁתַּעֲלֶה הַחַמָּה, מִשֶּׁיֵּאוֹר פְּנֵי כָּל מִזְרָח[7]. וּפַעַם אַחַת דָּחֲקָה הַשָּׁעָה אֶת הַצִּבּוּר בְּבֵית שֵׁנִי[8], וְהִקְרִיבוּ תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר בְּאַרְבַּע שָׁעוֹת בַּיּוֹם.

7) כמתיא בן שמואל (יומא כח. ותמיד ל.) שאומר – "האיר פני כל המזרח עד שהוא בחברון, והוא אומר הן", "כלומר, שיאיר כל המזרח לא שיתחיל האור בנקודה ממנו, ולפיכך אומרים לו העומדים בקרקע העזרה, הגיע האור לפי ראות עיניך עד חברון אמר להם הין, ואז שוחטין התמיד וכו' וכבר הקדמנו וכו' שהלכה כרבי מתיא בן שמואל" (פירוש המשנה בתמיד). אבל לפני כן השחיטה פסולה, שהרי אין שוחטין זבחים אלא ביום (ראה למעלה שם פ"ד ה"א ובמגילה כ:). ומשום "זריזין מקדימין למצוות" (ראה פסחים ד.) – היו מקריבין אותו מיד עם הגיע הזמן הכשר. 8) ראה עדיות פ"ו משנה א "רבי יהודה בן בבא העיד חמשה דברים, שממאנים את הקטנות וכו' ועל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות", וזה היה "בימי מלכות יון, שהיו משלשלים להם שתי קופות של זהב והעלו להם שני טליים. פעם אחת שלשלו להם שתי קופות של זהב, והיו מעלין להם שני גדיים, באותה שעה האיר הקב"ה את עיניהם ומצאו שני טליים מבוקרים בלשכת הטלאים, על אותה שעה העיד ר' יודה בר בבא על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות" (ירושלמי ברכות פ"ד הלכה א, ועיין בפירוש המשנה בעדיות שם).

ג. תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם שׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ מִשֶּׁיַּאֲרִיךְ הַצֵּל וְיִרָאֶה לַכֹּל שֶׁהֶאֱרִיךְ[9], וְהוּא מִשֵּׁשׁ וּמֶחֱצָה[10] וָמַעְלָה, עַד סוֹף הַיּוֹם[11]. וְלֹא הָיוּ שׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ בְּכָל יוֹם אֶלָּא בִּשְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה, וְקָרֵב בְּתֵשַׁע וּמֶחֱצָה[12]. וְלָמָּה מְאַחֲרִין אוֹתוֹ שְׁתֵּי שָׁעוֹת אַחַר תְּחִלַּת זְמַן שְׁחִיטָתוֹ? מִפְּנֵי הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁל יְחִידִים אוֹ שֶׁל צִבּוּר[13]. לְפִי שֶׁאָסוּר לְהַקְרִיב[14] קָרְבָּן כְּלָל קֹדֶם תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר[15], וְלֹא שׁוֹחֲטִין קָרְבָּן אַחַר תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם[16]; חוּץ מִקָּרְבַּן פֶּסַח לְבַדּוֹ[17], שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיַּקְרִיבוּ כָּל יִשְׂרָאֵל פִּסְחֵיהֶן בִּשְׁתֵּי שָׁעוֹת.

~ נקודות משיחות קודש ~

"ולמה מאחרין אותו (את תמיד של בין הערביים) שתי שעות אחר תחילת זמן שחיטתו, מפני קרבנות של יחידים או של ציבור".

והנה מאיחור זמן התמיד, ישנו לימוד הוראה עד כמה יש להתחשב במצבו של כל אחד ואחד מישראל ואפילו יחיד, שהרי בסיבת האיחור כתב הרמב"ם שהוא מפני הקרבנות של יחידים או של ציבור, והקדים יחידים לציבור, שכן רוב הקרבנות שבגללם נדחה התמיד הם של יחידים, כי לקרבנות הציבור יש זמנים קבועים, והגע בעצמך עד כמה גדלה מעלתו של כל יהודי יחיד, שבשבילו דוחים את קרבן התמיד של בין הערביים, שעניינו לכפר על כל העוונות שנעשו במהלך היום, ובו תלויה כפרת כלל בני ישראל, אעפ"כ כיון שאדם יחידי עלול לאחר בהבאת קרבנו במשך שעה אחת, דוחים את קרבן התמיד כל יום ויום במשך שעתיים כדי להבטיח שהיחיד לא יאחר להקריב את קרבנו.

ומה שאין זה שייך בקרבן פסח "חוץ מקרבן פסח לבדו", יש לבאר בפנימיות העניינים שהרי עניינו של הפסח הוא קפיצה ודילוג, היינו עבודת התשובה למעלה מסדר והדרגה, ומובן שבמצב כזה אין החשש "שמא יאחר" כי כללות עניין התשובה הוא ב"שעתא חדא וברגעא חדא".

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן מ)

9) שהרי לפני הצהרים, שהמש בצד מזרח, נוטה הצל למערב. ואילו אחר הצהרים, שהשמש נוטה למערב, הצל נוטה למזרח. ובאמצע היום אין הצל נוטה לא לכאן ולא לכאן אלא הוא תחתיו של המיצל. ומשעה שהצל מתחיל להאריך, כלומר, שמתחיל לנטות לצד מזרח, ונראה לכל שהאריך אז הוא זמן שחיטת התמיד של בין הערביים. וכן הוא בפסחים נח. "אלא אמר רבא, מצוותו דתמיד משינטו צללי ערב, אי טעמא דאמר קרא בין הערביים, מעידנא דמתחיל שמשא למערב וכו' מוקמינן ליה אדינא בשש

ומחצה". וראה רש"י שם ד"ה אלא אמר רבא, וראה גם בפירוש המשנה לרבינו, פסחים שם. 10) ברכות כו: 11) בברכות שם: "ומפני מה אמרו תפלת מנחה עד הערב, שהרי תמיד של בין הערביים קרב והולך עד הערב". 12) משנה בפסחים שם: "תמיד נשחט בשמונה ומחצה, וקרב בתשעה ומחצה". 13) שם בגמרא: "אמר רבא, מצוותו דתמיד משינטו צללי ערב וכו' הילכך בשאר ימות השנה דאיכא נדרים ונדבות, דרחמנא אמר (ויקרא ו, ה) והקטיר עליה (=על תמיד של שחר) חלבי השלמים, ואמר מר (שם נט:) עליה השלם כל הקרבנות כולם, מאחרינן ליה תרתי שעי, ועבדינן ליה בשמונה ומחצה". 14) להלן לגבי "אחר תמיד של בין הערביים", כתב "ולא שוחטין". וכאן דקדק וכתב "שאסור להקריב", שלגבי "קודם תמיד של שחר" לא נאסרה שחיטה שאינה עבודה, אבל אחר תמיד של שחר – אסור גם לשחוט, לפי שלא יוכל לזרוק, ויבוא לידי פסול (משנה־למלך). 15) שם נח: "תנו רבנן, מנין שלא יהא דבר קודם לתמיד של שחר, תלמוד־לומר (ויקרא שם) וערך עליה (= על תמיד של שחר) העולה. מאי תלמודא, אמר רבא, העולה עולה ראשונה". ואין זה טעם למה שכתב כאן, שמאחרים אותו, אלא למה שכתב למעלה (הלכה ב) שמקדימים לשחטו משיאור פני כל המזרח (מעשה רוקח). 16) שם בפסחים: "ומנין שאין דבר קרב אחר תמיד של בין הערביים, תלמוד־לומר (שם) והקטיר עליה חלבי השלמים, עליה (= על תמיד של שחר) השלם כל הקרבנות כולן". 17) צ"ל "מערב פסח לבדו", וזה מוסב למה שאמר למעלה, שמאחרים את התמיד עד שמונה שעות ומחצה, ועל זה אמר שבערב פסח אינו כן, אלא מקדימים את התמיד (כדלהלן הלכה ה), לפי שאין שוחטים את הפסח אלא אחר התמיד (להלן שם). ואם ישחטו התמיד בשמונה ומחצה ויקריבוהו בתשע ומחצה, לא יספיקו כל ישראל לעשות פסחיהם (הר המוריה. וראה בלחם־משנה ובצל"ח לפסחים נט.).

1 **ד. אֵין שׁוֹחֲטִין אֶת הַפֶּסַח אֶלָּא אַחַר תָּמִיד שֶׁל בֵּין**
2 **הָעַרְבַּיִם[18]. וְכֵן מְחֻסְּרֵי כִּפּוּרִים[19] מַקְרִיבִין כַּפָּרָתָן**
3 **אַחַר תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר[20],**
4 **כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ טְהוֹרִין לֶאֱכֹל פִּסְחֵיהֶן לָעֶרֶב.**

18) פסחים נח. במשנה. ובברייתא שם נח: נט. "תמיד קודם לפסח וכו', יאוחר דבר שנאמר בו בערב ("תזבח את הפסח בערב", דברים טז, ו) ובין הערבים (שמות יב, ו), לדבר שלא נאמר בו ערב אלא בין הערבים (במדבר כח, ד) בלבד". 19) הזב, הזבה, היולדת והמצורע. שכל אחד מהן אע"פ שטהר מטומאתו וטבל והעריב שמשו, עדיין הוא חסר ולא גמרה טהרתו כדי לאכול בקדשים, עד שיביא קרבנו, וקודם שיביא כפרתו אסור הוא לאכול בקדשים" (פ"א מהלכות מחוסרי כפרה הלכה א). וכגון ששכחו ביום השמיני להביא קרבנם עד שהקריבו התמיד של בין הערביים. 20) כתנא־קמא בברייתא שם נט. כי רק ביום ארבעה עשר בניסן הותר למחוסר כפרה להקריב קרבנו לאחר הקרבת תמיד של בין הערביים, שמצות־עשה של קרבן פסח (שאי־אפשר להביאו אלא לאחר שיביא כפרתו) שיש בה כרת דוחה את ה'עשה' של השלמה (=עליה השלם, ראה למעלה הלכה ג) שאין בה כרת. אבל בשאר ימות השנה, שאין שם כרת, אינו מקריב לאחר תמיד של בין הערביים.

5 **ה. עַרְבֵי פְּסָחִים, בֵּין בְּחֹל בֵּין בְּשַׁבָּת, הָיָה הַתָּמִיד**
6 **נִשְׁחָט בְּשֶׁבַע וּמֶחֱצָה וְקָרֵב בִּשְׁמוֹנֶה וּמֶחֱצָה[21], כְּדֵי**
7 **שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם פְּנַאי לִשְׁחֹט פִּסְחֵיהֶם[22]. וְאִם חָל עֶרֶב**
8 **פֶּסַח לִהְיוֹת עֶרֶב שַׁבָּת - הָיוּ שׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ בְּשֵׁשׁ**
9 **וּמֶחֱצָה[23], בִּתְחִלַּת זְמַנּוֹ[24], וְקָרֵב בְּשֶׁבַע וּמֶחֱצָה, כְּדֵי**
10 **שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם רֶוַח לִצְלוֹת קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס שַׁבָּת[25].**

21) שם נח. במשנה. 22) שם בגמרא. 23) משנה שם. 24) ראה למעלה הלכה ג. 25) שם בגמרא: "חל ערב פסח להיות ערב שבת, דאיכא נמי צלייתו דלא דחי שבת, מוקמינן ליה אדיניה בשש ומחצה".

11 **ו. [26]אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שׁוֹחֲטִין אַחַר תָּמִיד שֶׁל בֵּין**
12 **הָעַרְבַּיִם, [27]מַקְטִירִין כָּל דָּבָר הָרָאוּי לְהַקְטָרָה כָּל**
13 **הַיּוֹם[28]. וּמַקְטִירִין אֵיבְרֵי עוֹלוֹת וְהָאֵמוּרִין[29] עַד חֲצִי**
14 **הַלַּיְלָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת[30]. וְאֵיבָרִין**
15 **וְאֵמוּרִין שֶׁלֹּא נִתְאַכְּלוּ[31], בֵּין מִן הַתָּמִיד בֵּין מִשְּׁאָר**
16 **הַקָּרְבָּנוֹת - מְהַפְּכִין בָּהֶן כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר[32];**
17 **שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר.**

26) בדפוסים חדשים, מתחילה כאן הלכה ו, אבל בדפוס רומי אין כאן סימן הפסק. ונראה שהמלים "אע"פ שאין שוחטין אחר תמיד של בין הערבים" שייכות להלכה ה. וזה פירושם: אע"פ שאין שוחטין וכו' בין הערביים, ואם כן אם מקדימים התמיד לשש ומחצה לא יוכלו לשחוט אחריו נדרים ונדבות (ראה למעלה הלכה ג) – לא התחשבו בזה, בכדי לתת שהות לצלות הפסח קודם השבת (הר המוריה, וראה להלן). 27) כאן מתחילה הלכה ו. וכן נכון. שהרי לפי הנוסחא שלנו יוצא שבהקטרה אין 'עשה' של השלמה, וזה לא יתכן, שהרי כל עיקר הפסוק אינו אלא בהקטרה, שנאמר "והקטיר עליה חלבי השלמים", וכן כתבו התוספות במנחות מט: . וראה בהר המוריה. 28) היינו לאחר שהקטירו התמיד, שאם לא כן, ישנה ה'עשה' של השלמה, ראה למעלה. 29) שמן הדין מעלין אותן כל הלילה, ראה בפ"ד מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ב. 30) שם: "כדי להרחיק מן הפשיעה". 31) כלומר, לא נשרפו באש. 32) עיין יומא כ. כ: וכיון שכבר היו על המזבח מלפני חצות, לא גזרו עליהם חכמים אחר חצות.

18 **ז. אֵיבָרִים שֶׁל תָּמִיד דּוֹחִין אֶת הַטֻּמְאָה[33], וְאֵין דּוֹחִין**
19 **אֶת הַשַּׁבָּת[34]. אֶלָּא בְּעֶרֶב שַׁבָּת בִּלְבַד[35] מַקְטִירִין**
20 **אֵיבְרֵי תָּמִיד שֶׁל עֶרֶב שַׁבָּת. שֶׁהַתָּמִיד - תְּחִלָּתוֹ דּוֹחֶה**
21 **שַׁבָּת[36], וְסוֹפוֹ אֵינוֹ דּוֹחֶה[37]. חֶלְבֵי שַׁבָּת[38] קְרֵבִין**
22 **בְּלֵילֵי יוֹם טוֹב, אִם חָל יוֹם טוֹב לִהְיוֹת בְּמוֹצָאֵי**
23 **שַׁבָּת[39], אֲבָל אֵין קְרֵבִין בְּלֵילֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים[40];**
24 **שֶׁנֶּאֱמַר: עֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ - וְלֹא עוֹלַת שַׁבָּת זוֹ**
25 **בְּשַׁבָּת אַחֶרֶת[41], וְלֹא עוֹלַת חֹל בְּיוֹם טוֹב[42].**

33) כרבא לדעת רב הונא (יומא מו.), שכיון שנעשה

בטומאה, אף הקטרתו דוחה את הטומאה (שם מו:). 34) כלומר, איברי התמיד של ערב שבת אין מקריבין אותן בליל שבת, שכיון שתחילתו לא דחה את השבת, שהרי נעשה בערב שבת, גם הקטרתו אינה דוחה את השבת (יומא שם לדעת רבא). 35) כלומר, ולא בליל שבת. 36) כלומר, תמיד של שבת נשחט בשבת ונקרב בשבת. 37) כלומר, תמיד של ערב שבת שלא נקרב בערב שבת - אסור להקריבו בשבת. 38) החלבים של הקרבנות שהקריבו בשבת. 39) ראה שבת כד: קיד. ופסחים נט: 40) שבת קיד: כרבי עקיבא, ולא כרבי ישמעאל. והמדובר כשחל יום הכיפורים ביום א' בשבת, ובזמן שמקדשים על פי הראיה, כמפורש בפ"ח מהלכות עירובין הלכה י. 41) שם: "רבי עקיבא אומר, עולת שבת בשבתו, לימד על חלבי שבת שקרבים ביום־טוב. יכול אף ביום הכיפורים, תלמוד־לומר בשבתו", ומפרש רש"י "וי"ו מיעוטא הוא, בשבתו ולא בשבת אחרת". 42) שבת כד: ופסחים נט: "אביי אמר, אמר קרא (שם) "עולת שבת בשבתו, ולא עולת חול בשבת, ולא עולת חול ביום־טוב".

1 **ח. אַרְבָּעָה עָשָׂר[43] שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - מַקְטִירִין**
2 **חֶלְבֵי הַפְּסָחִים בְּלֵילֵי יוֹם טוֹב, מִפְּנֵי שֶׁהֵם כְּחֶלְבֵי**
3 **שַׁבָּת[44].**

43) בניסן. 44) פסחים נט: וכן כתב גם בפ"א מהלכות קרבן פסח הלכה ח: "ומקטירין חלבי פסחים כל הלילה וכו' כשחל ארבעה עשר להיות בשבת, שהרי חלבי שבת קרבין ביום־טוב, אבל אם חל ארבעה עשר להיות בחול, אין מקטירין חלבי חול ביום־טוב".

4 **ט. אֵין פּוֹחֲתִין[45] מִשִּׁשָּׁה טְלָאִים[46] הַמְּבֻקָּרִין[47]**
5 **בְּלִשְׁכַּת הַטְּלָאִים[48] שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ. וְיִהְיוּ מוּכָנִים קֹדֶם**
6 **יוֹם הַקְּרָבָה בְּאַרְבָּעָה יָמִים[49]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ**
7 **מְבַקְּרִין אוֹתוֹ מִתְּחִלָּה, לֹא הָיוּ שׁוֹחֲטִין אֶת הַתָּמִיד**
8 **עַד שֶׁמְּבַקְּרִין אוֹתוֹ שְׁנַיָּה קֹדֶם שְׁחִיטָה לְאוֹר**
9 **הָאֲבוּקוֹת[50]. וּמַשְׁקִין אוֹתוֹ מַיִם בְּכוֹס שֶׁל זָהָב[51], כְּדֵי**
10 **שֶׁיִּהְיֶה נוֹחַ לְהֶפְשֵׁט[52].**

45) משנה בערכין יג. 46) לצורך התמידים. 47) "ר"ל שבקרו אותן ופשפשו במומין להכין אותן לשחיטה" (רבינו בפירוש המשנה שם). 48) ארבע לשכות היו בבית המוקד, ואחת מהן לשכת הטלאים (פ"ה מהלכות בית הבחירה הלכה י). 49) כי התמיד טעון ביקור ארבעה ימים קודם השחיטה, שנאמר בתמיד (במדבר כח, ב) "תשמרו להקריב לי במועדו", ונאמר בפסח (שמות יב, ו) "והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחודש", מה להלן טעון ביקור ארבעה ימים קודם שחיטה, אף כאן טעון ביקור ארבעה ימים קודם שחיטה (ברייתא שם). וראה בפירוש המשנה שם שנראה מסוף דבריו כי צריך ארבעה ימים מלבד יום השחיטה (הר המוריה, ועיין לחם־משנה). 50) משנה בתמיד ל: 51) במשנה תמיד שם. "והיו משקין אותו בכוס של זהב, להראות עשירות ויכולת (כי) אין עניות במקום עשירות" (רבינו בפירוש המשנה שם). 52) כן כתב גם בפירוש המשנה שם: "לפי שזה ממהר להפשיטו כמו שנתבאר בביצה" (דף מ. במשנה: "משקין ושוחטין את הבייתות", ובגמרא שם "משום סירכא דמשכא", כלומר, שתהא נוחה להפשיטה (רש"י שם). אבל בפירוש המשנה לביצה שם, כתב רבינו: "כי ההשקאה קודם שחיטה יתיר ריאתה. ואם יש שם סירכא חלושה, נשמטת ונכרתת". וראה בהר המוריה כאן).

11 **י. כְּמַעֲשֵׂה תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, כָּךְ מַעֲשֵׂה תָּמִיד שֶׁל בֵּין**
12 **הָעַרְבַּיִם[53]. וְהַכֹּל כְּמַעֲשֵׂה הָעוֹלָה שֶׁכָּתַבְנוּ בְּמַעֲשֵׂה**
13 **הַקָּרְבָּנוֹת[54]. וְלֹא הָיוּ כּוֹפְתִין אֶת הַטָּלֶה[55], שֶׁלֹּא יְחַקּוּ**
14 **אֶת הַמִּינִין[56], אֶלָּא אוֹחֲזִין יָדָיו וְרַגְלָיו בִּידֵיהֶן[57]. וְכָךְ**
15 **הָיְתָה עֲקִידָתוֹ: רֹאשׁוֹ לְדָרוֹם[58] וּפָנָיו לְמַעֲרָב[59].**

53) כן פשוט בכמה מקומות (הר המוריה). שהרי נאמר (במדבר שם, ד) את הכבש אחד תעשה בבוקר, ואת הכבש השני תעשה בין הערביים — משמע ששניהם שווים (קרית ספר). 54) בפ"ו. שהרי נאמר בה "עולת תמיד" (קרית ספר). וכן מבואר בפ"ד דתמיד, ודלא כר' שמעון איש המצפה (יומא יד:), שהיה משנה בזריקת דם התמיד מבזריקת העולה (אור שמח). 55) משנה תמיד שם. 56) בגמרא תמיד לא: "רב הונא ורב חסדא: חד אמר משום בזיון קדשים, וחד אמר משום דמהלך בחוקי העמים" (כן הוא לפנינו, אבל רבינו גרס "בחוקי המינים", וכן הביא הכסף־משנה). 57) בגמ' שם "תנא, יד ורגל כעקידת יצחק בן אברהם". וכתב המפרש שם (וכן הסמ"ג עשין קצב, וכ"ה ברבינו גרשום ובפי' הראב"ד) שלא כפתו אותו ארבע רגלים, אלא יד ורגל בלבד. אבל רבינו מפרש שלא היו כופתין אותו וכו' אבל היו אוחזין ידו ורגלו בלבד, והוא מה שאמרו עקידת יד ורגל כיצחק בן אברהם (פירוש המשנה שם, וכן כוונתו כאן) וכן נראה מלשון המשנה (תמיד שם) "מי שזכו באברים אוחזים בו" ('תוספות יום טוב' שם). 58) לדרום המזבח. תמיד שם במשנה. וכן הוא ביומא לו: במשנה. ואמרו בגמרא (שם לז.) כי לא העמידוהו כשזנבו למזרח וראשו למערב, שמא ירביץ גללים לצד המזבח. 59) לפי שנאמר (ויקרא א, יא) ושחט אותו לפני ה' (המפרש בתמיד שם).

16 **יא. תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר הָיָה נִשְׁחָט עַל קֶרֶן צְפוֹנִית**
17 **מַעֲרָבִית שֶׁל בֵּית הַמִּטְבָּחַיִם עַל טַבַּעַת שְׁנִיָּה[60]; וְשֶׁל**
18 **בֵּין הָעַרְבַּיִם - עַל קֶרֶן צְפוֹנִית מִזְרָחִית מִמֶּנָּה עַל**
19 **טַבַּעַת שְׁנִיָּה[61], כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה כְּנֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ[62]. דִּבְרֵי**
20 **קַבָּלָה הֵן, שֶׁיִּהְיוּ נִשְׁחָטִין כְּנֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ.**

60) תמיד פ"ד משנה א. וראה למעלה פ"ה מהלכות בית הבחירה הלכה יד, כי "בצד מקום השולחנות מקום הטבעות עשרים וארבע אמה, ושם שוחטין את הקדשים". ושחטוהו על הטבעת השניה ולא על הטבעת הראשונה, מפני שמעולם לא יצאה חמה בקרן צפונית מזרחית, ולא שקעה בקרן מערבית צפונית (עירובין נו.) לפיכך, כשם שהחמה מופלגת קצת מהקרנות בזריחתה ובשקיעתה, כך מפליגין שחיטת התמיד מקרנות של צפון המזבח (רז"ה ביומא סב: וראה בתפארת ישראל לתמיד שם). 61) גם זה שם בתמיד, אבל בספרי פנחס (לבמדבר כ, ג), אמרו להיפך, כי

תמיד של שחר נשחט על קרן צפונית מזרחית, ואילו תמיד של בין הערביים נשחט על קרן צפונית מערבית. 62) בגמ' תמיד לא: על דברי במשנה: "מנא הני מילי, אמר רב חסדא, דאמר קרא (במדבר שם) שנים ליום, כנגד היום (=נגד השמש, "כמו שנאמר ביחזקאל ל, יח, ובתחפנחס חשך היום" – רבינו בפיה"מ תמיד שם), תניא נמי הכי, שנים ליום כנגד היום, אתה אומר נגד היום או אינו אלא חובת היום, כשהוא אומר (במדבר שם ד) את הכבש אחד תעשה בבוקר, ואת הכבש השני תעשה בין הערביים, הרי חובת היום אמור. הא מה אני מקיים שנים ליום, נגד היום. הא כיצד, תמיד של שחר היה נשחט על קרן צפונית מערבית (שבבוקר החמה זורחת ממזרח וכותלי המזרח מאפילים, לכך היה צריך להרחיק מן המזרח למערב) על טבעת שניה. ושל בין הערביים היה נשחט על קרן צפונית מזרחית על טבעת שניה (שבערב חמה בצד מערב וכותלי מערב מאפילין, לכך צריך להרחיק מן המערב למזרח שיהיה נגד השמש).

יב. טָעוּ אוֹ שָׁגְגוּ, אֲפִלּוּ הֵזִידוּ, וְלֹא הִקְרִיבוּ תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר - יַקְרִיבוּ תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם[63]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁנִּתְחַנֵּךְ הַמִּזְבֵּחַ; אֲבָל הָיָה מִזְבֵּחַ חָדָשׁ שֶׁעֲדַיִן לֹא קָרַב עָלָיו כְּלוּם - לֹא יַקְרִיבוּ עָלָיו תְּחִלָּה בֵּין הָעַרְבַּיִם[64]; שֶׁאֵין מְחַנְּכִין מִזְבַּח הָעוֹלָה אֶלָּא בְּתָמִיד שֶׁל שַׁחַר[65].

63) מנחות מט. במשנה וכדעת תנא־קמא, ולא כר' שמעון האומר שאלו שהזידו אינם יכולים להקריב בערב. 64) מנחות נ. גם לדעת תנא־קמא של ר' שמעון, שאף הוא לא נחלק אלא בשנתחנך המזבח (שם). 65) משנה במנחות שם.

יום שלישי י"ב כסלו ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר בו רבינו שמצות־עשה להיות אש יקודה תמיד על גבי המזבח, ומצות העלאת שני גזרי עצים עם תמיד של שחר.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִהְיוֹת אֵשׁ יְקוּדָה[2] עַל הַמִּזְבֵּחַ תָּמִיד[3], שֶׁנֶּאֱמַר: אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ[4]. אַף עַל פִּי שֶׁהָאֵשׁ יָרְדָה מִן הַשָּׁמַיִם[5], מִצְוָה לְהָבִיא אֵשׁ מִן הַהֶדְיוֹט[6], שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים[7] אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ.

2) יוקדת, בוערת. 3) ראה ב'ספר המצוות' עשה כט. 4) וזוהי מערכה שלישית שהיא לקיום האש, ראה להלן ה"ד. וכן הוא ב'ספר המצוות' שם. אולם ביומא מה, א - למדו מערכה של קיום האש ממה שנאמר (שם שם, ה) "והאש על המזבח תוקד בו", וכן כתב רבינו להלן ה"ה (לחם־משנה). 5) שנאמר (שם ט, כד) "ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח את העולה ואת החלבים" ('קרית ספר'). 6) כלומר, אש שנבראה בעולם הזה, יומא כא, ב. נג, א. עירובין סג, ב. ו'סיפרא' ויקרא, דיבורא דנדבה פ"ה ה"י. 7) צ"ל "הכהן".

ב. בַּבֹּקֶר עוֹרְכִין עֵצִים[8], וְעוֹרְכִין בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ מַעֲרָכָה גְּדוֹלָה שֶׁל אֵשׁ[9], שֶׁנֶּאֱמַר: וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר[10]. וְכֵן מִצְוָה לְהַעֲלוֹת שְׁנֵי גְזָרִים[11] שֶׁל עֵץ עִם תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר יוֹתֵר עַל עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה[12], שֶׁנֶּאֱמַר: וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר. וְכֵן מוֹסִיפִין שְׁנֵי גְזָרִים עִם תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם[13], שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָרְכוּ עֵצִים עַל הָאֵשׁ; מִפִּי הַשִּׁמּוּעָה לָמְדוּ[14], שֶׁבְּתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם הַכָּתוּב מְדַבֵּר[15].

8) כלומר, מסדרים עצים בראש המזבח בבוקר. אבל ביומא כז, ב - מפורש שסידור המערכה כשר בלילה, שהרי למדוהו (שם לג.) ממה שנאמר (ויקרא ו, ב) "היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה" – "זו מערכה גדולה", וראה להלן בהלכה זו ובה"ה. 9) כלומר, מבערים העצים הנ"ל ועושים מערכה גדולה של אש, וזו היא מערכה ראשונה, ראה להלן ה"ד. 10) ביומא כו, ב - למדו מפסוק זה סידור שני גזרי עצים (וכדברי רבינו להלן בסמוך), ואילו מערכה גדולה למדו מהפסוק הנ"ל "היא העולה וגו'". 11) שתי בקיעות עצים, אמה אורכן ואמה רחבן, ועוביין כמחק גדיש של סאה (למעלה פ"ז מהל' איסורי מזבח ה"ג), ועבודת יום היא (יומא כז:), שהרי למדוהו מהפסוק הנ"ל שנאמר בו "בבוקר" ('תוספות' שם ד"ה איכא). 12) להרבות האש (להלן פ"ו ה"א). וראה להלן פ"ד ה"ה, כי הכהן שהיה זוכה לתרום את המזבח הוא המסדר את המערכה, והוא מעלה שני גזרי עצים. 13) יומא כו, ב. 14) שם, ו'סיפרא' ויקרא (דיבורא דנדבה פ"ה הי"א). 15) ביומא, שם: "תניא, רשב"י אומר: מנין לתמיד של בין הערביים שטעון שני גזרי עצים בשני כהנים, שנאמר (ויקרא שם) וערכו עצים. אם אינו ענין לתמיד של שחר, דכתיב (שם ו, ה) ובער עליה הכהן עצים בבוקר וערך עליה, תניהו ענין לתמיד של בין הערביים".

ג. שְׁנֵי גְזָרִים שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם מַעֲלִין אוֹתָן שְׁנֵי כֹּהֲנִים[16], כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּעֵץ יְחִידִי בְּיָדוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָרְכוּ - הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם. אֲבָל שֶׁל שַׁחַר - בְּכֹהֵן אֶחָד[17].

16) שם. 17) שנאמר בו (שם) "ובער עליה הכהן", כלומר, כהן אחד (יומא, שם).

ד. שָׁלֹשׁ מַעֲרָכוֹת שֶׁל אֵשׁ עוֹשִׂין בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ בְּכָל יוֹם[18]. רִאשׁוֹנָה - מַעֲרָכָה גְּדוֹלָה, שֶׁעָלֶיהָ מַקְרִיבִין הַתָּמִיד עִם שְׁאָר הַקָּרְבָּנוֹת. שְׁנִיָּה - בְּצִדָּהּ, קְטַנָּה, שֶׁמִּמֶּנָּה לוֹקְחִין אֵשׁ בְּמַחְתָּה לְהַקְטִיר קְטֹרֶת בְּכָל יוֹם. שְׁלִישִׁית - אֵין עָלֶיהָ כְּלוּם, אֶלָּא לְקַיֵּם מִצְוַת הָאֵשׁ[19], שֶׁנֶּאֱמַר: אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד[20].

18) כרבי יוסי, במשנה יומא מג, ב. ובריתא שם מה, א. וראה גם בפירוש המשנה, שם. 19) ראה למעלה ה"א, ו'לחם משנה' כאן. 20) כן הוא למעלה ה"א, וב'ספר

המצוות' עשה כט. אבל ביומא מה, א - למד רבי יוסי מערכה שלישית לקיום האש, ממה שנאמר (שם, ה) "והאש על המזבח תוקד בו", כמו שהביא רבינו להלן ה"ה (ראה לחם־משנה למעלה ה"א).

1 **ה. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[21], שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר: עַל מוֹקְדָה**
2 **עַל הַמִּזְבֵּחַ - זוֹ מַעֲרָכָה גְּדוֹלָה[22]; וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד**
3 **בּוֹ - זוֹ מַעֲרָכָה שְׁנִיָּה שֶׁל קְטֹרֶת[23]; וְהָאֵשׁ עַל**
4 **הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ - זוֹ מַעֲרָכָה שְׁלִישִׁית[24] שֶׁל קִיּוּם**
5 **הָאֵשׁ. אֲבָל אֵיבָרִים וּפְדָרִים שֶׁלֹּא נִתְאַכְּלוּ מִבָּעֶרֶב -**
6 **נוֹתְנִין אוֹתָן בְּצִדֵּי מַעֲרָכָה גְּדוֹלָה[25].**

21) יומא מה, א. 22) למעלה ה"ב, למד כן מהפסוק "ובער עליה וגו'", עיי"ש. 23) נקראת כן לפי שממנה נוטלין אש במחתה לקטורת שמקטירין בכל בוקר ובין הערביים. 24) יומא שם לרבי יוסי, וראה למעלה ה"א וה"ד, וב'ספר המצוות' עשה כט. 25) כלומר, נותן אותן שם עד שיעשה מערכה גדולה ומחזירן על המערכה הגדולה. וכן הוא ביומא שם לדעת רבי יוסי ורבי יהודה: "דתניא, מנין לאיברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב שסודרן על גבי מזבח, ואם אין מחזיקן שסודרן על הכבש או על גבי סובב, עד שיעשה מערכה גדולה וסודרן, תלמוד־לומר (ויקרא ו, ג) "אשר תאכל האש את העולה על המזבח". וראה להלן הי"ג.

7 **ו. הַמְכַבֶּה אֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ - לוֹקֶה[26], שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא**
8 **תִכְבֶּה[27]. אֲפִלּוּ גַּחֶלֶת אַחַת[28], וַאֲפִלּוּ הוֹרִידָהּ מֵעַל**
9 **הַמִּזְבֵּחַ[29] וְכִבָּהּ - לוֹקֶה. אֲבָל אֵשׁ מַחְתָּה[30] וְאֵשׁ**
10 **מְנוֹרָה[31] שֶׁהֶכִינָהּ בַּמִּזְבֵּחַ לְהַדְלִיק מִמֶּנָּה, אַף עַל פִּי**
11 **שֶׁכִּבָּה אוֹתָן בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ[32] - פָּטוּר; שֶׁהֲרֵי נִתְּקָהּ**
12 **לְמִצְוָה אַחֶרֶת, וְאֵין אֲנִי קוֹרֵא בָּהֶן אֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ.**

26) יומא מו, ב. וזבחים צא, ב. ו'סיפרא' צו פ"ב ה"ז. וראה ב'ספר המצוות' ל"ת פא. 27) ב'סיפרא' שם נראה שהוא הפסוק "והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה", וכן נראה ביומא, שם. אבל ב'ספר המצוות' שם הביא רבינו הפסוק השני "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה". ועי' רש"י בזבחים שם. 28) כדברי רב נחמן אמר רבה בר אבוה (יומא וזבחים, שם) "המוריד גחלת מעל גבי המזבח וכיבה - חייב". וכדברי התירוץ השני בזבחים שם, שאפילו אם היו שם עוד גחלים, חייב הוא על כיבוי גחלת אחת. וכל זה אינו אלא לענין הלאו, אבל לענין ה'עשה' להיות אש יוקדה על המזבח תמיד (למעלה ה"א) – לא עבר בכיבוי מקצת, אלא אם כיבה הכל (ראה 'אור שמח' כאן). 29) כדי לכבותה, ולא לעשות בה מצוה אחרת, ולכן היא נחשבת עוד לאש המזבח, אף לאחר שהורידה (ראה יומא, שם). 30) ראה למעלה ה"ד, כי היתה מערכה מיוחדת שממנה לוקחים אש במחתה לקטורת, וראה גם להלן פ"ג ה"ה, וכמו כן היתה מצות הרמת הדשן שחותה במחתה ומוריד לרצפה את הגחלים, ראה להלן הי"ב. 31) ראה להלן פ"ג הי"ג, שנר מערבי שכבה אין מדליקין אותו אחר דישונו אלא ממזבח החיצון. 32) כדעת רבא, וכהלשון השניה ביומא, שם.

13 **ז. כְּשֶׁמְּסַדֵּר עֲצֵי מַעֲרָכָה גְּדוֹלָה[33] - מְסַדְּרָהּ בְּמִזְרַח**
14 **הַמִּזְבֵּחַ[34], וְיִהְיֶה מַרְאֶה שֶׁהִתְחִיל לְסַדֵּר מִן הַמִּזְרָח[35].**
15 **וְרֻוַח הָיָה בֵּין הַגְּזָרִים[36]. וְרָאשֵׁי הַגְּזָרִים הַפְּנִימִיִּים**
16 **הָיוּ נוֹגְעִין בַּדֶּשֶׁן שֶׁבְּאֶמְצַע הַמִּזְבֵּחַ, וְהוּא הַנִּקְרָא**
17 **תַּפּוּחַ[37].**

33) זה שתרם את המזבח, היה מסדר עצי מערכה גדולה, ראה להלן פ"ד ה"ה. 34) משנה, תמיד כט, א. ובגמרא שם ל, א – אמרו: "מאי טעמא (כלומר, למה סידר אותה במזרח, כן הוא לדעת רבינו, ודלא כהמפרש – לחם־משנה) רב הונא ורב חסדא: חד אמר, כדי שתהא הרוח (= הבאה משער מזרח) מנשבת בה. וחד אמר, כדי שיהיו מציתין את האילתא" (היא הגחלת שמסיקין בה מערכה שניה של קטורת – רבינו בפירוש המשנה, שם). ואף כאן הכוונה שתהא הרוח מנשבת בה, אלא שלא דאגו להדלקתה המהירה של מערכת הקטורת – לחם־משנה). 35) שם במשנה: "וחזיתה מזרחה". כלומר, נותנין על מערכת העצים אות (כמו "חזית" הנזכרת בתחילת מסכת בבא־בתרא) לצד מזרח, שיורה שמצד המזרח מתחילין לסדר מערכה (פירוש המשנה, שם). 36) כלומר, בין סדרי העצים של המערכה היו מניחים ריוח (המפרש, שם). שם במשנה: "וריוח היה בין הגזירים שהיו מציתין את האילתא משם". "שהיו מסדרין העצים בריבוע גיזרה אחת למזרח ואחת למערב, וחוזרין ומניחין עליהן שני גזירין אחד לצפון ואחד לדרום, ועל ריבוע זה חוזרין ומסדרין ריבוע אחר, כנ"ל, ועוד כמה ריבועים ריבוע על גבי ריבוע והרוח נושבת בין ריבוע לריבוע" ('תפארת ישראל' שם). 37) שם במשנה: "וראשי הגזירים הפנימיים היו נוגעין בתפוח". ומפרש רבינו, כי התפוח הוא מקום הדשן אשר באמצע המזבח שאליו גורפים הדשן מכל הצדדין (ראה להלן הי"ג ובפירוש המשנה, שם) וכן פירש רש"י בחולין צ, ב - ד"ה כשלש מאות כור, וכן נראה מדברי המפרש – תמיד, שם. ונקרא תפוח, שאחרי שמגרפין האפר לאמצע המזבח היו עושין מן הכל כמין כרי באמצע מקום המערכה בדמות תפוח (רבינו בפירוש המשנה, שם).

18 **ח. וְאַחַר שֶׁמְּסַדֵּר מַעֲרָכָה גְּדוֹלָה חוֹזֵר וּבוֹרֵר עֲצֵי**
19 **תְּאֵנָה יָפִים[38] וּמְסַדֵּר מַעֲרָכָה שְׁנִיָּה שֶׁל קְטֹרֶת[39]**
20 **מִכְּנֶגֶד קֶרֶן מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית, מְשׁוּכָה מִן הַקֶּרֶן כְּלַפֵּי**
21 **צָפוֹן אַרְבַּע אַמּוֹת[40], וּבָהּ כְּמוֹ חָמֵשׁ סְאִין גֶּחָלִים[41].**
22 **וּבְשַׁבָּת עוֹשִׂין בָּהּ כְּמוֹ שְׁמוֹנֶה סְאִין גֶּחָלִים, מִפְּנֵי**
23 **שֶׁעָלֶיהָ מַקְטִירִין בְּכָל שַׁבָּת שְׁנֵי בָּזִיכֵי לְבוֹנָה שֶׁל**
24 **לֶחֶם הַפָּנִים[42].**

38) תמיד שם, וזבחים נח, א. וראה למעלה פ"ז מהל' איסורי מזבח ה"ג. "ולפי שהיו צריכים עכשיו לגחלים ולישאם אל המזבח הפנימי ולהקטיר שם קטורת, היו בוררים יפים שיעשו גחלים טובים ולא אפר" (המפרש, בתמיד שם). 39) שממנה לוקחים אש במחתה, להקטיר קטורת (למעלה ה"ד). 40) בתמיד שם, במשנה: "לסדר (את) המערכה (ה)שניה לקטורת מכנגד מערבית דרומית

משוך מן הקרן כלפי צפון ארבע אמות". וכתב המפרש, שם: "קסבר האי תנא, כוליה מזבח בצפון ואין מן המזבח נגד הפתח אלא חמש אמות, שהרי ההיכל ממוצע ועומד באמצע העזרה ועשר אמות פתחו של היכל, יש מאותן עשר אמות חמש מן הדרום וחמש מן הצפון, הרי חמש אמות מן המזבח נגד חמש אמות צפונית פתחו של היכל, וארבע אמות שרוצה להרחיק מן הקרן (דרומית) מערבית ורוצה להמשיך אותו על קרן דרומית, לפי שבאותן ארבע אמות אי אתה יכול לסדר המערכה, לפי שהם אמה יסוד ואמה סובב ואמה קרנות ואמה הילוך רגלי כהנים וכו' ולימדך שבאמה החמישית תסדר שגם אותה האמה היא עדיין נגד הפתח וכו' ואנן בעינן שיעשה המערכה נגד פתח ההיכל וכו'". וכן הוא בזבחים נח, ב. ולפי שמבואר מדברי רבינו (למעלה פ"ה מהל' בית הבחירה הי"ג־טו) כי המזבח היה עשרים אמה בצד דרום, עשר אמות כנגד הפתח, ושתי אמות צפונית מן הפתח – צריך לומר, על כרחנו, כי אין צורך לעשות המערכה כנגד הפתח, ומה שאמרו בזבחים שם, אינו לדברי הכל (לחם־משנה), ומה שהוצרכו להרחיק ארבע אמות, היינו כמו שכתב המפרש, שם: אמה של יסוד ואמה של סובב, אמה של קרנות ואמה מקום להילוך הכהנים. וראה ב'תוספות יום־טוב' תמיד פ"ב מ"ה. 41) שם במשנה. ורוצה לומר, שהיה נותן שם עצים במדה כזו, שכשישרפו ישארו שם חמש סאים גחלים, כדי שיוכל לחתות בהן בריוח. 42) שם במשנה. שכל דבר הניטל מבפנים ליתנו במזבח החיצון, אינו ניתן אלא באותה קרן שהיא סמוכה יותר לפנים, ושאין לו קרן יותר סמוך ממנה (זבחים נח:).

1 **ט. מַעֲרֶכֶה שְׁלִישִׁית שֶׁל קִיּוּם הָאֵשׁ עוֹשֶׂה אוֹתָהּ**
2 **בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה מִן הַמִּזְבֵּחַ[43], וּמַצִּית בָּהּ אֶת**
3 **הָאֵשׁ. וְלֹא יַצִּית הָאֵשׁ לְמַטָּה[44] וְיַעֲלֶה אוֹתָהּ לַמִּזְבֵּחַ,**
4 **אֶלָּא בַּמִּזְבֵּחַ עַצְמוֹ מַצִּיתִין; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ**
5 **תּוּקַד בּוֹ[45], מִכָּאן לַהַצָּתָה שֶׁלֹּא תִּהְיֶה אֶלָּא בְּרֹאשׁוֹ**
6 **שֶׁל מִזְבֵּחַ.**

43) כן יש ללמוד ממה שלא מצינו בדברי חז"ל שום קביעות מקום לזה ('הר המוריה'). 44) ביומא מה, ב - בברייתא: "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה. לימד על מערכה שניה של קטורת שלא תהא אלא על המזבח החיצון", הרי שלא דיברו על המערכה השלישית של קיום האש, אלא על מערכה שניה של קטורת, וראה להלן. ועי' ב'הר המוריה'. 45) כן הוא בפירוש 'רבינו חננאל' שם. וראה למעלה ה"ה כי פסוק זה נאמר על מערכה שניה של קטורת, וראה למעלה, וצריך עיון.

7 **י. הֲרָמַת הַדֶּשֶׁן[46] מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ בְּכָל יוֹם[47] - מִצְוַת**
8 **עֲשֵׂה[48], שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֵרִים אֶת הַדֶּשֶׁן. וְהִיא עֲבוֹדָה[49]**
9 **מֵעֲבוֹדוֹת כְּהֻנָּה[50]. וּבִגְדֵי כְּהֻנָּה שֶׁתּוֹרֵם בָּהֶן הַדֶּשֶׁן[51]**
10 **יִהְיוּ פְּחוּתִין מִן הַבְּגָדִים שֶׁמְּשַׁמֵּשׁ בָּהֶם בִּשְׁאָר**
11 **עֲבוֹדוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: וּפָשַׁט אֶת בִּגְדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים**
12 **אֲחֵרִים וְהֵרִים אֶת הַדֶּשֶׁן[52]. אֵינוֹ אוֹמֵר 'אֲחֵרִים'**
13 **שֶׁיִּהְיוּ בִּגְדֵי חֹל, אֶלָּא שֶׁיִּהְיוּ פְּחוּתִין מִן**
14 **הָרִאשׁוֹנִים[53]. לְפִי שֶׁאֵינוֹ דֶּרֶךְ אֶרֶץ[54] שֶׁיִּמְזֹג כּוֹס**
15 **לְרַבּוֹ בַּבְּגָדִים שֶׁכִּשֵּׁל בָּהֶם קְדֵרָה לְרַבּוֹ.**

46) הסרת הדשן מעל גבי המזבח. וראה להלן הי"ב כיצד תורמין. 47) כן מפורש במשנה יומא כ, א. כי "בכל יום תורמין את המזבח". 48) ראה יומא שם, וכב, א. ותמיד כח, א. וכח, ב. ו'ספר המצוות' עשה ל. 49) יומא כג, ב: "בהרמה דברי־הכל עבודה היא", אבל "הוצאת הדשן" לחוץ – אינה עבודה, ראה להלן הט"ו. 50) וצריכה כהונה (יומא ותמיד שם, ולמעלה פ"ט מהל' ביאת מקדש ה"ח). ובגדי כהונה שנאמר (שם) "ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו והרים את הדשן". וראה ביומא כג, ב - ולהלן בדברי רבינו. 51) (רבינו מפרש מה שאמרו בברייתא (יומא, שם) "ופשט ולבש וכו' אחרים פחותין מהן" – בתרומת הדשן ולא בהוצאת הדשן, שהרי לפי דברי תנא־קמא "הוצאת הדשן" אינה עבודה (וכן פסק רבינו להלן הט"ו), ואם כן אינה צריכה בגדי כהונה, וכאן הרי מפורש "ופשט ולבש", הקישה התורה בגדים שלובש לבגדים שפשט, ששניהם בגדי כהונה, אלא על־כרחינו שהפסוק מדבר בהרמת הדשן. ולא כרבי אלעזר (שם) שדרש "אחרים והוציא", אלא ופשט ולבש הוא סוף מהפסוק הקודם "והרים את הדשן וגו'", וראה להלן. אלא שיש לציין כי במעילה ט, א - בפלוגתת רב ורבי יוחנן מפורש שהוצאה צריכה בגדי כהונה. ודוחק לומר ששם מדבר אליבא דרבי אליעזר. ויתכן שלא אמרו כן אלא לרבי יוחנן, אבל לרב לא אמרו כן, ורבינו פסק כרב, ראה להלן בסוף הפרק). 52) (בפסוק מפורש "והוציא את הדשן", אבל כוונת רבינו ל"והרים את הדשן" שבפסוק הקודם, וכמו שכתבנו למעלה). 53) כתנא־קמא בברייתא שם. 54) ברייתא של רבי ישמעאל, יומא שם.

16 **יא. אֵימָתַי[55] תּוֹרְמִין הַדֶּשֶׁן? בְּכָל יוֹם - מִשֶּׁיַּעֲלֶה**
17 **עַמּוּד הַשַּׁחַר[56]; וּבָרְגָלִים - מִתְּחִלַּת שְׁלִישׁ אֶמְצָעִי**
18 **שֶׁל לַיְלָה[57]; וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים - מֵחֲצוֹת הַלַּיְלָה[58].**

55) יומא כ, א - במשנה. 56) במשנה, שם: "בכל יום תורמין את המזבח בקריאת הגבר, או סמוך לו בין מלפניו בין מלאחריו". ובגמרא (שם כ:) "רב אמר, קרא גברא. רבי שילא אמר, קרא תרנגולא". ופסק רבינו כרב (שהרי לדברי רבי שילא הוא זמן מוקדם – 'מאירי' שם). (וכן נראה בזבחים (כ.), שהוא אחר עלות השחר, שהרי אמרו שם: "קידש ידיו ורגליו לתרומת הדשן למחר אין צריך לקדש", וביארו שם, שאפילו לדעת רבי, שלינה פוסלת בקידוש ידים ורגלים – אינו נפסל כאן, שמודה רבי שמקרות הגבר ועד צפרא לא פסלה לינה, והיינו מעלות השחר עד אחר הנץ החמה (פ"ה מהל' ביאת המקדש ה"ט) ואם היה זמן קידוש לפני עלות השחר – בוודאי פסלה לינה, שהרי עמוד השחר הוא שעושה לינה בכל מקום. ומה שאמרו (יומא כב.) שתרומת הדשן עבודת לילה היא – היינו שכשרה גם בלילה, אבל גם ביום כשרה, ועי' 'תוספות' יומא כז, ב - ד"ה איכא. וראה בהשלמת תוספות ר"י למסכת ברכות "סיני" כרך לז עמ' צב הערה 107, ולהלן פ"ד ה"א). 57) משנה, שם. וביארו בגמרא (שם כ:) משום שרבים

המביאים קרבנות ברגל, לכן הקדימו ההרמה. 58) משנה, שם. וביארו בגמרא שם: משום "חולשא דכהן גדול", היינו שלא יצטרך להיות בהול ביום ולמהר עבודתו מבלי לנוח בין עבודה לעבודה.

יב. כֵּיצַד תּוֹרְמִין? מִי שֶׁזָּכָה לִתְרֹם[59] - טוֹבֵל[60] וְלוֹבֵשׁ[61] בִּגְדֵי הֲרָמָה[62], וּמְקַדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו[63]. וְאוֹמְרִים לוֹ[64]: הִזָּהֵר שֶׁמָּא תִּגַּע בַּכְּלִי עַד שֶׁתְּקַדֵּשׁ יָדֶיךָ וְרַגְלֶיךָ[65]. וְאַחַר כָּךְ לוֹקֵחַ הַמַּחְתָּה, וְשֶׁל כֶּסֶף הָיְתָה[66]. וְהִיא הָיְתָה נְתוּנָה בַּמִּקְצוֹעַ[67], בֵּין כֶּבֶשׁ לַמִּזְבֵּחַ, בְּמַעֲרָבוֹ שֶׁל כֶּבֶשׁ[68]. וְנוֹטֵל אֶת הַמַּחְתָּה וְעוֹלֶה לְרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ, וּמְפַנֶּה אֶת הַגֶּחָלִים אֵילַךְ וְאֵילַךְ[69], וְחוֹתֶה[70] מִן הַגֶּחָלִים שֶׁנִּתְאַכְּלוּ בְּלֵב הָאֵשׁ[71], וְיוֹרֵד לְמַטָּה לָאָרֶץ[72]. וְהוֹפֵךְ פָּנָיו לְצָפוֹן[73], וּמְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְמִזְרַח הַכֶּבֶשׁ כְּמוֹ עֶשֶׂר אַמּוֹת כְּלַפֵּי הַצָּפוֹן[74], וְצוֹבֵר אֶת הַגֶּחָלִים שֶׁחָתָה עַל גַּבֵּי הָרִצְפָּה רָחוֹק מִן הַכֶּבֶשׁ[75] שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[76], בַּמָּקוֹם שֶׁנּוֹתְנִים מַרְאַת הָעוֹף[77] וְדִשּׁוּן הַמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי וְהַמְּנוֹרָה[78]. וַחֲתִיָּה זוֹ שֶׁחוֹתֶה בַּמַּחְתָּה וּמוֹרִיד לְרִצְפָּה אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ הִיא הַמִּצְוָה שֶׁל כָּל יוֹם[79].

59) כלומר, מי שזכה בפיס (= בגורל) לתרום, ראה להלן פ"ד ה"ה. 60) כלומר, טובל לפני הפיס, ראה משנה תמיד כו, א: "מי שהוא רוצה לתרום את המזבח, משכים וטובל עד שלא יבא הממונה וכו' בא הממונה וכו' אמר להן מי שטבל יבא ויפיס, הפיסו מי שזכה זכה בו" (לחם־משנה ו'הר המוריה'), וראה למעלה פ"ה מהל' ביאת מקדש ה"ד, כי אין אדם נכנס לעזרה לעבודה וכו' עד שהוא טובל. (ויתכן כי כשם שביום הכיפורים, כשמחליף בגדיו, טובל הוא לפני הלבישה, אע"פ שכבר טבל מקודם (יומא לא:), כמו כן בנידון שלפנינו כשפושט בגדי כהונה ולובש בגדים פחותים). 61) ראה להלן פ"ד ה"א, כי הכהנים המשתתפים בפיס היו לובשים לפני הפיס בגדי כהונה. 62) ראה למעלה ה"י. 63) כלומר, רוחץ ידיו ורגליו ממי הכיור, ראה משנה תמיד כח, ב: "קידש ידיו ורגליו מן הכיור". ובפירוש המשנה לרבינו שם, כתב: כי "דבר תורה הוא שאין קרבים למזבח ולא לשום דבר מן העבודות אלא לאחר קידוש ידים ורגלים, אמר רחמנא (שמות ל, יח־כ) בבואם אל אהל מועד (= ועשית כיור נחושת וכו' ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם בבואם אל אהל מועד ירחצו מים ולא ימותו או בגשתם אל המזבח לשרת להקטיר אשה לה' וכו')", וראה פ"ה מהל' ביאת המקדש ה"א. ושם הט"ז ביאר "כיצד מצות קידוש". וראה שם ה"י, כי מצוה לקדש ממי הכיור, ואם קידש מאחד מכלי השרת, הרי זה כשר. 64) "ראשי בית אב הזהירוהו כך" ('תפארת ישראל' תמיד, שם). 65) משנה, שם כח, א: "ואע"פ שהוא יודע בדבר צריך להזהירו שהוא היה הולך יחיד ושמא ישכח ויגע ומתוך שמזהירין אותו הוא נזהר" (המפרש, שם). 66) שם במשנה (כח:) "נטל מחתת הכסף". 67) "מקצוע היא קרן זוית" (רבינו בפירוש המשנה, תמיד שם). 68) שם במשנה כח, א: "והרי המחתה נתונה במקצוע בין הכבש למזבח במערבו של כבש", "כלומר, באלכסון היא נתונה ממוצעת בין כבש למזבח בזוית הכבש אצל מקום שתכלה הכבש" (המפרש שם). 69) שם במשנה. 70) תוחב המחתה למתחת הגחלים, והיא מתמלאה מן הגחלים. 71) שם במשנה: "חותה את המאוכלות הפנימיות", "הן הגחלים המאוכלות היטב שבמזבח, שהרי הם באמצע האש" (רבינו בפירוש המשנה), והם בדשן, שכן נאמר (ויקרא ו, ג) "והרים את הדשן, אשר תאכל האש" (המפרש). 72) כשפניו לצד דרום העזרה ואחוריו לצד צפון, שהרי הכבש בדרומו של המזבח. 73) לצפון העזרה. 74) שם במשנה: "ירד הגיע לרצפה הפך פניו לצפון הולך במזרחו של כבש כעשר אמות", כלומר, לא היה מהלך בדרכו דרך מזרח ויוצא חוץ לעזרה, אלא הופך פניו לצפון העזרה, דהיינו דרום המזבח והולך במזרחו של כבש אצל הכבש בקרקע העזרה סמוך לכבש, והלך כעשר אמות מן הכבש ועדיין רחוק הוא מקום הדשן מן המזבח עשרים אמה, שהרי שלשים אמה היה הכבש תופס בקרקע העזרה, כמפורש למעלה פ"ב מהל' בית הבחירה הי"ג. ואע"פ שנאמר (ויקרא ו, ג) "אצל המזבח" – למדו כן, שצריך שיהא רחוק מן המזבח עשרים אמה, ממה שנאמר (שם א, טז) "והסיר את מוראתו בנוצתה והשליך אותה אצל המזבח קדמה אל מקום הדשן", וקים להו לרבנן שאין השלכה פחותה מעשרים אמה, הרי שמקום הדשן רחוק מן המזבח עשרים אמה (המפרש). 75) למזרח. 76) שם במשנה. 77) שם, וראה למעלה פ"ו מהל' מעשה הקרבנות הכ"א. 78) שם, וראה להלן פ"ג הי"ב. 79) ראה למעלה ה"י.

יג. אַחַר שֶׁיָּרַד זֶה שֶׁתָּרַם[80] רָצִים[81] אֶחָיו הַכֹּהֲנִים[82] וּמְקַדְּשִׁין יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם[83] בִּמְהֵרָה[84], וְנוֹטְלִין אֶת הַמַּגְרֵפוֹת[85] וְאֶת הַצִּנּוֹרוֹת[86] וְעוֹלִין לְרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ, וְכָל אֵיבְרֵי הָעוֹלוֹת וְאֵמוּרֵי הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁלֹּא נִתְאַכְּלוּ כָּל הַלַּיְלָה מַחֲזִירִין אוֹתָם לְצִדְדֵי הַמִּזְבֵּחַ[87]. אִם אֵין הַצִּדָּדִין מַחֲזִיקִין - סוֹדְרִים אוֹתָם בַּכֶּבֶשׁ כְּנֶגֶד הַסּוֹבֵב[88]. וְאַחַר כָּךְ גּוֹרְפִין אֶת הַדֶּשֶׁן בַּמַּגְרֵפוֹת מִכָּל צִדְדֵי הַמִּזְבֵּחַ[89], וּמַעֲלִין אוֹתוֹ עֲרֵמָה עַל גַּבֵּי הַתַּפּוּחַ[90]. וְגוֹרְפִין אוֹתָהּ הָעֲרֵמָה בִּפְסַכְתֵּר, וְהוּא כְּלִי גָּדוֹל שֶׁמַּחֲזִיק לֶתֶךְ[91], וּמוֹרִידִין אוֹתוֹ לְמַטָּה[92]. וּבְרַגְלַיִם[93] לֹא הָיוּ מוֹרִידִין אוֹתוֹ, אֶלָּא מַנִּיחִין הָעֲרֵמָה גְּבוֹהָה בְּאֶמְצַע הַמִּזְבֵּחַ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹי לַמִּזְבֵּחַ[94].

80) משנה, שם כח, ב. 81) לכך רצים כדי שלא ישהו הרבה ליד הכיור, שהוא בין האולם ולמזבח, בלי קידוש ידים ורגלים, אף־על־פי שאין איסור בכך (ראה למעלה פ"ז מהל' בית הבחירה ה"כ־כא) – 'תפארת ישראל'. 82) הם אלה שעמדו אתו בפיס, וטבלו לפני כן. ולא היה בזה פיס, כיון שאין עבודה זו מוגבלת רק לכהן אחד אלא לכמה כהנים, וראה ב'הר המוריה' להלן הי"ד. 83) שנאמר (שמות ל, כ) "בבואם אל אהל מועד ירחצו וגו' או בגשתם אל המזבח", ובמשנה שם אמרו, שקידשו ידיהם ורגליהם

מן הכיור. ורבינו לא הזכיר "כיור", לפי שאם קידש מאחד מכלי השרת כשר, ראה למעלה פ"ה מהל' ביאת מקדש ה"י. 84) ראה למעלה הערה פ. 85) "יעים להסיר את הדשן ולפנותו לתפוח" (המפרש, שם). 86) שפודין (רבינו בפירוש המשנה, שם) "להסיר את האברים" (המפרש, שם). 87) "כדי שלא יפסלו בלינה, שאין יכולין להקטירן עד לאחר שיקטירו אברי תמיד של שחרית, ואם לא שהיו סודרן על המזבח, היו נפסלין בלינה, אבל בראש המזבח אינם נפסלים בלינה" (המפרש, שם). 88) שם במשנה "אם אין צדדים מחזיקן, סודרים אותן בסובב על הכבש", וכתב רבינו בפירוש המשנה, כי "מה שאמר בסובב על הכבש, ענינו על הכבש כנגד הסובב", וכן כתב כאן. אבל המפרש כתב: "סודרין בסובב או על גבי הכבש". וכן הוא ביומא מה, ב. וב'סיפרא' צו פ"ב ה"ד. וגם על הכבש אין נפסלין בלינה שהכבש הרי הוא כמזבח לכל דבר. ולאחר שיסדרו את המערכות יחזירו האברים אל המערכה הגדולה, אחר שהקריבו אברי תמיד של שחר (המפרש, שם) וראה למעלה ה"ה. 89) שם במשנה. 90) שם במשנה, וראה למעלה ה"ז. 91) בתמיד פ"ה מ"ה: "ופסכתר היתה כלי גדול מחזקת לתוך וכו' ושלושה דברים היתה משמשת כופין אותה על גבי גחלים ועל השרץ בשבת, ומורידין בה את הדשן מעל גבי המזבח" (ראה להלן פ"ג ה"ו). ועל הפסוק (שמות כז, ג) "סירותיו", תרגם אונקלוס: "פסכתרותיה". "ולתך מדה מחזקת ט"ו סאה" (רבינו בפירוש המשנה, שם) וכל סאה היא ששה קבין (ראה פירוש המשנה לרבינו, מנחות עו:) ואם כן "לתך" הוא תשעים קבים, שהם חצי כור (ראה בפירוש הרא"ש ורע"ב שם). 92) וזה נקרא "דישון מזבח" (ראה פירוש המשנה, תמיד כח:). ואילו "הוצאת הדשן" הוא מה שמוציא מלמטה אל מחוץ לעיר (ראה להלן הי"ד). ודעת הראב"ד בהשגות (למעלה ה"ז) שהוצאת הדשן היא בכל יום ויום, אבל רש"י (חולין צ.) וה'תוספות' (יומא כז: ד"ה איכא דאמרי) והמפרש (תמיד פ"ב כח:) וכן בפירוש המיוחס להראב"ד שם, סוברים כי לא בכל יום היו מוציאין את הדשן מעל המזבח כי־אם רק כשרבה הדשן על גבי התפוח. וכדעת רבינו, ראה משנה־למלך כאן. 93) במועדים (פירוש המשנה, וראה להלן). 94) משנה, תמיד שם: "וברגלים לא היו מדשנין אותו, מפני שהוא נוי למזבח" = "כשיש עליו דשן הרבה כדאמרן בעלמא (פסחים סה:) שבח הוא לבני אהרן שמהלכין עד ארכובותיהם בדם, כך שבח כשיש עליו דשן הרבה ונראה שלא עומד המזבח בטל" (המפרש, שם). והראב"ד שם פירש שלא היו מורידים הדשן ברגלים אלא בידים, עם המגרפות.

1 **יד. כָּל מִי שֶׁיִּרְצֶה מִן הַכֹּהֲנִים[95] מְמַלֵּא מִן הַדֶּשֶׁן**
2 **שֶׁהוֹרִידוּ לְמַטָּה וּמוֹצִיא חוּץ לָעִיר לִשְׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן[96].**
3 **וְאֵין לְהוֹצָאַת הַדֶּשֶׁן לַחוּץ פִּיּוּס[97], אֶלָּא כָּל הָרוֹצֶה.**
4 **וּמֵעוֹלָם לֹא נִתְעַצֵּל כֹּהֵן מִלְּהוֹצִיא אֶת הַדֶּשֶׁן[98].**

95) אפילו אלו שלא עמדו בפיס, ולא טבלו. כי מה שאין כהן נכנס לעזרה אלא־אם־כן טבל, אינו אלא אם נכנס לעבודה (ראה למעלה פ"ה מהל' ביאת המקדש ה"ד), ואילו הוצאת הדשן מלמטה אל מחוץ לעיר אינה עבודה (ראה להלן הט"ו). 96) שכתוב (ויקרא ו, ד) "והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה", והוא בית הדשן שמחוץ לירושלים ושורפין שם החטאות הנשרפות, שנאמר אצל פר כהן משיח (ויקרא ד, יב) "והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה אל שפך הדשן וכו' ישרף". 97) כלומר, אף כי מלאכה זו נעשתה על ידי כהן אחד, שהרי נאמר (שם ו, ד) "והוציא את הדשן" בלשון יחיד – לא היה על זה פיס, כיון שהוצאת הדשן אינה עבודה. ואם כי מעולם לא נתעצל כהן מלהוציא הדשן (ראה בסמוך) לא היו על זה קופצים רבים עד כדי סכנה (ראה יומא כב.). ומקור דין זה, ראה להלן בסמוך. ולמעלה הי"ג גבי דישון המזבח לא הוצרך רבינו להודיע כי לא היה שם פיס, מאחר שרבים מהכהנים היו עושים זאת, ראה למעלה שם, וב'הר המוריה' כאן. 98) משנה, תמיד כט, א. כלומר, אף כי אינה עבודה, ראה להלן. ומכאן שלא היה על זה פיס.

5 **טו. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הוֹצָאָתוֹ לַחוּץ עֲבוֹדָה[99], אֵין**
6 **בַּעֲלֵי מוּמִין מוֹצִיאִין אוֹתוֹ[100]. וּכְשֶׁמּוֹצִיאִין אוֹתוֹ**
7 **לְחוּץ לָעִיר - מַנִּיחִין אוֹתוֹ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הָרוּחוֹת**
8 **מְנַשְּׁבוֹת בּוֹ בְּחָזְקָה[101], וְלֹא חֲזִירִים[102] גּוֹרְפִים אוֹתוֹ.**
9 **וְלֹא יְפַזְּרֶנּוּ שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂמוֹ - שֶׁיַּנִּיחֶנּוּ בְּנַחַת[103].**
10 **וְאָסוּר לֵהָנוֹת בּוֹ[104].**

99) ראה למעלה ה"י. 100) יומא כג, ב. שלא כדברי רבי אליעזר, ראה למעלה שם. 101) למד כן ממה שנאמר להלן "ושמו, שלא יפזר". 102) בדפוס רומי: "הזרמים", וכן הוא בפירוש המשנה בסוף מסכת תמיד: "ואמרו, ושמו - בנחת, ושמו – כולו, ושמו - שלא יתפזר, רוצה לומר שלא יתן אותו בפני הרוח או בפני השטף" (וראה מה שכתב הגרי"ל הכהן מיימון זצ"ל במבוא לרמב"ם דפוס רומי, הוצאת מוסד הרב קוק עמ' 11־10). 103) כן הוא בפסחים כז, ב. אבל צריך עיון, שהרי פסוק זה נאמר בתרומת הדשן ולא בהוצאת הדשן, וכן הוא בפסחים שם, וכבר העיר על זה הראב"ד. 104) במעילה ט, א - נחלקו רב ורבי יוחנן, בענין נהנה מאפר תפוח שעל גבי המזבח, רב אמר אין מועלין בו, ורבי יוחנן אמר מועלין בו. וביארו שם בגמרא: לרב נעשה מצוותו, ולרבי יוחנן כיון שצריך בגדי כהונה בהוצאה – מועלין בו. ופסק רבינו כרב, שזהו נעשה מצוותו, ראה למעלה ה"י. ולפיכך כתב "ואסור ליהנות בו" ולא כתב שמועלים בו. וכן מדוקדקים דבריו בפי"ט מהל' פסולי המוקדשין הי"ג שכתב: "וכל הנשרפין כו' אפרם מותר, חוץ מדשן המזבח" – הרי שאין שם אלא איסור בלבד, ואילו בפ"ב מהל' מעילה לגבי תרומת הדשן, כתב (שם הלכה יג), "דשן המזבח החיצון בין קודם הרמת הדשן, בין אחר הרמה - מועלין בו".

יום רביעי י"ג כסלו ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) בו יבאר רבינו מצות הקטרת הקטורת על מזבח הזהב, וכמה מקטירים ממנה.

11 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה[2] לְהַקְטִיר הַקְּטֹרֶת עַל מִזְבַּח הַזָּהָב[3]**

1 שֶׁבַּהֵיכָל פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם: בַּבֹּקֶר וּבֵין הָעַרְבַּיִם,
2 שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת סַמִּים[4]. לֹא
3 הִקְטִירוּ בַּבֹּקֶר - יַקְטִירֶנּוּ בֵּין הָעַרְבַּיִם[5], אֲפִלּוּ הָיוּ
4 מְזִידִין[6]. וְאֵין מְחַנְּכִין מִזְבַּח הַזָּהָב אֶלָּא בַּקְּטֹרֶת שֶׁל
5 בֵּין הָעַרְבַּיִם[7].

2) על הכהנים. 3) שנאמר (שמות ל, א־ג) "ועשית מזבח מקטר קטורת וגו' וצפית אותו זהב טהור וגו'". והוא המזבח הפנימי שבהיכל. 4) וגומר: "בבוקר בבוקר בהיטיבו את הנרות יקטירנה, ובהעלות אהרן את הנרות בין הערביים יקטירנה". 5) כלומר, יקטיר קטורת של בין הערביים וכתנא קמא של ר' שמעון במנחות מט. במשנה. ודלא כר' שמעון (שם), שמקטיר בערב של הבוקר ושל בין הערביים. 6) אין הקטורת של הבוקר מעכבת את הקטורת של בין הערביים, ואף לר' שמעון (שם) שאמר: "אם היו מזידין ולא הקריבו כבש בבוקר לא יקריבו בין הערביים" - אין זה אלא בתמיד שהוא עולה ומצויות עולות במקדש לכן גזרו חכמים שלא יקריבו, חששו שמא יפשעו ולא יקריבו עוד, אבל בקטורת שאינה מצוייה אלא פעמיים ביום ועוד שהיא מעשרת - לא חששו שמא יפשעו ולא יביאו קטורת. 7) ובגמרא שם (נ.) למדו זאת ממה שנאמר (שמות שם, ז) "בבוקר בבוקר בהיטיבו את הנרות יקטירנה". ואף כי רבינו סובר להלן הלכה יב, כי הטבת הנרות היא הדלקתם, אין זה אלא בנר שכבה, אבל נר שלא דלק מעולם והדליקו אין זה נחשב הטבה, וכן נשמע בדברי רבינו שם, שהרי כתב: "ומדליק נר שכבה והדלקת הנרות היא הטבתם". וראה בלחם משנה שם.

6 ב. כַּמָּה מַקְטִירִין מִמְּנָה בְּכָל יוֹם? מִשְׁקַל מֵאָה
7 דִינָרִין[8]. חֲמִשִּׁים בַּבֹּקֶר וַחֲמִשִּׁים בֵּין הָעַרְבַּיִם[9]. מִזְּבַח
8 שֶׁנֶּעֱקַר[10] - מַקְטִירִין הַקְּטֹרֶת בִּמְקוֹמוֹ[11]. וּקְטֹרֶת
9 שֶׁפָּקְעָה[12] מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ, אֲפִלּוּ קָרְטִין שֶׁבָּהּ[13] - אֵין
10 מַחֲזִירִין אוֹתָן[14].

8) כי משקל כל הקטורת בכל שנה הוא שלוש מאות ושישים ושמונה מנה, ומקטיר ממנה בכל יום מנה, שהם שס"ה מנים כנגד ימות החמה, ונשארו שלושה מנים שמהם מכניס כהן גדול מלוא חפניו ביום הכיפורים. 9) משנה יומא מג: "בכל יום מקריב פרס (=חצי מנה) בשחרית ופרס בין הערביים", משום שנאמר (שמות שם) "בבוקר בבוקר בהיטיבו את הנרות יקטירנה, ובהעלות וגו' בין הערביים יקטירנה", אם כן חציו בבוקר וחציו בין הערביים. 10) שנהרס. 11) כלומר, במקום שהיה המזבח קיים, והם דברי רב גידל בזבחים נט. אף על פי שלעניין דמים הכל מודים שצריך מזבח. 12) שקפצה בכח האש, מנחות כו: 13) שלמים וחשובים שבה" (רש"י במנחות שם). 14) למזבח. משום שנאמר (ויקרא ו, ג) "אשר תאכל האש את העולה על המזבח", ודרשו (מנחות שם, יומא מה: וזבחים פג:) "עיכולי עולה אתה מחזיר ואי אתה מחזיר עיכולי קטורת", שהיו על מזבח הזהב ופקעו ממנו.

11 ג. בָּעֵת שֶׁמַּקְטִירִין הַקְּטֹרֶת בַּהֵיכָל בְּכָל יוֹם[15]
12 פּוֹרְשִׁין כָּל הָעָם מִן הַהֵיכָל וּמִבֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ[16],
13 לֹא יִהְיֶה שָׁם אָדָם עַד שֶׁיֵּצֵא זֶה שֶׁהִקְטִיר הַקְּטֹרֶת[17].
14 וְכֵן בְּשָׁעָה שֶׁיִּכְנַס בְּדַם חַטָּאוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בְּפְנִים[18]
15 פּוֹרְשִׁים הַכֹּל מִבֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ עַד שֶׁיֵּצֵא.
16 שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל אָדָם לֹא יִהְיֶה בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּבֹאוֹ לְכַפֵּר
17 בַּקֹּדֶשׁ וְגוֹמֵר - בְּנִין אָב לְכָל כַּפָּרָה שֶׁבַּקֹּדֶשׁ שֶׁלֹּא
18 יְהֵא שָׁם אָדָם.

15) אבל בקטורת של יום הכיפורים שהיא לפני ולפנים, בקודש הקדשים, אמרו בברייתא שאין צריך לפרוש אלא מההיכל שהוא קרוב לקודש הקדשים, אבל מבין האולם ולמזבח אין צריך לפרוש (כסף משנה). 16) ולמדו זאת ממה שנאמר (ויקרא טז, יז) "וכל אדם לא יהיה באוהל מועד בבואו לכפר בקודש עד צאתו", - "וכל אדם לא יהיה באוהל מועד, יכול אפילו בעזרה, תלמוד לומר באוהל מועד, אין לי אלא באוהל מועד שבמדבר, שילה ובית עולמים מנין, תלמוד לומר בקודש, אין לי אלא בשעת הקטרה, בשעת מתן דמים מנין, תלמוד לומר בבואו לכפר". 17) יומא שם: "אין לי אלא בכניסתו, ביציאתו מנין, תלמוד לומר (ויקרא שם) עד צאתו". 18) בהיכל, והוא דם פר כהן משיח ופר העלם דבר של ציבור ושעירי עבודה זרה.

19 ד. כֵּיצַד סֵדֶר הַקְּטָרַת הַקְּטֹרֶת בְּכָל יוֹם? מִי שֶׁזָּכָה
20 בְּדִשּׁוּן הַמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי נִכְנָס[19] בִּכְלִי קֹדֶשׁ, וּטְנִי הָיָה
21 שְׁמוֹ[20], וְשֶׁל זָהָב הָיָה, וּמַחֲזִיק קַבַּיִם וָחֵצִי. מַנִּיחַ
22 הַטְּנִי בָּאָרֶץ לְפָנָיו, וְחוֹפֵן בְּיָדָיו הָאֵפֶר וְהַפֶּחָם
23 שֶׁבְּתוֹךְ הַמִּזְבֵּחַ וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַטֶּנִי, וּבְאַחֲרוֹנָה[21]
24 מְכַבֵּד[22] אֶת הַשְּׁאָר לְתוֹכוֹ[23], וּמַנִּיחוֹ[24] שָׁם בַּהֵיכָל
25 וְיוֹצֵא[25]. וּמִי שֶׁזָּכָה בַּקְּטֹרֶת נוֹטֵל כְּלִי מָלֵא קְטֹרֶת
26 גָּדוּשׁ. וְכִסּוּי הָיָה לוֹ[26], וּבָזֵךְ הָיָה שְׁמוֹ[27]. וְנוֹתֵן הַבָּזֵךְ
27 בְּתוֹךְ כְּלִי אַחֵר, וְכַף הָיָה שְׁמוֹ[28]. וּמְכַסֶּה אֶת הַכַּף
28 בְּבֶגֶד קָטָן[29], וְאוֹחֵז הַכַּף בְּיָדוֹ, וְנִכְנָס עִמּוֹ אֶחָד
29 בְּמַחְתָּה שֶׁל אֵשׁ בְּיָדוֹ[30].

19) להיכל. 20) "לשון ושמת בטנא, דומה לסל ופיו רחב". 21) כלומר, אחרי שגמר כל החפינה, שאפשר שנשאר רק קצת שאינו ניתן לקבלו בחפניו. 22) כלומר, מטאטא אותם בדבר המיוחד לכך. 23) לתוך הטני. 24) לטני. 25) שם משנה ט: "נכנס ונטל את הטני והניחו לפניו והיה חופן ונותן לתוכו, ובאחרונה כיבד את השאר לתוכו והניחו ויצא". ואחרי זריקת דם התמיד ודישון המנורה, היה מוציאו ומניחו אצל המזבח החיצון במקום הדשן. ועשו כן מפני הנס שהיה בזה, שדישון מזבח הפנימי ודישון המנורה היו נבלעים במקומם, ובכדי שלא להטריח, כביכול כלפי מעלה, לעשות הנס פעמיים, כרכו את שניהם ביחד. 26) לאותו כלי. ומה ששנינו שם בפרק ז משנה ב "והכף וכסויו", הכוונה למטוטלת. 27) של הכלי הנ"ל. 28) והוא דומה לתרקב גדול ומחזיק שלושה קבין, ומשל זהב היה. 29) במשנה שם: "וכיסוי היה לו וכמין מטוטלת היה עליו מלמעלן", ופירש רבינו שם: "שהיו ממלאין הבזך קטורת, ומכסים במכסה, ונותנין על המכסה מלמעלה מפה קטנה". הרי ששני כיסויים היו: האחד,

הכיסוי שהיה לו לבזך, והשני המטוטלת. 30) הוא זה שזכה בתרומת הדשן, שזוכה גם בזה.

ה. וְכֵיצַד חוֹתֶה? זֶה שֶׁזָּכָה בַּמַּחְתָּה[31] לוֹקֵחַ מַחְתָּה שֶׁל כֶּסֶף[32] וְעוֹלֶה לְרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ[33], וּמְפַנֶּה אֶת הַגֶּחָלִים אֵילַךְ וְאֵילַךְ, וְנוֹטֵל מִן הַגֶּחָלִים[34] שֶׁנִּתְאַכְּלוּ בְּמַעֲרָכָה שְׁנִיָּה, וְיוֹרֵד[35] וּמְעָרָן[36] לְתוֹךְ מַחְתָּה שֶׁל זָהָב[37]. אִם נִתְפַּזְּרוּ מִן הַגֶּחָלִים כְּמוֹ קַב אוֹ פָּחוֹת[38] - מְכַבְּדָן לָאַמָּה[39]. וּבְשַׁבָּת[40] כּוֹפֶה עֲלֵיהֶן הַפְּסַכְתֵּר[41]. וְאִם נִתְפַּזֵּר יָתֵר עַל קַב - חוֹזֵר וְחוֹתֶה[42].

31) כלומר, זה שזכה בתרומת הדשן. 32) של ארבעה קבין. 33) החיצון. 34) היינו שלושה קבים גחלים. 35) מעל המזבח. 36) מריקן. 37) מחתה של זהב בת שלושת קבין (יומא מג: במשנה). שתהא מלאה, שזהו כבוד של מעלה. ולא היה חותה בשל זהב שמא תתקלקל, והתורה חסה על ממונן של ישראל. ולא היה מריקה לתוך של זהב, בהיותו למעלה על גבי המזבח, לפי שהמחתה של זהב הייתה מלאה, וחששו שמא יתפזרו ברדתו בשיפוע הכבש. 38) משנה בתמיד שם: "נתפזר ממנו כקב גחלים (ו)היה מכבדן לאמה". 39) כלומר, לאמת המים שבעזרה שלא ייכוו בהן הכהנים, שהולכין יחפין ואין כאן איסור כיבוי גחלת של המזבח - כיוון שניתקה למצוה אחרת. 40) שאסור לכבות. 41) והוא כלי גדול שמחזיק לתך. 42) כן נראה מלשון המשנה "כקב", הרי שרק אם נתפזרו כקב עדיין שם "מליאה" עליה, אבל ביתר מכן, אין זו מליאה.

ו. שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָיָה הַפְּסַכְתֵּר מְשַׁמֵּשׁ: כּוֹפִין אוֹתוֹ עַל הַגֶּחָלִים וְעַל הַשֶּׁרֶץ בְּשַׁבָּת[43], וּמוֹרִידִין בּוֹ אֶת הַדֶּשֶׁן מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ.

43) השרץ שנמצא בעזרה וחוששין שמא יגע בו אדם, כופין עליו הפסכתר, ואין מוציאין אותו בשבת משום איסור מוקצה, שיש שבות שאסרוהו גם במקדש, כמו שאמרו גבי לחם הפנים.

ז. וּמַקְדִּים לִפְנֵיהֶם זֶה שֶׁדִּשֵּׁן הַמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי[44] וְנוֹטֵל הַטָּנִי שֶׁבּוֹ דִּשּׁוּן הַמִּזְבֵּחַ[45] וּמִשְׁתַּחֲוֶה וְיוֹצֵא[46]. וְזֶה שֶׁבְּיָדוֹ הַמַּחְתָּה צוֹבֵר אֶת הַגֶּחָלִים עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי, וּמְרַדְּדָן[47] בְּשׁוּלֵי הַמַּחְתָּה, וּמִשְׁתַּחֲוֶה וְיוֹצֵא[48]. וְזֶה שֶׁבְּיָדוֹ הַכַּף נוֹטֵל אֶת הַבָּזָךְ מִתּוֹךְ הַכַּף[49] וְנוֹתְנוֹ[50] לְאוֹהֲבוֹ אוֹ לְקִרוֹבוֹ[51]. וְרוֹאֶה, אִם נִתְפַּזֵּר מִן הַקְּטֹרֶת מְעַט בַּכַּף - אוֹהֲבוֹ אוֹ קְרוֹבוֹ נוֹתֵן לוֹ[52] לְתוֹךְ חָפְנָיו זֶה שֶׁנִּתְפַּזֵּר עִם הַקְּטֹרֶת שֶׁבַּבָּזָךְ[53], וּמִשְׁתַּחֲוֶה וְיוֹצֵא[54].

44) ראה שם פרק ו משנה א: "החלו עולים במעלות האולם, מי שזכו בדישון מזבח הפנימי והמנורה היו מקדימים לפניהם". ורבינו לא הזכיר כאן את זה שזכה בדישון המנורה, מפני שאינו מדבר כאן אלא בעבודה שעל מזבח הפנימי. 45) שם במשנה. כלומר, נכנס להיכל ונוטל את הטני שהשאיר שם כשיצא לאחר שדישן את המזבח. 46) "כעבד שמשמש את רבו וגמר עבודתו ונוטל רשות ויוצא". 47) כלומר, מציע ופורש אותם על המזבח שלא יהיו משופעים כדי שלא יפול הקטורת אחר שיניחם. 48) כי עתה גמר עבודתו. 49) כי הבזך היה בתוך הכף. 50) לבזך. 51) "שבא לשם עימו לצורך כך". 52) כלומר, אוהבו וקרובו, נותן לו, למקטיר. 53) שם במשנה ג: "מי שזכה בקטורת היה נוטל את הבזך מתוך הכף ונותנו לאוהבו או לקרובו, נתפזר ממנו נותנו לו בחפניו". כלומר, אוהבו וקרובו נותן בחפניו של המקטיר את כל הקטורת, גם מה שנשאר בבזך וגם מה שנתפזר לתוך הכף. 54) במשנה לא הוזכר כאן שמשתחווה ויוצא, אבל פשוט הוא, לפי שכל אדם אסור להיות שם בהיכל ובין אולם למזבח בשעה שמקטיר עד שיצא המקטיר, לכן כשגמר מעשהו השתחווה ויצא.

ח. וְאוֹמְרִין לָזֶה הַמַּקְטִיר[55]: הִזָּהֵר שֶׁלֹּא תַּתְחִיל מִלְּפָנֶיךָ, שֶׁלֹּא תִּכָּוֶה[56]. וּמַתְחִיל וּמַשְׁלִיךְ הַקְּטֹרֶת עַל הָאֵשׁ בְּנַחַת כְּמִי שֶׁמְּרַקֵּד סֹלֶת עַד שֶׁתִּתְרַדֵּד עַל כָּל הָאֵשׁ.

~ נקודות משיחות קודש ~

"ואומרין לזה המקטיר, הזהר שלא תתחיל מלפניך שלא תכוה".

כיון שהמקטיר עומד במזרחו של מזבח, מתחיל בפנים (במערב) וממשיך למזרח, שאם יתחיל במזרח וימשיך בפנים למערב, יכווה.

וצריך להבין, הזהירות היא בבחינת עצה טובה קמ"ל, המוכרחת מצד המציאות, ומה שייך זה לפסקי הדינים בעבודת הקטורת, ולאידך אם זהו עניין של הלכה צריכה זהירות זו להיות מוזכרת גם בעת הקרבת הקרבנות על גבי המזבח החיצון, ואעפ"כ לא מצינו הלכה שיאמרו לכהן המקריב "הזהר... שלא תכווה".

ויש לומר שמכאן ראיה שגם דבר המוכרח מצד זהירות כפשוטה, נעשה ענין של הלכה, וצריך להדגיש את ההלכה שבדבר, כיון שיש סברא שצרך להתחיל מלפניו (ממזרח) מצד "אין מעבירין על המצוות".

ועוד יש לומר שדווקא בעבודת הקטורת נדרשת זהירות מיוחדת, כיון ש"בעת שמקטירין הקטורת בהיכל בכל יום, פורשין כל העם מן ההיכל, ומבין לאולם ולמזבח לא יהיה שם אדם עד שיצא זה שהקטיר הקטורת, שנאמר וכל אדם לא יהיה באוהל מועד בבואו לכפר בקודש גו'". ומכיון שאין מי שיעמוד ליד הכהן המקטיר שיוכל לסייעו, יש צורך בזהירות יתירה מאשר בעבודתו של הכהן במזבח החיצון, כי שם נמצאים אחיו הכהנים ויוכלו לסייעו במקרה הצורך.

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן מא)

55) שלא הקטיר מעולם, לכך לפני שנכנס להקטיר למדוהו להיזהר. 56) כלומר, המקטיר עומד במזרחו של המזבח

ומלמדים אותו להתחיל בפנים, במערב, ולהמשיך למזרח, שאם יתחיל לפניו במזרח, וימשיך בפנים למערב - ייכווה.

ט. וְאֵין הַמַּקְטִיר מַקְטִיר עַד שֶׁהַמְמַנֶּה[57] אוֹמֵר לוֹ הַקְטֵר. וְאִם כֹּהֵן גָּדוֹל הוּא[58] - אוֹמֵר לוֹ הַמְמַנֶּה: אִישִׁי כֹּהֵן גָּדוֹל, הַקְטֵר[59]. וְאַחַר שֶׁאוֹמֵר יִפְרְשׁוּ כָּל הָעָם[60], וַיַּקְטִיר הַמַּקְטִיר וְיִשְׁתַּחֲוֶה וְיֵצֵא.

57) לדעת רש"י (יומא כח.) הוא הסגן, ולדעת התוספות מנחות ק. דיבור המתחיל אמר, הוא הממונה על הפייסות. 58) המקטיר. 59) משום דרך של כבוד. 60) מן ההיכל ומבין האולם ולמזבח.

י. דִּשּׁוּן הַמְּנוֹרָה וַהֲטָבַת הַנֵּרוֹת בַּבֹּקֶר וּבֵין הָעַרְבַּיִם - מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן וּבָנָיו[61]. וְהַדְלָקַת הַנֵּרוֹת דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת[62] וְאֶת הַטֻּמְאָה[63] כְּקָרְבָּנוֹת שֶׁקְּבוּעַ לָהֶן זְמַן, שֶׁנֶּאֱמַר: לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד.

~ נקודות משיחות קודש ~

"דישון המנורה בבוקר ובין הערביים מצות־עשה.... והדלקת הנרות היא הטבתן".

שיטת הרמב"ם היא שמצות הדלקת המנורה אינה רק בין הערביים אלא גם בבוקר, שנאמר "בבוקר בבוקר בהטיבו את הנרות". אמנם רוב הדעות (ורש"י בכללם) חולקות על כך, וסוברות שאת הנרות הדליקו רק בין הערביים. וי"ל בטעמם, כיון שתועלת האור היא בלילה, אבל ביום "שרגא בטיהרא מאי אהני". אבל הרמב"ם סבר שכיון שצריך להיות "נר תמיד" הרי שצריך להדליקם כל המעת־לעת. ולאידך יסברו החולקים עליו ש"כל לילה ולילה קרוי תמיד", כשם שקרבן התמיד קרוי כך על שם התמידיות היום־יומית בהקרבתו ולא שקרב בכל רגע ורגע.

ובפנימיות העניינים יש להוסיף, שבעבודה שבנפש האדם יש שני אופנים. האחד הוא "מערב עד בוקר", היינו שיש שינויים בין בוקר שהוא זמן של גילויים, וערב שהוא חושך והסתרה, שעבודתו היא בצורה ש"ברישא חשוכא והדר נהורא" שמאיר בנפשו אור ה' מעט מעט מתוך החושך". והשני הוא "נר תמיד" שהיא העבודה באופן תמידי ללא שינויים, שנמצא תמיד במצב של אור וגילוי להיותו דבוק במקורו בתמידיות, והכוונה היא שיהיו שני העניינים, הן הגילוי של "נר תמיד" והן הגילוי של "מערב עד בוקר".

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן מב)

61) וגומר: "מערב עד בוקר לפני ה', חוקת עולם לדורותם מאת בני ישראל". 62) שמותר להדליק בשבת. 63) שמותר להדליקם גם בטומאה, וכגון שנטמאו הנרות או הכהנים.

יא. וְכַמָּה שֶׁמֶן הוּא נוֹתֵן לְכָל נֵר? חֲצִי לוג שֶׁמֶן. שֶׁנֶּאֱמַר: מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר[64] - תֵּן לוֹ כַּמִּדָּה שֶׁיִּהְיֶה דּוֹלֵק מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר. וְאֵין מְחַנְּכִין אֶת הַמְּנוֹרָה אֶלָּא בְּהַדְלָקַת שִׁבְעָה נֵרוֹתֶיהָ בֵּין הָעַרְבַּיִם[65].

64) ברייתא שם פט. "מערב עד בוקר, תן לה מידתה שתהא דולקת והולכת מערב עד בוקר וכו' ושיערו חכמים חצי לוג מאורתא (=מערב) ועד צפרא (=בוקר)", כלומר, אפילו בלילה ארוך כלילי טבת, שיערו חכמים, שאין צריך יותר מחצי לוג מערב עד בוקר. 65) ולמדו זאת ממה שנאמר (שמות ל, ז) "בבוקר בבוקר בהיטיבו את הנרות יקטירנה", - ו"אי לאו דעבד הדלקה מאורתא, הטבה בצפרא מהיכא?" הרי שחינוך המנורה - בין הערביים.

יב. מַהוּ דִּשּׁוּן הַמְּנוֹרָה? כָּל נֵר שֶׁכָּבָה - מֵסִיר הַפִּתִּילָה וְכָל הַשֶּׁמֶן שֶׁבַּנֵּר[66] וּמְקַנְּחוֹ[67], וְנוֹתֵן בּוֹ פְּתִילָה אַחֶרֶת וְשֶׁמֶן אַחֵר בְּמִדָּה, וְהוּא חֲצִי לוג[68]. וְזֶה שֶׁהֵסִיר מַשְׁלִיכוֹ בִּמְקוֹם הַדֶּשֶׁן אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ עִם דִּשּׁוּן הַמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי[69] וְהַחִיצוֹן, וּמַדְלִיק נֵר שֶׁכָּבָה. וְהַדְלָקַת הַנֵּרוֹת הִיא הֲטָבָתָם. וְנֵר שֶׁמְּצָאוֹ שֶׁלֹּא כָּבָה - מְתַקְּנוֹ[70].

66) שכיוון שכבו, הרי הם כדשן, ואינם ראויים עוד. 67) לנר. 68) שם בגמרא: "איבעיא ליה ר' זריקא, כשהוא נותן בה שמן כמדה ראשונה (דהיינו חצי לוג) או כמי שחסרה. אמר ר' ירמיה פשיטא דכמידה ראשונה, דאי כמה שחסרה מנא ידעינן מאי חיסר". 69) "שני בתי דשנין היו שם אחד במזרחו של כבש ואחד במזרחו של מזבח, זה שבמזרחו של כבש, שם היו נותנין מוראת העוף ודישון מזבח הפנימי והמנורה". 70) כלומר, "הטבה" היא הדלקת נר שכבה, או תיקון נר שלא כבה, אבל הדלקת נר שלא הודלק מעולם, אין זה נחשב להטבה, כי אם להדלקה.

יג. נֵר מַעֲרָבִי[71] שֶׁכָּבָה - אֵין מַדְלִיקִין אוֹתוֹ אַחַר דִּשּׁוּנוֹ אֶלָּא מִמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן[72]; אֲבָל שְׁאָר הַנֵּרוֹת, כָּל נֵר שֶׁכָּבָה מֵהֶן - מַדְלִיקוֹ מִנֵּר חֲבֵרוֹ[73].

71) הוא הנר האמצעי שבמנורה והמנורה עמדה ברוחב הבית, בין הצפון ובין הדרום. ומה שכתב רבינו בפירוש המשנה (תמיד פרק ג משנה ט) כי נר מערבי הוא הנר הראשון - לא כתב כן אלא לפי דעת משנה זו הסוברת כמאן דאמר שהמנורה עמדה לאורך הבית בין המזרח והמערב, אבל לפי מה שפסק רבינו (שם הלכה יב) שעמדה בין הצפון והדרום - נר המערבי הוא האמצעי, וראה לחם משנה כאן. 72) ולמדו כן ביומא מה: ממה שנאמר (ויקרא ו, ו) "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה" "אש תמיד" שאמרתי לך (הוא של מנורה, שנאמר בה (שמות כז, כ) "להעלות נר תמיד"), לא תהא אלא בראשו של מזבח החיצון" ומה שאמרו בתמיד פרק ג משנה ט "שמדליקין מן הדולקים" (ראה בראב"ד) אין המדובר שם בנר מערבי (לחם משנה). 73) ואינו יכול להדליקו בנר אחר משום בזיון.

יד. וְכֵיצַד מַדְלִיקוֹ? מוֹשֵׁךְ הַפִּתִּילָה עַד שֶׁמַּדְלִיקָהּ וּמַחֲזִירָהּ[74]. לְפִי שֶׁהַנֵּרוֹת קְבוּעִים בַּמְּנוֹרָה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַדְלִיק בְּנֵר אַחֵר[75] מִשּׁוּם בִּזָּיוֹן[76].

74) כי הפתילות היו ארוכות. 75) כלומר, להדליק נר מנר על ידי נר של חולין. 76) שמדליק נר של חולין מנר של מנורה.

1 **טו. כָּל הַפִּתִּילוֹת[77] שֶׁאָסוּר לְהַדְלִיק בָּהֶן בְּשַׁבָּת -**
2 **אָסוּר לְהַדְלִיק בָּהֶן בַּמִּקְדָּשׁ בַּמְּנוֹרָה[78]; שֶׁנֶּאֱמַר:**
3 **לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד - שֶׁתְּהֵא שַׁלְהֶבֶת עוֹלָה מֵאֵלֶיהָ[79].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"... שתהא שלהבת עולה מאליה".

ובפנימיות העניינים יש ללמוד הוראה, שלעולם אין לאדם להישאר במצב של תלמיד ומקבל, אלא צריך להיות בבחינת שלהבת העולה מאליה, כמו תלמיד אמיתי שקיבל שכלו של הרב באופן שיכול אח"כ ללמוד בעצמו. וכמו שהוא בקו של תורה, כך הוא בלימוד דרך בעבודת ה', שהשלימות היא שעובד את ה' בכח עצמו. וכן הוא בעניין גמ"ח, שבזה צריך להיות תלמידו של הקב"ה "מה הוא נקרא רחום, אף אתה היה רחום", "מה הוא גומל חסדים, אף אתה גמול חסדים", שגם בזה צריכה להיות "שלהבת עולה מאליה", ובנוסף יהיה בזה גם העניין ש"אדם רוצה בקב שלו כו'".

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן מג)

77) בשבת כא. "תני רמי בר חמא פתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, אין מדליקין בהן במקדש, משום שנאמר (שמות כז, כ) להעלות נר תמיד, הוא תני לה והוא אמר לה כדי שתהא שלהבת עולה מאליה ולא שתהא עולה על ידי דבר אחר". 78) אבל שלא במנורה, כגון בשמחת בית השואבה מותר להדליק בפתילות של בלאי מכנסי כהנים ומהמייניהם שיש בהם הרבה צמר, אף על פי שבשבת אסור להשתמש בפתילות של צמר. 79) פרט לאלה שאינן עולות אלא על ידי תיקון.

4 **טז. לֹא הָיָה מֵטִיב כָּל הַנֵּרוֹת בְּפַעַם אַחַת, אֶלָּא**
5 **מֵטִיב חֲמִשָּׁה נֵרוֹת וּמַפְסִיק, וְעוֹשִׂין עֲבוֹדָה אַחֶרֶת,**
6 **וְאַחַר כָּךְ נִכְנָס וּמֵטִיב הַשְּׁנַיִם, כְּדֵי לְהַרְגִּישׁ אֶת כָּל**
7 **הָעֲזָרָה.**

8 **יז. כָּל נֵר שֶׁכָּבָה - מַדְלִיקִין אוֹתוֹ מִנֵּר אַחֵר מֵהֶן,**
9 **כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ. וְכֵיצַד סֵדֶר הַהַטָּבָה? זֶה שֶׁזָּכָה בְּדִשּׁוּן**
10 **הַמְּנוֹרָה נִכְנָס[80] וּכְלִי בְּיָדוֹ, וְכוּז שְׁמוֹ, וְשֶׁל זָהָב הָיָה,**
11 **דּוֹמֶה לְקִיתוֹן גָּדוֹל. מְדַשֵּׁן בּוֹ אֶת הַפִּתִּילוֹת שֶׁכָּבוּ**
12 **וְאֶת הַשֶּׁמֶן הַנִּשְׁאָר בַּנֵּר, וּמֵטִיב חֲמִשָּׁה נֵרוֹת, וּמַנִּיחַ**
13 **הַכּוּז שָׁם לִפְנֵי הַמְּנוֹרָה עַל מַעֲלָה שְׁנִיָּה מִשָּׁלֹשׁ**
14 **מַעֲלוֹת שֶׁלְּפָנֶיהָ[81], וְיוֹצֵא. וְאַחַר כָּךְ[82] נִכְנָס וּמֵטִיב**
15 **שְׁנֵי הַנֵּרוֹת, וְנוֹטֵל הַכּוּז בְּיָדוֹ וּמִשְׁתַּחֲוֶה וְיוֹצֵא.**

80) כי נכנס ביחד עם זה שזכה בדישון מזבח הפנימי, וכאן לא הזכיר אלא מה ששייך לעבודת המנורה. 81) כי "אבן הייתה לפני המנורה ובה שלוש מעלות (=דרגות) שעליה כהן עומד ומטיב את הנרות ומניח עליה כלי שמנה ומלקחיה ומחתותיה בשעת הטבה". 82) אחר שנעשו העבודות, המפורטות להלן פרק ו הלכות ג־ד.

16 **יח. חֲבִתֵּי כֹהֵן גָּדוֹל[83] - מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַקְרִיבָן בְּכָל**
17 **יוֹם מֶחֱצָה בַּבֹּקֶר עִם תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר[84] וּמֶחֱצָה בֵּין**
18 **הָעַרְבַּיִם עִם תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם[85]. וְלִישָׁתָן**
19 **וַאֲפִיָּתָן דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת[86] וְאֶת הַטֻּמְאָה[87], כְּכָל**
20 **קָרְבָּן שֶׁקָּבוּעַ לוֹ זְמַן; שֶׁנֶּאֱמַר: תֵּפִינֵי - שֶׁתְּהֵא נָאָה**
21 **וְלֹא תֵּאָפֶה מִבָּעֶרֶב[88]. וָעוֹד, אִם תֵּאָפֶה מִבָּעֶרֶב -**
22 **תִּפָּסֵל בְּלִינָה[89]; שֶׁהַמַּרְחֶשֶׁת מִכְּלֵי הַקֹּדֶשׁ הִיא, כְּמוֹ**
23 **שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

83) המנחה שמקריב כהן גדול בכל יום נקראת חביתין. 84) שנינו במשנה יומא לא: שמקריבים את איברי התמיד, ואחרי כן את החביתין, ואחרי כן את היין (של מנחת התמיד), "ואברים [קודמים] למנחה ומנחה לחביתין וחביתין לנסכים". הרי שהחביתין קרבים עם תמיד של שחר. 85) נלמד מחביתין של בוקר, שהם תמיד של שחר, שהוא הדין לחביתין של ערב, שהם עם תמיד של בין הערביים. 86) משנה צו. "ודוחות את השבת וכו' כלל אמר רבי עקיבא כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת וכו' ושאי אפשר לה לעשותה מערב שבת, דוחה את השבת". 87) מנחות נ: "דברי ר' ישמעאל תנא תעשה ואפילו בשבת, תעשה ואפילו בטומאה" והיינו כשנטמאה כל הסולת, ואין סולת אחרת, או שנטמאו כל הכהנים, אבל אם נטמא רק הסולת של החביתים או נטמא רק הכהן הגדול, - מביאים עשרון אחר וממנין כהן אחר. 88) במנחות שם: מנא הני מילי, אמר רב הונא תופיני תאפינה נאה ואי אפי לה מאתמול אינשפה לה (=נפוחה ברוח - רש"י). 89) שם נא. "רבא אמר על מחבת (שם) מלמד שטעונה כלי, ואי אפי לה מאתמול איפסל ליה בלינה".

24 **יט. טְחִינַת סָלְתָּן וְהֶרְקֵדָן - בַּחוּץ[90], וְאֵינָן דּוֹחִין**
25 **אֶת הַשַּׁבָּת[91].**

90) לעזרה ככל המנחות. אבל לישתן ועריכתן ואפייתן בפנים העזרה. 91) משנה מנחות צו. "טחינתן והרקדתן אינו דוחה את השבת, כלל אמר רבי עקיבא כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת ושאי אפשר וכו'".

26 **כ. כֹּהֵן[92] שֶׁהִקְרִיב מֶחֱצָה בְּשַׁחֲרִית, וּמֵת אוֹ נִטְמָא**
27 **אוֹ נוֹלַד לוֹ מוּם, וּמִנּוּ כֹּהֵן אַחֵר תַּחְתָּיו - לֹא יָבִיא**
28 **חֲצִי עִשָּׂרוֹן מִבֵּיתוֹ וְלֹא חֲצִי עִשָּׂרוֹן שֶׁל רִאשׁוֹן;**
29 **אֶלָּא מֵבִיא[93] עִשָּׂרוֹן שָׁלֵם וְחוֹצֵהוּ, וּמַקְרִיב מֶחֱצָה[94]**
30 **וּמֶחֱצָה אָבֵד[95].**

92) כהן גדול. 93) מביתו. 94) משום שנאמר (ויקרא ו, יג) "מחציתה בבוקר ומחציתה בערב" ומהאות היתירה של "ו"מחציתה, למדו ש"מחצה משלם הוא מביא ומקריב, הא כיצד? מביא עשרון שלם וחוצהו". וחוץ מזה מביא עוד עשרון שלם לחינוכו. 95) "אבד" היינו שאינו ראוי לכלום, לא להקרבה ולא להשתמשות אחרת.

(כא). נִמְצְאוּ שְׁנֵי חֲצָאִים קְרֵבִין[96], וּשְׁנֵי חֲצָאִין אוֹכְדִין[97]. וְאֵלּוּ שְׁנֵי הַחֲצָאִין הָאוֹכְדִים - מַנִּיחִין אוֹתָן[98] עַד שֶׁתִּעֲבַר צוּרָתָן[99], וְיוֹצְאִין לְבֵית הַשְּׂרֵפָה[100]. וְכֵן אִם אָבַד אוֹ נִטְמָא הַחֲצִי שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם[101]. וְהֵיכָן שׁוֹרְפִין אוֹתָן? בָּעֲזָרָה.

96) מחצית של הכהן הקודם ומחצית של הכהן שבא אחריו. 97) המחצית הנשארת של הכהן הראשון והמחצית הנשארת של הכהן שבא במקומו. 98) מנחות שם: "תני תנא קמיה דרב נחמן מחצה ראשון ומחצה שני תעובר צורתן ויצאו לבית השריפה". 99) כלומר, יניח אותן עד שיתקלקלו או עד שייפסלו בלינה, ואחר כך יישרפו, אבל בלי עיבור צורה אסור לשרפן, שמכיוון שהפסול אינו בסולת עצמה, הרי אם ישרפן הוא מבזה קדשים, אבל אחר שעובר צורתם הרי נפסל גם הסולת עצמו ואין זה מבזה קדשים. וביארו בגמרא שם: שהמחצה הנשארת מן הכהן הראשון בוודאי טעונה עיבור צורה, שהרי מקודם הייתה ראוייה להקרבה, אלא אפילו המחצית הנשארת מהכהן השני שלכתחילה הופרשה לשריפה - גם היא צריכה עיבור צורה, שהרי לא היה ידוע בתחילה איזו מחצית תקרב ואיזו תישאר ותישרף. 100) היינו, בעזרה. 101) מביא הכהן הגדול עשרון שלם מביתו וחוצהו ומקריב מחצה, והמחצה השנייה וכמו כן המחצה שנטמאה יצאו לבית השריפה, אלא שזו השנייה תעובר צורתה. אבל זו שנטמאה, שפסולה בגופה, תישרף מיד.

כב. מֵת כֹּהֵן גָּדוֹל בְּשַׁחֲרִית אַחַר שֶׁהִקְרִיב חֲצִי הָעִשָּׂרוֹן וְלֹא מִנּוּ כֹּהֵן אַחֵר - מְבִיאִין הַיּוֹרְשִׁין עִשָּׂרוֹן שָׁלֵם[102] עֲבוּר כַּפָּרָתוֹ[103] וְעוֹשִׂין אוֹתוֹ חֲבִתִּין, וּשְׁלֵמָה הָיְתָה קְרֵבָה[104]. מֵת כֹּהֵן גָּדוֹל קֹדֶם שֶׁיַּקְרִיבוּ בַּבֹּקֶר וְלֹא מִנּוּ כֹּהֵן אַחֵר - מַקְרִיבִין אוֹתוֹ עִשָּׂרוֹן שָׁלֵם בַּבֹּקֶר וְעִשָּׂרוֹן שָׁלֵם בֵּין הָעַרְבַּיִם[105]. וְאֵין כּוֹפְלִין שַׁמְנָהּ וּלְבוֹנָתָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְפְּלָה הַסֹּלֶת; אֶלָּא מַפְרִישִׁין לָהֶם שְׁלִשָּׁה לֻגֵּי שֶׁמֶן וְקֹמֶץ לְבוֹנָה, לוג וּמֶחֱצָה שֶׁמֶן וַחֲצִי קֹמֶץ לְבוֹנָה - לָעִשָּׂרוֹן שֶׁל בֹּקֶר, וְלוג וּמֶחֱצָה שֶׁמֶן וַחֲצִי קֹמֶץ לְבוֹנָה - לָעִשָּׂרוֹן שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם.

102) ולמדו זאת ממה שנאמר (ויקרא ו, טו) "והכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה אותה". 103) כלומר, במקומו, מה שהוא היה צריך להביא, מביאים יורשיו תחתיו. 104) שם במשנה. ואמרו שם בברייתא "יכול יקריבנה חצאין תלמוד לומר (שם) "אותה", כולה ולא חצייה, דברי רבי יהודה". 105) וראה בתוספתא הטעם דשלימה הייתה קריבה בין בבוקר בין בערביים שנאמר (שם) "כליל תקטר".

יום חמישי י"ד כסלו ה'תשפ"ב

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר בו דיני הפייסות.

א. כָּל הָעֲבוֹדוֹת הָאֵלּוּ שֶׁעוֹשִׂין[2] בְּכָל יוֹם[3] - בְּפַיִס[4] הָיוּ עוֹשִׂין אוֹתָן. וְכֵיצַד הָיוּ עוֹשִׂין? כָּל כֹּהֲנֵי בָּתֵּי אָבוֹת[5] שֶׁל יוֹם[6] נִכְנָסִין[7] לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית[8] אַחַר שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר[9], וּמְלֻבָּשִׁין הֵן בְּבִגְדֵי כְּהֻנָּה[10], וְהַמְמֻנֶּה שֶׁעַל הַפִּיסוֹת עִמָּהֶן[11], וְהֵן עוֹמְדִין בְּהַקָּפָה[12], וְהַמְמֻנֶּה נוֹטֵל מִצְנֶפֶת מֵעַל רֹאשׁוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶן וּמַחֲזִירָהּ[13], וְהוּא הָאִישׁ שֶׁמַּתְחִילִין לִמְנוֹת מִמֶּנּוּ וּמְפִיסִין כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[14].

2) הכהנים. 3) כלומר, קרבנות ציבור הקבועים בכל יום. אבל קרבנות יחיד, לא היה בהם פייס (רש"י ביומא כו: ד"ה אם רצה). וראה משנה־למלך להלן הלכה ט, והר המוריה. 4) בגורל. ומקור הדבר ביומא כב. במשנה "בראשונה כל מי (= כל כהן) שרוצה לתרום את המזבח תורם, ובזמן שהן מרובין, רצין ועולין בכבש, כל הקודם את חבירו בארבע אמות זכה, ואם היו שניהם שוין, הממונה אמר להן והצביעו וכו' מעשה שהיו שניהן שוין ורצין ועולין בכבש, ודחף אחד מהן את חבירו, ונפל ונשברה רגלו, וכיון שראו בית־דין שבאין לידי סכנה, התקינו שלא יהיו תורמין את המזבח אלא בפייס". 5) ראה למעלה פ"ד מהלכות כלי המקדש הלכה ג, כי "בימי שמואל חלקם (לכהנים) הוא ודוד המלך לארבעה ועשרים משמר". ו"כל ראש משמר מחלק משמרו לבתי אבות, עד שיהיה כל בית אב ואנשיו עובד ביום אחד מימות השבת (= השבוע), והאחד ביום של אחריו" (שם הלכה יא). 6) אין כוונת רבינו לומר ששני בתי אבות יעבדו ביום אחד (כמפורש בתוספתא תענית פ"ב "כל משמר שיש בו ז' בתי אבות, כל אחד ואחד מקריב יום א'. ומשמר שיש בו ח' בתי אבות, ו' מקריבין ו' ימים, כל אחד יום אחד, ושנים מקריבין יום אחד"), שהרי למעלה בהלכות כלי המקדש שם כתב רבינו כי כל בית אב עובד יום אחד מימות השבת, והאחר ביום של אחריו, אלא הכוונה לכהני בתי אבות של כל יום ויום, אבל ביום אחד אין אלא בית אב אחד, ראה בהר המוריה. 7) יומא כה. בברייתא. וראה בתוספתא שם פ"א, ותוספתא סוכה פ"ד. וראה פ"ה מהלכות בית הבחירה הלכה יז. 8) שהיתה בצפון העזרה. וחציה בקודש וחציה בחול, ובה היתה סנהדרי גדולה יושבת (פ"ה מהלכות בית הבחירה שם). ולא עשו את הפייס בעזרה עצמה, לפי שגנאי הוא לעמוד אפילו שעה קלה בעזרה בראש מגולה. ועיין תוספות יומא שם ד"ה והא. 9) שאז מתחיל זמנה של תרומת הדשן, שהפייס הראשון היה עליה (להלן הלכה ה). וראה למעלה פ"ב הלכה יא. 10) כרב ששת ביומא כד: ולא כרב נחמן, לפי שהלכה כרב ששת באיסורים לגבי רב נחמן (לחם־משנה). וטעמו של רב ששת, נאמר שם בגמרא "דאי אמרת בבגדי חול, אגב חביבותיה מיקרו ועבדי" (עבודה בבגדי חול, אותן שזכו לפייס – רש"י). וראה בפירוש המשנה לתמיד פ"ה משנה ג. 11) יומא כה. ותוספתא יומא וסוכה שם: "לשכת הגזית כמין בסילקי (=בית גבוה שעל עלייה – רש"י) גדולה היתה, פייס במזרחה וזקן יושב במערבה, וכהנים מוקפין ועומדין כמין בכוליאר (= עיגול – רש"י) והממונה בא ונוטל מצנפת מראשו של אחד מהן, ויודעין שממנו פייס מתחיל". ורבינו השמיט מה שאמרו "וזקן יושב

במערבה", וראה בלחם־משנה. 12) בעיגול. 13) מיד, לפי שגנאי הוא בלא מצנפת, ועיין תוספות יומא שם ד"ה והא. וראה בפירוש המשנה לתמיד שם. 14) להלן הלכה ג.

1 **ב. וְיוֹצְאִין לָעֲבוֹדָה אֲנָשִׁים שֶׁעוֹבְדִין בּוֹ[15]. וּשְׁאָר**
2 **הַכֹּהֲנִים[16] מוֹסְרִין אוֹתָן לַחַזָּנִין[17], וּמַפְשִׁיטִין אוֹתָן**
3 **אֶת בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ[18], וְלֹא הָיוּ מַנִּיחִין עֲלֵיהֶן אֶלָּא**
4 **הַמִּכְנָסַיִם בִּלְבַד[19], עַד שֶׁלּוֹבְשִׁין בִּגְדֵי חֹל, וְחוֹזְרִין**
5 **וּפוֹשְׁטִין אֶת הַמִּכְנָסַיִם שֶׁל קֹדֶשׁ[20], וּמַחֲזִירִים**
6 **הַחַזָּנִים אֶת הַכֵּלִים לַחֲלוֹנוֹת[21].**

15) כלומר, אלו הכהנים שזכו בפייס, יוצאין לעבוד עבודת הקודש בבגדי הקודש הלבושים בהם. 16) שלא זכו בפייס. 17) משנה בתמיד שם. והם השמשים של המקדש (פירוש המשנה שם), הממונים להלביש את הכהנים (רא"ש שם). וראה שקלים פ"ה משנה א. 18) בתמיד שם: "מסרום בלבד". ולפי דברי רב ששת (יומא כה. ראה למעלה), שהיו מלובשים בגדי קודש בעת הפייס, כוונת דברי המשנה שהפשיטום את בגדי הקודש שהיו לבושים בהם. 19) משום צניעות (רא"ש שם). 20) כן כתב רבינו גם בפירוש המשנה שם. וכן הוא לפי פירושו של הרא"ש שכל עיקר השאירם במכנסים לאחר הפייס, אינו אלא שלא יעמדו ערומים. ואם כן, לאחר שלבשו בגדי חול, עליהם לפשוט את המכנסים הנ"ל. 21) בתמיד שם: "וחלונות היו שם, וכתוב עליהם תשמיש הכלים". וראה למעלה פ"ח מהלכות כלי המקדש הלכות ח־ט כי ששה ותשעים חלונות היו במקדש להניח בהן הבגדים, ולכל משמר היו ארבעה חלונות: למכנסים ולאבנטים למצנפת ולכותנות, ועל כל אחד היה כתוב שם המשמר ושם הבגד הנמצא שם.

7 **ג. כֵּיצַד מְפִיסִין? עוֹמְדִין בְּהֶקֵּף[22], וּמַסְכִּימִין עַל**
8 **מִנְיָן - שְׁמוֹנִים, מֵאָה, אוֹ אֶלֶף, אוֹ כָּל מִנְיָן**
9 **שֶׁיַּסְכִּימוּ עָלָיו[23]. וְהַמְמֻנֶּה אוֹמֵר לָהֶם הַצְּבִיעוּ[24], וְהֵן**
10 **מוֹצִיאִין אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם[25]. וְאִם הוֹצִיא**
11 **שָׁלֹשׁ[26] - מוֹנִין לוֹ שָׁלֹשׁ[27]. וְאֵין מוֹצִיאִין גּוּדָל**
12 **בַּמִּקְדָּשׁ, מִפְּנֵי הָרְמָאִים[28]; שֶׁהַגּוּדָל קָצָר וְנוֹחַ**
13 **לְהוֹצִיאוֹ וְלִכְפּוֹתוֹ[29]. וְהַמּוֹצִיא גּוּדָל - אֵין מוֹנִין**
14 **אוֹתוֹ לוֹ[30]. וּמַתְחִיל הַמְמֻנֶּה לִמְנוֹת מִן הָאִישׁ הַיָּדוּעַ**
15 **שֶׁהֵסִיר מִצְּנַפְתּוֹ תְּחִלָּה[31], וּמוֹנֶה עַל אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן[32],**
16 **וְחוֹזֵר חֲלִילָה, עַד שֶׁיַּשְׁלִים הַמִּנְיָן שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו.**
17 **וְהָאִישׁ שֶׁשָּׁלַם הַמִּנְיָן אֵצֶל אֶצְבָּעוֹ הוּא שֶׁיָּצָא בַּפַּיִס**
18 **רִאשׁוֹן לָעֲבוֹדָה.**

22) ברייתא יומא שם, ותוספתא יומא וסוכה שם, וראה למעלה הלכה א. 23) כן כתב רש"י ביומא כב. 24) משנה ביומא שם. "וזה אחר שיעמידם שורה, ויסכימו ביניהם ממי יתחיל המנין" (פירוש המשנה שם). 25) שם במשנה. ובגמרא (שם כג.) אמרו שבריא אינו מוציא אלא אחת וחולה מוציא שתים, ורבינו לא חילק בזה, עיין לחם־משנה, וראה להלן. 26) ראה בברייתא שם "אין מוציאין לא שליש וכו' ואם הוציא שליש מונין לו", ומפרש רש"י שליש, אצבע שלישי. אבל רבינו גורס "שלש", וכן הגירסא בכ"י מינכן וברבינו חננאל שם, ורוצה לומר שהוציא שלש אצבעות. 27) רבינו מפרש מה שאמרו שם בברייתא "ואם הוציא שלש מונין לו – גודל אין מונין לו" – היינו שהמוציא שלש מונים לו גם השלישי, ואילו המוציא גודל, אין מונים לו את הגודל. אבל דברי רבינו תמוהים, שהרי בגמרא שם אמרו כי מה שאמרו בברייתא שאם הוציא שליש מונין, היינו מונין לו אחת. ואף לדברי הירושלמי (יומא פ"ב הלכה א, והובא בר"ח שם) "אחת מונין לו (אחת), שתים מונין לו (שתים), שלש אין מונין לו וכו' את היתירה", ואילו רבינו כותב שמונין לו שלש. וראה בהר המוריה כאן, שיש מגיהים בלשון רבינו "ב" במקום "ג". (אבל שיטת רבינו מתבארת בתשובתו (הוצאת פריימן סימן שמח, והוצאת בלוי סימן קכו) וזה־לשונו שם: "אחת מוציאין, שתים אין מוציאין, ויחידים מוציאים שתים, ואין מונין להם אלא אחת וכו' והתניא אין מוציאין לא שלש ולא גודל במקדש מפני הרמאין, ואם הוציא שלש, מונין לו. גודל אין מונין לו, מאי מונין לו אחת אגודל (כן גירסת רבינו), רוצה לומר שמאמר הברייתא שהמוציא שתים מונין לו אחת הוא, אם אחת מן השתים, גודל". עד כאן לשון רבינו שם. היוצא מהדברים הנ"ל, כי גם בשתים וגם בשלש מונין לו כולם, ומה שאמרו בברייתא ראשונה שאין מונין לו אלא אחת, אין זה אלא בגודל בלבד. ולפי זה מיושבים דברי רבינו כאן, אלא שעדיין לא מובן למה השמיט רבינו ההבדל בין בריא שמצביע אחת, לחולה שמצביע שתים, ראה בלחם־משנה. ועיין במבוא של הגר"ש ליברמן להלכות הירושלמי להרמב"ם עמ' יא הערה 84). 28) במשנה שם כב. "אין מוציאין אגודל במקדש", ובברייתא שם כג. הטעם מפני הרמאין. 29) כלומר, "נוח לפשטו ולקפצו, ושמא יפשוט אותו או יקפוץ אותו כשיקרב המנין לצאת כדי שיבא הפייס אצלו" (פירוש המשנה שם). אבל רש"י מפרש שם במשנה, את דברי הברייתא "מפני הרמאין", שיראה כאילו הוא שני בני אדם, כשיקרב המנין לכלות ויביט למי יכלה, יוציא זה העומד לפניו שתי אצבעות כדי שימנה בשני בני אדם, וימהר המנין לכלות בו, והממונה לא יבין לפי שהאדם יכול להרחיק אגודל מן האצבע הרבה, ונראין כאצבעות ב' בני אדם. ורש"י פי' כן משום שהוא סובר שאם מוציא שתים מונין לו אחת, אבל רבינו שסובר שאם הוציא שתים מונין לו שתים – הוכרח לפרש באופן אחר (הר המוריה). 30) כלומר, אין מונין את האגודל, אבל האצבע שהוציא אתו – מונין לו. [וגם זה מתאים למה שכתב בתשובה, הובא למעלה, שמה שאמרו בברייתא ראשונה, שאין מוציאין שתים, ואם הוציא שתים, אין מונין לו אלא אחת, היינו במוציא אגודל ואצבע, שאין מונין אלא אצבע, ולא גודל). 31) ראה למעלה הלכה א. 32) בירושלמי (יומא פ"ב הלכה ב) אמרו שהוא מהלך לימינו של האיש הידוע, וראה להלן הלכה ו.

19 **ד. וְלָמָּה מוֹנֶה הַמִּנְיָן שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו עַל הָאֶצְבָּעוֹת**
20 **שֶׁהוֹצִיאוּ, וְלֹא הָיָה מוֹנֶה עַל הָאֲנָשִׁים עַצְמָן? לְפִי**
21 **שֶׁאָסוּר לִמְנוֹת יִשְׂרָאֵל אֶלָּא עַל יְדֵי דָּבָר אַחֵר[33],**
22 **שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפְקְדֵם בַּטְּלָאִים.**

33) שם כב: "ונמנינהו לדידהו. מסייע ליה לרבי יצחק, דאמר רבי יצחק אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצוה, דכתיב וכו' וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים".

1 **ה. אַרְבָּעָה פִּיָּסוֹת הָיוּ מְפִיסִין בְּכָל יוֹם[34] בְּשַׁחֲרִית[35].**
2 **הַפַּיִס הָרִאשׁוֹן - מִי תּוֹרֵם אֶת הַמִּזְבֵּחַ[36]. הֵפִיסוּ וְזָכָה**
3 **מִי שֶׁזָּכָה לִתְרֹם, וְהוּא מְסַדֵּר אֶת הַמַּעֲרָכָה, וְהוּא**
4 **מַעֲלֶה שְׁנֵי גִזְרֵי עֵצִים[37] לַמִּזְבֵּחַ, וְהוּא מַכְנִיס מַחְתָּה**
5 **מְלֵאָה אֵשׁ מִן הַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן לְמִזְבַּח הַזָּהָב לְהַקְטִיר**
6 **עָלֶיהָ קְטֹרֶת[38].**

34) משנה שם כב. וראה שם כה. 35) אבל בתמיד של בין הערביים לא היו מפייסין, אלא כל כהן שזכה בעבודה מן העבודות שחרית, יזכה בה בין הערביים, ראה להלן הלכה ח. 36) כלומר, מי מרים את הדשן מן המזבח (ראה למעלה פי"ב הלכה יב כיצד תורמין). וראה במשנה שם כב. 37) ברייתא שם כב. כז: כח. ומכיון שנאמר "מערכה" סתם, נראה שהכוונה לשתי המערכות: מערכה גדולה, ומערכה שניה של קטורת. וכן מפורש להלן פ"ו הלכה א. 38) דברי רבינו תמוהים, שהרי ביומא כה: כו. נחלקו רבי יהודה ורבי אליעזר בן יעקב, ר' יהודה סובר כי לא היה פייס במחתה, אלא כהן שזכה בקטורת אומר לזה שעמו, זכה עמי במחתה. ולר' אליעזר בן יעקב יש פייס במחתה, ורבינו שפוסק שמי שזוכה בתרומת הדשן – זכה במחתה, אין זה לא כמר ולא כמר (לחם־משנה). ויתכן כי מקורו של רבינו הוא בתמיד פ"ה משנה ה: "מי שזכה במחתה, נטל מחתת הכסף וכו'". ושם פ"ו משנה ב: "מי שזכה במחתה, צבר את הגחלים על גבי המזבח (=הפנימי)". וסובר רבינו, כי מי שזכה במחתה, היינו מי שזכה בתרומת הדשן, הוא נוטל מחתת הכסף להכניס אש על המזבח הפנימי (הר המוריה). וראה למעלה פ"ג הלכה ה.

7 **ו. הַפַּיִס הַשֵּׁנִי זוֹכִין בּוֹ שְׁלֹשָׁה עָשָׂר[39] עַל סֵדֶר**
8 **עֲמִידָתָן[40]. כֵּיצַד? הַמְמֻנֶּה אוֹמֵר לָהֶם הַצְּבִיעוּ,**
9 **וּמוֹנֶה כְּדֶרֶךְ שֶׁבְּאַרְנוּ. וְזֶה שֶׁיָּצָא בַּפַּיִס רִאשׁוֹן הוּא**
10 **שׁוֹחֵט תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר. וְהַשֵּׁנִי שֶׁעוֹמֵד בְּצִדּוֹ[41] הוּא**
11 **מְקַבֵּל אֶת דַּם הַתָּמִיד וְהוּא זוֹרְקוֹ[42]. וְהַשְּׁלִישִׁי**
12 **הַסָּמוּךְ לַשֵּׁנִי מְדַשֵּׁן הַמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי[43], שֶׁהוּא מִזְבַּח**
13 **הַקְּטֹרֶת. וְהָרְבִיעִי שֶׁבְּצִדּוֹ מְדַשֵּׁן אֶת הַמְּנוֹרָה[44]**
14 **וּמֵיטִיב אֶת הַנֵּרוֹת[45]. וְהַחֲמִישִׁי מַעֲלֶה רֹאשׁ הַתָּמִיד**
15 **וְרַגְלוֹ[46] לַכֶּבֶשׁ[47]. וְהַשִּׁשִּׁי מַעֲלֶה שְׁתֵּי הַיָּדַיִם[48].**
16 **וְהַשְּׁבִיעִי מַעֲלֶה הָעֹקֶץ[49] וְהָרֶגֶל[50]. וְהַשְּׁמִינִי מַעֲלֶה**
17 **הָחֵזֶה[51] וְהַגֵּרֶה[52]. וְהַתְּשִׁיעִי מַעֲלֶה שְׁתֵּי הַדְּפָנוֹת.**
18 **וְהָעֲשִׂירִי מַעֲלֶה הַקְּרָבַיִם[53]. וְהָאַחַד עָשָׂר מַעֲלֶה סֹלֶת**
19 **הַנְּסָכִים[54]. וְהַשְּׁנֵים עָשָׂר מַעֲלֶה הַחֲבִתִּין[55]. וְהַשְּׁלֹשָׁה**
20 **עָשָׂר מַעֲלֶה הַיַּיִן שֶׁל נְסָכִים[56].**

39) כהנים, משנה שם כה. וראה שם כו: שבחג זוכים בו ארבעה עשר, ובשבת חמשה עשר, ובשבת שבתוך החג – ששה עשר, וכן הוא בירושלמי יומא פ"ב הלכה ב, וראה בתוספתא שם פ"א. 40) שם כה: "דתני ר' חייא, לא לכל עבודה ועבודה מפיסין, אלא כהן שזכה בתמיד (= שחיטת התמיד), שנים עשר אחיו הכהנים נמשכים עמו". 41) [במנין הפייס מהלך לימינו, ראה למעלה הלכה ג, ובוודאי גם כאן הולך לימין]. 42) כן היא מסקנת הגמרא (יומא שם), והוכיחו זאת ממה ששנינן בתמיד פ"ד, משנה א "שחט השוחט, וקיבל המקבל ובא לו לזרוק". 43) שם במשנה, וראה למעלה פ"ג הלכה ד סדר הדישון. 44) שם במשנה, וראה למעלה פ"ג הלכה יב מהו דישון המנורה. 45) כלומר, מדליק את הנרות, ראה למעלה שם. 46) הימנית. ראה למעלה פ"ו מהלכות מעשה הקרבנות הלכה יא, ובתמיד לא: במשנה. 47) כבש המזבח. 48) יומא ותמיד שם, וראה בהלכות מעשה הקרבנות שם הלכה יב. 49) לדעת רש"י (יומא שם), והראב"ד (תמיד לג.), והמפרש (שם וכן בדף לא.). וכן כתב הכסף־משנה שם הלכה ח. ולדעת הערוך (מובא ב'תוספות יום טוב' תמיד פ"ג משנה א) הוא העצה הנזכר בויקרא (ג, ט) "לעומת העצה", ולדעת הרא"ש (שם לא:) הוא סוף השדרה הסמוך לאליה. וראה רע"ב פ"ג שם. 50) רגל שמאלית, ראה בהלכות מעשה הקרבנות שם, ובתמיד ויומא שם. 51) כל הרואה את הקרקע למעלה עד הצואר (פ"ט מהלכות מעשה הקרבנות הלכה י). 52) גרה הוא הצוואר, ונקרא גרה כי הוא מעלה גרה בצוואר (כסף־משנה פ"ו שם הלכה ח). 53) המעיים, וראה בהלכות מעשה קרבנות שם הלכה טו, ובתמיד ויומא שם. 54) "שלאחר הקטרת אברי התמיד, מקטירין מנחתו, דהיינו סולת", ראה תמיד ויומא שם, והלכות מעשה הקרבנות שם, כמו שנאמר (במדבר כח, ה) "ועשירית האיפה סולת למנחה". 55) שכהן גדול מקריב: חצי עשרון בבוקר עם תמיד של שחר, וחצי עשרון בין הערביים עם תמיד של בין הערביים, ראה למעלה פ"ג הלכה יח, ופי"ג מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ד. ופ"ו שם הלכה טז. וראה תמיד ויומא שם. 56) ראה תמיד ויומא שם, והלכות מעשה הקרבנות שם. שנאמר (שם, שם, ז) "ונסכו (=יין) רביעית ההין לכבש האחד, בקודש הסך נסך שכר לה'".

21 **ז. הַפַּיִס הַשְּׁלִישִׁי - אוֹמֵר לָהֶן הַמְמֻנֶּה לְכָל אַנְשֵׁי**
22 **בֵּית אָב שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם: מִי שֶׁלֹּא הִקְטִיר קְטֹרֶת**
23 **מִיָּמָיו יָבוֹא וְיָפִיס[57]. וְיִתְקַבְּצוּ אֵצֶל הַמְמֻנֶּה וְיָפִיסוּ,**
24 **וּמִי שֶׁיֵּצֵא בְּפַיִס זֶה רִאשׁוֹן הוּא שֶׁיִּזְכֶּה לְהַקְטִיר**
25 **קְטֹרֶת.**

57) ביומא כו. במשנה "הפייס השלישי, חדשים (= מי שלא הקטיר קטורת מימיו) לקטורת בואו והפיסו". וכן הוא בתמיד פ"ה משנה ב. ובגמרא יומא שם אמרו, למה הכריזו דוקא לאלו שלא הקטירו, משום שהיו הכהנים מתברכים בהקטרת הקטורת, והיו אומרים כל מי שמקטיר קטורת היה מתעשר וממונו מתרבה, למאמרו השם יתברך (דברים לג, י) ישימו קטורה באפך, וכתיב (שם, שם, יא) ברך ה' חילו וגו'. ולפיכך כל מי שהקטיר לא היו מניחין אותו להקטיר פעם שניה, שישאר זולתו מן הכהנים שלא יקטירו, ולא היו אוספים לפייס הקטורת אלא למי שלא הקטיר קטורת מימיו (פירוש המשנה ביומא שם).

26 **ח. הַפַּיִס הָרְבִיעִי - מִתְקַבְּצִין כֻּלָּן[58] וּמְפִיסִין לֵידַע**

מִי מַעֲלֶה אֵיבָרִים מִן הַכֶּבֶשׁ לַמִּזְבֵּחַ[59]. הֵפִיסוּ וְזָכָה מִי שֶׁזָּכָה[60]. תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם אֵין מְפִיסִין לוֹ פַּיִס אַחֵר, אֶלָּא כָּל כֹּהֵן שֶׁזָּכָה בַּעֲבוֹדָה מִן הָעֲבוֹדוֹת שַׁחֲרִית יִזְכֶּה בֵּין הָעַרְבַּיִם[61]; חוּץ מִן הַקְּטֹרֶת[62], שֶׁהֵן מְפִיסִין לָהּ פַּיִס אַחֵר בֵּין הָעַרְבַּיִם, וְיָבוֹא כָּל מִי שֶׁלֹּא הִקְטִיר קְטֹרֶת מֵעוֹלָם מֵאַנְשֵׁי אוֹתוֹ בֵּית אָב וְיָפִיסוּ עָלֶיהָ. וְאִם כְּבָר הִקְטִירוּ כֻּלָּן מִמֵּיהֶן - מְפִיסִין לָהֶן כֻּלָּן בְּשַׁחֲרִית[63] בְּפַיִס שְׁלִישִׁי, וְזֶה שֶׁזָּכָה בָהּ שַׁחֲרִית מַקְטִירָהּ בֵּין הָעַרְבַּיִם.

58) כלומר, בניגוד לקטורת שהפיסו רק חדשים ולא ישנים, כאן הפיסו גם ישנים, שכבר העלו פעם האברים מן הכבש למזבח. וכן אמרו שם במשנה "והרביעי, חדשים עם ישנים, מי מעלה אברים מן הכבש למזבח", וכן הוא בתמיד שם. 59) ולא כדעת רבי אליעזר בן יעקב, האומר (תמיד שם) "המעלה אברים לכבש הוא המעלה אותן למזבח". וראה יומא שם בגמרא. 60) כהן אחד הוא המעלה את כל האברים מן הכבש למזבח, ראה תוספות יומא שם ד"ה דתנן. 61) דברי ר' יוחנן ביומא שם. ואע"פ ששני גזרים של שחר היו בכהן אחד, ושל בין הערביים היו בשני כהנים (ראה למעלה פ"ב הלכה ג) – כבר כתב הריטב"א שמי שזכה בהם בבוקר, אומר בערב לחבירו זכה עמי בעץ שני (כסף־משנה). 62) של בין הערבים. בגמרא יומא שם. וראה גם בפירוש המשנה לתמיד סוף פ"ו. 63) זה פשוט, שכיון שלא שייך בזה "חדשים לקטורת באו והפיסו" וכולם שוים בזה – שוה קטורת לשאר דברים (הר המוריה).

ט. בְּשַׁבָּת, שֶׁיֵּשׁ שָׁם תְּמִידִין וּמוּסָפִין[64] וּשְׁנֵי בָּזִיכֵי לְבוֹנָה[65] - כֵּיצַד הֵם עוֹבְדִין? מְפִיסִין בַּשַּׁחַר אַנְשֵׁי אוֹתוֹ בֵּית אָב[66] שֶׁל מִשְׁמָר הַיּוֹצֵא[67], וּמַקְרִיבִין תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר וּשְׁנֵי כִּבְשֵׁי עוֹלָה שֶׁל מוּסָפִין[68]. וְכֹל שֶׁזָּכָה בַּעֲבוֹדָה מֵעֲבוֹדַת הַתָּמִיד שֶׁל שַׁחַר הוּא זוֹכֶה בָּהּ בִּשְׁנֵי כִּבְשֵׁי מוּסָף[69]. וְהַמִּשְׁמָר הָאַחֵר שֶׁנִּכְנָס בְּשַׁבָּת מְפִיסִין פְּיָסוֹת אֲחֵרוֹת לַתָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם[70]. וְאֵלּוּ וָאֵלּוּ חוֹלְקִין בְּלֶחֶם הַפָּנִים[71].

64) שנאמר (במדבר כח, ט־י) "וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימים ושני עשרונים סולת מנחה בלולה בשמן ונסכו. עולת שבת בשבתו על עולת התמיד ונסכה". 65) ראה להלן פ"ה הלכה ב. 66) נראה מדברי רבינו, שגם בשבת היה בית אב, ואם כן המשמר נחלק לשבעה בתי אב, וכן פירש"י בתענית טו: . אבל במנחות קז: מבואר שהיו רק ששה בתי אב, ובשבת היו כל בתי אב שוין. וכן הוא בירושלמי שקלים פ"ו, הלכה ד. וכן כתב רש"י בפסחים נז. (חידושים ומקורים לבעל מנ"ח). וראה תוספתא תענית פ"ב, שהובאה למעלה ה"א. 67) ראה למעלה בפ"ד מהלכות כלי המקדש הלכה ג, כי המשמרות היו מתחלפות ביום השבת, וראה ביומא כו. כי בשבת היו מפייסין גם בשחרית וגם בערבית, כיון שהמשמרות מתחדשות, והיה פייס בבוקר, עבור אנשי בית האב מן המשמר היוצא. ובערבית, עבור אנשי בית האב מן המשמר הנכנס. 68) ברייתא בסוכה נו: "משמרה היוצאת, עושה תמיד של שחר ומוספין". 69) זה פשוט, שהרי לא מצאנו פייס בשבת אלא בתמיד של שחר ובתמיד של בין הערביים (כמבואר ביומא שם, ובירושלמי שם פ"ב ה"ב). אבל בקרבן מוסף לא מצאנו פייס, ועל־כרחינו שזה שזוכה בעבודה מעבודת התמיד של שחר, זוכה בה גם בעבודת המוספין (הר המוריה). 70) לא כתב רבינו מי הקריב את שני הבזיכין, וראה להלן הלכה יא. 71) משנה בסוכה נו. וראה להלן הלכה יב כיצד חולקין.

י. וְאֵין אוֹכְלִין אֶת הַלֶּחֶם עַד שֶׁיַּקְטִירוּ שְׁנֵי בָּזִיכֵי לְבוֹנָה עַל הָאֵשׁ[72]. וְהַלְּבוֹנָה טְעוּנָה מֶלַח[73] כִּשְׁאָר הַקָּרְבָּנוֹת[74].

72) שנאמר (ויקרא כד, ז) והיתה ללחם לאזכרה, נאמר כאן אזכרה, ונאמר אצל מנחה (שם ו, ח) אזכרה, מה אצל המנחה הקומץ מתיר את השיריים, אף לבונה מתרת את הלחם (ראה קרית ספר, למעלה פי"ט מהלכות מעשה הקרבנות הי"ד). וראה מנחות צט: במשנה: "הקטירו הבזיכים, והחלות מתחלקות לכהנים" (כסף־משנה). וכן מפורש בספרא (פ' אמור פרק יח הלכה ו) "והיתה ללחם, מלמד שהיתה מעכבת וכו' את הלחם". 73) במנחות כ. "מנין לרבות לבונה הבאה בפני עצמה ולבונה הבאה בבזיכין וכו' תלמוד־לומר (ויקרא ב, יג) על כל קרבנך תקריב מלח". וראה למעלה פ"ה מהלכות איסורי מזבח הלכה יג, ובפט"ז מהלכות מעשה הקרבנות הלכה יד. 74) ראה בהלכות איסורי מזבח שם הלכה יא.

יא. וְאַחַר קָרְבַּן הַמּוּסָפִין מַקְטִירִין שְׁנֵי הַבְּזִיכִין[75]. וּשְׁנֵי כֹּהֲנִים מַקְרִיבִין אֶת שְׁנֵי הַבְּזִיכִין[76].

75) כאביי משמיה דגמרא, ואליבא דאבא שאול ש"מערכה גדולה קודמת למערכה שניה וכו' ומוספין לבזיכין וכו'" (יומא לג.) וכו' ישמעאל בפסחים נח. וראה להלן פ"ו הלכה יא, ש"מקטירין את שני בזיכי לבונה עם המוספין, קודם ניסוך היין של מוספין", ואם כן, הכהנים מן המשמר היוצא, שזכו בתמיד של שחר והמוספין, הם המקריבים את הבזיכין, עיין שם. 76) משנה יומא כו: ומשנה מנחות צט: וראה תוספתא מנחות פרק יא.

יב. כֵּיצַד חוֹלְקִין לֶחֶם הַפָּנִים בְּכָל שַׁבְּתוֹת הַשָּׁנָה? מִשְׁמָר הַנִּכְנָס נוֹטֵל שֵׁשׁ חַלּוֹת, וּמִשְׁמָר הַיּוֹצֵא נוֹטֵל שֵׁשׁ[77]. הַנִּכְנָסִין חוֹלְקִין בֵּינֵיהֶם בַּצָּפוֹן[78], שֶׁהֲרֵי הֵן מוּכָנִים לָעֲבוֹדָה[79], וְהַיּוֹצְאִין חוֹלְקִין בַּדָּרוֹם[80]. וּבִזְמַן שֶׁיִּהְיֶה יוֹם טוֹב שֶׁל אֶחָד מִשָּׁלֹשׁ רְגָלִים[81] בְּשַׁבָּת, וְכֵן בַּשַּׁבָּת שֶׁבְּתוֹךְ הֶחָג[82] - חוֹלְקִין כָּל הַמִּשְׁמָרוֹת בְּשָׁוֶה בְּלֶחֶם הַפָּנִים[83]. וְכֵן אִם חָל יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג בְּאֶחָד[84] בְּשַׁבָּת - חוֹלְקִין כָּל הַמִּשְׁמָרוֹת בְּשָׁוֶה מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב שֶׁהוּא שַׁבָּת[85] בְּלֶחֶם הַפָּנִים, מִפְּנֵי שֶׁהִקְדִּימוּ לָעֲבוֹדָה[86]. וְכֵן אִם חָל יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת - חוֹלְקִין כָּל הַמִּשְׁמָרוֹת בְּשָׁוֶה בְּלֶחֶם הַפָּנִים בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת שֶׁהִיא מוֹצָאֵי הֶחָג[87]. וְדָבָר זֶה תַּקָּנָה, כְּדֵי שֶׁיִּתְאַחֲרוּ הַכֹּהֲנִים

בִּשְׁבִיל חִלּוּק לֶחֶם הַפָּנִים; וְאִם נִתְאַחֵר אֶחָד מִבַּעֲלֵי מִשְׁמָר וְלֹא בָּא - יִמָּצֵא אַחֵר[88].

77) משנה סוכה נו. כתנא־קמא ולא כר' יהודה. וראה להלן פ"ה הלכה ב, כי לחם הפנים היו שתים עשרה חלות. ומשום ששתי המשמרות עובדים בשבת, זה תמיד של שחר וזה תמיד של בין הערביים, לכך חולקים ביניהם בלחם הפנים. 78) משנה בסוכה שם. 79) ומקום עבודתם הוא בצפון, שהרי שחיטת הקדשים היא בצפון, ראה למעלה פ"ה מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ג. וראה בגמרא שם נו: "הנכנסים חולקים בצפון, כדי שיראו שהן נכנסין". ובפירוש המשנה שם: "ומפני מה חולקים לחם הפנים הנכנסים בצפון העזרה, כדי שידעו כי העבודה בשבוע זה – שלהם, כי השחיטה היא בצפון". 80) שם במשנה. ובגמרא שם: והיוצאים חולקים בדרום, כדי שיראו שהן יוצאין". וברש"י (שם נו.) "כדי שיראו שהן יוצאין והולכין להן, לפיכך שינו מקומן אצל רוח שאינו עיקר". 81) פסח, או שבועות או סוכות. 82) שבת של חול המועד פסח או סוכות. 83) ולא רק אנשי המשמר של אותו שבוע, ראה משנה שם נה: וגמרא שם נו. וראה למעלה פ"ד מהלכות כלי המקדש הלכות ד־ה. וכל זה אינו אלא באכילת לחם הפנים, אבל עבודת לחם הפנים היא על ידי המשמר הקבוע, ראה בהלכות כלי המקדש שם הלכה ו. 84) כן צריך להיות. ובדפוסים חדשים נשמטה מילה זו בטעות. 85) משנה וגמרא שם נו. 86) שם בגמרא, וראה להלן בסוף הלכה זו. 87) משנה וגמרא שם. 88) כלומר, משום כך תיקנו שיתחלקו בלחם הפנים, כדי שהכהנים יתאחרו וישארו לעבוד גם בשבת שאחרי החג, כדי שיהיו כהנים מצויים לעבודה, ואם אחד מאנשי המשמר הנכנס יתאחר ולא יופיע, ימלא את מקומו אחד מאלו שהתעכבו בגלל לחם הפנים. והנה בגמרא שם אמרו: "יום־טוב הסמוך לשבת, בין מלפניה בין לאחריה – לפניה יום טוב אחרון, לאחריה יום טוב ראשון. מאי טעמא, כיון דהני מקדמי והני מאחרי, תיקון רבנן מילתא כי היכי דניכלו בהדי הדדי". וסבור רבינו, כי לא ענו כאן על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, אלא להיפך. ואם כן, בדין יום־טוב ראשון שלאחר השבת, אמרו: "הני מקדמי", ובדין יום־טוב אחרון שלפני השבת, אמרו "הני מאחרי", ואם כן זהו פירושו: "הני מקדמי" שהם מקדימים לבוא לפני היום־טוב, ולכן זיכו אותם בלחם הפנים בשבת שלפני החג. ו"הני מאחרי" היינו ביום־טוב אחרון שלפני השבת, הם מאחרים, כלומר בני המשמר הנכנס, ותיקנו שהמשמר היוצא יתאחר, כלומר יתעכב במקדש. ולכן זיכו אותו בלחם הפנים אף לאחרי החג. ועיין ראב"ד.

יג. חָל יוֹם אֶחָד לְהַפְסִיק[89] בֵּין הַשַּׁבָּת וּבֵין יוֹם טוֹב, כְּגוֹן שֶׁהָיָה יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג בַּשֵּׁנִי, אוֹ יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן בַּחֲמִישִׁי, אוֹ יוֹם שֶׁל עֲצֶרֶת[90] שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשֵּׁנִי אוֹ בַּחֲמִישִׁי - מִשְׁמָר שֶׁזְּמַנּוֹ קָבוּעַ[91] בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת נוֹטֵל עֶשֶׂר חַלּוֹת, וְזֶה הַנִּכְנָס[92] נוֹטֵל שְׁתַּיִם. שֶׁהֲרֵי לֹא נִשְׁאַר לָהֶם לַעֲבוֹדָה הֵם לְבַדָּם אֶלָּא יוֹם אֶחָד, שֶׁהוּא עֶרֶב שַׁבָּת אוֹ אֶחָד בְּשַׁבָּת, וּמִתְעַצְּלִין וְאֵין בָּאִין מֵהֶן אֶלָּא מְעַט[93].

89) במשנה שם: "חל להיות יום אחד להפסיק בינתיים, משמר שזמנו קבוע היה נוטל עשר חלות, והמתעכב נוטל שתים". וכתב רבינו בפירוש המשנה "הוא שהיה יום־טוב הראשון של חג יום שני או יום־טוב האחרון יום חמישי, וכשאירע כן (=יום־טוב האחרון ביום חמישי) לא ישאר למשמר השני הנכנס, אלא עבודת יום אחד בלבד, ויבוא החג וישתתפו כולם בעבודה. אם יחול יום־טוב הראשון יום שני או יכנס משמר שני יום שבת אם יחול יום־טוב האחרון יום חמישי, לפי שכל יום שבת הוא היום שמתחלפין המשמרות: תצא אחת ותיכנס השנית, ומחלקין לחם הפנים, וכשיזדמן לאחת המשמרות זה המשמר שלא ישאר לו לעבוד אלא יום אחד, יתעצל בדבר ויתעכב מלבוא, ותרגום ויתמהמה (בראשית יט, טז) ויתעכב, לפיכך תיקנו לו שיקח מלחם הפנים שתי ככרות בלבד", ע"ש. "נמצא לפירוש זה, כשחל יום־טוב ביום שני בשבת שקודם יום־טוב, משמר היוצא נוטל עשר והנכנס נוטל שתים, וכשחל יום־טוב האחרון להיות בחמישי שאחר המועד, משמר הנכנס נוטל עשר והיוצא נוטל שנים" (כסף־משנה). וראה ברש"י ובראב"ד שמפרשים המשנה באופן אחר. 90) להלן כתב רבינו "שהרי לא נשאר להם לעבודה הם לבדם, אלא יום אחד וכו'", וזה לא שייך בעצרת, שאינה אלא יום אחד בלבד – כיון שביום העצרת הם מתעצלים ואינם באים שם, מפני שיש אחרים, גם אחר־כך אינם באים בשביל יום אחד שנשאר, כשחל עצרת ביום חמישי, שכיון שלא באו לעצרת מתעצלים הם גם אחריה. וכמו כן כשחל עצרת בשני, מתעצלים הם ביום הראשון, מפני שאין להם אלא אותו היום לבד כי למחרת חל עצרת, ואף כי לאחר העצרת לא יתעצלו שנשארו ארבעה ימים לעבודה, מתעצלים הם ביום הראשון (לחם־משנה). 91) הוא המשמר שעבד לבדו בכל ימות השבוע. באופן שאם היה יום־טוב הראשון של חג בשני בשבת, וחולקים בשבת שלפני החג, המשמר היוצא הוא המשמר שזמנו קבוע שמקבל עשר חלות. והנכנס הוא שמקבל שתי חלות בלבד, ואם חל יום־טוב האחרון להיות בחמישי בשבת, המשמר הנכנס הוא המשמר הקבוע, המקבל עשר חלות, והמשמר היוצא הוא שמקבל שתי חלות בלבד. 92) היינו באופן שחל יום־טוב הראשון של חג להיות בשני בשבת. שהרי באופן שחל יום־טוב האחרון של חג להיות בחמישי בשבת – היוצא הוא המקבל רק שתי חלות בלבד (ראה למעלה). 93) ולפיכך אינם מקבלים אלא שתי חלות בלבד.

יד. כֹּהֵן גָּדוֹל לְעוֹלָם נוֹטֵל מִכָּל מִשְׁמָר חֲצִי הַחַלּוֹת שֶׁזָּכָה בָּהֶן[94]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו - מֶחֱצָה לְאַהֲרֹן וּמֶחֱצָה לְבָנָיו. וְאֵין כֹּהֵן גָּדוֹל נוֹטֵל פְּרָס[95], שֶׁאֵין זֶה כְּבוֹדוֹ[96].

94) כדעת רבי, ביומא יז: והיינו שלש חלות מזה ושלש חלות מזה. ואף כי ביומא שם אמרו, שאינו נוטל אלא חמש – אין זה אלא לר' יהודה הסובר שמשמר היוצא נוטל חמש, ומשמר הנכנס – שבע. חמש כמשמר היוצא, ושתים שכר

הגפת דלתות, וכהן גדול אין לו מחצה אלא מעשר. אבל לדעת רבינו, הנכנס נוטל שש, והיוצא נוטל שש (ראה למעלה הלכה יב). 95) כלומר, חלה פרוסה (=חתוכה). 96) כאביי ביומא שם, ולא מצאנו שום חולק עליו בזה.

יום שישי ט"ו כסלו ה'תשפ"ב

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) תתבאר בו מצות־עשה של סידור לחם הפנים על השולחן בכל שבת.

1 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְסַדֵּר לֶחֶם הַפָּנִים[2] בְּכָל יוֹם שַׁבָּת**
2 **עַל הַשֻּׁלְחָן לִפְנֵי ה' בַּהֵיכָל[3], שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם הַשַּׁבָּת**
3 **בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעַרְכֶנּוּ הַכֹּהֵן[4] וְגוֹמֵר.**

2) ראה 'ספר המצוות' עשה כז. 3) שמות כה, ל: "ונתת על השולחן לחם פנים לפני תמיד". ובויקרא כד, ו "ושמת וגו' על השולחן הטהור לפני ד'". וראה בפ"א מהל' בית הבחירה ה"ז. 4) במקרא אין המלה "הכהן".

4 **ב. וְדָבָר בָּרוּר בַּתּוֹרָה שֶׁהוּא שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה חַלּוֹת, כָּל**
5 **חַלָּה שְׁנֵי עֶשְׂרוֹנִים[5]. וְעוֹרְכִין אוֹתוֹ שְׁנֵי סְדָרִים, שֵׁשׁ**
6 **חַלּוֹת בְּכָל סֵדֶר[6], חַלָּה עַל גַּבֵּי חַלָּה[7], וּבֵין כָּל שְׁתֵּי**
7 **חַלּוֹת שְׁלֹשָׁה קָנִים שֶׁל זָהָב[8], כְּדֵי שֶׁתְּהֵיֶה הָרוּחַ**
8 **מְנַשֶּׁבֶת בּוֹ[9]. וְסוֹמֵךְ כָּל מַעֲרָכָה בִּשְׁתֵּי קְשָׁוּוֹת[10].**
9 **וְנוֹתְנִין בְּצַד כָּל מַעֲרָכָה[11] כְּלִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קֹמֶץ**
10 **לְבוֹנָה[12], שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַתָּ עַל הַמַּעֲרֶכֶת לְבֹנָה זַכָּה[13].**
11 **וּכְלִי זֶה הוּא הַנִּקְרָא בָּזְךְ. נִמְצְאוּ שְׁנֵי קֻמְצֵי לְבוֹנָה**
12 **בִּשְׁנֵי הַבִּזְיכִין[14]. וְשׁוּלַיִם הָיוּ לַבִּזְיכִין[15], כְּדֵי**
13 **שֶׁיְּנִיחוּם עַל הַשֻּׁלְחָן[16].**

5) שנאמר (ויקרא שם, ה) "ולקחת סולת ואפית אותה שתים עשרה חלות, שני עשרונים יהיה החלה האחת". 6) שכתוב (שם, שם, ו) "ושמת אותם שתים מערכות שש המערכת על השולחן וגו'". 7) ראה מנחות צז, א. 8) שנאמר (שמות כה, כט) "ועשית קערותיו וכפותיו וקשותיו ומנקיותיו אשר יוסך בהן, זהב טהור תעשה אותם", ואמרו במנחות שם, כי "מנקיותיו" הם הקנים. "אשר יוסך בהן" שמסככין את הלחם. וראה במשנה שם צו, א. כי עשרים ושמונה קנים היו, ארבעה עשר לסדר אחד, וארבעה עשר לסדר שני. ובגמרא שם צז, א – אמרו, כי ארבע חלות צריכות שלשה קנים, העליונה אינה צריכה אלא שנים, לפי שאין עליה משאוי, התחתונה אינה צריכה כל עיקר לפי שמונחת על טהרו של שולחן, וכן כתב רבינו למעלה פ"ג מהל' בית הבחירה הט"ו. ובפירוש המשנה שם, כתב: "נותנין החלה אחת על השולחן וכו' ואח"כ יהיו עליו ג' קנים ועל הקנים חלה אחרת (־ שניה) ואח"כ ג' קנים ועליהן חלה שלישית, אח"כ ג' קנים ועליהן חלה רביעית, ואח"כ ג' קנים וכו' ועליהן חלה חמישית, אח"כ ב' קנים וכו' ועל שני הקנים החלה הששית". 9) כלומר, לפיכך ציוותה התורה לעשות קנים חלולים, כדי שתהיה הרוח מנשבת ולא יתעפשו החלות (שם צז.). ואף־על־פי שנעשה בו נס שהיה חם ביום סילוקו כביום סידורו (יומא כא:) – אין סומכין על הנס ('מעשה רוקח'). וראה ב'תוספות' מנחות צט, ב - ד"ה אחד. 10) יתדות זהב עומדות בארץ וגבוהים עד למעלה מן השולחן הרבה (ראה רש"י שמות שם, ולפי "יש מחכמי ישראל" עיי"ש), שכתוב (שם) "ועשית קערותיו וכו' וקשותיו". ובגמ' שם צז, א - "קשותיו" אלו סניפים, וראה שם צו, א - במשנה "וארבעה סניפים של זהב היו שם מפוצלין מראשיהן שהיו סומכים בהם שנים לסדר זה ושנים לסדר זה", וראה למעלה פ"ג מהל' בית הבחירה הי"ג. 11) כלומר, בין שני הסדרים, וכדעת רבי מאיר במשנה שם, שהיו שני טפחים ריוח באמצע (ראה להלן ה"ט), ולא על גבי המערכה ממש, וכאבא שאול שם צו, א - במשנה, שאומר שמה שכתוב "ונתת על המערכת" הכוונה סמוך למערכת, כמו שנאמר (במדבר ב, כ) "ועליו מטה מנשה", וכן דעת רבי, שם צח, א. 12) ראה שם צו, א - במשנה. וראה ב'סיפרא' אמור פי"ח ה"ז: "רבי שמעון אומר, נאמר כאן (ויקרא כד, ז) אזכרה (= "והיתה ללחם לאזכרה"), ונאמר להלן (צ"ל: למעלה) (שם ב, טז) אזכרה (= והקטיר הכהן את אזכרתה"), מה אזכרה להלן מלא הקומץ, אף כאן מלא הקומץ". 13) שם צו, א - במשנה. 14) 'סיפרא', שם. וראה גם בתוספתא מנחות פי"א. 15) כלומר, תחתית הבזיכין לא היו עגולים ככל בזיכי המקדש כי־אם היו שטוחים. ראה פסחים סד, א. 'סיפרא' שם ה"ו, ותוספתא שם. 16) ולא הניחם על גבי הלחם, משום שלא יבצעו את הלחם ('סיפרא' שם).

14 **ג. שְׁנֵי הַסִּדָּרִים מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה[17], וּשְׁנֵי הַבִּזְיכִין**
15 **מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה[18], וְהַסִּדָּרִין וְהַבִּזְיכִין מְעַכְּבִין זֶה**
16 **אֶת זֶה[19]. וְאֵין מְחַנְּכִין אֶת הַשֻּׁלְחָן אֶלָּא בְּלֶחֶם**
17 **הַפָּנִים בְּשַׁבָּת[20]. מִיּוֹם הַשַּׁבָּת לְיוֹם הַשַּׁבָּת מוֹצִיאִין**
18 **אֶת הַלֶּחֶם שֶׁהוּא שָׁם עַל הַשֻּׁלְחָן מִשַּׁבָּת שֶׁעָבְרָה**
19 **וּמְסַדְּרִין לֶחֶם אַחֵר[21]. וְזֶה שֶׁמּוֹצִיאִין הוּא שֶׁחוֹלְקִין**
20 **שְׁתֵּי הַמִּשְׁמָרוֹת[22], הַנִּכְנֶסֶת וְהַיּוֹצֵאת[23], עִם כֹּהֵן**
21 **גָּדוֹל[24], וְאוֹכְלִין אוֹתוֹ.**

17) משנה, מנחות כז, א. כלומר אם לא עשו שני הסדרים, לא קיימו מצות לחם הפנים. 18) משנה, שם. 19) משנה, שם. וב'סיפרא' שם ה"ו, וכולם נלמדו בגמרא שם ממה שנאמר (ויקרא כד, ט), "מאשי ה' חק עולם", וכל מקום שנאמר "חוקה" הוא לעיכוב. 20) משנה, שם מט, א. ותוספתא שם פ"ז, ו'ספרי' פנחס (במדבר כח, ח). והטעם שדווקא בשבת ולא בחול הוא משום שכתוב (ויקרא שם ח) "ביום השבת יערכנו". "ועניין חינוך הרגל אומר שכל דבר שיקרב על המזבח החיצון בראשונה היא עולה של שחר, וכן הלחם שנותנים על השולחן אינו אלא ביום השבת וכו' ולשון חינוך שם מושאל בדברים האלה לתחילת המעשים לפי שזה הכלי מרגילים אותו בעבודה דרך דומיא (= משל) לאדם בתחילה, שמלמדים אותו שום חכמה או שום מדה להרגיל עצמו בה עד שתהא קבועה בו" (פירוש המשנה). 21) כל זה מבואר במנחות צט, ב. ושבת קלג, ב. ותוספתא מנחות פי"א, ו'סיפרא' אמור, שם. וראה להלן ה"ד כיצד מסדרין את הלחם. 22) שם ושם. ובסוכה נו, א. ויומא יח,

א. 23) ראה למעלה פ"ד ה"ט־יב. 24) ראה למעלה שם הי"ד.

1 **ד. וְכֵיצַד מְסַדְּרִין אֶת הַלֶּחֶם?[25] אַרְבָּעָה כֹּהֲנִים**
2 **נִכְנָסִים, שְׁנַיִם בְּיָדָן שְׁנֵי סְדָרִין[26] וּשְׁנַיִם בְּיָדָם שְׁנֵי**
3 **בְזִיכִין[27]. וְאַרְבָּעָה מַקְדִּימִין לִפְנֵיהֶם[28], שְׁנַיִם לִטֹּל**
4 **שְׁנֵי סְדָרִים וּשְׁנַיִם לִטֹּל שְׁנֵי בְזִיכִין שֶׁהָיוּ שָׁם עַל**
5 **הַשֻּׁלְחָן[29]. הַנִּכְנָסִין עוֹמְדִין בַּצָּפוֹן[30] וּפְנֵיהֶם**
6 **לַדָּרוֹם[31], וְהַיּוֹצְאִין עוֹמְדִים בַּדָּרוֹם וּפְנֵיהֶם לַצָּפוֹן.**
7 **אֵלּוּ מוֹשְׁכִין[32] וְאֵלּוּ מַנִּיחִין[33], וְטִפְחוֹ שֶׁל זֶה בְּתוֹךְ**
8 **טִפְחוֹ שֶׁל זֶה[34]; שֶׁנֶּאֱמַר: לְפָנַי תָּמִיד[35].**

25) כל זה במשנה מנחות צט, ב. 26) שתי מערכות של לחם הפנים, שש לכל מערכת. 27) עם לבונה. 28) כלומר נוסף לארבעה הכהנים הנ"ל, מקדימים עוד ארבעה כהנים ונכנסים לפניהם. 29) משבת שעברה. 30) "דהכי שפיר מילתא, דאותן המסדרין העבודה יהיו בצפון, דקדושת צפון חמירא" (= דשחיטת קדשי קדשים בצפון)" – רש"י במשנה שם, וראה למעלה פ"ד הי"ב. 31) "וסתמא כמאן־דאמר שולחנות מזרח ומערב מונחין, ורוחבן צפון ודרום" (רש"י שם). וכן פסק רבינו למעלה פ"ג מהל' בית הבחירה הי"ב. 32) את הלחם בשבת שעברה. 33) הלחם החדש. 34) כלומר, בעת ובעונה אחת, ועד שלא יגביהו המושכים מן השולחן אלו מיד מניחים אלו, שלא ישאר השולחן בלי לחם, אף לשעה קלה. 35) שם במשנה, וכדברי תנא־קמא, ולא כדברי רבי יוסי.

9 **ה. יָצְאוּ וְנָתְנוּ אֶת הַלֶּחֶם שֶׁהוֹצִיאוּ עַל שֻׁלְחָן זָהָב**
10 **אַחֵר שֶׁהָיָה בָּאוּלָם[36], וְהִקְטִירוּ הַבְּזִיכִין, וְאַחַר כָּךְ**
11 **מְחַלְּקִין הַחַלּוֹת[37]. וְאִם חָל יוֹם הַכִּפּוּרִים לִהְיוֹת**
12 **בְּשַׁבָּת[38] - הַחַלּוֹת מִתְחַלְּקוֹת לָעֶרֶב[39].**

36) שם במשנה: "שני שולחנות היו באולם מבפנים על פתח הבית, אחד של שיש ואחד של זהב, על של שיש נותנים לחם הפנים בכניסתו, ועל של זהב ביציאתו, שמעלין בקודש ולא מורידין, ואחד של זהב מבפנים שעליו לחם הפנים תמיד". והביא רבינו כל זה למעלה פ"ג מהל' בית הבחירה הט"ז ('חידושים ומקורים' מבעל 'מנחת חינוך'). ולא הביאו כאן, לפי שכאן מדובר במה שנעשה בשבת, ואילו הנחת הלחם על שולחן של שיש היה בערב שבת, כמפורש בתוספתא (מנחות פי"א עמ' 530 16). 37) שם במשנה: "הקטירו הבזיכים, והחלות מתחלקות לכהנים", וראה למעלה פ"ד ה"י, כי "אין אוכלין את הלחם עד שיקטירו שני בזיכי לבונה על האש". 38) שאי־אפשר לאכלו ביום. 39) שם במשנה, ולערב דווקא ולא למחרת, שהרי הוא נפסל בלינה, ראה רש"י שם.

13 **ו. כֵּיצַד מַעֲשֵׂה לֶחֶם הַפָּנִים? מֵבִיא אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים**
14 **סְאִים[40] חִטִּים[41] הָרְאוּיִין לְמִנָּחוֹת[42], וְשָׁפִין אוֹתָם[43]**
15 **וּבוֹעֲטִין בָּהֶן[44] כְּשְׁאָר חִטֵּי מִנָּחוֹת[45], וְטוֹחֲנִין**
16 **אוֹתָן, וּמְנַפִּין מֵהֶן בְּאַחַת עֶשְׂרֵה נָפָה אַרְבָּעָה**
17 **וְעֶשְׂרִים עִשָּׂרוֹן סֹלֶת[46], וְעוֹשִׂין מֵהֶם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה**
18 **חַלּוֹת[47] מַצּוֹת[48]. לֹא נָפָה אוֹתָם בְּאַחַת עֶשְׂרֵה נָפָה,**
19 **אוֹ שֶׁלֹּא הוֹצִיאָן מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע סְאִים, הוֹאִיל**
20 **וְנַעֲשׂוּ סֹלֶת מִכָּל מָקוֹם - כְּשֵׁרוֹת[49]; לֹא נֶאֱמְרוּ**
21 **הַשִּׁעוּרִין הָאֵלּוּ אֶלָּא לְמִצְוָה.**

40) משנה במנחות עו, ב. ובגמרא שם, אמרו: "מאי טעמא, כיון דמחיטים אתו ומישן אתו (= מתבואה ישנה), עשרון מובחר נפק מסאה" (וראה להלן פ"ח ה"ד), הרי ארבעה ועשרים עשרונים לשתים עשרה חלות, שכל אחת היא שני עשרונים, ראה למעלה ה"ב. 41) ואף כי נאמר (ויקרא כד, ה) "ולקחת סולת" – ניקחת גם חטים, ולמדו כן (מנחות עו:) ממה שנאמר "ולקחת", "ולקחת מכל־מקום". ואע"פ ששאר המנחות אינן באות אלא סולת – בלחם הפנים, שהוא בא מעשרים וארבעה עשרונות בכל שבוע, חסה התורה על ממונם של ישראל, והתירה לקנותו כשהוא חיטים, שמחירו בזול יותר, ואילו קנו אותו סולת, היה ביוקר (גמרא, שם). 42) ראה למעלה פ"ז מהל' איסורי מזבח ה"ד. 43) "שיפה הוא גזור מן "ישופך ראש" (בראשית ג, טו), ועניינו שיכו החיטה בידים בכח עד שמעביר מעליה העפר" (פירוש המשנה, מנחות עו:). 44) "בעיטה שדורסים אותה ברגל עד שהיא נשברת" (פירוש המשנה, שם). 45) הטעונות שלש מאות שיפה וחמש מאות בעיטה (שם עו. במשנה. וראה למעלה הל' איסורי מזבח שם ה"ה). 46) כן הוא שם במשנה: לחם הפנים עשרים וארבע עשרונים מעשרים וארבע סאין וכו' והיה מנופה בי"א נפה. כלומר מנפה את הקמח עד שתהיה סולת מובחרת, וכל נפה ונפה מאלו הנפות, היתה דקה יותר מחברתה, ראה בפירוש המשנה שם. 47) ראה למעלה ה"ב. 48) כמפורש במנחות נז, א - בדברי רבי עקיבא, שממה שאמרה התורה (ויקרא ב, יא) "כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ", למדו "אשר תקריבו, לרבות לחם הפנים לחימוץ", היינו שאסור להחמיצו. וראה למעלה פי"ב הי"ט. 49) כן כתב רבינו בפירוש המשנה מנחות פ"ו מ"ז. ומקור הדבר, שאפילו בפחות או יותר מעשרים וארבעה סאין - כשר, הוא בברייתא במנחות שם: "תנו רבנן, כל המנחות שריבה במדת עשרונן או שמיעט במדת עשרון - פסולות, ריבה במדת סאין או שמיעט במדת סאין שלהן - כשרות". וכ"ה בתוספתא מנחות פ"ח. אבל הדין הזה שאם לא נפה אותם באחת־עשרה נפה – כשרים, לא מצאנו מקורו. ולהלן פ"ח ה"ה, גבי עומר ושתי הלחם, לא הביא זאת. ועי' ב'תוספות יום־טוב' שם.

22 **ז. לִישָׁתָן וַעֲרִיכָתָן - בַּחוּץ[50], וַאֲפִיָּתָן - בִּפְנִים**
23 **בָּעֲזָרָה[51], כִּשְׁאָר הַמְּנָחוֹת[52]. וְלָשִׁין אוֹתָן אַחַת**
24 **אַחַת[53], וְאוֹפִין אוֹתָן שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם[54].**

50) כלומר, חוץ לעזרה, מנחות צה, ב - במשנה. בית היה מחוץ לעזרה המיועד לבישול המנחות, ובית פגי שמו (ראה בפירוש המשנה, מנחות פי"א מ"ב). 51) משנה, מנחות שם. וכן הוא ב'סיפרא' אמור פי"ח ה"י. וראה להלן פ"ח ה"ז. ו"הסיבה שמחמתה מותר ללוש אותם חוץ לעזרה ולא יהא מותר לאפות אלא בעזרה, לא נתבארה בגמרא" (פירוש המשנה שם, וראה ב'מעשה רוקח'). ובקושיית הגמרא (מנחות שם), כיון שאפייתם בעזרה, נתקדשו, וכיון

שאפייתן בערב שבת, למה אינם פסולים בלינה? תירץ ב'אור שמח' (פ"ז מהל' מעשה הקרבנות ה"ג) שאין כלי שרת מקדשין שלא בזמנם, כמפורש במנחות ק, א. וה'חתם סופר' (או"ח סי' קכה) תירץ לפי דברי רבי (מנחות מח.) ששחיטת הכבשים מקדשת את הלחם, וכל זמן שלא נשחטו אין כאן אלא קדושת דמים, שאינה נפסלת בלינה. 52) כלומר, אפייתו בפנים כשאר המנחות, אבל לישתן ועריכתן אינן כשאר המנחות, שהרי שאר המנחות גם לישתן ועריכתן בפנים. ראה למעלה פי"ב מהל' מעשה הקרבנות הכ"א־כג. וראה 'מעשה רוקח'. 53) משנה, מנחות צד, א. ובגמ' שם אמרו "מנא הני מילי: דתנו רבנן, שני עשרונים יהיה החלה האחת (ויקרא כד, ה), מלמד שנילושת אחת אחת". 54) שם במשנה. ובגמרא שם אמרו "ומנין שאפייתן שתים שתים, תלמוד־לומר (שם שם, ו) ושמת אותם". "שימה ראשונה שאתה עושה מהם, דהיינו בתנור, תהא בלשון אותם, שמשמע שהיה נותן שתים בשני דפוסין יחד בתנור" (רש"י שם).

1 **ח. וּשְׁלֹשָׁה דְּפוּסִין[55] שֶׁל זָהָב[56] הָיוּ לָהֶם: אֶחָד**
2 **שֶׁנּוֹתְנִין בּוֹ הַחַלָּה וְהִיא בָּצֵק; וְהַשֵּׁנִי שֶׁאוֹפִין אוֹתָהּ**
3 **בּוֹ[57]; וְהַשְּׁלִישִׁי שֶׁנּוֹתְנִין אוֹתָהּ בּוֹ כְּשֶׁרוֹדֶה אוֹתָהּ מִן**
4 **הַתַּנּוּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְקַלְקֵל[58].**

55) כלומר, שלש תבניות. ברייתא שם, ותוספתא פי"א שם, ו'סיפרא' שם ה"ב. 56) כך הוא בתורה (שמות כה, כט) שהקערות שהם הדפוסים היו של זהב, אבל רש"י בחומש (שם) כתב שהדפוסים שאופין אותו בהם היו של ברזל ('הר המוריה'). וראה 'מעשה רוקח' כאן. 57) "והוא גדול מעט מן הדפוס הראשון" ('רבינו גרשום' שם), כלומר גבוה מן הראשון, ואילו בגדלו נשמע מדברי הגמרא כי הדפוס השני היה כראשון, שאם לא כן, מה מקשה "וליהדרה לדפוס קמא". 58) שם במשנה ובגמרא. ולפי שהיא דקה, אם לא היה נותנה בדפוס, היתה מתקלקלת ('רבינו גרשום'). ומכיון שלאחר האפיה היא מתנפחת ולא יכול להחזירה לדפוס הראשון – היה צורך בדפוס שלישי, שהוא גדול יותר מהדפוסים הקודמים (שם, בגמרא).

5 **ט. כָּל חַלָּה מֵהֶן מְרֻבַּעַת[59], שֶׁנֶּאֱמַר: לֶחֶם הַפָּנִים -**
6 **שֶׁיִּהְיוּ לוֹ פָּנִים רַבִּים[60]. אֹרֶךְ כָּל חַלָּה מֵהֶן עֲשָׂרָה**
7 **טְפָחִים, וְרָחְבָּהּ חֲמִשָּׁה טְפָחִים[61], וְרוּמָהּ[62] שֶׁבַע**
8 **אֶצְבָּעוֹת[63]. וְהַשֻּׁלְחָן אָרְכּוֹ שְׁנַיִם עָשָׂר טֶפַח, וְרָחְבּוֹ**
9 **שִׁשָּׁה טְפָחִים[64]. נוֹתֵן אֹרֶךְ הַחַלָּה עַל רֹחַב הַשֻּׁלְחָן[65],**
10 **נִמְצֵאת הַחַלָּה יוֹצֵאת שְׁנֵי טְפָחִים מִכָּאן וּשְׁנֵי**
11 **טְפָחִים מִכָּאן. וְכוֹפֵל אֶת הַיּוֹצֵא מִכָּאן וּמִכָּאן,**
12 **וְיִשָּׁאֵר בֵּין שְׁנֵי הַקְּצָווֹת רֶוַח בָּאֶמְצַע[66]. וְכֵן מַנִּיחַ**
13 **חַלָּה עַל גַּבֵּי חַלָּה[67], עַד שֶׁעוֹרֵךְ שֵׁשׁ חַלּוֹת[68]. וְכֵן**
14 **עוֹשֶׂה בְּצַד הַמַּעֲרָכָה שְׁנַיִם שֵׁשׁ חַלּוֹת.**

59) כלומר, לא עגולה. אבל לא היתה מרובעת ממש, שהרי ארכה עשרה טפחים ורחבה חמשה, ראה להלן ('תוספות יום־טוב' מנחות פי"א מ"ד). ומקורו בברייתא שם צה, א: "כמין כוורת היה לה בתנור, ודומה כמין טבלא מרובעת". ומפשטות הלשון משמע שהיא מרובעת גם למטה. ולא כרבי יוחנן (שם צד:) שאמר שהיתה כמין ספינה, שצרה למטה ורחבה למעלה, אלא כרבי חנינא (שם) שהיה קשיש מרבי יוחנן (כסף־משנה). 60) במשנה, שם צו, א: "לחם פנים, שיהא לו פנים". ובפירוש המשנה שם: "שיהיו לו פנים הרבה". 61) במשנה שם לדברי הכל, ולא נחלקו שם אלא במידת השולחן. 62) גבוהה. 63) כן פירש רבינו מה ששנינו שם במשנה "וקרנותיו שבע אצבעות", כלומר גבוהה שבע אצבעות (כסף־משנה). ורש"י שם פירש באופן אחר. והעיר הרש"ש שם ממה שאמרו בפסחים לו, א - שלחם הפנים היה עוביו (=גובהו) טפח, וטפח אינו אלא ארבע אצבעות באגודל ושש אצבעות בזרת (מנחות מא:). ואפשר שהכוונה לטפח שוחק שהוא גדול מטפח עצב. (ויתכן כי הסוגיא בפסחים היא לדעת בן זומא (מנחות, שם) שאמר "לחם פנים" – "שיהא לו פנים", וכוונתו לחלוק על מה שאמר תנא־קמא שגבהו שבע אצבעות, ועל זה אמר שיהיו לו פנים ואין פנים פחותים מטפח (סוכה ה:), ורבינו פסק כתנא־קמא. או אולי כוונת רבינו כאן לאחר האפיה, שאז היה גבהו שבע אצבעות, ובפסחים שם - היינו לפני האפיה. וראה ב'מעשה רוקח'). 64) כרבי מאיר במנחות צו, א. שמה שנאמר (שמות כה, חג) "ועשית שולחן עצי שטים, אמתיים ארכו ואמה רחבו", הוא באמה בת ששה טפחים ולא כרבי יהודה (שם) שאמר שהכוונה לאמה בת חמשה טפחים, והלכה כמותו משום שגם אבא שאול (שם במשנה) סובר כן, ראה למעלה ה"ב (כסף־משנה). 65) שם במשנה. ומשום שאורך החלה כמעט כאורך השולחן, ורחבו כמעט כרוחב השולחן, ומכיון שהיו שתי מערכות לא היה אפשר להניחם כי־אם אורך החלה לרוחב השולחן ('קרית ספר' בשם הרב דוראן ז"ל). 66) כלומר, אחר שהוא כופל את הטפחים מכאן ומכאן, נשאר ריוח בין שני הכפלים (והוא כמין כ"ף כ). וראה במשנה, שם: "כופל טפחיים מכאן וטפחיים מכאן, וטפחיים ריוח באמצע", ופירשו רש"י ו'רבינו גרשום' כי היו טפחיים ריוח בין שני הסדרים, שהרי אורך השולחן שנים עשר טפחים, ורוחב החלה חמשה טפחים, ובשני הסדרים יחד היו עשרה טפחים, הרי שנשאר ריוח של שני טפחים בין שני הסדרים, אבל מדברי רבינו נראה שלא גרס "וטפחיים ריוח באמצע" כי־אם "וריוח באמצע". והיינו ריוח שבין הכפלים. 67) ראה למעלה ה"ב. 68) ראה למעלה, שם.

15 **י. אֵין אֲפִיַּת לֶחֶם הַפָּנִים דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת[69]**
16 **וְלֹא אֶת יוֹם טוֹב[70]; אֶלָּא בְּעֶרֶב שַׁבָּת אוֹפִין**
17 **אוֹתָן, וְעוֹרְכִין אוֹתָן לְמָחָר[71]. וְאִם חָלוּ שְׁנֵי**
18 **יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה לִהְיוֹת בַּחֲמִישִׁי**
19 **וּבְעֶרֶב שַׁבָּת[72] - אוֹפִין אוֹתָן מִיּוֹם רְבִיעִי[73].**

69) משנה, שם צה, ב. 70) כלומר, אם חל יו"ט ביום ו', אין אופין אותן ביום־טוב אלא בערב יום־טוב (שם ק: במשנה), שאין אופין ומבשלים ביום־טוב אלא מה שאוכל באותו היום בלבד (פירוש המשנה, שם). 71) יש להשלים כאן: ואם חל יום טוב בערב שבת – אופין אותו בערב יום־טוב. וכן הוא במשנה, שם. 72) כגון שלא באו עדים

ביום שלשים של אלול, שנוהגים באותו יום קודש ולמחר קודש (פ"ה מהל' קידוש החודש ה"ח). 73) שם במשנה.

יא. לֹא סִדּוּר הַקָּנִים[74] וְלֹא נְטִילָתָן דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת[75]; אֶלָּא מֵעֶרֶב שַׁבָּת נִכְנָס וְשׁוֹמְטָן וְנוֹתְנָן לְאֹרֶךְ הַשֻּׁלְחָן[76], וּבְאֶחָד בְּשַׁבָּת[77] נִכְנָס וּמַכְנִיס אֶת הַקָּנִים בֵּין הַחַלּוֹת.

74) ראה למעלה ה"ב, כי בין כל שתי חלות היו שלושה קנים של זהב כדי שתהיה הרוח מנשבת בו. 75) משנה, שם צו, א. ואף־על־פי שהתורה אמרה לתת הקנים בין החלות – אינם דוחים את השבת, שכשם שאמר רבי עקיבא "כל מלאכה שאפשר לה לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת" – כמו כן מלאכה שאפשר בלעדה, אינה דוחה את השבת, והרי סידור הקנים הוא כדי שתהא הרוח מנשבת ביניהם ולא יתעפשו החלות, ובשיעור הזמן הזה של יום השבת, אין חשש לכך (גמרא שם צז.). וראה רש"י שם ד"ה אמאי לא דחי שבת, שכתב כי איסור זה הוא מחמת שנראה כבונה וסותר, וה'תוספות' שם ד"ה לא, כתבו שאינו אלא משום טלטול מוקצה, והוא מן השבותים שגזרו עליהם במקדש, עיי"ש. וב'סיפרא' (אמור פי"ח ה"ח) הסמיכו זאת לפסוק "יערכנו", ודרשו: יערכנו, אין עורך עמו קנים בשבת. וראה ב'תפארת ישראל' פי"א שם מ"ו אות מא, ובגליון הרמב"ם להגאון רבי עקיבא איגר. 76) כן הוא במשנה, שם. והיינו בין שני הסדרים. ראה למעלה ה"ט וה"ב. וה'תוספות' שם צז, א - ד"ה לאורכו, כתבו כי לא על השולחן ממש היה מניחו אלא על הרצפה לאורך השולחן. וראה 'תוספות יום־טוב' שם. 77) בגמ' שם צז, א - איתא "במוצאי שבת", ובתוספתא מנחות פי"א - איתא "אחר שבת", וצריך לומר שכן גם כוונת רבינו: אור ליום אחד בשבת ('הר המוריה').

יב. סִדֵּר[78] הַלֶּחֶם בְּשַׁבָּת כְּמִצְוָתוֹ, וְלֹא הִנִּיחַ עִמּוֹ בָּזִיכֵי לְבוֹנָה עַד לְמָחָר[79], וְלַשַּׁבָּת הַבָּאָה הִקְטִיר הַבָּזִיכִין[80] - נִפְסַל הַלֶּחֶם[81] וְאֵינוֹ קָדוֹשׁ[82]. וְכֵן אִם סִדֵּר הַלֶּחֶם וְהַבָּזִיכִין בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת[83] וְהִקְטִיר הַבָּזִיכִין לְאַחַר שַׁבָּת הַבָּאָה - הַלֶּחֶם אֵינוֹ קָדוֹשׁ וְנִפְסָל. אֲבָל אִם הִקְטִיר הַבָּזִיכִין בְּשַׁבָּת[84] - [לֹא][85] נִפְסַל הַלֶּחֶם[86].

78) משנה, מנחות ק, א - בבבא ראשונה. 79) כלומר, סידר רק את הלחם כמצוותו אבל לא סידר את הבזיכין כמצוותם בשבת (ראה למעלה ה"ד), אלא סידרם לאחר השבת. 80) והרי היו הבזיכין מונחים על השולחן פחות משבעה ימים. 81) לפי שלא קרב המתיר כמצוותו. וכאן לא מועיל להניח עד השבת הבאה, כיון שהלחם הונח כדין ושהה על השולחן כמצוותו (רש"י שם). 82) ואין חייבין עליהן משום פיגול נותר וטמא, ראה שם במשנה. אבל ראה רש"י שם שמפרש כי הלחם הוא קדוש, ומה שאין חייבין עליהן משום פיגול (אם הקטירן על־מנת לאכול מן הלחם למחר) שלא קרב המתיר כמצוותו. ומה שלא חל נותר על הלחם, משום שהלחם אינו ראוי לאכילה. וכמו כן אינו חייב הטמא שאכלו, משום שרק הניתר לטהורים חייבים עליו משום טומאה, ואילו לחם זה לא ניתר לטהורים. 83) נראה שכן גרס רבינו בבבא השניה, שם: "סידר את הלחם ואת הבזיכין (בשבת) (באחד בשבת) והקטיר את הבזיכין לאחר שבת - פסול" ('תוספות יום־טוב' שם). ועי' בפירוש המשנה, שם. 84) כלומר בשבת שניה, שעכשיו עבר עליהם הזמן הצריך להם, דהיינו משבת לשבת (לחם־משנה). 85) כן הוא בספר ישן (כסף־משנה) ובכתב־יד קדמון ('מעשה רוקח'). 86) שהרי עבר עליהם הזמן הצריך להם, כנ"ל.

יג. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה[87] בְּלֶחֶם וּבָזִיכִין שֶׁסִּדְּרָן לְאַחַר הַשַּׁבָּת? יַנִּיחֵם[88] שָׁם עַל הַשֻּׁלְחָן עַד שֶׁיַּעֲבֹר עֲלֵיהֶן יוֹם הַשַּׁבָּת וְהֵן מְסֻדָּרִין, וְאַחַר כָּךְ יַקְטִיר הַבָּזִיכִין לַשַּׁבָּת הַבָּאָה אַחַר הַשַּׁבָּת שֶׁעָבְרָה עֲלֵיהֶן וְהֵן מְסֻדָּרִין. שֶׁאֲפִלּוּ נִשְׁאַר הַלֶּחֶם עִם הַבָּזִיכִין עַל הַשֻּׁלְחָן כַּמָּה שַׁבָּתוֹת[89] - אֵין בְּכָךְ כְּלוּם.

87) כלומר, מה שכתבנו למעלה "שלא נפסל הלחם", אין זה דין של דיעבד בלבד, אלא גם לכתחילה עושה כן (לחם־משנה). 88) בבא שלישית במשנה שם, וכנוסחת כמה מקורות (ראה שנויי נוסחאות שם) שלא גרסו שם "פסול". 89) במשנה שם: "ימים רבים". אבל כן נראה בזבחים פז, א. כי אין לינה פוסלת בראשו של שולחן, כשם שלא פסלה בראשו של מזבח (לחם־משנה).

יד. סִדֵּר אֶת הַלֶּחֶם וְאֶת הַבָּזִיכִין בְּשַׁבָּת כְּמִצְוָתָן, וְהִקְטִיר אֶת הַבָּזִיכִין לְאַחַר הַשַּׁבָּת, בֵּין לְאַחַר שַׁבָּת זוֹ בֵּין לְאַחַר שַׁבָּת אַחֶרֶת הַבָּאָה - נִפְסַל הַלֶּחֶם. וְהָרֵי הוּא כְּקָדָשִׁים שֶׁנִּפְסְלוּ, שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶן[90] מִשּׁוּם פִּגּוּל וְנוֹתָר וְטָמֵא, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[91].

90) תוספתא מנחות סוף פי"א ('תוספות יום־טוב'). ואין לזה סתירה מן הבבא השניה במשנה שם: "סידר את הלחם ואת הבזיכין בשבת, והקטיר את הבזיכין לאחר שבת - פסול, ואין חייבין עליהן משום פיגול ונותר וטמא", שהרי רבינו גרס שם: "סידר את הלחם ואת הבזיכין באחד בשבת", ראה למעלה הי"ב. ובעל 'חזון איש' כתב שצריך להגיה "שאין חייבין עליהן", שהרי "כל שיש לו מתירין אין חייבין עליו משום פיגול או משום נותר או משום טמא עד שיקרבו מתיריו כהלכתן" (פי"ח מהל' פסולי המוקדשין הט"ז). 91) בהל' פסולי המוקדשין, שם.

טו. נִפְרְסָה[92] חַלָּה אַחַת מִן הַלֶּחֶם: אִם עַד שֶׁלֹּא הֵסִיר הַלֶּחֶם מֵעַל הַשֻּׁלְחָן נִפְרְסָה - הַלֶּחֶם פָּסוּל[93], וְאֵינוֹ מַקְטִיר עָלָיו אֶת הַבָּזִיכִין[94]; וְאִם אַחַר שֶׁהֵסִיר הַלֶּחֶם נִפְרְסָה - הַלֶּחֶם פָּסוּל, וּמַקְטִיר עָלָיו אֶת הַבָּזִיכִין[95].

92) נחסרה. 93) ברייתא מנחות ח, א. ט, ב. ותוספתא שם פי"א. ולמדו זאת (שם יב:) ממה שנאמר (ויקרא כד, ט) "קודש קדשים הוא", כלל את שתים־עשרה החלות בלשון יחיד "הוא", לומר לך שצריך שכולן תהיינה שלימות. ואם לאו – פסולות. 94) דהויא לה כמנחה שחסרה קודם

קמיצה, שנאמר בה (שם ב, ט) "מן המנחה", פרט לשחסרה קודם קמיצה (שם ט:), ראה 'קרית ספר' כאן. ואם כי במנחה שחסרה קודם קמיצה מביא מתוך ביתו וימלאנה (ראה להלן פי"א מהל' פסולי המוקדשין הט"ז) – בלחם הפנים אינו יכול להביא מתוך ביתו, שהרי צריך שיהא הלחם על השולחן מהשבת שעברה, וראה ב'שיטת מקובצת' שם ח, א - אות א. 95) ברייתא ותוספתא שם. ומשום שזה דומה לשיריים של מנחה שחסרו בין קמיצה להקטרה, שמקטיר קומץ עלייהו ושיריים אסורים באכילה (שם בגמרא, וראה 'קרית ספר' כאן). וראה בתוספתא שם, שאם הוקטרו הבזיכים ואחר־כך נפרס הלחם – הלחם כשר.

1 **טז. הִגִּיעַ זְמַן הַלֶּחֶם לַהֲסִירוֹ - הֲרֵי זֶה כְּמִי**
2 **שֶׁהֶסִירוּ[96], וְאִם נִפְרַס הַלֶּחֶם - מַקְטִיר הַבְּזִיכִין וְאַף**
3 **עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵק הַמַּעֲרָכָה. נִטְמָא אֶחָד מִן**
4 **הַסִּדְרִין[97], בֵּין לִפְנֵי הַקְּטָרָה בֵּין לְאַחַר הַקְּטָרָה, אוֹ**
5 **שֶׁנִּטְמָא אֶחָד מִן הַבְּזִיכִין[98] - הַטָּמֵא בְּטֻמְאָתוֹ**
6 **וְהַטָּהוֹר בְּטָהֳרָתוֹ.**

96) שם בגמרא: "אמר רבי אליעזר, לא פרקה ממש אלא כיון שהגיע זמנם לפרק אע"פ שלא פירקה, כמי שפירקה דמיא". 97) משנה, מנחות יד, ב - כחכמים ולא כרבי יהודה. 98) ברייתא שם טו, א. כחכמים ולא כרבי יהודה.

יום ש"ק ט"ז כסלו ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר בו סדר העבודות התמידיות בכל יום, ועל מה היו אומרים שירה.

7 **א. סֵדֶר עֲבוֹדוֹת הַתְּמִידוֹת בְּכָל יוֹם כָּךְ הוּא: סָמוּךְ**
8 **לַעֲלוֹת הַשַּׁחַר[2] יָבוֹא הַמְמֻנֶּה שֶׁעַל הַפְּיָסוֹת[3] וְיַקִּישׁ**
9 **עַל הָעֲזָרָה[4] וּפוֹתְחִין לוֹ[5]. וּמְבַלְּשִׁין אֶת כָּל הָעֲזָרָה[6].**
10 **וּמַעֲמִידִין עוֹשֵׂי חֲבִתִּין[7] לַעֲשׂוֹת הַחֲבִתִּין. וְכָל**
11 **הַכֹּהֲנִים שֶׁשָּׁם כְּבָר טָבְלוּ קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא הַמְמֻנֶּה וְלָבְשׁוּ**
12 **בִּגְדֵי כְּהֻנָּה, וְיָבוֹאוּ וְיַעַמְדוּ בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית[8] וְיָפִיסוּ**
13 **פַּיִס רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי[9] וְיִזְכֶּה כָּל אֶחָד בְּמְלַאכְתּוֹ, כְּמוֹ**
14 **שֶׁבֵּאַרְנוּ. וּמַתְחִיל זֶה שֶׁזָּכָה בִּתְרוּמַת הַדֶּשֶׁן[10] וְתוֹרֵם**
15 **עַל הַסֵּדֶר שֶׁאָמַרְנוּ, וְאַחַר כָּךְ מְסַדֵּר מַעֲרָכָה**
16 **גְּדוֹלָה[11], וְאַחַר כָּךְ מְסַדֵּר מַעֲרָכָה שְׁנִיָּה[12], וְאַחַר כָּךְ**
17 **מַעֲלֶה שְׁנֵי גִזְרֵי עֵצִים וּמַנִּיחָן עַל מַעֲרָכָה גְּדוֹלָה**
18 **לְהַרְבּוֹת הָאֵשׁ. וְאַחַר כָּךְ נִכְנָסִין לְלִשְׁכַּת הַכֵּלִים[13]**
19 **וּמוֹצִיאִין כָּל כְּלֵי הַשָּׁרֵת הַצְּרִיכִין לָהֶן כָּל הַיּוֹם[14].**
20 **וּמַשְׁקִין אֶת הַתָּמִיד מַיִם[15], וְזֶה שֶׁזָּכָה בִּשְׁחִיטָתוֹ**
21 **מוֹשְׁכוֹ לְבֵית הַמִּטְבָּחַיִם, וְהוֹלְכִין אַחֲרָיו הַכֹּהֲנִים**
22 **שֶׁזָּכוּ לְהַעֲלוֹת הָאֵיבָרִים[16], וְשׁוֹהִין שָׁם עַד שֶׁפּוֹתְחִין**
23 **שַׁעַר הַהֵיכָל הַגָּדוֹל[17], וּבִשְׁעַת פְּתִיחַת הַשַּׁעַר**
24 **שׁוֹחֲטִין אֶת הַתָּמִיד[18]. וְאַחַר כָּךְ נִכְנָסִין לַהֵיכָל שְׁנֵי**
25 **כֹּהֲנִים[19]: הָאֶחָד שֶׁזָּכָה בְּדִשּׁוּן הַמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי,**
26 **וְהַשֵּׁנִי שֶׁזָּכָה בִּדְשׁוּן הַמְּנוֹרָה.**

2) ראה משנה תמיד כו. "וכי באיזה שעה בא הממונה לא כל העתים שוות, פעמים שהוא בא מקרות הגבר או סמוך לו מלפניו או מאחריו", ובפירוש המשנה שם: "וקריאת הגבר וכו' שהיה מכריז במקדש בעלות השחר רוצה לומר קרוב לעלות השחר". 3) למעלה בהלכות בית הבחירה שם כתב רבינו: "יבוא הממונה של מקדש". 4) שם במשנה "הממונה בא ודפק עליהן", ובפירוש המשנה שם: "ולשון דופק מורה על המקיש בפתח בנחת, כמו קול דודי דופק" (שיר השירים ה, ב), וראה למעלה בהלכות בית הבחירה שם כי "היה דופק על הכהנים שבבית המוקד", וכן נשמע מדברי המשנה שם כח. "ומשום שחציו של בית המוקד היה בנוי בקדש, לכך קורא לו רבינו, עזרה". 5) שם במשנה. וראה שם כח. במשנה ולמעלה בהלכות בית הבחירה שם, כי אחרי שפתחו לו הכהנים את בית המוקד היה נוטל את המפתח ופתח את הפשפש (=השער הקטן) שהיה אצל השער הגדול שבין בית המוקד לעזרה ונכנס לשם. 6) בודקין את העזרה. ראה במשנה שם ובהלכות בית הבחירה שם, כי אחר הממונה היו נכנסים הכהנים ושתי אבוקות של אור בידם ונחלקו לשתי כתות, כת אחת הולכת למזרח וכת אחת הולכת למערב, והיו בודקים את כל העזרה עד שמגיעים למקום בית עושי חביתין, לראות אם ימצאו כלי המקדש במקומם, ושיהיו שמורים יפה. 7) כלומר, חביתי כהן גדול, ראה פירוש המשנה שם. ואמרו (תמיד כח:) כי עשייה זו אינה ההקטרה, שהרי היא הייתה אחר תמיד של שחר, אלא הכנת החמין לרבוכה ועל הכנה זו לא היה פייס. 8) וזה היה אחר שיעלה עמוד השחר, שאף על פי שהממונה היה בא קודם עלות השחר, עד שנכנסו כולם ובדקו ובאו ללשכת הגזית, כבר עלה השחר. 9) נראה מכאן כי הפיס הראשון והשני היו תכופים זה לזה, וזה תמוה שהרי במשנה (יומא כב.) ובגמרא שם כד: מבואר כי הייתה שהות והפסק בין כל פיס ופיס. 10) מעל המזבח החיצוני. 11) כי "מי שזכה לתרום הוא מסדר את המערכה והוא מעלה שני גזרי עצים למזבח והוא מכניס מחתה מלאה אש מן המזבח החיצון למזבח הזהב להקטיר עליה קטורת". 12) ויש אומרים כי היה מסדר גם מערכה שלישית לקיום האש. 13) לפי סדר המשנה היה כאן הפיס השני, אבל כבר כתבנו למעלה, בהלכה זו, כי לדעת רבינו היה הפיס השני מיד אחרי הפיס הראשון. ולשכת הכלים לא מבואר במשנה (וכמו כן בדברי רבינו בהלכות בית הבחירה) היכן מקומה, וכמו כן לא נזכרת במסכת מדות, וראה ירושלמי שקלים פרק ה הלכה ד כי שתי לשכות היו במקדש אחת לשכת חשאין ואחת לשכת הכלים, וראה פירוש הראב"ד תמיד שם שכתב וזה לשונו "ולא ידענא אי דווקא במקדש קאמר כגון סניף למקדש או בעזרה וכדאמר בעלמא אין שבות במקדש דהיינו נמי העזרה וכו'". 14) במשנה תמיד שם: "נכנסו ללשכת הכלים והוציאו משם תשעים ושלושה כלי כסף וכלי זהב", ורבינו בפירוש המשנה שם כתב: "מנין זה אפשר שהוא כנגד מה שצריכין לעבודת היום מן הכלים, ובגמרא חגיגה ירושלמי אמרו כנגד תשעים ושלוש אזכרות שכתוב בפרשת חגי זכריה ומלאכי". 15) תמיד שם במשנה, כדי שיהא נוח להפשט. 16) שם במשנה. כדי שיאחזו את התמיד בשעת השחיטה שהרי "לא היו כופתין

את הטלה אלא עוקדין אותו, מי שזכו באברים אוחזין בו". 17) כלומר השער הגדול של ההיכל. 18) תמיד שם במשנה: "לא היה השוחט עד ששומע שער הגדול שנפתח". 19) הם שפתחו את השער הגדול שבהיכל.

1 **ב. וְהַמְדַשֵּׁן אֶת הַמִּזְבֵּחַ מְדַשְּׁנוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהַשּׁוֹחֵט**
2 **שׁוֹחֵט אֶת הַתָּמִיד. וְאַחַר כָּךְ זוֹרֵק הַדָּם[20] זֶה שֶׁקִּבְּלוֹ.**

20) כחכמים הסוברים שבקטורת הוא מפסיק בין חמש נרות לשתי נרות, ולא כאבא שאול האומר (שם לג.) שבשחיטת התמיד ובזריקתו הוא מפסיק ביניהם.

3 **ג. וְאַחַר שֶׁזּוֹרְקִין אֶת הַדָּם מֵטִיב[21] זֶה שֶׁבַּהֵיכָל**
4 **חָמֵשׁ נֵרוֹת, וְיוֹצְאִין שְׁנֵיהֶן מִן הַהֵיכָל[22]. וְאֵלּוּ**
5 **שֶׁבְּבֵית הַמִּטְבָּחַיִם מַפְשִׁיטִין וּמְנַתְּחִין, וְכָל אֶחָד**
6 **וְאֶחָד[23] מַעֲלֶה אֵבֶר שֶׁזָּכָה בּוֹ לַכֶּבֶשׁ. וְנוֹתְנִין**
7 **הָאֵיבָרִים מֵחֲצִי כֶּבֶשׁ וּלְמַטָּה בְּמַעֲרָבוֹ. וְשֶׁל מוּסָפִין**
8 **הָיוּ נוֹתְנִין אוֹתָן מֵחֲצִי כֶּבֶשׁ וּלְמַטָּה בְּמִזְרָחוֹ. וְשֶׁל**
9 **רָאשֵׁי חֳדָשִׁים[24] נוֹתְנִין עַל הַמִּזְבֵּחַ מִלְּמַעְלָה בֵּין קֶרֶן**
10 **לְקֶרֶן בִּמְקוֹם הִלּוּף רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים[25], כְּדֵי לְפַרְסְמוֹ**
11 **שֶׁהוּא רֹאשׁ חֹדֶשׁ[26]. וּמוֹלְחִין שָׁם אֶת הָאֵיבָרִים.**
12 **וְזוֹרְקִין מֶלַח עַל גַּבֵּי הַכֶּבֶשׁ, אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא**
13 **יַחֲלִיק וְיִפְּלוּ הַכֹּהֲנִים שָׁם[27] בְּעֵת הֲלִיכָתָן בָּעֲצִים**
14 **לַמַּעֲרָכָה[28]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַמֶּלַח חוּצָץ בֵּין רַגְלֵיהֶם**
15 **וּבֵין הַכֶּבֶשׁ, הוֹאִיל וְאֵין הַהוֹלָכָה הַזֹּאת[29] עֲבוֹדָה -**
16 **אֵינָן חוֹשְׁשִׁין.**

21) כלומר, מדליק. 22) שהרי גמרו עבודתם. 23) מאלו שזכו בפיס. 24) כלומר מוספי ראשי חדשים. 25) שקלים שם: "של ראשי חדשים ניתנין על כרכוב המזבח מלמעלן", ובירושלמי שם: "איזהו כרכוב המזבח אמה בין קרן לקרן מקום הילוך רגלי הכהנים". 26) ירושלמי שקלים שם וכן בבלי סוכה נה. "אמר ר' יוחנן כדי לידע שהוקבע ראש חודש בזמנו". ומפרש רש"י סוכה שם "לכך סודרין אותן למעלה משאר אברים להראות שהן חשובין ולהודיע שהוקבע החדש בזמנו". 27) משנה עירובין קד. "בוזקין מלח על גבי כבש (בשבת) בשביל שלא יחליקו". ומפרש רש"י: "מפזרין ומכתתין על הכבש מפני שחלק הוא וכשהגשמים נופלין עליו הוא מחליק". 28) כן הוא בגמרא שם כי דברי המשנה הנ"ל אינם אלא בעת הולכת עצים למערכה, שאין זו עבודה, אבל בשעת הולכת האברים, שהיא עבודה, המלח חוצץ בין רגלי הכהנים לכבש. 29) של העצים.

17 **ד. וְאַחַר שֶׁמַּעֲלִין הָאֵיבָרִים לַכֶּבֶשׁ מִתְכַּנְּסִין כֻּלָּן**
18 **לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית[30], וְהַמְמֻנֶּה אוֹמֵר לָהֶם: בָּרְכוּ בְּרָכָה**
19 **אַחַת. וְהֵן פּוֹתְחִין וְקוֹרִין אַהֲבַת עוֹלָם, וַעֲשֶׂרֶת**
20 **הַדִּבְּרוֹת[31], וּשְׁמַע, וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ[32], וַיֹּאמֶר, וֶאֱמֶת**
21 **וְיַצִּיב[33], וּרְצֵה, וְשִׂים שָׁלוֹם[34]. וּבְשַׁבָּת[35] מוֹסִיפִין**
22 **בְּרָכָה אַחַת, וְהִיא שֶׁיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי מִשְׁמָר הַיּוֹצֵא**
23 **לְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר הַנִּכְנָס: מִי שֶׁשִּׁכֵּן אֶת שְׁמוֹ בַּבַּיִת הַזֶּה**
24 **יַשְׁכִּין בֵּינֵיכֶם אַהֲבָה אַחֲוָה שָׁלוֹם וְרֵעוּת[36]. וְאַחַר כָּךְ**
25 **מְפִיסִין פַּיִס שְׁלִישִׁי[37] וּרְבִיעִי[38], וְזוֹכֶה בַּקְּטֹרֶת מִי**
26 **שֶׁזּוֹכֶה, וְנִכְנָס וּמַקְטִיר. וְאַחַר כָּךְ נִכְנָס זֶה שֶׁזָּכָה**
27 **בְּדִשּׁוּן הַמְּנוֹרָה וּמֵטִיב שְׁתֵּי הַנֵּרוֹת[39]. וְיוֹצֵא זֶה**
28 **שֶׁהִקְטִיר עִם מְדַשֵּׁן הַמְּנוֹרָה, וְעוֹמֵד עַל מַעֲלוֹת**
29 **הָאוּלָם הוּא וְאֶחָיו הַכֹּהֲנִים[40].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"...וזוכה בקטורת מי שזוכה ונכנס ומקטיר ואח"כ נכנס זה שזכה בדישון המנורה ומטיב שתי הנרות".

וצריך להבין: מדבריו עולה שפסק כדעת חכמים שהקטורת קודמת להטבת שתי נרות, ולא כדעת אבא שאול משמיה דאביי, שדם התמיד קודם להטבת שתי נרות, וא"כ מדוע בתפילת הבוקר נסדרה הברייתא ד"אביי הוה מסדר סדר המערכה... אליבא דאבא שאול", הרי אין הלכה כמוותו.

וכתב ה'בית יוסף' שאע"פ שהרמב"ם פסק כחכמים דפליגי אאבא שאול... וכן נראה דעת הסמ"ג... מאחר שמצאו העולם שאביי סידר הסדר אליבא דאבא שאול, משמע דסבירא לי' דהכי הלכתא, ולכן לא רצו לשנות הסדר ההוא. וצריך להבין, הרי גם הרמב"ם והסמ"ג ידעו שאביי סידר הסדר אליבא דאבא שאול, ואעפ"כ פסקו כחכמים, ומה חידוש מצאו העולם שאביי סידר סדר המערכה כאבא שאול. ועוד קשה שבסדר העבודה דיוה"כ נסדר הסדר שלא כאבא שאול, שהרי אנו אומרים "לפנים יכנס להטיב חמש נרות ולהקטיר קטורת הבוקר ולהטיב את שתי הנרות".

והביאור בזה: שייכות הקטורת והדלקת הנרות היא שהקטורת פועלת חיבור וקישור לקב"ה עוד יותר מקרבן (לשון קירוב), עד שנעשים מציאות אחת "בחד קטירא אתקטרנא". ומזה מובן שעיקר עניינו של המשכן – 'השראת השכינה' – נעשה על־ידי הקטורת. כמו־כן אחד עשר סממני הקטורת מרמזים על "אחד עשר יום מחורב", למעלה מעשרת הדברות שניתנו בחורב – עצמותו ומהותו ית' שלמעלה מעשר ספירות, ודוגמתו בנשמה שהיא בחינת יחידה שבנפש.

הנרות הם נשמות ישראל "נר ה' נשמת אדם", שהטבתן והדלקתן היא על־ידי התורה והמצוות – "נר מצוה ותורה אור". ובנוסף לזה על־ידי הדלקת הנרות נמשך ומתגלה אור הקדושה גם בעולם.

וזה שכתב ה'בית יוסף' "מצאו העולם" – 'עולם' מלשון העלם – היינו שבזמן החושך וההעלם שבזמן הגלות, אין אפשרות שהעניין הנעלה של הקטורת יאיר בגילוי בנשמות ישראל, ולכן סידר אבא שאול הסדר באופן כזה שהקטרת הקטורת היא עבודה בפני־עצמה ולא בתוך

הנרות. אבל ביוה"כ שבו מאירה עצם נפשו של יהודי, מתגלה ומאיר גם עניין הקטורת בנשמות ישראל.

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן מה)

30) משנה תמיד פרק ד (לא:) "ובאו להן ללשכת הגזית לקרות את שמע", וברש"י שם: "והכי נכון הדבר שיתפללו קודם שיקטירו שום הקטר ויעלה קרבנם לריח ניחוח". 31) שם במשנה. "ולפי שהם עיקר הדת וראשיתו". 32) שם במשנה. ואף על פי שלא הגיע זמן קריאת שמע (כמו שאמרו ביומא לז: הקורא שמע עם אנשי משמר לא יצא, מפני שאנשי משמר משכימין), מקדימים הכהנים, שהעבודה מוטלת עליהם, לקרותה קודם היום, שמא תימשך עליהן העבודה ויימנעו לקרות. 33) כלומר פרשת הציצית. 34) שם במשנה: "ברכו את העם שלוש ברכות אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים", וכתב רבינו בפירוש המשנה שם כי ברכת כהנים הכוונה לברכת "שים שלום", ולפי שכולן (=אמת ויציב, רצה ושים שלום) תפלה על ישראל ועליהם אמרו וברכו את העם, אבל ברכת כהנים הידועה והוא "יברכך ה'", לא הייתה בלשכת הגזית, אלא על מעלות האולם אחר גמר העבודה. 35) שאז מתחלפין המשמרות. 36) שם במשנה: "ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא", ובברכות יב. אמרו: "מאי ברכה אחת? אמר רבי חלבו משמר היוצא אומר למשמר הנכנס מי ששיכן את שמו בבית הזה הוא ישכין ביניכם אהבה ואחווה ושלום וריעות". 37) מי מקטיר הקטורת. 38) מי מעלה אברים מן הכבש למזבח. 39) כרבנן (יומא יד:) שמקטיר קטורת ואחר כך מטיב שתי נרות, ולא כאבא שאול (שם לג.) שהטבת שתי נרות קודמת לקטורת. 40) תמיד פרק ז משנה ב: "באו ועמדו על מעלות האולם עמדו הראשונים לדרום אחיהם הכהנים".

1 **ה. כְּשֶׁיַּגִּיעַ בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ[41], נָטַל אֶחָד**
2 **הַמַּגְרֵפָה וּזְרָקָהּ בֵּין הָאוּלָם לַמִּזְבֵּחַ[42], וְהָיָה לָהּ קוֹל**
3 **גָּדוֹל[43]. וּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָיְתָה מְשַׁמֶּשֶׁת בָּהֶן: הַשּׁוֹמֵעַ**
4 **אֶת קוֹלָהּ הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁאֶחָיו הַכֹּהֲנִים נִכְנָסִין**
5 **לְהִשְׁתַּחֲוּוֹת וְהוּא רָץ וּבָא[44]. וּבֶן לֵוִי הַשּׁוֹמֵעַ אֶת**
6 **קוֹלָהּ הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁאֶחָיו הַלְוִיִּם נִכְנָסִין לְדַבֵּר בְּשִׁיר**
7 **וְהוּא רָץ וּבָא[45]. וְרֹאשׁ הַמַּעֲמָד, כְּשֶׁהָיָה שׁוֹמֵעַ אֶת**
8 **קוֹלָהּ, הָיָה מַעֲמִיד אֶת הַטְּמֵאִים[46] עַל שַׁעַר**
9 **הַמִּזְרָח[47], מִפְּנֵי הַחֲשָׁד, שֶׁיִּדְעוּ הַכֹּל שֶׁעֲדַיִן לֹא**
10 **הֵבִיאוּ כַּפָּרָתָן[48]. וְאַחַר כָּךְ מַעֲלֶה זֶה שֶׁזָּכָה בָּאֵיבָרִים**
11 **אֶת הָאֵיבָרִים מִן הַכֶּבֶשׂ לַמִּזְבֵּחַ[49]. וְאַחַר שֶׁמַּעֲלִין אֶת**
12 **הָאֵיבָרִים, מַתְחִילִין אֵלּוּ שֶׁעַל מַעֲלוֹת הָאוּלָם[50]**
13 **וּמְבָרְכִין בִּרְכַּת כֹּהֲנִים[51] בְּרָכָה אַחַת בַּשֵּׁם הַמְּפֹרָשׁ,**
14 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּמְקוֹמָהּ[52]. וְאַחַר כָּךְ מַעֲלִין סֹלֶת**
15 **הַנְּסָכִים[53]. וְאַחַר הַסֹּלֶת מַקְטִיר הַחֲבִתִּין. וְאַחַר**
16 **הַחֲבִתִּין מַעֲלִין אֶת הַיַּיִן לְנִסּוּךְ. וּבִשְׁעַת הַנִּסּוּךְ**
17 **אוֹמְרִין הַלְוִיִּם הַשִּׁיר, וּמַכִּין הַמְשׁוֹרְרִין בְּמִינֵי נִגּוּן**
18 **שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, וְתוֹקְעִין תֵּשַׁע תְּקִיעוֹת עַל פִּרְקֵי הַשִּׁיר.**

41) זה היה בשעה שנכנסו להקטיר הקטורת, כמבואר בתמיד פרק ה משנה ו. ואם כן זה היה לפני שעמדו על מעלות האולם. באופן שדברים אלו לא נכתבו לפי הסדר (כסף משנה). 42) תמיד שם במשנה. וראה בתוספות יום־טוב שם שכתב שהיו שלוש מגרפות, אחת שגורפים בה הדשן (שם פרק ב משנה א), השנייה שהיא כלי שיר (שם פרק ג משנה ח) ושלישית, מגריפה זו שמשמיעה קול בשעה שזורקין אותה. 43) ראה שם במשנה כי "אין אדם שומע קול חבירו בירושלים מקול המגריפה. 44) ואין הכוונה שמיד השתחוו, אלא לאחר גמר עבודת התמיד. 45) שם. ואין הכוונה שהיו שרים מיד, אלא מכינים עצמם לשיר, שהרי השיר היה אחר גמר כל העבודות, בשעת ניסוך היין. 46) המצורעים שכבר טהרו מצרעתם, אלא שצריך עוד לזרוק עליהם דם האשם. 47) שער ניקנור. 48) פסחים פב. כדעת רבא. ורוצה לומר שלא יחשדום שאינם נכנסים לפי שאין נכבד בעיניהם המקום המקודש. אלא עומדים ומחכים להיכנס בשער זה ולקבל את ההזאות. 49) ביומא לג. אמרו שלדעת אבא שאול "הטבת שתי נרות קודם לקטורת וקטורת קודם לאברים". ולדעת רבנן (שם יד:) קטורת קודמת להטבת שתי נרות והטבת שתי נרות קודמת לאברים. 50) מכאן מוכח שמה שכתב רבינו למעלה (בתחילת ההלכה) "כשיגיע בין האולם וכו', לא נכתב לפי הסדר, שאם זהו לפי הסדר, אם כן הרי כבר ירדו ממעלות האולם. 51) "אף על פי שהמשנה סתמה הסדר, למדנו מתוך המקראות וההלכות שבמסכת יומא, שאלו העומדים על מעלות האולם לא היו נושאין את כפיהן עד שהעלה, מי שזכה באברים, את האברים מן הכבש למזבח שנאמר וירד מעשות וכו' וישא אהרן את ידיו וכו'". 52) בפרק י"ד מהלכות תפילה הלכה י. 53) ראה יומא שם "אביי מסדר וכו', ואברים למנחה ומנחה לחביתין וחביתין לנסכים". ומפרש רש"י: "למנחה, מנחת נסכו של תמיד, דכתיב (במדבר כח, ה) ועשירית האיפה סולת למנחה וכו'. לנסכין, לנסך יינו של תמיד".

19 **ו. כְּשֶׁהָיוּ נוֹתְנִין הַיַּיִן לַמְּנַסֵּךְ[54], הָיוּ שְׁנֵי כֹּהֲנִים**
20 **עוֹמְדִין עַל שֻׁלְחַן הַחֲלָבִים[55] וּשְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת בְּיָדָן,**
21 **וְהַסְּגָן[56] עוֹמֵד עַל קֶרֶן הַמִּזְבֵּחַ[57] וְהַסּוּדָרִין[58] בְּיָדוֹ,**
22 **וְתָקְעוּ וְהֵרִיעוּ וְתָקְעוּ. וּבָאוּ וְעָמְדוּ אֵצֶל זֶה הַמְמֻנֶּה**
23 **עַל הַצִּלְצָל[59], אֶחָד מִימִינוֹ וְאֶחָד מִשְּׂמֹאלוֹ[60].**

54) תמיד פרק ז משנה ג. ונראה מסתימות לשונו של רבינו כי משנה זו היא בכל הכהנים, ולאו דווקא בכהן גדול. וכן הוא בפירוש המשנה שם על דברי המשנה "בא לו להקיף את המזבח מהיכן מתחיל מקרן דרומית מזרחית", כי הוא בכל הכהנים, וכן דעתו גם למעלה בפרק ז מהלכות מעשה הקרבנות הלכה יב. וראה להלן בסמוך. אבל הרא"ש שם כתב כי משנה זו היא דווקא בכהן גדול (וכן דעת רש"י בזבחים סד.). 55) משנה שם. "כבר נתבאר בששי משקלים (משנה ד. וראה למעלה פרק ב מהלכות בית הבחירה הלכה טו) שהיו במערבו של כבש שתי שולחנות אחד של כסף נותנין עליו כלי שרת ואחד של שיש נותנין עליו האברים והוא שולחן החלבים הנזכר כאן". 56) ראה פרק ד מהלכות כלי המקדש הלכה טז כי "ממנין כהן אחד

יהיה לכהן גדול כמו המשנה למלך והוא הנקרא סגן והוא הנקרא ממונה". וברור הדבר כי הסגן אינו מופיע אלא עם הכהן הגדול אבל אם כהן הדיוט הוא המנסך - עומד כהן הדיוט על הקרן ולא הסגן. וראה בפירוש הראב"ד (סוף מסכת תמיד) שגם דעתו כנ"ל, אלא שהסתפק אם כהן אחר מחזיק את הסודרים, או שהמנסך עצמו היה מניף ומנסך. 57) שהיא אמה על אמה. 58) "הם דגלים". 59) שם במשנה: "באו ועמדו אצל בן ארזא וכו' והקיש בן ארזא בצלצל". "והצלצל הן שתי קערות נחושת שמכין זה בזה" (ערוך). 60) כדי לתקוע.

1 **ז. שָׁהָה הַמְנַסֵּךְ לְנַסֵּךְ[61], מְנִיף הַסְּגָן בַּסּוּדָרִין[62],**
2 **הִקִּישׁ זֶה בַּצִּלְצָל[63], וְתָקְעוּ אֵלּוּ בַּחֲצוֹצְרוֹת[64], וְדִבְּרוּ**
3 **הַלְוִיִּם בַּשִּׁיר. הִגִּיעוּ לַפֶּרֶק - תָּקְעוּ[65], וְהִשְׁתַּחֲווּ כָּל**
4 **הָעָם שֶׁבָּעֲזָרָה. עַל כָּל פֶּרֶק תְּקִיעָה, וְעַל כָּל תְּקִיעָה**
5 **הִשְׁתַּחֲוָיָה. וְכָל הַתְּקִיעוֹת שֶׁעַל הַתָּמִיד תֵּשַׁע, כְּמוֹ**
6 **שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

61) כלומר "כל מה שהיה לו לנסך היה מניף" (מלאכת שלמה בשם ראב"ד). [רוצה לומר: המנסך היה שוהה בניסוכו והיה מנסך לאט לאט ולא בבת אחת, מפני ש"אין אומרים שירה אלא על היין" (ברכות לה.). היינו, "בעת ניסוך היין" (למעלה פרק ג מהלכות כלי המקדש הלכה ב). ולפיכך דקדקו שהמניף יניף בעת פעולת הניסוך, בכדי שהשירה אף היא תתחיל בעת הניסוך ממש, ולא אחריו]. 62) לסימן ללויים שעומדים על הדוכן, שידעו להתחיל בשיר בשעת הניסוך. 63) ראה למעלה הלכה ה כי המשוררים מכים במיני ניגון, "אלא שהצלצל היה כלי זמר מיוחד שאין שם אלא הוא וקול גדול היה לו והוא המתחיל". 64) לפי שאפשר ללוי שלא יראה הנפת הסודרים כשיפנה לבו לדבר, וגם אפשר שהיו בתוך הלשכות או בהר הבית, לא בעזרה (שאינם רואים בעת שמניף הסודרים), אבל קול התקיעות אי אפשר שלא ישמעו, ולפיכך תקעו כדי שיפנו לראות בהנפת הסודרים הואיל ועיקר התקנה הנפת הסודרים היא. 65) "פרקים היה להם בשיר שהיו מפסיקין שם, ובתוך אותו הפיסוק היו תוקעין" (הראב"ד). "ושלושה פרקים היה בשיר שהן מפסיקין, ועל כל פרק ופרק תקיעה, תרועה ותקיעה וכו' והיינו דתנן (סוכה נג:) אין פוחתין מעשרים ואחת תקיעות במקדש, שלוש לפתיחת שערים ותשע לתמיד של שחר וכו' והיינו שלוש תקיעות, תקיעה ותרועה ותקיעה, על כל פרק" (הרא"ש שם).

7 **ח. אֵין אוֹמְרִין שִׁירָה אֶלָּא עַל עוֹלוֹת הַצִּבּוּר וְזִבְחֵי**
8 **שַׁלְמֵיהֶם הָאֲמוּרִין בַּתּוֹרָה; אֲבָל עוֹלוֹת נְדָבָה**
9 **שֶׁמַּקְרִיבִין מִמּוֹתַר תְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן**
10 **שֶׁל צִבּוּר - אֵין אוֹמְרִין שִׁירָה עֲלֵיהֶן. וְכֵן נְסָכִים**
11 **הַבָּאִין בִּפְנֵי עַצְמָן - אֵין אוֹמְרִין עֲלֵיהֶן שִׁירָה.**

12 **ט. הַשִּׁיר שֶׁהָיוּ הַלְוִיִּם אוֹמְרִין: בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן הָיוּ**
13 **אוֹמְרִין: לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ[66]. בַּשֵּׁנִי הָיוּ אוֹמְרִין:**
14 **גָּדוֹל ה' וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר קָדְשׁוֹ**
15 **וְגוֹמֵר[67]. בַּשְּׁלִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִין: אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת**
16 **אֵל, בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט[68]. בָּרְבִיעִי הָיוּ אוֹמְרִין: אֵל**
17 **נְקָמוֹת ה', אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ[69]. בַּחֲמִישִׁי הָיוּ**
18 **אוֹמְרִין: הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ, הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי**
19 **יַעֲקֹב[70]. בַּשִּׁשִּׁי הָיוּ אוֹמְרִין: ה' מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ,**
20 **לָבֵשׁ ה', עֹז הִתְאַזָּר וְגוֹמֵר[71]. בְּשַׁבָּת הָיוּ אוֹמְרִין:**
21 **מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת[72]. בְּמוּסְפֵי שַׁבָּת אוֹמְרִים**
22 **שִׁירַת הָאֲזִינוּ. וְחוֹלְקִין אוֹתָהּ לְשִׁשָּׁה פְּרָקִים, הַזִּי"ו**
23 **לָ"ךְ[73], כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹרְאִין אוֹתָהּ שִׁשָּׁה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת,**
24 **וְאוֹמְרִין פֶּרֶק בְּכָל שַׁבָּת. גָּמְרוּ הַשִּׁירָה בְּשִׁשָּׁה**
25 **שַׁבָּתוֹת - חוֹזְרִין לָרֹאשׁ. בְּמִנְחָה שֶׁל שַׁבָּת אוֹמֵר אָז**
26 **יָשִׁיר מֹשֶׁה[74] וּמִי כָמֹכָה[75] וְגוֹמֵר[76]. בְּמוּסָף שֶׁל רֹאשׁ**
27 **הַשָּׁנָה הָיוּ אוֹמְרִין: הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ[77]. וְאִם חָל**
28 **לִהְיוֹת בַּחֲמִישִׁי[78] - אוֹמֵר[79]: הֲסִירוֹתִי מִסֶּבֶל שִׁכְמוֹ**
29 **וְגוֹמֵר[80]. בְּמִנְחָה שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה הָיוּ אוֹמְרִים: קוֹל**
30 **ה' יָחִיל מִדְבָּר וְגוֹמֵר[81].**

66) וטעם לאמירת פרק זה ביום ראשון הוא משום שיום ראשון הוא תחילת מעשה בראשית. ולשון הגמרא (ראש השנה לא.) "על שם שקנה והקנה ושליט בעולמו". 67) "משום שביום שני נחלקו המים והיו השמים תחתיהם אומר גדול ה'. ולשון הגמרא ראש־השנה שם "על שם שחילק מעשיו ומלך עליהן". 68) משום שביום שלישי נראתה הארץ שעליה יהיה הדין והדיינין, אומר א' ניצב בעדת א־ל (רבינו שם). ולשון הגמרא שם: "על שם שגילה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו". 69) משום שבו נבראו השמש והירח, אומר א־ל נקמות ה' שהוא נוקם מן התועים אחר עבודתם (רבינו שם). ולשון הגמרא שם "על שם שברא חמה ולבנה ועתיד ליפרע מעובדיהן". 70) משום שבו נבראו מיני בעלי חיים, ויש בזה פלאים מפני החילוק שבמיניהם ותנועתם מעצמם ופלאים אחרים שיש בבעלי חיים, אומר הרנינו לא' עוזינו, לפי שבשעה שרואים אותן משבחים הבורא ומגדלים אותו, ולשון הגמרא שם "על שם שברא עופות ודגים לשבח שמו". 71) משום שבו נשלמו מעשי בראשית, ונברא האדם גם כן, שמבין גדולת הבורא יתעלה, אומר ה' מלך גאות לבש. ולשון הגמרא שם "על שם שגמר מלאכתו ומלך עליהן". 72) "על שם ששבת". 73) ה'אזינו, ז'כור ימות עולם, י'רכבהו על במתי ארץ, ו'ירא ה' וינאץ, ל'ו חכמו, כ'י אשא אל שמים (ראה בפרק י"ג מהלכות תפילה הלכה ה). 74) שירת הים עד "מי כמוכה". 75) שם, יא עד סוף כל השירה. 76) בגמרא שם אמרו: אז ישיר, ומי כמוכה, ואז ישיר [ישראל עלי באר - במדבר כא, יז] וכנראה שרבינו לא גרס שם אלא "אז ישיר משה ומי כמוכה". 77) שבו נאמר "תקעו בחודש שופר". 78) שאומרים בו בשחרית תמיד הרנינו, כנ"ל. 79) במוסף. 80) והטעם בזה כדי שלא לחזור ולכפול את כל הפרק. 81) כדי להזכיר זכות קול שופר של מתן תורה (רש"י).

31 **י. רֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - שִׁירָה שֶׁל**

מתוך מהדורת חזק

ראש חֹדֶשׁ דּוֹחֶה אֶת שִׁירָה שֶׁל שַׁבָּת, כְּדֵי לְפַרְסֵם שֶׁהַיּוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ.

יא. בְּשַׁבָּת מַקְטִירִין אֶת שְׁנֵי בָּזִיכֵי לְבוֹנָה עִם הַמּוּסָפִין[82], קֹדֶם נִסּוּךְ הַיַּיִן שֶׁל מוּסָפִין. וְכַסִּדֶּר שֶׁעוֹשִׂין בְּכָל יוֹם בַּבֹּקֶר, כָּךְ עוֹשִׂין בֵּין הָעַרְבַּיִם; חוּץ מֵהֲרָמַת הַדֶּשֶׁן מִמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן[83] וְסִדּוּר הַמַּעֲרָכוֹת וְהַפִּיסוֹת[84], שֶׁאֵין עוֹשִׂין דְּבָרִים אֵלּוּ אֶלָּא בְּכָל יוֹם בַּשַּׁחַר לְבַד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[85].

82) כלומר, אחר הקרבת המוספין. 83) שאינה אלא בבוקר. אבל דישון המזבח הפנימי ודישון המנורה היו גם בערב. 84) פיס ראשון ושני ורביעי, אבל פיס שלישי של קטורת - מפיסין גם בערב. 85) למעלה פרק ד שם לעניין פייסות, ולמעלה פרק ב הלכה ב לעניין סידור מערכות.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י"-ט"ז כסלו ה'תשפ"ב

יום ראשון י' כסלו ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה סח. קסה.

מצות עשה לא. מצות לא תעשה עז. עח.

הַמִּצְוָה הַס"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כֹּהֵן גָּדוֹל מִלְּהִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ בְּכָל־עֵת, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַמִּקְדָּשׁ, וְיִרְאָה לִפְנֵי הַשְּׁכִינָה. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאַל־יָבֹא בְּכָל־עֵת אֶל־הַקֹּדֶשׁ" (ויקרא טז, ב). וְיֵשׁ בְּלָאו זֶה חִלּוּק גְּבוּלוֹת, וְהוּא: שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל הֻזְהַר מִלְּהִכָּנֵס לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אֲפִלּוּ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אֶלָּא בַּזְּמַן הַיָּדוּעַ לָעֲבוֹדָה. וְכֵן כָּל־כֹּהֵן מֻזְהָר מִלְּהִכָּנֵס לַהֵיכָל בְּכָל־יְמוֹת הַשָּׁנָה זוּלָתִי בִּזְמַן הָעֲבוֹדָה. וְקִצּוּר עִנְיַן הַלָּאו הוּא: שֶׁכָּל־כֹּהֵן לֹא יִכָּנֵס לַמָּקוֹם שֶׁרַשַּׁאי לְהִכָּנֵס לְשָׁם אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה בֵּין כֹּהֵן גָּדוֹל בִּפְנִים בֵּין כֹּהֵן הֶדְיוֹט בַּחוּץ. וְאִם עָבַר עַל לָאו זֶה וְנִכְנַס שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה, אִם נִכְנַס לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים — חַיָּב מִיתָה; וְאִם נִכְנַס לַהֵיכָל — חַיָּב מַלְקוּת. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת אחרי): "וְאַל־יָבֹא בְּכָל־עֵת" — זֶה יוֹם הַכִּפּוּרִים; "אֶל־הַקֹּדֶשׁ" — לְרַבּוֹת שְׁאָר כָּל־יְמוֹת הַשָּׁנָה; "מִבֵּית לַפָּרֹכֶת" — לְהַזְהִיר עַל כָּל־הַבַּיִת. יָכוֹל עַל כָּל־הַבַּיִת בְּמִיתָה — תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֶל־פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָאָרֹן וְלֹא יָמוּת". הָא כֵּיצַד? אֶל־פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת בְּמִיתָה, וְעַל שְׁאָר כָּל־הַבַּיִת בְּאַזְהָרָה". וּבִגְמָרָא מְנָחוֹת (כז:) אָמְרוּ בְּפֵרוּשׁ: "עַל הַהֵיכָל בְּאַרְבָּעִים".

הַמִּצְוָה הַקס"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהְרוּ הַכֹּהֲנִים מִלָּצֵאת מִן־הַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ" (שם י, ז). וְנִכְפַּל גַּם לָאו זֶה בְּכֹהֵן גָּדוֹל וְאָמַר: "וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא" (שם כא, יב). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת שמיני שם): "וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד" יָכוֹל בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה וְשֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה, תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל", — הֲרֵי אוֹמֵר בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה. "כִּי־שֶׁמֶן מִשְׁחַת ה' עֲלֵיכֶם" (שם י, ז) אֵין לִי אֶלָּא אַהֲרֹן וּבָנָיו שֶׁנִּמְשְׁחוּ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה שֶׁאִם יָצְאוּ בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה חַיָּבִין מִיתָה, מִנַּיִן לְכָל־הַכֹּהֲנִים שֶׁבְּכָל־הַדּוֹרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כִּי־שֶׁמֶן מִשְׁחַת ה' עֲלֵיכֶם". וְדַע שֶׁיֵּשׁ בְּכֹהֵן גָּדוֹל תּוֹסֶפֶת שֶׁלֹּא יְלַוֶּה אֶת־הַמִּטָּה (את המת). וְזֶהוּ פְּשַׁט הַכָּתוּב בְּאָמְרוֹ: "וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא", וְכָךְ נִתְבָּאֵר בְּפֶרֶק ב' מִסַּנְהֶדְרִין (יח.), שֶׁאִם מֵת לוֹ מֵת — אֵינוֹ יוֹצֵא אַחַר הַמִּטָּה. וְלָמְדוּ לְכָךְ מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא". וְנִלְמַד מִזֶּה, שֶׁמֻּתָּר לוֹ לַעֲבוֹד בְּיוֹם שֶׁמֵּת לוֹ מֵת. וְכָךְ הוּא לְשׁוֹנָם בְּסַנְהֶדְרִין (פד.), אָמְרוּ: "וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל", הָא אַחֵר (כהן הדיוט) שֶׁלֹּא יֵצֵא (כשמתו אביו או אמו) — חִלֵּל"; כְּלוֹמַר: כֹּהֵן הֶדְיוֹט, שֶׁאָסוּר לוֹ לַעֲבוֹד כְּשֶׁהוּא אוֹנֵן. וַהֲרֵי הוּא מֻזְהָר עַל כָּךְ, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יַעֲבוֹד אוֹנֵן, מִן־הַתַּלְמוּד הַזֶּה. וּכְבָר נִתְבָּאֵר הַכְּלָל הַזֶּה בְּסוֹף הוֹרָיוֹת (יב:) שֶׁכֹּהֵן הֶדְיוֹט אוֹנֵן לֹא יַעֲבוֹד, וְכֹהֵן גָּדוֹל עוֹבֵד כְּשֶׁהוּא אוֹנֵן. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁאָמְרוֹ כָּאן "וְלֹא יְחַלֵּל", עֲשָׂאָהוּ שְׁלִילָה, לֹא אַזְהָרָה — שֶׁאֵין עֲבוֹדָתוֹ נַעֲשֵׂית חֵלֶק אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא אוֹנֵן. וּפְשַׁט הַכָּתוּב שֶׁאָמְרוֹ "וְלֹא יְחַלֵּל" טַעַם לַלָּאו הַקּוֹדֵם שֶׁהוּא (הכהן הגדול) "לֹא יֵצֵא", כְּדֵי שֶׁלֹּא יְחַלֵּל. אַךְ בִּשְׁתֵּי הָעִנְיָנִים (הנדרשים מהפסוק: (א) ש"לא יצא" הכהן הגדול אחר מטת אביו ואינו מחלל העבודה שהוא אונן. (ב) שכהן הדיוט "לא יחלל" ולא מקריב אונן) אֵין רָאוּי לִמְנוֹת אֶת־הַלָּאו הַזֶּה (כלומר, אין לייחד אזהרה כלשהיא מכח הלשון "ולא יחלל" לענינים אלו הנלמדים ממנו) בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁמִּתְבָּאֵר לְמִי שֶׁהֵבִין אֶת־הַכְּלָלִים (כלל ח) שֶׁקָּדְמוּ לְמַאֲמָר זֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֵר שִׁשְּׁלֹשָׁה לָאוִין אֵלּוּ שֶׁהֵם: רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע, וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם, וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא — נִכְפְּלוּ בְּכֹהֵן גָּדוֹל לְבָאֵר עִנְיָן מְסֻיָּם, כְּמוֹ שֶׁנִּכְפְּלָה אַזְהָרָתוֹ עַל גְּרוּשָׁה וַחֲלָלָה וְזוֹנָה לְבָאֵר עִנְיָן מְסֻיָּם, וְשֶׁשְּׁלֹשֶׁת הָעִנְיָנִים שֶׁהֻזְהִיר עֲלֵיהֶם בִּשְׁלֹשָׁה לָאוִין אֵלּוּ הֵם בְּעַצְמָם שֶׁהֻזְהִיר עֲלֵיהֶם בְּאָמְרוֹ רָאשֵׁיכֶם אַל תִּפְרָעוּ, וּבִגְדֵיכֶם לֹא תִפְרֹמוּ, וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ; וְשֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הוֹדִיעָם, כְּלוֹמַר לְאֶלְעָזָר וְאִיתָמָר: שֶׁבְּחֵרְדַּתְכֶם לְצָרָה גְּדוֹלָה זוֹ לֹא הֵתְרוּ

לָכֶם דְּבָרִים הָאֲסוּרִים עֲלֵיכֶם, אֶלָּא אַתֶּם נִשְׁאָרִים מֵזְהָרִים כְּמוֹ שֶׁהֱיִיתֶם, עַל פְּרִיעַת רֹאשׁ וּקְרִיעַת בְּגָדִים וּיְצִיאָה מִן־הַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה. וְנִכְפַּל הַלָּאו בְּכֹהֵן גָּדוֹל לְבָאֵר לָנוּ שֶׁלָּאו זֶה בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה, וְעַל שְׁעַת הָעֲבוֹדָה בִּלְבַד חַיָּבִין מִיתָה, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה רוֹאֶה שֶׁלָּמְדוּ לְבֵאוּר עִנְיָן אָמְרוּ "וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ" מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא"; וְאַף־עַל־פִּי שֶׁחִיְּבוּ בְּכָל־לָאו מִן הַלָּאוִין הָאֵלֶּה שֶׁנִּכְפְּלוּ בְּכֹהֵן גָּדוֹל עִנְיָן נוֹסָף, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ — הֲרֵי לֹא יִתְרַבֶּה בְּכָךְ מִסְפַּר הַמִּצְוֹת לְמִי שֶׁהֵבִין מַה־שֶּׁהִקְדַּמְנוּ (כלל ט), לְפִי שֶׁגּוּפִיהּ דִּקְרָא הוּא שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה דָּבָר מִכָּל־אֵלּוּ בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה. וְהָבֵן זֹאת.

הַמִּצְוָה הַל"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהוֹצִיא הַטְּמֵאִים מִן־הַמִּקְדָּשׁ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְיִשַּׁלְּחוּ מִן־הַמַּחֲנֶה כָּל־צָרוּעַ וְכָל־זָב וְכֹל טָמֵא לָנָפֶשׁ" (במדבר ה, ב). וּמַחֲנֶה זֶה הָאָמוּר כָּאן הוּא מַחֲנֵה שְׁכִינָה שֶׁכְּמוֹהוּ לְדוֹרוֹת הָעַזָּרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּרֵישׁ סֵדֶר טְהָרוֹת (כלים פרק א משנה ח) בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת נשא שם): "וְיִשַּׁלְּחוּ מִן־הַמַּחֲנֶה — אַזְהָרָה לַטְּמֵאִים שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לַמִּקְדָּשׁ בְּטֻמְאָה". וּכְבָר נִכְפַּל צִוּוּי זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי־יִהְיֶה בְךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יִהְיֶה טָהוֹר מִקְּרֶה־לָּיְלָה וְיָצָא אֶל־מִחוּץ לַמַّחֲנֶה" (דברים כג, יא). רָצָה כָּאן בְּאָמְרוֹ "מִחוּץ לַמַّחֲנֶה": מַחֲנֵה שְׁכִינָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּמִצְוָה זוֹ עַצְמָהּ: "אֶל־מִחוּץ לַמַّחֲנֶה תְּשַׁלְּחוּם" (במדבר ה, ג) וּבִגְמָרָא פְּסָחִים (סח.): "וְיָצָא אֶל־מִחוּץ לַמַّחֲנֶה" — זֶה מַחֲנֵה שְׁכִינָה. וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא: "צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִישַׁלְּחוּ מִן־הַמַّחֲנֶה — בַּעֲשֵׂה"; וּמִנַּיִן בְּלֹא־תַעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת־מַחֲנֵיהֶם". וּבְסִפְרֵי (פרשת תצא שם): "וְיָצָא אֶל־מִחוּץ לַמַّחֲנֶה — מִצְוַת עֲשֵׂה.

הַמִּצְוָה הָע"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כָּל־טָמֵא מִלְּהִכָּנֵס לְכָל־הַמִּקְדָּשׁ (המשכן), אֲשֶׁר כְּמוֹהוּ לַדּוֹרוֹת (בבית המקדש): כָּל־הָעַזָּרָה מִשַּׁעַר נִיקָנוֹר וְלִפְנִים, שֶׁהוּא תְּחִלַּת עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת־מַחֲנֵיהֶם" (שם) כְּלוֹמַר: מַחֲנֵה שְׁכִינָה. וּבִגְמָרָא מַכּוֹת (יד:) אָמְרוּ: "הַבָּא אֶל הַמִּקְדָּשׁ טָמֵא כְּתִיב עֹנֶשׁ וּכְתִיב אַזְהָרָה: עֹנֶשׁ — "אֶת־מִקְדַּשׁ ה' טִמֵּא וְנִכְרְתָה" (שם יט, יג־כ); אַזְהָרָה — "וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת־מַחֲנֵיהֶם". וּבַמְּכִלְתָּא: "צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִישַׁלְּחוּ מִן־הַמַّחֲנֶה" (שם ה, ב) — בַּעֲשֵׂה. וּמִנַּיִן בְּלֹא־תַעֲשֶׂה? אָמַר: "וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת־מַחֲנֵיהֶם". וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ בַּיּוֹלֶדֶת: "וְאֶל־הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא" (ויקרא יב, ד) וּבְסִפְרָא אָמְרוּ: "לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִזַּרְתֶּם אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם וְלֹא יָמֻתוּ" (שם טו, לא) שׁוֹמֵעַ אֲנִי בֵּין מִתּוֹכוֹ בֵּין מֵאֲחוֹרָיו" — כְּלוֹמַר: גַּם הַנּוֹגֵעַ בַּמִּקְדָּשׁ מֵאֲחוֹרָיו כְּשֶׁהוּא טָמֵא מִתְחַיֵּב כָּרֵת — תַּלְמוּד לוֹמַר בַּיּוֹלֶדֶת: "וְאֶל־הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא". וְשָׁם נִתְבָּאֵר שֶׁדִּין הַיּוֹלֶדֶת וְדִין שְׁאָר טְמֵאִים שָׁוֶה בָּזֶה. וְעוֹד אָמְרוּ בְּסִפְרָא (פרשת אחרי־מות), עַל אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאִם לֹא יְכַבֵּס וּבְשָׂרוֹ לֹא יִרְחָץ וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ" (שם יז, טז): "הָא כֵּיצַד? עַל רְחִיצַת גּוּפוֹ (אם לא רחץ) — עָנוּשׁ כָּרֵת, וְעַל כִּבּוּס בְּגָדָיו — בְּאַרְבָּעִים. וּמִנַּיִן שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּטֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, הִזְהִיר וְעָנַשׁ וְכוּ'". וּכְבָר נִתְבָּאֵר שֶׁהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה, אִם הוּא מֵזִיד — חַיָּב כָּרֵת: וְאִם הוּא שׁוֹגֵג — חַיָּב קָרְבַּן עוֹלָה וְיוֹרֵד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמִצְוָה ע"ב מִמִּצְוֹת עֲשֵׂה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּרֵישׁ שְׁבוּעוֹת וּבְהוֹרָיוֹת (ט.) וּכְרֵתוֹת (ב.) וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּזְבָחִים.

הַמִּצְוָה הָע"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כָּל־טָמֵא (רוב הטמאים), מִלְּהִכָּנֵס לְמַחֲנֶה לְוִיָּה אֲשֶׁר כָּמוֹהוּ לַדּוֹרוֹת: הַר הַבַּיִת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּרֵישׁ מַסֶּכֶת כֵּלִים (פרק א משנה ח), וְשָׁם נִתְבָּאֵר אִסּוּר כְּנִיסַת הַטְּמֵאִים לְהַר הַבַּיִת וְהַכָּתוּב שֶׁבָּא בְּלָאו זֶה הוּא אָמְרוֹ עַל טָמֵא מִקְרֶה־לַּיְלָה: "לֹא יָבֹא אֶל־תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה" (דברים כג, יא) וּבִגְמָרָא פְּסָחִים (סח.), אָמְרוּ גַּם־כֵּן: "וְיָצָא אֶל־מִחוּץ לַמַّחֲנֶה" (שם) — זֶה מַחֲנֵה שְׁכִינָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמִצְוָה ל"א מִמִּצְוֹת עֲשֵׂה; "וְלֹא יָבֹא אֶל־תּוֹךְ הַמַّחֲנֶה" — זֶה מַחֲנֵה לְוִיָּה, מַתְקִיף (מקשה) לֵיהּ רָבִינָא: וְאֵימָא אִידֵי וְאִידֵי (אמור, אולי, כי הן (פסוק) זה והן זה) בְּמַחֲנֵה שְׁכִינָה, וְלַעֲבוֹר עָלָיו בַּעֲשֵׂה וְלֹא־תַעֲשֶׂה? אִם כֵּן נִכְתֹּב קְרָא וְלֹא יָבוֹא אֶל־תּוֹךְ, כְּלוֹמַר: הָיָה לוֹ לוֹמַר: וְלֹא יָבוֹא אֶל תּוֹכוֹ — "הַמַّחֲנֶה" לָמָּה לִי? לִתֵּן לוֹ מַחֲנֶה אַחֶרֶת, וְהִיא מַחֲנֵה לְוִיָּה. כְּלוֹמַר שֶׁגַּם בָּהּ לֹא יָבוֹא אֶל תּוֹךְ הַמַّחֲנֶה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "לֹא יָבֹא אֶל־תּוֹךְ הַמַّחֲנֶה" — זוֹ מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּרֵישׁ מַסֶּכֶת כֵּלִים בְּפֵרוּשֵׁנוּ.

יום שני י"א כסלו ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה עה. עו.

מצות עשה כד. מצות לא תעשה סט. ע. עא.

הַמִּצְוָה הָע"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כֹּהֵן טָמֵא מִלַּעֲבוֹד, כְּשֶׁהוּא טָמֵא, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה לַכֹּהֲנִים: "וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי" (ויקרא כב, ב) וּבְפֶרֶק ט' מִסַּנְהֶדְרִין (פג:) אָמְרוּ: "מִנַּיִן לְטָמֵא שֶׁשִּׁמֵּשׁ שֶׁהוּא בְּמִיתָה? דִּכְתִיב: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְיִנָּזְרוּ וְגוֹ' וְלֹא יְחַלְּלוּ". וְאָמַר בְּמָקוֹם אַחֵר: "וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֵהוּ" (שם, ט) כְּשֵׁם שֶׁאוֹתוֹ הַחִלּוּל מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, כָּךְ כָּאן אָמְרוֹ: "וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי" אִם חִלְּלוּ וְעָבְדוּ בְּטֻמְאָה — חַיָּבִין מִיתָה בִּידֵי שָׁמָיִם.

הַמִּצְוָה הָע"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כֹּהֵן טְבוּל יוֹם

(טבל מטומאתו אך עדיין לא שקעה השמש) מִלַּעֲבוֹד, אַף־עַל־פִּי שֶׁכְּבָר טָהֵר, עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה עַל הַכֹּהֲנִים: "וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם" (שם כא, ו) וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם — כְּלוֹמַר: טְבוּל יוֹם שֶׁשִּׁמֵּשׁ: וְזֶה לֹא נֶאֱמַר בּוֹ פָּסוּק מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, אֶלָּא הוּא פֵּרוּשׁ מְקֻבָּל. וּבְפֶרֶק ט' מִסַּנְהֶדְרִין (פג:) אָמְרוּ בְּפֵרוּשׁ אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם" (שם), אָמְרוּ: "אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְטָמֵא — לְפִי שֶׁכְּבָר נִתְבָּאֵר — תְּנֵהוּ עִנְיָן לִטְבוּל יוֹם שֶׁשִּׁמֵּשׁ. וְיָלִיף (נלמד ב"גזרה שווה") חִלּוּל חִלּוּל (מתרומה: מה שם במיתה אף כאן)". וּמְנוּהוּ שָׁם מִכְּלַל מְחֻיְּבֵי מִיתָה.

הַמִּצְוָה הַכ"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּהֲנִים בִּלְבַד לִרְחֹץ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם כָּל־פַּעַם שֶׁיִּצְטָרְכוּ לְהִכָּנֵס לַהֵיכָל אוֹ לִקְרֹב לָעֲבוֹדָה — וְזוֹ הִיא מִצְוַת קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד" (שמות ל, יט־כ). וּמִצְוַת עֲשֵׂה זוֹ הָעוֹבֵר עָלֶיהָ חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, כְּלוֹמַר: שֶׁכֹּהֵן שֶׁשִּׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ אִם לֹא רָחַץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם — חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם; וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "יִרְחָצוּ מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ" (שם) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּשְׁלֵמוּת בְּפֶרֶק ב' מִזְּבָחִים (יט: ואילך).

הַמִּצְוָה הַס"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כֹּהֵן בַּעַל מוּם מִלְּהִכָּנֵס לַהֵיכָל בִּכְלָלוּתוֹ, כְּלוֹמַר: הַמִּזְבֵּחַ, וּבֵין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ, וְהָאוּלָם וְהַהֵיכָל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אַךְ אֶל־הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ וְגוֹ'" (ויקרא כא, כג), וּכְבָר נִתְבָּאֵר בְּרֵישׁ טָהֳרוֹת (כלים פרק א משנה ט) שֶׁמִּבֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ עִם כָּל־הַהֵיכָל אָסוּר לְבַעֲלֵי מוּמִין וּפְרוּעֵי רֹאשׁ לְהִכָּנֵס לְשָׁם. וְנִתְבָּאֵר גַּם בְּסִפְרָא (פרשת אמור שם) שֶׁשְּׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ, וְהֵם: "אֶל־הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ", לֹא יַסְפִּיק אֶחָד מֵהֶן מִבַּלְעֲדֵי הָאַחֵר וּשְׁנֵיהֶם צְרִיכִים לְהַשְׁלֶמֶת הַדִּין בְּעִנְיָן אֶחָד, וְהוּא הַגְּבָלַת הַמָּקוֹם שֶׁאָסוּר לָהֶם לְהִכָּנֵס אֵלָיו. וּמִי שֶׁהִזִּיד וְנִכְנַס מִן־הַמִּזְבֵּחַ וְלִפְנִים, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לְשֵׁם עֲבוֹדָה — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שִׁבְעִים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר בַּעַל מוּם (קבוע) מִלַّעֲבוֹד, וְהוּא אָמְרוֹ: "אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוּם לֹא יִקְרַב" (שם, יז), הַכַּוָּנָה בָּזֶה: לֹא יִקְרַב לָעֲבוֹדָה; וּכְשֶׁעוֹבֵד בַּעַל מוּם — לוֹקֶה. וְכָךְ אָמְרוּ בְּסִפְרָא (פרשת אמור): "אֵין בַּעַל מוּם בְּמִיתָה אֶלָּא בְּאַזְהָרָה".

הַמִּצְוָה הָע"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר בַּעַל מוּם עוֹבֵר מִלַّעֲבוֹד כָּל־זְמַן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אוֹתוֹ הַמּוּם (כמו הגרב והילפת והדומה להם מהמומים העוברים), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב" (שם, יח), וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם): "אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוּם", אֵין לִי אֶלָּא מוּם קָבוּעַ, מוּם עוֹבֵר מִנַּיִן? — תַּלְמוּד לוֹמַר: "כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב". וְגַם הוּא אִם עָבַר וְעָבַד בְּמוּם עוֹבֵר — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, מוּמִין עוֹבְרִין שֶׁל אָדָם וּמוּמִין קְבוּעִין, בְּפֶרֶק ז' מִבְּכוֹרוֹת (מג.).

יום שלישי י"ב כסלו ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה עד. מצות עשה סא. מצות לא תעשה צא. צב. צג.

הַמִּצְוָה הָע"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַזָּר מִלַّעֲבוֹד. כַּוָּנָתִי בְּאָמְרִי "זָר" לְכָל־מִי שֶׁאֵינוֹ מִזֶּרַע אַהֲרֹן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְזָר לֹא־יִקְרַב אֲלֵיכֶם" (במדבר יח, ד). וּפֵרֵשׁ הַכָּתוּב שֶׁהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם. וְהוּא אָמְרוֹ: "וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת" (שם ז), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת קרח שם): "וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת" — לָעֲבוֹדָה. וְעֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה לֹא שָׁמַעְנוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְזָר לֹא יִקְרַב אֲלֵיכֶם". וּכְבָר נִכְפְּלָה הָאַזְהָרָה וְהָעֹנֶשׁ בְּעִנְיָן זֶה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא־יִקְרְבוּ עוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לָשֵׂאת חֵטְא לָמוּת" (שם, כב) וּכְבָר נִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא יוֹמָא (כד.) אֵלּוּ עֲבוֹדוֹת חַיָּב הַזָּר מִיתָה עֲלֵיהֶן וְאָמְרוּ: "אַרְבַּע עֲבוֹדוֹת זָר חַיָּב עֲלֵיהֶן מִיתָה וְאֵלּוּ הֵן: זְרִיקָה, וְהַקְטָרָה, וְנִסּוּךְ הַיַּיִן, וְנִסּוּךְ הַמַּיִם". וְשָׁם (במסכת יומא) וּבְפֶרֶק הָאַחֲרוֹן מִמַּסֶּכֶת זְבָחִים (קיג:) הִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

הַמִּצְוָה הַס"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיְּהֵא כָּל־קָרְבָּן שֶׁנַּקְרִיב שָׁלֵם בְּמִינוֹ, תָּמִים מִן־הַמּוּמִים שֶׁעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר בַּכָּתוּב וּבַמָּסֹרֶת שֶׁהֵם מוּמִים. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "תָּמִים יִהְיֶה לְרָצוֹן" (ויקרא כב, כא) וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת אמור): "תָּמִים יִהְיֶה לְרָצוֹן" — מִצְוַת עֲשֵׂה" וּכְבָר הֵבִיאוּ רְאָיָה, שֶׁיֵּינוֹת הַנְּסָכִים וְשַׁמְנָם וְסָלְתָּם יִהְיוּ בְּתַכְלִית הַטּוּב וְהַשְּׁלֵמוּת מִכָּל־קִלְקוּל, מֵאָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "תְּמִימִם יִהְיוּ־לָכֶם וְנִסְכֵּיהֶם" (במדבר כח, לא) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִמְּנָחוֹת (פז.).

הַמִּצְוָה הַצ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַקְדִּישׁ בַּעֲלֵי מוּמִין לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כֹּל אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם לֹא תַקְרִיבוּ" (ויקרא כב, כא), וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת אמור שם): "כֹּל אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם לֹא תַקְרִיבוּ" — מִשּׁוּם בַּל תַּקְדִּישׁ.

הַמִּצְוָה הַצ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּשְׁחוֹט בַּעֲלֵי מוּמִין לְשֵׁם קָרְבָּן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בְּבַעֲלֵי מוּמִין: "לֹא־תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַה'" (שם כב), וּלְשׁוֹן סִפְרָא: "לֹא־תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַה'" — מִשּׁוּם בַּל תִּשְׁחוֹט.

הַמִּצְוָה הַצ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִّזְרוֹק דַּם בַּעֲלֵי מוּמִין עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בְּבַעֲלֵי מוּמִין גַּם: "לֹא־תַקְרִיבוּ לַה'" (שם, כד), וּבָא בַּקַּבָּלָה

שֶׁלָּאו זֶה מַזְהִיר עַל זְרִיקַת דַּם בַּעֲלֵי מוּמִין — וְזֶהוּ דַּעַת תַּנָּא קַמָּא, וְכֵן הֲלָכָה. וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שֶׁלָּאו זֶה אֵינוֹ מַזְהִיר אֶלָּא עַל קַבָּלַת דָּם. וְהוּא אָמְרָם בְּסִפְרָא (פרשת אמור): "לֹא־תַקְרִיבוּ לַה'" — מִשּׁוּם בַּל תְּקַבֵּל אֶת־הַדָּם. וּבִגְמָרָא תְּמוּרָה (ז.) אָמְרוּ: לְתַנָּא קַמָּא הַאי "לֹא־תַקְרִיבוּ לַה'", לְמָה לִי? מִבְּעֵי לֵיהּ (אם מפני שצריכים פסוק מיוחד) לְזָרִיקַת דָּמִים — וְהָא נָפְקָא לֵיהּ (הרי יש ללמוד זאת מהביטוי) מֵ"עַל הַמִּזְבֵּחַ"? כְּלוֹמַר: מִמַּה־שֶּׁאָמַר עוֹד: "וְאִשֶּׁה לֹא־תִתְּנוּ מֵהֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ לַה'" (שם, כב), שֶׁמַּשְׁמַע שֶׁכָּל־מַה שֶּׁיִּנָּתֵן עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִהְיֶה מֵהֶם? וְהֵשִׁיב: אֹרְחֵיהּ דִּקְרָא הָכֵי מִשְׁתָּעֵי (כך דרך הכתוב להתבטא), כְּלוֹמַר: שֶׁלָּאו זֶה שֶׁהוּא "וְאִשֶּׁה לֹא־תִתְּנוּ מֵהֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ" לֹא בָּא אֶלָּא בְּהֶקְטֵר אִסּוּרִין, וְאַל תִּלְמַד (איסור זריקת הדם) בְּאָמְרוֹ "הַמִּזְבֵּחַ", לְפִי שֶׁלֹּא יִסְתַּדֵּר הַלָּשׁוֹן אֶלָּא בְּכָךְ, כִּי הֵיאַךְ הָיָה לוֹ לוֹמַר: "וְאִשֶּׁה לֹא תִתְּנוּ" בִּלְבַד — חֲרֵי בָּזֶה לֹא יֻשְׁלַם הַדִּבּוּר! הִנֵּה נִתְבָּאֵר מִכָּל־מַה שֶּׁקָּדַם שֶׁאָמְרוּ: לֹא־תַקְרִיבוּ לַה' — אַזְהָרָה עַל זְרִיקַת הַדָּם.

יום רביעי י"ג כסלו ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה צד. צה.

צו. צז. מצות עשה פו.

הַמִּצְוָה הַצ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַקְרִיב אֲמוּרֵי בַּעֲלֵי מוּמִין, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאִשֶּׁה לֹא־תִתְּנוּ מֵהֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ" (ויקרא כב, כב) וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת אמור): "וְאִשֶּׁה לֹא־תִתְּנוּ מֵהֶם" — אֵלּוּ הַחֲלָבִים; "לֹא־תִתְּנוּ", אֵין לִי אֶלָּא כֻּלָּם, מִנַּיִן אַף מִקְצָתָם — תַּלְמוּד לוֹמַר: "מֵהֶם", אַף מִקְצָתָם. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁהַמַּקְרִיב בַּעַל מוּם — עוֹבֵר עַל אַרְבָּעָה לָאוִין, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? אִם נַעֲשָׂה הֶקְטֵר אֲמוּרִין לָאו אֶחָד: אֲבָל אִם נַעֲשָׂה אוֹתָם שְׁנֵי לָאוִין כְּמוֹ שֶׁעוֹשֶׂה תַּנָּא זֶה הַמְדַבֵּר כָּאן — חֲרֵי יִהְיֶה עוֹבֵר בַּחֲמִשָּׁה לָאוִין, לְפִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה מִקְצָת הָאֲמוּרִין עִנְיָן (בפני עצמו) וְכֻלָּם עִנְיָן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר "מֵהֶם" אַף מִקְצָתָן, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא לָאו אֶחָד. חֲרֵי שֶׁהַתַּנָּא הַזֶּה סוֹבֵר לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת לְפִיכָךְ אָמַר בְּסִפְרָא (שם): "הַמַּקְדִּישׁ בַּעַל מוּם לַמִּזְבֵּחַ — עוֹבֵר מִשּׁוּם חֲמִשָּׁה דְּבָרִים: מִשּׁוּם בַּל תַּקְדִּישׁ, בַּל תִּשְׁחוֹט, בַּל תִּזְרוֹק אֶת־הַדָּם, בַּל תַּקְטִיר אֶת־הַחֵלֶב, בַּל תַּקְטִיר מִקְצָתוֹ". וּבִגְמָרָא תְּמוּרָה (ז:) אָמְרוּ: "הַמַּעֲלֶה אֵיבְרֵי בַּעֲלֵי מוּמִין לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ — אָמַר אַבָּיֵי: לוֹקֶה מִשּׁוּם בַּל תַּקְטִיר כֻּלּוֹ, וּמִשּׁוּם בַּל תַּקְטִיר מִקְצָתוֹ; רָבָא אָמַר: אֵין לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת. מֵתִיבֵי (יש להקשות על שיטת רבא): "הַמַּקְדִּישׁ בַּעֲלֵי מוּמִין לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ — עוֹבֵר מִשּׁוּם חֲמִשָּׁה שְׁמוֹת". אַלְּמָא (הנה ראינו) לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת? תִּיוּבְתָּא דְּרָבָא". הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁזֶּה הָאוֹמֵר: עוֹבֵר בַּחֲמִשָּׁה — שֶׁהֵם נַעֲשׂוּ חֲמִשָּׁה, לְפִי סְבָרָתוֹ שֶׁלּוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת, וּלְפִיכָךְ מוֹנֶה הַלָּאו הַכּוֹלֵל כֻּלָּן וּמִקְצָתָן בִּשְׁנֵי שְׁמוֹת, וְזֶהוּ הַמְפֹרָסָם בְּדַעַת אַבָּיֵי בְּכָל־מָקוֹם כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל הַתְּשִׁיעִי מִן־הַכְּלָלִים שֶׁקָּדְמוּ לְמַאֲמָר זֶה. אֲבָל לְרָבָא שֶׁאוֹמֵר: אֵין לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת — אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא מַלְקוּת אַחַת עַל הַהֶקְטֵר כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר. וּכְבָר נִתְבָּרֵר אֲצָלֵנוּ שֶׁהַכְּלָל הַנָּכוֹן: אֵין לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּגְמָרָא סַנְהֶדְרִין (סג.), כְּמוֹ שֶׁהִדְגַּמְנוּ בַּכְּלָל הַתְּשִׁיעִי, וּלְפִיכָךְ יִהְיוּ אַרְבָּעָה לָאוִין בִּלְבַד כְּמוֹ שֶׁבֵּאַר הַכָּתוּב, נִמְצָא שֶׁמִּי שֶׁהִקְדִּישׁ וְהִקְרִיב בַּעַל מוּם — לוֹקֶה אַרְבַּע מַלְקִיּוֹת עַל אַרְבָּעָה לָאוִין אֵלּוּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְכָל־הַלָּאוִין הַלָּלוּ אֲמוּרִים בְּבַעַל מוּם קָבוּעַ, כְּמוֹ שֶׁהִדְגִּים וְאָמַר: "שָׁרוּעַ, וְקָלוּט, וּמָעוּךְ, וְכָתוּת, וְנָתוּק, וְכָרוּת" (שם, כג־כד). שֶׁכָּל־אֵלּוּ מוּמִין קְבוּעִין. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־מוּמֵי בְּהֵמָה, הַקְּבוּעַ וְהָעוֹבֵר, בְּפֶרֶק ו' מִבְּכוֹרוֹת. וְכֵן נִתְבָּאֲרוּ הִלְכוֹת אַרְבַּעַת לָאוִין אֵלּוּ הַמְיֻחָדוֹת בְּהַקְרָבַת בַּעַל מוּם, בִּמְקוֹמוֹת מְפֻזָּרִים בְּמַסֶּכֶת זְבָחִים וּמַסֶּכֶת תְּמוּרָה.

הַמִּצְוָה הַצ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַקְרִיב בַּעַל מוּם עוֹבֵר, וְהוּא אָמְרוֹ בְּמִשְׁנֵה תוֹרָה: "לֹא־תִזְבַּח לַה' אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וָשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם וְגוֹ'" (דברים יז, א), וְנִתְבָּאֵר בְּסִפְרֵי שֶׁבְּבַעֲלֵי מוּמִין עוֹבְרִין הַכָּתוּב מְדַבֵּר. וְגַם עַל זֶה לוֹקֶה, אִם עָבַר וְהִקְרִיבוֹ.

הַמִּצְוָה הַצ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַקְרִיב קָרְבְּנוֹת הַגּוֹיִם אִם הֵם בַּעֲלֵי מוּמִין, וְלֹא נֹאמַר כֵּיוָן שֶׁהוּא גּוֹי יַקְרֵב בַּעֲדוֹ בַּעַל מוּם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּמִיַּד בֶּן־נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת־לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־אֵלֶּה" (ויקרא כב, כה). וּמִי שֶׁעָבַר וְהִקְרִיבוֹ — לוֹקֶה גַּם כֵּן.

הַמִּצְוָה הַצ"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּתֵּן מוּם בַּקֳּדָשִׁים, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא: מַטִּיל מוּם בַּקֳּדָשִׁים. וְכָל־הַמַּטִּיל מוּם בַּקֳּדָשִׁים — לוֹקֶה, וּבִתְנַאי שֶׁיְּהֵא זֶה בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם דַּחֲזֵי (שפסל דבר שהיה ראוי) לְקָרְבָּן, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּגְמָרָא עֲבוֹדָה זָרָה (יג:). וּבָא הַלָּאו עַל כָּךְ בְּאָמְרוֹ בַּקָּרְבָּן: "כָּל־מוּם לֹא יִהְיֶה־בּוֹ" (שם, כא), וּלְשׁוֹן סִפְרָא: "כָּל־מוּם לֹא יִהְיֶה־בּוֹ" — אַל תִּתֵּן בּוֹ מוּם.

הַמִּצְוָה הפ"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִפְדּוֹת מִן־הַקֳּדָשִׁים מַה שֶּׁנּוֹלַד בּוֹ מוּם וְיֵצֵא לְחֻלִּין וּמֵתָר לְשָׁחֳטוֹ וּלְאָכְלוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "רַק בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ בָשָׂר כִּבְרִכַת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים יב, טו) וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת ראה): "רַק בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח — אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין שֶׁיִּפָּדוּ". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר: פִּדְיוֹן הַקֳּדָשִׁים, בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (טו.) וּתְמוּרָה (לב.) וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת מֵחֻלִּין (קל.) וַעֲרָכִים (ד־ה) וּמְעִילָה (יט:).

יום חמישי י"ד כסלו ה'תשפ"ב

מצות עשה ס. מצות לא תעשה ק. צח.

מצות עשה סב. מצות לא תעשה צט.

הַמִּצְוָה הַס' — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיְּהֵא כָּל־קָרְבָּן שֶׁנִּקְרֵיב מִן־הַבְּהֵמָה בֶּן־שְׁמֹנָה יָמִים וּלְמַעְלָה וְלֹא פָּחוֹת מִזֶּה, וְזוֹ הִיא מִצְוַת מְחֻסַּר זְמַן בְּגוּפוֹ (של הקרבן. להבדיל מ"מחוסר זמן בבעליו" שהוא דין אחר). וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה לְקָרְבַּן" (ויקרא כב, כז). וּכְבָר נִכְפַּל צִוּוּי זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ: "שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם־אִמּוֹ" (שמות כב, כט). וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת אֶת כָּל־הַקָּרְבָּנוֹת, קָרְבַּן יָחִיד וְקָרְבַּן צִבּוּר, עַל סוּגֵיהֶם הַשּׁוֹנִים. וּמִמַּה־שֶּׁאָמַר: "וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה" — מַשְׁמַע שֶׁקֹּדֶם לָכֵן לֹא יֵרָצֶה. הִנֵּה נִתְבָּרְרָה הָאַזְהָרָה מִלְּהַקְרִיב מְחֻסַּר זְמָן; אֶלָּא שֶׁהוּא לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה, וּלְפִיכָךְ אֵין לוֹקִין עָלָיו, שֶׁכֵּן מִי שֶׁהִקְרִיב מְחֻסַּר זְמַן אֵינוֹ לוֹקֶה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק 'אוֹתוֹ וְאֶת־בְּנוֹ' (חולין פ:), וְשָׁם נֶאֱמַר: "הַנַּח לְמְחֻסַּר זְמַן שֶׁהַכָּתוּב נִתְּקוֹ (מהלאו, ועשאהו) לַעֲשֵׂה". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסִפְרָא (פרשת אמור) וּבְסוֹף זְבָחִים (קיב:).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מֵאָה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַקְרִיב אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב" (דברים כג, יט). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִמַּסֶּכֶת תְּמוּרָה. וּמִי שֶׁמַּקְרִיב מַשֶּׁהוּ מֵהֶם אַף־עַל־פִּי שֶׁהַקָּרְבָּן פָּסוּל — הֲרֵי זֶה לוֹקֶה, כְּדִין בַּעַל מוּם.

הַמִּצְוָה הַצ"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַקְרִיב שְׂאֹר וּדְבַשׁ (דבר של חמץ או שיש בו מתיקות) לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי כָל־שְׂאֹר וְכָל־דְּבַשׁ לֹא־תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַה'" (ויקרא ב, יא). וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר וְאָמַר: "כָּל־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַה' לֹא תֵעָשֶׂה חָמֵץ" (שם). וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל הַתְּשִׁעִי שֶׁהַמַּקְרִיב שְׂאוֹר וּדְבַשׁ — לוֹקֶה אַחַת וְאֵינוֹ לוֹקֶה שְׁתַּיִם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ שָׁם, לְפִי שֶׁכְּבָר נִתְבָּרֵר לָנוּ שֶׁלָּאו שֶׁבִּכְלָלוּת לוֹקִין עָלָיו אַחַת, הַמָּשָׁל בְּזֶה שֶׁהַמַּקְרִיב חָמֵץ לוֹקֶה אַחַת, וְכֵן הַמַּקְרִיב דְּבַשׁ, וְכֵן הַמַּקְרִיב חָמֵץ וּדְבַשׁ כְּאֶחָת.

הַמִּצְוָה הַס"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַקְרִיב מֶלַח עִם כָּל־קָרְבָּן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "עַל כָּל־קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח" (שם, יג). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסִפְרָא (פרשת ויקרא) וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּמְנָחוֹת (כא.).

הַמִּצְוָה הַצ"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַקְרִיב קָרְבָּן בְּלִי מֶלַח, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ" (שם), כִּי מִשֶּׁהֻזְהִיר מִלְּהַשְׁבִּית הַמֶּלַח מַשְׁמַע שֶׁאָסוּר לְהַקְרִיב תָּפֵל (שאין לו טעם), וְהַמַּקְרִיב אֵיזֶה דָּבָר תָּפֵל — כְּלוֹמַר קָרְבָּן אוֹ מִנְחָה — חַיָּב מַלְקוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִזְּבָחִים (כ־כא).

יום שישי ט"ו כסלו ה'תשפ"ב

מצות עשה סג.

מצות לא תעשה קמו. מצות עשה סד.

הַמִּצְוָה הַס"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּמַעֲשֵׂה קָרְבַּן הָעוֹלָה, וְהוּא שֶׁכָּל־קָרְבָּן עוֹלָה שֶׁקָּרַב, בֵּין שֶׁיִּהְיֶה קָרְבַּן יָחִיד אוֹ קָרְבַּן צִבּוּר, יִהְיֶה בְּאֹפֶן כָּזֶה וְכָזֶה. וְהוּא אָמְרוֹ בְּוַיִּקְרָא: "אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַה' וְגוֹ' אִם־עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן־הַבָּקָר וְגוֹ'" (ויקרא א, ב־ג).

הַמִּצְוָה הַקמ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל מִבְּשַׂר הָעוֹלָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ' וְכָל־נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדֹּר" (דברים יב, יז), כְּאִלּוּ אָמַר: לֹא תּוּכַל לֶאֱכֹל נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדֹּר. וּבָא הַפֵּרוּשׁ (ספרי פרשת ראה): "וּנְדָרֶיךָ" — זוֹ עוֹלָה. לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ לְאוֹכֵל עוֹלָה, בֵּין לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים בֵּין לְאַחַר זְרִיקַת דָּמִים, בֵּין לִפְנִים מִן־הַקְּלָעִים בֵּין חוּץ לַקְּלָעִים שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה. וְלָאו זֶה הוּא הָאַזְהָרָה לְכָל־מוֹעֵל. וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה, כְּלוֹמַר: הָאוֹכֵל מִבְּשַׂר עוֹלָה אוֹ הַנֶּהֱנֶה מִשְּׁאָר הַקֳּדָשִׁים שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶם מְעִילָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַסֶּכֶת מְעִילָה: אִם הוּא מֵזִיד — לוֹקֶה; וְאִם הוּא שׁוֹגֵג — מַקְרִיב קָרְבַּן מְעִילָה, וּמַחֲזִיר מַה שֶּׁנֶּהֱנָה וּמוֹסִיף חֹמֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַסֶּכֶת מְעִילָה. וּבְפֶרֶק ט' מִסַּנְהֶדְרִין (פג.) אָמְרוּ: "הַזִּיד בִּמְעִילָה, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּמִיתָה; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בְּאַזְהָרָה", וְהֵבִיאוּ רְאָיָתָם מֵאָמְרוֹ "וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ" (ויקרא כב, ט) אָמְרוּ: "בּוֹ" — וְלֹא בַּמְּעִילָה.

הַמִּצְוָה הַס"ד — הוּא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיְּהֵא מַעֲשֵׂה קָרְבַּן חַטָּאת בְּאֹפֶן הַנִּזְכָּר, אֵיזוֹ חַטָּאת שֶׁתִּהְיֶה (בין של יחיד בין של רבים וכו'). וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת וְגוֹ'" (שם ו, יח). וְגַם בֵּאֵר שָׁם בְּוַיִּקְרָא אֵיךְ הִיא נִשְׁחֶטֶת וּמַה־מִּמֶּנָּה נִקְטָר וּמַה־נֶּאֱכָל.

יום ש"ק ט"ז כסלו ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה קלט. קיב.

מצות עשה סה.

הַמִּצְוָה הַקל"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרוּ הַכֹּהֲנִים מִלֶּאֱכוֹל בְּשַׂר חַטָּאוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בִּפְנִים (שדמן נכנס לפנים המקדש), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכָל־חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף" (ויקרא ו, כג). וְהָאוֹכֵל מִמֶּנָּה — לוֹקֶה. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת צו): "לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף" — כֹּל שֶׁהוּא טָעוּן שְׂרֵפָה, לִתֵּן עָלָיו בְּלֹא־תַעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתוֹ.

הַמִּצְוָה הַקי"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַבְדִּיל (להפריד) רֹאשׁ חַטַּאת הָעוֹף בִּשְׁעַת הַמְּלִיקָה (ועליו להשאר תלוי בעור הצואר), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּמָלַק אֶת־רֹאשׁוֹ מִמּוּל עָרְפּוֹ וְלֹא יַבְדִּיל" (שם ה, ח); וְאִם הִבְדִּיל — פָּסַל. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִזְּבָחִים.

הַמִּצְוָה הַס"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיְּהֵא מַעֲשֵׂה קָרְבַּן אָשָׁם בָּאֹפֶן הַנִּזְכָּר בְּוַיִּקְרָא בְּאָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְזֹאת תּוֹרַת הָאָשָׁם" (שם ז, א). וּבֵאֵר הַכָּתוּב אֵיךְ קָרֵב וּמַה־מִּמֶּנּוּ נִקְטָר וּמַה־נֶּאֱכָל.

אגרות קודש

ב"ה, ט"ז כסלו, תשי"ג
ברוקלין.

הרה"ג והרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ
מוה"ר אפרים אליעזר שי' הכהן

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו עם סיפור המעשה ע"ד המגיד הר"י מקאזניץ זצללה"ה ומילתא אלבישייהו יקירא ובפרט סיפורי צדיקים נשיאי החסידות אשר כמו שהם הדגישו את מעלת הסיפורים מצדיקים איך שנמצא בהם נשמתא ונשמתא דנשמתא דאורייתא, הרי מדתו של הקב"ה הוא מדה כנגד מדה, שזוכים גם הם שנתקיים גם בהם שסיפוריהם, אף שלכאורה הם לבושא לגופא יכולים להאיר [בהם] הנשמתא דנשמתא, וכידוע אשר עפ"י [...] הזהר כולל בזה הן חי' והן יחידה (יעויין זח"ג קנב, א).

ובמה דשאילנא קדמיכון, כיון שבר"ה הוא עליית פנימיות החיות (עליית האורות, ספר המאמרים תש"ג ע' לח) - עיין אגה"ק סימן י"ד - ובשבת עליית חיצוניות החיות עליית הכלים - עיין קו"א לתניא קנ"ז ע"ב - הנה איך נמשך החיות בר"ה שחל להיות בשבת.

הנה לכאורה יש קושיא מעין זו גם בכל שבת, שכיון שנעלה חיצוניות החיות, מפני מה אינו ניכר שינוי בעולם, ומובן התירוץ ע"ז מהשקו"ט שבין הצ"צ וזקנו אדמו"ר הזקן, שכותב הצ"צ שהעלי' בשבת נעשה בפנימיות הכח שבמאכל ולפיכך אין ניכר מבחוץ לעין הרואה (ספר המצות להצ"צ מצות לא תבערו אש בסופה), שמזה מובן שעליית החצוניות בשבת, הרי הוא הפנימיות שבחיצוני' שאינו ניכר לאדם הרואה לעינים כל שינוי, והיינו שהגשמי מקבל חיות ממקום שאין שם כל שינוי, במילא עד"ז הוא ג"כ בר"ה שחל להיות בשבת.

נוסף ע"ז ידוע שיש כמה בחי' בפנימיות וכמה בחינות בחיצוניות (ע"ח ש"א ענף ב', אגה"ק סכ"ט) ודא מוחא לדא ודא קליפה לדא, וכן יש ענינים כללים וענינים פרטים, אשר בזה מובן ג"כ מה שבימים טובים החלים באיזה יום בשבוע, הנה ישנו סדר היום הקשור בימי השבוע, וכמו שאומרים היום יום ראשון, יום שני בשבת, שכל יומא ויומא עביד עבידתי' דילי', דוקא, וביחד עם זה יש ג"כ הענינים הקשורים בימי היו"ט שזהו ענינים כללים השייכים לכל השנה, נוסף ע"ז יש ג"כ ענינים התלוים בימי החדש וכידוע בפי' השם **ראש חדש** שביום זה נמשך חיות כללי על כל החדש הנ[מ]שך אח"כ לכל יום ויום כפי ענינו, וראה בספר נהר שלום שנדפס בסוף עץ חיים הוצאת ווארשא תרנ"א דף ל"ט ע"ג ד"ה ידוע מ"ש הרב וד"ה הנה בכל יום, ועיין במקורים שנסמנים שם בהגהות וביאורים, שהאמור שם הוא ג"כ יסוד להנ"ל.

מוסג"פ הקונטרס שהו"ל זה לא כבר מכ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע אשר בטח יזכה בזה את הרבים ובפרט שהאמור בו מיוסד על מעלת אכילת כהנים שהוא למעלה מאכילת מזבח, כי ממשיך אור חדש שלמעלה מסדר השתלשלות.

בברכת חג הגאולה.

יחזקאל פרק־יג יב־יח

יב וְהִנֵּה נָפַל הַקִּיר הֲלוֹא יֵאָמֵר אֲלֵיכֶם אַיֵּה הַטִּיחַ אֲשֶׁר טַחְתֶּם: (ם) יג לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
וּבְקַעְתִּי רוּחַ־סְעָרוֹת בַּחֲמָתִי וְגֶשֶׁם שֹׁטֵף בְּאַפִּי יִהְיֶה וַאֲבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ בְּחֵמָה לְכָלָה: יד וְהָרַסְתִּי אֶת־הַקִּיר
אֲשֶׁר־טַחְתֶּם תָּפֶל וְהִגַּעְתִּיהוּ אֶל־הָאָרֶץ וְנִגְלָה יְסוֹדוֹ וְנָפְלָה וּכְלִיתֶם בְּתוֹכָהּ וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה:
טו וְכִלִּיתִי אֶת־חֲמָתִי בַּקִּיר וּבַטָּחִים אֹתוֹ תָּפֶל וְאֹמַר לָכֶם אֵין הַקִּיר וְאֵין הַטָּחִים אֹתוֹ: טז נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל
הַנִּבְּאִים אֶל־יְרוּשָׁלִַם וְהַחֹזִים לָהּ חֲזוֹן שָׁלוֹם וְאֵין שָׁלוֹם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה: (פ) יז וְאַתָּה בֶן־אָדָם שִׂים
פָּנֶיךָ אֶל־בְּנוֹת עַמֶּךָ הַמִּתְנַבְּאוֹת מִלִּבְּהֶן וְהִנָּבֵא עֲלֵיהֶן: יח וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר | אֲדֹנָי יְהוִה הוֹי לְמִתַפְּרוֹת
כְּסָתוֹת עַל | כָּל־אַצִּילֵי יָדַי וְעֹשׂוֹת הַמִּסְפָּחוֹת עַל־רֹאשׁ כָּל־קוֹמָה לְצוֹדֵד נְפָשׁוֹת הַנְּפָשׁוֹת תְּצוֹדְדֶנָה
לְעַמִּי וּנְפָשׁוֹת לָכֶנָה תְּחַיֶּינָה:

רש"י

(יב) איה הטיח. כך כשתבא הרעה יאמר לכם איה השלום שהבטחתם: **(יד) הקיר.** היא ירושלים: **(יח) הוי למתפרות כסתות.** קוטרא"ש בלע"ז כמין כסתות קטנות היו תופרות ותולות לנשאלים אליהם על אצילי ידיהם וקוסמות להם באותן כסתות קסם שקרי' ולמי שהם חפצות אומרות קסם טוב ולמי שרוצות אומרות קסם רע: **אצילי.** איישיל"ש בלע"ז: **אצילי ידי.** כמו אצילי ידים וכמו תלמי שדי (הושע יא): **ועושות המספחות.** על ראשי האנשים אף הם לקסום בהם ולא ידעתי מה הם. מתוך שנאמר וקרעתי אותם, אומר אני שהן של בגד ויונתן תרגמו פת כומרים וכן תרגם במות טלואות מחפיין פת כומרים: **המספחות.** כמו ספחני נא (שמואל א ב) לישאגמנ"ץ בלע"ז ויש לועזים פלטראיי"ש בלע"ז: **לצודד נפשות.** בהן. הן צדות הנפשות לגיהנם שמחזיקות ידי הרשעים לקסום להם שלום ומרפות ידי צדיקים לקסום להם רעה: **הנפשות תצודדנה** וגו'. תמיה היא: **ונפשות לכנה תחיינה.** לכנה כמו לכם שאתנה נוטלות שכר על כך ומתפרנסות בכך:

מצודת דוד

(יב) והנה נפל הקיר. כשיפול הקיר הלא יאמר מה תועלת היה בטיח ר"ל כשתבוטל הנבואה הלא יאמר מה תועלת ביופי המליצה מיטב הדבור: **(יג) ובקעתי.** ר"ל כן אעשה ואבקע את הקיר בחמתי ע"י רוח סערה ובאפי יהיה עליה גשם שוטף ואבני אלגביש אוריד עליה בחמה לכלותה ר"ל אביא אויב חזק ותבוטל הנבואה: **(יד) והגעתיהו.** את הקיר אגיע עד הארץ כי תפול למטה: **ונגלה יסודו.** על כי תפול הכותל ממעל שעל היסוד יהיה א"כ נראה היסוד: **ונפלה.** כאשר תפול הקיר אז גם אתם טחי התפל תכלו בתוכה, רוצה לומר כשיבוא האויב ותבוטל הנבואה אז יכלו הנביאים ההם: **כי אני ה'.** הנאמן לשלם גמול: **(טו) וכליתי.** אשלים את חמתי בקיר ר"ל אבטל את כל דברי הנבואה: **ובטחים.** ר"ל בהנביאים המייפים נבואת השקר במליצ' נאותה ומזויפת: **ואומר לכם.** אז אומר לכם אין הקיר ר"ל הנה לא נתקיימה הנבואה ואין תקומה אל הטחים אותו הם הנביאים ההם כי אז יכלו גם המה: **(טז) נביאי ישראל.** יפרש אמריו לומר הבונים והטחים הם נביאי ישראל וכו': **חזון שלום.** נבואה מהבטחת שלום: **ואין שלום.** ר"ל ובשקר יבטיחו כי אין שלום מיועד להם: **(יז) המתנבאות מלבהן.** אשר בודות מלבהן ואומרות בנבואה: **(יח) הוי למתפרות כסתות.** יש להתאונן על המתפרות כסתות וכו' כן היה דרכם לתפור כסתות קטנות והיו תולות להנשאלין על אצילי ידיהם ובאותן כסתות היו קוסמות ולמי שחפצות אומרות קסם טוב ולמי שחפצות אומרות קסם רע: **על כל** וגו'. על הנשאלין: **ועושות המספחות.** כעין מטפחות היו עושות לקסום קסמים להשימם על ראש כל קומה ר"ל על ראש כל אדם מהבאים לשאול קסמיה (ויקרא האדם קומה על כי הוא לבד הולך בקומה זקופה ולא כן שאר הבריות): **לצודד נפשות.** ר"ל לרמות אותם להביא עליה' עון אשמה במה שמאמינים בקסמים: **הנפשות.** וכי מהראוי לצודד נפשות של עמי להחטיאם בעון הקסם ולהחיות בזה נפש עצמיכן לקחת על זה שכר להתפרנס בה וכי הגון הדבר שבעבור השכר תחטיאו אנשים:

מצודת ציון

(יב) הקיר. הכותל והוא החיץ שזכר: **(יד) והרסתי.** מל' הריסה ונתיצה: **ונגלה.** מלשון גילוי: **(טו) וכליתי.** ענין השלמה: **(יח) למתפרות.** מל' תפירה: **כסתות.** כעין כרים העשוים למצעות המטה ובדרז"ל ובא למעטה בכרים ובכסתות (סוכה ג): **אצילי.** הם בתי השחי תחת הזרועות וכן תחת אצילות ידיך (ירמיה לא): **ידי.** כמו ידים ונפלה המ"ם וכן וקרע לו חלוני (שם כב): **המספחות.** היא כמו מטפחות והוא כעין צעיף כמו והמטפחות והחריטים (ישעיה ג) ולפי שהן נדבקות ונצמדות על הראש אמר מספחות מל' ספחני נא (ש"א ב): **לצודד.** מל' צדיה ולכידה: **לכנה.** שלכן:

נחמיה פרק־ז ג־כא

ג (ויאמר) וָאֹמַר לָהֶם לֹא יִפָּתְחוּ שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִַם עַד־חֹם הַשֶּׁמֶשׁ וְעֹד הֵם עֹמְדִים יָגִיפוּ הַדְּלָתוֹת וֶאֱחֹזוּ
וְהַעֲמֵיד מִשְׁמְרוֹת יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם אִישׁ בְּמִשְׁמָרוֹ וְאִישׁ נֶגֶד בֵּיתוֹ: ד וְהָעִיר רַחֲבַת יָדַיִם וּגְדוֹלָה וְהָעָם
מְעַט בְּתוֹכָהּ וְאֵין בָּתִּים בְּנוּיִם: ה וַיִּתֵּן אֱלֹהַי אֶל־לִבִּי וָאֶקְבְּצָה אֶת־הַחֹרִים וְאֶת־הַסְּגָנִים וְאֶת־הָעָם
לְהִתְיַחֵשׂ וָאֶמְצָא סֵפֶר הַיַּחַשׂ הָעוֹלִים בָּרִאשׁוֹנָה וָאֶמְצָא כָתוּב בּוֹ: (פ) ו אֵלֶּה | בְּנֵי הַמְּדִינָה הָעֹלִים
מִשְּׁבִי הַגּוֹלָה אֲשֶׁר הֶגְלָה נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וַיָּשׁוּבוּ לִירוּשָׁלִַם וְלִיהוּדָה אִישׁ לְעִירוֹ: ז הַבָּאִים
עִם־זְרֻבָּבֶל יֵשׁוּעַ נְחֶמְיָה עֲזַרְיָה רַעַמְיָה נַחֲמָנִי מָרְדֳּכַי בִּלְשָׁן מִסְפֶּרֶת בִּגְוַי נְחוּם בַּעֲנָה מִסְפַּר אַנְשֵׁי עַם
יִשְׂרָאֵל: (ס) ח בְּנֵי פַרְעֹשׁ אַלְפַּיִם מֵאָה וְשִׁבְעִים וּשְׁנָיִם: ט בְּנֵי שְׁפַטְיָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שִׁבְעִים וּשְׁנָיִם:
י בְּנֵי אָרַח שֵׁשׁ מֵאוֹת חֲמִשִּׁים וּשְׁנָיִם: (ס) יא בְּנֵי־פַחַת מוֹאָב לִבְנֵי יֵשׁוּעַ וְיוֹאָב אַלְפַּיִם וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת
שְׁמֹנֶה עָשָׂר: (ס) יב בְּנֵי עֵילָם אֶלֶף מָאתַיִם חֲמִשִּׁים וְאַרְבָּעָה: (ס) יג בְּנֵי זַתּוּא שְׁמֹנֶה מֵאוֹת אַרְבָּעִים
וַחֲמִשָּׁה: (ס) יד בְּנֵי זַכָּי שְׁבַע מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים: (ס) טו בְּנֵי בִנּוּי שֵׁשׁ מֵאוֹת אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה: (ס) טז בְּנֵי
בֵבָי שֵׁשׁ מֵאוֹת עֶשְׂרִים וּשְׁמֹנָה: (ס) יז בְּנֵי עַזְגָּד אַלְפַּיִם שְׁלֹשׁ מֵאוֹת עֶשְׂרִים וּשְׁנָיִם: (ס) יח בְּנֵי
אֲדֹנִיקָם שֵׁשׁ מֵאוֹת שִׁשִּׁים וְשִׁבְעָה: (ס) יט בְּנֵי בִגְוָי אַלְפַּיִם שִׁשִּׁים וְשִׁבְעָה: (ס) כ בְּנֵי עָדִין שֵׁשׁ
מֵאוֹת חֲמִשִּׁים וַחֲמִשָּׁה: (ס) כא בְּנֵי־אָטֵר לְחִזְקִיָּה תִּשְׁעִים וּשְׁמֹנָה: (ס)

רש"י

(ג) עד חום השמש. עד חצי היום שהיה היום גדול: **ועד הם עומדים.** ובעוד שהשערים פתוחים יהיו עומדים שלא יזוזו עד יגיפו ויסגרו הדלתות והרוצה לצאת יצא מן העיר והרוצה ליכנס יבא ויכנס כל כך היו עושים מפני האויבים: **ואחזו.** יאחזו הדלתות לסוגרם: **משמרות יושבי ירושלים.** מיושבי ירושלים העמידו משמרות גיט"ש בלע"ז: **(ד) רחבת ידים.** רחבת מקום וגדולה: **(ה) להתייחש.** לחקור יחוסן: **העולים בראשונה.** מאותן היהודים העולים עם עזרא בראשונה: **ואמצא כתוב בו.** כל אלה הדברים היו כתובים באותה אגרת: **(ו) אלה בני המדינה** וגו'. עד והגורלות הפלנו על קרבן העצים (לקמן י' ל"ה): **וליהודה.** למדינת יהודה: **איש לעירו.** כל א' לעירו: **(ז) הבאים עם זרובבל.** אשר באו משבי הגולה עם זרובבל: **ישוע.** הוא יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול חשבונות הללו פעמים הם מכוונים עם חשבונות של מעלה, פעמים יש שאינם מכוונים זה כנגד זה ולא דקדק המקרא בחשבונות כל כך אבל הכלל שוה (עיין בעזרא סי' ב' פ"ב וצ"ע יוש"ה) לכאן ולכאן שנאמר כל הקהל כאחד וגו' ועל זה הכלל סמך כותב הספר ולא דקדק בחשבון הפרטיות כל כך והכל מפורש למעלה:

מצודת דוד

(ג) עד חום השמש. עד יתחמם השמש בתכלית החמימות והוא בחצי היום: **ועד הם עומדים.** ובעוד שהממונים עומדים יסגרו את הדלתות ואח"כ ילכו הממונים לביתם: **ואחזו.** החזיקו בדבר המנוי הזאת והיו זהירים בה: **והעמיד.** העמידו שומרים מיושבי ירושלים: **איש במשמרו.** כל איש ישמור בשערי העיר בעת בוא זמן משמרו הקבוע לו ומלבד זאת ישמור כל אחד נגד ביתו: **(ד) והעיר.** ר"ל וזהו לפי שהעיר רחבת מקום ולתוספת ביאור אמר וגדולה ועי"ז רחוקים אנשים זה מזה כי המה מתי מספר: **ואין בתים בנוים.** ר"ל אינם בנוים בחוזק רב להסתר בהן מפני האויב ובעבור כל זה צריך שמירה מעולה: **(ה) אל לבי.** העיר את לבי אל הדבר: **להתייחש.** לחקור יחוסן: **העולים בראשונה.** של העולים בראשונה עם זרובבל: **ואמצא כתוב בו.** תוכן הדברים האמורים למטה בענין: **(ו) אלה** וגו'. וזהו תוכן הכתוב בה אלה בני המדינה וכו' ר"ל אלה בני מדינת א"י העולים עתה ממה שהיו בשבי הגולה וכו': **וישובו.** עתה שבו כ"א לעירו אשר הגלה ממנה: **(ז) הבאים.** אשר באו עתה למקומם עם זרובבל וכו': **ישוע.** הוא יהושע כ"ג: **מספר אנשי.** זהו המספר של החשובים וכן כל איש ואנשי' שבמקר': **(ח) בני פרעוש.** יש מהם מזכיר ע"ש אב המשפח' ויש מהם מזכיר ע"ש עיר: **(יא) פחת מואב.** המושל במואב: **לבני ישוע ויואב.** ר"ל מן בני ישוע ומן בני יואב שהיו מבני פחת מואב מספרם היו אלפים וכו': **(כא) בני אטר לחזקיה.** נתן סימן על אטר לומר שהיה מזרע יחזקיה או ר"ל עם הבנים של יחזקיה:

מצודת ציון

(ג) יגיפו. יסגירו כי וסגרת הדלת (מ"ב ד') ת"י ותגיפון: **(ה) להתייחש.** ענין יחוס הוא הודעת ספר הדורות מן המשפחות ומי אביהם:

ז הַנּוֹגֵעַ בְּזוֹבוֹ שֶׁל זָב, וּבְרֻקּוֹ, בְּשִׁכְבַת זַרְעוֹ, בְּמֵימֵי רַגְלָיו וּבְדַם הַנִּדָּה — מְטַמֵּא שְׁנַיִם, וּפוֹסֵל אֶחָד; פֵּרֵשׁ — מְטַמֵּא אֶחָד, וּפוֹסֵל אֶחָד. אֶחָד הַנּוֹגֵעַ וְאֶחָד הַמַּסִּיט; רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַף הַנּוֹשֵׂא.

ח הַנּוֹשֵׂא אֶת הַמֶּרְכָּב, וְהַנִּשָּׂא עָלָיו, וְהַמַּסִּיטוֹ — מְטַמֵּא שְׁנַיִם וּפוֹסֵל אֶחָד; פֵּרֵשׁ — מְטַמֵּא אֶחָד וּפוֹסֵל אֶחָד. הַנּוֹשֵׂא אֶת הַנְּבֵלָה, וְאֶת מֵי חַטָּאת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם כְּדֵי הַזָּיָה — מְטַמֵּא שְׁנַיִם וּפוֹסֵל אֶחָד; פֵּרֵשׁ — מְטַמֵּא אֶחָד וּפוֹסֵל אֶחָד.

ט הָאוֹכֵל מִנְּבֵלַת עוֹף טָהוֹר, וְהִיא בְּבֵית הַבְּלִיעָה — מְטַמֵּא שְׁנַיִם וּפוֹסֵל אֶחָד. הִכְנִיס רֹאשׁוֹ לַאֲוִיר הַתַּנּוּר — טָהוֹר, וְטָהוֹר הַתַּנּוּר. הֱקִיאָהּ אוֹ בְּלָעָהּ — מְטַמֵּא אֶחָד וּפוֹסֵל אֶחָד. וּכְשֶׁהִיא בְּתוֹךְ פִּיו עַד שֶׁיִּבְלָעֶנָּה — טָהוֹר.

פירוש ברטנורא

ז רבי אליעזר אומר אף הנושא. והוא שנושא קאמר, כלומר אין המסיט טמא אלא אם כן נושא, שהן למעלה והמסיט למטה. ואין הלכה כרבי אליעזר:

ח הנושא את המרכב. בנושא את המרכב כתיב כיבוס בגדים ולא בנוגע, ואין נוגע אלא ראשון בעלמא: **הנושא את הנבילה.** היינו מסיט, דנושא בלא מסיט טהור, כדפרישית לעיל. ונוגע נמי בנבילה, אע"פ שהוא טמא, כיון דלא מטמא בגדים אינו מטמא שנים ופוסל אחד, דאינו אלא ראשון בעלמא ומטמא אחד ופוסל אחד: **מי חטאת שיש בהן כדי הזייה.** מטמאין בגדים במשא אבל לא במגע:

ט והיא בבית הבליעה. כל זמן שהיא בבית הבליעה מטמא בגדים, וכיון דמטמא בגדים מטמא שנים ופוסל אחד: **הכניס ראשו באויר התנור.** אע"ג דקיימא נבלת העוף עם בית הבליעה של האוכל הכל באויר התנור, אפילו הכי טהור. דמחמת האדם לא מיטמא התנור, דכל המטמאים בגדים אין מטמאין

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ז

הַנּוֹגֵעַ בְּזוֹבוֹ שֶׁל זָב, וּבְרֻקּוֹ, בְּשִׁכְבַת זַרְעוֹ, בְּמֵימֵי רַגְלָיו – אדם הנוגע בזובו של הזב או ברוקו או בשכבת זרעו או במי רגליו, **וּבְדַם הַנִּדָּה** – או הנוגע בדם הנידה, **מְטַמֵּא שְׁנַיִם** – שכל אחד מאלו אב הטומאה, ואדם הנוגע בהם מטמא בגדים או כלים כל זמן שלא פירש מהטומאה, ועושה אותם ראשון לטומאה, וראשון עושה שני בחולין, **וּפוֹסֵל אֶחָד** – ושני פוסל שלישי בתרומה; **פֵּרֵשׁ** – מן הטומאה, **מְטַמֵּא אֶחָד** – שאינו אלא ראשון לטומאה, והוא עושה שני בחולין, **וּפוֹסֵל אֶחָד** – ושני פוסל שלישי בתרומה. **אֶחָד הַנּוֹגֵעַ וְאֶחָד הַמַּסִּיט** – בין הנוגע ובין המסיט, כלומר שאף המסיט אחד מאלו שנימנו לעיל דינו כדין הנוגע בהם. במפרשים מבואר הטעם, שמשנתנו לא נקטה נושא ונישא, כמו המשנה הקודמת, לפי שכל אלו אינם מטמאים במשא בלא היסט, מאחר שאינם מטמאים באבן מסמא (עיין ר"ש כלים א, ג); **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַף הַנּוֹשֵׂא** – כבר בארנו (לעיל משנה ג), שלפי פשט המשנה בא רבי אליעזר להחמיר, שאף הנושא אותם, אף על פי שאינו מסיטם, דינו כדין הנוגע בהם (**וכן מבואר ב"תפארת ישראל" וב"משנה אחרונה"**). אבל בגמרא מגיהים בדברי רבי אליעזר: והוא שנושא, כלומר שאין המסיט טמא אלא אם כן הוא נושא אותם, שהוא למטה והם למעלה (**רמב"ם; ברטנורא**).

באור משנה ח

הַנּוֹשֵׂא – אדם הנושא, **אֶת הַמֶּרְכָּב** – של הזב, היינו דבר המשמש לרכיבה, שנאמר בו (**ויקרא טו, ט-י**): "וכל המרכב אשר ירכב עליו הזב יטמא, וכל הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו יטמא עד הערב, והנושא אותם (את המשכב או את המרכב) יכבס בגדיו", והרי שהבדיל הכתוב במרכב הזב בין הנוגע בו לבין הנושאו, שדווקא הנושאו מטמא בגדים, אבל הנוגע בו אינו מטמא בגדים, שהרי לא נאמר בו כיבוס בגדים, ומכאן שהנוגע במרכב הזב, אין דינו אלא כראשון לטומאה, ואילו הנושאו, אף על פי שלא הסיטו, כל זמן שלא פירש ממנו, דינו כאב הטומאה, **וְהַנִּשָּׂא עָלָיו** – או אדם הנישא על מרכב הזב, **וְהַמַּסִּיטוֹ** – או אדם המסיט את מרכב הזב, **מְטַמֵּא שְׁנַיִם וּפוֹסֵל אֶחָד** – כל זמן שנושאו או נישא עליו או מסיטו, הריהו כאב הטומאה, שעושה ראשון, וראשון עושה שני בחולין, ושני פוסל שלישי בתרומה; **פֵּרֵשׁ** – מן הטומאה, **מְטַמֵּא אֶחָד וּפוֹסֵל אֶחָד** – כדין ראשון לטומאה, שעושה שני בחולין, ושני פוסל שלישי בתרומה. **הַנּוֹשֵׂא אֶת הַנְּבֵלָה** – כלומר אדם שהסיטה, שאין הנבילה מטמאה במשא בלא היסט (**לשיטת רוב המפרשים**), כמו ששנינו לעיל (משנה ג), **וְאֶת מֵי חַטָּאת** – או הנושא מי חטאת, היינו מים שנתקדשו באפר הפרה האדומה, **שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם כְּדֵי הַזָּיָה** – כשיעור הזאה, היינו כדי להטביל בהם ראשי גבעולי האזוב שמזים בו (כמבואר במשנה פרה יב, ה); שכן כתוב (**במדבר יט, כא**): "ומזה מי הנדה יכבס בגדיו, והנוגע במי הנדה יטמא עד הערב", ודרשו חכמים, שאין הכתוב מדבר במזה אלא בנושא מי חטאת, ולמה נאמר "ומזה מי הנידה"? ללמדנו, שאין הנושא מי חטאת נטמא אלא אם כן יש בהם כשיעור הזאה; וחילק הכתוב בין מי חטאת שיש בהם כדי הזאה ובין מי חטאת שאין בהם כדי הזאה, שאם אין בהם כדי הזאה, אינם מטמאים אלא במגע, והנוגע בהם אינו מטמא בגדים אלא אוכלים ומשקים, אבל אם יש בהם כדי הזאה הרי הם מטמאים אף במשא, והנושא אותם מטמא בגדים; וזהו שבאה משנתנו ללמד, שהנושא את הנבילה ואת מי חטאת שיש בהם כדי הזאה, **מְטַמֵּא שְׁנַיִם וּפוֹסֵל אֶחָד** – כל זמן שלא פירש מהטומאה, הרי הוא כאב הטומאה, שעושה ראשון, וראשון עושה שני בחולין, ושני פוסל שלישי בתרומה; **פֵּרֵשׁ** – מן הטומאה, **מְטַמֵּא אֶחָד וּפוֹסֵל אֶחָד** – כדין ראשון לטומאה, שעושה שני בחולין, ופוסל שלישי בתרומה. ואף הנוגע בנבילה, אפילו בעודו נוגע בה, אינו אלא ראשון לטומאה, ומטמא אחד ופוסל אחד.

יום שני

באור משנה ט

כבר בארנו (בתחילת מסכת טהרות), שנבלת העוף הטהור אינה מטמאה לא במגע ולא במשא אלא באכילתה, בשעה שהיא בבית הבליעה (ולא כשהיא בתוך הפה), כלומר שאדם האוכל מנבלת העוף הטהור, כשמגיע כזית ממנה לבית בליעתו, כל זמן שלא בלעו, הרי הוא אב הטומאה, ומטמא בגדים וכלים שנוגע בהם באותה שעה, ועושה אותם ראשון לטומאה. ברם, אם נגע באדם או בכלי חרס בשעת בליעתו, לא טימאם. ולאחר שבלע, אף שאר כלים אינו מטמא, שמשפירש ממטמאיו אינו אלא ראשון לטומאה, ואין כלים מקבלים טומאה אלא מאב הטומאה. – משנתנו עוסקת בהלכה זו.

הָאוֹכֵל מִנְּבֵלַת עוֹף טָהוֹר, וְהִיא בְּבֵית הַבְּלִיעָה – בשעה שכזית ממנה נמצאת בבית בליעתו, כל זמן שלא בלעו, **מְטַמֵּא שְׁנַיִם** – דינו כאב הטומאה, שעושה ראשון לטומאה, וראשון עושה שני בחולין, **וּפוֹסֵל אֶחָד** – ושני פוסל שלישי בתרומה. **הִכְנִיס רֹאשׁוֹ לַאֲוִיר הַתַּנּוּר** – של חרס, **טָהוֹר, וְטָהוֹר הַתַּנּוּר** – רוב המפרשים אינם גורסים תיבת "וטהור", אלא: טהור התנור, כלומר שבאה המשנה להשמיענו, שאף על פי שכלי חרס מיטמא מאווירו, מכל מקום לא נטמא התנור כאן, לא מחמת הבולע את נבלת העוף הטהור, כמו

י הַנּוֹגֵעַ בְּשֶׁרֶץ, וּבְשִׁכְבַת זֶרַע, וּבְטֻמְאַת מֵת, וּבְמִצֹּרָע בִּימֵי סָפְרוֹ, וּבְמֵי חַטָּאת שֶׁאֵין בָּהֶם כְּדֵי הַזָּיָה, וּבִנְבֵלָה וּבְמֶרְכָּב — מְטַמֵּא אֶחָד וּפוֹסֵל אֶחָד. זֶה הַכְּלָל: כָּל הַנּוֹגֵעַ בְּאֶחָד מִכָּל אֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה — מְטַמֵּא אֶחָד וּפוֹסֵל אֶחָד, חוּץ מִן הָאָדָם; פֵּרֵשׁ — מְטַמֵּא אֶחָד וּפוֹסֵל אֶחָד.

יא בַּעַל קֶרִי — כְּמַגַּע שֶׁרֶץ. וּבוֹעֵל נִדָּה — כִּטְמֵא מֵת, אֶלָּא שֶׁחָמוּר מִמֶּנּוּ בּוֹעֵל נִדָּה, שֶׁהוּא מְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב טֻמְאָה קַלָּה, לְטַמֵּא אֹכָלִין וּמַשְׁקִין.

פירוש ברטנורא

אדם וכלי חרס. ומחמת נבלת העוף לא מיטמא, דאין לה טומאה אלא לאדם בבית הבליעה: **הקיאה או שבלעה.** היינו פירש. דמשירדה לבטן אין לה טומאה, וכשהיא לתוך פיו אין לה טומאה, דלא יאכל כתיב, אכילה בבית הבליעה:

י ובנבילה ובמרכב. כל הני במשא בלבד מטמאין בגדים, ולא במגע. הלכך אדם הנוגע בהן אע"פ שלא פירש אינו אלא ראשון, ומטמא אחד ופוסל אחד: **כל הנוגע.** כגון אוכלים וכלים. דאפילו באותן שאדם הנוגע בהן מטמא שנים ופוסל אחד, כלים הנוגעים בהן מטמאים אחד ופוסלים אחד ואפילו בשעת מגען: **חוץ מן האדם.** דיש מהן דאם נגע בהן או נשא דמטמא שנים ופוסל אחד, כי הני דאמרן לעיל: **פירש.** אפילו אדם, בכולהו מטמא אחד ופוסל אחד, דכיון דפירש אינו אלא ראשון:

יא בעל קרי כמגע שרץ. כשם שנוגע בשרץ ראשון לטומאה, כך בעל קרי ראשון לטומאה, וטומאתו שוה לטומאה הנוגע בשכבת זרע: **ובועל נדה כטמא מת.** שהוא אב הטומאה וטמא טומאת שבעה: **שהוא מטמא משכב ומושב.** ומת עצמו וכל שכן טמא מת אינו מטמא משכב ומושב, לא טומאה קלה ולא טומאה חמורה, דכתיב (ויקרא ט"ו) וכל הכלי אשר ישב עליו הזב, ולא טמא מת:

משניות מבוארות – קהתי

שכבר הבאנו בהקדמה למשנתנו, שאפילו בעודה בבית בליעתו אינו מטמא אדם וכלי חרס, כי אם בגדים ושאר כלים, ולא מחמת נבלת עוף טהור עצמה, שאינה מטמאה אלא אדם בבית הבליעה. אבל הרמב"ם מבאר לפי הגירסה שלפנינו: טהור – האדם, כל זמן שלא הגיע כזית ממנה לבית בליעתו, "כי לא נאמר בהיותה נסתרת ונכנסת ומתחבאה בתוך אוויר התנור תהיה כמו בלועה", וטהור התנור – ואפילו כשהיא בבית הבליעה, וראשו בתוך אוויר התנור, "ולא נאמר, כיון שהתנור מיטמא מאווירו, וזאת מטמאה את האדם בבית הבליעה, שהיא גם תטמא את התנור, לפי שנכנסה באווירו בשעת הבליעה; וכבר בארנו, כי הבולע נבלת עוף טהור אינו מטמא אדם וכלי חרס בשעת הבליעה". **הֶקִיאָהּ אוֹ בְלָעָהּ** – את הנבילה, ונמצא שפירש מן הטומאה, **מְטַמֵּא אֶחָד וּפוֹסֵל אֶחָד** – כדין ראשון לטומאה, שעושה שני בחולין, ושני פוסל שלישי בתרומה. **וּכְשֶׁהִיא בְּתוֹךְ פִּיו עַד שֶׁיִּבְלָעֶנָּה** – קודם שבאה לבית הבליעה, **טָהוֹר** – שנאמר בה (**ויקרא יז, טו**): "וכל נפש אשר תאכל" – ודרשו מכאן, שאין לה טומאה אלא באכילתה, כשהיא בבית הנפש, היינו בבית הבליעה, שאז נהנה הנפש (**עיין הקדמתנו לבאור המשנה טהרות א, א**).

באור משנה י

משנתנו מונה אבות הטומאה, שהנוגע בהם, אף על פי שלא פירש מן הטומאה, אינו אלא ראשון לטומאה, ואינו מטמא בגדים.

הַנּוֹגֵעַ בְּשֶׁרֶץ – מת, **וּבְשִׁכְבַת זֶרַע** – או בכעדשה שכבת זרע, **וּבְטֻמְאַת מֵת** – או במי שנטמא במת, **וּבְמִצֹּרָע בִּימֵי סָפְרוֹ** – שכן המצורע סופר שבעה ימים לאחר שנטהר מצרעתו, ובאותם שבעת הימים, הנקראים "ימי ספרו", עדיין הוא טמא, ומטמא אדם וכלים במגע, **וּבְמֵי חַטָּאת** – במים שנתקדשו באפר הפרה האדומה, **שֶׁאֵין בָּהֶם כְּדֵי הַזָּיָה** – כשיעור הזאה, היינו כדי להטביל בהם ראשי גבעולי האזוב (כמו שבארנו לעיל במשנה ח); כל אלו נישנו במסכת כלים (א, א), שמטמאים אדם וכלים במגע, ואינם מטמאים במשא (עיין באורנו שם); **וּבִנְבֵלָה** – או הנוגע בכזית מבשר נבילה, **וּבְמֶרְכָּב** – או בדבר המשמש לרכיבה, שנטמא במדרס הזב; שני אלו מטמאים אמנם את האדם בין במגע ובין במשא, אלא שיש הבדל בין מגעם למשאם, שאדם הנושא אותם מטמא בגדים וכלים שנוגע בהם בשעת משאם. אבל הנוגע בהם אינו מטמא בגדים וכלים אפילו קודם שפירש מן הטומאה; והרי שהנוגע באחד מכל אלו, **מְטַמֵּא אֶחָד וּפוֹסֵל אֶחָד** – שאינו אלא ראשון לטומאה, והוא עושה שני בחולין, ושני עושה שלישי בתרומה. **זֶה הַכְּלָל: כָּל הַנּוֹגֵעַ בְּאֶחָד מִכָּל אֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה** – כל דבר הנוגע באחד מכל אבות הטומאה, כגון כלים ואוכלים הנוגעים בהם, **מְטַמֵּא אֶחָד וּפוֹסֵל אֶחָד** – שאינו אלא ראשון לטומאה, ועושה שני בחולין, ושני פוסל שלישי בתרומה. משנתנו באה להשמיע כלל, שאפילו אותם אבות הטומאה שנימנו במשניות הקודמות, שאדם הנוגע בהם מטמא שניים ופוסל אחד, כלים ואוכלים הנוגעים בהם אינם אלא מטמאים אחד ופוסלים אחד, ואפילו בשעת מגעם, **חוּץ מִן הָאָדָם** – שיש מהם, שאם אדם נוגע בהם או נושאם, שמטמא שניים ופוסל אחד, ככל אלו שנימנו בפרקנו (ו-ח); **פֵּרֵשׁ** – אבל לאחר שפירש מן הטומאה אפילו אדם, **מְטַמֵּא אֶחָד וּפוֹסֵל אֶחָד** – שמשפירש אינו אלא ראשון לטומאה, וראשון עושה שני בחולין, ושני פוסל שלישי בתרומה.

בארנו את הסיפא לפי הר"ש. וכן מפרש הרב מברטנורא. אבל יש מקשים על פירוש זה, שאין לשון המשנה משמע כן, אלא משמע ש"זה הכלל" מוסב על אותם אבות הטומאה שנימנו במשנתנו, ולא על אבות הטומאה שנימנו לעיל שמטמאים בגדים בשעת מגעם (עיין הרא"ש; "תוספות יום טוב"). ואמנם הרמב"ם מפרש, ש"זה הכלל" מוסב על מה ששנינו ברישא של משנתנו, שכן במשניות הקודמות נימנו אלו שמטמאים שניים ופוסלים אחד, ובמשנתנו נימנו אבות הטומאה שמטמאים אחד ופוסלים אחד, ובא התנא להוסיף כלל, שאדם הנוגע בכל אבות הטומאה שנימנו ברישא, מטמא אחד ופוסל אחד, חוץ מן האדם המת. שהוא אבי אבות הטומאה, והנוגע בו מטמא שניים ופוסל אחד, בין בשעת מגעו בין לאחר שפירש ממנו, לפי שהנוגע במת נעשה אב הטומאה. ונקטה המשנה דין המת כאן, לפי שלא נזכר לעיל בין אלו המטמאים שניים ופוסלים אחד. ברם, מה שמסיימת המשנה: "פירש, מטמא אחד ופוסל אחד", אינו מוסב על האדם המת, שהרי הנוגע במת לעולם הוא אב הטומאה, ואפילו לאחר שפירש, כמו שכבר הזכרנו לעיל, אלא מוסב על כל אבות הטומאות שנימנו לעיל (עיין "מלאכת שלמה").

מה שנקטה המשנה: "ובמי חטאת שאין בהם כדי הזייה", קשה לכאורה, שהרי אפילו מי חטאת שיש בהם כדי הזייה, דווקא הנושא אותם מטמא שניים ופוסל אחד, כמו ששנינו לעיל (משנה ח), אבל הנוגע בהם, אינו אלא מטמא אחד ופוסל אחד, שהרי אינו מטמא בגדים. ברם, במפרשים מבואר, שאם יש בהם כדי הזייה, אפילו הנוגע בהם מטמא שניים ופוסל אחד, שאי אפשר ליגע במים מבלי להסיטם. הלכך מטמא בגדים משום משאם (עיין "תוספות יום טוב"; "אליהו רבא").

יום שלישי

באור משנה יא

בַּעַל קֶרִי – מי שיצאה ממנו שכבת זרע, **כְּמַגַּע שֶׁרֶץ** – הריהו טמא כנוגע בשרץ, שאינו אלא ראשון לטומאה, **וּבוֹעֵל נִדָּה, כִּטְמֵא מֵת** – שהוא אב הטומאה, וטמא טומאת שבעה ימים, **אֶלָּא שֶׁחָמוּר מִמֶּנּוּ בּוֹעֵל נִדָּה** – מטמא מת, **שֶׁהוּא מְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב טֻמְאָה קַלָּה, לְטַמֵּא אֹכָלִין וּמַשְׁקִין** – שאפילו עשרה מצעות

יב אֵלּוּ פּוֹסְלִים אֶת הַתְּרוּמָה: הָאוֹכֵל אֹכֶל רִאשׁוֹן, וְהָאוֹכֵל אֹכֶל שֵׁנִי, וְהַשּׁוֹתֶה מַשְׁקִין טְמֵאִין, וְהַבָּא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִין, וְטָהוֹר שֶׁנָּפְלוּ עַל רֹאשׁוֹ וְעַל רֻבּוֹ שְׁלֹשָׁה לֻגִּים מַיִם שְׁאוּבִין, וְהַסֵּפֶר, וְהַיָּדַיִם, וּטְבוּל יוֹם, וְהָאֹכָלִים וְהַכֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמַשְׁקִים.

סליק מסכת זבים

פירוש ברטנורא

יב אלו פוסלים את התרומה. מדרבנן. וכולהו משמונה עשר דבר שנזרו בו ביום. חוץ מטבול יום דמדאורייתא הוא: **האוכל אוכל** שהוא ראשון לטומאה או שני לטומאה, גזרו שיהא גופו שני לטומאה, ופוסל את התרומה במגעו, ששני פוסל בתרומה: **והשותה משקים טמאים.** נעשה גם כן שני לטומאה ופוסל את התרומה. וטעמא דגזור רבנן בהני, דזמנין דאכיל אוכלים טמאים ושדי משקים דתרומה בפומיה בעוד שהאוכלים טמאים בפיו, ופסיל להו. וכן נמי, זמנין דשתי משקין טמאין ושדי אוכלים דתרומה בפומיה בעודן בפיו, ופסיל להו: **והבא ראשו ורובו.** לאחר שטבל בו ביום: **במים שאובין.** לפי שהיו טובלים במי מערות סרוחים והיו נותנין עליהן אח"כ מים שאובין להעביר סרחון המים, התחילו ועשאום קבע לומר לא מי המערות מטהרים אלא מים שאובים מטהרים, עמדו וגזרו עליהם טומאה, דלמא אתו לבטולי תורת מקוה וטבלי בשאובים. וכדי לקיים גזירה זו להעמידה, הוסיפו וגזרו על טהור גמור שנפלו על ראשו שלשה לוגין מים שאובין, שיהיה פוסל את התרומה עד שיטבול: **והספר.** כל כתבי הקודש פוסלים את התרומה במגע. לפי שבתחילה היו מצניעים אוכלים דתרומה אצל ספר תורה, אמרי האי קודש והאי קודש, כיון דחזו דקא אתו ספרים לידי פסידא, שהעכברים המצויין אצל האוכלים היו מפסידים את הספרים, גזרו על תורה נביאים וכתובים שיהיו פוסלים במגען את התרומה: **וטבול יום.** פוסל את התרומה מן התורה עד שיערב שמשו. ואינו משמונה עשר דבר שגזרו בו ביום: **והאוכלים** שנטמאו במשקים. חכמים גזרו על המשקים שנטמאו בשני לטומאה, להיות תחילה ויטמאו את האוכלים.

משניות מבוארות – קהתי

זה על גב זה והוא שוכב למעלה, טמאים כל המצעות, שבין המצע העליון שהוא שוכב עליו ובין שאר המצעות שאינו נוגע בהן, כל אחד מהם הוא ראשון לטומאה, ומטמא אוכלים ומשקים (עיין כלים א, ג); אבל המת, וכל שכן טמא מת, אינו מטמא משכב ומושב, לא טומאה חמורה ולא טומאה קלה, שנאמר: (**ויקרא טו, ד**): "כל המשכב אשר ישכב עליו הזב". ודרשו: הזב – ולא מת ולא טמא מת מטמאים משכב ומושב (**תורת כהנים**).

בארנו משנתנו לפי הרמב"ם. וכן מפרש הרב מברטנורא. אבל בגמרא (פסחים סז, ב) מבואר, שהרישא של משנתנו באה ללמד לענין טומאה, שכשם שמגע שרץ מטמא באונס, כגון מי שנפל עליו שרץ מת, הריהו טמא, אף בעל קרי מיטמא באונס, כגון אם ראה קרי מחמת רוב מאכל ומשתה; אבל הסיפא של משנתנו לא באה ללמד לענין טומאה, שהרי בכל אחד מהם מפורש בתורה, שהוא טמא טומאת שבעה (ויקרא טו, כד; במדבר יט, יא), אלא שמדובר כאן לענין שילוח מן המחנות, ובאה המשנה להשמיענו, שבועל נידה אין דינו כנידה המשתלחת חוץ לשני מחנות, מחנה שכינה ומחנה לויה, אלא דינו כטמא מת, שאינו משתלח אלא חוץ למחנה שכינה בלבד. ברם בעל קרי ונוגע בשרץ אין דינם שווה לענין שילוח מחנות, שכן בעל קרי משתלח חוץ לשתי מחנות, ואילו טמא שרץ מותר במחנה לויה.

ובמקום אחר בגמרא (יומא ו, א) מבואר, שאף בסיפא מדובר לענין טומאה; ואף על פי שמפורש בתורה בכל אחד מהם שטמא טומאת שבעה, מכל מקום נקטה המשנה "ובועל נידה כטמא מת", משום שהיא רוצה להשמיענו: "אלא שחמור ממנו בועל נידה".

ובעל "משנה אחרונה" כותב: בעל קרי כמגע שרץ – משום שבעל קרי דומה לזב, שהטומאה יוצאת מגופו, ואף בכתוב הוקשו זה לזה, שנאמר (ויקרא טו, לב): "זאת תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת זרע", והיה עולה על דעתנו לומר שבעל קרי הוא אב הטומאה כמו הזב, לפיכך צריכה המשנה להשמיענו: בעל קרי כמגע השרץ. שאינו אלא ראשון, משום שאנו מוצאים, שהוקש בעל קרי גם לנוגע בשרץ, שנאמר (ויקרא כב, ד-ה): "או איש אשר תצא ממנו שכבת זרע", וסמוך לו: "או איש אשר יגע בשרץ". ובועל נידה כטמא מת – משום שבעל קרי אינו אלא ראשון לטומאה, ולענין שילוח מחנות חמור כמו הזב, לפיכך באה המשנה להסמיך דין בועל נידה לדין בעל קרי, כדי להשמיענו, שבבועל נידה הדין הוא להיפך, שלעניין טומאה חמור מבעל קרי, שהוא אב הטומאה, ולענין שילוח קל מבעל קרי, שאינו משתלח אלא ממחנה שכינה בלבד כטמא מת.

ברם, יש מקשים, היאך בועל נידה מותר במחנה לויה, והלא מטעם בעל קרי צריך הוא להשתלח חוץ לשתי מחנות? ומתרצים, כגון שטבל לקריו ועדיין טומאת שבעה עליו משום בועל נידה, או כגון שלא גמר ביאתו ("משנה למלך" על הרמב"ם הל' ביאת המקדש ג, ג).

באור משנה יב

כבר למדנו (שבת א, ד), שפעם כשעלו חכמים לבקר את חנניה בן חזקיה בן גוריון בעלייתו, נימנו ורבו שם בית שמאי על בית הלל, ושמונה עשר דברים גזרו בו ביום, כמפורט בגמרא (שבת יג, ב). משנתנו מונה תשעה מהם, שהם דברים הפוסלים את התרומה, ונוסף עליהם נקטה המשנה גם טבול יום, שטומאתו לפסול את התרומה מן התורה היא.

אֵלּוּ פּוֹסְלִים אֶת הַתְּרוּמָה – שהם שניים לטומאה מגזירת חכמים, ופוסלים את התרומה במגעם: **הָאוֹכֵל אֹכֶל רִאשׁוֹן** – האוכל מאכל שהוא ראשון לטומאה, **וְהָאוֹכֵל אֹכֶל שֵׁנִי** – או האוכל מאכל שהוא שני לטומאה, **וְהַשּׁוֹתֶה מַשְׁקִין טְמֵאִין** – כל אחד מאלו גזרו עליו שיהא גופו שני לטומאה, ופוסל את התרומה במגעו; וטעם הגזירה, שמא יאכל כהן תרומה בעוד האוכלים או המשקים הטמאים בפיו ויפסול אותה, ונמצא אוכל תרומה טמאה; **וְהַבָּא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִין** – לאחר שטבל מטומאתו בו ביום, **וְטָהוֹר שֶׁנָּפְלוּ עַל רֹאשׁוֹ וְעַל רֻבּוֹ שְׁלֹשָׁה לֻגִּים מַיִם שְׁאוּבִין** – שאף אלו גזרו עליהם שיהו פוסלים תרומה במגעם, לפי שהיו טובלים במי מערות סרוחים, והיו נותנים עליהם לאחר הטבילה מים שאובים, כדי להעביר מהן סרחון המים, וכיון שעשאום קבע והתחילו לומר: לא מי המערות מטהרים אלא המים השאובים מטהרים, עמדו וגזרו עליהם טומאה, שלא יבואו לבטל תורת מקוה ולטבול בשאובים. וכדי לקיים ולחזק גזירה זו, הוסיפו וגזרו אפילו על טהור גמור שנפלו על ראשו ועל רובו שלושה לוגים מים שאובים, שיהא פוסל את התרומה עד שיטבול; **וְהַסֵּפֶר** – שהוא מכתבי הקודש, שכן נוהגים היו להצניע אוכלים של תרומה אצל ספרי תורה, באמרם ששניהם קודש, והיו העכברים המצויים אצל האוכלים מפסידים את הספרים, הלכך גזרו, שיהו הספרים של כתבי הקודש פוסלים את התרומה במגעם; **וְהַיָּדַיִם** – שגזרו על סתם ידים שיהו פוסלות את התרומה במגען, לפי שהידים עסקניות הן ונוגעות במקומות מזוהמים, ואפשר גם שנטמאו ואין האדם יודע על כך; **וּטְבוּל יוֹם** – טמא שטבל ועדיין לא העריב שמשו, פוסל את התרומה במגעו מן התורה, שנאמר (**ויקרא כב, ז**): "ובא השמש וטהר, ואחר יאכל מן הקדשים", היינו מן התרומה (**גמרא יבמות עד, ב**); וכן נאמר (**ויקרא יא, לב**): "במים יובא וטמא עד הערב וטהר", כלומר שאף לאחר טבילתו טמא הוא לתרומה עד שיעריב שמשו (**גמרא שם עה, א**); **וְהָאֹכָלִים וְהַכֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמַשְׁקִים** – אוכלים שנטמאו במשקים טמאים, ואפילו נטמאו המשקים מחמת סתם ידים שנגעו בהם קודם נטילה, שכל הדברים הפוסלים את התרומה מטמאים את המשקים להיות ראשון לטומאה, גזירה משום משקים שנטמאו משרץ, שהם ראשונים לטומאה מן התורה, ומכאן שהמשקים שנטמאו אפילו מחמת סתם ידים הם ראשונים לטומאה, והאוכלים שנטמאו במשקים הללו פוסלים את התרומה; וכן כלים שנטמאו

מסכת טבול יום

פרק ראשון

א הַמְכַנֵּס חַלּוֹת עַל מְנָת לְהַפְרִישׁ, וְנָשְׁכוּ — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: חִבּוּר בִּטְבוּל יוֹם; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵינוֹ חִבּוּר. מִקְרָצוֹת נוֹשְׁכוֹת זוֹ בָּזוֹ, וְכִכָּרוֹת נוֹשְׁכוֹת זוֹ בָּזוֹ, הָאוֹפֶה חֲמִימִיָּה עַל גַּבֵּי חֲמִימִיָּה עַד שֶׁלֹּא קָרְמוּ בַּתַּנּוּר, וְקוּלִּית שֶׁל מַיִם הַמְחֻלְחֶלֶת, וּרְתִיחַת גְּרִיסִין שֶׁל פּוֹל רִאשׁוֹנָה, וּרְתִיחַת יַיִן חָדָשׁ — רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף שֶׁל אֹרֶז — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: חִבּוּר בִּטְבוּל יוֹם; בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵינוֹ חִבּוּר. וּמוֹדִים בִּשְׁאָר כָּל הַטֻּמְאוֹת, בֵּין קַלּוֹת בֵּין חֲמוּרוֹת.

פירוש ברטנורא

גזירה משום משקין הבאין מחמת שרץ שהם תחילה מדאורייתא. ולמה לא גזרו על האוכלים נמי להיות תחילה גזירה משום אוכלים הבאים מחמת שרץ, לפי שהאוכלים הן צריכין הכשר, ואין מקבלים טומאה אלא על ידי ביאת מים, אבל המשקין הן עלולים לקבל טומאה ואין צריכין הכשר ותיקון, וטומאתן יותר מצויה: **וכלים שנטמאו במשקין.** דמדאורייתא אפילו נטמאו המשקין בשרץ אין מטמאין כלים, דאין אדם וכלים מקבלין טומאה אלא מאב הטומאה, ורבנן גזרו אפילו על משקין שנטמאו מחמת ידים שהם שניות, שיטמאו כלים, גזירה משום משקה דזב וזבה, כגון רוקן ומימי רגליהן, שהן אב הטומאה ומטמאין כלים מדאורייתא:

מסכת טבול יום

א א המכנס חלות. שמפרישין מן העיסה, ונתן מהם הרבה זו על זו עד שנדבקו זו בזו, ודעתו היה מתחילה להפרידן זו מזו: **ונשכו.** שנדבקו כל כך עד שכשבא להפרידן נושכות זו מזו, כלומר שנתלש מקצת מאחת מהן ועולה עם חברתה: **בית שמאי אומרים חיבור בטבול יום.** ואם נגע טבול יום באחת מהן, נפסלו כולן כאילו הן גוף אחד. דטבול יום פוסל בתרומה, וחלה דין תרומה יש לה: **ובית הלל אומרים אינו חיבור,** כיון דדעתו להפרידן. ואותה שנגע בה הטבול יום פסולה והשאר טהורות: **מקרצות.** חתיכות של עיסות שנחתכו ונתלשו מעיסות הגדולות, קרויות מקרצות. לשון קרץ מצפון בא בא (ירמיה מ"ו). וכל הני דחשיב הכא. אפלוגתא דבית שמאי ובית הלל דסיפא קיימי. והא דלא חשיב חלות בהדייהו, משום דחלות לבית הלל אינן חיבור לא בטבול יום ולא בשאר טומאות, אבל הני דוקא בטבול יום פליגי, אבל בשאר טומאות מודו, כדקתני סיפא: **חמיטה.** עוגה דקה: **עד שלא קרמו בתנור.** דכיון שנדבקו כשהן עיסה, הרי צורתן נפסדת אם מניחן מדובקין, הלכך ודאי עתיד להפרידם: **וקולית של מים.** הקצף והרתיחה שעולה במים, קולית שמה. ואם נגע טבול יום באותה רתיחה, לבית הלל לא הוי חיבור ולא נפסלו המים: **מחולחלת.** כשהרתיחה חלולה מתחתיה ואינה נוגעת במים אלא בקצותיה: **הראשונה.** שרתיחה ראשונה של גריסין אינה מודבקת על הגריסין: **ר' יהודה אומר אף ברתיחה של אורז.** נמי פליגי בית שמאי ובית הלל אי הוי חיבור לטבול יום, ואי נגע ברתיחה כאילו נגע באורז: **ומודים** בית הלל **בשאר כל הטומאות.** דהוי חיבור: **בין קלות בין חמורות.** קלות ראשון לטומאה, חמורות אב הטומאה. ודוקא בטבול יום פליגי, לפי שכבר עלה מטומאתו ואינו חסר אלא הערב שמש:

משניות מבוארות – קהתי

במשקים טמאים, כגון במשקים שנטמאו מחמת שרץ (**גמרא שבת יד, ב; רמב"ם**), שאף על פי שהמשקים שהם ראשון לטומאה, מן התורה אינם מטמאים כלים, שאין אדם וכלים מקבלים טומאה אלא מאב הטומאה, אבל חכמים גזרו עליהם שיטמאו כלים, להיות שניים לטומאה, גזירה משום משקים של זב, היינו רוקו וזובו ומי רגליו, שהם אב הטומאה, ומטמאים כלים מן התורה, ומכאן שהכלים שנטמאו במשקים טמאים, כמו שבארנו לעיל, פוסלים את התרומה. יש מפרשים, שאפילו משקים שנטמאו מחמת ידים, גזרו עליהם חכמים שיטמאו כלים, משום גזירה דלעיל (**הראב"ד; ברטנורא; עיין "משנה אחרונה"**).

יום רביעי

מסכת טבול יום

באור משנה א

פרקנו דן בענין "חיבור", כמו שכבר בארנו בפתיחה למסכתנו.

הַמְכַנֵּס חַלּוֹת – כהן שאסף חתיכות חלה שהופרשו מן העיסות ונתנן זו בצד זו, **עַל מְנָת לְהַפְרִישׁ** – להפריד את החתיכות, שהיתה דעתו להפרידן זו מזו ולא לעשות מהן כיכר אחת, **וְנָשְׁכוּ** – ונדבקו החלות כל כך, עד שאם בא להפרידן הרי הן נושכות זו לזו, כלומר שתתלוש האחת מקצת מחברתה, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: חִבּוּר בִּטְבוּל יוֹם** – אם נגע טבול יום באחת מהן, נפסלו כולן, כאילו הן גוף אחד, שטבול יום שני לטומאה ופוסל בתרומה, וחלה דינה כתרומה; **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵינוֹ חִבּוּר** – הואיל ודעתו להפרידן, ואותה החתיכה שנגע בה טבול יום פסולה, ואחרות טהורות. **מִקְרָצוֹת** – חתיכות בצק של תרומה, **נוֹשְׁכוֹת זוֹ בָּזוֹ** – הדבוקות זו בזו עד שכשמפרידים אותן תולשת מקרצת מחברתה משהו, ונראה כאילו נשכו זה לזה, **וְכִכָּרוֹת נוֹשְׁכוֹת זוֹ בָּזוֹ** – או ככרות של תרומה הדבוקות זו בזו, כמו שבארנו במקרצות, **הָאוֹפֶה חֲמִימִיָּה עַל גַּבֵּי חֲמִימִיָּה** – עוגות דקות של תרומה, זו על גבי זו, **עַד שֶׁלֹּא קָרְמוּ בַּתַּנּוּר** – קודם שעלה עליהן קרום, ועתיד הוא להפרידן זו מזו, כדי שיהיו נאפות יפה, **וְקוּלִּית שֶׁל מַיִם** – הקצף העולה ברתיחת המים, **הַמְחֻלְחֶלֶת** – כשהרתיחה חלולה מתחתיה, ואינה נוגעת במים אלא בקצותיה (עיין "תפארת ישראל", שמבואר שם, בכגון שהמים נעשו על טהרת תרומה, שהואיל וצריכים אותם לתרומה ממש דינם כתרומה), **וּרְתִיחַת גְּרִיסִין שֶׁל פּוֹל רִאשׁוֹנָה** – שברתיחה ראשונה עדיין לא נימוחו הגריסים, והמרק צלול, ונמצא הנוגע ברתיחה אינו כנוגע בגריסים, מה שאין כן ברתיחה שנייה, שאז נימוחו הגריסים ונעשה המרק סמיך, והנוגע ברתיחה למעלה כנוגע בגריסים עצמם (**מהר"ם**), **וּרְתִיחַת יַיִן חָדָשׁ** – הרתיחה שהיין מעלה; **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף שֶׁל אֹרֶז** – רתיחת התבשיל של אורז; **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: חִבּוּר בִּטְבוּל יוֹם** – שאם נגע טבול יום במקרצת אחת או בכיכר אחת או בחמיטה, הכל טמא; וכן אם נגע ברתיחה העולה מן המים או ברתיחה הראשונה העולה מתבשיל של גריסים או ברתיחה העולה מן היין החדש, או מן האורז (לדעת רבי יהודה), המים והגריסים והיין והאורז טמאים, אם הם של תרומה, שהכל נחשב חיבור; **בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵינוֹ חִבּוּר** – ולא נטמא אלא מה שטבול יום נגע בו, והשאר טהור. **וּמוֹדִים** – בית הלל, **בִּשְׁאָר כָּל הַטֻּמְאוֹת** – שנגעו באלו שנימנו לעיל, שהן חיבור, **בֵּין קַלּוֹת** – בין טומאות קלות, היינו ראשון לטומאה, **בֵּין חֲמוּרוֹת** – ובין בטומאות חמורות, שהן אב הטומאה. ולא הקלו בית הלל אלא בטבול יום, לפי שכבר טבל מטומאתו, ואינו חסר אלא הערב שמש.

בענין "קולית של מים" יש מפרשים: קולית היינו כד, כלומר כד ששואבים בו מים ויש בו נקב בשוליים שהרוח נכנס בו ומבעבע את המים, וטבול יום שנגע באותו בעבוע, אינו חיבור למים (הראב"ד).

ויש כותבים: נראה שבעבועות של מים העולות מן התבשיל שעל גבי האש

ב הַמְכַנֵּס חַלּוֹת עַל מְנָת שֶׁלֹּא לְהַפְרִישׁ, הָאוֹפֶה חֲמִימָה מִשֶּׁקָּרְמוּ בַּתַּנּוּר, וְקוֹלִית שֶׁל מַיִם שֶׁאֵינָהּ מְחֻלְחֶלֶת, וּרְתִיחַת גְּרִיסִין שֶׁל פּוֹל שְׁנִיָּה, וּרְתִיחַת יַיִן יָשָׁן, וְשֶׁל שֶׁמֶן לְעוֹלָם, וְשֶׁל עֲדָשִׁים, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף שֶׁל טֹפַח — טְמֵאִים בִּטְבוּל יוֹם, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּכָל הַטֻּמְאוֹת.

ג מִסְמֵר שֶׁאַחַר הַכִּכָּר, וְגַרְגֵּר מֶלַח קָטָן, וְחַרְחוּר פָּחוֹת מִכְּאֶצְבַּע; רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל שֶׁהוּא נֶאֱכָל עָלָיו — טְמֵאִים בִּטְבוּל יוֹם, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּכָל הַטֻּמְאוֹת.

ד הַצְּרוֹר שֶׁבַּכִּכָּר, וְגַרְגֵּר מֶלַח גָּדוֹל, וְהַתֶּרְמוֹס וְהַחַרְחוּר יָתֵר מִכְּאֶצְבַּע; רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֵינוֹ נֶאֱכָל עִמּוֹ — טְהוֹרִים בְּאַב הַטֻּמְאָה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בִּטְבוּל יוֹם.

ה הַשְּׁעוֹרָה וְהַכֻּסְּמֶת בִּזְמַן שֶׁאֵינָן קְלוּפִים, הַתִּיאָה וְהַחִלְתִּית וְהָאֲלוּם, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף אֲפוּנִים שְׁחוֹרִים —

פירוש ברטנורא

ב המכנס חלות. זו על גבי זו: **על מנת שלא להפריש.** שלא להפרידן זו מזו: **משקרמו בתנור.** דמאחר שאין צורתן נפסדת ונשארין רקיקין כמו שהיו, הוא מניחן מדובקין ושוב אין מפרידן זו מזו לעולם: **ושל שמן לעולם.** בין חדש בין ישן: **טופח.** מין קטנית. ורמב"ם אומר, שהוא שקורין לו בערבי קורטמ"אן. ואין הלכה כר' יהודה: **טמאין בטבול יום.** משום סיפא דתני ואין צריך לומר בכל הטומאות, נקט טמאים אצל טבול יום, ואע"ג דלא שייך טומאה גבי טבול יום, לפי שאינו מטמא אלא פוסל בתרומה בלבד:

ג מסמר שאחר הככר. בצק הבולט מן ככר של לחם כמין מסמר, ויש שעושין אותו כך לסימן: **וגרגיר מלח קטן.** שנדבק בככר ונאפה עמו: **והחרחור.** שנשרף הלחם פחות מעובי אצבע סביביותיו. חרחור, לשון נחר מפוח מאש (ירמיה ו'): **ר' יוסי אומר.** כל שהשרוף נאכל עם הככר, הוי חיבור. ואם נגע טבול יום בשרוף כאילו נגע בפת, ואי לא, לא הוי חיבור. ואין הלכה כר' יוסי:

ד צרור שבכבר. שרגילים לשום צרור אבן בתוך הככר לסימן שלא יתחלף באחר, ופעמים שמשימין גרגיר של מלח גדול או תורמוס. כל הני לא חשיבי חיבור ללחם, ואם נגע אב הטומאה באחד מהן לא הוי כאילו נגע בלחם עצמו, וכל שכן טבול יום שלא נפסל ככר של תרומה בכך: **והחרחור יותר מכאצבע.** וכן כשנשרף מן הלחם ביותר מעובי אצבע ונגע טמא או טבול יום בשרוף, לא הוי חיבור ללחם: **ר' יוסי אומר כל שאינו נאכל עמו.** לא הוי חיבור. ולא משערינן בעובי אצבע כתנא קמא. ואין הלכה כר' יוסי:

ה השעורה והכוסמת. בזמן שאינן קלופים לא חשיבי מאכל אדם, שאין בני אדם אוכלין אותן בקליפתן, ודבר שאינו מאכל אדם אינו מקבל טומאה: **התיאה.** שורש של חלתית: **והחלתית.** בערבי כך שמה חלתית. וקורין להו בלע"ז ספיטידא: **והאלום.** אמרו עליו שהוא שורש מין ממיני החלתית. וכל הני

משניות מבוארות – קהתי

נקראות קוליות. ואם התבשיל סמיך, הקוליות מחולחלות, כלומר מתנדנדות ורפויות ואינן מחוברות לתבשיל, לפיכך טבול יום הנוגע בקולית המחולחלת על גבי תבשיל של תרומה אין דינו כנוגע בתבשיל עצמו (ר"ח אלבק).

יש מבארים, שהטעם שמשנתנו לא כללה את המחלוקת של בית שמאי ובית הלל שברישא עם מחלוקתם שבסיפא, לפי שחלות לדעת בית הלל אינן חיבור לא בטבול יום ולא בשאר טומאות, ואילו במקרצות ובכיכרות לא נחלקו אלא בטבול יום, אבל בשאר טומאות מודים בית הלל שהם חיבור, כמו שמסיימת המשנה (הר"ש; ברטנורא); ומה שנקטה הרישא טבול יום, כדי להשמיע רבותא לדעת בית שמאי (מהר"ם). אבל הרמב"ם מפרש, שאף בחלות מודים בית הלל שהן חיבור בשאר טומאות.

ובעל "תוספות יום טוב" כותב: "ואולי שבבית המדרש נשאלה שאלת החלות בפניהם ונחלקו בה, ואחר כך נשאלו השאלות האחרות ביחד, וסדרן רבנו הקדוש כן, כל שאלה בפני עצמה".

באור משנה ב

הַמְכַנֵּס חַלּוֹת – חתיכות חלה המופרשות מן העיסות, **עַל מְנָת שֶׁלֹּא לְהַפְרִישׁ** – שלא להפרידן זו מזו, **הָאוֹפֶה חֲמִימָה עַל גַּבֵּי חֲמִימָה** – עוגות דקות זו על גבי זו, **מִשֶּׁקָּרְמוּ בַּתַּנּוּר** – לאחר שכבר עלה עליהן קרום, שמעתה נאפות הן יפה ואינו צריך להפרידן, **וְקוֹלִית שֶׁל מַיִם שֶׁאֵינָהּ מְחֻלְחֶלֶת** – קצף העולה ברתיחת המים, כשהרתיחה אינה חלולה מתחתיה; **וּרְתִיחַת גְּרִיסִין שֶׁל פּוֹל שְׁנִיָּה** – רתיחה השנייה של תבשיל הגריסים, **וּרְתִיחַת יַיִן יָשָׁן** – הרתיחה שמעלה יין ישן, **וְשֶׁל שֶׁמֶן לְעוֹלָם** – אפילו רתיחה של שמן חדש, **וְשֶׁל עֲדָשִׁים** – רתיחה העולה מתבשיל של עדשים; **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף שֶׁל טֹפַח** – מין אפונה, **טְמֵאִים בִּטְבוּל יוֹם** – כלומר חשובים הם חיבור אף בטבול יום הנוגע בהם, **וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּכָל הַטֻּמְאוֹת** – האחרות, שהם חיבור.

יום חמישי

באור משנה ג

מִסְמֵר שֶׁאַחַר הַכִּכָּר – חתיכת לחם הבולטת מן הכיכר כצורת מסמר, ויש שעושים כך לסימן, **וְגַרְגֵּר מֶלַח קָטָן** – שנדבק בכיכר ונאפה עמו, **וְחַרְחוּר** – הלחם השרוף שבכיכר, **פָּחוֹת מִכְּאֶצְבַּע** – שעוביו הוא פחות מכאצבע; **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל שֶׁהוּא נֶאֱכָל עָלָיו** – כל שהשרוף נאכל עם הכיכר, כלומר שלדעת רבי יוסי אין משערים את החרחור בעובי אצבע, אלא באם הוא נאכל עם הכיכר, **טְמֵאִים בִּטְבוּל יוֹם** – אם הכיכר הוא של תרומה, ונגע טבול יום במסמר או בגרגר המלח או בחרחור, כל הכיכר טמא, שכל אחד מאלו חיבור לכיכר, **וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּכָל הַטֻּמְאוֹת** – שחשוב חיבור.

באור משנה ד

הַצְּרוֹר שֶׁבַּכִּכָּר – צרור אבן שבתוך הכיכר, **וְגַרְגֵּר מֶלַח גָּדוֹל** – הדבוק בכיכר, **וְהַתֶּרְמוֹס** – מין קטנית (לופינו"ם בלעז) הנמצא בכיכר, **וְהַחַרְחוּר יָתֵר מִכְּאֶצְבַּע** – הלחם השרוף בכיכר, שעוביו יתיר מכאצבע; **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֵינוֹ נֶאֱכָל עִמּוֹ** – כל שהשרוף אינו נאכל עם הכיכר, כלומר שלדעת רבי יוסי אין משערים את החרחור בעובי אצבע, אלא באם אינו נאכל עם הכיכר; **טְהוֹרִים בְּאַב הַטֻּמְאָה** – אפילו נגע אב הטומאה, כגון שרץ, בצרור או בגרגר המלח או בתורמוס או בחרחור, אין הכיכר טמא, **וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בִּטְבוּל יוֹם** – שאם הכיכר של תרומה ונגע בהם טבול יום, שאינם חיבור, והכיכר טהור.

יום ששי

באור משנה ה

הַשְּׁעוֹרָה וְהַכֻּסְּמֶת – שנדבקו בכיכר, **בִּזְמַן שֶׁאֵינָן קְלוּפִים** – והרי שאינם ראויים למאכל אדם, שאין בני אדם אוכלים גרעיני השעורה והכוסמת בקליפתם, **הַתִּיאָה וְהַחִלְתִּית וְהָאֲלוּם** – מיני צמחים חריפים שאינם חשובים מאכל אדם, ופעמים נותנים מהם מעט במזון בתורת תבלין (יש מבארים, שהחלתית היא מין צמח שהיו משתמשים בו לרפואה ולתבלין, והתיאה היא שורש החלתית, והאלום אף הוא מין חלתית), וכאן מדובר בכגון שנדבקו בכיכר; **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף אֲפוּנִים שְׁחוֹרִים** – שהיו בכיכר, שאינם אלא לרפואה,

טְהוֹרִים בְּאַב הַטֻּמְאָה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בִּטְבוּל יוֹם; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: טְהוֹרִים בִּטְבוּל יוֹם, וּטְמֵאִים בְּכָל הַטֻּמְאוֹת. הַשְּׁעוֹרָה וְהַכֻּסֶּמֶת בִּזְמַן שֶׁהֵן קְלוּפִים, וְהַחִטָּה בֵּין שֶׁהִיא קְלוּפָה בֵּין שֶׁאֵינָהּ קְלוּפָה, הַקֶּצַח וְהַשֶּׁמֶשׁוּם וְהַפִּלְפֵּל, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף אֲפוּנִים לְבָנִים — טְמֵאִים בִּטְבוּל יוֹם, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּכָל הַטֻּמְאוֹת.

פ ר ק ש נ י

א מַשְׁקֶה טְבוּל יוֹם — כְּמַשְׁקִין שֶׁהוּא נוֹגֵעַ בָּהֶן, אֵלּוּ וְאֵלּוּ אֵינָן מִטַּמְּאִין. וּשְׁאָר כָּל הַטְּמֵאִין, בֵּין קַלִּין בֵּין חֲמוּרִין, הַמַּשְׁקִין הַיּוֹצְאִים מֵהֶן — כְּמַשְׁקִין שֶׁהוּא נוֹגֵעַ בָּהֶן, אֵלּוּ וְאֵלּוּ תְּחִלָּה, חוּץ מִן הַמַּשְׁקֶה שֶׁהוּא אַב הַטֻּמְאָה.

פירוש ברטנורא

לא חשיבי מאכל אדם, ופעמים מערבין מהם מעט עם המזון: **אף אפונים שחורין.** שאינן אלא לרפואה ואין עשויות למאכל אדם: **טהורים בטבול יום.** כיון שטהר מטומאתו ואינו מחוסר אלא הערב שמש, אינו פוסל בכל אלה אם הם של תרומה. אבל בשאר טומאות חשיבי אוכל ומקבלות טומאה כשאר אוכלין. והלכה כחכמים: **הקצח.** מין זרע שחור. ובלע"ז נייל"ו. ורגילין לתת ממנו בלחם: **והשמשום.** כך שמו בערבי. ובארץ ישראל ממנו הרבה, ועושים ממנו שמן שומשמין:

ב א משקה טבול יום. כגון רוקו, מימי רגליו, דמעת עינו, ודם מגיפתו, וחלב האשה: **כמשקים שהוא נוגע בהן.** כמשקין של תרומה שהוא נוגע בהן, דטבול יום פוסל בתרומה: **אלו ואלו.** משקים היוצאים מגופו ומשקה תרומה שנגע בהן, אין מטמאין את הקודש, אבל מיפסל פסיל ליה: **בין קלין בין חמורין.** קלין שרץ, חמורין זב: **תחילה.** ראשון, ועושין שני, והשני עושה שלישי: **חוץ מן המשקה שהוא אב הטומאה.** כגון זובו של זב ומעינותיו:

משניות מבוארות – קהתי

ואינם עשויים למאכל אדם, **טְהוֹרִים בְּאַב הַטֻּמְאָה** – אפילו נגע בהם אב הטומאה, הכיכר טהור, שאינם חיבור, **וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בִּטְבוּל יוֹם** – שאינם חיבור, ואם נגע בהם טבול יום, והכיכר של תרומה, הכיכר טהור; **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: טְהוֹרִים בִּטְבוּל יוֹם, וּטְמֵאִים בְּכָל הַטֻּמְאוֹת** – אמנם בטבול יום אינם חיבור, אבל בשאר הטומאות חשובים חיבור. **הַשְּׁעוֹרָה וְהַכֻּסֶּמֶת בִּזְמַן שֶׁהֵן קְלוּפִים** – שראויים הם למאכל אדם, **וְהַחִטָּה בֵּין שֶׁהִיא קְלוּפָה בֵּין שֶׁאֵינָהּ קְלוּפָה** – שאף החיטה שאינה קלופה ראויה למאכל אדם, **הַקֶּצַח** – מין כמון שחור, שרגילים לתת ממנו בלחם, **וְהַשֶּׁמֶשׁוּם** – השומשמין, **וְהַפִּלְפֵּל** – כל אלו אם היו בכיכר; **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף אֲפוּנִים לְבָנִים** – שהיו בכיכר, **טְמֵאִים בִּטְבוּל יוֹם** – אם הם בכיכר של תרומה, ונגע בהם טבול יום, הכיכר טמא, **וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּכָל הַטֻּמְאוֹת** – שהם חיבור.

בארנו משנתנו כהמשך למשניות הקודמות, שהדברים המנויים בה נדבקו בכיכר, ודנה המשנה אם הם חיבור אם לא, וכן מפרש הרא"ש בשם מורו הר"ר מנחם. אבל רוב המפרשים מבארים משנתנו בדרכים אחרות.

יש מבארים, שמשנתנו באה ללמד, שהקליפה של השעורה והכוסמת, וכן של התיאה והחלתית והאלום, ולרבי יהודה אף של אפונים שחורים, נחלקו בה רבי מאיר וחכמים, שלדעת רבי מאיר אינה חיבור אף באב הטומאה, שאפילו נגע בה אב הטומאה אין הגרעין טמא, ואין צריך לומר בטבול יום שאינה חיבור; ולדעת חכמים בטבול יום אינה חיבור אבל בשאר הטומאות הריהי חשובה חיבור (הר"ש; "אליהו רבא"; "תפארת ישראל"). אבל לפי פירוש זה קשה ליישב את הסיפא, שהרי מה שייך חיבור בשעורה ובכוסמת בזמן שהן קלופים? ועוד, אם ברישא מדובר בתיאה ובחלתית ובאלום שאינם קלופים, למה אין המשנה חוזרת למנות בסיפא תיאה וחלתית ואלום בזמן שהם קלופים? ואף על הרישא קשה, שהרי בגמרא (חולין קיט, א) מוכח, שגרעיני התבואה מקבלים טומאה בקליפתם, והקליפה עצמה נטמאת מדין "שומר" (עיין הר"ש מה שנדחק ליישב בזה; ועיין "תוספות יום טוב" מה שמביא בשם מהר"ם; ועיין תוספות חדשים מה שמביא מגמרא מנחות). לפיכך מסיק הר"ש, שמשנתנו אינה עוסקת בענין חיבור, אלא לענין טומאה בכלל, ובאה היא ללמד שהשעורה והכוסמת בזמן שאינן קלופות, שבכגון זה אינם חשובים מאכל אדם, לפי שאין בני אדם אוכלים אותן בקליפתן, וכן התיאה והחלתית והאלום, ולפי רבי יהודה אף אפונים שחורים, הואיל וכל אלו אינם חשובים מאכל אדם, לפיכך סובר רבי מאיר שאינם מקבלים טומאה כלל, שאין תורת אוכל עליהם, וחכמים סוברים, שבטבול יום הקלו שאינו מטמא אותם, אבל בשאר טומאות גזרו, שאף על פי שאינם ראויים כל כך לאכילה, מכל מקום מקבלים טומאה. ברם, כל אלו המנויים בסיפא, הואיל וראויים לאכילה, לדברי הכל מקבלים טומאה אף מטבול יום, אם הם של תרומה.

ואף הרמב"ם והרב מברטנורא מבארים משנתנו לענין טומאה בכלל (כמסקנת הר"ש); וכן כותב הרמב"ם בחיבורו (הל' טומאת אוכלין ז, ח): "...ועוד הקלו בטבול יום, שיש אוכלין שהם מיוחדין לאדם ומתטמאין בכל הטומאות. והן טהורות בטבול יום, ואלו הם: השעורה והכוסמת בזמן שאינם קלופין; אבל בזמן שהן קלופין, והחיטה אף על פי שאינה קלופה, והקצח והשומשום — נפסלין בטבול יום ואין צריך לומר שהן מתטמאין בכל הטומאות" (עיין "כסף משנה" שם; ועיין "משנה אחרונה" כאן).

באור משנה א

מַשְׁקֶה טְבוּל יוֹם – המשקה היוצא מטבול יום, כגון רוקו ומימי רגליו ודמעות עיניו וחלב האשה, **כְּמַשְׁקִין שֶׁהוּא נוֹגֵעַ בָּהֶן** – דינו כמשקים שטבול יום נוגע בהם: **אֵלּוּ וְאֵלּוּ אֵינָן מִטַּמְּאִין** – בין המשקים היוצאים מגופו ובין המשקים שהוא נוגע בהם אינם מקבלים טומאה ממנו, שהמשקים חולין הם, ואין טבול יום מטמא חולין, לפי שהוא שני לטומאה, ואין שני עושה שלישי בחולין, ואף אינו מטמא משקים להיות ראשון לטומאה, כמו שכבר הזכרנו בפתיחה למסכתנו (עיין פרה ח, ז). **וּשְׁאָר כָּל הַטְּמֵאִין, בֵּין קַלִּין בֵּין חֲמוּרִין** – בין שטומאתם קלה ובין שטומאתם חמורה; ובגמרא (חולין פח, א) מבואר: קלין – שרץ מת; חמורין – זב (עיין "תוספות יום טוב" ועיין "משנה אחרונה"), **הַמַּשְׁקִין הַיּוֹצְאִים מֵהֶן — כְּמַשְׁקִין שֶׁהוּא נוֹגֵעַ בָּהֶן, אֵלּוּ וְאֵלּוּ תְּחִלָּה** – ראשון לטומאה, **חוּץ מִן הַמַּשְׁקֶה שֶׁהוּא אַב הַטֻּמְאָה** – כגון רוקו ומימי רגליו של זב.

גרסנו ברישא: אלו ואלו אינן מיטמאין. וכן גורס הרא"ש, וכן מובא ב"מלאכת שלמה" בשם הר"ס. אבל רוב המפרשים גורסים: אלו ואלו אינן מטמאין. כלומר שאינם מטמאים אחרים, ומבארים הם, שבין המשקים היוצאים מגופו של טבול יום ובין המשקים של תרומה שהוא נוגע בהם אינם מטמאים את הקודש, אלא פוסלים אותו (הר"ש; תוספות חולין פח, א; ברטנורא; "תפארת ישראל"). אבל פירוש זה קשה: א) שלא משמע ממשנתנו, שמשקים שהוא נוגע בהם הם משקים של תרומה; ב) איך ייתכן שהמשקים היוצאים ממנו יהא דינם כדין משקים של תרומה, והרי אינם אלא משקים של חולין? ג) הרי אפילו משקים של תרומה שנגע בהם טבול יום אינם חוזרים לפסול את הקודש, שלעולם אין טבול יום אלא פוסל, ואפילו נגע הוא עצמו במשקה קודש או באוכלי קודש, אינם אלא פסולים ואינם חוזרים לעשות רביעי ("מלאכת שלמה" בשם החכם הר"ס).

ברם, אף מלשון הרמב"ם נראה שגורס מטמאין, והרי לשונו (הל' שאר אבות הטומאות י, ד): "טבול יום — משקין היוצאין ממנו כמשקין שהוא נוגע בהם, שאין מטמאין אחרים כלל, אלא אם נגע (**טבול יום**) במשקה חולין — הרי הם טהורין; ואם נגע במשקה תרומה — הרי הם שלישי; ואם נגע במשקה קודש — הרי הם רביעי".

ב קְדֵרָה שֶׁהִיא מְלֵאָה מַשְׁקִים, וְנָגַע בָּהּ טְבוּל יוֹם, אִם הָיָה מַשְׁקֶה תְּרוּמָה — הַמַּשְׁקִין פְּסוּלִין, וְהַקְּדֵרָה טְהוֹרָה; וְאִם הָיָה מַשְׁקֶה חֻלִּין — הַכֹּל טָהוֹר; וְאִם הָיוּ יָדָיו מְסֹאָבוֹת — הַכֹּל טָמֵא. זֶה חֹמֶר בַּיָּדַיִם מִבִּטְבוּל יוֹם. וְחֹמֶר בִּטְבוּל יוֹם מִבַּיָּדַיִם: שֶׁסְּפֵק טְבוּל יוֹם פּוֹסֵל אֶת הַתְּרוּמָה, וְהַיָּדַיִם — סְפֵקָן טָהוֹר.

ג הַמִּקְפָּה שֶׁל תְּרוּמָה וְהַשּׁוּם וְהַשֶּׁמֶן שֶׁל חֻלִּין, שֶׁנָּגַע טְבוּל יוֹם בְּמִקְצָתָן — פָּסַל אֶת כֻּלָּם. הַמִּקְפָּה שֶׁל חֻלִּין וְהַשּׁוּם וְהַשֶּׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה, שֶׁנָּגַע טְבוּל יוֹם בְּמִקְצָתָן — לֹא פָּסַל אֶלָּא מְקוֹם מַגָּעוֹ. וְאִם הָיָה הַשּׁוּם מְרֻבֶּה —

פירוש ברטנורא

ב המשקים פסולים. דטבול יום פוסל את התרומה בלבד, וטמויי לא מטמא ואפילו משקין, דכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחילה חוץ מן הטבול יום. הלכך, הקדרה טהורה, דמשקין שנגעו בטבול יום אפילו אוכלים לא מטמאים, וכל שכן כלים, ואם היה משקה חולין, הכל טהור, דטבול יום טהור לחולין ולמעשר: **ואם היו ידיו מסואבות הכל טמא.** דידים פוסלות את התרומה, וכשנטמאו המשקים מחמת ידים חזרו להיות תחילה ומטמאין כלי: **שספק טבול יום פוסל את התרומה.** כגון שתי כברות לפניו, ספק נגע בספק לא נגע, בכהאי גוונא בידים טהור, ובטבול יום פסל:

ג המקפה. תבשיל קפוי ועב. כגון דייסא או גריסין של פול: **והשום והשמן.** נתונים בו לתבלין: **נגע טבול יום במקצתן פסל את כולם.** דמקפה עיקר, וטבול יום פוסל בתרומה. ואע"פ שלא נגע אלא בשום של חולין, חשוב חיבור: **ואם היה השום מרובה.** יותר מן המקפה של חולין: **הולכין אחר המורבה.** ודין הכל כדין תרומה, ואם נגע במקצתם פסל את הכל: **אימתי.** כלומר במה אמרנו אם היה השום מרובה ונגע במקצת הוא פוסל את הכל, בזמן שהשום מכונס בקערה, והוא גוף אחד כמין גוש עפר: **אבל אם היה מפוזר במדוכה.** שחלקיו מפורדים זה מזה בתוך המדוכה, ונגע בו טבול יום אז טהור, כלומר לא פסל אלא מקום מגעו בלבד, שכיון שהוא מתכוין בשעה שכותש להפריד חלקיו, לא חשוב חיבור: **ושאר כל הנידוכין שדכן במשקין.** כמו שעושין לחטין, כשדכין אותן במדוכה מזלפין עליהם מים: **או דברים שדרכן לדוך במשקין ודכן שלא במשקין והן גוש בקערה הרי הן כעיגולי דבילה.** דאם נגע טבול יום במקצתן לא פסל את כולן. כך מצאתי בפירוש רבותי. ורמב"ם מפרש, ושאר כל הנדוכים שדכן במשקין, דינם כשום. שאם נגע טבול יום

משניות מבוארות – קהתי

שבת קודש

באור משנה ב

קְדֵרָה שֶׁהִיא מְלֵאָה מַשְׁקִים, וְנָגַע בָּהּ טְבוּל יוֹם – במשקים שבתוכה: **אִם הָיָה מַשְׁקֶה תְּרוּמָה, הַמַּשְׁקִין פְּסוּלִין** – שטבול יום שני לטומאה, ועושה את המשקים שלישי לטומאה, **וְהַקְּדֵרָה טְהוֹרָה** – שהמשקים שנגע בהם טבול יום אפילו אוכלים אינם מטמאים וכל שכן כלים; ואף על פי שכל הפוסל את התרומה מטמא משקים להיות ראשון לטומאה, שונה טבול יום שאפילו משקים של תרומה אינו מטמא אלא פוסלם בלבד, כמו שכבר הזכרנו בפתיחה למסכתנו; **וְאִם הָיָה מַשְׁקֶה חֻלִּין, הַכֹּל טָהוֹר** – שטבול יום טהור לחולין ולמעשר; **וְאִם הָיוּ יָדָיו מְסֹאָבוֹת** – טמאות, **הַכֹּל טָמֵא** – שהידים עושות את המשקה ראשון לטומאה, כמו שהזכרנו לעיל, שכל הפוסל את התרומה מטמא משקים להיות תחילה, וחוזרים המשקים ומטמאים את הקדירה, שמשקים שנטמאו מחמת ידים מטמאים כלים מגזירת חכמים (**לשיטת הראב"ד**); ברם, הרמב"ם הולך לשיטתו, שמשקים שנטמאו מחמת ידים אינם מטמאים כלים, ומפרש כאן: הכל טמא – בין משקה תרומה ובין משקה חולין; אבל הקדירה לעולם טהורה. **זֶה חֹמֶר בַּיָּדַיִם מִבִּטְבוּל יוֹם** – בענין ששנינו לעיל יש בידים חומרה שאינה בטבול יום. **וְחֹמֶר בִּטְבוּל יוֹם מִבַּיָּדַיִם** – ויש בטבול יום חומרה שאינה בידים, **שֶׁסְּפֵק טְבוּל יוֹם פּוֹסֵל אֶת הַתְּרוּמָה** – ספק נגע טבול יום בתרומה ספק לא נגע, התרומה פסולה מספק, **וְהַיָּדַיִם, סְפֵקָן טָהוֹר** – כמבואר במסכת ידים (ב, ד). וכבר בארנו ענין זה במסכת טהרות (ד, יא).

באור משנה ג

הַמִּקְפָּה שֶׁל תְּרוּמָה – מקפה היינו תבשיל סמיך, ויש שנותנים בו שום ושמן לתבלין, ובאה המשנה ללמד, שאם המקפה של תרומה, **וְהַשּׁוּם וְהַשֶּׁמֶן שֶׁל חֻלִּין** – הנתונים בה, **שֶׁנָּגַע טְבוּל יוֹם בְּמִקְצָתָן** – אפילו לא נגע אלא במקצת השום או השמן, **פָּסַל אֶת כֻּלָּם** – שהמקפה עיקר, והשום והשמן בטלים לגבה, והרי זה כאילו כולו תבשיל אחד של תרומה, ונפסלו כולם. **הַמִּקְפָּה שֶׁל חֻלִּין וְהַשּׁוּם וְהַשֶּׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה, שֶׁנָּגַע טְבוּל יוֹם בְּמִקְצָתָן** – של השום או השמן, **לֹא פָּסַל אֶלָּא מְקוֹם מַגָּעוֹ** – מקום שנגע בו בלבד, שאין המקפה בטלה לגבי השום והשמן, ואין דינה כאילו היא תרומה, הלכך אין טבול יום יכול לפסלה; ואפילו נעשתה על טהרת התרומה, אין טבול יום פוסל חולין שנעשו על טהרת התרומה (**תוספתא; הגר"א**), וכיון שאינו פוסל את המקפה, אף השום והשמן שהם של תרומה אינו פסול אלא מקום מגעו, אבל לא מה שבצד השני של המקפה, לפי שהמקפה של חולין מפסקת ביניהם (**"אליהו רבא"**). **וְאִם הָיָה הַשּׁוּם מְרֻבֶּה** – יותר מן המקפה, **הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב** – יש מפרשים, שדווקא אם המקפה של חולין והשום של תרומה, הולכים אחר הרוב לחומרא, ודין הכל כדין תרומה, שאם נגע טבול יום במקצתם פסל את הכל; אבל אם המקפה של תרומה והשום של חולין, אף על פי שהשום מרובה, אין הולכים אחר הרוב לקולה, הואיל והמקפה עיקר (כן משמע מפירוש הרמב"ם והרב מברטנורא; עיין "תוספות יום טוב"). אבל יש מפרשים שהולכים אחר הרוב אף להקל, כלומר שהפיסקה הזאת מוסבה אף על הרישא, שבין כשהמקפה של חולין ובין כשהמקפה של תרומה, אם היה השום מרובה, לעולם הולכין אחר הרוב (**"תפארת ישראל"; "משנה אחורונה"**). **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: אֵימָתַי** – הולכים אחר השום המרובה? **בְּזְמַן שֶׁהֵן גּוּשׁ בַּקְּעָרָה** – שהשום הוא גוש אחד בקערה של המקפה, **אֲבָל אִם הָיָה מְפֻזָּר בַּמְּדוֹכָה** – שנידך השום עם המקפה במדוכה ונתפרד, **טָהוֹר** – כלומר לא פסל טבול יום אלא מקום שנגע בו בלבד, אף על פי שהשום מרובה, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא רוֹצֶה בְּפִזּוּרוֹ** – מאחר שכתשו במדוכה, הלכך אינו חשוב חיבור, ואפילו עדיין יש שם גוש (**הגר"א; "תפארת ישראל"**). **וּשְׁאָר** – ויש גורסים: וכן שאר — **כָּל הַנִּדּוּכִין שֶׁדָּכָן בְּמַשְׁקִין** – כמו שעושים בחיטים, שמזלפים עליהן מים כשדכים אותן במדוכה, אף הן דינן כשום. ואם נגע בהם טבול יום כשנדוכו, לא פסל אלא מקום מגעו בלבד; ואם נגע בהם בזמן שהם גוש בקערה, הרי הם חיבור, ואף על פי שנגע במקצתם, פסל את הכל. **אֲבָל אֶת שֶׁדַּרְכָּן לָדוּךְ בְּמַשְׁקִים וְדָכָן שֶׁלֹּא בְּמַשְׁקִין** – והוא דך את הדברים הללו שלא במשקים, **וְהֵן גּוּשׁ בַּקְּעָרָה** – כלומר אף על פי שהן גוש בקערה, **הֲרֵי אֵלּוּ כְּעִגּוּל שֶׁל דְּבֵלָה** – ששנינו בו (**תרומות ב, א**), שאם נגע טמא במקצתו, לא נטמא כולו, לפי שאינו חיבור. והלכה כרבי יהודה.

בארנו את הסיפא לפי הרמב"ם, וכן מפרש הגר"א. אבל יש גורסים במשנתנו: ושאר כל הנדוכין שדכן במשקין, או את שדרכן לדוך במשקים ודכן שלא במשקים, והן גוש בקערה, הרי הן כעיגול של דבלה, ומפרשים: אבל שאר הנדוכים שאין דרך בני אדם לדוכם במשקים, והוא דכם במשקים, או דברים שהדרך לדוכם במשקים אלא שהוא דכם שלא במשקים, אף על פי שהם גוש בקערה, הרי הם כעיגול של דבלה (הר"ש).

הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהֵן גּוּשׁ בַּקְּעָרָה, אֲבָל אִם הָיָה מְפֻזָּר בַּמְּדוֹכָה — טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רוֹצֶה בְּפִזּוּרוֹ. וּשְׁאָר כָּל הַנִּדּוֹכִין שֶׁדָּכָן בְּמַשְׁקִין. אֲבָל אֶת שֶׁדַּרְכָּן לָדוּךְ בְּמַשְׁקִים וְדָכָן שֶׁלֹּא בְּמַשְׁקִין, וְהֵן גּוּשׁ בַּקְּעָרָה — הֲרֵי אֵלּוּ כְּעֵגּוּל שֶׁל דְּבֵלָה.

פירוש ברטנורא

במקצתו כשבותש אותו, לא פסל אלא מקום מגעו, מפני שהוא רוצה בפיזורו. ואם נגע בו כשנעשה גוש בקערה, הוי חיבור, וכשנגע במקצת פסל את הכל: **אבל את שדרכן לדוך במשקין.** גרסינן לפי פירוש הרמב"ם: **ודכן שלא במשקין.** אע"פ ששם אותו גוש בקערה, הרי הן כעיגולי דבילה, דאמרינן דכי נגע במקצתו לא נטמאו כולן, בריש פרק ב' דתרומות:

אגרות קודש

ב"ה, ט"ז כסלו, תשי"ג
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ וכו' מוה"ר דוד נתן שי'

שלום וברכה!

בנועם נמסרו לי הנרות בקשר עם ימי חנוכה הבע"ל, ויה"ר מהשי"ת אשר ע"פ המבואר בדא"ח (יעוין זח"ב קסו, ב. לקו"ת רד"ה והי' לכם לציצית (השני)) אשר נר, הוא בגימטריא רמ"ח מ"ע ודו"ר שבאדם, הנה יזכהו השי"ת להשפיע גם בהרמ"ח שלו, היינו קיום המצות שיהי' הקיום מיוסד על הדו"ר, שאז הוא קיום אמיתי, וכמ"ש בתניא פ"ד.

ולקראת חג הגאולה הבע"ל הנה מצו"פ המשך מאמרי תש"ג אשר המאמר ד"ה כה אמר ה' גו' קרובה ישועתי לבוא, הצעתי לאנ"ש שי' ללמדו בימי י"ט וכ' כסלו ונר חמישי דחנוכה הבע"ל כאו"א בסביבתו, והעיקר להביא לפו"מ כפסק רז"ל אשר לא המדרש עיקר אלא המעשה, היינו להשפיע בהם שיקיימו האמור בהמאמר הנ"ל ואז מובטחים אנו מהשי"ת אשר קרובה ישועתי לבוא ותקותי להגלות.

בברכת חג הגאולה.

ב"ה, ט"ז כסלו, תשי"ג
ברוקלין.

מחות' הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ וכו' מוהרש"ז שי'

שלום וברכה!

מדאיג אותי במקצת, מה שזה זמן רב לא הגיעתני ממנו כל ידיעה, בקשתי לצלצל לו פעמים בטלפון, והנומער בסן פרנציסקה לא ענה, ובטח הכל שלום, וכמו שמספרים על הרז"א נ"ע, להבחל"ח, שהיתה שיטתו שאין צריכים לכתוב מכתבים, ואמר הטעם שאם הכל שלום, הרי מה יש כאן לכתוב, ובכ"ז ירגיעני אם יודיע עד"ז בפירוש.

מוסג"פ הקונטרס שהו"ל לא כבר, מאת כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע חמשים שנה לפני זה, אשר חזרתיו בש"ק, ומכיון שארז"ל דמילתא אלבישייהו יקירא, בטח יעניין אותו.

ולקראת חג הגאולה י"ט כסלו הבע"ל, הנני בזה להביע איחולי לבבי לו ולזוגתו שיחיו לרפואה קרובה לבריאות הנכונה ולהצלחה בעניניהם.

מחות' הדו"ש.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף כג ע"א: הגמרא שבה לבאר את הברייתא הנזכרת לעיל: **עָמַד רַבִּי צָדוֹק עַל מַעֲלוֹת הָאוּלָם וְאָמַר, אַחֵינוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל שִׁמְעוּ, חֲרֵי הוּא אוֹמֵר 'כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה', אֵנָן, עַל מִי לְהָבִיא** עגלה ערופה, **עַל הָעִיר אוֹ עַל הָעֲזָרוֹת.** מקשה הגמרא: **וְכִי יְרוּשָׁלַיִם בַּת אָתוֹיֵי** [-ראויה להבאת] **עֶגְלָה עֲרוּפָה הִיא, וְהָתַנְיָא, עֲשָׂרָה דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בִּירוּשָׁלַיִם וְזוֹ אַחַת מֵהֶן, שֶׁאֵינָהּ מְבִיאָה עֶגְלָה עֲרוּפָה** כשנמצא חלל בסביבותיה. **וְעוֹד** יש להקשות, שהרי לענין עגלה ערופה **'לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ' כְּתִיב** (דברים כא א), והיינו שנאמרה פרשה זו רק באופן שלא ידוע מי הוא הרוצח, **וְהָא** - ואילו במעשה זה, הלא **נוֹדַע מִי הִכָּהוּ.** משיבה הגמרא: אכן לא שייך כאן דין עגלה ערופה, ולא שאל רבי צדוק מי יביא **אֶלָּא כְּדֵי לְהַרְבּוֹת בִּבְכִיָּה** - לעורר את העם לבכות על המעשה.

הגמרא ממשיכה לעסוק במעשה זה. שנינו בברייתא: **'בָּא אָבִיו שֶׁל תִּינוֹק וּמְצָאוֹ כְּשֶׁהוּא מְפַרְפֵּר, אָמַר חֲרֵי הוּא כַּפָּרָתְכֶם, וַעֲדַיִין בְּנִי קַיָּים [כו']**, **לְלַמֶּדְךָ שֶׁקָּשָׁה עֲלֵיהֶם טָהֲרַת כֵּלִים יוֹתֵר מִשְּׁפִיכוּת דָּמִים'.** מסתפקת הגמרא: **אִיבַּעְיָא לְהוּ,** האם חומר עוון **שְׁפִיכוּת דָּמִים הוּא דְּזָל** - נהיה קל בעיניהם, **אֲבָל** חומר של **טָהֲרַת כֵּלִים כִּדְקַיְימָא קַיְימָא** - במקומו עומד, שכבר בתחילה היה חמור בעיניהם ענין טהרת כלים, **אוֹ דִּילְמָא, שְׁפִיכוּת דָּמִים כִּדְקַיְימָא קַיְימָא** - נשאר כמו שהיה, **אֲבָל טָהֲרַת כֵּלִים הִיא דַּחֲמִירָא** - שענין טהרת כלי המקדש הוא שנעשה עתה חמור בעיניהם. פושטת הגמרא: **תָּא שְׁמַע, מִדְּקָא נָסִיב לָהּ תַּלְמוּדָא** - מכך שהביאה הברייתא לסיוע לדבר את הפסוק **'וְגַם דָּם נָקִי שָׁפַךְ מְנַשֶּׁה',** המלמד את הזלזול שהיה בשפיכות דמים, **שְׁמַע מִינָּהּ שְׁפִיכוּת דָּמִים הוּא דְּזָל, וְטָהֲרַת כֵּלִים כִּדְקַיְימָא קַיְימָא.**

רש"י

אינה מביאה עגלה ערופה — דכתיב (דברים פרק כא) "כי ימצא חלל באדמה וגו' לרשתה" — ואין ירושלים ירושה, דקסבר לא נתחלקה לשבטים. **להרבות בבכיה** – כלומר כיון שאין מביאין עגלה ערופה במה יתכפר הדם ולכן היה מרבה בבכיה ולזה אמר אביו של התינוק מותו תכפר עליכם כיון שא"א לכפר בעגלה ערופה. **גמרא** – ראיה. **תלמודא** — ראייה. הכי גרסינן בתורת כהנים: "ופשט ולבש" יכול במצות יום הכפורים, תלמוד לומר בגדיו בגדים. וגירסא שבתלמוד האריכה בלשונה: שומעני כדרך יום הכפורים פושט בגדי קודש ולובש בגדי חול, תלמוד לומר כו'. וזהו פירושה: "ופשט ולבש" האמור בהוצאת הדשן שבתפוח אל מחוץ למחנה הכתוב אחר תרומת הדשן "ופשט את בגדיו ולבש בגדים" וגו' יכול שמטיל עליו חובה לשנות בגדיו בין תרומה להוצאה אם בא להוציא דשן שעל התפוח אחר ההרמה מיד, כדרך שהיא חובה על כהן גדול בחמש עבודות שביום הכפורים, שמשנה בגדיו בכל העבודות בין זו לזו. ראשונה בבגדי זהב, שניה בבגדי לבן, שלישית בשל זהב, רביעית בבגדי לבן — אף זה ישנה. וזה שאין לו לשנות מבגדי לבן לבגדי זהב — שהרי הדיוט הוא ואינו משמש בבגדי זהב — ישנה בבגדי קודש שהרים בהן, כמו שנאמר "ולבש הכהן מדו בד" ויפשוט אותם וילבש בגדי חול שלו, ויוציא הדשן.

יום השבת **משפיע** על הימים שלפניו ושלאחריו, וביחד עם זה, הרי הוא גם **מקבל** מהימים שלפניו ושלאחריו.

משיחת שבת פרשת וישלח, ה'תשמ"ה

פרק ראשון - מאימתי

שנינו במסכת ברכות (לג.) 'מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים', כלומר מזכירים גבורותיו של הקב"ה שמוריד גשמים באמירת 'משיב הרוח ומוריד הגשם' בברכת מחיה המתים, ואילו שאלת ובקשת הגשמים 'ותן טל ומטר לברכה' נאמרת בברכת מברך השנים. שאלה והזכרה אלו אינן אלא בימות הגשמים, המשניות להלן יבארו אלו ימים הם ימות הגשמים לענין זה.

משנה

מבררת המשנה: **מֵאֵימָתַי מַזְכִּירִין גְּבוּרוֹת גְּשָׁמִים** – גבורתו של הקב"ה שמשיב הרוח ומוריד הגשם. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מִיּוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַסּוּכּוֹת.** רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, מִיּוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג – משמיני עצרת שהוא יום טוב אחרון של חג הסוכות.

אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לרבי אליעזר, **הוֹאִיל וְאֵין הַגְּשָׁמִים אֶלָּא סִימָן קְלָלָה בָּחַג** הסוכות, שנראה שהקב"ה מוריד את הגשמים מפני שאין רצונו שנקיים מצות סוכה, אם כן **לָמָּה** לדעתך **הוּא מַזְכִּיר** בתפילה את הגשמים, והרי מתוך שמזכירם נראה שמתפלל שיבואו בחג. **אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** לרבי יהושע, **אַף אֲנִי לֹא אָמַרְתִּי לִשְׁאֹל** – לבקש מהקב"ה בחג שיוריד גשמים, כיון שהם אכן סימן קללה בחג, **אֶלָּא לְהַזְכִּיר** גבורותיו של הקב"ה שהוא **מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם בְּעוֹנָתוֹ,** כלומר שמוריד גשמים בזמנם לאחר החג. **אָמַר לוֹ** רבי יהושע לרבי אליעזר, **אִם כֵּן** שאין בהזכרת הגשמים אלא הזכרת שבחו וגבורתו של הקב"ה, שמוריד גשמים בזמנם, **לְעוֹלָם יְהֵא מַזְכִּיר,** ומדוע חיוב הזכרת הגשמים נקבע לימות הגשמים ולא בימות החמה.

דין נוסף: **אֵין שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים** – אין מבקשים מהקב"ה שיירדו גשמים, **אֶלָּא סָמוּךְ לַגְּשָׁמִים** – לימות הגשמים.

המשנה מביאה דעה נוספת בענין זמן הזכרת הגשמים: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** שליח ציבור **הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּיבָה בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג** – שמיני עצרת, **הָאַחֲרוֹן** המתפלל תפילת מוסף **מַזְכִּיר** גבורות גשמים, ואילו **הָרִאשׁוֹן** המתפלל תפילת שחרית **אֵינוֹ מַזְכִּיר** את הגשמים. ולענין זמן הפסקת זכירת גשמים הדין הוא, ששליח ציבור העובר לפני התיבה **בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, הָרִאשׁוֹן** המתפלל תפילת שחרית **מַזְכִּיר** עדיין גבורות גשמים, **וְהָאַחֲרוֹן** המתפלל תפילת מוסף **אֵינוֹ מַזְכִּיר.**

גמרא

מלשון המשנה 'מאימתי מזכירין' משמע שעצם הדין שמזכירים גבורות גשמים היה פשוט לו לתנא, ולא נותר לברר אלא מאימתי מתחילים להזכיר. מקשה הגמרא: **תַּנָּא הֵיכָא קָאֵי** [היכן עומד התנא] **דְּקָתָנֵי מֵאֵימָתַי,** כלומר, היכן מצאנו במשנה את דין הזכרת גבורות גשמים, שעליו מתייחסת שאלה זו.

מתרצת הגמרא: **תַּנָּא הָתָם קָאֵי** – התנא אמר כאן את דבריו כהמשך למשנה במסכת ברכות (לג.), **דְּקָתָנֵי, מַזְכִּירִין גְּבוּרוֹת גְּשָׁמִים בְּבִרְכַּת תְּחִיַּת הַמֵּתִים, וְשׁוֹאֲלִין הגשמים בְּבִרְכַּת הַשָּׁנִים, וְהַבְדָּלָה** מזכירים **בְּבִרְכַת חוֹנֵן הַדָּעַת,** ושם הודיענו התנא חיוב הזכרת גשמים, **וּלְכַך קָתָנֵי** במשנה שלפנינו, **מֵאֵימָתַי מַזְכִּירִין גְּבוּרוֹת גְּשָׁמִים** שנתפרש חיוב הזכרתם במסכת ברכות.

מקשה הגמרא: **וְלִיתְנֵי הָתָם, מַאי שְׁנָא דְּשַׁבְּקֵיהּ עַד הָכָא** – היה לו לתנא לשנות את דבריו אודות זמן הזכרת גשמים במסכת ברכות [שבסדר זרעים] סמוך למקום ששנה את חיוב ההזכרה, ולא להמתין ולברר את זמן ההזכרה עד מסכת תענית שבסדר מועד.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא תַּנָּא** ממסכת **ראש הַשָּׁנָה סָלִיק** [עולה], **דִּתְנַן** (ר"ה טז.) **וּבֶחָג** הסוכות **נִידּוֹנִין עַל הַמַּיִם** – על כמות הגשמים שתרד במשך השנה, **וְאַיְידֵי דְּתָנָא** – ואגב שנשנה שם **וּבֶחָג נִידּוֹנִין עַל הַמַּיִם,** סבר התנא שצריך להזכיר את הגשמים בחג כדי לרצות עליהם שירידתם תהא לברכה, **לכך תָּנָא** במסכת תענית הסמוכה למסכת ראש השנה, **מֵאֵימָתַי מַזְכִּירִין גְּבוּרוֹת גְּשָׁמִים,** לומר שמחג הסוכות ואילך מזכירים את הגשמים.

הגמרא מבררת מהו לשון 'גבורות' הנאמר במשנה. שואלת הגמרא: **וְלִיתְנֵי מֵאֵימָתַי מַזְכִּירִין עַל הַגְּשָׁמִים, מַאי** לשון **גְּבוּרוֹת גְּשָׁמִים,** שמשמע שיש בהורדת גשמים גבורה מיוחדת של הקב"ה. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִפְּנֵי שֶׁהגשמים יוֹרְדִין בִּגְבוּרָה** ובכח כדי שיכנסו לארץ וירוו אותה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (איוב ה ט) **'עֹשֶׂה גְּדֹלוֹת (עד אין) [וְאֵין] חֵקֶר,** (ו)**נִפְלָאוֹת עַד אֵין מִסְפָּר',** וכתיב בסמוך לו (שם ה י) **'הַנֹּתֵן מָטָר עַל פְּנֵי אָרֶץ וְשֹׁלֵחַ מַיִם עַל פְּנֵי חוּצוֹת',** כלומר שירידת המטר היא גדולתו של הקב"ה.

שואלת הגמרא: **מַאי מַשְׁמַע** – אמנם למדנו מהפסוק שירידת גשמים היא גדולתו של הקב"ה, אך היכן מצאנו בה ענין גבורה. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבָּה בַּר שִׁילָא, אַתְיָא** – דבר זה נלמד **'חֵקֶר'** בגזירה שוה, ירידת גשמים **מִבְּרִיָּיתוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּתִיב הָכָא** בפסוק שהובא לעיל בירידת גשמים **'עֹשֶׂה גְּדֹלוֹת (עד אין) [וְאֵין] חֵקֶר', וּכְתִיב הָתָם** בברייתו של עולם (ישעיה מ כח) **'הֲלוֹא יָדַעְתָּ אִם לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי עוֹלָם ה' בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ, לֹא יִיעָף וְלֹא יִיגָע אֵין חֵקֶר לִתְבוּנָתוֹ',** הרי שאף בברייתו של עולם נזכר לשון 'חקר', **וּכְתִיב** במקום אחר בענין בריאת העולם (תהלים סה ז) **'מֹכִין הָרִים בְּכֹחוֹ נֶאְזָר בִּגְבוּרָה'** הרי שהעולם נברא בגבורה, ויש ללמוד שאף ירידת גשמים שנאמר בה לשון 'חקר' היא גבורתו של הקב"ה, ולכך נקט התנא במשנה לשון 'גבורות גשמים'.

הגמרא מביאה מקור לזכירת גשמים בתפילה. מבררת הגמרא: **וּמַנָּא לָן דִּכְתִפְלָה** – מנין שחיוב הזכרת גשמים הוא בתפילה דווקא. משיבה הגמרא: **דְּתַנְיָא** על הפסוק (דברים יא יג) **'לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם', אֵיזוֹ הִיא עֲבוֹדָה שֶׁהִיא בַּלֵּב** בלבד ללא פעולה חיצונית, **הֲוֵי אוֹמֵר זוֹ תְּפִלָּה,** שצריך להתפלל בכוונת הלב, **וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ** – בפסוק שלאחריו (שם יא יד) **'וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ',** ומסמיכות הפסוקים למדו שבתפילה מזכירים גבורות גשמים.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁלֹשָׁה מַפְתְּחוֹת של אוצרות טובים נמצאים **בְּיָדוֹ** שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, **שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ בְּיַד שְׁלִיחַ** להיות ממונה עליהם, **וְאֵלּוּ הֵן:** א. **מַפְתֵּחַ** שֶׁל הורדת **גְּשָׁמִים.** ב. **וּמַפְתֵּחַ** שֶׁל **חַיָּה** [יולדת] לקבוע שתלד. ג. **וּמַפְתֵּחַ** שֶׁל **תְּחִיַּת הַמֵּתִים** – הכח להחיות מתים. ומבארת הגמרא את מקור הדברים: **מַפְתֵּחַ** שֶׁל **גְּשָׁמִים, דִּכְתִיב** (דברים כח יב) **'יִפְתַּח ה' לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם, לָתֵת מְטַר אַרְצְךָ בְּעִתּוֹ',** הרי שמפתח של גשמים נמצא רק בידי הקב"ה והוא שבכחו להורידם. **מַפְתֵּחַ** שֶׁל **חַיָּה מִנַּיִן, דִּכְתִיב** (בראשית ל כב) **'וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רָחֵל וַיִּשְׁמַע**

כל בני-ישראל מתאחדים יחד על-ידי התורה, ועל-ידי-זה נעשים בוניך, שעוסקים בבניינו של עולם.

ממאמר שבת פרשת וישלח, ה'תשמ"ה

מֵאֵימָתַי

מַזְכִּירִין "גְּבוּרוֹת גְּשָׁמִים"? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִיּוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: מִיּוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: הוֹאִיל וְאֵין הַגְּשָׁמִים אֶלָּא סִימָן קְלָלָה בֶּחָג, לָמָּה הוּא מַזְכִּיר? אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: אַף אֲנִי לֹא אָמַרְתִּי לִשְׁאוֹל, אֶלָּא לְהַזְכִּיר "מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם" בְּעוֹנָתוֹ. אָמַר לוֹ: אִם כֵּן לְעוֹלָם יְהֵא מַזְכִּיר! אֵין שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים אֶלָּא סָמוּךְ לַגְּשָׁמִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּיבָה בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג הָאַחֲרוֹן מַזְכִּיר; הָרִאשׁוֹן אֵינוֹ מַזְכִּיר. בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, הָרִאשׁוֹן מַזְכִּיר; הָאַחֲרוֹן אֵינוֹ מַזְכִּיר. **גמרא** תַּנָּא הֵיכָא קָאֵי דְּקָתָנֵי: "מֵאֵימָתַי"? תַּנָּא הָתָם קָאֵי, דְּקָתָנֵי: "מַזְכִּירִין 'גְּבוּרוֹת גְּשָׁמִים' בְּתְחִיַּית הַמֵּתִים, וְשׁוֹאֲלִין בִּבְרֵכַת הַשָּׁנִים, וְהַבְדָּלָה בְּ'חוֹנֵן הַדָּעַת'". וְקָתָנֵי: "מֵאֵימָתַי מַזְכִּירִין 'גְּבוּרוֹת גְּשָׁמִים'?" וְלִיתְנֵי הָתָם! מַאי שְׁנָא דִּשְׁבַקֵּיהּ עַד הָכָא? אֶלָּא, תַּנָּא מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה סְלִיק. דִּתְנַן: "וּבֶחָג נִידּוֹנִין עַל הַמַּיִם". וְאֵידֵי דְּתָנָא: "וּבֶחָג נִידּוֹנִין עַל הַמַּיִם", תָּנָא: "מֵאֵימָתַי מַזְכִּירִין 'גְּבוּרוֹת גְּשָׁמִים'?". וְלִיתְנֵי: "מֵאֵימָתַי מַזְכִּירִין עַל הַגְּשָׁמִים?" מַאי "גְּבוּרוֹת גְּשָׁמִים"? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִפְּנֵי שֶׁיּוֹרְדִין בִּגְבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֹשֶׂה גְדֹלוֹת עַד אֵין חֵקֶר, וְנִפְלָאוֹת עַד אֵין מִסְפָּר". וּכְתִיב: "הַנֹּתֵן מָטָר עַל פְּנֵי אָרֶץ, וְשֹׁלֵחַ מַיִם עַל פְּנֵי חוּצוֹת". מַאי מַשְׁמַע? אָמַר רַבָּה בַּר שֵׁילָא: אָתְיָא "חֵקֶר", "חֵקֶר", מִבְּרֵיָּיתוֹ שֶׁל עוֹלָם. כְּתִיב הָכָא: "עֹשֶׂה גְדֹלוֹת עַד אֵין חֵקֶר", וּכְתִיב הָתָם: "הֲלוֹא יָדַעְתָּ? אִם לֹא שָׁמַעְתָּ? אֱלֹהֵי עוֹלָם, ה', בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ, לֹא יִיעַף וְלֹא יִיגָע. אֵין חֵקֶר לִתְבוּנָתוֹ". וּכְתִיב: "מֵכִין הָרִים בְּכֹחוֹ; נֶאְזָר בִּגְבוּרָה". וּמְנָא לָן דִּבְתְפִלָּה? דִּתַנְיָא: "לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם, וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם". אֵיזוֹ הִיא עֲבוֹדָה שֶׁהִיא בַּלֵּב? הֱוֵי אוֹמֵר זוֹ תְּפִלָּה. וּכְתִיב בַּתֹּרָה: "וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ, יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁלֹשָׁה מַפְתְּחוֹת בְּיָדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ בְּיַד שָׁלִיחַ, וְאֵלּוּ הֵן: מַפְתֵּחַ שֶׁל גְּשָׁמִים, מַפְתֵּחַ שֶׁל חַיָּה, וּמַפְתֵּחַ שֶׁל תְּחִיַּית הַמֵּתִים. מַפְתֵּחַ שֶׁל גְּשָׁמִים, דִּכְתִיב: "יִפְתַּח ה' לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב, אֶת הַשָּׁמַיִם, לָתֵת מְטַר אַרְצְךָ בְּעִתּוֹ". מַפְתֵּחַ שֶׁל חַיָּה מִנַּיִן? דִּכְתִיב: "וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רָחֵל, וַיִּשְׁמַע אֵלֶיהָ

מאימתי מיום טוב האחרון של חג – שמיני, דלא יתבון בסוכה. ואפילו האידנא אינו אלא מדרבנן, משום ספיקא. ואף על גב דבקיאינן בקביעא דירחא – גזרה שמא יחזור הדבר לקלקולו, או משום מנהג אבותינו בידינו, כדאיתא בפרק קמא דביצה (ד,ב), ולכן מדברינן. אבל כל שבעה – לא, שהגשמים בימי סוכה סימן קללה הן, כדתנן פרק שני דסוכה (כח, ב): משל לעבד וכו'.

אם כן – אם אתה אומר מזכירין אף על פי שאין שואלין, הואיל ומשמע בעונתו – אף בקיץ יזכירו, ומה אתה נותן סימן מיום טוב הראשון? ור' אליעזר אומר בברייתא בגמרא: כל הקיץ, אם בא להזכיר – מזכיר, דלעולם בעונתו משמע. מיהו, עד השתא לא רמי עליה חובה, אבל ביום טוב ראשון – חובה לרצות לפני שאלה, שכל הבא לבקש מקדים ומרצה. ואסימן קללה לא קפדינן, ורבי יהושע קפיד.

התם קאי – פירוש: בסדר זרעים, בברכות, פרק "אין עומדין" (לג,א) וליתני התם מאי שנא כו'. כלומר, אמאי תנא הכא במועד מאי דתני התם בסדר זרעים.

אלא תנא מראש השנה קא סליק – פירוש: וראש השנה הויא בסדר מועד. ואם תאמר: ואכתי ליתני בסדר זרעים! ויש לומ: דהכא עיקר, דאמר בחג נידונין על המים, ואורחא דמילתא לרצות לפני שאלה, לכך שביק עד הכא. אבל בסדר זרעים אומרים מזכירין גבורות גשמים – אפשר דמשמע לעולם. כמו תחיית המתים, או הבדלה בחונן הדעת.

וליתני מאימתי מזכירין גשמים מאי גבורות גשמים אמר ר' יוחנן שיורדין בגבורה. תימה: התם בברכות פרק "אין עומדין" (שם) קתני כי הכא: מזכירין גבורות גשמים ושואלין הגשמים וכו', אמאי לא קא מקשה כמו הכא: וליתני מזכירין על הגשמים, מאי גבורות? ויש לומר: שאני הכא, דהוי עיקר סדר של גשמים באיזה זמן מתחילין לאומרו, ומאימתי פוסקין מלאומרו, ומשום הכי פריך הכא טפי מהתם. **וכתיב** מכין הרים בכחו נאזר בגבורה – וזה גבי בריאת עולם, וכי היכי דהאי "חקר" בבריאת העולם, רוצה לומר בגבורות. כמו כן הכא גבי גשמים, האי "חקר" נמי רוצה לומר גבורות: אבן, יש להקשות: אמאי נקט גבורות טפי מכחז? וכמו כן הוה ליה למימר: מאימתי מזכירין כח גשמים, או ליתני גדולות גשמים! ויש לומר: דמן הדין נקט גבורות, משום טעמא דאיכא כח ואיכא גדולה. אי נמי, משום דהברכה מתחלת בגבורה, להכי נקט גבורות. **שלשה** מפתחות שלא נמסרו לשליח – ואם תאמר: והא אמרינן (סנהדרין קיג,א) דמפתח הגשמים נמסרין לאליהו, וכן מפתח של תחיית המתים. וכן לאלישע, דכתיב (מלכים א יז) "ויאמר אליהו חי ה'" וגו' דהכי נמי אומר בפירקין דלקמן (כב,א)! ויש לומר: דהא דקאמר שלא שנמסרו לשליח אינו רוצה לומר שלא נמסרו מעולם, דהא של תחיית המתים ושל גשמים נמסרו, אלא לא נמסרו לשליח להיות לעולם ממונה עליהם.

וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה – פירוש: שהוא בעצמו עשה. ואם תאמר: מהכא משמע דליכא אלא שלשה מפתחות, ואם כן יש להקשות: והא כתיב (ירמיה נ) "פתח ה' את אוצרו ויוצא את כלי זעמו" ומשמע נמי שלא נמסרו לשליח, וכמו ההיא "וישמע אליה אלהים" וגו', ואם כן אמאי לא חשיב להּ? ויש לומר: דלא חשיב כי אם אותן מפתחות של טובה, ולהכי לא קא חשיב מפתח של זעם. ואם תאמר: דמשמע מהאי קרא ד"פתח ה'" שלא נמסר מפתח של זעם לשליח, והא אמרינן (פסחים קיח,א): יורקמי שר של ברד הוי! ויש לומר: מכלי זעם אחרינא קאמר, שלא נמסרו לשליח. אבל משום ברד – לא, דאותו של ברד נמסרו.

תענית. פרק ראשון – מאימתי דף ב עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

איבעיא להו רבי אליעזר מהיכא גמיר לה מלולב ביום וכו' – פירוש: ולולב הוי רצוי דמים, וגדל על המים. או דלמא מניסוך גמר לה, פירוש: ונפקא מינה, אי מלולב גמר לה, אבל ניסוך המים סבירא ליה דלאו ביום ראשון הוא. או מניסוך המים קא גמר לה, דסבירא ליה דניסוך המים ביום ראשון הוא. אי נמי: דאי מלולב גמר – הוה דווקא ביום, שנאמר (ויקרא כג) "ולקחתם לכם ביום". אבל אי מנסוך – הוה אפילו בלילה. ולענין זה אהני דאמר מר "ומנחתם ונסכיהם" בלילה, אף וכו'. פירוש: דאף על גב דניסוך קרבנות לא הוי עד לאחר הקרבת קרבנותיהם, ואם כן היאך קריבי נסכים בלילה – רוצה לומר בלילה שניה. והניסוך החג דהוי ממים מצי למהוי בלילה ראשונה. ואף על גב דאמרינן במסכת יומא בפרק "בראשונה" (כו,ב): אמר רב ואיתימא ר' יוחנן אין מנסכים מים בחג אלא בתמיד של שחר. וא"כ לא הוי בלילה ראשונה, דהא אינה אלא ביום! יש לומר: דאינו חייב לנסך אלא בתמיד של שחר, מכל מקום, אי בעי – עביד ליה בלילא.

דאמר רבי אבהו לא למדה רבי אליעזר אלא מלולב – פירוש: וסבירא ליה דניסוך לא הוי עד בשני. **משעת** נטילת לולב – פירוש, דהיינו: תחילת יום ראשון של סוכות. ורבי יהושע אומר: משעת הנחתו, פירוש: לאורתא דמוצאי שביעי של סוכות, שמניחין בו את הלולב.

משעה שמפסיקין לישאל – "ותן טל ומטר" בברכת השנים פוסקין מלהזכיר "מוריד הגשם" בתחיית המתים. **העובר** לפני התיבה ביום טוב של חג האחרון מזכיר וכו' – פירוש: האחרון – שמתפלל תפלת מוסף. הראשון אינו מזכיר – פירוש: שמתפלל שחרית אינו מזכיר. ובירושלמי קאמר: אמאי אינו מזכיר מאורתא? פירוש: מתפלת ערבית. ומשני: דלית תמן כל עמא, ולדברו בצפרא, פירוש: בתפלת שחרית! ומשני: דהוו סברי דהוו מדברו ליה מאורתא.

מים מ"ם מנסכידם דכתיב בשני, ויו"ד דכתיב בששי ונסכיה, ומ"ם שבשביעי כתיב כמשפטם, והוי מים. טעמא דרבי עקיבא בששי – ונסכיה, דמשמע תרי נסכים, הלכך בששי בחג הוא מזכיר גבורות גשמים.

אי

אֵלֶיהָ אֱלֹהִים וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ". מַפְתֵּחַ שֶׁל תְּחִיַּית הַמֵּתִים מְנַיִן? דִּכְתִיב: "וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה', בְּפִתְחִי אֶת קִבְרוֹתֵיכֶם". בְּמַעֲרָבָא אָמְרִי: אַף מַפְתֵּחַ שֶׁל פַּרְנָסָה, דִּכְתִיב: "פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ", וגו'". וְרַבִּי יוֹחָנָן מַאי טַעְמָא לָא קָא חָשֵׁיב לְהָא? אָמַר לָךְ: גְּשָׁמִים הַיְינוּ פַּרְנָסָה. "רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִיּוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג, כו'". אִיבַּעְיָא לְהוּ: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מֵהֵיכָא גָּמִיר לַהּ? מִלּוּלָב גָּמַר לַהּ,אוֹ מִנִּיסּוּךְ הַמַּיִם גָּמַר לַהּ? מִלּוּלָב גָּמַר לַהּ: מַה לּוּלָב בַּיּוֹם, אַף הַזְּכָרָה בַּיּוֹם. אוֹ דִּלְמָא מִנִּיסּוּךְ הַמַּיִם גָּמַר לַהּ? מַה נִּיסּוּךְ הַמַּיִם מֵאוֹרְתָא, דְּאָמַר מָר: "וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם" אֲפִילּוּ בַּלַּיְלָה, אַף הַזְּכָרָה מֵאוֹרְתָא? תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: לֹא לְמָדָהּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֶלָּא מִלּוּלָב. אִיבָּא דְּאָמְרִי רַבִּי אַבָּהוּ גְּמָרָא גְּמִיר לָהּ, וְאִיבָּא דְּאָמְרִי מַתְנִיתָא שְׁמִיעַ לֵיהּ. מַאי הִיא? דְּתַנְיָא: מֵאֵימָתַי מַזְכִּירִין עַל הַגְּשָׁמִים? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִשְּׁעַת נְטִילַת לוּלָב. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: מִשְּׁעַת הַנָּחָתוֹ. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: הוֹאִיל וְאַרְבַּעַת מִינִין הַלָּלוּ אֵינָן בָּאִין אֶלָּא לְרָצוֹת עַל הַמַּיִם, וּכְשֵׁם שֶׁאַרְבַּע מִינִין הַלָּלוּ אִי אֶפְשָׁר בָּהֶם בְּלֹא מַיִם, כָּךְ אִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָם בְּלֹא מַיִם. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: וַהֲלֹא גְּשָׁמִים בֶּחָג אֵינוֹ אֶלָּא סִימָן קְלָלָה? אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: אַף אֲנִי לֹא אָמַרְתִּי 'לִשְׁאוֹל', אֶלָּא 'לְהַזְכִּיר'. וּכְשֵׁם שֶׁתְּחִיַּית הַמֵּתִים מַזְכִּיר כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ, וְאֵינָהּ אֶלָּא בִּזְמַנָּהּ, כָּךְ מַזְכִּירִים גְּבוּרוֹת גְּשָׁמִים כָּל הַשָּׁנָה, וְאֵינָן אֶלָּא בִּזְמַנָּן. לְפִיכָךְ, אִם בָּא לְהַזְכִּיר כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ - מַזְכִּיר. רַבִּי אוֹמֵר: אוֹמֵר אֲנִי מִשְּׁעָה שֶׁמַּפְסִיק לַשְּׁאֵלָה כָּךְ מַפְסִיק לַהַזְכָּרָה. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אוֹמֵר: בַּשֵּׁנִי בֶּחָג הוּא מַזְכִּיר. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אוֹמֵר: בַּשִּׁשִּׁי בֶּחָג הוּא מַזְכִּיר. רַבִּי יְהוּדָה מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּיבָה בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג - הָאַחֲרוֹן מַזְכִּיר; הָרִאשׁוֹן אֵינוֹ מַזְכִּיר. בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, הָרִאשׁוֹן מַזְכִּיר; הָאַחֲרוֹן אֵינוֹ מַזְכִּיר. שַׁפִּיר קָאָמַר לֵיהּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ! אָמַר לְךָ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: בִּשְׁלָמָא תְּחִיַּית הַמֵּתִים מַזְכִּיר, דְּכוּלֵּי יוֹמָא זְמַנְיָה הוּא. אֶלָּא גְּשָׁמִים כָּל אֵימַת דְּאָתְיָין, זְמַנְיֵיהוּ הִיא? וְהָתְנַן: יָצָא נִיסָּן וְיָרְדוּ גְּשָׁמִים, סִימַן קְלָלָה הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֲלוֹא קָצִיר חִטִּים הַיּוֹם", וגו'". רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אוֹמֵר: בַּשֵּׁנִי בֶּחָג הוּא מַזְכִּיר. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה? דְּתַנְיָא: רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אוֹמֵר: נֶאֱמַר בַּשֵּׁנִי: 'וּנְסָכֶיהָ', וְנֶאֱמַר בַּשִּׁשִּׁי: 'כְּמִשְׁפָּטָם'. הֲרֵי מ"ם יו"ד מ"ם. הֲרֵי כָּאן 'מִים'. מִכָּאן רֶמֶז לְנִיסּוּךְ הַמַּיִם מִן הַתּוֹרָה. וּמַאי שְׁנָא בַּשֵּׁנִי דְּנָקֵט? דְּכִי רְמִיזִי לְהוּ בִּקְרָא, בַּשֵּׁנִי הוּא דִּרְמִיזִי. הִלְכָּךְ בַּשֵּׁנִי מַדְּכִרִינַן. "רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: בַּשִּׁשִּׁי בֶּחָג הוּא מַזְכִּיר". שֶׁנֶּאֱמַר בַּשִּׁשִּׁי: 'וּנְסָכֶיהָ'. בִּשְׁנֵי נִיסּוּכִין הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אֶחָד נִיסּוּךְ הַמַּיִם וְאֶחָד נִיסּוּךְ הַיַּיִן. סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה, דַּאֲמַר: רְמִיזִי מַיָּא.

אי

רש"י

כי אני ה' — ולא שליח. **פותח את ידך** — ולא שליח. **גשמים נמי היינו פרנסה** — וכבר חשבנא ליה. **מלולב גמר ליה** — שדומה ללולב, שכשם שאי אפשר לאלו ארבע מינין בלא גשמים, ובאין לרצות על המים, כדאמרינן בסוכה, כך אי אפשר לעולם בלא מים. **מה לולב ביום** — שמתחילין ליטול ביום ראשון, אף הזכרה נמי ביום. כלומר, שאינן מזכירין בלילי יום טוב הראשון, עד למחר. **מה ניסוך המים מאורתא** — כדאשכחן במסכת סוכה (נא,ב) שממלאין הכלי מים לניסוך המים בלילה. ויש ספרים דכתיב בהו: דאמר מר ומנחתם ונסכיהם בלילה, שמקריבין הקרבנות ביום יכולין להביא המנחות והנסכים בלילה. אף האי, ניסוך המים, נמי יכול לנסך בלילה. **אף הזכרה נמי מאורתא** — שבלילי יום טוב הראשון קאמר ר' אליעזר שמתחילין להזכיר גבורות גשמים. **גמרא גמיר לה** — רבי אבהו, דרבי אליעזר לא למדה אלא מלולב. **מתניתין שמיע ליה** — דרבי אליעזר גמר מלולב. **משעת הנחתו** — מיום שמברכין בו באחרונה, דהיינו בשביעי. **ארבעה מינין הללו** — שבלולב ואתרוג. **כך גשמים** — יהא מזכיר כל השנה, אפילו בימות החמה, אם הוא רוצה — יהא מזכיר. **משעה שפוסק מלשאול** — שבפסח פוסק מלומר "ותן טל ומטר" פוסק מלהזכיר גבורות גשמים. והשתא לא מצית למימר אם בא להזכיר כל השנה כולה מזכיר, אלא בימות החמה אינו מזכיר — הואיל ואין זמנו, אף בחג אינו מזכיר — הואיל ולא סימן ברכה הן. **האחרון** — המתפלל תפלת מוסף. **הראשון** — המתפלל תפלת יוצר. **אינו מזכיר** — ושוב אין מזכירין. **שפיר קאמר ליה ר' אליעזר לר' יהושע** — דאמר: כי היכי דמזכירין תחיית המתים כל השנה, ואף על גב דלא מטא זימנייהו — כך מזכירין גבורות גשמים, אם רוצה, כל השנה. ובחג נמי, אף על גב דלאו סימן ברכה הן — מזכירין, הואיל ואין שואלין. **כל אימת דאתיין זימנייהו הוא** — וכיון דלאו זימניה הוא — אין מזכירין, והוא הדין בחג. **בשני ונסכיהם** — דסגי בנסכה, וכיון דבשני אייתר מ"ם לדרשה — להכי מתחילין להזכיר בשני. **בשני ניסוכין הכתוב מדבר** — שני ניסוכין על קרבן אחד. אבל "ונסכיהם" משמע הרבה, דבקרבנות הרבה. לכן לא הוה דריש רבי עקיבא מ"ונסכיהם". **סבר לה כרבי יהודה** — דמ"ם יו"ד מ"ם מרבה ניסוך המים.

אי

אתהפכא הוא . . שאין לו יצר-הרע שהרגו בתענית, או יתר על כן כאשר מהפך את היצר-הרע לטוב. אתכפייא עניינו דאף שיש מציאות של יצר-הרע מכל-מקום הוא כופה אותו וכו'. יש מעלה באתכפייא על אתהפכא.

ממאמר שבת פרשת וישלח, ה'תשמ"ה

אֵלֶיהָ אֱלֹהִים וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ', הרי שהקב"ה בעצמו פתח רחמה.
מִפְתַּח שֶׁל תְּחִיַּת הַמֵּתִים מִנַּיִן, דִּכְתִיב (יחזקאל לז יג) 'וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה' בְּפִתְחִי אֶת קִבְרֹתֵיכֶם', הרי שהקב"ה בעצמו מחיה מתים.
בְּמַעֲרָבָא [בארץ ישראל] אָמְרִי, אַף מִפְתַּח שֶׁל פַּרְנָסָה נמצא בידיו של הקב"ה ואינו נמסר לשליח, דִּכְתִיב (תהלים קמה טז) 'פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וְגוֹ' וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן'.
מקשה הגמרא: וְרַבִּי יוֹחָנָן מַאי טַעְמָא לֹא קָא חָשִׁיב לְהָא – מדוע לא מנה פרנסה בכלל המפתחות שלא נמסרו לשליח. מתרצת הגמרא: אָמַר לְךָ רבי יוחנן, גְּשָׁמִים הַיְינוּ פַּרְנָסָה, כיון שעל ידי הגשמים גדלים זרעים ופירות לפרנסת העולם, לכך כשמנה מפתח של גשמים אף מפתח של פרנסה בכלל.
שנינו במשנה: מאימתי מזכירין גבורות גשמים, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מִיּוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג כו'.
הגמרא מבררת מנין למד זאת רבי אליעזר: אִיבַּעְיָא לְהוּ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מֵהֵיכָא גָּמִיר לָהּ – מהיכן למד שמתחילים להזכיר גשמים מיום טוב הראשון של חג, האם מִמצות נטילת לוּלָב גָּמַר לָהּ – למד זאת, שהרי באה לרצות על המים העתידים לרדת בימות הגשמים, וכשם שמצוה זו מתחילה ביום טוב ראשון של חג, כך יש לרצות על המים מיום זה ואילך אף בהזכרת הגשמים בתפילה. אוֹ מִמצות נִיסּוּךְ הַמַּיִם על גבי המזבח גָּמַר לָהּ, שהרי אף היא באה לרצות על המים, ומצוותה מיום ראשון של חג, וממנה למד רבי אליעזר שהגיע הזמן לרצות על המים גם בתפילה. ומבארת הגמרא את החילוק בין צדדי הספק: האם מִלּוּלָב גָּמַר לָהּ, ואם כן מַה לּוּלָב מצוותו בַּיּוֹם ולא בלילה, אַף הַזְכָּרָה של הגשמים מתחלת בַּיּוֹם – משחרית של יום טוב. אוֹ דִלְמָא, מִנִּיסּוּךְ הַמַּיִם גָּמַר לָהּ, ואם כן מַה נִּיסּוּךְ הַמַּיִם כשר מֵאוֹרְתָּא – מהלילה, דְּאָמַר מַר בברייתא במסכת תמורה (יד.) על הפסוק (במדבר כט יח) 'וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם', מלמד שהמנחות והנסכים כשרים להיקרב אֲפִילּוּ בַּלַּיְלָה שלאחר הקרבת הקרבן, אַף הַזְכָּרָה מֵאוֹרְתָּא, ונתחיל להזכיר גבורות גשמים כבר מתפילת ערבית של ליל יום טוב.
הגמרא פושטת את הספק: תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, לֹא לְמָדָהּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֶלָּא מִלּוּלָב. הגמרא מביאה שתי לשונות במקור דבריו של רבי אבהו: אִיכָּא דְּאָמְרִי – יש שאמרו שרַבִּי אַבָּהוּ גְּמָרָא גָּמִיר לָהּ – כך קיבל מרבותיו. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי, מַתְנִיתָא שְׁמִיעַ לֵיהּ – היה לו ברייתא שמפורש בה כן.
מבררת הגמרא: מַאי הִיא – איזו ברייתא היא. דְּתַנְיָא, מַאימָתַי מַזְכִּירִין עַל הַגְּשָׁמִים, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מִשָּׁעַת נְטִילַת לוּלָב – משחרית של יום טוב הראשון של חג [ומבואר שרבי אליעזר למד דין הזכרת גשמים ממצות לולב, ולכך מתחילין להזכיר רק משחרית]. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, מִשָּׁעַת הֲנָחָתוֹ, כלומר מהיום השביעי של החג בו מניחים את הלולב מליטלו שוב.
ממשיכה הברייתא: אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לרבי יהושע, הוֹאִיל וְאַרְבַּעַת מִינִין הֲלָלוּ [שנוטלים עם הלולב] אֵינָן בָּאִין אֶלָּא לְרְצוֹת עַל הַמַּיִם, שהגשמים בשנה זו ירדו לברכה, ובאים לרמז, שכֶּשֶׁם שֶׁאַרְבַּע מִינִין הֲלָלוּ אִי אֶפְשָׁר בָּהֶם בְּלֹא מַיִם – שאינם יכולים לגדול בלא גשמים, כָּךְ אִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָם בְּלֹא מַיִם, אם כן ראוי ללמוד את זמן הזכרת הגשמים מזמנה של מצוה זו.
אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לרבי אליעזר, וְהֲלֹא גְּשָׁמִים היורדים בְּחַג אֵינוֹ אֶלָּא סִימָן קְלָלָה, ואם כן אין ראוי להזכירם בחג. אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, אַף אֲנִי לֹא אָמַרְתִּי לִשְׁאֹל – לבקש מהקב"ה שיוריד גשמים, שאכן סימן קללה הם בחג, אֶלָּא רק לְהַזְכִּיר גבורתו של הקב"ה שמוריד גשמים בזמן הראוי להם. וּכְשֶׁם שֶׁתְּחִיַּת הַמֵּתִים מַזְכִּיר כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ, וְאֵינָהּ אֶלָּא בִּזְמַנָּהּ – לעתיד לבוא, כָּךְ מַזְכִּירִים גְּבוּרוֹת גְּשָׁמִים כָּל הַשָּׁנָה וְאֵינָן אֶלָּא בִּזְמַנָּן – בימות הגשמים. וּלְפִיכָךְ, אִם בָּא [אם חפץ] לְהַזְכִּיר כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ, מַזְכִּיר, ואף בימות החמה, אלא שאינו חייב בכך אלא בימות הגשמים.

רַבִּי אוֹמֵר, אוֹמֵר אֲנִי, מִשָּׁעָה שֶׁמַּפְסִיק לִשְׁאֹלָה – מחג הפסח שפוסק לבקש בתפילה 'ותן טל ומטר', כָּךְ מאותה שעה מַפְסִיק לְהַזְכָּרָה – מלהזכיר גבורות גשמים, ואינו רשאי להזכירם בימות הקיץ כיון שאין זה זמנם, ואם כן גם בחג הסוכות אינו מזכיר שאין זה זמנם הואיל והגשמים בחג סימן קללה. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אוֹמֵר, בַּשֵּׁנִי בָּחַג הוּא מַזְכִּיר – מתחילים להזכיר גבורות גשמים ביום השני של חג הסוכות. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, בַּשִּׁשִּׁי בָּחַג הוּא מַזְכִּיר – ביום השישי של החג מתחילים להזכיר [טעמם יתבאר בגמרא להלן].
רַבִּי יְהוּדָה מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, שליח ציבור הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּיבָה בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג הסוכות [שמיני עצרת], הָאַחֲרוֹן – המתפלל תפילת מוסף מַזְכִּיר גבורות גשמים, וְהָרִאשׁוֹן – המתפלל שחרית אֵינוֹ מַזְכִּיר. והעובר לפני התיבה בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, הָרִאשׁוֹן – המתפלל תפילת שחרית, מַזְכִּיר עדיין גבורות גשמים, וְהָאַחֲרוֹן – המתפלל מוסף, כבר אֵינוֹ מַזְכִּיר, שמתפילת מוסף של שמיני עצרת מתחילים להזכיר גבורות גשמים, ומפסיקים להזכיר במוסף של יום טוב ראשון של פסח.
מקשה הגמרא: שַׁפִּיר קָאָמַר לֵיהּ – יפה אמר לו רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שבהזכרת גשמים לחוד אין סימן קללה, וכתחיית המתים שמזכירים כל השנה אף שאינה אלא בזמנה, ומה יענה רבי יהושע על כך. אָמַר לְךָ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, בִּשְׁלָמָא – מובן דבר זה שתְּחִיַּת הַמֵּתִים מַזְכִּיר כל ימות השנה, דְּכוּלֵּי יוֹמָא זְמַנֵּיהּ הוּא – שכל יום ראוי שתתקיים בו, ואינה קבועה לזמן מסוים, אֶלָּא גְּשָׁמִים, וכי כָּל אֵימַת דְּאַתְיָין זְמַנֵּיהוּ הִיא – בכל עת שירדו הוא הזמן הראוי להם, וְהָתְנַן (להלן יב:), יָצָא חודש נִיסָן וְיָרְדוּ גְּשָׁמִים סִימָן קְלָלָה הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר בהוכחת שמואל את בני ישראל על שביקשו מלך (שמואל א' יב יז) 'הֲלוֹא קְצִיר חִטִּים הַיּוֹם וְגוֹ' אֶקְרָא אֶל ה' וְיִתֵּן קֹלוֹת וּמָטָר וּדְעוּ וּרְאוּ כִּי רָעַתְכֶם רַבָּה', הרי שגשמים היורדים בימות החמה סימן קללה הם, ולכך אין מזכירים גשמים רק בזמן הראוי להם.
הגמרא ממשיכה לבאר את הברייתא. שנינו בברייתא: רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אוֹמֵר, בַּשֵּׁנִי בָּחַג הוּא מַזְכִּיר. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה. מבארת הגמרא: דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אוֹמֵר, נֶאֱמַר בְּקרבנות יום שֵׁנִי של חג הסוכות (במדבר כט יט), 'מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם' בלשון רבים, ולא נאמר 'ונסכה' כבשאר הימים, ויש כאן אות מ"ם מיותרת, וְנֶאֱמַר בְּקרבנות של יום שִׁשִּׁי 'וּנְסָכֶיהָ', בתוספת האות יו"ד, וְנֶאֱמַר בְּקרבנות היום השביעי 'וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּהֶם וגו' בְּמִסְפָּרָם כְּמִשְׁפָּטָם', ובשאר הימים נאמר 'במשפט', ויש כאן אות מ"ם מיותרת, הֲרֵי שכתבה התורה בפרשת מוספי חג הסוכות אותיות מ"ם יו"ד מ"ם מיותרות, הֲרֵי כָּאן בצירוף האותיות, תיבת מַיִם, מִכָּאן רָמְז לְמצות נִיסּוּךְ הַמַּיִם מִן הַתּוֹרָה. וממצוה זו הבאה לרצות על המים, למד רבי יהודה בן בתירה שיש גם להזכיר גבורות גשמים בחג. שואלת הגמרא: וּמַאי שְׁנָא בַּשֵּׁנִי דְּנָקֵט – מדוע נקט רבי יהודה בן בתירה שמתחילים להזכיר מהיום השני. מבארת הגמרא: כיון דְּכִי רְמִיזִי לְהוּ בִּקְרָא בַּשֵּׁנִי הוּא דְּרְמִיזִי – שהיתור הראשון בפסוקים נכתב ביום השני, הִלְכָּךְ בַּשֵּׁנִי מַדְכְּרִינָן – מתחילים להזכיר.
שנינו בברייתא: רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, בַּשִּׁשִּׁי בָּחַג הוּא מַזְכִּיר. מבארת הגמרא: רבי עקיבא למד את דינו מכך שֶׁנֶּאֱמַר בְּקרבנות של היום השִׁשִּׁי 'וּנְסָכֶיהָ' בלשון רבים, ויש לדרוש שבְּשְׁנֵי נִיסּוּכִין הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אֶחָד נִיסּוּךְ הַמַּיִם וְאֶחָד נִיסּוּךְ הַיַּיִן. וכיון שמצאנו ביום השישי מקור לניסוך המים [שבא לרצות על המים כדלעיל], לכך מתחילים להזכיר גשמים ביום זה. שואלת הגמרא: וְאִימָּא תַּרְוַיְיהוּ דְּחַמְרָא – שמא נאמר שכוונת התורה להוסיף ולנסך על קרבן התמיד כמות כפולה של יין מזו שבכל יום, ומנין לנו לחדש מכאן מצות ניסוך המים. מתרצת הגמרא: רבי עקיבא סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה, דְּאָמַר רְמִיזִי מָיָא – שנרמז בפסוקים של חג הסוכות מ"ם יו"ד מ"ם לניסוך המים, ולכך סבר שהריבוי בתיבת 'ונסכיה' בא להוסיף ניסוך המים.

מקשה הגמרא: **אי סָבַר לָהּ** – אם הוא סובר כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה, שמצות ניסוך המים נלמדת מהיתור של האותיות 'מים', **נַיְמָא כְּוָותֵיהּ** – יאמר כמותו שמתחילים להזכיר גבורות גשמים כבר ביום השני של סוכות, ומדוע סובר שמתחילים להזכיר רק ביום השישי. מתרצת הגמרא: **קָסָבַר רַבִּי עֲקִיבָא, כִּי כְּתִיב נִיסּוּךְ יְתֵירָא כַּשֵּׁשִׁי הוּא דִּכְתִיב** – הפסוק שנאמר בו לשון ניסוך מיותר, נאמר ביום השישי, ואילו הרמז מהאותיות 'מים' אינו אלא גילוי לברר שאותו ניסוך הוא מים ולא יין, ולכך סבר שתחילת זמן הזכרת גשמים הוא ביום השישי.

הגמרא מביאה מקור נוסף למצות ניסוך המים: **תַּנְיָא, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר,** נאמר בפרשת התמיד (במדבר כח ז) 'וְנִסְכּוֹ רְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד, בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר לַה'', ולשון נסך נכפל בפסוק זה 'הסך נסך', ומכך למדנו שבִּשְׁנֵי נִיסּוּכִין הַכָּתוּב מְדַבֵּר, **אֶחָד נִיסּוּךְ הַמַּיִם** בחג הסוכות, **וְאֶחָד נִיסּוּךְ הַיַּיִן** בהקרבת התמיד בכל יום. שואלת הגמרא: **אִימָּא תַּרְוַיְיהוּ דְּחַמְרָא** – שמא בא הכתוב לומר שצריך שני ניסוכין של יין. משיבה הגמרא: **אִם כֵּן לִיכְתּוֹב קְרָא אוֹ 'הַסֵּךְ הַסֵּךְ' אוֹ 'נֶסֶךְ נֶסֶךְ'**, בלשון שוה, **מַאי 'הַסֵּךְ נֶסֶךְ'** – מדוע כתבה זאת התורה בשתי לשונות שונות, **שָׁמַעְתְּ מִינָּהּ חַד דְּמַיָּא וְחַד דְּחַמְרָא** – שניסוך אחד הוא במים וניסוך אחד ביין.

התבאר בברייתא לעיל (ב:) שזמן תחילת הזכרת גשמים הוא ביום בו נרמזה בתורה מצות ניסוך המים. הגמרא מבינה מכך שגם ניסוך המים עצמו אינו נוהג אלא מהיום בו הוזכרה מצותו בתורה. מקשה הגמרא: **אֶלָּא הָא דְּתַנֵּן** – מה ששנינו במסכת סוכה (מב:) **נִיסּוּךְ הַמַּיִם** נוהג **כָּל שִׁבְעָה** ימים של חג הסוכות, **מַנִּי** – כדעת איזה תנא נשנתה משנה זו, **אִי כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** שאמר שזמן הזכרת גשמים הוא ביום השביעי, ולמד זאת ממצות ניסוך המים הנוהגת לדעתו רק ביום זה, **נַיְמָא חַד יוֹמָא** – היה למשנה לומר שמנסכים רק יום אחד. **אִי כְּרַבִּי עֲקִיבָא** הסובר שמתחילים להזכיר מהיום השישי, ומשום שלמד את מקור מצות ניסוך המים מפרשת הקרבנות של יום זה, **תְּרֵי יוֹמֵי** – היה למשנה לכתוב שמנסכים שני ימים, והיינו ביום השישי וביום שאחריו. **וְאִי כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה** שדרש מהיתור של אותיות 'מים', שבשני של חג הוא מזכיר, **שִׁיתָּא יוֹמֵי** – המשנה היתה צריכה לומר שמנסכים את המים שישה ימים, והיינו מהיום השני עד היום השביעי. ואם כן קשה כדעת איזה תנא נשנתה משנה זו.

מתרצת הגמרא: **לְעוֹלָם** משנה זו **כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה הִיא,** שאמר שזמן הזכרת גשמים הוא מהיום השני, ולכך אף ניסוך המים מתחיל מהיום השני, **וּסְבִירָא לֵיהּ** – וסובר **כְּרַבִּי יְהוּדָה דְּמַתְנִיתִין, דְּתַנֵּן** (שם מח:) **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּלוֹג הָיָה מְנַסֵּךְ כָּל שְׁמוֹנָה,** ואף בשמיני עצרת, וסובר כמותו רק לענין זה שניסוך המים נוהג בשמיני עצרת אבל לא לענין שינהג שמונה ימים, **וּמַפִּיק רֵאשׁוֹן וּמְעַיֵּיל שְׁמִינִי** – ומוציא את היום הראשון מכלל מצות ניסוך המים ומכניס תחתיו את היום השמיני, ומה ששנינו בדברי תנא קמא 'ניסוך המים כל שבעה', היינו מהיום השני עד היום השמיני.

מקשה הגמרא: **וּמַאי שְׁנָא** – במה שונה יום **רִאשׁוֹן** של סוכות **דְּלָא** – שלא נוהג בו ניסוך המים, משום **דְּכִי רְמִיזִי מַיִם כַּשֵּׁנִי הוּא דְּרְמִיזִי** – האות הראשונה מן האותיות מי"ם שבאו לרמז על ניסוך המים, נכתבה בפרשת קרבנות היום השני, ביום **הַשְּׁמִינִי נַמִּי** – גם כן אין לנסך, שהרי **כִּי רְמִיזִי מַיִם בְּיוֹם שְׁבִיעִי הוּא דְּרְמִיזִי** – האות האחרונה מהאותיות מי"ם נכתבה ביום השביעי. ואם כן חוזרת הקושיא למקומה כדעת מי סוברת המשנה שאמרה שניסוך המים נוהג כל שבעה.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** לעולם משנה זו **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִיא,** שאמר שזמן הזכרת גשמים הוא משעת הנחת הלולב, **וְנִיסּוּךְ הַמַּיִם** שנוהג **כָּל שִׁבְעָה, הִלְכְתָא גְּמִירִי לַהּ** – הלכה למשה מסיני היא, **דְּאָמַר רַבִּי אַמִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי נְחוּנְיָא אִישׁ בִּקְעַת בֵּית חוֹרְתָן,** דין **עֲשָׂר נְטִיעוֹת** הנטועים בשטח של בית סאה, שמותר לחרוש את השדה בו נטועים עד ערב ראש השנה של שנה שביעית, וכן מצות **עֲרָבָה** שהיו הכהנים נוטלים בבית המקדש ומקיפים בה את המזבח, ומצות **נִיסּוּךְ הַמַּיִם** וזמנה, **הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי הִם.**

הגמרא חוזרת לבאר את הברייתא שהובאה לעיל (ב:). שנינו בברייתא: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּיבָה בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג, הָאַחֲרוֹן** – המתפלל מוסף **מַזְכִּיר, וְהָרִאשׁוֹן** – המתפלל שחרית **אֵינוֹ מַזְכִּיר. בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, הָרִאשׁוֹן מַזְכִּיר וְהָאַחֲרוֹן אֵינוֹ מַזְכִּיר.** שואלת הגמרא: **הֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** – לאיזה רבי יהושע נתכוון רבי יהודה באמרו דין זה משמו, **אִילֵימָא** – אם נאמר שנתכוון **לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּמַתְנִיתִין** – של משנתינו, **הָא אָמַר בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג הוּא מַזְכִּיר,** ומכך שסתם דבריו נראה שמתחילים להזכיר לדעתו כבר מתפילת שחרית. **אֶלָּא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דִּבְרַיְיתָא** – המובא בתחילת אותה ברייתא, **הָאָמַר** שמתחילים להזכיר גשמים **מִשְּׁעַת הֲנָחָתוֹ** של הלולב, והיינו ביום שביעי של חג ולא מהיום השמיני כמבואר כאן. **וְתוּ** – ועוד יש להקשות על ברייתא נוספת, **הָא דְּתַנְיָא רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם בֶּן בְּתֵירָה, הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּיבָה בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג, הָאַחֲרוֹן מַזְכִּיר** והראשון אינו מזכיר, **הֵי בֶּן בְּתֵירָה** – לאיזה מבניו של בתירה נתכוון רבי יהודה באמרו דין זה משמו, **אִילֵימָא** – אם נאמר שלרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה, **הָא אָמַר** בברייתא לעיל (ב:) **בַּשֵּׁנִי בַּחַג הוּא מַזְכִּיר,** ולא רק ביום טוב האחרון כמבואר כאן.

משיבה הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, תְּהֵא בְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן בְּתֵירָה,** כלומר הן רבי יהושע של הברייתא הראשונה והן בן בתירא של ברייתא זו הכוונה לתנא רבי יהושע בן בתירה, אלא **דּוּמְנִין דְּקָרֵי לֵיהּ בִּשְׁמֵיהּ** – פעמים שרבי יהודה קרא לו בשמו 'רבי יהושע' [כמובא בברייתא הראשונה], **וְזִימְנִין דְּקָרֵי לֵיהּ בִּשְׁמֵיהּ דְּאַבָּא** – פעמים שקרא לו בשם אביו 'בן בתירה' [כמובא בברייתא השניה], **וְהָא** – מה שקרא לו בשם אביו ולא בשמו, הוא **מִקַּמֵּי דְּלִיסְמְכוּהוּ** – קודם שסמכוהו לדיינות ולא היה חשוב כל כך, **וְהָא** – ומה שקרא לו בשמו, הוא **לְבָתַר דְּלִיסְמְכוּהוּ** – לאחר שסמכוהו.

הגמרא מביאה ברייתא בענין הזכרת שבחו של מקום בהורדת טל והשבת רוחות: **תָּנָא** בברייתא, **בְּטַל וּבְרוּחוֹת לֹא חַיְּיבוּ חֲכָמִים לְהַזְכִּיר** – לא חייבוהו חכמים להזכיר בתפילה 'משיב הרוח ומוריד הטל', **וְאִם בָּא** [ואם חפץ] **לְהַזְכִּיר, מַזְכִּיר** – רשאי להזכיר. שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מדוע אכן לא חייבו חכמים להזכירם. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, לְפִי שֶׁהַטַּל וְהָרוּחוֹת אֵין נֶעֱצָרִין** לעולם בכל ימות השנה, שבלעדיהם אין העולם מתקיים, אבל גשמים שעונתם רק בימות החורף, תיקנו חכמים להזכיר בזמנם.

שואלת הגמרא: **וְטַל מְנָלָן דְּלֹא מִיעַצַּר** – מהו המקור לכך שטל לא נעצר כל ימות השנה. משיבה הגמרא: **דִּכְתִיב** (מלכים א' יז א) 'וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי מֵתֹשְׁבֵי גִלְעָד אֶל אַחְאָב, חַי ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו, אִם יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל וּמָטָר כִּי אִם לְפִי דְּבָרִי', שאליהו נשבע לאחאב שמחמת שהוא עושה הרע בעיני ה' לא ירד טל ומטר רק על פי ציוויו, **וּכְתִיב** לאחר שנתקיימו דברי אליהו והיתה בצורת, שאמר ה' לאליהו (שם יח א) 'לֵךְ הֵרָאֶה אֶל אַחְאָב, וְאֶתְּנָה מָטָר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה' – ואמור לו שמעתה הגשם ישוב לירד, **וְאִילּוּ טַל לֹא קָאָמַר לֵיהּ** שישוב לירד, **מַאי טַעְמָא** – מדוע לא הזכיר אף טל, **מִשּׁוּם**

כל העוסק בתורת קרבנות כאילו הקריב קרבנות, אלא שיש בזה המעלה על עבודת הקרבנות כפשוטם, שיכול ללמוד תורת הקרבנות גם בלילה וגם בחו"ל.

ממאמר שבת פרשת וישלח, ה'תשמ"ה

רש"י

אי סבר לה כרבי יהודה לימא כרבי יהודה — שיזכיר בשני. **ניסוך יתירא בששי כתיב** — בלומר "ונסכיה" דמרבי תרי ניסוכין כתיב בששי, להכי אמר בששי מתחיל להזכיר. ואדני מ"ם יו"ד מ"ם — מים, דלא מצינו למימר תרוייהו דיין. **או הסך הסך או נסך נסך** — מדשני קרא בדיבוריה — שמע מינה תרתי. **אי רבי עקיבא תרי יומי הוו** — ותו לא, דהא אמר "ונסכיה" דהיינו בששי מרבה ניסוך המים.

וסבר לה כרבי יהודה דמתניתין — דאמר: בלוג הוה מנסך כל שמנה, לא סבר כוותיה במה דאמר כל שמונה מנסך, אלא במה דאמר בשמיני מנסך. וכיון דבשמיני מנסך — משכחת לה לרבי יהודה [בן בתירה] דאמר: בשני מתחילין לניסוך המים כל שבעה. **דמפיק ראשון ומעייל שמיני** — משיב בעל הגמרא: מי מצי אמר רבי יהודה דבשמיני מנסך? **מאי שנא** — דקאמר דבראשון אינו מזכיר, דכי רמיזי מיא — בשני הוא דרמיזי, דמ"ונסכיהם" מרבה ניסוך המים, שמיני נמי, מי מצי אמר דמנסך? הא שביעי אמר רחמנא, דמ"ם יו"ד מ"ם מים כתיב בשביעי, דסיום קראי דניסוך המים בשביעי כתיב "במשפטם", ולא בשמיני. **אלא ר' יהושע היא** — דאמר משעת הנחתו [דהיינו בשביעי] מזכיר, ואף על פי כן סבר דניסוך המים כל שבעה, דגמרא גמיר לה הלכה למשה מסיני דניסוך המים כל שבעה. ודאי כרבי אליעזר אתי שפיר. אבל כרבי יהודה בן בתירה וכרבי עקיבא לא מיתוקמא, אלא להכי לא מוקי לה כר' אליעזר — דהא לא מיבעי אי ר' אליעזר סבירא ליה הכי, דודאי לרבי אליעזר אתי שפיר. והא דקא מוקים כר' יהושע — רבותא קמשמע לן. אבל כרבי יהודה בן בתירה וכרבי עקיבא — לא מיתוקמא. דרבי יהודה יליף מונאמר בשני "ונסכיהם" כו' אלמא דסבר דניסוך המים לא הוו אלא ששה ימים, דאיהו לא מפיק ראשון ומעייל שמיני. משום הני פירכא דפריך לעיל — לא אתי כרבי יהודה. ורבי עקיבא יליף מ"נסכיה" שנאמר בששי, אלמא דסבר דניסוך המים לא הוו אלא תרי יומי, אבל כרבי יהושע מיתוקמא. לפיכך אין מזכירין אלא ביום טוב האחרון, דגשמים בחג סימן קללה, אבל ניסוך המים — הוי כל שבעה, דגמרא גמיר לה. **עשר נטיעות** — המפוזרות בתוך בית סאה חורשין כל בית סאה ערב שביעית עד ראש השנה. אף על גב דשאר שדות אין חורשין לפני שביעית שלשים יום — זה חורשין, דדואיל אם אין חורשין סביבן — מפסידין. **וניסוך המים** — כל שבעה. **ר' יהודה אומר משום רבי יהושע העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג כו'** — כעין אמר מר הוא, בלומר: אמרינן לעיל ר' יהודה אומר. **הי רבי יהושע אילימא רבי יהושע דמתניתין מיום טוב האחרון הוא מזכיר** — דראשון נמי, המתפלל תפלת יוצר מזכיר. ואילו הכא תני: הראשון אינו מזכיר. **האמר משעת הנחתו** — דהיינו בשביעי. והכא קתני יום טוב האחרון של חג, דהיינו בשמיני. **ותו הא דתניא** — במכילתא אחריתי: ר' יהודה אומר משום בן בתירה: העובר לפני התיבה ביום טוב אחרון של חג — האחרון מזכיר, הראשון אינו מזכיר. **(אלא) אטר רב נחמן בר יצחק תהא** — תרוייהו, הא דבעית הי

תוספות

אי רבי יהודה בן בתירה – דאמר בשני בחג הוא מזכיר – שית יומי הוו, אם כן לא יהיה הניסוך כי אם ששה ימים.

עשר נטיעות – פירש רש"י: נטיעות מפוזרות בבית סאה חורש כל בית סאה בשבילן, דכל נטיעה יונקת. ודווקא מבית סאה היה צריך להם יכול לחרוש עד ראש השנה של שביעית, דהוו שפיר אוקמי – אילנא שרי. אבל יותר מבית סאה – אינו חורש אלא כדי צורכן. דהואיל ומפוזרות ביותר מבית סאה – קיימי שפיר. ובפחות מיכן למה קיימי, וליעקר קיימי. ודוקא נטיעות אמר דחורשין בשבילן עד ראש השנה, אבל אילנות – אסור דאורייתא כל אלול, ומדרבנן פסח ועצרת תקון. בשדה הלבן עד פסח – מותר, אבל מפסח ולהלן – אסור. ושדה אילן, עד עצרת – מותר, מכאן ואילך – אסור.

ערבה שמקיפין את המזבח, וניסוך המים – הלכה למשה מסיני כולהו.

ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד – לכך נקרא "מתושבי גלעד" לפי שהרגו ישראל אנשי יבש גלעד על מעשה פילגש בגבעה, ולא נשאר ביבש גלעד כי אם מעט אנשים מן המיושבים בעיר, כי כל השאר היו עם אספסוף. לכך מעיד כי אליהו מן התושבים. כך שמעתי מהרב ר' יצחק טרוט"י משם הרב ר' יצחק בן הרב יצחק ממלאון.

בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר – "משיב הרוח ומוריד הטל" כו' לפיכך אין קפידא לומר "מוריד הטל" אפילו בימות החמה, אך שלא יאמר מוריד הגשם. והכי הלכתא. ואם לא אמר בימות הגשמים כי אם "מוריד הגשם" ודילג "משיב הרוח ומוריד הטל" – אין מחזירין.

ואילו טל לא מיעצר – ומשום הכי נראה דגבי גדעון (שופטים ו) כשאמר "על הארץ יהיה טל ועל הגיזה יהיה חורב" כתיב "ויעש כן", אבל כשאמר "על הארץ יהיה חורב ועל הגזה יהיה טל" כתיב "ויהי כן" כלומר: דעל הגיזה היה הטל, אבל לא כתיב "ויעש כן", משמע דעל הארץ היה טל, דטל לא מיעצר. עד כאן בנוסח שלפני. ועוד מצאתי: כשאמרו "על כל הארץ יהיה טל" כתיב "ויעש אלהים כן" וכשאמר טל יהיה על הגיזה לבדה ועל כל הארץ יהיה חרב כתיב "ויהי כן" ולא הזכיר בזה השם יתברך, וטעמו אשר אומר כי הוא זה, כי אין השם יתברך מזכיר שמו על הרעה. כי אם יהיה חורב על כל הארץ היתה רעת יושבי בה, וכתיב (שמות כ) "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך". אבל כשאמר "על כל הארץ יהיה טל" כתיב "ויעש אלהים". וכדומה לזה (בראשית א) "ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה" וגבי חשך לא הזכיר השם יתברך. וכן בחמשה דברות אחרונות (שמות כ) מ"לא תרצח" ואילך לא הזכיר השם יתברך – הכל הולך אל מקום אחד. משל למלך שבנה דירה נאה והניח לצייר מגינו לפני כל חדרי הבית, זולתי בית הכסא, מקום הטינוף.

בימות

אִי סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה, נֵימָא כְּוָותֵיהּ! קָסָבַר רַבִּי עֲקִיבָא כִּי כְּתִיב נִיסּוּךְ יְתֵירָא, בַּשִּׁשִּׁי הוּא דִּכְתִיב. תַּנְיָא: רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: "בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר לַה'". בִּשְׁנֵי נִיסּוּכִין הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אֶחָד נִיסּוּךְ הַמַּיִם וְאֶחָד נִיסּוּךְ הַיָּיִן". אֵימָא תַּרְוַיְיהוּ דְּחַמְרָא! אִם כֵּן, לִכְתּוֹב קְרָא אוֹ הַסֵּךְ, הַסֵּךְ אוֹ נַסֵּךְ נֶסֶךְ. מַאי הַסֵּךְ נֶסֶךְ? שָׁמְעַתְּ מִינַּהּ: חַד דְּמַיָּא וְחַד דְּחַמְרָא. אֶלָּא הָא דִּתְנַן: "נִיסּוּךְ הַמַּיִם כָּל שִׁבְעָה". מַנִּי? אִי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, נֵימָא חַד יוֹמָא. אִי רַבִּי עֲקִיבָא, תְּרֵי יוֹמֵי. אִי רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה, שִׁיתָּא יוֹמֵי! לְעוֹלָם רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה הִיא, וּסְבִירָא לֵיהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה דְּמַתְנִיתִין. דִּתְנַן: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּלוֹג הָיָה מְנַסֵּךְ כָּל שְׁמוֹנָה. וּמַפִּיק רִאשׁוֹן וּמְעַיֵּיל שְׁמִינִי. וּמַאי שְׁנָא רִאשׁוֹן דְּלָא? דְּכִי רְמִיזִי מַיִם, בַּשֵּׁנִי הוּא דִּרְמִיזִי? שְׁמִינִי נַמִּי, כִּי רְמִיזִי מַיִם, בַּשְּׁבִיעִי הוּא דִּרְמִיזִי! אֶלָּא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִיא, וְנִיסּוּךְ הַמַּיִם כָּל שִׁבְעָה הִלְכְתָא גְּמִירִי לָהּ. דְּאָמַר רַבִּי אַמִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי נְחוּנְיָא אִישׁ בִּקְעַת בֵּית חוֹרְתָּן: עֶשֶׂר נְטִיעוֹת, עֲרָבָה, וְנִיסּוּךְ הַמַּיִם הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּיבָה בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג - הָאַחֲרוֹן מְזַכִּיר; הָרִאשׁוֹן אֵינוֹ מְזַכִּיר. בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, הָרִאשׁוֹן מְזַכִּיר; הָאַחֲרוֹן אֵינוֹ מְזַכִּיר. הֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ? אִילֵימָא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּמַתְנִיתִין, הָא אָמַר בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג הוּא מְזַכִּיר. אֶלָּא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּבָרֵיהּ? הָאָמַר: "מִשְּׁעַת הַנָּחָתוֹ"! וְתוּ, הָא דְּתַנְיָא: "רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם בֶּן בְּתֵירָה: הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּיבָה בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג - הָאַחֲרוֹן מְזַכִּיר". הֵי בֶּן בְּתֵירָה? אִילֵימָא רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה, הָא אָמַר: "בַּשֵּׁנִי בֶּחָג הוּא מְזַכִּיר"! אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: תְּהֵא בְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן בְּתֵירָה. זִמְנִין דְּקָרֵי לֵיהּ בִּשְׁמֵיהּ וְזִימְנִין דְּקָרֵי לֵיהּ בִּשְׁמֵיהּ דְּאַבָּא. וְהָא מִקַּמֵּי דִּלִיסְמְכוּהוּ, וְהָא לְבָתַר דִּלִיסְמְכוּהוּ. תָּנָא: בְּטֵל וּבְרוּחוֹת לֹא חִיְּיבוּ חֲכָמִים לְהַזְכִּיר, וְאִם בָּא לְהַזְכִּיר, מַזְכִּיר. מַאי טַעְמָא? אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: לְפִי שֶׁאֵין נֶעֱצָרִין. וְטַל מְנָלַן דְּלָא מִיעַצַּר? דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר אֵלֵיהוּ הַתִּשְׁבִּי, מִתֹּשְׁבֵי גִלְעָד, אֶל אַחְאָב: חַי ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו, אִם יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל וּמָטָר כִּי אִם לְפִי דְבָרִי". וּכְתִיב: "לֵךְ הֵרָאֵה אֶל אַחְאָב, וְאֶתְּנָה מָטָר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה". וְאִילּוּ טַל, לֹא קָאָמַר לֵיהּ. מַאי טַעְמָא? מִשּׁוּם

דלא

ר' יהושע, והא דבעית הי בן בתירה — ר' יהושע בן בתירה היא. דהאי דקאמר רבי יהודה לעיל משום ר' יהושע, והדר קאמר משום בן בתירה — תהא תרוייהו רבי יהושע בן בתירה, ולא קשיא: זמנין קרו ליה בשמיה דאבוה בן בתירה, וזמנין דקרו ליה בשמיה דידיה — ר' יהושע. **מקמי דליסמכוהו** — לא הוה חשוב, וקרו ליה בשמיה דאבוה. והאי דקרו ליה בשמיה דנפשיה, ר' יהושע — היינו לבתר דסמכוהו. **בטל וברוחות** — "משיב הרוח ומוריד הטל" לא חייבוהו חכמים להזכיר, אפילו בימות הגשמים. **לפי שאינן נעצרין** — שאלמלא הן אין העולם מתקיים. והאי דאמרינן בתפלה "משיב הרוח ומוריד הגשם" — לאו משום חיוב אלא חוק גשם הוא מזכיר, דטל ורוחות מועילות לארץ לתקנה ולנגבה, כדבסמוך: זיקא דבתר מיטרא כמיטרא. **ואילו טל לא קאמר** — ואתנה טל ומטר, אלא מטר בלבד.

ולא

תענית. פרק ראשון – מאימתי דף ג עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

בימות החמה אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו מוריד הגשם מחזירין אותו – אבל אם דילג, שלא אמר לא גשם ולא טל – אין מחזירין. ובימות הגשמים, לא אמר "משיב הרוח" – אין מחזירין אותו, לא אמר "מוריד הגשם" – מחזירין אותו. אכן, אם אמר "מוריד הטל" בימות הגשמים – אין מחזירין, ואם ספק אם הזכיר אם לאו, אם אינו זכור שלא אמר שום דבר בימות הגשמים – כל שלשים יום חוזקה מה שהוא למוד הוא אומר, ומחזירין מספק כל שלשים יום. וכן "זכרנו" "ומי כמוך", וּבְכתוב לחיים" שאומרים מן הכסה עד יום הכפורים – מספק מחזירין. ירושלמי בשם רבי חנינא: היה שייך בגשם והזכיר טל – אין מחזירין אותו, בטל והזכיר של גשמים – מחזירין אותו. והתניא: בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר, ואם בא להזכיר מזכיר! לא דמי ההוא דמצלי ומיקל לההוא דלא מצלי ולא מיקל. ומפרש רבינו נתנאל: טוב כשאינו מזכיר לא גשם ולא טל מכשהוא מזכיר גשם, לפי שהגשמים סימן קללה בימות החמה. היה שייך בטל לא הזכיר לא טל ולא גשם – אין מחזירין אותו. והדין להפך ב"מוריד הגשם", דאמר בירושלמי: בגשם והזכיר של טל – אין מחזירין אותו. והתניא: אם לא שאל בברכת השנים, או שלא אמר גבורות גשמים מחזירין! בההוא דלא הזכיר כלל לא טל ולא מטר. ומשם הרב רבנו מאיר: שאין לומר בימות החמה "משיב הרוח" דהא אמר רבי חנינא בימות החמה אמר "משיב הרוח" – אין מחזירין אותו, מכלל דלכתחילה אין לאומרו. ומשום הכי אמר הרב רבינו יצחק בשם אביו זקנו: לעולם, בין בימות החמה בין בימות הגשמים "מוריד הטל". דלעולם לא אתי לידי ספק אמר ספק לא אמר. והיכא דלא מזכיר בגבורות – מזכיר בשומע תפלה. דהכי קאמר בירושלמי: ומה שאלה שהיא מדוחק – אומר בשומע תפלה, הזכרה שהיא מרווח – לא כל שכן? וכי היכי דשואלין בשומע תפלה – הוא מזכיר בשומע תפלה. ואפילו הזכיר קודם שומע תפלה – אינו אומר עד שיגיע לש"ת. והיכא דלא אמר בשומע תפלה, אי נזכר קודם שעקר רגליו – חוזר לשומע תפלה. ואי לא – חוזר לראש, בין לא אמר "מוריד הגשם" ובין לא אמר "ותן טל ומטר" (ומחזירין). וכן הפֶּסֶק והני מילי – ביחיד, אבל שליח צבור – פסק רבינו יהודה דאין מחזירין, לפי דאין מחזירין שליח צבור אלא משום שלשה דברים: מתחיית המתים, ומבונה ירושלים, ומברכת ולמלשינים, משום דנראה כבופר. שמעתי מפי רבי שלמה: לא דמי מצלי ומיקל למאן דלא מצלי ולא מיקל, פירוש: מיקל – כמו מקלל. כלומר: שאין מחזירין אם לא אמר "ותן טל ומטר". **הא** בחרפי – פירוש: הא דאמר נעצרים – היינו בחריפי, כלומר בפירות המתבכרות וכו'. אבל באפלי, במאוחרות – לא מיעצרי.

רוחות ארוחות לא קשיא הא ברוח וכו' – והוא הדין דמצי לשנויי הא בחריפי הא באפלי, אלא שפיר קא משני ליה: הא ברוח מצויה וכו'. **שניות** למטר – שניות במעלה, כדאמרי אינשי משנה למלך.

הא דאתא ניחא – פירוש: כשיורדות בנחת – חשובה, כאן ברזיא – כלומר בחוזק, ואז אינה טובה. **גילהי** דליליא – פירוש: זריחת הלילה, שקורין ***לנישו"ר בלע"ז. **ושמשא** דביני קרחי – פירוש: כמו דבר קרחה, שמכאן ומכאן יורדין הגשמים והשמש זורח באמצע, זה דשמש לא מעלי.

עורפילא

דְּלָא מִיעֲצַר. וְכִי מֵאַחַר דְּלָא מִיעֲצַר, אֵלִיהוּ אִשְׁתַּבּוּעֵי לָמָּה לֵיהּ? הָכִי קָאָמַר לֵיהּ: "אֲפִילּוּ טַל דִּבְרָכָה נַמִּי לָא אָתֵי". וְלִיהַדְּרֵיהּ לְטַל דִּבְרָכָה! מִשּׁוּם דְּלָא מִינְּבְרָא מִילְּתָא. אֶלָּא רוּחוֹת מְנָא לָן דְּלָא מִיעַצְּרִי? אֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: דַּאֲמַר קְרָא: "כִּי כְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם פֵּרַשְׂתִּי אֶתְכֶם, נְאֻם ה'". מַאי קָאָמַר לְהוּ? אִילֵימָא הָכִי קָאָמַר לְהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: "דִּבְדִרְתִּינְכוּ בְּאַרְבַּע רוּחֵי דְּעָלְמָא", אִי הָכִי, "כְּאַרְבַּע"? "בְּאַרְבַּע" מִיבָּעֵי לֵיהּ! אֶלָּא הָכִי קָאָמַר: "כְּשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָם בְּלֹא רוּחוֹת, כָּךְ אִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָם בְּלֹא יִשְׂרָאֵל". אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: הִלְכָּךְ, בִּימוֹת הַחַמָּה אָמַר: "מַשִּׁיב הָרוּחַ", אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. אָמַר: "מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם", מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים לֹא אָמַר: "מַשִּׁיב הָרוּחַ", אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. לֹא אָמַר: "מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם", מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. וְלֹא עוֹד אֶלָּא אֲפִילּוּ אָמַר: "מַעֲבִיר הָרוּחַ וּמַפְרִיחַ הַטַּל", אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. תָּנָא: בְּעָבִים וּבְרוּחוֹת לֹא חִיְּיבוּ חֲכָמִים לְהַזְכִּיר, וְאִם בָּא לְהַזְכִּיר, מַזְכִּיר". מַאי טַעְמָא? מִשּׁוּם דְּלָא מִיעַצְּרִי. וְלָא מִיעַצְּרִי? וְהָתְנֵי רַב יוֹסֵף: "וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם" מִן הֶעָבִים וּמִן הָרוּחוֹת. אַתָּה אוֹמֵר מִן הֶעָבִים וּמִן הָרוּחוֹת. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא מִן הַמָּטָר? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "וְלֹא יִהְיֶה מָטָר", הֲרֵי מָטָר אָמוּר. הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים 'וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם'? מִן הֶעָבִים וּמִן הָרוּחוֹת. קַשְׁיָא רוּחוֹת אַרוּחוֹת; קַשְׁיָא עָבִים אַעֲבִים! עָבִים אַעֲבִים לָא קַשְׁיָא. הָא בְּחָרְפֵּי, הָא בְּאַפְלֵי. רוּחוֹת אַרוּחוֹת לָא קַשְׁיָא. הָא בְּרוּחַ מְצוּיָה, הָא בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה. רוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה חַזְיָא לְבֵידְרֵי? אֶפְשָׁר בְּנַפְוָותָא. תָּנָא: הֶעָבִים וְהָרוּחוֹת שְׁנִיּוֹת לְמָטָר. הֵיכִי דָּמֵי? אֲמַר עוּלָּא וְאִיתֵימָא רַב יְהוּדָה: דְּבָתַר מִיטְרָא. רַב יְהוּדָה: זִיקָא דְּבָתַר מִיטְרָא כְּמִיטְרָא. עֵיבָא דְּבָתַר מִיטְרָא כְּמִיטְרָא. שִׁימְשָׁא דְּבָתַר מִיטְרָא כִּתְרֵי מִטְרֵי. לְמַעוּטֵי מַאי? לְמַעוּטֵי גִּילְהֵי דְּלִילְיָא, וְשַׁמְשָׁא דְּבֵינֵי קָרְחֵי. אֲמַר רָבָא: מַעֲלֵי תַּלְגָּא לְטוּרֵי כְּחַמְשָׁה מִטְרֵי לְאַרְעָא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לַשֶּׁלֶג יֹאמַר, הֱוֵא אָרֶץ, וְגֶשֶׁם מָטָר, וְגֶשֶׁם מִטְרוֹת עֻזּוֹ". וַאֲמַר רָבָא: תַּלְגָּא לְטוּרֵי; מִטְרָא רַזְיָא לְאִילָנֵי; מִטְרָא נִיחָא לְפֵירֵי;

עורפילא

ולא מיעצר — לעולם, אפילו באותן שנים. **אישתבועי למה ליה** — "אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי" — הא לא נעצר. **אפילו טל דברכה** — שיצמיח שום צמח. **וליהדרייה לטל דברכה** — ולימא: ואתנה טל ומטר. **דלא מינברא מילתא** — דהא טל הוה מעיקרא, ולא היה אחאב הרשע מודה בחזירה דטל של ברכה, דאי הוה אומר ואתנה טל ומטר — היה אחאב מקנטרו ואומר לו שלא נעצר. **אלא דמכניפנא לכו מארבע רוחי עלמא** — לא גרסינן. דהא "פרשתי אתכם" כתיב בקרא. ואיכא למימר דגרס ליה, והכי משתמע קרא: כי מארבע רוחות השמים שפרשתי אתכם — משם אקבצכם. ואריכות לשון בעלמא הוא, דלא כתיב קיבוץ בקרא. **כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות** — שלא יתקיים מרוב הבל וחמימות. **בלא ישראל** — שאין העולם מתקיים אלא בשביל ישראל. והכי אמר קרא: כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם לרוחות העולם, כדי שיתקיים. שנאמר (ירמיהו לג) "אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי". **בימות החמה** — מניסן עד החג. **משיב הרוח אין מחזירין אותו** — דבלאו הכי לא מיעצר. **מוריד הגשם מחזירין אותו** — דמיעצר. וכיון דבעא אמיטרא — לא התפלל תפלתו בהוגן, וחזור לראש הברכה, ואומרה בלא "מוריד הגשם", לפי שהגשמים בקיץ סימן קללה הן, מפני הקציר. **מעביר הרוח** — שלא ינשב. **ומפריח הטל** — שלא ירד. **אין מחזירין אותו** — דלא מיעצרי. **בעבים** — מקשר עבים. **למימרא דלא מיעצרי** — לפיכך לא חייבוהו להזכיר. **בחרפי** — עבים בבירות, הבאים לפני המטר, אינן עצורות. **באפלי** — הבאות מאוחרות לאחר המטר, דשניות למטר הן, כדלקמן. ובהנהו כתיב "ועצר", וכיון דאין כולם נעצרות — לא חייבו להזכיר. **שאינה מצויה** — כתיב "ועצר", ואפילו הכי לא חייבוהו להזכיר, דסגי ליה במצויה, רוחות לא מצי לתרוצי הא בחרפי הא באפלי, דרוח בין במטר בין בלא מטר לא מיעצר, כגון רוח מצויה. **רוח שאינה מצויה נמי חויא לבי דרי** — לגורן, לזורות הקשין מן התבואה, ונחייב להזכיר. **אפשר בנפוותא** — *וו"ן בלע"ז, בנפה ובברה. **שניות** — במעט שמועילות במטר עצמו. **מאי היא** — אי זה עבים ורוחות קאמר דשניות למטר? **אמר עולא ואיתימא רב יהודה דבתר מיטרא** — עבים ורוחות שלאחר המטר. **זיקא** — לא גרסינן הכא. **יתן ה' את מטר ארצך אבק ועפר וגו'. זיקא דבתר מיטרא** — שהרוח מעלה אבק אחר הגשמים, ונדבק בתבואה. הכי גרסינן: **הא דאתא ניחא הא דאתא רזיא** — כשירד בנחת אינו מעלה אבק. **רזיא** — בכח. ולא גרסינן ואי בעית אימא הא והא כו', אלא הכי גרסינן: הא דמעלה אבק הא דלא מעלה אבק, והיינו דוך. **כמיטרא** — שניות למטר, כדקתני בתוספתא. **למעוטי מאי** — מאחר דכולהו כמיטרא, מאי קמעטינן דהוי בתריה, ולא הוי כמיטרא? **גילהי דליליא** — **אישלושטר"א בלע"ז. בגילהי הוה קאי במסכת (פסחים יג,א), ורוב גילהי בליליא שכיח. **וביומא שמשא דביני קרחי** — שבין העבים, שנראה במקום אחד אורה ובמקום אחר מעונן, בקרח שיש לו שערות במקום אחד וקרחה במקום אחר. **מעלי תלגא לטורי** — וכל שכן לבקעה, אלא הרים אין להם גשמים אלא שלג, שהגשמים יורדין למטה ואין ההר שותה מהן. ועוד, שלג שבעמקים נמס והולך מפני החום ששולט שם — כמים הוא, אבל בהרים קרוי שלג. **כחמשה מיטרי לארעא** — דהכי משמע קרא "כי לשלג יאמר הוא ארץ", כשיאמר לשלג הוה ארץ — הרי הוא כגשם מטר וגשם מטרות, והרי יש כאן חמשה. **מיטרא ניחא** — שיורד בנחת יפה לפירות התבואה.

עורפילא

דְּלֹא מִיעֲצַר – כיון שהטל לעולם אינו נעצר, ולכך לא אמר הקב"ה לאליהו שישוב לרדת, ומוכח שטל אינו נעצר לעולם.

מקשה הגמרא: **וְכִי מֵאַחַר דְּלֹא מִיעֲצַר, אֵלִיָּהוּ אִשְׁתַּבּוּעֵי לָמָּה לֵיהּ** – אם הטל אינו נעצר, מדוע אליהו הזכירו בשבועתו ואמר 'אם יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל וּמָטָר כִּי אִם לְפִי דְּבָרִי'. מתרצת הגמרא: **הָכִי קָאָמַר לֵיהּ** – כך היתה כוונתו של אליהו בהזכירו טל בשבועתו לאחאב, שלא רק שלא ירד מטר אלא **אֲפִילּוּ טַל דִּבְרָכָה נַמִּי לֹא אָתֵי** – שגם טל של ברכה שמצמיח צמחים לא ירד. ואף שטל לא נעצר לעולם, טל של ברכה נעצר. מקשה הגמרא: **וְלִיהַדְּרֵיהּ לְטַל דִּבְרָכָה** – כיון שנתבאר שאליהו גזר על טל של ברכה שיפסק, מדוע כששלח לאחאב בידי אליהו אמר 'ואתנה מטר' בלבד ולא הזכיר 'ואתנה טל ומטר', שאף טל של ברכה ישוב לירד. מתרצת הגמרא: **מִשּׁוּם דְּלֹא מִינְכְּרָא מִילְּתָא** – מפני שלא יהיה ניכר שה' החזירו, כיון שגם בעת עצירתו ירד טל שאינו של ברכה, ואילו אליהו היה אומר לאחאב שהקב"ה אמר שהטל ישוב לירד, היה מקנטרו ואומר לו שהוא כלל לא פסק, לכן אמר רק 'ואתנה מטר'.

הגמרא ממשיכה לבאר את דברי רבי חנינא. שואלת הגמרא: **(אֶלָּא) רוּחוֹת מְנָא לָן דְּלֹא מִיעֲצָרִי** – מהו המקור לכך שרוחות אינן נעצרות כל ימות השנה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דְּאָמַר קְרָא** (זכריה ב ו) 'כִּי כְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם פֵּרַשְׂתִּי אֶתְכֶם נְאֻם ה'". מבארת הגמרא: **מַאי קָאָמַר לְהוּ** – מה כוונת הקב"ה לומר בנבואה זו, **אִילֵימָא הָכִי קָאָמַר לְהוּ** – אם נאמר שכך נתכוון לומר **הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, דְּבַדַּרְתִּינְכוּ** – שפיזרתי אתכם **כְּאַרְבַּע רוּחֵי דְּעָלְמָא** – בארבע רוחות העולם, **אִי הָכִי,** מדוע אמר 'כְּאַרְבַּע רוּחוֹת', 'בְּאַרְבַּע רוּחוֹת' **מִיבָּעֵי לֵיהּ** – היה לו לומר. **אֶלָּא** ודאי **הָכִי קָאָמַר** – כך כוונת הקב"ה לומר לישראל, **כְּשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָם** להתקיים **בְּלֹא רוּחוֹת** המקררות את ההבל והחמימות שבו, **כָּךְ אִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָם** להתקיים **בְּלֹא יִשְׂרָאֵל,** ולכך פיזרם הקב"ה בכל ארבע רוחות העולם כדי שבזכותם העולם יתקיים. וכיון שהעולם אינו יכול להתקיים בלא רוחות, ודאי שאינן נעצרות לעולם.

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, הִלְכָּךְ – כיון שאין חיוב להזכיר בתפילה טל ורוחות, משום שאינם נעצרים, הדין הוא שבִּימוֹת הַחַמָּה [מפסח ועד חג הסוכות], אם **אָמַר** בתפילת שמונה עשרה 'מַשִּׁיב הָרוּחַ', **אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ** להתפלל בהשמטת 'משיב הרוח', כיון שהרוח לעולם אינה נעצרת אף בימות החמה. ואם **אָמַר** בימות החמה 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם', **מַחֲזִירִין אוֹתוֹ** לתחילת הברכה לאומרה שוב כהלכה בלא הזכרת גשמים, מפני שהגשמים בימות החמה סימן קללה הם. **וּבִימוֹת הַגְּשָׁמִים** [מחג הסוכות ועד פסח], אם **לֹא אָמַר** 'מַשִּׁיב הָרוּחַ', **אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ,** שהרי הרוח לעולם אינה נעצרת. ואם **לֹא אָמַר** 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם', **מַחֲזִירִין אוֹתוֹ** לומר 'משיב הרוח ומוריד הגשם', וחוזר לומר 'מכלכל חיים בחסד'. **וְלֹא עוֹד** – לא זו בלבד שאם לא הזכיר משיב הרוח אינו חוזר, **אֶלָּא אֲפִילּוּ אָמַר** 'מַעֲבִיר הָרוּחַ' שלא תנשב, 'וּמַפְרִיחַ הַטָּל' שלא ירד, **אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ,** כיון שאינם נעצרים לעולם ותפילתו לא מעלה ולא מורידה.

הגמרא מביאה ברייתא בענין הזכרת עננים ורוחות: **תָּנָא, בְּעָבִים וּבְרוּחוֹת** – הזכרת שבחו של מקום שמקשר עננים ומשיב הרוח **לֹא חִיְּבוּ חֲכָמִים לְהַזְכִּיר, וְאִם בָּא לְהַזְכִּיר מַזְכִּיר.** מבארת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** לא חייבו חכמים להזכירם, **מִשּׁוּם דְּלֹא מִיעֲצָרִי** לעולם, ותפילתו לא מעלה ולא מורידה בזה.

מקשה הגמרא: **וְכִי** עננים ורוחות **לֹא מִיעֲצָרִי** – לא נעצרים לעולם, **וְהָתְנֵי רַב יוֹסֵף** בריייתא בביאור הכתוב (דברים יא יז) 'וְחָרָה אַף ה' בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם', שיעצרו אף **מִן הָעָבִים וּמִן הָרוּחוֹת.** שואלת הברייתא: **אַתָּה אוֹמֵר** שהכוונה לעצירה **מִן הָעָבִים וּמִן הָרוּחוֹת, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא מִן הַמָּטָר** – שמא כוונת הכתוב לעצירת גשמים בלבד. מבארת הברייתא: **כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר** בהמשך הפסוק 'וְלֹא יִהְיֶה מָטָר', **הֲרֵי מָטָר אָמוּר** כבר שימנע מהעולם, **הָא מַה אֲנִי מְקַיֵּים** 'וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם' – מה כוונת הכתוב להוסיף בתיבות 'ועצר את השמים', שיעצרו אף **מִן הָעָבִים וּמִן הָרוּחוֹת.** ומבואר שלפעמים נעצרים אף העננים והרוחות, ואם כן **קַשְׁיָא רוּחוֹת אַרוּחוֹת וְקַשְׁיָא עָבִים אַעָבִים** – יש סתירה בין הנאמר בברייתא זו לענין רוחות שלפעמים נעצרות, לבין מה שלמדנו בברייתא לעיל שאינן נעצרות כלל, וכן קשה לענין עננים.

מתרצת הגמרא: **עָבִים אַעָבִים לֹא קַשְׁיָא, הָא** – הברייתא שמבואר בה שעננים אינם נעצרים, עוסקת **בְּחָרְפֵּי** – בעננים בכירות הבאים קודם המטר, **הָא** – והברייתא שמבואר בה שלפעמים הם נעצרים, עוסקת **בְּאַפְּלֵי** – בעננים מאוחרים הבאים לאחר המטר ומועילים לאדמה [כדלהלן]. וכן **רוּחוֹת אַרוּחוֹת לֹא קַשְׁיָא, הָא** – הברייתא שמבואר בה שרוחות אינן נעצרות, עוסקת **בְּרוּחַ מְצוּיָה** – ברוח מצויה שאינה נעצרת לעולם, **הָא** – והברייתא שמבואר בה שלפעמים הרוחות נעצרות, עוסקת **בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה** – ברוח חזקה שאינה מצויה, ואע"פ שרוחות שאינן מצויות נעצרות, לא חייבו חכמים להזכירן מפני שהעולם יכול להתקיים גם בלעדיהן. מקשה הגמרא: הרי גם **רוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה** יש בה צורך לעולם, שכן **חַזְיָא לְבֵי דָּרֵי** – ראויה ומועילה לבית הגרנות לזרות ולהפריד את הקשין מהתבואה, שלצורך זה צריך שתנשוב רוח חזקה, ומדוע לא חייבו להזכירה משום כך. מתרצת הגמרא: **אֶפְשָׁר בְּנַפְּוּיָתָא** – אפשר לזרות התבואה גם על ידי נפה ובברה.

הגמרא מביאה ברייתא במעלת עננים ורוחות: **תָּנָא, הֶעָבִים** [עננים] **וְהָרוּחוֹת שְׁנִיּוֹת** במעלתן **לַמָּטָר,** כלומר שמועילים לארץ כמעט כמו המטר עצמו. מבררת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי** – על איזה עננים ורוחות אמרו כן. **אָמַר עוּלָּא וְאִיתֵימָא** – ויש אומרים שאמר זאת (**רבי**) [**רַב**] **יְהוּדָה,** עננים ורוחות **דְּכָתַר מִיטְרָא** – שבאים לאחר המטר. מקשה הגמרא: **לְמִימְרָא דִּמְעַלְּיוּתָא הִיא** – האם בא הדבר לומר שעננים ורוחות שלאחר המטר מועילים לארץ, **וְהָכְתִיב** בקללות שבמשנה תורה (דברים כח כד), 'יִתֵּן ה' אֶת מְטַר אַרְצְךָ אָבָק וְעָפָר' – תחת הגשמים ימטיר ה' אבק ועפר, **וְאָמַר עוּלָּא וְאִיתֵימָא רַב יְהוּדָה,** שכוונת הכתוב היא על **זִיקָא דְּכָתַר מִטְרָא** – רוח שלאחר הגשמים המעלה אבק ועפר מהארץ ונדבקים הם בתבואה ומרקיבה, ומוכח שרוח שלאחר המטר מזיקה היא. מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, הָא דְּאָתָא נִיחָא** – מה ששנינו בברייתא שרוח שלאחר הגשמים מועילה, הוא כאשר הרוח נושבת בנחת, **הָא דְּאָתָא רַזְיָא** – ומה שאמר עולא שהיא מזיקה, הוא כשהרוח מנשבת בכח ובחזקה. ומפרשת הגמרא את החילוק האמור: (**וְאִי בָּעֵית אֵימָא**) **הָא דְּמַעֲלֶה אָבָק, הָא דְּלֹא מַעֲלֶה אָבָק** – רוח המנשבת בחזקה מעלה אבק, ואילו רוח המנשבת בנחת אינה מעלה אבק.

וְאָמַר רַב יְהוּדָה, זִיקָא דְּכָתַר מִיטְרָא כְּמִיטְרָא – רוח הנושבת לאחר ירידת מטר מועילה לארץ כמעט כמטר. **עֵיבָא דְּכָתַר מִיטְרָא כְּמִיטְרָא** – עננים הבאים לאחר המטר, אף הם מעלתם ותועלתם כמעט כמטר עצמו. **שִׁמְשָׁא דְּכָתַר מִיטְרָא כִּתְרֵי מִטְרֵי** – חמה הזורחת לאחר המטר מעלתה כמו ירידת גשמים פעמיים. מקשה הגמרא: **לְמַעוּטֵי מַאי** – מאחר שבין רוח בין עננים ובין חמה מועילים לאחר המטר, מה בא רב יהודה למעט שאינו מועיל לאחר המטר. מתרצת הגמרא: **לְמַעוּטֵי גִּילְהֵי דְּלֵילְיָא** – ברקים של לילה, **וְשִׁמְשָׁא דְּבֵינֵי קַרְחֵי** – חמה הזורחת בין העננים, שבמקום אחד היא מאירה ובמקום אחר העננים מסתירים את זריחתה [כקרח הזה שצומחות לו שערות במקום אחד בראשו, ויש לו קרחה בצד אחר], שאינם מועילים לאחר המטר.

אָמַר רָבָא, מַעֲלֵי תַּלְגָּא לְטוּרֵי כְּחַמְשָׁה מִטְרֵי לְאַרְעָא – שלג מועיל להרים פי חמש מירידת גשמים, לפי שמשקה את האדמה בטרם נמס, אבל הגשמים זורמים מיד לבקעה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (איוב לז ו) 'כִּי לַשֶּׁלֶג יֹאמַר הֱוֵא אָרֶץ וְגֶשֶׁם מָטָר וְגֶשֶׁם מִטְרוֹת עֻזּוֹ', הוזכר הגשם בפסוק זה חמשה פעמים [גשם, מטר, גשם, מטרות], ויש לדרוש שכוונת הכתוב לומר שכאשר יאמר הקב"ה לשלג לרדת, הרי הוא חשוב כמטר היורד על הארץ חמשה פעמים.

וְאָמַר רָבָא, תַּלְגָּא לְטוּרֵי – שלג מועיל להרים, **מִטְרָא רַזְיָא לְאִילְנֵי** – מטר היורד בחזקה מועיל לאילנות, **מִטְרָא נִיחָא לְפֵרֵי** – מטר היורד בנחת מועיל לפירות [תבואה],

עוּרְפִּילָא – גשמים דקים, **אֲפִילּוּ לְפַרְצִידָא דְּתוּתֵי קָלָא** – לגרעין שתחת גוש הקרקע **מְהַנְיָא לֵיהּ** – מועיל לו שיתחיל מיד לבצבץ ולצמוח. מבארת הגמרא: **מַאי עוּרְפִּילָא** – מה משמעותה של תיבת עורפילא, **עוּרוּ פִּילֵי** – התעוררו סדקים שבארץ, שגשם דק נכנס לאותם בקעים ומצמיח את התבואה הטמונה בהם.

וְאָמַר רָבָא, הַאי צוּרְבָּא מֵרַבָּנָן – תלמיד חכם צעיר וחריף, **דָּמִי לְפַרְצִידָא דְּתוּתֵי קָלָא** – דומה לגרעין שתחת הקרקע, **דְּכֵיוָן דְּנָבַט נָבַט** – משעה שמתחיל לבצבץ הוא צומח ועולה, כך תלמיד חכם כיון שיצא שמו הרי הוא הולך וגדל.

הגמרא מביאה מימרות נוספות בענין 'צורבא מרבנן': **וְאָמַר רָבָא, הַאי צוּרְבָּא מֵרַבָּנָן דְּרָתַח** – תלמיד חכם הממהר לכעוס, יש לדונו לכף זכות ולומר **שאוֹרַיְיתָא הוּא דְּקָא מַרְתְּחָא לֵיהּ** – התורה שהוא לומד מרחיבה את ליבו, ומתוך כך הוא כועס ושם אל ליבו כל דבר, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ירמיה כג כט) **'הֲלוֹא כֹה דְּבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם ה'**, הרי שדברי תורה נמשלו לאש המחממת את כל הגוף.

וְאָמַר רַב אַשִּׁי, כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁאֵינוֹ קָשֶׁה כְּבַרְזֶל – שאינו כועס ונוהג עם תלמידיו ביד קשה כשצריך להטיל עליהם אימה, **אֵינוֹ תַּלְמִיד חָכָם, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) 'הֲלוֹא כֹה דְּבָרִי וגו' **וּכְפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע'**, ויש לדרוש שכוונת הכתוב לומר, שכשם שפטיש מפוצץ סלע מרוב חוזקו, כך תלמידי חכמים צריכים להיות קשים וקפדנים ולהטיל אימה על העם שילכו בדרך התורה. **אָמַר לֵיהּ רַבִּי אַבָּא לְרַב אַשִּׁי, אַתּוּן מֵהָתָם מַתְנִיתוּ לָהּ** – אתם למדתם דבר זה מהפסוק 'וכפטיש יפוצץ סלע', **אֲנָן מֵהָכָא מַתְנִינָן לָהּ** – אנו למדנו זאת מפסוק זה, **דִּכְתִיב** (דברים ח ט) **'אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בַרְזֶל', אַל תִּקְרֵי 'אֲבָנֶיהָ' אֶלָּא 'בּוֹנֶיהָ'** – יש לדרוש הפסוק כאילו נאמר בו 'ארץ אשר בוניה ברזל', וכוונת הכתוב לתלמידי חכמים העוסקים בבניינו של עולם, ובא לומר שמעלתה של ארץ ישראל היא שהתלמידי חכמים שבה קשים כברזל.

אָמַר רָבִינָא, אֲפִילּוּ הָכִי, מִיבָּעֵי לֵיהּ לְאִינִישׁ לְמֵילַף נַפְשֵׁיהּ בְּנִיחוּתָא – צריך אדם להרגיל עצמו להתנהג בנחת עם הבריות, **שֶׁנֶּאֱמַר** (קהלת יא י) **'וְהָסֵר כַּעַס מִלִּבֶּךָ' וְגוֹ'**.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, שְׁלֹשָׁה אנשים **שָׁאֲלוּ** מה' דבר **שֶׁלֹּא כְּהוֹגֶן** – שלא באופן הראוי, שעל פי דבריהם יכלו לבוא לידי תקלה, **לִשְׁנַיִם** מהם (**השיבוהו**) [**הֱשִׁיבוּם**] **כְּהוֹגֶן** – הקב"ה זימן להם מבוקשם באופן הראוי להם, **וּלְאֶחָד הֱשִׁיבוּהוּ שֶׁלֹּא כְּהוֹגֶן** – לא נזדמן לו מבוקשו באופן הראוי לו. **וְאֵלּוּ הֵן: אֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם, וְשָׁאוּל בֶּן קִישׁ, וְיִפְתָּח הַגִּלְעָדִי.**

רבי יונתן מבאר את דבריו: **אֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם** שאל שלא כהוגן, **דִּכְתִיב** כשביקש אליעזר מהקב"ה שימציא לפניו את הנערה הראויה ליצחק (בראשית כד יד), **'וְהָיָה הַנַּעֲרָה אֲשֶׁר אוֹמַר אֵלֶיהָ הַטִּי נָא כַדֵּךְ וְגוֹ'** וְאָמְרָה שְׁתֵה וְגַם גְּמַלֶּיךָ אַשְׁקֶה, אֹתָהּ הֹכַחְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיִצְחָק', ונראה מדבריו שהנערה הראשונה שתנהג כן, ידע בה שראויה היא ליצחק ויקחנה, ושלא כהוגן ביקש, שלדבריו **יָכוֹל** – יתכן שתהא **אֲפִילּוּ חִיגֶּרֶת וְאֲפִילּוּ סוּמָא**, ולא יבחין בכך, כגון שתלך על רגל של עץ או שיהיו עיניה יפות ולא תראה בהם כלל. ואף על פי כן הקב"ה **הֵשִׁיבוֹ כְּהוֹגֶן, וְנִזְדַּמְּנָה לוֹ רִבְקָה** שלא היה בה מום כלל.

שָׁאוּל בֶּן קִישׁ שאל שלא כהוגן, **דִּכְתִיב** בעת שביקש שאול המלך איש שילחם עם גלית, שהכריז ואמר (שמואל א' יז כה) **'וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יַכֶּנּוּ יַעְשְׁרֶנּוּ הַמֶּלֶךְ עֹשֶׁר גָּדוֹל וְאֶת בִּתּוֹ יִתֶּן לוֹ'**, ולדבריו **יָכוֹל** היה להיות איש זה **אֲפִילּוּ עֶבֶד** כנעני או **אֲפִילּוּ מַמְזֵר**, שלא יוכל ליתן לו את בתו. ואף על פי כן הקב"ה **הֵשִׁיבוֹ כְּהוֹגֶן, וְנִזְדַּמֵּן לוֹ דָּוִד** שלא היה בו חסרון כלל.

יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי שאל שלא כהוגן, **דִּכְתִיב** בעת שבא להלחם בבני עמון, שנדר נדר לה' ואמר (שופטים יא לא) **'וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתִי וְגוֹ'** לִקְרָאתִי בְּשׁוּבִי בְשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן, וְהָיָה לַה' וְהַעֲלִיתִהוּ עוֹלָה', ולדבריו **יָכוֹל** להיות הדבר הראשון שיצא לקראתו שאותו נדר להקריב **אֲפִילּוּ דָּבָר טָמֵא**, כגון כלב או חזיר שאינם כשרים להקרבה על גבי המזבח, והקב"ה **הֵשִׁיבוּ שֶׁלֹּא כְּהוֹגֶן וְנִזְדַּמְּנָה לוֹ בִּתּוֹ** לצאת ראשונה לקראתו, והיה צריך לקיים את נדרו ולהקריבה לעולה. **וְהַיְינוּ דְּקָאָמַר לְהוּ** ירמיהו **הַנָּבִיא** בנבואתו **לְיִשְׂרָאֵל** (ירמיה ח כב), **'הַצֳּרִי אֵין בְּגִלְעָד אִם רֹפֵא אֵין שָׁם** [וכי אין בגלעד סממני מרפא ורופא], כִּי מַדּוּעַ לא עָלְתָה אֲרֻכַת בַּת עַמִּי', כלומר מדוע יפתח לא הלך לפנחס שיתיר נדרו, שמתוך גסות רוחו אמר לא אלך אצלו שאני שופט ונגיד אלא הוא יבוא אצלי, וכן פנחס לא אבה לילך אליו. וה' לא היה חפץ שיפתח יקיים את נדרו אלא שיתירו אצל פנחס.

הגמרא מביאה ראיה על כך שרצון ה' היה שיפתח לא יקיים את נדרו: **וּכְתִיב** בשעה שהוכיח ה' את ישראל על שבנו במות לשרוף בניהם לעבודה זרה, שאפילו לפניו לא ציוה לעשות כן (ירמיה יט ה), **'אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי וְלֹא דִּבַּרְתִּי וְלֹא עָלְתָה עַל לִבִּי'**. והגמרא דורשת את הלשונות הכפולים שבפסוק, 'לא צויתי' 'לא דברתי' ו'לא עלתה על לבי', שהם רומזים לשלושה אנשים שהקריבו את בנם לעולה שלא בצווי ה' ושלא כרצונו. מבארת הגמרא: **'אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי' זֶה בְּנוֹ שֶׁל מֵישַׁע מֶלֶךְ מוֹאָב**, שבשעה שנלחם עם ישראל, וראה שעומדים הם לנצחו, שאל את עבדיו מה טיבה של אומה זו שנעשים להם ניסים כאלה, אמרו לו אברהם אביהם בן יחיד היה לו, וכשאמר לו הקב"ה הקריבהו לפני מיד הלך להקריבו, אמר להם אף אני בן בכור יש לי אלך ואקריבנו לשמים לרצות את הקב"ה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (מלכים ב' ג כז) **'וַיִּקַּח אֶת בְּנוֹ הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִמְלֹךְ תַּחְתָּיו וַיַּעֲלֵהוּ עֹלָה'**. **'וְלֹא דִּבַּרְתִּי' זֶה יִפְתָּח**, שהקריב את בתו כמבואר לעיל. **'וְלֹא עָלְתָה עַל לִבִּי' זֶה יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם**, שאף על פי שהקב"ה ציוה את אברהם שיעלהו לעולה, לא עלתה על לבו שישחטהו, אלא רק לנסותו בא מפני קטרוגו של השטן.

אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה, אַף כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל שָׁאֲלָה שֶׁלֹּא כְּהוֹגֶן, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֱשִׁיבָהּ כְּהוֹגֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ו ג) **'וְנֵדְעָה נִרְדְּפָה לָדַעַת אֶת ה' כְּשַׁחַר נָכוֹן מוֹצָאוֹ, וְיָבוֹא כַגֶּשֶׁם לָנוּ'** – כנסת ישראל בקשה לדעת את ה' כמו הבוקר, שכשרואה אדם תחילת אורו הוא בטוח שיצא השמש על הארץ, כן יהיה הרודף לדעת את ה' בטוח שימצאהו, וכן ישפיע עלינו רוב טובו כגשם היורד בשפע ומשביע את האדמה, **אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** לכנסת ישראל, **בִּתִּי, אַתְּ שׁוֹאֶלֶת דָּבָר שֶׁפְּעָמִים מִתְבַּקֵּשׁ וּפְעָמִים אֵינוֹ מִתְבַּקֵּשׁ**, שביקשת לדמות השפעתי עליך לגשם הרצוי בימות החורף, ואינו רצוי בימות החמה, וזוהי בקשה שלא כהוגן, **אֲבָל אֲנִי אֶהֱיֶה לָךְ כְּדָבָר הַמִּתְבַּקֵּשׁ לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם יד ו) **'אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל'**, והטל נצרך לעולם אפילו בימות החמה.

וְעוֹד שָׁאֲלָה כנסת ישראל מהקב"ה **שֶׁלֹּא כְּהוֹגֶן**, והשיבה כהוגן, **שאָמְרָה לְפָנָיו** (שיר השירים ח ו), **רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, 'שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל לִבֶּךָ כַּחוֹתָם עַל זְרוֹעֶךָ'** – תראה ותזכור אותי במידה שרואה אדם חותם הקבוע על זרועו או כנגד לבו, **אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בִּתִּי, אַתְּ שׁוֹאֶלֶת דָּבָר שֶׁפְּעָמִים נִרְאֶה** [כשהולך ערום], **וּפְעָמִים אֵינוֹ נִרְאֶה** [כשלבוש בבגדיו], וזו בקשה שלא כהוגן, **אֲבָל אֲנִי אֶעֱשֶׂה לָךְ דָּבָר שֶׁנִּרְאֶה לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה מט טז) **'הֵן עַל כַּפַּיִם חַקֹּתִיךְ'**, וכף היד נראית לאדם כל שעה, אף כשלבוש בבגדיו.

שנינו במשנה: **אֵין שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים כו'** אלא סמוך לגשמים.

סַבְרוּהָ – סברו החכמים, **שְׁאֵלָה וְהַזְכָּרָה חֲדָא מִילְּתָא** [דבר אחד] **הִיא**, וקראה המשנה אף להזכרה בלשון שאלה, וכוונתה לומר שאין מזכירים את הגשמים באמירת 'משיב הרוח ומוריד הגשם' אלא סמוך לגשמים. ואם כן יש לברר **מַאן תַּנָּא** – מיהו התנא הסובר שתחילת זמן הזכרת גשמים הוא סמוך לגשמים, שסוברת המשנה כמותו. **אָמַר רָבָא**, משנתנו כדעת **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִיא, דְּאָמַר** בברייתא שהובאה לעיל (ב:) שמתחילים להזכיר גבורות גשמים **מִשְּׁעַת הֲנָחָתוֹ** של לולב, כלומר משמיני עצרת שבו מניחים הלולב מליטלו שוב, שזהו הזמן הסמוך לגשמים. **אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי** לרבא, **אֲפִילּוּ תֵּימָא** – אפילו אם תאמר **שרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** היא, הסובר שמזכירים גשמים כבר מיום טוב הראשון של סוכות, אפשר ליישב **שֶׁשְּׁאֵלָה לְחוּד וְהַזְכָּרָה לְחוּד**, ואין כוונת המשנה אלא לשאלת 'ותן טל ומטר'.

וְאִיכָּא דְּאָמְרִי – יש שאמרו זאת כך, **לֵימָא** – שמא נאמר ששאלה והזכרה דבר אחד הם, וכוונת המשנה לומר שאין מזכירים את הגשמים אלא סמוך לזמנם,

עורפילא — גשמים דקים, כך שמן כדלקמן. **אפילו לפרצידא דתותי קלא** — הגרעין שתחת גושה של קרקע. **מהניא** — שמתחיל לבצבץ ולעלות מיד. **עורו פילי** — שסותם סדקי הארץ. לשון אחר: שמגדלת ומצמחת הגרעיניין העומדין בסדקי הקרקע. **צורבא מרבנן** — בחור חריף. כמו ביעי דצריבן במסכת ביצה (ז,א). תלמיד חכם זקן לא קרי צורבא, אלא "ההוא מרבנן" קרי ליה. **כיון דנבט נבט** — שמתחיל לבצבץ ולעלות — עולה למעלה. כך תלמיד חכם, כיון שיצא שמו — הולך וגדל למעלה. **אורייתא מרתחא ליה** — שיש לו רוחב לב מתוך תורתו, ומשים ללבו יותר משאר בני אדם. וקא משמע לן דחייבין לדונו לכף זכות. **כאש** — שמחמם כל גופו. **בוניה** — תלמידי חכמים מקיימי עולם בבניניהו. **ברזל** — קפדנים וקשים כברזל. **שלשה שאלו כו'** — משום דרבי ברכיה מיירי בגשמים לקמן, נקט לה. **ובנות אנשי העיר יוצאות והיה הנערה** — משמע: הנערה היוצאה תחילה מן העיר, ויאמר לה השקיני, לה היה מנחש. **אפילו חיגרת אפילו סומא** — לפי שלא פירש בשאילתו, ואפשר שתהיה בעלת מום, ולא יבין בה אליעזר ויקחנה. **(אלא) השיבוהו כהוגן** — וזימנו לו רבקה. **דבר טמא** — כלב או חזיר. **והיינו דאמר להו נביא כו'** — מדגלי ביה קרא ואמר "הצרי אין בגלעד" [אלמא דלא הוי ניחא קמי שמיא, כדאמרינן "הצרי אין בגלעד"] פנחס היה שם, והיה יכול להתיר נדרו. אלא שלא רצה יפתח לילך אצלו, והוא לא רצה לבוא אצל יפתח, בבראשית רבה. **וכתיב אשר לא צויתי** — בירמיה כתיב בפרשת בקבוק: "ובנו את במות (התופת אשר בגיא בן הנם) לשרוף את (בנותיהם ואת) בניהם באש אשר לא [צויתי ולא] דברתי ולא עלתה על לבי". שלא תאמרו: הלא צוה כמו כן הקדוש ברוך הוא ליפתח ומישע ואברהם, כי מעולם לא צויתי למישע לשרוף את בנו באש, דכתיב "ויקח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו ויעלהו עולה על החומה", ולשמים נתכוון, כסבור היה לרצות להקדוש ברוך הוא. והאי דכתיב "על שרפו עצמות מלך אדום לשיד" — מילתא אחרינא הוא. ו"לא דברתי" — ליפתח, "מימים ימימה ותהי חק בישראל". ובתרגום מזכיר פנחס לגנאי ויפתח לגנאי, אלמא: לא היה הקדוש ברוך הוא רוצה בבתו, שהרי מזכירים לגנאי, לפי שלא הלכו זה אצל זה לבטל הנדר. הבי גרסינן: "ולא עלתה על לבי" — זה יצחק בן אברהם. כלומר, שאף על פי שצויתי לו — מעולם לא עלתה על לבי לשחוט בנו, אלא לנסותו, מפני קטיגורו היינו שטן. כדאמר בסנהדרין ב"הנחנקין" (פט,ב): "ויהי אחר הדברים האלה" — אחר דבריו של שטן וכו'. ואית דלא גרסינן האי "ולא עלתה על לבי", דטעי בקרא אחרינא, דלא כתב אלא "אשר לא צויתי ולא דברתי" (ירמיהו ז פסוק כא), ובפרשת בקבוק כתיב כל הני שלשה "אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי". בתנחומא: "אשר לא צויתי" — זו בתו של יפתח.

עורפילא היינו גשם דק. אפילו לפרצידא דתותי קלא מהניא פירוש פרצידא – זו גרעין שהוא מתחת האבן, היינו כמו חטה שמתחת הקרקע. **מאי** עורפילא עורו פילי – פירושו: מעוררן ומצמיחן. פילי – פירוש: אותן העומדים בסדקי הארץ. **שלשה** שאלו שלא כהוגן – אליעזר שאול ויפתח. ואם תאמר: אמאי לא חשיב כלב בן יפונה, שאמר "אשר יכה את קרית ספר ולכדה ונתתי לו את עכסה בתי לאשה", אמאי לא פריך כמו הכא: יכול ממזר או עבד! ויש לומר: דהא דקאמר כלב שיתן לו הקדוש ברוך הוא כל מי שיכול לחזור אותן הלכות ששכחו בימי אבלו של משה – אתן לו עכסה בתי. ויש מפרשים דלכך נקראת עכסה, שכל הרואה אותה כועס על אשתו, וזהו ודאי משום צניעות יתירא דקא חזו בה. והיה סומך דזכותה וזכות דידיה מסתייע, דלא מזדווגין לה אלא כפי מעשיה, כדאיתא בסוטה (ב,א) דאין מזווגין וכו'. **יכול** אפילו חיגרת או סומא – תימה: אמאי לא נקט הכא גבי אליעזר עבד אברהם כמו דקאמר גבי שאול בסמוך: יכול אפי' ממזרת או שפחה וכו'. ואמר רש"י: משום דגבי אליעזר לא שייך עדיין ממזרת, דהא לא נתנה תורה. אי נמי: דגבי אשה לא דייק עלמא אלא ליופי. ואם תאמר: היכי קאמר דשאל אליעזר שלא כהוגן? והא לא אמר אלא "אשר אומר אליה הטי נא כדך" ואם יראה שתהא חיגרת או סומא – לא יאמר להו! ויש לומר, דהכי פירושו: יכול אפילו חיגרת ואפילו סומא, יכול אפילו חיגרת שיהיה לה אפילו רגל של עץ והוא לא יהא רואה, או סומא בגון שיש לה עינים יפים ואינה רואה כלל. **והיינו** דקאמר להו נביא לישראל הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם – כלומר, להתיר נדרו ליפתח. והא הוה פנחס, ואמאי לא הלך יפתח אצלו להתיר נדרו? אלא מתוך גסות רוחו אמר: לא אלך אצלו, שאני שופט ונגיד, אלא יבא אצלי ופנחס אמר: ליתי גבאי, דאנא נביא ועל ידי תהא פטורה, שהייתי שורה ומתיר הנדר ופוטר אותה. ולבסוף נענשו שניהם; יפתח נענש שנפלו אבריו קודם מיתה, כדכתיב "ויקבר בערי גלעד" ופנחס נענש דכתיב "לפנים היה ה' עמו".

1 עוּרְפִּילָא אֲפִילּוּ לְפַרְצִידָא דְּתוּתֵי קָלָא מְהַנְּיָא לֵיהּ.
2 וּמַאי עוּרְפִּילָא? "עוּרוּ, פִּילֵי". וַאֲמַר רָבָא: הַאי צוֹרְבָא
3 מֵרַבָּנַן דְּמֵי לְפַרְצִידָא דְּתוּתֵי קָלָא, דְּכֵיוָן דְּנָבַט, נָבַט.
4 וַאֲמַר רָבָא: הַאי צוֹרְבָא מֵרַבָּנַן דְּרָתַח, אוֹרַיְיתָא הוּא
5 דְּקָא מְרַתְּחָא לֵיהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֲלוֹא כֹה דְבָרַי כָּאֵשׁ,
6 נְאֻם ה'". וְאָמַר רַב אַשִׁי: כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁאֵינוֹ קָשֶׁה
7 כַּבַּרְזֶל אֵינוֹ תַּלְמִיד חָכָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּכְפַטִּישׁ יְפֹצֵץ
8 סָלַע". אֲמַר לֵיהּ רַבִּי אַבָּא לְרַב אַשִׁי: אַתּוּן מַהֲתָם
9 מַתְנִיתוּ לָהּ. אֲנַן מְהָכָא מַתְנִינַן לָהּ, דִּכְתִיב: "אֶרֶץ
10 אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בַרְזֶל". אַל תִּקְרֵי "אֲבָנֶיהָ" אֶלָּא "בּוֹנֶיהָ".
11 אֲמַר רַבִּינָא: אֲפִילּוּ הָכִי, מִיבְּעֵי לֵיהּ לְאִינִישׁ לְמִילַף
12 נַפְשֵׁיהּ בְּנִיחוּתָא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָסֵר כַּעַס מִלִּבֶּךָ", וגו'.
13 וְאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: שְׁלֹשָׁה
14 שָׁאֲלוּ שֶׁלֹּא כַּהוֹגֶן. לִשְׁנַיִם הֶשִׁיבוּהוּ כַּהוֹגֶן; לְאֶחָד
15 הֶשִׁיבוּהוּ שֶׁלֹּא כַּהוֹגֶן. וְאִלּוּ הֵן: אֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם,
16 וְשָׁאוּל בֶּן קִישׁ, וְיִפְתָּח הַגִּלְעָדִי. אֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם,
17 דִּכְתִיב: "וְהָיָה הַנַּעֲרָה אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיהָ, 'הַטִּי נָא
18 כַדֵּךְ', וגו'". יָכוֹל אֲפִילּוּ חִיגֶּרֶת, אֲפִילּוּ סוּמָא. הֶשִׁיבוֹ
19 כַּהוֹגֶן, וְנִזְדַּמְּנָה לוֹ רִבְקָה. שָׁאוּל בֶּן קִישׁ, דִּכְתִיב:
20 "וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יַכֶּנּוּ, יַעֲשִׁרֶנּוּ הַמֶּלֶךְ עֹשֶׁר גָּדוֹל,
21 וְאֶת בִּתּוֹ יִתֶּן לוֹ". יָכוֹל אֲפִילּוּ עֶבֶד, אֲפִילּוּ מַמְזֵר.
22 הֶשִׁיבוֹ כַּהוֹגֶן, וְנִזְדַּמֵּן לוֹ דָּוִד. יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי, דִּכְתִיב:
23 "וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתִי, וגו'". יָכוֹל
24 אֲפִילּוּ דָּבָר טָמֵא. הֶשִׁיבוֹ שֶׁלֹּא כַּהוֹגֶן, נִזְדַּמְּנָה לוֹ בִּתּוֹ.
25 וְהֵיכָן דִּקְאָמַר לְהוּ נָבִיא לְיִשְׂרָאֵל: "הַצְּרִי אֵין בְּגִלְעָד?
26 אִם רוֹפֵא אֵין שָׁם?". וּכְתִיב: "אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי, וְלֹא
27 דִּבַּרְתִּי, וְלֹא עָלְתָה עַל לִבִּי". "אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי" - זֶה
28 בְּנוֹ שֶׁל מֵישַׁע מֶלֶךְ מוֹאָב, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקַּח אֶת בְּנוֹ הַבְּכוֹר, אֲשֶׁר יִמְלֹךְ תַּחְתָּיו, וַיַּעֲלֵהוּ עֹלָה".
29 "וְלֹא דִּבַּרְתִּי" - זֶה יִפְתָּח. "וְלֹא עָלְתָה עַל לִבִּי" - זֶה יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם. אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה:
30 אַף כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁאֲלָהּ שֶׁלֹּא כַּהוֹגֶן, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֶשִׁיבָהּ כַּהוֹגֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִדְעָה,
31 נִרְדְּפָה לָדַעַת אֶת ה'. כְּשַׁחַר נָכוֹן מֹצָאוֹ, וְיָבוֹא כַגֶּשֶׁם לָנוּ". אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:
32 "בִּתִּי, אַתְּ שׁוֹאֶלֶת דָּבָר שֶׁפְּעָמִים מִתְבַּקֵּשׁ וּפְעָמִים אֵינוֹ מִתְבַּקֵּשׁ. אֲבָל אֲנִי אֶהְיֶה לָךְ דָּבָר
33 הַמִּתְבַּקֵּשׁ לְעוֹלָם", שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶהְיֶה כְטַל לְיִשְׂרָאֵל". וְעוֹד שֶׁאֲלָהּ שֶׁלֹּא כַּהוֹגֶן. אָמְרָה לְפָנָיו:
34 "רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל לִבְּךָ, כַּחוֹתָם עַל זְרוֹעֶךָ". אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:
35 "בִּתִּי, אַתְּ שׁוֹאֶלֶת דָּבָר שֶׁפְּעָמִים נִרְאֶה וּפְעָמִים אֵינוֹ נִרְאֶה. אֲבָל אֲנִי אֶעֱשֶׂה לָךְ דָּבָר שֶׁנִּרְאֶה
36 לְעוֹלָם", שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵן עַל כַּפַּיִם חֲקַתִּיךְ". "אֵין שׁוֹאֵלִין אֶת הַגְּשָׁמִים, כו'". סַבְרוּהָ שְׁאֵלָה
37 וְהַזְכָּרָה חֲדָא מִילְּתָא הִיא. מַאן תַּנָּא? אֲמַר רָבָא: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִיא, דְּאָמַר: "מִשְּׁעַת הַנָּחָתוֹ".
38 אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. שְׁאֵלָה לְחוּד וְהַזְכָּרָה לְחוּד. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: לֵימָא

ואמר רבי

אף על פי שצויתי לו תורה ומצות — מצוה זו לא צויתי עליו. "ולא דברתי" — זה בנו של מישע מלך מואב. והלא מישע נברי הוא, ולא חולין הוא לי לדבר עמו אפילו דיבור בעלמא? ובאגדה קא חשיב כלב בהדייהו, "אשר יכה את קרית ספר ולכדה" וגו'. ורבי יונתן דלא חשיב ליה, דבגמרא פשיט ליה להאי קרא בהלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה, דדאמרינן בתמורה (טז,א), ואין לחוש שתשרה רוח הקדש על עבד ועל ממזר, דדאמרינן בנדרים (לח,א): שאין שכינה שורה כו'. מפי רבי. וגדעון ששאל למנוע טל מעל הארץ ובגזה לבדה יהיה — אין זה שלא כהוגן, ומה תקלה יש אם יחסר העולם טל לילה אחת לבד? מפי רבי. **ויבוא בגשם לנו** — פעמים אינו מתבקש, שהוא סימן קללה בקיץ. **דבר המתבקש לעולם** — טל אפילו בימות החמה. **פעמים נראה** — כשהוא ערום נראה זרועו וכנגד לבו ואינו נראה כשהוא לבוש, והכף נראית כל שעה שהיד נראית לעינים. ויש לומר: על כפים — על השמים — צורת אדם שהוא בכסא, וכן "נשא לבבנו אל כפים" (איכה ג), מפי רבי. הכי גרסינן: **סברוה שאלה והזכרה חדא מילתא היא** — כלומר הא דקתני "אין שואלין את הגשמים" היינו אין מזכירין את הגשמים. **ומאן תנא** — דאמר סמוך לימות הגשמים מזכירין אבל לא קודם לכן. **רבי יהושע היא** — דאמר משעת הנחת הלולב הוא מזכיר, דהיינו יום שמיני וזהו סמוך לגשמים, דמן החג ואילך הוא זמן גשמים.

ואמר ר' אלעזר הלכה כרבן גמליאל דאמר דאין שואלין עד שבעה וכו' – פירוש: ואת אמרת הלכה כר' יהודה בהא דקאמר במתניתין: רבי יהודה אומר העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג, האחרון מזכיר והראשון אינו מזכיר. ומדמינן לעיל שאלה להזכרה, דפריך: ורמינהו עד מתי שואלין את הגשמים עד שיעבור וכו', ומשני: גברא אגברא וכו'. **והא** אמר רבי יוחנן במקום ששואלין הגשמים מזכיר – ומשני: ההוא להפסקה. פירוש: דבמקום שמפסיק מלשאול מפסיק מלהזכיר, אבל מתחיל קודם להזכיר. וטעמא הוי דהזכרה הוה ריצוי שאלה, ומשום הכי ליכא חששא אם מזכיר קודם.

הא לן – פירוש: לבני בבל עד לאחר שבעה במרחשון, דאית נהו פירי בדברא. ובארץ ליכא חששא, דהא יכולים פירותיהן להיות יבשים בלא הולכה למדבר. **והא** להו – כי המתחיל להזכיר יתחיל לשאול.

רבא

הכי גרסינן: **ואיכא דאמרי לימא ר' יהושע היא אפילו תימא רבי אליעזר כו'** — ולא גרסינן סברוה שאלה לחוד והזכרה לחוד, דהא לא משתמע ממתניתין. **עד אימתי שואלין את הגשמים** — בסוף ימות הגשמים. **עד שיעבור הפסח** — דאמרינן כל חולו של מועד "ותן טל ומטר". **עד שיצא ניסן** — וכדמפיק טעמא במתניתין: הכי גרסינן. **אמר רב חסדא כאן לשאול כאן להזכיר מישאיל שאיל ואזיל והזכרה ביום טוב ראשון פוסק** — לשאול שואל והולך עד שיעבור הפסח, כדקתני עד מתי שואלין כו'. להזכיר — אינו מזכיר אלא בתפלת יוצר של יום טוב ראשון. **במקום שאינו שואל** — ביום טוב האחרון של חג, שאינו מתפלל תפלתו תפלת חול, דאין שאלה אלא בברכת השנים. **מזכיר** — גבורות גשמים כדאמר רבי יהודה: האחרון מזכיר. **במקום שהוא שואל** — בחולו של מועד של פסח. **תרי תנאי** — חד אמר עד שיעבור הפסח שואלין — כל שכן שמזכירין, וחד אמר שאלה עד הפסח, והזכרה, שיכול להזכיר ביום טוב — מזכיר ביום טוב הראשון של פסח בתפלת יוצר, ובמוספין פוסק. **רב יוסף אמר** — האי דקתני עד אימתי שואלין עד שיעבור כו' — הכי קאמר: עד שיעבור שליח צבור כו'. והיינו כאידך רבי יהודה דמתניתין, דאמר: הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר. **שאלה ביום טוב מי איכא** — וכי מתפלל הוא תפלת חול, שאתה אומר עד שיעבור הפסח? דהיינו זמן שליח צבור של תפלת יום טוב הראשון של פסח. **אמר ליה אין שאלה דמתורגמן** — בדרשה שהוא דורש אומר ברכת שאלה לבדה. **דבר שאינו צריך לצבור דכיון דזמן הפסקה הוא** — לאו אורח ארעא למישאל בצבור דבר שאינו צריך. **עד שיעבור זמן שחיטת פסח** — חצות יום דארבעה עשר, עד שיעבור חצות — דהיינו כל תפלת יוצר. ואשמעינן ר' יהודה דבמנחה דערבי פסחים, אף על גב דמצלינן תפלת חול מפסיקינן, ולא יאמר "ותן טל ומטר". ואף על גב דמדברינן עד למחר במוספין — פוסק השאלה בתפלת מנחה של ערב יום טוב הראשון. והזכרה, שיכול להזכיר ביום טוב — מזכיר עד תפלת מוסף של יום טוב הראשון. **כתחילתו** — שהוא מזכיר תחלה ביום טוב אחרון של חג, ואינו שואל עד לאחר החג — כך בסופו אינו שואל במנחה ערב יום טוב הראשון, ומזכיר עד מוסף של יום טוב ראשון.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִיא, דְּאָמַר: "מִשְּׁעַת הַנָּחָתוֹ"? אֲמַר רָבָא: אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. שְׁאֵלָה לְחוּד וְהַזְכָּרָה לְחוּד. "רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּיבָה, כו'". וּרְמִינְהוּ: "עַד מָתַי שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים? רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד שֶׁיַּעֲבוֹר הַפֶּסַח. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: עַד שֶׁיַּעֲבוֹר נִיסָן"! אֲמַר רַב חִסְדָּא: לָא קַשְׁיָא. כָּאן לִשְׁאוֹל. כָּאן לְהַזְכִּיר. מִישְׁאַל שָׁאֵיל וְאָזֵיל; לְהַזְכִּיר בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן פָּסֵיק. אֲמַר עוּלָּא: הָא דְּרַב חִסְדָּא קַשְׁיָא "כַּחֹמֶץ לַשִּׁנַּיִם וְכֶעָשָׁן לָעֵינָיִם". וּמַה בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ שׁוֹאֵל, מַזְכִּיר, בְּמָקוֹם שֶׁשּׁוֹאֵל, אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּהֵא מַזְכִּיר! אֶלָּא אֲמַר עוּלָּא: תְּרֵי תַּנָּאֵי אַלִּיבָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה. רַב יוֹסֵף אָמַר: מַאי "עַד שֶׁיַּעֲבוֹר הַפֶּסַח"? עַד שֶׁיַּעֲבוֹר שְׁלִיחַ צִבּוּר רִאשׁוֹן הַיּוֹרֵד בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח. אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: שְׁאֵלָה בְּיוֹם טוֹב מִי אִיכָּא? אֲמַר לֵיהּ: אִין. שׁוֹאֵל מְתוּרְגְּמָן. וְכִי מִתּוּרְגְּמָן שׁוֹאֵל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לַצִּבּוּר? אֶלָּא, מְחַוְּרִתָּא כִּדְעוּלָּא. רַבָּה אָמַר: מַאי "עַד שֶׁיַּעֲבוֹר הַפֶּסַח"? עַד שֶׁיַּעֲבוֹר זְמַן שְׁחִיטַת הַפֶּסַח. וְכִתְחִילָּתוֹ, כֵּן סוֹפוֹ. מַה תְּחִילָּתוֹ מַזְכִּיר אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹאֵל, אַף סוֹפוֹ מַזְכִּיר אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹאֵל. אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: בִּשְׁלָמָא תְּחִילָּתוֹ מַזְכִּיר, הַזְכָּרָה נַמִי רִיצּוּי שְׁאֵלָה הִיא. אֶלָּא סוֹפוֹ מַאי רִיצּוּי שְׁאֵלָה אִיכָּא? אֶלָּא מְחַוְּרִתָּא כִּדְעוּלָּא. אָמַר רַבִּי אַסִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרַבִּי אַסִי: וּמִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הָכִי? וְהָתְנַן: "בִּשְׁלֹשָׁה בְּמַרְחֶשְׁוָן שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: בְּשִׁבְעָה בּוֹ". וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: הֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל! אֲמַר לֵיהּ: גְּבַרָא אַגְּבַרָא קָא רָמֵית? אִיבָּעֵית אֵימָא: לָא קַשְׁיָא. כָּאן לִשְׁאוֹל. כָּאן לְהַזְכִּיר. וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּמָקוֹם שֶׁשּׁוֹאֵל מַזְכִּיר! הַהוּא לְהַפְסָקָה אִיתְּמַר. וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הַתְחֵיל לְהַזְכִּיר, מַתְחִיל לִשְׁאוֹל. פָּסַק מִלִּשְׁאוֹל, פּוֹסֵק מִלְּהַזְכִּיר! אֶלָּא, לָא קַשְׁיָא. הָא לָן, הָא לְהוּ. מַאי שְׁנָא לְדִידַן? דְּאִית לָן פֵּירֵי בְּדַבְּרָא? לְדִידְהוּ נַמִי אִית לְהוּ עוֹלֵי רְגָלִים! כִּי קָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים. הָשְׁתָּא דְּאָתֵית לְהָכִי, הָא וְהָא לְדִידְהוּ, וְלָא קַשְׁיָא. כָּאן, בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים. כָּאן, בִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים. וַאֲנַן דְּאִית לָן תְּרֵי יוֹמֵי, הֵיכִי עָבְדִינַן? אָמַר רַב: מַתְחִיל בְּמוּסָפִין, וּפוֹסֵק בְּמִנְחָה, עַרְבִית, וְשַׁחֲרִית, וְחוֹזֵר בְּמוּסָפִין. אֲמַר לְהוּ שְׁמוּאֵל: פּוּקוּ וְאִמְרוּ לֵיהּ לְאַבָּא: אַחַר שֶׁעֲשִׂיתוֹ קוֹדֶשׁ, תַּעֲשֵׂהוּ חוֹל? אֶלָּא אָמַר שְׁמוּאֵל: מַתְחִיל בְּמוּסָפִין וּבְמִנְחָה, וּפוֹסֵק עַרְבִית וְשַׁחֲרִית, וְחוֹזֵר וּמַתְחִיל בְּמוּסָפִין.

רבא

והכא ליכא למיפרך: שאלה ביום טוב מי איכא. **דהזכרה נמי צורך שאלה היא** — שמרצה תחילה לפי שאי אפשר לו לשאול ביום טוב, וכיון דאיכא שאלה אבתריה מזכיר הוא לרצויי בעלמא. **אבל סופו** — למה הוא מזכיר הואיל ואינו צריך לשאול מכאן ואילך. הא כיון דאפסקת מאתמול — גלית אדעתך דלא ניחא לך בהו, ואמאי מזכיר? **הלכה כרבי יהודה** — דאמר: העובר לפני התיבה וכו'. **מי אמר רבי יוחנן הכי** — דהלכה כרבי יהודה, דמזכיר ביום טוב האחרון. **בשלשה במרחשון** — הכי קים להו דהוה זמן גשמים כו'. **הלכה כרבן גמליאל** — דאינו שואל עד שבעה במרחשון. וקא סלקא דעתך דבמקום שהוא שואל מזכיר, עד דמשני לקמן. **כאן לשאול** — בשבעה במרחשון. **כאן להזכיר** — מיום טוב האחרון. ור' יוחנן אית ליה דרבי אלעזר. **והא אמר רבי יוחנן במקום ששואל מזכיר** — במקום שאינו שואל אינו מזכיר. והיכי אמר רבי יוחנן דהלכה כר' יהודה שמזכיר ביום טוב האחרון? הא ליכא שאלה, דאין אומר ברכת השנים ביום טוב. **להפסקה איתמר** — דכשהוא מפסיק לשאלה בערב הפסח — פוסק נמי להזכרה, דהכי משמע "במקום ששואל מזכיר". **והא תרוייהו איתמר** — התחלה והפסקה. **יתחיל לשאול** — דהיינו בחול, שיכול לשאול. **פסק מלשאול** — בערב הפסח, פוסק מלהזכיר. אלמא לא סבירא ליה כרבי יהודה, והיכי אמר הלכה כמותו? **הא** לן **והא** להו — לבני בבל, שיש לנו תבואה ופירות בשדה כל תשרי — אין מזכירין עד שבעה במרחשון, ושם שואלים, כדאמר רבי יוחנן: מתחיל להזכיר מתחיל לשאול. **והא** להו — לבני ארץ ישראל דקורצין בניסן ואוספין בתשרי — מזכירין ביום טוב האחרון, כרבי יהודה, דאמר רב אסי הלכה כמותו. **כדברא** — מדבר, כלומר בשדות. **אית להו עולי רגלים** — ואם ירדו להן גשמים — קשה להן בחזירתן. **אלא כי אמר רבי יוחנן** — הלכה כר' יהודה, דמזכיר מיום טוב האחרון כו', בזמן שאין בית המקדש קיים, וליכא עולי רגלים — מזכיר. **כאן בזמן שבית המקדש קיים** — דאיכא עולי רגלים, אינו מזכיר עד שביעי במרחשון. **אנן דאית לן תרי יומי** — שני ימים טובים אחרונים, שמיני ספק שביעי, ותשיעי ספק שמיני. לרבי יהודה דאמר מיום טוב האחרון, באיזה מהן מזכיר. **מתחיל במוסף** — של שמיני ספק שביעי, דשמא יום טוב האחרון הוא. **ופוסק במנחה** — שמא שביעי חול הוא, ואין זמן הזכרה עד מוסף של מחר. **ופוסק נמי בערבית ושחרית** — של תשיעי ספק שמיני. **לאבא** — חברי. **לאחר שעשיתו קודש** — לשמיני ספק שביעי, שהזכרת בו גבורות גשמים כרבי יהודה מיום טוב האחרון. **תעשהו חול** — בתמיה: שמפסיק במנחה של אותו היום. **ופוסק ערבית ושחרית** — דלאו היינו תפלה של אותו היום.

רבא

מקובל בידינו בשם מורנו הבעל-שם-טוב: כששומעים דבר לא טוב על אחד מישראל, גם אם אין מכירים אותו, צריך להצטער צער רב, כי אחד מהם הוא בוודאי לא טוב: אם אמת הדבר שמספרים על פלוני, הלא הוא לא טוב; ואם אינו אמת, הלא המספר נמצא במצב לא טוב.

היום יום יב כסלו

וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִיא, דְּאָמַר שמתחילים להזכיר גבורות גשמים מִשְּׁעַת הֲנָחָתוֹ של לולב, והיינו בשמיני עצרת שהוא הזמן הסמוך ביותר לגשמים. אָמַר רָבָא, אֲפִילּוּ תֵּימָא – אפילו אם תאמר שרַבִּי אֱלִיעֶזֶר היא, הסובר שמתחילים להזכיר מיום טוב הראשון של סוכות, יש ליישב ששְׁאֵלָה לְחוּד וְהַזְכָּרָה לְחוּד, ואין כוונת המשנה אלא לשאלה.

שנינו במשנה: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּיבָה כו' ביום טוב אחרון של חג האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר, ביום טוב הראשון של פסח הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר.

הגמרא מקשה סתירה בדברי רבי יהודה: וּרְמִינְהוּ – יש להקשות על כך ממה ששנינו להלן (ה.), עַד מָתַי שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁיַּעֲבוֹר הַפֶּסַח. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, עַד שֶׁיַּעֲבוֹר חודש נִיסָן, מבואר במשנה זו שלדעת רבי יהודה בימי חול המועד של פסח עדיין שואלים גשמים, ומסתבר שהוא הדין לענין הזכרתם, ובמשנתנו התבאר שלדעת רבי יהודה מפסיקים להזכיר בבר ביום טוב הראשון של פסח.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן לִשְׁאוֹל וּכָאן לְהַזְכִּיר – משנתינו עוסקת בענין הזכרת גשמים והמשנה להלן עוסקת בשאלתם, ואין ללמוד מכך ששואלים עד אחר הפסח שגם מזכירים עד זמן זה, אלא מִישְׁאַל שָׁאִיל וְאָזִיל – לשאול ממשיך והולך עד שיעבור הפסח, אבל לְהַזְכִּיר, בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן פָּסִיק.

אָמַר עוּלָּא, הָא דְּרַב חִסְדָּא – תירוצו של רב חסדא, קַשְׁיָא כַּחֹמֶץ לַשִּׁנַּיִם וְכֶעָשָׁן לָעֵינַיִם, שהלא קל וחומר הוא, וּמַה בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ שׁוֹאֵל – אם בתפילת מוסף של שמיני עצרת שאינו שואל את הגשמים שהרי אין בה ברכת השנים, הרי הוא מַזְכִּיר את הגשמים, בְּמָקוֹם שֶׁשּׁוֹאֵל אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּהֵא מַזְכִּיר – בתפילת חול המועד של פסח ששואל את הגשמים, ודאי שמזכיר, וכיצד אמר רב חסדא ששואל ואינו מזכיר.

אֶלָּא אָמַר עוּלָּא, יש ליישב את הסתירה באופן אחר, תְּרֵי תַּנָּאֵי אַלִּיבָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה – משניות אלו נשנו על ידי שני תנאים שנחלקו בדעת רבי יהודה, התנא במשנתינו סובר שלדעת רבי יהודה מפסיקים לשאול ולהזכיר ביום טוב הראשון של פסח, ואילו התנא של המשנה להלן (ה.) סובר בדעתו ששואלים ומזכירים עד שיעבור הפסח.

תירוץ נוסף: רַב יוֹסֵף אָמַר, מַאי עַד שֶׁיַּעֲבוֹר הַפֶּסַח ששנינו להלן, עַד שֶׁיַּעֲבוֹר שְׁלִיחַ צִבּוּר הָרִאשׁוֹן [המתפלל תפילת שחרית], הַיּוֹרֵד לפני התיבה בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, ולאחר מכן שוב אין שואלים, וכמבואר במשנתינו. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרב יוסף, שְׁאֵלָה בְּיוֹם טוֹב מִי אִיכָּא – וכי שואלים את הגשמים ביום טוב, והרי ברכת השנים אינה נאמרת אלא בחול, וכיצד אמר רבי יהודה ששואלים את הגשמים עד לאחר תפילת שחרית של יום טוב ראשון של פסח. אָמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי, אִין, שׁוֹאֵל מְתוּרְגְּמָן – המתרגם את דרשת יום טוב לקהל, היה מברך בתוך דבריו ברכת השנים ושואל בה את הגשמים. מקשה הגמרא: וְכִי מְתוּרְגְּמָן שׁוֹאֵל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לַצִּבּוּר, והרי נסתיימו ימות הגשמים. מסיקה הגמרא: אֶלָּא מְחַוֵּורְתָּא כִּדְעוּלָּא – התירוץ המחוור והברור הוא כדברי עולא שנחלקו תנאים בשיטת רבי יהודה.

תירוץ נוסף: רַבָּה אָמַר, מַאי עַד שֶׁיַּעֲבוֹר הַפֶּסַח, עַד שֶׁיַּעֲבוֹר תחילת זְמַן שְׁחִיטַת הַפֶּסַח, שהוא בחצות היום של ערב פסח. כלומר, בתפילת שחרית עדיין שואלים, אולם במנחה של ערב פסח שוב אין שואלים. ואילו סוף זמן הזכרת גשמים הוא לאחר מכן, בתפילת שחרית של יום טוב ראשון של פסח, כמבואר במשנתינו. וּכְתַחִילָּתוֹ כֵּן סוֹפוֹ – כדין הנוהג בתחילת ימות הגשמים, כך הוא בסוף עונתם, מַה תְּחִילָּתוֹ מַזְכִּיר אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹאֵל – כשם שמתחיל להזכיר בשמיני עצרת, ואינו שואל עד לאחר החג, אַף סוֹפוֹ מַזְכִּיר אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹאֵל – ממשיך להזכיר עד יום טוב ראשון של פסח, אף שפסקו מלשאול בערב פסח. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרבה, בִּשְׁלָמָא תְּחִילָּתוֹ – מובן דין זה שבתחילת ימות הגשמים, הוא מַזְכִּיר לפני שמתחיל לשאול, כיון שהַזְכָּרָה נַמִּי רִיצּוּי שְׁאֵלָה הִיא – לפני שבאים לשאול גשמים מרצים ומפייסים את הקב"ה בהזכרת גבורתם שיורידם בעיתם לברכה, אֶלָּא סוֹפוֹ – בסוף ימות הגשמים, מַאי רִיצּוּי שְׁאֵלָה אִיכָּא – מה שייך לרצות עוד אחר שאין לעולם צורך בהם. מסיקה הגמרא: אֶלָּא מְחַוֵּורְתָּא כִּדְעוּלָּא.

אָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה שמתחילים להזכיר גשמים בתפילת מוסף של שמיני עצרת, ומפסיקים להזכירם בתפילת מוסף של יום טוב הראשון של פסח.

אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרַבִּי אַסִּי, וּמִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הָכִי – האם כך אמר רבי יוחנן, שהלכה כרבי יהודה ומתחילים להזכיר בשמיני עצרת, וְהָתְנַן במשנה להלן (י.), בְּשָׁלֹשָׁה בְּמַרְחֶשְׁוָן שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים, דברי חכמים. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, בְּשִׁבְעָה בּוֹ, שהוא חמשה עשר יום לאחר חג הסוכות, כדי שיגיע האחרון שבישראל מירושלים לנהר פרת. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, הֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל. והגמרא סברה ששאלה והזכרה שוים ובמקום ששואל מזכיר, ואם כן ההלכה היא שמתחילים להזכיר רק בז' חשוון. אָמַר לֵיהּ רבי אסי לרבי זירא, גַּבְרָא אַגַּבְרָא קָא רָמֵית – וכי שייך להקשות מדברי אדם אחד על דברי חבירו, שאכן רבי יוחנן סובר שהלכה כרבי יהודה, ורבי אלעזר סובר שהלכה כרבן גמליאל. אִיבָּעֵית אֵימָא – אם תרצה תוכל ליישב זאת כך, לעולם אינם חולקים, וּלֹא קַשְׁיָא, כָּאן לִשְׁאוֹל – רבן גמליאל עסק בזמן שאלת גשמים, ובזה אמר רבי אלעזר שהלכה כמותו, כָּאן לְהַזְכִּיר – ורבי יהודה עסק בזמן הזכרתם, ובזה אמר רבי יוחנן שהלכה כמותו, ואינו דומה זמן שאילת גשמים לזמן הזכרתם.

הגמרא מקשה סתירה בדברי רבי יוחנן, שפסק לעיל כרבי יהודה שמתחילים להזכיר גשמים בשמיני עצרת. מקשה הגמרא: וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּמָקוֹם שֶׁשּׁוֹאֵל מַזְכִּיר, ומשמע מדבריו שכשאינו שואל אינו מזכיר, ואם כן כיצד מזכירים גשמים בשמיני עצרת, והרי אין שואלים ביום טוב. מתרצת הגמרא: הַהוּא לְהַפְסָקָה אִיתְּמַר – מה שאמר שבמקום שאינו שואל אינו מזכיר, הוא רק לענין זמן ההפסקה, שכשפוסקים מלשאול בערב פסח פוסקים גם מלהזכיר, אבל לגבי תחילת אמירתם, מתחילים להזכיר בשמיני עצרת ואין שואלים עד לאחר החג.

שואלת הגמרא: וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הִתְחִיל לְהַזְכִּיר מַתְחִיל לִשְׁאוֹל, פָּסַק מִלִּשְׁאוֹל פּוֹסֵק מִלְּהַזְכִּיר, הרי שלדעתו דין שאלה והזכרה שוה גם בתחילתם, ומוכח שאינו מתחיל להזכיר בשמיני עצרת שאין בו שאלת גשמים. מתרצת הגמרא: אֶלָּא לֹא קַשְׁיָא, הָא לָן – מה שאמר רבי יוחנן שמתחיל להזכיר רק משעה שמתחיל לשאול, הוא לבני בבל שיש להם תבואה ופירות בשדה כל חודש תשרי, ולכך מתחילים להזכיר רק בז' חשוון, הָא לְהוּ – ומה שאמר שהלכה כרבי יהודה שמתחילים להזכיר בשמיני עצרת, הוא לבני ארץ ישראל שקוצרים את התבואה בניסן ואוספים בתשרי, ואין חשש להתחיל להזכיר מתשרי.

שואלת הגמרא: מַאי שְׁנָא לְדִידָן – במה שונים אנו בני בבל, שמתחילים להזכיר בחשוון משום דְּאִית לָן פֵּירֵי בְּדַבְרָא – שיש לנו תבואה ופירות בשדה, לְדִידְהוּ נַמִּי – הלא אף לבני ארץ ישראל יש טעם לדחות את ההזכרה לחשוון, שהרי אִית לְהוּ עוֹלֵי רְגָלִים הצריכים לחזור לבתיהם, והגשמים יכבידו עליהם את הדרך. מתרצת הגמרא: כִּי קָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן – כשאמר רבי יוחנן שהלכה כרבי יהודה ומתחילים להזכיר משמיני עצרת, בִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים ואין עולי רגלים אמר זאת.

מוסיפה הגמרא: הַשְׁתָּא דְּאִתִּית לְהָכִי – כעת שבאת להבנה זו שיש חילוק בין זמן שבית המקדש קיים לשאינו קיים, אפשר לומר דְּהָא וְהָא לְדִידְהוּ – בין מה שפסק כרבי יהודה ובין מה שאמר שמתחיל להזכיר רק כשמתחיל לשאול הוא לבני ארץ ישראל, וּלֹא קַשְׁיָא, כָּאן בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, ומחמת עולי הרגלים מאחרים זאת עד ז' חשוון, וְכָאן בִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, ומתחילים להזכיר משמיני עצרת.

מבררת הגמרא: וַאֲנַן דְּאִית לָן תְּרֵי יוֹמֵי, הֵיכִי עָבְדִינָן – אנו בני בבל שעושים מספק שני ימים טובים, באיזה יום של שמיני עצרת

המשך בעמוד ל

שיטה אחרת: **רָבָא אָמַר**, כֵּיוָן שֶׁהִתְחִיל להזכיר בתפילת מוסף של היום הראשון, **שׁוּב אֵינוֹ פּוֹסֵק**, אלא ממשיך להזכיר בכל התפילות. **וְכֵן אָמַר רַב שֵׁשֶׁת**, כֵּיוָן שֶׁהִתְחִיל **שׁוּב אֵינוֹ פּוֹסֵק**. מוסיפה הגמרא: **וְאַף רַב** שאמר (לעיל ע"ב) שפוסק מלהזכיר במנחה של היום הראשון, **הָדַר בֵּיהּ** – חזר בו מדבריו והסיק כשיטת רבא ורב ששת. **דְּאָמַר רַב חֲנַנְאֵל אָמַר רַב, מוֹנֶה עֲשָׂרִים וְאֶחָד יוֹם** מהיום הראשון של ראש השנה, **כְּדֶרֶךְ שֶׁמּוֹנֶה עֲשָׂרָה יָמִים מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים**, ולאחריהם [ביום הראשון של שמיני עצרת] **מַתְחִיל** להזכיר, **וְכֵיוָן שֶׁהִתְחִיל שׁוּב אֵינוֹ פּוֹסֵק**.

הגמרא מביאה את פסק ההלכה: **וְהִלְכְתָא** – וההלכה היא שכֵּיוָן **שֶׁהִתְחִיל שׁוּב אֵינוֹ פּוֹסֵק**.

משנה

משנתינו מבארת מהו זמן סיום שאלת הגשמים בסוף עונתם.

מבררת המשנה: **עַד מָתַי שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים** באמירת 'ותן טל ומטר לברכה' בתפילה, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁיַּעֲבוֹר חג הַפֶּסַח. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, עַד שֶׁיֵּצֵא** ויעבור חודש ניסן, **שֶׁנֶּאֱמַר** (יואל ב כג) **'וַיּוֹרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בָּרִאשׁוֹן'** – שה' הוריד את המורה שהוא הגשם הראשון ואת המלקוש שהוא הגשם האחרון בחודש הראשון שהוא חודש ניסן, הרי שחודש ניסן הוא זמן ירידת גשמים.

גמרא

שואלת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְרַבִּי יִצְחָק**, וכי יוֹרֶה [הגשם הראשון] זמנו **בְּנִיסָן** כמשתמע מהפסוק המובא במשנה, והרי יוֹרֶה **בְּמַרְחֶשְׁוָן הוּא** – הזמן הראוי לירידת הגשמים הראשונים הוא בחודש מרחשון, (**דתנן**) [**דְּתַנְיָא**] (ספרי עקב פי' מב) **יוֹרֶה בְּמַרְחֶשְׁוָן וּמַלְקוֹשׁ בְּנִיסָן**.

מתרצת הגמרא: **אָמַר** לֵיהּ רבי יצחק לרב נחמן, אכן הזמן הראוי לירידת יורה הוא בחודש חשון, אלא **הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בִּימֵי יוֹאֵל בֶּן פְּתוּאֵל נִתְקַיֵּים מִקְרָא זֶה**, שגם היורה וגם המלקוש ירדו בניסן, **דִּכְתִיב בֵּיהּ** בנבואתו של יואל שיפשוט ארבה על התבואה ויכלנה (יואל א ד), **'יֶתֶר הַגָּזָם אָכַל הָאַרְבֶּה וְגוֹ' וְיֶתֶר הָאַרְבֶּה אָכַל הַיֶּלֶק וְיֶתֶר הַיֶּלֶק אָכַל הַחָסִיל'**. ומבאר רבי יוחנן, **אוֹתָהּ שָׁנָה יָצָא** [עבר] חודש **אָדָר, וְלֹא יָרְדוּ גְּשָׁמִים**, ועדיין לא זרעו, **וְיָרְדָה לָהֶם רְבִיעָה רִאשׁוֹנָה** [התחלת הגשמים] **בְּאֶחָד בְּנִיסָן. אָמַר לָהֶם** יואל **הַנָּבִיא לְיִשְׂרָאֵל**, אף שכבר נכנס חודש ניסן שהוא זמן קצירת התבואה, **צְאוּ וְזִרְעוּ** את השדות. **אָמְרוּ לוֹ** ישראל, **מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַב חִטִּים אוֹ קַבַּיִם** של שְׂעוֹרִין בלבד, האם **יֹאכְלֶנּוּ וְיִחְיֶה, אוֹ יִזְרָעֶנּוּ וְיָמוּת** מרעב קודם שתגדל התבואה. **אָמַר לָהֶם** הנביא, **אַף עַל פִּי כֵּן צְאוּ וְזִרְעוּ**. ובזכות שהאמינו לדבריו וזרעו את שהיה בידם, **נַעֲשָׂה לָהֶם נֵס, וְנִתְגַּלָּה לָהֶם מַה שֶּׁכָּתְבוּ** – גרעיני תבואה שהיו מוחבאים בכתלים על ידי העכברים, **וּמַה שֶׁכִּחוֹרֵי נְמָלִים**, ומהם ניזונו עד שגדלה התבואה. ממשיך ומבאר רבי יוחנן, **יָצְאוּ וְזָרְעוּ** את התבואה שהיתה בידם בימים **שְׁנֵי וּשְׁלִישֵׁי וּרְבִיעֵי** לחודש ניסן, **וְיָרְדָה לָהֶם רְבִיעָה שְׁנִיָּה** [הגשם השני] **בַּחֲמִשָּׁה בְּנִיסָן**, ונעשה להם נס שהתבואה צמחה במהירות רבה **וְהִקְרִיבוּ** ממנה את מנחת **הָעֹמֶר** [הקרב מתבואה חדשה] **בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן**, כבכל שנה. **נִמְצֵאת תְּבוּאָה הַגְּדִילָה** בדרך הטבע **בְּשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים**, היתה **גְּדִילָה** באותה שנה **בְּאֶחָד עָשָׂר יוֹם**, שמה' ניסן בו ירדו להם הגשמים לאחר הזריעה, עד ט"ז ניסן שקצרו התבואה, חלפו רק י"א יום. **נִמְצָא עוֹמֶר הַקָּרֵב** בדרך כלל **מִתְּבוּאָה שֶׁל שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים**, היה **קָרֵב** בשנה זו **מִתְּבוּאָה שֶׁל אֶחָד עָשָׂר יוֹם. וְעַל אוֹתוֹ הַדּוֹר הוּא אוֹמֵר** [דוד המלך] בספר תהילים (קכו ה-ו), **'הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ, הָלוֹךְ יֵלֵךְ וּבָכֹה נֹשֵׂא מֶשֶׁךְ הַזָּרַע וְגוֹ'**, בֹּא יָבוֹא בְּרִנָּה נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו', שזרעו בדמעה ובצער אף שלא היה להם מה לאכול, וקצרו את התבואה ברינה ושמחה.

מבררת הגמרא: **מַאי 'הָלוֹךְ יֵלֵךְ וּבָכֹה נֹשֵׂא מֶשֶׁךְ וְגוֹ' הַזָּרַע**, בֹּא יָבוֹא בְּרִנָּה', על מי נאמר פסוק זה. מבארת הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה**, על השור הוא מדבר, **שֶׁהַשּׁוֹר כְּשֶׁהוּא חוֹרֵשׁ הוֹלֵךְ וּבוֹכֶה** מחמת קושי החרישה, **וּכְשֶׁחֲזַרְתּוֹ** מן השדה בסיום עבודת החרישה, התבואה כבר מתחילה לצמוח עד **שֶׁאוֹכֵל חָזִיז** [שחת] **מִן הַתֶּלֶם** [שורת החרישה], ואף הוא מניסי צמידת התבואה בשנה ההיא. **וְזֶהוּ** סיום הפסוק **'בֹּא יָבוֹא בְּרִנָּה'**.

מבררת הגמרא: **מַאי 'נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו'**. מבארת הגמרא: **אָמַר רַב חִסְדָּא, וְאָמְרִי לֵהּ בְּמַתְנִיתָא תָּנָא** [יש אומרים שכך שנו בברייתא], הפסוק בא לתאר את שיעור התבואה שצמחה, שבדרך כלל הגבעול גדול פי שלשה או ארבעה מהשיבולת, ואז היה נס שגודל הקָנֶה – הגבעול שעליו תלויה השיבולת, היה **זֶרֶת** [חצי אמה] בלבד, ואילו גודל **הַשִּׁיבֹלֶת** הצומחת מן הקנה ובתוכה גרעיני התבואה, היה **זְרָתַיִם**.

מאמרים נוספים שאמר רבי יצחק לרב נחמן בשם רבי יוחנן: **אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְרַבִּי יִצְחָק, מַאי דִּכְתִיב** בפסוק שנאמר בימי יהורם בן אחאב (מלכים ב' ח א), **'כִּי קָרָא ה' לָרָעָב וְגַם בָּא אֶל הָאָרֶץ שֶׁבַע שָׁנִים'**, בְּהָנָךְ שֶׁבַע שָׁנִים **מַאי אָכוּל** – באותן שנות רעב מה אכלו, וכיצד יכלו להתקיים זמן כה רב בלא מזון. **אָמַר** לֵיהּ רבי יצחק, **הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּשָׁנָה הִרְאשׁוֹנָה** של הרעב **אָכְלוּ מַה שֶּׁבַּפָּתִים, בְּשֵׁנִיָּה אָכְלוּ מַה שֶּׁבַּשָּׂדוֹת** – ספיחים שגדלו מאליהם, ומה שנשתייר בהם מהשנה הקודמת. **בְּשְׁלִישִׁית** אכלו **בְּשַׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה, בְּרְבִיעִית בְּשַׂר בְּהֵמָה טְמֵאָה, וּבַחֲמִישִׁית בְּשַׂר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים**, בשנה **הַשִּׁשִּׁית** אכלו מקצתם **בְּשַׂר בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם, וּבַשְּׁבִיעִית בְּשַׂר זְרוֹעוֹתֵיהֶם, לְקַיֵּים מַה שֶּׁנֶּאֱמַר** (ישעיה ט יט) **'אִישׁ בְּשַׂר זְרֹעוֹ יֹאכֵלוּ'**.

וְאָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְרַבִּי יִצְחָק, מַאי דִּכְתִיב (הושע יא ט) **'בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ וְלֹא אָבוֹא בְּעִיר', וכי מִשּׁוּם דְּ'בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ'** – שאתה מיטיב מעשיך, יאמר הקב"ה **'לֹא אָבוֹא בְּעִיר'** – שלא יבוא להשרות שכינתו בירושלים. **אָמַר** לֵיהּ רבי יצחק לרב נחמן, **הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא אָבוֹא בִּירוּשָׁלַיִם** שֶׁל מַעְלָה הנמצאת ברקיע, **עַד שֶׁאָבוֹא לִירוּשָׁלַיִם** שֶׁל מַטָּה.

שואלת הגמרא: **וּמִי אִיכָּא** – האם יש יְרוּשָׁלַיִם לְמַעְלָה. מתרצת הגמרא: **אִין** – כן, **דִּכְתִיב** (תהלים קכב ג) **'יְרוּשָׁלַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה לָהּ יַחְדָּו'**. כלומר, שירושלים של מטה תהיה בנויה כעיר אחרת הדומה לה, ומוכח שיש ירושלים נוספת חוץ מזו של מטה, והיכן היא אם לא למעלה.

וְאָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְרַבִּי יִצְחָק, מַאי דִּכְתִיב בזילותם של חכמי הגוים (ירמיה י ח), **'וּבְאַחַת יִבְעֲרוּ וְיִכְּסָלוּ מוּסַר הַבְלִים עֵץ הוּא'. אָמַר** לֵיהּ רבי יצחק, **הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, כוונת הכתוב לומר שעבירה **אַחַת הִיא שֶׁמְּבַעֶרֶת רְשָׁעִים** העוברים עליה **בְּגֵיהִנֹּם, מַאי הִיא** אותה העבירה, **עֲבוֹדָה זָרָה**. ולומדים זאת בגזירה שוה, **כְּתִיב הָכָא** 'מוּסַר הַבְלִים עֵץ הוּא', **וּכְתִיב הָתָם** לענין עבודה זרה (ירמיה י טו) **'הֶבֶל הֵמָּה מַעֲשֵׂה תַּעֲתֻעִים'**, וכשם ש'הבל' זה נאמר לענין עבודה זרה, אף 'הבלים' שנאמר בפסוק 'מוסר הבלים עץ הוא' לענין עבודה זרה נאמר.

וְאָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְרַבִּי יִצְחָק, מַאי דִּכְתִיב בתוכחת ירמיהו הנביא (ירמיה ב יג), **'כִּי שְׁתַּיִם רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי', תַּרְתֵּין הוּא דְּהָווּ** – האם עם ישראל עשו רק שתי רעות, **וכי עֶשְׂרִין וְאַרְבַּע** עבירות המנויות בספר יחזקאל (פרק כב) **שְׁבִיקָא לְהוּ** – מחולות להם. **אָמַר** לֵיהּ רבי יצחק, **הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן** בביאור הכתוב, ישנה עבירה **אַחַת** מהעבירות שעברו **שֶׁהִיא**

אודות חלוקת הש"ס – הנה אלו שלקחו על עצמם מסכתות על-מנת לסיימן, יעשו כן בפועל, ואלו שלא לקחו עדיין – יקחו עתה או מחר, והעיקר – שילמדו אותם במשך השנה כולה, באופן שיסיימו אותם לי"ט כסלו הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה.

משיחת י"ט כסלו, ה'תשכ"ח

רש"י

רבא אמר כיון שהתחיל — בשמיני ספק שביעי שוב אינו פוסק. **הדר ביה** — ממאי דאמר פוסק. **מונה עשרים ואחד יום** — מראש השנה עד שמיני ספק שביעי של חג, כדרך שמונה מראש השנה ועד יום הכפורים עשרה ימים, שמתחיל למנות מיום ראשון של ראש השנה, ומזכיר מכאן ואילך. וזהו שמזכיר בשמיני ספק שביעי שהוא עשרים ושתים — שוב אינו פוסק. והא דמתחילין אנו למנות מיום ראשון — דהא דאנו עושין שני ימים לאו משום ספק דשמא עיברו לאלול, דהא אנן בקיאינן בקביעא דירחא. אלא משום דמנהג אבותינו בידינו. לשון אחר: מונה עשרים ואחד יום כדרך שמונה כו'. כלומר, אם עיברו אלול — לא יחשוב מיום ראשון של ראש השנה עשרים ואחד יום — שאם כן לא ימצאו בידו אלא עשרים, וכלים ביום טוב שביעי, יום נטילת ערבה. אלא מיום שמתחילין למנות עשרה ימים, לעשות בעשירי יום הכפורים — יתחיל למנות באלו, שבכך לא יטעה, שיום הכפורים יום אחד לבד, וידע מהיכן התחילו למנות לו. וביום שכלין עשרים ואחד, דהיינו ביום טוב אחרון — מתחיל להזכיר, וכיון שהתחיל — שוב אינו פוסק. **אמר ליה רב נחמן לר' יצחק יורה בניסן הוא** — דכתיב "ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון" בתמיה. **והא במרחשון הוא** — כדתניא לקמן, ובספרי הוא. **יורה ומלקוש** — מפרש לקמן. **אמר ליה** — ודאי במרחשון הוא, ומקרא זה בימי יואל בן פתואל נתקיים, שיורה ומלקוש היה בראשון על ידי נס. שהיה רעב שבע שנים, דכתיב "כי קרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים", וכתיב "יתר הגזם אכל הארבה" וגו': הכי גרסינן. **יצא אדר ולא ירדו גשמים** — ולא זרעו רוב אדר לא גרסינן. **רביעה ראשונה** — התחלת גשמים. ולקמן (ו,ב) מפרש: רביעה — שמרביע את הארץ. **או יזרענו וימות** — ברעב, קודם שתגדל התבואה החדשה, שלא יהיה לו מה יאכל. **נעשה לחם נם כו'** — והיינו דכתיב "ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה" וגו'. **נתגלה לחם תבואה שבחורי נמלים ומה שבכתלים** — שאצרו העכברים. **יצאו וזרעו** — וזרעו מה שבידם. **שני** — בניסן, **ושלישי** ורביעי, ומה שמצאו אכלו. ולאחר שזרעו — ירדו להם גשמים בה' בניסן, והקריבו עומר בששה עשר בניסן מאותה תבואה חדשה. **הגדילה בששה חדשים** — מתשרי ועד ניסן. **באחד עשר יום** — מחמשה בניסן עד ששה עשר בו. **הזורעים בדמעה ברנה יקצורו** — שלא היה להן מה לאכול. **מאי הלך ילך ובכה** — אם לבני אדם — כבר נאמר "הזורעים בדמעה ברנה יקצורו", אלא על השור הכתוב אומר. **בהליכתו** — לחרוש התלם. **ובחזירתו אוכל חזיז** — שחת, מן התלם שזרעו בהליכתן. שכשהוא זורע — מיד מתחלת ליגדל. **מאי כא יבוא ברנה נושא אלומותיו** — אם מפני התבואה שיש להם לאכול — הרי כבר אמור "ברנה יקצורו". **שבולת זרתים** — זהו נס גדול, מה שאין כן דרך כל תבואה, שהקנה פי שלשה וארבעה בשבולת. **כי קרא ה' לרעב** — בימי יהורם בן אחאב נאמר. **מה שבשדות** — ספיחים, ומה שנשתייר בשדות. **אכלו בשר בניהם** — מקצתם. **משום דבקרבך קדוש** — שאתה מטיב מעשיך — לא יבא הקדוש ברוך הוא בעיר?! **לא אבא בירושלים כו'** — והכי קאמר: עד שיהא בקרבך קדוש למטה, דהיינו ירושלים, לא אבוא בעיר שלמעלה. **ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו** — ירושלים שלמטה תהא בנויה כעיר שחוברה לה, שהיא כיוצא בה, חבירתה ודוגמתה. מכלל דאיכא ירושלים אחריתי, והיכן אם לא למעלה? **ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא** — אי לאו גזרה שוה היה משמע: אטומים כעץ לקבל מוסר, ולשוא היו לוקין. **באחת** — עבירה שהן עושין יתבערו הבסילים — רשעים. **עשרים וארבע שביקא להו** — בתמיה. בפרשת "התשפוט" (יחזקאל כב) עשרים וארבע עבירות שעברו. לשון אחר: שעברו על עשרים וארבעה ספרים.

ששקולה

תוספות

רבא אמר כיון שהתחיל שוב אינו פוסק – כלומר: כיון שהתחיל ביום ראשון של אחרונים – שוב אינו פוסק, וכן הפסק.

יורה במרחשון הוא – פירש: אקרא דכתיב "ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון" פריך. דמתניתין אפשר לתרץ דאמלקוש קסמיך, אבל ביורה – מודה דמברחשון.

ובחזירתו אוכל חזיז מן התלם וכו' – וקשיא: הא דקאמר לעיל נמצא הגדילה בששה חדשים גדילה באחד עשר יום – הוה ליה למימר גדילה בתליסר ובארבעה עשר יומי, שהרי מיד מתחלת ליגדל! ושמא יש לומר דלכל המאוחרת שנזרעה בשלישית קאמר, נמצא גדילה באחד עשר יום. וצריך עיון.

לא אבוא בעיר – פירוש: בעיר רוצה לומר בעיר ממש. ויש מפרשים: פשטיה דקרא בעיר = בשנאה, כלומר: לא אבוא בשנאה. ועיר הוי לשון שנאה, כמו "ומלאו פני תבל ערים" (ישעיה יד). ומי

רָבָא אָמַר: כֵּיוָן שֶׁהִתְחִיל, שׁוּב אֵינוֹ פּוֹסֵק. וְכֵן אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: כֵּיוָן שֶׁהִתְחִיל, שׁוּב אֵינוֹ פּוֹסֵק. וְאַף רַב הֲדַר בֵּיהּ, דְּאָמַר רַב חֲנַנְאֵל אָמַר רַב: מוֹנֶה עֶשְׂרִים וְאֶחָד יוֹם, כְּדֶרֶךְ שְׁמוֹנֶה עֲשָׂרָה יָמִים מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים, וּמַתְחִיל. וְכֵיוָן שֶׁהִתְחִיל, שׁוּב אֵינוֹ פּוֹסֵק. וְהִלְכְתָא: כֵּיוָן שֶׁהִתְחִיל, שׁוּב אֵינוֹ פּוֹסֵק.

מִשְׁנָה עַד מָתַי שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים? רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד שֶׁיַּעֲבוֹר הַפֶּסַח. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: עַד שֶׁיֵּצֵא נִיסָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיּוֹרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם, יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, בָּרִאשׁוֹן". **גְּמָרָא** אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְרַבִּי יִצְחָק: יוֹרֶה בְּנִיסָן? יוֹרֶה בְּמַרְחֶשְׁוָן הוּא! דִּתְנַן: "יוֹרֶה בְּמַרְחֶשְׁוָן וּמַלְקוֹשׁ בְּנִיסָן". אָמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בִּימֵי יוֹאֵל בֶּן פְּתוּאֵל נִתְקַיְּיִם מִקְרָא זֶה. דִּכְתִיב בֵּיהּ: "אֲשֶׁר הַנֶּזֶם אָכַל הָאַרְבֶּה, וגו'". אוֹתָהּ שָׁנָה יָצָא אֶדֶר וְלֹא יָרְדוּ גְּשָׁמִים. יָרְדָה לָהֶם רְבִיעָה רִאשׁוֹנָה בְּאֶחָד בְּנִיסָן. אָמַר לָהֶם נָבִיא לְיִשְׂרָאֵל: "צְאוּ וְזִרְעוּ". אָמְרוּ לוֹ: "מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַב חִטִּים אוֹ קַבִּים שְׂעוֹרִין, יֹאכְלֶנּוּ וְיִחְיֶה, אוֹ יִזְרָעֶנּוּ וְיָמוּת"? אָמַר לָהֶם: "אַף עַל פִּי כֵן, צְאוּ וְזִרְעוּ". נַעֲשָׂה לָהֶם נֵס, וְנִתְגַּלָּה לָהֶם מַה שֶּׁבַּכְּתָלִין וּמַה שֶּׁבְּחוֹרֵי נְמָלִים. יָצְאוּ וְזָרְעוּ שְׁנֵי וּשְׁלִישִׁי וּרְבִיעִי, וְיָרְדָה לָהֶם רְבִיעָה שְׁנִיָּה בְּחֲמִשָּׁה בְּנִיסָן. הִקְרִיבוּ עוֹמֶר בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן. נִמְצֵאת תְּבוּאָה הַגְּדִילָה בְּשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים גְּדִילָה בְּאַחַד עָשָׂר יוֹם. נִמְצָא עוֹמֶר הַקָּרֵב מִתְּבוּאָה שֶׁל שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים קָרֵב מִתְּבוּאָה שֶׁל אֶחָד עָשָׂר יוֹם. וְעַל אוֹתוֹ הַדּוֹר הוּא אוֹמֵר: "הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ. הָלוֹךְ יֵלֵךְ וּבָכֹה, נֹשֵׂא מֶשֶׁךְ הַזָּרַע, וגו'". מַאי: "הָלוֹךְ יֵלֵךְ וּבָכֹה, נֹשֵׂא מֶשֶׁךְ, וגו'"? אָמַר רַב יְהוּדָה: שׁוֹר כְּשֶׁהוּא חוֹרֵשׁ, הוֹלֵךְ וּבוֹכֶה, וּבַחֲזִירָתוֹ אוֹכֵל חָזִיז מִן הַתֶּלֶם. וְזֶהוּ: "בֹּא יָבֹא בְּרִנָּה". מַאי: "נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו"? אָמַר רַב חִסְדָּא, וְאָמְרִי לֵהּ בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: "קָנֶה זֶרֶת, שִׁבּוֹלֶת זָרָתַיִם". אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְרַבִּי יִצְחָק: מַאי דִּכְתִיב: "כִּי קָרָא ה' לָרָעָב, וְגַם בָּא אֶל הָאָרֶץ שֶׁבַע שָׁנִים"? בְּהָנָךְ שֶׁבַע שָׁנִים מַאי אֲכוּל? אָמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שָׁנָה רִאשׁוֹנָה, אָכְלוּ מַה שֶּׁבַּבָּתִּים. שְׁנִיָּה, אָכְלוּ מַה שֶּׁבַּשָּׂדוֹת. שְׁלִישִׁית, בְּשַׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה. רְבִיעִית, בְּשַׂר בְּהֵמָה טְמֵאָה. חֲמִישִׁית, בְּשַׂר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים. שִׁשִּׁית, בְּשַׂר בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם. שְׁבִיעִית, בְּשַׂר זְרוֹעוֹתֵיהֶם, לְקַיֵּים מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "אִישׁ בְּשַׂר זְרֹעוֹ יֹאכֵלוּ". וַאֲמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְרַבִּי יִצְחָק: מַאי דִּכְתִיב: "בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ, וְלֹא אָבוֹא בְּעִיר"? מִשּׁוּם דִּבְקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ, לֹא אָבוֹא בָּעִיר? אָמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לֹא אָבוֹא בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁל מַעְלָה עַד שֶׁאָבוֹא לִירוּשָׁלַיִם שֶׁל מַטָּה. וּמִי אִיכָּא יְרוּשָׁלַיִם לְמַעְלָה? אִין, דִּכְתִיב: "יְרוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה לָהּ יַחְדָּו". וַאֲמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְרַבִּי יִצְחָק: מַאי דִּכְתִיב: "וּבְאַחַת יִבְעֲרוּ וְיִכְסָלוּ, מוּסַר הֲבָלִים עֵץ הוּא"? אֲמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אַחַת הִיא שֶׁמְּבַעֶרֶת רְשָׁעִים בַּגֵּיהִנֹּם. מַאי הִיא? עֲבוֹדָה זָרָה. כְּתִיב הָכָא: "מוּסַר הֲבָלִים עֵץ הוּא". וּכְתִיב הָתָם: "הֶבֶל הֵמָּה, מַעֲשֵׂה תַּעְתֻּעִים". וַאֲמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְרַבִּי יִצְחָק: מַאי דִּכְתִיב: "כִּי שְׁתַּיִם רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי"? תַּרְתֵּין הוּא דְּהָווּ? עֶשְׂרִין וְאַרְבַּע שְׁבִיקָא לְהוּ? אֲמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אַחַת שֶׁהִיא

שקולה

המהות של האיש הישראלי אין להעריך ולשער, כי הוא חלק מן העצם.

תענית. פרק ראשון – מאימתי דף ה עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

ומי סיב שמואל והא בר חמישים ושתים שנין הוה וכו' – ועתה: (כשאפרש) חיי שמואל חמישים ושתים שנה, שהרי בשנה ראשונה שהיה עֵלי ממונה לכהן גדול נולד שמואל, כדכתיב (שמואל א א) "ועלי יושב" כלומר: אותו יום נתיישב ונתמנה. ועלי היה נביא ושופט ארבעים שנה, כדמפרש בקרא. ושמואל היה נביא ושופט עשר שנים קודם מלכות שאול, כדאיתא בסדר עולם. נמצא שהיה שמואל בן ארבעים ותשע שנה כשפסק מלהיות שופט. וחצי שנה שבשנה ראשונה שהיה עלי נביא נולד, ותרתין שנין ופלגא דשאול המלך – הרי חמשים ושתים שנין. ולהכי קא פריך: ומי סיב? ומורי שיהיה חשיב הני ארבעים שנה דעלי קודם שנשבה הארון, ובאותו יום שנשבה מת, כדכתיב "ויהי כהזכירו ארון האלהים ויפול אחורנית ותשבר מפרקתו וגו'". והארון היה בבית אבינדב בגבעה עשרים שנה, כדכתיב (שמואל א ז) "וירבו הימים ויהיו עשרים שנה וינהו כל בית ישראל אחרי ה'". ומיד כשמלך דוד בירושלים, דהיינו לאחר כשמלך בחברון שבע שנים ומחצה – הביאו לשם. צא וחשוב: ארבעים שהיה עלי, עם עשרים שנה שהיה הארון בבית אבינדב – היינו ששים, נמצא שהיה ששים שנה משנולד שמואל עד שבא הארון בירושלים. אף על גב דנולד בשנה הראשונה – אם כן נכי לפחות חצי שנה דהריון, אותן שבעה חדשים היה הארון בשדה פלשתים דלא קא חשיב, ומליא להנהו דשעת הריון, נמצא שהיה שמונה שנים ממיתת שמואל עד שבא הארון לירושלים, שהרי היה ששה חדשים ממיתת שמואל קודם שמשחו דוד למלך בחברון, ומלך שם שבע שנים ומחצה, ומיד מלך בירושלים והביא הארון. ועתה הסר שמונה שנים מן ששים שנים, שהיה משנולד שמואל עד הבאת הארון – וישאר חמישים ושתים שנים.

יעקב אבינו לא מת – וכן משמע דכתיב "ויגוע" ולא כתיב "וימת", כדמפרש בסוטה (יג,א) גבי מעשה דחורשים.

ביודעה ומכירה קאמינא – פירוש: ביודעה – שבא עליה, ומכירה – שראה אותה. מלקוש

ששקולה כשתים — דכותיים וקדריים, כדמפרש שהרעו משניהן, לא הבינו מהן, דכותיים וקדרים אף על פי שיראתם פחותה לא רצו להמיר — ועמי המירו באחר, ולא עוד אלא בלא יועיל. **והאמר מר** — במועד קטן (כח,א): זו מיתתו של שמואל הרמתי. ולא כרת היא. במסכת שמחות (פרק ג') מפרש: מת בכך שנים — זו היא מיתת כרת. בכך וכך — זו היא מיתת אסכרה. **ימיו של שמואל חמישים ושתים שנה** — דכתיב "עד יגמל הנער" וגו' — *דשיבירי"ר בלע"ז. וכ"ד חדשים נקרא תינוק, וכתיב (שמואל א א) "וישב שם עד עולם", עולמו של לוי חמשים שנה, שנאמר (במדבר ח) "ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה". (בבכורות) ירושלמי ובסדר עולם תמצא כשני דפין תוספת על זה. **קפצה** — הלבין שערו. **נחמתי** — ורצה הקדוש ברוך הוא להורגו מיד. שקלתני כמשה ואהרן דכתיב משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגו' — שוין הן. מעשה ידיהן — יהושע אף הוא היה תלמידו של אהרן, כדאמרינן בעירובין (נד,ב): יצא משה ושנה להן אהרן פירקו. **כי זוטר** — בחור. **מרגני כולי עלמא אבתריה** — דאמרי: מדמית זוטר שמא חס וחלילה בעירה היתה בו. **וכי מה ענין גבעת בנימין אצל רמה** — בהר אפרים. שישב שתי שנים ומחצה — כדמפרש בסדר עולם: שמלך מחצית שנת עשתי עשרה ושנים עשרה ושלשה עשר, ושמואל מת בתוך שנת שלש עשרה לסוף שמונה חדשים. **מי מידחי גברא כו'** — דאידחי שמואל מקמי דוד. **במעשיהם לא נאמר** — דמשמע בעבור חטא. **אלא באמרי פי** — מפני דבר שגזרתי, כגון האי מעשה דשמואל. **שמא יקדים קנה** — כשיוציא הקול נפתח אותו כובע שעל פי הקנה, ונבנסן בו המאכל ומסתכן. ולפיכך לא אומר לך כלום. מאכל ומשתה הולך דרך הושטו: הכי גרסינן: **לימא לן מר מידי** — ולא גרסינן חד לחבריה. **לא מת** — אלא חי הוא לעולם. **בכדי** — וכי בחנם ספדו ספדיא וחנטו חנטיא? דכתיב ביה (בראשית נ) "ויחנטו (אותו) ויספדו (לו)". **מקרא אני דורש** — והאי דחנטו חנטיא סבורים היו שמת. **מה זרעו בחיים** — כשהוא מקבץ את ישראל מארץ שבים — החיים הוא מקבץ, שהן בשבי, שהמתים אינן בשבי. **אף הוא בחיים** — שיביאנו בגולה כדי לגאול את בניו לעיניו, כמו שמצינו במצרים: "וירא ישראל" וגו', ודרשינן: ישראל סבא. ודחנטו חנטיא — נדמה להם שמת, אבל חי היה. **כל האומר רחב רחב מיד נקרי** — נעשה בעל קרי. **לא איכפת לי** — איני חושש. **ביודעה** — היינו נמי מכירה. **כי הוה מיפטר** — רב נחמן מרב יצחק. **והיה ציילו נאה** — שזה צריך לאדם עייף לנוח תחתיו. **ופירותיו מתוקין** — לרעב. **ואמת המים** — לצמא.

יהיו

שְׁקוּלָה כִּשְׁתַּיִם. וּמַאי נִיהוּ? עֲבוֹדָה זָרָה, דִּכְתִיב: "כִּי שְׁתַּיִם רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי. אֹתִי עָזְבוּ, מְקוֹר מַיִם חַיִּים, לַחְצֹב לָהֶם בֹּארוֹת, בֹּארוֹת נִשְׁבָּרִים". וּכְתִיב בְּהוּ: "כִּי עִבְרוּ אִיֵּי כִתִּיִּים וּרְאוּ; וְקֵדָר שִׁלְחוּ וְהִתְבּוֹנָנוּ מְאֹד, וגו'. הַהֵימִיר גּוֹי אֱלֹהִים, וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים? וְעַמִּי הֵמִיר כְּבוֹדוֹ בְּלֹא יוֹעִיל". תָּנָא: כּוּתִיִּים עוֹבְדִים לָאֵשׁ, וְקֵדָרִיִּים עוֹבְדִין לַמַּיִם. וְאַף עַל פִּי שֶׁיּוֹדְעִים שֶׁהַמַּיִם מְכַבִּין אֶת הָאֵשׁ, לֹא הֵמִירוּ אֱלֹהֵיהֶם, "וְעַמִּי הֵמִיר כְּבוֹדִי בְּלֹא יוֹעִיל". וַאֲמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְרַבִּי יִצְחָק: מַאי דִּכְתִיב: "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר זָקַן שְׁמוּאֵל"? וּמִי סֵיב שְׁמוּאֵל כּוּלֵּי הַאי? וְהָא בַּר חֲמִישִׁים וּשְׁתַּיִם הֲוָה, דְּאָמַר מָר: "מַת בַּחֲמִישִׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה, זֶהוּ מִיתָתוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל הָרָמָתִי". אֲמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: זְקֻנָה קָפְצָה עָלָיו, דִּכְתִיב: "נִחַמְתִּי כִּי הִמְלַכְתִּי אֶת שָׁאוּל". אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שְׁקַלְתַּנִי כְּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, דִּכְתִיב: "מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו, וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ". מַה מֹּשֶׁה וְאַהֲרֹן, לֹא בָּטְלוּ מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם בְּחַיֵּיהֶם, אַף אֲנִי לֹא יִתְבַּטֵּל מַעֲשֵׂה יָדַי בְּחַיַּי. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הֵיכִי אֲעָבִיד? לֵימוּת שָׁאוּל? לָא קָא שָׁבִיק שְׁמוּאֵל. לֵימוּת שְׁמוּאֵל אַדְּזוּטָר? מְרַגְּנִי אַבַּתְרֵיהּ. לָא לֵימוּת שָׁאוּל וְלָא לֵימוּת שְׁמוּאֵל? כְּבָר הִגִּיעָה מַלְכוּת דָּוִד, וְאֵין מַלְכוּת נוֹגַעַת בַּחֲבֵרְתָּהּ אֲפִילוּ כְּמִלֹּא נִימָא. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַקְפִּיץ עָלָיו זְקֻנָה. הַיְינוּ דִּכְתִיב: "וְשָׁאוּל יוֹשֵׁב בַּגִּבְעָה תַּחַת הָאֶשֶׁל בָּרָמָה". וְכִי מָה עִנְיַן גִּבְעָה אֵצֶל רָמָה? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ: מִי גָּרַם לְשָׁאוּל שֶׁיֵּשֵׁב בַּגִּבְעָה שְׁתֵּי שָׁנִים וּמֶחֱצָה? תְּפִלָּתוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל הָרָמָתִי. וּמִי מִידְּחִי גַּבְרָא מִקַּמֵּי גַּבְרָא? אִין, דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי דִּכְתִיב: "עַל כֵּן חָצַבְתִּי בַּנְּבִיאִים; הָרַגְתִּים בְּאִמְרֵי פִי"? "בְּמַעֲשֵׂיהֶם" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא: "בְּאִמְרֵי פִי". אֲלַמָּא מִידְּחִי גַּבְרָא מִקַּמֵּי גַּבְרָא. רַב נַחְמָן וְרַבִּי יִצְחָק הֲווּ יָתְבִי בִּסְעוּדְתָּא. אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְרַבִּי יִצְחָק: "לִימָא מָר מִילְּתָא!" אֲמַר לֵיהּ: "הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין מְסִיחִין בִּסְעוּדָה, שֶׁמָּא יַקְדִּים קָנֶה לַוֹּשֶׁט, וְיָבֹא לִידֵי סַכָּנָה". בָּתַר דִּסְעוּד, אָמַר לֵיהּ: "הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: יַעֲקֹב אָבִינוּ לֹא מֵת". אֲמַר לֵיהּ: "וְכִי בִּכְדֵי סָפְדוּ סַפְדָּנַיָּא וְחָנְטוּ חַנָּטַיָּא וְקָבְרוּ קַבְּרַיָּא"? אֲמַר לֵיהּ: "מִקְרָא אֲנִי דּוֹרֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְאַתָּה, אַל תִּירָא, עַבְדִּי יַעֲקֹב, נְאֻם ה', וְאַל תֵּחַת, יִשְׂרָאֵל, כִּי הִנְנִי מוֹשִׁיעֲךָ מֵרָחוֹק, וְאֶת זַרְעֲךָ מֵאֶרֶץ שִׁבְיָם'. מַקִּישׁ הוּא לְזַרְעוֹ. מַה זַּרְעוֹ בַּחַיִּים, אַף הוּא בַּחַיִּים". אָמַר רַבִּי יִצְחָק: כָּל הָאוֹמֵר, "רָחַב, רָחַב", מִיָּד נִקְרֵי. אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן: "אֲנָא אָמִינָא, וְלֹא אִיכְּפַת לִי!" אֲמַר לֵיהּ: "כִּי קָאָמִינָא, בְּיוֹדְעָה וּבְמַכִּירָה וּבְמַזְּכִּיר אֶת שְׁמָהּ". כִּי הָווּ מִיפַּטְרִי מֵהֲדָדֵי, אֲמַר לֵיהּ: "לִיבְרְכָן מָר"! אֲמַר לֵיהּ: "אֶמְשׁוֹל לְךָ מָשָׁל. לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאָדָם שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ בַּמִּדְבָּר, וְהָיָה רָעֵב וְעָיֵף וְצָמֵא, וּמָצָא אִילָן שֶׁפֵּירוֹתָיו מְתוּקִין, וְצִלּוֹ נָאֶה, וְאַמַּת הַמַּיִם עוֹבֶרֶת תַּחְתָּיו. אָכַל מִפֵּירוֹתָיו, וְיָשַׁב בְּצִילּוֹ. וּכְשֶׁבִּיקֵּשׁ לֵילֵךְ, אָמַר: אִילָן, אִילָן, בַּמֶּה אֲבָרֶכְךָ? אִם אוֹמַר לְךָ שֶׁיִּהוּ פֵּירוֹתֶיךָ מְתוּקִין, הֲרֵי פֵּירוֹתֶיךָ מְתוּקִין. שֶׁיְּהֵא צִילְּךָ נָאֶה, הֲרֵי צִילְּךָ נָאֶה. שֶׁתְּהֵא אַמַּת הַמַּיִם עוֹבֶרֶת תַּחְתֶּיךָ, הֲרֵי אַמַּת הַמַּיִם עוֹבֶרֶת תַּחְתֶּיךָ. אֶלָּא, יְהִי רָצוֹן שֶׁכָּל נְטִיעוֹת שֶׁנּוֹטְעִין מִמְּךָ

יהיו

כתוצאה מההתעוררות אודות הנחת תפילין – ישנם אלפי יהודים שהניחו תפילין!

משיחת שבת פרשת וישלח, ה'תשכ"ח

שְׁקוּלָה כִּשְׁתַּיִם – כשתי עבירות, וּמַאי נִיהוּ – מה הוא אותו עון חמור, עֲבוֹדָה זָרָה, שבשעה שעבדו ישראל עבודה זרה לא זו בלבד שהחליפו את הקב"ה באחר, אלא שהחליפוהו בכזה שאינו מועיל, דִּכְתִיב באותו פסוק (ירמיה ב יג) 'כִּי שְׁתַּיִם רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי, אֹתִי עָזְבוּ מְקוֹר מַיִם חַיִּים, לַחְצֹב לָהֶם בֹּארוֹת בֹּארוֹת נִשְׁבָּרִים'. ולא למדו מהקדריים העובדים למים ואינם ממירים עבודתם באש הפחותה ממים, ומהכותיים העובדים לאש שעל אף פחיתותה אינם ממירים עבודתם במים, וכמו דִּכְתִיב בְּהוּ [בישראל] בנבואה זו (ירמיה ב י־יא) 'כִּי עִבְרוּ אִיֵּי כִתִּיִּים וּרְאוּ, וְקֵדָר שִׁלְחוּ וְהִתְבּוֹנְנוּ מְאֹד וְגוֹ', הַהֵימִיר גּוֹי אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים, וְעַמִּי הֵמִיר כְּבוֹדוֹ בְּלוֹא יוֹעִיל'. כלומר, תעברו באיי מגורי הכותיים, ושלחו אנשים לראות במנהג קדר, וראו אם אחד מהם המיר אלוהיו באחר, וזאת אף שבאמת אינם אלוהים, ואילו עם ישראל החליף את הקב"ה בעבודת כוכבים שאין בה תועלת. הגמרא מביאה ברייתא המבארת את הפסוקים כפי שהתבאר: תָּנָא, כּוּתִיִּים עוֹבְדִים לָאֵשׁ, וְקֵדָרִיִּים עוֹבְדִין לַמַּיִם, וְאַף עַל פִּי שֶׁהכותיים יוֹדְעִים שֶׁהַמַּיִם מְכַבִּין אֶת הָאֵשׁ וחזקים ממנה, לֹא הֵמִירוּ אֱלֹהֵיהֶם במים, וְעַמִּי הֵמִיר (כבודי) [כְּבוֹדוֹ] בְּלֹא יוֹעִיל.

וְאָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְרַבִּי יִצְחָק, מַאי דִּכְתִיב (שמואל א' ח א) 'וַיְהִי כַּאֲשֶׁר זָקֵן שְׁמוּאֵל וַיָּשֶׂם אֶת בָּנָיו שֹׁפְטִים לְיִשְׂרָאֵל', וּמִי סִיב שְׁמוּאֵל כּוּלֵּי הַאי – האם שמואל היה כל כך זקן כשמת, וְהָא בַּר חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם הֲוָה – הרי בן חמישים ושתים היה במותו, דְּאָמַר מַר (מו"ק כח.), אדם שמֵת בְּגִיל חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה, זֶהוּ כמִיתָתוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל הָרָמָתִי, ומיתתו אינה מיתת כרת.

אָמַר לֵיהּ רבי יצחק לרב נחמן, הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אכן שמואל לא היה זקן כשמת אלא שזִקְנָה קָפְצָה עָלָיו – הקב"ה הלבין את שערו קודם זמנו כדי שיראה זקן כשמת, ולכן נאמר 'ויהי כאשר זקן שמואל'. דִּכְתִיב שאמר הקב"ה לשמואל לאחר ששאול לא קיים ציווי ה' להשמיד את כל אשר לעמלק (שמואל א' טו יא), 'נִחַמְתִּי כִּי הִמְלַכְתִּי אֶת שָׁאוּל לְמֶלֶךְ, כִּי שָׁב מֵאַחֲרַי וְאֶת דְּבָרַי לֹא הֵקִים, וַיִּחַר לִשְׁמוּאֵל וַיִּזְעַק אֶל ה' כָּל הַלָּיְלָה'. ומה היתה זעקתו של שמואל לה', אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שְׁקַלְתַּנִי כְּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, דִּכְתִיב (תהלים צט ו) 'מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ, קֹרְאִים אֶל ה' וְהוּא יַעֲנֵם', הרי ששקול אני בעיניך כמשה ואהרן. ואם כן מַה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לֹא בָּטְלוּ מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם בְּחַיֵּיהֶם, שהרי יהושע תלמידם לא מת בחייהם, אַף אֲנִי לֹא יִתְבַּטֵּל מַעֲשֵׂה יָדַי בְּחַיַּי, וכיון שהמלכתי את שאול, אל נא תיקח ממנו את המלוכה בחיי. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֵיכִי אַעֲבֵיד – כיצד אעשה, לֵימוּת שָׁאוּל – אם שימות שאול מיד, לֹא קָא שָׁבִיק [מניח] שְׁמוּאֵל לעשות כן, שהרי יתבטלו בכך מעשי ידיו בחייו, לֵימוּת – שימות שְׁמוּאֵל עתה אַדְּזוּטָר – בעודו צעיר, מְרַנְּנִי אַבַּתְרֵיהּ – יאמרו הבריות שמת בצעירותו מחמת עבירה שהיתה בידו חס ושלום, לֹא לֵימוּת שָׁאוּל וְלֹא לֵימוּת שְׁמוּאֵל, לא יתכן, משום שכְּבָר הִגִּיעָה עת מַלְכוּת דָּוִד, וְאֵין מַלְכוּת נוֹגַעַת בַּחֲבֶרְתָּהּ אֲפִילּוּ כִּמְלֹא נִימָא [חוט השערה]. כלומר, כאשר מגיע זמנה של מלכות אחת למלוך, המלכות הקודמת לא יכולה להישאר יותר אפילו שיעור מועט. לכך אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַקְפִּיץ עָלָיו [על שמואל] זִקְנָה, ויאמרו הבריות שמחמת זקנותו מת.

וְהַיְינוּ דִּכְתִיב (שמואל א' כב ו) 'וְשָׁאוּל יוֹשֵׁב בַּגִּבְעָה תַּחַת הָאֵשֶׁל בָּרָמָה', ויש להקשות, וְכִי מַה עִנְיַן 'גִּבְעָה' שהיתה עירו של שאול בנחלת בנימין, אֵצֶל 'רָמָה' שהיא עירו של שמואל בנחלת אפרים. אֶלָּא כוונת הפסוק לוֹמַר לָךְ, שראוי היה ששאול ימות מיד לאחר שלא קיים רצון ה', וּמִי גָּרַם לְשָׁאוּל שֶׁיֵּשֵׁב בַּגִּבְעָה וימלוך שְׁתֵּי שָׁנִים וּמֶחֱצָה, ולא ימות מיד לאחר המעשה עם עמלק, תְּפִלָּתוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל הָרָמָתִי, שביקש שלא יתבטלו מעשה ידיו בחייו. וביאור הפסוק הוא, ששאול יושב בגבעה ומולך, בזכות תפילתו של שמואל שהיה דר ברמה.

שואלת הגמרא: וּמִי מִידְּחֵי גַּבְרָא מִקַּמֵּי גַּבְרָא – וכי נדחים חייו של אדם בגלל אדם אחר, וכיצד אמרנו שמת שמואל מחמת דוד. מתרצת הגמרא: אִין – כן, דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי (יוחנן) [יוֹנָתָן], מַאי דִּכְתִיב (הושע ו ה) 'עַל כֵּן חָצַבְתִּי בַּנְּבִיאִים הֲרַגְתִּים בְּאִמְרֵי פִי', בְּמַעֲשֵׂיהֶם [שנהרגו מחמת מעשיהם] לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא 'בְּאִמְרֵי פִי' – מחמת שאני גזרתי, וכשמואל שמת קודם זמנו מחמת גזירתו של הקב"ה מאחר והגיע עת דוד למלוך. אַלְמָא מִידְּחֵי גַּבְרָא מִקַּמֵּי גַּבְרָא – הרי שנדחים חייו של אדם מפני אדם אחר.

מספרת הגמרא: רַב נַחְמָן וְרַבִּי יִצְחָק הֲווּ יָתְבִי בִּסְעוּדָתָא – היו יושבים בסעודה, אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְרַבִּי יִצְחָק, לֵימָא מַר מִילְּתָא – יאמר הרב דבר תורה. אָמַר לֵיהּ רבי יצחק, הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵין מַסִּיחִין בִּשעת הסְעוּדָה, שֶׁמָּא על ידי הדיבור יַקְדִּים להפתח קָנֶה הנשימה [הסגור בעת האכילה] לַוֵּשֶׁט שדרכו יורד האוכל למעיים, ויכנס מאכלו לקנה הנשימה וְיָבֹא לִידֵי סַכָּנָה, ולכך איני יכול לדבר באמצע הסעודה.

בָּתַר דְּסָעוּד – לאחר שגמרו את הסעודה, אָמַר לֵיהּ רבי יצחק לרב נחמן, הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, יַעֲקֹב אָבִינוּ לֹא מֵת, אלא נשאר חי לעולם. אָמַר לֵיהּ רב נחמן, וְכִי בִּכְדִי – בחינם סָפְדוּ סַפְדָּנַיָּיא – הספידוהו הספדנים וְחָנְטוּ חָנְטַיָּיא – חנטוהו החונטים וְקָבְרוּ קַבְּרַיָּיא – קברוהו הקברנים. אָמַר לֵיהּ רבי יצחק, מִקְרָא אֲנִי דּוֹרֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ל י) 'וְאַתָּה אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב נְאֻם ה' וְאַל תֵּחַת יִשְׂרָאֵל, כִּי הִנְנִי מוֹשִׁיעֲךָ מֵרָחוֹק וְאֶת זַרְעֲךָ מֵאֶרֶץ שִׁבְיָם', ומכך שמזכיר הכתוב ישועת יעקב יחד עם ישועת זרעו, מַקִּישׁ בזה הוּא [יעקב] לְזַרְעוֹ, מַה זַּרְעוֹ בַּחַיִּים כשיצאו מארץ שבים, אַף הוּא [יעקב] יהיה באותה שעה בַּחַיִּים. ומכאן שיעקב אבינו לא מת, ומה שחנטוהו וקברוהו מחמת שנדמה היה להם שמת.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, כָּל הָאוֹמֵר רָחָב רָחָב מִיָּד נִקְרֵי – כל המזכיר את שמה של רחב הזונה שתי פעמים, מיד בא לידי הוצאת קרי. אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לרבי יצחק, אֲנָא אֲמִינָא וְלֹא אִיכְפַּת לִי – אני אומר זאת ואיני חושש כלל. אָמַר לֵיהּ רבי יצחק, כִּי קָאֲמִינָא – כשאמרתי כן כוונתי היתה דווקא בְּיוֹדְעָהּ וּבְמַכִּירָהּ (וּבְמַזְכִּיר אֶת שְׁמָהּ).

מספרת הגמרא: כִּי הֲווּ מִיפְטְרֵי מֵהֲדָדֵי – כאשר רב נחמן ורבי יצחק עמדו להיפרד, אָמַר לֵיהּ רב נחמן לרבי יצחק, לִיבָרְכָן [יברכני] מַר, אָמַר לֵיהּ רבי יצחק, אֶמְשׁוֹל לְךָ מָשָׁל, לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְאָדָם שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ בַּמִּדְבָּר וְהָיָה רָעֵב וְעָיֵף וְצָמֵא, וּמָצָא אִילָן שֶׁפֵּרוֹתָיו מְתוּקִין וְצִילּוֹ נָאֶה וְאַמַּת הַמַּיִם עוֹבֶרֶת תַּחְתָּיו, אָכַל מִפֵּירוֹתָיו וְשָׁתָה מִמֵּימָיו וְיָשַׁב בְּצִילּוֹ. וּכְשֶׁבִּיקֵשׁ לֵילֵךְ אָמַר, אִילָן אִילָן בַּמֶּה אֲבָרֶכְךָ, אִם אוֹמֵר לְךָ שֶׁיְּהוּ פֵּירוֹתֶיךָ מְתוּקִין, הֲרֵי פֵּירוֹתֶיךָ כבר מְתוּקִין, אם שֶׁיְּהֵא צִילְּךָ נָאֶה, הֲרֵי צִילְּךָ נָאֶה כבר, אם שֶׁתְּהֵא אַמַּת הַמַּיִם עוֹבֶרֶת תַּחְתֶּיךָ, הֲרֵי אַמַּת הַמַּיִם עוֹבֶרֶת תַּחְתֶּיךָ. אֶלָּא כך אברכך, יְהִי רָצוֹן שֶׁכָּל נְטִיעוֹת שֶׁנּוֹטְעִין מִמְּךָ

התפילה צריכה להיות בחיות, ועל-ידי שנותנים צדקה לעני קודם התפילה ומחיים אותו, ניתוסף חיות הרבה בתפילה.

היום יום ב' כסלו

יִהְיוּ כְּמוֹתְךָ. אַף אַתָּה, כַּמָּה אֲבָרֶכְךָ, אִם בְּתוֹרָה חֲרֵי כבר יש בך תּוֹרָה, אִם בְּעוֹשֶׁר חֲרֵי יש לך עוֹשֶׁר, אִם בְּבָנִים חֲרֵי יש לך בָּנִים, אֶלָּא כך אברכך, יְהִי רָצוֹן שֶׁיָּהוּ צֵאֱצָאַי מַעֲיִד כְּמוֹתְךָ, חכמים בתורה, וגדולים בעושר וכבוד.

הגמרא שבה לעסוק בענין יורה ומלקוש, ומביאה ברייתא המבארת על שם מה נקראים כך: תָּנוּ רַבָּנַן, נאמר בפסוק (דברים יא יד) 'וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ'. מבארת הברייתא: מדוע נקרא הגשם הראשון שיורד בשם 'יוֹרֶה', על שם שֶׁמּוֹרֶה [מלמד] אֶת הַבְּרִיּוֹת לְהָטִיחַ [לזפת] גַּגּוֹתֵיהֶן שלא יכנסו גשמים לבית, וּלְהַכְנִיס לתוך הבית אֶת פֵּירוֹתֵיהֶן המונחים לייבוש בשדות, שלא יתקלקלו מהגשמים, וְלַעֲשׂוֹת כָּל צָרְכֵיהֶן – שאר הדברים שצריכים לעשות לפני שיתחילו הגשמים לירד. דָּבָר אַחֵר, נקרא 'יורה' מלשון רוויה, שֶׁמַּרְוֶה ומשביע אֶת הָאָרֶץ וּמַשְׁקֶה אותה עַד תְּהוֹם. וכן מכנה הכתוב ירידת גשמים, שֶׁנֶּאֱמַר בשבח הקב"ה שמוריד גשמים (תהלים סה יא), 'תְּלָמֶיהָ רַוֵּה נַחֵת גְּדוּדֶיהָ, בְּרְבִיבִים תְּמֹגְגֵנָּה צִמְחָהּ תְּבָרֵךְ' – כשאתה מרוה את תלמי החרישה שבארץ במי גשמים, עושה אתה בזה נחת רוח לבריות, ועל ידי הרביבים [מטר דק] תימס ותירטב האדמה ובזה תברך צמחה. דָּבָר אַחֵר, 'יוֹרֶה' מלשון הוראה, שֶׁהַגשם הראשון יוֹרֵד בְּנַחַת כרב המלמד את תלמידו, וְאֵינוֹ יוֹרֵד בְּזַעַף ובחזקה, כמצוי בימות הגשמים.

מבררת הברייתא: האם אכן נקרא הגשם הראשון 'יורה' מלשון ברכה וכפי שהתבאר, אוֹ שמא אֵינוֹ קְרוּי יוֹרֶה אֶלָּא מלשון 'יריה' שהוא לשון קללה, ומשום שֶׁמַּשִּׁיר אֶת הַפֵּירוֹת המחוברים עדיין לאילן בתחילת ימות הגשמים, וּמַשְׁטִיף [שוטף] אֶת הַזְּרָעִים, וּמַשְׁטִיף אֶת הָאִילָנוֹת ומקלקלן. מבארת הברייתא: תַּלְמוּד לוֹמַר סמוך ליורה 'מַלְקוֹשׁ', ומקישים יורה למלקוש, מַה 'מַלְקוֹשׁ' לְבְרָכָה, שהרי אי אפשר לדרשו לרעה כמו שסברנו לומר לענין יורה, משום שיורד בסוף עונת הגשמים בזמן שאין פירות מצויים על האילנות ואין זרעים טמונים באדמה, ואין לנו לפרשו אלא לברכה [וכפי שיתבאר להלן], אַף 'יוֹרֶה' לְבְרָכָה.

ממשיכה הברייתא ומבררת: האם אכן 'מלקוש' שנאמר בפסוק לשון ברכה הוא, אוֹ שמא אֵינוֹ נקרא 'מַלְקוֹשׁ' אֶלָּא מלשון 'מל־קשה' [ששובר קשיותן של ישראל] שהוא לשון קללה, ומשום שֶׁמַּפִּיל אֶת הַבָּתִּים, וּמְשַׁבֵּר אֶת הָאִילָנוֹת, וּמַעֲלֶה אֶת הַסַּקָּאִין [מין ארבה] המזיקים את התבואה. תַּלְמוּד לוֹמַר בסמוך לו 'יוֹרֶה', ומקישים מלקוש ליורה, מַה 'יוֹרֶה' לְבְרָכָה אַף 'מַלְקוֹשׁ' לְבְרָכָה. חוזרת הברייתא ושואלת: וְ'יוֹרֶה' גּוּפֵיהּ מְנָלָן, והרי המקור שיורה הוא לברכה נלמד ממלקוש, וכיצד נוכל לומר שהמקור שמלקוש הוא לברכה נלמד מיורה. מתרצת הברייתא: יש מקור אחר לכך שיורה הוא לברכה, דִּכְתִיב (יואל ב כג) 'וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ בַּה' אֱלֹהֵיכֶם כִּי נָתַן לָכֶם אֶת הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה, וַיּוֹרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בָּרִאשׁוֹן'. וכיון שנאמר ש'מורה' [יורה] הוא לצדקה מוכח שהוא ברכה, ולאחר שהתברר שיורה הוא ברכה מקישים מלקוש ליורה שאף הוא לברכה.

הגמרא מביאה ברייתא בענין זמנם של יורה ומלקוש שנאמרו בכתוב: תָּנוּ רַבָּנַן, נאמר בפסוק (דברים יא יד) 'וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ'. מבארת הברייתא: יוֹרֶה זמנו בְּמַרְחֶשְׁוָן, וּמַלְקוֹשׁ בְּנִיסָן. מבררת הברייתא: אַתָּה אוֹמֵר יוֹרֶה בְּמַרְחֶשְׁוָן, אוֹ שמא אֵינוֹ אֶלָּא בְּחֹדֶשׁ כִּסְלֵיו. מבארת הברייתא: תַּלְמוּד לוֹמַר – מלמדנו הכתוב 'בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ', הוקש יורה למלקוש, מַה 'מַלְקוֹשׁ' בְּעִתּוֹ שהוא בניסן, אַף 'יוֹרֶה' בְּעִתּוֹ, והזמן הראוי לו ביותר הוא בחודש מרחשון (כֵּיוָן שֶׁיָּצָא נִיסָן וְיָרְדוּ גְּשָׁמִים אֵינוֹ סִימָן בְּרָכָה).

תַּנְיָא אִידָךְ, יוֹרֶה בְּמַרְחֶשְׁוָן וּמַלְקוֹשׁ בְּנִיסָן, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, יוֹרֶה בְּכִסְלֵיו. מבררת הגמרא: מַאן חֲכָמִים – מי הוא התנא שסובר שזמן ירידת היורה בכסליו. אָמַר רַב חִסְדָּא, רַבִּי יוֹסֵי הִיא, דְּתַנְיָא, אֵיזוֹ הִיא רְבִיעָה רִאשׁוֹנָה – מתי זמן ירידת הגשם הראשון, הַבְּכִירָה – זמנה של רביעה ראשונה המקדימה היא בִּשְׁלֹשָׁה בְּמַרְחֶשְׁוָן, בֵּינוֹנִית – רביעה שניה בְּשִׁבְעָה בּוֹ [במרחשון], אַפִּילָה – הרביעה השלישית המאוחרת היא בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בּוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, רביעה ראשונה בְּשִׁבְעָה במרחשון, ושניה בְּשִׁבְעָה עָשָׂר במרחשון, ושלישית בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה במרחשון. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, רביעה ראשונה בְּשִׁבְעָה עָשָׂר במרחשון, ושניה בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה במרחשון, ושלישית בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵיו. וְכֵן הָיָה רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר לשיטתו שרביעה שלישית היא בכסליו, אֵין הַיְחִידִים [חסידים] מִתְעַנִּין כשלא ירדו גשמים עַד שֶׁיַּגִּיעַ רֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵיו, ואם כן חכמים של הברייתא הקודמת שאמרו שיורה הוא בכסליו, הם בשיטת רבי יוסי הסובר שזמן רביעה שלישית של היורה הוא בחודש כסליו.

הגמרא מביאה את פסק ההלכה: אָמַר רַב חִסְדָּא, הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי בזמני ירידת רביעות היורה, שרביעה ראשונה בי"ז מרחשון, שניה בכ"ג מרחשון, ושלישית בראש חודש כסליו.

גירסא שונה בדברי רב חסדא: אֲמִימַר מַתְנִי [לומד] לְהָא דְּרַב חִסְדָּא בְּהָא לִישְׁנָא [בלשון זו], שלא אמר דבריו על הברייתא שהובאה לעיל, אלא על מחלוקת התנאים במשנה להלן (י.), בִּשְׁלֹשָׁה בְּמַרְחֶשְׁוָן שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים, רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, בְּשִׁבְעָה בּוֹ. ועל כך אָמַר רַב חִסְדָּא, הֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שמתחילים לשאול על הגשמים רק בו' מרחשון.

שואלת הגמרא: כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּתַנְיָא – כדעת מי הולך מה ששנו חכמים בברייתא, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, גְּשָׁמִים שֶׁיָּרְדוּ שִׁבְעָה יָמִים זֶה אַחַר זֶה רצופים בלי הפסק, לפעמים אַתָּה מוֹנֶה כָּהֵן רְבִיעָה רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית, כלומר יתכן שיתחילו שבעה ימים אלו בזמנה של רביעה ראשונה ויסתיימו בשניה, וכן יתכן שיתחילו בשניה ויסתיימו בשלישית. כדעת מי מבין הדעות שהוזכרו לעיל בזמן רביעות היורה סובר רבן שמעון בן גמליאל. מתרצת הגמרא: כְּמַאן – כדעת מי, כְּדעת רַבִּי יוֹסֵי, שלדעתו ההפרש שבין רביעה ראשונה לשניה ובין שניה לשלישית הוא שבעה ימים.

הגמרא חוזרת ומביאה את פסק ההלכה: אָמַר רַב חִסְדָּא, הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי.

הגמרא מבארת לענין מה נאמרו זמני הרביעות. שואלת הגמרא: בִּשְׁלָמָא זמן רְבִיעָה רִאשׁוֹנָה נאמר לענין הזמן בו מתחילים לִשְׁאוֹל את הגשמים, וכן זמן רביעה שְׁלִישִׁית לענין הזמן בו מתחילים לְהִתְעַנּוֹת כאשר לא ירדו גשמים, וכמו ששנינו להלן (י.), אולם קביעת זמן הרביעה הַשְׁנִיָּה לְמַאי – לענין מה נאמרה. אָמַר רַבִּי זֵירָא, לְענין נְדָרִים. דִּתְנַן (נדרים סב:),

קַשְׁיוּתֵיהֶן [קושי עורפם] שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שאם אינו יורד חוזרים בתשובה. דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תְּנָא – בבית מדרשו של רבי ישמעאל שנו, 'מלקוש' מלשון 'ממלא־קש', שהוא דָּבָר שֶׁמשלים את צמיחת התבואה וּמְמַלֵּא תְּבוּאָה בְּקַשֶּׁיהָ – ממלא את הקשים בגרגירי תבואה. כְּמַתְנִיתָא תְּנָא – בברייתא שנו, 'מלקוש' מלשון 'מלילות־קש', שהוא דָּבָר שֶׁיּוֹרֵד עַל הַמְּלִילוֹת [ראשי השיבולים] וְעַל הַקַּשִּׁין [קני התבואה], כלומר שאז נמצאים בשדה גם המלילות וגם הקשים.

הגמרא מביאה ברייתות נוספות בזמן יורה ומלקוש שנאמרו בפסוק: תָּנוּ רַבָּנַן, יוֹרֶה זמנו בְּמַרְחֶשְׁוָן וּמַלְקוֹשׁ בְּנִיסָן. מבררת הברייתא: אַתָּה אוֹמֵר יוֹרֶה בְּמַרְחֶשְׁוָן, אוֹ שמא אֵינוֹ אֶלָּא בְּחֹדֶשׁ כִּסְלֵיו. מבארת הברייתא: תַּלְמוּד לוֹמַר – מלמדנו הכתוב 'בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ', הוקש יורה למלקוש, מַה 'מַלְקוֹשׁ' בְּעִתּוֹ שהוא בניסן, אַף 'יוֹרֶה' בְּעִתּוֹ, והזמן הראוי לו ביותר הוא בחודש מרחשון (כֵּיוָן שֶׁיָּצָא נִיסָן וְיָרְדוּ גְּשָׁמִים אֵינוֹ סִימָן בְּרָכָה).

תַּנְיָא אִידָךְ, יוֹרֶה בְּמַרְחֶשְׁוָן וּמַלְקוֹשׁ בְּנִיסָן, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, יוֹרֶה בְּכִסְלֵיו. מבררת הגמרא: מַאן חֲכָמִים – מי הוא התנא שסובר שזמן ירידת היורה בכסליו. אָמַר רַב חִסְדָּא, רַבִּי יוֹסֵי הִיא, דְּתַנְיָא, אֵיזוֹ הִיא רְבִיעָה רִאשׁוֹנָה – מתי זמן ירידת הגשם הראשון, הַבְּכִירָה – זמנה של רביעה ראשונה המקדימה היא בִּשְׁלֹשָׁה בְּמַרְחֶשְׁוָן, בֵּינוֹנִית – רביעה שניה בְּשִׁבְעָה בּוֹ [במרחשון], אַפִּילָה – הרביעה השלישית המאוחרת היא בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בּוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, רביעה ראשונה בְּשִׁבְעָה במרחשון, ושניה בְּשִׁבְעָה עָשָׂר במרחשון, ושלישית בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה במרחשון. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, רביעה ראשונה בְּשִׁבְעָה עָשָׂר במרחשון, ושניה בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה במרחשון, ושלישית בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵיו. וְכֵן הָיָה רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר לשיטתו שרביעה שלישית היא בכסליו, אֵין הַיְחִידִים [חסידים] מִתְעַנִּין כשלא ירדו גשמים עַד שֶׁיַּגִּיעַ רֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵיו, ואם כן חכמים של הברייתא הקודמת שאמרו שיורה הוא בכסליו, הם בשיטת רבי יוסי הסובר שזמן רביעה שלישית של היורה הוא בחודש כסליו.

הגמרא מביאה את פסק ההלכה: אָמַר רַב חִסְדָּא, הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי בזמני ירידת רביעות היורה, שרביעה ראשונה בי"ז מרחשון, שניה בכ"ג מרחשון, ושלישית בראש חודש כסליו.

גירסא שונה בדברי רב חסדא: אֲמִימַר מַתְנִי [לומד] לְהָא דְּרַב חִסְדָּא בְּהָא לִישְׁנָא [בלשון זו], שלא אמר דבריו על הברייתא שהובאה לעיל, אלא על מחלוקת התנאים במשנה להלן (י.), בִּשְׁלֹשָׁה בְּמַרְחֶשְׁוָן שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים, רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, בְּשִׁבְעָה בּוֹ. ועל כך אָמַר רַב חִסְדָּא, הֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שמתחילים לשאול על הגשמים רק בו' מרחשון.

שואלת הגמרא: כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּתַנְיָא – כדעת מי הולך מה ששנו חכמים בברייתא, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, גְּשָׁמִים שֶׁיָּרְדוּ שִׁבְעָה יָמִים זֶה אַחַר זֶה רצופים בלי הפסק, לפעמים אַתָּה מוֹנֶה כָּהֵן רְבִיעָה רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית, כלומר יתכן שיתחילו שבעה ימים אלו בזמנה של רביעה ראשונה ויסתיימו בשניה, וכן יתכן שיתחילו בשניה ויסתיימו בשלישית. כדעת מי מבין הדעות שהוזכרו לעיל בזמן רביעות היורה סובר רבן שמעון בן גמליאל. מתרצת הגמרא: כְּמַאן – כדעת מי, כְּדעת רַבִּי יוֹסֵי, שלדעתו ההפרש שבין רביעה ראשונה לשניה ובין שניה לשלישית הוא שבעה ימים.

הגמרא חוזרת ומביאה את פסק ההלכה: אָמַר רַב חִסְדָּא, הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי.

הגמרא מבארת לענין מה נאמרו זמני הרביעות. שואלת הגמרא: בִּשְׁלָמָא זמן רְבִיעָה רִאשׁוֹנָה נאמר לענין הזמן בו מתחילים לִשְׁאוֹל את הגשמים, וכן זמן רביעה שְׁלִישִׁית לענין הזמן בו מתחילים לְהִתְעַנּוֹת כאשר לא ירדו גשמים, וכמו ששנינו להלן (י.), אולם קביעת זמן הרביעה הַשְׁנִיָּה לְמַאי – לענין מה נאמרה. אָמַר רַבִּי זֵירָא, לְענין נְדָרִים. דִּתְנַן (נדרים סב:),

1 יִהְיוּ כְּמוֹתְךָ. אַף אַתָּה, כַּמָּה אֲבָרֶכְךָ, אִם בְּתוֹרָה חֲרֵי כבר יש בך
2 תּוֹרָה, אִם בְּעוֹשֶׁר חֲרֵי יש לך עוֹשֶׁר, אִם בְּבָנִים חֲרֵי יש לך בָּנִים, אֶלָּא
3 כך אברכך, יְהִי רָצוֹן שֶׁיָּהוּ צֵאֱצָאַי מַעֲיִד כְּמוֹתְךָ, חכמים בתורה,
4 וגדולים בעושר וכבוד.
5 הגמרא שבה לעסוק בענין יורה ומלקוש, ומביאה ברייתא
6 המבארת על שם מה נקראים כך: תָּנוּ רַבָּנַן, נאמר בפסוק (דברים יא
7 יד) 'וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ'. מבארת הברייתא:
8 מדוע נקרא הגשם הראשון שיורד בשם 'יוֹרֶה', על שם שֶׁמּוֹרֶה
9 [מלמד] אֶת הַבְּרִיּוֹת לְהָטִיחַ [לזפת] גַּגּוֹתֵיהֶן שלא יכנסו גשמים
10 לבית, וּלְהַכְנִיס לתוך הבית אֶת פֵּירוֹתֵיהֶן המונחים לייבוש בשדות,
11 שלא יתקלקלו מהגשמים, וְלַעֲשׂוֹת כָּל צָרְכֵיהֶן – שאר הדברים
12 שצריכים לעשות לפני שיתחילו הגשמים לירד. דָּבָר אַחֵר, נקרא
13 'יורה' מלשון רוויה, שֶׁמַּרְוֶה ומשביע אֶת הָאָרֶץ וּמַשְׁקֶה אותה עַד
14 תְּהוֹם. וכן מכנה הכתוב ירידת גשמים, שֶׁנֶּאֱמַר בשבח הקב"ה
15 שמוריד גשמים (תהלים סה יא), 'תְּלָמֶיהָ רַוֵּה נַחֵת גְּדוּדֶיהָ, בְּרְבִיבִים
16 תְּמֹגְגֵנָּה צִמְחָהּ תְּבָרֵךְ' – כשאתה מרוה את תלמי החרישה שבארץ
17 במי גשמים, עושה אתה בזה נחת רוח לבריות, ועל ידי הרביבים
18 [מטר דק] תימס ותירטב האדמה ובזה תברך צמחה. דָּבָר אַחֵר,
19 'יוֹרֶה' מלשון הוראה, שֶׁהַגשם הראשון יוֹרֵד בְּנַחַת כרב המלמד את
20 תלמידו, וְאֵינוֹ יוֹרֵד בְּזַעַף ובחזקה, כמצוי בימות הגשמים.
21 מבררת הברייתא: האם אכן נקרא הגשם הראשון 'יורה' מלשון
22 ברכה וכפי שהתבאר, אוֹ שמא אֵינוֹ קְרוּי יוֹרֶה אֶלָּא מלשון 'יריה'
23 שהוא לשון קללה, ומשום שֶׁמַּשִּׁיר אֶת הַפֵּירוֹת המחוברים עדיין
24 לאילן בתחילת ימות הגשמים, וּמַשְׁטִיף [שוטף] אֶת הַזְּרָעִים,
25 וּמַשְׁטִיף אֶת הָאִילָנוֹת ומקלקלן. מבארת הברייתא: תַּלְמוּד לוֹמַר
26 סמוך ליורה 'מַלְקוֹשׁ', ומקישים יורה למלקוש, מַה 'מַלְקוֹשׁ' לְבְרָכָה,
27 שהרי אי אפשר לדרשו לרעה כמו שסברנו לומר לענין יורה,
28 משום שיורד בסוף עונת הגשמים בזמן שאין פירות מצויים על
29 האילנות ואין זרעים טמונים באדמה, ואין לנו לפרשו אלא לברכה
30 [וכפי שיתבאר להלן], אַף 'יוֹרֶה' לְבְרָכָה.
31 ממשיכה הברייתא ומבררת: האם אכן 'מלקוש' שנאמר בפסוק
32 לשון ברכה הוא, אוֹ שמא אֵינוֹ נקרא 'מַלְקוֹשׁ' אֶלָּא מלשון
33 'מל־קשה' [ששובר קשיותן של ישראל] שהוא לשון קללה, ומשום
34 שֶׁמַּפִּיל אֶת הַבָּתִּים, וּמְשַׁבֵּר אֶת הָאִילָנוֹת, וּמַעֲלֶה אֶת הַסַּקָּאִין [מין
35 ארבה] המזיקים את התבואה. תַּלְמוּד לוֹמַר בסמוך לו 'יוֹרֶה',
36 ומקישים מלקוש ליורה, מַה 'יוֹרֶה' לְבְרָכָה אַף 'מַלְקוֹשׁ' לְבְרָכָה.
37 חוזרת הברייתא ושואלת: וְ'יוֹרֶה' גּוּפֵיהּ מְנָלָן, והרי המקור שיורה
38 הוא לברכה נלמד ממלקוש, וכיצד נוכל לומר שהמקור שמלקוש
39 הוא לברכה נלמד מיורה. מתרצת הברייתא: יש מקור אחר לכך
40 שיורה הוא לברכה, דִּכְתִיב (יואל ב כג) 'וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ בַּה'
41 אֱלֹהֵיכֶם כִּי נָתַן לָכֶם אֶת הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה, וַיּוֹרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרֶה
42 וּמַלְקוֹשׁ בָּרִאשׁוֹן'. וכיון שנאמר ש'מורה' [יורה] הוא לצדקה מוכח
43 שהוא ברכה, ולאחר שהתברר שיורה הוא ברכה מקישים מלקוש
44 ליורה שאף הוא לברכה.
45 הגמרא מביאה ברייתא בענין זמנם של יורה ומלקוש שנאמרו
46 בכתוב: תָּנוּ רַבָּנַן, נאמר בפסוק (דברים יא יד) 'וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם
47 בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ'. מבארת הברייתא: יוֹרֶה זמנו בְּמַרְחֶשְׁוָן,
48 וּמַלְקוֹשׁ בְּנִיסָן. מבררת הברייתא: אַתָּה אוֹמֵר יוֹרֶה בְּמַרְחֶשְׁוָן
49 וּמַלְקוֹשׁ בְּנִיסָן, אוֹ שמא אֵינוֹ כן אֶלָּא יוֹרֶה בְּתִשְׁרֵי וּמַלְקוֹשׁ בְּאִיָּר,
50 שעד אייר עדיין יש קצת מלילות וקשים בשדה וזקוקים הם לגשם.
51 מבארת הברייתא: תַּלְמוּד לוֹמַר – מלמדנו הכתוב 'בְּעִתּוֹ יוֹרֶה
52 וּמַלְקוֹשׁ', והזמן הראוי להם ביותר בתחילת עונתם הוא במרחשון
53 [כפי שיתבאר להלן], ובסוף עונתם הוא בניסן שיש בשדה מלילות
54 וקשים רבים.
55 הגמרא מבארת מדוע נקרא הגשם האחרון 'מלקוש'. מבארת
56 הגמרא: מַלְקוֹשׁ על שם מה נקרא כן, אָמַר רַב נְחִילָאִי בַּר אִידִי אָמַר
57 שְׁמוּאֵל, 'מלקוש' מלשון 'מל־קשה', שהוא דָּבָר שֶׁמַּל ושובר
58 קַשְׁיוּתֵיהֶן [קושי עורפם] שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שאם אינו יורד חוזרים
59 בתשובה. דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תְּנָא – בבית מדרשו של רבי ישמעאל
60 שנו, 'מלקוש' מלשון 'ממלא־קש', שהוא דָּבָר שֶׁמשלים את
61 צמיחת התבואה וּמְמַלֵּא תְּבוּאָה בְּקַשֶּׁיהָ – ממלא את הקשים
62 בגרגירי תבואה. כְּמַתְנִיתָא תְּנָא – בברייתא שנו, 'מלקוש' מלשון
63 'מלילות־קש', שהוא דָּבָר שֶׁיּוֹרֵד עַל הַמְּלִילוֹת [ראשי השיבולים]
64 וְעַל הַקַּשִּׁין [קני התבואה], כלומר שאז נמצאים בשדה גם
65 המלילות וגם הקשים.
66 הגמרא מביאה ברייתות נוספות בזמן יורה ומלקוש שנאמרו
67 בפסוק: תָּנוּ רַבָּנַן, יוֹרֶה זמנו בְּמַרְחֶשְׁוָן וּמַלְקוֹשׁ בְּנִיסָן. מבררת
68 הברייתא: אַתָּה אוֹמֵר יוֹרֶה בְּמַרְחֶשְׁוָן, אוֹ שמא אֵינוֹ אֶלָּא בְּחֹדֶשׁ
69 כִּסְלֵיו. מבארת הברייתא: תַּלְמוּד לוֹמַר – מלמדנו הכתוב 'בְּעִתּוֹ
70 יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ', הוקש יורה למלקוש, מַה 'מַלְקוֹשׁ' בְּעִתּוֹ שהוא
71 בניסן, אַף 'יוֹרֶה' בְּעִתּוֹ, והזמן הראוי לו ביותר הוא בחודש מרחשון
72 (כֵּיוָן שֶׁיָּצָא נִיסָן וְיָרְדוּ גְּשָׁמִים אֵינוֹ סִימָן בְּרָכָה).
73 תַּנְיָא אִידָךְ, יוֹרֶה בְּמַרְחֶשְׁוָן וּמַלְקוֹשׁ בְּנִיסָן, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים
74 אוֹמְרִים, יוֹרֶה בְּכִסְלֵיו. מבררת הגמרא: מַאן חֲכָמִים – מי הוא התנא
75 שסובר שזמן ירידת היורה בכסליו. אָמַר רַב חִסְדָּא, רַבִּי יוֹסֵי
76 הִיא, דְּתַנְיָא, אֵיזוֹ הִיא רְבִיעָה רִאשׁוֹנָה – מתי זמן ירידת הגשם
77 הראשון, הַבְּכִירָה – זמנה של רביעה ראשונה המקדימה היא
78 בִּשְׁלֹשָׁה בְּמַרְחֶשְׁוָן, בֵּינוֹנִית – רביעה שניה בְּשִׁבְעָה בּוֹ [במרחשון],
79 אַפִּילָה – הרביעה השלישית המאוחרת היא בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בּוֹ, דִּבְרֵי
80 רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, רביעה ראשונה בְּשִׁבְעָה במרחשון,
81 ושניה בְּשִׁבְעָה עָשָׂר במרחשון, ושלישית בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה
82 במרחשון. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, רביעה ראשונה בְּשִׁבְעָה עָשָׂר במרחשון,
83 ושניה בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה במרחשון, ושלישית בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵיו. וְכֵן
84 הָיָה רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר לשיטתו שרביעה שלישית היא בכסליו, אֵין
85 הַיְחִידִים [חסידים] מִתְעַנִּין כשלא ירדו גשמים עַד שֶׁיַּגִּיעַ רֹאשׁ חֹדֶשׁ
86 כִּסְלֵיו, ואם כן חכמים של הברייתא הקודמת שאמרו שיורה הוא
87 בכסליו, הם בשיטת רבי יוסי הסובר שזמן רביעה שלישית של
88 היורה הוא בחודש כסליו.
89 הגמרא מביאה את פסק ההלכה: אָמַר רַב חִסְדָּא, הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי
90 בזמני ירידת רביעות היורה, שרביעה ראשונה בי"ז מרחשון, שניה
91 בכ"ג מרחשון, ושלישית בראש חודש כסליו.
92 גירסא שונה בדברי רב חסדא: אֲמִימַר מַתְנִי [לומד] לְהָא דְּרַב
93 חִסְדָּא בְּהָא לִישְׁנָא [בלשון זו], שלא אמר דבריו על הברייתא
94 שהובאה לעיל, אלא על מחלוקת התנאים במשנה להלן (י.),
95 בִּשְׁלֹשָׁה בְּמַרְחֶשְׁוָן שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים, רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, בְּשִׁבְעָה
96 בּוֹ. ועל כך אָמַר רַב חִסְדָּא, הֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שמתחילים לשאול
97 על הגשמים רק בו' מרחשון.
98 שואלת הגמרא: כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּתַנְיָא – כדעת מי הולך מה ששנו
99 חכמים בברייתא, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, גְּשָׁמִים שֶׁיָּרְדוּ שִׁבְעָה
100 יָמִים זֶה אַחַר זֶה רצופים בלי הפסק, לפעמים אַתָּה מוֹנֶה כָּהֵן רְבִיעָה
101 רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית, כלומר יתכן שיתחילו שבעה ימים אלו
102 בזמנה של רביעה ראשונה ויסתיימו בשניה, וכן יתכן שיתחילו
103 בשניה ויסתיימו בשלישית. כדעת מי מבין הדעות שהוזכרו לעיל
104 בזמן רביעות היורה סובר רבן שמעון בן גמליאל. מתרצת הגמרא:
105 כְּמַאן – כדעת מי, כְּדעת רַבִּי יוֹסֵי, שלדעתו ההפרש שבין רביעה
106 ראשונה לשניה ובין שניה לשלישית הוא שבעה ימים.
107 הגמרא חוזרת ומביאה את פסק ההלכה: אָמַר רַב חִסְדָּא, הֲלָכָה
108 כְּרַבִּי יוֹסֵי.
109 הגמרא מבארת לענין מה נאמרו זמני הרביעות. שואלת הגמרא:
110 בִּשְׁלָמָא זמן רְבִיעָה רִאשׁוֹנָה נאמר לענין הזמן בו מתחילים לִשְׁאוֹל
111 את הגשמים, וכן זמן רביעה שְׁלִישִׁית לענין הזמן בו מתחילים
112 לְהִתְעַנּוֹת כאשר לא ירדו גשמים, וכמו ששנינו להלן (י.), אולם
113 קביעת זמן הרביעה הַשְׁנִיָּה לְמַאי – לענין מה נאמרה. אָמַר רַבִּי
114 זֵירָא, לְענין נְדָרִים. דִּתְנַן (נדרים סב:),

רש"י

יהיו כמותך — בתורה, ולעושר וכבוד. **יורה** — "ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש" (דברים יא). **יורה** — רביעה ראשונה היורדת במרחשון, כדלקמן: למה נקרא יורה — שמורה להן להטיח גגותיהן בטיח של טיט, שלא יטפו גשמים בבית. **ולהכנים פירותיהן** — שהניחו בשדות לייבשן עד עכשיו. **כל צרכיהן** — שאר דברים הצריכים לימות הגשמים. **שיורד בנחת** — והכי משמע: יורה — כאדם שמורה לתלמידיו בנחת, דכתיב (קהלת ט): "דברי חכמים בנחת נשמעים". אי נמי: לשון חץ יורה, ההולך ביושר ואינו נוטה לכאן ולכאן. לשון אחר: שמתכוין לארץ, ואינו יורד בזעף, בספרי. **תלמיה** רוה — כשאתה מרוה תלמי חרישה של ארץ ישראל. **נחת הוא** לגדודיה — בני אדם. היינו פשט המקרא. ולקמיה דריש שאפילו גייסות פוסקות בו. הכי גרסינן: **או אינו אלא ששומף את הזרעים** — כלומר, דעד השתא אמרינן יורה לברכה, או אינו אלא יורה לשון קללה כמו "ירה יירה" (שמות יט) — ששובר הכל, או לשון חץ היורה, והכי משמע קרא: "והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי" וגו', ואם לאו — ונתתי מטר ארצכם יורה לרעה. מלתא בעלמא הוא, ואורחא דברייתא למתני כי האי גוונא. **משיר פירותיהן** — שעודן באילן, כגון אתרוגים או רמונים, או סופי תאנים. ולא גרסינן שוטף את הגרנות — דגרנות במרחשון ליכא. **מה מלקוש לברכה** — שאי אפשר לדורשו לשבר גרנות ולהשיר פירות, שאינם מצויים באותו הפרק. ואי אתה יכול לדורשו אלא לטובה, שיורד על המלילות ועל הקשין, וממלא את התבואה בקשיה. הדר אמר: דלמא מלקוש קללה הוא, והכי משמע: שמל וקשה, כלומר: מל את הבתים והאילנות, שמפילן ומשברן, וקשה לתבואה. **שמעלה סקאים** — וברכה דקרא למילוי מים בורות שיחין ומערות. גימגום. **שמפיל את הבתים** — ומשמעו כדלקמן, שמל קשיותן של ישראל. אי נמי: שמל דבר הקשה — חותך ומשבר את הבתים. כלומר, אין בו תקלת גרנות והשרת פירות, לפי שאי אפשר לו. **סקאי** — מין ארבה, כדמתרגם "הצלצל" (דברים כח) — סקאה. ומלקוש לשון ארבה, כמו "והנה לקש אחר גזי המלך" (עמוס ז). **את המורה לצדקה** — אלמא: יורה לטובה. הכי גרסינן: **או אינו אלא יורה בתשרי ומלקוש באייר** — שיש עדין מלילות וקשין. **תלמוד לומר בעתו** — יורה במרחשון ומלקוש בניסן, שכך היא העת והזמן, ויפה הוא. כדלקמן דזמן רביעה ראשונה במרחשון הוא. אית ספרים דכתוב בהו: או אינו

יִהְיוּ כְּמוֹתְךָ. אַף אַתָּה, בַּמֶּה אֲבָרֶכְךָ? אִם בְּתוֹרָה, הֲרֵי תוֹרָה. אִם בְּעוֹשֶׁר, הֲרֵי עוֹשֶׁר. אִם בְּבָנִים, הֲרֵי בָּנִים. אֶלָּא, יְהִי רָצוֹן שֶׁיְּהוּ צֵאֶצָאֵי מֵעֶיךָ כְּמוֹתְךָ". תָּנוּ רַבָּנַן: "יוֹרֶה שֶׁמּוֹרֶה אֶת הַבְּרִיּוֹת לְהַטִּיחַ גַּגּוֹתֵיהֶן, וּלְהַכְנִיס אֶת פֵּירוֹתֵיהֶן, וְלַעֲשׂוֹת כָּל צָרְכֵיהֶן. דָּבָר אַחֵר: שֶׁמַּרְוֶה אֶת הָאָרֶץ וּמַשְׁקֶה עַד תְּהוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: 'תְּלָמֶיהָ רַוֵּה; נַחֵת גְּדוּדֶיהָ; בְּרִבִיבִים תְּמוֹגְגֶנָּה; צִמְחָהּ תְּבָרֵךְ'. דָּבָר אַחֵר: יוֹרֶה שֶׁיּוֹרֵד בְּנַחַת, וְאֵינוֹ יוֹרֵד בְּזַעַף. אוֹ אֵינוֹ יוֹרֶה אֶלָּא שֶׁמַּשִּׁיר אֶת הַפֵּירוֹת, וּמַשְׁטִיף אֶת הַזְּרָעִים, וּמַשְׁטִיף אֶת הָאִילָנוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: 'מַלְקוֹשׁ'. מַה מַּלְקוֹשׁ לִבְרָכָה, אַף יוֹרֶה לִבְרָכָה. אוֹ אֵינוֹ מַלְקוֹשׁ אֶלָּא שֶׁמַּפִּיל אֶת הַבָּתִּים, וּמְשַׁבֵּר אֶת הָאִילָנוֹת, וּמַעֲלֶה אֶת הַסַּקָּאִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: 'יוֹרֶה'. מַה יוֹרֶה לִבְרָכָה, אַף מַלְקוֹשׁ לִבְרָכָה. וְיוֹרֶה גּוּפֵיהּ מְנָלַן? דִּכְתִיב: 'וּבְנֵי צִיּוֹן, גִּילוּ וְשִׂמְחוּ בַּה' אֱלֹהֵיכֶם, כִּי נָתַן לָכֶם אֶת הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה, וַיּוֹרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם, מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, בָּרִאשׁוֹן'". תָּנוּ רַבָּנַן: "יוֹרֶה בְּמַרְחֶשְׁוָן וּמַלְקוֹשׁ בְּנִיסָן. אַתָּה אוֹמֵר יוֹרֶה בְּמַרְחֶשְׁוָן וּמַלְקוֹשׁ בְּנִיסָן. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא יוֹרֶה בְּתִשְׁרֵי וּמַלְקוֹשׁ בְּאִיָּיר? תַּלְמוּד לוֹמַר: 'בְּעִתּוֹ'". מַלְקוֹשׁ? אָמַר רַב נְחִילַאי בַּר אִידִי אָמַר שְׁמוּאֵל: דָּבָר שֶׁמָּל קַשְׁיוּתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא: "דָּבָר שֶׁמְּמַלֵּא תְּבוּאָה בְּקַשְׁיָהּ". בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: "דָּבָר שֶׁיּוֹרֵד עַל הַמְּלִילוֹת וְעַל הַקַּשִּׁין". תָּנוּ רַבָּנַן: "יוֹרֶה בְּמַרְחֶשְׁוָן וּמַלְקוֹשׁ בְּנִיסָן. אַתָּה אוֹמֵר יוֹרֶה בְּמַרְחֶשְׁוָן. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּחֹדֶשׁ כִּסְלֵיו? תַּלְמוּד לוֹמַר: 'בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ'. מַה מַּלְקוֹשׁ בְּעִתּוֹ, אַף יוֹרֶה בְּעִתּוֹ. כֵּיוָן שֶׁיָּצָא נִיסָן וְיָרְדוּ גְּשָׁמִים, אֵינוֹ סִימָן בְּרָכָה". תַּנְיָא אִידָךְ: "יוֹרֶה בְּמַרְחֶשְׁוָן וּמַלְקוֹשׁ בְּנִיסָן. דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יוֹרֶה בְּכִסְלֵיו". מַאן חֲכָמִים? אָמַר רַב חִסְדָּא: רַבִּי יוֹסֵי הִיא, דְּתַנְיָא: "אֵיזוֹ הִיא רְבִיעָה רִאשׁוֹנָה? הַבַּכִּירָה בִּשְׁלִשָּׁה בְּמַרְחֶשְׁוָן. בֵּינוֹנִית בְּשִׁבְעָה בּוֹ. אֲפִילָה בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בּוֹ. דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּשִׁבְעָה, וּבְשִׁבְעָה עָשָׂר, וּבְעֶשְׂרִים וּשְׁלִשָּׁה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: בְּשִׁבְעָה עָשָׂר, וּבְעֶשְׂרִים וּשְׁלִשָּׁה, וּבְרֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵיו. וְכֵן הָיָה רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אֵין הַיְּחִידִים מִתְעַנִּין עַד שֶׁיַּגִּיעַ רֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵיו". אָמַר רַב חִסְדָּא: הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי. אֲמִימָר מַתְנִי לְהָא דְּרַב חִסְדָּא בְּהָא לִישְׁנָא: "בְּשִׁלְשָׁה בְּמַרְחֶשְׁוָן שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: בְּשִׁבְעָה בּוֹ". אָמַר רַב חִסְדָּא: הֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל. כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּתַנְיָא, "רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: גְּשָׁמִים שֶׁיָּרְדוּ שִׁבְעָה יָמִים זֶה אַחַר זֶה, אַתָּה מוֹנֶה בָּהֶן רְבִיעָה רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית"? כְּמַאן? כְּרַבִּי יוֹסֵי. אָמַר רַב חִסְדָּא: הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי. בִּשְׁלָמָא רְבִיעָה רִאשׁוֹנָה לִשְׁאוֹל, שְׁלִישִׁית לְהִתְעַנּוֹת, שְׁנִיָּה לְמַאי? אָמַר רַבִּי זֵירָא: לְגָדְרִים, דִּתְנַן:

הנודר

תוספות

מלקוש לברכה או אינו אלא שמפיל הבתים ומשבר האילנות וכו' – צריך עיון אמאי לא קאמר ומשבר הגרנות ומשיר את הפירות כדלעיל. **גשמים** שירדו שבעה ימים זה אחר זה ולא פסקו אתה מונה בהן רביעה ראשונה ושניה – כ"ין דלא פסקו שבעה ימים: דאין בין שבעה עשר לעשרים ושלשה אלא שבעה ימים: שבעה עשר, שמונה עשר, תשעה עשר, עשרים, עשרים ואחד, עשרים ושנים, עשרים ושלשה, אבל לא גרסינן ושלישית, שהרי אם יתחיל בעשרים ושלשה וירדו שבעה ימים רצופים אבתי לא תמצא רביעה שלישית דאיכא שמונה ימים מעשרים ושלשה עד ראש חדש בסליו. ואנשי *נרבונ"א גורסין: גשמים שירדו שבעה ימים זה אחר זה אתה מונה בהם רביעה שניה ושלישית. כיצד? הגשמים התחילו באמצע היום וירדו שבעה ימים רצופים, אם כן ירדו עד חצי יום של ראש חדש מעת לעת.

דאזלי

אלא בבסליו דזמן יורה בבסליו הוא, וברבנן דפליגי עליה דרבי מאיר לקמן, תלמוד לומר "בעתו" יורה ומלקוש, מה מלקוש בעתו — אף יורה בעתו, דמלקוש זהו שיורד על המלילות ועל הקשין, וזהו ניסן שיש בו קשין ומלילות. **דבר שמל קשיותן של ישראל** — שבשאינו יורד חוזרין ישראל בתשובה, ומתענין ועושין צדקות. **מלילות** — ראשי שיבולות שאדם מולל בידו, כדכתיב (דברים כג) "וקטפת מלילות בידך". **וקשין** — קנה. **שממלא תבואה בקשיה** — ומשלימה. **הי רביעה** — איזה זמן רביעה. **בכירה** — ראשונה. ולקמן מפרש למאי הלכתא נינהו. יורה יש בו שלשה זמני גשמים. **אפילה** — אחרונה, כמו "כי אפילות הנה" (שמות ט). **רבי יהודה אומר** — בכירה בשביעי במרחשון, ובינונית בשבעה עשר, ואפילה בעשרים ושלשה. וכולהו הני תלתא "יורה" קרי להו. **אין היחידים מתענין כו'** — דאמרינן בסמוך: שלישית להתענות, והואיל וזמן שלישית בראש חדש הוא — אין ליחידים להתענות. **יחידים** — חסידים, והכי אמרינן במתניתין לקמן (י,א): הגיע שבעה עשר במרחשון ולא ירדו גשמים — התחילו היחידים להתענות, שמכאן ואילך זמן רביעה אפילה לרבי מאיר, דסתם מתניתין רבי מאיר. והכי נמי אמר ר' יוסי דאין מתענין עד ראש חדש בסליו — דהיינו רביעה אפילה, והיינו כחכמים דאמרי יורה בבסליו. **אמר רב חסדא הלכה כרבי יוסי** — ואמימר תני להא דאמר רב חסדא הלכה כרבן גמליאל, דאינו שואל עד שבעה במרחשון. **שבעה ימים בזה אחר זה** — שירדו גשמים עכשיו, ופסקו עד יום שביעי, וירדו שבעה ימים זה אחר זה — אתה מונה בהן ראשונה ושניה ושלישית. **כרבי יוסי** — דאליבא דר' יוסי הכי הוו בין רביעה ראשונה ושניה, או שניה ושלישית. דראשונה בשבעה עשר, ושניה בעשרים ושלשה — דהיינו שבעה ימים עם שנים ימי רביעה, ומעשרים ושלשה עד שלשים — שבעה ימים בלא יום רביעה אחרונה. דלכולהו תנאי לא הוי הכי, דלרבי מאיר דאמר ראשונה בשלשה ושניה בשבעה — ליכא בין זו לזו אלא ארבעה ימים, בין שניה לשלישית יש עשרה ימים. ולר' יהודה בין ראשונה לשניה עשרה ימים, אבל בין שניה לשלישית יש יותר: נראה לרבי דהכי גרסינן: אמר רב חסדא הלכה כרבי יהודה דאמר בכירה בשבעה במרחשון, ואז מתחילין לשאול כדלקמן (י,א). **ראשונה לשאול** — מכאן ואילך "ותן טל ומטר". **שלישית להתענות** — שאם לא ירדו גשמים עד זמן רביעה שלישית אפילו פעם אחת — מתענין היחידים שני וחמישי ושני.

הנודר

דאזלי אתיגרא – פירוש: שהולכים במקלות ונשענים עליהם. ואמר דתרגומא "מחזיק בפלך" דכתיב גבי יואב: הייי באתיגרא. **בשבילי** הרשות – פירוש: בדרך שעשוי דרך השדות והכרמים. **עד** שתרד רביעה שניה – מכאן ואילך מזקי להו.

עד מתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית – פירוש: בשנה שמינית וכו'. וסבירא ליה כמאן דאמר ספיחי זרעים מותרים. ולר' עקיבא דאמר ספיחי זרעים אסורים, מקרא ד"הן לא נזרע ולא נאסוף" כדמפרש במסכת פסחים פרק "מקום שנהגו" (נא,ב) – צריך לומר דמוקי לה ולבהמתך ולחיה וגו' בספיחי אילנות, ולאו דוקא תבואה קאמר, אלא כגון תבואת הכרם דהיינו אילנות, אבל ספיחי זרעים – אסורים.

לא אמרן אלא קודם ועצר דאורתא – כלומר: שירדו גשמים קודם קריאת שמע של ערבית. אבל קודם של שחרית – יש בהם משום "ועצר", כדאמר רב שמואל בר רב יצחק.

איכא דאמרי לא ביירי תרביצי – שאין הגגות ריקים מזרעים.

וכל

"הַנּוֹדֵר 'עַד הַגְּשָׁמִים', 'מִשֶּׁיֵּרְדוּ גְּשָׁמִים', עַד שֶׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה". רַב זְבִיד אָמַר: לְזֵיתִים. דִּתְנַן: "מֵאֵימָתַי כָּל אָדָם מוּתָּרִין בְּלֶקֶט, בְּשִׁכְחָה, וּבְפֵאָה? מִשֶּׁיֵּלְכוּ הַנְּמוֹשׁוֹת. בִּפְרָט וּבְעוֹלְלוֹת? מִשֶּׁיֵּלְכוּ עֲנִיִּים בְּכֶרֶם וְיָבְאוּ. בְּזֵיתִים? מִשֶּׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה". מַאי "נְמוֹשׁוֹת"? אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: סְבֵי דְּאָזְלִי אַתִּיגְרָא. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: לְקוּטֵי בָּתַר לְקוּטֵי. רַב פַּפָּא אָמַר: כִּדֵּי לְהַלֵּךְ בִּשְׁבִילֵי הָרְשׁוּת, דְּאָמַר מָר: "מְהַלְּכִין כָּל אָדָם בִּשְׁבִילֵי הָרְשׁוּת עַד שֶׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה". רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: לְבַעֵר פֵּירוֹת שְׁבִיעִית, דִּתְנַן: "עַד מָתַי נֶהֱנִין וְשׁוֹרְפִין בְּתֶבֶן וּבְקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית? עַד שֶׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה". מַאי טַעְמָא? דִּכְתִיב: "וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ". כָּל זְמַן שֶׁחַיָּה אוֹכֶלֶת בַּשָּׂדֶה, הָאֲכֹל לִבְהֶמְתְּךָ בַּבַּיִת. כָּלָה לַחַיָּה מִן הַשָּׂדֶה, כַּלֵּה לִבְהֶמְתְּךָ מִן הַבַּיִת. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: מַאי לְשׁוֹן רְבִיעָה? דָּבָר שֶׁרוֹבֵעַ אֶת הַקַּרְקַע, כִּדְרַב יְהוּדָה. דַּאֲמַר רַב יְהוּדָה: מִיטְרָא בַּעֲלָהּ דְּאַרְעָא הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי כַאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן הַשָּׁמַיִם, וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב, כִּי אִם הִרְוָה אֶת הָאָרֶץ, וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ". וְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: רְבִיעָה רִאשׁוֹנָה כְּדֵי שֶׁתֵּרֵד בְּקַרְקַע טָפַח. שְׁנִיָּה כְּדֵי לָגוּף בָּהּ פִּי חָבִית. אָמַר רַב חִסְדָּא: גְּשָׁמִים שֶׁיָּרְדוּ כְּדֵי לָגוּף בָּהֶן פִּי חָבִית אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם "וְעָצַר". וְאָמַר רַב חִסְדָּא: גְּשָׁמִים שֶׁיָּרְדוּ קוֹדֶם "וְעָצַר" אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם "וְעָצַר". אֲמַר אַבַּיֵי: לָא אֲמַרָן אֶלָּא קוֹדֶם "וְעָצַר" דְּאוֹרְתָא, אֲבָל קוֹדֶם "וְעָצַר" דְּצַפְרָא יֵשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם "וְעָצַר". דַּאֲמַר רַב יְהוּדָה בַּר יִצְחָק: הָנֵי עֲנָנֵי דְּצַפְרָא לֵית בְּהוּ מְשָׁשָׁא, דִּכְתִיב: "מָה אֶעֱשֶׂה לְךָ, אֶפְרַיִם? מָה אֶעֱשֶׂה לְךָ, יְהוּדָה? וְחַסְדְּכֶם כַּעֲנַן בֹּקֶר, וגו'". אֲמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבַּיֵי: וְהָא אָמְרִי אֱינָשֵׁי: "בְּמִפְתַּח בְּבֵי מִיטְרָא, בַּר חַמְרָא, מוֹךְ שַׂקָּךְ וּגְנִי"! לָא קַשְׁיָא. הָא דִּקְטִיר בְּעִיבָא; הָא דִּקְטִיר בַּעֲנָנֵי. אֲמַר רַב יְהוּדָה: טָבָא לְשַׁתָּא דְּטִבֵּת אַרְמַלְתָּא. אִיכָּא דְּאָמְרִי: דְּלָא בַּיְירֵי תַּרְבִּיצֵי. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: דְּלָא שָׁקִיל שׁוּדְפָנָא. אִינִי? וְהָאַמַר רַב חִסְדָּא: טָבָא לְשַׁתָּא דְּטִבֵּת מְנַוּלְתָּא! לָא קַשְׁיָא. הָא דַּאֲתָא מִיטְרָא מַעִיקָּרָא; הָא דְּלָא אֲתָא מִיטְרָא מַעִיקָּרָא. וְאָמַר רַב חִסְדָּא: גְּשָׁמִים שֶׁיָּרְדוּ עַל מִקְצָת מְדִינָה וְעַל מִקְצָת מְדִינָה לֹא יָרְדוּ אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם "וְעָצַר". אִינִי? וְהָכְתִיב: "וְגַם אָנֹכִי מָנַעְתִּי מִכֶּם אֶת הַגָּשֶׁם בְּעוֹד שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים לַקָּצִיר, וְהִמְטַרְתִּי עַל עִיר אֶחָת, וְעַל עִיר אַחַת לֹא אַמְטִיר, חֶלְקָה אַחַת תִּמָּטֵר, וגו'". וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: שְׁתֵּיהֶן לְקִלְקָלָה! לָא קַשְׁיָא. הָא דַּאֲתָא טוּבָא; הָא דַּאֲתָא כִּדְמִבְּעֵי לֵיהּ. אָמַר רַב אַשִׁי: דַּיְקָא נַמִּי, דִּכְתִיב: "תִּמָּטֵר", תְּהֵא מְקוֹם מָטָר. שְׁמַע מִינָּהּ. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: מֵאֵימָתַי מְבָרְכִין עַל הַגְּשָׁמִים? מִשֶּׁיֵּצֵא חָתָן לִקְרַאת כַּלָּה. מַאי מְבָרֵךְ? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: "מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ, ה' אֱלֹהֵינוּ, עַל כָּל טִפָּה וְטִפָּה שֶׁהוֹרַדְתָּ לָנוּ". וְרַבִּי יוֹחָנָן מְסַיֵּים בָּהּ הָכִי: "אִילּוּ פִינוּ מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם, וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כַּהֲמוֹן גַּלָּיו, כּוּ'", עַד: "אַל יַעַזְבוּנוּ רַחֲמֶיךָ, ה' אֱלֹהֵינוּ, וְלֹא עֲזָבוּנוּ. בָּרוּךְ רוֹב הַהוֹדָאוֹת". "רוֹב הַהוֹדָאוֹת" וְלֹא "כָּל הַהוֹדָאוֹת"? אֲמַר רָבָא: אֵימָא: "אֵל הַהוֹדָאוֹת". אֲמַר רַב פַּפָּא: הִלְכָּךְ

הנודר עד הגשמים — דאמר: קונם אם אהנה מדבר זה עד הגשמים. **עד שתרד רביעה שניה** — בנדרים הולכין אחר לשון בני אדם, ואין קורין גשמים לראשונה, עד שתרד שניה. שמכאן ואילך מקולקלות הדרכים ומאוסות מפני הגשמים. לשון אחר: עד הגשמים משמע תרי, דהיינו רביעה שניה. **כל אדם** — אפילו העשירים. **פרט** — "לא תפאר אחריך" (דברים כד) — לא תטול תפארתו ממנו. **משילכו הנמושות** — בשדה, דמכאן ואילך נתייאשו שאר העניים, לפי שיודעין אם נשאר לקט שכחה ופאה — נמושות נטלום. **נמושות** — לשון ממשש. **משילכו עניים בכרם ויבאו** — כלומר: שלקטו וחזרו ובאו פעם שניה, והשתא מסחי דעתייהו עניים. **משתרד רביעה שניה** — דעד ההיא שעתא לקטו הכל. **דאזלי אתיגרא** — הולכין בנחת, ומעייני טפי. "מחזיק בפלך" (שמואל ב ג) מתרגמא: אתיגרא. **לקוטי בתר לקוטי** — עני מוליך בנו אחריו, שמכאן ואילך פוסקין שאר עניים מללקוט. הכי גרסינן: **רב פפא אמר לשבילי הרשות** — כלומר, שיש רשות מבית דין לעוברי דרכים לקצר שבילן לילך בשדות. **עד שתרד רביעה שניה** — שמכאן ואילך גדלה התבואה, וקשה לה דישת הרגל. דאמר מר בפרק "מרובה" בתנאים שהתנה יהושע: מהלכין בשבילי הרשות וכו'. **בתבן וקש של שביעית** — ספיחים שגדלו בשביעית, דיש בהן איסור שביעית. או תבואה שגדלה בשביעית לאחר שנכנסה. **כלה לחיה מן השדה** — לשון זכר, כמו (בראשית יח) "עשו כלה", כלומר: כלה האוכל. **כלה לבהמתך** — כמו "כלה בחימה כלה ואינימו" (תהלים נט), ומשירדה רביעה שניה מכאן ואילך אין תבן וקש בשדות, שהגשמים עושין אותן זבל והולידה — כאדם שמוליד. **גשמים ברביעה ראשונה** — אם באין כל כך שנימס הקרקע — יפין הן ואין צריך להתענות. **לגוף בה פי חבית** — ששותת מן המים עד שנעשה תיחוח כל כך שיכול לעשות מגופת חבית בלא תוספת מים. **אין בהם משום ועצר** — אין זו קללה של "ועצר את השמים". **קודם ועצר** — קודם זמן קריאת שמע, דכתיב ביה "ועצר את השמים", אף על פי שלא יהיה רוב גשמים. **אבל ירדו קודם ועצר דצפרא יש בהן משום ועצר** — הואיל ולא ירדו ביום, ואין יפין לעולם. **לית בהו מששא** — ואין שנתן מתברכת. **וחסדכם כענן בקר** — שאין בו ממש. **מיטרא במיפתח בבי** — אם יורדין בבקר, כשפותחין הפתחים — יקפל החמר שמוכר תבואה את שקו ליכנס לישן, מפני שהשנה מתברכת, ויהיה שובע בעולם ולא ישתכר במכירת תבואתו. אלמא: יפין הן. **דקטיר בעיבא** — אם נתקשרו שמים בעננים עבים, ולא קלושים — אין בהם משום ועצר. **דקטיר בענני** — שהיא קלושה מעב — אין בו ממש. **טבא לשתא** — אשריה. כלומר, טובה יש לשנה דטבת

ארמלתא — שאין גשמים יורדין בה להרביע את הארץ. **איכא דאמרי דלא ביירי תרביצי** — אותן מקומות שמרביצין בהן תורה אינן בורות, מפני שהדרכים יפין הן, והולכין התלמידים ממקום למקום ללמוד תורה. לשון אחר: לא ביירי תרביצי — גגות, שאינן גדילין על רוב מים, כגון כרשינין. **לא שקיל שודפנא** — אין השדפון נאחז ומתדבק בתבואה. **מנוולתא** — שהדרכים מנוולים בטיט מפני הגשמים. **הא דאתא מיטרא מעיקרא** — שירדו הגשמים בזמנן במרחשון, וירדו אף בטבת — רעים הן, שכבר די לעולם בגשמים של מרחשון. **דלא אתא מיטרא מעיקרא** — טבא לשתא, דטבת מנוולתא. לשון אחר: הא דאתא מיטרא מעיקרא — טבא, דמנוולתא. **אין בהם משום ועצר** — דאותן של קצת מדינה שירדו להן גשמים מוכרין לאחרים. **ואמר רב** יהודה **אמר רב** שתיהן לקללה — אותן שירדו ואותן שלא ירדו, מפני שרוב גשמים קלקלו את תבואתם. **הא דאיכא מיטרא מוכא** — יותר מדאי, שתיהן לקללה. **כדמבעי ליה** — אין בהם משום "ועצר", שקצת מדינה תספק לקצת מדינה. **תמטר תהא מקום מטר** — כלומר יותר מדאי. **מאימתי מברכין על הגשמים** — בפרק "הרואה" (ברכות נד,א) אמרינן: על הגשמים אומר "הטוב והמטיב", והתם (נט,א) פרכינן הך ברכה דתקון לה רבנן, ומשנינן לה: הא — דחזא מיחזא, והא — דשמע משמע. **חתן לקראת כלה** — שירדו כל כך, שכשהטפה נופלת יוצאה אחרת ובולטת כנגדה, מפי מורי. לשון אחר: שהשווקין מקלחין מים, שוק מקלח וזה מקלח כנגדו. **רוב ההודאות** — כלומר: רוב ההודאות אתה קורא להקדוש ברוך הוא, ולא כל ההודאות. והכי משמע: ברוך אתה ברוב ההודאות, ולא בכל. אלא כך חותם: ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אל ההודאות, דמשמע כל ההודאות.

הַנּוֹדֵר ואומר קונם אם אהנה מדבר פלוני עַד הַגְּשָׁמִים, או (משירדו) [עַד שֶׁיְּהוּ] גְּשָׁמִים, אסור עַד שֶׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה, כיון שבענין נדרים הולכים אחר לשון בני אדם, ואין בני אדם קוראים לרביעה ראשונה גשמים, אלא לרביעה שניה, שאז הדרכים מקולקלות ומאוסות מפני הגשמים.

רַב זְבִיד אָמַר, קביעת זמנה של רביעה שניה נצרכת לְענין הזמן שבו מותר לכל אדם ללקט זֵיתִים שנשכחו בשדה. דִּתְנַן (פאה פ"ח מ"א), מֵאֵימָתַי כָּל בני הָאָדָם מוּתָּרִין בְּלֶקֶט [שבלים שנפלו לקרקע בשעת הקצירה], בְּשִׁכְחָה [עומרים שנשכחו בשדה] וּבְפֵאָה [מה שחייב להשאיר בסוף שדהו לעניים], אם נותרו בשדה ולא לקחום העניים. מִשֶּׁיֵּלְכוּ הַנְּמוּשׁוֹת בשדה וילקטו, שמכאן ואילך מתייאשים שאר העניים מהנותר, ובטוחים הם שלא נותר עוד כלום [וכפי שיתבאר להלן]. מאימתי מותרים כל בני האדם בְּפֶרֶט [גרגרי ענבים הנושרים בשעת בצירה] וּבְעוֹלְלוֹת [אשכולות ענבים שאין בהם כתף ונטף], מִשֶּׁיֵּלְכוּ עֲנִיִּים בַּכֶּרֶם וְיָבוֹאוּ – לאחר שבאו שתי פעמים ולקטו, ובטוחים שאר העניים שלא נותר עוד כלום. מאימתי מותרים כל בני האדם בְּזֵיתִים שנשכחו בשדה, מִשֶּׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה, שמשעה זו בטוחים העניים שנלקטו כבר כל הזיתים, ומתייאשים מהם. ולענין הלכה זו שנה התנא את זמן הרביעה השניה.

מבררת הגמרא: מַאי 'נְמוּשׁוֹת', אודותם אמרו במשנה שלאחר שהלכו בשדה נתייאשו שאר העניים מן הנותר, ומותר אף לעשירים לקחתו. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, סָבֵי דְּאָזְלִי אַתִּיגְרָא – זקנים עניים ההולכים על משענתם בנחת, ומתוך כך רואים כל שיבולת ושיבולת ונוטלים אותה. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, לָקוֹטֵי בָּתַר לָקוֹטֵי – לקיטה אחר לקיטה, כגון עני המוליך את בנו אחריו ללקוט את הנותר.

רַב פָּפָא אָמַר, זמנה של רביעה שניה נשנה כְּדֵי ללמד עד מתי מותר לעוברי דרכים לְהַלֵּךְ בִּשְׁבִילֵי הָרְשׁוּת – שבילים שבשדות פרטיות שיש רשות מבית דין לעוברי דרכים לעבור בתוכם כדי לקצר דרכם. דְּאָמַר מַר (ב"ק פא.), מְהַלְּכִין כָּל אָדָם בִּשְׁבִילֵי הָרְשׁוּת עַד שֶׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה, שמזמן זה ואילך גדלה התבואה בשדות, ודריסת הרגל של עוברי דרכים מזיקה אותה.

רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, זמנה של רביעה שניה נפקא מינה לענין זמן החיוב לְבַעֵר פֵּירוֹת שְׁבִיעִית – תבואה או ספיחים שגדלו מאליהם בשנה השביעית. דִּתְנַן (שביעית פ"ט מ"ז), עַד מָתַי נֶהֱנִין וְשׁוֹרְפִין [מסיקים את האש] בְּתֶבֶן וּבְקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית, עַד שֶׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה של השנה השמינית, שמכאן ואילך אסור להשאירם וצריך לבערם מן העולם. שואלת הגמרא: מַאי טַעֲמָא – מדוע לאחר שיורדת רביעה שניה צריך לבערם. מתרצת הגמרא: דִּכְתִיב (ויקרא כה ז) 'וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָל תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל', הקיש הכתוב את הבהמה שבבית לחיה הנמצאת בשדה, ללמדך שכָּל זְמַן שֶׁחַיָּה אוֹכֶלֶת בַּשָּׂדֶה, כלומר שעדיין מצוי בשדה תבואה ממין מסוים, הַאֲכֵל לִבְהֶמְתְּךָ שבַּבַּיִת – יכול אתה ליהנות ממין זה בבית ולהאכילו לבהמתך, אבל אם כָּלָה [נגמר] לַחַיָּה מִן הַשָּׂדֶה, כַּלֵּה אף לִבְהֶמְתְּךָ מִן הַבַּיִת, כלומר, אסור לך יותר ליהנות מהנשאר בביתך. ותבן וקש מצויים בשדה רק עד זמן רביעה שניה, שלאחר מכן הגשמים מקלקלים אותם ועושים מהם זבל, ולכן מותר להשתמש בהם רק עד זמן זה.

הגמרא מבארת מדוע ירידת הגשמים נקראת בלשון רביעה: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, מַאי לְשׁוֹן רְבִיעָה. ומפרש, דָּבָר שֶׁרוֹבֵעַ [בועל] אֶת הַקַּרְקַע, כִּדְרַב יְהוּדָה, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה מִיטְרָא בַּעֲלָהּ דְּאַרְעָא הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נה י) 'כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן הַשָּׁמַיִם, וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב, כִּי אִם הִרְוָה אֶת הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ', הרי שהכתוב מכנה את הצמיחה שבאה על ידי הגשמים בלשון 'הולדה', כנקיבה היולדת על ידי רביעת הזכר.

מימרא נוספת של רבי אבהו בענין רביעה: וְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, שיעור הגשמים הראויים לירד ברְבִיעָה רִאשׁוֹנָה, הוא כְּדֵי שֶׁתֵּרֵד בַּקַּרְקַע טֶפַח – שהגשמים יחדרו ויכנסו לעומק טפח בקרקע. ואם ירדו בשיעור זה אין צריך להתענות על עצירת גשמים, אף אם לא ירדו יותר גשמים עד זמן רביעה שלישית. ושיעור הגשמים הראויים לירד ברביעה שְׁנִיָּה, הוא כְּדֵי לָגוּף בָּהּ פִּי חָבִית – שהקרקע תהיה רטובה עד שיוכלו לקחת את העפר שבקרקע וליצור ממנו מגופה לכסות בה את פי החבית.

אָמַר רַב חִסְדָּא, גְּשָׁמִים שֶׁיָּרְדוּ בכמות מרובה, עד כְּדֵי שאפשר לָגוּף בָּהֶן [בקרקע שנרטבה מהן] פִּי חָבִית, גשמי ברכה הם, ואֵין בָּהֶן מִשּׁוּם 'וְעָצַר'. כלומר, בשנה זו לא התקיימה הקללה האמורה בתורה (דברים יא יז) 'וְחָרָה אַף ה' בָּכֶם, וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר'.

וְאָמַר רַב חִסְדָּא, גְּשָׁמִים שֶׁיָּרְדוּ קוֹדֶם זמן קריאת שמע, שנאמר בה 'וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם', אף אם הם מועטים הרי הם גשמי ברכה ואֵין בָּהֶן מִשּׁוּם 'וְעָצַר'. אָמַר אַבַּיֵּי, לֹא אֲמָרָן – לא אמרנו דבר זה אֶלָּא כשירדו ביום, קוֹדֶם זמן קריאת 'וְעָצַר' דְּאוּרְתָא [של ערבית], אֲבָל אם ירדו בלילה קוֹדֶם זמן קריאת 'וְעָצַר' דְּצַפְרָא [של שחרית] בכמות מועטת, יֵשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם 'וְעָצַר', הואיל ולא ירדו ביום. דְּאָמַר רַב יְהוּדָה בַּר יִצְחָק, הָנֵי עֲנָנֵי דְּצַפְרָא – אותם עננים הבאים לפנות בוקר לֵית בְּהוּ מְשָׁשָׁא – אין בהם ממש, ואין שנתם מתברכת, דִּכְתִיב בנבואת הושע לבני ישראל (הושע ו ד), 'מָה אֶעֱשֶׂה לְךָ אֶפְרַיִם מָה אֶעֱשֶׂה לְךָ יְהוּדָה וְחַסְדְּכֶם כַּעֲנַן בֹּקֶר' וְגוֹ' – כל החסד והמעשים הטובים שבכם, הרי הם כעננים הבאים לפנות בוקר שאין בהם תועלת, מאחר ואינכם שבים בתשובה.

אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָא לְאַבַּיֵּי, וְהָא אָמְרִי אִינְשֵׁי – והרי אנשים רגילים לומר, בְּמִפְתַּח בָּבֵי מִיטְרָא – אם הגשמים יורדים מוקדם בבוקר בזמן שרגילים האנשים לפתוח את הפתחים, אומרים לאדם שמוכר את התבואה, בַּר חַמָּרָא [חמר, מנהיג החמור], מוֹךְ שַׂקָּךְ וּגְנֵי – קפל שקך ולך לישון, מפני שגשמים היורדים בזמן זה הם סימן שהשנה מתברכת, ויהיה שובע בעולם, ולא תוכל להרויח במכירת התבואה. הרי שגשמים היורדים לפנות בוקר הם גשמי ברכה. מתרץ אביי: לֹא קַשְׁיָא, הָא דְּקָטִיר בְּעֵיבָא – מה שאמרנו שהם סימן ברכה, הוא כשהשמים נתקשרו בעננים עבים, וְהָא דְּקָטִיר בַּעֲנָנֵי – ומה שאמר אביי שאין בהם סימן ברכה, הוא כשהשמים נתקשרו בעננים קלושים, ואם באו קודם זמן קריאת שמע של שחרית יש בהם משום 'ועצר'.

אָמַר רַב יְהוּדָה, טָבָא לְשַׁתָּא דְּטֵבֵת אַרְמַלְתָּא – טוב לשנה שחודש טבת שלה כאלמנה, ואין יורדים בו גשמים. אִיכָּא דְּאָמְרִי – יש שביארו זאת, משום דְּלֹא בָּיְירִי תַּרְבִּיצֵי – אותם מקומות שמרביצים ומלמדים בהם תורה אינם בורים [ריקים], כשהגשמים אינם מכבידים עליהם את הדרך. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי, דְּלֹא שָׁקִיל שׁוּדְפָנָא – מתוך שאין גשמים יורדים בו התבואה יבשה ואין השידפון נאחז ונדבק בה. מקשה הגמרא: אֵינִי – האם כך הוא, וְהָאָמַר רַב חִסְדָּא, טָבָא לְשַׁתָּא דְּטֵבֵת מְנַוַּולְתָּא – שהדרכים מנוולות ומטונפות בטיט מפני הגשמים. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא דְּאָתָא מִיטְרָא מֵעִיקָּרָא – מה שאמר רב יהודה שטוב לשנה כשלא יורדים בה גשמים בחודש טבת, הוא כשבחודש מרחשון ירדו גשמים כראוי, ולכן אמר שבחודש טבת הם רעים לעולם, וְהָא דְּלֹא אָתָא מִיטְרָא מֵעִיקָּרָא – מה שאמר רב חסדא שטוב לשנה שירדו בה גשמים בחודש זה, הוא כשלא ירדו גשמים קודם לכן, ולכן אף אם יורדים בחודש טבת הם טובים.

וְאָמַר רַב חִסְדָּא, גְּשָׁמִים שֶׁיָּרְדוּ עַל מִקְצָת מְדִינָה, וְעַל מִקְצָת מְדִינָה לֹא יָרְדוּ, אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם קללת 'וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם', משום שאנשי המקום שירדו בו גשמים ימכרו את התבואה לאלו שלא ירדו אצלם. שואלת הגמרא: אֵינִי – האם כך הוא, וְהָכְתִיב בנבואת עמוס שהקב"ה מוכיח את ישראל על כך שהביא עליהם רעב ולא חזרו בתשובה (עמוס ד ז), 'וְגַם אָנֹכִי מָנַעְתִּי מִכֶּם אֶת הַגֶּשֶׁם בְּעוֹד שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים לַקָּצִיר, וְהִמְטַרְתִּי עַל עִיר אֶחָת וְעַל עִיר אַחַת לֹא אַמְטִיר, חֶלְקָה אַחַת תִּמָּטֵר וְגוֹ', וְחֶלְקָה אֲשֶׁר לא תַמְטִיר עָלֶיהָ

המשך בעמוד ט

נִימְרִינְהוּ לְתַרְוַיְיהוּ – יאמר את שתי נוסחאות החתימה, ברוך אתה אֵל הַהוֹדָאוֹת, וְרוֹב הַהוֹדָאוֹת, וכיון שמזכיר בתחילה שהוא אל של כל ההודאות, גם 'רוב ההודאות' שמזכיר מתפרש מלשון ריבוי, שראוי להודות לו בהודאות רבות.

אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, גָּדוֹל תוֹעֶלֶת הַגְּשָׁמִים מִשֶּׁל תְּחִיַּת הַמֵּתִים, דְּאִילּוּ תְּחִיַּת הַמֵּתִים אינה אלא לַצַּדִּיקִים, וְאִילּוּ גְּשָׁמִים מועילים בֵּין לַצַּדִּיקִים וּבֵין לָרְשָׁעִים. וּפְלִינָא דְּרַב יוֹסֵף – ונחלק בזה רבי אבהו על רב יוסף, דְּאָמַר רַב יוֹסֵף, מִתּוֹךְ שֶׁהִיא – ירידת גשמים שֶׁקְּוֻלָּה כִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, ששניהם מביאים חיים לעולם, שהתבואה גדילה על ידי הגשמים, קְבָעוּהָ – קבעו חכמים הזכרתה בְּברכת תְּחִיַּת הַמֵּתִים. ולדעתו שוים הם זה לזה.

אָמַר רַב יְהוּדָה, גָּדוֹל תועלתו של יוֹם הַגְּשָׁמִים כְּיוֹם שֶׁנִּיתְּנָה בּוֹ תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בשירת האזינו (דברים לב ב) 'יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי', וְהרי אֵין לֶקַח אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ד ב) 'כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם, תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ'. נמצא ביאור הפסוק, ינטוף כגשם דברי תורתי, שכשם שהגשמים מביאים חיים לעולם כך התורה נותנת חיים לעולם. הרי שהכתוב משוה ירידת גשמים לתורה. רָבָא אָמַר, יום הגשמים גדול יוֹתֵר מִיּוֹם שֶׁנִּיתְּנָה בּוֹ תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי', והרי כשמשווים שני דברים זה לזה, מִי נִתְּלָה בְּמִי, הֲוֵי אוֹמֵר קָטָן במעלה נִתְּלָה בְּגָדוֹל ממנו, שמדמים את חשיבות הקטן לגדול ממנו, וכיון שהושוותה התורה בפסוק זה לגשמים, מוכח שמעלת ותועלת הגשמים גדולה מזו של התורה.

רָבָא רְמִי – הקשה סתירה בפסוק הנזכר, כְּתִיב 'יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי', הרי שהתורה דומה למטר היורד בכח, וּכְתִיב בהמשך הפסוק 'תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי', ואם כן התורה דומה לטל היורד בנחת. אלא ביאור הפסוק כך הוא, אִם תַּלְמִיד חָכָם הָגוּן הוּא, שמתנהג כראוי לתלמיד חכם, רבו צריך להתנהג אליו בנחת כַּטַּל, וְאִם לַאו – אם אינו מתנהג כראוי לו, עוֹרְפֵהוּ [הורגהו] כַּמָּטָר – על רבו לנהוג אליו בתקיפות ובחוזק כירידת המטר.

הגמרא מביאה מימרות נוספות בענין לימוד תורה כראוי: תַּנְיָא, הָיָה רַבִּי בְּנָאָה אוֹמֵר, כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ – לשם מצוותה, שמצווה לעסוק בה, ולא כדי להתכבד, תּוֹרָתוֹ שלמד נַעֲשֵׂית לוֹ סַם חַיִּים – תרופה לחיים, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ג יח) 'עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ'. וְאוֹמֵר עוד הכתוב (שם פסוק ח) 'רְפֻאוֹת תְּהִי לְשָׁרֶךָ' – תהא התורה רפואה לגופך. וְאוֹמֵר עוד (שם ח לה) 'כִּי מֹצְאִי מָצָא חַיִּים' – המוצא את התורה ועוסק בה מצא חיים. וְכָל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ אלא כדי להתכבד בה, התורה שלומד נַעֲשֵׂית לוֹ סַם הַמָּוֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים שם) 'יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי', וְאין פירושה של עֲרִיפָה זו אֶלָּא מלשון חֲרִיגָה, שֶׁנֶּאֱמַר בענין הריגת עגלה ערופה (דברים כא ד) 'וְעָרְפוּ שָׁם אֶת הָעֶגְלָה בַּנָּחַל', וכיון שנאמר לשון הריגה על לומד תורה, ודאי יש להעמידו על לומד שלא לשמה.

אָמַר לֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי זֵירָא, לֵיתֵי מַר לִיתְנֵי – יבוא הרב ללמוד, אָמַר לֵיהּ רבי זירא, חָלַשׁ לִבַּאי וְלָא יָכִילְנָא – חש אני חולשה בליבי ואיני יכול לבוא ללמוד. אמר לו רבי ירמיה, לֵימָא מַר מִילְּתָא דְּאַגַּדְתָּא – יאמר הרב דברי אגדה. אָמַר לֵיהּ רבי זירא, הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דִּכְתִיב – מהו ביאור הפסוק האמור בענין כריתת עצים לצורך בניית מצור בעת מלחמה (דברים כ יט), 'כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה', וְכִי אָדָם עֵץ שָׂדֶה הוּא, ולענין מה דימתה התורה אדם לעץ, אֶלָּא מִשּׁוּם דִּכְתִיב בתחילת הפסוק 'כִּי תָצוּר אֶל עִיר וגו' לא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ לִנְדֹּחַ עָלָיו גַּרְזֶן, כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכֵל וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת', וּכְתִיב (שם פסוק כ) 'רַק עֵץ אֲשֶׁר תֵּדַע כִּי לֹא עֵץ מַאֲכָל הוּא, אֹתוֹ תַשְׁחִית וְכָרָתָּ', ולענין זה דימה הכתוב אדם לעץ השדה, ללמד שאף באדם יש לחלק כעין זה. הָא כֵּיצַד, אִם תַּלְמִיד חָכָם הָגוּן הוּא שהנהגתו כראוי לתלמידי חכמים, עליו נאמר 'מִמֶּנּוּ תֹאכֵל וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת', כלומר ממנו תלמד דברי תורה, וְאִם לַאו, הרי הוא כאילן סרק, ו'אֹתוֹ תַשְׁחִית וְכָרָתָּ' – סור מעליו ואל תלמד ממנו.

אָמַר רַבִּי חָמָא (אמר רבי) [בְּרַבִּי] חֲנִינָא, מַאי דִּכְתִיב – מהו ביאור הפסוק (משלי כז יז) 'בַּרְזֶל בְּבַרְזֶל יָחֵד וְאִישׁ יַחַד פְּנֵי רֵעֵהוּ', לענין מה דימה הכתוב איש ורעהו לברזל. לוֹמַר לְךָ, מַה בַּרְזֶל זֶה אֶחָד מְחַדֵּד אֶת חֲבֵירוֹ – על ידי שמשפשפים ברזל בחבירו הוא מתחדד, אַף שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מְחַדְּדִין זֶה אֶת זֶה בַּהֲלָכָה כשלומדים יחד.

אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה כְּאֵשׁ, כפי שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה כג כט) 'הֲלֹא כֹה דְבָרַי כָּאֵשׁ נְאֻם ה'". לוֹמַר לְךָ, מָה אֵשׁ אֵינוֹ דּוֹלֵק יְחִידִי – בעץ יחידי, אלא בשנים או שלושה יחד, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה אֵין מִתְקַיְּמִין בְּיִחִידִי – בלא חבר שיחדדנו. וְהַיְינוּ דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, מַאי דִּכְתִיב – מהו ביאור הפסוק (ירמיה נ לו) 'חֶרֶב אֶל הַבַּדִּים וְנֹאָלוּ', שתבוא חֶרֶב עַל שׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים – על תלמידי חכמים שֶׁעוֹסְקִין בַּד בְּבַד [לבד וביחידות] בַּתּוֹרָה, וְלֹא עוֹד – לא זו בלבד אֶלָּא שֶׁמְּטַפְּשִׁין, שכיון שלומדים לבד ואין מי שיעמידם על טעותם נעשים טיפשים, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְנֹאָלוּ', לשון טיפשות. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁחוֹטְאִין, שכיון שלומדים לבד ואינם יודעים שטעו, פוסקים הלכה על פי טעותם ובאים לידי חטא, דִּכְתִיב הָכָא 'וְנֹאָלוּ', וּכְתִיב הָתָם (במדבר יב יא) 'אֲשֶׁר נוֹאַלְנוּ וַאֲשֶׁר חָטָאנוּ', וממה שכתוב לשון חטא סמוך ללשון נואל למדנו שהטיפשות מביאה לידי חטא. וְאִיבָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא – ואם תרצה תאמר שלמדים זאת מכאן, שנאמר (ישעיה יט יג-יד) 'נוֹאֲלוּ שָׂרֵי צֹעַן [וְגוֹ'] וְהִתְעוּ אֶת מִצְרַיִם', הרי שטיפשות מביאה לידי טעות וחטא.

אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה כְּעֵץ, כפי שֶׁנֶּאֱמַר על התורה (משלי ג יח) 'עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ'. לוֹמַר לְךָ, מַה עֵץ קָטָן מַדְלִיק אֶת הַגָּדוֹל – בשרוצה להבעיר אש מדליק תחילה עץ קטן וממנו מדליק עץ גדול, אַף תַּלְמִידֵי חֲכָמִים קְטַנִּים מְחַדְּדִים אֶת הַגְּדוֹלִים על ידי קושיותיהם. וְהַיְינוּ דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא, הַרְבֵּה תורה לָמַדְתִּי מֵרַבּוֹתַי, וּמֵחֲבֵירַי למדתי יוֹתֵר מֵרַבּוֹתַי, שחבירו של אדם מעמידו על טעותו, וּמִתַּלְמִידַי למדתי יוֹתֵר מִכּוּלָּן, משום שהתלמיד מרבה בשאלות, ועל ידי כך מתחוורים הדברים.

רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא רָמֵי – הקשה סתירה בין המקראות, כְּתִיב (ישעיה כא יד) 'לִקְרַאת צָמֵא הֲתִיו מָיִם', כלומר שצריך להביא את המים לצמא, והרי נמשלה התורה למים, ויש ללמוד מפסוק זה שצריך להביא את התורה לפני התלמיד, וּכְתִיב במקום אחר (ישעיה נה א) 'הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם', כלומר הרוצה ללמוד ילך לתורה ולא שיביאוה אליו. אלא לומר לך, שאם זה שרוצה ללמוד ממך תַּלְמִיד הָגוּן הוּא, תקיים בו 'לִקְרַאת צָמֵא הֲתִיו מָיִם', ולך אליו ללמדו, וְאִי לָא – אם אינו תלמיד הגון, תקיים בו 'הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם', ועליו לחזור אחריך.

רַבִּי חֲנִינָא בַּר חָמָא רָמֵי – הקשה סתירה בין המקראות, כְּתִיב (משלי ה טז) 'יָפוּצוּ מַעְיְנֹתֶיךָ חוּצָה', כלומר שצריך ללמד לאחרים סתרי תורה שלמד וחידש, וּכְתִיב (שם פסוק יז) 'יִהְיוּ לְךָ לְבַדֶּךָ וְאֵין לְזָרִים אִתָּךְ', שלא תלמדם לאחרים. אלא לומר לך, שאם תַּלְמִיד הָגוּן הוּא זה שרוצה ללמוד ממך, 'יָפוּצוּ מַעְיְנֹתֶיךָ חוּצָה' ותלמדנו סתרי תורה, וְאִם לָאו – אם אינו תלמיד הגון, 'יִהְיוּ לְךָ לְבַדֶּךָ'.

(ו)אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר אִידִי, לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה לְמַיִם, כדִּכְתִיב בהוכחת הנביא ישעיה את בני ישראל לשמוע דברי ה' (ישעיה נה א) 'הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם'. לוֹמַר לְךָ, מַה מַּיִם דרכם שמַּנִּיחִין מָקוֹם גָּבוֹהַּ וְהוֹלְכִין לְמָקוֹם נָמוּךְ, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה אֵין מִתְקַיְּמִין אֶלָּא בְּמִי שֶׁדַּעְתּוֹ שְׁפָלָה.

וְאָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה לְשֶׁלֹּשָׁה מַשְׁקִין הַלָּלוּ בְּמַיִם וּבְיַיִן וּבְחָלָב, וכמו דִּכְתִיב (שם) 'הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם', וּכְתִיב בהמשך הפסוק 'לְכוּ שִׁבְרוּ וֶאֱכֹלוּ, וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר יַיִן וְחָלָב', כלומר יכולים הינכם ללכת וללמוד תורה ללא כל תשלום. לוֹמַר לְךָ, מַה שֶּׁלָּשָׁה מַשְׁקִין הַלָּלוּ אֵין מִתְקַיְּמִין ומשתמרים אֶלָּא בַּפְּחוֹת שֶׁבַּכֵּלִים – בכלים פחותים של חרס, אך אם יניחום בכלי כסף וזהב יתקלקלו, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה אֵין מִתְקַיְּמִין אֶלָּא בְּמִי שֶׁדַּעְתּוֹ שְׁפָלָה. וְדַאֲמַרָה לֵיהּ בְּרַתֵּיהּ דְּקֵיסָר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, אֵי [לשון גנאי], חָכְמָה מְפוּאָרָה בִּכְלִי מְכוֹעָר, כלומר אינו ראוי

המשך בעמוד צד

למימרינהו לתרוייהו — "ברוך אתה ברוב ההודאות" — במרבית ההודאות, האל של כל ההודאות משמע. ומתחלה היה משמע רוב ממש, ולא מרובות. וכמו כן בישתבח, "אל מלך גדול בתשבחות אל ההודאות". מפי רבי: רשעי עובדי כוכבים אינן חיין, "כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה" (ישעיה סו). **ופליגא דרב יוסף** — דאיהו אמר כתחיית המתים ולא יותר, שבה חיים בני אדם, שהתבואה גדילה בו. **כמטר לקחי** — השוה לקח למטר. **יערף** — כמו "אף שמיו יערפו טל" (דברים לג), "ושחקים ירעפו טל" (משלי ג) — שהיא מרבה הפירות. **כתיב תזל כטל** — דמשמע נחת. **ערפיהו כמטר** — הרגהו. **לשמה** — משום "כאשר צוני ה' אלהי", ולא כדי להקרות רבי. **לא יכילנא** — למיגמר. **וכי אדם עץ השדה** — אלא מקיש אדם לעץ השדה: מה עץ השדה, אם עץ מאכל הוא — ממנו תאכל ואותו לא תכרות, כך תלמידי חכמים: אם הגון הוא — ממנו תאכל, למוד הימנו. ואם לאו — אותו תשחית, סור מעליו. **ברזל בברזל יחד** — "ואיש יחד פני רעהו". מה ברזל זה, אחד מחדד את חבירו, כגון סכין על גבי חבירתה. **אינה דולקת יחידי** — עץ אחד אינה דולקת, אלא שנים או שלשה ביחד. **יחידי** — בלא חבר שיחדדנו. **שמוסיפין טפשות דכתיב נואלנו** — "אשר נואלנו" מתרגם: דאיטפשנא. **שחוטאין** — דכתיב "נואלו" גבי חטאנו. **ואיבעית אימא מהכא נואלו שרי צוען וגו' והתעו את מצרים** — ותועה היינו חוטא. **תורה כעץ** — דכתיב "עץ חיים היא למחזיקים בה", כשמדליק את האור מצית את העצים דקין תחלה. **קטנים מחדדין** — ששואלין כל שעה. **התיו** — משמע: להוליך לו מים. **וכתיב לכו למים** — ילך הוא עצמו. **אם תלמיד (חכם) הגון** — שרוצה ללמוד ממך — מצוה לרב לילך אצלו במקומו. **ואם לאו** — ילך הוא אצל הרב. **יפוצו מעינותיך חוצה** — אם הגון הוא — אמור לו סתרי תורה. **ואם לאו יהיו לך לבדך** — "ואין לזרים אתך". **שלשה משקים הללו** — מים יין וחלב, זו התורה שאינו נותן בה כלום ויודעה ולומדה. **בפחות שבכלים** — במאני דפחרא **במאני דפחרא** — בדרך שחוק אמר, ומרמז: מה את אומרת לי? והלא אביך נותן יין בכלים מכוערין של חרס. **ואלא במאי נירמיה** — אם לא בשל חרס, הא כולי עבדי הכי! **ותקיף** — החמיץ. **כי היכי דאמרה לי** — אי חכמה מפוארה בכלי מכוער, הכי אמרי לה דיין משתמר בכלי מכוער — אף התורה מתקיימת בי יותר משאילו הייתי נאה.

אי

וכל העוסק בתורה שלא לשמה תורתו נעשית לו סם המות – וקשה: והלא אמרינן (פסחים נ,ב): לעולם יעסוק אדם בתורה אף על גב שאינה לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה! ויש לומר: דתרי שלא לשמה הוי, דמה שאמרינן לעולם יעסוק בתורה אפילו שלא לשמה – היינו כלומר כדי שיקרא רבי, או כדי שיכבדוהו. ומה שאמרינן הכא כל העוסק בתורה שלא לשמה נעשה לו סם המות – היינו מי שלומד לקנטר. **אם** תלמיד חכם הגון ממנו תאכל – פירוש: למוד לפניו. ואותו לא תכרות – כלומר לא תפרד ממנו לילך לפני רב אחר, ואם לאו – לא תלמוד לפניו. והא דאמרינן דלומדים מתלמיד חכם, אף על פי שאינו הגון, כרבי מאיר שהיה לומד לפני אחר במסכת חגיגה (טו,א) – היינו דוקא תלמיד חכם (אחר) יכול ללמוד לפניו, לפי שלא ילמוד ממעשיו. אבל אם אינו תלמיד חכם – אינו רשאי ללמוד לפניו.

אף דברי תורה וכו' – וכן נמי אמרינן בעירובין פרק "כיצד מעברין" (נה,א) "לא בשמים היא ולא מעבר לים היא" כלומר: לא תמצא התורה במי שמגביה עצמו כשמים שדעתו גבוה, ולא בסוחרים ההולכים במדינת הים בעבר הים. דאי ספרא לא סייפא, ואי סייפא לא ספרא. והכי נמי איתא התם: לא בסחרנין ולא בתגרין ולא באיסטרולגין – כלומר באותן שרואין בכוכבים אמרו ליה לשמואל: והא מר איסטרולגוס הוא! אמר להו: תיתי לי דלא מעיינא בהו אלא בעידן דנפקא למיא. פירוש: להטיל מים, ולא אני מבטל לעצמי.

אי הוו סנו הוו חכימי טפי – פירוש: אם היו שונאים היופי הוו תלמידי חכמים ביותר.

בראתים

נֵימְרִינְהוּ לְתַרְוַיְיהוּ: "אֵל הַהוֹדָאוֹת" וְ"רוֹב הַהוֹדָאוֹת". אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: גָּדוֹל יוֹם הַגְּשָׁמִים מִתְּחִיַּית הַמֵּתִים. דְּאִילּוּ תְּחִיַּית הַמֵּתִים לַצַּדִּיקִים, וְאִילּוּ גְּשָׁמִים בֵּין לַצַּדִּיקִים בֵּין לָרְשָׁעִים. וּפְלִיגָא דְּרַב יוֹסֵף. דְּאָמַר רַב יוֹסֵף: מִתּוֹךְ שֶׁהִיא שְׁקוּלָה כִּתְחִיַּית הַמֵּתִים, קְבָעוּהָ בִּתְחִיַּית הַמֵּתִים. אָמַר רַב יְהוּדָה: גָּדוֹל יוֹם הַגְּשָׁמִים כַּיּוֹם שֶׁנִּיתְּנָה בּוֹ תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי", וְאֵין לֶקַח אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם; תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ". רָבָא אָמַר: יוֹתֵר מִיּוֹם שֶׁנִּיתְּנָה בּוֹ תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי". מִי נִתְלָה בְּמִי? הֱוֵי אוֹמֵר: קָטָן נִתְלָה בְּגָדוֹל. רָבָא רָמֵי: כְּתִיב: "יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי", וּכְתִיב: "תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי"! אִם תַּלְמִיד חָכָם הָגוּן הוּא, כַּטַּל, וְאִם לָאו, עוֹרְפֵהוּ כַּמָּטָר. תַּנְיָא: "הָיָה רַבִּי בְּנָאָה אוֹמֵר: כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, תּוֹרָתוֹ נַעֲשֵׂית לוֹ סַם חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: 'עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ'. וְאוֹמֵר: 'רִפְאוּת תְּהִי לְשָׁרֶךָ'. וְאוֹמֵר: 'כִּי מֹצְאִי מָצָא חַיִּים'. וְכָל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, נַעֲשֵׂית לוֹ סַם הַמָּוֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: 'יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי', וְאֵין 'עֲרִיפָה' אֶלָּא הֲרִיגָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְעָרְפוּ שָׁם אֶת הָעֶגְלָה בַּנָּחַל'".

אֲמַר לֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי זֵירָא: "לֵיתֵי מָר לִיתְנֵי"! אֲמַר לֵיהּ: "חֲלַשׁ לִבָּאִי, וְלָא יָכֵילְנָא". "לֵימָא מָר מִילְּתָא דְּאַגַּדְתָּא". אֲמַר לֵיהּ: "הָכִי אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי דִּכְתִיב: 'כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה'? וְכִי אָדָם עֵץ שָׂדֶה הוּא? אֶלָּא מִשּׁוּם דִּכְתִיב: 'כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכֵל, וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת', וּכְתִיב: 'אֹתוֹ תַשְׁחִית וְכָרָתָּ'. הָא כֵּיצַד? אִם תַּלְמִיד חָכָם הָגוּן הוּא, 'מִמֶּנּוּ תֹאכֵל, וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת', וְאִם לָאו, 'אֹתוֹ תַשְׁחִית וְכָרָתָּ'". אֲמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב: "בַּרְזֶל בְּבַרְזֶל יָחַד"? לוֹמַר לְךָ: מַה בַּרְזֶל זֶה, אֶחָד מְחַדֵּד אֶת חֲבֵירוֹ, אַף שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים מְחַדְּדִין זֶה אֶת זֶה בַּהֲלָכָה. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה: לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה כָּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֲלֹא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ? נְאֻם ה'"? לוֹמַר לְךָ: מָה אֵשׁ אֵינוֹ דּוֹלֵק יְחִידִי, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה אֵין מִתְקַיְּימִין בִּיְחִידִי. וְהַיְינוּ דַּאֲמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב: "חֶרֶב אֶל הַבַּדִּים וְנֹאָלוּ"? חֶרֶב עַל שׂוֹנְאֵיהֶן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁעוֹסְקִין בַּד בְּבַד בַּתּוֹרָה. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמִּטַּפְּשִׁין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנֹאָלוּ". וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁחוֹטְאִין. כְּתִיב הָכָא: "וְנֹאָלוּ", וּכְתִיב הָתָם: "אֲשֶׁר נוֹאַלְנוּ וַאֲשֶׁר חָטָאנוּ". וְאִיבָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא: "נוֹאֲלוּ שָׂרֵי צֹעַן, [וגו'] וְהִתְעוּ אֶת מִצְרַיִם". אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה כָּעֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ"? לוֹמַר לְךָ: מָה עֵץ קָטָן מַדְלִיק אֶת הַגָּדוֹל, אַף תַּלְמִידֵי חֲכָמִים קְטַנִּים מְחַדְּדִים אֶת הַגְּדוֹלִים. וְהַיְינוּ דַּאֲמַר רַבִּי חֲנִינָא: הַרְבֵּה לָמַדְתִּי מֵרַבּוֹתַי, וּמֵחֲבֵירַי יוֹתֵר מֵרַבּוֹתַי, וּמִתַּלְמִידַי יוֹתֵר מִכּוּלָּן. רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא רָמֵי: כְּתִיב: "לִקְרַאת צָמֵא הֵתָיוּ מָיִם", וּכְתִיב: "הוֹי, כָּל צָמֵא, לְכוּ לַמַּיִם"! אִם תַּלְמִיד הָגוּן הוּא, "לִקְרַאת צָמֵא הֵתָיוּ מָיִם", וְאִי לֹא, "הוֹי, כָּל צָמֵא, לְכוּ לַמַּיִם". רַבִּי חֲנִינָא בַּר חָמָא רָמֵי: כְּתִיב: "יָפוּצוּ מַעְיְנֹתֶיךָ חוּצָה", וּכְתִיב: "יִהְיוּ לְךָ לְבַדֶּךָ"! אִם תַּלְמִיד הָגוּן הוּא, "יָפוּצוּ מַעְיְנֹתֶיךָ חוּצָה", וְאִם לָאו, "יִהְיוּ לְךָ לְבַדֶּךָ". וְאָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר אִידִי: לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה לַמַּיִם, דִּכְתִיב: "הוֹי, כָּל צָמֵא, לְכוּ לַמַּיִם"? לוֹמַר לְךָ: מַה מַּיִם מַנִּיחִין מָקוֹם גָּבוֹהַּ וְהוֹלְכִין לְמָקוֹם נָמוּךְ, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה אֵין מִתְקַיְּימִין אֶלָּא בְּמִי שֶׁדַּעְתּוֹ שְׁפֵלָה. וְאָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה לִשְׁלֹשָׁה מַשְׁקִין הַלָּלוּ, בַּמַּיִם, וּבַיַּיִן, וּבֶחָלָב, דִּכְתִיב: "הוֹי, כָּל צָמֵא, לְכוּ לַמַּיִם", וּכְתִיב: "לְכוּ, שִׁבְרוּ, וֶאֱכֹלוּ; וּלְכוּ, שִׁבְרוּ בְּלוֹא כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר יַיִן וְחָלָב"? לוֹמַר לְךָ: מַה שְּׁלֹשָׁה מַשְׁקִין הַלָּלוּ אֵין מִתְקַיְּימִין אֶלָּא בַּפָּחוּת שֶׁבַּכֵּלִים, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה אֵין מִתְקַיְּימִין אֶלָּא בְּמִי שֶׁדַּעְתּוֹ שְׁפֵלָה. כִּדְאֲמָרָה לֵיהּ בְּרַתֵּיהּ דְּקֵיסָר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה: "אִי, חָכְמָה מְפוֹאָרָה בִּכְלִי מְכוֹעָר"! אֲמַר לָהּ: "אָבִיךְ רָמֵי חַמְרָא בְּמָנֵי דְּפַחְרָא"? אֲמָרָה לֵיהּ: "אֶלָּא בְּמַאי נִירְמֵי"? אֲמַר לָהּ: "אַתּוּן דְּחָשְׁבִיתוּ רְמוּ בְּמָאנֵי דַּהֲבָא וְכַסְפָּא". אָזְלָה וַאֲמָרָה לֵיהּ לַאֲבוּהָ. רַמְיָיא לַחַמְרָא בְּמָנֵי דַּהֲבָא וְכַסְפָּא, וּתְקֵיף. אֲתוּ וַאֲמָרוּ לֵיהּ. אֲמַר לָהּ לִבְרַתֵּיהּ: "מַאן אֲמַר לָךְ הָכִי"? אֲמָרָה לֵיהּ: "רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה". קָרְיוּהוּ. אֲמַר לֵיהּ: "אַמַּאי אָמְרַתְּ לָהּ הָכִי"? אֲמַר לֵיהּ: "כִּי הֵיכִי דַּאֲמָרָה לִי, אֲמַרִי לָהּ". "וְהָא אִיכָּא שַׁפִּירֵי דִּגְמִירִי"!

"אי

בראתים לא נאמר אלא בראתיו – פירוש: דמשמע דמהדר אגשם. ואם כן, משום דגדול יום הגשמים כיום שנברא בו שמים וארץ משתבח ביה הקדוש ברוך הוא. אי הוה כתיב "בראתים" הוה משמע דאהדר אשמים וארץ.

פנים נזעמים לשון סתר – פירוש: בשביל לשון שקר, שאומר לשון הרע – "הרוח צפון תבטל הגשם", והיינו פנים נזעמים.

מותר לקרותו רשע – אף על גב דאמרינן בקדושין (כח,א): הקורא לחבירו רשע יורד עמו לחייו – לזה מותר, דודאי נכשל בעבירה ועומד במורדו, דהכרת פניו ענתה בו.

בהורין לשון בהרות, טרוק"ש בלע"ז. אם

"אי הָווּ סְנוּ, טְפֵי הָווּ גְּמִירִי". דְּבָר אַחֵר: מַה שְּׁלֹשָׁה מַשְׁקִין הַלָּלוּ אֵין נִפְסָלִין אֶלָּא בְּהֶיסַּח הַדַּעַת, אַף דִּבְרֵי תּוֹרָה אֵין מִשְׁתַּכְּחִין אֶלָּא בְּהֶיסַּח הַדַּעַת. אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא: גָּדוֹל יוֹם הַגְּשָׁמִים כְּיוֹם שֶׁנִּבְרְאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַרְעִיפוּ שָׁמַיִם מִמַּעַל, וּשְׁחָקִים יִזְּלוּ צֶדֶק; תִּפְתַּח אֶרֶץ וְיִפְרוּ יֶשַׁע, וּצְדָקָה תַּצְמִיחַ יַחַד; אֲנִי ה' בְּרָאתִיו". "בְּרָאתִים" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "בְּרָאתִיו". אָמַר רַב אוֹשַׁעְיָא: גָּדוֹל יוֹם הַגְּשָׁמִים, שֶׁאֲפִילּוּ יְשׁוּעָה פְּרָה וְרָבָה בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "תִּפְתַּח אֶרֶץ וְיִפְרוּ יֶשַׁע". אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי: אֵין הַגְּשָׁמִים יוֹרְדִים אֶלָּא אִם כֵּן נִמְחֲלוּ עֲוֹנוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "רָצִיתָ ה' אַרְצֶךָ; שַׁבְתָּ שְׁבִית יַעֲקֹב. נָשָׂאתָ עֲוֹן עַמֶּךָ; כִּסִּיתָ כָּל חַטָּאתָם. סֶלָה". אָמַר לֵיהּ זְעִירִי מִדֵּיהֲבַת לְרָבִינָא: אַתּוּן מֵהָכָא מַתְנִיתוּ לָהּ. אֲנַן מֵהָכָא מַתְנִינַן לָהּ: "וְאַתָּה, תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם, וְסָלַחְתָּ לְחַטַּאת, וגו'". אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא אִישׁ כְּפַר עַכּוֹ: אֵין הַגְּשָׁמִים נֶעֱצָרִין אֶלָּא אִם כֵּן נִתְחַיְּבוּ שׂוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּלָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "צִיָּה גַּם חֹם יִגְזְלוּ מֵימֵי שֶׁלֶג; שְׁאוֹל חָטְאוּ". אָמַר לֵיהּ זְעִירִי מִדֵּיהֲבַת לְרָבִינָא: אַתּוּן מֵהָכָא מַתְנִיתוּ לָהּ. אֲנַן מֵהָכָא מַתְנִינַן לָהּ: "וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה". אָמַר רַב חִסְדָּא: אֵין הַגְּשָׁמִים נֶעֱצָרִין אֶלָּא בִּשְׁבִיל בִּיטּוּל תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "צִיָּה גַּם חֹם יִגְזְלוּ מֵימֵי שֶׁלֶג". מַאי מַשְׁמָע? תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: "בִּשְׁבִיל דְּבָרִים שֶׁגִּוִּיתִי אֶתְכֶם בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא עֲשִׂיתֶם, יִגְזְלוּ מִכֶּם מֵימֵי שֶׁלֶג בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים". אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי: אֵין הַגְּשָׁמִים נֶעֱצָרִין אֶלָּא בִּשְׁבִיל מְסַפְּרֵי לְשׁוֹן הָרָע, שֶׁנֶּאֱמַר: "רוּחַ צָפוֹן תְּחוֹלֵל גָּשֶׁם, וּפָנִים נִזְעָמִים לְשׁוֹן סָתֶר". אָמַר רַב סַלָּא אָמַר רַב הַמְנוּנָא: אֵין הַגְּשָׁמִים נֶעֱצָרִין אֶלָּא בִּשְׁבִיל עֲזִי פָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּמְנְעוּ רְבִבִים, וּמַלְקוֹשׁ לוֹא הָיָה, וּמֵצַח אִשָּׁה זוֹנָה הָיָה לָךְ, וגו'". וְאָמַר רַב סַלָּא אָמַר רַב הַמְנוּנָא כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֲזוּת פָּנִים סוֹף נִכְשָׁל בַּעֲבֵירָה שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמֵצַח אִשָּׁה זוֹנָה הָיָה לָךְ". רַב נַחְמָן אָמַר: בִּידוּעַ שֶׁנִּכְשָׁל בַּעֲבֵירָה שֶׁנֶּאֱמַר: "הָיָה לָךְ" וְלֹא נֶאֱמַר "יִהְיֶה לָךְ". אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֲזוּת פָּנִים מוּתָּר לִקְרוֹתוֹ רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵעֵז אִישׁ רָשָׁע בְּפָנָיו". רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: מוּתָּר לִשְׂנָאוֹתוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעֹז פָּנָיו יְשׁוֹנֶא". אַל תִּקְרֵי "יְשֹׁנֶא" אֶלָּא יְשֹׂנֶא. אָמַר רַב קְטִינָא: אֵין הַגְּשָׁמִים נֶעֱצָרִין אֶלָּא בִּשְׁבִיל בִּיטּוּל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמִּקְרֶה" בִּשְׁבִיל עַצְלוּת שֶׁהָיָה בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא עָסְקוּ בַּתּוֹרָה נַעֲשָׂה שׁוֹנְאוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָךְ. וְאֵין "מָךְ" אֶלָּא "עָנִי", שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִם מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ". וְאֵין "מִקְרֶה" אֶלָּא "הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא", שֶׁנֶּאֱמַר: "הַמִּקְרֶה בַּמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו". רַב יוֹסֵף אָמַר מֵהָכָא: "וְעַתָּה לֹא רָאוּ אוֹר, בָּהִיר הוּא בַּשְּׁחָקִים, וְרוּחַ עָבְרָה וַתְּטַהֲרֵם". וְאֵין "אוֹר" אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר". "בָּהִיר הוּא בַּשְּׁחָקִים". תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: "אֲפִילּוּ בְּשָׁעָה שֶׁרָקִיעַ נַעֲשָׂה בְּהוֹרִין בְּהוֹרִין לְהוֹרִיד טַל וּמָטָר, 'רוּחַ עָבְרָה וַתְּטַהֲרֵם'". אָמַר רַבִּי אַמִּי: אֵין הַגְּשָׁמִים נֶעֱצָרִין אֶלָּא בַּעֲוֹן גֵּזֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל כַּפַּיִם כִּסָּה אוֹר". בַּעֲוֹן כַּפַּיִם כִּסָּה אוֹר. וְאֵין "כַּפַּיִם" אֶלָּא "חָמָס", שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִן הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם". וְאֵין "אוֹר" אֶלָּא "מָטָר", שֶׁנֶּאֱמַר: "פָּיֵץ עֲנַן אוֹרוֹ". מַאי תַּקָּנְתֵּיהּ? יַרְבֶּה בִּתְפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְצַו עָלֶיהָ בְּמִפְגִּיעַ". וְאֵין "פְּגִיעָה" אֶלָּא "תְּפִלָּה", שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּה, אַל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה, וגו', וְאַל תִּפְגַּע בִּי". וְאָמַר רַבִּי אַמִּי: מַאי דִּכְתִיב: "אִם קֵרָה הַבַּרְזֶל, וְהוּא לֹא פָּנִים קִלְקָל"? אִם רָאִיתָ רָקִיעַ שֶׁקִּיְּמָה כְּבַרְזֶל מִלְּהוֹרִיד טַל וּמָטָר, בִּשְׁבִיל מַעֲשֵׂה הַדּוֹר שֶׁהֵן מְקוּלְקָלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוּא לֹא פָּנִים קִלְקָל". מַה תַּקָּנָתָן? יִתְגַּבְּרוּ בְּרַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַחֲיָלִים יְגַבֵּר, וַיִּתְרוֹן הַכְּשֵׁיר חָכְמָה". כָּל שֶׁכֵּן, אִם הוּכְשְׁרוּ מַעֲשֵׂיהֶן מֵעִיקָּרָא. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: אִם רָאִיתָ תַּלְמִיד

אי הוו סני — אותם נאים שהם חכמים. **טפי הוו גמירי** — שאי אפשר לנאה להשפיל דעתו, וכא לידי שכחה. **בהיסח הדעת** — שאם לא ישמרם יפה יהו נשפכין או נופל לתוכן דבר מאוס, ונפסלים מלשתות בדבר קל, יותר ומשנן ודבש שמתוך שהן עבים צפה הפסולת למעלה, ואפשר אדם נוטל העליון וזורקו לחוץ, והתחתון בר ונקי. מה שאין כן במשקה צלול שאינו עב, *קליי"ר בלע"ז. **בהיסח הדעת** — אם אינו מחזירם תמיד. **שנאמר הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד אני ה' בראתיו בראתים לא נאמר** — דמשמע אשחקים יזלו קאי, אלא "אני ה' בראתיו" לטל ומטר, שמע מינה שמשתבח ומתפאר הקדוש ברוך הוא במטר השמים. **ישועה פרה ורבה בו** — מליצי זכות נכנסין לפניו ביום הגשמים, שנזכר לישועה מתוך שעת רצון. הוא לישנא דקרא "ויפרו ישע", ואימתי — בזמן שהשחקים יזלו צדק. **רצית ה' ארצך** — במים. **נשאת עון עמך** — מיד. הכי גרסינן: **אמר ליה מר זעירי מדיהבת לרבינא כו'** — זעירי סתם היה מן הראשונים, ורבינא סוף הוראה, לא ראו זה את זה. **ואתה תשמע השמים וגו'** — ואומר "ונתת מטר על ארצם" בתפלה דשלמה. **ציה גם חום יגזלו מימי שלג** — כשציה גם חום גוזלין מימות השלג, שאינן יורדין מטר כמשפטם — בידוע ששאול חטאו. **ולא יהיה מטר** — וסמיך ליה "ואבדתם". **ציה** — דריש לשון צווי, דברים שצויתי אתכם בימות החמה — תרומות ומעשרות, גזלו מימי שלג את המטר. **רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון שקר [סתר]** — תחולל = תבטל, כמו "לא יחל דברו" (במדבר ל), כדאמרינן ביבמות (עב,א) דרוח צפון ברור הוא, ומביא אורה לעולם. מה שגשמים נעצרין ופנים נזעמין שמראה הקדוש ברוך הוא, שאינו מביא מטר לעולם, מפני לשון שקר – רכילות. ופשט המקרא: כשם שרוח צפון תחולל גשם, כך פנים נזעמים מפני לשון שקר. **וימנעו רבבים** — משום דמאנת הכלם, שהיה בך עזות. **היה** — משמע כבר נכשל. **העז איש** — שיש בו עזות פנים, אמור לו "רשע" בפניו, ואין בו משום מלקות, כדאמרינן במסכת קדושין (כח,א). ומשום דבר זה בלבד מותר לקרותו רשע. **מותר לשנאותו** — אף על גב דכתיב "ואהבת לרעך כמוך". **ועז פניו ישונא** — ועז כתיב חסר ו', מי שהוא עז פנים — ישנא בשו"א). **ימך** — כמי שאין בו כח להוריד טל ומטר. **ועתה לא ראו אור** — מפני שלא ראו אור של תורה. **אפילו כשהשמים בהורין** — כמו בהרת, מנומר בעבים, ורוצה להוריד גשמים — רוח עברה ותטהרם, מפזרת העבים: המלאך אף ברי שמו — יפיץ ענן אורו, גשם שלו. **ויצו** — הקדוש ברוך הוא. **עליה** — על הגשם שתרד. **במפגיע** — כשיתפלל עליה, כמו "ואל תפגע בי". קהה **הברזל** — כמו "הקהה את שיניו" ו"שיני בנים תקהינה" (ירמיהו לא). **והוא לא פנים** קלקל — שקלקלו הדור. **וכל שכן אם הוכשרו מעשיהן** — קודם לכן. והכי משמע: ויתרון הכשיר — ויתרון שהכשיר לחכמה, אם הכשירו מעשיהן מתחילה, שיבואו הגשמים — יותר מבחיילים יגבר, שהן מגבירין חיילים ועומדין בתפלה בזמן שקלקלו.

אמר לה, אִי הֲווּ סָנוּ – שנואים ומכוערים, טִפֵּי הֲווּ גְּמִירֵי – היו מלומדים יותר, שלאדם נאה קשה להשפיל דעתו, ועל ידי כך בא לידי שכחה.

הגמרא מביאה ביאור נוסף מדוע נמשלה תורה למשקים אלו: דָּבָר אַחֵר, מַה שְׁלֹשָׁה מַשְׁקִין הֲלָלוּ [מים יין וחלב] אֵין נִפְסָלִין מלהיות ראויים לשתיה אֶלָּא בְּהֶיסַּח הַדַּעַת, שאם יסיח דעתו מלשמרם יפה יכולים להישפך, או שיפול לתוכם דבר מאוס וימאיס את כל המשקה, אַף דִּבְרֵי תּוֹרָה אֵין מִשְׁתַּכְּחִין אֶלָּא בְּהֶיסַּח הַדַּעַת, שאם אינו חוזר תמיד על תלמודו התורה משתכחת ממנו.

הגמרא חוזרת לענין מעלת יום הגשמים: אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרִבִּי חֲנִינָא, גָּדוֹל מעלת יוֹם הַגְּשָׁמִים כְּיוֹם שֶׁנִּבְרְאוּ בו שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר על ירידת הגשמים (ישעיה מה ח) 'הַרְעִיפוּ שָׁמַיִם מִמַּעַל וּשְׁחָקִים יִזְּלוּ צֶדֶק, תִּפְתַּח אֶרֶץ וְיִפְרוּ יֶשַׁע וּצְדָקָה תַּצְמִיחַ יַחַד אֲנִי ה' בְּרָאתִיו', ומדייק רבי חמא, 'בְּרָאתִים' בלשון רבים לא נֶאֱמַר, שנפרשו על בריאת השמים, אֶלָּא 'בְּרָאתִיו' בלשון יחיד, ואינו עולה אלא על המטר. ומכך שנאמר על הגשמים לשון בריאה, יש ללמוד שחשובים הם כבריאת שמים וארץ.

אָמַר רַב אוֹשַׁעְיָא, גָּדוֹל יוֹם הַגְּשָׁמִים, שֶׁאֲפִילּוּ יְשׁוּעָה פָּרָה וְרָבָה בּוֹ, שהוא שעת רצון לפני הקב"ה, ונזכרים בו הבריות לישועה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'הַרְעִיפוּ שָׁמַיִם מִמַּעַל וּשְׁחָקִים יִזְּלוּ צֶדֶק, תִּפְתַּח אֶרֶץ וְיִפְרוּ יֶשַׁע', הרי שהישועה מתרבה ביום הגשמים.

אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי, אֵין הַגְּשָׁמִים יוֹרְדִים אֶלָּא אִם כֵּן נִמְחֲלוּ עֲוֹנוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פה ב-ג) 'רָצִיתָ ה' אַרְצֶךָ שַׁבְתָּ שְׁבִית יַעֲקֹב, נָשָׂאתָ עֲוֹן עַמֶּךָ כִּסִּיתָ כָּל חַטָּאתָם סֶלָה'. ודורשים, אימתי ממלא הקב"ה רצונה של הארץ בירידת גשמים, כשנמחלו עוונותיהם של ישראל וכוסו כל חטאותיהם. אָמַר לֵיהּ זְעִירִי מִדְּרֵיחֲבַת [שם מקום] לְרִבִּינָא, אַתּוּן מֵהָכָא מַתְנִיתוּ לֵהּ – אתם לומדים זאת מהפסוק המובא לעיל, אֲנַן מֵהָכָא מַתְנִינָן לֵהּ – אנו לומדים זאת מפסוק זה, שנאמר בתפילת שלמה המלך (מלכים א' ח לו) 'וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ לְחַטַּאת וגו' וְנָתַתָּה מָטָר עַל אַרְצְךָ אֲשֶׁר נָתַתָּה לְעַמְּךָ לְנַחֲלָה'. הרי שאינו מוריד גשמים אלא לאחר שסולח לעוונות העם.

בעוון מה נעצרים הגשמים: אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא אִישׁ כְּפַר עִבּוֹ, אֵין הַגְּשָׁמִים נֶעֱצָרִין אֶלָּא אִם כֵּן נִתְחַיְּבוּ שׂוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל – עם ישראל [בלשון סגי נהור] כְּלָיָה – להיאבד חס ושלום מן העולם, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב כד יט) 'צִיָּה גַּם חֹם יִגְזְלוּ מֵימֵי שֶׁלֶג שְׁאוֹל חָטָאוּ'. ויש לדרוש שביאור הפסוק הוא, שכשהיובש והחום לא יפסקו ויגזלו את מימות השלג, והיינו שלא ירד גשם, תדע שזה בגלל שישראל חטאו חטאים שצריכים לרדת בגינם לשאול. אָמַר לֵיהּ זְעִירִי מִדְּרֵיחֲבַת לְרִבִּינָא, אַתּוּן מֵהָכָא מַתְנִיתוּ לֵהּ – אתם לומדים זאת מהפסוק המובא לעיל, אֲנַן מֵהָכָא מַתְנִינָן לֵהּ – אנו לומדים זאת מפסוק אחר, שנאמר (דברים יא יז) 'וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וגו' וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה', כלומר אימתי הקב"ה עוצר את השמים, כשעם ישראל נתחייבו להיאבד מן העולם.

אָמַר רַב חִסְדָּא, אֵין הַגְּשָׁמִים נֶעֱצָרִין אֶלָּא בִּשְׁבִיל בִּיטּוּל תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב שם) 'צִיָּה גַּם חֹם יִגְזְלוּ מֵימֵי שֶׁלֶג'. שואלת הגמרא: מַאי מַשְׁמַע – מהו הלימוד. ומביאה הגמרא ברייתא המבארת זאת: תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל – שנו בבית מדרשו של רבי ישמעאל ברייתא זו, המילה 'ציה' מלשון ציווי היא, וכוונת הכתוב לומר כך, בִּשְׁבִיל דְּבָרִים שֶׁצִּוִּיתִי אֶתְכֶם לעשות בִּימוֹת הַחַמָּה, שהם הפרשת תרומות ומעשרות, וְלֹא עֲשִׂיתֶם אותם, הם יִגְזְלוּ מִכֶּם מֵימֵי שֶׁלֶג בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, כלומר שימנעו מהגשמים לירד.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי, אֵין הַגְּשָׁמִים נֶעֱצָרִין אֶלָּא בִּשְׁבִיל מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כה כג) 'רוּחַ צָפוֹן תְּחוֹלֵל גָּשֶׁם וּפָנִים נִזְעָמִים לְשׁוֹן סָתֶר', כלומר הסיבה שרוח צפונית תבטל את הגשם, וכן הפנים הנזעמות שמראה הקב"ה שאינו מביא מטר, הוא מפני לשון הרע הנאמר בסתר.

אָמַר רַב סַלָּא אָמַר רַב הַמְנוּנָא, אֵין הַגְּשָׁמִים נֶעֱצָרִין אֶלָּא בִּשְׁבִיל עֲזִי פָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ג ג) 'וַיִּמָּנְעוּ רְבִבִים וּמַלְקוֹשׁ לוֹא הָיָה, וּמֵצַח אִשָּׁה זוֹנָה הָיָה לָךְ וגו' מֵאַנְתְּ הִכָּלֵם', כלומר הסיבה שנמנעו ממך גשמים הוא משום שהיה בך עזות פנים ומאנת להיכלם ולהתבייש על מעשיך.

אגב שהוזכר ענין עזות פנים הגמרא מביאה מימרות העוסקות בגנותה: וְאָמַר רַב סַלָּא אָמַר רַב הַמְנוּנָא, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ עַזּוּת פָּנִים, סוֹף – בסופו של דבר נִכְשָׁל בַּעֲבֵירָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'וּמֵצַח אִשָּׁה זוֹנָה הָיָה לָךְ מֵאַנְתְּ הִכָּלֵם', כלומר משום שמאנת להיכלם, באת לידי עבירה כאשה זונה. רַב נַחְמָן אָמַר, אדם שיש לו עזות פנים בִּידוּעַ שֶׁכְּבָר נִכְשַׁל בַּעֲבֵירָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'הָיָה לָךְ' בלשון עבר, וְלֹא נֶאֱמַר 'יִהְיֶה לָךְ'.

אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ עַזּוּת פָּנִים, מוּתָּר לִקְרוֹתוֹ רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כא כט) 'הֵעֵז אִישׁ רָשָׁע בְּפָנָיו', ודורשים, שאם 'העז איש' כלומר שיש בו עזות, מותר לקרותו רשע בפניו. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, אף מוּתָּר לִשְׂנְאוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת ח א) 'וְעֹז פָּנָיו יְשֻׁנֶּא', אַל תִּקְרֵי 'יְשׁוּנֶּא' לשון שינוי, אֶלָּא 'יְשֻׁנֶּא', כלומר שהעז פנים יהיה שָׁנוּי, וללמד שמותר לשנאותו, אף שמצווים לאהוב כל אדם בישראל.

הגמרא חוזרת לענין עצירת הגשמים: אָמַר רַב קְטִינָא, אֵין הַגְּשָׁמִים נֶעֱצָרִין אֶלָּא בִּשְׁבִיל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת י יח) 'בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְּקָרֶה', ודורשים שבִּשְׁבִיל עֲצֵלוּת שֶׁהָיָה בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא עָסְקוּ בַּתּוֹרָה, נַעֲשָׂה כביכול שׁוֹנְאוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא [הקב"ה, בלשון סגי נהור] מָךְ – עני שאינו יכול לפרנס את העולם בגשמים. מבאר רב קטינא את דרשתו: וְאֵין מָךְ אֶלָּא עָנִי, שֶׁנֶּאֱמַר לענין הנודר ערך עצמו לה' (ויקרא כז ח) 'וְאִם מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ' – אם הוא עני שאין ידו משגת לתת לפי הערך הקצוב בתורה, 'עַל פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנֹּדֵר יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן', הרי ש'מך' ביאורו עני. וְאֵין 'מְקָרֶה' אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד ג) 'הַמְקָרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו' – הקב"ה עשה תקרת עליותיו במים, והם המים העליונים אשר מעל השמים שהם כתקרה לעליה, הרי שהכתוב מכנה את הקב"ה בלשון 'מקרה'.

רַב יוֹסֵף אָמַר, המקור לכך שהגשמים נעצרים בעון ביטול תורה הוא מֵהָכָא, שנאמר (איוב לז כא) 'וְעַתָּה לֹא רָאוּ אוֹר, בָּהִיר הוּא בַּשְּׁחָקִים, וְרוּחַ עָבְרָה וַתְּטַהֲרֵם, וְאֵין 'אוֹר' אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ו כג) 'כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר'. וכלפי מה שנאמר 'בָּהִיר הוּא בַּשְּׁחָקִים', תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל – שנו בבית מדרשו של רבי ישמעאל ברייתא המבארת שאֲפִילּוּ בְּשָׁעָה שֶׁרָקִיעַ נַעֲשֶׂה כְּהוֹרִין כְּהוֹרִין – מנומר בכתמים לבנים מחמת העננים, לְהוֹרִיד טַל וּמָטָר, 'רוּחַ עָבְרָה וַתְּטַהֲרֵם' – הרוח באה ומטהרת את השמים מאותם עננים ומפזרתם. כלומר מחמת שישראל לא ראו אור של תורה ולא עסקו בה, נעצרו הגשמים.

אָמַר רַבִּי אַמִּי, אֵין הַגְּשָׁמִים נֶעֱצָרִין אֶלָּא בַּעֲוֹן גֵּזֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לז לב) 'עַל כַּפַּיִם כִּסָּה אוֹר', ודורשים, בַּעֲוֹן כַּפַּיִם כִּסָּה אוֹר, וְאֵין כַּפַּיִם אֶלָּא חָמָס – גזל, שֶׁנֶּאֱמַר (יונה ג ח) 'וּמִן הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם', ומצאנו אם כן לשון 'כפים' בענין עון גזל, וְאֵין 'אוֹר' אֶלָּא מָטָר, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לז יא) 'אַף בְּרִי יַטְרִיחַ עָב יָפִיץ עֲנַן אוֹרוֹ' – המלאך ששמו 'אף ברי' יפיץ ויפזר את עננ הגשם. וביאור הפסוק הוא, שעל עון גזל מתכסים ונמנעים הגשמים מלירד. מַאי תַּקָּנְתֵּיהּ – מהי תקנתו של עון זה כדי שיחזורו הגשמים לירד, יְרַבֶּה בִּתְפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר בהמשך הפסוק הנזכר 'וַיְצַו עָלֶיהָ בְּמַפְגִּיעַ' – הקב"ה יצווה על הגשם לירד בזכות הפגיעה, וְאֵין פְּגִיעָה אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ז טז) 'וְאַתָּה אַל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה [וגו'] וְאַל תִּפְגַּע בִּי' – הקב"ה אומר לירמיהו שלא יתפלל על אנשי יהודה שעובדים לאלילים. הרי שפגיעה היא תפילה.

וְאָמַר רַבִּי אַמִּי, מַאי דִּכְתִיב – מהו ביאור הפסוק (קהלת י י) 'אִם קָהָה הַבַּרְזֶל וְהוּא לֹא פָנִים קִלְקַל, וְחַיָּלִים יְגַבֵּר וְיִתְרוֹן הַכְשֵׁיר חָכְמָה'. יש

המשך בעמוד ל

שֶׁלְּמוּדוֹ [לימוד הגמרא] קָשֶׁה עָלָיו כַּבַּרְזֶל מרוב קושיות, הוא בִּשְׁבִיל מִשְׁנָתוֹ [דינים השנויים במשנה] שֶׁאֵינָהּ סְדוּרָה עָלָיו, ולכך אינו זוכר מה כתוב בה ואינו יכול ליישב את קושיותיו, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת י״ז) 'וְהוּא לֹא פָנִים קִלְקֵל', ודורשים 'והוא לא' כלומר אם אינו יודע ואינו זוכר שמועתו, הוא משום ש'פנים קלקל' שקלקל במשנה הקודמת לגמרא. מַאי תַּקָּנְתֵּיהּ – מה תקנתו ליישב את תלמודו, יַרְבֶּה בִּישִׁיבָה – ירבה ללמוד עם בני הישיבה המסדרים משנתם, שֶׁנֶּאֱמַר בהמשך הפסוק 'וַחֲלִילִים יְנַבֵּר', כלומר שירבה ללמוד עם תלמידים שהם מחולקים לקבוצות קבוצות כחיילים. ומה שנאמר בהמשך הפסוק 'וְיִתְרוֹן הַכְּשִׁיר חָכְמָה', ביאורו שכָּל שֶׁכֵּן שיצליח בתלמודו אִם מִשְׁנָתוֹ סְדוּרָה לוֹ מֵעִיקָּרָא – מתחילה, לפני שבא ללמוד גמרא. כִּי הָא – כמו שמצאנו דְּרִישׁ לְקִישׁ הֲוָה מְסַדֵּר מַתְנִיתֵּיהּ אַרְבָּעִין זִמְנִין – היה מסדר משנתו ארבעים פעמים, כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁנִּיתְּנָה תּוֹרָה, כדי שתלמודו יתקיים בידו, וְרָק לאחר מכן עָיֵיל לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן – עלה לפני רבי יוחנן ללמוד גמרא. רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה מְסַדֵּר מַתְנִיתֵּיהּ עֶשְׂרִין וְאַרְבַּע זִמְנִין, כְּנֶגֶד תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים שיש בהם עשרים וארבע ספרים, וְלאחר מכן עָיֵיל לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא ללמוד גמרא.

דרשה נוספת: רָבָא אָמַר, אִם רָאִיתָ תַּלְמִיד שֶׁלְּמוּדוֹ קָשֶׁה עָלָיו כַּבַּרְזֶל, הוא בִּשְׁבִיל [מחמת] רַבּוֹ שֶׁאֵינוֹ מַסְבִּיר לוֹ פָּנִים – אינו מראה לו פנים יפות ללמדו לפי מידת הבנתו, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'וְהוּא לֹא פָנִים קִלְקֵל', ודורשים 'והוא לא' כלומר אם אינו יודע שמועתו, הוא משום ש'פנים קלקל', שרבו הראה לו פנים רעות. מַאי תַּקָּנְתֵּיהּ – מהי תקנתו של תלמיד זה, יַרְבֶּה עָלָיו רֵעִים – ירבה לשלוח רעים לפייס את רבו, שֶׁנֶּאֱמַר בהמשך הפסוק 'וַחֲלִילִים יְנַבֵּר' כלומר ירבה לשלוח לרבו קבוצות שליחים כחיילים. וממה שנאמר בהמשך הפסוק 'וְיִתְרוֹן הַכְּשִׁיר חָכְמָה', דורשים שכָּל שֶׁכֵּן שיצליח בלימודיו אִם הוּכְשְׁרוּ מַעֲשָׂיו בִּפְנֵי רַבּוֹ מֵעִיקָּרָא – מתחילה, ומאז הסביר לו פנים.

הגמרא דורשת את המשך הפסוקים לענין עצירת גשמים: וְאָמַר רַבִּי אֲמִי, מַאי דִּכְתִיב – מהו ביאור הפסוק (שם פסוק יא) 'אִם יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא לָחַשׁ, וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן'. יש לדרוש כך, אִם רָאִיתָ דּוֹר שֶׁהַשַּׁמַּיִם מְשַׁתְּכִין [מחלידים] ומאדימים כְּנָחָשׁ, ונעצרים מְלֻהוֹרִיד טַל וּמָטָר, הוא בִּשְׁבִיל לוֹחֲשֵׁי לְחִישׁוֹת – מתפללים שֶׁאֵין בַּדּוֹר. מַאי תַּקָּנְתָּן של אותו דור שירדו להם גשמים, יֵלְכוּ אֵצֶל מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לְלַחוֹשׁ שיתפלל עבורם, דִּכְתִיב לגבי גשמים (איוב לו לג) 'יַגִּיד עָלָיו רֵעוֹ' – יתפלל עליו חבירו, ללמד שתפילת חבירו מועלת. ומה שנאמר בהמשך הפסוק בקהלת 'וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן', ביאורו, וּמִי שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְלַחוֹשׁ – שיודע להתפלל, וְאֵינוֹ לוֹחֵשׁ, מָה הֲנָאָה יֵשׁ לוֹ בכך שיודע להתפלל. וְאִם לָחַשׁ מי שיודע להתפלל על דורו שירדו גשמים, וְלֹא נַעֲנָה, מַאי תַּקָּנְתֵּיהּ של הדור, יֵלֵךְ אֵצֶל חָסִיד שֶׁבַּדּוֹר וְיַרְבֶּה עָלָיו בִּתְפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם פסוק לב) 'יַרְבֶּה עָלָיוּ בְּמַפְגִּיעַ' – הקב"ה ציוה על המטר לרדת על ידי תפילת הצדיק, וְאֵין פְּגִיעָה זוּ אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ז טז) 'וְאַתָּה אַל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה וְאַל תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה וְאַל תִּפְגַּע בִּי', הרי ש'פגיעה' היא תפילה. וְאִם לָחַשׁ וְעָלְתָה בְּיָדוֹ – הקב"ה נענה לתפילתו וירדו גשמים, וּמֵגִים דַּעְתּוֹ עָלָיו – מתגאה בכך שתפילתו נתקבלה, מֵבִיא אַף [חרון וכעס] לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר בהמשך הפסוק (איוב לו לג) 'מִקְנֶה אַף עַל עוֹלֶה' – קנין של חרון אף וכעס הוא מחמת העולה [מתגאה].

דרשה נוספת מהפסוק הנזכר: רָבָא אָמַר, שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁיּוֹשְׁבִין בְּעִיר אַחַת, וְאֵין נוֹחִין זֶה לְזֶה כַּהֲלָכָה – אינם מדברים דברי הלכה בנחת איש לרעהו, הרי הם מִתְקַנְּאִין בְּאַף וּמַעֲלִין אוֹתוֹ – מתגרים באף ומביאים אותו עליהם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'יַגִּיד עָלָיו רֵעוֹ מִקְנֶה אַף עַל עוֹלֶה', כלומר, כשאינו מדבר אל חבירו בנחת, מתגרה הוא באף ומעלה אותו עליו.

הגמרא חוזרת לבאר את הפסוק בקהלת: אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מַאי דִּכְתִיב 'אִם יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא לָחַשׁ וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן', לענין מה דימה הכתוב את בעל הלשון [המדבר לשון הרע] לנשיכת הנחש. ומפרש, לָעֲתִיד לָבֹא מִתְקַבְּצוֹת וּבָאוֹת כָּל הַחַיּוֹת אֵצֶל הַנָּחָשׁ וְאוֹמְרִים לוֹ, אֲרֵי דּוֹרֵם – הורג טרפו וְאוֹכֵל מיד, וְאֵב טוֹרֵף ומוליך את טרפו לחוריו וְאוֹכֵל, וכן הוא בכל החיות שהורגים טרפם ליהנות מבשרם, אולם אַתָּה מַה הֲנָאָה יֵשׁ לְךָ בהריגת בני אדם, אָמַר לָהֶם הנחש 'וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן', כלומר אף אדם המספר לשון הרע אינו נהנה מכך.

מימרא נוספת של רבי אמי בענין תפילה: אָמַר רַבִּי אַמִּי, אֵין תְּפִלָּתוֹ שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת ומתקבלת אֶלָּא אִם כֵּן מֵשִׂים נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ – מכוין בלב שלם, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ג מא) 'נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל כַּפָּיִם אֶל אֵל בַּשָּׁמָיִם', וביאורו, כשאנו נושאים כפינו אל השמים נשא אף לבבינו עמהם. מקשה הגמרא: [אֵינִי – האם כך הוא, וְהָא] אוֹקִים [העמיד] שְׁמוּאֵל אֲמוֹרָא עֲלֵיהּ – לומר דבריו לציבור, וְדָרַשׁ, נאמר בפסוק (תהלים עח לו־לז) 'וַיְפַתּוּהוּ בְּפִיהֶם וּבִלְשׁוֹנָם יְכַזְּבוּ לוֹ, וְלִבָּם לֹא נָכוֹן עִמּוֹ וְלֹא נֶאֶמְנוּ בִּבְרִיתוֹ', כלומר כיזבו בתפילתם שליבם לא היה עם הקדוש ברוך הוא ולא היו פיהם וליבם שוים, וְאַף עַל פִּי כֵן נאמר על כך בהמשך (שם פסוק לח) 'וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן' וְגוֹ', שמכפר להם על כך ומקבל תפילתם. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, כָּאן – דרשת רבי אמי היא בִּתפילת יָחִיד, שאם אינו משים נפשו בכפו אין תפילתו מתקבלת, וְכָאן – דרשת שמואל היא בְּצִיבּוּר המתפללים, שתפילתם נשמעת אף על פי שאין לב כולם שלם.

דרשה נוספת של רבי אמי: אָמַר רַבִּי אַמִּי, אֵין גְּשָׁמִים יוֹרְדִין אֶלָּא בִּשְׁבִיל בַּעֲלֵי אֱמוּנָה – אנשים הנאמנים בדיבורם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פה יב) 'אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמָח וְצֶדֶק מִשָּׁמַיִם נִשְׁקָף', כלומר, כשאנשים נושאים ונותנים בארץ באמת וביושר, גשמים [המכונים 'צדק'] יורדים מן השמים.

עוד בענין 'בעלי אמנה': וְאָמַר רַבִּי אַמִּי, בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה גְּדוֹלִים בַּעֲלֵי אֱמוּנָה – כמה חשוב להיות נאמנים בדיבור, מִנַּיִן, מֵחוּלְדָּה וּבוֹר, שהיה מעשה בבחור שהבטיח לנערה שלא ישא אשה מלבדה, ועשה בור וחולדה [מין שרץ] שהיו במקום עדים להבטחתו, לימים עבר על הבטחתו ונשא אשה אחרת, ונולדו לו ממנה שני בנים, אחד נפל לבור ומת, ואחד נשכתו חולדה ומת, שאלה אותו אשתו מדוע אירע להם כך, וסיפר לה על השבועה, בקשה ממנו שיגרשנה וישא את הבתולה וכך עשה. וממעשה זה אנו למדים בקל וחומר, וּמַה הַמַּאֲמִין בְּחוּלְדָּה וּבוֹר שהעמידם לעדים לקיום הבטחתו, כָּךְ נפרעו ממנו עד שקיים דבריו, הַמַּאֲמִין בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, ומשימו עד לכך שיקיים דבריו, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שצריך לדאוג לקיים דבריו.

הגמרא מביאה דרשה נוספת מהפסוק 'אמת מארץ תצמח': אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַמַּצְדִּיק אֶת עַצְמוֹ מִלְּמַטָּה – מדקדק במעשיו שלא יהיה בהם חטא, מַצְדִּיקִין עָלָיו את הַדִּין מִלְּמַעְלָה – מענישים אותו בעולם הזה על כל חטא שחטא ואפילו מועט כחוט השערה, כדי שיגיע מזוכך לעולם הבא, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמָח וְצֶדֶק מִשָּׁמַיִם נִשְׁקָף', כלומר, כשמעשי האדם בעולם הזה הם על פי האמת, מתנהגים עמו משמים במידת הדין והצדק ומדקדקים להענישו על כל דבר. רַבִּי חִיָּא בַּר אַבִּין אָמַר רַב הוּנָא, מֵהָכָא – לומדים זאת מפסוק זה, שדוד המלך אומר לקב"ה (תהלים צ יא), 'מִי יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ וּכְיִרְאָתְךָ עֶבְרָתֶךָ' – על מי שהוא ירא ממך אתה מחזיק כעסך כדי לזכך נפשו. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר מֵהָכָא, נאמר בפסוק (ישעיה סד ד) 'פַּגַּעְתָּ אֶת שָׂשׂ וְעֹשֵׂה צֶדֶק בִּדְרָכֶיךָ יִזְכְּרוּךָ', הֵן אַתָּה קָצַפְתָּ וַנֶּחֱטָא בָּהֶם עוֹלָם וְנִוָּשַׁע, כלומר שהקב"ה פוגע ומעניש את מי ששמח ועושה צדק, באותם דרכים שהענישם הם מזכירים אותו לטובה, ואומרים שהענישם כדי לזככם לעולם הבא.

דרשה נוספת מהפסוק הנזכר: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל הַשָּׂמֵחַ בְּיִסּוּרִין שֶׁבָּאִין עָלָיו ומקבלם באהבה, מֵבִיא יְשׁוּעָה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר בענין אלו המצדיקים עליהם את הדין (שם) 'פְּהֵם עוֹלָם וְנִוָּשֵׁעַ', כלומר, בהם העולם נושע.

הגמרא חוזרת לענין עצירת גשמים: אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מַאי דִּכְתִיב (דברים יא יז) 'וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם', מדוע מכנה זאת הכתוב בלשון 'עצירה', משום שבְּשָׁעָה שֶׁהַשָּׁמַיִם נֶעֱצָרִין מְלֻהוֹרִיד (טַל וּ)מָטָר, הרי זה דּוֹמֶה לְאִשָּׁה שֶׁמְּהַבֶּלֶת – שיש לה חבלי לידה וְאֵינָהּ יוֹלֶדֶת, שהוא צער גדול, וְהֵיינוּ דְּאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ מִשּׁוּם בַּר קַפָּרָא, דימה הכתוב לידת אשה לירידת גשמים, שכן נֶאֱמְרָה 'עֲצִירָה' בְּגִשְׁמִים כשאינם יורדים, וְנֶאֱמְרָה 'עֲצִירָה' בְּאִשָּׁה המקשה לילד,

שלמודו קשה עליו כברזל — שקשה לו מרוב קושיות — בשביל משנתו שאינה סדורה לו, ואינו זוכר מה כתיב בה. ולפיכך אינו יודע לפרק. אי נמי שגורסה בטעות, פוטר על החיוב ומחייב על הפטור, ומקשי עלה מדוכתא אחריתי. והכי משמע קרא: והוא לא, שאינו יודע שמועתו — מפני שפנים קלקל, שקלקל במשנה שהיא קודם לגמרא. ירבה בישיבה — שיסדירו בני הישיבה משנתם, שנאמר "וחיילים" — בין תלמידים, שהן חיילות חיילות. ויתרון הכשיר — כשסידר משנתו מתחילה. כנגד מ' יום שניתנה התורה — שתתקיים בידו, והדר עייל קמיה דר' יוחנן, למיגמר גמרא. כנגד תורה, נביאים, כתובים — שהן עשרים וארבעה ספרים. שפנים קלקל — שהראה לו פנים רעות. ירבה עליו רעים — לפייס הימנו, שיסבור לו פנים. משתכין עליו כנחושת — מאדימין פנים, כעין *רודיליי"א, כדאמרינן בבבא מציעא (כו,א): דשתיך טפי — שהעלה חלודה. שנעצרין (מלהוליד) טל ומטר. לוחשי לחישות — בשביל שאין מתפללים תפלה בלחש. יגיד עליו רעו — יתפלל עליו חבירו. וגבי גשמים כתיב, באיוב. ואין יתרון לבעל הלשון — כלומר: מה הנאה יש לבעל הלשון שיודע ללחוש ואינו לוחש. מקנה אף על עולה — מקנה אף — מי שמגיס דעתו ועולה. ואין נוחין זה לזה כו' — והכי משמע: בשביל שצריך להגיד זה לזה ולהיות נוחין בהלכה, ואינן עושין, מקנה — מתקנאים מתגרים באף, ומעלים אותו ומביאים אותו עליהן. ויש גורסין: ונוחין זה לזה בהלכה — מתקנאים באף וכו' משיגיד עליו רעו שנוחין זה לזה מתקנאים באף ומעלים אותו מעליהם. ארי דורס ואוכל — מיד, ואינו מתירא. טורף ואוכל — שמוליך לחוריו ואוכל שם, שמפחד מן הבריות, ולכולן יש להם הנאה. ולך מה הנאה יש לך — שאתה נושך בני אדם והורגן? והוא אומר: מה יתרון לבעל הלשון שמספר לשון הרע, אף על פי שאין לו הנאה. ולפיכך מביאו הקדוש ברוך הוא בדין אצל נחש, כדי שיתבייש, מפני שהשיא אדם הראשון, ומתביישין עמו מספרי לשון הרע. ולכם לא נכון עמו — עם הקדוש ברוך הוא. ואף על פי כן — כתוב בסמוך "והוא רחום יכפר עון" ושומע תפלתם. והיכי אמרת שאין תפלתם נשמעת אא"כ משים נפשו בכפו? כלומר, שנפשו מכוונת בכפו. בצבור — תפלתם נשמעת, ואף על פי שאין לב כולם שלם, כדכתיב "ויפתוהו בפיהם" בדברים, לשון רבים. ביחיד — אינו אלא אם כן לבו מכוון. בזמן שאמת מארץ תצמח — שיש אמונה במשא ומתן — אז "צדק משמים נשקף", דהיינו גשמים, שהן צדקה. מחולדה ובור — שהמיתו שני בני אדם. מצוי הוא באגדה: מעשה בבחור אחד שנתן אמונתו לריבה אחת שישאנה, אמרה: מי מעיד? והיה שם בור אחד וחולדה, אמר הבחור: בור וחולדה עדים בדבר. לימים עבר על אמונתו ונשא אחרת, והוליד שני בנים. אחד נפל לבור ומת, ואחד נשכתו חולדה ומת. אמרה לו אשתו: מה מעשה הוא זה שבנינו מתים במיתה משונה? ואמר לה: כך וכך היה המעשה. המאמין בהקדוש ברוך הוא — שמשימו עד בינו לבין חבירו — על אחת כמה וכמה. המצדיק עצמו — שמכשיר ומקשט מעשיו. מצדיקין עליו — מדקדקין עמו אפילו כחוט השערה, יותר משאילו מקלקל מעשיו כדי למרק עונותיו. שנאמר אמת מארץ תצמח — אז "צדק משמים נשקף", צדקה אין כתיב כאן, אלא צדק — דמשמע דין. וכיראתך עברתך — על מי שהוא ירא אותך אתה מחזיק עברתך, כדי למרק עונותיו. ופשט המקרא: מי יודע עוז אפך — מי יודע עוז וכח למצוא אותו לנוס מפניך ביום אפך, וכיראתך עברתך — כשם שאתה יראוי ומפוחד, כך יש להתיירא ולהתפחד מעברתך. פגעת את שש ועושה צדק — במי ששמח ועושה צדק, שהן העושים כך — בדרכיך יזכירוך, אתה פוגע בו אם חוטא כלום, כמו "ויפגע בו וימת". קרא הכי הוא: פגעת את שש ועושה צדק — והן העושין כך — בדרכיך יזכירוך, באותם דרכים שאתה מייסרן ביסורין יזכירוך לטובה, ואומרים הן: אתה קצפת בשביל שחטאנו בהם, עולם ונושע — בשבילם נושע לעולם הבא. שחובלת — כמו חבלי יולדה, אף השמים עושין כן, וקשה לעולם. ועל חטא הוא.

נאמרה

שֶׁלִּמּוּדוֹ קָשֶׁה עָלָיו כְּבַרְזֶל, בִּשְׁבִיל מִשְׁנָתוֹ שֶׁאֵינָהּ סְדוּרָה עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוּא לֹא פָנִים קִלְקַל". מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? יַרְבֶּה בִּישִׁיבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַחֲיָלִים יְגַבֵּר, וְיִתְרוֹן הַכְשֵׁיר חָכְמָה". כָּל שֶׁכֵּן אִם מִשְׁנָתוֹ סְדוּרָה לוֹ מֵעִיקָּרָא. כִּי הָא דְּרֵישׁ לָקִישׁ הֲוָה מְסַדֵּר מַתְנִיתֵיהּ אַרְבְּעִין זִמְנִין כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁנִּיתְּנָה תּוֹרָה, וְעָיֵיל לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן. רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה מְסַדֵּר מַתְנִיתֵיהּ עֶשְׂרִין וְאַרְבַּע זִמְנִין כְּנֶגֶד תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים, וְעָיֵיל לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא. רָבָא אָמַר: אִם רָאִיתָ תַּלְמִיד שֶׁלִּמּוּדוֹ קָשֶׁה עָלָיו כְּבַרְזֶל, בִּשְׁבִיל רַבּוֹ, שֶׁאֵינוֹ מַסְבִּיר לוֹ פָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוּא לֹא פָנִים קִלְקַל". מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? יַרְבֶּה עָלָיו רֵעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַחֲיָלִים יְגַבֵּר, וְיִתְרוֹן הַכְשֵׁיר חָכְמָה". כָּל שֶׁכֵּן אִם הוּכְשְׁרוּ מַעֲשָׂיו בִּפְנֵי רַבּוֹ מֵעִיקָּרָא. וְאָמַר רַבִּי אַמִּי: מַאי דִּכְתִיב: "אִם יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא לָחַשׁ, וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן"? אִם רָאִיתָ דּוֹר שֶׁהַשָּׁמַיִם מְשַׁתְּכִין כִּנְחֹשֶׁת מִלְּהוֹרִיד טַל וּמָטָר, בִּשְׁבִיל לוֹחֲשֵׁי לְחִישׁוֹת שֶׁאֵין בְּדוֹר. מַאי תַּקָּנָתָן? יֵלְכוּ אֵצֶל מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לִלְחוֹשׁ, דִּכְתִיב: "יַגִּיד עָלָיו רֵעוֹ". "וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן". וּמִי שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לִלְחוֹשׁ וְאֵינוֹ לוֹחֵשׁ, מָה הֲנָאָה יֵשׁ לוֹ? וְאִם לָחַשׁ וְלֹא נַעֲנָה, מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? יֵלֵךְ אֵצֶל חָסִיד שֶׁבַּדּוֹר, וְיַרְבֶּה עָלָיו בִּתְפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְצַו עָלֶיהָ בְמַפְגִּיעַ". וְאֵין פְּגִיעָה אֶלָּא תְּפִילָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּה, אַל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה, וְאַל תִּשָּׂא בַּעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה, וְאַל תִּפְגַּע בִּי". וְאִם לָחַשׁ, וְעָלְתָה בְּיָדוֹ, וּמֵגִיס דַּעְתּוֹ עָלָיו, מֵבִיא אַף לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִקְנֶה אַף עַל עוֹלֶה". רָבָא אָמַר: שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁיּוֹשְׁבִין בְּעִיר אַחַת וְאֵין נוֹחִין זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה, מִתְקַנְּאִין בָּאַף וּמַעֲלִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִקְנֶה אַף עַל עוֹלֶה". אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: מַאי דִּכְתִיב: "אִם יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא לָחַשׁ, וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן"? לֶעָתִיד לָבוֹא, מִתְקַבְּצוֹת וּבָאוֹת כָּל הַחַיּוֹת אֵצֶל הַנָּחָשׁ, וְאוֹמְרִים לוֹ: "אֲרִי דּוֹרֵס וְאוֹכֵל, זְאֵב טוֹרֵף וְאוֹכֵל; אַתָּה, מָה הֲנָאָה יֵשׁ לְךָ?" אָמַר לָהֶם: "וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן". אָמַר רַבִּי אַמִּי: אֵין תְּפִלָּתוֹ שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת אֶלָּא אִם כֵּן מֵשִׂים נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל כַּפָּיִם". אִינִי? וְהָא אוֹקִים שְׁמוּאֵל אָמוֹרָא עֲלֵיהּ וְדָרַשׁ: "וַיְפַתּוּהוּ בְפִיהֶם, וּבִלְשׁוֹנָם יְכַזְּבוּ לוֹ, וְלִבָּם לֹא נָכוֹן עִמּוֹ, וְלֹא נֶאֶמְנוּ בִּבְרִיתוֹ". וְאַף עַל פִּי כֵן, "וְהוּא רַחוּם, יְכַפֵּר עָוֹן, וגו'". לָא קַשְׁיָא. כָּאן בְּיָחִיד, כָּאן בְּצִבּוּר. אָמַר רַבִּי אַמִּי: אֵין גְּשָׁמִים יוֹרְדִין אֶלָּא בִּשְׁבִיל בַּעֲלֵי אֲמָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמָח, וְצֶדֶק מִשָּׁמַיִם נִשְׁקָף". וְאָמַר רַבִּי אַמִּי: בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה גְּדוֹלִים בַּעֲלֵי אֲמָנָה. מִנַּיִין? מֵחוּלְדָּה וּבוֹר. וּמַה הַמַּאֲמִין בְּחוּלְדָּה וּבוֹר כָּךְ, הַמַּאֲמִין בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַמַּצְדִּיק אֶת עַצְמוֹ מִלְּמַטָּה, מַצְדִּיקִין עָלָיו הַדִּין מִלְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמָח, וְצֶדֶק מִשָּׁמַיִם נִשְׁקָף". רַבִּי חִיָּיא בַּר אָבִין אָמַר רַב הוּנָא: מֵהָכָא: "וּכְיִרְאָתְךָ עֶבְרָתֶךָ". רֵישׁ לָקִישׁ אֲמַר: מֵהָכָא: "פָּגַעְתָּ אֶת שָׂשׂ וְעֹשֵׂה צֶדֶק; בִּדְרָכֶיךָ יִזְכְּרוּךָ; הֵן אַתָּה קָצַפְתָּ וַנֶּחֱטָא; בָּהֶם עוֹלָם וְנִוָּשֵׁעַ". אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל הַשָּׂמֵחַ בַּיִּסּוּרִין שֶׁבָּאִין עָלָיו מֵבִיא יְשׁוּעָה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּהֶם עוֹלָם וְנִוָּשֵׁעַ". אֲמַר רֵישׁ לָקִישׁ: מַאי דִּכְתִיב: "וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם"? בְּשָׁעָה שֶׁהַשָּׁמַיִם נֶעֱצָרִין מִלְּהוֹרִיד טַל וּמָטָר, דּוֹמֶה לְאִשָּׁה שֶׁמְּחַבֶּלֶת וְאֵינָהּ יוֹלֶדֶת. וְהַיְינוּ דְּאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ מִשּׁוּם בַּר קַפָּרָא: נֶאֶמְרָה עֲצִירָה בִּגְשָׁמִים וְנֶאֶמְרָה עֲצִירָה בְּאִשָּׁה.

נאמרה

אם ראית דור שהשמים משתכין עליו כנחושת מלהוריד גשם עליו וכו' – מכאן מוכיח רבינו תם דהא דאמרינן בבבא בתרא (יט,א) אין טומנין בסלעים, מאי טעמא משום דמשתכי ליה לקדירה – רוצה לומר משתכי – מקלקלים המאכל שבקדירה, ובלע"ז אורמשי"ר. והא דאמר לקדירה – לאו דוקא לקדירה, אלא למאכל שבקדירה. דהכי נמי קאמר (שבת יח,ב) האי קדרה חייתא שרי. ואין לפרש כפירש רש"י שפירש התם: משתכי – משברים הקדירה, דאם כן מאי קאמר הכא שהשמים משתכין, רוצה לומר שהשמים משתברין? אלא ודאי משתכים – רוצה לומר מעלין חלודה, כמו דבר שבטל ממלאכתו ימים רבים ומחליד, ובלע"ז ראוליי"ר. **ואי** לוחש ועלתה בידו ומגיס דעתו מביא אף לעולם שנאמר יגיד עליו ריעו וגו' – כלומר: אם יגיד עליו ריעו שעל ידו באו הגשמים, והוא מגיס דעתו – מקנה אף עולה. כלומר: הוא קונה אף ועולה, כלומר אם עולה שמגיס דעתו עליו – הוא מקנה האף.

בחולדה ובור כך בהקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה – פירוש: מאמין בחולדה ובור. מעשה היה בנערה אחת, היתה רוצה לילך לבית אביה, והיה בור בדרך ונפלה. ובא בחור אחד, ואמר: אם אני אעליך תנשאי לי? אמרה לו: הן. ונשבעו ביניהן שהוא לא ישא אשה אחרת, והיא לא תנשא לאיש אחר. ואמרו: מי מעיד בינינו? והיתה חולדה אחת הולכת לפני הבור, ואמרו: אלו שנים, בור וחולדה יהיו עדים ביניהו. והלכו לדרכם. והיא עמדה בשבועתה, והוא נשא אשה אחרת וילדה בן, באת חולדה ונשכתו ומת. וילדה לו בן שני – ונפל לבור ומת. אמרה לו אשתו: מה זה המעשה שהגיע לנו שלא כשאר בני אדם? נזכר השבועה, וסיפר לאשתו כל המעשה. אמרה לו: אם כן חזור וקחנה. וכתב לה גט, והלך ונשא את הבתולה. והיינו דאמרי: המאמין בבור וחולדה – שהעמידו עדותן.

ונצומה

ונצומה ונבקשה מאלהינו – ויעתר לנו. פירוש: מדקאמר על [זאת] – משמע דאיכא מילתא אחריתא. וכן פירש בסמוך "על דנא". **אלא** בדבר הסמוי מן העין שנאמר יצו ה' וגו' – תימה: דאמרינן פרק "כל הבשר" (חולין קה,ב) גבי הני שקולאי דדרו חביתא דחמרא, בעו לאתפוחי אותבוהו תותי מרזיבא, פקע חביתא. ומפרש שם: בשביל השד שהיה שם, עד דאכפייה מר בר רב אשי לשד לשלם, אמר ליה שידא למר בר רב אשי: ליקבע לי מר זימנא דאיזיל ואשלם. קבע ליה זימנא, כי מטא זימניה איעכב. ואמר ליה: אמאי לא אתית בזמנך? אמר ליה: כל מידי דצייר וחתים וכייל ומני – לית לן רשות למישקל מיניה אלמא בדבר המדוד והמנוי לית ליה רשות למשקל מיניה. ובדבר הסמוי אית ליה רשות, אלמא אין ברכה בדבר הסמוי! ויש לומר: דלא קשה מידי, דהא דקאמר התם היינו טעמא דלית להו אלא בדבר הפקר, ולא דבר דכייל ומנוי או צייר וחתים – היינו בשביל דאין ברכה מצויה בהני, ולית בהו דבר הפקר, והאי דבעלים נינהו. אלא בדבר הסמוי, והיינו מטעם דהברכה מצויה בדבר הסמוי, ומה שמתרבה בשביל הברכה – אית להו רשות למישקל בסמוי, דהיינו כמו הפקר שאין לשום אדם זכות בו. אי נמי, הכא מיירי בדבר המנוי והמדוד בלא צייר וחתים, ובהא אית להו רשותא, והתם מיירי במדוד ומנוי וכייל וצייר וחתים – ובהא לית להו רשותא. **גדול** יום גשמים כיום קיבוץ גליות שנאמר שובה ה' את שביתנו כאפיקים בנגב וגו' – ואם תאמר: אמאי לא קאמר גדול יום הגשמים יותר מקיבוץ גליות, דהא "כאפיקים בנגב" כתיב, ומי נתלה במי – קטן נתלה בגדול, שאפיקים גדולים מיום קיבוץ גליות! דהכי נמי אמר (תענית ז,א): "יערוף כמטר לקחי" מי נתלה במי – קטן נתלה בגדול! ויש לומר, דהכי פירושו: אנו מתפללים הכי: שובה ה' את שביתנו כאפיקים היורדין בנגב, שגדול יום קיבוץ כאפיקים בנגב. א"כ עשה עמנו לטובה אות בקבוץ גליות, בהיות כי זה כמו זה, ואפיקים בנגב תחדש בכל יום – כיום קיבוץ גליות, אבל יותר לא.

נאמרה עצירה באשה כו' — כלומר, על כולן מבקשים רחמים. **פלג** — בריכה. **כמין קובה** — אהל מלא מים. **אם לשבט** — אם גזר הקדוש ברוך הוא רוב גשמים לרעה — אז יורדים בכח כשבט שמכה בכח. וחזרו בתשובה — הקדוש ברוך הוא מורידן על הרים וגבעות, מקום שאין שם איש. **אבל אם לחסד** — שיורדין בנחת — ימציאהו לארצו, לארץ ישראל. **אתרתי** — לא בעינן רחמי אהדדי, כדלקמן. **נבעי רחמי אכפנא** — דליתיב שובעא, ומותנא ליבטל ממילא. **דכי יהיב רחמנא שובעא לחיי הוא דיהיב** — לחיים ולא למתים, דאינו מביא שובעא כדי להמית בני אדם, אלא כדי שיחיו. **משביע לכל חי רצון** — שובע נותן לבני אדם חיים. **על זאת** — על חדא משמע. בעזרא כתיב. **על רזא דנא** — בדניאל כתיב. **דלא ליתבו בתעניתא** — דלא בעו דליתי ברכה לעולם בשבילן. ניקבל עילוון — יומי תעניתא. דמשום קבלה מהני לן כתעניתא, וכי בטיל גזרה — עבדין להו. **ומנלן דעבדינן הכי** — כלומר, דמהני אי עבדינן הכי. **אשר נתת לבך להתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך** — אלמא: משקיבל עליו נשמעו דבריו. **כשני אליהו** — בימי אחאב, שהיה העולם צריך לגשמים, דכתיב (מלכים א יז) "אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי". **סימן קללה** — שבני אדם צריכים לחזר בשוק לקנות סעודת שבת. **קשי יומי דמיטרא** — שאין בני אדם יכולין לעשות צרכיהן. **כיומא דדינא** — שני וחמישי, שמתקבצין בני אדם לדון עם חבריהן, כתקנת עזרא. שיש הומות וקולות ואוושות ביום הגשמים כיום הדין. ובערב שבת כל שכן דקשי מיטרא. **והיינו** — דאמר ר' שילא: ומבטלינהו לירידת גשמים שטורחין בני אדם, ואינן יכולין לצאת ולבא. **צדקה לעניים** — שמתעדנין בה, ונוח להן יום ברור, ומתחממין בה ביום הצינה. **יראי שמי** — שומרי שבת. **פרוטה שבכים** — אפילו מעשה ידים שאינן צריכים לגשמים מתברכין. **ברוך השולח ברכה** — (שיפוע) ומזכיר בה מלכות ואזכרה כבל הברכות כולן. **הרי זו תפלת שוא** — ושוב אין ברכה נכנסת בה. **בדבר הסמוי מן העין** — שאינו יודע הסכום. **כאפיקים** — כאפיקי נחלים. **בנגב** — יבשה. "והנה חרבו" מתרגמינן נגיבו. **אפיקי ים** — מוצאי ים. אלמא: אפיק לשון מים, ואפיקים בנגב נמי לשון גשמים. **גייסות** — חיילות. כשאתה מרווה תלמי הארץ בגשם מיד גדודים נוחין, כדלקמן. **פוסקי צדקה ברבים** — לשם ולפנים. ואורחא דמילתא נקט, שאין אדם עשוי לפסוק צדקה בינו לבין עצמו ואינו נותן. **נשיאים ורוח** — באין לעולם כאילו גשמים יורדין — ואינן יורדין, בשביל האיש המתהלל במתת שקר. דכשם שהוא עושה לפנים ומחניף את העניים — אף שמים מחניפין את הארץ, שמראין נשיאים ורוח — וגשם אין. אי נמי: אין קאי אשלשתם, דמכל אלו נעצרין. לינוקא

נֶאֱמְרָה "עֲצִירָה" בְּאִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי עָצֹר עָצַר ה' בְּעַד כָּל רֶחֶם". וְנֶאֱמְרָה "עֲצִירָה" בִּגְשָׁמִים, דִּכְתִיב: "וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם". נֶאֱמַר "לֵידָה" בְּאִשָּׁה וְנֶאֱמַר "לֵידָה" בִּגְשָׁמִים. נֶאֱמַר "לֵידָה" בְּאִשָּׁה, דִּכְתִיב: "וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן". וְנֶאֱמַר "לֵידָה" בִּגְשָׁמִים דִּכְתִיב: "וְהוֹלִידָהּ, וְהִצְמִיחָהּ". נֶאֱמַר "פְּקִידָה" בְּאִשָּׁה, וְנֶאֱמַר "פְּקִידָה" בִּגְשָׁמִים. נֶאֱמַר "פְּקִידָה" בְּאִשָּׁה, דִּכְתִיב: "וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה". וְנֶאֱמַר "פְּקִידָה" בִּגְשָׁמִים, דִּכְתִיב: "פָּקַדְתָּ הָאָרֶץ וַתְּשֹׁקְקֶהָ; רַבַּת תַּעֲשִׁרֶנָּה פֶּלֶג אֱלֹהִים מָלֵא מָיִם". מַאי: "פֶּלֶג אֱלֹהִים מָלֵא מָיִם"? תָּנָא: "כִּמִּין קוּבָּה יֵשׁ בָּרָקִיעַ, שֶׁמִּמְּנָּה גְּשָׁמִים יוֹצְאִין. אֲמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי: מַאי דִּכְתִיב: "אִם לְשֵׁבֶט, אִם לְאַרְצוֹ, אִם לְחֶסֶד, יַמְצִאֵהוּ"? "אִם לְשֵׁבֶט", בָּהָרִים וּבִגְבָעוֹת. "אִם לְחֶסֶד יַמְצִאֵהוּ לְאַרְצוֹ", בְּשָׂדוֹת וּבְכַרְמִים. "אִם לְשֵׁבֶט", לְאִילָנוֹת. "אִם לְאַרְצוֹ", לְזֶרְעִים. "אִם לְחֶסֶד יַמְצִאֵהוּ", בּוֹרוֹת, שִׂיחִין, וּמְעָרוֹת. בִּימֵי רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי הָוֶה כַּפְנָא וּמוֹתָנָא. אֲמָרִי: הֵיכִי נַעֲבִיד? נִיבְעֵי רַחֲמֵי אַתַּרְתֵּי? לָא אֶפְשָׁר. אֶלָּא, לִיבְעֵי רַחֲמֵי אַמּוֹתָנָא, וְכַפְנָא נִיסְבּוֹל. אֲמַר לְהוּ רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי: נִיבְעֵי רַחֲמֵי אַכַּפְנָא, דְּכִי יְהֵיב רַחֲמָנָא שׁוֹבְעָא, לְחַיֵּי הוּא דְּיָהֵיב, דִּכְתִיב: "פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן". וּמְנָלַן דְּלָא מְצַלֵּינַן אַתַּרְתֵּי? דִּכְתִיב: "וַנְּצוֹמָה וַנְּבַקְשָׁה מֵאֱלֹהֵינוּ עַל זֹאת". מִכְּלָל דְּאִיכָּא אַחֲרִיתִי. בְּמַעֲרָבָא אָמְרִי מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי חַגַּי מֵהָכָא: "וְרַחֲמִין לְמִבְעָא מִן קֳדָם אֱלָהּ שְׁמַיָּא עַל רָזָא דְנָה". מִכְּלָל דְּאִיכָּא אַחֲרִיתִי.

עשר

בִּימֵי רַבִּי זֵירָא, גְּזוּר שְׁמָדָא, וּגְזוּר דְּלָא לְמֵיתַב בְּתַעֲנִיתָא. אֲמַר לְהוּ רַבִּי זֵירָא: נְקַבְּלֵיהּ עִילָּוֹן, וּלְכִי בָטֵיל הַגְּזֵירָה, לִיתְבֵיהּ. אָמְרִי לֵיהּ: מְנָא לָךְ הָא? אָמַר לְהוּ: דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר אֵלַי: אַל תִּירָא, דָּנִיֵּאל, כִּי מִן הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר נָתַתָּ אֶת לִבְּךָ לְהָבִין, וּלְהִתְעַנּוֹת לִפְנֵי אֱלֹהֶיךָ נִשְׁמְעוּ דְבָרֶיךָ". אָמַר רַבִּי יִצְחָק: אֲפִילּוּ שָׁנִים כִּשְׁנֵי אֵלִיָּהוּ, וְיָרְדוּ גְּשָׁמִים בְּעֵרְבֵי שַׁבָּתוֹת, אֵינָן אֶלָּא סִימָן קְלָלָה. הַיְינוּ דַּאֲמַר רַבָּה בַּר שֵׁילָא: קָשֶׁה יוֹמָא דְּמִיטְרָא כְּיוֹמָא דְּדִינָא. אֲמַר אַמֵּימָר: אִי לָא דִּצְרִיךְ לְבַרְיָיתָא, בָּעֵינַן רַחֲמֵי וּמְבַטְּלִינַן לֵיהּ. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: שֶׁמֶשׁ בְּשַׁבָּת צְדָקָה לַעֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא". וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: גָּדוֹל יוֹם הַגְּשָׁמִים, שֶׁאֲפִילּוּ פְּרוּטָה שֶׁבַּכִּים מִתְבָּרֶכֶת בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹתֵת מְטַר אַרְצְךָ בְּעִתּוֹ וּלְבָרֵךְ אֶת כָּל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ". וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: אֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה אֶלָּא בְּדָבָר הַסָּמוּי מִן הָעַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: "יְצוָ ה' אִתְּךָ אֶת הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ". תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: "אֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁאֵין הָעַיִן שׁוֹלֶטֶת בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'יְצוָ ה' אִתְּךָ אֶת הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ'". תָּנוּ רַבָּנַן: "הַנִּכְנָס לְמוֹד אֶת גָּרְנוֹ אוֹמֵר: 'יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, ה' אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתִּשְׁלַח בְּרָכָה בְּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ'. הִתְחִיל לְמוֹד, אוֹמֵר: 'בָּרוּךְ הַשּׁוֹלֵחַ בְּרָכָה בְּכָרִי הַזֶּה'. מָדַד וְאַחַר כְּךָ בְּיָדְךָ, הֲרֵי זוֹ תְּפִלַּת שָׁוְא, לְפִי שֶׁאֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה, לֹא בְּדָבָר הַשָּׁקוּל וְלֹא בְּדָבָר הַמָּדוּד וְלֹא בְּדָבָר הַמָּנוּי אֶלָּא בְּדָבָר הַסָּמוּי מִן הָעַיִן". קִבּוּץ; גְּיָסוֹת; צְדָקָה; מַעֲשֵׂר; פַּרְנָס; סִימָן. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: גָּדוֹל יוֹם הַגְּשָׁמִים כְּיוֹם קִבּוּץ גָּלֻיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוּבָה ה' אֶת שְׁבִיתֵנוּ כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב". וְאֵין "אַפִּיקִים" אֶלָּא "מָטָר", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּרָאוּ אַפְּקֵי יָם". וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: גָּדוֹל יוֹם הַגְּשָׁמִים, שֶׁאֲפִילּוּ גְּיָסוֹת פּוֹסְקוֹת בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "תְּלָמֶיהָ רַוֵּה; נַחֵת גְּדוּדֶיהָ". וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין הַגְּשָׁמִים נֶעֱצָרִין אֶלָּא בִּשְׁבִיל פּוֹסְקֵי צְדָקָה רַבִּים וְאֵין נוֹתְנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "נְשִׂיאִים וְרוּחַ, וְגֶשֶׁם אָיִן, אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמַתַּת שָׁקֶר". וַאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי דִּכְתִיב:

"עשר

נֶאֱמָרָה עֲצִירָה בְּאִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר באבימלך כשנענש בכך שנשי ביתו לא יוכלו לילד (בראשית כ יח), 'כִּי עָצֹר עָצַר ה' בְּעַד כָּל רֶחֶם', וְנֶאֱמָרָה עֲצִירָה בְּגַשְׁמִים, דִּכְתִיב (דברים יא יז) 'וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר'. כמו כן נֶאֱמַר 'לֵידָה' בְּאִשָּׁה וְנֶאֱמַר 'לֵידָה' בְּגַשְׁמִים, נֶאֱמַר לֵידָה בְּאִשָּׁה דִּכְתִיב (בראשית כ"ל כ"ג) 'וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן', וְנֶאֱמַר לֵידָה בְּגַשְׁמִים דִּכְתִיב (ישעיה נה י) 'כִּי כַאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וגו' כִּי אִם הִרְוָה אֶת הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ'. וכן נֶאֱמַר 'פִּקֻּדָה' בְּאִשָּׁה, וְנֶאֱמַר 'פִּקֻּדָה' בְּגַשְׁמִים, נֶאֱמַר פִּקֻּדָה בְּאִשָּׁה, דִּכְתִיב (בראשית כא א-ב) 'וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה וגו' וַתַּהַר וַתֵּלֶד', וְנֶאֱמַר פִּקֻּדָה בְּגַשְׁמִים, דִּכְתִיב (תהלים סה י) 'פָּקַדְתָּ הָאָרֶץ וְתַשְׁקְקֶהָ רַבַּת תַּעֲשִׁירֶנָּה, פֶּלֶג אֱלֹהִים מָלֵא מָיִם' – כשאתה חפץ להיטיב אתה זוכר את הארץ ומשקה, ומעשרה מפלג [בריכה] שלך המלא במים. ומכך שהכתוב משתמש בגשמים ואשה באותה לשון, יש ללמוד שצער עצירתם דומה, וצריך להרבות ולבקש רחמים על הגשמים כשם שמבקשים על לידת אשה.

שואלת הגמרא: מַאי 'פֶּלֶג אֱלֹהִים מָלֵא מָיִם'. מבארת הגמרא: תְּנָא, כְּמִין קוּבָּה [אהל] מלאה מים יֵשׁ בְּרַקִּיעַ שֶׁמִּמֶּנָּה גְּשָׁמִים יוֹצְאִין.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, מַאי דִּכְתִיב בענין ירידת גשמים (איוב לז יג) 'אִם לְשֵׁבֶט אִם לְאַרְצוֹ אִם לְחֶסֶד יַמְצִאֵהוּ', כך ביאורו, 'אִם לְשֵׁבֶט' – אם נגזר על הגשמים לרדת בכח ולהזיק, כשבט המכה בכח, וחזרו ישראל בתשובה, יורדים הם בְּהָרִים וּבִגְבָעוֹת שאינם מיושבים. ו'אִם לְחֶסֶד' – אם נגזר עליהם לרדת בנחת, 'יַמְצִאֵהוּ' הקב"ה [את הגשם] 'לְאַרְצוֹ', כלומר, בַּשָּׂדוֹת וּבַכְּרָמִים של ארץ ישראל. דרשה נוספת: 'אִם לְשֵׁבֶט' – אם נגזר על הגשמים לרדת בכח וחזרו ישראל בתשובה, הקב"ה מוריד גשמים אלו לְאֵילָנוֹת, שיש להם תועלת מגשמים היורדים בחזקה ואינם ניזוקים מהם. ו'אִם לְאַרְצוֹ' – אם נגזר שירדו באופן ממוצע כדרך הארץ, הקב"ה מורידם לְזֶרְעִים הצריכים מטר היורד בנחת. ו'אִם לְחֶסֶד' – אם נגזר על הגשמים לרדת בכמות מרובה, 'יַמְצִאֵהוּ' הקב"ה [את הגשם] שירד לבּוֹרוֹת שִׂיחִין וּמְעָרוֹת, ולא תלך אף טיפה לאיבוד.

מספרת הגמרא: בִּימֵי רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי הֲוָה כַּפְנָא וּמוֹתְנָא – היה רעב ומגיפה, אָמְרֵי החכמים שבאותו הדור הֵיכִי נַעֲבִיד – על מה נתפלל, נִיבְעֵי רַחֲמֵי אַתְרֵתֵי – נבקש רחמים על שניהם שיתבטלו, לֹא אֶפְשָׁר, שאין מבקשים על שני דברים יחד, אֶלָּא לִיבְעֵי רַחֲמֵי אַמּוֹתְנָא – נבקש רק על עצירת המגיפה, וְכַפְנָא [רעב] נִיסְבּוֹל, שעדיף לחיות ברעב מאשר למות. אָמַר לְהוּ רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי לחכמים שבדור, אדרבה, נִיבְעֵי רַחֲמֵי אַכַּפְנָא – שהרעב יעצר, והמגיפה תתבטל ממילא, דְּכִי יָהִיב רַחֲמָנָא שׁוֹבְעָא – כשמביא ה' שובע לעולם, לְחַיֵּי הוּא דְּיָהִיב – לחיים הוא מביאו, כלומר שיחיו בו ולא ימותו, דִּכְתִיב (תהלים קמה טז) 'פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן'.

מבררת הגמרא: וּמְנָלָן דְּלֹא מְצַלִּינָן אַתַּרְתֵּי – מנין שאין מתפללים על שני דברים. מבארת הגמרא: דִּכְתִיב בשעה שעלו ישראל מגלות בבל, אומר עזרא (עזרא ח כג) 'וַנָּצוּמָה וְנִבַּקְשָׁה מֵאֱלֹהֵינוּ עַל זֹאת' שיוליכם לירושלים לשלום, ומכך שאמר נבקשה 'על זאת' בלשון יחיד מדייקת הגמרא, מִכְּלָל דְּאִיכָּא אַחֲרִיתִי – שהיתה להם בקשה נוספת שאותה לא ביקשו, כיון שאין מבקשים על שני דברים. כְּמַעֲרָבָא אָמְרֵי מִשְׁמֵיהּ דְּרִבִּי חַנִּי – בארץ ישראל אמרו בשם רבי חגי, מֵהָכָא – שלמדים זאת מפסוק זה, שכתוב בענין נבוכדנצר כששכח את דבר חלומו וציוה להרוג את כל יועציו שלא הצליחו לנחשו, הלך דניאל לחנניה מישאל ועזריה ובקשם (דניאל ב יח) 'וְרַחֲמִין לְמִבְעָא מִן קֳדָם אֱלָהּ שְׁמַיָּא עַל רָזָה דְּנָה' – בקשו רחמים מהקב"ה שיגלה לנו סוד זה, וממה שאמר 'על רזא דנא' בלשון יחיד יש לדייק מִכְּלָל דְּאִיכָּא אַחֲרִיתִי – שיש דבר נוסף שלא ביקשו, משום שאין מבקשים על שני דברים יחד.

מספרת הגמרא: בִּימֵי רַבִּי זֵירָא גְּזוּר גְּזֵרָה – גזרה המלכות גזירת שמד על היהודים, וְגָזוּר דְּלֹא לִמֵּיתַב בְּתַעֲנִיתָא – ואסרו עליהם להתענות, שלא תבא על ידי כך ברכה לעולם. אָמַר לְהוּ רַבִּי זֵירָא לבני אותו הדור, נְקַבְּלִיהּ עִילָּוֹן – נקבל עלינו עתה תענית, שבכח קבלתה לבדה להועיל, וּלְכִי בָּטֵיל הַגְּזֵירָה לִיתְבֵּיהּ – וכשתתבטל הגזירה נצום. אָמְרֵי לֵיהּ בני אותו הדור לרבי זירא, מָנָא לָךְ הָא – מנין לך דבר זה. אָמַר לְהוּ רבי זירא, דִּכְתִיב לאחר שדניאל קיבל על עצמו להתענות כדי שבניית בית המקדש לא תתעכב ונגלה אליו מלאך (דניאל י יב) 'וַיֹּאמֶר אַלַּי אַל תִּירָא דָנִיֵּאל, כִּי מִן הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר נָתַתָּ אֶת לִבְּךָ לְהָבִין וּלְהִתְעַנּוֹת לִפְנֵי אֱלֹהֶיךָ נִשְׁמְעוּ דְּבָרֶיךָ' – מהיום בו קבלת עליך להתענות התקבלו תפילותך, הרי שבכח קבלת התענית לבדה להועיל.

הגמרא חוזרת לעסוק בענין הגשמים: אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אֲפִילּוּ שָׁנִים כִּשְׁנֵי אֵלִיָּהוּ שהיתה עצירת גשמים, והעולם היה זקוק להם ביותר, וְיָרְדוּ גְּשָׁמִים בְּעֶרְבֵי שַׁבָּתוֹת, אֵינָן אֶלָּא סִימָן קְלָלָה, לפי שמכבידים הם על היוצאים לקנות את צרכי השבת. מוסיפה הגמרא: הֵיינוּ דְּאָמַר רַבָּה בַּר שִׁילָא, קָשֶׁה יוֹמָא דְּמִיטְּרָא כְּיוֹמָא דְּדִינָא – קשה יום המטר כיום הדין, כלומר כשם שבימים שבית הדין יושבים לדון, יש בחוץ רעש והמולה, כך גם ביום הגשמים יש קולות ומהומה המקשים על בני אדם לעשות צרכיהם. אָמַר אֲמֵימַר, אִי לֹא דְּצָרִיךְ לִבְרִיָּיתָא – שהגשמים נצרכים לבריות, בְּעֵינָן רַחֲמֵי וּמְבַטְּלִינָן לֵיהּ – היינו מבקשים מהקב"ה שיבטלם מחמת טרדתם.

מימרות נוספות מרבי יצחק: וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק, שֶׁמֶשׁ הזורחת בְּשַׁבָּת היא צְדָקָה לַעֲנִיִּים, שמתחממים בה ביום הצינה, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג כ) 'וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא', כלומר שהשמש הזורחת לשומרי שבת שהם יראי שמי, מביאה צדקה ומרפא לעולם.

וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק, גָּדוֹל חשיבות ומעלת יוֹם הַגְּשָׁמִים, עד שֶׁאֲפִילּוּ פְּרוּטָה שֶׁבְּכִיס [מעשה ידים שאינם צריכים לגשמים] מִתְבָּרֶכֶת בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כח יב) 'לְתֵת מְטַר אַרְצְךָ בְּעִתּוֹ וּלְבָרֵךְ אֵת כָּל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ', כלומר בשעה שמוריד הקב"ה מטר הוא מברך את כל מעשי ידי האדם.

וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק, אֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה אֶלָּא בְּדָבָר הַסָּמוּי מִן הָעַיִן ואין סכומו ידוע, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כח ח) 'יְצַו ה' אִתְּךָ אֶת הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ', ודורשים את תיבת 'אסמיך' מלשון 'סמוי'. תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל – בבית מדרשו של רבי ישמעאל שנו ברייתא זו, אֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁאֵין הָעַיִן שׁוֹלֶטֶת בּוֹ – שאינו נראה לעינים, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'יְצַו ה' אִתְּךָ אֶת הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ' – בגנזיך, שהוא מקום שאינו נראה לעינים.

ברייתא שמפורש בה כדברי רבי יצחק: תָּנוּ רַבָּנַן, הַנִּכְנָס לָמוֹד [למדוד] אֶת תבואת גָּרְנוֹ, אוֹמֵר יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ שֶׁתִּשְׁלַח בְּרָכָה בְּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ. הִתְחִיל לָמוֹד, אוֹמֵר בָּרוּךְ אתה ה' אלוהינו מלך העולם, הַשּׁוֹלֵחַ בְּרָכָה בְּכָרִי הַזֶּה. אבל אם קודם מָדַד את התבואה וְאַחַר כָּךְ בֵּירֵךְ [התפלל], הֲרֵי זוֹ תְּפִלַּת שָׁוְא ושוב אין הברכה נכנסת בה, לְפִי שֶׁאֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה לֹא בְּדָבָר הַשָּׁקוּל וְלֹא בְּדָבָר הַמָּדוּד וְלֹא בְּדָבָר הַמָּנוּי אֶלָּא בְּדָבָר הַסָּמוּי מִן הָעַיִן.

הגמרא מביאה מספר מאמרים מרבי יוחנן, ונותנת בהם סימן לזכרון: קִיבּוּץ גָּיוֹת צְדָקָה (מעשה) [מַעֲשֵׂר] פַּרְנָס, סִימָן.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, גָּדוֹל מעלת יוֹם הַגְּשָׁמִים כְּיוֹם קִבּוּץ גָּלֻיּוֹת – שיתקבצו ישראל ממקומות גלותם וישובו לארצם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קכו ד) 'שׁוּבָה ה' אֶת שְׁבִיתֵנוּ כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב' – השיבנו משבי הגלות, ונדמה בזה לאפיקי נחלים מלאי מים הזורמים במקום יבש הצמא למים, וְאֵין 'אֲפִיקִים' אֶלָּא לשון מים וּמָטָר, שֶׁנֶּאֱמַר בשירת דוד כשניצל מיד אויביו (שמואל ב' כב טז) 'וַיַּרְאוּ אֲפִקֵי יָם' – משבח הוא את הקב"ה על נס קריאת ים סוף, ואומר שנראו בה מוצאי המים במעמקי הים, הרי ש'אפיק' הוא מלשון מים, וכמו כן 'אפיקים בנגב' בפסוק שהוזכר יש לבארם מלשון מים ומטר, הרי שהשווה הכתוב ירידת גשמים לשיבת ישראל מהגלות.

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, גָּדוֹל יוֹם הַגְּשָׁמִים שֶׁאֲפִילּוּ גָּיוֹת [גדודי חיילים] פּוֹסְקוֹת בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סה יא) 'תְּלָמֶיהָ רַוֵּה נַחֵת גְּדוּדֶיהָ', ודורשים כך, כשאתה מרווה את תלמי החרישה בגשמים, גדודי החיילים נחים ואינם יוצאים להילחם.

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵין הַגְּשָׁמִים נֶעֱצָרִין אֶלָּא בִּשְׁבִיל פּוֹסְקֵי צְדָקָה בָּרַבִּים וְאֵין נוֹתְנִין את שפסקו, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כה יד) 'נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אָיִן, אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמַתַּת שָׁקֶר' – הסיבה שאף שיש עננים ורוחות אין גשמים יורדים, היא מחמת איש המתהלל במתת שקר, ופוסק ליתן צדקה ואינו מקיים.

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דִּכְתִיב (דברים יד כב)

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

1 **יז** אֲבָל כָּל מִינֵי אֹכָלִים וּמַשְׁקִים קצד קצח] הַמֻּתָּרִים בְּשַׁבָּת קצט], וְכָל מִינֵי סְפָרִים שֶׁמֻּתָּר לִקְרוֹת בָּהֶם ר] -
2 מֻתָּר לְטַלְטְלָם אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ כְּלָל, לְפִי שֶׁלֹּא גָּזְרוּ בִּימֵי נְחֶמְיָה אֶלָּא עַל כֵּלִים וְלֹא עַל אֹכָלִים וּסְפָרִים,
3 וַהֲרֵי הֵם עַכְשָׁו כְּמוֹ קֹדֶם הַגְּזֵרָה שֶׁבִּימֵי נְחֶמְיָה, שֶׁהָיָה מֻתָּר לְטַלְטֵל כָּל דָּבָר הָרָאוּי בְּשַׁבָּת אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ
4 כְּלָל.
5 אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ רָאוּי בְּשַׁבָּת ראֹ] - הָיָה אָסוּר לְטַלְטֵל אַף בִּימֵי דָוִד וּשְׁלֹמֹה רב] אוֹ קֹדֶם לָכֵן רג].
6 מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כֵּלִים, אֲפִלּוּ כּוֹסוֹת וּקְעָרוֹת וְסַכִּין וְכַיּוֹצֵא בָהֶן כֻּלָּן הָיוּ בִּכְלַל הַגְּזֵרָה, שֶׁגָּזְרוּ גַּם עֲלֵיהֶן שֶׁלֹּא
7 לְטַלְטְלָן כִּי־אִם לְצֹרֶךְ תַּשְׁמִישָׁן, וְלֹא לְצֹרֶךְ מְקוֹמָן וְלֹא לְצֹרֶךְ גּוּפָן כְּשֶׁאֵינוֹ תַּשְׁמִישׁ הַמְּיֻחָד לָהֶן, שֶׁהֲרֵי לֹא
8 הוֹצִיאוּ אוֹתָן מִכְּלַל שְׁאָר כֵּלִים אֶלָּא מִפְּנֵי הַצֹּרֶךְ שֶׁיֵּשׁ בְּתַשְׁמִישָׁן יוֹתֵר מִבְּתַשְׁמִישׁ שְׁאָר כָּל הַכֵּלִים, אִם־כֵּן
9 אֵין לְהַתִּירָן אֶלָּא לְצֹרֶךְ תַּשְׁמִישָׁן בִּלְבָד. וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁהִתִּירוּ רד], וְחָזְרוּ וְהִתִּירוּ רה], לְטַלְטֵל כָּל כְּלֵי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ
10 לְהֶתֵּר אֲפִלּוּ לְצֹרֶךְ הַכְּלִי עַצְמוֹ, גַּם כּוֹסוֹת וּקְעָרוֹת וְסַכִּין וְכַיּוֹצֵא בָהֶן הָיוּ בִּכְלַל זֶה, וְלֹא הֻתְּרוּ אֶלָּא לְטַלְטְלָן
11 לְצֹרֶךְ הַכְּלִי עַצְמוֹ, אֲבָל לֹא שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ כְּלָל רו]:

הלכות שבת, חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת סעיף יז

ביאורי הלכה

קצז] **אוכלים ומשקים** - אפילו העומדים למכירה[196].
קצח] **אוכלים ומשקים** - והוא הדין בגדים ותכשיטים[197].
קצט] **המותרים בשבת** - דין טלטול מאכלים האסורים נתבאר לעיל סעיף ט.
ר] **לקרות בהם** - לא גזרו אלא על טלטול הכלים כי יש בהם כמה סיבות לאיסור הטלטול[198], אבל בספרים לא חוששים לביטול מנוחת השבת[199].
ראֹ] **ראוי בשבת** - שאין לו (או שלא הוכן ל)שימוש של היתר בשבת[200].
רב] **דוד ושלמה** - שלח שלמה לבי מדרשא: אבא מת ומוטל בחמה... מה אעשה? שלחו ליה: הנח עליו ככר או תינוק וטלטלו[201].
רג] **קודם לכן** - לא ידוע הדור בו גזרו גזירת מוקצה[202].
רד] **כשהתירו** - כל כלי שמלאכתו להיתר לצורך גופו ומקומו[203].
רה] **וחזרו והתירו** - וחזרו והתירו - כל כלי שמלאכתו להיתר לצורך עצמו.
רו] **לצורך כלל** - כשאר כלי שמלאכתו להיתר שנשאר באיסור זה כדלעיל סוף סעיף טז.

ציונים והוספות

196) כן משמע בריש סי' שכג (וראה לעיל הערה נד), ולגבי מאכלי בעלי חיים, עיין בקצות השלחן סי' קיא ס"ק ו שהסתפק בזה והביא מהפמ"ג שאסר.

197) קצות השלחן סי' קח ס"ק ז: ופשוט דהוא הדין למלבושים ותכשיטין שמותרים בטלטול אפילו שלא לצורך כמו ספרים וכן עמא דבר. ע"כ. והנה כיון שלרוב "בגד" נכלל בשם "כלי" לכאורה היה לו לפרש היתר טלטולו, ומאידך, אם אסור לטלטל בגד שלא לצורך היה לו לפרש איסור טלטולו מחמת החידוש שיש בזה שהרי צריך לבגדים כל היום (משא"כ לכלי הסעודה), ואולי הוא גופא הטעם שבגדים לא נחשבים כ"כלים" לעניין זה אלא דינם כאוכלים ומשקים.

198) כדלעיל סעיף א (מנוחת השבת, סייג לאיסור הוצאה ושביתה הניכרת), אלא שלא חילקו בין כלי שמלאכתו לאיסור לכלי שמלאכתו להיתר (אף שאין בו את כל הטעמים הנ"ל) וגזרו גם עליו משום סייג וגדר לאיסור הוצאה.

199) ואין לגזור רק מטעם סייג לאיסור הוצאה כמבואר לעיל סעיף א, וגם כשגזרו על טלטול כלי שמלאכתו להיתר היה זה לזמן מוגבל.

200) והם סוגי המוקצה המנויים לעיל סעיף י, משא"כ כלים שאפילו אם הקצה אותם מלהשתמש מותרים בטלטול כדלעיל סעיף ז.

201) מסכת שבת דף ל ע"ב; והיינו שאסור היה לטלטלו מחמת איסור מוקצה אלא על ידי טלטול מן הצד כשמניח עליו ככר או תינוק.

202) ראה דבש לפי להחיד"א (מערכת מ' אות כח) בשם הרמ"ע ז"ל "דשניות ומוקצה ושבות לא נודע לנו מי אביהן" (והחיד"א העיר שהוא מזמן גזירת נחמיה בן חכליה אלא שכמבואר בפנים איסור מוקצה בדבר שאינו ראוי היה כבר קודם לכן.

ולהעיר מהפמ"ג סי' תל מש"ז ס"ק א לגבי הנס שאירע בשבת הגדול: ובלבוש [סעיף א] כתב דע"י שבת היה הנס, שהיו מטפלין בבעלי חיים, יע"ש, דהוה מוקצה, ומצינו [יומא כח, ב] שקיים אברהם אבינו עליו־השלום עירובי תבשילין, הוא הדין כל מילי דרבנן, דהא שבת נמי במרה נצטוו [סנהדרין נו, ב], והיו שומרים מעצמם יום שבת.

203) אז ביטלו הגבלת הטלטול של "כוסות וקערות וכיו"ב בלבד", וכן ביטלו ההגבלה של טלטול רק לתשמישן המיוחד.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת לפי לוח "רב יומי"

חלק ב סימן שלא דיני מילה בשבת

ב כל זמן שלא סילק ידו מהמילה חוזר אפילו על ציצין שאינן מעכבין בדיעבד סילק ידו אינו חוזר אלא על ציצין המעכבין שנתבאר בי"ד סי' רס"ד:

ג בן ח' שגמרו שערו וצפרניו או בן ז' ודאי אע"פ שלא גמרו מלין אותו בשבת ספק בן ז' ספק בן ח' ולא גמרו אין למולו בשבת כמ"ש בסי' ש"ל:

ד מילה שלא בזמנה אפילו לא היה אפשר למולו קודם לכן כגון שהיה חולה אינה דוחה את השבת שאפשר למולו אחר השבת ולא יהיה שום חיסור מצוה בזה שהרי בלא זה אינה בזמנה:

ה מי שנולד בערב שבת בין השמשות אין מלין אותו בשבת שהוא ספק שמיני ספק תשיעי שאין דוחין שבת מספק ואפילו לא הוציא אלא רוב ראשו בין השמשות אע"פ שיצא כולו בשבת ה"ז כנולד בין השמשות.

והתחלת בין השמשות הוא אחר הילוך ג' מילין ורביע לאחר התחלת השקיעה כמו שנתבאר בסי' רס"א והוא לערך רביעית שעה קודם צאת הכוכבים ואם נולד קודם לכן אע"פ שכבר שקעה החמה נימול ביום ו' ואם נולד כן בשבת נימול בשבת ואף שיש אומרים שמתחלת השקיעה היא לילה כמו שנתבאר שם מ"מ הרי במדינות אלו אין אנו חוששין כלל לדבריהם שלפעמים אין מקבלים שבת ועושים כל המלאכות עד רביעית שעה קודם צאת הכוכבים א"כ אין לנו לדחות המילה מזמנה בשביל חשש זה:

* * *

ו אנדרוגינוס שהוא ספק זכר ספק נקבה אין מילתו דוחה שבת וכן נולד כשהוא מהול אפילו אינו נראה מהול אלא בעת הקישוי אע"פ שצריך להטיף ממנו דם ברית אינו דוחה שבת מפני שאין זה חיוב ברור מן התורה וכן יוצא דופן ונכרית שילדה ואח"כ נתגיירה הואיל ואין אמו טמאה לידה יש להסתפק אם נימולים בשמיני או מיד שנולדו שהרי התורה סמכה מילת שמיני לטומאת היולדת וכן מי שיש לו שתי ערלות דהיינו ב' עורות זה על גבי זה או שני גידים יש להסתפק אם נימול בשמיני שהרי התורה אמרה ערלתו אחת לפיכך נימולים הם בשמיני מספק אבל אינן דוחין את השבת מספק:

ז אין דוחה את השבת אלא מילה עצמה שאי אפשר לעשותה מערב שבת אבל כל מכשירי מילה כגון תיקון האיזמל והבאתו אצל התינוק ושחיקת סמנים ותיקון החלוק שיתבאר כיון שאפשר לעשותם מערב שבת אינן דוחים את השבת אפילו אם נאנס ולא עשאם או שעשאם ונאבדו ואפילו איסור דברי סופרים לא התירו לצורך מצות מילה אפילו אם תדחה המילה לגמרי בשביל כך כגון להביא איזמל מחצר שאינה מעורבת או לישא התינוק דרך שם שהעמידו חכמים את דבריהם אפילו במקום כרת.

ולומר לנכרי לעשות אם הוא דבר שאם עשהו ישראל אין בו איסור אלא מדברי סופרים אומר לנכרי ועושהו שלא גזרו על שבות דשבות במקום מצוה כמ"ש בסי' ש"ז ואם הוא דבר שאסור לישראל לעשותו מן התורה כגון לתקן האיזמל או להביאו דרך רשות הרבים גמורה לא יאמר לנכרי לעשותו ויש מתירים אמירה לנכרי במקום מצוה אפילו בדבר האסור מן התורה כמ"ש בסי' רע"ו ואף שאין לסמוך על דבריהם בשאר מצוה כמ"ש שם, מכל־מקום במילה שהיא עצמה דוחה שבת יש לסמוך על דבריהם אף לענין מכשיריה אם אי אפשר למול היום בענין אחר:

* * *

ח יש אוסרין להוציא התינוק מביתו לבית הכנסת דרך כרמלית או חצר שאינה מעורבת אפילו ע"י נכרי שאין בהוצאה זו צורך מצוה שהרי אפשר למולו בביתו ויש מתירין בזה משום ברב עם הדרת מלך ויש להנהיג כן במקומות שנוהגים להביא התינוק לבית הכנסת ע"י שאחד נותנו לחבירו וחבירו לחבירו בפחות מד' אמות שיוציאוהו מרשות היחיד ע"י נכרי ויכניסוהו ע"י נכרי או יעשו כמו שיתבאר בסי' שמ"ז אבל לא יוציאוהו ויכניסוהו ע"י שנים שזה עוקר וזה מניח אע"פ שהוא פטור, מכל־מקום הרי הוא אסור מדברי סופרים:

ט אין עושין לה חלוק והוא שיקוב חתיכה של בגד כדי שתכנס המילה באותו הנקב ויכרוך שאר הבגד על האבר ויהדקנו שם כדי שלא יחזור עור האבר לכסות המילה אבל כורך עליה סמרטוט ואם לא הזמינו מבעוד יום מביא אפילו מחצר אחרת שלא עירבו ובלבד שיכרכנו על אצבעו ויביאנו כדי לעשות בשינוי וכן מותר להביאו דרך כרמלית ע"י שינוי אבל לא דרך רשות הרבים:

י איזמל של מילה הוא מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור לטלטלו אלא לצורך המילה ולא כדי להצניעו ואפילו לצורך גופו ומקומו וכל שכן שלא לצורך כלל כמ"ש בסי' ש"ח ומכל מקום בעודו בידו כשמל בו רשאי לטלטלו לכל מקום שירצה להצניעו שמה כמ"ש שם אבל אסור לרחצו אפילו בעודו בידו שאין מדיחין כלים בשבת אלא לצורך היום כמ"ש בסי' שכ"ג:

* * *

יא בימי חכמי התלמוד אם לא היו רוחצין הולד לפני המילה ולאחריה ובשלישי למילה במים חמין היה מסוכן ואם היו צריכים להחם בשבת לצורך רחיצה שלפני המילה היה דינו כדין תיקון האיזמל שנתבאר ואם היו צריכים להחם לצורך רחיצה שלאחריה היה דינו כדין שחיקת סמנים שנתבאר וכן שלישי למילה שחל בשבת מחמין לו חמין אפילו ע"י ישראל אם לא הכינו מאתמול מפני שסכנה היא לו.

אבל עכשיו לא נהגו ברחיצה כלל בקצת מדינות ודינו לרחוץ בשבת אם רצו כדין רחיצת כל אדם שאסור אפילו בחמין שהוחמו מבעוד יום אלא פניו ידיו ורגליו בלבד כמ"ש בסימן שכ"ו ובמדינות אלו נוהגים לרחצו לפני המילה בחמין שהוחמו מאתמול ולאחר המילה במוצאי

שבת וכן אם היה יום ג' בשבת ורואים שיש צורך לרחצו מכינים חמין מבעוד יום ורוחצין אותו בשבת וכל זה מן הסתם אבל אם רואים שיש לחוש לסכנה אם לא ירחצו אותו אחר המילה מרחיצין אותו ומחללין עליו שבת כמו על שאר חולה שיש בו סכנה:

יב כשרוחצים אותו לפני המילה יזהרו שלא ישרו סדין במים ששריית בגד זהו כיבוסו אלא ישים נכרי הסדין תוך המים שכיון שאינו מתכוין לכיבוס אלא שפסיק רישיה הוא מותר ע"י נכרי כמ"ש בסימן רנ"ג אבל אם נשפכו החמין לא יאמר לנכרי להחם בשבילו:

יג אדם שלא מל מעולם לא ימול בשבת שמא יקלקל ונמצא מחלל שבת אבל אם מל כבר פעם אחת מותר למול בשבת ואפילו הוא אבי הבן שעליו מוטל למול בנו ונוח לו מה שבנו ניתקן בשבת ע"י מילה זו וכן מי שמל ולא פרע מעולם אסור לפרוע בשבת:

* * *

יד אם מלין בן המומר או מומרת או הקראים בשבת נתבאר בי"ד סי' רס"ו ושם נתבאר אם מותר שיהיה אחד מוהל ואחד פורע:

חלק ב סימן שלב שלא לילד הבהמה בשבת:

א אין מילדין את הבהמה ולא אפילו מסעדין דהיינו לאחוז בולד שלא יפול לארץ וכן שאר צרכי הולד שהתירו לטרוח בהם ביו"ט כמ"ש בסי' תקכ"ג אסור לטרוח בהם בשבת:

ב אין מפרכסין לבהמה גלדי מכה ולא סכין מכתה בשמן שאסור לטרוח בשביל בהמה במה דברים אמורים בגמר מכה שאינו עושה לה אלא לתענוג בעלמא אבל כשלא נתרפאה המכה שיש לה צער ממנה מותר לטרוח בשבילה:

ג אם אכלה כרשינין הרבה ומצטערת יכול להריצה בחצר כדי שתתייגע ותתרפה ואע"פ שזהו רפואה לה ועל כל רפואה גזרו משום שחיקת סמנים מכל מקום ברפואת בהמה לא גזרו מפני שאין אדם בהול כל כך על רפואת בהמתו שיבא לשחוק סמנים וכן אם אחזה דם יכול להעמידה במים כדי שתצטנן ואם הוא ספק שאם לא יקיזו לה דם תמות מותר לומר לנכרי להקיז לה שמתוך שאדם בהול על מיתת בהמתו אם לא נתיר לו ע"י נכרי יבא להקיז בעצמו:

חלק ב סימן שלג שלא לפנות אוצר בשבת

א אוצר של תבואה או של כדי יין אע"פ שמותר להסתפק ממנו ואין בו משום מוקצה אסור לפנותו לדבר הרשות מפני הטורח אבל לדבר מצוה כגון להכניס שם אורחים או שאר סעודת מצוה או לקבוע שם בית המדרש מותר לפנותו אפילו בענין שיש בו טורח יתר כגון להגביהם ולשלשלם בחלונות שבכותל או להורידם בסולמות או לטלטלם מגג לגג:

* * *

ב כיצד מפנ(י)הו אם היה האוצר גדול מפנה ממנו ה' קופות שבכל קופה ג' סאין דהיינו ט"ו סאין לא היה בו אלא ה' קופות מפנה ממנו ד' קופות אבל כולו לא יפנה שמא יראה גומות בקרקעיתו וישוה אותן:

ג כשמפנה אלו ד' או ה' קופות לא יחלקן בקופות קטנות להוליכן בהרבה פעמים כדי להקל משאו מפני שמרבה בהילוך (עיין סי' שכ"ג):

ד ד' או ה' קופות שאמרו לאורח אחד או לתלמיד אחד שישב שם במקומן אבל אם יש לו הרבה אורחים מפנה כשיעור זה לכל אורח ואורח ובלבד שלא יגמור את האוצר ולא יפנה אחד לכולם אלא כל אחד יפנה לעצמו או אחר יפנה לו לבדו:

ה חביות של יין שהובאו על עגלה אסור להורידם בשבת אם לא להושיב שם אורחים או לצורך מצוה והוא שאין בהן יותר מט"ו סאין כמו שנתבאר במפנה את האוצר ואף אם צריך לשתות מהן בשבת ימשוך משם וישתה ולא יורידן אפילו ע"י נכרי אלא במקום הפסד גדול כמ"ש בסי' ש"ז אבל אם אי אפשר למשוך משם מותר להוריד אפילו ע"י ישראל כמה שצריך לו לאותה שבת:

ו כשם שהתירו כאן לצורך אורחים כמו לצורך דבר מצוה כך בכל מקום שהתירו איזה דבר לצורך מצוה מותר ג"כ לצורך אורחים ואינן נקראים אורחים אלא שבאו מעיר אחרת בין שנתארחו אצלו בין שזימן אורחים שנתארחו אצל אחרים אבל כשזימן חבירו שבאותה העיר שיסעוד אצלו אינו נקרא אורח וסעודת הרשות היא אלא אם כן זימנו לבא אצלו לכבוד האורח שיש לו שאז גם חבירו בכלל אורח לענין זה:

חלק ב סימן שלד דיני דליקה בשבת

א נפלה דליקה בשבת גזרו חכמים שלא יצילו כלום מפניה אפילו למקום המותר בטלטול וחפצים המותרים בטלטול ואפילו אוכלים ומשקים לא יציל אלא מה שצריך לו לאותה שבת בלבד כגון אם נפלה בליל שבת קודם הסעודה מציל מזון ג' סעודות הראוי לאדם לאדם הראוי לבהמה לבהמה ובשחרית מזון שתי סעודות ובמנחה מזון סעודה אחת שאם יהיה מותר להציל כל חפציו יש לחוש שמחמת טרדת ההצלה שהוא בהול ונחפז להציל ישכח שהיום שבת ויבא לכבות הדליקה:

* * *

ב במה דברים אמורים בבית שהדליקה בו אבל בתים הקרובים ויראים שתגיע להם הדליקה יכולים להציל כל מה שירצו לפי שהם אינן בהולין כל כך שישכחו השבת מחמת טרדת ההצלה.

ואפילו מעות או שאר דברים המוקצים החשובים מותר להם להציל והוא הדין שמותר לטלטלם כדי להצילם מפני הלסטים או מפני עבדי המושל הבאים לחפש בתיבתו וכיוצא בענין זה לפי שלא גזרו כלל על טלטול מוקצה במקום הפסד מרובה אלא אם כן אפשר להציל בענין אחר כגון מי ששכח ארנקי ברחוב שאסור להביאה לביתו אפילו בעיר המעורבת מפני שיכול להושיב שם שומר או לשמור בעצמו כמ"ש בסי' רס"ו וכן כל כיוצא בענין זה אבל יש

אוסרים טלטול מוקצה ואפילו במקום הפסד מרובה ואי אפשר להציל בענין אחר וכן עיקר.

ואף על פי כן יש אומרים שמותר להציל מעות וכיוצא בהם מפני הדליקה או מפני הליסטים לפי שאדם בהול על ממונו ובודאי יצילם מהפסד ואם לא נתיר לו להציל ע"י טלטול מוקצה יבא לידי איסור חמור שיכבה הדליקה או שיחפירם ויטמינם בקרקע וכיוצא בענין זה (ואף שיכול להצילם בלבד מכל־מקום מחמת שהוא בהול ונחפז בהצלתם ימהר להצילם בכל הצלה שתזדמן לו יותר במהרה אף שהיא באיסור חמור כי יאמר איך שאציל לא אציל בהיתר משא"כ כשהתירו לו להציל ע"י טלטול לא יציל ע"י איסור חמור).

ומטעם זה יש מתירין אפילו להוציא דרך כרמלית כמ"ש בסי' ש"א אבל לפי שהרבה חולקין על היתר זה לפיכך אין להקל אלא באיסור טלטול שיש אומרים שלא גזרו כלל טלטול מוקצה במקום הפסד מרובה אבל בכרמלית אין להקל כלל וגם אפילו בטלטול לבד אין להקל אלא בבתים הקרובים לדליקה אבל בבית שהדליקה בו אפילו מזונות אסור להציל יותר מג' סעודות וכל שכן מעות.

וכל זה בדליקה ולסטים וכיוצא בזה שהדבר בהול (ונחפז הוא) מאד (להציל מפניהם) אבל אם ירדו גשמים על סחורה המוקצה כיון שאין הדבר בהול כל כך אין לחוש שיבא להציל על ידי איסור חמור אם נאסור לו הטלטול ולכן אין היתר בזה וכל כיוצא בזה אלא לטלטל על ידי נכרי אם יש שם הפסד גדול כמו שנתבאר בסי' ש"ז:

'תורה אור' פרשת וישלח – הפרשה החסידית

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים[1]

"וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֵשָׂו אָחִיו כו'" (פָּרָשָׁתֵנוּ לב, ד):

הִנֵּה יָדוּעַ, שֶׁיַּעֲקֹב שָׁרְשׁוֹ הוּא מִבְּחִינַת שֵׁם מַ"ה דְּעוֹלָם הַתִּקּוּן, וְשָׁרְשׁוֹ שֶׁל עֵשָׂו הוּא מִבְּחִינַת עוֹלָם הַתֹּהוּ[2]. וְהָאוֹרוֹת דְּתֹהוּ הֵם גְּדוֹלִים מְאֹד וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְלַבֵּשׁ בְּתוֹךְ הַכֵּלִים, וְנִסְתַּלְּקוּ מֵהַכֵּלִים, וְהֵן בְּחִינַת מַקִּיפִים, וְהַכֵּלִים נִשְׁבְּרוּ וְנָפְלוּ לְמַטָּה. לָכֵן הָיָה **עֵשָׂו שֶׁלְּמַטָּה** רָשָׁע, אֲבָל מִצַּד שֹׁרֶשׁ שָׁרְשׁוֹ בַּמַּקִּיפִים דְּתֹהוּ, הֲרֵי הָאוֹרוֹת דְּתֹהוּ הֵם לְמַעְלָה מֵהָאוֹרוֹת דְּתִקּוּן, וּכְמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן בְּעֵזֶר ה' עַל פָּסוּק "וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְּיָדוֹ מִנְחָה כו'", וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר גַּם כֵּן בְּפָרָשַׁת תּוֹלְדוֹת עַל פָּסוּק "רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כו'"[3].

וְהִנֵּה יַעֲקֹב חָשַׁב שֶׁעֵשָׂו נִתְבָּרֵר כְּבָר וְחָזַר לְשָׁרְשׁוֹ הַנַּעֲלֶה, בְּחִינַת הַמַּקִּיפִים דְּתֹהוּ שֶׁלִּפְנֵי הַתִּקּוּן. לְכָךְ שָׁלַח יַעֲקֹב "מַלְאָכִים **לְפָנָיו**" – לְפָנָיו מַמָּשׁ, דְּהַיְינוּ אֶל בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ בְּמַדְרֵגָה, "אֶל עֵשָׂו אָחִיו שֵׂעִירָה"[4], שֶׁהוּא בְּחִינַת "מַלְכִין קַדְמָאִין דְּתֹהוּ"[5], בְּחִינַת מַקִּיפִים כַּנַּ"ל, כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת הַמַּקִּיפִים דְּתֹהוּ אֵלָיו לְמַטָּה

---

1) (דִּבּוּר הַמַּתְחִיל וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב: **תּוֹרַת חַיִּים רֵישׁ פָּרָשַׁת וַיִּשְׁלַח. אוֹר הַתּוֹרָה שָׁם** [וַיִּשְׁלַח – בְּרֵאשִׁית כֶּרֶךְ ב עַמּוּד רכז, ב דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "עִם לָבָן גַּרְתִּי"]. – צִיּוּן כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר.

נֶאֱמַר בְּיוֹם הַשַּׁבָּת פָּרָשַׁת וַיִּשְׁלַח, יד כִּסְלֵו תקס"ה, וְהוּא הֶמְשֵׁךְ לְמַאֲמַר דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "עִם לָבָן גַּרְתִּי" מִשַּׁבָּת פָּרָשַׁת וַיִּשְׁלַח תקס"ד (הַנָּחַת אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי עִם הַגָּהוֹת הַצֶּמַח צֶדֶק נִדְפַּס בְּאוֹר הַתּוֹרָה הַנַּ"ל).

הַמַּאֲמָר שֶׁלְּפָנֵינוּ מְשׁוּלָּב מִב' נוּסְחָאוֹת שֶׁנִּדְפְּסוּ בְּמַקְבִּיל בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ה חֵלֶק א עַמּוּד פב – הַנָּחַת רַבִּי מֹשֶׁה בֶּן אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן (נוֹסַח א' שָׁם) וַהֲנָחַת אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי ("נוּסְחָא שְׁנִיָּה" שָׁם). הַמַּאֲמָרִים נִתְבָּאֲרוּ בַּאֲרִיכוּת בְּתוֹרַת חַיִּים פָּרָשָׁתֵנוּ דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב" – פְּרָקִים א"ד מְיוּסָּדִים עַל דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "עִם לָבָן גַּרְתִּי" הַנַּ"ל. פְּרָקִים ה"ח (עַמּוּד מא, ג וָאֵילָךְ) מְיוּסָּדִים עַל דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב". הַגָּהוֹת עַל הַמַּאֲמָר – אוֹר הַתּוֹרָה וַיִּשְׁלַח [בְּרֵאשִׁית כֶּרֶךְ ה] עַמּוּד תתעב, ב.

בְּשִׂיחַת ט' נִיסָן ה'ת"ש (סֵפֶר הַשִּׂיחוֹת קַיִץ ה'ש"ת עַמּוּד 50) אוֹדוֹת שַׁבָּת פָּרָשַׁת וַיִּשְׁלַח, שַׁבָּת שֶׁלִּפְנֵי י"ט כִּסְלֵו תקס"ב (בְּתַרְגּוּם לְלַהַ"ק): הַמַּאֲמָר הָרִאשׁוֹן אָמַר הָרַבִּי בְּבַיִת הַמִּדְרָשׁ הַקָּטָן שֶׁבַּחָצֵר בְּיוֹם שִׁשִּׁי אַחֲרֵי מִנְחָה לִפְנֵי קַבָּלַת שַׁבָּת. הַמַּאֲמָר "וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב" שֶׁנִּדְפַּס בַּתּוֹרָה אוֹר, הַפִּיסְקָא "וַיָּשׁוּבוּ הַמַּלְאָכִים" וְהַפִּיסְקָא "וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב" הֵם מַאֲמָר אֶחָד. הַמַּאֲמָר הַשֵּׁנִי אָמַר הָרַבִּי בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ הַקָּטָן שֶׁבַּחָצֵר בְּשַׁבָּת לִפְנוֹת בּוֹקֶר. הָיָה עוֹד שְׁעָתַיִים לִפְנֵי אוֹר הַבּוֹקֶר, הָרַבִּי הֵחֵל אֶת הַמַּאֲמָר בַּפָּסוּק "וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ וְגוֹ' בְּעֵבֶר הַנָּהָר". בְּתוֹרָה אוֹר מַתְחִיל מַאֲמָר זֶה "וַיָּקָם בַּלַּיְלָה". הַמַּאֲמָר הַשְּׁלִישִׁי אָמַר הָרַבִּי בְּבַיִת הַמִּדְרָשׁ הַקָּטָן שֶׁבַּחָצֵר בְּשַׁבָּת אַחֲרֵי מִנְחָה. מַאֲמָר זֶה הֵחֵל הָרַבִּי בַּפָּסוּק "וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְּיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו". וְכַנִּרְאֶה שֶׁנֶּאֱמַר שׁוּב בְּתקס"ה.

וּרְאֵה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל זֶה תשמ"ג. תשמ"ז. וְשָׁם מֵעִיר אֲשֶׁר בַּדְּרוּשִׁים בְּתוֹרָה אוֹר וּבְתוֹרַת חַיִּים בְּפָרָשָׁתֵנוּ מְבָאֲרִים אֶת כָּל הַפְּסוּקִים עַל סֵדֶר הַפָּרָשָׁה מֵהַפָּסוּק "וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב גּוֹ'" עַד הַפָּסוּק "וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ גּוֹ'". וּבֵיאוּר כָּל פָּסוּק וּפָסוּק עַל הַסֵּדֶר בִּדְרוּשׁ אֶחָד הוּא דָּבָר בִּלְתִּי רָגִיל [בְּתוֹרָה אוֹר וּבְתוֹרַת חַיִּים וּ]בִּדְרוּשֵׁי חֲסִידוּת בִּכְלָל [מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּאוֹר הַתּוֹרָה שֶׁאֵין זֶה פֶּלֶא כָּל כַּךְ, כִּי כֵן רָגִיל בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּאוֹר הַתּוֹרָה], כִּי בְּדֶרֶךְ כְּלָל רוֹב הַדְּרוּשִׁים הֵם עַל פָּסוּק אֶחָד. וְאַף שֶׁבַּסִּידּוּר [עִם דַא"ח] יֵשׁ גַּם כֵּן דְּרוּשִׁים הַמְּבָאֲרִים כַּמָּה וְכַמָּה פְּסוּקִים עַל הַסֵּדֶר, מִכָּל מָקוֹם נִרְאֶה שֶׁדְּרוּשִׁים אֵלּוּ נֶאֶמְרוּ כַּמָּה פְּעָמִים, עַל כָּל פָּסוּק בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְאַחַר כַּךְ נִתְחַבְּרוּ יַחַד בְּדִיבּוּר אוֹ בִּכְתָב. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּדְרוּשׁ זֶה "וַיִּשְׁלַח גּוֹ'" נִרְאֶה שֶׁמִּלְּכַתְּחִילָּה הָיָה בֵּיאוּר עַל כָּל הַפְּסוּקִים הַנַּ"ל).

2) (לִקּוּטֵי תוֹרָה לְהָאֲרִיזַ"ל סוֹף פָּרָשַׁת וַיִּשְׁלַח).

3) (לְעֵיל כ, ב).

4) (פָּרָשָׁתֵנוּ לב, ד: "אֶל עֵשָׂו אָחִיו אַרְצָה שֵׂעִיר").

5) ("בְּפַשְׁטוּת הַכַּוָּונָה בִּלְשׁוֹן אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן "לְפָנָיו מַמָּשׁ" הִיא לִמְעַלְיוּתָא, הַיְינוּ, שֶׁיַּעֲקֹב שָׁלַח מַלְאָכִים לֹא לִבְחִינָה שֶׁהִיא בְּשָׁוֶה אֵלָיו בַּמַּדְרֵיגָה, אֶלָּא "לְפָנָיו", לִבְחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ. אֲבָל עַל פִּי הַיָּדוּעַ בְּפֵירוּשׁ רַשִׁ"י "וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים

בְּתִקּוּן, שֶׁהוּא בְּחֵינַת הָאוֹר פְּנִימִי, וְיָאִיר הַמַּקִּיף בַּפְּנִימִי וְיִתְיַיְחֲדוּ יָחַד.

וְלָכֵן צִוָּה אוֹתָם (פָּרָשָׁתֵנוּ לב, ה־ו): "**כֹּה תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו** כו', **עִם לָבָן גַּרְתִּי** [..] **וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר** כו'":

דְּהַיְינוּ, שֶׁהוֹדִיעוֹ שֶׁכְּבָר נִגְמַר וְנִשְׁלַם כָּל סֵדֶר הַתִּקּוּן דַּאֲצִילוּת בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵימוּת. כִּי כָּל הַבְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת שֶׁבְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת, בְּחִינוֹת "**שׁוֹר, וַחֲמוֹר, צֹאן, וְעֶבֶד, וְשִׁפְחָה** כו'" (שָׁם), כּוּלָּם נִתְבָּרְרוּ וְנִתְקְנוּ עַל יְדֵי שֵׁם **מַ"ה. וְזֶהוּ** "**וַיְהִי לִי** כו'".

וְכָל זֶה בָּא מִפְּנֵי שֶׁ"עִם **לָבָן** גַּרְתִּי" – פֵּירוּשׁ: בְּחִינַת "לוֹבֶן הָעֶלְיוֹן", שֶׁמִּשָּׁם הָיָה עִיקַּר כֹּחַ הַשֶּׁפַע לְיַעֲקֹב בַּעַל עוֹלָם הָאֲצִילוּת לְבָרֵר וּלְתַקֵּן הַכֹּל. וְכֵיוָן שֶׁכֵּן, שֶׁנִּגְמַר וְנִשְׁלַם מְלֶאכֶת הַתִּקּוּן בִּשְׁלֵימוּת, מֵעַתָּה רָאוּי וְיוֹכֵל לִהְיוֹת הַשְּׁרָאַת וְהַמְשָׁכַת הַמַּקִּיפִים דְּתֹהוּ. שֶׁאִם לֹא הָיָה נִגְמַר הַתִּקּוּן בִּשְׁלֵימוּת לֹא הָיָה יָכוֹל לִהְיוֹת הַמְשָׁכַת הַמַּקִּיפִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר[6]: "דְּלֵית בִּרְכָתָא שָׁרְיָא בְּאֲתַר רֵיקַנְיָא כו'", אֶלָּא בַּאֲתַר שְׁלִים כו'"[7]. אֲבָל עַכְשָׁיו שֶׁנִּגְמַר הַתִּקּוּן בְּתַכְלִית, הֲרֵי זֶה "אֲתַר שְׁלִים" שֶׁרָאוּי לִהְיוֹת בּוֹ הַמְשָׁכַת הַמַּקִּיפִים עֶלְיוֹנִים.

לָכֵן (שָׁם): "**וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֶיךָ**": דְּהַיְינוּ, שֶׁתַּשְׁפִּיעַ וְתָאִיר אֶת הַמַּקִּיף שֶׁלְּךָ אֵלַי בְּעוֹלָם הַתִּקּוּן, וְזֶהוּ מְציאַת הַחֵן, וְהַיְינוּ מִפְּנֵי כִּי "וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר צֹאן כו'", דְּ"אִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לְנְהוֹרָא" בְּעוֹלָם הַתִּקּוּן, וַהֲרֵי זֶה "אֲתַר שְׁלִים" מַמָּשׁ, אִם כֵּן רָאוּי אֲנִי "**לִמְצֹא חֵן** בְּעֵינֶיךָ", שֶׁהוּא הַשְּׁרָאַת הַבְּרָכָה דִּבְחִינַת הַמַּקִּיפִים כו'. :

וַיָּשׁוּבוּ הַמַּלְאָכִים

"**וַיָּשׁוּבוּ** הַמַּלְאָכִים אֶל יַעֲקֹב לֵאמֹר: בָּאנוּ אֶל אָחִיךָ אֶל עֵשָׂו, וְגַם הוֹלֵךְ לִקְרָאתְךָ וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ" (פָּרָשָׁתֵנוּ לב, ז):

פֵּירוּשׁ תְּשׁוּבַת הַמַּלְאָכִים הוּא כָּךְ: שֶׁעִם הֱיוֹת שֶׁמֵּחֲמָתְךָ רָאוּי וְנָכוֹן מְאֹד שֶׁיּוּמְשַׁךְ אֵלֶיךָ מִבְּחִינַת הַמַּקִּיף דְּתֹהוּ, מֵאַחַר שֶׁנִּמְצָא בְּךָ הַשְּׁלֵימוּת שֶׁל הַתִּקּוּן, אֲבָל מַה לַּעֲשׂוֹת שֶׁהַמְּנִיעָה הִיא מִצַּד "עֵשָׂו אָחִיךָ" – שֶׁהוּא עֲדַיִין לְמַטָּה בִּבְחִינַת שְׁבִירָה וְלֹא נִתְבָּרֵר עֲדַיִין בִּלְל, וְאִם כֵּן, אֵיךְ יַשְׁפִּיעַ לְךָ מִשָּׁרְשׁוֹ הַמַּקִּיף דְּתֹהוּ הַנַּ"ל – מֵאַחַר שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ עֲדַיִין לְמַטָּה?

וְהָרְאָיָה עַל זֶה שֶׁהוּא בִּשְׁבִירָה, הוּא כִּי "**וְגַם הוֹלֵךְ לִקְרָאתְךָ וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ**":

פֵּירוּשׁ: "**ד' מֵאוֹת אִישׁ**" הֵם דִּינִים קָשִׁים שֶׁל הַחִיצוֹנִים הַנִּמְשָׁכִים מִן "ת' בָּתֵּי דִינִין קָשִׁין דְּמִשְׁתַּכְּחִין", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּאִדְּרָא רַבָּה[8]. וְכַנּוֹדָע, שֶׁשֹּׁרֶשׁ שָׁרְשָׁם שֶׁל "ד' מֵאוֹת אִישׁ" הַנַּ"ל נִתְהַוָּה מִן "ד' מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף"[9] (חַיֵּי שָׂרָה כג, טו) שֶׁנָּתַן אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם לְעֶפְרוֹן. שֶׁהַ"ד' מֵאוֹת שֶׁקֶל" הַנַּ"ל הֵם "ת' עָלְמִין דְּכִסּוּפִין דְּיָרְתִי צַדִּיקַיָּיא לְעָלְמָא דְּאָתֵי"[10].

דְּהַיְינוּ, שֶׁהֵם בְּחִינַת אוֹרוֹת שֶׁפַּע עֹנֶג־הָעֶלְיוֹן הַנִּמְשָׁכִים מִבְּחִינַת עַתִּיקָא־קַדִּישָׁא, שֶׁהוּא בְּחִינַת מְמוּצָע בֵּין עַצְמִיּוּת הָאֵין־סוֹף לְעוֹלָם הָאֲצִילוּת, כַּנּוֹדָע שֶׁהַכֶּתֶר הוּא מְמוּצָע[11] בֵּין הַמַּאֲצִיל לַנֶּאֱצָלִים; וּמִשָּׁם נִמְשְׁכוּ הַשְּׁפָעוֹת עֹנֶג־הָעֶלְיוֹן לַצַּדִּיקִים לָעָתִיד־לָבֹא, וְזֶהוּ עִנְיַן "ת' עָלְמִין דְּ**כִסּוּפִין**", וְהֵם "ד' מֵאוֹת שֶׁקֶל **כֶּסֶף**" הַנַּ"ל.

וְנִקְרָא (חַיֵּי שָׂרָה כג, טז) "**עוֹבֵר לַסֹּחֵר**": כִּי **כֶּתֶר** נִקְרָא "סוֹחֵר" – לְשׁוֹן (שַׁבָּת יג.) "סְחוֹר סְחוֹר", שֶׁהוּא בְּחִינַת הַמַּקִּיף לְכָל הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. וְ"ת' עָלְמִין דְּכִסּוּפִין" הַנַּ"ל הֵם "**עוֹבֵר** לַסֹּחֵר", שֶׁהֵם בָּאִים וְנִמְשָׁכִים מֵעַצְמוּת אוֹר אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵהַכֶּתֶר, וְעוֹבְרִין וְנִמְשָׁכִין בְּהַכֶּתֶר, וּמִשָּׁם "נָהֲרִין לְצַדִּיקַיָּא לָעָתִיד־לָבֹא".

וְעִנְיַן הַנְּתִינָה לְעֶפְרוֹן הָיָה בְּדֶרֶךְ עִנְיַן יְרִידַת

– מַלְאָכִים מַמָּשׁ", שֹׁרֶשׁ אֶת הַ"מַמָּשׁ" שֶׁל הַמַּלְאָכִים שָׁלַח יַעֲקֹב לְעֵשָׂו, אֲבָל הָרוּחָנִיּוּת שֶׁל הַמַּלְאָכִים נִשְׁאֲרָה אֵצֶל יַעֲקֹב (סֵפֶר הַשִּׂיחוֹת תש"ג עַמּוּד 155־בְּשֵׁם הָרַב הַמַּגִּיד), הַיְינוּ, שֶׁהַכַּוָּנָה בְּ"מַמָּשׁ" הִיא לִגְרִיעוּתָא, מוּבָן, שֶׁגַּם "לְפָנָיו מַמָּשׁ" הוּא לִגְרִיעוּתָא. וְהַיְינוּ, שֶׁזֶּה שֶׁעֵשָׂו (תֹּהוּ) הוּא "לְפָנָיו", לְמַעְלָה מִיַּעֲקֹב, הוּא רַק בְּ"מַמָּשׁ", בְּחִיצוֹנִיּוֹת, אֲבָל בִּפְנִימִיּוּת – יַעֲקֹב הוּא לְמַעְלָה יוֹתֵר. וְעַל יְדֵי זֶה שֶׁיַּעֲקֹב, בַּעַל עוֹלָם הַתִּיקּוּן, מְבָרֵר אֶת הַנִּיצוֹצוֹת דְּתֹהוּ שֶׁנָּפְלוּ בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים, הֲרֵי הוּא מַמְשִׁיךְ לֹא רַק מִבְּחִינַת הַתֹּהוּ שֶׁקֹּדְמָה לְתִיקּוּן, אֶלָּא גַּם מֵהַבְּחִינָה שֶׁבָּהּ עוֹלָם הַתִּיקּוּן הוּא לְמַעְלָה יוֹתֵר (דְּלִהְיוֹת שֶׁבִּנְיָן וּשְׁתִירַת הַתֹּהוּ לֹא הָיָה בְּמִקְרֶה חַס וְשָׁלוֹם, לְזֹאת, עַל יְדֵי הַבֵּירוּרִים נִשְׁלַם הַכַּוָּנָה דִּבְחִינַת אוֹר אֵין סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִתֹּהוּ וְתִיקּוּן, וּלְשָׁם הוּא הַעֲלָיָה (דִּבּוּר הַמַּתְחִיל תִּקְעוּ תרס"ז קָרוֹב לְסוֹפוֹ)). וְעַל יְדֵי זֶה פָּעַל שֶׁ"וַיָּרָץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ גו' וַיִּשָּׁקֵהוּ", שֶׁגַּם עַכְשָׁיו, כְּפִי שֶׁעֵשָׂו הוּא קוֹדֶם הַבֵּירוּר, בְּמַצָּב שֶׁ"הֲלָכָה הִיא בְּיִדּוּעַ שֶׁעֵשָׂו שׂוֹנֵא לְיַעֲקֹב" (סִפְרֵי בְּהַעֲלוֹתְךָ ט, יו"ד – הוּבָא בְּפֵירוּשׁ רַשִׁ"י כָּאן), נִתְבַּטֵּל עֵשָׂו לְיַעֲקֹב וּנְשָׁקוֹ בְּכָל לִבּוֹ". – דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב" תשכ"ה – תּוֹרַת מְנַחֵם סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תשכ"ה עַמּוּד 327).

6) (זֹהַר חֵלֶק ב קנה, א. קנז, ב. חֵלֶק ג לד, א).

7) (שֶׁאֵין הַבְּרָכָה שׁוֹרָה בַּאֲתַר רֵיק, אֶלָּא בַּאֲתַר שָׁלֵם).

8) (זֹהַר חֵלֶק ג נָשֹׂא קכא, א: "מַהַאי מִצְחָא דִּלְתַתָּא נַהֲרִין אַרְבַּע מְאָה בָּתֵּי דִינִין").

9) (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג קכח, ב וְאֵילֶךְ. רפח, א).

10) (אַרְבַּע מַאוֹת עוֹלָמוֹת שֶׁל כִּיסּוּפִים (תַּעֲנוּגִים) שֶׁיּוֹרְשִׁים הַצַּדִּיקִים בָּעוֹלָם הַבָּא. רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א קכג, ב).

11) (עֵץ חַיִּים שַׁעַר מא פֶּרֶק ג. נִסְמָן לְעֵיל כב, ד).

הַבֵּירוּרִים, כְּדֵי לְהוֹצִיאָם אַחַר כָּךְ מִמֶּנּוּ בְּתוֹסֶפֶת בְּרָכָה כו'. אַךְ בֵּינִי לְבֵינִי הֵן שֶׁיְּרִדוּ כָּל כַּךְ לְמַטָּה מַטָּה וְנַעֲשׂוּ בְּחִינַת "**ד' מֵאוֹת** אִישׁ" לְעֵשָׂו. וְהוּא בְּחִינַת **שַׁ"ק**, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה נו, ג): "אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת, **וְשַׂק** אָשִׂים כְּסוּתָם". וְכֵן אָמְרוּ רַז"ל (סַנְהֶדְרִין קא.): "הַתּוֹרָה חוֹגֶרֶת **שַׂק** כו'", דְּהַיְינוּ שֶׁנִּתְהַוָּה בְּחִינַת "לְבוּשׁ שַׂק" שֶׁהַחִיצוֹנִים יוֹנְקִים מִמֶּנּוּ.

וּלְעָתִיד־לָבֹא בִּגְמַר כָּל הַבֵּירוּרִין כְּשֶׁיְּבוּלַע הַמָּוֶת לָנֶצַח[12] (זְכַרְיָה יגו, בו): "וְאֶת רוּחַ הַטּוּמְאָה אַעֲבִיר כו'", אָז יַחֲזִיר עֶפְרוֹן הַד' מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף לְשָׁרְשָׁם אֶל הַקְּדוּשָׁה בִּשְׁלֵימוּת.

וּמֵעַתָּה יָדַע יַעֲקֹב שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּשְׁפִּיעַ לוֹ עֵשָׂו מִשָּׁרְשׁוֹ אֶת הַמַּקִּיף דְּתוֹהוּ אֲשֶׁר הוּא מְבַקֵּשׁ, מֵאַחַר שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ לְמַטָּה, וְאֵין עֵצָה אֶלָּא רַק שֶׁיִּמְשִׁיךְ יַעֲקֹב בְּעַצְמוֹ אֶת הַמַּקִּיף הַנַּ"ל. וְלָזֹאת, כְּשֶׁיָּדַע שֶׁבְּעַצְמוֹ צָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ הַמַּקִּיף הַנַּ"ל לָכֵן הוּצְרַךְ לְהַעֲלוֹת מַ"ן כְּנֶגְדּוֹ כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ עַל יְדֵי זֶה אֶת הַמַּקִּיף, כִּי "רוּחַ אַיְיתֵי רוּחַ כו'"[13].

וְזֶהוּ עִנְיַן הַמִּנְחָה שֶׁשָּׁלַח יַעֲקֹב לְעֵשָׂו[14], הוּא בְּחִינַת הַעֲלָאַת מַ"נ לְהַמְשִׁיךְ מַ"ד דְּמַקִּיף דְּתוֹהוּ הַנַּ"ל. וּלְכָךְ שָׁלַח גְּמַלִּים, אַף שֶׁהֵם בְּהֵמוֹת טְמֵאוֹת, כִּי לְגַבֵּי אוֹר מַקִּיף הַנַּ"ל – "כַּחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה כו'" (תְּהִלִּים קלט, יב), וּבְמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן בְּעֵזֶר ה' בְּעִנְיַן "וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְּיָדוֹ מִנְחָה כו'"[15].

12) (יְשַׁעְיָה כה, ח: "בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח").

13) (זֹהַר חֵלֶק ב קסב, ב).

14) (פְּרָשָׁתֵנוּ לב, יד־טז: "וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְּיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו . . גְּמַלִּים מֵינִיקוֹת").

15) (לְקַמָּן כד, סוֹף עַמּוּד ד).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(לב) **ונמצא** מובן עכ"פ מכל הנ"ל בדצח"מ הגשמיים והרוחניי' שבנפש האדם התחתון והאדם העליון שהצו"ח המה קרובים וסמוכים זע"ז ומתיחסים כא' עד שהם באים כא' בהתחברו' אמיתית בערך וקירוב זע"ז והן הצומח נבדל כ"כ מן החי מאחר שיכול ליכלול בו ממש ואח"כ יוצא לחוץ וגם ביציאתו לחוץ גם אז עדיין דבוק וקשור בחי כנ"ל במדות שצומחים מן השכל שלפ"ע שכלו ממש יצמחו וגם מאחר שכלולים ומתאחדים בשכל בבחי' עבור ודאי שיש לזה חבור וקשר אחד בעצם. והראייה ממה שגם אחר שהן נולדים ויוצאים לחוץ במציאות בפ"ע עדיין אחוזים וקשורים וצריכים לקבל שפע קיומם מן השכל שהוא בחי' החי להיות מזה עיקר חיותם וקיומם וגידולם תמיד כו'. וא"כ הרי מובן מכ"ז שאין הצומח והחי נבדלים גם מצד עצם מהותם אלא מתדבקים יחד זע"ז מצד שקרובים זע"ז ביחוס וערך אחד (ולזה לפי שכלו דוקא יהולל איש שהן ג' מדרגות דעי"מ הנ"ל) ונבראים ממה שיש ממוצע בין הצומח והחי שהן אדני השדה שהן בחי' חי וצומחים מן הארץ כמ"ש בע"ח. אך גם בין הדומם והצומח יש ממוצע והן האלמוגים אלא שנק' צומח שבדומם ואדני השדה נק' צומח שבחי שהוא חי שבצומח כמו הקוף שנק' ממוצע בין החי ומדבר שנק' מדבר שבחי שהוא חי שבמדבר כו' וד"ל):

(לג) **והנה** עם כל הנ"ל יובן בתוס' ביאור יותר בטעם הענין הנ"ל מה שהבהמות וחיות יצאו במע"ב גופם עם נפשם כאחד ממא' אחד דתוצא הארץ נפש חיה כנ"ל. דהנה שרש גוף ונפש דבחי' החי הגוף הוא בחי' צומח ונפשם הוא בחי' החי והצומח מתיחס בערך אחד וסמוך אל החי עד אשר מטעם זה בחי' הצומח נכלל בחי כנ"ל במדות שכלולים בשכל וצומחים משם כו' ונק' צומח שבחי שמתאחד עמו ממש ע"כ יוצאים וצומחים מן הארץ כאחד ממש להיות סמוכים ומתאחדים כאחד בשרשם ברוחני' דצו"ח עד רום המעלו' (וכמו גם במלאכי' שנק' אריה ושור שיצאו גופם ונפשם כאחד מארץ עלאה כנ"ל) עד גם באצי' כצו"ח דאצי' שהן מדות מבינה דאצי' שצומחים ומתגדלים כאחד כנ"ל. אבל בחי' הדומם הוא בריחוק הערך מאד ממהות החי יותר מן הצומח (שהרי צומח נכלל בחי במה שהחי יצמח כעשב השדה אבל הדומם אינו נכלל כ"כ כמו הצומח ואע"פ שיש בחי' דומם גם בחי כעצמות וצפרנים הרי גם הם

מתגדלים וצומחים כו'. וע"כ אין החי יכול להתלבש בדומם להיות לו צורה לחומר ממש שהרי לא יצא השור במע"ב גוף דומם כעפר ואבן עם נפש רק בחי' צומח דוקא כנ"ל) לפי שהחי ערכו רחוק מן הדומם (וגם חלק הדומם שבו הוא בחי' צומח והוא צומח שבחי דוקא כנ"ל) וכמו שא"א שיתלבש השכל בחי' החי הרוחני באותיות הדבור שנק' דומם ברוחניות להיות בבחי' חיות ואור ממש כערך יחוס החי דשכל עם הצומח שהן המדות שהשכל עם המדות הם בקירוב ויחוס אחד ממש כנ"ל. אבל עצם מהות האותיות דדבור אין להם ערך ויחוס כלל אל השכל שנק' חי ברוחניות הנפש כי הרי הן מהות דומם בפ"ע לגמרי בלתי יש להם חבור ויחוס בעצם אל השכל כלל (ומה שהשכל יוצא ע"י אותיות וצירופים זה בא בדרך התלבשות לבד שלא בערך וסוג אחד כלל וכהתלבשות נפש האדם בעפר הדומם שנאמר ויפח באפיו נ"ח ויהי האדם לנפש חיה ות"א לרוח ממללא נפש המדברת כו' כמשי"ת) ולא כמו המדות שבלב שמתפעלים מן השכל שבמוח כנ"ל שמתיחסים אל השכל בערך וסוג אחד ממש. וע"כ גדילים כאחד ממש כנ"ל בענין לפי שכלו כו' עד שהתפעלות המדה שבלב יחוייב להיות ע"פ השכל. לפי אופן זה השכל דוקא כך יוליד התפעלות המדה אם בקטנות או בגדלות שמשכל קטן הערך יוליד התפעלות אהבה בקטנות הערך ומשכל גדול יותר יוליד ויחייב התפעלות אהבה בגדלות יותר. וכן משכל מטה כלפי חסד לא יולד מדת הדין ומשכל מטה כלפי דין לא יחוייב מדת החסד כו' עד שלפ"ע אופני השגת השכל בחסד ודין וממוצע כו' כך ממש יהיה אופני התפעלות ותולדות המדות חג"ת שבלב שנסתעפו מן השכל כידוע עד שנמצא יש יחוס וערך אחד ביניהם ממש מאחר שיחייב ויכריח השכל להיות התהוות מציאו' אוי"ר כזאת דוקא לפי אופן אותו השכל דוקא והוא להיותם קרובים וסמוכים זע"ז בגדר וסוג אחד כנ"ל בשרש בחי' הצומח והחי כו' משא"כ בחי' אותיות הדבור יש להם מציאות ומהות בפ"ע מה' מוצאות הפה גם בלא שכל (ומדות שבלב) כלל. והן בלתי מתיחסים אל השכל עד שיחוייב לומר שמזה השכל יולד התהוות אותיות הללו וזה השכל יוליד אותיות אחרים כי אותו השכל המוליד אהבה או מטה כלפי חסד מתלבש באותיות המצטרפים מה' מוצאות כמו אותו השכל שמוליד יראה או מדת הדין הכל באותיות דה' מוצאות וכמו אותיות דאחה"ע מהגרון מתלבשים בהם כמה מיני שכלים הגם שהן הפכיים מחו"ג אותיות אחת להם (וכן ממדות שבלב חג"ת מתלבשים באותיות הללו והאותיות א' הן). ואע"פ שגם האותיות מתהווים לפי אופן השכל דוקא שזהו לפי אופן אותיות המחשבה אם של אהבה או יראה כו' חו"ג כידוע. זהו רק באופן הצירופים לבד ולא שעיקר מציאותם מתהווה מן השכל (או המדות) כי האותיות הן מהות בפ"ע בחי' הבל קול בעלמא שיוצא מה' מוצאות כו'. (ואף על פי שיש ב' מדריגות דחג"ת גם באותיות כמו אותיות שעטנז גץ בדק חיה כו' מ"מ הרי מצטרפים יחד להיות כלים לכמה מיני שכליים ומדות הפכיים לסבול כולן בשוה כו'). (רק מה שנק' רוח ממללא נפש המדברת שזהו באותיות הרוחניים שבנפש עצמה הוא בחי' כלי לבחי' המדבר ממש שלמעלה גם מבחי' החי וכמשי"ת בסמוך) וה"ז כמשל הכלי שמקבלת בתוכה כמה מיני משקים הפכיים כמו יין ושמן וחלב וכל שאין הכלי מתייחסת בערך אחד עם המשקה שבתוכה רק שהכלי היא בית קבול להכיל מה שבתוכה יהיה מה שיהיה אם משקה או אוכל וכסף וכה"ג והכלי אחת היא כו'. וכך הן האותיות הגם שהם מקבלים בתוכם אור השכל והמדות אבל אינם מתייחסים כלל בעצם לאור השכל (ומדות) שלא מן השכל נולד עיקר מציאותם רק שמתלבש בהם השכל לבד (אע"פ שמבואר במ"א שכל שכל הנולד ממקורו מתהווה עמו אותיות כפי אופן אותו השכל במחשבה שיחשב וממילא ידבר כך בדבור היינו רק לעשות אופן הצירופים שבדבור כנ"ל. ומשום דאבא יסד ברתא כנ"ל וכמשי"ת) אבל גופי האותיות הן בחי' דומם (ועכ"ז מתיחס הדבור דאותיות עצמן עם המדות שבלב משום שיוצאים מהבל הלב שהרי דברים שיוצאים מן הלב כו' שהתפעלות האהבה מתלבשת באותיות הדומם להיות פועל בלב זולתו שמזה נראה שיש ביניהן קירוב וערך. והיינו מצד קול הדבור ולא מצד האותיות עצמן שאין בהם מצד עצמן צמיחה והתפשטו' כלל. ומה שירבה הדבור ע"י ההתלהבות שבלב או בהתגברות השכל זהו רק ענין רבוי הכלים או מעוט הכלים כמו שעד"מ לשטף מים רבים צריכים כלים רבים יותר לקבלם אבל אינם מתיחסים כלל עם עיקר השכל והמדות כו' וד"ל):

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

וּבִיאוּר הָעִנְיָן:

הִנֵּה כְּתִיב[65]: "וְנָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן". וְיָדוּעַ דְּ"עֵדֶן" הוּא חָכְמָה דַּאֲצִילוּת, שֶׁנִּקְרֵאת "עֵדֶן" מִפְּנֵי שֶׁבָּהּ מְלוּבָּשׁ הָעוֹנֶג עֶלְיוֹן שֶׁל הַמַּאֲצִיל בְּרוּךְ־הוּא. אֲמָנָם לֹא שֶׁהַחָכְמָה עַצְמָהּ הִיא הָעוֹנֶג, כִּי הָעוֹנֶג הוּא מָהוּת לְעַצְמוֹ וְנַעֲלֶה לְמַעְלָה מֵהַחָכְמָה, רַק שֶׁהוּא יוֹרֵד וּמִתְלַבֵּשׁ בְּחָכְמָה.

וּכְמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בְּאָדָם: כְּשֶׁנּוֹפֵל בְּמוֹחוֹ אֵיזוֹ הַשְׂכָּלָה חֲדָשָׁה יִתְעַנֵּג מְאֹד. וְלֹא שֶׁהַתַּעֲנוּג הוּא הַשֵּׂכֶל, דְּאִם כֵּן הָיָה רָאוּי לִהְיוֹת מִתְעַנֵּג כָּל זְמַן שֶׁיְּחַזּוֹר הַהַשְׂכָּלָה בְּמוֹחוֹ, גַּם שֶׁתִּתְיַיֵּשֵׁן אֶצְלוֹ, וְאָנוּ רוֹאִים שֶׁאֵינוֹ כֵּן, שֶׁכְּשֶׁמִּתְיַיֵּשֵׁן הַדָּבָר אֶצְלוֹ – לֹא יִתְעַנֵּג כְּלָל, כִּי אִם עִיקַּר הַתַּעֲנוּג הוּא בְּהִתְחַדְּשׁוּת.

אַךְ הָעִנְיָן, כִּי הָעוֹנֶג לְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל וְשׁוֹרֶה בְּמִקּוֹר הַשֵּׂכֶל, אַךְ רֵאשִׁית גִּילוּי הָעוֹנֶג הוּא בַּשֵּׂכֶל. וְהִנֵּה כְּשֶׁמְּחַדֵּשׁ הַשְׂכָּלָה מְחוּדֶּשֶׁת, לִהְיוֹת כִּי זֶה רֶגַע שֶׁנּוֹלְדָה מִכֹּחַ הַתַּעֲנוּג[66] וּמִקּוֹר הַשֵּׂכֶל, לָכֵן יִהְיֶה בָּהּ הָעוֹנֶג מְאֹד, מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁמִּתְיַיֵּשֵׁן.

וּכְמוֹ כֵן לְמַעְלָה[67]:

בְּחִינַת עוֹנֶג הָעֶלְיוֹן הוּא לְמַעְלָה מֵהַחָכְמָה, שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ מִמְּקוֹרוֹ – עַצְמוּת הַמַּאֲצִיל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[68] "כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים", וְהוּא מְקוֹר הַתַּעֲנוּגִים. אַךְ שֶׁהוּא מִבְּחִינַת מַלְכוּת דְּאֵין־סוֹף בִּלְבַד, בְּחִינָה תַּחְתּוֹנָה שֶׁבַּמַּאֲצִיל שֶׁנַּעֲשֵׂית עַתִּיק לַאֲצִילוּת, כִּי עַצְמוּת הַמַּאֲצִיל בָּרוּךְ־הוּא מְרוֹמָם וְנִשְׂגָּב גַּם מִבְּחִינַת מְקוֹר הַתַּעֲנוּגִים. רַק בְּחִינַת מַלְכוּת, וְהוּא בְּחִינַת "שְׁמוֹ", נַעֲשָׂה עַתִּיק לַאֲצִילוּת. וְלָכֵן הוּא בְּחִינַת אֵין־סוֹף וּמְקוֹר הַחַיִּים. וְהָאָרָה מְצוּמְצֶמֶת, שֶׁזֶּהוּ סוֹד "גְּבוּרָה דְּעַתִּיק יוֹמִין", מִתְלַבֶּשֶׁת בְּמוֹחָא סְתִימָאָה – מְקוֹר הַחָכְמָה, וּמִשָּׁם בְּחָכְמָה דַּאֲצִילוּת":

שֶׁבְּחָכְמָה הוּא גִּילוּי תַּעֲנוּג עֶלְיוֹן מִכָּל הַסְּפִירוֹת, כִּי "רֵאשִׁית חָכְמָה" כְּתִיב[69]. וּמֵחָכְמָה נִמְשָׁךְ גַּם כֵּן לִהְיוֹת הִתְלַבְּשׁוּת הַתַּעֲנוּג בַּבִּינָה עַל יְדֵי ל"ב שְׁבִילִין וּנְתִיבוֹת[70], וּמִבִּינָה נִמְשָׁךְ לְזוּ"נ עַל יְדֵי נ' שְׁעָרִים[71]. וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב "וְנָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן" שֶׁהִיא בְּחִינַת מַלְכוּת.

וְזֶהוּ עִנְיַן ל"ב "וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים"[72] שֶׁבְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית, שֶׁהֵם ל"ב צִמְצוּמִים שֶׁעַל יָדָן נִמְשָׁךְ הַתַּעֲנוּג עֶלְיוֹן בְּחָכְמָה וּמֵחָכְמָה לְמַטָּה כַּנַּ"ל. כִּי עִנְיַן הִתְלַבְּשׁוּת הָעוֹנֶג הַיְינוּ שֶׁיִּתְעַנֵּג מִמַּעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, עַל דֶּרֶךְ "וַיַּרְא אֱלֹקִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד"[73], וּבֶאֱמֶת שֶׁזֶּהוּ שִׁפְלוּת וִירִידָה גְּדוֹלָה אֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּי בַּמָּה נֶחְשָׁב אֶצְלוֹ כָּל הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת כּוּלָּן, שֶׁיִּתְפּוֹס מָקוֹם שֶׁיִּתְעַנֵּג מִמַּעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, הֲלֹא אַף הַחָכְמָה, רֵאשִׁית הָאֲצִילוּת – כַּעֲשִׂיָּה גַּשְׁמִיּוּת תֵּחָשֵׁב אֶצְלוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[74] "כּוּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ".

וַהֲרֵי זֶה כְּמוֹ הָאָדָם הַגָּדוֹל בְּחָכְמָה שֶׁמַּשְׁפִּיל שִׂכְלוֹ לְהִתְעַסֵּק בִּמְלָאכָה מַעֲשִׂיּוּת, כְּמוֹ לְצַיֵּיר צִיּוּר נָאֶה, וְשֶׁיִּתְעַנֵּג מִזֶּה, שֶׁזֶּהוּ הַשְׁפָּלָה גְּדוֹלָה אֶצְלוֹ לְהִתְעַנֵּג מִדְּבָרִים תַּחְתּוֹנִים כָּל כַּךְ שֶׁאֵינוֹ מֵעֵרֶךְ חָכְמָתוֹ, שֶׁיֵּאוֹת לוֹ לְהִתְעַנֵּג מִשִּׂכְלִיִּים נִפְלָאִים, אֶלָּא שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן צִמְצוּם שֶׁמִּצַּמְצֵם שִׂכְלוֹ וְתַעֲנוּג הָרָחָב לִהְיוֹת יוֹרֵד מִמַּעֲלָתוֹ הָרָמָה לְהִתְלַבֵּשׁ וּלְהִתְעַנֵּג בְּדְבָרִים תַּחְתּוֹנִים – כְּמוֹ כֵן וְיֶתֶר עַל כֵּן לְאֵין עֲרוֹךְ הוּא בְּחִינַת הַשְׁפָּלָה אֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ לְהִתְעַנֵּג מִכָּל סִדְרֵי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת דְּאַבִּי"עַ, שֶׁהֵם כְּטִיפָּה מֵאוֹקְיָינוּס, כַּנַּ"ל פֶּרֶק א', אֶלָּא שֶׁהַמְשָׁכַת הָעוֹנֶג הוּא עַל יְדֵי צִמְצוּמִים דְּל"ב "אֱלֹקִים" הַנַּ"ל, וּבְחִינַת "גְּבוּרָה דְּעַתִּיק יוֹמִין" הַנַּ"ל :

אַךְ הַצִּמְצוּמִים אֵינָן אֶלָּא בַּחוֹל, אֲבָל בְּשַׁבָּת כְּתִיב[75] "**וַיְכַל אֱלֹקִים** כו' כִּי בוֹ שָׁבַת כו'". פֵּירוּשׁ: "וַיְכַל" – לְשׁוֹן כִּלָּיוֹן וְהֶפְסֵק, שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ הַצִּמְצוּמִים דְּל"ב אֱלֹקִים שֶׁהָיוּ גּוֹרְמִים צִמְצוּם הַמְשָׁכַת הַתַּעֲנוּג, וְאָז מִמֵּילָא הוּא בְּחִינַת הַעֲלִיָּה לְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְזֶהוּ הַשְּׁבִיתָה.

אַךְ אִם כֵּן לֹא הָיָה קִיּוּם לְהָעוֹלָם. כִּי הֲרֵי עוֹנֶג הָעֶלְיוֹן

---

65) בְּרֵאשִׁית ב, י.

66) כִּי זֶה רֶגַע שֶׁנּוֹלְדָה מִכֹּחַ הַתַּעֲנוּג: רְאֵה אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ סִימָן כט (קמט, ב).

67) לְכִלְלוּת הַמְּבוֹאָר לְהַלָּן רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה וַיִּקְרָא הוֹסָפוֹת נא, ד וְאֵילָךְ. לְעֵיל מִצְוַת מִשָּׁא הָאָרוֹן בְּכְתָף פד, ג. וּרְאֵה גַּם לְעֵיל מִצְוַת הָאֱמָנַת אֱלֹקוּת פֶּרֶק ו.

68) תְּהִלִּים לו, י.

69) תְּהִלִּים קיא, י.

70) סֵפֶר יְצִירָה פֶּרֶק א מִשְׁנָה א.

71) חֲמִשִּׁים שַׁעֲרֵי בִינָה. רְאֵה רֹאשׁ הַשָּׁנָה כא, ב. תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן לט. חֲמִשִּׁים הַשְּׁעָרִים נִמְנוּ בַּפַּרְדֵּס שַׁעַר יג פֶּרֶק א.

72) רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג פא, ד. זֹהַר חָדָשׁ קיב, ג וְאֵילָךְ. לְעֵיל ו, א. לג, א. נִמְנוּ בַּפַּרְדֵּס שַׁעַר יב פֶּרֶק ב.

73) בְּרֵאשִׁית א, לא.

74) תְּהִלִּים קד, כד.

75) בְּרֵאשִׁית ב, ב־ג.

הוּא מְקוֹר הַחַיִּים שֶׁל כָּל הָעוֹלָמוֹת כַּנַּ"ל, וְכֵיוָן שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ הַצִּמְצוּמִים שֶׁעַל יָדָן הָיָה נִמְשָׁךְ הָעוֹנֶג, אִם כֵּן לֹא הָיָה נִמְשָׁךְ הָעוֹנֶג!

אֵי לָזֹאת הוּא מִצְוַת עוֹנֶג שַׁבָּת, שֶׁעַל יְדֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל מִתְעַנְּגִים לְמַטָּה בְּשַׁבָּת, הֵם גּוֹרְמִים הַמְשָׁכַת תַּעֲנוּג הָעֶלְיוֹן כְּמוֹ שֶׁהוּא מִבְּלִי צִמְצוּמִים כָּל כַּךְ, וְזֶהוּ מִצְוַת הָאֲכִילָה דְּג' סְעוּדּוֹת בְּשַׁבָּת[76].

כִּי הִנֵּה בַּאֲכִילָה גַּשְׁמִיּוּת יֵשׁ ב' עִנְיָנִים:

א'. "חֵיךְ אוֹכֶל יִטְעַם"[77], שֶׁכְּשֶׁלּוֹעֵס הוּא טוֹעֵם הַטַּעַם הַטּוֹב שֶׁבַּמַּאֲכָל בְּחִכּוֹ וּמִתְעַנֵּג מִזֶּה.

ב'. שְׂבִיעַת הַכֶּרֶס, שֶׁכְּשֶׁהַמַּאֲכָל הַלָּעוּס נִכְנָס לִכְרֵיסוֹ – מַשְׂבִּיעוֹ וְיִתְהַוֶּה לְדָם כַּיָּדוּעַ.

וְהֵם ב' מִינֵּי חַיּוּת בֶּאֱמֶת שֶׁיֵּשׁ בְּמַאֲכָל: א' – הַטַּעַם שֶׁבּוֹ. ב' – גּוּפוֹ וּמַמָּשׁוֹ.

וְהִנֵּה הַטַּעַם נִכְלָל בַּחֵיךְ, כַּנִּרְאֶה בַּעֲלִיל שֶׁאִם יַחְזוֹר לִלְעוֹס הַמַּאֲכָל שֶׁכְּבָר לָעֲסוֹ פַּעַם אַחַת – שׁוּב לֹא יִתְעַנֵּג מִמֶּנּוּ, כִּי כְּבָר הוֹצִיא הַחֵיךְ כָּל הָעוֹנֶג שֶׁהָיָה בּוֹ; וְגוּף וְגֶשֶׁם הַמַּאֲכָל שֶׁנִּכְנַס לַכֶּרֶס וּמַשְׂבִּיעַ וּמְיַיֵּשֵׁב דַּעְתּוֹ וּמַרְבֶּה דָּם.

וְהֵם בֶּאֱמֶת שְׁנֵי מִינֵּי חַיּוּת שֶׁיֵּשׁ בְּמַאֲכָל מִצַּד שָׁרְשׁוֹ מִשֵּׁם בַּ"ן דְּתֹהוּ שֶׁנָּפַל בַּשְּׁבִירָה. שֶׁהֲרֵי שֵׁם בַּ"ן הַנַּ"ל כָּלוּל מִטנת"א[78] וְכוּלָּם נִשְׁבְּרוּ, וּמִצַּד עַצְמִיּוּת בַּ"ן נִתְהַוֶּה גּוּף חַיּוּת הַמַּאֲכָל, אֲבָל מִבְּחִינַת טְעָמִים שֶׁבּוֹ נִתְהַוֶּה הַטְּעָמִים וְהָעוֹנֶג שֶׁבַּמַּאֲכָלִים, וְכַדּוֹמֶה לָזֶה בְּכָל הַדְּבָרִים.

וְהִנֵּה בַּחוֹל כָּל זֶה מְעוֹרָב טוֹב וָרָע, וּצְרִיכִים לְהִתְבָּרֵר – הֵן הַתַּעֲנוּג הֵן גּוּף חַיּוּת הַמַּאֲכָל.

(כִּי הַתַּעֲנוּג יָכוֹל לְגַשֵּׁם. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[79]: "וַיִּשְׁמַן כּוּ' וַיִּבְעָט". וְכַיָּדוּעַ בְּעִנְיַן "חָמְרָא דִּפְרֻגַיְתָא וּמַיָּא דִּדְיוֹמְסֶס כּוּ'"[80]. וְכֵן מִצַּד גּוּף הַמַּאֲכָל כְּתִיב[81] "פֶּן תֹּאכַל וְשָׂבָעְתָּ כּוּ', וְרָם לְבָבֶךָ כּוּ'", וְלָכֵן צְרִיכִים לְבָרֵר זֶה, כַּנַּ"ל בְּעִנְיַן "בֶּטֶן רְשָׁעִים תֶּחְסָר")

אֲבָל בְּשַׁבָּת אֵינָם צְרִיכִים לְבֵירוּר, כִּי כְּבָר מִבְּעֶרֶב שַׁבָּת נִפְרָד הָרַע וְהָלַךְ לוֹ, וְנִשְׁאַר רַק הַטּוֹב שֶׁבְּנוֹגַהּ בְּכָל הַמַּאֲכָלִים, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר מִצְוָה קי"ד פֶּרֶק ב'[82], אֶלָּא שֶׁכְּשֶׁאוֹכְלָם וּמִתְעַנֵּג בָּהֶם אֲזַי גּוֹרֵם גַּם כֵּן לְמַעְלָה הַמְשָׁכַת הַתַּעֲנוּג עֶלְיוֹן בְּחָכְמָה; כְּמוֹ שֶׁבּוֹ מִתְגַּלֶּה הַתַּעֲנוּג בַּחֵיךְ, שֶׁהוּא בְּחִינַת חָכְמָה – חֵ"ךְ־מַ"ה – כְּמוֹ כֵן יְעוֹרֵר לְמַעְלָה גִּלּוּי אוֹר עַתִּיקָא בְּחָכְמָה; מַה שֶּׁבַּחוֹל הָיָה נִמְשָׁךְ עַל יְדֵי צִמְצוּמִים דְּ"אֱלֹקִים", יוּמְשַׁךְ בְּשַׁבָּת שֶׁלֹּא עַל יְדֵי צִמְצוּמִים. וַאֲזַי מֵחָכְמָה נִמְשָׁךְ אַחַר־כָּךְ לְמַטָּה בְּכָל הַי' סְפִירוֹת וְכַנַּ"ל.

וְעַל יְדֵי הַשְּׂבִיעָה, שֶׁהִיא בְּחִינָה הַשֵּׁנִית שֶׁבַּמַּאֲכָל, נִמְשָׁךְ בְּשַׁבָּת גַּם כֵּן מִלְמַעְלָה לְמַטָּה הַשְׁפָּעוֹת הַחַיּוּת לְהַשְׂבִּיעַ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "צַדִּיק אוֹכֵל לְשׂוֹבַע נַפְשׁוֹ"[83]. כִּי מְבוֹאָר בַּעֵץ חַיִּים[84], שֶׁיֵּשׁ ב' מִינֵּי מָזוֹן הַנִּמְשָׁכִים מִלְמַעְלָה בַּאֲצִילוּת: א'. לְאַבָּא וְאִימָא, ב'. לְזוּ"נ.

וְהַיְינוּ מַה שֶּׁכָּתוּב[85] "**אִכְלוּ רֵיעִים שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ דּוֹדִים**", וּפֵירֵשׁ בַּזֹּהַר[86]: "אִכְלוּ **רֵעִים – לְעֵילָא**". וְרוֹצֶה לוֹמַר – מָזוֹן דְּאַבָּא וְאִימָא, שֶׁהֵם הַנִּקְרָאִים "רֵיעִים" כִּי הֵם "לֹא מִתְפָּרְשִׁין לְעָלְמִין"[87]. "וּשְׁתוּ וְשִׁכְרוּ **דּוֹדִים – לְתַתָּא**" וְרוֹצֶה לוֹמַר – מָזוֹן דְּזוּ"נ, שֶׁנִּקְרָאִים "דּוֹדִים" עַל שֵׁם שֶׁיִּחוּדָם הוּא לִפְרָקִים[88].

וּבֵיאוּר הָעִנְיָן הוּא:

מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְמַעְלָה שֶׁיֵּשׁ ב' דְּבָרִים בְּכָל הַשְׁפָּעַת הַחַיּוּת: א'. גּוּף הַשֶּׁפַע; ב'. הַתַּעֲנוּג שֶׁבּוֹ. וְהִנֵּה בְּחִינַת הַתַּעֲנוּג הָעֶלְיוֹן הוּא הַמָּזוֹן דְּאַבָּא וְאִימָא כַּנַּ"ל, שֶׁגִּילּוּי הָעוֹנֶג הוּא בְּחָכְמָה, וּמִמֶּנָּה נִמְשָׁךְ לְבִינָה, וְאַחַר־כָּךְ לְכָל הַסְּפִירוֹת. וְגוּף הַשֶּׁפַע הוּא הַמָּזוֹן דְּזוּ"נ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר "לְשׂוֹבַע נַפְשׁוֹ כּוּ'", וּבְשַׁבָּת נִמְשָׁךְ כָּל זֶה מִלְמַעְלָה לְמַטָּה, מֵאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא – בַּאֲצִילוּת, עַל יְדֵי אֲכִילַת הַיִּשְׂרָאֵל לְעוֹנֶג וּ"לְשׂוֹבַע נַפְשׁוֹ כּוּ'", וְלֹא מִבְּחִינַת הַבֵּירוּרִים כְּבַחוֹל.

וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר[89], שֶׁזֶּהוּ פֵּירוּשׁ "**כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם, כִּי עַל כָּל מוֹצָא פִי ה' יִחְיֶה הָאָדָם**"[90]. רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁלֹּא מִבְּחִינַת הַבֵּירוּרִים לְבַד יַגִּיעַ חַיּוּת לְהָאָדָם הָעֶלְיוֹן – זָ"א דַּאֲצִילוּת, כְּעִנְיַן הָאֲכִילָה בַּחוֹל, אֶלָּא שֶׁגַּם "עַל מוֹצָא פִי ה' יִחְיֶה". רוֹצֶה לוֹמַר, עַל יְדֵי הַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף מִלְמַעְלָה לְמַטָּה, כַּנַּ"ל

---

76) רְאֵה שֻׁלְחָן עָרוּךְ אוֹרַח חַיִּים סִימָן רמב.

77) אִיּוֹב יב, יא.

78) עֵץ חַיִּים שַׁעַר טנת"א (שַׁעַר ה) פֶּרֶק א.

79) הַאֲזִינוּ לב, טו.

80) שַׁבָּת קמז, ב. וְשָׁם (וּבְרַשִׁ"י): "חָמְרָא דִּפְרוּגַיְתָא (שֵׁם מְדִינָה שֶׁיֵּינָהּ מְשׁוּבָּח), וּמַיָּא דִּדְיוֹמְסֶס (שֵׁם נָהָר שֶׁמֵּימָיו מְלוּחִים) – קִפְּחוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים". (שֶׁהָיוּ בַּעֲלֵי הֲנָאָה וַעֲסוּקִים בְּכָךְ, וְלֹא הָיוּ עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, וְיָצְאוּ לְתַרְבּוּת רָעָה".

81) עֵקֶב ח, יב־יד.

82) אִיסּוּר לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ – לְעֵיל צ, א וְאֵילָךְ.

83) מִשְׁלֵי יג, כה.

84) רְאֵה שַׁעַר הַכַּוָּונוֹת דְּרוּשֵׁי יוֹם הַכִּפּוּרִים דְּרוּשׁ ב בִּתְחִילָּתוֹ. עֵץ חַיִּים שַׁעַר הַכְּלָלִים בְּסוֹפוֹ ("מִכְּתַב יַד מוֹרִי זלה"ה בְּעַצְמוֹ).

85) שִׁיר הַשִּׁירִים ה, א.

86) חֵלֶק ג ד, א.

87) אֵינָם נִפְרָדִים לְעוֹלָם. זֹהַר שָׁם.

88) וּרְאֵה מְאוֹרֵי אוֹר עֲרָכִים רֵעִים; דּוֹדִים.

89) רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה עֵקֶב יד, ב.

90) עֵקֶב ח, ג.

בְּעִנְיַן כַּוָּונַת הָאֲכִילָה דְּשַׁבָּת, גַּם עַל יְדֵי זֶה יוּכַל הָאָדָם לִחְיוֹת. כִּי הַמְּשָׁכָה זוֹ הוּא מִבְּחִינַת תַּעֲנוּג הָעֶלְיוֹן, שֶׁהוּא מְקוֹר הַחַיִּים. וְזֶהוּ "פִּי ה'" – מַלְכוּת דְּאַ"ק שֶׁנַּעֲשֵׂית עַתִּיק לַאֲצִילוּת.

וְזֶהוּ עִנְיַן מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁ"**כָּל הָאוֹמֵר 'וַיְכוּלוּ' כְּאִילּוּ נַעֲשָׂה שׁוּתָּף לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית**"[91], דִּלְכְאוֹרָה יִפָּלֵא: הֲרֵי בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית כְּבָר נִבְרָא הָעוֹלָם, וְאִם כֵּן אֵיזֶה חֵלֶק יִתֵּן בָּעוֹלָם בְּשַׁבָּת עַל יְדֵי אֲמִירָתוֹ "וַיְכוּלוּ" עַד שֶׁיִּהְיֶה נִקְרָא שׁוּתָּף?

אֲבָל הָעִנְיָן, לְפִי שֶׁבְּשַׁבָּת כְּתִיב "וַיְכַל אֱלֹקִים", וְהָיָה מִסְתַּלֵּק תַּעֲנוּג הָעֶלְיוֹן שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ בְּחָכְמָה בַּחוֹל עַל יְדֵי צִמְצוּמִים, וְאִם כֵּן לֹא הָיָה הָעוֹלָם יָכוֹל לִחְיוֹת; וְעַל יְדֵי הַקִּידּוּשׁ וְעוֹנֶג שַׁבָּת הוּא חוֹזֵר וּמַמְשִׁיכוֹ, אִם כֵּן נוֹתֵן חַיּוּת בָּעוֹלָם.

וְנִקְרָא "**שׁוּתָּף**": עַל דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[92] "ג' שׁוּתָּפִים בְּאָדָם, אָב מַזְרִיעַ כּוּ', וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא נוֹתֵן נְשָׁמָה כּוּ'" – וּכְמוֹ כֵּן כָּאן, עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא שֶׁלּוֹ הוּא מַמְשִׁיךְ תַּעֲנוּג הָעֶלְיוֹן וְיֵשׁ לוֹ חֵלֶק בְּהַמְשָׁכַת הַחַיּוּת בָּעוֹלָם. וְדַי לַמֵּבִין:

מִצְוַת אֲכִילַת קָדְשֵׁי קָדָשִׁים וּשְׁיָרֵי מִנְחוֹת [פָּרָשַׁת תְּצַוֶּה]

91) שַׁבָּת קיט, ב.

92) נִדָּה לא, א.

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

והנה בב' הפסוקי' בפ' דודי לי נא' הרועה בשושנים, וכן בפ' השני אני לדודי נא' ג"כ הרועה בשושנים כו', והיינו לפי שיש שני בחי' שושנה, יש שנק' שושנה בין החוחים וכמ"ש כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות, ויש בחי' שושנה שנק' שושנת העמקים וכמ"ש אני חבצלת השרון שושנת העמקים, והיינו לפי שארז"ל א"ת שושנים אלא ששונים בהלכות. והנה כתי' כי טובים דודיך מיין, דהיינו שבחי' דודיך שהוא בחי' דודי לי ואני לו ובחי' אני לדודי נמשך מיין שהוא בחי' יינה של תורה, וזהו מ"ש חכלילי עינים מיין ופירשו רז"ל כל חיך הטועם אומר לי לי, היינו שבחי' לי לי שהוא בחי' דודי לי ובחי' אני לדודי ודודי לי נמשך מבחי' חיך הטועם שהוא בחי' יינה של תורה כו', ולזה נא' אצל דודי לי ואצל אני לדודי הרועה בשושנים שהוא בחי' ששונים בהלכות.

והנה להבין כ"ז יש להקדים מ"ש בלק"ת ע"פ שיר השירים אשר לשלמה, שיש ב' בחי' כלה, בחי' כלה שארי ולבבי שהוא בחי' כליון שהוא מכלה ומבלה את הכל מל' כלה, והב' מל' כלתה נפשי, והיינו תשוקת הנפש לידבק וליכלל באורו ית'. והענין דהנה בק"ש יש ב' בחי' מס"נ, הא' למסור נפשו באחד, והב' ואהבת בכל נפשך אפי' נוטל את נפשך, ובין ב' בחי' מס"נ אלו מפסיקים בברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ואנשי יריחו לא היו מפסיקין וכן משה לא אמר בשכמל"ו. והענין כי הנה הבחי' הא' למסור נפשו באחד הוא מחמת שמע ישראל, כי שמע הוא לשון הבנה שהוא התבוננות בגדולת א"ס ב"ה איך שהוא אחד כמו קודם שנבה"ע בלי שום שינוי כמ"ש אני הוי' לא שניתי כו', אתה הוא עד שלא נבה"ע כו', אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלקי', פי' אלקי' המעלים ומסתיר, כי לפניו אין שום העלם מעלים ומסתיר כלל כי כולא קמי' כלא חשיב, הגם שהוא כלא ולא לא ממש אעפ"כ הוא כלא כו', וע"י התבוננות זו נעשה בחי' כלה שמכלה היש לגמרי, ופי' שמכלה היש היינו שאפילו למטה בבחי' יש יהי' הגילוי איך שכולא כלא חשיב ואין היש תופס מקום כלל, וממילא בטלים כל התאוות והישות וכל טיבו דלגרמי כו', וזהו לשון כליון שמכלה לגרמי' שיתבטלו כל רצונותיו ולא ישאר אצלו שום רצון רק אליו ית'.

איתא במד"ת כן' אמורו בני קרח (א)

בס"ד. תילי' סי' פ"ה ה'

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים – המשך תער"ב

פד) **ובשעה"כ** ע' מספר הימים כ' פי' הרשב"י ע"ה בתי' כי המל' נק' מספר כו', והטעם כי היא חשבון ומספר לימים עליונים, ופי' כי הימים עליונים מתגלים ע"י המדה הזאת המגלה אותם כמו החשבון שהוא הגבלת הדבר הנמנה ומצד הגבול והחשבון מתגלה עכ"ל. והיינו ג"כ כנ"ל שהמספר הוא ההתגלות מההעלם, והוא שהמספר כבר יש בהעלם והמספר הוא רק ההתגלות שלו, ומ"מ הרי קודם שנספר הרי אינו בבחי' מספר עדיין כו', והוא מפני שהמספר הוא הגבלת הדבר שבא בהגבלה והתחלקות, ועי"ז הוא בבחי' מספר, וקודם שנספר הגם שהוא בבחי' מספר בהעלם אינו בבחי' הגבלה והתחלקות עדיין כו'. וז"ע שהמל' נק' מספר הימים דימים עליונים הן המדות העליונות שנק' ימי עולם כנודע, והנה הגם שהן ג"כ בבחי' מספר והן ששה מדות שהן מקור ההשפעה לשית אלפי שני כו', מ"מ ה"ז למעלה מהגבלה והתחלקות עדיין, ובמל' בא בבחי' הגבלה והתחלקות, שעי"ז הוא בחי' הגילוי, וע"כ שם עיקר המספר כו' (וכמו שהזמן עיקרו בבחי' מל' מלך מלך ימלוך ובז"א רק סדר זמנים כו' וכמ"ש במ"א). והיינו שאינו דומה ההגבלה דמל' להגבלה דלמעלה מבחי' המל', שע"כ עיקר ענין המספר הוא בבחי' מל' דוקא. ויובן זה ע"פ מ"ש בסי' בפי' זכר רב טובך יביעו דפי' רב טובך הו"ע ריבוי היסודות, דטוב הוא בחי' יסוד וכמ"ש אמרו צדיק כי טוב, להיות כי כל השפעה הוא מבחי' היסוד כו', וריבוי היסודות הוא ריבוי הצמצומים שהמשפיע משפיל ומצמצם א"ע לצורך ההשפעה (שז"ע שהיסוד נק' טוב שהוא מה שהמשפיע משפיל א"ע להתקשר אל המקבל ולצמצם א"ע לפ"ע המקבל כו'). וכמו עד"מ בהשפעת השכל מהמשפיע אל המקבל שיש בזה כמה צמצומים, ובד"כ הם ד' צמצומים, צמצום הא' להמציא האור השכל השייך אל המקבל, דהיינו שמאור שכל העצמי של המשפיע יהי' נמצא האור שכל השייך אל המקבל, וכידוע דהשכל העצמי של המשפיע אינו בערך המקבל כלל, ובכדי להמציא האור שכל השייך אל המקבל צריך לצמצם ולהעלים אור שכלו לגמרי ואז נמצא האור שכל השייך אל המקבל כו', וכאשר נמצא האור שכל הוא בבחי' נקודה לבד שא"א להשפיע כך אל המקבל, ולא יהי' זה שום גילוי עדיין אל המקבל, כ"א צריך לפרט הפרטים שבהנקודה ולהמציא ענינים במה להלביש הדברים באופן שיהי' מובן אל המקבל כו', וה"ז צמצום ב' שהנקודה באה בריבוי פרטים כו', דבאמת מתעלם בזה האור כו' וכנודע, וכ"ז הוא גבי המשפיע עצמו. ואח"כ כשצריך לגלות ולהשפיע אל המקבל יש בזה ג"כ ב' צמצומים, דהנה מה שמפרט הפרטים שבהנקודה ה"ז במחשבה לעצמו עדיין שאינו שייך לדיבור, ובכדי להשפיע צריך לסדר הדברים איך להשפיע ולכלכל דבריו בכדי שיתקבל אל המקבל, שזהו ג"כ צמצום לגבי כמו שחושב הענין לעצמו כו', וה"ז בחי' דבור שבמח' השייך לדיבור כו', ואח"כ כשמשפיע להמקבל זהו בחי' מעשה דהיינו מה שעקימת שפתיו הוי מעשה כו'. גם ב' הצמצומים שבהתגלות השכל הוא מה שמגלה לו תחלה השכל בכללות ואח"כ מפרט ומבאר לו הפרטים כו'. וכן הוא למעלה בהשפעת האור מעצמות המאציל אל הנאצלים ריבוי צמצומים מאד ממדרי' למדרי' כו'. וכנודע בענין ט"ו ווי"ן דאמת ויציב שהן ט"ו יסודות דבווין תתקטר כו', וגם כמש"א אלף אלפי' ורבוא רבבות פעמים הטובות כו' שהן ריבוי הצמצומים בהשפלת והמשכת האור כו'. ובד"כ הן ד' צמצומים דד' אותיות הוי', וכנודע דאותיות הוי' הן הבאת והמשכת האור שע"י ד' צמצומים כו', וכמ"ש במ"א דבהמשכת הקו מאוא"ס יש בזה שם הוי' דהיו"ד דש' הוי' הוא ראשית המשכת הקו כמו שהוא למעלה מא"ק, והה' הוא בבחי' א"ק שזהו מה שבא בריבוי פרטים וכמא' צופה ומביט כו' והכל בהעלם עדיין כו', והוי"ו הוא בחי' יצי' דכללות והה' הוא בחינת השטח דאצי' כו'. וגם למעלה מזה היו"ד הוא בחי' נקודת הרשימו דנקודה זו כוללת כל מה שיתגלה בכללות ההשתל' כו', והה' הו"ע הרל"א שערים דעולם המלביש כו', והוי"ו הוא התגלות הקו שאחר הצמצום המלביש והו"ע ראשית הקו שלמעלה מא"ק, והה' הוא בבחי' א"ק כו' וכמ"ש במ"א. וכ"ז הוא הצמצומים באופן המשכת האור כו', ולפי אופן ריבוי וגודל האור בעצם כן המה ריבוי הצמצומים כו', דכל שהאור גדול ונעלה ביותר צ"ל צמצומים יותר בירידת והשפלת האור עד שיהי' בערך המקבל כו'. וז"ע רב טובך שבהשפעת והמשכת האור מן המאציל יש בזה ריבוי יסודות עד שיהי' באפשר להתקבל כו'. אך מ"ש זכר רב טובך כו' היינו רק הארה ואפס קצהו מבחי' רב טובך כו', דמלאכים דבי"ע א"א להם לקבל מבחי' ריבוי הטוב וההשפעה דאוא"ס המאציל גם לאחר שבא בריבוי הצמצומים דיסודות כו', רק הארה

לבד הוא שיכולים לקבל מה שנמשך להם מבחי' המל', שזהו מ"ש אח"כ וצדקתך ירננו בחי' צדק מלכותא קדישא כו'.

קיצור. ובשעה"כ כ' מספר הימים במל', כי היא מגלה הימים עליונים, שיש שם מספר רק שאינו בבחי' הגבלה והתחלקות ובמל' הוא בבחי' הגבלה ועי"ז הוא הגילוי, ויובן עפמ"ש זכר רב טובך הן ריבוי היסודות שבמשפיע שהן ריבוי הצמצומים, ובכללות הן ד' צמצומים, כמו עד"מ בהשפעת השכל, ולמעלה הן ד' אותיות הוי', יו"ד ראשית הקו, הו"ה בי"ע הכללים, גם יו"ד רשימה, ה' עולם המלביש, וא"ו גילוי הקו, ה"א א"ק, והמלאכים מקבלים רק הארה לבד מהאור הבא ע"י ריבוי הצמצומים דרב טובך בחי' צדק מלכותא קדישא.

בס"ד. שמע"צ, תער"ג

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)

"בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם"[1].

פסוק זה הוא המשך לפסוק הקודם[2] בו נאמר "חסד ה' מלאה הארץ".

אומר על כך המגיד ממעזריטש[3] נשמתו־עדן, שהכוונה היא שזהו חסד ה', שה' יתברך נתן לברואים את הכוח להשיג את ענין האלקות.

זהו "חסד ה' מלאה הארץ" – שמכל הדברים הארציים שאנשים קוראים להם טבע – רואים אלקות, ומאחר ש"בדבר ה' שמים נעשו", לכן האדם בדיבורו בתורה ותפילה ודיבורים טובים, מקיים את העולם. ויש להרבות באמירת אותיות התורה.

להבין טוב יותר את ענין "בדבר ה' שמים נעשו", צריך להבין מדוע הדרגה שבה ברא ה' יתברך את העולמות ואת כל הברואים שבהם, נקראת בשם דיבור?

אלא הענין הוא, שהדיבור של הקב"ה כפי שהוא בספירות העליונות זוהי ספירת המלכות, כמו שכתוב[4] "באשר דבר מלך שלטון".

ענין הדיבור הוא בשביל הזולת, כלומר שדיבור הוא גילוי לצורך הזולת, כי בעד עצמו הרי אינו זקוק לדיבור, אלא רק כדי שהזולת יידע את מה שברצונו להודיע לו, זה נעשה על־ידי הדיבור.

זהו החילוק בין דיבור לשאר הכוחות.

שאר הכוחות הם רק עבור עצמו.

כוח השכל שבו ועל־ידו מבינים רעיונות שכליים, הרי ודאי שכוח השכל הוא עבור עצמו, כי אינו זקוק לזולת כדי להבין דבר־שכל. אדרבה, לפעמים קורה שהזולת מהווה הפרעה ומבלבל את העיסוק במושכלות, כפי שאנו רואים במוחש שהאנשים המסורים להשכלה נמצאים יותר במקומות שקטים ומבודדים, כי הבדידות והשלוה משפיעים לטובה, שיוכל להתמסר יותר להשכלות הרעיונות השכליים שעליהם הוא מתייגע.

זאת משום שענין השכל באדם הוא רק לעצמו והוא יכול להסתדר ללא הזולת.

---

1) תהלים לג, ו.
2) שם, ה.
3) אור תורה השלם (קה"ת, נ.י., תשע"ב), ע' רעט.
4) קהלת ח, ד. תורה אור, ויקהל קיג, ע"ב.

גם ענין המידות שלא יכולות להיות ללא הזולת — על דרך משל מדת החסד, הרי מוכרח שיהיה זולת לעשות עמו חסד;

אצל האדם אין מקום לענין המידות כלפי עצמו ומוכרח להיות מישהו אחר שכלפיו הוא מגלה את המידה, כי כל ענין המידות שייך רק כאשר ישנו זולת[5] — אבל עם זאת המידות הן כוחות נפשיים.

למרות שהמידות הן כוחות שאופן קיומן הוא רק כאשר ישנו זולת לגלות אליו את המידה, אבל המידה עצמה היא כוח שנוגע לאדם עצמו.

אהבה ושנאה שייכות רק כאשר יש זולת שניתן לאהוב אותו או לשנוא אותו; כל זה היא פעולת המידות, שלצורכן זקוקים לזולת לפעול כלפיו את פעולת המידות, אבל עם זאת הדבר נוגע לאדם עצמו, שהרי הוא האוהב והוא השונא, כך שהמידות אהבה ושנאה נוגעות לאדם עצמו, אלא שזהו בדבר שחוץ ממנו.

אין זה דומה לשכל שהרי הוא רק באדם עצמו, ואילו במידות — פעולת המידות מוכרחת להיות על הזולת, אבל עצם המידה נוגעת לאדם עצמו, אלא שזה בא בדברים שהם מחוץ לאדם.

קיצור. מבאר שמכל הענינים הטבעיים והארציים משיגים אלקות. שכל הוא רק לאדם עצמו והזולת עלול להפריע. גם המידות הן עבור האדם עצמו, אלא שגילוי המידות הוא בדברים שהם מחוץ לאדם, אבל הדיבור הוא רק עבור הזולת.

ב.

אך ענין הדיבור, למרות שזהו כוח בנפש, הוא בעיקרו עבור הזולת. עבור עצמו, אין האדם זקוק לדיבור.

זהו החילוק בין מחשבה ודיבור:

מחשבה ודיבור נקראים לבושי הנפש[6], כיון שגילוי כוחות הנפש הוא על ידם.

החילוק ביניהם הוא, שהמחשבה מגלה את הגילוי לאדם עצמו.

למשל, גילוי כוח השכל בא לאדם על־ידי המחשבה.

הדיבור מגלה את הגילוי לזולת. הרי שענין המחשבה הוא רק לעצמו, כפי שאנו רואים במוחש, שגם אם יחשוב אדם כל היום, הזולת לא יידע מה הוא חושב.

הגם שגם מחשבה היא רק לבוש לנפש, אבל המחשבה היא הרי לבוש פנימי[7], לכן לבוש המחשבה מאוחד עם הנפש, כשם שהנפש היא בגוף תמיד כך גם המחשבה תמידית.

דיבור אינו כן, אלא הוא לבוש החיצון, כמו שכתוב[8] "עת לדבר ועת לחשות מלדבר", וכל ענין הדיבור אינו אלא עבור הזולת.

בזה יובן שהאור והחיות שה' יתברך מגלה כדי להוות ולהחיות עולמות ונבראים בעלי גבול, נקראים בשם דיבור, שכשם שענין הדיבור באדם הרי הוא רק עבור הזולת, כך גם ענין הדיבור למעלה, שמהווה ומחיה נבראים בעלי־גבול, שלגבי האלקות — נבראים בעלי־גבול הם, כביכול, כמו זולת.

---

5) ספר המאמרים תש"ח ע' 273.

6) תניא פרק ד.

7) אור התורה, שבת שובה ע' א'תקא.

8) קהלת ג, ז.

אלקות הוא בלי גבול. הרי אין לך דבר שחוץ ממנו, אין שום דבר מלבד אלקות, כי גבול הוא אלקות שהתלבש בלבוש של הגבלה, אבל עם זאת האלקות שבהגבלה הוא כמו זולת לגבי האלקות של בלי־גבול, כשם שדיבור באדם הוא נפרד, שלכן דיבור הוא גילוי לזולת, שדיבור אינו כמחשבה — המחשבה נשארת באדם והדיבור יוצא מהאדם — כך גם כדי שיהיו עולמות ונבראים בעלי־גבול שעל ידם תתבצע הכוונה העליונה, שעלה ברצונו יתברך — היווה ה' יתברך עולמות על־ידי ספירת המלכות שזהו דיבור העליון.

בדיבור יש יתרון־מעלה לגבי כל כוחות הנפש, גם לגבי הכוחות הנעלים ביותר, שבנוסף לכך שגילוי כל הכוחות הוא על־ידי דיבור, נפעלת הגדלה בכוח על ידי הדיבור[9].

בכוח השכל, למשל, בנוסף לכך שגילוי כוח השכל הוא על־ידי דיבור, ועל־ידי דיבור בשכל נעשה הגדלה בשכל, ומלבד זאת שהדיבור מבטא את השכל בביטוי טוב וברור — הדיבור גורם להרחבת ההבנה על־ידי זה שדיבור מעורר הסברים שונים מפורטים.

כפי שאנו רואים במוחש, שבשעת הדיבור בהשכלה, מלבד זאת שעל־ידי הדיבור בהשכלה, ההשכלה נעשית לו בהירה יותר, נוספים אצלו עניינים מבוארים, שקודם לכן — לפני שדיבר בזה — לא היו אצלו.

לכן יש ללמוד תורה בדיבור דוקא[10], כיון שהדיבור מגדיל את כוח השכל.

כך הוא גם במידות, שהדיבור פועל הגדלה במידה. וכפי שאנו רואים במוחש במידות אהבה ושנאה, שכאשר מדברים דברי אהבה גילוי האהבה מתחזק, וכך גם במדת השנאה והכעס, שעל־ידי הדיבור מתגברת השנאה והכעס.

משום כך כתובה בספרי מוסר[11] העצה לנצח את מדת הכעס — שלא לדבר בשעה שכועסים, כי הדיבור מגדיל את מדת האהבה והשנאה, וכך גם בכל מידה.

נמצא שכל הגילויים הם על־ידי הדיבור, אשר בספירות כל הגילויים הם על־ידי ספירת המלכות.

זהו פירוש "בדבר ה' שמים נעשו".

כל העולמות וכל הברואים שלהם נבראו על־ידי הדיבור העליון, והכוונה העליונה של בריאת העולמות היא כדי שבני ישראל, על־ידי לימוד התורה וקיום המצוה והנהגות במידות טובות, יבררו ויעדנו את העולם.

קיצור. מבאר את החילוק בין מחשבה שהיא לבוש פנימי של הנפש, ודיבור שהוא רק לבוש חיצוני. דיבור העליון הוא האלקות שבטבע. גבול הוא כזולת ביחס לבלי־גבול. דיבור גורם הגדלה בשכל ומידות. לכן קיום העולם הוא על־ידי אמירת אותיות התורה.

ג.

הבריאה העיקרית בכל היצירה שה' יתברך יצר — היא האדם[12].

הבורא ברוך־הוא, רוצה שעל־ידי עבודת האדם בתורה ומצוות ומידות טובות יתפרנסו כל העולמות העליונים, וקיום העולם התחתון תלוי בהנהגת האדם.

---

9) תורה אור, בשלח סב, ג. ספר המאמרים תרנ"ט, ע' 3.

10) ואתחנן ו, ז. ראה ספרי ורש"י על הפסוק. יומא יט, ע"ב. עירובין נד, ע"א. ספר המאמרים תרנ"ט ע' 4.

11) ראשית חכמה, שער הענוה פרק ה. ספר המאמרים תרנ"ט ע' 5.

12) ברכות ו, ע"ב. סנהדרין לח, ע"א.

במדרש הנעלם שבזוהר[13], פרשת חיי שרה, כתוב שאברהם ושרה הם כינוי לגוף ולנשמה של האדם[14].

ר' יהודה אומר שכל מה שאדם עושה, הן טוב והן רע, רשום למעלה ועל הכל הוא יצטרך לתת דין וחשבון.

כפי שאמר רב על הכתוב[15] "גלמי ראו עיניך", שכל מה שהגולם – זה שאינו חושב על עולם הבא – עושה, רואים את הכל למעלה, הכל נרשם וצריך למסור דין וחשבון.

גם דיבור שמדבר אינו הולך לאיבוד, והדיבורים הטובים שמדבר נחשבים לו לזכות, בנוסף לכך שה' יתברך נותן לו את הפירות בעולם הזה, הרי "הקרן קיימת לעולם הבא"[16].

כמו שכתוב[17] במצות הצדקה, שכאשר נותנים לעני נדבה, מתברכים מה' יתברך בשש ברכות, וכאשר מנחמים אותו בדיבורים טובים, מתברכים מה' יתברך באחת־עשרה ברכות.

כל אלה הן הפירות של מצות הצדקה שה' יתברך נותן לאדם בעולם הזה, אבל הקרן של מצות הצדקה נשארת לעולם הבא, כמו שכתוב[18] "הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד".

"ביתו" הכוונה העולם הזה והעולם הבא, כמו שכתוב[19] "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא" – כל נשמה יש לה חלק בעולם הבא המגיע אחרי העולם הזה, לכן שני העולמות – העולם הזה והעולם הבא שמגיע אחרי העולם הזה – נקראים "ביתו", זהו ביתו של האדם.

זהו הפירוש של "הון ועושר בביתו", שהה"הון" וה"עושר" של התורה והמצוות, השכר הוא ב"ביתו", בעולם הזה ובעולם הבא.

אבל "וצדקתו" – כאשר האדם עושה את המצוה בחיות ובעונג, בדוגמת העונג שיש לצדיק בקיום המצוה, כאשר הוא עושה את המצוה בהתמסרות, שזהו "וצדקתו" – אזי היא "עומדת לעד", ללא הגבלה.

רבינו[20] נשמתו־עדן מפרש את הפסוק "הון ועושר בביתו" – ההון ועושר שנשמה יהודית צוברת בעולם הזה, מאיר גילוי האור האלקי בביתו, אלו שלושת העולמות בי"ע [בריאה, יצירה, עשיה] ועולה לאצילות.

השכר על כך גם הוא מהגילויים שבשלושת העולמות בי"ע, אבל "וצדקתו" – המידה בעבודה שעושים את עניני התורה והמצוות בהתמסרות מתוך מסירת הרצון, הרי היא "עומדת לעד".

גילוי האור האלקי של העבודה מאיר בעולם האצילות, ומשם נמשך השכר, שהוא בלי גבול, גם בעולם התחתון.

גילוי האור האלקי שממשיכים בשלושת העולמות בי"ע גם הוא גדול, אך בי"ע הם עולמות בעלי־גבול, ועולם האצילות הוא בלי־גבול לגבי בי"ע, לכן האור והשכר, "עומדת לעד", הם בלי־גבול.

על מחשבות ודיבורים לא טובים מענישים, והם נרשמים לחובתו, כך שמלבד זאת שלאחר פטירתו מענישים אותו ב'חיבוט הקבר' ו'כף הקלע'[21]

---

13) חלק א קכא, ע"א.
14) יבואר להלן בפרק ד.
15) תהלים קלט, טו.
16) פאה פרק א, משנה א.
17) בבא בתרא ט, ע"ב. לפירוש התוספות והמהרש"א.
18) תהלים קיב, ג. ראה מצודת דוד על הפסוק.
19) סנהדרין צ, ע"א.
20) אדמו"ר הזקן, בספר המאמרים תרנ"ט, ע' 161. תש"ג, ע' 101.
21) תניא, פרק ז־ח. לקוטי תורה, פנחס עה, ע"ב. וראה גם לקמן ע' 140 והערה 30.

— 'חיבוט הקבר' הוא עונש לגוף, ו'כף הקלע' הוא עונש לנפש. ענינו של כף הקלע הוא שמשליכים את הנפש ממקום [רוחני] אחד לשני, והכוונה בכך היא כדי להוציא מהנפש את המילים של הדברים בטלים שהאדם דיבר. כמו, למשל, בגד המלא בכתמים ואבק, שלפני כיבוס הכתמים במים קרים או חמים מנערים ממנו את האבק. כן הוא גם לפני שמענישים בגיהנום, של שלג או של אש, בא עונש חיבוט הקבר —

והעצה להפטר מעונש זה היא לומר אותיות התורה.

כך גם על כל מעשיו של האדם יש דין ומשפט, הן על הנפש והן על הגוף.

קיצור. מבאר שכל מה שהאדם עושה, טוב או רע, ואפילו שיחה קלה, נרשם בשמים. על הדיבורים הטובים מקבל שכר בעולם הזה ובעולם הבא. "ביתו" — העולם הזה והעולם הבא, "צדקתו" — ללא הגבלה. "ביתו" הוא בי"ע, ו"לעד" — עולם האצילות. ובעד הדיבורים הרעים נענש בחיבוט הקבר וכף הקלע.

ד.

במדרש הנעלם[22] מבוארת פרשת פטירת שרה והספדו של אברהם, על ענין שכר ועונש הגוף והנפש לאחר הפטירה.

כתיב[23] "השבעתי אתכם בנות ירושלים אם תמצאו את דודי מה תגידו לו שחולת אהבה אני".

לאחר הפטירה מהגוף, באה הנשמה לעולם האמת, לבית־דין של מעלה, ונותנת דין וחשבון על כל הדברים הרשומים בספר הזכרונות.

היא אומרת לנשמות שזכו בדין בפני בית־דין של מעלה, להכנס לירושלים של מעלה — אני משביעה אתכן, אתן בנות ירושלים, כשתפגשו את דודי, ה' יתברך, אמרו לו שאני חולה מכך שאני מתאווה לראות את אורו ולהיות תחת שמירתו.

רב הונא אומר ש"חולת אהבה" פירושו — הנשמה אומרת שהיא חולה, כי בהיותה בעולם הזה היתה לה אהבה לעניני העולם בדברים המותרים, ועל־ידי הדברים המותרים, סרה מן הדרך, ונהייתה חולה.

ר' יהודה אומר ש"חולת אהבה" פירושו — הנשמה אוהבת את הגוף, וכשמגיע הסוף של ימי חיי הגוף בעולם, ניכרת האהבה של הנשמה לגוף, שהנשמה כואבת מאוד עד כמה הוא הולך מהעולם עני.

"ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון בארץ כנען"[24]. ה' יתברך ברא את הגוף במזיגה והרכבה מארבעת היסודות אש, רוח, מים, עפר[25].

בשעה שהגוף חי כל ארבעת היסודות מחוברים בגוף, וכשהגוף מפסיק לחיות היסודות נפרדים.

זהו "ותמת שרה".

הגוף מת. מיתת הגוף היא ש"קרית ארבע", ארבעת היסודות, שבהיותם "בארץ כנען", העולם הזה, ש"כנען" פירושו סוחר[26], והעולם נקרא "ארץ כנען", ארץ של מסחר, הם היו ב"חברון", מחוברים, כעת הם נפרדים.

---

22) זוהר, חלק א, קכב, א.
23) שיר השירים ה, ח.
24) חיי שרה כג, ב.
25) רמב"ם, הלכות יסודי התורה פרק ד.
26) ישעיהו כג, ח. הושע יב, ח. רש"י, וישב לח, ב.

מאחר שכל ה'מסחר' של ירידת הנשמה בגוף, בו אפשר לעסוק בתורה ומצוות ומעשים טובים, הוא רק בעולם הזה, לכן נקרא העולם הזה "ארץ כנען".

כל המסחר של ירידת הנשמה בגוף הוא רק בעולם הזה, כמו שכתוב[27] "היום לעשותם", שרק בעולם הזה יכול אדם לקיים תורה ומצוות, ואם החסיר מצות עשה או עבר על לא תעשה, הוא עדיין יכול לעשות תשובה, אבל כל זה הוא כאשר הוא נמצא בגוף בעולם הזה, אך לאחר הפטירה תשובה אינה מועילה.

זהו אחד היסורים הגדולים שבהם מענישים את החוטאים, כשהם מגיעים לעולם הבא ורואים את היסורים הגדולים שבהם מענישים את החוטאים, אזי החוטא מזדעזע מהבכי הגדול והזעקות מעומק הלב של הנענשים ובוכה מעומק לבו, עושה תשובה ומתחרט על כל הדברים הרעים שעשה – עונים לו שאפשר לעשות תשובה רק בעולם הזה.

אחר הפטירה, כאשר באים לעולם האמת, חרטה אינה מועילה ותשובה אי אפשר לעשות.

"ויבא אברהם", זו הנשמה, "לספוד לשרה ולבכותה"[24], הנשמה מקוננת על הגוף.

כאשר הגוף הוא של אדם חוטא, הוא נמסר למלאכי החבלה, לאחר העונש של חיבוט הקבר וכף הקלע, שהם יבצעו את העונש על־פי פסק הדין של בית־דין של מעלה, ואם הגוף הוא של צדיק, אף שהגוף נכלה, אך אותו הגוף יקום לתחיית המתים.

זהו "ויהיו חיי שרה"[28] בחיי הגוף.

כוונת בריאת העולם והגוף היא הרי לשם עבודה בתורה ומצוות, אלא שבעבודה עצמה יש חילוקי דרגות, שהן הדרגות של "מאה שנה" – שזו דרגת הכתר, "עשרים שנה" – דרגת המוחין, חכמה ובינה, ו"שבע שנים" – דרגת המידות[29].

זהו הרמז בשנותיה של שרה, הגוף, "שני חיי שרה", זוהי תכלית חיי הגוף.

לכן אדם[30] צריך להרבות באמירת אותיות התורה (לומר תהלים, לחזור משניות), מתי והיכן שביכלתו, כדי לחזק את קיום העולם, כדי להציל את עצמו מחיבוט הקבר וכף הקלע ולזכות לגילויים הנעלים ביותר.

קיצור. מבאר ש"חולת אהבה" הוא החולי שנגרם מאהבה לגשמיות. אהבת הנשמה לגוף העני. "ארץ כנען" היא העולם הזה שבו ניתן לרכוש תורה ומצוות, מעשים טובים ותשובה. שרה היא הגוף ואברהם הוא הנשמה. כאשר הגוף מת, הנשמה מקוננת על גופו של הצדיק שמשוחרר מתורה ומצוות ועל גופו של החוטא בגלל העונשים. על ידי אותיות התורה מצילים את עצמם מחיבוט הקבר וכף הקלע.

בדבר הו' שמים נעשו [כסלו ה'תש"ג]

27) ואתחנן ז, יא. ראה לקוטי תורה על הפסוק.

28) חיי שרה כג, א.

29) זוהר, חלק א קנא. תורת חיים, חיי שרה, קכו, ע"ב.

30) הועתק בלוח "היום יום...", ה' שבט. וראה גם שם ז' טבת.

ספר השיחות – ה'תש"ד בלה"ק

א. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש אמר להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ב'יחידות': לא הייתי בעל בכי, לא היה לי על מה לבכות, הייתי הבן הצעיר, ופעם הצלחתי בבחינה. אחי הרב"ש היה בעל בכי. אבי – הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק' – היה מאחל לעצמו שיהיה לו "לב נשבר" כמו להרב"ש – ה'צמח צדק' היה קורא לכל בניו בתואר ר' – רב"ש, רי"ל, רי"נ וכו' – והיה זה בגלל הקירוב הגדול שהיה לו מהוד כ"ק רבינו הזקן[1], והסתלקותו של הוד כ"ק רבינו הזקן פעלה עליו מאוד קשה.

פעם אחת בליל ראשון של חג השבועות, נכנסתי – מספר הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק – לומר "חג שמח" לדוד הר' חיים אברהם – בנו של רבינו הזקן – הוא ישב, ידיו מכסות את פניו, ומעיניו זולגות דמעות. שאלתיו: היום הרי חג השבועות, מדוע הוא בוכה?

ענה לי: על דא קא בכינא, שמעתי 'תורה' מאבי – הוד כ"ק רבינו הזקן – (ה'תורות' של הוד כ"ק רבינו הזקן נקראו: דרושים, מאמרים, תורות): "וספרתם לכם ממחרת השבת"[2], ה"מחרת השבת" צריך להיות 'נספר' [דארף זיך ספירה'נען] ועל־ידי־זה "תספרו חמשים יום", נהיה אור ורואים את שער הנו"ן, לספור הרי סופרים רק מ"ט, אך אם ה"מחרת השבת" הוא 'נספר' – מגיעים לשער הנו"ן, והוא – אמר הר' חיים אברהם על עצמו – אינו רואה זאת.

הדוד ר' חיים אברהם – ממשיך הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש – בן שבעים ושבע, בנו של הוד כ"ק רבינו הזקן, והוא עצמו היה מופשט לגמרי מענייני העולם, בוכה בליל חג השבועות על גילוי שער הנו"ן, והדבר הזה 'תפס' אותי חזק.

כל זה, אמר לי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, והבנתי מזה, שהגילוי של "מועדים לשמחה" של כל חג הוא בכל עת וזמן, אלא שצריכים להיות כלים לקבל. לא צריכים להיות שקועים בבוץ, וכאשר נמצאים טפח למעלה מהקרקע – מרגישים אחרת. נמצאים בחושך, נמצאים אנו היום בחושך גדול, ויתירה מזו מה שחושבים שהחושך הוא אור.

כידוע הסיפור מהרה"ח ר' הלל מפאריטש, שהתוועד פעם במרתף של יקב – בזמנים עברו היו מרתפי היין עמוק באדמה, כדי שהמקום יהיה קריר – באמצע ההתוועדות נכנס מישהו ואמר: הרי חשוך כאן, ענה לו אחד מהמסובים: אין זה משנה, כשמתיישבים מתרגלים לחושך – וזה נעשה אור. אמר על כך הרה"ח ר' הלל, זה החסרון, שכאשר מתיישבים – חושבים שהחושך הוא אור.

הגילויים של הימים־הטובים הם בכל מקום וזמן. משמיא מיהב יהבי[3], צריכים להיות רק כלים לקבל. פעם היתה ה'מסירה ונתינה'. כיום חסרות ה'מסירה ונתינה'.

ב. הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי חינך והדריך אברכים בחייו של הוד כ"ק רבינו הזקן.

פעם אחת התוועד הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי עם אברכים בליאזנא, בליל ראשון של חג השבועות. בתחילה היה הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי חוזר על דברי הרב, ולאחר מכן היה מאריך בביאורים והסברים. והסביר אז את העניין של "בחודש השלישי", 'יום המיוחס', 'שלושת ימי הגבלה' ואיך הכין משה רבינו את העם לקראת מתן־תורה, "ויוצא משה את העם לקראת האלקים", ואחרי כל ההקדמות האלה – כבר היה השי"ת לפני זה, כפי שכתוב ברש"י ובמכילתא[4].

באותה התוועדות, היה אברך בשם ר' זוסל. כששמע את הדברים האמורים – התעלף. ר' זוסל היה בעל כשרון נפלא ובעל ציור, כל מה ששמע או למד, היה מצייר במוחו, והיה בעל התפעלות גדול. ר' זוסל שכב כך זמן ממושך ואף אחד לא הבחין בזה, עד שאחד עבר במקום וראו אותו שוכב מעולף וסיפר זאת למסובים. לר' זוסל היה חבר בשם ר' חיים דרוער, אתו היה לומד ומתוועד. כל פעם, אחרי למדם יחד איזה ענין שהוא, היה ר' זוסל אומר: אני רוצה לחשוב לעצמי את העניין. ר' חיים דרוער ושאר המסובים נקטו באמצעים שונים כדי לעוררו מהתעלפותו – אבל ללא הצלחה. סיפרו על כך להוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי, והוא אמר להיכנס אל הוד כ"ק רבינו הזקן. הוד כ"ק רבינו הזקן הורה להקיז לו דם, כך עשו והוא התעורר.

מובן מעצמו, שאחרי שכיבה בהתעלפות במשך 7–8 שעות ואחרי הקזת דם, היה חלוש מאד והיה מוכרח לשכב במיטה, אף־על־פי־כן ביקש למחרת בבוקר לקחת אותו ל"קבלת התורה" של הוד כ"ק רבינו הזקן, הובילו אותו לשם וחברו ר' חיים דרוער ישב לידו. כשהחל הוד כ"ק רבינו הזקן לקרוא עשרת

1) ראה שיחת חה"פ תש"ג אות סג.
2) ויקרא כג, טו.
3) תענית כח, א. חולין סא, א.
4) ראה רש"י על שמות יט, יז "מגיד שהשכינה יצאה לקראתם כחתן היוצא לקראת כלה" (מכילתא).

הדברות "אנכי ה' אלקיך" - כפי הידוע היה הוד כ"ק רבינו הזקן עצמו ה'בעל קורא' - אמר ר' זוסל, הוחייתי, על ידי קריאה זו של רבינו הזקן - נכנסה בו חיות.

זוהי 'מסירה ונתינה'.

ג. בליל חג השבועות, צריך אדם לקבל על עצמו את 'עול התורה'. צריכה להיות קבלה בלב, קבלה בפה, ולומר: ריבונו של עולם, אני מקבל על עצמי את 'עול התורה'.

- אחר כך אמר כ"ק אדמו"ר מאמר דא"ח דיבור־המתחיל "וידבר אלקים את כל הדברים"[5] וגו' -

ד. החסיד ר' בנימין קלעצקער - היה פה מפיק מרגליות - סיפר, שפעם ישב עם אברכים בחג השבועות ודיברו בעניינים שונים. והם שאלו: מתן־תורה הוא הרי גילוי מלמעלה, אם־כן לשם מה זקוקים להכנה, ונשאר אצלם לשאול על כך את המשפיע, הם שאלו את הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי, שענה להם: על כך צריכים להתוועד ליד השולחן. לאחר מכן, שאל על כך הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי את הוד כ"ק רבינו הזקן, והוא ענה: הם צודקים, אלא ההכנה היא, שיהיו 'כלים לקבל', ההכנה היא להיות 'כלי', ואלה הם שלושה העניינים: "אל תגשו" - פרישה מענייני העולם, "וכבסו שמלותם" - "שמלותם" הם ה'לבושים', ו"הגבל את ההר וקדשתו"[6], והב' - שגם האור המקיף לא יתגלה שלא על־ידי 'כלי'.

ליל א' דחג השבועות, בסעודה

5) נדפס בס' מאמרים ה'תש"ד.

6) רראה במאמרי עחה"ש וחה"ש תש"ד.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק פ"ג – המהר"ל מפראג

לאחר המעשה המופלא של גירוש הרוחות הרעות, המשיך ר' יואל הבעל שם מזאמושטש לשהות בפוזנא שבוע ימים נוסף. כולם - אנשים, נשים וטף, חסידיו כמו גם מתנגדיו לשעבר - נהרו לבקש את ברכתו.

בין החולים שלהם הביא הבעל שם רפואה שלמה, היו הסוחר ובנו של ר' שלמה מנשה, אשר ירד מדעתו עקב הבהלה שאחזתו בעת מפגשו עם ה"רוחות הרעות".

גם ר' ברוך בטלן, מנהיגם של חסידי הבעל שם בפוזנא הגיע לר' יואל לקבל ברכה. בהביאו עימו את שני ילדיו רחל ובנימין, שנשארו בחיים מתוך תשעה ילדים שנולדו לו.

רחל יכלה - בזמנים מאוחרים יותר - לספר לבתה דבורה לאה את כל שזכרה מביקורה אצל ר' יואל. אביה ביקש את ברכתו של ר' יואל ששני ילדיו אלו, רחל ובנימין, יזכו לאריכות ימים. ואכן, בירך אותם הבעל שם, ור' ברוך וזוגתו היו ברקיע השביעי.

הזִקנה המופלגת לה זכו רחל ובנימין הוכיחה, שברכתו של הבעל שם אכן קוימה.

תוך כדי כך ספרה רחל לבתה גם אודות ההבדל שהיה תמיד בין ההולכים בדרך המקובלים ואלו שהלכו בדרכם של המתנגדים, בנוגע לחינוך הילדים, ובמיוחד חינוך הבנות.

תלמידי הבעל־שם - וכך גם כל האחרים שֶנָהוּ אחר דרך המקובלים - סברו, שצריכים ללמד תורה לבנות בצורה טובה כמו שמלמדים את הבנים, כמובן, באופן טבעי צריכים להיות הלימודים עם הבנות בהתאם ליכולת השגתם.

כתלמיד מסור של הבעל שם מזאמאשטש, הרי באופן טבעי, לא החסיר ר' ברוך גם את לימודו עם בתו רחל. רחל נהייתה מלומדת. ר' ברוך החל ללמוד עימה כאשר מלאו לה חמש שנים. ברוך עצמו השגיח על לימודיה, ולעיתים קרובות בחן אותה עד היכן מגיעה רמת ידיעותיה. בגיל חמש־עשרה ידעה ללמוד היטב דף גמרא. היא המשיכה בלימודיה עד שהשתדכה לר' שניאור זלמן.

מצד שני, הרי ר' שניאור זלמן, עימו נישאה, השתייך דווקא למתנגדי המקובלים, וסבר שאסור ללמוד תורה עם בנות. לכן יכול היה לקרות שבזמן שהאם - רחל - הייתה מלומדת, נשארה הבת דבורה לאה ללא ידיעות.

דבורה לאה עצמה בשמעה את הסבריה של אמה, רצתה לדעת יותר על מקור מחצבתה, הן מצד אמה והן מצד אביה.

לדבורה לאה התברר, שר' ברוך - סבה מצד אמה - הרי מוצאו היה מיהודי ספרד ופורטוגל שגורשו מארצותיהם. יהודים אלו היו קרובים לקבלה, אשר הייתה תמיד חלק מלימודם. ר' ברוך עצמו חונך מנערותו ברוח הקבלה.

אמה של רחל - סבתה של דבורה לאה - התייחסה למשפחה ידועה בפוזנא. מוצאה של משפחה זו היה מהגאון הגדול רבי שלמה לוריא. גם ר' שלמה לוריא אשר מוכר בעולם היהודי בשם "מהרש"ל" היה ידוע כמקובל, וכנוהג בדרך הקבלה.

ובקשר לבעלה של רחל, אביה של דבורה לאה, ר' שניאור זלמן, הוא היה חוטר למהר"ל מפראג המפורסם. אביו של ר' שניאור זלמן - ר' משה, היה דור רביעי מהמהר"ל, או כפי שהיה שמו ר' יהודה לייווא.

המהר"ל נולד בשנת רע"ב. אביו היה הגאון ר' בצלאל, אשר היה דור חמישי מהגאון ר' יהודה לייווא מווערמייזא. הוא נפטר בשנת ה' אלפים ר'. על מצבתו נחקק כי צור מחצבתו הוא דוד המלך.

רחל סיפרה לבתה דבורה לאה הרבה דברים שנמסרו מדור לדור בקשר למהר"ל מפראג.

בגיל שבע הספיק כבר לקיים וויכוחים בדברי תורה עם גאונים ידועים שהיו באים לאביו ר' בצלאל ולסבו ר' חיים.

ר' בצלאל - אביו של המהר"ל - היה יהודי עני. ולכן, ביקש לשדך את ארבעת בניו כאשר היו עדיין צעירים ביותר. שאר שלושת הבנים, זאת־אומרת אחי המהר"ל היו ר' חיים, ר' סיני ור' שמשון.

האבא - ר' בצלאל - חיפש עבור בניו שידוכים עם משפחות מבוססות, שיתחייבו לשלוח את חתניהם - עוד לפני חתונתם - לישיבות, ושאחרי חתונתם יהיו סמוכים על שולחן חותניהם כדי שיוכלו להמשיך ללמוד תורה.

וכך זה קרה, אשר כבר בגיל עשר השתדך המהר"ל עם בתו של הגביר והלמדן ר' שמואל בן ר' יעקב רייך מפראג, יהודי שהיה מקורב למלכות, ואשר על ידי שתדלנותו נושעו אלפי יהודים.

באותו זמן התפרסמה לשם ולתהילה הישיבה בפרמישלא. ראשה של אותה ישיבה היה הגאון ר' יעקב פאלאק, אשר היה תלמידו וגם המשיך בדרכו של ר' יעקב מרגלית מנירענבערג.

לר' יעקב פאלאק הייתה שיטה מיוחדת בלימוד התורה. הוא עיצב והביא לידי שלמות את דרך הפלפול. כל סוגיה בגמרא הפריד וחילק לענייניה, בכל עניין מעניינים אלה דקדק וחילק לפי הסברות השונות, וכל סברא בירר וליבן עד לדרגת שיא.

לישיבתו היה שם כל־כך טוב, אשר מכל המקומות עשו תלמידים מאמצים להתקבל אליה. אך ראש הישיבה ר' יעקב הקפיד מאוד במיון וקבלת התלמידים.

הוא רצה שישיבתו תאכלס רק תלמידים מובחרים ומצוינים, בעלי מוחות חריפים, הוא היה בוחר לישיבתו אחד מעשרים או עשרים וחמשה תלמידים שרצו להתקבל אליה.

לישיבה זו נשלח המהר"ל על ידי חותנו לעתיד, ותיכף התקבל אליה. הוא היה אז לא יותר מבן שתים־עשרה שנים.

בישיבה זו שהה המהר"ל ארבע שנים, ומובן, שהוא למד מתוך רוב התמדה ושקידה.

מסורת הייתה קיימת במשפחה, שראש הישיבה ר' יעקב אמר על תלמידו הצעיר - אולי תלמידו הצעיר ביותר - שהוא מהווה את הנקודה השלישית בסימן "סגול" שהוא הצליח להקים בעזרת השם ית' עבור עם ישראל. מכל אלפי התלמידים שהיו לר' יעקב פאלאק הוא התגאה במיוחד בשלושת תלמידים אלו: ר' מאיר קאצענעלענבאגען - המהר"ם מפאדובה; ר' שלום שכנא מלובלין והמהר"ל מפראג.

המהר"ל מצידו היה אומר בשנים המאוחרות יותר, אודות רבו ר' יעקב: שבישיבה בפרעמישלע הוא למד לא רק לסלול דרך באמצעות הסברות המובחרות והעדינות ביותר, כי־אם גם לבנות בענייני התורה ארמון בן שלוש קומות.

בשנת רפ"ח עזב ר' יעקב את פרעמישלע ונהייה רבה של פראג. ואילו המהר"ל הצעיר יצא לערוך גלות.

את גלותו ערך המהר"ל שנתיים ימים ואז חזר לפראג. באותו זמן נסע רבו - ר' יעקב רבה של פראג - ללובלין לבקר שם את הישיבה שנוהלה על ידי תלמידו - שהוזכר לעיל - ר' שלום שכנא. בלובלין חלה ר' יעקב ונפטר שם בשיבה טובה.

מחותנו ר' שמואל רייך, הביע את רצונו שהנישואין - בין המהר"ל ובין בתו - ייערכו מיד, ולאחר הנישואין ייסע המהר"ל שוב לישיבה שהוא יבחר בה. אך המהר"ל סבר שכלתו - פערל - שהייתה אז בת ארבע־עשרה שנה, צעירה עדיין מלהינשא. לכן הוא דרש שישלחוהו ללמוד בישיבה לעוד ארבע או חמש שנים, ורק לאחר מכן תיערך החתונה, ומאז יהיה סמוך על שולחן חותנו.

הכלה פערל, הצטיינה בכישרונותיה המיוחדים ובלמדנותה. כאשר שודכה למהר"ל הייתה רק בת שש שנים.

היא ידעה שחתנה - המהר"ל - הינו למדן גדול וניחן בכישרונות גאוניים. אי לכך ולמרות גילה הצעיר, החליטה ללמוד ולהשתלם כדי להיות מלומדת, כדי שחתנה לא יתבייש בה. היא

החלה ללמוד בכוחות עצמה בסתר, וכך למדה שש שנים עד שחתנה חזר מהישיבה. אז סיפרה לו הכלה אודות כל זה, דבר שגרם למהר"ל קורת רוח מרובה.

טרם נסיעתו של המהר"ל ללמוד בישיבה עוד ארבע־חמש שנים, קבע לכלתו סדר לימודים מיוחד, והיא אכן הבטיחה לו להמשיך ללמוד באותה התמדה כמקודם.

במשך השנתיים בהם ערך המהר"ל גלות, הספיק להפגש בדרך עם גאונים מפורסמים. למרות שהצניע את עצמו ולא גילה את שמו, הרי בכל מקום הקשיב לתורתם של הלמדנים המפורסמים שפגש, ורשם את דברי תורתם.

בהיותו בדרך שמע המהר"ל, כי בפוזנא נמצא גאון גדול בשם ר' יצחק קלובער, ומוצאו מוורמייזא. לגאון זה הייתה אמורה להיות שיטה חדשה בלימוד על פי דרכם של גאוני אשכנז וצרפת. המהר"ל החליט לעצמו, ללמוד תורה אצל אותו גאון, ולכן הכין את עצמו לנסיעה לפוזנא כדי לבצע בפועל את החלטתו. בהגיעו לפוזנא, נפגש המהר"ל עם נכדו של ר' יצחק - ר' שלמה בן יחיאל לוריא מבריסק - אשר מלאו לו רק שבע עשרה שנה - זאת אומרת: שהיה צעיר בשנתיים מהמהר"ל. שניהם הפכו להיות חברים ותלמידים אצל ר' יצחק סבו של ר' שלמה.

ר' יצחק היה אז כבר זקן מופלג. אך על שני תלמידים אלו אמר: הרבה למדתי מרבותי, אך עוד יותר למדתי משני תלמידי אלה - נכדי ר' שלמה והמהר"ל.

ארבעת השנים הנוספות מאז נסע המהר"ל ללמוד בישיבות חלפו. אך הוא לא רצה לשוב הביתה לפראג להינשא לפערל. הוא פשוט לא יכול היה להפרד מרבו - ר' יצחק, ומחברו - ר' שלמה. הוא כתב אפוא, מכתב למחותן ולכלה, בו ביקש לקבל רשות להישאר עוד שלוש שנים בפוזנא. ורשותם ניתנה לו.

במשך שלוש שנים אלו בהם נשאר המהר"ל בפוזנא, התרושש מְחוּתָנוֹ. הוא נאלץ למכור את כל מה שהיה לו על מנת לסלק את חובותיו. הוא נשאר ממש בעירום ובחוסר כל.

הוא הודיע, אפוא, למהר"ל, את אשר קרהו, ושלא יוכל לקיים את התחייבויותיו כלפיו, הן בנוגע לאספקת מזונותיו לאחר חתונתו וכן בנוגע לשאר התחומים. ולכן, הריהו מתיר לו - למהר"ל - להפר את השידוך עם בתו ולחפש לעצמו שידוך אחר.

על כך השיב המהר"ל מכתב עידוד לחותנו, ובו בזמן כתב מכתב מיוחד לכלתו, שרק אם הם לא מעוניינים עדיין להמתין לו, יכולים הם להפר את השידוך. אך הוא מבחינתו אין אצלו כל הבדל אם חותנו עשיר או עני והוא מחוייב לשידוך.

אגרות קודש

ב"ה ג' ה' כסלו, רפ"ב

רוסטוב דאן

מו"ה יהושע שניאור זלמן שי'

1 שלום וברכה.

2 במענה על מכתבו בדבר בריאותו, השי"ת ירחם עליו

3 וישלח לו רפו"ש בקרוב. צריך זהירות באכילה, ויבטח

4 בהשי"ת כי ירפאהו בקרוב. וצריך לחזק את עצמו שלא

5 יהי' במרה שחורה ועצבות וזה יועיל בעזרתו ית'.

6 בשם.

פרשת וישלח

לב ד וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל־עֵשָׂו
אָחִיו אַרְצָה שֵׂעִיר שְׂדֵה אֱדוֹם: ה וַיְצַו אֹתָם
לֵאמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו כֹּה אָמַר
עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם־לָבָן גָּרְתִּי וָאֵחַר עַד־עָתָּה:
ו וַיְהִי־לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה
וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֶיךָ: (לוי)
ז וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים אֶל־יַעֲקֹב לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל־
אָחִיךָ אֶל־עֵשָׂו וְגַם הֹלֵךְ לִקְרָאתְךָ וְאַרְבַּע־
מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ: ח וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ
וַיַּחַץ אֶת־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וְאֶת־הַצֹּאן וְאֶת־
הַבָּקָר וְהַגְּמַלִּים לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת: ט וַיֹּאמֶר אִם־
יָבוֹא עֵשָׂו אֶל־הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ וְהָיָה
הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה: (ישראל) י וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי אָבִי יִצְחָק יְהוָה
הָאֹמֵר אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ וּלְמוֹלַדְתְּךָ וְאֵיטִיבָה
עִמָּךְ: יא קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל־הָאֱמֶת
אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־עַבְדֶּךָ כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי
אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הָיִיתִי לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת:
יב הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו כִּי־יָרֵא אָנֹכִי
אֹתוֹ פֶּן־יָבוֹא וְהִכַּנִי אֵם עַל־בָּנִים: יג וְאַתָּה
אָמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ
כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפֵר מֵרֹב:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשנ"ב א ענמ' 155)

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים (לב, ד)

יַעֲקֹב עַצְמוֹ כְּבָר הָיָה מוּכָן לַגְּאֻלָּה, וְהוּא שָׁלַח מַלְאָכִים אֶל עֵשָׂו לְבָרֵר אִם גַּם הוּא מוּכָן. הַדָּבָר נִרְמָז בְּדִבְרֵי יַעֲקֹב "וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר", וְאָמְרוּ רַז"ל חֲמוֹר זֶה מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר עָנִי וְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר. אַךְ הַמַּלְאָכִים חָזְרוּ וְהֵשִׁיבוּ, שֶׁעֵשָׂו עֲדַיִן לֹא נִתְבָּרֵר. "בָּאנוּ אֶל אָחִיךָ", אָמְרוּ לוֹ, וְהִתְבָּרֵר לָנוּ שֶׁבָּאנוּ "אֶל עֵשָׂו", אוֹתוֹ עֵשָׂו הָרָשָׁע. וְאָז הֵבִין יַעֲקֹב שֶׁהַדֶּרֶךְ אֶל הַגְּאֻלָּה עוֹד אֲרֻכָּה – "וַאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי".

שני יד וַיָּלֶן שָׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיִּקַּח מִן־הַבָּא בְיָדוֹ
מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו: טו עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים
עֶשְׂרִים רְחֵלִים מָאתַיִם וְאֵילִים עֶשְׂרִים:
טז גְּמַלִּים מֵינִיקוֹת וּבְנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים פָּרוֹת
אַרְבָּעִים וּפָרִים עֲשָׂרָה אֲתֹנֹת עֶשְׂרִים וַעְיָרִם
עֲשָׂרָה: יז וַיִּתֵּן בְּיַד־עֲבָדָיו עֵדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ
וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו עִבְרוּ לְפָנַי וְרֶוַח תָּשִׂימוּ בֵּין
עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר: יח וַיְצַו אֶת־הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר כִּי
יִפְגָּשְׁךָ עֵשָׂו אָחִי וּשְׁאֵלְךָ לֵאמֹר לְמִי־אַתָּה
וְאָנָה תֵלֵךְ וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ: יט וְאָמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ
לְיַעֲקֹב מִנְחָה הִוא שְׁלוּחָה לַאדֹנִי לְעֵשָׂו וְהִנֵּה
גַם־הוּא אַחֲרֵינוּ: כ וַיְצַו גַּם אֶת־הַשֵּׁנִי גַּם
אֶת־הַשְּׁלִישִׁי גַּם אֶת־כָּל־הַהֹלְכִים אַחֲרֵי
הָעֲדָרִים לֵאמֹר כַּדָּבָר הַזֶּה תְּדַבְּרוּן אֶל־עֵשָׂו
בְּמַצֹּאֲכֶם אֹתוֹ: כא וַאֲמַרְתֶּם גַּם הִנֵּה עַבְדְּךָ
יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ כִּי־אָמַר אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה
הַהֹלֶכֶת לְפָנָי וְאַחֲרֵי־כֵן אֶרְאֶה פָנָיו אוּלַי יִשָּׂא
פָנָי: כב וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל־פָּנָיו וְהוּא לָן
בַּלַּיְלָה־הַהוּא בַּמַּחֲנֶה: כג וַיָּקָם | בַּלַּיְלָה הוּא
וַיִּקַּח אֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת־שְׁתֵּי שִׁפְחֹתָיו וְאֶת־
אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֹר אֵת מַעֲבַר יַבֹּק:
כד וַיִּקָּחֵם וַיַּעֲבִרֵם אֶת־הַנָּחַל וַיַּעֲבֵר אֶת־אֲשֶׁר־
לוֹ: כה וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד
עֲלוֹת הַשָּׁחַר: כו וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַּע
בְּכַף־יְרֵכוֹ וַתֵּקַע כַּף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֵאָבְקוֹ עִמּוֹ:
כז וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא
אֲשַׁלֶּחֲךָ כִּי אִם־בֵּרַכְתָּנִי: כח וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה־
שְּׁמֶךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב: כט וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר
עוֹד שִׁמְךָ כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל כִּי־שָׂרִיתָ עִם־אֱלֹהִים
וְעִם־אֲנָשִׁים וַתּוּכָל: ל וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר
הַגִּידָה־נָּא שְׁמֶךָ וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי
וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ שָׁם:

רביעי ו וַתִּגַּשְׁן הַשְּׁפָחוֹת הֵנָּה וְיַלְדֵיהֶן וַתִּשְׁתַּחֲוֻיָן: ז וַתִּגַּשׁ גַּם־לֵאָה וְיַלְדֶיהָ וַיִּשְׁתַּחֲווּ וְאַחַר נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל וַיִּשְׁתַּחֲווּ: ח וַיֹּאמֶר מִי לְךָ כָּל־הַמַּחֲנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגָשְׁתִּי וַיֹּאמֶר לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי: ט וַיֹּאמֶר עֵשָׂו יֶשׁ־לִי רָב אָחִי יְהִי לְךָ אֲשֶׁר־לָךְ: י וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אַל־נָא אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלָקַחְתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי עַל־כֵּן רָאִיתִי פָנֶיךָ כִּרְאֹת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּרְצֵנִי: יא קַח־נָא אֶת־בִּרְכָתִי אֲשֶׁר הֻבָאת לָּךְ כִּי־חַנַּנִי אֱלֹהִים וְכִי יֶשׁ־לִי־כֹל וַיִּפְצַר־בּוֹ וַיִּקָּח: יב וַיֹּאמֶר נִסְעָה וְנֵלֵכָה וְאֵלְכָה לְנֶגְדֶּךָ: יג וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדֹנִי יֹדֵעַ כִּי־הַיְלָדִים רַכִּים וְהַצֹּאן וְהַבָּקָר עָלוֹת עָלָי וּדְפָקוּם יוֹם אֶחָד וָמֵתוּ כָּל־הַצֹּאן: יד יַעֲבָר־נָא אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ וַאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־לְפָנַי וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים עַד אֲשֶׁר־אָבֹא אֶל־אֲדֹנִי שֵׂעִירָה: טו וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אַצִּיגָה־נָּא עִמְּךָ מִן־הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי: טו וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ שֵׂעִירָה: יז וְיַעֲקֹב נָסַע סֻכֹּתָה וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכּוֹת עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם סֻכּוֹת: ס יח וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם עִיר שְׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיִּחַן אֶת־פְּנֵי הָעִיר: יט וַיִּקֶן אֶת־חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה־שָׁם אָהֳלוֹ מִיַּד בְּנֵי חֲמוֹר אֲבִי שְׁכֶם בְּמֵאָה קְשִׂיטָה: כ וַיַּצֵּב־שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא־לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם יא עמ׳ 29)

הַיְלָדִים רַכִּים (לג, יג)

יַעֲקֹב עַצְמוֹ כְּבָר הָיָה מוּכָן לַמְּשִׁיחַ, מוּכָן לְקִיּוּם הַיִּעוּד "וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים . . לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו" (רש"י פָּסוּק הַבָּא). אֲבָל "הַיְלָדִים", עַם יִשְׂרָאֵל, אֵינָם מוּכָנִים עֲדַיִן. וּמֵעֵין זֶה בְּכָל נְשִׁיא יִשְׂרָאֵל (רָאשֵׁי תֵּבוֹת: נְצוּצוֹ שֶׁל יַעֲקֹב אָבִינוּ), שֶׁאַף שֶׁהוּא עַצְמוֹ מוּכָן לַגְּאֻלָּה, מִתְעַכֵּב הוּא בַּגָּלוּת עִם צֹאן

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ יתרו תשד"מ)

כִּי שָׂרִיתָ עִם אֱלֹקִים . . וַתּוּכָל (לב, כט)

יְהוּדִי שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה רַע, עָלוּל לְהִצְטַדֵּק עַל כָּךְ וְלִטְעֹן שֶׁהַדָּבָר אֵינוֹ בְּאַשְׁמָתוֹ, שֶׁהֲרֵי הַמַּלְאָךְ הִכְרִיז עָלָיו עוֹד לִפְנֵי שֶׁנּוֹלַד שֶׁיִּהְיֶה טִפֵּשׁ . . הַתְּשׁוּבָה לַאֲמִתְּלָא זוֹ נִמְצֵאת בִּפְסוּקֵנוּ (בְּדֶרֶךְ הַצַּחוּת): כָּל יְהוּדִי נִקְרָא בְּשֵׁם "יִשְׂרָאֵל", וּמוּכָן שֶׁיֵּשׁ בְּכֹחוֹ לְנַצֵּחַ אֲפִילוּ מַלְאָכִים. וּמִכָּאן, שֶׁגַּם אִם הַמַּלְאָךְ הִכְרִיז עָלָיו שֶׁיִּהְיֶה טִפֵּשׁ, בִּיכָלְתּוֹ לִהְיוֹת חָכָם.

שלישי לא וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל כִּי־רָאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל־פָּנִים וַתִּנָּצֵל נַפְשִׁי: לב וַיִּזְרַח־לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָבַר אֶת־פְּנוּאֵל וְהוּא צֹלֵעַ עַל־יְרֵכוֹ: לג עַל־כֵּן לֹא־יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־גִּיד הַנָּשֶׁה אֲשֶׁר עַל־כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנָּשֶׁה:

לג א וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְעִמּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיַּחַץ אֶת־הַיְלָדִים עַל־לֵאָה וְעַל־רָחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׁפָחוֹת: ב וַיָּשֶׂם אֶת־הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת־יַלְדֵיהֶן רִאשֹׁנָה וְאֶת־לֵאָה וְיַלְדֶיהָ אַחֲרֹנִים וְאֶת־רָחֵל וְאֶת־יוֹסֵף אַחֲרֹנִים: ג וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים עַד־גִּשְׁתּוֹ עַד־אָחִיו: ד וַיָּרָץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־כתיב צוארו קרי צַוָּארָיו וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיִּבְכּוּ: ה וַיִּשָּׂא אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־הַיְלָדִים וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה לָךְ וַיֹּאמֶר הַיְלָדִים אֲשֶׁר־חָנַן אֱלֹהִים אֶת־עַבְדֶּךָ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טו עמ׳ 298)

וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים (לג, ג)

בְּבִרּוּר הָרַע יֵשׁ שְׁנֵי אוֹפַנִּים. בְּדֶרֶךְ גִּלּוּי אוֹר – הַמְּבָרֵר מֵאִיר עַל הַמִּתְבָּרֵר אוֹר גָּדוֹל. בְּאֹפֶן זֶה יֵשׁ יִתְרוֹן לַמְּבָרֵר, כִּי הוּא נִשְׁאָר בְּדַרְגָּתוֹ וְאֵינוֹ יוֹרֵד אֶל הַמִּתְבָּרֵר. בְּדֶרֶךְ הִתְלַבְּשׁוּת – הַמְּבָרֵר יוֹרֵד לְמָקוֹם הַמִּתְבָּרֵר. בְּאֹפֶן זֶה יֵשׁ יִתְרוֹן לַמִּתְבָּרֵר, כִּי הוּא עַצְמוֹ, כְּפִי שֶׁהוּא בְּמַצָּבוֹ וּבְדַרְגָּתוֹ, מַפְסִיק לְהִתְנַגֵּד לַקְּדֻשָּׁה (וְאִלּוּ בָּאֹפֶן הָרִאשׁוֹן נִפְעָל הַבִּרּוּר בְּדֶרֶךְ דְּחִיָּה וּבִטּוּל). זוֹהִי הַמַּשְׁמָעוּת הַפְּנִימִית שֶׁל הִשְׁתַּחֲוָאוֹת אֵלּוּ: יַעֲקֹב יָרַד אֶל עֵשָׂו וְ'הִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשֵׁי הַמִּתְבָּרֵר'.

מַרְעִיתוֹ, הַשְּׁקוּעִים עֲדַיִן בַּגָּלוּת. וְזֶהוּ הַטַּעַם שֶׁמְּנוּחָתָם־כָּבוֹד שֶׁל נְשִׂיאֵי חַבַּ״ד הוּא בְּחוּץ לָאָרֶץ - כְּדֵי לַעֲזוֹר לְצֹאן מַרְעִיתָם, עַל יְדֵי שֶׁהוֹלְכִים אֶל הַ׳צִּיּוֹן׳ וּמְבַקְּשִׁים עַל כָּל הַמִּצְטָרֵךְ.

חמישי **לד** א וַתֵּצֵא דִינָה בַּת־לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה
לְיַעֲקֹב לִרְאוֹת בִּבְנוֹת הָאָרֶץ: ב וַיַּרְא אֹתָהּ
שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר הַחִוִּי נְשִׂיא הָאָרֶץ וַיִּקַּח אֹתָהּ
וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ וַיְעַנֶּהָ: ג וַתִּדְבַּק נַפְשׁוֹ בְּדִינָה
בַּת־יַעֲקֹב וַיֶּאֱהַב אֶת־כתיב הנער קרי הַנַּעֲרָה
וַיְדַבֵּר עַל־לֵב כתיב הנער קרי הַנַּעֲרָה: ד וַיֹּאמֶר
שְׁכֶם אֶל־חֲמוֹר אָבִיו לֵאמֹר קַח־לִי אֶת־הַיַּלְדָּה
הַזֹּאת לְאִשָּׁה: ה וְיַעֲקֹב שָׁמַע כִּי טִמֵּא אֶת־דִּינָה
בִּתּוֹ וּבָנָיו הָיוּ אֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה וְהֶחֱרִשׁ יַעֲקֹב
עַד־בֹּאָם: ו וַיֵּצֵא חֲמוֹר אֲבִי־שְׁכֶם אֶל־יַעֲקֹב
לְדַבֵּר אִתּוֹ: ז וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן־הַשָּׂדֶה
כְּשָׁמְעָם וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד כִּי
נְבָלָה עָשָׂה בְיִשְׂרָאֵל לִשְׁכַּב אֶת־בַּת־יַעֲקֹב וְכֵן
לֹא יֵעָשֶׂה: ח וַיְדַבֵּר חֲמוֹר אִתָּם לֵאמֹר שְׁכֶם בְּנִי
חָשְׁקָה נַפְשׁוֹ בְּבִתְּכֶם תְּנוּ נָא אֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה:
ט וְהִתְחַתְּנוּ אֹתָנוּ בְּנֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ־לָנוּ וְאֶת־
בְּנֹתֵינוּ תִּקְחוּ לָכֶם: י וְאִתָּנוּ תֵּשֵׁבוּ וְהָאָרֶץ
תִּהְיֶה לִפְנֵיכֶם שְׁבוּ וּסְחָרוּהָ וְהֵאָחֲזוּ בָּהּ:
יא וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־אָבִיהָ וְאֶל־אַחֶיהָ אֶמְצָא־חֵן
בְּעֵינֵיכֶם וַאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי אֶתֵּן: יב הַרְבּוּ עָלַי
מְאֹד מֹהַר וּמַתָּן וְאֶתְּנָה כַּאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי
וּתְנוּ־לִי אֶת־כתיב הנער קרי הַנַּעֲרָ לְאִשָּׁה: יג וַיַּעֲנוּ
בְנֵי־יַעֲקֹב אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־חֲמוֹר אָבִיו בְּמִרְמָה
וַיְדַבֵּרוּ אֲשֶׁר טִמֵּא אֵת דִּינָה אֲחֹתָם: יד וַיֹּאמְרוּ
אֲלֵיהֶם לֹא נוּכַל לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר הַזֶּה לָתֵת
אֶת־אֲחֹתֵנוּ לְאִישׁ אֲשֶׁר־לוֹ עָרְלָה כִּי־חֶרְפָּה
הִוא לָנוּ: טו אַךְ־בְּזֹאת נֵאוֹת לָכֶם אִם תִּהְיוּ
כָּמֹנוּ לְהִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר: טז וְנָתַנּוּ אֶת־בְּנֹתֵינוּ
לָכֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיכֶם נִקַּח־לָנוּ וְיָשַׁבְנוּ אִתְּכֶם
וְהָיִינוּ לְעַם אֶחָד: יז וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלֵינוּ
לְהִמּוֹל וְלָקַחְנוּ אֶת־בִּתֵּנוּ וְהָלָכְנוּ: יח וַיִּיטְבוּ
דִבְרֵיהֶם בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר:
יט וְלֹא־אֵחַר הַנַּעַר לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר כִּי חָפֵץ
בְּבַת־יַעֲקֹב וְהוּא נִכְבָּד מִכֹּל בֵּית אָבִיו: כ וַיָּבֹא
חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּנוֹ אֶל־שַׁעַר עִירָם וַיְדַבְּרוּ אֶל־
אַנְשֵׁי עִירָם לֵאמֹר: כא הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה שְׁלֵמִים
הֵם אִתָּנוּ וְיֵשְׁבוּ בָאָרֶץ וְיִסְחָרוּ אֹתָהּ וְהָאָרֶץ
הִנֵּה רַחֲבַת־יָדַיִם לִפְנֵיהֶם אֶת־בְּנֹתָם נִקַּח־לָנוּ
לְנָשִׁים וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ נִתֵּן לָהֶם: כב אַךְ־בְּזֹאת
יֵאֹתוּ לָנוּ הָאֲנָשִׁים לָשֶׁבֶת אִתָּנוּ לִהְיוֹת לְעַם
אֶחָד בְּהִמּוֹל לָנוּ כָּל־זָכָר כַּאֲשֶׁר הֵם נִמֹּלִים:
כג מִקְנֵהֶם וְקִנְיָנָם וְכָל־בְּהֵמְתָּם הֲלוֹא לָנוּ הֵם
אַךְ נֵאוֹתָה לָהֶם וְיֵשְׁבוּ אִתָּנוּ: כד וַיִּשְׁמְעוּ
אֶל־חֲמוֹר וְאֶל־שְׁכֶם בְּנוֹ כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ
וַיִּמֹּלוּ כָּל־זָכָר כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ: כה וַיְהִי בַיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב
שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה אִישׁ חַרְבּוֹ וַיָּבֹאוּ
עַל־הָעִיר בֶּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר: כו וְאֶת־חֲמוֹר
וְאֶת־שְׁכֶם בְּנוֹ הָרְגוּ לְפִי־חָרֶב וַיִּקְחוּ אֶת־דִּינָה
מִבֵּית שְׁכֶם וַיֵּצֵאוּ: כז בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל־
הַחֲלָלִים וַיָּבֹזּוּ הָעִיר אֲשֶׁר טִמְּאוּ אֲחוֹתָם:
כח אֶת־צֹאנָם וְאֶת־בְּקָרָם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם וְאֵת
אֲשֶׁר־בָּעִיר וְאֶת־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה לָקָחוּ: כט וְאֶת־
כָּל־חֵילָם וְאֶת־כָּל־טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיָּבֹזּוּ
וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר בַּבָּיִת: ל וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־שִׁמְעוֹן
וְאֶל־לֵוִי עֲכַרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישֵׁנִי בְּיֹשֵׁב הָאָרֶץ
בַּכְּנַעֲנִי וּבַפְּרִזִּי וַאֲנִי מְתֵי מִסְפָּר וְנֶאֶסְפוּ עָלַי
וְהִכּוּנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי: לא וַיֹּאמְרוּ הֲכִזּוֹנָה

יַעֲשֶׂה אֶת־אַחוֹתֵנוּ: **פ לה** א וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
אֶל־יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵית־אֵל וְשֶׁב־שָׁם וַעֲשֵׂה־
שָׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל הַנִּרְאֶה אֵלֶיךָ בְּבָרְחֲךָ מִפְּנֵי
עֵשָׂו אָחִיךָ: ב וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־בֵּיתוֹ וְאֶל
כָּל־אֲשֶׁר עִמּוֹ הָסִרוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר
בְּתֹכְכֶם וְהִטַּהֲרוּ וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלֹתֵיכֶם: ג וְנָקוּמָה
וְנַעֲלֶה בֵית־אֵל וְאֶעֱשֶׂה־שָּׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל הָעֹנֶה
אֹתִי בְּיוֹם צָרָתִי וַיְהִי עִמָּדִי בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלָכְתִּי:
ד וַיִּתְּנוּ אֶל־יַעֲקֹב אֵת כָּל־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר
בְּיָדָם וְאֶת־הַנְּזָמִים אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּטְמֹן אֹתָם
יַעֲקֹב תַּחַת הָאֵלָה אֲשֶׁר עִם־שְׁכֶם: ה וַיִּסָּעוּ
וַיְהִי | חִתַּת אֱלֹהִים עַל־הֶעָרִים אֲשֶׁר
סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי יַעֲקֹב: ו וַיָּבֹא
יַעֲקֹב לוּזָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן הִוא בֵּית־אֵל הִוא
וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ: ז וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא
לַמָּקוֹם אֵל בֵּית־אֵל כִּי שָׁם נִגְלוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים
בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אָחִיו: ח וַתָּמָת דְּבֹרָה מֵינֶקֶת
רִבְקָה וַתִּקָּבֵר מִתַּחַת לְבֵית־אֵל תַּחַת הָאַלּוֹן
וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אַלּוֹן בָּכוּת: **פ** ט וַיֵּרָא אֱלֹהִים
אֶל־יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ:
י וַיֹּאמֶר־לוֹ אֱלֹהִים שִׁמְךָ יַעֲקֹב לֹא־יִקָּרֵא שִׁמְךָ
עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ וַיִּקְרָא
אֶת־שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל: יא וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים אֲנִי אֵל
שַׁדַּי פְּרֵה וּרְבֵה גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ
וּמְלָכִים מֵחֲלָצֶיךָ יֵצֵאוּ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש ב ענ׳ קסח)

וַיִּקְחוּ . . שִׁמְעוֹן וְלֵוִי . . אִישׁ חַרְבּוֹ (לד, כה)

רַשִׁ״י בְּפֵרוּשׁוֹ עַל הַשַּׁ״ס (נְזִיר כט, א) לוֹמֵד מִפְּסוּקֵנוּ אֶת הַדִּין שֶׁל ״בֶּן שֶׁלֹּשׁ עֶשְׂרֵה לְמִצְוֹת״, שֶׁכֵּן בְּאוֹתוֹ זְמַן הָיוּ בְּנֵי י״ג שָׁנָה, וּקְרָאָם הַכָּתוּב ״אִישׁ״. וְיֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ נִלְמַד דִּין זֶה מִשִּׁמְעוֹן וְלֵוִי, וְלֹא מֵרְאוּבֵן. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה כְּשֶׁנַּעַר מַגִּיעַ לְגִיל מִצְוֹת אֵין הוּא עוֹמֵד בַּדַּרְגָּה הַנַּעֲלִית שֶׁל רְאוּבֵן, רְאִיָּה בֶּאֱלִקוּת, אֶלָּא בְּדַרְגַּת שִׁמְעוֹן, בְּחִינַת שְׁמִיעָה. וּמַטָּרַת הֶעֱבוֹדָה הִיא הַמְשָׁכַת אוֹר אֱלֹקִי וְחִבּוּרוֹ עִם הָעוֹלָם, דַּרְגַּת לֵוִי (שֶׁנִּקְרָא כֵּן עַל שֵׁם ״הַפַּעַם יִלָּוֶה אִישִׁי אֵלַי״).

ששי יב וְאֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק
לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ:
יג וַיַּעַל מֵעָלָיו אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ:
יד וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ
מַצֶּבֶת אָבֶן וַיַּסֵּךְ עָלֶיהָ נֶסֶךְ וַיִּצֹק עָלֶיהָ שָׁמֶן:
טו וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת־שֵׁם הַמָّקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ
שָׁם אֱלֹהִים בֵּית־אֵל: טו וַיִּסְעוּ מִבֵּית אֵל וַיְהִי־
עוֹד כִּבְרַת־הָאָרֶץ לָבוֹא אֶפְרָתָה וַתֵּלֶד רָחֵל
וַתִּקַּשׁ בְּלִדְתָּהּ: יז וַיְהִי בְהַקְשֹׁתָהּ בְּלִדְתָּהּ
וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְיַלֶּדֶת אַל־תִּירְאִי כִּי־גַם־זֶה לָךְ
בֵּן: יח וַיְהִי בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ
בֶּן־אוֹנִי וְאָבִיו קָרָא־לוֹ בִנְיָמִין: יט וַתָּמָת רָחֵל
וַתִּקָּבֵר בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה הִוא בֵּית לָחֶם: כ וַיַּצֵּב
יַעֲקֹב מַצֵּבָה עַל־קִבְרָתָהּ הִוא מַצֶּבֶת קִבְרַת־
רָחֵל עַד־הַיּוֹם: כא וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וַיֵּט אָהֳלָה
מֵהֶלְאָה לְמִגְדַּל־עֵדֶר: כב וַיְהִי בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל
בָּאָרֶץ הַהִוא וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת־בִּלְהָה
פִּילֶגֶשׁ אָבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל **פ** וַיִּהְיוּ בְנֵי־יַעֲקֹב
שְׁנֵים עָשָׂר: כג בְּנֵי לֵאָה בְּכוֹר יַעֲקֹב רְאוּבֵן
וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן: כד בְּנֵי
רָחֵל יוֹסֵף וּבִנְיָמִן: כה וּבְנֵי בִלְהָה שִׁפְחַת רָחֵל
דָּן וְנַפְתָּלִי: כו וּבְנֵי זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה גָּד וְאָשֵׁר
אֵלֶּה בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר יֻלַּד־לוֹ בְּפַדַּן אֲרָם: כז וַיָּבֹא
יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו מַמְרֵא קִרְיַת הָאַרְבַּע הִוא
חֶבְרוֹן אֲשֶׁר־גָּר־שָׁם אַבְרָהָם וְיִצְחָק: כח וַיִּהְיוּ
יְמֵי יִצְחָק מְאַת שָׁנָה וּשְׁמֹנִים שָׁנָה: כט וַיִּגְוַע
יִצְחָק וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו זָקֵן וּשְׂבַע יָמִים
וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בָּנָיו: **פ לו** א וְאֵלֶּה
תֹּלְדוֹת עֵשָׂו הִוא אֱדוֹם: ב עֵשָׂו לָקַח אֶת־נָשָׁיו

מִבְּנוֹת כְּנָעַן אֶת־עָדָה בַּת־אֵילוֹן הַחִתִּי וְאֶת־
אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן הַחִוִּי: ג וְאֶת־
בָּשְׂמַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל אֲחוֹת נְבָיוֹת: ד וַתֵּלֶד
עָדָה לְעֵשָׂו אֶת־אֱלִיפָז וּבָשְׂמַת יָלְדָה אֶת־
רְעוּאֵל: ה וְאָהֳלִיבָמָה יָלְדָה כתיב את־יעיש קרי אֶת־
יְעוּשׁ וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח אֵלֶּה בְּנֵי עֵשָׂו אֲשֶׁר
יֻלְּדוּ־לוֹ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: ו וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת־נָשָׁיו
וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֶת־כָּל־נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ
וְאֶת־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־בְּהֶמְתּוֹ וְאֵת כָּל־קִנְיָנוֹ
אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ מִפְּנֵי
יַעֲקֹב אָחִיו: ז כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב מִשֶּׁבֶת יַחְדָּו
וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם לָשֵׂאת אֹתָם מִפְּנֵי
מִקְנֵיהֶם: ח וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שֵׂעִיר עֵשָׂו הוּא
אֱדוֹם: ט וְאֵלֶּה תֹלְדוֹת עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם בְּהַר
שֵׂעִיר: י אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־עֵשָׂו אֱלִיפַז בֶּן־עָדָה
אֵשֶׁת עֵשָׂו רְעוּאֵל בֶּן־בָּשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו:
יא וַיִּהְיוּ בְּנֵי אֱלִיפָז תֵּימָן אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וּקְנַז:
יב וְתִמְנַע | הָיְתָה פִילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז בֶּן־עֵשָׂו וַתֵּלֶד
לֶאֱלִיפַז אֶת־עֲמָלֵק אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו:
יג וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת וָזֶרַח שַׁמָּה וּמִזָּה אֵלֶּה
הָיוּ בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו: יד וְאֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי
אָהֳלִיבָמָה בַת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן אֵשֶׁת עֵשָׂו וַתֵּלֶד
לְעֵשָׂו כתיב את־יעיש קרי אֶת־יְעוּשׁ וְאֶת־יַעְלָם
וְאֶת־קֹרַח: טו אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְנֵי־עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפַז
בְּכוֹר עֵשָׂו אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף אוֹמָר אַלּוּף צְפוֹ
אַלּוּף קְנַז: טז אַלּוּף קֹרַח אַלּוּף גַּעְתָּם אַלּוּף
עֲמָלֵק אֵלֶּה אַלּוּפֵי אֱלִיפַז בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי
עָדָה: יז וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל בֶּן־עֵשָׂו אַלּוּף נַחַת
אַלּוּף זֶרַח אַלּוּף שַׁמָּה אַלּוּף מִזָּה אֵלֶּה אַלּוּפֵי
רְעוּאֵל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת
עֵשָׂו: יח וְאֵלֶּה בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה אֵשֶׁת עֵשָׂו אַלּוּף
יְעוּשׁ אַלּוּף יַעְלָם אַלּוּף קֹרַח אֵלֶּה אַלּוּפֵי
אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה אֵשֶׁת עֵשָׂו: יט אֵלֶּה בְנֵי־
עֵשָׂו וְאֵלֶּה אַלּוּפֵיהֶם הוּא אֱדוֹם: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות יב עמ' 19)

עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם (לו, א)

כְּתִיב "שִׁשֶּׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ", וְהִיא מִצְוָה, שֶׁכֵּן מְלָאכָה זוֹ מְבָרֶרֶת וּמְזַכֶּכֶת אֶת הָעוֹלָם. בְּרַם, הַחַיּוּת וְהַ'קָּאךְ' בִּמְלָאכָה זוֹ הִיא דָּבָר שְׁלִילִי. וְהוּא עִנְיַן דַּם נִדָּה, שֶׁרוֹמֵז עַל רְתִיחַת הַדָּם בְּאֹפֶן בִּלְתִּי רָצוּי (וְלָכֵן דַּוְקָא מַרְאֶה אָדֹם מְטַמֵּא). וּרְתִיחָה זוֹ בָּאָה מִ"עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם", שֶׁנִּקְרָא כֵּן עַל שֵׁם "הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה". (וּרְאֵה לִקּוּטֵי לֵוִי יִצְחָק לְזח"ג עמ' שנט, שֶׁז' יְמֵי נִדָּה הֵם כְּמוֹ ז' מַלְכֵי אֱדוֹם).

שביעי כ אֵלֶּה בְנֵי־שֵׂעִיר הַחֹרִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לוֹטָן
וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה: כא וְדִשׁוֹן וְאֵצֶר וְדִישָׁן אֵלֶּה
אַלּוּפֵי הַחֹרִי בְּנֵי שֵׂעִיר בְּאֶרֶץ אֱדוֹם: כב וַיִּהְיוּ
בְּנֵי־לוֹטָן חֹרִי וְהֵימָם וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע:
כג וְאֵלֶּה בְּנֵי שׁוֹבָל עַלְוָן וּמָנַחַת וְעֵיבָל שְׁפוֹ
וְאוֹנָם: כד וְאֵלֶּה בְּנֵי־צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה הוּא עֲנָה
אֲשֶׁר מָצָא אֶת־הַיְּמִם בַּמִּדְבָּר בִּרְעֹתוֹ אֶת־
הַחֲמֹרִים לְצִבְעוֹן אָבִיו: כה וְאֵלֶּה בְּנֵי־עֲנָה דִּשֹׁן
וְאָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה: כו וְאֵלֶּה בְּנֵי דִישָׁן חֶמְדָּן
וְאֶשְׁבָּן וְיִתְרָן וּכְרָן: כז אֵלֶּה בְּנֵי־אֵצֶר בִּלְהָן וְזַעֲוָן
וַעֲקָן: כח אֵלֶּה בְּנֵי־דִישָׁן עוּץ וַאֲרָן: כט אֵלֶּה
אַלּוּפֵי הַחֹרִי אַלּוּף לוֹטָן אַלּוּף שׁוֹבָל אַלּוּף
צִבְעוֹן אַלּוּף עֲנָה: ל אַלּוּף דִּשָׁן אַלּוּף אֵצֶר אַלּוּף
דִּישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי לְאַלָּפֵיהֶם בְּאֶרֶץ
שֵׂעִיר: פ לא וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ
אֱדוֹם לִפְנֵי מְלֹךְ־מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: לב וַיִּמְלֹךְ
בֶּאֱדוֹם בֶּלַע בֶּן־בְּעוֹר וְשֵׁם עִירוֹ דִּנְהָבָה:
לג וַיָּמָת בֶּלַע וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו יוֹבָב בֶּן־זֶרַח
מִבָּצְרָה: לד וַיָּמָת יוֹבָב וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו חֻשָׁם
מֵאֶרֶץ הַתֵּימָנִי: לה וַיָּמָת חֻשָׁם וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו
הֲדַד בֶּן־בְּדַד הַמַּכֶּה אֶת־מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב

וְשֵׁם עִירוֹ עֲוִית: לו וַיָּמָת הֲדַד וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו
שַׁמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה: לז וַיָּמָת שַׁמְלָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו
שָׁאוּל מֵרְחֹבוֹת הַנָּהָר: לח וַיָּמָת שָׁאוּל וַיִּמְלֹךְ
תַּחְתָּיו בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר: לט וַיָּמָת בַּעַל חָנָן
בֶּן־עַכְבּוֹר וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַר וְשֵׁם עִירוֹ פָּעוּ
וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהֵיטַבְאֵל בַּת־מַטְרֵד בַּת מֵי זָהָב:
מ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו לְמִשְׁפְּחֹתָם
לִמְקֹמֹתָם בִּשְׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף עַלְוָה
אַלּוּף יְתֵת: מא אַלּוּף אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף אֵלָה אַלּוּף
פִּינֹן: מב אַלּוּף קְנַז אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף מִבְצָר:
מג אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה | אַלּוּפֵי אֱדוֹם
לְמֹשְׁבֹתָם בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם הוּא עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ממאמר י"ט כסלו ה'תשכ"ז)

איתא בַּקַּבָּלָה שֶׁבְּתֵיבַת מְהֵיטַבְאֵל יֵשׁ אוֹתִיּוֹת מ"ה, וְיִטַבְאֵל בְּגִימַטְרִיָּא ב"ן. וְהוּא עִנְיַן יִחוּד מַ"ה וּבַ"ן, דְּהַיְינוּ הַמְּבָרֵר וְהַמִּתְבָּרֵר, 'תִּיקוּן' וְ'תוֹהוּ', שֶׁזֶּהוּ עַל־יְדֵי הַמְשָׁכָה מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִ'תוֹהוּ' וְ'תִּיקוּן', שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשָׂה הַבֵּירוּר דְּ'תוֹהוּ' שֶׁיִּתְאַחֵד עִם 'תִּיקוּן'.

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וַיַּמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

מפטיר מ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו לְמִשְׁפְּחֹתָם
לִמְקֹמֹתָם בִּשְׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף עַלְוָה
אַלּוּף יְתֵת: מא אַלּוּף אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף אֵלָה אַלּוּף
פִּינֹן: מב אַלּוּף קְנַז אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף מִבְצָר:
מג אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה | אַלּוּפֵי אֱדוֹם
לְמֹשְׁבֹתָם בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם הוּא עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ"ט א עמ' 109)

אַלּוּף עִירָם (לו, מג)

שֶׁהוּא עָתִיד לַעֲרֹם תַּסְרִיּוֹת (אוֹצָרוֹת) לַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ (בְּרֵאשִׁית רַבָּה)

הָ'אוֹצָרוֹת' הֵם בֵּרוּר נִצּוֹצוֹת הַקְּדֻשָּׁה שֶׁל גָּלוּת אֱדוֹם, שֶׁהוּא מַטְּרַת גָּלוּת זוֹ. וְהִנֵּה, אַף בְּחַג הַגְּאֻלָּה י"ט כִּסְלֵו מָצִינוּ פְּעֻלָּה וְהַשְׁפָּעָה עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם: רַבֵּנוּ הַזָּקֵן כּוֹתֵב "הִפְלִיא ה' וְהִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת . . בְּעֵינֵי כָּל הַשָּׂרִים וְכָל הָעַמִּים אֲשֶׁר בְּכָל מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ". וּמִכָּאן לְמֵדִים עַל דְּבַר הַחִיּוּב לְהִשְׁתַּדֵּל לְהַשְׁפִּיעַ עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם לְקַיֵּם מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ, כִּפְסַק־דִּין הָרַמְבַּ"ם (הִלְכוֹת מְלָכִים ספ"ח).

פפפ קנ"ד **פסוקים**. קליט"ה **סימן**.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

א חֲזוֹן מַרְאֵה הַנְּבוּאָה שֶׁל עֹבַדְיָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה אֱלֹקִים לֶאֱדוֹם עַל אֱדוֹם שְׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ אֲנִי וְיִרְמְיָה וִישַׁעְיָה וְעָמוֹס מֵאֵת יְהֹוָה עַל חֶרְבַּן אֱדוֹם וְצִיר שָׁלִיחַ בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח זֶה לָזֶה שֶׁיֹּאמְרוּ קוּמוּ אַתֶּם וְנָקוּמָה גַּם אָנוּ לָלֶכֶת עָלֶיהָ עַל אֶרֶץ אֱדוֹם לַמִּלְחָמָה: **ב** הִנֵּה בִּתְחִילַּת מֶמְשַׁלְתְּךָ אֱדוֹם בְּאֶרֶץ שֵׂעִיר, גּוֹי קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם בָּזוּי מְבֻזֶּה אַתָּה מְאֹד וְלָמָּה יִצְטָרֵךְ אֲסִיפַת כָּל הַגּוֹיִם נֶגֶד אוּמָּה קְטַנָּה, לְהִלָּחֵם עַל אוּמָּה בְּזוּיָה? מֵשִׁיב....: **ג** זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ הֱסִיתְךָ לְהִתְגָּאוֹת יוֹתֵר מִדַּאי כְּאִלּוּ שֹׁכְנִי אַתָּה שׁוֹכֵן בְּחַגְוֵי־סֶלַע בְּבִקְעֵי הַסֶּלַע עַד שֶׁלֹּא יוּכַל מִי לִקְרוֹב אֵלֶיךָ, וּכְאִלּוּ מְרוֹם וְנִשָּׂא שִׁבְתּוֹ לָכֵן אֹמֵר בְּלִבּוֹ מִי יוֹרִידֵנִי אָרֶץ: **ד** אֲפִילּוּ אִם־תַּגְבִּיהַּ לָשֶׁבֶת בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ כַּנֶּשֶׁר וְאִם־בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ מְדוֹרְךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ אֶל עֵמֶק יְהוֹשָׁפָט (יואל ד יב) נְאֻם־יְהֹוָה: **ה** אַחֲרֵי שֶׁהִתְחִיל לְנַבֵּא אֶת הֶעָתִיד לָבֹא עַל אֱדוֹם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, שָׁב לְהוֹדִיעַ גַּם כֵּן מַה שֶּׁיִּקְרֶה לָהֶם בִּזְמַן קוֹדֵם (ע' ישעיה סי' כ"א וירמיה סי' מ"ט) אִם־גַּנָּבִים בָּאוּ־לְךָ עָלֶיךָ אִם־שׁוֹדְדֵי לַיְלָה הַמְפַחֲדִים לִגְזוֹל בַּיּוֹם אֵיךְ נִדְמֵיתָה יָשַׁנְתָּ וְלֹא הֱקִיצוֹתָ מִשְּׁנָתְךָ לְגָרֵשׁ אוֹתָם הֲלוֹא יִגְנְבוּ דַּיָּם דֵּי סִפּוּקָם אִם־בֹּצְרִים תּוֹלְשֵׁי עִנְּבֵי הַגֶּפֶן בָּאוּ לָךְ הֲלוֹא יַשְׁאִירוּ עֹלֵלוֹת כִּי יְרֵאִים פֶּן יָבֹא בַּעַל הַבַּיִת לָכֵן לֹא יִקְצְרוּ אֶת הַכֹּל, וְאִם כֵּן אֶשְׁאַל וּמַדּוּעַ לֹא הִשְׁאִירוּ לְךָ מְאוּמָה: **ו** אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ מַטְמוֹנֵי עֵשָׂו נִבְעוּ נִתְגַּלּוּ מַצְפֻּנָיו: **ז** הַנָּבִיא מֵשִׁיב שֶׁכָּל זֶה הָיָה עַל יְדֵי תַּחְבּוּלָה כִּי עַד־הַגְּבוּל שִׁלְּחוּךָ לִוּוּ אוֹתְךָ כֹּל אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ הַמְחֻיָּבִים לַעֲזוֹר לְךָ אֲבָל לֹא עָזְרוּ לְךָ בַּמִּלְחָמָה הִשִּׁיאוּךָ הֵסִיתוּ אוֹתְךָ לָלֶכֶת לַמִּלְחָמָה וְגַם יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי

שי למורא

א) לֶאֱדוֹם, עַל אֱדוֹם. שָׁמַעְנוּ, אֲנִי וּשְׁאָר נְבִיאִים. וְצִיר, שָׁלִיחַ. בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח, כְּלוֹמַר, כָּל הַגּוֹיִם הִתְעוֹרְרוּ לָבוֹא עַל אֱדוֹם לְמִלְחָמָה. **ב)** קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם, בִּתְחִלַּת מֶמְשַׁלְתְּךָ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם הָיִיתָ קָטָן בַּגּוֹיִם, וּמְבֻזֶּה מְאֹד בֵּינֵיהֶם. **ג)** זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ, אַחֲרֵי שֶׁנִּתְגַּדַּלְתָּ, הֵסִית אוֹתְךָ לִבְּךָ לְהִתְגָּאוֹת גַּם עַל אָחִיךָ יַעֲקֹב. שֹׁכְנִי בְּחַגְוֵי סֶלַע, חוֹשֵׁב אַתָּה שֶׁהִנְּךָ שׁוֹכֵן בִּבְקָעִים שֶׁבְּסֶלַע גָּבוֹהַּ וְאֵין מִי שֶׁיּוּכַל לְהִתְקָרֵב אֵלֶיךָ. **ה)** אֵיךְ נִדְמֵיתָה, לָמָּה נִרְדַּמְתָּ דּוּמָם, וְלֹא הִרְגַּשְׁתָּ עַד שֶׁגָּנְבוּ מִמְּךָ הַכֹּל. **ו)** אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ עֵשָׂו, אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ בָּתֵּי עֵשָׂו לָקַחַת הַכֹּל. נִבְעוּ מַצְפֻּנָיו, נִתְבַּקְּשׁוּ וְנִתְגַּלּוּ מְקוֹמוֹת הַמִּסְתּוֹר שֶׁלּוֹ. **ז)** עַד הַגְּבוּל שִׁלְּחוּךָ כֹּל אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ, כְּשֶׁיָּצָאתָ לַמִּלְחָמָה נֶגֶד אוֹיְבֶיךָ, לִוּוּ אוֹתְךָ כָּל אַנְשֵׁי בְּרִיתְךָ עַד הַגְּבוּל, וּמִשָּׁם בָּרְחוּ וְלֹא הָיוּ לְעֶזְרָתְךָ. הִשִּׁיאוּךָ, אַנְשֵׁי בְּרִיתְךָ הֵסִיתוּ אוֹתְךָ לְהִלָּחֵם. יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֶךָ, אַנְשֵׁי שְׁלוֹמְךָ הִצְלִיחוּ לְפַתּוֹתְךָ לְהִלָּחֵם. לַחְמְךָ, אוֹכְלֵי לַחְמְךָ יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ,

הפטרה לפרשת וישלח לקריאה בציבור

ולשמו"ת בעובדיה פרק א

א א חֲזוֹן עֹבַדְיָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה לֶאֱדוֹם שְׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ מֵאֵת יְהֹוָה וְצִיר בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח קוּמוּ וְנָקוּמָה עָלֶיהָ לַמִּלְחָמָה: ב הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם בָּזוּי אַתָּה מְאֹד: ג זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ שֹׁכְנִי בְחַגְוֵי־סֶלַע מְרוֹם שִׁבְתּוֹ אֹמֵר בְּלִבּוֹ מִי יוֹרִידֵנִי אָרֶץ: ד אִם־תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר וְאִם־בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם־יְהֹוָה: ה אִם־גַּנָּבִים בָּאוּ־לְךָ אִם־שׁוֹדְדֵי לַיְלָה אֵיךְ נִדְמֵיתָה הֲלוֹא יִגְנְבוּ דַּיָּם אִם־בֹּצְרִים בָּאוּ לָךְ הֲלוֹא יַשְׁאִירוּ עֹלֵלוֹת: ו אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ עֵשָׂו נִבְעוּ מַצְפֻּנָיו: ז עַד־הַגְּבוּל שִׁלְּחוּךָ כֹּל אַנְשֵׁי

שי למורא

יָשִׁימוּ חֹלִי וּמַכָּה בַּמָּקוֹם שֶׁלָּךְ. אֵין תְּבוּנָה בּוֹ, אֵין בָּאֲדוֹם תְּבוּנָה, וְלֹא הֵבִין כַּוָּנַת אַנְשֵׁי בְּרִיתוֹ. ח) בַּיּוֹם הַהוּא, בְּיוֹם בּוֹא הַפְּרָעָנוּת. מֵהַר עֵשָׂו, מֵאוֹתָם שֶׁמְּקוֹרָם מֵהַר עֵשָׂו. ט) וְחַתּוּ, וְיִשְׁבְּרוּ. תֵּיכָן, הִיא אֶרֶץ אֲדוֹם שֶׁהִיא בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. מִקָּטֶל, מִתּוֹךְ הֶרֶג. י) מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב, בִּגְלַל הַחֲמָס שֶׁעָשִׂיתָ לְיַעֲקֹב. יא) בְּיוֹם עָמְדְךָ מִנֶּגֶד, זֶהוּ הַחֲמָס שֶׁעָשִׂיתָ לְיַעֲקֹב, בַּיּוֹם שֶׁנֶּעֱמַדְתָּ מֵרָחוֹק. בְּיוֹם שְׁבוֹת זָרִים חֵילוֹ, בִּזְמַן שֶׁשָּׁבוּ הַזָּרִים אֶת הָעֹשֶׁר שֶׁל יַעֲקֹב. גַּם אַתָּה כְּאַחַד מֵהֶם, הוֹאִיל וְעָמַדְתָּ מִנֶּגֶד וְלֹא עָזַרְתָּ לְיִשְׂרָאֵל, מַעֲלָה אֲנִי עָלֶיךָ כְּאִלּוּ הָיִיתָ גַּם אַתָּה כְּאַחַד מֵהֶם. יב) וְאַל תֵּרֶא, לֹא הָיָה לְךָ לְהַבִּיט וְלַעֲמֹד מִנֶּגֶד. בְּיוֹם אָחִיךָ, בְּיוֹם צָרַת אָחִיךָ. בְּיוֹם נָכְרוֹ, בַּיּוֹם שֶׁנִּהְיָה כְּנָכְרִי וְהִגְלָה מֵאַרְצוֹ. פֵּרוּשׁ אַחֵר, בְּיוֹם הִמָּסְרוֹ בְּיַד אוֹיְבָיו. יג) אַל תָּבוֹא, לֹא הָיָה לְךָ לָבוֹא. וְאַל תִּשְׁלַחְנָה בְּחֵילוֹ, לֹא הָיָה לְךָ לִשְׁלֹחַ יָדְךָ בְּעָשְׁרוֹ, לְבֹז אֶת רְכוּשוֹ. יד) עַל הַפֶּרֶק, עַל אֵם הַדֶּרֶךְ, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁמִּתְפָּרְקִים הַדְּרָכִים לְכִוּוּנִים שׁוֹנִים. וְאַל תַּסְגֵּר, לֹא הָיָה לְךָ לִמְסֹר. טז) כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם עַל הַר קָדְשִׁי, כָּאן מְדַבֵּר הַנָּבִיא אֶל יִשְׂרָאֵל, כִּי כְּמוֹ שֶׁאַתֶּם שְׁתִיתֶם מִכּוֹס הַתַּרְעֵלָה. טז) וְשָׁתוּ וְלָעוּ, וְיִשְׁתּוּ וְיִבְלְעוּ. פֵּרוּשׁ אַחֵר, "וְלָעוּ", וְיִהְיוּ מְבֻלְבָּלִים. כְּלוּא הָיוּ, כְּאִלּוּ לֹא הָיוּ מֵעוֹלָם. יז) וְהָיָה קֹדֶשׁ, יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה'. אֵת מוֹרְשֵׁיהֶם, אֶת הַגּוֹיִם שֶׁיִּירְשׁוּ אוֹתָם מִקֹּדֶם.

עטרת מרים

שְׁלֻמֶּךָ כִּי שָׁמַעְתָּ לָהֶם וְהָלַכְתָּ, אוֹכְלֵי לַחְמְךָ הֵם יָשִׂימוּ מָזוֹר מַכָּה תַּחְתֶּיךָ בִּמְקוֹמְךָ הִכִּינוּ לְךָ כִּלָּיוֹן וַאֲבָדוֹן כִּי יֵצְאוּ עָלֶיךָ רָעָה וְאֵין תְּבוּנָה בּוֹ בָּאֲדוֹם לְהַרְגִּישׁ בַּדָּבָר לִהְיוֹת נִשְׁמָר מֵהֶם: ח הַלְּוֹא בַּיּוֹם הַהוּא בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נְאֻם־יְהוָה וְהַאֲבַדְתִּי חֲכָמִים מֵאֱדוֹם לֹא יִתְחַבְּטוּ בִּתַּחְבּוּלוֹת הַמִּלְחָמָה לְהַצִּיל נַפְשָׁם וּתְבוּנָה מֵהַר עֵשָׂו: ט וְחַתּוּ יִשְׁבְּרוּ גִבּוֹרֶיךָ תֵּימָן הוּא אֲדוֹם הַיּוֹשֵׁב בְּהַר שֵׂעִיר בְּדָרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְמַעַן יִכָּרֵת כָּל־אִישׁ גִּבּוֹר מִקָּטֶל מַרוֹב הֶרֶג שֶׁיָּבֹא עֲלֵיכֶם: י כָּל זֶה יַגִּיעַ לָהֶם מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב בִּגְלַל הַחֲמָס שֶׁעָשׂוּ לְיַעֲקֹב וְהוּא תְּכַסְּךָ בוּשָׁה וְנִכְרַתָּ וְתִהְיֶה נִכְרָת לְעוֹלָם וְלֹא תוֹסִיף לָקוּם: יא בְּיוֹם עָמְדְךָ מִנֶּגֶד בְּיוֹם שְׁבוֹת זָרִים חֵילוֹ בְּעֵת שֶׁשָּׁבוּ הַזָּרִים הָעֹשֶׁר שֶׁל יַעֲקֹב (וְעַל נְבוּכַדְנֶצַּר יֹאמַר, הַמַּחֲרִיב הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן, וְהוּא רָאָה זֶה וְעָמַד מִנֶּגֶד וְלֹא עָזַר לְיַעֲקֹב אָחִיו) וְנָכְרִים בָּאוּ שְׁעָרָו (שְׁעָרָיו) שֶׁל יַעֲקֹב וְעַל־יְרוּשָׁלִַם יַדּוּ גוֹרָל הִשְׁלִיכוּ גּוֹרָל וְחִלְּקוּ בֵּינֵיהֶם לַחֲלָקִים גַּם־אַתָּה אֱדוֹם כְּאַחַד מֵהֶם הוֹאִיל וְעָמַדְתָּ מִנֶּגֶד וְלֹא עָזַרְתָּ לְיִשְׂרָאֵל, מַעֲלֶה אֲנִי עָלֶיךָ כְּאִלּוּ הָיִיתָ גַּם אַתָּה כְּאַחַד מִן הַנִּלְחָמִים וְהַשּׁוֹלְלִים, וְזֶהוּ הַחֲמָס: יב וְאַל־תֵּרֶא לֹא הָיָה לְךָ לְהַבִּיט בְּיוֹם צָרַת אָחִיךָ בְּיוֹם נָכְרוֹ בְּיוֹם שֶׁנִּתְנַכֵּר מֵאַרְצוֹ וְהָיָה כְּנָכְרִי וְאַל־תִּשְׂמַח לִבְנֵי־יְהוּדָה בְּיוֹם אָבְדָם וְאַל־תַּגְדֵּל פִּיךָ בְּיוֹם צָרָה: יג אַל־תָּבוֹא בְשַׁעַר־עַמִּי בְּיוֹם אֵידָם אַל־תֵּרֶא גַם־אַתָּה בְּרָעָתוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ וְאַל־תִּשְׁלַחְנָה בְחֵילוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ: יד וְאַל־תַּעֲמֹד עַל־הַפֶּרֶק לְהַכְרִית אֶת־פְּלִיטָיו וְאַל־תַּסְגֵּר שְׂרִידָיו בְּיוֹם צָרָה: טו כִּי־קָרוֹב יוֹם־יְהוָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ יֵעָשֶׂה לָּךְ גְּמֻלְךָ יָשׁוּב בְּרֹאשֶׁךָ: טז כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם עַל־הַר קָדְשִׁי יִשְׁתּוּ כָל־הַגּוֹיִם תָּמִיד וְשָׁתוּ וְלָעוּ וְהָיוּ כְּלוּא הָיוּ: יז וּבְהַר צִיּוֹן תִּהְיֶה פְלֵיטָה וְהָיָה קֹדֶשׁ וְיָרְשׁוּ בֵית יַעֲקֹב אֶת־מוֹרְשֵׁיהֶם: יח וְהָיָה בֵית־יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לַהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם וַאֲכָלוּם וְלֹא יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי יְהוָה דִּבֵּר: יט וְיָרְשׁוּ הַנֶּגֶב אֶת־הַר עֵשָׂו וְהַשְּׁפֵלָה אֶת־פְּלִשְׁתִּים וְיָרְשׁוּ אֶת־שְׂדֵה אֶפְרַיִם וְאֶת־שְׂדֵה שֹׁמְרוֹן וּבִנְיָמִן אֶת־הַגִּלְעָד: כ וְגָלֻת הַחֵל הַזֶּה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר כְּנַעֲנִים עַד־צָרְפַת וְגָלֻת יְרוּשָׁלִַם אֲשֶׁר בִּסְפָרַד יִרְשׁוּ אֶת־עָרֵי הַנֶּגֶב: כא וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַיהוָה הַמְּלוּכָה:

בְּרִיתֶךָ הִשִּׁיאוּךָ יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֻמֶּךָ לַחְמְךָ יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ אֵין תְּבוּנָה בּוֹ: ח הֲלוֹא בַיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה וְהַאֲבַדְתִּי חֲכָמִים מֵאֱדוֹם וּתְבוּנָה מֵהַר עֵשָׂו: ט וְחַתּוּ גִבּוֹרֶיךָ תֵּימָן לְמַעַן יִכָּרֵת־אִישׁ מֵהַר עֵשָׂו מִקָּטֶל: י מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב תְּכַסְּךָ בוּשָׁה וְנִכְרַתָּ לְעוֹלָם: יא בְּיוֹם עָמְדְךָ מִנֶּגֶד בְּיוֹם שְׁבוֹת זָרִים חֵילוֹ וְנָכְרִים בָּאוּ שְׁעָרָיו וְעַל־יְרוּשָׁלִַם יַדּוּ גוֹרָל גַּם־אַתָּה כְּאַחַד מֵהֶם: יב וְאַל־תֵּרֶא בְּיוֹם־אָחִיךָ בְּיוֹם נָכְרוֹ וְאַל־תִּשְׂמַח לִבְנֵי־יְהוּדָה בְּיוֹם אָבְדָם וְאַל־תַּגְדֵּל פִּיךָ בְּיוֹם צָרָה: יג אַל־תָּבוֹא בְשַׁעַר־עַמִּי בְּיוֹם אֵידָם אַל־תֵּרֶא גַם־אַתָּה בְּרָעָתוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ וְאַל־תִּשְׁלַחְנָה בְחֵילוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ: יד וְאַל־תַּעֲמֹד עַל־הַפֶּרֶק לְהַכְרִית אֶת־פְּלִיטָיו וְאַל־תַּסְגֵּר שְׂרִידָיו בְּיוֹם צָרָה: טו כִּי־קָרוֹב יוֹם־יְהוָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ יֵעָשֶׂה לָּךְ גְּמֻלְךָ יָשׁוּב בְּרֹאשֶׁךָ: טז כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם עַל־הַר קָדְשִׁי יִשְׁתּוּ כָל־הַגּוֹיִם תָּמִיד וְשָׁתוּ וְלָעוּ וְהָיוּ כְּלוּא הָיוּ: יז וּבְהַר צִיּוֹן

שֶׁהִגְלוּ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאָמַר וְאַל־תַּעֲמֹד עַל־הַפֶּרֶק בִּפְרָשַׁת דְּרָכִים שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לָנוּס, לְהַכְרִית אֶת־פְּלִיטָיו וְאַל־תַּסְגֵּר לְמַאֲסֹר שְׂרִידָיו בְּיוֹם צָרָה: טו כִּי־קָרוֹב יוֹם־יְהוָה יוֹם הַתַּשְׁלוּמִין מֵה' עַל־כָּל־הַגּוֹיִם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְיִשְׂרָאֵל כֵּן יֵעָשֶׂה לָּךְ גְּמֻלְךָ הַגְּמוּל הָרָאוּי לְךָ יָשׁוּב בְּרֹאשֶׁךָ: טז אֶל מוּל יְהוּדָה יֹאמַר כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם עַל־הַר קָדְשִׁי מִכּוֹס הַתַּרְעֵלָה כֵּן יִשְׁתּוּ כָל־הַגּוֹיִם שֶׁהֵרַעוּ לָכֶם אֶת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה תָּמִיד וְשָׁתוּ וְלָעוּ יִהְיוּ מְבֻלְבָּלִים מִן הַפּוּרְעָנִיּוֹת וְהָיוּ כְּלוּא הָיוּ יִהְיוּ כְּלִים כְּאִלּוּ לֹא הָיוּ מֵעוֹלָם: יז אֲבָל וּבְהַר צִיּוֹן תִּהְיֶה פְלֵיטָה יִשָּׁאֲרוּ אֲנָשִׁים וְהָיָה קֹדֶשׁ כִּי לֹא יוֹסִיף לָבוֹא בָּהּ טָמֵא

עטרת מרים

וְיָרְשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב אֶת מוֹרְשֵׁיהֶם שֶׁיָּרְשׁוּ אוֹתָם מֵאָז: יח וְהָיָה בֵּית־יַעֲקֹב אֵשׁ הַבּוֹעֵר מִקָּרוֹב וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה הַבּוֹעֵר מֵרָחוֹק וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ הַנִּשְׂרָף מֵהַר וְדָלְקוּ בָהֶם יִשְׂרָאֵל יַדְלִיקוּ אֶת בֵּית הַכִּשְׁדִּים וַאֲכָלُוּם וְיִשְׂרְפוּם וְלֹא־יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי יְהוָה דִּבֵּר וּבוֹדֵאי כֵּן יִהְיֶה: יט וְיָרְשׁוּ יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבֵי הַנֶּגֶב אֶת־הַר עֵשָׂו וְהַשְּׁפֵלָה הָעֲמֵק יִירְשׁוּ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וְיָרְשׁוּ גַּם אֶת־שְׂדֵה אֶפְרַיִם וְאֶת שְׂדֵה שֹׁמְרוֹן וּבִנְיָמִן אֶת־הַגִּלְעָד: כ נְבוּאָה לֶעָתִיד, מִי וָמִי מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ הַיּוֹרְשִׁים. וְאָמַר: וְגָלֻת בְּנֵי הַגּוֹלָה הַחֵל שֶׁל הַחֵיל־הַזֶּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵשְׁבוּ שָׁם ־כְּנַעֲנִים שֶׁבָּרְחוּ מֵאַרְצָם בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ אֲשֶׁר מְקוֹם מוֹשָׁבָם הִגִּיעַ עַד־צָרְפַת פרנצ"א וְגָלֻת בְּנֵי הַגּוֹלָה שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר יֵשְׁבוּ בְּגָלוּת בְּסְפָרֶד אִסְפַּמְיָא, הֵם יִרְשׁוּ אֶת

שי למורא

כ) הַחֵל הַזֶּה, הַחַיִל שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשׁוּבוּ מֵהַגָּלוּת. אֲשֶׁר כְּנַעֲנִים, אֲשֶׁר הָיוּ בַּגָּלוּת עִם עַמִּים כְּנַעֲנִיִּים שֶׁבָּרְחוּ מֵאֶרֶץ כְּנַעַן בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ. עַד צָרְפַת, שֶׁהִתְרַחֲקוּ וְיָשְׁבוּ בִּמְקוֹמוֹת רְחוֹקִים וְהִגִּיעוּ עַד צָרְפַת. וְגָלֻת יְרוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר בְּסְפָרַד, וּבְנֵי הַגּוֹלָה שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בִּסְפָרַד. כא) וְעָלוּ מוֹשִׁעִים, הֵם הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ וְשָׁרָיו. וְהָיְתָה לַה' הַמְּלוּכָה, וְתִתְגַּלֶּה מַלְכוּת ה' עַל כָּל יוֹשְׁבֵי הָעוֹלָם, וּתְהִי מַלְכוּת ה' לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים.

תְּהִיֶה פְּלֵיטָה וְהָיָה קֹדֶשׁ וְיָרְשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב אֵת מוֹרָשֵׁיהֶם: יח וְהָיָה בֵית־יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם וַאֲכָלוּם וְלֹא־יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי יְהוָה דִּבֵּר: יט וְיָרְשׁוּ הַנֶּגֶב אֶת־הַר עֵשָׂו וְהַשְּׁפֵלָה אֶת־פְּלִשְׁתִּים וְיָרְשׁוּ אֶת־שְׂדֵה אֶפְרַיִם וְאֶת שְׂדֵה שֹׁמְרוֹן וּבִנְיָמִן אֶת־הַגִּלְעָד: כ וְגָלֻת הַחֵל־הַזֶּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־כְּנַעֲנִים עַד־צָרְפַת וְגָלֻת יְרוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר בִּסְפָרַד יִרְשׁוּ אֵת עָרֵי הַנֶּגֶב: כא וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַיהוָה הַמְּלוּכָה:

עָרֵי הַנֶּגֶב אֵת הַר עֵשָׂו אֶרֶץ אֱדוֹם: כא וְעָלוּ מוֹשִׁעִים מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ וְשָׁרָיו בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו עַל מַה שֶּׁהֵרְעוּ לְיִשְׂרָאֵל וְהָיְתָה אָז לַיהוָה הַמְּלוּכָה הַכֹּל יוֹדוּ בְּמַלְכוּתוֹ וּיְקַבְּלוּהוּ בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

לז א וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: ב אֵלֶּה | תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת־אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר אֶת־בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־דִּבָּתָם רָעָה אֶל־אֲבִיהֶם: ג וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת־יוֹסֵף מִכָּל־בָּנָיו כִּי־בֶן־זְקֻנִים הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים: (לוי) ד וַיִּרְאוּ אֶחָיו כִּי־אֹתוֹ אָהַב אֲבִיהֶם מִכָּל־אֶחָיו וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם: ה וַיַּחֲלֹם יוֹסֵף חֲלוֹם וַיַּגֵּד לְאֶחָיו וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ: ו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתִּי: ז וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ מְאַלְּמִים אֲלֻמִּים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה קָמָה אֲלֻמָּתִי וְגַם־נִצָּבָה וְהִנֵּה תְסֻבֶּינָה אֲלֻמֹּתֵיכֶם וַתִּשְׁתַּחֲוֶיָן לַאֲלֻמָּתִי: (ישראל) ח וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֶחָיו הֲמָלֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם־מָשׁוֹל תִּמְשֹׁל בָּנוּ וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ עַל־חֲלֹמֹתָיו וְעַל־דְּבָרָיו: ט וַיַּחֲלֹם עוֹד חֲלוֹם אַחֵר וַיְסַפֵּר אֹתוֹ לְאֶחָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה חָלַמְתִּי חֲלוֹם עוֹד וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עָשָׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי: י וַיְסַפֵּר אֶל־אָבִיו וְאֶל־אֶחָיו וַיִּגְעַר־בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתָּ הֲבוֹא נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אָרְצָה: יא וַיְקַנְאוּ־בוֹ אֶחָיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת־הַדָּבָר:

אגרות קודש

ב״ה, יו״ד כסלו, תשי״ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו המהיר - שנתקבל באיחור זמן - ובו כותב ע״ד מצב בריאות בתו... תחי׳.

הנה צריכים להיות חזקים בבטחונם בהשי״ת אשר בלי שום ספק יעזור השי״ת ויהי׳ הכל כשורה, ובאשר עתה הוא חדש כסלו, דער חסידישער חדש, בימי החנוכה שנצח פך של שמן שהי׳ חתום בחותמו של כהן גדול, דער רבי פון יענעם דור, ואחר כמה שנים נצח אדמו״ר הזקן ועמו כל החסידים ויו״ח עד ביאת המשיח וגם אחרי כן, במילא זהו גאולה גם בגשמיות כפשוטו להמשיך בריאות לכל אחד באופן הדרוש לו. מובן מעצמו שצריכים לשמוע להוראת הרופא ולעשות כהוראתו, אבל לשלול לגמרי ענין המרה שחורה, ואז יראו בעיני בשר שיש ממה להיות שבעי רצון ובשמחה.

מוסג״פ הקונטרס שהו״ל זה עתה ובטח יזכה בו את הרבים.

בברכת חג גאולת אדמו״ר האמצעי ובברכת גאולת אדמו״ר הזקן הבע״ל בימים הקרובים ובפ״ש כל אנ״ש שי׳.

המחכה לבשו״ט ואשר מתחיל לעבוד ה׳ בשמחה.

לוח זמנים לשבוע פרשת וישלח - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	06:07	06:12	08:09	08:12	08:44	08:47	09:39	09:42	11:55	11:56	16:43	16:40	17:10	17:08	16:21	17:18
חיפה (ח)	06:09	06:15	08:09	08:12	08:45	08:48	09:39	09:42	11:54	11:56	16:42	16:39	17:07	17:04	16:07	17:15
ירושלים (ח)	06:07	06:12	08:08	08:11	08:43	08:46	09:38	09:40	11:54	11:55	16:45	16:42	17:08	17:05	16:03	17:16
תל אביב (ח)	06:09	06:14	08:10	08:13	08:45	08:48	09:40	09:42	11:55	11:57	16:42	16:39	17:09	17:07	16:17	17:17
אוסטריה, וינה (ח)	07:00	07:09	08:31	08:36	09:17	09:23	10:06	10:10	12:09	12:10	16:17	16:11	16:53	16:48	15:54	17:02
אוסטרליה, מלבורן (ק)	06:01	05:57	08:48	08:45	09:31	09:29	10:44	10:43	13:40	13:41	20:10	20:16	20:40	20:47	19:56	21:00
אוקראינה, אודסה (ח)	06:58	07:06	08:33	08:37	09:17	09:22	10:07	10:10	12:12	12:13	16:25	16:19	17:00	16:54	16:02	17:08
אוקראינה, דונייצק (ח)	06:34	06:43	08:05	08:10	08:51	08:56	09:40	09:44	11:43	11:44	15:52	15:46	16:28	16:22	15:29	16:36
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	06:46	06:55	08:17	08:21	09:03	09:08	09:51	09:55	11:54	11:55	16:02	15:55	16:38	16:32	15:38	16:46
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	07:17	07:27	08:43	08:48	09:31	09:37	10:19	10:23	12:20	12:21	16:22	16:14	16:59	16:53	15:57	17:08
אוקראינה, קייב (ח)	07:11	07:20	08:36	08:41	09:24	09:30	10:12	10:16	12:12	12:14	16:13	16:06	16:52	16:45	15:49	17:00
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	06:38	06:42	08:47	08:50	09:20	09:23	10:17	10:19	12:37	12:38	17:36	17:34	18:02	18:00	17:15	18:10
איטליה, מילאנו (ח)	07:21	07:29	08:59	09:03	09:42	09:47	10:32	10:35	12:38	12:39	16:56	16:51	17:28	17:23	16:31	17:36
אקוואדור, קיטו (ח)	05:55	05:56	08:25	08:25	08:55	08:56	09:57	09:58	12:29	12:30	18:02	18:04	18:26	18:27	17:45	18:36
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	05:41	05:38	08:27	08:25	09:08	09:07	10:19	10:19	13:13	13:15	19:37	19:43	20:06	20:12	19:23	20:24
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	06:18	06:13	09:05	09:02	09:52	09:50	11:06	11:05	14:06	14:07	20:43	20:50	21:16	21:24	20:31	21:38
ארה"ב, בולטימור (ח)	06:49	06:56	08:39	08:42	09:18	09:22	10:10	10:13	12:21	12:22	16:52	16:48	17:23	17:19	16:31	17:31
ארה"ב, ברוקלין (ח)	06:42	06:49	08:29	08:33	09:09	09:13	10:01	10:04	12:10	12:11	16:38	16:34	17:10	17:06	16:17	17:18
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	06:42	06:49	08:29	08:33	09:09	09:14	10:01	10:04	12:11	12:12	16:39	16:34	17:10	17:06	16:17	17:18
ארה"ב, דטרויט (ח)	07:22	07:29	09:06	09:10	09:47	09:52	10:38	10:42	12:47	12:48	17:11	17:06	17:43	17:39	16:49	17:51
ארה"ב, האוסטון (ח)	06:46	06:51	08:49	08:52	09:24	09:27	10:19	10:22	12:36	12:37	17:27	17:24	17:53	17:51	17:06	18:01
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	06:24	06:29	08:22	08:25	08:58	09:01	09:52	09:55	12:06	12:08	16:49	16:46	17:17	17:14	16:28	17:25
ארה"ב, מיאמי (ח)	06:38	06:43	08:47	08:49	09:20	09:23	10:16	10:19	12:35	12:37	17:32	17:31	17:58	17:56	17:13	18:07
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	06:39	06:46	08:25	08:29	09:05	09:10	09:57	10:00	12:06	12:07	16:33	16:28	17:04	17:00	16:11	17:12
ארה"ב, פיטסבורג (ח)	07:05	07:12	08:53	08:57	09:33	09:37	10:25	10:28	12:34	12:36	17:03	16:59	17:34	17:30	16:41	17:42
ארה"ב, שיקגו (ח)	06:39	06:47	08:24	08:28	09:05	09:09	09:56	10:00	12:05	12:06	16:30	16:26	17:02	16:58	16:08	17:10
בוליביה, לה-פס (ח)	05:51	05:50	08:30	08:30	09:02	09:02	10:08	10:09	12:49	12:51	18:43	18:47	19:08	19:11	18:28	19:21
בלגיה, אנטוורפן (ח)	07:58	08:08	09:21	09:26	10:10	10:16	10:57	11:01	12:57	12:58	16:55	16:48	17:34	17:27	16:31	17:42
בלגיה, בריסל (ח)	07:57	08:07	09:21	09:25	10:10	10:15	10:57	11:01	12:57	12:58	16:57	16:49	17:35	17:29	16:32	17:43
ברזיל, סאן פאולו (ח)	05:14	05:12	07:56	07:55	08:31	08:30	09:39	09:39	12:24	12:26	18:33	18:37	18:54	18:59	18:14	19:09
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:03	05:02	07:45	07:44	08:19	08:19	09:27	09:28	12:12	12:14	18:15	18:19	18:41	18:45	18:01	18:56
בריטניה, לונדון (ח)	07:17	07:27	08:39	08:44	09:29	09:34	10:15	10:20	12:15	12:16	16:14	16:06	16:51	16:45	15:51	17:00
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	07:33	07:44	08:49	08:54	09:41	09:47	10:26	10:31	12:23	12:25	16:13	16:05	16:55	16:47	15:51	17:03
גרמניה, ברלין (ח)	07:27	07:37	08:46	08:51	09:37	09:43	10:23	10:27	12:21	12:22	16:16	16:08	16:55	16:48	15:50	17:03
גרמניה, פרנקפורט (ח)	07:37	07:47	09:03	09:08	09:51	09:57	10:39	10:43	12:40	12:41	16:42	16:35	17:20	17:13	16:18	17:28
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	05:10	05:08	07:53	07:52	08:29	08:29	09:38	09:38	12:25	12:27	18:40	18:45	19:00	19:05	18:19	19:16
הודו, מומבאי (ח)	06:45	06:49	09:01	09:03	09:32	09:34	10:30	10:32	12:53	12:54	18:00	17:59	18:25	18:24	17:41	18:34
הודו, פונה (ח)	06:41	06:44	08:56	08:58	09:28	09:30	10:26	10:28	12:49	12:50	17:57	17:56	18:22	18:21	17:38	18:31
הונגריה, בודפשט (ח)	06:47	06:56	08:20	08:24	09:05	09:10	09:54	09:58	11:58	11:59	16:09	16:02	16:44	16:39	15:45	16:52
טורקיה, איסטנבול (ח)	06:47	06:54	08:34	08:37	09:14	09:18	10:05	10:08	12:15	12:16	16:42	16:38	17:14	17:10	16:21	17:22
יוון, אתונה (ח)	07:05	07:11	08:57	09:00	09:35	09:39	10:28	10:31	12:40	12:41	17:14	17:10	17:44	17:40	16:53	17:52

לוח זמנים לשבוע פרשת וישלח - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה, קישינב (ח)	07:07	07:15	08:41	08:45	09:26	09:31	10:15	10:18	12:19	12:20	16:31	16:25	17:06	17:01	16:08	17:14
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	06:43	06:47	08:58	09:00	09:30	09:32	10:28	10:30	12:50	12:52	17:57	17:56	18:22	18:21	17:38	18:30
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	04:50	04:44	07:37	07:32	08:30	08:28	09:46	09:45	12:51	12:53	19:38	19:46	20:15	20:24	19:27	20:40
נפאל, קטמנדו (ח)	06:24	06:29	08:30	08:33	09:04	09:07	10:00	10:02	12:18	12:19	17:12	17:10	17:38	17:36	16:52	17:47
סין, בייג'ין (ח)	06:58	07:05	08:47	08:50	09:26	09:30	10:18	10:21	12:29	12:30	16:59	16:55	17:30	17:26	16:35	17:38
סינגפור, סינגפור (ח)	06:47	06:48	09:16	09:17	09:46	09:47	10:48	10:50	13:19	13:20	18:51	18:52	19:14	19:15	18:34	19:25
פולין, ורשא (ח)	06:55	07:06	08:15	08:20	09:06	09:11	09:52	09:56	11:50	11:52	15:45	15:37	16:25	16:18	15:20	16:33
פרו, לימה (ח)	05:33	05:33	08:10	08:10	08:41	08:41	09:46	09:47	12:24	12:26	18:13	18:15	18:37	18:40	17:57	18:49
צרפת, ליאון (ח)	07:39	07:47	09:16	09:20	10:00	10:05	10:50	10:53	12:55	12:56	17:11	17:05	17:45	17:40	16:48	17:53
צרפת, פריז (ח)	07:58	08:08	09:28	09:32	10:15	10:20	11:03	11:07	13:05	13:06	17:13	17:06	17:48	17:42	16:48	17:56
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:44	05:45	08:10	08:11	08:40	08:42	09:42	09:43	12:11	12:12	17:38	17:39	18:01	18:02	17:21	18:11
קנדה, טורונטו (ח)	07:11	07:18	08:52	08:56	09:34	09:39	10:25	10:28	12:32	12:33	16:56	16:51	17:26	17:21	16:30	17:34
קנדה, מונטריאול (ח)	06:52	07:01	08:30	08:34	09:13	09:18	10:03	10:07	12:09	12:10	16:26	16:20	16:59	16:54	16:02	17:07
קפריסין, לרנקה (ח)	06:19	06:25	08:16	08:19	08:52	08:56	09:46	09:49	12:00	12:01	16:41	16:37	17:09	17:06	16:20	17:17
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	08:26	08:37	09:36	09:42	10:31	10:37	11:15	11:20	13:11	13:12	16:55	16:46	17:38	17:30	16:29	17:47
רוסיה, מוסקבה (ח)	08:03	08:15	09:10	09:16	10:06	10:13	10:50	10:55	12:44	12:45	16:28	16:19	17:09	17:00	15:58	17:17
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	07:24	07:32	08:57	09:02	09:43	09:47	10:31	10:35	12:36	12:37	16:47	16:41	17:22	17:17	16:24	17:30
שוויץ, ציריך (ח)	07:29	07:38	09:02	09:07	09:47	09:52	10:36	10:40	12:40	12:41	16:56	16:50	17:27	17:21	16:28	17:35
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:17	06:20	08:37	08:39	09:08	09:10	10:07	10:09	12:33	12:34	17:48	17:47	18:12	18:11	17:29	18:21

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – *P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel*

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00811
14/11/2021

2304-3377

P.P.
שולם
1949
תל אביב

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים